Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 26 (10011) | 1976 чылдың февраль 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ШЫЛГАР ДЕМДЭЭ-БИЛЕ

БАШКИР АССР. «Уфимкабель» заводтуң коллективи Күрүнениң шынар демдээн баскан продукцияны үндүрер талазы-биле республиканың үлетпүрүнге 90-че бедик көргүзүгну чедип алган.

Эрткен беш чылда кылыглаарының 54 хевиринге (нийти хемчээлдиң 57 хуузу) Күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Ол чедиишкин — шынарны башкарарының системазын сайзырангайжытканының болгаш ону шиңгээдип алганының түңнели.

«Уфимкабельдиң» коллективи оңгу беш чылда чаа туруштарны төлевилеп-шаан, продукцияның 90-дан эвээш эвес хуузунга Күрүнениң шынар демдээн тывыскыры чедип алыр деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: ажылчыннар Н. Сунгатуллина (солагай талазында) биле Л. Гришина олар хуузунда таңмазын баскан продукцияны дужаар эргени алган.

В. ВОНОГТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ ТҮҢНЕЛИ

1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

СЭКП-ниң XXV съездизин Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуп турар. Бүгү улустуң калбак нептерээн социалистиг чарыжынга үндезилээш, 1975 чылда планны чедиишкинниг күүседирин хандырган деп, ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң эрткен чылда кол көргүзүглери дараазындагы саннар-биле тодаргайлаттынып турар: хереглелге болгаш мөөңнээшкинге ажыглаттынган национал орулга 1974 чылдыынга хамаарыштыр алырга 104 хуу болган; үлетпүр продукциязы — 107,5 хуу, оон иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» бөлүк)—107,9 хуу болгаш хереглелдиң чүүлдерин бүдүрери («Б» бөлүк)— 106,5 хуу болган; кодээ ажыл-агыйы продукциязы — 94 хуу; кол фондуларны ажыглалга кирери— 108 хуу; капитал салыышкыннар — 109 хуу; транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък саарылгазы —105,2 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны — 102,4 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевириниң фонду— 106 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак акша ажыл төлевири — 103,5 хуу; колхозчуларның күш-ажыл төлевири — 103 хуу; хереглелдиң нийтилел фондулары— 107,8 хуу; чоннуң кижи санынга онаалтыр боттуг орулгалар — 104,2 хуу, үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы— 107 хуу; ачы-дуза чедирерин боттандырганының хемчээли — 109,3 хуу; ажыглалга кирген чурттаар бажыңнарының нийти шөлү — 99,3 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү: үлетпүрге — 105,9 хуу, тудугга — 105,5 хуу, демир-орук транспортунга — 103,6 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле арыг орулга (деңнештирген өртектер-биле)—109 хуу; даштыкы садыг саарылгазы—126 хуу болган.

Национал орулга 362 миллиард рубль (херек кырында өртектер-биле) болган болгаш чыл дургузунда 14 миллиард рубль көвүдээн. Национал орулганың дөрттүң үш кезин чыгамын хереглелге ажыглаан, а чурттаарга болгаш социал-культура тудуунга чарыгдаанын кириштир алырга, улустуң чаагай чоруунга шүүт бергени национал орулганың барык бештиң дөрт кезии болган.

Экономиканың өзерлидин үндезилээш, чоннуң материалдыг чаагай байдалын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында көрдүнген хемчеглерин боттандырып келген.

1974 чылдыынга деңнээрге үлетпүр продукциязы 37 миллиард рубль немей өскен болгаш 520 миллиард ажыг рубль болган (1967 чылдың июль 1-де бүдүрүлгелерниң мөөңнеп садып турган өртектери-биле). 1975 чылда кодээ ажыл-агыйның продукциязы 90 миллиард рубль болган. Улус ажыл-агыйынга нийти өртек-үнези 106 миллиард рубль кол фондуларны ажыглаалга кирген.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 50 миллиард хире рубль болган. Ынчаарга ЭДЧ-ниң кожазынның чурттар-биле садыг саарылгазының хемчээли үр хуусаалыг дугуржулгалар-биле 1975 чылга көрдүнген хемчээлдерден ашкан.

Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга эртем-техниктиг депшилге күш-ажылдың нийтилел бүдүрүкчүлүүнүң улам ыңай өзүлдезинге идиг-ти берген. Оон күзели-биле 3 миллион хире кижиниң күш-ажылын камнап алырын хандырган.

Эртем ажылдакчыларының саны 1 миллион 200 муң ашкан. Улус ажыл-агыйынга 3,9 миллион чогаадылгаларны болгаш чогаадыкчы саналдарны шиңгээткен, ол чорук чылга санаарга 4,7 миллиард рубльдиң камналгазын берип турар.

1975 чыл тоску беш чыл планының доозулган чылы. 1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң баштай үндүрген түңнелдериниң көргүзүп турары-биле алырга, беш чыл планының кол социал-экономиктиг сорулгалары күүсеттинген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле угланыышкыннарынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чыл планы ажыр күүсеттинген. Пландан ажыр 6,8 миллиард рубльдиң продукциязын сайгарган. 1974 чыл-биле деңнээрге, бүдүрүүшкүнүнүң немелде өзүлдези планда айыткан 6,7 хуунуң орнунга 7,5 хуу болган. 1974 чылга деңнээрге, үлетпүрнүң чамдык адырлары продукция бүдүрерин көвүдеткен: электроэнергетика 6 хуу; одалга үлетпүрү 7 хуу; кара болгаш өңнүг металлургия 5 хуу; химия болгаш нефтехимия үлетпүрү 11 хуу; машина тудуу болгаш металл болбаазырадырының 11 хуу; ыяш болбаазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү 6 хуу; тудуг материалдарының үлетпүрү 6 хуу; чиик үлетпүр 5 хуу; аъш-чем үлетпүрү 5 хуу; культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелиниң бараанын бүдүрерин 9 хуу көвүдеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнген 5,7 хуунуң орнунга 5,9 хуу өскен; бүдүрүүшкүнүн немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле алган. Орулга алырының болгаш үлетпүр продукциязының өртек-үнезин чиигедириниң планнары күүсеттинген; орулга 12 хуу көвүдээн.

Бүдүрүлгени улам ыңай техниктиг болбаазырангайжытканының болгаш интенсификастаапының түңнелинде үлетпүрнүң ажылының техника-экономика көргүзүглери экижээн.

1975 чылда чуртка нийтизи-биле продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүргенин дараазында саннар-биле тодараттынып турар; электроэнергияны 1038 миллиард киловатт-шакты ажылдап үндүрген; нефть (газ конденсады-биле кады) 491 миллион тонна; газ — 289 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 701 миллион тонна; шой—103 миллион тонна; каң—141 миллион тонна; кара металл прокады—115 миллион тонна; минералдыг чемишчидилгелер (чижек единицалар-биле) — 90,2 миллион тонна, хоолулуг бүдүмелдерин 100 хуу кылдыр алырга — 22 миллион тонна; үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери (чижек единицалар-биле)—438 муң тонна; химиктиг волокнолар болгаш хендирлер—955 муң тонна; автопокрышкалар — 51,5 миллион кезек; металл кезер станоктар—232 муң кезек, оон иштинде сан-биле башкарар программалыг станоктар — 5,5 муң кезек; приборлар, автоматчыдылга чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 4,2 миллиард рубль; санаалга техниказының чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 2,9 миллиард рубль; магистраль электровозтары — 395 кезек; автомобильдер — 1964 муң кезек, оон иштинде чүък машиналары 696 муң кезек, чиик машиналар—1201 муң кезек; тракторлар — 550 муң кезек; кодээ ажыл-агый машиналары — 3,8 миллиард рубль; саазын — 5,2 миллион тонна; цемент — 122 миллион тонна. 1975 чылда бүдүрген пөстер: хөвең-саазын— 6635 миллион дөрбелчин метр, дүк пөстер — 740 миллион, хендир пөстер— 778 миллион, торгу— 1508 миллион дөрбелчин метр; даараныр кылыглары — 19 миллиард рубль; даштыкы трикотаж—464 миллион кезек; хөм идиктер — 698 миллион эжеш; мал саржаа—1,2 миллион тонна; үвүш үзү—3,4 миллион тонна; кондитер кылыглары — 3,2 миллион тонна; фарфор-фаянс болгаш майолик савалар — 992 миллион кезек; сорттуг савалар (шилден болгаш хрустальдан) 335 миллион рубль; радиоприемниктер болгаш радиолалар — 8,4 миллион кезек; телевизорлар—7 миллион кезек; соодукчулар—5,6 миллион кезек; мотоциклдер болгаш мотороллерлар — 1029 муң кезек; мебель — 4,3 миллиард рубль.

Өңнүг болгаш ховар металлдарны, нефтехимия продуктуларын бүдүрери, нефтини болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин сайзырадып ажылдап кылыры көвүдээн, аң чугула ажыктыг казымалдарның шинчилеттинген курлавырлары немей өскен.

Үлетпүрге чыл планын нийтизи-биле чедиишкинниг күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияны сайгарар, ону бердинген ассортиментиге кылып үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, мөөңнээшкиннер талазы-биле доктааттынган онаалдаларны күүсетпээн деп, ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында чугаалаан. Белен прокатты, каустиктиг соданы, күгүрлуг кислотаны, нефть аппаратуразын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге хереглээр технологтуг дериглерни, чүък вагоннарын; саазынның, картоннуң, пөстериниң, даштыкы трикотажтың, хөм идиктериниң чамдык хевирлерин, аъш-чем продуктуларының, соодукчуларның чамдык хевирлерин бүдүрериниң планын чедир күүсетпээн. Чамдык кылыгларның техниктиг деңнели, шынары ам-даа чавыс. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин нептередир талазы-биле онаалдалар долдур күүсеттинмээн.

1975 чылда чурттуң девискээриниң хөй муруузунга агаар-бойдустуң байдалы кодээ ажыл-агыйга таарымча чок болган ол чорук тараа болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин чедир албазынга чедирген. Ынчалза-даа кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарының, химизациязының база черлерни мелиорастаарының талазы-биле программаны амыдыралга хажык чок боттандырган чорук агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының салдарын кошкадырының аргазын колхозтарга болгаш совхозтарга берген. Кодээ ажыл-агыйның продукциязының нийти хемчээли оон мурнунда чылдыындан кудуу болган, ынчалза-даа сооку беш чылдың чылда ортумак бүдүрүүшкүнүнден 12 хуу хөй. Тарааның нийтичылдазы 140 миллион тонна, тарылга тооруктуу— 5 миллион тонна болган. Картофель бүдүрүлгези 88,5 миллион тонна азы 1974 чылдыындан 9 хуу хөй; хендир волокнозу— 478 муң тонна азы оон мурнунда чылдыындан 19 хуу хөй. 1975 чылда ногаалар бүдүрери барык-ла тоску беш чылдың чылда ортумак бүдүрүүшкүнүнүң деңнелинде болган.

Черлерни мелиорастаарының үр хуусаалыг программазын боттандырбышаан, колхозтар болгаш совхозтар суггаттыг черлерге чиг-хөвеңниң, ристиң, ногааларның болгаш өске-даа культураларның нийти чыылдазының гуруй өзүлдезин хандырган. Амгы үеде чер ажылының нийти продукциязының бештиң бир кезээнден хөйүн суггаттыг черлерде бүдүрүп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылгага белеткелди идепкейлиг чорудуп турар. 1976 чылдың дүжүдүнге 114 миллион гектар аңгысты андарган. Ажыл-агыйларның хөй муруузунда үрезин тараазы чажар шынарынга чедир белеткээн. Күскү шык сиңирер суггатты калбарткан, техника септелгезин эки чорудуп, шөлдерже чемишчидилгелерни хөйнү сөөртүп төккен.

Кыш берге болза-даа, колхозтар болгаш совхозтар мыйыстыг бода малдың, оон иштинде саар инектерниң баш санын өстүрерин хандырган.

Ажыл-агыйларның бүгү-ле категорияларынга мал ажылының продуктуларын күрүнениң садып алганы мындыг болган: мал болгаш куш дириг деңзи-биле 16,7 миллион тонна, коң деңзиже шилчидерге — 10,9 миллион тонна; сүт—56,3 миллион тонна, чуургалар—33,1 миллиард борбак.

Колхозтарның нийти орулгазы 22,7 миллиард рубль болган.

Кодээге ажыл-агыйлар аразының кооперациязы улам-на хөгжээн, аграр-үлетпүр каттыжыышкыннарын болгаш бүдүрүлгелерин тургузары үргүлчүлеп турган.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң бүгү-ле совхозтарын ажыл-агыйның бүрүн бот-орулга-чарыглгазынче шилчидерин 1975 чылда дооскан.

Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге капитал салыышкыннары ажылдарның бүгү-ле комплекизиниң талазы-биле 1974 чылга деңнээрге 9 хуу өскен болгаш 31 миллиард рубль болган.

Кодээ ажыл-агый 73,2 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни алган азы 1974 чылдаазындан 9,4 миллион тонна хөй, мал чеминге хереглээр фосфаттарны 2,2 миллион тоннаны алган азы оон мурнунда чылдыындан 137 муң тонна хөй.

Кодээ ажыл-агыйга техниканы болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чорудуп бээриниң планы күүсеттинген. 2,3 миллион гектар шөлге арга-ыяш камгалал тургузар ажылдарны чорудуп.

Транспорттуң бүгү-ле хевирлериниң чүък сөөртүлгези 5,2 триллион тонна-километр болуп, оон мурнунда чыл-биле деңнээрге 5,2 хуу улгаткан. Пассажирлер сөөртүлгези 746 миллиард пассажир-километр болуп, 6,2 хуу өскен.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң талазы-биле орулга нийтизи-биле 8 хуу өскен. Орулга планы күүсеттинген.

Харылзааның бүдүрүлгелери (почта, телеграф, телефон, радио) продукцияның нийти хемчээлиниң планын күүсеткен. Радио дамчыдылгазының болгаш телевидениениң станцияларының четкизи калбарган.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында оон ыңай чугаалап турары болза: 1975 чылда 300 ажыг күрүнениң чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин хераан болгаш ажыглаалга кирген, а ол ышкаш дыка хөй чаа цехтерни база бүдүрүлгелерни тургускан. Ажылдап турар дыка хөй бүдүрүлгелерниң реконструкциязын болгаш техниктиг чаартыл дериишкинин чорудуп. Хөй санныг чурттаар бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, культура-амыдырал хереглелиниң өске-даа объектилерин ажыглаалга кирген.

Кодээ ажыл-агыйга 14 миллион баш мал кирер база 18 миллион баш куш турар кажаазарны ажыглаалга кирген.

1,4 миллион баш хаванны, 27 муң баш аныяк мыйыстыг бода малды өстүрер болгаш семиртип азыраар талазы-биле күрүнениң мал ажылының улуг комплекстерин, сүт бүдүрер талазы-биле 115 муң баш инек турар комплекстерни ажыглаалга кирген. Куш фабрикаларының күчүзүн улгаттырган. 1,3 миллион гектар суггаттыг чаа черлерни ажыглаалга кирген. РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга 400 муң гектар ажыг суггаттыг болгаш суун кевирген черлерни ажыглаалга кирген.

Акшаландырылганың бүгү-ле үнер дөстеринде улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннары 114 миллиард ажыг рубль болган, 1974 чыл-биле деңнээрге, 9 хуу өскен. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,5 хуу өскен. Чыл дургузунда ажылдарның хемчээли 7 хуу улгаткан. Колхозтар аразының тудуг организацияларының ажылдарының хемчээлин 10 хуу улгаттырган.

1975 чылда планнаарының болгаш экономиктиг идиг базаның чаа системазы-биле 2710 тудуг-монтаж трестери, бажың тудуунуң комбинаттары болгаш херээлиг ажылдар кылыр өске-даа организациялар ажылдап турган болгаш олар улус ажыл-агыйының талазы-биле херээлиг ажылдарының бүгү хемчээлиниң 71 хуузун боттарының күжү-биле күүсеткен.

Тудугнуң техниктиг деңнелин улам ыңай бедидери эрткен чылын үргүлчүлеп турган. Тудуг-монтаж ажылдарының бөртүнели 0,5 хуу чиигээн. Орулга 13 хуу улгаткан.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында демдеглеп турарындан алырга, улус ажыл-агыйының болгаш үлетпүрнүң элээн адырларының талазы-биле кол фондуларны база бүдүрүлге күчүлерин ажыглаалга кирериниң планы күүсеттинмээн, доозулбаан тудугнуң хемчээли улгадып турар.

Хөй-хөй тудуг-монтаж организациялары херээлиг ажылдарның, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш орулганың планын күүсетпээн. Капитал салыышкыннарының хөй санныг тудугларга база объектилерге чашканнаар чоруктар, төлевилээшкинде четпестер, тудугнуң хуусаазын узадыры ам-даа бар болуп турар.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда ортумак саны 102,2 миллион кижи болган, чыл дургузунда 2,4 миллион кижи немештир көвүдээн. Колхозтарның хөй-нийти ажыл-агыйында ажылдап турар колхозчуларның саны 15,7 миллион кижи болган. Мурнундагы чылдарда-даа ышкаш, күш-ажыл кылыр шылдаар чоннуну ажыл-биле бүрүн хандырган турган; чурттуң чамдык районнарынга ажылчын күжү чедишпес чорук бар болуп турган.

Чоннуң кижи санынга онаалтыр алырга, херек кырында боттуг орулгалар чыл дургузунда 4,2 хуу өскен.

1975 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң эң кудуку хемчээлин 70 рубль чедир бедидип, улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларында ажылдап турар ажылдакчыларның ортумак ажыл төлевирлиг категорияларының тариф ставкаларын база эрге-дужаал шалыңын хары угда улгаттырарын доосканы. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының айда 70 рубль хемчээлдиг ажыл төлевири ап турар ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан үндүрүг тырттарын чурттуң бүгү районнарында соксаткан, айда 71-ден 90 рубль чедир ажыл төлевирлиг ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүглер тырттарының чогуур хемчээлин ортумаа-биле үштүң бириндеn ажыг чиигеткен.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак акша төлевири 1974 чылда 141 рубль турган болза, 1975 чылда 146 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 3 хуу немей өскен.

Хереглелдиң нийтилел фондуларындан чоннуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 90 чыгам миллиард рубль болуп, чыл дургузунда 6,5 миллиард рубль көвүдээн.

Инвалид ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чамдык категорияларының социал страхованиезин экижиткен, Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтеринге болгаш мөчээн шериг албаннытгарының өг-бүлелеринге немелде чиигелделерни күштүг болдуруп чорудуп.

Чоннуң акшаалга кассаларынга салыышкыннары 12,1 миллиард рубль көвүдээн. Күрүне чээшкиннериниң облигацияларының өртээн чандырып бээрин үргүлчүлээн.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 208,9 миллиард рубль болуп, 1974 чылдыынга деңнээрге 13,7 миллиард рубль көвүдээн. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының чыл планы чуртка нийтизи-биле 100,9 хуу күүсеткен.

Бараанннар садары көвүдээн-даа болза, оларның чамдыктарынга чоннуң улам өзүп турар негелделерин ам-даа бүрүн хандыртынмайн турар.

Чоннуң берип турар ачы-дузаның хемчээли 9,3 хуу, оон иштинде кодээ черлерге – 11,9 хуу немей өскен.

Чурттуң экономиказының улам ыңайты көдүрлүүшкүнү, үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының болгаш чонга көргүзүп турар ачы-дузаның өзүлдези акша эргилдезиниң туруштуг болурун хандырган.

Күрүне, кооператив бүдүрүлгелери болгаш организациялар, колхозтар болгаш чон нийти шөлү 109 миллион ажыг дөрбелчин метр 2 миллион 200 муң чаа чаагайжыды түттүнген квартираларны болгаш хууда чурттаар бажыңнарын тудкан. Ол чорук барык 11 миллион кижи чурттаар байдалдарын экижидип алыр арганы берген. 1,6 миллион өөреникчи олуттуг чаа нийти эртем школаларын, школа назының четпээннериниң 500 муң олуттуг албан черлерин, 75 муң оруннуг эмнелгелерни болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин тудуп, ажыглаалга кирген.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле ажылдарны чорудкан.

Улус өөредилгези болгаш культура улам хөгжээн, чоннуң кадыының хандырылгазы улам экижээн.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чонунуң саны 1976 чылдың январь 1-де 255,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Бо чылдың дүжүдүнге быжыг магадылал

«Бедик дүжүтке — магадылал»— деп ындыг кыйгырыг-биле Смоленск областың кодээ ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харылыг кылдыр чарышты калбарты берген.

505 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 35 центнер тарааны алырын шиитпирлээн, «Рассвет» деп үксааждыгга заводунда А. С. Смирновтуң механизастаттынган звенозу ындыг кыйгырыгны үндүрген.

Хендир болгаш ногаа өстүрүкчүлери база-ла бедик хүлээлгелерни алгылаан.

Мурнакчыларының эдерек кииниң областың колхозтары болгаш совхозтары калбаа-биле деткээн. Монастырщинск районнуң «Восход» колхозу с... үш ай дургузунда 12,5 муң тонна өдекти шөлдерже аппарып төккен, ол доктааттынган онаалдадан ийи катап ажып турар. Дорогобуж районнуң «Каськово» совхозу хову ажылдары эгелээринге чедир гектар бүрүзүнге-ле 10 тоннадан эвээш эвес торфту тегерин төлевилеп турар. Смоленск районнуң «Красный доброволец» колхозу гектар тарылга шөлүнге 40 тонна өдек-минерал компостуларны белеткээн, хереглеттинер бүгү техниканы септеп дооскан.

Областың автомобилистери-даа кодээге дузалап турар. Олар «76 чылдың дүжүдү» деп тускай колонналарны тургускан, ук колонналар торфту дүн-хүн чок сөөртүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң экономиказында чугула черни хой ажылы ээлеп турар. Ынчангаш совхозтуң дирекция чери, партия комитеди болгаш профэвилелдиң ажылчын комитеди хойжулар аразынга социалистиг чарышты калбартырынче онза кичээнгейни угландырып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алыр дээш чарышты калбартыр дугайында Кызылдың алгы заводунуң коллективиниң патриоттуг эгелээшкинин совхозтуң бүгү ажылчыннары, ылаңгыя хойжулары изиг-биле деткивишаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, эрестиг күүседип турар.

Хойжуларның 1975 чылда социалистиг чарыжының түңнелин совхозтуң дирекция чери, партия организациязы болгаш ажылчын комитеди үндүргеш, 1976 чылда оларның социалистиг хүлээлгелерин бүгү хойжуларның хуралынга чугаалажып көргеш, бадылаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң тоску беш чыл планының доозукчу чылынга «Кара-Хаактың» хойжуларының социалистиг чарыжынга хоочун малчыннар Кок-оол болгаш Александра Маныкайларның өг-бүлези тиилекчи болган.

Төрээн совхозунга 1968 чылдан бээр хойжулап келген Кок-оол болгаш Александра Маныкайлар тоску беш чыл планының доозукчу чылында чүс хойга онаалтыр 120 хураганны бүрүн доруктургаш, бир хойдан-на 4 килограмм 170 грамм дүктү кыргаан. Бо дээрге, «Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары Маныкайларның төрээн партиязының ам удавас — 1976 чылдың февраль 24-те ажыттынар XXV төөгүлүг съездизинге күш-ажылчы белээ бооп турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин совхозтуң хойжулары боттарының хуралынга чугаалажып көргеш, бо чугула документини изиг-биле деткип, бистиң чуртувустуң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринге 171,7 миллиард рубльди оңгу беш чылдың дургузунда чарыгдаар кылдыр төлевилеп айытканынга чүректиң ханызындан өөрүп, чоргаарланып турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары Кок-оол болгаш Александра Маныкай олар партияның XVI область конференциязының мал ажылының талазы-биле айыткан чугула сорулгаларын «Шын» солундан номчуп, радио дамчыыштыр дыңнааш база изиг-биле деткип, коданында шээр малдың кыжын кададып, ажаалдазын улам экижиткен болгаш бо чылдың февральда хой оолдаашкынынга хынамчалыг белеткенген.

Совхозтуң бо мурнакчы хойжулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң оңгу беш чылының баштайгы чылында бүгү хойларны менди кыш ашыргаш, чаш хураганнарны бүрүн доруктурарын база бир хойдан-на 3,3 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргыырын хүлээнгеш, «Кара-Хаактың» дуржулгалыг хойжуларының бирээзи—Маады Кидис-оолду социалистиг чарышка кыйгырган.

1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа үнген доктаалы ажыл-ишке чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче Кара-Хаактың малчыннарын улам сорук кирип турар.

Д. ИРГИТ.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур

ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДАР БИС

Чоокта чаа болуп эрткен бүдүрүлге хуралынга республика типографиязының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агыйы планын чедиишкиннинг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын таныжып, 1975 чылда кылып чорутқан ажылдарын түңнээннер.

Типографияның ажыл-ишчилери эрткен чылын барааң саарылгазының планын 100,2 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,7 хуу үлгаттырып, планга удур алыр орулгазы 102,2 хуу күүсеткен.

А чаа беш чылдың кол угланыышкыны — бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның бедик шынарын чедип алыры. Эртем-техниктиг делгемнерни улам сайзырадыры болгаш бар курлавырларны ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Эрткен чылын типография коллективиниң бүгү-ле цехтеринде бригадалар, участоктар, бүдүрүлге планын 100 хуудан кудулаттааны таварылга эвес. Бо бүгү чедиишкиннер ук бүдүрүлгеде социалистиг чарыштың дээштиг организастаттынганын херечилеп турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчылары Н. Быкова, Н. Корницкая, И. Пономарева, П. Гребачкин олар беш чыл планын эрткен чылдың февраль, март айларында-ла күүсеткеннер.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур полиграфистер социалистиг чарыштың тугун улам бедик тутпушаан, чаа-чаа хулээлгелерни ап турарлар. Оон чижээ: типографияның комсомолчу-аныяктар бригадазының коллективи 1976 чылда планын 110 хуу күүседирин хулээнгеннер. А парлаачылар Ю. Коршунов, Р. Заворотная, Г. Залюбовская олар хууда планнарын 105 хуудан кудулатпазын, эки шынарлыг продукцияны бээрин хулээнмишаан, партияның XXV съездизинге уткуштур алган хулээлгелерин чедиишкиннинг күүседирин бүзүреткеннер.

Тоску беш чылдың девискээр чылында типография ажылдакчыларындан 8 кижи «1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан, а үш кижи «Тоску беш чылдың шалыңчылары» деп хүндүлүг атты чедип алганнар.

Бүдүрүп үндүрген продукциязы доктаамал эки шынарлыг болуп келгени дээш В. Гнездюкованы эш-өөрү «Алдын холдуг кижи» дижип, коллективтиң мурнундан аңаа турасказ белекти тывыскан.

Амгы үеде типография коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының телевидение детинип турар. Олар тус-тус бригадаларга, цехтерге, звеноларга эң бедик көргүзүглерни чедип алыр, социалистиг чарыштың мурнакчыларының, чаартыкчыларының өдүрүүн өстүрер, оларның арга-дуржулгазын нептередир дээш бүгү күжүн салырлар.

В. ГОЛУБКОВ,
республика типографиязында
парторганизация секретары.

КАЗАХ ССР. Караганданың бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи хөмүрдаш казарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үлгаттырарының талазы-биле беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен.

Караганданың шахтёрлары тоску беш чылдың эгезинден тура чуртка 214 миллион тонна оттулар чүүлдү берген, оон 6.5 миллион тонназы пландан дашкаар болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү беш чыл дургузунда 34 хуу улгадыр деп планда көрдүнген-даа болза, херек кырында 45 хуу болган.

ЧУРУКТА: Караганда хоорайның 13 дугаарлыг школазының пионерлери ол шахтада коммунист В. Бровкоңуң баштап турары ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг мурнакчы ээлчээнге социалистиг хулээлгени хуусаадан эрте доозупканы дээш байыр чедирип турары-дыр.

Г. ПОЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

ТҮҢНЕЛДИИН ЧЕДИП АЛЫР

Тес-Хем районунуң ажылчы чоннар депутаттарының Самагалдай кодээ Совединиң ээлчеглиг сессиязынга күүсекомунуң 1975 чылда кылган ажылының болгаш 1976 чылда Советтиң планын, бюджедин чугаалажып көрген. Сессияга илеткел кылган күүсеком даргазы эш. Комбуй-оол болгаш сагыл берген депутаттар, активистер кодээ Советтиң күүсекому эрткен чылын элээн ажылдарны чорудуп, ажыл-агыйларның кол-кол көргүзүглеринге, Советтиң организас-массалыг ажылынга чамдык эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээннер.

Сессияга сагыл берген депутаттар кол кичээнгейни кодээ Советтиң болгаш ажылчы чоннарны хандырып турар организацияларның, культура-чырыдыышкын албан черлериниң хой-ниити организацияларының ажылында четпестерже болгаш оларны чайладырының аргаларынче угландырганнар.

Депутат эш Кунгаа болгаш өскелер-даа Культура бажыңының ажылында четпестерни, ылангыя кино көргүзүп турар үелерде корум-чурумнуң кошкаан шүгүмчүлээн. Кежээки сеанстарже уруглар, школачылар хамаан чок кирип турар.

Суурнуң садыг четкилериниң ажылында улуг четпестерниң барын депутаттар Маа-Хөө Ондар, Моңгуш Эник-оол олар чиндиг-биле шүгүмчүлээн. Район потребсоюзунуң магазиннеринде аъш-чем продуктулары үзүктелип турар, магазиннерде хөй-ле чүве долга аймаа. Үлетпүр барааннарының ассортиментизи база эвээш. Ынчангаш чурттакчы чон депутаттарга негеле-хомудалдарны киирип турар. Садыгжыларның талазындан магазиннерни ажыдар, хаар шактарны барымдаалавас таварылгалар бар. Магазиннерниң столоваяның санитарлыг байдалы четпес, ында ажылдап турарларның халаттары бөлөн хирлиг болур. Үстүнде четпестерни чайладыр дээш, кодээ Советтиң күүсекому райпо баштаар чери-биле кады шиитпирлиг хемчеглерни алыры чугула.

Кодээ Советтиң күүсекому улусчу дружина, эш-хуузунуң суду, депутаттар бөлүктери болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле кошкак харылзаалыг ажылдап турарындан суурда ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар, арагалаашкын ам-даа бар болуп турар. Ол бүгү ажылчы чоннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарынга шаптыктап турарын сагыл бергеннер демдеглээш, бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын, оон түңнелдиин бедидерин күүсекомдан негээннер.

Сессия чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чогуур шиитпирни хулээп алган.

Ч. СУНДУЙ.

ШЫНАРНЫ УЛАМ БЕДИДЕР

Хойнуң дүгүн көвүдедиринге болгаш оон шынарын экижидеринге укслажыдылга улуг рольду ойнап келген. Оон чижээн эмыдырал бадыткап турар. СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкынныры» деп партияның XXV съездизинге төлевилелинде укслажыдылга ажылын сайзырадырынга үндезилээш, дүгүү болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрерин улам көвүдедирин айыткаңы ук ажылдың чугулазын херечилеп турар.

Бистиң Тывага мериноc, америк рамбулье болгаш хойнуң өске-даа укслаларын экеп өгелээнден бээр чарлык чүс чыл чоокшулап орар. Бо үениң дургузунда укслажыдылга ажылы сайзырап келген. Бо талазы-биле чедиишкин бисте чок эвес. Чээрби чылдар үезинде хойдан чаңгыс килограмм хире дүк ап турган болзувусса, ам ол көргүзүг ийи катап өскен. Бызылдың кол укслажыдылга каттыжыышкынының өстүрген красноярск, алтай, сараджа укслалыг кошкарлары РСФСР-ге бирги черлерниң шаңналын ап турар апарган.

Тыва АССР-де сараджа укслаа — Самагалдайның, красноярск, алтай укслалар — Чадааның болгаш Бызылдың укслажыдылга бүдүрүлге черлеринде районнчуттунган. Мындыг ажылдарны чорутканының түңнелинде хойдан кыргыыр дүк көвүдээн болгаш оон шынары экижээн. 1975 чылда республиканың күрүнеге дужааган дүгүнүң 29 хуузу нарын, 31 хуузу чартык нарын, 31 хуузу чартык бөдүүн дүк болган, а бөдүүн дүк чүгле 6 хуу. Соолгу чылдарда эң нарын мериноc дүкү база күрүнеге киирип турар апарган бис. Үстүнде демдеглээн 29 хуу нарын дүктүң 4 хуузу мериноc дүк бооп турар.

Хойнуң укслазын хой чылдар дургузунда экижидип келген ажылдыышкынын хадас барбаан. Ынчалза-даа боттарывыстың ажыл-агыйжы эвес чоруувустуң ужуундан күрүнеге киирген дүгүвүстүң өртээн ыракта чедир албайн турар бис. Моон чылдагааны — дүктүң шынарының чарыы. Хойнуң ажаалга-чемгерилгезиниң баксыраанындан, кыргылданы эки организаставаанындан, хойну шын эвес кыргаанындан, дүктү багай шыгаанындан оон сортту кудулап, өртээ ниже-жеп турар. Бир тонна бирги класстың чартык нарын ак дүгүнүң өртээ 6470 рубль, кара дүк холужа бээр болза — 6140 рубль азы 240 рубль каражалыг. Күрүнениң доктаатан тускай саавырынга (ГОСТ) айтып турары болза, бир килограмм ак дүкте үш-дөрт кара дүк турар болза, ол дүктү бора лаар болгаш бора дүктүң өртээ санаар. Бир килограмм бүдүн дүкке үш-дөрт кырган турар болза, ол дүктү боктал-ган дээр. А бир тонна бирги класстың нарын ак дүгүнүң өртээ 6350 рубль, ол-ла дүк боктаалганда 310 рубльди чогуур өртээнге чедир төлевес.

Дүктүң шынарын экижидеринге зоотехниктиг ажылдарны күштелдирер херек. Ол чүл дээрге-ле, хойларны ар-кызыдып, оп-чүгүнүң, назы-харының болгаш укслазының бааза кладазының аайы-биле ударидыр. Оон ынай хойну чогуур үезинде кыргыыры чугула. Дүктү кжаң кезип, үсерлеп, доңуракка борап, холуштуруп болбас. Мындыг түрбүже, бо бүгү дүрүмнер долузу-биле сагыттынмайн турар. Оон уламындан республика дүк саткаңындан чылдың-на он-он муң рубльды чедир албайн келген.

Дүктүң шынарын бедидерде чүнү-чүнү кылыр ужурлуг бис? Бирээде, зоотехниктиг негелделерни шыңгыы сагыыр. Ийиде, дүк талазы-биле мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээрин көвүдедир. Үште, СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинге хамаарыштыр шынар дээш демисельди шыңгыырадыр талазы-биле тайылбыр ажылын калбартыр.

Х. ЧЫМБА.

Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садыын алырының талазы-биле коз инспекторунуң оралакчызы.

Хой

оолдаашкыны

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында хой оолдаашкыны түлүктеп эгелээн. Бо хүннерде 987 хой оолдаан.

Салбырның Эдер-Куй бригадазында 629 хой төрээн. Хойжулар Хертек Сандымаа 140 хойдан 142 хураганны, Шожал Байыр 136-дан 138, а Содунам Иргит 115-тен 115 хураганнарны эки ажаап, доруктуруп турар.

Чаш хураганнарны янзы-бүрү аарыглардан камгалаар тарылгаларны кодаңнарда чорудуп эгелээн. Эдер-Куйнуң бригадири Владимир Конгу, бригаданы харылзап турар мал эмчизи Бээ Балчын баштайгы хураганнарны сыскыртырын доозупкан. Бригаданың хойжуларында быжыглаттынган сакманщиктерден эрес-кежээ ажылдап турарларының аттары көвүдеп турар. Комсомолчулар Иргит Чечек, Роза Шыдыраа 57—57 хураганнарны ыгы үеде ажаан турарлар. Хоочун сакманщиктер Зина Апак, Шожал Сенденмаа оларда 69-59 чаш хураганнар быжыглаттынган. Бо хүннерде хою түлүктеп төрүй берген кодаңнарда салбырның харыысалгалыг ажылдакчылары дежурныйлааштыышкынын организастаан.

Хойжу бүрүзү СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган хулээлгелерин төлептиг күүседип, чаңгыс-даа хураган чидирбес чокка малды хүр кыш ажыр дээш бот-харыысалгазын күштелдирип, шудургу ажылдап турарлар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

• • •

Малдың чаш төлүн мендикамгалап алыр ажыл «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында улам хайнып кааан. Салбырда 2256 хой төрээн. Ам 2245 хураган менди доруктуп турар.

Хойжулар Николай Караоол, Сергей Шектар-оол, Бичеоол Аракчаа оларның кодаңнарында чаа төрүттүнген чаш мал хоравдан.

Кадарчыларның хамаарылгазы эки Салбырның Эжимиде магазининде аъш-чем, үлетпүр барааннары бар.

О. ТАВАА.

Бай-Тайга районунуң коммунал ажыл-агый чериниң коллективи тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Оңгу беш чылдың баштайгы чылын ажыл-ишчи коллектив база чедиишкиннинг доозары-биле бедиткен хулээлгелерни алгаш, аүжениишкиннинг ажылдап кирипкен. Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер, планныг онаалдаларны чедиишкиннинг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныжкааш, улам сорук кирип, социалистиг чарышты калбарткан.

Олардан чупар-бажың аалчылар бажыңының коллективтери онааганың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде, ол айның 12-де күүседипкен. Ында мурнакчылар Коо Дивии, Мария Кужугет, Дарчын Ооржак, Арыш Намзырай оларның кызымак ажылы өскелерге үлегерлиг.

ЧУРУКТА: районда коммунал ажыл-агый чериниң дээре ажылдакчылары комсомолчу М. Кужугет, К. Дивии.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ИНЕК КАДАРЧЫЗЫ САРЫГЛАР

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Кажаа сүт-барааң фермазы чедиишкиннинг күүсеткен. Сүт бүдүрериниң даалгазын дөрт чыл тос айда боттандырган. Бердинген пландан ажыр 125 тонна сүттү саттан. Ынчангаш ферма Барыын-Хемчик районда мурнакчы коллективтерниң санынга кирип турар.

Ферманың ишчилериниң бир деминиг, найыралдыг күш-ажылының ачызында чедиишкиннер чедип алдынган. Ылангыя инек кадарчылары сүт саалдазын көвүдедир дээш беш чыл дургузунда кызымак ажылдааннар.

Фермада улуг кадарчы Дикчит-оол Кылын-оолович Сарыглар чээрби чыл ажыг ажылдап, бо аразында байлак дуржулганы мооңнеп алган. Сүт саалдазы инек кадарчыларындан хамааржыр болганындан чылдың дөрт ээлчээнде ажылы шын хуваап, оларда негелдени күштелдирип, ажыктыг сүмелерни хоочун кадарчы берип турар.

Чайын изиирде, черинде инектерни кадарары, кажан суггарары, кыжын рацион ёзугаар чемгерери, кажааның иштин арыг-силиг, чылыг тургузары, айы-биле шагында агаарлаттырары дээш инек кадарчызы хижиниң ажылы-ла хөй. Ол бүгүнү ферманың инек кадарчылары Дикчит-оол Кылын-ооловичиниң удуртулгазы-биле эки күүседип, сүт саалдазын кудулатпас дээш кызымак ажылдап турарын ферма эргелекчизи Сарыглар Назын-Байыр мактап чугаалаар.

Фермада кыштаглаашкынның байдалы багай эвес. Ында 200 ажыг инек бар, оон бирээзинге-ле 5 кг саванны, 10 кг силосту, 4 кг чарбаны немей берип турар. Суггарылганы эки организастаан.

Ферманың коллективи оңгу беш чылдың бирги кварталында сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдазын күүседир дээш саар инектериниң ажаалдазы, чемгерилгезинче кол кичээнгейни салып, кызымак ажылдап турарлар.

Онаашкан ажылын бүгү-ле негелделер ёзугаар күүседип, ылангыя сүт саалдазын көвүдедир дээш болдунар хемчеглерни ап, доктаамал сагыш салып чоруур, амыдыралга төлептиг, хой-ниитичи Дикчит-оол Кылын-ооловичиге коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы деп атты тывыскан. Ниитиниң малының баш саның өстүрериниң база продуктулуг чоруун бедидериниң херәнге улуг кадарчының чээрби ажыг чыл дургузунда киирген улуг биче эвес. Оон күш-ажылчы чедиишкиннерин чазак бедик-биле үнелеп көргеш, Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле Дикчит-оол Кылын-оолович Сарыгларны шаңнаан.

Төлептиг ишчини Шекпээрниң соңгукчулары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаан. Чаңгыс чер чурттугларының идегелин бадыткаар дээш оларга отчеттарын чогуур үезинде берип, чагыгларын күүседири-биле боттуг хемчеглерни ап турар.

1976 чылда улус ажыл-агыйы планын чедиишкиннинг күүседир дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын Дикчит-оол Кылын-оолович сорук кириишкин-биле таныжкан. Чарышка идепкейлиг киржип тургаш, сүт саалдазын бедидери-биле инектерниң ажаалдазын, чемгерилгезин, кадаарын экижидерин, эрткен беш чылда чедиишкиннерин быжыглап, улам көвүдедирин хулээнген.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Д. К. САРЫГЛАР.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Совет кодээниң кижилери

Кочанайлар—Кара-Хавактың хойжулары

— Эх, оглум чаа совхоз тургустунуп, ажыл хайнып эгелээн-дир. Аныяк улустуң күжү, энергиязы аңаа ажыктыг, херек апаар. Делгер-биле хойжулап көрзүңерзе чүл?— деп, кырган Кочанай Комет чугаа кадында оглунга сүме каткан.

— Шын-дыр, ачай. Төрээн черим Үстүү-Шынаага малдан хулээп алыйн. Черде шыдаар мен,— деп, Айдын-оол ачазы кажан-на ынча дээрин четтикпейн, манап чораан чүве дег, даражы кончуг харыылай каапкаш, шалыпкыны кончуг тура халаан.

Ачазының сүмезин ёзугаар ол дораан билдириишкин бижип алгаш, совхоз директорунга чеде берген. Аныяк кижиниң күзелин директор деткип, чүгле кызымак ажылдаарын аңаа чагып каан.

...Сарыг-Тал. Тес-тостуң соогу. Хар-чаш улуг. Каржы кыш кара турамында чаннап турган. Ынчан ачазындан хулээп алган 350 ажыг баш хою төрүп эгелээн. Малдың чаш төлү хүнне-даа, дүне-даа немежип-ле турган. Үйгу-дыш уттундурган. Чаш хураганнар кажааны сыңмыйнастай берген. Чамдык хураганнарны өглерге тургузар ужурга таварышкан.

Частың чылыг хүннери келзе-даа, малдың өлүп хораары көвүдеп, сиген-ширбиниң четпезинден ниити байдал бергедей берген. Ажашкылар арга дилеп эгелээннер. Олар бир хүн аалдан ырак эвесте бөлүк талдарның аразында харын эжип каапкаш, узун дүшкен бүрүнү болуп алганнар. Хураганнарга ону берип, а арган хойларга кызыл чырак, талдар баштарын кандыылаап, ону хайындыргаш чиртип, чемгерип эгелээннер. Оон кадында дүс база негеттинип келген.

— Шынаа черге каранды эрте эгелээр боор чүве. Ам кааш хонза ажырбас бис,— деп, кырган Комет оглун оожуктуруп каан.

— Ындыг-дыр. Манаар болган-дыр бис ийин,— дээш, Айдын-оол ачазының тывынгыр-сагынгырынга иштинде өөрүп олурган.

Шынаа-ла ындыг болган. Март төнер чоокшулаан. Хой оолдаашкыны адактаан. Уладыы берген хураганнар пелери-биле талдар аразынга оъттаап хырнын тоттуруп аптар апарган. Ол берге чаалың адашкылар 100 хойдан-на 75 хураганны камгалап ап, ортумак хойжуларның одуруунга кирген. Сагыш-сеткилге саарзык болза-даа, эгелээн ажылын эчизинге чедирерин аныяк өг-бүле ниитпирлеп алган...

Оон бээр он беш чыл эрте берген. Амыдырал чаңгыс черге турбаан. Бурунгаар хөгжүп орган. Хойжу Айдын-оолдуң мергежили, арга-дуржулгазы бедээн.

Кара-Хавак дээрге, Арыскан-Хем, Шивээлиг-Хем унунуң теректериниң барааны көстүп чыдар чер чүве. Кыжын чылдар орта хаагайны бергилээр. Хат халаанда харлыг дувуу дооз-унмалып, сиртер кырык каарты «ширбип» каап-тар. Ындыг черге мал кадарары берге-ле. Ынчалза-даа Айдын-оол аңаа ундаравааан, харын улуг негелделиг, бот-харыысалгалыг ажылдап чоруур.

Эрткен беш чылда ол кыштагның «арны» ээкерилген. Ында ийи аал чурттаар делгем бажың, 650 хой кирер кажаа туттунган. Кудук база кылып каан. Кыштагда Ильичиниң лампочказы чырып турар апарган. Малды азырап, чемгереринге дыка таарымчалыг. Хойжу өг-бүлениң иштиг эки сууржу шинчилиг чурттап олурар.

Оларның уруглары алды. Олар эки өөренип турарлар. Школага бирде Айдын-оол бодуу, а чамдыкта оон кадайы Делгермаа барып, уруг-дарыының өөредилгезин сонуургаш келир. Хойжу өг-бүлениң школа назыны четпээн уруглары совхозтуң яслы-садында турар.

Эрткен чылын Айдын-оол биле Делгермаа Кочанайлар чүс хойдан-на 93 хураганны камгалап, хой бүрүзүнден-не 1,9 кг дүкү кыргып алганнар. Олар 10 тонна сигенни белеткеп, кыштааның септелгезин октябрь айда-ла доозуп алганнар.

Чайын Кара-Холге хоюн семиртип алган. Хой бүрүзү-ле 43 килограммдан кудуу эвес, деңгилдеглиг болган. Ынчан Делгермаа Шыыраповна аңаа өрбаан. Уруглары-биле ногаан шивиниң чаш бүдүүн 250 килограмм хирени кургадып алган. Чаш малдың шыкка алзыр, аарыыр чорууңга ол дыка дузалаар.

Чоокта чаа хойжунуң кажаазын коптаржып бээр дээш кезээ шефчилер чеде бердивис. Кажаада хураганнар алгыржып тур.

— Хоюн төрүп эгелээни ол бе?— дидим.

— Ынчанмайн канчаар. Олчалыг олурары дег өөрүшкү кайда боор. Бо дүне тозан тоску хураганны хулээп алдым. Хорамча чок—дээш, хойжу өөрүшкү-маңнайын чажырбайн тур.

«Тес-Хем» совхозтуң механизаторлары үш кыш улаштыр Кочанай Айдын-оолдуң кыштаанга шефтеп, кажаазының кержеени коптарып берип келген. Оон мурнунда аңаа 400 баш хой турган болза, ол кодааны улгаттыр каттыштырган. Ам кадарчыларның хайгааралында 650 хой бар. Кажаа делгем. Малга дыка таарымчалыг. Ында аптека база бар. Чаш хураганнар эмиглеринге чер-ле эки. Боданда сиген, саван, дус бар.

Хүн ажар чоокшулай бергенде хой өлекте кирип келди. Дузалакчы кадарчы Хунакаа Дайынчы ичеектен бора хураганны ушгуп аккелгеш, ону дугаарлааш, Делгермаа Шыыраповнага хулээдип берди. Сакманщик аныяктар Николай биле Чечек хураганнарны ылып, иелеринге эмзирип кирипти...

М. ТИРЧИН.

«Шынга» харыы

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Алдыы-Шынаа суурда кодээ клуб доктаамал ажылдавас, магазин хагдынчак, эмнелге пунктуузунуң ажылы база таарымча чок деп, бо чылдың январь 4-те солунга чарлаан. Ол шышкан суурнуң чурттакчыларын Шагаан-Арыг АТБ-зиниң транспорт-биле хандырбайн келгениниңден эрги, чаа Шагаан-Арыглар аразынга чон чадаг аргыжып, үе-шагын чидирип турарын бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсенчи комитединиң даргазы Д. Кууларның бисте дыңнатканы:

«Улуг-Хая» совхозтуң бо салбырынга хамаарыштыр автор четпестерни шын илереткен. Суурда медицина пунктузу ажылдап, автобус чоруп эгелээн. Кодээ клубтуң ажылын экижидер хемчеглерни ап турар. Суурнуң магазинин январь 9-тан эгелеп ажыткан, телефон харылзаазын база экижиткен.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ЧЕМ БААЗАЗЫ БЫЖЫГЫП ТУРАР

Клевер деп сигенниң «Приморский-44» сорту ийи кезиңде гектарлап 300 ажыг центнер ногаан массаны берип турар. Ол сортту үк черниң көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязы өстүрүп үндүрген. Чаа сорттуң бедик дүжүттүг болгаш сооккаа быжыы колхозтарның база совхозтарның кичээнгейин хаара тудуп турар. Чаа клеверни бо чылдан эгеләээш Приморьеге районнуудар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда тараалардың, соянның, картофельдиң, ногааларның селекциязы-биле чергедешир, Приморьениң дуржулга станциязынга хөй чылдыг болгаш шыгаа-оваа сигеннерниң үрезинин өстүрер талазы-биле ажылдың хемчээлин база улгаткан. Клеверлен аңгыда, тараа баштыг сигеннерниң чаа перспективалыг сорттарын өстүрүп үндүрген.

Станция болгаш ооң дуржулга — бүдүрүлге ажыл-агыйы тоску беш чылдың дургузунда крайның ажыл-агыйларынга бирги репродукцияның элита үрезиннерин 451 тоннаны саткан— планнаттынганындан ийи катап хөй.

А. ГУЛЯНСКИЙ.
Уссурийск.

МЫРЫҢАЙ ЗЕЯ ДАЛАЙДА

«Зеяның суг кадагалалының зоназында экология системаларының байдалы» деп мындыг шинчилелдерни Хабаровскиниң биологтары дооскан.

Зея далай — чурттуң чөөн чүгүнде эң улуг кылымал суг кадагалалы. Ол Ыракқы Чөөн чүкте баштайгы гидроэлектростанцияның тудуунуң девискээринге тургустунуп келир. Кедергей улуг шыгылакка 90 миллиард кубометр суг кирер. Ынчангаш ол хире кедергей улуг суг кадагалалының бойдуска чедирер салдарының түңнелинде болу берип болур өскерлиишкиннерниң географтыг баш удур тодаргайлаашкынын алыры хоюсут чугула. Ыланғыя гидрологтуг режимниң канчаар өскерлирин база ол өскерлиишкин кымматка, сугнуң дириг амытаннарынга, чер кыртыжының хевирлеринге, үнүш ерземнеринге, чер кыртыжының будуш байдалынга кандыг салдарны чедирерин тодаргайлаар сорулга эртемденнерниң мурнунда салдынган. Байкал—Амур магистралының таварып эртер чаа Зейск хоорай болгаш чаа суурлар кылымал далайның эриктеринге тургустунар болганда, ону тодаразыры чугула болуп турар. Кедээ ажыл-агый он-он муң гектар үнүш-дүжүткүр чаа черлерни алыр.

Эртем-шинчилел ажылдарының түңнелинге баштайгы рекомендацияларны ажылдап кылган, оларны оңгу беш чылда боттандырар апаар.

ЧАА ЧЕРГЕ ӨСТҮРГЕН ӨЛҮК АҢНАР

Камчатка чартык ортулукка өстүрери-биле ындыг-ла үр эвесте эккеп салган ондатра ам областа өлүк белеткелинге хол черлерниң бирээзи апарган турар апарган. Ол аңчыгаш бо-лувун амырап турттап болур бүгү-ле суг хөөлбектеринде турумчуп турттай берген дээрзин аңнарның болгаш аң өстүрериниң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң Камчатка салбырының ажылдакчыларының чоруткан шинчилели көргүскен.

Сөөлгү ийи чылдың дургузунда аңнап тыпкан ондатра кежиниң саны ийи катап өскен.

Аңныыр девискээрлериниң продуктуууну улгаттырары-биле эртемденнерниң сүмезин ёзугаар чартык ортулукта куштарның болгаш аңнарның чаа хевирлерин апарып салган. Оларның аразында—норкалар, кидистер, кушкуулдер бар. Эң үнелиг кара ондатраның баштайгы бөлүүн бо чылын суг хөөлбектеринге апарып салыр. Областың соңгу чүгүнден буур, буланны Камчатка хемниң унунче шилчидер талазы-биле ажылдарны эртемден-охотоведтерниң дузазы-биле чоруткан турар.

М. ЖИЛИН.
(СЭТА).
Камчатка область.

Айтырыңар, харыылап берээл

ЧАМДЫК ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

Күрүнениң социал камгалал талазы-биле хоойлузунда чамдык өскерилгелер бар дээр-дир. Ол чаа айтырыгның дугайын солун дамчыштыр тайылбырлап бээрин, Кызыл хоорай чурттуг пенсионер А. Маады юрист С. А. Дорсаттан дилээн. Самдан Айыпмыевичиниң харыызын мында парладывыс.

Ажыл кылыр аргазын тур оскунгаш, ажылдавайн турган ажылчын азы албан-хаачы кижиге күрүнениң социал камгалал талазы-биле дузаламчызын тыпсырда, оон ажыл стажын, профэвилел кежигүнүн барымдаалап, эмчи бюллетенин ёзугаар бээри билдингир.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың декабрь 13-те үндүрген доктаалында ол чурумга чамдык өскерилгелерни киирген. Тодаргайлаарга: 1975 чылдың декабрь 1-ден соңгаар аарып турган кижиниң азыралында 16 хар (өөреникчилиг бооза 18 хар) чедир назылыг уштен ору уруг барда, аңаа социал камгалал талазы-биле күрүне дузаламчызын, оон үзүктел чок ажыл стажын барымдаалавайн, шалыңының 100 хуу, а профэвилел кежигүнү эвесте 50 хуу хемчээлин ёзугаар төлээр.

Бир эвес мурнунда ажылдап турган черинден дараазында чылдагааннардан үндүртген тавары лгада үстүнде айытк ан чүүл ол ажылдакчыга хамаарышпас. Тодаргайлаарга:

күш-ажыл керээзинде азы иштики күш-ажыл чурумунуң саавырында айыткан хулээлгелерни чылдагаан чокка үргүлчү күүсетпээн тавары лгада;

чылдагаан чокка прогул кылганда азы ажылга ээзирик келгенде;

хосталгазын казыттырып шииттиргенде азы ажылдап турган черинден өске черге кээн эрттирер кылдыр ээип чазаар ажылга шииткен судтуң шиитпири күштүг болганда;

акша азы өртектиг барааннар кадагалап, сайгарып турар ажылдакчыга хамаарыштыр администрацияның бүзүрели оскундурганда;

кижизидикчи хулээлгени күүседип турнаш, аморальдыг үүлгедиглер кылганы-биле, ол ажылга артпас апарганда;

профэвилел организациязының негелдезин ёзугаар ажылдан хостаттырганда;

чагыртырының чурумун азы сагылга-чурум уставын барымдаалап, ажылдан үндүрткенде;

хоойлуда көрдүнген үүлгедиглер кылгаш, ажылдан үндүртген тавары лгада.

Үстүнде айыткан кижилер ажылга катап кирген тавары лгада, оларга социал камгалал талазы-биле күрүне дузаламчызын ниити чурум ёзугаар төлээр.

Ол ышкаш үстүнде айыткан доктаал ёзугаар, 1975 чылдың декабрь 1-ден соңгаар ажылдап турар инвалидтер туберкулёзтан аараш, ажыл кылыр аргазын тур оскунганда, аңаа дузаламчы тыпсыр хуусаазын узаткан.

Шак ындыг дузаламчыны инвалид кижи (туберкулёзтааш инвалид болганындан аңгыда) сегиинге чедир азы туберкулёзтаан ужурунда тургускан инвалид бөлүүн эде көргүже төлээр. Тайылбыр: улаштыр 10 айдан азы сөөлгү 2 чыл иштинде ниитизи-биле 12 айдан хөй эвес үеде төлээр.

Туберкулёзтан аараш инвалид болган ажылдакчы каданнаан тавары лгада, аңаа социал камгалал талазы-биле дузаламчыны улаштыр 4 айдан азы чылда 5 айдан хөй эвес үе иштинде төлээрин чурумчуткан.

Даштыкыда

ВЕНАДА КАТАП ЭГЕЛЭЭН

ВЕНА. (СЭТА). Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни кызырар дугайында чугаалажылышкыннар узуктелиишкинниң соонда Венада катап эгелээн. Ээлчеглиг пленарлыг хуралга Польшаның болгаш Канаданың делегацияларының баштыңнары чүве чугаалаан.

Хуралдың соолунде польша делегациязының баштыңы С. Даброва парлалга конференциязы эрттирген. Чугаалажылышкыннарның киржикчилериниң мурнунда чугула сорулга — шериг талазы-биле удур турууш-куң онза айыылдыг болуп турар районга шеригниң мөөннеттиниишкинниң бедик деңнелин кудуладырынче угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыры салдынып турар деп, ол медеглээн. Европага айыыл чок чоруктуг болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чедиишкиниг доозулганының соолунде Европада политиктиг чавырлыышкынның шериг чавырлыышкынының хемчеглери-биле немээриниң эргежок чугулазы онза негелделиг болу берген. Хельсинкиге чедип алдынган чедиишкин ол айтырыгны херек кылырынга шиитпирлээринге боттуг эге үндезиннерни тургускан.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар чугаалажылышкыннарга чогумчалыг түңнелдерни чедип алырының өйү келген деп санааш, Вена чугаалажылышкыннарын чугула ужур-дузалыг деп көрүп турарын С. Даброва онзалап демдеглээн. Төп Европада күрүнелерниң чепсектиг күштерин болгаш чепсегленииишкиннерин үш чыл дургузунда 15 хуудан ажыр кызырарының делгереңгей программазын киирген, социалистиг чурттар чугаалажылышкыннарга депшилгелиг хандырарынга боттарының тодаргай салыышкынын кылган. Оон ангыда, социалистиг чурттар боттарының барыын талакы чугаалажыкчыларының туружун барымдаалап көргеш, салдынган ачыс сорулгаже бурунгаарлаарынга идигент элээн каш эгебашсайгы базымнарны боттандырарын база саналдаан.

Совет Эвилели болгаш чугаалажылышкыннарның киржикчилери социалистиг өске-даа чурттар бот-боттунуң чепшээрежиринге, ай турар хүдээлгелерниң бүрүн деп үнелиг болурунга база кымга-даа когарал тавары лтырбазынга үндезилээн. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни кызырарының айтырыын шиитпирлээрин аргазын мооң соңгаар-даа кызымак болгаш быжыг-туруштуг дилеп тывар болуп турар. Бир эвес барыын талакы күрүнелер-даа күжениишкиннерни ол-че угландырар чүве болза, чугаалажылышкыннар бо үе-чада-даа бедик бурунгаарлап болур.

ХЕМЧЕГЛЕР АЛЫРЫН НЕГЕП ТУРАР

ЛИССАБОН. (СЭТА). Кедергей барыын үзелдиг идегеттер ужур-дүржок үүлгедиишкиннерин Португалияның хөй-хөй районнарында кара туразында үргүлчүлеп турар. Чурттуң соңгу чүгүнде улуг эвес Брага хоорайга чангыс дүне-ле улай-улай алды частырышкын болган, профэвилел организацияларының база чөөн үзелдиг партияларының бажын-балгазынга ында улуг когарал тавары лырган.

Ол-ла дүне испан кызыгаар чанында Ковильян хоорайга үк черде чөөн үзелдиг партиялар комитеттеринге болгаш өске-даа депшилгелиг организацияларга хамааржып турар элээн каш бажыңнарны үрегдекчилер орттеткен.

Өртек-үнениң аартаашкынынга болгаш күш-ажылдың коллективтиг керээлерин чаарты кооруну хуусаазын узатканынга удурланган ажылчыннарның улуг демонстрацияларын ол черлерге эрттиргени-биле холбаштыр реакцияжылар ындыг үүлгедиглерни болгулаан деп, демократтыг бөлүктер айтып турар.

Сөөлгү сес ай дургузунда Португалияга үш чүс ажыг янзы-бүрү террористиг үүлгедиишкиннер болгулаан. Оларның кезиинден хөйү Португалияның Коммунистиг партиязынга удур угланган болуп турар.

Португалияның Компартиязы болгаш чурттуң өске-даа депшилгелиг организациялары демократтыг чаадап алыышкыннарны камгалаары-биле дарый хемчеглерни алырынче кыйгырып турар. Чажыт террористиг организацияларны узуткаарын болгаш үк үүлгедиишкиннерниң буруулугларын шыңгыы алалаарын олар негеп турар.

Чурттуң демократтыг корумчурумун хандырар төлээде террордуг үүлгедиишкиннерден чонну камгалаары эргежок чугула деп, ПКП ТК-ның информация болгаш пропаганда килдизиниң медеглелинде чугаалап турар.

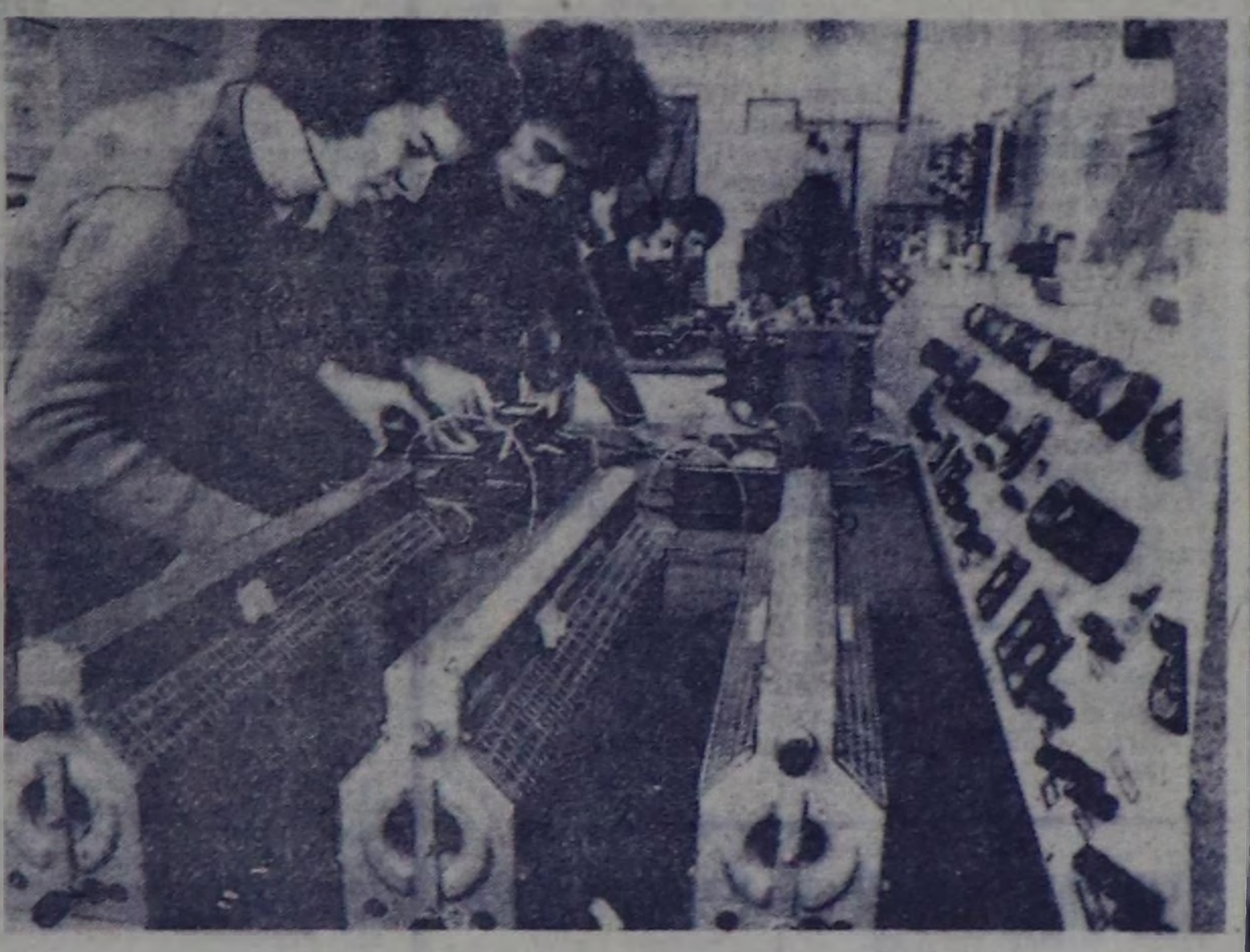

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар хөгжүп орар чурттар-биле бот бодунга ажыктыг үндезинге экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларын калбартып база быжыглап, оларның национал экономиказын хөгжүдеринге, эртем-техниктиг күчүзүн өстүреринге идиглиг берип турар. Оларның дузазы-биле Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарынга 17 дээди өөредилге черлерин база ортумак тускай өөредилге черлерин. 100 хире өөредилге төптерин болгаш профессионал-техниктиг училищелерин тудуп тургускан болгаш дерээн. Дээди болгаш тускай ортумак эртемни социалистиг чурттарга чедип ап турар специалистерниң саны-даа хөгжүп орар чурттарда өзүп турар. Ол чурттарның национал кадрларын белеткээринге дузаламчы көргүзеринге херегләэр стипендия фондузун ЭДЧ-ниң XXVII сессиязы тургускан. Аныяк хамаарышпас күрүнелерден келген 300 оолдар болгаш кыстар 1975 чылда ол фондуну ажыглаан.

ЧУРУКТА: венгр хоорай Ясберенде энергетиканың профессионал-техниктиг училищезинде алжир студентилер метрология лабораториязында. Аныяк африка республикадан келген 50 аныяк специалист үлетнүрге ажылдаары-биле электриктиң мергежилинде чедип ап турар.

МТИ-ПМА-ның фотозу.

Январь 1— Кубаның хосталганының хүнү—Куба революцияның тиилээн хүнү.

Кубаның найысылалы Гавана.
Г. ПЕТРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ДҮРГЕН ШИИТПИРЛЭЭР ДЭЭШ

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Киприниң күш-ажылчы улузунуң Депшилгелиг партиязының (АКЭЛ) Төп Комитединиң болгаш Төп контрольк комиссиязының онза пленуму анаа болган. Грек талазының киргени Киприниң иштики айтырыг талазы-биле чугаалажылышкыннарын болгаш саналдарын ол партияның канчаар көрүп турарын айыткан Политбюронуң документизин пленум чаңгыс үн-биле бадылаан деп тускай дыңнаткан.

Киприниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Национал Чөвүлелиниң чоокта чаа болган каттышкан хуралынга президент Макариостуң киирген саналынга долузу-биле каттыжып турарын пленум база илереткен. Ол хуралга общиналар аразынга чугаалажылышкыннарны кылырының дугайын чугаалашкан.

АКЭЛ-диң чиңгине секретары Э. Папаиоанну пленумга чүве чугаалааш, Кипрде амгы байдал кипр улустуң—гректерниң болгаш туркитерниң-даа эрге-ажыктарынга таарышпас боор турарын айыткан. Кипрни ийи бөлүк кылдыр чарар болгаш ону НАТО-нуң эң-не агрессив бөлүктериниң турар черин кылдыр хуулдурарын күзеп турар шуут-ла империалистиг эрге-ажыктарга бо ортулукта билдинмес байдал таарыжып турарын АКЭЛ-диң чиңгине секретары демдеглээн.

Ам болур дээн чугаалажылышкыннарның шиитпирлиг ужур-дузазын демдеглээш, ол партияның талазындан бүгү чүүлдерни чугаалажылышкыннар чедиишкиниг болзун дээш кылыр аазарын медеглээн.

ДАГЫН СЕГИРЖИП АЛЫШКЫННАР

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң Альжери Пресс Сервис (АПС) информация агентилели Барыын Сахарада Амгала деп черде алжир болгаш марокко шериглерниң аразында чепсектиг сегиржип алышкыннарның катап эгелээнин январь 29-та дыңнаткан.

Алжир таланың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Мароккоңуң самолёттары Дахла хоорайның девискээринде турар Сахарадан деже н кижилерниң үш лагерин бомбалаан.

Алжирниң Революстуг Чөвүлелиниң даргазы Х. Бумедьен элээн каш чурттарже чоруткан бижиинде «Барыын Сахарага агрессиялап качыгдаап кижилерге чоруткан эт-чем болгаш эм эгеш бар чорван алжир шеригниң кезээниң колонналарынче Мароккоңуң шериглери январь 27-де кара ожегээр халдашкыны кылганын» медеглээн.

«КНО-нуң, АЧО-нуң болгаш кана-даа каттышпас чурттарның ажылдап кылганы деколонизастаашкынының принциптерин ёзугаар Алжирниң туружу келгенин» ол бижикте айыткан.

«Барыын Сахарада байдалды чогумчалыг кылдыр шиитпирлээр чоруту чедир алырынга» хеткимче кылырын Х. Бумедьен кана-даа каттышпайн турар чурттарны кыйгырган. Сахараның бот-тодарадылга кылыр эргезин хүндүлээр талазы-биле боттарынга мурнунда алган хулээлгелерни Марокко биле Мавританияның үрээнин ол бижикте айыткан.

Х. Бумедьен аңаа Сирияның премьер-министриниң оралакчызы, САР-ның президентизиниң тускай төлээлекчизи Мухаммед Хайдар болгаш САР-ның Чепсектиг Күштериниң Кол штавының начальниги Хикмат аш-Шехаба-биле ужурашкан. Олар Барыын Сахарада байдалдың дугайын чугаалашканнар. АУДР-ның Революстуг Чөвүлелиниң даргазы ол ышкаш бо айтырыг талазы-биле араб күрүнелерниң элээн каш баштыңнары-биле база ужурашкан.

РАБАТ. (СЭТА). Амгала деп черниң девискээринде чепсектиг сегиржип алышкыннарның катап эгелээнин баштыктаан медээни Мароккоңуң радиозу дамчыткан.

Мароккоңуң даштыкы херектерниң күрүне министри А. Лараки Айыыл чок чоруктуг Чөвүлелиниң доктаамал кежигүнү чурттарның, а ол ышкаш араб күрүнелерниң элчиннери-биле ужурашкан. Барыын Сахарада болуушкунга холбаштыр марокко чазактың «шынгы сагышсырап турарын» ол илереткеш, ооң шыңгы уржуктарлыг боюрунче киизыгей селганын дыңнадып турар.

Иракты информация министри Тарик Азиз Ирак Республиканың президентизинин төлээлекчизи боор, Мароккоңуң хааны II Хасан-биле чугаалажылышкын кылыр дээш Рабатта чеде берген. Ооң соонда ол Алжирже чоруптар.

ЭКИЖИЛГЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанда байдал шилыпкыны-биле чогумчалыг боор кел чыдар. Дээди шериг комитеди хоорайның төп районнарында, оон садыг болгаш порт кезектеринге корум-чурумну контрольдаарын ливан арманың холунга шилчидип бээр дугайында шиитпир хүлээп алган. Сөөлгү үеге чедир ол районнарның чамдыктары Палестинаның хосталга армиязының болгаш Национал-патриоттуг күштерниң отрядтарының каттышкан күштериниң контролюнуң адаанга турган. «Чурттуң бүгү девискээринге шеглээшкинниң боор, элээн каш улуг эвес ужур-дедир аткылажылыкыннардан аңгыда, кандыг-даа тавары лгалар болбааның дээди шериг комителиниң дыңнадыынга» айыткан.

Министрлер кабинеди сөөлгү ийи неделяда баштайгы удаа чыылгаш, бүгү ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылче үнерин кыйгырган. Понедельниктен эгелээш, школалар ажыттынар. Чепсектиг сегиржип алышкыннар үезинде даштыкыже үнген ливаннар чурттунче хойу-биле ээп кээп турар апарган.

«Политиктиг, экономиктиг болгаш социал реформаларның принциптерин тодараткан чаа национал пактының» удавас парлаар апаарын премьер-министр Р. Карме чарлаан.

Эжелекчилерниң үүлгедиглери

БЕЙРУТ. (СЭТА). Эжелеттирген девискээрлерге — Иордан хемниң барыын талакы эриинге болгаш Газаның секторунга — 1975 чылдың дургузунда эрге-чагырганың хемчеглеринге удурлачганы дээш 6 муң хире палестиннерни тудуп хоругдааның Израильдиң эжелел эрге-чагырганы шын деп хүлээп көрген. Чоокку эрткен хүннерде Иерусалимге патриоттарның ортузунга чаа тудуп хоругдаашкыннарны база кылган.

Чөрдерин болгаш чурттарга оран-туралаан эжелеп алыр база саны 14 чедирерин планнап турар сионистер суурларны аңаа тургузар сорулга-биле, Газа секторуң болгаш Негевтиң элезинниг ховузун киирип эгээр. Синай чартык ортулуктуң элээн каш районнарындан палестиннерни база араб-бедуиннарны удур сывырарын сионистиг шериг администрациязы планнап турар.

Чүдек-бужар эвилелдежилге

ГАВАНА. (СЭТА). Анголада болуушкуннар улустарның хамаарышпас чоруунуң, тускай догуннаашкынының, дең эргезиниң болгаш депшилгезиниң каргыштыг дайзыннары-биле маоистерниң чүдек-бужар эвилелдежилгезин делегейге тодаргай көргүскен деп, Кубаның КП ТК-зының органы «Гранма» солун «Анголада болуушкуннар-биле холбаштыр» деп эгелиг мурнуку чүүлүнде бижип турар.

Ангола Улус Республикага болгаш ооң улузунга удур чүдек-бужар эвилелге империализм, мурнуу-африка расисчи ёзу-чурум болгаш маоизм каттыжып алган деп солун онзалап демдеглээн. Робертонуң болгаш Савимбиниң дээрбечилери, ТРЭ-ниң агентилери база Мурнуу-Африка Республиканың чалчачылары америк болгаш кыдат бор-чепсектер-биле анголдарны өлүрүп турар. Кыдат шериглерниң өөретикени заир солдаттар болгаш Робертонуң дээрбечилери база мурнуу-африка шериглер Луанданы эжелеп алыр, барык-ла 15 чылдың аар-берге демиселиниң түңнелинде МПЛА-ның чаалап алганы, Анголаның хамаарышпас чоруун чок кылыр, ол чуртту империализмниң болгаш расистерниң чагырган чери болдурар дээш «чаңнык» дайынын эгелээн.

Бодунуң черин болгаш хосталгазын, хамаарышпас чоруун болгаш тускай догуннаашкынын, дең эргезин болгаш депшилгени камгалап турар ангола патриоттарга Куба эп-сеткил каттыштырылгазының дузазын көргүзүп турар. Оларга боттарының политиктиг болгаш материалдыг деткимчезин Совет Эвилели, бүгү делегейниң революстуг, антиимпериалистиг, антирасистиг, антиколониалистиг, депшилгелиг болгаш социалистиг күштери көргүзүп турар.

Анголаның оңгулары ёзулуг идеологтуг болгаш политиктиг туруштарны тодаргайлап турар деп солун айыткан. Империализмге болгаш расизмге, колониализм болгаш неоколониализмге шынап-ла удур туржуп турар ындыг кижилер оңгунуң бир талазында туруп турар. А оңгунуң өске талазында — империализм болгаш расизм, оларның өөзэргенчилери болгаш чалчалары, оларның ходелдери болгаш эвилелчилери туруп турар.

Боттарын революсчулар болгаш социалистер бис деп санап турар кыдат удуртукчулар америк империалистерниң болгаш мурнуу-африка расистерниң талазында туржуп, база Анголаның улузунга удур алдар чок болгаш чүдек-бужар дайынны чорудуп турар ТРЭ-ниң агентилери-биле болгаш Мурнуу-Африка Республиканың расистери-биле ажыы-биле харылзажып турарын канчаар тайылбырлаарыл? деп «Гранма» айтырып турар. Роберто, Савимби деп кымнарыл база оларның сандарадынчы шиичээшкинни деп чүл дээрзин олар билбейн барганының азы Анголаның хамаарышпас чоруунуң болгаш тускай догуннаашкынының дайзыннарын чепсеглээринге Каттышкан Штаттар миллион-миллион долларны чарыгдап турар дээрзин олар билбейн барганының уламындан болган тавары лгаа алдагдал-дыр деп тайылбырлап болбас.

Ангола улустуң дайзынының лагерьлеринде кыдат шериг чөвүлекчилериниң бар турар чоруу — ол дээрге хамаарылга чок факт эвес болгаш душ болган тавары лга эвес.

Ангола Улус Республикага удур агрессияга АКШ-тың, Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Кыдаттың сулчээзин чүгле марксизм-ленинизмге удурланышпас маоисчи идеологияның болгаш политиканың түңнели кылдыр тайылбырлап болур деп «Гранма» онзалап демдеглеп турар.

Америк империалистерниң Кубага кутиээни аңгылаашкынга бодунуң садыг политиказы-биле каттыжып турганы дээш база Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур пропаганданың дузазы-биле чепсектиг күштерге сандарадынчы ажыл-чорудулганы организастаарын бистиниң чуртувуста ооң агентилери оралдажып турганы дээш кыдат удуртулганы эш Фидель Кастро 1966 чылдың январьда-ла сойгалаан.

Маоистерниң Анголада ажыл-чорудулгазы оларның даштыкы политиказынга дүгжүп турар, оларның ол даштыкы политиказын Латин Американың болгаш Кариб бассейниниң чурттарының компартияларының эрткен чылдың июньда Гаванага болган чөвүлел хуралы сойгалап илереткен болгаш буруу шапкан.

Чилиге шериг өскерлиишкиннерниң үймээн үндүреринге, президент С. Альендени өлүрерге, эрге-чагырганга шериг-фашистиг хунтаның кирерин-ге, муң-муң чилилерни кара-бажыңнарынга, ужур-дүржок аашылаарынга болгаш өлүреринге америк империализм идиг бээренин бүгү-ниити буруу шаап көрген. Ынчаарга Пекин фашистиг хунтага политиктиг болгаш дипломаттыг деткимчени ажыы-биле көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар, ол бөгүн база-ла Анголага, Чилиниң ышкаш, Мурнуу Африканың шаажылаакчызы— Форстерниң ёзу-чурумундан ылгавыр чүвези чок ёзу-чурумну тургузарын оралдажып турар Анголада ындыг кижилерге хоранныг пропагандазы-биле, бөө-чепсээ-биле болгаш шериг чөвүлекчилери-биле дузалап турар-дыр.

Фактыларны өйтүр шавар арга чок деп «Гранма» түңнелинде бижээн. Анголаның, Африканың болгаш бүгү кижи төрелгетенниң дайзыннарының талазынга турупкаш, маоизм бодунуң алыс утказын база катап ажыткан, бодунуң ёзулуг будужун көргүскен.

УЛУСЧУ ЧОГААДЫЛГА ФЕСТИВАЛЫ ЧОРУП ТУР

КӨӨРГЕ СОЛУН, ДЫҢНААРГА ТААЛАНЧЫГ

Тоску беш чылдың «хайыразы»—Хандагайты суурнуң Культура бажыны. Кижи олурар хос сандай-даа чок, улус шагда-ла олурупкан. Бо дээрге районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң концерттерин көөр дээш келген улус-тур.

— Кайы чер баштай эгелээр-дир?

— Саглыжылар...

Көрүкчүлер ыңдыг янзылыг айтырыг салып, фестивальдың эгелээрин четтикпейн манап олурлар.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеш, оңгу беш чылче хайгыышкынныг кирипкен ажыл-ишчилерниң уран чүүлге хандыкшылын эскерип, оларның уран-чечен, утка талазы-биле ханы күүседиглерин кым черле сонуургавас боор.

Тус-тус коллективтерниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын СЭКП Өвүр райкомунуң секретары Донгак Тапгай-оол көрүкчүлерге тодаргай чугаалааш, уран чүүл көрүлдезиниң эгелээнин чарлаан.

Үк көрүлдени «Кызыл тук» колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи эгелээн. Ол коллективтиң киржикчилери Ленин, партия дугайында ниити ырларны күүседирге, эдыш часкаашкынны дыңмирeп турган. Ол чүл дээрге оларның көрүлдеге эки белеткеенинин дорвании херечилээн.

Колхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың доозукчу чылында багай эвес түңнелдерни чедип алганың, моон соңгааргы сорулгаларын, мурнакчы саанчы, кадарчы, чолаачыларның барын боттарының шүлүк, ырларынга база илереткеннер. Черле ынчаш оларның концертиниң программазының тургузуу национал хевирлиг болуп, социалистиг ужур-уткалыг, интернационалчы хөөннер-биле долдунганын жюри демдеглээн.

●

Ыланчыя кодээ клуб баярызы М. Борбааны болгаш Б. Саая олар композитор Р. Кендебильдиң Э. Трефиловтуң сөзүнге бижээни «Оюмаа» деп ырызын багай эвес күүсеткеннер.

— Кайызының-даа күүселдези эки эрлер-дир. Черле тас ырлаштылар— дээн чугаа залга дыңналды-даа.

Шүлүкчү В. Саган-оолдуң «Хуула бээр болган болза...» деп шүлүүн Л. Чимит-Доржунуң аянныг номчааны. Л. Саттың «Эргим авам карактары» деп ырны тааланчыг ырлаанын көрүкчүлер алыш часкаашкыны-биле уткуп, сценаже катап-катап чалап турганнар.

«Коммунизмче орук» колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи бо көрүлдеге база багай эвес белеткенгенин жюри демдеглээн. Ыланчыя Солчур ортумак школазының башкыларының маңаа идепкейлиг киришкени—кодээ интеллигенцияның чон ортузунга культура-массалыг ажылды чогуур деңгелге тургузар дээш, боттарының чогаадыкчы үлүг-хуузун киирип турарының тодаргай херечизи. Ол школаның башкызы М. Эрес-оол бодунуң чогаатканы «Партиямга» деп шүлүүн эки номчуп күүсеткеш, демдеглеткен. Ол шүлүктүң бир одуруу бо:

Коммунизм—келир өйже
Хоор чонну аппар чоруур.
Башкы Ленин тургусканы
Башкарыкчы партия.

«Торгалыг» совхозтан бо көрүлдеге ийи коллектив киришкен: Чаа-Суур салбыры болгаш «Торгалыг» совхозта кодээ Культура бажыңы. Олар көрүлдеге ийи аңгы концерттиг киришпишаан, бот-тывынгыр уран чүүлге ооң-биле улуг сонуургалдыын көргүскенин жюри демдеглээн.

Районнуң уран чүүл көрүлдезинге 181 кижи киришкен. Олар янзы-бүрү мергежилдиң кижилери. Каш кижиге сөстен бериптээн.

Сергей Донгак:—Мен «Торгалыг» совхозта чолаачылап турар мен. Ырлаарынга ынак мен. Ынчангаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге киржип келдим. Бо таварылгада «Кады чорза» деп ырны күүседтим.

Ооржак Күр-Седи: — Мен «Кызыл тук» колхозта школада башкылап турар мен. Бо көрүлдеге «Бай-ла Тайгам» деп ырны күүседтим. Ол ырны күүседиринге черле ынак кижи мен. Концерттерге моон соңгаар-даа киржир мен.

София Доржу: — Торгалыгның Чаа-Суурда библиотекарьлап турар мен. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге шагдан бээр-ле киржип келдим. Ырлаа, шүлүк-даа күүседикчээр мен. Моон соңгаар-даа уламчылаар мен.

Киржикчилерниң чугааларылдан оларның бот-тывынгыр уран чүүлге хандыкшылдыы тодазы-биле илереп келир-дир.

Көрүлдениң түңнелинде бирги черни Саглының кодээ клувунуң, ийиги черни Хандагайтының Культура бажыңының бот-тывынгыр коллективтери чедип алган.

Район көрүлдезинге киришкен концерттерниң чамдык ниити четпестерин оргкомитет айыткан. Бир-ле дугаарында улустарның найыралының темазынга литература хогжумнут композиция барык-даа чок болган. Ол ышкаш совет патриотизм болгаш интернационализм темазынче ам-даа ханылаар болза эки. Ооң-биле кады совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарынга тураскааткан көргүзүглерин моон соңгаар программаларга киирер чогуур.

Шиилерниң рольдарынга күүседикчилерни шын шилип алыр талазы-биле шии коллективтеринге жюри чамдык сүмелерни каткан. Жанрлар аайы-биле күүседилгелерде чамдык четпестер талазы-биле сүмелер жюри кежигүннериниң талазындан бердингген.

К. САТ.

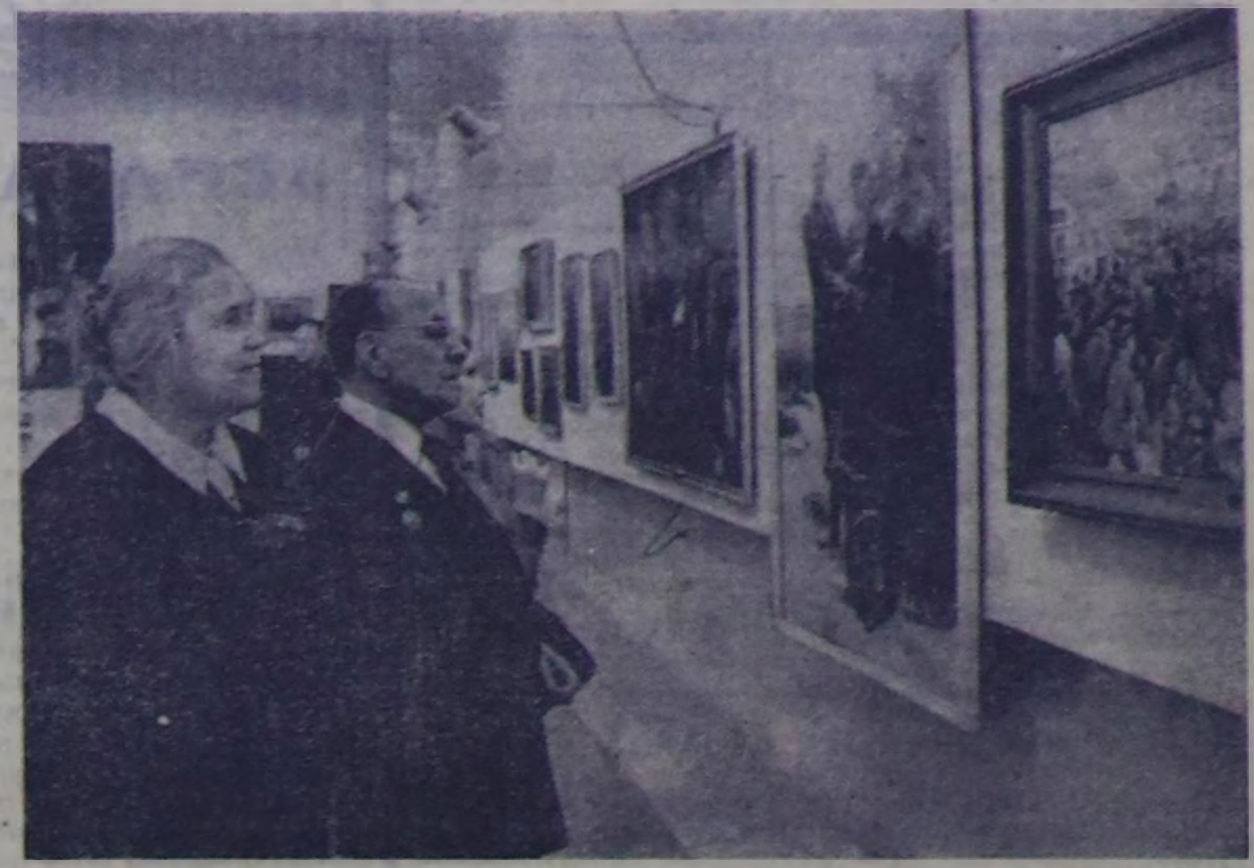

Революсчу алдарның музейи

Москва. Большевик кудумчузу. ССРЭ-ниң Төп Революция музейиниң салбыры «Красная Пресня» деп төөгү-революция музейи мында, 1905—1907 чылдарның революциязының тураскаалдыг болуушкуннарының районунда ажыттынган.

Чүс-чүс ховар чүүлдер — фотографиялар, документилер, карталар, ажылчын-дружинниктерниң боо-чепсээ болгаш өске-даа делгелгелер—хааның шериглеринге удур баррикадаларга большевиктерниң удуртулгазы-биле маадырлыг тулчуп турган пресня пролетарийлерниң эрес-маадырлыг чоруктарының дугайын чугаалап турар.

Россияга баштайгы революцияның эң-не шиитпирлиг болуушкуну—Москвага болган Декабрьның чепсектиг тура халыышкынын көргүзүп турар материалдар делгелгеде улуг черни ээлээн. Делгелгелерде — 1905 чылдың декабрьда Преснягa тулчуушкуннарының планы, тура халыышкыннарының киржикчилериниң портреттери, ажылчыннарның боттарының кылып алган боозу, ынчаардагы хүннерниң болуушкуннарынга тураскааткан солуннарның үндүрүглери.

«1905 чылдың революциязы чурулгага уран чүүлүнде» деп бажыңның аалы кадында тургускан делгелге улуг сонуургалды болдуруп турар. Орус уран чүүлдүң сураглыг мастерлериниң, ооң иштинде И. Репинниң, В. Поленовтуң, С. Коненковтуң күүсеткен полотнолары болгаш скульптураларын мында делгеп көргүскен.

Музейниң делгелгелерин моон соңгаар улам-на калбартып турар. Шаанда Москваның хоорайының кызыг-булуңу турган ол черни амгы үениң сайзыраңгай индустриялыг болгаш эртем база культура-чырыдыышкын албан черлериниң чаагайжыттынган район болдурган краснопресненчилерниң алдарлыг ажыл-херектеринге тураскааткан дыка хөй чаа делгелгелерни келген кижилер көөр.

ЧУРУКТА: Москваның «Красная Пресня» деп төөгү-революция музейиниң залдарының бирээзинде.

Р. ДЕНИСОВТУҢ фотозу.

ФЕВРАЛЬДА

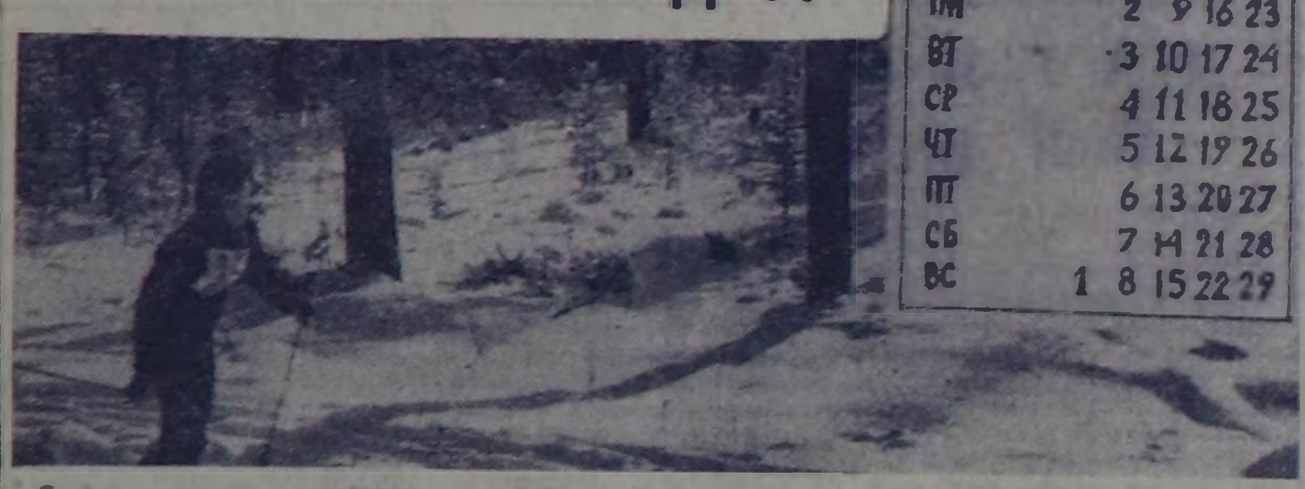

ПН		2	9	16	23
ВТ		3	10	17	24
СР		4	11	18	25
ЧТ		5	12	19	26
ПТ		6	13	20	27
СБ		7	14	21	28
ВС	1	8	15	22	29

ЧАА КИНОЛАР

Совет инженер, генерал Дмитрий Михайлович Карбышевтиң ады бүгү делегейге эргим. 1917 чылда Октябрь революциязы тиилээн соон дарый үжеп чеди харлыг подполковник Карбышев совет эрге-чагырганың талазынче шилчээн. Ол бодунуң шериг эртемнериниң талазы-биле бүтү билиин, дуржулгазын, талантызын Төрээн чуртунга, ооң чепсектиг күштеринге барзалгаткан. Карбышевтиң дайын чорудулгазының үезинде камгалал тудугларының дугайында номнары делегейге сурагжаан турган. 1941 чылда алдан харлыг генерал-лейтенант Карбышев балыглаткаш, фашистерге туттурган. 1945 чылдың февральга чедир он бир аңгы концлагерьлерге хоругдадып келген. Ол фашистерге дерзии-биле шагжыладып өлүртүкже чедир коммунистиг идеалдарга, бодунуң чонунга, Төрээн чуртунга шынчы боол арткан. Фашистерниң кандыг-даа эрии-шаажызы, мегелээшкини ооң тура-соруун сып, бодунуң үзелдеринге бердингенин өскертип шыдаваан. Бодунуң үлегери-биле ол өскелерни сорук киирип, демиселче көдүрүп чораан коммунист, хамааты, солдат болгаш эртемден. Чонунуң алдарлыг оглу Д. Карбышевтиң фашизм-биле демиселиниң, туттуруушкун чылдарының кадыг-бергезин ажып эрткениниң дугайын **«Төрээн чуртунуң солдады»** деп фильм төөгүп турар.

Карбышевти Германияның инженер шериглериниң командылакчызы фон Раубен концлагерьден үндүргеш, конструктор бюрозунга эккээр. Ында фашистерниң ажелеп алган чурттарындан туттурган инженерлер ажылдап турар. Грек, француз, итали болгаш өске-даа чурттардан эккелген инженерлерни ээлеп, чүнү кылып турарын Карбышевке тайылбырлаарга, ол:

— Бо бүгүнү меңээ чүге чугаалап турарыңар ол?—деп удур айтырар.

Фон Раубен Гиммлерге «Карбышев дээрге делегейде чок дээн эртемден. Жуков, Рокоссовский, Конев, Ватутин болгаш өске-даа совет командылакчылар шериг академиязынга ооң өөренгени. Мажинотуң, Зигфридтиң камгалал шугумнарының дугайында Карбышевтиң лекцияларын германериглиг кол штавында номчуп турар. Карбышевтиң билии, дуржулгазы бисте, немец камгалал тудукчуларынга, ажыктыг болур» — деп тайылбырлап тургаш, хостадып алган. Оон ол бодалын Карбышев удаваанда билип каар. «Красная Звезда» солун Карбышевти өскерилгеп деп бижиир. Гиммлер-биле кады тырттырган чуруун база парлаан деп чугаалап, ындыг «солунну» көргүзүп, ону Төрээн чуртунга өскерликчи деп санап турар деп билиндирерин Раубен оралдажыр.

— Ол нүгүлдеп мен корткас мен, силерниң нүгүлүнер мени эвес, а силерниң, фашизмиң буруудадыр—деп, Карбышевтиң шынгыы харыызы ындыг болур. Карбышевти чайгылдырып аарыының сөөлгү аргазы кылдыр урутгарының чуруктарын-даа көргүзер. Урутгарының чуруктары Карбышевтиң сеткилин доюлдурза-даа, ооң харыызы чаңгыс:

— Мени лагерьже дедир чорудуңар!

Карбышев хоругдаттырганы лагерь бүрүзүнге туттургааннарның тура-соруун көдүрүп, демиселди органнаастап, лагерьден кижилерни хостап үндүрер аргазын тып турган. Элээн хөй туттурган совет кижилер ооң саналы кааның өзүгээр беш ай частынып келгеш, дезип үве берген. Ол боду дезип үнмээн. Фашизмче удур демиселин уламчылап артып каар.

«Төрээн чуртунуң солдады» деп фильмни «Мосфильм» студиязында Юрий Чулюкин режиссерлап тургускан. Д. Карбышевтиң ролюн актёр Владимир Седов ойнаан.

«Хаядан хаяга чедир» деп кинофильмде совет улустуң немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шапкан улуг тиилелгезиниң 30 чылынга тураскааткан дээн бижик чок-даа болза, ону бис кинонуң бодунадан угаазылап тып аар бис.

Кинонуң маадыры Федор Рожнов бо хүннерниң кижизи. Ол Урал тооүнда бир колхозта механиктеп турар. Ооң ажылы, өөрүшкү, ундарал, сактыышкыннар долган чаңгыс хүнүн даң хаязындан кежээки хаяга чедир кинода көргүскен. Ол хүн-биле чүгле ооң бодунуң, ег-бүлезиниң, эш-өөрүнүң амыдырал-чурталгазы эвес, а бистиң чуртувустуң бүгүнгү амыдыралы чуруттунган.

Федор Васильевич кандыг-даа онзагай чүве кылып кагбаан, бөдүүн кижи. Ындыг-даа болза ооң ажыл-ижинден хүжүттүң салым-чолу улуг хамаарылгалыг. Колхозчулар кежээде ооң дуза дилеп кээр.

Ынчап турда чолаачы Мотя шаңга чедип келгеш, телевизорда Федор Васильевичтиң дугайында дамчыдылга чорупт турарын, ында бир генерал ооң амы-тынын бүзээлээшкинден үнүп турда, бичии сержант Рожнов камгалап алган дугайын чугаалап органын ол дамчыдар. Федор Васильевич кады дайылдажып чорааннарның ужуражыышкынынче чалалгазы чагаа база алыр.

Свердловскиже орукка дайынның шагда эрткен хүннериниң дугайында сактыышкыннар Рожновту долгандыр турар амыдыралдан чартыктырар...

«Хаядан хаяга чедир» деп кинофильмни «Мосфильм» студиязында Гавриил Елизаров тургускан. Кинода кол рольдарны Николай Пастухов, Любовь Соколова, Евгения Сабельникова, Олег Хабалов олар ойнаан.

Өзүп орар салгаалы канчаар кижилапдерил, өзулуг башкы кижи кандыг шынарларлыг болуруп дээн чижектиг айтырыгларны М. Горький аттыг студияның үндүргени **«Ону эртпээн бис»** деп кинозунда көдүрген.

Практикалап келген студент Лена түр када класс удуртукчузу апаар. Класстың эң чурум чогу Митя Красиковтуң бажыңында байдалы-биле таныжар дээш чеде бээр. Митяның ачазы Александр Павлович район архитектору, авазы тудуг инженери. Оларның ажылы-ла хөй. Оглунче кичээнгей салбайн турар. Ынчангаш Лена ада-иеге Митяның кижизидилгезин школаже чая каапкарга хоржок деп чүвени билиндирерин оралдажыр. Чугаа кадында Лена хаяда чурукче көргеш:

— Бо кымыл?—деп, Митяның ачазындан айтырар.

— Силер билбес силер бе? Силерниң-биле чугаалашкан ажыы бар бе? Көрүп көрем, Нина, институттар ам кандыг башкылар белеткеп турар апаргэн-дыр?! Ол дээрге бистиң үениң алдарлыг дээн архитектору Корбюзье-дир!—деп шыжыгып харыылаар.

Лена улаштыр:

— Митяның кырган-ачазы бар бе?—деп айтырар.

— Чок. Ол дайын үезинде өлген. Чүл ынчаш?—деп Александр Павлович удур айтырар.

— Анаа-ла болалы-дыр. Амгы хоорай тудуунуң, ооң архитектурлуг күүселделериниң талазы-биле алларжаан Корбюзье бир эвес баштай бо хаяга Митяның кырган-ачазының, ооң соонда ооң бодунуң Корбюзьениң чуруун азып каан болза ажыгмас ийик—деп. Ленаның харыызы Митяның ачазының чамдык талазы-биле аскан турарын сойгалаар.

Кинону режиссёр Илья Фрез тургускан.

«Мосфильм» студиязы Олег Бондаревтиң тургусканы **«Марияга алмазтар»** деп фильм кем-херек үүлгедикчизин чораан ашияк кижиниң күш-ажылчы шынчы орукче амы-тыны-биле холбашкан бергелерин эртип чораашкынын, орта ханы ынакшылдың салдарын төөгүп турар.

«Петр Мартынович, ооң улуг амыдыралының чылдары» деп фильмни сураглыг совет киноактёр Петр Алейниковка тураскааткан.

Тураскаадыг болгаш демдегледдиг хүннер

3—Он чыл бурунгаар (1966) «Луна-9» деп совет автоматтыг станция Ай кырынга баштайгы хонуушкунну кылган. Ол Ай кырының хевирин телевизорга дамчыткан.

7—Латви ССР-ниң Эртемнер академиязының тургустунганындан бээр 30 чылы.

Совет авиаконструктор О. К. Антоновтуң (1906) 70 харлаары.

10—Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының тургустунганындан бээр 35 чылы.

14—СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынган (1956) хүнүнден бээр 20 чылы.

15—Татар совет шүлүкчү, Совет Эвилелиниң Маадыры Муса Джалильдиң (1906—1944) төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылы.

17—Совет шүлүкчү А. Л. Бартонуң (1906) 70 харлаары.

20—Венгр болгаш делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы Бела Кунның (1886—1938) төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылы.

21—Совет чурукчу, график Е. А. Кибриктиң (1906) 70 харлаары.

Совет чурукчу П. П. Кончаловскийниң (1876—1956) төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы.

23—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флоднуң хүнү.

24—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи ажыттынар.

25—Грузияга совет эрге-чагырганы тургускан хүнүнден бээр 55 чылы.

26—Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы А. А. Ждановтуң (1896—1948) төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылы.

27—Совет Эвилели-биле Моол Арат Республиканың аразында найырал болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге (1946) ат салганындан бээр 30 чыл болганы. Керээни 1966 чылда узаткан.

29—Литваның Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниң болгаш удуртукчуларының бирээзи Каролис Пожеланың (1896—1926) төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылы.

Хүн, Ай болгаш планеталар

Айның эгезинде хүн 8 шак ажып турда үнер, кежээкизин 5 шакта ажар. Хүн дуртунун узуну 8 шак 40 минута хире. Айның төнчүзүнде хүн 7 шак ажып турда үнер, кежээкизин 6 шакта ажар. Хүн дуртунун узуну 10 шак 40 минута чедер.

Айның хонуктары календарь хонуктары-биле колдуунда дүгжүп турар.

Бежээ дээрниң мурнуу-барыын талазында Юпитер чайнап турар, ооң солагай талада бедикте кызылзымзар Марсты, Рак болгаш Близнецы сылдыс бөлүглелдериниң кызыгаарында Сатурнну көрүп болур. Эртенги хаяа читкелевте Венераны, а айның ортан үезинде оон чоогунда Меркурийни хайгаарап болур. Ай февраль 5—6 үезинде Юпитерниң, 10-та—Марстың, 13-те —Сатурнуң, 27-де Венера биле Меркурийниң чоогу-биле эртер.

Февраль ай 29 хонуктуг. Ынчангаш 1976 чыл 365 эвес, а 366 хонуктуг, артык хонуктуг чыл. Даразындагы ындыг чылдар 1980, 1984 чылдарда болур.

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

Бо ай спортчу маргылдаалар-биле кончуг байлак. Бирле дугаарында айтып каар чүүл— февральдың 4-те Австрияда Инсбрук хоорайга **XXII кышкы делегей Олимпиадазының** байырлыг ажыдыышкыны болур. Анаа Совет Эвилелиниң шилиндек командазының спортчулары — хаакчылар, хоккейжилер, фигуристер болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң тейлекчилери киржир, бистиң чуртувустуң спортчу адын камгалаар. Ынчангаш бүгү делегейниң чону ол улуг болуушкунну четтикпейн манап турар.

Бистиң республикага февраль айда база элээн хөй маргылдаалар болур. Ам оларның кол-колу-биле таныжып көрээлиңер. Хаакка республиканың комсомол-профэвилелиниң түңнел крозу бо айның **19—22** хүннеринде «Тайга» станциязынга болур. Ол маргылдаага тиилекчи болган хаакчылар марттың 4—9-та Мурманскиге болур чарышка киржирлер.

Школачыларның аразында чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар «Аргылыг мячиктиң» шаңнал дээш мячиктиг хоккейге республика маргылдаазы февральдың төнчүзүнде болуп эртер. Хостуг хүрешке элээди оолдарның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ужуражылгазы бо айның **7—8-те** Кызылга болур. Ол-ла ниитилелдиң хостуг хүрешке улуг улус аразынга бирги чери дээш маргылдаазы февральдың **21—22** де болур.

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Чоокта чаа «Тываның аныяктары» солуннуң бөлүк ажылдакчылары Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыннарынга чораан. Совхозтуң Культура бажыңының хуралдаар залын номчукчулар долдур олурупкан. Сүг-Аксы ортумак школаның башкызы, солуннуң идепкейлиг бижикчизи Ондар Каң-оол конференцияны ажыткан.

Редактор М. О. Өлзей-оол «Тываның аныяктары» солуннуң эрткен оруунун, ооң амгы база моон соңгаарагы сорулгаларының дугайында болгаш чамдык парлаттынган материалдарга доктаап, чүве чугаалаан. Даараазында солуннуң пропаганда килдизиниң эргелекчизи А. А. Даржай харылзаа турар килдизиниң ажыл-чорудулгазын чугаалавышаан, бодунуң чогааткан чаа шүлүктерин чыылганнарга номчуп барзалгаткан. Солунда «Дамырак» чечен чогаал каттыжыышкынының ажылын, чогаал темазынга бижээн материалдарны аңаа сайгарып турарын ол чугаалаан. Аныяк салгалды коммунистиг өзүгe кижизидериниң, чогаал чаңчылдарга өөредириниң талазы-биле солуннуң ап турар хемчеглериниң дугайында солуннуң комсомолчу амыдырал килдизиниң эргелекчизи А. О. Оксур, ол-ла солунда корреспондент К. Д. Сарыг-оол олар чүве чугаалааннар. Олар редакцияның бижикчилер-биле харылзаазының, аңаа чаа күштүң немежип, хоочун бижикчилерниң материалдарының улам шынарлыг апарганын демдеглээннер.

Чаңгыс чер чурттуглары О. Бораш, К. Шангыр-оол, О. Баңужап, О. Чаң-оол болгаш өскелерни-даа идепкейлиг эки бижикчилер деп солуннуң редколлегиязы үнелеп турарынга зал адыш часкап уткаан.

Комсомолдуң Чөөн-Хемчик райкомундан, Чадаана ортумак школазындан төлээлер конференцияга база олурушкан. Номчукчулар болгаш кодээ бижикчилер конференцияның ажылынга идепкейлиг киржип, санал-оналын кииргеннер. Чижээ, Сүг-Аксы ортумак школазында хоочун башкы, бот-тывынгыр композитор Александр Ондар солуннуң «Сылдысчыгаш» арнынга, чогаал ажылы чырыдар бөлүкке доктаап чүве чугаалаан. «Эки чаңчылдар» база «Багай аажы чаңнар» деп рубрикаларны ажыдып, ооң адаанга материалдарны удаа-дараа парлаарын ол саналдаан.

Сүг-Аксы ортумак школада «Анай-Хаак» деп чечен чогаал бөлгүмү тургустунганын О. Чаң-оол саналынга чугаалаан. Школаның 9, 10 класстарының өөреникчилери бөлгүмде идепкейлиг киржип турар. Ооң киржикчилери Галина Монгуш, Зоя Кашпык-оол ук бөлгүмнүң ажыктыын, солун черинче чогаал бижиirинге сундуга бергенин, «Тываның аныяктары» солундан көңү өөренип, билип ап турарын чугаалааннар.

С. БИЧЕ-ООЛ.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

7.25—Спортчу программа: 1. Бокска эш хуузунуң делегей ужуражыышкыны ССРЭ—АКШ. Ташкенттен өңнүг дамчыдылга. 2. Бичe футболга делегей маргылдаазы. Түңнели. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.

9.10—«Ынакшаашкарга элегия». Фильм-балет. Өңнүг.

9.25—«Бодуун төөгүзү». Уран-чечен фильм.

10.50—11.00—Чапсар.

11.00—Медээлер.

11.10—«Хостуг ужуушкун». Документалдыг өңнүг фильм.

11.30—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.

12.00—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен'».

13.00—«Тоол эгеледи». Өңнүг мультфильм.

13.30—«Делегей панорамазы».

14.00—«Кино аян-чоруктарының клуву». Өңнүг.

15.00—«Мээн эргим кижим». Уран-чечен өңнүг фильм.

16.50—17.00—Чапсар.

17.00—«Рано Шарипова ырлаар». Өңнүг.

17.30—«Үе». Информастыг программа.

18.00—«Баштайгы». Документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан.

18.25—«Кинопанорама».

20.00—Медээлер.

20.15—«Кодээниң ажыл-ижи».

21.15—Бокска эш хуузунуң делегей ужуражыышкыны ССРЭ—АКШ. Ташкенттен дамчыдылга.

22.20—22.30—Чапсар.

22.30—«Музыкалыг киоск».

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Мария Биешу ырлаар». Фильм-концерт.

17.50—Телефильм.

18.00—Телемедээлер.

18.25—Фильмнерни — уругларга. «Шоодайлыг яблоктар».

18.45—«Аяк шайны ижип ора». Дамчыдылга.

19.15—«Аккурганның балык өстүрүкчүлери». Документалдыг фильм.

19.25—Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң концерти.

20.05—«Даартагы хүнче базым». Документалдыг фильм.

20.15—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткууру». Дамчыдылга.

20.40—Телемедээлер.

20.50—Чарлалдар.

20.55—«Кырган-аваның сөөлүнде келген кижи». Уран-чечен фильм.

22.20—23.30—«Совет кинонуң төөгүзү». (1930—1934 ч.). (Үннүг кино ынчаар эгелээн). Документалдыг фильм.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын талаже угланыышкынныг хаттың күжү секундада 5-тен 10 метр чеде бээр. Даглыг черлерге хүне агаарның температуразы 15—20, а хүндүс 9—14 градус соок боор. Өске арткаштарынга дүне 24—29, а хүндүс 15—20 градус соор.

Кызылга чоокку хүннерде шокар булуттаар, хар чагбас, хат хадыыр, ооң күжү секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—27, а хүндүс 17—19 градус соок боор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Тамирде даш халааны»** 9.30, **«Онзагай болуушкун»** (2 сериялыг) 11.05, 14.10, 17.20, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Беатрис Поттерниң тоолдары»** 9.35, **«Чашкы шааның соонда чүс хүн»** 11.20, 13.10, 15.00, **«Фанфан Тюльпан»** 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Иван Грозный»** 10.10, **«Амранали»** (2 сериялыг) 12.20, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Тулчуушкунче чүгле «Кырганнар» кирип тур»** 11.20, 13.10, **«Истерин чаъс-даа чүй шаалтар»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Ынакшыл дээш кемниг херек үүлгедии»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары»** 9.30, 15.40, **«Муму»** 11.15, **«Онзагай болуушкун»** (2 сериялыг) 12.35, 17.25, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Фанфан Тюльпан»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Беатрис Поттерниң тоолдары»** 15.00, **«Амранали»** (2 сериялыг) 17.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажылагыйы килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 66.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00434.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 27 (10012) | 1976 чылдың февраль 3, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

КҮШ-АЖЫЛГА ШЫЛГАРАНГАЙ ЧЕДИИШКИННЕРИ ДЭЭШ ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА — АЖЫЛЧЫННАРГА, КОЛХОЗЧУЛАРГА, ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИГ АЖЫЛДАКЧЫЛАРГА, БРИГАДАЛАРНЫҢ, УЧАСТОКТАРНЫҢ, САЛБЫРЛАРНЫҢ, ФЕРМАЛАРНЫҢ БОЛГАШ ЗВЕНОЛАРНЫҢ КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ ТЫПСЫР.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ДЖАМБУЛ. (Казах ССР). Мында суперфосфат заводундан чылдың эгезинден бээр пландан ажыр ийи муң тонна минералдыг чемишчидилгени сөөртүп чоруткан. СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр хүлээп алдынган хүлээлгелерде айыттканындан дөрт хонук бурунгаар ону ынчаар күүсеткен. Ындыг көргүзүглерни завод болза суперфосфат заводунга эрткен чылын чаартылгаларны кылганының түңнелинде чедип алган.

ДУШАНБЕ. Хөвең-саазын пөс бүдүрер каттыжыышкынының аныяк чеди чүс ажылчыннары чаа ниити чуртталга бажыңынче көже бергеннер, ону Таджикистанның чайысылазының барыын талазының микрорайонун тудкан. Ол болза бүдүрүлгениң социал хөгжүлдезиниң планын ёзугаар сөөлгү үеде туттунган ийиги ниити чуртталга бажыңы бооп турар. Бо чылын профилакторийниң алгыдары, ажылчыннар столовазын чаартып тудары, чаа-чаа чуртталга бажыңнарын тударың көрүлгеен.

АШХАБАД. Туркменияның мурнуу талазында картофельди тарып олуртуру эгелээн. Агаар бойдузунуң таарымчалыг байдалын ажыглап алгаш, Ашхабад, Геоктепинск болгаш Бахарденск районнарның картофельчилери ховуже үнүпкеннер.

ОРЁЛ. Ында Киров аттыг совхозта улуг комплексти ажыглалга киирген. Аңаа болза чылын-на 50 муңдан эвээш эвес тоолайларны өстүрүп, семиртир. Амгы үеде Орёлдуң черинде мал ажылының янзы-бүрү угланыышкынның 33 комплекстерин тудуп турар.

КИРОВСК. (Кыргыз ССР). Киргизияның мурнуу талазының чер ажылдакчылары-биле чергелештир бедик даглар да турар ТалассК шынаазының механизаторлары тарылга агрегаттарын шөлдерже үндүрген. Кировск районнуң «Кушмуштак» колхозунуң хову ажылдакчылары тараны чажып тарыырын организастап эгелээн, олар болза тараа чажып тарыырын аң-не кыска хуусааларда чорударының инициаторлары болганнар.

ПУШКИНО. (Азербайджан ССР). Хөвең өстүрер улуг район болур Пушкино районнуң төвүнде туткан чаа район эмнелгези баштайгы кижилерни хүлээп ап эгелээн. Бо чылдың эгези болза ол районнуң чурттакчыларынга элээн хөй чаа тудуглары: школаларны, уруглар садтарын, яслилерни, клубтарны ажыглалга киирген-биле демдеглеттинген.

КУПИШКИС (Литва ССР). Купишкистиң чаа туткан улуг автовокзалындан пассажирлер автобустары аргыжылгаже үнгүлепкен. Ол болза Литваның кедээ черлеринге бо чылын ажыглалга киирген турар ужурлуг 45 автовокзалдарының болгаш павильоннарының баштайгызы болуп турар.

ВОЛОГДА. Вологда областың районнарынга уран чүүлдүң улусчу фестивалының баштайгы түннел концерттери болгулаан. Чоннуң ам-даа билдинмейн турар ырыларын, танцыларын, амыдыралга холбашкан өске-даа чогаалдарын илередип тывары-биле Вологданың суурларынга болгаш чурттакчыдыг черлеринге улустуң аас чогаалын чыып тыварының белүктери ажылдап турганнар. Оларның тывкан чүүлдериниң хөй-хөйүн чонга көргүзүп эгелээн.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР!

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың доозукчу чылында эки ажылдаан. Коллектив чүък сөөртүрүнүң планын 144,5 хуу, чүък саарарының онаалдазын 113,1 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедиткен, чүък сөөртүрүнүң бот-үнезин чиигеткен, ажыл төлевириниң фондузундан 6,5 муң рубльди камнап алган. Ынчангаш бүдүрүлге 1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу болгаш бирги чергениң дипломун-биле шаңнаткан. Ону тыпсырынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн эртен бүдүрүлгеге болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржакка сөс берген. Автотранспорт бүдүрүлгезиниң ишчилери эрткен ажыл-агый чылында күш-ажылчы эки көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарышка бирги черни ээлээни дээш партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан изиг байырны ол чедирген. СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уткуражырын база оңгу беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирин эш Д. К. Ооржак күзээш, шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун коллективтиң төлээлеринге байырлыг байдалга тывыскан.

Профэвилел организациязының даргазы Н. М. Гривин, чолаачы М. К. Айыжы, автотранспорт бүдүрүлгезиниң директору В. А. Баранов болгаш өскелер-даа хуралга чүве чугаалаан.

Олар шаңналды хүлээп ап тура, аңаа төлептиг болур дээш улам эки ажылдаарын өөрүнүң мурнундан хүлээнгеннер.

* * *

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң дагжылары 1975 чылда эки ажылдааш, республиканың социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу, бирги чергениң дипломун-биле шаңнаткан. Мурнакчы коллективке шаңналды дүүн кежээ байырлыг байдалга тывыскан.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун бүдүрүлгеге тыпсып берген.

Хөмүр-даш разрези продукция сайгарарының планын 114,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң планын 117,5 хуу күүседип, бердинген онаалдадан ажыр 350 муң ажыг рубльдиң арыг орулгазын ап, бүдүрүкчүлүг ажылдааның хуралга демдеглээн.

Дагжылар оңгу беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле эгелээн. Январьның планын хуусаа бетинде—27-де күүсеткен. Ай дургузунда даалгадан ажыр 17 муң тонна хөмүр-дашты хереглекчилерге берген. Ынчангаш олар партияның XXV съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турарлар.

Тукту, дипломну коллективке тывыскан соонда Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң директору Р. Х. Шарнахметов, даг участогунуң начальниги В. В. Ерёменко, даг диспетчери Д. Д. Сарыкай, экскаватор-машинист Н. Д. Андрианов болгаш өскелер-даа чүве чугаалааш, моон соңгаар улам бүдүрүкчүлүг ажылдаарын бүзүреткен.

* * *

Кызылдың столовайлар болгаш ресторааннар трезиниң ажыл-ишчилери 1975 чылда күш-ажылчы бедик түңнелдерни чедип алгаш, республиканың социалистиг чарыжынга бирги черни ээлээн.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш бирги чергениң дипломун дүүн коллективке партия обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап тывыскан.

Ак-Довурактан ийи медээ

ЧЫРЫК ДАМЧЫТТЫНГАН

СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнү чоокшулаан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң тудугжулары, монтажчылары бүдүрүлгени ажыглалга киирер дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

«Северовостокэлектромонтаж» трестиң Красноярскиниң ийиги монтаж эргелелиниң электромонтажчылар бригадазы тудугнуң чугула участогунга ээлгир ток дамчыдар ажылды чедиишкинниг кылып дооскан. Ол ажылды мастер Сергей Афанасьевич Митин болгаш прораб Геннадий Александрович Саловаров олар удурткан.

Ээлгир ток дамчыдылгазының монтаж ажылдары доозулганда, бригадир Рудольф Белов, электромонтёрлар Михаил Ефименко, Геннадий Акишин болгаш Николай Казаков оларны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан.

А мастерлер Александр Бобровтуң болгаш Анатолий Соболевскийниң удурткан бригадалар реакторнаяның монтаж ажылын доосканнар. Чамдык четпестерни эттениниң түннелинде № 2 хуваалда пунктузун ажыглакчыларга хүлээткен. Оон түннели өөрүнчүг: «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээнче чырык дамчыттынган.

ИЗИГ КҮЗЕЛ-БИЛЕ

— «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның үндүрген доктаалы-биле таныжып, бистиң коллективтиң күш-ажылчы идепкейи көдүрлүп, ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр изиг күзели хайныккан—деп «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң эндээре слесарьлар бригадазының бригадири Семис-оол Савыл чугаалады.

Олар чоокта чаа кол корпустуң ийиги секциязында бар үүрмектекчилерниң шуптузунга шенелдени чорудкан. Ол ажылга бригада кежигүннери Саая Бара-оол, Владимир Кыргыс, Хертек Калдар-оол, Николай Хопуя олар шылгараан. Амгы үеде Савылдың бригадазы үүрмектекчилерден агаар үнмес кылдыр кылып, чугула үүлени бүдүрүп турар.

— Бистиң шенеп кылган дериг-херекселдериниң ажылдаары үзүктелиишкин чок болурунга бүзүрээр бис,—деп, бригадир чугаалап турар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

СЪЕЗД АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР

Бистиң чуртувустуң амыдыралында чугула болуушкун СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар хүнүнге чедир санныг хонуктар арткан. Бүгү совет улус-биле бир дөмей бистиң «Водоканал» эргелелиниң ажыл-ишчилери төөгүлүг хүнге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Оңгу беш чылдың баштайгы айы доозулган. Коллектив кежигүннери январьның планныг онаалдаларын багай эвес күүсеткен. Бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери электри энергиязын, материалдарны, сугнуң аңаа агар болгаш бүдүрүлгечи эвес чарыгдалдарын эвээжедип тургаш, даалгазын ажыр боттандырган. Суг сайгарарының планын 105,2 хуу, орулга алырының даалгазын 110,9 хуу күүсеткен.

Коллективте «Тоску беш чылдың шалыпчызы», 1975 чылдың чарыжының тиилекчизиниң херек демдектери-биле шаңнаткаңнар хөй, олар бүдүрүлгечи көргүзүглерни хүн бүрү көвүдедип турарлар. Ындыгларга слесарь-бригадир П. В. Качура, В. Ф. Таскараков, слесарь И. С. Семенов, электрик А. Б. Уздепов, машинистер Т. А. Курагина, М. А. Тупикова болгаш өскелер-даа хамааржыр.

СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар хүнүнге чедир январь болгаш февраль айларның планын хуусаа бетинде күүседир хүлээлгени коллектив кежигүннери алган. Пландан ажыр сес муң кубометр сугну сайгарары, онаалдадан ажыр алды муң рубльдиң орулгазын алыры коргдүнген. Ону амыдыралга боттандырып болурунуң бүгү аргалары бар.

Н. УЛЬЯНОВА,

эргелелдиң экономизи.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин болгаш 1976 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бистиң чуртувустуң ажыл-ишчилери изиг сонуургал-биле уткаан. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге төлептиг салдыышкынын киирериңче чүткүвүшаан, үлеттур бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, тудугларның мурнакчылары оңгу беш чылдың баштайгы чылының улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседиринче угланган чаа бедик хүлээлгелерни боттарынга ап турар. Чижээ, Горькийниң автозаводунда СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Д. Г. Карцевке баштаткан дарганнар бригадазы кварталь онаалдазын съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир, а чыл планын — тос ай дургузунда күүседир деп шиитпирлээн. «Маяк» каттыжыышкынында А. М. Зениннаның ээлчээниң даараныкчылары ээлчег санында-ла пландан ажыр шынарының дээди категориязының 3—5 кылыглары бүдүрүп үндүрер деп, хандырыкчылар-биле дөрт чарыштың керээзинде бижээн.

Горький областың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга ол фактыларны чижекке көргүскен. Областың ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынче идепкейлиг киришкениң санал бергеннер демдеглеп турган. Чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш онаалдага немей 30 автобусту, муң автомобиль шимчедикчизин, 20 муң тонна каңны болгаш прокатты, база ол хире минералдыг чемишчидилгелерни, өске-даа хөй продукцияны бээр деп шиитпирлээн. Камналганың чурумун күштелдирип, кылыгларның конструкциязын экижидип, оларга үнер материалдарны эвээжедип тургаш, горькийжилер 10 муң тоннадан эвээш эвес металлды камнап алырын хүлээнген.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ ФРАНЦИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ XXII СЪЕЗДИЗИНЧЕ ЧОРУПКАНЫ

Февраль 2-де Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаганы ёзугаар ФКП-ниң XXII съездизинче СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко (делегацияның баштыңы), СЭКП ТК-ның кежигүнү, Эстонияның Компартия ТК-ның бирги секретары И. Г. Кэбин, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. І. Попова, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, партияның Николаев обкомунуң бирги секретары В. А. Васляев составтыг Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы Москвадан Парижче чорупкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүннери В. В. Кузнецов, Н. М. Пегов, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат Е. Ф. Карпова, СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. С. Шапошников, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец, ужар чүүлдүң генерал-полковниги Ю. Г. Мамсуров олар делегацияны аэродромдан үдээн.

(СЭТА).

КӨЖЭЭЛИГ-ӨДЕКТИҢ ЭЭЛЕРИ

Содунамның кыштаа Көжээлиг-Өдек хой малга кончуг таарымчалыг, кадар оъттуг, кара мээстерлиг Ак-Дагның эдээнде турар.

Бо кыштагда «Х Улуг хурал» колхозтуң мурнакчы хойжузу, хой ажылынга он чыл ажыр ажылдап келген мергежилдиг кадарчы Андрей Бай-Караевич Содунам кыштап орар.

Кадарчының хөрээнде «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, 1973 болгаш 1974 чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизиниң херек демдектери, «Тоску беш чылдың шалыпчызы» болгаш «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп херек демдектери чайнап турар. Ооң кадайы Кара-Уруг Содунам база-ла социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш хүндүлел бижиктер-биле беш удаа шаңнаткан. Содунамнарның ажыл-херээниң үре-түңнелдии оон-на көстүп турар.

Амгы үеде Содунамнарның коданында төрүүр 370 баш хой бар, оларның хою ам удавас массалыы-биле оолдап эгелээр, ук кадарчы хураган хүлээп алырынга бүрүн белен.

Содунамнар эртген чылын алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен болгаш бо чылын партияның XXV съездизинге төлептиг уткуржур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, бир хойдан-на 2 килограмм 700 грамм дүкү алырын хүлээнген.

Я. НОРБУ.

ЧУРУКТА: А. Б. СОДУНАМ.

А. СОНУРОВТУҢ фотозу.

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТУРГУЗАР

Кыштың сөөлгү айы үнүп келген, ынчалза-даа кодээниң ишчилери мал кыштаглаашкынынче кичээнгейин күштелдирбишаан. Ылаңгыя мал чемининиң белеткели ам-даа уламчылап турар. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чоннуң күш-ажылчы кедирлүүшкүнүнүң өскү чижээ ол.

Тыва АССР-ниң чээрби хире ажыл-агыйларының механизастаттынган бригадалары Саян артында саван белеткеп турар. Бо ажыл Шушенское, Каратуз, Курагино, Минусинск районнарда онза калбарган. Январьның 27-ниң медээзи-биле алырга, республиканың механизаторлары ында 15,1 муң тонна саванны белеткээн. 10,2 муң тоннаны колхозтарже болгаш совхозтарже чоруткан, 3 муң ажыг тонна саванны ында сараатпаан.

Саван белеткелинде 58 трактор, 42 прессподборщик, 21 волокуша, 20 автомашина болгаш 157 механизатор бо хүннерде ажылдап турар. Мал чеминиң белеткелчилери партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин болгаш 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын таныжып, хүн улуг үргүлчү ажыр күүседирин хүлээнгеннер. Амгы үеде ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Ленинчи орук», «Тиилелге», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның болгаш Кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының механизаторлары шудургу ажылдап турар. Ол ажыл-агыйлар 1247—1380 тонна саванны белеткеп алганнар. Оларның машина-техниказы улуг үрелиишкин чок ажылдап турар. Чурттаар чер, аъш-чем болгаш өске-даа херектиг чүүлдер-биле бүрүн хандырттынган. Ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери оларга чедип, ажылды удуртуп, дузаны кадып турар.

«Ак-Туруг», «Улуг-Хая» совхозтар, «Х Улуг хурал» колхоз болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар саван белеткээрин соксадып эгелээн, а Каа-Хемниң «Кызыл тук» совхоз чүгле 380 тоннаны белеткеп, [illegible] турар. Оон ынай Кедээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш «Сельхозтехниканың» автоажыл-агыйлары саван сөөртүр онаалдазын чедир күүсе[illegible] турарын база демдеглээри чугула. Саван сөөртүлгезин колхозтар болгаш совхозтар боттары база саададып турарлар.

Тес-Хемниң Ак-Чыраада болгаш Бии-Хемниң Кажык-Хөлде 26 ажыл-агый хыырдыыш белеткеп турар. Бо хүннерге чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары 4087 тонна хыыргыышты белеткээш, ооң 3144 тоннаазын сөөрткен. Бо ажылда 200 ажыг механизатор, 61 трактор, 30 прессподборщик, 19 комбайн, сиген кезер 21 машина болгаш 16 грабль киржип турар. «Суглак», «Тыва», «Өөк», «Тиилелге» совхозтар, «Хадың» колхоз аң-не хөйнү белеткээн, а «О-Шынаа», «Чыраа-Бажы», «Совет Тыва» совхозтарның, Тес-Хемниң «Ак-Эрик» болгаш «Чодураа» колхозтарының белеткээн саваны 100 тонна безин четпес. Бо ажыл-агыйларда техниканың үрелиничели болгаш аңаа турар чоруу хөй. Оон кол чылдагааннары — артык кезектерниң чогу, кывар-чаар материалдарның доктаамал чедиртинмейн турары болгаш ажылды организастаавынын четпестер. Ажыл-агыйлар удуртукчулары бо бүгүнү кичээнгейге алыр ужурлуг.

Кыштың чаңгыс айы арткан-даа болза, частың берге үелери мал кыштаглаашкынынга таарымча чок байдалдарны тавартыштырып болур. Ындыг болганда мал чемин камнаары, саванны болгаш хыыргыышты ам-даа белеткээри чугула.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

Кадыр-Берт бодлажок «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннарының коданнары бистиң оруувустан ыраж эвес болду. Ынчангаш, бо удаада № 3 хойжу бригаданың бригадир-зоотехниги эш Балда Буевич Күнгаа-биле кады хойжуларның кыштаглаашкын байдалын көрбүшаан оларның 1976 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип болурун сүмележип чордувус.

Ниитизи-биле бо бригада 3000 ажыг төрүүр хойлуг. Ол хойларны 6 коданнарда үскен болгаш артканнарын төрүвес хойларлыг кадарчыларга үлештирген. Бүгү коданнар малдың чаш төлүн менди ажаап алыр дээш белеткенип турар.

Бирги ээлчегде Бал-Бажында хойжу Ишкин Ямбил сутта доктаадывыс. Хойлар январь эгезинден бээр ийи-бирлеп төрүп эгелээн. Ында 52 хой төрээн, хураганнары шупту оңча-менди. Өске арткан хойжуларда амдызында хураганнарны хүлээп алырынга белеткел ажылы чорул турар.

Бо бригададан бир деңнеглээр чүве болза, комбикормну, чарбаны, хову сигенин, ногаан суланы тус-тузунда суп алыр бичии-бичии кажааларлыг болуп турары. Дус бүрүн дужурттунген. Кодан бүрүзүнде суг кудар цистерналарлыг, оларны от салып чылыдып, малга кудуп бээр кылдыр кылган. Оңгачалар, шагжалар, хураганнар клеткалары четчир. Хураганнар турар кажааларның дээрезинде печкаларны салгылаан.

Бригаданың кодан бүрүзүнде четчир сиген, ногаан сула бар.

Мал оолдаашкынының үезинде бригадага сакманщиктеп 14 комсомолчу немей ажылдаар. Бригаданың төвүнде, Көк-Молдургалыгда, кызыл-булуң, чунар-бажың доктаамал ажылдап турар.

Хойжуларның социалистиг хүлээлгелери бедик, бригада ниитизи-биле 95 хураганны 100 хойга онаашпыр алыр. А чамдык Күнчүп Ижи, Идам Сүрүп, Александр Тумен ышкаш мурнакчы хойжулар 100-ден 100-түг алырын хүлээнгеннер.

— Хойнуң массалыг оолдаары колдуунда январь төнчүзүнде эгелээр. Алган социалистиг хүлээлгевисти күүседир дээш бүгү күжүвүстү салып турар бис. Ол күүсеттинер дээрзинге бүзүрел бар — деп, бригадир-зоотехник эш Күнгаа түннеди.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Эрзин район.

Партияның XXV съездизинге уткуштур

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ—ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

Эрткен беш чылдың доозукчу чылы — 1975 чылда Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери партия организацияларының удуртулгазы-биле социалистиг чарышты улам калбарткан турган. Социалистиг чарыштың чорудулгазынга хамаарышкан айтырыгларны бүгү коммунистерниң болгаш партия эге организацияларының хуралдарынга, СЭКП райкомунуң бюроларынга доктаамал чугаалажып, ол чугула ажылга эки барымдаалаар чорукту болдурбазынче кол кичээнгейни салып келген.

Колхоз, совхозтарның болгаш бүдүрүлге коллективтериниң база малчын бүрүзүнүң хүлээлгелерин чарыштыр, кескү ыяктыр билип, Культура бажыңнарынга, бригадаларның, фермаларның кызыл-булуңнарынга, конторларга, малчыннарның бажың бүрүзүнге аскылаан. А районнуң ниити хүлээлгелерин, социалистиг чарыштың негелделерин типографияга парлаткаш тараткылаан. Социалистиг чарыштың чорудулгазын контрольдап, түңнелдерин чогуур үелеринде үндүрүп, мурнакчы дуржулганы нептередир ажылга партия организацияларынга боттуг дузаны көргүзери-биле тос кижи составтыг район штавын партия райкомунуң бюрозунга бадылаан. Чингис сос-биле чугаалаарга, партия организациялары социалистиг чарыштың организастылын болгаш дээштиг чедип алыр сорулга-биле хүн бүрүдеги удуртулганы, контрольду күштелдирген. Бо талазы-биле кылдынган ажылдың түңнелинде партия, совет, ажыл-агый органнары, эвилел-даа хой-ниити организациялары, районнуң бүгү ажыл-ишчилери эрткен тос беш чылда, ооң доозукчу чылында чамдык эки көргүзүглерни чедип алган.

Эрткен беш чыл-биле деңнээрге, районда мыйыстыг бода малдың баш саны 28 хуу, хой, өшкүнүң — 42 хуу өскен. Беш чыл планындан ажыр 807 тонна сүт, 95,5 тонна дүк күрүнеге саттынган.

«Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтар күрүнеге сүт садарының беш чыл планын чедиишкиннииг күүседип, пландан ажыр 215.321 тонна сүттү күрүнеге садканнар. Ол ышкаш «Бурунгаар», «Совет Тыва» совхозтарның хойжулары социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип, 11.26 тонна дүктү пландан ажыр дужааганнар.

Үетүнде ажыл-агыйларының партия организациялары чон ортузунга социалистиг чарышты бедик деңнелге, дээштиг организастап чорутканындан мыйыстыг эки түңнелдер чедип алдынган. Олар чарыштың байдалының дугайын коммунистерниң хуралынга чугаалажып, сезоннуг ажылдар үезинде ооң түңнелдерин 5—10 хонуктап, база ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан турган.

Социалистиг чарышка эң көргүзүглерни чедип ап турар хой-хой коллективтер-биле чергелештир ажыл-иштиң мурнакчыларының саны чыл келген тудум өзүп орар. Оларга төрүүр 100 хойдан 100 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 3,2—3,3 кг дүктү кыргаан, хойжулар С. Сандый-оолду, А. Биликтинни, инек бүрүзүнден-не 2295 кг чедир сүттү саап алган Н. Салчакты, В. Сагдованы, хонукта бызаа бүрүзүнден-не 1,1 кг немелде деңзиин чедип ап турар бызаа ажаакчызы К. Кудрявцеваны болгаш механизаторлар Л. Даваны, З. Таконьевту, А. Такталды, В. Бояркинни болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ниитизи-биле районда 80 ажыг кижи бодунуң беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш 232 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы деп атты чедип алган, 794 кижи ол бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Партия райкому районнуң ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгезиниң күүселдезин «Социалистиг чарыштың экранынга», көргүзүг самбыразынга он хонуктап көргүзүп, айда бир удаа түңнеп турар. Ол дугайын хана солуннарга, «молнияларга» чырыдып, лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар өй-шаанда чонга таныштырып турар. Ол ышкаш Культура бажыңнарында «Каа-Хем — бөгүн», «Бистиң мурнакчыларывыс» деп тускай бүлүктерни база дерээн. Мурнакчыларның бажыңнарынга ында мурнакчы кижи чурттап турарын айыткан адрестерни база эскылаан. Ындыг бажыңнарның чаны-биле эрткен кижилер адрести номчааш, ооң ээзинге бодунуң хүндүткелин илередиксей бээри чугаажок. Районнуң Хүндүлел самбыразынга кирген кижилерге, сезоннуг ажылдарның мурнакчыларынга, оларның өг-бүлезинге байыр чедирген открыткаларны чорудуп берип турар.

Оңгу беш чылдың бирги чылындан эгелээр социалистиг чарыштың түңнелдерин кижилерниң мергежилиниң аайы-биле үндүрүп, чедиишкиннерни, четпестерин хандыр анализтеп, тиилекчилерге хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиниң хемчеглерин алыр. Ол ышкаш планныг даалгаларны, алган хүлээлгелерин күүседиринге харысалга чок чоруун көргүскеннерни шүгүмчүлеп, чоннуң берген үнелиг санал-оналдарын хандыр өөренип көрүп, четпестерин элериниң угланган немелде хемчеглерин алыр чурумнуг турар.

Чоокта чаа районнуң бүгү хойжуларының хуралы болуп эрткен. Февраль-март айларда районнуң бүгү саанчыларының, инек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының болгаш механизаторларының шак ындыг хуралдарын эрттирерин белеткел ажылдарын чорудуп эгелээн. Аңаа планныг даалгаларның, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң дугайында шынчы чугааны чорудар аалдары билдингир.

Кылдынып турар чамдык ажылдар-биле чергелештир партия организацияларының талазындан социалистиг чарышты удуртуп турарында четпестер ам-даа эвээш эвес дээрзин айтыр херек. Социалистиг чарыш дугайында хурал-суглааны хой-ле чугаалажып турза-даа, ооң дээштии кончуг кошкак. Эрткен чылын районнуң колхоз, совхозтары күрүнеге эът садарының планын күүсетпээн болгаш төрүүр 100 баш малга онаашты бергенинден эвээш бызаалар, хураганнарны алган. Чыл бүрүде ажыл-агыйжы эвес чоруктардан, оор-суктан хой мал ышкынырып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс болгаш мал продукциязының бот-үнези ам-даа бедик.

Чер ажылының культуразының бедидериниң ажылы чогуур деңнелинге чедир тургустунмаан. Техниканы ажыглап, мурнакчы технологияны шиңгээдип ап турар талазы-биле ажыл кошкак.

Чамдык черлерде чыл эгезинде хүлээлгелер ап, кезек хевелтел, оларны күүседиринче кичээнгей салбайн баар. Түңнелдерин өй-шаанда үндүрбес, хүндүлел, көргүзүг самбыраларын ай-айы-биле чаартпас, чаржып турар кижилер, коллективтер хүлээлгелериниң күүселдезин удур-дедир хынашпас, мурнакчыларның дуржулгазын солушпас таварылгалар бар.

Мындыг четпестер чүгле чамдык партия организацияларында бар эвес, а харын чаржып турар Каа-Хем биле Тандының районнар боттарывыс аравыста белин чарыштың түңнелдерин үндүрбейн бгарывысты улуг четпес деп миннир ужурлуг бис.

Партияның XXV район конференциязының делегаттарының киирген үнелиг санал-оналдарынга үндезилээш, СЭКП Каа-Хем райкому социалистиг чарышка партийжи удуртулганы кижилерниң немелде хемчеглерин ажылдап кылгаш, таарыштыр ажылдарны чорудуп эгелээн.

Партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин, бүгү чуртта ышкаш, бистиң районнуң ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кедуруңгушкунун болдурган. Бо чугула документини ажыл-ишчи кижи бүрүзүнге чедирер сорулга-биле партия райкомунуң болгаш партия организацияларының активчилерин, лекторларны, агитаторларны мобилизастап, тус-тус коллективтерниң хуралдарынга төлевилелди чугаалажып турар. Ол ышкаш политиктиг экономиктиг өөредилгениң ажыглалдаринге ону калбаа-биле киирерин организастаан. Районда 6227 кижи төлевилелди чугаалашкан. 175 кижи хуралдарга чүве чугаалап, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, ажыл-агыйларда четпестерни чайладырының аргаларын айтып, үс таныншылелдин ишчи-биле деткээн.

Районнуң партия-ажыл-агый активиниң чоокта чаа болуп эрткен хуралынга колхоз, совхозтарның бүдүрүлге коллективтериниң тус-тус кижилерниң алган хүлээлгелеринге үндезилээш, районнуң ажылчы чоннарының оңгу беш чылдың бирги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган. Ында төрүүр 100 баш малга оңаарштыр 85 бызааны, 90 хураганы ап, бода малды 4 хуу, хой база өшкүнү 7 хуу өстүрбүшаан, күрүнеге 280 тонна эътти, 2960 тонна сүттү, 205 тонна дүктү садары хоордуннн. Ол ышкаш гектар бүрүзүнден 12,8 центнер тарааны ажаап алыр, ниитиниң малынга 59 муң тонна силосту, 16 муң тонна сигенни белеткээр.

Алган хүлээлгелерин долузу-биле күүседирде, хамыктың мурнунда кижилер биле ажылды күштелдирип, бүдүрүлгеде ажылдап турарларының ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар удуртуг. Партия болгаш чазактың доктаал шиитпирлериниң, республиканың, районнуң ажыл-агый бүрүзүнүң мурнунга салдынган тодаргай сорулгаларын кижилерниң билгени турарын, оларның бедик бүдүрүкчүлүг болгаш эки шынарлыг күш-ажылдаары, бүгү чүвеге эң-харысаалгалыг, камналгалыг болурунга хамааржыр деп чүвени кижи бүрүзүнүң угаан-медерелинге сиңниктир тайылбырлап, ооң кескү түңнелдерин чедип алырынче партия организацияларының кол кичээнгейин угландырган.

Социалистиг чарышка удуртулганы улам күштелдирип, ажыл-агый удуртукчуларының база тускай эртемниглерниң дааскан ажыл-херээнге харысалгазын улам бедидип турганы. 1976 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде боттандырары база СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур — ынчан үеде бистиң кол сорулгавыс болуп турар.

Бо хүннерде районнуң бүгү ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиннииг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалы-биле таныжып, аңаа хей-аът кирген ажылдап турарлар.

Ш. СЕРЭЭДАР,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары.

ХООЧУННАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН — АНЫЯКТАРГА

Ак-Довурак хоорайда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээзи тудуп турар. Бо хүннерде ында тудугжуларның, монтажниктерниң, таарыштырыкчыларның ажыл-ижи бирги черде турар, даарта оларның орнун ажыглакчылар ээлээр. Ол хой националдыг улуг коллектив болза партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнде комбинаттың ийиги ээлчээ продукцияны берип эгелээр дээш чүткүлдүг, изиг күзелдиг ажылдап турар. Ынчангаш ийиги ээлчеге ажылдаары-биле хүлээп ап турар ажылчыннарны белеткээри — чугула айтырыгларның бирээзи. Ында чүгле ээлчеглерин четчелээри эвес, а аныяктарны ажылчын мергежилге өөредири, холушкак мергежилди чедип алыры, мергежилин бедилдериниң айтырыглары — хүйнүң негелдези.

Комбинаттың арыглаар фабриказының ийиги ээлчээн ажылчыннар-биле четчелээри 1974 чылдың IV кварталындан эгелээн. Чаа цехти ажыглалга белеткеп, таарыштырып, ажылдадырынга 1000 ажыг ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар негеттинер болгай.

Комбинаттың кадр килдизинге келир аныяктарның хой кезиин—кандыг-даа мергежил чок. Оларны үүрмектеп-дээрбелээр механизмнерниң машинистери, арыглаар дериг-херекселдерниң септекчи-слесарьлары, электрослесарьлар кылдыр белеткеп турар. Эрткен чылдың төнчүзүнге чедир 180 машинистер, Красноярск хоорайның өөредилге комбинадынга 30 хире электрослесарь белеткеттинген.

Чаа кижилерни өөредириинден аңгыда ажылдап турарларының мергежилин бедидер ажылдар база чорууп турар. Машинистер кылдыр өөренип алганнарның аразындан билиин шыырактарны технологтуг чорудулганың регулировщиктериниң курстарынга өөредири-биле чорутканнаан. Оларга Владимир Саая, Вадим Чемезов, Любовь Оюур-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Цехтиң инженер-техниктиг ажылдакчылары ажылчыннар белеткээринге идепкейлиг киржип турарлар. Технолог А. Писаревский 20 кижиниң машинистиин, 16 кижиниң технологтуг чорудулганың регулировщиииниң мергежилинге өөреткен, технологтар В. Абдорина бир бөлүктү (40 кижини), В. Кузнецова 4 бөлүктү (75 кижини) машинистер кылдыр белеткээн. Тускай мергежил чедип алыры-биле болгаш билиг-мергежилин бедидери-биле аныяк ажылчыннарның чаа-чаа бөлүктери ам-даа өөренип турар. Удавас ажыглалга кирер ийиги ээлчегниң четчелээшкинин уламчылаашаза.

Курстарга өөренип эрткен аныяк ажылчыннар практика эртери-биле комбинаттың бирги ээлчээниң дуржулгалыг ажылчыннарынга быжыглаттынган. Рузиянтиң энергобектиң дуржулгалыг электриктери, механиктер, электромеханиктери В. Воевбин, Х. Шарапов, В. Колосов практиктиг дузаны көргүзериндн аңгыда, харын-даа электрлиг дериг-херекселдерни эптеп салырын кылчып турар.

Чамдык ажылчыннар Полевск хоорайга «Кустанай даг-дүгү» комбинадынга, Ангарскиниң электромонтаж бүдүрүлгезинге практиктиг өөредилгени эрткеш келгеннер.

1964—1965 чылдарда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги ээлчээн ажыглалга киирерде «Урал даг-дүгү», «Кустанай даг-дүгү» комбинаттардан бедик мергежилдиг специалистер Тываның даг-дүкчүлериниң улуг дузазын көргүскенин билир бис. Ам олардан тускай мергежилдиг 100 ажыг кижи база-ла чедип келген, ак-довуракчыларга дуржулгазын дамчыдып, билиг-мергежилинге аныяк ажылчыннарны өөредип турар. Ынчаар бот-боттарынга дузалажыры хой националдыг совет улустуң эки чаңчылы болгай.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң 60—70 хуузу хоочун ажылчыннар. Олар—чаа келген аныяк ажылчыннарның идегелдиг кижизидикчилери. Комбинаттың бирги ээлчээниң 2000 кижилиг коллективи — ажыглалга чаа кирер ээлчегниң аныяк коллективиниң быжыг чөленгиижи болур.

Улуг коллективте хой-хой национальностуң төлээлекчилери-биле кады 1100 ажыг тыва оолдар, кыстар төлептиг ажылдап, чурттап турары база өөрүнчүг.

Комсомолчуларның удуртукчузу, инженер-механик Ооржак Дандар-оол комбинаттың бирги ээлчээниң баштайгы хүннеринден-не ында ажылдап эгелээн болгаш ам бедик мергежилдиг специалист апарган, аныяктарны өөредилгеге, кижизидилгеге улуг хуузун киириштирип турар. Комбинаттың сургакчы мурнакчылары К. Кужугет, А. Ильина, У. Монгуш, Д. Уйү-оол, С. Кругленко, В. Борунова олар база ындыгларга хамааржыр.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга киирериинге белеткел ажылдарынче, дериг-херекселдерни шенеп, шиңгээдиринче улуг кичээнгейин угландырып турар.

Ол ышкаш комбинаттың кадр килдизи ийиги ээлчегни ажылчыннар-биле четчелээрин организастыг эрттирери дээш эвээш эвес хемчеглерни ап чорутхан. Килдистиң ажылдакчылары агитбригада-биле Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарынче урунукунуң кылгылаан. Ыланныг Тээлиниң, Шуйнуң чурттакчылары-биле ужуражылгалар солун эрткен. Районнарның шериг комиссариаттары-биле харылзааны тургусканындан шериг албанындан халажканнар база ажылдаарынга дээп турар. Чоокта чаа шеригден халажып келген аныяк танкистер Сергей Сарыглар, Валерий Сүрүн, Александр Кудар ам комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда ажылдай бергеннер.

Асбест, Джетыгара хоорайлардан чамдык специалистер Тываның даг-дүгү тывыштыг комбинадынга кээп ажылдаар күзелин илередип турарлар. Чурттаар бажыңнары чедишпезинден комбинат ажылдаарын күзээн специалистерни шуптузун чалаар арга чок боор турары хомудалдыг.

Бо хүннерде комбинаттың коллективи харыысалгалыг болгаш нарын ажылдарны кылып турар. Оларның чедиишкиннериг шиитпирлээр дээш аныяктар хоочуннардан дуваң чок ажылдаарлар.

Г. ЖУКОВСКАЯ.
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың кадр килдизиниң начальниги.

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозу мал кыштаглаашкынының организастыг эрттирер дээш чогумчалыг хемчеглерни ап чорутхан. Бүгү хой, өшкүзүн колхоз 59 кодан да үскен. Ында мал чеми, суг сөөртүр техника ыяк быжыглаттынган.

Комсомолчу Иван Севеклит 12 кодаңнарга машиназы-биле малчыннарның мал суггарар суун үзүктел чок чедирип, ак сеткилдиг ажылдап турар. Ол ышкаш малчыннарга солун-сеткүүлдү база өй-шаанда аппарып бээр болгаш малчыннарның мүзенчиг аалчызы болу берген.

ЧУРУКТА: И. Севеклит.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

ХЕМЧИЛЕРНИҢ ИЖИ

Оңгу беш чылдың баштайгы чылындан эгелеп Кызылдың район эргелелиниң хемчилери МБВ-273 деп иттирикчи-биле болгаш «Заря-191-Р» деп пассажир теплоходу-биле оруктуу ажылдарлар.

Хемчилер болгаш судно септекчилери СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур күш-ажылчы кедуруңгушкунуг ажылдап турар. 1976 чылдың эжиндиранишкынынге чедир арткан үеде судно септелгезин шыңгырлыг чорудуп, партияның XXV съездизинге уткуштур төрепчилээр бир теплоходту каматтыкап материалдар-биле септээрин хемчилер хүлээнгеннер.

Судно септелгези шалыпкын темп-биле чорудуп, графикти мурнап турар. 1975 чылдың көргүзүү мындыг: нефть кылыгларының сөөртүлгези 123, кургаг чүъктер сөөртүлгези 102.4, пассажир чедирилгези—103.3, ыяш салдаашкынныы—98.5 хуу болуп турар.

Ынчангаш, 1975 чылда тудут ыяжын сөөртүрүнүң планы күүсеттинмейн барган. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы 8,2 муң ашкыыр ажылдыг чери 2 муң. Иштики херектер министерствозунуң шугумундан 8,9 муң тонна ыяшты чедир бербээнинден ол план күүсеттинмээн.

Бистиң республикада судно септээр база чок болганындан септелге ажылын чорударынга бергелер таваржып турар. Ынчалза-даа, тоску беш чылда чүък сөөртүлгези 21 хуу өскен.

Бистиң хем флодунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бир кол аргазы—чүдүрер-дужурер ажылдарының чарыгдаттынып турар үезин кызырары, чүък аймаан салдарга көвүдедир чүдүрери болур. Чай ортузунга чедир, суг улуг турда, бир салга 600—700 кубометр чүъктү салдадып болур, ол үе эртип, сугнуң деңнели чавызай берген үеде ийи-ийи салга 1000 ажыг кубометр чүъкту сөөртүп болур аргавыс бар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чугула айтырыгларының бирээзи—флот шимчээшкининиң чоп организастаарындан хамааржыр. Эрткен чылын суг оруу ажык турган үеде салдар мангарынга 339 судно-хонуктар чидирген бис. 4 хонуктуг рейс үезинде манаашкынга база ол хире үени чидирер таварылгалар турган.

Ырбанның ыяш белеткээр участогунда чаъстыг болгаш дыштаныр хүннерде салга ыяш чүдүрер ажылды кылбас, ыыттанып турарлар-дыр. Ындыг хүннерде аңаа барган судно оларның ажылдаарын манап, хой үени чидирер. Черле ынчаш, ук участоктуң эргижирээн методу-биле ажылдап турары ажылга дыка шаптыктыг. Ол талазы-биле санал-оналдарны хой удаа киирзивисе-даа, ында байдал эдилбээн.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде судно септекчилериниң ажылдаанынге хамаарышкан чүүлдерни амыдыралга боттандырар дээш оңгу беш чылда улам кызымак ажылдаарын бистиң хемчилер хүлээнип турар.

М. АШАК-ООЛ.

АВАЗЫН ДӨЗЭЭН

Ада-иезиниң аажы-чаңын, оларның күш-ажылга хандыкшылын уруглары дөзеп, салгал алган болур. Ындыг кижилер кончуг хой. Ооң бир чижээн Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында Лидия Оюннуң ажыл-амыдыралындан көрүп болур. Ол 1965 чылда авазы Хажыт Самбайовнага дузалажып, аңаа ажылдап эгелээн. Авазының дузазы-биле баштайгы бергелерни ажып эртип, саанчы мергежилге чоорту чаңчыгып келген. Ооң авазы Хажыт Самбайовна Куулар фермага ур үеде ажылдаан. Күш-ажылга ынак болгаш аажы-чаңы төлептиг кижиниң хөрээн Ленин ордени, юбилей медалы, «Күш-ажылдың хоочуну» деп медаль каастап чоруур.

Лидия авазын дөзеп, чылдың-на эки көргүзүглерни чедип ап турган, а ам фермазының мурнакчы саанчыларының аразында кирген. Ол—комсомолчу, республиканың Дээди Совединиң депутады, ВЛКСМ обкомунуң бюро кежигүнү.

Кады ажылдап турар эш-өөрүнге бодунуң арга-дуржулгазын ол дамчыдып, саанчылар ортузунга зооветеринарлыг семинарларны болгаш беседаларны айда үш катап чорудуп турар. Социалистиг чарышты организастап калбартырының талазы-биле ажылдарны чорударынга ол база бүрүн киржилгелиг. 1975 чылда ол бир инектен-не 1841 кг сүттү саггаш, саанчылар ортузунга калбарган чарышка тиилекчи болуп үнген. Бо чылын үстүнде көргүзүглерден хойну саарын ол хүлээнип турар.

Аныяк саанчы депутат хүлээлгезин эки күүседип, бодунуң округунуң соңгукчуларынга ферманың ажыл-ижин чугаалап, районда, республикада болгаш делегейде болуп турар болуушкуннар дугайын тайылбырлап, план ёзутаар беседаларны чорудуп турар.

Лидияның өөнүң ээзи Саая Маадыр-оол база фермада ажылдап турар. Ол—тракторист. Бо аныяк кижи ажылынга ынак, төлептиг. Ынчангаш эки тракторист деп санадып турары таварылга эвес.

Аныяк өг-бүле ийи уруглуг. Олар садикте өзүп, доругуп турарлар.

Ферманың мурнакчы саанчызы Лидия Оюн ам партия кежигүнүнге кирер дээш белеткенип турар.

С. ТАВА-САМБУ.

БЕЛЕКТИГ УТКУУР

Чадаананың № 463 КМК-зының кран башкарыкчызы Михаил Монгуштуң ажылчы намдары ол-ла бүдүрүлгеден эгелээн. Аныяк оол баштай аңаа бызаңчылап кирип алган. Кылган ажылынга харыысалгалыг, ажыл-ижинге кызымак оолду сес чыл бурунгаар Кызылче кран башкарыкчыларының курузунче өөредип чорутхан.

Михаил Монгуш ону чедиишкиннииг дооскаш, катап № 463 КМК-зынче ээп келген. Бо үениң дургузунда ол доктаамал ол-ла бүдүрүлгезинде кран башкарыкчызы болуп ажылдап турар.

Чылым хаялар дег улуг-улуг тудугларны тударынга кран башкарыкчызының ролю улуг. Улуг-даа, биче-даа чүъкту чүгле кран күжү-биле үндүрер. Сес чыл дургузунда Михаил Монгуш күчүлүг краны-биле та чеже тонна чүъкту дажыглаан, та чеже бажың тудушкан.

Бо хүннерде Михаил Монгуш 16 аал ниити чурттаар ийи каъттыг бажыңның тудуунда ажылдап турар. Коммунист эштиң башкарган күчүлүг краны тонна-тонна чүъктерни хая чокка ол бо дажыглап турар.

Ш. ДҮВЕНДЕЯ.

АЖЫЛ БЕДИК ДЕҢНЕЛДЕ

«Тиилелге» совхозта ажылчыннар кызымак база хой-ниити ажылынга идепкейлиг херээженнер эвээш эвес. Оларга суур Совединиң депутаттары Думаа Ооржак, Ондар Бара-кыс, Мария Хертек болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар боттарынга хамаарышкан ажылын ак сеткилдиг күүсетпишаан, өг-бүлеге уруглар кижизидилгезинче кол кичээнгейни салып, ажы-төлүн бүгү талазы-биле төлептиг кижилер кылдыр өстүрүп, кижизидип турарлар.

Чүгле чаңгыс өг-бүле ажылынга бедик херээжен кижиге чеже күш, үе-шак чарыгдаттынары? Хөй уруглуг ие Ондар Сулумаа 1960 чылдан бээр совхозтуң хоюн кадарып келген. Мал ажылынга быжыг тура-сорукту, кызымак кижилер ажылдап шыдаар. Шак ындыг иениң бирээзи ол. Аалоранының культурлуг амыдыралының бедидеринче база улуг кичээнгейни ол салып турар. Уругларының бичиилери школада кончуг эки өөренип, улуглары совхозта ажылдап турар.

Совхозта участок эмнелгезинде улуг эмчи Тоюнмаа Степановна Серен-Доржу 1968 чылда Омскиниң эмчи институдун дооскаш-ла, бистиңинге ажылдап келген. Тоюнмаа Степановна келген чылындан эгелеп чоннуң хүндүткелин чаалап ап, ажылга чүткүлдүг, кызымак чоруун көргүскен. Ол бодунуң коллективин эки удуртуп, чон ортузунга, малчыннарга барып, лекция, беседаларны доктаамал номчуп турар.

Бистиң совхозта күш-ажылга идепкейлиг киржир болгаш бедик сагылга-чурум, культурлуг чаагай амыдырал дээш социалистиг чарыш калбарган. Аңаа совхозтуң херээженнери идепкейлиг киржип турар.

Херээженнер чөвүлелдери агитквартираларда культура-массалыг ажылдың дээштиин бедидер дээш улуг ажылды чорудуп турар. Агитквартираларга хуралдарны эрттирип, 1976 чылда чорудар ажылдарының планын дугурушканнар. Мир кудумчузунда агитквартира даргалары Х. Ховалыг, Б. Хертек олар хой-ниитичи ол даалганы идепкейлиг күүседип, ада-иелер-биле школаның харылзаазын быжыктырып, херээженнер ортузунга массалыг ажылды бедик деңнелге чорудуп турар.

М. САЛЧАК.
Таңды район.

ДААРТАНЫҢ БОДАЛЫ-БИЛЕ

...ның айтырыгларын кичээнгейлиг дыңнап алгаш, аңаа дорт болгаш тода харыы бээр. Харыы-чамдыкта бодунуң саналдарын чугаалай каггыланган — ындазында сеткилиниң бичези кончуг кижи болду. Орта бистер кыштаглаашкынын, одар-белчиир, мал чеминиң белеткели ышкаш, хойжу кижиниң амгы үеде дүвүредип чоруур айтырыгларын чугаалаштывыс.

— Хойжулап ажылдааш, он чыл ажа бердивис. Адаарга аа эвээш ышкаш, а херек кырында ындыг эвес. Ол үениң дургузунда хой берге хүннерни, дүннерни чурттап эрттирдивис—... хойжу кезек бодаар ора узамчылай берди. —Эң-не берге, эң-не харысалгалыг үе—кыш болур. Хойжу кижиниң быжыг тура-соруун азы ажылга аамай-шуушкунун ынаар ... ышкаш. Ынчаар угаап, билип чоруур мен. Ынчангаш аңаа белеткелди соок хүжүп, хар чааптарын манаа орбайн, күстүң баштайгы айларында-ла эгелээри таарымчалыг. Бодум хуумда саналым ындыг.

— Силерниң кыштаглаарыңыш байдалы кандыгыл?

— Хаттыг-Бааздык деп черде кыштаам бар. Ында хой, хураган кажаазын, чурттаар бажыңын кылган. Кажааларым аңгы. Ынчангаш чаш хураган ажаап, эмгерериниче дыка эптиг. Чайын он үш тонна сигенни белеткеп алгаш, ону кыштаамга сөөртүп аппарып алдым. Чаңгыс-ла багай чүве—кыштаам шала берт черде турар. Иштик черлерге хар чугаа турда-ла аңаа кылыннады дүжүптер бар. Ынчангаш хой оларын даалбыйлап турбаска, одар девискээри кызыы болгаш бергедей бээр-дир.

— Эрткен чылгы көргүзүгрициңер кандыгыл?

— Доозукчу чылда алган планныг онаалдаларым күүсеткен мен. Чүс хойдан-на 95 хураганны менди өстүргеш, хой бүрүзүнден-не 3,5 кг дүктү кыргып, социалистиг чарыштыг ажылдап турган эжим Янмаа Чигжиттиң аштым. Бо чылын 100 хойдан-на ол хире хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 3,3 кг дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, ол-ла эжимни социалистиг чарышка кыйгырдым.

Хойжу кижи чүгле бодунуң үези-биле эвес, а даартагы хүн кандыг ажыл кылырын, хойну каяа, канчаар кадарарын баш удур планнап алыр. Дочнуп Араңчаевна Дара база ындыг. Ынчангаш мен «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде «Кадээ ажыл-агый» дээн эгениң иштинде хой ажылын улам ыңай сайзырадырынга хамаарышкан одуругларга хуула санал, бодалын илередирин дилээримге мынча диди:

— Төп Комитеттиң төлевилелинде айыттынган пландарны көрүп, кончуг өргаш, ээзн боданган мен. Хой ажылын хөгжүдеринге хамаарыштыр дөрт саналым ындыг. Бистиң колхозтуң чамдык кадарчыларының бажыңнары, хой болгаш хураган кажаалары бичии. Оларны алгыды тудуп, эле кылыр үе келген. Ол ышкаш чамдык кадарчыларны кожа-хелбээзиниң аайы-биле каттыштырып, хойжу бригадалар кылыш, чаңгыс черге төпчүтсе кандыгыл? Ону ынчаар шиитпирлеп болурунуң аргазы бисте бар. Ооң биле кады быжыг чем базазын тургузары кончуг чугула. Ону кылырда суггаттыг чер бүрүзүн долу ажыглаар херек. Мал чеминиң белеткели ышкаш чугула кампанияга хойжу бүрүзүнүң бүрүн киржилгелиг болурун чедип ап, кижи бүрүзүнүң шимчээгир ажылдаары черле күзенчиг. Ооң башка чамдык хойжулар сиген кезип, бидук-бүрү чыып алырындан оспаксыраар, ажыы-биле чугаалаарга, чалгаараар чижектерниң бары чажыт эвес болгай. Хой чылдарда ажылдап келген хойжунуң саналы кончуг ындыг.

...Хурал эгелей берген. Октябрь Революциязы ордени, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» база Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң алдын медальдары хөрээнде чайнышкаан, ажыл дээнде амыр-дыжыя уттуптар, ат-алдары чонунга сураглыг хойжу илеткелчиниң кичээнгейлиг дыңнап олур. Ынчан ооң сагыжынга чаа бодалдар, чаа пландар төрүттүнүп, бо чылын эрткен чылдаазындан эки ажылдаарын шиитпирлеп алганы магат чок.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: хойжу Д. Дара.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ БЕДИК

№ 1104 оруқ-тудуг участогунуң Каа-Хем районнуң Дерзиг-Аксы—Кок-Хаак аразында оруқ тудуунда ажылдап турар механизаторлары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Партияның XXV съездизинге үткүштүр хүлээлгелерин экскаваторщик А. Семишов, оон дагдыныкчызы тракторист А. Иванов олар алган болгаш ээлчег онаалдаларын үргүлчү 125 хуу күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: экскаваторщик А. Семишов болгаш тракторист А. Иванов олар-дыр.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

АҢЧЫЛАР, ИВИЖИЛЕРДЕ

Тожу. Оон кааг-чараш бойдузунуң, арга-эзиминде аң-мениң, кат-чимизиниң, хөлдеринде балыының дугайында дыңназаан кижилер ховар.

Тожунуң ишчилериниң ажыл-агыйының кол углаашкынының бирээзи— аңнаар ажылы. Олар 1975 чылда күрүнеге киш дужаар планын 100, диинни— 115,5 хуу күүсеткеннер.

Районнуң сураглыг аңчылары Ак Чамыяң, Владимир Кузнецов, Мээдү Долгар, Ак Маспаак олар эрткен чылын мурнакчыларның одурулунга киргеннер. Олар аңнаар сезонунда 700 рубльдиң өлүүн дужаар турган 1000—1100 рубль кылдыр күүседип, шалыпчыларның салдыга киргеннер.

«Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары Бедий, Өдүген, Хам-Сыра ынчаар иви малдап турар.

Ивижилерниң ажылы база берге. Чайның изиинде, кыштың соогунда олар малдың деңгилдези эки болзун дээш кайнаар-даа одар солуп көжер ужурга таваржып турар.

Тожуда эки ажылдыг ивижилер база хой. Оларга Өдүген фермазындан Бараан Балдаң, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Норай Бараан, Бедий фермазындан Ак Бадыжык, Дөрбит Ак олар төрүүр түс ивиден 85—95 анайны эрткен чылын камгалап алганнар.

Күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыры-биле ажылдап турар эштерге ажылдааарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула. Ындыг турбуже Тожунуң аңчыларында, ивижилеринде хомудалдар база бар.

Чадаг кижиге аңнаары берге. Амыдырал экижээн, аңчы кижилер амгы үеде аът-хөлдүг. А Тожунуң аңчыларын мунар хөлге-биле хандырбайн баар таварылгалар бар. Оон улам ыңдан аңчылар ивилер хөлезилеп мунуп турар. Черле ынчаш, аңчы кижиге иви черле херек. Сезон келирге аңнап, дииңнеп-даа мунгай-ла, күрүнеге кат, тоорук дужаар үеде-даа хөлгеленип болур. Ол айтырыгны өөренип көөрү чугула.

А ивижилерде байдал канчалыл? Малчын кижи чылдың дөрт эргилдезинде ивизиниң чанынга чоруур. Черниң бертинге кыштаар, чайлаар. А оларның амыдырал-чурттакчылгазынче чогуур кичээнгейни угландырар херек. Почта чедирилгези саадаар, радиоприемниктерниң батареялары чок. Чамдык малчыннарның кыштагларында бажыңнар туттунмаан. Аарыг-аржык болу берген таварылгада совхоз төвү биле харылзажыр (эмчи чалаар болгай) арга чамдык малчыннарда чок: аът-биле олар хандыртынмаан.

М. ДАГБА.

«Шынның» материалдарының изи-биле

КИЧЭЭНГЕЙДЕ АЛГАН

Черби суурнуң чурттакчызы Р. Очур-оолдуң бижээн чагаазы январь 9-та парлаттынган. Ажыл-агыйларның сөөлгү үеде суггаттыг черлерни чөп ажыглавайн турарын автор бижээш, оон чижээн «Кара-Хаак» совхозтан киирген.

«Кара-Хаак» совхозтуң директору А. Монгуштуң ол чүүлге хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

Суггаттыг черлерни бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар дугайында авторнуң киирип турар саналдарын совхозтуң дирекциязы кичээнгейге алган. Бо талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган.

Сиген, тараа шөлдеринде хол-биле суггарар дилиндектерде тус-тус звеноларны былгылдаан. Бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган суггатчы бригаданы январьның баштайгы чартыынга чедир чып тургускан.

Совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери бо чаагай херекте ажыглаттынмайн турар курлавырларны моон сонгаар-даа тып, өөгү беш чылдың баштайгы чылында чаагай дүжүттү алырының сорулгазын салган.

МАЛ ЧЕМИН ЧЕДИРГЕН

«Кыштагларда сиген чок» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг чагаа январь 7-де парлаттынган. Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында хой оолдап эгелээн. Ынчалза-даа чамдык коданнарда сиген, сула дээш ышкаш чемнер чок деп ында бижээн.

Совхозта партком секретары И. Базырның ук чагаага хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

Совхозтуң дирекциязы биле партком солунга шүгүмчүлел парлаттынары билек, хыналданы чоруткан. Хайыракан салбырының № 1 болгаш 2 бригадаларының малчыннар коданнарынга сиген, сула, түс болгаш өске-даа мал чемнерин чедирген.

Хойжу Сат Мижит-Доржунуң коданынга байдал экижээн, мал чемнери-биле ол кодан бүрүн хандыртынган. Хураган кажаазының печказы кылдынган.

Сөөлгү үеде хойжу бригадаларда байдал экижээн. Коданнарда хой массалыг оолдап турар.

АЙЖЕ ЧАДАЛАР

«АМС-9-туң» Айга хонганындан бээр 10 чылы

Черниң мөңге эдеринчизи — Ай хөй-хөй чүс чылдар иштинде кижилерниң кичээнгейиниң болгаш сонуургалының сорунзазы дег бодунче хаара тудуп келген. Чүгле Галилео Галилей эң баштайгы дурбуну кылып алгаш, кижилерден эң-не баштай Айның «чырыа тыртып, чоокшулап чоо бергеш», оон даглар болгаш оңгарлар-биле шыптынган кырын көөр аргалыг болган. Чүгле дөрт чүс чыл эрткенде, космос техниказы тургустунуп келгенде, кижи төрелгетен бодунуң «кавайының» эдеринчизин шинчилээр талазы-биле шынарлыг шуураашкынны кылыр аргалыг болган. Айны шинчилээриниң херээнге совет болгаш америк эртемденнерниң улуг дыка улуг боол, олар Айның «чагырып алырының» баштайгы боттуг сорулгаларын шиитпирлеп эгелээннер. Армстронг биле эң баштайгы «Луноход» космосче көдүрлүп үнген «чадазы» дыка хөй тепкиништерлиг болган. Кол конструктор академик С. П. Королевтуң удуртулгазы-биле кылып тургусканы космостуң «Мечта» («Күзел») дээр ракетазы ол чадаңың баштайгы тепкиижин тургускан. Чер бөмбүрзээниң кырынга космос үе-чадазының эгелээниниң соонда он беш ай эрткенде, 1959 чылдың январь 2-де ол ужугуп үнген болгай. Ол ракета Айның кырыны-биле чоок ужугуп эрткен.

Делегейниң эртемденнери «Мечтаның» ужудуушкунун чаа «херекселдиң» — космос-ракета техниказының дузазы-биле даар бүдүмелдерин шинчилээринге чугула үе-чада кылдыр, баштайгы оруқ изекчизи деп хүлээп көрген. Сураглыг англи специалист Бернард Ловелл, радиоастрономия обсерваториязының директору Джодрелл Бэнк олар «Мечтаның» ужудуушкунун «тоогуде эң улуг болуушкун» деп адааннар.

Космоска кижиге дүргедээшкинни чедип алган — секундада-ла 11,2 километрни ужуутун эртер ындыг күчүлүг ракеталарның ачызында ол чедип алдынган. Ол ракеталар космоска болгаш даарның Черже чоок бүдүмелдеринге чедип, оларны шуут чаныындан шинчилээриниң аргазын берген. Ол-ла чылдың сентябрь 14-те планеталар аразынга ужугар ийиги «Луна» станция бистиң планетаның мөңге эдеринчизиниң кырынга, Ясность далайының девискээринге четкеш, хонупкан. Ол станция Чер биле Ай аразынга «көвүрүгнү» салган.

Ынчаарга бирги болгаш ийиги-даа «луниктерге» космос делгемин болгаш Айның бодун-даа шинчилээр эртем аппаратураларын эптеп тургусканы билдингир. Оларның дузазы-биле Черниң «кожазында» магниттиг болгаш радиациялыг куржаглар чок болганын илереткен.

1959 чылды «Ай чылы» деп адап турары-даа чаптыг. Ол чылдың октябрь айда совет эртем Айже база бир нарын «чаданы» салган. Планеталар аразынга ужугар автоматтыг «Луна-3» станцияның «фоторепортёру» кайгамчыктыг түңнелди берген: ол октябрьның 7-де чер кырында кижиниң кажан-даа көрүп көрбээни Айның ындыы талазын чуруукка тырттырган. Ынчангаш эртемденнер Айның көзүлбес талазының картазын, атластарын, а сөөлзүредир кезик-чамдыызы билдинмес-даа болза, оон глобузун тургузар аргалыг болганнар. Сөөлзүредир Айның ындыы талазының билдинмейн турган кезектерин совет эртем-техниканың ынаар чоруткан автоматтыг станцияларының дузазы-биле шинчилеп илереткен.

Бистиң чурттуң эртемденнери чыл келген тудуум-на Айга чедер агаар оруунга чадаларының тепкиништерин улаштыр-улаштыр салып-ла турган. Ынчалза-даа планеталар аразынга ужугар «Луна-9» дээр автоматтыг станцияның ужудуушкуну Айның шинчилээриниң талазы-биле эң-не тоочулуг чүүлдү кылган. Ол станцияның мурнундагы «луниктерниң» бүгү-ле чедип алган чүүлдерин түңнеп көргүскен. **Оон кудулап бадар аппарады 1966 чылдың февральдың 3-түң хүнүнде Москваның-биле 21 шак 45 минута 30 секундада турда, Айның Бурлаар океанының девискээринге барып аяар, чымчак-биле хонупкан.** Оон соонда бичии болгандаа, чер чурттугларының чоруткан аппарат ажылдап эгелээн. Ынчан оон телевизия херекселдери Ай кырының овур-хевирин эң-не баштай көргүскен. Оон дамчыткан чуруктарынга, аппараттың Айга хонупканынга үнелеп илээш, академик А. П. Виноградов: «Луна-9»-туң чүс килограмм капсулазындан-даа ар космос объектизин шыдаптар хире. Айның доозун-довураа ындыг «тыгыы-тыр» —деп чугаалаар аргалыг болган. Бөгүнден эгелээш, Айның кырын шыпкан хаваны бурулааш дооюн-довурак дугайында даап бодаашкыннар шын эвес деп мөңгези-биле бадыткаттынган. Эртемденнер, конструкторлар «ай техниказын» тургузары-биле холбашкан хөй-хөй айтырыгларны бүзүрелдиг-биле шиитпирлеп болур апарганнар.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Луна-9»-ту кылырынга, салып үндүреринге киришкен бүгү-ле кижилерге чоруткан байырлыг чагаазынга эртемденнерниң ол чедиишкинин эң-не бедии-биле үнелээн: «Айга аар-чымчак хонуушкунну кылган чорук — совет эртемниң болгаш техниканың эң-не шылгарангай чедиишкини болбушаан, ол черниң баштайгы кылымал эдеринчизиниң, космосче кижиниң баштайгы ужудуушкунунуң, космонавтының корабльден баштайгы үнүүшкүнүнүң соонда космосту шинчилээринге эң чугула үе-чада боор турар».

Оон дараазында чылдарда совет болгаш америк-даа автоматтыг станцияларның тузазы-биле Айны шинчилээрин үргүлчүлеп келген. 1968 чылдың сентябрьда «Зонд-5» станция Айны долгандыр ушкаш, Индий океанның девискээринге дедир кээп хонупкан. Аңаа олуртуп каан баштайгы «пассажирлер» — черепахалар Чер—орбита — Ай—Чер аразынга ужудуушкунну кылганнын база демдеглээр херек.

Чыл төнчүзүнде ол-ла оруқ-биле америк «Аполлон-8» дээр корабль кижилерниң башкарылгазы-биле ушкан. 1969 чылдың июльда Черден барган кижи Айның кырынга бир-ле дугаарында баскан. Оон Айның кырынга баргаш, кылганы баштайгы базымы «бүгү кижи төрелгетенниң өзүлдүг-ле улуг шураашкыны» болган. Нил Армстронг болгаш оон өөрү ай довураның баштайгы херечилерин черге эккелгеннер. Оон соонда, бир чыл бичии-ле ашкында, 1970 чылдың сентябрьда эң-не баштайгы автоматтыг «геолог» «Луна-16» ай кырынга баргаш, 350 миллиметр хаваңдан алганы ай довуразының баштайгы хевирин эртемденнерге эккеп берген. Дээр бүдүмелдерин шинчилээринге автоматтыг системаларны ажыглаарын көдээдыр турган совет эртем ол чылдың ноябрь айда делегейни база катап магадаткан: ноябрьның 17-де Москваның-биле 6 шак 45 минута боор турда, «Луноход-1» дээр, черден башкарып, чолаачылаар болгаш боду шимчээр аппарат эртем-шинчилелдерин кылып эгелээн. Ол эртем талазы-биле калбак программаны кылбышаан, Ай кыры-биле 10540 метр оруқту эрткен. Ол бодунуң идегелдиин бадыткаан, Ай кырынга шимчеп чоруур баштайгы эртем лабораториязы болу берген.

Чер кырында чурттап турар кижилер Черниң чергелевчилери Марска болгаш Венерага чоокшулап «четкен»-даа, болза, Айже сонуургал ам-даа өшпейн турар. Черниң кижилериниң өске планеталар аразынга ужуларының оруунга баштайгы чада—дендии улуг космодром болуру чогум-на Айга онаажыры база чадавас дээрзин кым билир боор.

А. РОМАНОВ.
СЭТА-ның эртем тайылбырлакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ-БИЛЕ

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). «Чехословакияның энергетиказының моон соңгаарты-даа хөгжүлдезин атомнуг электри станцияларын тудары-биле холбаштыр көрүп турар бис. Оон-биле кады бо талазы-биле ССРЭ-ниң моон-даа соңгаар дузаламчызынга даянып апаар» деп, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Йозеф Ленарт Ясловске Богунице айыгы атомнуг электри станциязының тудугжу-коммунистериниң отчет-соңгулдалыг конференциязынга чуве чугаалааш, айыткан.

Ол электри станциязынга совет бүдүрүкчүлерге кылган атом реакторларын эптеп тургузар. Чехословакияның эң баштайгы «Ясловске-Богунице-1» дээр атомнуг электри станциязын база-ла ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле туткан.

Эртем-техниктиг чедиишкиннерни практикага калбаа-биле ажыглаары, социалистиг чурттарның каттыжыкның мурнунда Совет Эвилелиниң эртемденнери база специалистери-биле демниг ажыл-ишти кол-кежиктери дыка чугула деп П. Ленарт демдеглээн.

Атом-биле ажылдаар электри станциязының, ЭАС-ке дериг-херекселдерин кылып берип турар бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының болгаш специалистериниң ажылын Й. Ленарт бедии-биле үнелеп чугаалаан.

Чоокку келир үеде ЧССР-ге сес АЭС-ти туткаш, ажыглалга киирер апаар. АЭС-терге ажыглаар дериг-херекселдерин бүдүрериниң специализастап, кооперациязының дугуржулгазын ССРЭ болгаш Чехословакияның чазактарының аразынга чарган.

КОЛОНИАЛИЗМГЕ БОЛГАШ РАСИЗМГЕ УДУР

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели Намибияда байдалды чугаалажып көрүп доозкан. Чөвүлел кежигүннери Мурнуу Африканың ол девискээрин ужур-дүрүм чокка эжелеп алган чорукту шиитпирлиг-биле буруу шапкаш, сөөк-язы ылгаарының бүгү-ле ужур-дүрүм чок хоойлуларын күш чок болдурарын, Намибияны хостаарын дээш демисежип турар бүгү политиктиг хоругдаттырганнарны хостаарын негээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлели чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязында колониалдыг эрге-чагырга черлерни оон үнзэргеш. Каттышкан Нацияларның хайгааралы-биле эрге-чагырганы Намибияның улузунга дамчыдып бээриниң дугайында КНО-нуң шиитпирин күүседирин Мурнуу-Африка Республиканың расистеринден негээн. Мурнуу Африканың агрессивдиг белеткелдерин улам күштелдирип турарын Айыыл чок чорук Чөвүлели база буруу шапкан. Ындыг белеткелдерни ол болза НАТО чурттарының деткимчези-биле кылып шаан. Намибияның девискээрин Африканың кожа-хелбээ күрүнелеринче халдаарынга ажыглап турары билдингир апарган.

Расистерниң шериг чепсектери-биле хандырып турар чамдык барымдаа-чүк күрүнелерин саналааш солчуушкунунуң уезинде шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол боочепсекти Африканың улустарының хосталга дээш улам калбарып турар демиселин базарынга ажыглап турар. Колониалдыг-расистиг эжелелдиң Африканың мурнуу чүгүнде сөөлгү шивээзинге удур КНО-нуң болгаш делегейниң бүгү хөй-ниитизиниң моон-даа соңгаар демиселди делегейге чаңгыраашкынның болгаш ону Африка-биле кады бүгү диптерге чептередириниң сорулгаларынга бурунгу-биле дугжуп турарын ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик бодунуң санаалынга чугаалаан.

ГКП СОҢГУЛДАГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). Германның Коммунистиг партиязы бо чылдың октябрь 3-те болур парламент соңгулдазынга белеткенип, ону ажылчын аныяктың болгаш бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын ... аныяларның кара-турамгалыг ... кампаниязының ... системаларлыг күрүнелер аразынга кады ажылдажылганың, боттарының бичииниң политиказын боттандырарын хандырары дээш Хельсинкиге болган ниити-европа Чөвүлел хуралының түңнел шиитпириниң негелделерин амыдыралга боттандырары дээш демиселдиң демдээ-биле чорудар. ГКП-ның соңгулда мурнунда кампаниязы эң-не идепкейлиг болгаш дээштиг байдалдыг болур.

Герман Компартия бүгү округтарга кандидаттарны депшидер деп турарын ГКП Баштаар чөвүлелиниң Президиуму дыңнаткан. Ол кандидаттар дээрге, партияның төлээлекчилери, ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарының чайгылыш чок сураглыг камгалакчылары болур. ГКП-ның соңгулда мурнунуң үезинде демиселдиң бүдүүлгези кирип турар партияларның политиказының өзүлүг утка-шынарын сойгалаан, көргүзер деп турарын ук медеглелде база айыткан. Ол партиялар боттарының аразында аңгы-аңгы чорудулгалар турза-даа, шиитпирлиг айтырыглар талазы-биле улуг капиталдың эрге-ажыктарын камгалаар политиканы чорудуп турарлар. ГКП ындыг политикага удур бодунуң ажылчы чоннарның, бүгү демократтарның, тайбыңның болгаш чаңгыраашкынның эрге-ажыктарын камгалаар программазын медеглеп үндүрер деп турар.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН. ГСЧП-ның IX съездизинге белеткел талазы-биле Герман-совет найырал ниитилелиниң сорулгаларын бодунуң хүрээлелинде 4,8 миллион кижиниң каттыштырган ол массалыг организацияның Төп баштаар черниң хуралынга чугаалашкан. Съезд мурнунда документилерни бүгү улустуң чугаалажып көрүп турарының үезинде ниитилелдиң кежигүннери болгаш активчилери-даа Совет Эвилели-биле найыралдың, кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга дузалажылганың дугайында эрткен чылдың октябрь айда Москвага ат салган керээниң ужур-дузазын тайылбырлаар ужурлуг деп, аңаа хүлээп алган шиитпирде айыткан.

ЛОНДОН. Общиналар палатазынга Англияда ажыл чок кижилерниң улам көвүдеп турарының дугайында шыңгыы санал-оналы солчуушкуннарының түңнелинде чагырыкчы лейбористиг партияның хаңы сандараашкыны болгаш бо айтырыг талазы-биле чазак политиказынга парламент кежигүннериниң хөй кезииниң таарышпас чоруунуң улам улгатканы тодаргайы-биле көзүлген.

Саң министри Д. Хилли парламентиге чуве чугаалааш, амгы үеде бүдүн чартык миллион чедип турар ажыл чоктарның саны чыл төнчүзүнде эзээш-ле дээрге, ам-даа 200 муң кижиге немежип апаарын ажыы-биле миннип айыткан.

ГУЯКИЛЬ. Эквадорнуң үш профэвилел каттыжышкыннары Уругвайда кижилерниң эрге-ниитизин болгаш профэвилел хосталгаларын үрел турарын буруу шапкан медеглелде кылган. Уругвай патриоттарга удур харжы түрегдээшкиннерни соксадыр хемчеглерни алырынче КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязын кыйгырары чугула деп ында айтып турар.

(СЭТА).

ИСПАН-АМЕРИК ДУГУРЖУЛГА

Мадридке «Кады ажылдажылга дугайында» испан-америк керээге ат салган. Ол болза 1953 чылдан бээр күштүг боол келген керээни солаан. Ол документиниң албан шугуму-биле белеткеп кылырының мурнунда үр үе иштинде маргылдаа турул келген. Ынчаарга ийи тала дугуржулганы чедип алырынга сонуургалдыг турган болза-даа ол чүгле эртен үне дугайында боол турган. Мадрид АКШ-тан 2-25 миллиард доллар өртектиг шериг дузаламчызын негеп көөрге, Вашингтонда конгресстиң ойталаашкынындан селигеш, Пиреней чартык ортулукка бодунуң баазаларын эдээн хуусу—500 миллион доллар өртек-биле арттырып алырын оралдажкаш турул берген.

Адактың соонда талалар ооң чаңгыс келиинге «доктаагаш», АКШ чаа керээ ёзугаар Испанияга беш чыл иштинде 1,25 миллиард долларны төлээр деп дугуржуп. Оон «солуунга» Испанияның девискээринге үш шериг-агаар болгаш бир шериг-далай базазы хевээр артар ужурлуг.

Моон туңнелинде Каттышкан Штаттар ам-даа беш чыл иштинде Испанияга бодунуң шериглерин бүрүн-биле турумчудуп тудар апаар-дыр. Грецияга болгаш Португалияга фашистиг эрге-чагыргаларының душкениниң соонда, турк-америк харылзааларының шеглей бергениниң уезинде Пентагонга болгаш Чер ортулуунуң далайының чоогунга оон турушталарынга база олар оңза чугула боол турар. Ол девискээрниң чурттарының иштики политиктиг болуушкуннарынга холбаштыр ында америк шериг четкилериниң таарымча чок байдалга таварышканы Чер ортулуунуң далайында стратегтиг баазаларын ажыглаарын ол керээ магадылап турарын «Вашингтон пост» солун бижээн. Италия, Греция болгаш Турция ындыг-ла илеглел чок эвилелчилер болу бээрге, Вашингтон болза Испанияны Чер ортулуунуң далайынга бодун шериг талазы-биле эң күштүг күрүнелериниң бирээзи кылып алыр деп шиитпирлээни Парижтиң «Фигаро» солуну дорту-биле бижээн.

«Барыын чүктүң камгалал системазынче Испанияның ролюн хүлээп көргенниң» дугайында чүүлдү айтып, НАТО-биле Испанияның кады ажылдажылгазынга деткимче кылырынга болгаш оон Барыын-европейжи ниити рынокка» киирерге деткимче кылырынга АКШ-тың белеткеп илереткенниң фактызы база хамы утказыг боол турар. Ол болза демократтыг үндезин чаартылгашкыннарга удур. Франкодан салгап келген корум-чурумну ниитизи-биле либералчыстаарынга удур демиселге ында арткан америк баазаларны ажыглаар-биле Мадридтиң чүткүп турарының дугайын херечилеп турар-дыр.

Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

Чурттуң экономиказын көдүреринге таразачыннар улуг салыышкынны киирип турар. Вьетнам Демократтыг Республиканга ристиң сөөлгү ийи катап ажаап алганы дүжүт эртен каш чылдар дургузундаазындан эң-не хөй, чаагай болган. Чоокку чылдар иштинде көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин даг эзээ черлерге хөгжүдери-биле чергелештир чавыс шынаа черлерге бүдүрерин дүргедедир деп сорулга салдынган.

ЧУРУКТА: «Ву тханг» кооперативте ристи ажаап ап турары.

О. ТРОФИМОВАНЫҢ фотозу.
(ПМА).

Даштыкы эртемниң болгаш техниканың чаа чүүлдери

ХЕНЗИГ ТЕЛЕВИЗОРНУ КЫЛЫП АП БОЛУР БЕ?

Франс Пресс агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың шериг-агаар күштериниң специалистери шил пластинкалар аразында куткан суук кристаллдар-биле кылган дыка бичии электроннуг экранны тывызатканнар. Ол ак-кара телевидение дүрзүлерин көргүзүг болур аргалыг. Ындыг көргүзүкчүнүң дузазы-биле ужудукчу кижи са- [illegible] борларының байдалын хайгаараар аргалыг боол турар. Чамдык специалистерниң бодап турары-биле алырга, суук кристаллдарны ажыглап тургаш, хол шагы ышкаш, хензиг телевизорну кылып ап болур.

ЧЕХОСЛОВАК СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Братиславада изоляция материалдарының талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары трансформаторга ажыглаар чаа машина үзүн тургусканнар. Ону ажыглаарга, трансформатор [illegible] ажылдаар хуусаазы ийи катап узаар.

ШУУРГАННЫҢ БУЯННЫГ ДУЗАЗЫ

Бо чылдың январь айының эгезинде Европаның Соңгу-Барыын талазының кыры-биле таварып эрткен дендии улуг күштүг шуурган Соңгу чүк далайының кислород дыка сиңген, арыг суун чалгыг-биле алгаш, Балтий далайга эккелген деп, Данияның эртемденнери түңнел кылганнар. Ынчаарга Балтийниң суу дээрге, барык турум болгаш дыка арыг дээрзи бил- [illegible] болуушкун таптыг-да чээрби беш чыл мурнунда болган. Ынчан база-да, бо удаада ышкаш, улуг күштүг шуурган болгаш, 200 кубиктиг километр арыг далай суун Балтикаже киир чалгыдыпкан. Ол суг Балтий далайның үнүштеринге, дириг амытаннарынга дыка эки салдарын чедирген.

«БИФАЛО»

Американың Каттышкан Штаттарынга буйвол дээр дириг амытанны голштин ускаалыг инек-биле хайнак-таштыргаанының түңнелинде «Бифало» деп аттыг хайнак амытан төрүттүнгенин «Фармерз Уикли» (Англия) журнал бижээн. Специалистерниң бодап турары-биле алырга, ындыг хайнак малдың баш санын өстүрер болгаш азыраар болза, эът бүдүрерин дыка көвүдедип болур. Оон-биле кады концентраттаан мал чемнерин дыка камнап ап база болур аргалыг. «Бифалонуң» бызаалары чаа төрүттүнгенде чүгле 23—27 килограмм болур-даа болза, оларны 10 ай иштинде азырап келгениниң түңнелинде дириг деңзизи 450 килограмм чеде бээр.

ПЛАСТМАССТАН КЫЛГАН ТУСКАЙ ПОДШИПНИКТЕР

Англияда подшипниктерни пластмасстан тускай хевирлиг кылдыр кылып турар. Ону поо аргыыр машиналарга ажыглаарга, оларның дааш-шимээни барык чидер болгаш оларның бүдүрүкчүлүү база улгаттырар болган. Ындыг подшипниктерни кандыг-даа баш удур белеткел чокка, шуут-ла үлегер дептерге кудуп алыр.

САН САНААР ХЕНЗИГ ХЕРЕКСЕЛ

«Эдмунд сайнтифик» дээр америк фирма эң-не бичии хемчээлдиг электроннуг санаалга машиназын кылдыр үндүрүп эгелээн. Ол хензиг-даа болза, кадар, казыыр, көвүдедир болгаш үлээр, а ол ышкаш хуулларның бөлүн үндүрер аргалыг. Ындыг «машинаның» деңзизи — 57 грамм боол турар. Ону дыка бичии аккумулятор батареязы-биле ажылдадыр.

(СЭТА.)

ӨӨРҮҮР, ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Кызылдың № 2 школазынга эрткен чылдың декабрьның бир хүнүнде чүве. 2 «а» класста сан кичээли. Кичээлдиң темазы—6-ны үшке көвүдедип, үшке үлеп, билдинмес эвээжеттинигни тып, үлелгениң таблицазын тургускаш үлеттиниг, үлекчи, онаажыгны тодаргайлаары турган. Кичээл үезинде башкының тайылбырын өөреникчилер чаңгыс кижи дег кичээнгейлиг дыңнаан, самбырада барып сан бодаан азы туруп харылаан өөрүнүң харыыларын хынаан, чамдык чедимче чок болган харыыларга немээн, кыймыш дээр шелээп чок-ла өөренип эрти...

Бо дээрге түс школада он алдыгы чыл ажылдап турар Монгуш Шыыраповна Канданның эрттирген бир кичээли-дир. Республиканың сураглыг бо школазынга үр үеде ажылдаан, 1952 чылдан бээр башкы стажтыг Монгуш Шыыраповнаның онаашкан ажылынга мергежип, арга-дуржулгазының улгатканы чаңгыс ол кичээлден-не көскү болду.

Монгуш Шыыраповна — Делегейниң херээженнер чылында онза чедиишкинниг ажылдап, ону эки үдээн. Ооң клазы бо өөредилге чылының бирги, ийиги улдуннарының кайызында-даа 100 хуу өөредилгелиг болуп, школаның өөредилге, сагылга-чурум талазы-биле дээре класстарының олуруунда кирген. Ылаңгыя сөөлгү улдунда ол класстың 34 өөреникчизинден 17 өөреникчи 4—5 демдектерлиг өөренген. Монгуш Шыыраповнаның шудургу ажыл-ижиниң түңнели ол болган.

Коммунист башкы М. Канданның өөредилге-кижизидилге ажылынга чедиишкиннеринге школа коллективи чоргаарланып турар.

Өөредилгези кошкак, азы өөренип эрткен теманы эки шиңгээтпээн өөреникчилерже ажылдап келгенинин бүгү дургузунда, ол онза кичээнгейлиг болуп келген. Оларга немелде кичээлдер кылдырып быжыглавазында ооң сагыш-сеткили-даа амыравас. Класстан дашкаар ажылдарны Монгуш Шыыраповна үргүлчү планнап алган турар. Салгакчылар-биле өөредилге, сагылга-чурумга хамаарыштыр чугаалажып, чагып, сургап турарындан аңгыда класстың бүгү өөреникчилери-биле суббота, воскресенье хүннеринде парк кирип, хоорай кыдыынче агаарлап, аян-чорук кылып турар.

Монгуш Шыыраповна ажылдап келген үезиниң дургузунда бирги класска чеже өөреникчи хүлээп ап доостурбаан дээр. Ооң баштайгы өөреткен өөреникчилери дээди өөредилге черлерин дооскан бөгүнгү эмчилер, башкылар, суд, прокуратура ажылдакчылары апарган.

— Кажан-бир шагда парта артынга бирле дугаар олуртуп, чүү-даа чүвениң эгезин айтып, өөредип турганы өөреникчилерни элээди класстарга баарга бир янзы чараш көстүр, а эртем сургуул доозуп ап, улуг кижилер апаарга сагыш-сеткилге оон-даа чоргааранчыг, кижиниң өөрүшкүзү улам хайныгар-дыр—деп, Монгуш Шыыраповна чугаалап олурду. Башкының бо сөзү барымдаалыг. Шынап-ла кылган ажылдың үре-түңнелин көрүнчүкте дег көзүлгени ол эвес ыйнаан.

Кижиниң амыдыралынга кандыг-даа болуушкуннар турар. А Канданнарның өг-бүлезинге таварышканы эң-не ховар, эргим үнелиг хүнү—1958 чылдың декабрьның 27 деп болур. Монгуш Шыыраповна ол хүн үш оол божаан.

Амгы үеде Андрей, Геннадий, Вячеслав оларның кайызы-даа адэ-иезинден узап өскен, тыва үлегер сөсте дег, шынап-ла «тар эжикке сыңмас» болганнар. Оолдар бирги класстан 8-ке чедир чаңгыс партага олуруп, кады дооскан. Ам Андрей-биле Вячеслав хоорайның № 2, 15 школаларының онгу класстарында, а Геннадий профессионал-техниктиг училищеде өөренип турар.

Оолдарның сонуургалы, аажы-чаңы, күзел-соруу аңгы-аңгы. Ооң тодаргай чижээ Генаның училищеже киргени, ажылчын мергежилди үнелеп, сонуургап турарының херечизи болур. Ол училищеден каңнакчы болуп үнер. Андрей биле Вячеслав оонгу доскааш база-ла туралааны аңгы-аңгы институттарже өөренир күзелин чугаалаар болдулар.

Ол өг-бүлениң улуг оглу Артем Красноярскиниң медицина институдунуң үшкү курузунда чедиишкинниг өөренип турар.

Монгуш Шыыраповна дээрге өргелерге торулбас, ажылга кызымак, амыдыралга өөрүшкүлүг, чонунга хүндүткелдиг башкы, авыралдыг не.

С. ТАС-ООЛ

ЧУРУКТА: Канданнарның өг-бүлези хостуг шакта.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КҮЗЕЛИМ ЫНДЫГ

Мээң адам-ием шаандан тура Чаа-Хөлге чурттап чораан-нар. Авам кончуг шевер кижи. Ада-невис бистерни кажан-даа зонуруп, аштадып көрбээн. Авам бистерге идик-хепти даараан бээриндеи аңгыда, бала, согааштыг боду чазап ап, улуска-даа чазап берип чораан.

Бичиимден тура авамдан хойну өөренип, көрүп ап чораан мен. Ол меңээ кончуг салдарлыг болган. Авам меңээ терек чөвүрээзинден ойнаарактарны канчаар чазаарын айтып берип, өөредип чораан. Дуңмаларымга ындыг ойнаарактарны чазап бээримге, аажок амыраар турганнар. Оон бээр-ле чурук чуруурунга, чазанырынга хандыкшып, сонуургалым улам улгаткан.

Школачы чылдарымда чурулга кичээлинге онза сонуургалдыг чордум. Башкыларым база мени деткиир чораан.

Тываның шылгараңгай даш чазакчызы Хертек Тойбу-Хаага чазап алган адымны бир-ле катап көргүзеримге, багай эвес-тир деп мактааш, чонар-даш-биле улам хандыкшыллдыг ажылдаарын сүмелээш, арга-дуржулгазын чугаалап берген. Оон эгелээш-ле чонар-даштан чүнү-даа кылып, делгелгелерге киржип эгелээн мен.

Чогаадыкчы ажылымның өзүлдезинге Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар чери, кады ажылдап турар эш-өөрүм улуг дузаны чедирип турар.

Сөөлгү чылдарда мээң кылган ажылдарымны чон үнелеп турар, чазактың шаңнал-макталдарын-даа ап турар апарган мен. 1967 чылда Совет эрге-чагырганың 50 чылы оюнга таарыштыр чурукчуларның Бүгү-россия көрүлдезинге киришкеш, I чергениң дипломуу-биле шаңнаттым. Чазактың ол шаңналы, мээң ажылымны чоннуң үнелээни мени улам хей-аът кииргени. Ооң соонда база аңгы-аңгы делгелгелерге киржип, эвээш эвес ажылдарны кылгыладым. 1973 чылда бөлүк ажылдарым дээш РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады атты меңээ тывыскан, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнүнге мени хүлээп алган.

Чазактың ол бедик үнелелин ажыл-херээм-биле бадыткаар, 10-гу беш чылда улам күжениишкинниг ажылдаар, уран чүүлдүң хөгжүлдезинге бодумнуң хуумда үлүүмнү киирер—мээң күзелим ындыг.

Раиса АРАКЧАА,
чурукчу, РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады.

Өске кижи эвес-тир

Оол кадайланыр, уруг ашакка баар... Уруунуң азы оглунуң шилип алганын ада-иезиниң деткип, чүүлдүгзүверинден чугула чүве турбас!

Кудээзи азы келини болуп келген кижиниң талазынче таарзынмаан янзылыг нениң кылчаш кылынганы аныяк кижилерниң моон соңгааргы чуртталгазын эптерештирип болур. Оларның төлү өскелерден артык ынак сагындырар, аңаа эки-ле кижи дужаап болза дээр хөөннер ада-иелерде бар. Бажынга немежип келген келин азы кудээ кижиниң бичии-ле четпезин ада-ие бо-ла эскерип, сеткилинге четпейн турарын чажырып шыдавастар. Ол хирезинде элдеп чүве, боттарының оглунуң азы уруунуң ындыг четпестерин мырыңай эскербейн баарлар. Чогумна бо таварылгада өг-бүлениң чаа кежигүнү бузурелин ышкынып эгелээр.

Маңаа хөй-ле маргылдаа кылбайн, амыдыралдың бадыткааны ёзугаар келген келинге уруу дег күдээге оглу дег ынак болур. Боттарывыстың ажы-төлүвүстүң келир үеде ээс-кежии оон кончуг хамааржыр дээрзин утпаңар.

Ынакшыл болгаш өг-бүле айтырыы чүгле ийи кижиниң эвес, ниитиниң херээ болур. Ынчангаш аныяк өг-бүлениң чуртталгазынга улуг кижилерниң салдарлыг, хамаарылгалыг болуп турары-даа ол.

(1976 чылдың херээженнер календарындан).

ДОПЧУ СҮМЕЛЕР

⊙ Доңган ногааларны хайындырар мурнунда эргиспейн, а шуут-ла хайнып турган сугже суптаар херек. Ынчаарга оларның амданы чаагай болгаш витаминнери ончаан болур.

⊙ Хоюткан далган хоога дыка чыпшынмазын дээр болза, ону тударының мурнунда адыжыңарны тарымал тооуук үзү-биле чаап алыңар.

⊙ Бир эвес силерге дагаа чуургазының чүгле белогу херек болза, ооң ийи ужундан чоон инелер-биле үттептиңер. Ынчаарга ооң сарыг өзэ артып каар, а белогу аңгыланып кээр.

⊙ Дараазында арганы дүмчук аржыыдары хирлени бергенде ажыглап болур: хеп чуур савага чылыг сугдан куткаш чемге каар дусту адыш хиреден каггаш, аржыыңарны ийи шак хире шыгыдыр суп каңар. Ооң соонда сооқ сугга былгап каапкарга ол арыг болур.

„АЛДЫН ШАЙБАНЫҢ" ШАҢНАЛЫ

Шайбалыг хоккей бистиң чуртувуста эң нептереңгей, массалыг оюннарның бирээзи. Ону улуг-даа, бичии-даа улус улуг сонуургал-биле ойнап, көрүп турар. Хоккейниң бо хевиринге Совет Эвилелиниң шилиндек командазы Олимпий оюннарының делегей болгаш Европаның хөй дакпыр чемпионнары.

А чоокта чаа бистиң чуртувустуң эң шыырак ЦСКА болгаш «Крылья Советов» командалары хоккейниң төрүттүнген чери—Канаданың эң шыырак хоккейжилеринден тургустунган Американың профессионал хоккейжилери-биле 8 ужуражылганы кылгаш, ооң бежинге үткаш, бирээзинге хайымнашкаш, чүгле ийизинге уттурган. Амгы үеде ССРЭ-ниң шайбалыг хоккейге шилиндек командазы XII кышкы Олимпиаданың болур чери—Инсбрукта чеде берген, ол улуг маргылдаага белеткенип турар.

Бистиң республикага шайбалыг хоккей 4-5 чыл бурунгаар сайзырап эгелээн. Спорттуң ол хевири колдуунда-ла школачылар арасында сайзырап турар. Улуг улустуң арасында шайбалыг хоккейни чүгле ийи-чаңгыс командалар ойнап, солун ужуражылгаларны боттарының арасында эрттирбейн турар. Республика масштабтыг маргылдаалар чаңгыс-даа катап болбаан. А школачылар «Алдын шайбаның» шаңналы дээш республика маргылдаазын чыл бүрүде доктаамал эрттирип турар апарган.

«Алдын шайбаның» шаңналы дээш Тыва АССР-ниң школачыларының ээлчеглиг түңнел маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың № 12 кварталында шайбалыг хоккей ойнаар шолге болуп эрткен. Анаа 16—17 харлыг оолдарның арызынга болган маргылдаага Кызылдың «Бригантина», Хову-Аксының «Олимпия», Элегестиң «Факел» болгаш Кызыл районнуң «Орион» командалары киришкен. А 1962—1963 чылдарда төрүттүнген оолдарның командаларындан Элегестиң «Факел» биле Кызылдың «Спартак» командалары киришкен.

Үш хүн үргүлчүлээн спортчу демисэлдиң түңнелинде Кызылдың школачыларының «Бригантина» командазы боттарының удурланыкчыларын шуптузун үткаш, бирги черни бүзүрелдиг-биле чаалап алган. Олар ам шайбалыг хоккейге республика школачыларының ийи дакпыр чемпиону апарган. Кызыл районнуң «Орион» командазының спортчулары болуп эрткен маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, тиилекчиге каш-ла санны ойнаткаш, ийиги черни алган.

1962—1963 чылдарда төрүттүнген оолдарның арызынга Кызылдың «Спартак» командазы чемпион атка төлептиг болган. Ол команданы ук оюннарга аныяк тренер А. Аракчаа эки белеткээн.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: болуп эрткен маргылдааның эң эки вратары Виктор Шимякин (адаанда); тиилекчи болган «Бригантина» командазының хоккейжилери.

Мурнакчы киномеханик

Ак-Туруг суурда кожээ Культура бажыңынга кино механиктериниң ажылдаар бичии өрээли. Кино механиктери кежээ үндүрер кинонуң ленталарын хааржактардан ужулгаш, хынап ап, хааржактарны дугаар аайы-биле салып ап турлар.

— Өске черлерден келген киноларны баштай белеткеп алыры чугула болгай. Чамдык хааржактарда денталар үзүк болгулаар. Ынчангаш үзүк денталарны хырбалап кожар апаар чүве-дир — деп, улуг механик чугаалады.

Кандыг-даа ажылды кылырда белеткел ажылдарын чорударын чугула. Бичии өрээлдиң ындазында арыг болгаш чылыы аажок. Ында үттер баарында «КН-2» маркалыг аппараттарны тургузуп каан. Өрээлдиң бир ханазында «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» дээн вымпелди азып каан болду. Улуг механик Назын-оол Кыргысович Санчыдан ооң ажыл-херээниң дугайында сонуургап айтырдым. Кызыл хоорайга механиктер курузун дооскаш, Шагаан-Арыг хоорайда Культура бажыңынга дуржулгалыг кино механиги Р. Н. Букаринге каш ай дузалакчылап ажылдап чорда Ак-Туруг суурже ону ажылдадып чоруткан. Н. Санчы Ак-Туруг суурда ам 15 чыл механиктеп ажылдап турар.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың төлептиг эдилекчизи Назын-оол Санчы 9-ку беш чылдың доозукчу чылында районда киномеханиктер ортузунда калбарган чарышка тиилекчи боол, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. 9-ку беш чылдың доозукчу чылында 7000 рубль киирер планын 9000 рубльге ол күүседип, чылда 25000 көрүкчүлерге кино көргүзер планныг турган 36000 көрүкчүлерге көргүскен. Квартал планын 150 хуу кылдыр күүседип турар байлак дуржулгалыг механик Санчы дузалакчы механик Арина Доңгур-оолду мурнакчы дуржулгага өөредип турар. Идепкейлиг хей-ниитичи механикти чоокта чаа СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган.

К. КОМБУ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының хыңнааткаңын ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязып, хар чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени республикага болгаш Кызылга секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагдыг черлерге 5—10, өскелеринге 14—19 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязып, хар чагбас. Агаарның температуразы 14—16 градус соок болур.

Автоорукларының кескүзү эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл дээш кемниг херек үүлгедии» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шуриктиң «Ы» операциязы болгаш өске-даа ужуралдары» 9.05, 10.50, 15.40. «Онзагай болуушкун» (2 серия-лыг) 12.35, 17.25, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фанфан-Тюльпан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 15.00, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.10, 20.00 шактарда.

Кызылдың күрүнениң автоинспекциязындан Валерий Петровичи Айыжыга 1971 чылдың май 12-де тывыскан ПА № 239170 чолаачы шыңзылгазы читкен. Ук документиниң күш чок деп санаар.

Кызылдың күрүнениң автоинспекциязындан Сергей Демчакович Оздарга 1972 чылдың июль 17-де тывыскан № 467281 чолаачы шыңзылгазы читкен. Ол документиниң күш чок деп санаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Лопатинниң демдеглелдеринден». Московьның «Современник» театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүлгези.
9.55—«Күзел». Өңнүг фильм-концерт.
10.25—Өңнүг мультфильмнер программазы: «Таңы болгаш үш эмнекчилер дугайында тоол», «Парвана холдуң тоолу».
10.50—Киножурнал.
11.00—Медээлер.
11.10—«Бүгү чүвени биликсээр мен». Өңнүг киножурнал.
11.20—«Уран холдар». Өңнүг.
11.50—Бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң концерти. Өңнүг.
12.20—«Аваның школазы».
12.50—«Аныяктарга музыкалыг кежээлер. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

13.45—«Эш Арсен» Уран-чечен фильм.
15.05—Фильмнерни — уругларга «Ол чорүү койгунак», «Чогаадылга».

МОСКВАДАН

15.25—«Лопатинниң демдеглелдеринден». Московьның «Современник» театрының фильм-шиизи.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«9-ку студия». Дамчыдылгазы политиктиг тайылбырлакчы Валентин Зорин эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

19.05—Ойнаарактарның театрының шиизи «Буратино».
19.30—Телемедээлер.
19.45—Телемедээлер (орус дылга).
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы юридиктиг эртемнерниң доктору А. А. Безуглов эрттирер.
20.45—«Чижик матрос». Уран-чечен өңнүг фильм.
22.10—«Будурулгеде гидропониканың эгези». Документалдыг өңнүг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Күзел». Өңнүг фильм-концерт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ИЕЗИН ӨӨРТКЕН КЫС

Өг-бүлениң он төлүнүң алды дугаары бооп. Кертиней эңке шимченгир, чугаакыр, орлан эрезн болган. Феодалдыг Тываның үезинде ооң авазы Чыртак Сакпажыковна корбээнин көрүп, байларга холечиктеп, амыдыралдың кадыг-бергезин көрүп, оларның каас-коя идик-хевин даараар шеверлериниң бирээзи чораан.

Оон уран-шевер ады-сураа үне берген, холу кезээде куруг олурбас. Кадыг идикти быжып, хыглап, уддуп сырып, уддуруп олурда эптиин чок кайгаан.

Чыртак Сакпажыковна бичии-ле хостуг үе халас эрттирбес дээнзиг чугаа кадында ээргинишке чүңүн ээрип, азы курунда кызыдып алган сиирин тыттарлап каткаш аай-забы-биле шыгжап ап олураар. «Ооң холунда тудкан иштиң бүдүнгүрүн канчаар ону, саадаар эвес, көөрге көрүштүг, кедерге эптиг, эвыжар-тыртыжар чүвездаз чок магалыг боддур ыйнаан» дижип, чон сактып чугаалажыр.

Ажы-төлүнге ениң салдары улуг. Авазының уран-шеверин Кертинней бичиизинден тура-ла аажок сонуургап, ол даараны бээрге чанынга оваарымчалыы кончуг көрүп олуруп-олуруп, өттүндүр даараныып, азы хачы-биле чурук-бышкак кезип эгелээр чораан. «Өттүнчек өөренир» деп үлегер домак бар. Шынап-ла бичии Кертинней авазын ынчаар өттүнүп чорааш бичиизинден-не самдар хепти чамап, чаа чүведен хепти даарап кедиптер апарган.

Уруунуң бичиизинден ажылишке сундулуу Чыртак Сакпажыковнаның сеткил-сагыжын дыка өөрткен. Ооң бичии уруу авазының идегелдиг дузалакчызы апарган. Чылдың хорт эргилдезинде өг-бүлениң хөй кижизиниң кедер хевин чогуур үезинде нешкилеп быжып, даарап кедириптер апарганнар.

Авазы чок ол хөй урутнуң идик-хевин даарашып, оларны азырап карактажып, ажыл-ишке мерген туттунгур чорукка өөредип, кижизитчип, үе-шагын харам чок чарыгдаан. Кертинней Алдын-Хереловна боду өг-бүлелиг болуп, чеди уруглуг апарган. Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадының Чырза-Бажыда салбырынга үр үеде даараныкчылап келген. Ол суурнуң чурттакчыларының янзы-бүрү чагыгларын хүлээп ап, техниканың сайзыраанының ачызында моон кылган ажылы авазынындан хей болуру чугаажок. А ол хол-биле янзы-бүрү удазындан аргып турда магалыг-ла. Уруглары Ания биле Аланы аргыырынга шагда-ла өөредип алган. Олар ам боттарының хевин авазынга безин тудуспайн даарап алыр апарганнар.

Оларның өг-бүлезинге кире бээрге шупту-ла чүве шевергин, шиник, каракка көскү, ында ооң холу дегбээн-не чүве чок ышкаш.

Удавааңда шевер ениң кызы Кертинней Алдын-Хереловнаның буянныг шеверин чон биле берген. Харын-даа кажан ол школачы турда безин өөредилгеден хостуг шактарында кандыг-бир хепти быжып, азы даарап бээрин эш-өөрү бо-ла дилеп бээр турган.

Бир-ле катап оларның чоок төрели кижиниң хөй уругларының авазы хенертен чок апарган, бичии Кертинней оларның хүн-бүрү амыдыралынга кончуг дузалашкан.

ылаңгыя тыва хеп аймаан даарап турда сагыш-ла. Үешиг байдалынга таарыштыр ооң даарап кылганы хеп аймаан чагыкчылар алгап мастерге өөрүп четтиргенин илередип турарлар. Ол чыл бүрүде ай, квартал санында бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Кертинней Алдын-Хереловна эргим авазының холунуң «уржуу» бодунда хевээр арттырып алган кижи-ле болгай. Чаа чок кылдыр сагындырар. Өг-бүледе түс-түс кижилерниң аажы-чаңын, оларның-биле кайын, канчаар чугаалажып эгелээрин Кертинней Алдын-Хереловна эки билир. Иениң сагыш човангыр, чаңчыктырган чурумун ёзугаар уруглары ылаңгыя школачы чылдарында чогуур үезинде агаарлап селгүүстээр, бот кичээлдээр, удуур турган. Ол чай кадында уругларынга бир-ле солун чүвени чугаалап берген олурар. Чижээ, бичии кижилерниң чугаазын сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгейни салып, оларны дүрген чугаага бо-ла өөреткен турар.

Чадыр өг чадырлаттынза
Чадырлаттынгай аан.
Чадырлаттынмаза
Чадырлаттынмаай аан.
Чарык паш чаваналаттынза
Чаваналаттынгай аан.
Чаваналаттынмаза
Чаваналаттынмаай аан —
дээш оон-даа өске.

Уруглары авазындан оон канчап шевер апарганын, ону кымның мынчаар өөредип кааның бо-ла айтыра берген турар. Оларның ол айтырыын ениң бужурганмайн-даа харылап бээри кончуг солун.

Шевер ениң кызы Кертинней Монгуштуң чугаалап турары-биле алырга:

— Уруг-дарыы уран-шевер болзун дээш оларны эки хөөнүг, сонуургалы кыптыгып турар үеде, сергек шимченгир үезинде өөредирге олар чүвени шиңгээдип алыычал, тура-соруктуг болур—деп турар. Шынап-ла оларның ындыг сонуургалы чогуур үезинде деткиири черле чогумчалыг.

О. ДАРЫМА.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16496. ЧАГЫГ № 67.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00044.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 28 (10013) | 1976 чылдың февраль 4, среда | 1925 чылда үнделээлеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ПАРИЖТЕ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко баштаан СЭКП-ниң делегациязы Францияның Коммунистиг партиязының XXII съездизинге киржир дээш февраль 3-түң хүнүнде Парижте чеде берген.

Парижтиң Бурже аэродромунга СЭКП-ниң делегациязын ФКП-ниң Политбюро кежигүнү, ФКП ТК-ның секретары Г. Плиссонье, ФКП ТК-ның кежигүннери Л. Байо, Ж. Вальбон, Ж. Гарсиа, Ж. Фабр олар уткаан.

Уткаан кижилер аразынга ССРЭ-ниң Францияда элчини С. В. Червоненко база турган.

Делегацияның баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко аэропортка журналистерниң айтырыгларынга харыылаары-биле парлалгага медеглел кылгаш, ФКП-ниң удуртулга черниң Францияның коммунистериниң XXII съездизинге чалааны ёзугаар СЭКП-ниң делегациязының Парижте келгенин демдеглээн. Империализмниң болгаш реакцияның күштеринге удур, тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң чырыткылыг идеалдары дээш кады демиселге эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш найыралдың сырый харылзаалары совет болгаш француз коммунистерин чартык чүс чыл ажыг үеде холбаштырып келгенин билдингир болгай деп А. П. Кириленко чугаалаан. Бистиң партиявыс ол найыралды үнелеп турар болгаш Францияның коммунистери ону база-ла мынчаар көрүп турар деп бодаар бис.

Совет улус француз улус-биле найыралдыг харылзааларны үнелевишаан, бистиң чурттарывыстың аразынга экономика, эртем-техника, культура болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле харылзааларын хөгжүдүүрүн күзеп турар.

Бо таварылганы ажыглап алгаш, Парижтиң чурттакчыларынга, Францияның күш-ажылчы бүгү улузунга совет кижилерниң чүректиң таңызындан байырын чедирип, эң эки чүүлдерни күзеп турарын дамчыттым.

(СЭТА)

СОВЕТТЕР БОЛГАШ ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының шиитпирлеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын 1976 чылда хөгжүдериниң Күрүне планы хүлээп алдынган. Аңаа үндезилээш, Кызыл хоорайның, районнарның болгаш кожээ, суур Советтериниң, бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның планныг даалгалары тодараттынган болгаш хоойлу күштүг болган. Ол ышкаш республиканың, хоорайның, районнарның ажылчы чоннары, бүдүрүлге коллективтери 1976 чылда социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери боттарының девискээринде бүдүрүлгелерниң, организацияларның планныг даалгаларының болгаш социалистиг чарыжының күүселдезин организастаар болгаш контрольдаар хүлээлгелиг. Бо талазы-биле чугула ажылдарны Каа-Хем районнуң Ильинка, Эрзин районнуң Бай-Даг, Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа, Өвүр районнуң Торгалыг кожээ Советтери болгаш Ак-Довурак хоорай, Хову-Аксы суур Советтери чорудуп, организастыг болгаш массалыг ажылдарны калбартып турар. Көк-Чыраа кожээ Совет «Улуг-Хая» совхозтуң аңаа хамаарлыжып турар салбырларының чер, мал ажылының, продукцияны бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының байдалдарын Советтиң сессияларынга, күүскомнуң хуралдарынга чугаалажып, ол айтырыгларны белеткээринге депутаттарны болгаш доктаамал комиссияларны киириштирип турар. Ылангыя ында эш О. Таваа даргалаан кожээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның бот-идепкейлиг ажылдап, кожээ Советтиң болгаш совхозтуң ажылынга улуг дузаны чедирип турарын демдеглээри чугула.

Ынчалзажок чамдык чер-чер Советтери, оларның күүскомнары боттарының хоойлу кылдыр бадылап кааны планнарның канчаар күүсеттинип турарын кошкак контрольдап, ажыл-агыйларда, фермаларда болгаш бригадаларда дүвүренчиг байдалдар турда безин оларны болур-чогуур-биле сайгарбас, күүском хуралдарынга, сессияларга чугаалажып көрбес, четпестерни чайладырынче доктаамал комиссияларның, депутаттарның күжүн угландырбас, ону чүгле ажыл-агый удуртукчуларының херээ кылдыр санап турар фактылар бар.

Республиканың Статистика эргелелиниң чоокта чаа үндүрген түңнелдеринден алырга, чамдык ажыл-агыйлар элээн хөй көргүзүглер-биле чүгле социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн эвес, харын планныг даалгаларын база чедир күүсетпээн боор турар. Шынында үлетпүр, кожээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери-даа, тудуг, садыг, хандырылга организацияларының ажылы-даа кайы-бир Советтиң девискээринде чоруттунуп турар. Харын-даа чамдык совхозтарның девискээринде 2—3 кожээ Советтер ажылдап турар. Чижек кылдыр алырга безин, «Барлык» совхозтуң девискээринде үш кожээ Совет ажылдап турар. Совхоз бүдүрүлгезинге оларның салдарының кошкаандан ол ажыл-агыйда мал кыштагладыышкынны бергедеп, сүттүң сааллазы болгаш күрүнеге садары кызырлып турар. «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринде база 3 кожээ Совет ажылдап турар, ол хиреде-ле ол совхоз чылдың планныг даалгаларын багай күүсеткен, сөөлгү үеде хөй баш мал читкен боор турар. Чүгле бо чижектерден безин алгаш көөрге, чер-чер Советтери, оларның күүскомнары планныг даалгаларның, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин дээш боттарының эрге-хүлээлгелерин долу ажыглап, депутаттарның болгаш активтерниң, бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаан болза эрткен чылдагы чамдык хожудаашкыннарны болдурбайн барып болур турган.

Оңгу беш чылдың бирги чылында Тываның ажылчы чоннарының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Оон-биле чергелештир Советтерниң удуртукчу, организакчы болгаш хыналдалыг ажыл-чорудулгазының деңнелин улам бедидери негеттинип келген. Бо талазы-биле Советтерниң сорулгаларын СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде мынчаар тодараткан: **«Беш чыл планының күүселдезин организастаарынга улуг роль ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге онаажыр. Олар болза экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинге улам идепкейлиг салдарны чедирер, чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедиринче, хоорайларның болгаш суурларның чаагайжыдылгазынче, улус чырыдыышкынын, кадык камгалалын, садыгны, ниитиниң чемненилгезин болгаш амыдырал хандырылгазын экижидеринче доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг».**

Чылдың баштайгы айы эрткен. Ажыл-херектиң чер-черде канчаар эгелээнин илереп келген. Маңаа холбаштыр СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң чылдың баштайгы айындан-на ай болгаш квартал онаалдаларын, чыл планын ниитизи-биле хуусаа бетинде күүседиринче, ажылдың чүгле сантүңнүн эвес, харын шынарының көргүзүглерин экижидеринче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаары чугула дээрзиниң дугайында айтыышкыннарын Советтер боттарының ажылынга удуртулга болдурары чугула.

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

ХӨРЗҮННҮ КАМГАЛААР, САЙЗЫРАДЫР

«Чер ажылынга эң чугула сорулга болза, тарылга шөлдериниң структуразын сайзыраңгайжыдарынга, дүжүткүр чорукту өстүреринге, тараа культураларын тарып өстүрериниң агротехниказын экижидеринге үндезилээш, тараа бүдүрериниң бүгү хемчег-биле көвүдедири болур» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде бижээн. Бо одуруглар биске, кожээ механизаторларга дорт хамаарлыжыр-дыр. Ындыг болганда, бистиң «Шамбалыг» совхозта черин болбаазырадып, ону канчаар ажыглап турарының дугайын бижип, бодумнуң санал-оналым маңаа киирейн.

Совхозтуң тарылга шөлдери, өске ажыл-агыйларынга бодаарга, багай эвес хөрзүннүг. Оон элбек дүжүттү өстүрүп ап болурунуң аргазы бар. Чүге дээрге эки хөрзүннүг чер элбек дүжүттү бээр дээрзин кым-даа билир. Ынчалза-даа чагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш эвээш эвес чарыгдалдарны, күштү үндүрүп турар бис.

Маңаа чамдык чижектерни көргүзейн. 1974 чылда 900 гектар чайын аңдарган черге көк суляа чаштырдывыс. Ол черден 179 гектар арткан. Эрткен чылдың чазынында орта кызыл-тас чажыглаазын өй-шаанда чорудуп, хөрзүннү үревес СЗС-3,6 маркалыг чаа сеялка-биле чоруткан бис. Күзүн ол шөлдүң бир гектарындан-на 9 центнер дүжүттү ажаап алдывыс.

Эрткен чылын үш дугаар хову-трактор бригадазы 3012 гектар шөлдү удур аңдаргаш, тараа культураларын чаштырган. Күзүн бир гектардан-на 3,4 центнер кызыл-тас алдывыс. Өске культураларның дүжүдү оон-даа куду болган. Үстүнде ийи чылдың түңнели аңгы-аңгы болуп, чазын аңдарган черге бодаарга, чайын аңдарып сайзыраткан шөлдүң дүжүдү барык үш катап хөй болган. 1960—1967 чылдарда бир гектардан-на 15 центнерден эвээш эвес дүжүттү ажаап ап келген шөлдерниң бериичези ам кудулаан. Мында чаңгыс чылдаган бар деп бодаар мен. Сөөлгү чылдарда тарылга шөлдериниң хөрзүнүн хат-кавыскы үреп, аңаа хорамчаны чедирип турар. Ынчангаш хөрзүн үревес, ону эки сайзырадып кылыр кожээ ажыл-агый машиналары-биле хову ажылдарын чорудары чугула. Черни аңдарарда, үрезинни чаштырарда, күзүн тарааны ажаап алырда харыысалга чок, ажылды шынар чок кылыр чорук-биле демиселди чорудары чүгүлдүг деп бодаар мен.

Хөрзүннү хатка алзыр чорукка удур ажылдарны кылырда бедик мергежилдиг, аргадуржулгалыг механизаторлар, агрономнар улуг рольду ойнаар апаар. Бистиң совхозта хову ажылын 12 муң гектар тарылга шөлүнүң чүгле 2500 гектарында дилиндектей тарыырының аргазы-биле чорудуп турар. Арткан шөлдерни калбарты аңдарып, хөрзүннү чылдың-на часкы кавыскыга алзып, ону үрегдеп турар.

Эрткен чылын совхоз черниң шириин аңдара кагбайн сайзырадып кылыр КПЭ-3,8 деп 3 культиваторну, КПГ-250 деп 2 плоскорезти алган. Бо ажыктыг кожээ ажыл-агый машиналарын хөрзүннү үлдүрертири-биле бистиң бригадага берген. Дуржулгалыг механизаторларга ийи плоскорезти бижип лааш, оларның тракторларынга кошкаш, ажылче үндүрүп чоруткан. Трактористер ийи хүн ажылдааш, оларны адырып каапкаш, ПН-4-35 деп аңдазын-биле черниң хөрзүнүн аңдара чарып каапканнар. Бо дээрге, хөрзүннү аңдара октавайн чарып турган сайзырадып алырынга бергезингеш, ажылдың чиигин сүрген чорук ышкажыл. Ажылдың ажыктыын биле тура-ла ону үрей кылыр, билиг-мергежили кошкак механизаторлар бисте бар. Байдал мындыг турда механизаторларның билиин бедидер өөредилге совхозта ам-даа эгелевээн.

Хөрзүннү хаттан камгалаар талазы-биле чамдык ажылдарны Балгазынның мал ажыл-агыйы черниң «Тиилелге» совхозта салбырны чорудуп турар. 1971 чылда бистиң совхозтуң девискээринге 800 гектар черге чашт теректер олурткан. Олар ам үнгүлеп келген. Эрткен чылын 500 гектар черге ыяш олуртур болган. Ол ажылды боттандырбаан. Ыяшты тараа шөлдериниң кыдыгларынга олуртуру чугула деп бодаар мен. Чамдык немдиг шөлдерни доора дилиндектей чарып тургаш, хар суун дозуп, доктаадырын чүүлдүг деп санаар мен.

База бир бодалым бар. Часкы чер аңдарылгазын суггат чок шөлдерге чорутпаза кандыгыл дээр дугайында чамдык эштерниң саналынга каттыжыр мен. Ону арттырып кааш, часкы хат-кавыскы эрте бээрге, чайгы аңдарылга үезинде сайзыраткаш, келир чылында чогуур культураны аңаа өй-шаанда тарып каарга, часкы черниинден хөй дүжүттү ап болурун практика кырынга көрүп келдим.

Бедик мергежилдиг, дуржулгалыг механизатор эш-өөрнүң, агрономнарның санал-оналын ослуг дамчыштыр билип алыксааш, бо чүүлдү бижидим.

С. МОРТУН-ООЛ,
совхозтуң үшкү хову-трактор бригадазының бригадири.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары 265 орунныг «Турист» деп аалчылар бажыңының тудуун шалыпкын темп-биле кылып турарлар. Корпустуң иштики шеверлел ажылдары доозулаган.

Ук тудугда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Николай Константинович Велигодскийниң бригадазы мурнап турар. Ооң кежигүннери колдуунда аныяктар. А оларга дуржулгалыг данчылар В. Каспарайтис, В. Галайко, А. Голубцов олар үлегерин көргүзүп турарлар.

Н. Велигодскийниң бригадазы бо чылдың төнчүзүнде аалчылар бажыңын ажыглалга киирер дээш күжениишкиннig ажылдап турарлар. 1977 чылдың эгезинде баштайгы аалчыларны ооң хүлээп алырынга бүзүрээр бис.

ЧУРУКТА: «Турист» деп аалчылар бажыңының тудуу. Тоску беш чылдың шалыпчызы В. Каспарайтис.

А. ЗАПЦЕВТИҢ фотозу.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР — СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар дээш чурттуң күш-ажылчы коллективтери кызымак ажылдаан.

Дүүн Москвадан өөрүнчүг медээ келген: ССРЭ-ниң Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозу болгаш тудуг материалдары үлетпүрүнүң профэвилел Төп Комитеди 1975 чылдың IV кварталының чарыш түңнелин үндүргеш, бирги черни «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективинге тыпсырып, ол министерствонуң болгаш профэвилел ТК-ның шилчиир Кызыл тугун болгаш 15 муң 500 рубльдиң акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Бедик шаңнал-биле, ак-довуракчылар!

БИСТИҢ КОРР

Черниң кежиин четтирер диве...

1. Суг

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң тараа, сиген шөлдери колдуунда суггаттыг черлерде. Моон мурнунда суггаттыг черлерин чөп ажыглап турган, тараа культураларын бир гектардан-на 9—12 центнерни ап турган. Эрткен чылын Чаңгыс-Терек ховузунда 400 гектар шөлдүг суггарылга системазын ажыглалга киирген. Ам ону эки чемишчилдери, шын ажыглаары арткан. Борта колхозта агроном, гидротехник кижилерниң киржилгези улуг болуру чугаажок.

Суггаттыг черлер долу ажыглаттынмайн турар. Моон мурнунда маңныг системаны Базырык-Адаа деп черге кылган. Ону долузу-биле ажыглаваан. Чамдык буга ушарынче суг бетпес болган. Чок болза хөөлбектелип чыткаш, чара тепе бээр турган.

Эрткен ажыл-агый чылында 40 хире суггатчы ажылдаар ужурлуг турда, олардан чүгле 23 кижи ажылдап чайлаан. Суггатчы чедишпейн барганының түңнелинде чамдык участоктар шуут суггарттынмаан. Ынчангаш колхоз бир гектардан-на чүгле 5 центнер дүжүт ажаап алыр аргалыг болган. Оон-биле кады колхоз баштаар черни суггатчыларның хандырылгазынче багай кичээнгей салып келген. Чамдык суггатчыларга тускай идик-хеп бербээн, ажылдаар черге чедир 8—9 км турда-ла, ажылчыннарны транспорт-биле хандырбайн турар.

Тарааны суггарар үези май, июнь айлар турбуже, ону озалдаткан. Суур чоогунга 110 гектар кызыл-тасты август айда суггарганындан озалдап үнгени, ажаап чадап турда-ла хар алаанга барган. Ол ышкаш 100 гектар кукурузаның чаңгыс центнер-даа ногаан массазын албаан. Мында база кожээ ажыл-агый специалистериниң буруузу улуг. Бо чылын ол частырыгларны катаптаваазы күзенчиг-дир.

А. КАНЧЫЫР.

2. Өдек болгаш булук

Хөрзүннү чемишчилдер ажылдар Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунда үргүлчү деп турар. Бо чылын ажыл-агыйның механизаторлары ийи муң тонна өдекти хову-шөлдерже үндүр сөөртүп, тогер ужурлуг. Ынчангаш коммунист Ооржак Каадыр-оол удурткан чеди тракторист оолдарны тускайлаан. Олар ам 374 тонна өдекти токкан.

Өдек сөөртүлгезинде херээжен ажылчыннар идепкейлиг киржип турар. Чүдүрүкчүлер Саая Дөвүнчүк, Ооржак Байлаң-кыс, Татьяна Кара-Сал, Хомушку Бичии-кыс, Хомушку Достаңмаа кызымак ажылы-биле мактадырлар.

Черни суггарбайн, ону чемишчитпейн турган, эки дүжүттү ажаап албас деп чүвени совхозтуң механизаторлары билгеш, ам суггаттыг шөлдерни бүлүктаалырар ажылдарны чорудуп турар. Ындыг ажыл 222 гектарда чоруттунган.

М. ДАШ-ООЛ.

Ам-даа күжениишкиннер негеттинер

1975—1976 чылдарның кыжы мал ажылдакчыларынга улуг бергедээшкинни болдуруп турар, чүге дээрге эрткен чылдың агаар-бойдузу таарымча чок, кандаашкынныг болган. Мал ажылы дээрге кожээ ажыл-агый экономиказының кол адыры деп чүве билдингир. Ол чер ажылы ышкаш сезоннуг эвес, аңаа бичии-даа үзүктелиишкин турбас. Малчыннарның чымыжы чайның изиин, кыштың соогу-даа, дүннүң караңгызы-даа диес. Ынчангаш партия болгаш чазак малчын кижи дугайында доктаамал кичээнгейни салып турары таварылга эвес.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели «Ниитиниң малын чемнер-биле хандырар болгаш 1975—1976 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкининг эрттирер талазы-биле хемчеглер дугайында» эрткен чылын чугула доктаалды хүлээп алган болгай. Ол доктаалды күүседир талазы-биле «Чыраа-Бажы» совхозтуң девискээринде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхоз хой ажылдыг улуг ажыл-агый. Совхозтуң бүгү малы 35 муң баш, 83 коданнарда кыштаглап турар. Совхоз бо чылын 11 чаа кажааларны, 9 чуртталга бажыңнарын немей туткан. Малды суг-биле доктаамал хандырар сорулга-биле 7 автомашиналар болгаш тракторлар ажылдап турар. Оон аңгыда 6 кудуктар бар. Чыл кандаашкынныг-даа болган болза мал чемнге сиген белеткээриниң планын совхоз 70 ажыг хуу күүсеткен, Ак-Чыраадан хырыгылыш белеткээри уламчылап турар.

Совхозтуң төрүүр хою шупту 15000 баш, январь 20-де медээ-биле алырга, 3190 хой төрээн, олардан 3214 хураган алдынган, хүр, менди доругуп турар.

Бистиң Чыргакы кожээ Советтиң девискээринде совхозтуң Чыргакы салбырының малы кыштап турар. Салбырның шупту малы 12198 баш, ооң иштинде 364 баш инек, 11834 баш хой бар. Олар амгы үеде 29 коданнарда кыштаглап турар. Салбырда төрүүр 5980 баш хойдан бо хүннерде 1170 хой оолдаан, 1158 хураган менди доругуп турар. Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырынга сакманщик кижи улуг рольду ойнаары чугаажок. Бисте оларның саны 38 кижи.

Төрүүр хой коданнарында хойнуң оолдаашкыны массалыг болу берген. Чижээ, Моңгуш Дембикейниң 437 хоюнуң 164-ү, Моңгуш Чоланың 354 хоюнуң 191-и, Куулар Белек-оолдуң 409 хоюндан 146-зы, Кара-Сал Базыр-оолдуң 333 хоюнуң 103-ү оолдапкан, чаш хураганнары менди доругуп турар. Сакманщиктер Хомушку Алдын-оол, Моңгуш Сендиң, Наташа Ондар, Александра Моңгуш болгаш оон-даа өскелериниң кызымак ажылдап турарын демдеглээр херек.

Кожээ Советтиң сессиязынга мал кыштаглаашкынының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, тускай шиитпирни үндүрген. Кодан бүрүзүнге суурда албан-организацияларны, суурнуң кварталдарын болгаш коллективтерни сессияның шиитпирин ёзугаар быжыглаан. Олар кандыг боттуг дуза чедирген? Суурда № 3, 6, 5 эргит-кварталдар салбырда комсомол организациязы, хову-трактор бригадазы, кожээ Советтиң база салбырның коллективтери болгаш партия организациязының коммунистери хойжулар Ак-Сал Ооржактың, Соян Доуунуң, Кара-Сал Седенниң, Доңгак Шагдырның, Хомушку Сүге-Маадырның, Куулар Шагыр-оолдуң, Ооржак Бойлуунуң кыштагларынга баргаш, кажаазының көржеңин юптарып, девискээрин аштап, сүт кудар доскаарларын таарыштыр кылып берип, ниити будуун чедирер шефтээшкиннерни кылып турарлар. Ол ышкаш Чыргакы сес чыл школазының коллективи малчыннарга база улуг дузаны көргүзүп турар.

Бистиң салбырның турар чери тайга хээ чер болганда күзүн хар эрте чаггаш, улуг душкен, ийи-үш катап хадаги соонда хөртүктээн, хойнуң дуюу тастап турар. Элезинниг-Хову, Улуг-Хову, Ак-Хая девискээринде мал оъттээр одар барык-ла чок деп болур. Ынчангаш далбыы тыргары дарый чорудары чугула.

Совхоз дирекциязы малчыннарга херектиг фонарларны, ичеек кылыр кедистерни, халаттарны бээр болгаш малды дус-биле хандырар хемчеглерни ап турар. Одаар ыяш, хөмүрнү дүжүрүп турар.

Ниитизи-биле алырга, кыштаглаашкынны организастыг чорудар дээш алдынып турар хемчеглер-биле кады чамдык четпестер бар боор турар. Төрүүр хой коданнарында кошкарлар үстүнмээн, малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгези чорбайн турар, чамдык коданнарның хоюнуң дүгү кажаалар иштинде дүжүп турар, садыг хандырылгазы багай. Ылаңгыя Хорум-Даг салбырының Ак-Хая девискээринде малчыннарга ыяташка дыка үр барбаан, ол дугайын ында малчыннар хомудап турар.

Бар мал чемин норма ёзугаар чарыгдаар, ооң камгалалгазын экижидер талазы-биле ажыл кошкак. Хойжулар Моңгуш Дембикей, Куулар Шагыр-оол, Моңгуш Дыртай-оол, Моңгуш Ыдым оларга кидис бербээнинден ичеектери амга чедир чок. Чыргакы салбырында Чалама деп черде Моңгуш Дембикейниң кыштаанда 1975 чылдың күзүнүнде туткан чуртталга бажыны соңга, хаалга, печка чогуундан ук малчын өгде чурттап орар. Малчыннар Соян Доңуу, Моңгуш Хелчүкей оларның коданнарында байдал дүвүренчиг. Хойларның күжү ниитизи-биле арган, мал чеминиң курлавыры эвээш.

Ам хол сорулга болза чаш малдың үчелдүн шыңгыы контрольга алыры, мал чеминиң чарыгдалын ажыл-агыйжы ёзу-биле чорудерын чедип алыры, мал ажылдакчыларының амыдырал хандырылгазын доктаамал кичээнгейге алыры болур. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалынга дүүштүр алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче малчыннарны мобилизастап, оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды нептередири партия, совет, ажыл-агый организацияларының удуртукчуларындан болгаш тускай эртемниглерден негеттинип турар. А совхозтуң малчыннары ниитиниң чаңгыс баш-даа малын хоратпас, харын малды хүр, семис кыштадыр дээш бар аргакурлавырны ажыглап, улам кызымак ажылдаар ужурлуг.

О. КАРА-САЛ,
Чыргакы кожээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

БЕШ МЕРГЕЖИЛДИГ КИЖИ

Найысылал Кызыл чыл-чылы-биле эвес, а харын хүн-хүнү-биле чаарттынып, чечектелип, хөгжүп орар. Культура-албан, үлетпүр-бүдүрүлге, амыдырал хандырылгазы, тускай өөредилге черлери, ясли-садтар, чараш, чырык школалар хоорайның амгы байдалын улам көрүштүг болдуруп, немей туттунулаан. Кым оларны кылганыл? Бистиң ажыл-ишчи, эрестиг тудугжуларывыс-даа болгай. Оларга канчап өргаар-даанмазыл!

Кызыл хоорайда хоочун тудугжу Чайдып Содунамович Салчакты билбес кижи ховар. Ол болзуңза кызымак күш-ажылы, эвилең-эелдек чоруу, биле сеткилдиг-биле хоорай чурттакчыларының база кады ажылдап турар өөрүнүң хүндүткелин чедип алган. Кижиниң күш-ажылы ададаржыдар болгаш улуг хүндүткелге чедирер деп чүве ол-дур.

Кижилерниң бедик хүндүткелин чедип алыр деп чүве амыр эвес. Ону оюнчук деп болбас. Чоп кандыг кижиниң ?... Бо дээрге ңарын айтырыгларының бирээзи. Күш-ажылга хамы бердинген, чуртталгада ңонунуң чаагай черээзи дээш кызымак ажылдап чоруур кижи — бүгүдеге хүндүткелдиг. Хөй-ниитиниң херээн бодунуң сонуургалындан кужелдиден ажыр үнелеп чоруур кижи чонунга мактаттырар. Чону чок болза кижи чү... кылып шыдаарыл? Чаңгыс кижи чаржынчыг, хөй кижи көрүштүг. Ынчангаш хөй-биле туттунушкан кижи кандыг-даа бергелерниң мурнунга туре дүшпес.

Чайдып Содунамович Салчак «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугларынга 1958 чылдан эгелеп ажылдаан. Ооң тудугжу болур дээн чаагай күзели Кызыл хоорайдан эгелээн. Ону арга-дуржулгалыг, хөй чылдар ажылдап келген тудугжу кижилер ажылга өөредип каан. Аныяк кижиниң тудуг ажылынга хандыкшылы мынчаар бе... Моңгуш Очур-оолдуң тудугжулар бригадазынга ажылдап келген баштайгы хүнүн ол черле утпас. Ооң бегүнгү аттарлары, күш-ажылчы чединишкиннери оон эгелээн.

Кыштың соогунда, чайның изиинде туйбу, дапитан бажын тавар, хамазы салыр деп чүве мындыг-ла амыр эвес. Тос-тостуң сооку от-көс дег хадып келир изиг хүн дайылыг ийикпе. Ынчалза-даа соруктуг кижилер-биле кады ажылдап эгелээн аныяк оол баштайгы бергелерге таварышкаш, хөй чүве бодап, дедир ойта дугнаан. Шыдаар-за шаа-биле тудугжунуң чаагай мергежилинге өөренип турган. Ону хоочун тудугжулар Моңгуш Очур-оол, Семен Шабалин олар ханы бузурел-биле өөредип келген. Олар ажылга кызымак, өөренир чүвеге салымныг, чуткулдуг кижиге бузуревес арга чок болганнар. Аныяк тудугжу база болунда улуг кижилерниң идегелин бодап, оларның мурнунга төлептиг чорууш көргүзер дээш шыдаар-ла шаа-биле ажылдап турган.

Үш-дөрт ай болганда Чайдып Содунамовичиниң бугуржу мындыг. Ол боду чүнү-даа билир болдур, азы кандыг-бир чаа чүвени өөренип алган болза, ону дораан-на кады ажылдап турар өөрүнге, аныяктарга айтып бээр. Бо дээрге күш-ажылчы кижиниң чаагай сеткили-дир. Кижи чүтле думчуун боралаар, хара чаңгыс боду за ажыл-ишке өөредип чаап башкызын канчап уттурул!

бажыңнарын тудуп эгелээн. Кижилдан Семен Шабалинни, Павел Кошевти, Чайдып Салчакты Красноярскиже бир ай курсаалыг өөредип чоруткан.

Үш чыл мурнунда «Кызыл тудугнуң» тудугжулары найысылалдың дөрт дугаар микрорайонунга бир дугаарында 129 аал чурттаар бүдүн улуг хаалардан эптел турган тудугчуртталга бажыңын ажыглалга... мергежилин улам бедидип, чаа-чаа бажыңнарны тудуп турар апарган.

Бо удаада мен ооң ажылдап турар черинге чеде бердим. Ооң бригадазы ам Кызылдың дөрт дугаар микрорайонунда 129 аал чурттаар бажыңны тудуп турар. Мында ажыл черле хөй.

Коммунист дугайында чугаа

Чайдып Содунамович боду чаас-кааң ажылдап турар апарган. Ооң эгелээн-не ол бодунуң тудугжу мергежилин улам ханыладып эгелээн. Чартык чыл эрткенде ол ийи дугаар разрядтың тудугжузу апарган болгаш күш-ажылчы сагылга-чурумун ажылдап турар өөрүнүң, бригадазының мурнунга көргүскен.

Чайдып Содунамович Салчак ам боду аныяк өскен тудугжунуң харын мергежилинге өөредип чоруур улуг арга-дуржулгалыг кижилерниң бирээзи. Бо хүннерде ооң дугайында он-он аныяк оолдар болгаш кыстар чаагай сеткил-биле бодап чоруур. Кым-даа бодаар болза, кижилер арны көрүп, чоп аразынга канчап чоруурул? Ол дугайын Чайдып Содунамович аныяк оолдарга бо-ла чугаалай бээр. Демниг ажыл бүдүрүгүр болгай.

Бүгүдеге хүндүткелдиг хоочун тудугжу Чайдып Содунамович Салчак бодунуң онаашкан ажылынга бердинген төлептиг коммунистерниң бирээзи. Ол ам Алексей Иванович Волошкинниң удурткан бригадазынга тудугжулап ажылдап турар. Ооң арга-дуржулгазы-даа улуг. Бо бригада 1971 чылдан эгелеп бистиң найысылалывыска бир дугаарында-ла бүдүн-бүдүн хаалардан тудар улуг чуртталга киирген. Бо ажылды организастап чорударынга коммунист Чайдып Содунамович өөру-биле төлептиг үлүүн киирген. Бо бажыңнарның телевилел-тургузуу нарын. Мындыг бажыңнарны бистиң чурттувустуң мурнуу районнарында — Кавказта, Ортаакы Азияда тудуп турар. Ынчалза-даа ол бажыңнарның хаалалары бистиң тудуп турар бажыңнарывыс ышкаш улуг, кылын эвес. Ынчангаш ол каналарны үттеп, бөт-боттарын тудуштурарын, оларның иштинге монтаж дериг... ажылдарын кылырын көнчүг берге турган. Ынчалза-даа ажыл-ишчи тудугжулар боттарының арга-...

— Будун улуг хааларны эптеп тургаш кылыр бажыңнарның тудуун кажан эгелээн силер, Чайдып Содунамович? — деп айтырдым.

— Ындыг бажыңның таваан 1971 чылда салып эгелээн бис. Ооң бурунда бо аза төлевилел-тургузуунуң бажыңнарын тудуп эгелээнивис ол. Бо бажыңнарга чурттаарга көнчүг эптиг, өрээлдери улуг, делгем. Мындыг бажыңнарны тударын дургеп, ол ышкаш тудуг материалдарын камнап ажыглаарынга база ажыктыг болуп турар.

2. Силерниң бригадаңарда социалистиг чарышты канчаар организастаан-дыр?

— Бо дээрге чугула айтырыг. Бистиң бригадабыста өске мындыг бажын тудуп турар бригадада хоорайда чок. Ынчангаш бригадада түс-түс звенолар аразында чаржып турар чүве. Чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар бис.

— Силер хоочун тудугжу кижи-дир силер, тудугжунуң мергежилинге кадай кижини өөредип турар силер?

— Бистиң бригадавыстың кежигүннериниң хөй кезии аныяктар. Олар база-ла баштай келирде мергежил чавыс турган. Бис оларны ам бедик мергежилдиг тудугжулар кылдыр өөредип алган бис. Борис Маасют, Николай Ооржак болгаш өскелер-даа ам шалыпты бай-биле ажылдап турар аныяк тудугжулар апарган.

Чайдып Содунамович Салчак быдаңчының, заңчының, арматуржузунуң, бетонщиктиң, монтёрнуң мергежилдерин чедип алган, амгы үениң шалыпт ишчи ажылчыны, хөй-нииити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Ол СЭКП Кызыл хоорком... бюро кежигүну.

Ажылчын кижиге, ат-сураглыг тудугжуга бо дээрге хоорайның бүгү коммунистерниң көргүскен бедик идегели-дир. Ынчангаш бо хүлээлгелерин ол база эң сеткилдиг күүселдип чоруур. Чорааны черинге ол бодунуң бедик мөзү-шынарын, биче сеткилдиг чоруун көргүзүп турар. Аныяктарны кижизидер дагдыныкчы заавызын база-ла бедик-биле үнелеп чоруур. Тудугжуларның бо бригадазында ажылдап турар алды коммунист күш-ажылга аныяктарны өөредир кижилер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Херээженнер чөвүлелдеринде

УЛАМ ИДЕПКЕЙЖИДЕР

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыр, ону деткивишаан, районнуң ажыл-ишчи херээженнери бедиктиг социалистиг хүлээлгени алгаш, олар СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурунуң бүгү улусчу күш-ажылчы эвилеңниг идепкейлиг киржип турар.

Онгу беш чылдың бирги чылының күш-ажылчы базымынче кирип тура, херээженнер чөвүлелдери херээженнерниң улус ажыл-агыйынга болгаш хөй-нииттиниң амыдыралынга киржилгезин улам идепкейжидип, ие-чаштарның камгалалын, уруглар кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле салдынган сорулгаларны боттандырарынче кирипкен.

Эрткен чыл совет херээженнерниң чогаадыкчы болгаш тургузукчу ажылынга база делегейниң херээженнер шимчээшкининге политиктиг улуг ужур-дузалыг чыл болуп демдеглеттинген. Чөөн-Хемчик районнуң күш-ажылчы херээженнери күрүне болгаш хөй-нииттиниң амыдыралынга идепкейлиг киришпишаан районнуң улус ажыл-агый планнарын күүседиринге улуг салыышкынны киирген.

Районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунда 13500 ажыг херээженнер киржип, оон иштинде 3 муң кижи мал ажылында, 500 кижи улус өөредилгезинде, 490 ажыг кижи кадык камгалалында, уруглар албан черлери биле хөй-нииттиниң чемненилге черлеринде 600 ишчилер ажылдап турар. Оон-биле кады хөй активчи херээженнер партия, совет ажылдарда, хөй-нииттиниң политиктиг амыдыралында идепкейлиг киржип турар.

Ниитиниң малының бажын өстүрериниге эът, сүт, дүк болгаш колхоз ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын бүдүрериниге база күрүнеге садарынга херээженнер шиилер төлептиг улуг үлүүн киргеннер. Ооң ачызында район 1975 чылда күрүнеге садар мал продуктуларындан сүттү 100,3 хуу, дүктү 102,3 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Доргун, «Большевикте» Арыг-Бажы, «Искра» колхозта Арыг-Бажы сүт-бараан фермалары тосту беш чылдың шалыпчы коллективтериниң санында кирип турар. Херээженнерден 25 хойжу, 15 саанчы, 13 ажылчын беш чыл онаалдаларын хуусаа бетинде эрестиг күүсеткеннер. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-кыс Моңгушту, «Большевик» совхозтан Анай Иргитти, «Искра» колхозтан Валентина Доңгакты болгаш өскелерин-даа чоргаарал-биле адап болур. Ол ышкаш өзүп орар салгакчыларны төлептиг кылдыр кижизидер дээш мөгаг чокка ажылдап турар башкылар хөй. Оларга Ондар Суван, Александра Сарыглар, Моңгуш Кызыл-Уруг, Ульяна Хапыр-оол дээш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Херээженнер чөвүлелдери партия, совет органнарның удуртулгазы-биле херээженнерниң коммунистиг өзүп кижизидилгезинче, оларның чуртталгазының культуразын, политиктиг билииниң деңнелин бедидеринче кол кичээнгейин салып турар. Мурнаачы херээженнерниң район слёдун, ол ышкаш саанчыларның, кыргыкчыларның слеттарын, херээженнерниң актив хуралын доктаамал эрттирип келген. Саанчылар слёдунга мергежилдиг сайзал конкурузун организастаан. «Большевик» совхозтуң аныяк саанчызы Татьяна Куулар конкурска тиилеп, район чемпиону деп атты чаалап алган.

Уран-чечек кылыглар делгелгезинге херээженнерниң киржилгези чылдан-на өзүп, оон шынары экижип турар. Район болгаш республика делгелгелеринге сан талазы-биле хөй шынары эки чүүлдерни кирип бижип, Хайыракан, Чыраа-Бажы, Баян-Тала, Алдан-Маадыр, Сут-Аксында херээженнер чөвүлелдери идепкейлиг киришкен. Ол чөвүлелдерниң удурукчулары агитбартиралларга ажылды экижидип, политөөредилгени багай эвес организастап турар. Республика делгелгезинге киришкеш, район ийи черни ээлээн. Херээженнер чөвүлелдери темалыг кежээлерни, диспуттарны, ужуражылгаларны, номчулга конференцияларын бедик идейлиг деңнелге организастап турар. Чижээ, «Кымнар силер, адалар», «Хоойлу болгаш кижи» деп темалыг кежээлер Алдан-Маадыр сууринга солун эрткен. Чыраа-Бажы, Хайыракан, Баян-Тала болгаш өске-даа суурларга «Чедер сен бе, че бе», В. Ооскал-оолдуң «Тыва ширк», К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем», В. Закрутинниң «Авырлаыш ...» деп номнарынга номчулга конференцияларын организастап эрттирген.

Херээженнер чөвүлелдери агитквартирлар аразында чарышты организастап, «Эң эки арыг-силиг бажың дээш», «Культурлуг малчын ог-бүле дээш» чарыштың тиилекчилеринге шилчинир вымпелдерин тывысып турар. Уругларның кижизидилгезинче сагыш салбас, күш-ажылга болгаш хөй-нииттиниң амыдыралынга идепкейлиг киришпес, арагаже хандыкшыыр ийи-чаңгыс төлеп чоктарга удур демиселди күштелдирип турар. Херээженнер ортузунга ажылдыда кылдыртан чүүлдер-биле чергелештир чонуң ажыл-амыдыралында ам-даа четпестер бар. Районда партия организацияларының удурткулгазы-биле ол четпестерни чайладыр дээш бүгү хемчеглерни ап турар бис.

В. КИЛЧЕҢ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Эки чүүлдерни быжыглаар

Районнуң экономиказының, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээриниң херээнге херээженнер күш-ажылы херээженнери идепкейлиг киржип турар. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозу эрткен чылын «Малчыннарның күш-ажылының болгаш культурлуг амыдыралының байдалы эрттирери талазы-биле Чодураның херээженнер чөвүлелиниң ажылының дугайында» деп херээженнер чылынга холбаштыр херээженнер чөвүлелдериниң социалистиг чарыжын «Улуг-Хая» совхозтуң партия комитединиң удуртур тургузуун дугайында айтырыгларны чугаалажып турган.

Херээженнер чөвүлелдериниң даргалары болгаш оларның солалчыларының киржилгезин-биле ийи удаа семинар эрттирген. Баштайгы семинарга «Хөй-нииттиниң корум-чурумун ... ишчилери-биле болгаш турум эвес ог-бүлелер-биле херээженнер чөвүлелдериниң ажылының дугайында» айтырыглары сайгарган. Социалистиг чарышты дээштиг болдурарының четпестерин чайладырының аргаларын, моон соңгаарты сорулгаларны ол семинарга чугаалажыры ажыктыг болган. Анаа амгы-айгы темаларга чугаалага сөзчүүшкүнүн база организастаан.

Бүдүрүлгениң планнарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге херээженнер чөвүлелдериниң кол кичээнгейинде турар. Районда күш-ажылга мурнаачы херээженнерниң саны өскен. Арыг-Бажы, Кара-Тал фермаларының коллективтери, 18 саанчылар беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Районда малчын 20 херээженнер 90-дан 125 баш анай, хураганнарны камгалап алганнар. «Улуг-Хая» совхозта адарыг хөвү ажылдакчызы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи З. Л. Толмачев удурткан ногаа бригадазы беш чылдың планындан ажыр 980 тонна ногааны күрүнеге саткан.

Херээженнер чөвүлелдериниң активчилериниң саны хөвүдээн, оларга даныгаш, чон ортузунга масса-политиктиг ажылдарны күштелдирген. «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Ак-Туруг», Жданов аттыг совхозтарда партком, Арыскан-ның, Ийи-Талдың партия организациялары, Бүдүн-Терек кожээ Совет херээженнер чөвүлелдериниң ажылын тодаргай удуртуп, боттуг дузаны көргүзүп турар. Районнуң херээженнер чөвүлелдери кыштаглаашкынның айтырыын чугаалага көрүп, фермаларга шеф дузазын көргүзүп, хойжуларже сакманщиктерни чорудкан.

Оон-биле чергелештир районнуң чамдык херээженнер чөвүлелдериниң ажылында четпестер бар. Ажылды доктаамал чорутпайн, кандыг-бир айтырыгны эгелеп алгаш ону эчизинге чедир чорутпайн баар таварылгалар бар. Шаңчының, Адыр-Шынааның, Хайыраканның херээженнер чөвүлелдериниң ажылы ам-даа экиживээн. Ажыл-агыйларның чамдык салбырларында ясли, сад тургустунмаан. Суурларны чаагайжыдар, ногаа аймаан олуртур, чечектерни өстүрер дээн ышкаш ажылдарже кичээнгей чедир салдынмайн турар.

Д. АРАКЧАА.
Улуг-Хем район.

МОСКВА. ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Химия үлетпүрү—улус ажыл-агыйынга» деп тема аайының улуг делгелгези ажыттынган. Мында нефть-химия болгаш газ үлетпүрүнге ажыглаар, кылымал пөс-таавы кылыр, пластмасстар, синтетиктиг чуктар бүдүрер бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны көргүзүп турар. Ооң делгемирлери улус ажыл-агыйынга химияның моон-даа соңгаар кайы хире ажыктыын илереадип турар.

ЧУРУКТА: кылымал пөстаавының Бүгү-эвилел эртемшинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы Е. И. Дорофеева (оң талазында) болгаш методист Л. Н. Соболева олар дугуй кылыр машинаны ажылдаарынга белеткеп турлар. Бо машина күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн мурнундуундан 45 хуу улгаттырып, продукцияның шынарлыг болуруң хандырар аргалыг.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

ХИМИЯ—УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

Пропагандистиң индири

Солун эрттирер дизе...

Чөөн-Хемчик районнуң партия организацияларында политчырыдыышкынның бүгү хевирлеринде пропагандист кадрлар четчелеттинген. Оларның болдуу хөй чыл стажтыг, дуржулгалыг пропагандистер.

Ындыгларның бирээзинге Куулар Мижит-Доржуевич Сүттүг-оолду хамаарыштырып болур. Ол 1953 чылдан бээр партия, комсомол өөредилгезинге пропагандистеп келген. Амгы үеде Куулар Сүттүг-оол Бажын-Алаак ортумак школазында теоретиктиг семинарның удурткучу-пропагандизи. Ук семинарны ол 1968 чылдан бээр удуртуп турар. Амгы өөредилге чылында семинарның дыңнакчылары «Социализмниң делегей системазын быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң чугула айтырыглары», «Социалистиг экономиктиг интеграция» деп айтырыгларны өөренип турар.

Теоретиктиг семинарның өөредилгезин семинарлыг кичээлдер болгаш теоретиктиг конференция кылдыр эрттирип турары солун. Мында дээди эртемниг 14 башкылар хаара туттунган. Семинарлыг кичээлдерге көрүп турар айтырыглар талазы-биле кол илеткелдерге хамаарыштыр дыңнакчылар боттарының немелделерин, тодарадылгаларын, чадалгаларын киирип, бүгү тала-биле сайгарып чугаалажып турар.

Программада кирген айтырыгларның кандыг-бир темазын өөренип эрткен соонда болгаш мурнунда-даа ол темага хамаарыштыр дыңнакчы бүрүзүнге практиктиг даалгаларны берип, реферат бижиирин практикалап турар.

Хоочун пропагандистиң ажылында онзагай чүве болза кандыг-бир теманы көрүп, чугаалажып турар үеде ону амыдырал-биле холбап, республиканың, районнуң, колхозтуң, школаның ажылында байдалды темага дүүштүр тодаргайы-биле сайгарып, ажыктыг сүме-лерни киирип турары болур. Эрткен өөредилге чылдарында коммунистиг кижизидилге талазы-биле айтырыгларны өөренип тургаш, школада күш-ажылчы кижизидилге ажылын экижидеринче угланган саналдарны семинарга ажылдап кылгаш, школа администрациязынга кылырын сүмелээн. Чижээ, өөреникчилерни слесарьның база көө ажыл-агый машиналарын башкарып билириниң мергежилинге өөредир, өөредилге-бүдүрүлге бригадазының ажылын экижидип, ону билдилиг башкарар дугайы болгаш өске-даа. Оон түңнелинде ол школада ажыл чорту экижээн келген.

Оон ангыда, кол темалардан дашкаар партия болгаш чазактың шиитпирлерин, чурттуң амыдыралында чугула политиктиг болуушкуннарны, фактыларны политинформация хевирлиг өөренирин пропагандист организастап турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжып, өөренип тургаш, мында сан-чурагайларга хамаарыштыр бодалгалар чогаадып, ону кичээлдерге ажыглаарын математика, физика, химия башкыларынга даалган. Олар ону ажылдап кылып турар.

Теоретиктиг семинарның дыңнакчылары «Искра» колхозтуң Бажын-Алаак суурунда кварталдарының агиткартираларын ажыглап, чурттакчыларга беседаларны, политинформацияларны чорудуп турар. Ол ажылга ол база идепкейлиг киржип турар.

— Теоретиктиг семинарның ажылынга идепкейлиг киржип турар башкылар бар бе, кымнарыл ол?

Сонуургаан бо айтырыымга пропагандист мынчаар харыылады:

— Дыңнакчылардан Куулар Семис-оолду, Александр Кужугетти, Ирина Намжылну болгаш оон-даа өскелерин адап болур. Семинарның ажылынга чыл бүрүде олар идепкейлиг киржип, эки шынарлыг рефераттарны бижип турарлар — дааш, алей берген хүрең карттыг блокнодун ажып көргеш, чугаазын уламчылады: — Куулар Семис-оол «Колхозчу тараачыннар болгаш совет кодээ коммунизмче оруукта», «Ажылчын-биле тараачын эвилели — совет ниитилелдиң политиктиг үндезини», Александр Кужугет «Социалистиг экономиктиг интеграция — социалистиг чурттарның экономиктиг база эртем-техниктиг кады ажылдажылгазында шыңгыр талазы-биле чаа үе-чадазы» деп рефераттарны бижээннер. Өске-даа башкылар ол ышкаш ажылдарны бижиглээн.

Айтырыгны мынчаар харыылааш, Куулар Мижит-Доржуевич Сүттүг-оол бодунуң пропагандисчи ажылының дугайын чугаалаарын күзеведи.

— Силерниң пропагандисчи ажыл-чорудулгаңарга кандыг кол сорулга салдынып турарыл?

Оон харыылааны:

— Коммунизм дээш демиселчилерниң идейлиг бузурелдиг кижизидери. Ынчангаш дыңнакчыларның ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң чайгылыш чок өзүлдези — пропагандистиң шын оруукта турарындан оон белеткелинден кол хамааржыр.

М. СЕВЕН.

— Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс ажылчы чонунуң экономиктиг өөредилгезинче сөөлгү үеде онза кичээнгейни салып турар. Ындыг бөлүрү-даа чоп, чүге дээрге эртем-техниканың чыл келген тудум улам сайзырап, ажылды эртемге үндезилеп башкарары кол черни ээлеп бар чыдар. Ынчангаш амыдыралдан чыдып калбас чүве теңзэде доктаамал өөренири көнчүг чугула деп чүвени кижилер боттары биле берген болгаш кичээлдерге организастыг, идепкейлиг кээп турар — деп, «Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглал фабриказында коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизи Михаил Саячакович Сундуй-оол чугаалап турар.

Оон удуртуп турар школазында идепкейлиг коммунистер, инженер-техниктиг ажылдакчылар хаара туттунган. Олар амгы үеде партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин болгаш «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыштың дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның үндүрген доктаалын кичээлдерге таныжып, өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: дуржулгалыг пропагандист М. Сундуй-оол.

Х-К. МОНГУШТУҢ фотозу.

Чергелиг чурттувуста

⊙ АЛМА-АТА. Сергеевскиниң сүт заводунда чалаң сүт солуучузун кылып үндүрер автоматыг шугумну кылгаш, ажыглалга киирген. Ол Соңгу-Казахстан областа турар. Ол ээлчег санында-ла барык үш тонна продукцияны кылып үндүрер аргалыг. Ол дээрге, областың хаван оолдарын болгаш бызааларны өстүрүп турар бүгү ажыл-агыйларын бүрүн хандырып шыдаар бүдүрүлге чери-дир.

⊙ ХАРЬКОВ. Сороксы районнуң «Агрокомплекс» каттыжышкынының механизаторлары тракторларны, чаштырар машиналарны болгаш хөрзүн болбаазырадыр дериг-херекселдерни республикада бир-ле дугаарында септеп дооскан. Бо чылын Молдавияда кедээ ажыл-агый техниказын септээриниң темпизин эрткен чылдагындан барык бир ай шурнап турар.

⊙ КУРГАН-ТЮБЕ (Таджик ССР). Кур чериниң «XXIII партсъезд» совхозунда 1200 инек саар бүдүрүлге комплекизи ажылдап эгелээн. Инек кажаааларында малды чемгерип, ажаарының бүгү ажылдарын механизастаан. Комплекстиң девискээринде соодукчулардыг, сүт тырттар машиналарлыг, пастеризаторлардыг, бызаага ижиртир чалаң сүт кылыр черлиг цехтер база бар.

⊙ НОВОСИБИРСК. Областа эът, дүк бээр тускай продуктулуг хойларның баштайгы фермаларын тудуп тургускан. Шаанда хөй өстүреринге таарымча чок деп турган арга-ыяш ховуларының агаар-бойдузунга мындыг хойлар дыка таарыыр. Тускай эртемниглерниң санап турары-биле алырга, ол девискээрге эът, дүк бээр бүдүн чартык миллион хойну өстүрүп болур.

⊙ АРКАЛЫК (Казах ССР). Хову турлагаларының повардарын белеткээриниң район школазының баштайгы доозуушкуну Октябрь дээр суурга болган. Ол курска районнуң бүгү ажыл-агыйларындан барган аныяктар өөренип турганнар. Часкы тарылга эгелээжеге чедир школа ам-даа дыка хөй кижилерни өөредип үндүрер болгаш ажыл-агыйларының хову турлагаларынга шуптузунга дипломнуг повардар ажылдаар апаар.

⊙ БАРНАУЛ. Алтайның механизаторлары хар бөлүп, мзырындырарының планын күүседипкен. Ынчангаш кышкы үеде харны ийи миллион гектар шөлде далбыйлап болган. Шөлдерде ийи муң трактор далбыйлары ажылдап турар.

⊙ ГОРЬКИЙ. Областың колхозтарының болгаш совхозтарының агрохимия хандырылгазын кылыр тускай тресті тургускан болгаш ол 2 миллион гектар шөлдү бодунга дагдынып алган. Ол бир муң ажыг тракторлардыг, автомобильдерлиг чаа бүдүрүлге чериниң механизаторлары торф казар, минералдыг чемишчидиглерни алгаш, оларны шөлдерге төгер хүлээлгелиг. Ажыл-агыйлар ам чүгле бо ажылдарны кылыр тускай отрядтарга чогуур чагыгларны киирери артван.

⊙ ПЕТРОПАВЛОВСК. Соңгу Казахстанның механизаторлары барык 2 миллион гектар шөлдүң харын бөлүп, мөөңнээннер. Бо чылын эрткен чылдагындан хөй хемчээлдиг хар суу курлавырлаттынган. Механизаторлар амгы үеде харны база катап бөлүп, далбыйлаарынче эгелей бирипкеннер.

⊙ ЛЕНКОРАНЬ (Азербайджан ССР). Азербайджанның шай өстүрүкчүлери шай шөлүнүң одуруглар аразының кышкы арыглаашкынын доозупкан. Ол ышкаш шай шөлүнде эрткен чылдагындан он беш хуу хөй фосфор чемишчидиглери база төккен. Шай өстүрүкчүлери бо бүгү ажылдарны хуусаадан бир неделя мурнай доосканнар.

⊙ БЕЛГОРОД. Ракитянск районнуң төвүнден дыка ырак турар Киров аттыг колхозтуң хову бригадаларын болгаш мал фермаларын телефон-биле хандырарының ажылы доозулган. Областың ажыл-агыйларының иштинге автоматтыг телефон харылзаазын тургузар улуг ажыл оон-биле ам дооступ турар. Ооң биле 290 колхоз болгаш совхоз хандыртынган.

⊙ ДОНЕЦК. Новоселидовскиде туткан куш фабриказы чыл санында-ла дөрт миллион дагаа чуургазын алыр. Сөөлгү чылдарда областың үлетпүр төптериниң чанында мындыг 27 тускай бүдүрүлге черлерин тургускан.

(СЭТА).

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Бистиң Өвүр районнуң Торгалыг кодээ Соведи СЭКП-ниң XXV съездизинге шиитпирлерин база партияның болгаш чонунуң айтырыгларын боттандырбышаан, кодээ Советтиң девискээринге хамаарышкан турар бүдүрүлгелерниң амыдырал хандырылга черлериниң, культура-чырыдылганың, кадык камгалал, улус өөредилгеге албан черлериниң, оруктар-харылзаа, тудуг болгаш кодээ ажыл-агый адырларының ажылын бодунуң доктаамал хайгааралынга ап турар. Советтерниң ажыл-чорудулгазында кол чүүл болза, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрер, чонунуң социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын эки жилер дугайында доктаамал сагыш салыры болуп турар. Бо айтырыгларны кодээ Совет эвилеглиг сессияларынга, күүском хуралдарынга чугаалажып келген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш база тоску беш чылдың соолгу чылы — 1975 ажыл-агый чылын чедиишкиннig доозар дээш кодээ Совет ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң херээн удуртур талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутган. Ооң түңнелинде доозуушку чылдың дамдык планныг даалгаларын кодээ Совет болгаш «Торгалыг» совхоз багай эвес күүсеткен. Ооң иштинде кодээ Совет чурттакчы чондан эът садарын 115 хуу, дүк садарын 100 хуу күүсеткен. Өске бүдүрүлге черлери, школа, эмнелге, ясли-сад, клуб, почта салбыры, магазиннер багай эвес ажылдап турар. Бо ажылдарга кодээ Совет депутаттарының болгаш активтериниң хөй-нииити организацияларының организакчы улуг хуузу киргенин айтыры чугула.

Торгалыг кодээ Советтиң девискээринде 8 кудумчу, квартал комитеттери, 8 агитквартиралар, 4 микрорайоннар, улусчу дружина, эш хуузунуң суду болгаш 2 төрелдер комитеди, садыгның хайгыыл бүдүрүлге комиссиялары, столовая болгаш санитар комиссиязы, библиотека болгаш клуб чөвүлелдери, херээжелер чөвүлели, Советтиң 5 доктаамал комиссиялары база күүскомнуң арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар комиссиязы ажылдап турар. Оларда ниитизи-биле 168 депутаттар болгаш активчилер ажылдап турар. Үстүнде айыттынган организациялар болгаш комиссиялар чамдык ажылдарны кылып, боттарының ажыл пландарын тургузуп, хуралдарын эрттирип, аңаа хөй чаа айтырыгларны чугаалажып, сайгарып турар. Олар кодээ Советтиң сессиялары, күүском хуралдарын белеткээринге киржип, доктаамал комиссиялар эдериичи илетгелдерин сессияга кылып турар.

1975 чылдың июнь 15-те болуп эрткен чер-чер Советтеринге соңгулдааларда Торгалыг девискээринден кодээ Советке 25, район Совединге 11 депутаттар соңгуткан болгаш олар депутаттар бөлүктеринде хуваатынып ажылдап турар. Кодээ Советтиң девискээринде 3 депутаттар бөлүктеринден Чөөн бригадазында Дежик Дадар даргалаан бөлүк өскелеринден дээре ажылдап, боттарының хуралдарын 2 удаа эрттирип, аңаа мал ажыдынга харылзаалыг бедиирлер дугайын көрүп, мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң болгаш ону эрттирериниң талазы-биле айтырыгларны чугаалажып. Ооң түңнелинде ук бригадада малдың олуп хоравар чорук эвээжеп, кыштаглаашкынга белеткелдиң организастыг чорудуп, малдың чайгы семиртилгезин эки чорутканындан бригада доозукчу чылда социалистиг хүлээлгелерин өске бригадалардан дээре күүсеткен, районнуң хойжу бригадалар аразында шилдээн чорууп Кызыл тугун 75 рубль-биле кады алган.

Кодээ Советтиң 25 депутаттары шупту боттарының соңгукчуларынга отчёттарын берген. Аңаа 516 соңгукчулар олуруушкан болгаш 62 чагыгларны киирген. Ооң колдуун күүсеткен. Соңгукчуларның чагыгларын күүседип талазы-биле депутаттар Дежик Дадар, Сергей Седен, Оюмаа Шаңгыр-оол, Галина Дажы-оол, Моңгуш Чижит-оол олар кызымак ажылдап турар.

Кудумчу, квартал комитеттери боттарының хуралдарынга арагалаар, ажыл-шагы барымдаалавас кижилерни, школа-биле харылзаа чок ада-иелерни көрүп турар. Суурнуң бүгү кудумчу, квартал комитеттери мал чемин белеткелинге эки киржип, нииттиниң малынга 48 тонна будук-бүрүнү белеткеп берген. Ол мынчап хөй кыргылдаазынга организастыг киржип, мал оолдаашкынының кампаниязынга мурнаакчы киришкен.

Суурнуң девискээр хайы-биле 4 микрорайоннарны тургускан. Оларны партия эге организацияларының секретарьлары удуртуп турар. Ук микрорайоннарда № 1, 3 микрорайоннар эки ажылдап, бөлүктерин дериг тургузуглаан, хуралдарын эрттирип, депутаттар бөлүү 7—8 кижи составтыг тургузуп, идеологияның, хөй-нииттиниң корум-чурумун камгалаарының коммунистиг ёзу-биле чурттаарының, чаа четпестер болгаш аныяктар ортузунга ажыл чорудар секцияларны тургускан. Оларда 10—12 агитаторларны бижиглээн, хана солуннар редколлегиялары 3-3 кижи составтыг ажылдап турар. Школада № 1 микрорайон (даргазы Раиса Шойдан) хоорта чаа план ёзугаар «Тыва чаңчылдар» деп кежээни организастап эрттирген. Аңаа агитквартираларның дужаалга салчыпкынарын база эрттирген. Кежээ кончуг солун болгаш организастыг болган.

Үстүнде кылдынган ажылдар-биле чергелештир кодээ Советтиң ажылында ам-даа улуг четпестер барын айтыры чугула. Ылангыя чамдык организациялар, комитеттер, чөвүлелдер, комиссиялар болгаш бөлүктер ажылында тодаргай планнар эвээш, ажылдың иштинче ханылаваайн турар. Ооң уламындан хөй-нииттиниң корум-чурумун үреэр, арагалаар, хулиганнаар, ажыл-шагы барымдаалавас, хөй-нииттиниң болгаш хамаатыларның хууда мал, хөреңгизин оорлап самнаар чоруктар үргүлчүлеп турар. Совхозтуң мал ажылында ажылдап турар чамдык кижилерден нииттиниң малын саамнаар, чидирип, бирүүге чарттир чоруктар бар болуп турар. Ооң уламындан совхозтуң балансызындан хөй түңнүг өреглер чылдан чылче үнмейн турар. 1976 чылдың январь 1-ге ооң түңү 50000 рубль четкен. Ону болдурбазының болгаш буруулуг кижилерден ыяш дээр төлезир ажылды организастаар талазы-биле дээштиг ажыл чорутттунмайн турар.

Садыг ажылында ам-даа хөй четпестер бар болуп, ажыл шагы барымдаалавас, араганы ажыл хүннеринде доктаатпан шактар барымдаалевайн садып турар. Ол мынчап эзирик кижилерге болгаш өөреникчилерге арага садар чоруктар бар. Ооң уламындан ажыл-шагында арагалаашкыннар болуп турары тергиин четпес.

Улус өөредилгезинге кончаа кичээнгей салып турарынга школа-биле ада-иелериниң харылзаазы ам-даа кошкак болуп турарындан өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарда четпестер бар. Бо талазы-биле төрелдер комитеди ажылдап турза-даа чогуур негелдезинге четпейн турар. Кодээ Советте харылзаа салбырының ажылында база-ла четпестер бар. 1973 чылда 50 дугаарлыг АТС-ти кылган. Бистейги кат ай-ларда чогумчалыг ажылдап, чонуң макталын алган турган соолгу үеде шуут ажылдавас таан. Бо талазы-биле айтырыгны кодээ Советтиң-даа, район Совединиң күүскомунга, сессияларынга-даа чугаалажып турган, түңнел үнмээн, ол талазы-биле районнуң харылзаа конторазы боттуг түңнел үндүрбейн турар.

Үстүнде көрдүнген четпестерни 1976 ажыл-агый чылында чайладып, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» төлевилелинде айыттынган улуг сорулгаларынга хөй-ат киргеш, 10-гу беш чылдың күш-ажылдыг үүлгедиглерин шиитпирлиг-биле киржип, партияның ам удавас болур XXV съездизинге күш-ажылдыг чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Торгалыгның ажыл-ишчилери чүткүлдүг ажылдап турар.

Т. ЧЫМБАЛАК,
Торгалыг кодээ Советтиң күүскомунуң секретары.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДАВЫШААН

Таалиниң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи тоску беш чылдың доозукчу чылында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Олар чонга ниити ачы-дуза чедирер планын 104,3 хуу күүсеткен. Ооң иштинде хеп септээрин 100, даараарын 113,5, чурук тырттырарын 102,6, баш таарарын 130 хуу күүседип, хойжу бригадаларга, фермаларга доктаамал барып, кадарчы ажыл-ишчилерниң чагыгларын хүлээп ап, оларны эки шынарлыг кылдыр күүседип келген.

Бай-Тайганың эң ырак бөлүү — Кара-Хол. Район төвүнден ынчаар ырак чурттап турар чонга ачы-дузаны бергени болганының ужурунда Таалиниң амыдырал хандырылга комбинады мында салбырын ажыткан. Хоочун даараныкчы Ооржак Кара-кыс колхозтуң ырак-ырак одаглар... [illegible] ...барып, чагыгларын оларадан хүлээп алгаш, ажыткан хуусаалында салдаашкын чок чедирип берип турар.

Тоску беш чылдың дургузунда Таалиниң амыдырал хандырылга комбинады чурттакчы чонга 7 чүүл дузаны көргүзүп турган болза, ам 10 чүүл дуза чедирип турар апарган. Даараныкчылар Очур Кок, Саңдаа Белек, Серен Чымчит, бижикчи Нина Хертек, идик септекчизи Салчак Даваажык олар мурнакчыларның одуртунга кирип, хүн нормазын 100—105 хуудан күүсеткейн турар.

Д. ХЕРТЕК,
амыдырал хандырылга комбинадының директору.

Агитаторларга

КАПИТАЛИЗМНИҢ АЛЫС МӨЗҮЗҮ

Партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында доктаалды: «Оңгу беш чылдың кол сорулгазы болза, нииттиниң бүдүрүлгезиниң шилилиг болгаш профорционалдыг хөгжүлдезинге, ооң ажыктыг чорууну бедидеринге, эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидеринге, улус ажыл-агыйының бүгү шөлдеринге ажылдың шынарын бүгү талалыг экижидеринге үндезилээш, улустуң материалдыг болгаш культуралыг амыдыралын бедидер талазы-биле Коммунистиг партияның угланыышкынын чайгылыш чок боттандырары болур» деп айыткан.

Ажылчын чоннарының эргежаңынга дүшкен мыңдыг чаагай соруглары бүгде социалистиг чурттар боттарының пландарынга киирип, боттандырып ынчаар эргелиг. Чижээлээрге, тоску беш чылда бистиң чурттуң национал орулгазының бежиниң дөрт кезии чонуң чаагай чоруун бедидеринге ажыглаттынган.

Капиталистиг чурттарда национал орулганың каандыг ындылыг хуваалдынып, ажыглаттынып турарының дугайында чамдык чижектерни көрүп көрээлиңер. Англияның национал орулгазының 84 хуузун бүгү чонунуң чүгле 7 хуузу болур хөреңгитеннер боттарының эрге-жаңынга үлежип ап турар. Барыын Германияның байлаттарының саны чонунуң чүгле 1,5 хуузу боор турза-даа, чурттуң бүгү бүдүрүлге хөреңгизиниң 74 хуузу оларның холунда мөөңнеттинген. Ынчангаш ооң киреди орулгазы оларга чүмү-биле кирип турар. Швецияның бүгү экономиказында колдуунда-ла 15 бай өг-бүле колдап турар, ол өг-бүлелерниң бирээзи чурттуң сөөк-төөзүнүң үштүң бир кезии болуунда тудуп турар.

Кайы-даа капиталистиг чурттуң алыр болзувусса байдал ындыг янзылыг боор турар. АКШ-тың чонунуң ажып-чем болгаш херегледдер айтырыгларының талазы-биле сенат комиссиязы кашп удаа кылып келген дыңнадыгларындан «чуртта бай кижилер улам байып, ядыылары улам түреглеп-ле турар» деп түңнелди кылган. Ол түңнелде барымдаа улуг Американың эң тулган дээ байлары үш өг-бүлениң Рокфеллерлерниң, Дюпоннарның, Меллоннарның өг-бүлелериниң акша хөреңгизи чурттуң бүгү ажылчыннарының алыр ажыл төлевиринге болгап оларның өг-бүлелериниң бүгүде акша шыгжамырынга деңнежип турар. Миллиардерлерниң тамчыктыг чурттаалгазы ындыг янзылыг-дыр.

Ынчаарга ол-ла комиссияның сенатка киирип келген дыңнадыгындан алырга, амгы үеде Американда 25—30 млн. кижи шуут ядарап-түреэн болгаш олар кырынечиң күзели-биле амыдырап турар. Ядарап аштаан кижилерниң амы-тынын камгалаары-биле чазак черин деи ындыг кижилерге бичии ыыш-чем аймаа, дузалаашкын бээр черлерин кылып каан. Ол черлерде оочур манаан кижилер кашп хүн улаштыр туруп турар, оон кижи черле үзүлбес. Буржуаз пропагандачылар «хостуг делегей» деп мактап турары капиталистиг чурттарның эң тергиини, бай-шыдалдыы — АКШ-та байдал ындыг янзылыг.

Профессор Лиэиильдиң кылган түңнелдеринден алырга, Францияда беш кижиниң бирээзи-ле түреглиг байдалды чурттап орар.

Капиталистиг чурттарның ажылчын чоннарының тавааржып турары эң берге чүве болза, ажыл чок хоозунун уламындан турары болур. 1975 чылда АКШ-та ажыл чоннарының саны 8 млн. ажып турган, ооң амгы үеде барык 4 млн. хире кижи доктаамал ажыл чок боор турар. Бо сан-чурагай чаа чылда улам көвүдээр байдалдыг апарган. Чуртта негр чонунуң байдалы оңза берге. Негр аныяктарының барык 42 хуузу шуут ажыл чок. Европа чурттарында ажыл чоктарының саны 10 млн. ашкан.

Ажылга хүлээн албас, кылыр ажыл чок боор ээрге капиталистиг чурттарның чону өске чурттарже көжүп чорууп ужурга таваржып турар. Чижээлээрге, эрткен чылын шериг албаныгларны санаварка безин АКШ-тан 1,6 млн. кижи өске чурттарже көжүп чорутан.

Империалистиг күрүнелерниң пропагандазы боттарының чурттунда байдалдары хөй-нииттиниң шыңыраар, капиталистиг тургузуушкунну мактаар дээш кандыг-даа ораалажыышкыннарны кылып турза-даа херек кырында байдал ындыг янзылыг тодараттынып кээп турар. Капиталистиг нииттилел эвээш санныг бай-хөреңгитеннерниң эрге-ажыын камгалаан болгаш ажылчын чоннарының амыдырал чурттаалгазын экижидеринге кандыг-даа рольду ойнавайн турарын соолгу чылдарның дургузунда уламчылап келген экономиктиг кризистер бадыткап турар. Ылангыя акшаның үне чокталышкыны, ажыл-чем болгаш үлетпүр бараалнарының өртек-үнезиниң үргүлчү өзүп турары чонунуң амыдырал байдалын улам-на баксырадып турар.

Социалистиг тургузугнуң капитализмден артык күштүүнүң дугайын бистиң чуртувустуң хөгжүлдези маргыш чокка бадыткап турар. Аңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни маңаа көргүзүп болур. ССРЭ чурттаалга туружунуң айтырыын эки келген түрүм чедиишкиннерниг шиитпирлеп турар. Тоску беш чылдан дургузунда ниитизи-биле 544 млн. дөрбелчин метр чурттаалга шөлү ажыглалда киргени, чүгле 1975 чылда 11 млн. совет хамаатызы болунгу чурттаалга байдалын экижиткен. Тоску беш чылдың дургузунда ажылчыларның бүгү ниити ортумак өөредилгезин бистиң колдуунда шиитпирлеттинген. Оңгу беш чылда 7 млн. ажыт школачыга чаа школаларны тударын, уруглар албан черлериниң база медицина болгаш дыштанылга черлериниң тудуун калбартырын төлевилелде айыткан.

Капиталистиг чурттарның чону ындыг чедиишкиннерни болгаш чаагай чурттаалганы көрүп-даа чадап эп шыдавас. Чүге дээрге нииттилелдиң бүгү кежиктүглериниң кылып, бүдүрүп каан материалдыг чүүлдерин хуу өмчүнүң ээлери капиталистер боттарының соңуургалынга ажыглап турар. Даштыкы парламентиниң херечилер туралы-биле алырга, Американың бүгү чурттакчыларының 25 хуузу багай бараактарда чурттап турар. Чүгле Лондон хоорайда шуут бажың чок кижилерниң саны 30 муң ажып турар. Ындыг турбуже капиталистиг чурттарның улуг хоорайларында чүс-чүс чазаг-кижиниң тудкан бажыңнар ээн турар. Ооң чылдаганы чүге дээрге, ук бажыңнарның хөлезин улуг, бодунуң кижилер ону төлептер шыдавас чок. Ынчангаш ол бажыңнарның ээлери оларны янзы-ла тоолап каан турар.

Американда медицина хайгааралын ап көрээлиңер. Ында кижиниң кадыын камгалаарынга көрдүнген чаңгыс-даа халас чүве чок. Бүгү ынчаарга, эмнээшкинни чүгле акша бар болза-ла кылып болур. Чаңгыс чиик Америк өг-бүлеге бир урут божуттунарының шуудавы 2 муң доллар көскүлап турар. Божуур дээш эмнелгеге барган ие кижи эмчиниң бодунга 800 долларны, акушер-сестрага 200 долларны, эмчиге бир четек сыпканы дээш администрация черинге 500 долларны, өске туудалдарга 100 долларны төлеп турар.

Кижи төрелгетенниң бурунгаар депшилгезинге мооңдактыг тааварипытырып турар амгы үениң капитализминиң алыс мөзүзү ындыг боор турар.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ,
лектор.

Даштыкыда

ШИМЧЭЭШКИН УЛАМ КАЛБАРГАН

СОФИЯ. Чили улустуң демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазын делегейге калбартыры чугула ужур-дузалыг деп Чилиниң Социалистиг партиязының Чиигине секретары Карлос Альтамирано аңаа болгаш парлалга конференциязынга чугаалаан.

Чилиде террорга болгаш арзыланзыг үүлгедиишкиннерге удур кампанияны организастааның кол-ла волю Совет Эвилелинге, Кубага болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарынга оноажып турарын К. Альтамирано демдеглээн.

Өлүмнүг кыжааныышкынга таварышкан Луис Корваланның болгаш өске-даа политиктиг хоругдаттырганнарның амызын камгалаары дээш демиселди улам калбартырынче делегейниң хөй-ниитизин К. Альтамирано кыйгырган.

БУЭНОС-АЙРЕС. Чилиниң удурланыышкынын шимчээшкининге дузалаарының башкарылга комиссиязы (КОМАЧИ) аңаа медеглел кылгаш, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Луис Корваланны болгаш Улусчу чаңгыс эптиң өске-даа удуртукчуларын доп-дораан хостаарын негээн. Луис Корваланны судтап, шаажылаарын болдурбас теммеглерни алырынче КНО-ну, а ол мынчап Аргентинаның чазаан КОМАЧИ база кыйгырган.

БОНН. Барыын Германияның хөй-ниитизиниң калбак бөлүктери Чилиде ужур-дуруу чок, арзыланзыг үүлгедиишкиннерни соксадыры дээш шимчээшкинге каттыжып турар. Коммунистер болгаш социал-демократтар, нацизмге удурланыышкын шимчээшкининиң киржикчилери, профэвилел ажылдакчылары, аныяктар болгаш студентилер организацияларының активчилери-даа Луис Корваланны болгаш өске-даа чили хоругдаттырганнарны судтап шаажылаарын болдурбазынче кыйгырып турарлар.

(СЭТА).

• • •

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы калбартыры ниитилел депшилгезиниң хөгжүлдезин шөлмынчыдарының талазы-биле чаа-чаа улуг аргаларны делегейниң улустарынга бээр деп Финляндияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң аңаа болган пленумунуң делегей айтырыгларының талазы-биле хүлээп алган медеглелинде чугаалап турар. Делегей байдалының өскериилгени — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралда чайгылыш чок боттандырып турар Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг чурттарның турушутуг демиселиниң, коммунистиг партияларның, ажылчын аңгының өске-даа организацияларының, демократтыг болгаш депшилгеже чүткүлдүг күштерниң, делегейниң антиимпериалистиг бүгү күштериниң үргүлчүлелдиг демиселиниң түңнели болур.

• • •

БОО-ЧЕПСЕКТИ ДҮЖҮРЕР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сан-Францискода чепсегленииишкинниң дүжүрери болгаш социал шынныг чорук дээш поход эгелээн. Ону АКШ-тың бурунгаар депшилгелиг дыка хөй организацияларының саналын ёзугаар организастаан.

Походтуң киржикчилерниң орук Каттышкан Штаттарның найысылалы — Вашингтонче угланган. Олар чурттуң 12 штаттарын таварааш, беш чарык муң километрни эртпен соонда, октябрь айда аңаа четпер ужурлуг.

Оон кол-ла сорулгазы — чепсегленииишкинни дүжүрери дээш, моолчүгделди болгаш сөөк-азы ылгаар чорукту соксадыры дээш, социал дең эрге болгаш шынныг чорук дээш демиселдиң массалыг кампаниязынче американнарны хаара тударынга боор турар.

ГИДРОТУДУГЖУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

СОФИЯ. Алдыгы беш чылда (1971—1975 чч.) Болгария Улус Республиказы гидро-техниктиг элээн каш тудугларны ажыглалга киирген. Гидротудугжулар дараазының чедиги беш чылда (1976—1980 чч.) бо талазы-биле чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелериниң үндезинин база салганнар. Амгы үеде «Чайра» дээр ГЭС-те ажыл долу базым-биле чорууп турар болгаш чуртта эң улуг дээн Дунайның суггарылга системазының тудуу улам калбарган. Бо чылын күрүнениң «Гидро-тудуг» ажыл-агый каттыжышкынының нииити түңү 76 миллион лев-акшаның тудуг-монтаж ажылдарын кылыр.

ГДР-ДЕН КУШ ФАБРИКАЗЫ

БЕРЛИН. Перлеберг хоорайда (Шверин округ) куш фабриказының дериг херекселдерин кылыр комбинат беш чыл дургузунда бүдүрүкчүлүг чорукту ийи катап улгаттырган. Ол комбинатта кирип турар алды бүдүрүлге чеон ЭДЧ-ниң шугуму-биле эң хөй мизыг ... [illegible] ...дерни кылып үндүрүп турар. Соолгу үш чыл иштинде Перлебергтиң специалистери ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар 150 куш фабрикаларын туткан.

ХОСТАЛГАГА АЛДАР

ПРАГА. Остравада «Тиилелгелиг февраль» шахтазында Владимир Тваружканың бригадазының кежигүннери эвээгеден артыр ажылдааны дээш төлевирин 1945 чылдың май айда Остраваны хостаан Совет Армияның болгаш 1-ги чехословак гвардейжи корпустуң дайынчыларынга тураскаалды тударынга тускайлаарын шиитпирлээн.

(СЭТА).

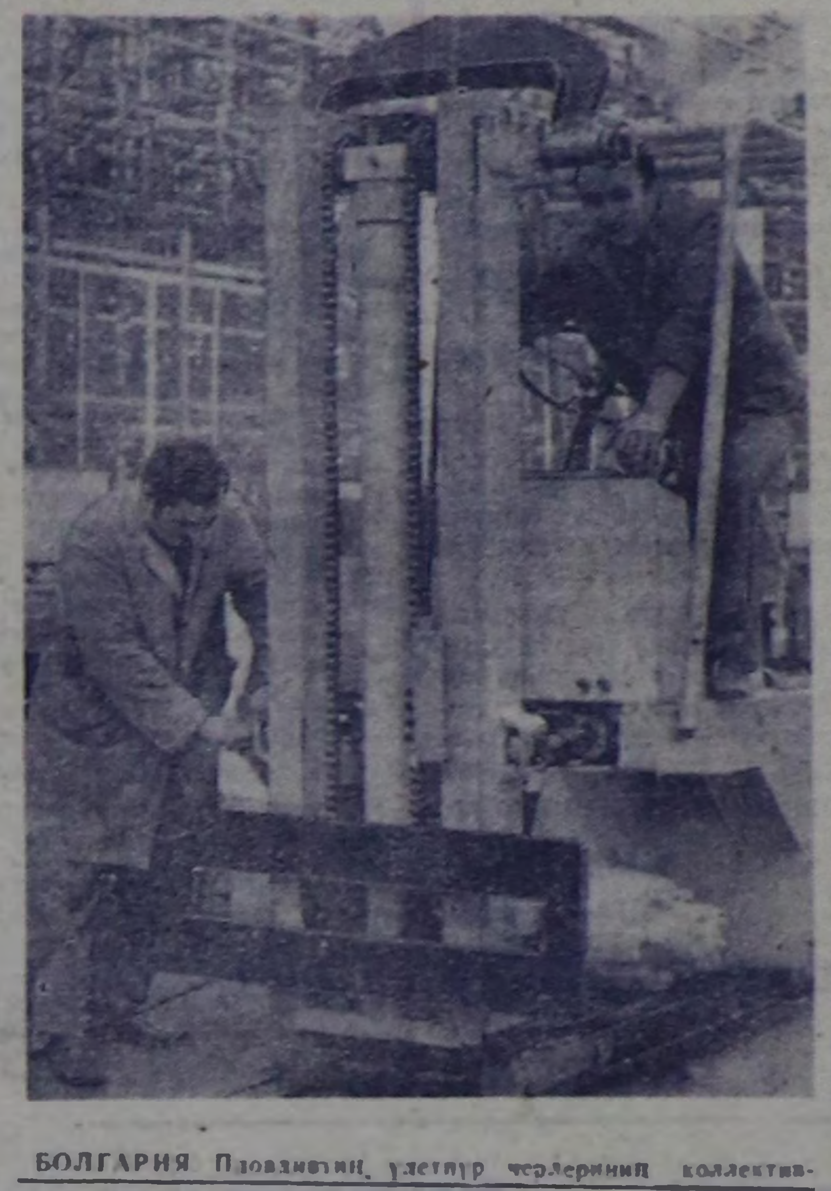

БОЛГАРИЯ. Пловдивтиң үлетпүр черлериниң коллективтери чиг-этти, материалдарны, оттулар чүүлдү камнаары дээш чарыштың эгелекчилери болган. Ону амгы үеде бүгү чуртта деткип турар.

ЧУРУКТА: Пловдивтиң «Рекорд» заводунуң эң эки ажылчыннары — эптечилер Д. Петров, К. Чакыров. Олар боттарынга алган хүлээлгелерин база-ла алдарлыы-биле күүседип турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Депшилгелиг чаартылгалар

ЛИМА. Перунуң президентизи Франсиско Моралес Бермудес чуртта социал-экономиктиг чаартылгалар дээш демиселдиң ёзулуг талалакчыларын ол чаартылгаларны камгалаары-биле боттарының күжүн сырый каттыштырарынче кыйгырган. Тайбынга ынакшылдыг бүгү күштерниң чаңгыс эптиг болур чоруу социал-экономиктиг чаартылгаларның идегелдиг магадылалы болдурар деп президент демдеглээн.

Тараачыннарның удурланыышкыны

● ПАРИЖ. Франция бүрүнү-биле фермерлерниң чуртта кодээ ажыл-агый байдалын экижидер талазы-биле негелдезибиле төлбашкан шимчээшкинге хаара туттурган. Францияның тараачыннары боттарының орулгаларының деңнелин амыдырал болур деңнелге тургузарын эрге-чагыргалардан негеп турар. Өртек-үнениң улгаткашынын болгаш акшаның үнезиниң кудулаашынып уржуунда соолгу ийи чылда боттарының продукциязын садарындан тараачыннарның алыр орулгазы 20 хуу кудулаан. Чурттуң улуг эвес кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелери массалыы-биле хоозурап турар.

Францияның тараачыннары ол мынчап «Нииити рыноктуң» чер дугайында политиказынга база удурланып турарлар. Чүге дээрге, ол политика кодээ ажыл-агыйның улуг-улуг компанияларының эрге-ажыктарын барымдаалаан боор турар.

● БРЮССЕЛЬ. Бельгияда чигир кылыр ҷеп черлерниң бирээзи — Тирлемона хоорайының кудумчулары-биле он-он тракторлар таварып эрткен. Свёкла тарып, өстүрер фермерлер оон садар өртектерин улгаттырар дугайында негелдезин деткиири-биле ындыг чыскаалды кылганнары ол-дур.

Кодээ ажыл-агый продукциязын садып ап турар монополияларның кажар-оптуг үүлгедиишкиннерниң түңнелинде тараачыннарның орулга-тывыжы дыка эвээжээн.

● БОНН. ФРГ-ниң статистика эргелелиниң дыңнатканы-биле алырга, 1975 чылда ол чуртта бичии-бичии тараачын ажыл-агыйларның саны 1974 чылдыындан 2,4 хуу кызырылган боор турар.

(СЭТА).

Ливанда байдал

БЕЙРУТ. (СЭТА). Дээди Шериг Комитединиң ында парлаан медеглелинде бүгү чуртта болгаш Бейрутта байдал оожургалдыг боор турарын айытпан. Ынчалза-даа найысылалдың «Аль-Мухаррир», «Бейрут» дээр ийи нейтерелгей солуннарының редакциялары турар Шиях дээр районга болган таварылганың уржуундан удур-дедир аткылажыышкын эрткен воскресеньеде болган. Боо-чепсектиг кижилер оңгуларны үреп, чайладырынга моондактап турганнар. Ынчалза-даа удаваанда байдал оожургалдыг апарган.

Агрессия кылыр тепкииш

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу Африканың ажелекчилери НАТО чурттарынга деткидип алгаш, Намибияны Африканың хамаарылпас чоруунга удур үүлгедиишкиннер үндүрер талазы-биле кол тепкииш кылыр чери кылдыр ажыглап турар. Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу Организациязының (СВАПО) ында парлаан медеглелинде айытканы-биле алырга, амгы үеде Намибияда милитаристиг шимчээшкинниң күштүг программазын боттандырып турар. Бо хүннерде Барыын чүк чурттарындан барган телевиделечилерниң отряттарын ында база мөөңнеп турар.

Бөгүн — Ангола улустуң хосталгазы дээш демиселинге эп-сеткил каттыштырарының хүнү

Ангола Улус Республиканың (Луанда) Анголаның хостаары дээш Улусчу шимчээшкиниң (МПЛА) болгаш чазаан хүлээп деткиирин илереткен чыскаал.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ ДЭЭРИНДЕ

СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге тевевилелинде агаар транспорту-биле, эң ылаңгыя ырак-узак черлерге болгаш чедери берге районнарже чүък чедирерин дыка экижидип, сайзырадырының соруглгазын салган.

Чурттуң чедери берге ындыг черлериниң бирээзи—Тюмень областың соңгу чүгү боор турар. Самолёттарның болгаш вертолёттарның дузазы-биле ужу-кыдыы чок тайгага болгаш тундрага, малгаш-баларлыг, хемсугларлыг черлерге чедип турар. Ужар чүүлдүң дузазы-биле ооң нефтиниң болгаш бойдус газының кадагалаттынып чыдары байлак черлерин шиничилеп тыпкан, күчүлүг ус-тывыш черлерин тургускан болгаш тудуп-даа турар, электри тогу дамчыдар шугумнарны болгаш демир-оруктарны салып турар. Ооң түңнелинде Барыын Сибирьниң нефть казып, тывары чаа төвү хөгжүп турар.

Бо чылын Тюменьниң соңгу чүгүнде бистиң чурттуң «ИЛ-76» дээр чүък дажыглаар чаа самолёду ажылдап турар. Ол Тюмень-Нижневартовск аразынга чүс-чүс километр ырак-узак черге ушпушаан, Самотлорнуң нефтичилеринге, тудугжуларынга чугула чүъктерни, техниканы дажыглап, нефтилиг чаа-чаа черлерге дериг-херекселдерни аппарып берип турар.

ЧУРУКТА: ИЛ-76 самолётка «Икартс» деп автобусту чүдүрүп турары. Венгр Улус Республикага кылган ол таарымчалыг машина Самотлорнуң нефтичи тудугжуларын сөөртүр.

И. САПОЖНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы)

„АЯЛГАНЫҢ“ АЯН-ЧОРУУ

Малчыннар чурту—Бай-Тайганың район төвүнде Культура бажыңының «Аялга» агитбригада кыш, чай чок доктаамал ажылдап турар. Мында шупту 12 талантылыг аныяктар хаара туттунган. «Аялга» чүгле январьда безин районнуң бүгү суурларынга солун программадан тургустунган концерттиг айладааңкынны организастаан. Барган-четкен суурларның чурттакчылары оларны чылыы-биле хүлээп ап турары күүседикчилерниң хей-аъдын улам көдүрер.

Республиканың хоочун башкыларының бирээзи чораан А. Белек-Баирниң «Келин» деп чаңгыс кожегелиг шиизи-биле концерт эгелээн. Ол шиide Санчаттың ролюн улусчу театрның режиссеру С. Марийоол, Санчаттың кадайы Бестектаң ролюн библиотекарь Т. Ооржак, музыка школазының башкызы Б. Чүлдүм-Сүрүң салдап эргелекчизи Хойжумааның ролюн күүседип бээрге, залга олурганнар чир-шоң дужуп, адып часкаашкыны чайгаар-ла динмиттелир. Оларның балым, шимчээшкин бүрүзү артык эвес. Үнүн чавызаары, бедиири, арын-шырайның өскерлиишкиннери көрүкчүнүң кичээнгейин хаара тудуп, сеткилсагышты хайныктыра бээр. Ынчангаш бот-тывынгыр артистерниң арга-дуржулгазы эш-өөрүнге-даа үлегер-чижек боор турар.

Ачыяк бот-тывынгыр композитор Г. Базырның «Төлептиивис көргүзээлэ» деп ырын чаржакчы чарлап кааптарга, Культура бажыңының ажылдакчылары С. Иргит, М. Сат, А. Монгуш сценага кеступ кээр. Оларның сцена культуразын сагыы билири, хоюг чараш үннери — көрүкчүлерниң магадал, таалалын чайгаар хайныктырар.

Агитбригаданың идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи М. Иргит янзы-бүрү танцылар күүседиринге ынак. Узбек, кыргыс, тыва танцыларны ол авааңгыр-кашпагай, ээлдек чараш күүседип турар.

Концерттиң программазы үениң болгаш чер-черниң амыдыралының аайы-биле тургузуп алырын «Аялганың» киржикчилери оралдажып турар. Мында «Тевектер», «Хүреш» дээш чижектиг тыва национал аян-чаңчылдар сиңирген танцылар, ажыл-ишке, ажы-чалда четпестерни сойгалаан, амыдыралдың хөлегелиг талаларын сатираның оду-биле чырыдарын оралдашкан бот-чогаадыгларны киирип ээштиг боор турар.

Чоокта чаа бистиң «Аялга» агитбригадавыс «АН-2»-ге олурупкаш, ырак-узак Кара-Хөлге ужудуп четкеш, үш удаа концертти көргүстүвүс. Кара-хөлчүлер бистиң көргүскен оюнувус дээш өөрүп четтиргенин илередип турганнар. Кара-Хөлдүң Культура бажыңы болгаш мында библиотека районда культура одагларының дээрелери деп санаткан. Ынчангаш анаа оюн-концерт көргүзүп чорааш, оларның арга-дуржулгазы-биле таныштыган бис. Мында Культура бажыңын аныяк коммунист К. Авыр-оол директорлап турар. Ажылдың канчаар тургустунганын ол биске долузу-биле таныштырды.

Ол культура одааның ниитиия, даштыкы каасталга, дериглеи таарымчалыг, бус-биле чылыдар одалга системалыг болгаш чылыг-даа, чырык-даа. Ажылчы чонуң хостуг шагын таарымчалыг организастап турар. Кино, лекция, беседа, янзы-бүрү темалыг кежээлер, солун концерттер болуп, бөлгүмнер доктаамал ажылдап турар болду.

«Аялга» чоокку үеде Моңгун-Тайгаже аъттанарынга белеткенип турар.

Б. ЧАМБЫТ,
агитбригаданың киржикчизи.

Улусчу танцының академиязы

ССРЭ-ниң улустарының танцызының күрүнениң академиктиг ансамбли профессионалдыг хореография урал чүүлүнге чаа чүүлдү киирип —улустуң танцызын сценажыдып сайзыраткан.

Совет Эвилелиниң улустуң артизи Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Игорь Александрович Моисеев — ансамбльдиң организакчызы, эвичег чок удуртукчузу болгаш бүгү танцыларның тургузукчузу боор турар.

Ансамбль уран-мерген чогаадыкчы ажылының баштайгы базымнарындан эгелээш-ле, танцының бөдүүн аян-хевирлерин анаа-ла өттүнүп күүседиринден ойталаан. Улустуң уран чүүлүн, хореография болгаш ыры фольклорун, улустарның иштик-хептерин, амыдыралының онзагай байдалдарын, оларның төөгүзүн өөренип көрбүшаан, ол коллектив улустарның танцыларының онза хевир-байдалдарын, оларның иштики утказын илередиринче чүткүвүшаан, ол сорулгага профессионалдыг уран чүүлдүң — драматургияның, композицияның, танцы болгаш актёр техниказының, композиторнуң болгаш чурукчунуң мергежилиниң бүгү-ле болдунар аргаларын долузу-биле ажыглап турар.

Моисеевчилерниң көргүзүглериниң кол-ла чүүлү Совет Эвилелиниң улустарының танцызы боор турар. Ансамбльдиң көргүзүглери симфониялыг хөгжүмнүң болгаш улустуң хөгжүм херекселдериниң чамдык хевирлериниң-даа үделгези-биле боор турар.

Ансамбльдиң көргүзүглериниң хөй кезии даштыкы чурттарга болгулаар. Ол коллектив Совет Эвилелиниң бүгү республикаларынга болгаш делегейниң беш ажыг чурттарынга чораан.

Коллектив совет республикаларга болгаш даштыкы чурттарга-даа бодунуң уран чүүлүн көргүзерде, оларның амыдыралы, культуразы болгаш уран чүүлү-биле, ооң иштинде танцылары-биле база таныжып турар. Ооң дузазы-биле ансамбль бодунуң көргүзүглерин Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы-даа чурттарның улустарының чаа-чаа танцылары-биле байлакшыдып ап турар.

Совет хореография уран чүүлүн сайзырадырынга шылгараңгай ачы-дузазы дээш база төрүттүнгенинден бээр чедеи харлааны-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму И. А. Моисеевке Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскаш, Ленин ордени болгаш «Кадыыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: «Орус сюита» дептанец.

В. САВОСТЬЯНОВ биле В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сонуургактарга

ТЕ МЫЙЫЗЫ

Улуг оруктардан хайыы, тайга-даскыл чурттуг кыргыстар шаанда мал өстүреринден аңгыда, кызыл-тас, арбай болгаш чиңге-тараа тарып чораан. Кызыл-тас биле чиңге-тараа — кижилериниң аъш-чеми, а арбай—мунар аъттарның чемижи. Тарып каан кызыл-тас үиjмейин барган черлерге, арбайны кижилер-даа, мал-маган-даа чип турган.

Кадыр-берт, ырак-узак черлерге чурттап турган кыргыстар чер аңдарарынга те мыйызын андазын кылдыр ажыглап чораан. Шыын чуглаларга, бурун шагла дужуткур шынаалары улузу безин чер ажылын бөдүүн херексел-биле кылып турган.

Кончуг-ла улуг мыйыстыг телер тургулаар, а чамдыктарының мыйызының узуну бир метр чартык чеде бергилээр. Дириг амытан бүрүзү-ле амы-тынныг чоруурун оралдажыр. Телерниң мыйызы база-ла камгаланырынга херек. Азырал амытаннарны болгаш ээлерин ыттар база камгалаар-ла болгай. А те хөөкүйлер чүгле мыйыстары-биле камгаланырлар. Ынчангаш оларның мыйыстары узун болгаш быжыг.

Мыйыстың чидиг бажы чээрби-ужен сантиметр болгаш дыгыы-чак-даа, кадыгдаа. Чер аңдарарынга оларның харын чидиг баштары кончуг херек. Ээтпек болганда мыйысты холга тудары эптиг. Ол узун болган тудум-на черни казып, даштарны аңдара тырттарынга кончуг эптиг. Ылаңгыя улуг даштарны ооң ээтпек ужу-биле кагааш, аңдара шелерге дыка таарымчалыг. Оозук, азы куску-хаай-биле хаядаштыг черге сумун-бута казарга, шыдашпас — дораан шаптылап каар. А те мыйызы кадыг болгаш эгилицээш болганда, шоюкпас. Хүмнүң-не чер казар болза, демир ышкаш, чидидип-ле турбас. Эгилиндээш болганда даштарга деттеш, ол сынмас-даа, шаптыланмас-даа, харын чидиг апаар. Чүгле харын барза-барза, ооң тидиг, шиш бажы карттазы берип болур. Ынчалза-даа ол элеп карттагыже, каш-даа сумун-бутаны казып каап боор.

Те мыйызы—хая-даштыг даг чурттуг кыргыстарның тараа тарып чиир шаандагы идегелдиг сандазыны боор турган.

Т. БАТЫРКУЛОВ.

ХАР БОЛГАШ ЧЕЧЕКТЕР

Соолгу үеде бойдустуң, чаш уруг дег, үргүлчү өскерлир чаңы Таджикистанда чылдың бүгү үелерин холуп-бүлүп каапкан. Кыжын хар эрте күзүн-не черни шыва алган. Ол хирезинде бүгү кышты өттүр хемнер уннары, хову, шөлдер сукеап, изиг чай душкуже чедир суксунун хандырып алыр дээш хар манап чыда кыштаан.

Чылдагааны —хүн дээрге мырыңай шын туразы-биле, часкы чүве дег, чылыдыр хүннеп турар. Даглар эдектери ногаарарып, хек-даваннар, миндальтар (чидиг-кызыл өңнүг чечек) чечектелип, шыналарны, хемнер уннарын шыва алы берген.

А чогум дагларның бедик баштарында бо кыжын 2—3 метр чедир хар дүшкен. Чыккылама соок база-ла бодунуң эргезин долузу-биле ажыглап турар.

Таджикистанда кыш биле час шак ынчаар бот-боттарының эргезин хунаажып турар. Ынчангаш Таджикстанның улус, часкы каан эртен ышкаш, онзагай, даглары ширини чурт дижип турары-даа оозунда.

Л. НИКУЛИНА,
СЭТА-ның корр.

Номдугайында

ЭРТЕ КЕЛИР ДУРУЯАЛАР

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында совет улустуң фронтуларга болгаш тылга эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында чогаалдарга база бир чогаал немешкен. Ол болза проза чогаалының мастери, Ленинчи шаңналдың лауреады, кыргыс чогаалчы Чингиз Айтматовтуң «Эрте келир дуруяалар» деп тоожузу болур. Ук чогаалды «Новый мир» деп журналдың 1975 чылда үнген 9 дугаарында парлаан.

Тоожуда дайынның дошкун чылдарында бир кыргыс аалдың амыдыралын, ол ырак аалдың улуг-биче кижилериниң бүгү совет чон-биле кады чурттап, маадырлыг чорукту кылып турарын чуруп бижээн.

Дүктен арган бөдүүн аржыыл эштип алган, доңа берген Инкамал-апай башкы географиа кичээлин эрттирип турар. Индияның эриктериниң чанында турар тоолчургу ортулук Цейлон дугайын уругларга ол чугаалап бээр. Дайын мурнунда хоржең-биле одап турган класстың соогу аажок: уруглар бичии болгаш-ла кудумчудан саваң кусмактап кээп, суугуже киир кагылаар.

Класска орган уруглар башкызының солун чугаазын дыңнавышаан, дайын мурнунда амыдыралынга болгулаан солун чүүлдерни, аас-кежиктиг хүннерни сактып, кижи бүрүзү бодунуң бодалынга алзыпкан орар.

Кичээл доозулбаанда колхоз даргазы Тыналиев биле өөредилге эргелекчизи класска кирип. Башкы Инкамал-апай болгаш өөреникчилер аалчыларны дүвүрээзин-биле уткуп алыр:

— Чүү болган ирги?—деп айтырыгны дораан салыр. Дайынның дүвүрээзининге алыскан кижилерниң ындыг айтырыгны салыры-даа чоп.

— Дайынны тиилээр төлээде тараа херек. А ону тарыыр кижилер чок. Аксайның ырак шөлдеринче ажы-төлдүг херээжен кижилерни чорудар арга чок. Ынчангаш дуза дилеп, силерниң-биле сүмележип дээш келгеним ол. Силерни өөредилгеден чарары кызаа кузенчиг боор. Ынчалза-даа өске арга чок апарган. Меңээ эки өөредилгелиг оолдар херек. Чүге дээрге, эки өөренир кижилерниң ажылдаары база эки болгай. Олар соолунде барып өске өөрүк чедип алырда бергедевес. Амдыызында ындыг хемчеглер албас болза хоржок апарган—деп, Тыналиев школа самбыразында азып каан карта чанында туруп алгаш чугаалаан.

Он дөрт, он беш харлыг оолдар шилзэрген-ле эгелээр.

Өөредилгезин каггаш, колхозта ажылдап, тараа тарыксаар, күш-ажылы-биле тиилелгени чоокшуладыксаар оолдар хөй болган. Ындыг-даа болза чүгле каш кижини дергеc шилип алган. Олар болза он дөрт, он беш харлыг-даа болза, колхозка хире-чергези-биле ажылдап, чүвениң ужурун биле берген, мага-шыырак мага-боттуг оолдар болган.

Бирги маадыр— Султанмурат болган. Ооң хары он беш өезин четпээн. Бекбайның оглу Султанмурат угаанныг болгаш кашпагай болганындан бөлүктүң командиринге томуйлаткан. Ооң ачазы ырак черде, фронтуда, эрес-дидим тулчуп турар. Ол дайынчы аъды Чабдарны оглунга арттырып каан. Султанмурат чараш кыс Мирзагуль-бийкечиге чажыды-биле ынакшыыр.

Ийиги маадыр — алдарлыг Анатай-батыр. Ол отрядта оолдарның эң улуу, он алды хар чедер чыгган. Ооң оолдардан чыдып келир чүгү-даа чок: дурт-сыны арай бичежек боп, күш-шыдалы аажок.

Үшкү маадыр — чаптанчыг оол Эркинбек-батыр. Ол өг-бүлениң эң улуг оглу, оки болгаш идегелдиг өңнүк. Ачазы Москваны камгалап тура маадырлыы-биле өлген. Оол ажыгын ажып, бүдүү ыглап каап чоруур.

Дөрт дугаар маадыр— Эргеш-батыр. Он беш харлыг. Бодал-сагыжын бо-ла чугаалай бээр. Ачазы база-ла фронтуда. Ооң аъдын Алтын-туяк—алдын буттуг деп адап каан.

Ол маадырларның аразынга беш дугаар батыр база турган. Ону Кубаткул-батыр деп адаар. Ол он беш харлыг-даа болза өг-бүлениң улуг оглу. Ачазы Ада-чурттуң дайынынче аъттанааш, Белоруссияның арыгларынга маадырлыы-биле амы-тынындан чарылган.

Чогаалдың маадырлары бо. Чингиз Айтматовтуң алдызында чүнү-даа кылбаан бичии оолдарны маадырлар деп адап турарының ужуру чүдел дээрге, оларның берге үеде эрес-дидимин, күш-ажылын магадааш, шак ынчаар ынакшыыл болгаш хүндүткел-биле адап, номчукчуга таныштырып турар.

Оолдар чазын ажылдаар аъттарын ажаап, семиртип алгаш, Ак-сайның ховуларынга барып тарылганы эгелээр.

Ийи четпээн бичии оолдар шак ынчаар ниитиниң херээнге киржип, улуг чурттуң чуртталгазы-биле чурттап, улуг чонунуң тынышкы-биле тынып эгелээр. Ырак шөлге ажылдап турда, эрте келир дуруялар ужуп келир.

Айтматов чогаалдарын маадырынга далашпас, бодунга негелделиг чогаалчыларның бирээзи. Ынчангаш ооң тоожу бүрүзү—номчукчуга солун.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ССРЭ-ниң олимпийжи шаңнидек командазының кежиттүннери (солагай таладан он талаже).

УСТҮНДЕ: Галина Кулакова, Раиса Сметанина, Людмила Баранова, Зинаида Амосова — хаактыг чарыш;

АДААНДА: Юрий Скобов, Николай Бажуков, Василий Рочев болгаш Иван Гаранин — хаактыг чарыш.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Шынның» материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

«Керосинден белеткеп ал...» деп эгелиг шүтүмчүлелдиг чагаа бо чылдың январь 4-те парлаттынган. Мугур-Аксы суурда электри шүтүмүнүң үрелип турарының дугайында мында бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Моңгун-Тайга район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы В. Сүге-Маадырның биске дыңнатканы:

Электростанцияның багай ажылдап турарының дугайында автор шын бижээн. Электростанция чогумчалыг ажылдазын дээш райкүүском болдунар хемчеглерни алган. Чижээ аңаа ажылдаар кадрларны чегчелээн, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары электростанцияга дежурныйлап турар. Суурнуң чырыы чедимчелиг болзун дээш чурттакчылар электроплиталар ажыглавайн турар. Улуг вольттуг лампочкаларны биче вольттуг лампочкалар-биле солзан.

Тыва коммунэнергия чоон гус чериниң чырык хандырылгазын харылап турар. Коммунэнергияның директору Н. Чумаковтуң телефон дамчыштыр бистиң айтырывыска харыылааны болза:

Чамдык үеде станцияга күш ажылчы сагылга-чурум кошкап база чурттакчыларның электроплиталар болгаш өске-даа улуг күштүг чылыдар херекселдер ажыглап турганындан сайгылгаан өжүп, хил турган. Райкүүскомнуң болгаш бистиң талавыстан чамдык хемчеглерни алган соонда байдал экижээн. Мында электростанцияга улуг күштүг дизельди тургузарын планнап турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Моңу шыдаар силер». Өңнүг.
9.00—«Мээң Москвам». Теле-тайылбырлал.
10.00—Оноре де Бальзак—«Кызыл аалчылар бажыңы». Өңнүг.
10.50—Киножурнал.
11.00—Медээлер.
11.10—«Горнистер, кыйгырга харыылаңар». Өңнүг.
11.55—«Эртем—бөгүн».
12.25.—ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Огнивцев ырлаар. Өңнүг.
12.45—«Партияның пландары—чоннуң пландары». Экономиканың шыныры, шынарының экономиказы». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Стандарттар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы В. В. Бойцов киржир. Өңнүг.
13.30—«Матрос Чижик». Уран-чечен өңнүг фильм.
14.55—Киножурнал.
15.05—Уран чүүл мастерлериниң концерти. Өңнүг.
15.40—«Съездиден съезд чедир». «Совет Туркмения». Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Документалдыг фильм.
18.20—«КАИ экраны». Дамчыдылга.
18.35—Фильмнерни — уругларга. «Ачам биле авам бичии турган болза...»
18.45—Телемедээлер.
19.00—Документалдыг фильм.
19.10—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
19.35—«Лагач». Документалдыг фильм.
19.45—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.
20.25—XII кышкы Олимпий оюннарының ажыдыышкыны. Инсбруктан өңнүг дамчыдылга.
22.00—Концерт.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Эртем—бөгүн».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аязыр, хар чагбас. Барыын районнарга быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—11, өскелеринге 13—18, Кызылга 14—16 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыыл дээш кемниг херек үүлгедип» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске ужуралдары» 9.05, 10.50, 15.40, «Онзагай болуушкун» (2 сериялыг) 12.35, 17.25, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тамирде дал халазы» 15.00, 18.40, «Хөглээшкин болгаш эрес-дидими-биле» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чашкы шаанын соонда чүс хүн» 15.00, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.10, 20.00 шактарда.

«Тыва септелге-тудуг» тресттиң санэлектромонтаж талазы-биле бот-оруглга-чарылгалыг участогу Кызылга ажылдаары-биле каяначыларны, сантехниктерни чалап тур. Телевири— кылганын барымдаалап төлээр.

Адрези: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузу, бажың № 3. Телефон № 42-65, 40-52.

Энер-оол Маадыр-оолович Куулгетке Кызыл-Мажалык БАН-зиниң 1969 чылдың апрель 22-де тывысканы № 879017 чолаачы шынзылгазы читкен. Ону ам күш чок деп санаар.

Кызылдың автошколазы болза Чадаана хоорайда үшкү класстың чолаачыларын кылдыр өөредиринин курузунга кижилерни хүлээп ап турар, аңаа шуут кирип өөренир.

Кичээлдер 1976 чылдың февраль 5-те эгелээр. Адрес: Чадаана хоорай, Тиилелге (Победа) кудумчу, бажың № 95-А, автошкола.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 68.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00243.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (10014) | 1976 чылдың февраль 5, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТЫР

Кодээ ажыл-агый чылының түңнелдерин болгаш 1976 чылдың улус ажыл-агый планын күүседир талазы-биле сорулгаларны РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының февраль 3-те Москвага болган калбак хуралынга чугаалажып көрген. Эрткен чылдың агаар-бойдузунуң таарымча чок байдалы турза-даа, республиканың кодээзиниң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязының ниити хемчээлин сески беш чылдың-биле деңнээрге 14 хуу көвүдээрин чедип алган дээрзин анаа демдеглеттинген. Бо чылын ол чедиишкиннер чүгле быжыглаар эвес, харын база оон ажырарын чедип алыры эргежок чугула.

Хуралга СЭКП ТК-нын Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

(СЭТА).

КАЗАХ МАГНИТКАДАН ДЕЛЕГАТ

Караганданың металлургия комбинадында № 4 домна суугузунда мурнакчы бригаданы Казах ССР-ниң хүндүлүг металлургу Тюлеген Адам-Юсупов баштап турар. Ол Карагандада баштайгы домна суугузунуң тудуунга 16 чыл ажыг үениң мурнунда комсомолдуң путёвказы-биле барган болгаш чуртунуң ол эң улуг дээн бүдүрүлге черинде оон он-он өөреникчилери ажылдап турар апарган. Караганданың шой, каңы, чуга болгаш бедик сорттуг демири, кокс-химия бүдүрүлгезиниң продукциязы Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда 200 адрестерже чоруп турар. Тюлеген Адам-Юсуповтуң бригадазы комбинаттың ажылынга эвээш эвес үлүүн база киирип турар. Оон ажылдап турары 3200 кубометр иштиг суугузунга металлургтар хонукта-ла 15 удаа бедик шынарлыг эзилдиригилерни кылып турар, а бригадизиниң чаартыкчы саналдарының дузазы-биле бүдүрүлге чери чартык миллион рубль хире камналга алган.

Тюлеген Адам-Юсупов бодунуң эки ажылы дээш Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденнер-биле шаннаткан. Ол — ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң депутады. Караганданың партияның область конференциязынга Тюлеген Адам-Юсуповту СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегадынга соңгаан. Чурукта — Тюлеген Адам-Юсупов.

Ю. КУЙДИННИҢ фотозу.

ПМА.

ТИИЛЕНКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

1975 чылдың социалистиг чарыжынга Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадының коллективи тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу болгаш бирги чергениң дипломунуң-биле шаңнатканы. Ону тыпсырынга тураскааткан хурал болган.

Партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база бирги чергениң дипломун СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары В. С. Семенов комбинаттың төлээлеринге тыпсып берген.

Амыдырал хандырылга комбинадының директору Б. Ч. Сарыглар, даараныкчы мастерскаязының эргелекчизи Б. С. Саая, даараныкчы Б. Монгуш олар хуралга чүве чугаалааш, шаңналга төлептиг болуру-биле планны болгаш социалистиг хүлээлгени хуусаа бетинде, эки шынарлыг күүседир дээш улам эки ажылдаарын эш-өөрүнүң мурнунда хүлээнгеннер.

• • •

Республиканың тудуг организацияларының эрткен чылдагы социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп үнген «Кызыл төп электростанция тудуг» эргелелдиң коллективинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга тураскааткан байырлыг хурал ол эргелелге дүүн болган.

Мурнакчы тудуг организациязынга ол тугту республиканың күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү Н. А. Ситяев тывыскан. Шаңналды тудуг эргелелиниң начальниги А. А. Еремов баштаан бүдүрүлгениң төлээлери хүлээп алган.

• • •

Тес-Хем районнуң малчыннары 1975 чылдың социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкен, республикага ийиги черни ап, ийиги чергениң дипломун болгаш акша-биле шаңнатган. Ону тыпсырынга тураскааткан хурал дүүн Самагалдайга эрткен. Шаңналды Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри Н. Г. Лавриненко тывыскан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

ЧАРЫШТЫ ДЕТКИДИВИС

№ 48 тудуг эргелелинде Р. Григоровичиниң удуртканы шеверлекчилер бригадазының тудуг материалдарын камнаар, ажылдың шынарлыг чоруун чедип алыр, планныг онаалдаларның күүселдезин хуусаа бетинде боттандырар дээн эгелекчи саналын бистиң бригаданың кежигүннери чүүлдүтүнүп деткип турар. Бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын бедидер, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бүгү чуртта таныжып, чугаалажып турар бо хүннерде шеверлекчи эш-өөрүвүстүң уткуштур планны кылып, чарышче кыйгырып турарынга каттыжып, бистер база бедиткен хүлээлгелерни алдывыс. Планда кордүгениниң ёзугаар тудуг-монтаж ажылдарын 50 муң рубльге кылыр турган болзувусса, ону 57 муң рубль чедирерин, ажылдың шынарын «эки» деп демдектен кудулатпас болгаш ону беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдазын 115 хуу күүседирин хүлээндивис.

Шынарның беш чылында тудуг ажылының шынарынче кичээнгейни күштелдирер деп шиитпирлээн бис. Хүлээттинген объект бүрүзүнүң шынар көргүзүглерин ол талазы-биле инженер тускай журналга демдеглеп турар. Ол демдеглелдерни барымдаалап тургаш, түңнелдерни инженер-техниктиг ажылдакчыларның киржилгези-биле бригадирлер чөвүлелинге сайгарып чугаалажып турар бис. Ажылдың шынарында кандыг четпестер бар болганыл, оон чылдагааны чүдел, ону канчап эдерил деп айтырыгны шиитпирлээри чугула.

Шеверлел ажылдарының шынары дыка хөй чүүлдерден хамааржыр. Чижээ, № 9 бажыңга келиривиске малгаштаан ханалар чедир кургаваан болду. Чугайлаар, будуур бажыңны ылап-ла чедир кургадыр апаар. Ажылдың шынары база оон хамааржыр. Мындыг таварылгалар эвээш эвес болгулаар-дыр.

Ажылдың темпизин дүргедедип, шынарын экижидеринге механизацияны ажыглаары база улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле бисте байдал кандыгыл? Шеверлел ажылдарынга ажыглап болур будуур механизмнер, шала дескилээр машина, тигле сыскыыр агрегаттар эргелелде бар. Ону бис ажылывыска янзы-бүрү чылдагааннардан четче ажыглавайн турар бис. Радиаторлар будуурда кедип алыр респираторлар чедишпес.

Шала дескилээр машинаны ажылга барык-ла ажыглавайн турар бис. Эрткен күзүн чаа школа тудуунга ажылды дүргедедири-биле мээн бригадам ону ажыглап турду. Ол машинаның дузазы-биле ажылдың темпизи дүргедээн, шынары база багай эвес болган. Ону шеверлел ажылдарынга доктаамал ажыглаары чугула.

Кодурукчулерни ап көрээлиңер. Оларның шеверлел ажылдары эгелей берген объект бүрүзүнге тургузар ужурлуг. Ындыг турбуже, болганчок-ла бир объектиден өскезинге келиривиске, кодурукчулерни тургуспаан болду. Чеже маар боор, боттарывыс үстүкү каъттарже аар чүъкту дажыглап эгелээр бис. Амгы үеде ажылдап турарывыс № 9 бажыңда оларны база тургуспаан. Үстүкү каъттарже материалдарны хол-биле дажыглап тур бис.

Машина, механизмнерни шеверлел ажылдарынга доктаамал шиңгээдип алза, ажылдың бүдүрүкчүзүн бедиир, темпизи дүргедээр болгаш шынары экижиир.

Мээн бодаарымга, ажылдың бүдүрүкчүлүг болурунга аныяк ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылын чорудары улуг салдарлыг. Профтехучилищелер дооскаш тудугга ажылдап келген аныяктарның ажылдаан үнери, ажылга доктаавазы хөй болур-дур. Разряд чедип алган болза-даа, ажылга чаңчыкпаан болгаш чамдыктары баштайгы үениң бергелеринге таваржып эгелээр.

Аныяктарны чүгле мергежилге өөредир эвес, харын-даа хуудаа амыдырал-чурталгазын, оларның сагыш-сеткилин кандыг айтырыглар дүвүредип чоруурун билип алыксаар кижи мен. Ынчангаш олар менден арга-сүмени бо-ла айтырар бээрлер. Аныктар хостуг үезин, шалээзин чоп ажыглаар ужурлуг. Бригадавыстан Люба Карданева, Роза Хафизова туристиг путёвкалар-биле акы-дуңма Чехословакияга, Вера Ооржак, Уран-кыс Хертек — Югославияга четкен, Майя Ондар, Вера Чечекмаа найыралдың демир-оруу-биле бистиң чуртуң улуг хоорайларын кезээш, сеткил ханып келгенинге өөрүүр бис.

Чоокта чаа болуп эрткен партияның область конференциязынга республиканың коммунистери менээ улуг бүзүрелди көргүзүп, партияның XXV съездизинге делегат кылдыр соңгаан. Ону «Тыва тудуг» трестиниң, бригадамның коллективиниң ажыл-ижин үнелээни кылдыр санаар мен.

Бригадавыс ам марттың үлүүнде ажылдап турар. Эш Григоровичиниң удуртканы шеверлекчилер бригадазының эгелекчи саналын деткип, тудуг материалдарының камналгазын, ажылдың шынарлыг болурун чедип албышаан, бедиткен социалистиг хүлээлгевисти, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш кызып ажылдаар бис.

А. ЕЛЬШОВА.
№ 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири, СЭКП-ниң XXV съездизинге делегат.

ЧУРУКТА: А. Ельшованың бригадазы.

ДУГУРЖУП ЧУГААЛАШКАН

Республиканың социал хандырылга ажылдакчыларының чөвүлел хуралы Кызылга болуп эрткен. Анаа эрткен чылдың ажылының түңнелдерин болгаш бо чылдың сорулгаларын чугаалашкан. Активтиң хуралынга эрткен чылда чедип алдынган чамдык чедиишкиннерни демдеглээн. Тывада бо хүннерде 37 муң сес чүс кижи пенсия ап турар. 4420 колхозчу пенсия-биле хандыртынган. 9 муң 867 ажыт бот болгаш хөй уруглуг иелер күрүнениң акша дузаламчызын ап турар. Эрткен чылдың чамдык түңнелдеринин болгаш бо чылдың чугула сорулгаларының талазы-биле саналдар бээринге Каа-Хемден Фаина Кабышева, Чөөн-Хемчиктен Салчак Байыр, Улуг-Хемден Михаил Григорьев болгаш өске-даа эштер киришкен.

Ол активтиң хуралынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу киришкен. Социал хандырылга ажылдакчыларының үш хүннүг өөредилге семинарын база организастаан. Семинарның ажылы дүүн доозулган.

СОРУК КИРГЕШ...

Улуг-Хем районнуң партия организацияларының агитаторлары, илеткелчилери, пропагандистери СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын ажылчы чоннуң коллективтеринин хуралдарынга таныштырган.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң партком секретары М. Дапык ол чугула документиниң Эйлиг-Хемниң малчыннарынга таныштырган.

— Социалистиг чарыш дугайында доктаал бисти чедиишкинниг ажылдаарынче улам сорук кирди. Мен төрүүр 100 хойга онаалтыр 105 хураган, бир хойдан 2,7 кг дүк алырын аазаан кижи мен. Ам ол хүлээлгемни бедидип, 100 хойга онаалтыр 110 хураганны камгалап, бир хойдан-на 2,8 кг дүктү кыргып алырын хүлээнип тур мен. Бодум хуумда 6 тонна сигенни белеткээр мен — деп, хойжу Түлүш Шуудун чугаалаан. Оон үлегерин хойжу Василий Доржу, өшкү кадарчызы Шуут-оол Биче-оол олар эдергеннер.

Ол доктаалды таныштырары дөрт кезек черге болган.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының талазы-биле хуралдар «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хемге, Арыг-Үзүүнге болуулаан.

Д. АРАКЧАА.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Дүүн КЫЗЫЛГА

«Кызыл тудуг» эргелели бо чылдың январьда тудугжу бригадаларының чарыжының түңнелдерин үндүрген. Бир дугаар черни аныяк тудугжу Степан Артемьевич Борбак-оолдуң удуртканы бригадазы алган. Ында 24 тудугжу эрткен айда планныг даалгазын 107 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Тудугжулар бо чылдың ийи айының онаалдазын партияның XXV съездизин ажыттынар хүнде күүседир сорулга салганнар. Олар бо чылдың уткуштур пленин база алган. Ол бригаданың дээштиларының бир чамдыызы дөрт дугаар микрорайонда № 10 бажыңны тудуп турарлар. Бир чамдыызы «Тыва даг-дүрү» комбинаттың ийиги эзилгээниң тудуунда барган. Бригадир Борбак-оол эрткен беш чылдың шалыпчызы. Ол тоску беш чылдың онаалдазын 4,5 чылда күүсеткен.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕР КӨРГҮЗҮГ САМБЫРАЗЫНДА

СЭКП Кызыл хооркому хоорайның көргүзүг самбыразын көрүштүг, чараш кылдыр чаартып кылган. Ында тоску беш чылдың дооэукчу чылында кескү чедиишкиннерлиг болган коллективтерни киирген. Найысылалдың бүдүрүлгелеринден самбырада үш дугаарлыг автобүдүрүлге, Чурттарга коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зи, «Кызыл төп электростанция тудуг» эргелел, автосептелге заводу, даарангылга фабриказы, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, Кызыл-садыг кирген.

«КОСМОС-800» УЖУДУУШКУНДА

1976 чылдың февраль 3-те Совет Эвилелинге «Космос-800» деп, Черниң ээлчеглиг кылымал спутниктин салып үндүрген.

Космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээринге кордүнген эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Таарыштырылга-санаалга төвү кээп турар информацияны ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

СЕПТЕЛГЕ ДҮРГЕДЭЭН

Оңгу беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдарынга киржир техника септелгезин кыска хуусаада, эки шынарлыг септээр дээш Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң механизаторлары сөөлгү хүннерде ажылды шалыпкын чорудуп турарлар. Септээр ужурлуг 23 тракторнуң 20-зин, 16 сеялканың 10-ун, 60 илиирниң 10 айдазынны септеп дооскан.

Техника септелгезинде Николай Сендаш, Ыраар-оол Маадыр-оол кызымак ажылдап, нормазын доктаамал 180—200 хуу күүседип турарлар.

Ажыл-ишчилер септелгени февраль 20-де доозарын хүлээнген, ажылды дүрген, шынарлыг чорудуп тургаш, ону оон эрте доозар аргалар бар.

Д. МОНГУШ.

Чагаа изи-биле рейд

ХӨНДЕЛЕҢЧЕ КӨРҮНЗЕ...

«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының малчыны Соян Биче-оол «Шын» солунче чагаа чоруткан. Ол чагаада бижип турары: «Хөнделең салбырының ажыл-агыйының кол ажылы — мал ажылы. Ындыг турбуже совхозтуң дирекциязы чери Хөнделең салбырынче кошкак кичээнгей салып турар. Мал кыштаглаашкынында бар четпестерни чайладыр талазы-биле ажыл чорутпайн келген. Тулаан-Карада мал суггарар кудук үрелген, малдың сускуну чедишпейн турар. Чамдык малчыннар өглерде чурттап турар.

Январь айда хөй кидиң түлүктеп төрүп эгелээн, ол хиреде мал эмчилери эштер Коштай Кара-кыс, Зоя Кужугет малчын коданнарга кээп көрбээн.

Салбырда чаңгыс-даа машина ажылдавайн турар. Эрткен чылын 6 машина турган. Олар шупту үрелген. Салбырның чаа алган ГАЗ-51 деп маркалыг машиназы бир чыл четпейн чыткаш, ажылдавайн турупкан».

Чагаада бижиттинген четпестерни хынаары-биле «Шынның» рейд бригадазы чамдык малчыннарның коданнарынга чедип база салбырның удуртур ажылдакчылары-биле чугаалашкан.

Хойжу Соян Биче-оолдуң кодан... Кыштаг малга кончуг эптиг черде туруп турар. Малчынның 300 хире төрүүр хоюндан 150 хирези оолдаан. Хураганнар онча-менди дорту тура. Малчын сигенин чорааш, ... келген черинге таваржыптывыс. Ол январь 25-те сиген сөөртүп алыры-биле совхоз төвүнче киргеш, 4 хонук машина манааш, чүгле январь 29-та алганын чугаалады. (Бо дээрге малчынның хою төлүктеп төрүп турар бачым үезинде). Эрткен чылын мээң бажыңымны септеп бербээн, ынчангаш өгде кыштадым деп хомудап чугаалай-дыр.

Хөнделең салбырында оон-даа өске малчыннар ам-даа өглерде чурттавышаан. Тулаан-Карада малчыннарның кызыл-буланы четче дериттинмээн. Бо чылын малчыннар ортузунда социалистиг хүлээлгелер мынчага чедир алдынмаан. Малчыннарның хоорет-... кошкак организастаттынган. Оон кизээни бо өөредилге чылында чүгле чаңгыс катап болган. Малчыннар ортузунда почтачы чок. Чижээ, Соян Биче-оол бо чаа, 1976 чылдың солуннарын көрбедивис деп олурар болду.

Совхозтуң директору эш А. В. Поражневский ийи ай бурунгаар Хөнделең салбырында малчыннар ортузунга тускай эът-биле хандыртынган почтачыны тургузар боор аазаан. А херек кырында почтачы ам-даа чок боор турар. Малчыннарның Тулаан-Карада кудуу үрел... бээр он хонук ажа бергенинден малга сускун четпейн турар. Кудуу... ажылдадыр одаар чүүл төнген. Малчыннарга үш чыл бурунгаар чунар-бажың тудуп каан. Оозу мынчага чедир ажылдаваан. Кудук таңныылы эш Сотпа Бызанчының чугаалап турары болза, малчыннар ол чунар-бажыңга чүгле чаңгыс катап чунган болуп турар. Салбырда мал эмчилери чоокта малчыннарга барып көрбээн. Малчыннарның хойларының 50 хуузу колдуунда оолдап каапкан, чаа төрүттүнген хураганнарның үчёду кошкак.

Салбырның күш-дең... кошкак дээш үжен хойларын кадарып турар Монгуш Бааның коданынга келдивис. Оон коданында 60 хире хой төрээн. Чаа төрүттүнген хураганнарын өгде тудуп турар, улгады бергеннери кажаада. Хураган кажаазының ишти соок, мал чемя төнүп турар.

Эш Монгуш Баа эрткен чылын төрүүр хой кадарып тургаш, чүс хойга онаалтыр чүгле 36 хураган камгалап алган. Мал ажы... харысалгазы чок, чалгаа чоруу дээш ажылындан уштурткан турган. Ол хирезинде катап мал малдап ажылдай бергени база эллеп боор турар. Бо хүннерде ол малчын база-ла мээң хойларым зарыг хойлар-дыр, оларже сагыш салгаа херээ чок дээр хөй-биле ажылдап турар кижи болду.

Хөнделең суурга келгеш, салбыр эргелекчизи эш Т. Ооржак, кол зоотехник эш М. Б. Маадыр-оол, Хөнделең кодээ Совединиң күүскомунуң секретары эш О. Д. Серен-оол-биле чугаалаштывыс. Суурда эмнелге пунктузунуң одаалга системазы доңгаш, эмнелге ажылдавастаан. Эмчилер малчыннар ортузунда хамаан чок, суурнуң чурттакчы чонунуң ортузунда безин профилактика ажылын чедир кылбайн, аныы-бүрү аарыгларга баш удур демисел чорутпайн, чон ортузунга лекция, беседа кылбайн турар.

Бистиң чурттакчылыг суур бүрүзүнде эмнелге пункттары бар болгай. Ие кижи бүрүзү эмчиниң дузазы-биле божуур ужурлуг. Ол хирезинде малчын Монгуш Бааның кадайы өөнге божаан. Ол салбыр эмчилериниң четпес ажылы-дыр деп дорт чугаалап болур.

Суурда чүгле эмнелге пунктузу эвес, ясли-садиктиң тунар-бажыңның одаалга системазы база доңган. Кодээ Советтиң күүскомунуң секретары эш О. Серең-оол бистиң яслививистин-даа, эмнелгевистин-даа дона бергенин даргалар шупту билир чүве де... олуруп турар кижи болду. Үстүнде бижээнивис салбырның машиналары шупту ..., ийи машинаны совхозтуң төвүнде шагда-ла септелгеде бериш каан, ам-даа септеттинмээн тургулаар. Салбырга чоокка чедир-ле чаңгыс-даа машина чок турган, чүгле беш хонук бурунгаар бир чаа машина алган болду.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Барлык» совхозтуң мал кыштаглаашкынында болгаш черле ниитизи-биле мал ажылында четпестер-ле хөй.

Малдың аңгы-аңгы чылдагааннар-биле аарып, оон уламындан өлүп, хораап турарының учёт, отчёту база кошкак тургустунган. Малчыннардан мал өлген, сылдаа дужаагап эъттиң ... эвээш болган дээш, совхоз директору А. В. Поражневский акша тыртып ап турар таварылга база бар. Эрткен чылын Кужугет Чүле 141 рубль, Монгуш Баа 200 рубль, Ховалыг Чылбак 160 рубльди совхозтуң кассазынга төлээн. А чогум чүү дээш ынча акша төлеп турарын малчыннар боттары база билбес, оларга кым-даа тайылбырлап бербээн.

Совхозтан тос малчын декабрьның ажыл төлевирин ам-даа албазы, директор бээрин четпе... боор турар. Ааарааш өлген малдың өртээн база малчыннар төлеп турар, мал эмчилери өлген малдың чылдагаанын тыпкаш, акт тургуспайн турар.

Хөнделең салбырында кадрларны шын шилип алыр, оларны-биле кижизидилге ажылын чорудар талазы-биле ажыл база кошкак тургустунган. Чүгле 1975 чылда безин ук салбырның ажыл-агый эргелекчизинге үш кижи солуткан.

Январь 14-те СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунуң хуралынга районда мал кыштаглаашкынының чоруп турарының дугайында райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш С. Н. Ильенковтуң илеткелин дыңнаан. Бюро кежигүннери «Барлык» совхозта мал ажылында бар четпестерни илереткен. Кыштаглаашкынның ам-даа кошкак чоруп турарын бюро демдеглээн. Партия райкомунуң бюро хуралының доктаалында моон соңгаар кылып чорудар ажылдарны тода көргүскен.

Бюродан ол совхозтуң директору эш А. Поражневскийге болгаш партком секретары эш С. Чылбак-оолга шыңгыы доругаданы онааган, четпестерни чайладырының хуусаазын айыткан. Ол хирезинде-ле ол четпестер ам-даа уламчылывышаан болгаш харысалгалыг эштер чогуур түңнелди үндүрбээн.

Рейд бригадазының кежигүннери: В. ЧАДАМБА — улусчу контроль комитединиң даргазы. М. ХОЮГ-ООЛ. Б. СЕДЕН-ХУУРАК «Шынның» корр.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИНЕР!

1975 ЧЫЛДА ТЫВАНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы	Ажыл-агыйы	Чүс хойдан хураганы
Сафонов И. П.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	140
Ооржак Д. А.	«Барлык» с-з	140
Ооржак Д. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	128
Чамчыы С. Б.	«Найырал» с-з	125
Моңгуш Б. Д.	С. К. Тока аттыг с-з	125
Стульев И. Т.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	123
Моңгуш О. В.	«Алдан-Маадыр» с-з	122
Ооржак Д-Н. Ч.	—«—	118
Данзурун Е. П.	«Чодураа» к-з, Тес-Хем	117
Моңгуш М. К.	«Шекпээр» с-з	115
Сат Ч. Ч.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	115
Бажин Г. П.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	115
Суванлин М. Д.	«Чодураа» к-з Тес-Хем	113
Ооржак Д. К.	«Кызыл туг» к-з, Өвүр	112
Сарыглар Х. Ш.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	112
Ооржак А. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Каа-Хем	112
Куулар К. Б.	—«—	112
Оюн С. К.	«Кызыл тараачын» с-з	110
Дамчай Д. Д.	«Чаа орук» к-з, Эрзин.	110
Намдал О. С.	«Мөрен» к-з	110
Харлыг-оол С. Д.	«Малчын» к-з	110
Моңгуш Ы. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	110
Төртуй-оол Т. Д.	С. К. Тока аттыг с-з	110
Ондар-оол Б. Т.	«О-Шынаа» с-з	110
Моңгуш С. М.	«Шамбалыг» с-з	110
Лопсаң О. А.	«Найырал» с-з	109
Куулар Т. П.	«Коммунизмниң херели» к-з	109
Дажы Х. К.	«Кара-Хөл» к-з	108
Намы М. И.	«Мөген-Бүрен» к-з	106
Ооржак Б. Д.	«Кызыл туг» к-з	107
Моңгуш К. С.	«Искра» к-з	107
Ондар М. Б.	«Сүт-Хөл» с-з	107
Эзир Б. М.	«О-Шынаа» с-з	107
Бегзи Б. Б.	«Чаа орук» к-з	106
Дамба С. С.	«Кара-Хөл» к-з	106
Биче-оол Д. М.	«Малчын» к-з	106
Моңгуш К. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	106
Лаңаа Д. С.	«Ак-Эрик» к-з	106
Куулар К. Б.	«Шамбалыг» с-з	106
Манчин-оол Х. О.	«Кара-Хөл» к-з	105
Моңгуш Ш. Д.	«Шекпээр» с-з	105
Ооржак С. С.	«Искра» к-з	105
Моңгуш А. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	105
Ооржак С. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	105
Ондар А. С.	—«—	105
Даплаа В. С.	«Чаа орук» к-з	104
Севилбаа А. И.	—«—	104
Ооржак К. К.	«Кызыл туг» к-з	104
Моңгуш К. Ы.	«Алдан-Маадыр» с-з	104
Хоюгбан А. А.	«Найырал» с-з	104
Серен Э. Ч.	«Коммунизмниң херели» к-з	103
Баллаң Х. М.	«Мурнакчы» к-з	103
Нойлу С. К.	«Малчын» к-з	103
Хүлер-оол И. Ы.	«Мөген-Бүрен» к-з	103
Ооржак С. К.	«Коммунизмче орук» к-з, Өвүр.	103
Ооржак А. М.	«Искра» к-з	103
Сарыглар Э. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	103
Моңгуш К. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	103
Күжүгет Ч.	«Барлык» с-з	102
Дагба Д. Д.	«Торгалыг» с-з	102
Ооржак С. Д.	«Кызыл туг» к-з	102
Моңгуш Н. Х.	«Коммунизмче орук» к-з, Өвүр.	102
Моңгуш К. С.	—«—	102
Маскыр-оол Д. Д.	«Найырал» с-з	102
Дамдың М. М.	—«—	102
Дондуп К. С.	«Кызыл тараачын» с-з	101
Доржу Д. Э.	«О-Шынаа» с-з	101
Дижитмаа О. Б.	«Ак-Эрик» к-з	101
Назын В. И.	«Чаа орук» к-з	101
Хомушку Ч. Т.	«Барлык» с-з	101
Манчы Х. Ч.	«Мөрен» к-з	101
Борарган К. С.	«Малчын» к-з	101
Деспуң К. Х.	—«—	101
Салчак Х. О.	—«—	101
Тейнин Д. Б.	—«—	101
Моңгуш В. Д.	«Коммунизмче орук» к-з, Өвүр.	101
Куулар Т. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	101
Моңгуш С. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	101
Сарыглар Х. А.	—«—	101
Моңгуш С.	«Тиилелге» с-з	101
Эрендей Т. М.	—«—	101
Даңма Б. С.	«Чаа орук» к-з	100
Дуландай В. Д.	—«—	100
Инжит С. К.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин.	100
Хумбуң А. Ч.	—«—	100
Белчээ М. Т.	«Мөрен» к-з	100
Үчурал М. С.	—«—	100
Докчут	—«—	100
Дамдың Х. Д.	«Бай-Тал» с-з	100
Ооржак К. С.	«Шекпээр» с-з	100
Күжүгет К. А.	«Барлык» с-з	100
Меңгулек Х. А.	«Мөген-Бүрен» к-з	100
Дугур Д. И.	«Малчын» к-з	100
Баллаң К. А.	«Торгалыг» с-з	100
Кыспай К. И.	—«—	100
Ооржак Х. К.	«Кызыл туг» к-з	100
Моңгуш М. К.	«Коммунизмче орук» к-з Өвүр.	100
Моңгуш Ы. О.	«Октябрьның 50 чылы» к-з, Чеди-Хөлчүк	100
Моңгуш Х. С.	«Сүт-Хөл» с-з	100
Ондар К. Л.	«Алдан-Маадыр» с-з	100
Ооржак С. Х.	—«—	100
Ооржак А. У.	—«—	100
Сарыглар Ч. Б.	—«—	100
Ооржак Б. Б.	—«—	100
Биче-оол Ш. Ч.	«Күш-ажылдың кестуу» с-з	100
Каазут С. К.	«Найырал» с-з	100
Нордуп-оол С. Д.	«Найырал» с-з	100
Соян С. С.	«Ак-Эрик» к-з	100
Носак Д. Б.	«Өөк» совхоз	100
Нагмит-оол Н. Д.	«О-Шынаа» с-з	100

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадалары	Ажыл-агыйы	Чүс хойдан хураганы	Бир хойдан дүк
Сат Ч. Ч.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	100	2.0
Моңгуш М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	97	1,3
Сат А. С.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	96	2.3
Ооржак С. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	95	1,2
Сырат К. Б.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	95	3.3
Чанзан С. К.	«Найырал» с-з	92 (анай)	0,1
Күдеп М. К.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин	92	1,3
Чооду Ш. Х.	—«—	91	1,6
Кара-Сал А. С.	«Малчын» к-з	91	—
Шактар М. С.	«Торгалыг» с-з	91	1,1
Оюн С. К.	«Кызыл тараачын» с-з	91	—
Сандыкчап А. С.	Ленин аттыг к-з, Эрзин	90	1.3
Севилбаа Б. Ч.	«Чаа орук» к-з	90	1,1
Янак Д. Б.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин	90	1.7
Серен С. Т.	Жданов аттыг с-з	90	1,9
Моңгуш Д. С.	«Искра» к-з	89	1,9
Моңгуш К. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	89	1.3
Дадар-оол Д. Т.	«Торгалыг» с-з	88	1.7
Эрендей О. Ч.	«Ак-Эрик» к-з	88	1.6
Моңгуш Д. Д.	«Коммунизмче орук» к-з, Өвүр	87	1.3
Дупчур И. С.	«Чаа орук» к-з	86	1.2
Моңгал Т. М.	«Чодураа» к-з	86	1.9

САААНЧЫЛАР

Фамилиязы	Ажыл-агыйы	Бир инектен саглан сүт
Матина Т. И.	«Кызыл тараачын» совхоз	3568
Моңгуш А. С-Б.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	3327
Гусакова А. К.	«Көк-Тей» совхоз	3322
Конобеевская Т. З.	—«—	3252
Павундук Г. И.	«Кызыл тараачын» совхоз	3121
Сат М. А.	—«—	3063
Попова М. К.	—«—	3001
Балагашева А. Г.	—«—	2998
Ондар Д. Д.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2979
Соломенникова В. Н.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	2953
Седипей З. А.	«Кызыл тараачын» с-з	2949
Данилина Г. Л.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	2946
Доңгак Н. С.	«Кызыл тараачын» совхоз	2903
Семиранова Т. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2819
Доңгак В. К.	«Кызыл тараачын» совхоз	2780
Бушуева Е. П.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2773
Реодько З. С.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2768
Низамутдинова Н. Г.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2729
Курастикова З. А.	«Көк-Тей» совхоз	2697
Иванова Ф. К.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2694
Подаруева Л. Ф.	«Көк-Тей» совхоз	2692
Новиченко Е. В.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2680
Круглова Д. М.	«Саян» совхоз	2644
Хроменко Т. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2644
Тимшина М. П.	«Саян» совхоз	2621
Кыргыс С. Б.	«Кызыл тараачын» совхоз	2620
Дюбина А. И.	—«—	2563
Молчан В. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2544
Оюн М. К.	Дуржулга станциязы	2530
Брень Ф. А.	—«—	2520
Хунапай Е. П.	«Кызыл тараачын» с-з	2505
Еизак Г. С.	—«—	2502
Петренко Л. И.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	2485
Оюн З. Н.	—«—	2475
Манчык Н. А.	«Көк-Тей» с-з	2433
Сат Б. Д.	—«—	2408
Олзей М. Б.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	2395
Аңчы З. М.	«Кызыл тараачын» с-з	2389
Сундупей М. М.	—«—	2388
Ооржак Э. Х.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2366
Куулар Ш. У.	—«—	2360
Магера В. Д.	«Саян» с-з	2352
Поносова Т. Ф.	«Кызыл тараачын» с-з	2321
Солодова В. И.	«Бүрен» с-з	2293
Попова В. П.	«Саян» с-з	2285
Кылчан-оол А. В.	—«—	2277
Кара-Сал Д. Ш.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2274
Чооду А. К.	«Саян» совхоз	2272
Самусь Г. Т.	—«—	2269
Баткар Ч. Х.	«Чодураа» к-з, Тес-Хем	2263
Кара-кыс Г. Ы.	«Хадын» к-з	2220
Моңгуш З. Ч.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2206
Глушкова Р. П.	«Саян» с-з	2172
Седи Л. Б.	«Кызыл тараачын» с-з	2157
Ондар Б. С.	«Көк-Тей» с-з	2117

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Эргелекчизи	Фермалар	Ажыл-агыйы	Бир инектен саглан сүт
Доронин Д. С.	Туран	«Кызыл тараачын» с-з	2600
Давыдов Г. Ф.	Кара-Булуң	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз	2529
Шубин В. И.	Могай	«Саян» с-з	2303
Чертов А. П.	Көк-Тей	«Көк-Тей» с-з	2303
Моңгуш А. С-Б.	Дергүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2226
Дурнова З. Г.	Теп	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз	2211
Панкратов В. П.	—«—	«Россия» с-з	2195
Доронин К. С.	Хүт	«Кызыл тараачын» совхоз	2108
Баткар Ч. Н.	Хараал-Тей	«Чодураа» колхоз	2015
Ласпанов А. И.	Өөк	«Саян» совхоз	1966
Редель В. А.	Алгак	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз	1959
Сагоян Н. П.	Красноярск	«Революцияның чалбыыжы» совхоз	1945
Ким В. В.	Доора-Хадың	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз	1938
Савельева В. Д.	Тоң	Дуржулга станциязы	1918
Иргит К. Д.	Арыг-Бажы	«Большевик» совхоз	1856

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы	Ажыл-агыйы	Хонукта немелде деңзизи (грамм)
Моңгуш Ч.	«Тиилелге» совхоз	886
Долганина В. А.	«Көк-Тей» совхоз	855
Золотухина Т. Д.	—«—	825
Моңгуш О.	«Тиилелге» совхоз	777
Мат И. А.	«Саян» совхоз	722
Бушуева А. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз	721
Салчак С. О.	«Саян» совхоз	710
Күжүгет С. Б.	«Кызыл тараачын» совхоз	710
Слабодчикова З. Г.	«Революцияның чалбыыжы» совхоз	681
Алексеенко М. С.	«Хадың» колхоз	680
Ведьмяшкина Г. В.	«Революцияның чалбыыжы» совхоз	673
Болот А. К.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз	671
Сандан Д. А.	«Кызыл тараачын» совхоз	629
Бичен Е. Б.	—«—	627
Тюлюш М. К.	—«—	624
Тарасенко А. А.	«Хадың» колхоз	616
Салчак К. С.	«Кызыл тараачын» совхоз	598
Алексеенко Н. С.	«Хадың» колхоз	587
Очур К. С.	«Кызыл тараачын» совхоз	582
Оюн Д. К.	«ҮТКА 25 чылы» совхоз	582
Наумова Л. Е.	«Саян» совхоз	580
Кызыл-оол Т. О.	«Кызыл тараачын» совхоз	570
Кол Е. О.	«Хадың» колхоз	567
Борбак В. Т.	«ҮТКА 25 чылы» совхоз	568
Винтовкин Ю. М.	«Саян» совхоз	562
Оюн Д. Д.	—«—	540
Сарыглар З.	«Ленинчи орук» совхоз	530
Балчир-оол М. М.	«Саян» совхоз	515
Кечил-оол Т. Б.	—«—	510
Агапова М. М.	«Ленинчи орук» совхоз	508

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы	Ажыл агыйы	Хонукта немелде деңзизи (грамм)
Моңгуш Ш. Б.	«Шамбалыг» с-з	980
Бавалай И. К.	«Бурунгаар» с-з	796
Уйнукай-оол Г. С.	—«—	693
Базыр А. С.	—«—	660
Коробейников Н. Т.	«Коммунизмче орук» к-з, Каа-Хем	650
Анисимов И. Т.	Дуржулга станциязы	620
Вдовин С. И.	—«—	582
Касимова М. Ф.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	578
Кулаков П. Р.	«Коммунизмниң херели» к-з	562
Салчак Ч. Ч.	«Кызыл туг» с-з	549

ЧЫЛГЫЧЫЛАР

Фамилиязы	Ажыл-агыйы	Чүс безен алган кулуну
Ынаадай Б-Х. С-М.	«Чаа орук» к-з, Эрзин	97
Седен оол Х. Ч.	Ленин аттыг к-з, Эрзин	90

ХОЙЖУ-БИЛЕ ЧУГАА

Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозтуң мурнуу талазында ховуже углаан орук-биле кезек халдып ора, малчын аалдың кодаңынга келдивис. Хойжулар эртенги чымыжын доозуп, кодан сүрүгнү кадатче углаптарга, оларның ажыл-ижи-биле таныжып чугаалаштывыс.

— Ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар — бистиң кол сорулгавыс ындыг. Ол дээрге малдың баш санын өстүрер, ооң чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээни ол. Ажылывыс багай эвес чоруп тур — деп, улуг кадарчы Лаңаа чугаалаан-дыр.

Дарган Сандыкович Лаңаа хой ажылынга мергежээн, дуржулгалыгларының бирээзи. Бо ажылга 20 чыл дургузунда ажылдаан, а ооң 12-зин чүгле төрүүр хойлуг кодаңга эрттирген. Ол үениң дургузунда төрүүр 100 хойга онааштыр 80-ден эвээш хураган ап бербээн. Бо өг-бүлениң мал ажылының бедик мергежилдиглери деп адап турары таварылга эвес.

Дуржулгалыг хойжу доозукчу чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 97 хураган камгалап алыр хүлээлгезин 106 кылдыр күүседип, хой бүрүзүнден-не 2,5 кг дүк кыргып алган, тоску беш чылды 4,6 чылда күүседип, колхозтуң мурнакчы хойжуларының одуруун баштаан.

— Малчын болуру белен эвес. Ол мергежилге бердинген, ак сеткилдиг, бедик харыысалгалыг эштерге ниитиниң малын малдадыр херек. А колхозтуң 50 шаа хоюн чидирген Сергей Дун-Сагаан ышкаш арагачы, харысалга чок кижилерге канчап ниитиниң малын бүзүрээрил? Таварышкан-на кижилерни мал ажылынга ажылдадырының хоразы ол-дур — деп, хоочун хойжу, Кызыл-Чыраа кожээ Совединиң депутады Дарган Лаңаа чугаалап орар.

Төрээн колхозунуң херээ дээш уругулчу сагыш човап чоруур мурнакчы өг-бүле оглун, кызын база мал ажылынга өөреткен. Ол комсомолчу өг-бүле ам тускай кодаңны хүлээп алган.

— Мал ажылынче аныяктарны хаара тудар талазы-биле ажылды чогуур деңнелге тургузарының үе негеп келген. Аныяк хойжуларны дуржулгалыг эштерге быжыглап, малчынның нарын мергежилинге өөредир херек. Оларны бистиң салгакчыларывыс кылдыр кижизидеринге дуржулгалыг, хоочун хойжулар база төлептиг үлүүн киириштирери чугула — деп, Дарган Сандыковичиниң болгаш Сояң Дайгаатыевнаның чугаазын «Ак-Эрик» колхозтуң баштаар чери, партия, комсомол организациялары өөренип көөрү чугула.

Ниитиниң малының баш санын өстүрери-биле бо беш чылды база 4,6 чылда чедимишкиниг доозуп, төрүүр 100 хойга онаалтыр 90-дан куду хураган албас деп хүлээлгени олар алган болгаш СЭКП-ниң XXV съездизин ажыл-ишчи чедимишкиннерлиг уткуур дээш кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Д. Лаңаа.

М. КАЛЧАН.

«Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу И. Данзырың, «ҮТКА 25 чылы» совхозта бызаа ажаакчызы С. Бойду, «Найырал» совхозта өшкү бригадазының бригадири С. Чанзаң — чоокта чаа болуп эрткен партияның XVI область конференциязының делегаттары. Мурнакчы малчын коммунистер беттарының арга-дуржулгазын чоңга нептереди, ажыл-ишчи үлегерин көргүзүп турарлар. Олар ажыл-ишке кызымак, ажыдыралчурттавгага төлептиг чоруу-биле мактадыглар.

ЧУРУКТА: хойжу И. Данзырың, бызаа ажаанчызы С. Бойду, бригадир С. Чанзаң.

Кышкы одарда хой. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Тергээн чурттуувуста

АШХАБАД. Гуярда улетпурге уялезилээш инек эъди бүдүрериниң талазы-биле күрүне комплекизи Туркменистанда бир-ле дугаарында ажылдап эгелээн. Кара-Кумнуң Ленин аттыг каналының девискээринде хүр черде тургустунган ол бүдүрүлге чер-оңгу беш чылда чаартып ажы түлер деп көрдүнген 79 комплекстерниң болгаш куш фермаларының бирээзи боор турар.

• • •

ЮРБАРКАС. Литва ССР. Мичурин аттыг ногаа питомниинде үш муң тонна шикирлиг шыгжамыр складын тутканы ажыглалга киирген. Ногааларны дужуруп, хүлээп... [illegible]

• • •

ТАМБОВ. Районнуң мал азыраар талазы-биле ажылдарының... [illegible]

• • •

ДОНДЮШАНЫ. Молдав ССР. «Маяк» колхозтуң бөлүк мурнакчыларының портреттериниң аразында көдээ библиотекалар эргелекчизи К. Постованы биле Е. Спыну оларның чуруктары база кирген... [illegible]

• • •

ВЛАДИВОСТОК. Приморьениң көдээ ажыл-агый институдунда... [illegible]

• • •

МОГИЛЕВ. Шклидде конфеткурсулар... [illegible]

• • •

НОВОСИБИРСК. СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур «Урал чуулдериниң шалыны он хонуу» мыза чорун турар... [illegible]

• • •

БАКУ. Азербайджан ССР-ниң алдарлыг эмчизи А. Гамбаровтуң «Партия дугайында ырымы» оон беш муң дугаарлыг чогаалы болган... [illegible]

(СЭТА).

КӨДЭЭ ЧОННУҢ САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

Тываның херегленчилер ниитилелиниң ажылдакчылары партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чыглгаш, 1975 чылдың түңнелдерин үндүрүп, бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын бедидериниң онгу беш чылының баштайгызында кандыг сорулгалар туруп турарын чугаалашкан. Аңаа Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы Ю. С. Катков илеткел кылган.

Республиканың кооперативтери тоску беш чылда болгаш доозукчу 1975 чылда алган социалистиг хулээлгелерин хуусаа бетинде кууседир дээш кужениишкининге ажылдаанының түңнелинде кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалгаларны хуусаазында сайгарып, чамдык куш ажылдачы көргүзүглерни ажыр алган.

1975 чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын ниитизиниң чемненилгезин-биле кады 100,7 хуу күүседиинген. Кызылдың ажыл-ишчилеринге бараан садары 1970 чылда турганындан 26,7 миллион рубльге өзүпкен.

Республика тоску беш чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 15-те күүсеткен. Ол-даа ... [illegible]

Бай-Тайга районунуң «Тээли», «УТКА 25 чылы» совхозтарга ажыктыг... [illegible]

...садыын бүдүрүге планнарын достаачал күүседип келгеннер. Бараан саарылгазының планын күүседиринге Тес-Хем районунда магазин эргелекчизи М. Хамзылай, Таңды районунда универмаг эргелекчизи Н. Полищева, ол-даа районда автолавка чолаачызы Н. Шуров, «Найырал» совхозтуң ажылчын кооперациязының автолавка чолаачызы Х. Чечек-оол болгаш өскелер-даа тодептиг салымышкынын киирип турар.

Эрткен беш чылда көдээниң ажыл-ишчилериниң культура болгаш утаан-бодаа негелделери улгаткан. Культура-амыдырал херегленинин бараанныры бижиктер ...[illegible]

...ап, мурнакчыларының бүдүрүүн баштай берген.

Кооператорларының ажылчыда чедиишкиннер-биле чергелештир ам-даа чогуур кичээнгейни негээр эчизинге чедир шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар хөй. Бараанарын үндүрүп берип турар баазаларда болгаш херегленикчилер ниитилелдериниң складтарында бар турар бараанарны магазинге шуптузунга четпейн турар. Хыналда уезинде илерээн чамдык чижектер мындыг. Эрткен чылдың октябрь айда Хандагайтының улетпур бараанарының магазинге малчыннарга эргежок чугула хевиниг чувурлер, дуктуг чылдак тоннар, хевең-саазын эймаандан кылган костюмнер, ... [illegible]

... [illegible]

Д. САЛЧАК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

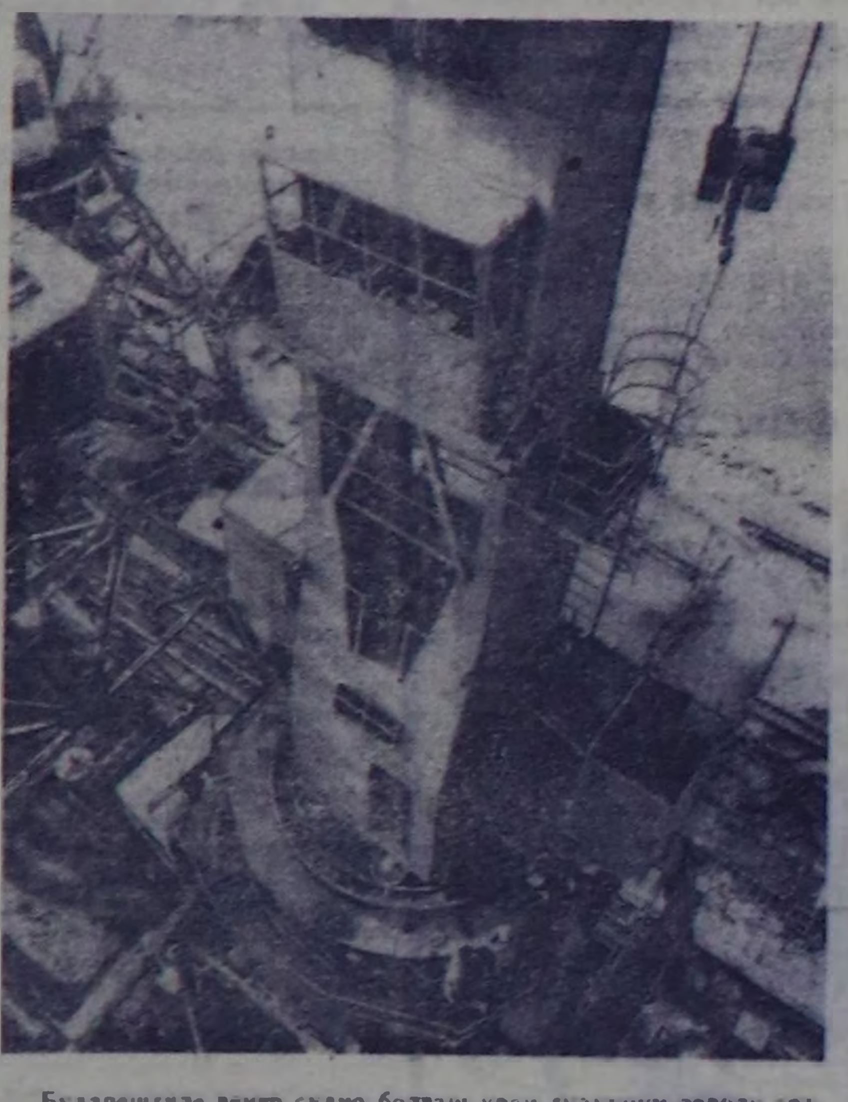

Будапештиде венгр судно болгаш кран тудуунуң заводу эрткен чылын Совет Эвилелинге эжиндирип чоруур база портка ажылдаар 71 кранны чорудуп берген. Бо беш чылда (1976—1980 чылдар) совет чагыглар ёзугаар ол заводтуң мастерлери эжиндирип чоруур 75 база портка ажылдаар 16 кранны, а ол ышкаш хемнерден салдар тыртып турар күчүлүг сөөртукчулерни болгаш тускай судноларны бедетээр. Венгр судно тудугжулары судноларга база краннарга херегээр четчелээр дериишкиннерни болгаш моторларны Совет Эвилелинден ап турар.

ЧУРУКТА: Будапешттиниң судно болгаш кран тудуунуң заводунда ээлчеглиг порт краныи этеп турары.

МТИ—ПМА-ның фотозу.

Луис Корваланның амы-тыны айыылда

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Чилиниң Компартиязының Чиигиге секретары Луис Корваланның амы-тыны ам улуг айыылдыг кырында туруп турар. Мурнунда январьның 20-де кылыр дээш, оон соонда сонгаарладып каапкан бүгү-ле-мете «суд чорудулгазын» фашистиг хунта кайы-даа хүн эгедей баар чадавас деп, «Тиед онаштаа» солунга интервьюзунга Луис Корваланның уруглары Вивиана болгаш Мария олар медеглээннер.

Бодунуп бүгү амыдыралын улусчун эрге-ажыктары дээш демиселге бараалгаткан Луис Корваланга «фашистиг хоралакчы ажыл-чорудулгазы» деп элээр кандыг-ааг нүгүлдүг буруудадышпышкынны онаап турар деп интервьюда чугаалап турар. Луис Корвалан ам «Трес-Аламос» деп хоругдал лагеринде туруп турар.

Сөөлгү үеде Л. Корваланның кадыкшылы баксыраан. Ынчангаш оон уруглары Луис Корваланны болгаш Чилиде бүгү-ле политиктиг хоругдаттырганнарны хостаарын улам-на быжыг турушттуг негээринче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

СЭКП-ниң делегациязының Францияда чоруп турары

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының чалааны-биле ында чеде берген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога баштаткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы февральдың үште Францияның болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчылары М. Торезтиң болгаш Ж. Дюклонуң Пер-Лашезте хөөрлеринге, а ол ышкаш коммунарлар ханазынга чечектер салган.

Чечектер салырының ёзулалынга ФКП-ниң Париж федерациязының, а ол ышкаш Францияның пайысылалының демократтыг хөй-ниитизиниң төлээлекчилери киришкен.

Ол-ла хүн СЭКП-ниң делегациязы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң Мари-Роз кудумчузунда музей-квартиразынга барып чораан.

Быжыг найырал

ДЕЛИ. (СЭТА). Даштыкы чурттар биле найыралдың болгаш культура харылзааларының совет ниитилелдериниң эвилелиниң, совет-индий найырал ниитилелиниң болгаш индий-совет культура ниитилелиниң (ИСКН) аразында 1976 чылда кады ажылдажылгазының планынга аңаа ол садпаан.

Ол ниитилелдерниң шугумубиле совет республикаларының болгаш индий штаттарының — Украинаның биле Барыын Бенгалияның, Узбекистан биле Нью-Дели... [illegible]

... семинар, ол ышкаш нарттаныры ... «Хельсинкиге чөөнде хурал болгаш Азияга тайбынга база айыыл чок чорукка» ... [illegible]

Эрги туруштарында

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Дж. Фордтуң болгаш Израильдиң премьер-министри Рабинниң ... [illegible]

СЪЕЗД БҮДҮҮЗҮНДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Париждиң чанында ажылчын хоорай Сент-Уэнге Францияның Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң ажылы февраль 4-те эгелээр. Француз коммунистерниң шуулганының мурнунда эрткен үеде федрацияларга, үлетпүр бүдүрүлгелеринде база көдээ черлерде партия эге организацияларынга съездиге чугаалажып көөрү-биле киирер документиниң төлевилелин калбаа-биле таныжып көрген.

Социализмче болгаш чуртка демократтыг чаартылгаларны боттандырарынче орукта чугула үе-чада болза чоок үеледиг күштерниң кады кылган чазак программазын амыдыралга боттандырары боор болур деп документ төлевилелинде онзалап демдеглеп турар. Ол программа монополияларның эрге чагыргазын кызыгаарлаарын ажыл чоокталыр чорукка болгаш акчаның үнезин кудулаарынга удур демиселдиң талазыбиле дээштиг хемчеглерни алырын ажылчы чонарның амыдыралының деңнелин бедидерин, күрүнени башкарарынга оларны идепкейлиг киириштирерин баш удур көрүп турар.

Француз коммунистер ол төлевилелди чугаалажып көрбүшааш, ам чурт болза оон амыдыралының бүгү талаларын хаара туттан ханы кризисти чурттап эрттирип турар деп демдеглээн.

Францияның таварышкан кризизи — ол дээрге бүгү капиталистиг системаның кризизи бир деп документ төлевилелинде онзалап демдеглеп турар. Коммунистерниң ол дээш демисежип турар ниитилели социалистиг ниитилел болур ужурлуг.

Даштыкы политика талазы биле ФКП чурттуң хамаарышпас политиканы чорудары дээш, ол кандыг-даа шериг-политиктиг бөлүглежиишкиннерге киришпези дээш туржуп турар. Француз өске чурттар-биле хамаарышпас чорукту, холгаарлаттыпазыны, деңэргелерниң болгаш бот-болунга ажыктыгның принциптеринге кады ажылдажылганы хөгжүдер ужурлуг деп документиде чугаалап турар. Коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын организастаарынга Франция идепкейлиг киржир, шериг бөлүглежиишкиннерни тарадыры дээш, чепсеглер дужүрери дээш туржур ужурлуг.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөөлде хуралдың түңнел актызы айыыл чок чорукту, кады ажылдажылганың болгаш кижиниң эргелериниң хумагалаарының принциптерин тодаргайлаан. Ол чорук Европага быжыг тайбынның үндезинин салып турар. Оларны күүседир херек. Бистер өске улустар биле тайбынга болгаш найыралга чурттаарын күзеп турар бис деп документиде демдеглеп турар.

Францияның калбак улус массаларының ниитилелди чаартыры дээш демиселиниң авангардында ажылчын аңгы чоруп турар. Чурттуң амыдыралынга ролю болгаш салдары чайгылыш чок өзүп турар Францияның Коммунистиг партиязы демиселчилериниң бирги одуруунда туруп турар.

Демисел үргүлчүлевишаан

ЛУАНДА. (СЭТА). Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкин (МПЛА) тергзин чурттуң хосталгазы дээш демиселди ... [illegible]

... демдеглеп эрттирип турар-дыр деп, Ангола улустуң колонизаторларга удур чепсектиг демиселиниң эгелээшкининиң 15 чыл оюн февраль 4-түү таварыштыр ... [illegible]

... [illegible] ... ооң чылдагааны МПЛА бо ... [illegible]

АУР-га удур НАТО-да дайын белеткели

Ангола Улус Республиканың дуржм ёзугаар чазаанга удур дайын чорудары биле НАТО-нуң киржикчилеринге хамаарышкан ... [illegible]

БРЮССЕЛЬ. ... [illegible]

ЛОНДОН. «Санди таймс» солуннуң ... [illegible]

НЬЮ-ЙОРК. ... [illegible]

БОНН. ... [illegible]

(СЭТА).

Гонконгтуң даштыкы, иштики талалары

Гонконг болза британ колониалдыг империяның Кыдаттың мурнуу чоон эриктеринде сөөлгү артынчызы-дыр. Бис теплоход-биле аңаа чоокшулаадыр эжиндирип келгеш, хөй кааттыг банкыларның болгаш ажыл-херек конторларының эң улуг америк, англи, япон фирмаларның дээрже шаштыккан бажыңнарын көрүп кагдывыс. Класстар садыгларының делгемнерлеринден барык-ла делегейде бүдүрүп турар бүгү бараанарны көрдүвүс.

Ынчалзажок колонияның администраттыг төвү Виктория хоорайның эргин, улуг ... солгуусгээзинин кылырга-за, ол Азияда эң улуг улетпүр болгаш садыг төвүнүң ылгалдыг чүүлдери караага доразн кости бээр болду. Кончуг арыг-тас делгем кудумчунуң кожазында дагыр-мугур, тар кудумчулар-

...ында иниленчиг хирлиг, самдар бичии уруглар. Ол ышкаш турецки чоруктуң карааны чаржинчыг. Кайы-даа садыг кудумчузундан хамыызынче какпа бааарга, кижилер шуутла довурактыг кудумчуда улуп турар. Хөвер-самдар бажыңнар сонгаларында куругадыр аскан эргн хавсы хептерин, хир-чамның чүдек чыдыр долган эрги кыдат районга таваржы бээр.

Амгы үениң портту-биле кожа турар эндерик хемелер сыралган черге баарга, колонияның класстыг шинчизи биле чедимес үреглелдиң ылгалы улам-на тодаргай апаар. Он-он муң балыкчылар херек кырында кургаг чер баспайн, хемелер кырынга төрүттүнүп, орга чурттап, аңаа-ла өлүп турар.

Гонконгтуң караага дорааннарга көстү бээр сонуургай чүвезин — КУР-нуң бажыңнарының болган садыгларының хайбыл. Делгемнерде салгылаан Маонуң хөй санныг портреттериндел оларны дорааннарга билип ап болур. Экономистерниң санаанындан алырга, Гонконгта кыдат капитал салымышкыны 1 миллиард 200 миллион ажыг американ доллар болуп турар. Ол капитал салымышкынындан кирип турар акша — делегейниң сөөлгү колонияларының бирээзи бодунуң девискээринде догуннап турары-биле Пекин амга чедир чүге эптежип турарыл деп айтырыгга харыының дугуру болур.

ЧУРУКТА: эрги кыдат районга хемелер кырында муң-муң балыкчылар чурттап, ажылдап, херек кырында кургаг черни баспайн, аңаа-ла өлүп турар.

В. ТАРАСЕВТИҢ фотозу.

Найысылалдың өөредилге черлеринде

КЫЗЫМАК ЧОРУК НЕГЕТТИНЕР

Тывада нийги дээди өөредилге чери болур Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызыл филиалында кышкы экзаменнер сессиязы кидин тулук. Хамааты болгаш улетпур тудугларының база автомобиль транспортунуң болгаш орукталарының салбырларының 1-ги, 2-ги курстарының студентилери чартык чылда өөренген чүүлдерин хандыр шиңгээдип, экзаменнерге шудургу белеткенип турарлар. Хамааты болгаш улетпур тудугларының салбырының нийги курузунуң бирги болгу материалдар удурланыышкыны болгаш тудуг материалдары деп эртемнерге экзаменнерин дужааган. Оларның хөй кезии кайы-даа экзаменни эки болгаш тергиин эки демдектерге дужаагылаан. Николай Коваленко, Сергей Низов олар ийи экзаменни тергиин эки дужааганнар.

Автомобиль транспортунуң болгаш оруктарының салбырының бирги курсчулары С. Радин, В. Салчак, Л. Тикунова, Н. Иргит, М. Сарыглар, С. Шалахов, Б. Монгуш олар дээди математикага экзаменни эки дужаап, ол нарын эртемни хавы шиңгээдип ап эгелээнин көргускеннер. Ол-ла эртемни нийги курсчулар Н. Николаев, В. Конышев, И. Ульянов олар база эки дужааганнар. Философия, химия болгаш тускай мергежил айы-биле эртемнерге экзаменнер студентилерниң билиг-мергежилин, шудургу куш-ажылын ам-даа негээр. Оон-биле кады бот-өөредилгелиг, кежээки салбырларның экзаменнери база эгелээн.

Экзаменнерге харысалгалыг, өөренген чүүлдерин, бар аргаларын чөп ажыглап тургаш белеткенмес болза хоржок. Чамдык студентилер бодамча, тоомча чок белеткенгениниң хараазы-биле багай демдектерни-даа алган. Ындыгларны

филиалдың өөредилге кезээниң эргелекчизи М. Г. Соколов келдиртип алгаш, багай демдек алганының чылдагаанын сайгарып, «кара» дептерде кирип бижиткенин сагындырып, дараазында экзаменнерин дужаарда тускай чепшээрел алырын сумелээн.

ЧУРУКТАРДА: филиалдың башкызы М. А. Кудрявцева дээди математикага экзамен хүлээп ап ор; нийги курстуң студентилери экзаменге белеткел үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ЧҮГҮРҮК ИДИКТЕР

Уфа хоорайның ужар-чүүл институдунуң лабораторияларының бирээзинде даштыкы хевири анаа-ла бодун кирза сапык идиктерни көргеш, кижи дораан-на сонуургай бээр. Ол сапыктарны кеткен кижи трамвайдан чыдып калбайн, вең-биле хүнзедир безин чаржып шыдаар дээрге, кижи чиктиг-ле бээр: ук сапыктарның бирээзи-ле үш килограмм ажыг аар деңзилиг.

Алды килограмм ажыг аар деңзилиг сапык идиктерни кеткен кижи бүдүн хүн иштинде могаг-шылаг чокка трамвай-биле деңге чаржып болурун санаашкыннар бадыткап көргускен. Хэмык ужур чүдел дизе, ол сапыктарны моторлар-биле хандырганында боол турар. Кажан кижи маңнаарда, бодунуң күжүн үндүрбес, а ол сапык идиктерниң шимчедикчи моторлары кижини кедүрүп чүгүртүр болур.

Шак мындыг эдептиг сапык идиктерниң телевиледин институттуң доозукчулары В. Гордеев биле В. Чебыкин олар чогааткан. Уфаның ужар-чүүл институдунуң бешки курузунуң студентилери Р. Валеев, С. Володин олар техника эртемнериниң кандидады Б. Рудойнуң удуртулгазы-биле ол телевилелди боттандырып, моторлуг сапык идиктерниң баштайгы шенелде хевирин бүдүрүп кылганнар.

Сапыктарның кайызының-даа хенчузунуң адааның ийи талазында моторларны кошкан. Сапыктарның эжентеринге компрессорну бышкылаан, моторларның цилиндрлери ол компрессорнуң дузазы-биле кывар чүүлдү алгаш, ажылдай бээр. Эдептиг ол сапык моторларының кывар чүүлү — бензин. Моторлуг сапык идиктерни кижи кеткеш, ийи-бир базып кылаштаарга, оларның моторлары дораан-на ходели бээр.

«Механизастаан идиктер» дугайында чугаа

Моторлуг сапыктарның дузазы-биле кижи бир шакта 22—25 километр хемчээлдиг черни чадаг эртип болур. Ол хире хемчээлдиг черни эртеринге чүгле 70 грамм бензинни чарыгдаар. Ынчаарга бир шил ишти бензинни ап алгаш, хүнде Москвадан Тула азы Ярославль чедир чадаг чоруп болур.

Тускай эртемниглерниң бадыткап турарын ёзугаар алырга, шак ындыг чүгүрүүшкүнү үш дакпыр халыышкын азы кинолентага оожумнадыр тырттырып каан ышкаш болур. Чүгүрүүшкүн чорту дүргедээр болгаш базым бүрүзү үш метр ырай бээр. Чаңгыс минутада-ла чүс ажыг базымны кылып болур. Кижиниң чүгүрүп халыырының бедии черден 25 сантиметр хемчээлден өрүлевес.

Моторлуг сапык идиктерни кедип алгаш, ынчаар маңнаар төлээде, аңаа улуг белеткел негеттинер. Шак ындыг белеткел болгаш хынамчалыг чаңчыгылышкын чокка ол идиктерни ажыглаары берге болур. Бо чаа чүүлге хамааржыштыр

беттарының санал-оналын кижилери биохимиктерден болгаш эмчилерден негеттинип турар.

Аңаа эвес, а боду моторлуг ол идиктерни кедип алгаш, маңнаарга кижиниң байдалы, кадыкшылы, угаан-медерели кандыг болурун баш бурунгаар чугаалаары берге. Чаа аппаратты — моторлуг сапык идиктерни ажыглаарының шенелдезин Уфаның ужар-чүүл институдунда амгы үеде белеткеп турар. Чоону тос сантиметр, узуну бүдүн чартык метр демир херекселди кижи бүдүнга домейлешкек кылдыр бүдүргеш ол идиктерниң баштайгы шенелдезин черудар. Оон соонда шенелделерни кижилер кылыр. Ол идиктерниң баштайгы шенелдезин спортсмен кижиниң кылыгы чугаажок.

Шак ындыг идиктер кымга хереглиг деп айтырыгны номчукчулар салып болур. А бир эвес ол идиктерниң шенелдези чедимшкиниг доозулгаш, оларны арбыны-биле бүдүрүп эгелээр болза, моторлуг сапыктарны ажыл-ишке болгаш спорт маргылдааларынга чорле ажыглап болур. Чижээ, хөй хөйлуг, делгем одарлыг малчын кижи азы кедээде почтачылар ындыг идиктерни чүге ажыглавас деп? Моторлуг сапыктарның шенелдези чедимшкиниг болза, оларны туристер, аңчылар, ыяш, суг камгалалының ажылдакчылары база ажыглап болур.

Моторлуг сапыктарны чайгы үеде азы хар чагбас чылыг черлерге ажыглап болур. А кыжын соок болур черлерге канчаарыл? Бир эвес шенелдези түңнелдиг болза, моторлуг чылыг идиктерни кылып алырының аргазы бар. Ынчаарга, ол эдептиг сапык идиктерни ажыглаарының шенелдези чедимшкиниг болурун азы түңнел чок доозурун тускай эртемниглер баш буруңгаар чугаалавайн турар.

ЧУРУКТА: моторлуг сапыктарның баштайгы хевири.

Е. ДВОРНИКОВ.

«Правда» солундан алган.

«ДРУЖБА» МАГАЗИНДЕ

МОСКВА, ГОРЬКИЙ КУДУМЧУЗУ. Улуг совет чогаалчының адын эдилээн найысылалдың эң-не хөй кижилерлиг кудумчуларының бирээзинде «Дружба» дээр ном садыы бар. Мында номнарны, альбомнарны, оруг айтыкчызы дептерлерин, ажык чагаалар саазыннарын болгаш грампластинкаларны садып турар. Ол бүгү чүүлдер найыралдыг он бир чурт — Болгариядан, Венгриядан, ГДР-ден, Польшадан, Румыниядан, Чехословакиядан, Югославиядан, Моолдан, КУДР-ден, ВДР-ден, Кубадан кээп турар.

«Дружба» магазинни дамчыштыр Москваның барык бир чүс библиотекалары боттарының ном фондуларын четчелеп ап турар. Оларның аразында даштыкы литератураның Бүгүэвилел күрүне библиотеказы, Ниитилел эртемнерниң академиязының библиотеказы, дээди өөредилге черлерниң хөй-хөй ном шыгжамырлары дээн ышкаш мындыг улуг албан черлери бар.

Даштыкы литератураны сонуургал соксаал чок улгадып турар.

ЧУРУКТА: Москваның Горький кудумчузунда бо магазинде Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның, Моолдуң, КУДР-нуң, ВДР-ниң, Кубаның номнарын болгаш өске-даа парлаттар продукциязын садыглап турар.

С. СУББОТИННИҢ фотозу. ПМА

Тываның ча адыкчыларының чедиишкини

Бистиң республиканың ча адарының талазы-биле шилиндек командазы чоокта чаа Москва областың Химки хоорайынга болуп эрткен маргылдаага киришкеш келген. Аңаа РСФСР-ниң «Динамо» ниитилелиниң шилиндек он ийи командазы киришкен. Москва, Тула, Иркутск, Новосибирск областарының, Тыва, Бурят АССР-лериниң болгаш өске-даа черлерниң ча адыкчылары киришкен.

Бо маргылдаага бистиң республикадан эр улустан ССРЭ-ниң спорт мастери Владимир Сырат, Федя Монгуш, Алексей Хурут, херээжейлерден Елена Монгуш, Марина Мельникова, Татьяна Борисова киржип чораан.

Маргылдааның түңнелинде Москва областың командазы бирги черни алган, Тываның төлээлери ийиги черни ээлээн.

Эр улустан спорт мастери Владимир Сырат бирги черни алган. Беш мастерни, алды спорт мастеринге кандидатты ол тиилээн. «Динамо» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң чемпионун Красовскийни база ашкан.

Херээженнерден Елена Монгуш ийиги черни ээлээн. Ол чүгле ССРЭ-ниң ча адарынга чемпиону, делегейниң спорт мастери Галина Рыбинага аштырган. ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттың нормазын Монгуш күүсеткен.

Тываның шилиндек командазын Владимир Сырат маргылдаага эки белеткээн.

С. САНДАН.

Космостуң ховар «белээ»

ТЫВА МЕТЕОРИТ

Амгы үеде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чанында метеориттер талазы-биле Комитеттиң коллекциязында 1949 чылдан бээр бистиң чуртувустуң девискээринден тывылган 150 метеорит бар. Енисейниң оң талакы эриинден тывылган болгаш метеоритика деп эртемниң эгезин салган «Палас Демири» коллекцияда № 1 кылдыр кирген.

Чыгдынган метеориттерниң аразында Элегесте кирр аккан Чиңге деп хемчигештиң унундан 1912 чылда тывылган «Чиңге» деп метеорит база бар.

1913 чылда Черневич метеориттиң 5 кг ийи бузундузун Минусинскиниң Н. М. Мартьянов аттыг музейинге база ниити деңзизи 76.4 кг үжен бузундуну Россияның Эртемнер академиязынга дамчыдып берген.

Бир эвес «Чиңге» метеориттиң артынчыларын дилээр болза, тывылган бузундуларның санын оон-даа көвүдедип ап болур дег. Чүгле ону дилеп эгелээрде 32 бузундуунуң тывылган черинге мындыг хевирлиг демдек тургузуп ап болза эки: «1912 чылда моон «Чиңге» деп метеорит тывылган». Бо метеорит Тываның девискээринде кара чаңгыс чүве болганда, оон дүшкен чери туристерге солун болуру чугаажок. Енисей бассейнинде ам дээрезинде «Енисей-Аксынның» дээр чаңгыс-ла соңгу метеорит бар. Оон дугайын бир дугаарында 1937 чылдың декабрь 12-де Енисей биле Пясина хемнерниң аксында Агалага соңгулда болуп турда дыңнаан мен.

Ынчаа маду деп төрел бөлуктен шывжи Егор Турдагин кырган-авазының адазы хамдан дамчып келген «Шайтан-Санканы» Таймыр национал округтуң музейинге белекке берген. Мында чеден ажыг шажын-чүдүлге херекселдериниң аразында 1840 чылдарда Гольчиха районунга дүшкен 300 грамм деңзилиг метеорит бузундузу бар болган.

«Чиңге» метеориттиң «дээр огу» деп адаттырган бузундулары хамнар, ламаларның чүдүлге херекселдериниң аразындан тывтып кээп болуру база магат чок.

Бойдус камгалалының ниитилелиниң ону дилеп тывар талазы-биле ажыктыг ажылынга улуг дузаны аңчылар, геологтар, чурт шинчилекчилери болгаш өске-даа кижилер чедирип болур.

Бодунуң химиктиг составының талазы-биле «Чиңге» метеорит эң-не ховар метеориттерниң бирээзи болуп турар. Мында 82.79 хуу демир, 16.71 хуу никель болгаш 0.40 хуу кобальт бар.

Тываның чурт-шинчилел музейинде «Чиңге» метеориттиң бузундузунуң амга чедир чогу хомуданчыг. Ынчангаш Минусинск музейинден оон бир бузундузун эртем ажылынга дузалажылга ёзузу-биле алган болза солун болур ийик.

Е. ВЛАДИМИРОВ, краевед.

Красноярск крайы.

АҢЧЫ АННА ШОЮҢ

«Тере-Хөл» колхозтуң ат-сураглыг херээжен аңчыларының бирээзи Анна Шоюң эрга-сыннарже аңнап үнер дээш аъттанырынга белеткенип орган.

Дуржулгалыг аңчының сеткил-сагыжынга Каргының ол чартыында Сарыг-Оргу тайгазы кирип, аңаа дүрген-не чедерин бодап, мында селбегер, чарзы диңнер бир поштен өскезинче дамчып маңнажып турары көраанга көстүп орган. Херээжен аңчы хүлүмзүрүй аарак уругларын, доргул-төрелдери-биле байырлажып, чагыг сөзүн бергеш, боро-сарыг инезин мунупкаш, аңныг-меңниг тайгазынче аъттаныпкан.

Орук ара бир хонгаш, Сарыг-Оргу тайгага чеде берген. Инилерин оъткарып кааш, оң-боозун чүктепкеш, ужу-кыдыы көзүлбес караңгы ээзинче базып кирипкен. Семдер пештерлиг кадыр нийге келгеш, тура дүшкеш, кезек дыңнааган. Долгандыр шимээн чок. Сактырга бүгү-ле чүвелер: оът-сиген, селбегер ыяштар, аъргада дирии амытаннар чаа эрткен шуурган хаттың шимээн-даажынга хоруй бергензиг-даа.

Бичес болганда мында-мында куштар мыжыраашкан. Кедээзинде пошту чүве-ле шылырадыр дагжаар. Чиңге будукчугаштарның сынган даажы ылдең. Анна бөөзун дужургеш, өлче дүрген-дүрген базыпкан.

Дүштеки одар үези болгаш, диңнер хөй болуп, олчазы ол хүн оон көвей болган. Боо харааы көзүлбестей бээрге, одаанче чаныпкан. Бир чудук кырынга дыштанып ора, диңнерин санаарга, он бир болган. «Бир дугаар хүнде олчам шору-дур» деп, Анна Шоюң өөрүшкүлүг бодаан.

Чээрби тос чыл бурунгаар оон Сарыг-оол Буурай акызы аңнаар дээш белеткенин берген чүве-дир.

— Мени эдертип ал, акый, аңнаайн дээш — деп, Анна эргелээн аарак чугаалаан.

— Кужур дуңмамны эдертип алыр мен, диңң тыпчып бээр сен — деп, Буурай Сарыг-оол бажын суйбап эргеледип кааш, кады аңныг-меңниг тайгазынче аңнап чорупканнар.

Акызындан чыда калбайн аңнап чораш, ол чылын сезен ажыг диңң олчалыг чанып келген. Оон үе-чергези оолдар, уруглар аңаа пат кайгап-даа, аңаа чоргаарланып-даа турган. Чээрби ажыг чыл дургузунда Анна Сурасовнаның аң-диңнин төрээн колхозунга киирген орулгазын кижи салаа базып санап четпес.

Анна Шоюң диңнээр талазы-биле ёзулуг мергежээн аңчы. Ынчангаш «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчулары аңаа чоргаарланырлар. Колхоз баштаар чери ону каш удаа хүндүлел бижиктер-биле болгаш эртектиг белектер-биле шаңнап келген.

К. ХЕРТЕК.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—XII Кышкы олимпий оюннарының ажыдыышкыны. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.
9.45—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.
9.55—Концерт. Өңнүг.
10.20—«Эртем техника, депшилге». Италияга совет эртемниң техниканың хуннеринге. Өңнүг.
10.50—Киножурнал.
11.00—Медээлер.
11.10—«Чурук бүрүзүнде—хүн». Өңнүг.
11.25—Уругларга фильм. «Точка, точка, биче сек...» Урал-чечен фильм. Өңнүг.
12.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Куш-ажыл болгаш амыдыралдың чаагай чоруу». «Днепроспецсталь» заводтуң коллективиниң дугайында очерк.
13.15—Концерт.
13.30—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.
13.40—«Коргуушкунуң ханазының артында». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
14.45—Киножурнал.
14.55—XII Кышкы олимпий оюннарындан. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Дружба» ансамбльдиң концерти. Өңнүг.
18.30—XII Кышкы олимпий оюннарындан дамчыдылганың уланчызы. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
18.20—Уругларга фильм. «Дружут байырлалы».
18.30—Телемедээлер.
18.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.55—Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коргуушкунуң ханазының мыдында».
20.00—Медээлер.
20.15—«Съездиден съезд чедир. Совет Туркмения».
22.05—22.15—Чапсар.
22.15—Улуг улуска мультфильмнер программазы. Өңнүг.
23.00—23.36—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КОЛХОЗЧУ ПЕНСИОНЕР

Консультация

Колхозта ажылдап турар пенсионер дээрге 1964 чылда бадылаан хоойлу ёзугаар пенсия алганнар азы колхозу совхозче шилчээн эрги колхозчулар-дыр. Чок болза 1956 чылда бадылаан хоойлу ёзугаар пенсиялаан ажылчын азы албан хаакчы, ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1964 чылдың июль 20-де доктаалының ёзугаар пенсиялаан колхоз даргазы, специалист, кол азы улуг бухгалтер база механизатор болур.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге кижи күжүнүң чугулазынга холбаштыр: бир талазында, колхозка ажылдап тургаш пенсиялаашкынарның ол ажылын үргүлчүлээр күзелдиин, ийи талазында, пенсионерлерниң материалдыг байдалын улам бедидер сонуургалды барымдаалааш, ындыгларның пенсиязын амгы ажылының хевири, ап турар шалыңының хемчээли хамаан чокка төлээрин дүрүмчүткен.

Колхозчу дээш пенсия ап турарлар, ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң 1971 чылдың март 31-де ажыл-агый адырларын аңгылап бадылааны кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге салзан черлерге ажылдаар болза, үстүнде айытканы ышкаш база, шалыңының хемчээли хамаан чокка пенсиязын бүрүн төлээр.

Бир эвес колхозчу пенсионер үстүнде айыткан черлерден өске кандыг-бир бүдүрүлге, албан организация черинге ажылдаар болза, оон пенсиязын төлевес.

Тайылбыр: колхозтуң чөпшээрээни-биле кедээ ажыл-агыйдан хостуг үеде чурт бүдүрүлгезинге чүгле ажылчын азы мастер болуп ажылдаанда; колхозка ажылдавышаан, ол-ла девискээрде, чижээ, сельпонуң магазининге аштакчылаарда; колхозтуң чоруткаары-биле кандыг-бир күрүне организациязынга, чижээ, ол колхозтуң мал фермазының тудуун кылып турган организацияга ажылдаанда, пенсияны шалыңының хемчээли хамаан чокка төлээр.

Чамдык колхозтар колхозчуларының алдар-хавыязын көргеш персоналдыг пенсияны база тывсып турар. Ол чорук пенсия хемчээлинге шаптык болбас. Чүге дээрге ол пенсияны чижек устав ёзугаар колхозтуң бодунуң хөреңгизинден, а эпаа пенсияны төпчүткен фондудан төлээр.

«Сельхозтехника» каттыжыышкынының черлери кедээ ажыл-агыйга хамааржыр ужурунда, аңаа ажылдаан колхозчу пенсионер пенсиязын бүрүн алыр деп чамдык кижилерниң билип турары шын эвес. Материалдыг чүүл кылып үндүрбес болганда, аңаа ажылдаан колхозчу кижи пенсиязын албайн баар.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге чүгле материалдыг чүүлдер кылып үндүрер черлер хамааржыр. Чижээ, совхозтар, куш фабрикалары, аң ажылдыг совхозтар, оон-даа өске.

Долу болгаш долу эвес-даа стажка күрүне пенсиязын азы пенсияны 1956 чылда бадылаан хоойлу ёзугаар ап турар колхозчу болза колхозка ажылдап тургаш тывкан ажылының хемчээли, албан дужаазы хамаан чокка бүрүн алыр. Бо чурумну кыраны дээш пенсия ап турарларга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1964 чылдың июль 20-де доктаалында айыткан кижилерге база хамааржыштырар.

Бир эвес колхозта пенсионер херээжен ажылдап турар болза, ССРЭ-ниң күрүне пенсиязын тывсыр болгаш төлээр чурумунуң дугайында» Дүрүмнүң 171 чүүлүн ёзугаар ону шиитпирлээр. Бир эвес шалыңы 100 рубльден ашпас болза, аңаа 15 рубль төлээр, а дужаалы, бүдүрүлгеге азы организациязы совет чазактың 1969 чылдың декабрь 31-де чөпшээрелинге дүгжүр болза, 1976 чылдың декабрь 31-ге чедир оон пенсиязын бүрүн азы 75 хуузун төлээр.

Пенсионер кижини ажылга хүлээп ап турар организацияның азы бүдүрүлгениң удуртукчу бүрүзү ол дугайын социал хандырылга органнарынга өй-шаанда дыңнадыр күзээлгелиг. Ол болза пенсияны тывсыр болгаш төлээр чурумнар дугайында хоойлуну хажытпазын хамааты бүрүзүнге сагындырып турар.

А. ДАВАА,
Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң штаттан дашкаар консультантызы.

КИНО

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «От бүргээн далай» (2 сериялыг) 9.40, 12.25, 15.10, 18.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Санниковтарның чери» 9.25, 11.45, «К/КЛ келир үелеги дайынчы» 15.20, «Ынакшыл дээш кемниг херек үүлгедин» 13.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онза болуушкун» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чашкы шаатың соонда чүс хүн» 15.00, «Фанфан Тюльпан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 69.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00047.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (10015) | 1976 чылдың февраль 6, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН — КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының 1975 чылда ажыл-чорудугазының түңнелдерин болгаш эң чугула эртем-техниктиг айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле сорулгаларын КАЗЛАБА-ның эртемденнериниң февраль 4-те Москвага болган ниити хуралынга чугаалажып көрген.

Илеткел кылган академияның президентизи П. П. Лобановтуң болгаш санал бергеннерниң демдеглээни болза: тоску беш чылдың доозукчу чылының планнарын күүседир болгаш СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң чарыжынга киришпишаан, эртем-шинчилел албан черлериниң коллективтери элээн хөй чугула эртем ажылдап кылыышкыннарын херек кырынга шиңгээдиирин саналдаан. Чижээ, көдээ ажыл-агыйны чурттуң янзы-бүрү районнарының бойдус болгаш экономика зоналарынга дүүштүр чорударының системаларын сүмелээн. Ажыл-агый талазы-биле элээн хөй ажыктыг шынарлыг 328 сортту болгаш гибридти күрүне шенелдезинге дамчыдып берген. Кара-шокар инектерниң чаа уксаазын өстүрген. Ындыг инектерниң чылда продуктулуу, үскүрү 3,9 хуу чедип турар 5,5 муң килограмм сүт бээп турар.

Мелиорация талазы-биле шинчилелдерни үргүлчүлеп келген. Чер кырының болгаш ол ышкаш чер иштиниң сугларын ажыглап тургаш, чурттуң кандыг-даа зоналарынга база РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга чайгаар бүткен болгаш культурлуг одарларны суглуг болдурарының база өюк-теликтеп суггарарының ажыктыг аргаларын ажылдап кылган.

Онгу беш чылда эртем көдээге көргүзер дузаламчызы күштелдирер ужурлуг деп, хуралга онзалап демдеглээн. Хамыктың мурнунда тарааларның кышка болгаш кандаашкынга быжыг сорттарын тургузары, чигир свёклазының, мал чеми болгаш өске-даа культуралар-ның селекциязын база үрезин ажылын экижидери негеттинип турар. Ол ышкаш мал ажылының комплекстерин болгаш фермаларны механизастаарының айтырыгларынга, мал чемнерин белеткээриниң база бүдүрериниң улам-на болбаазырангай технологияларын тургузарынга онза кичээңгейни салыры эргежок чугула.

(СЭТА-ның корр).

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Чарыштан төрүттүнген

ОРГАНИЗАСТААРЫНДАН ХАМААРЖЫР

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы ажылчы чоннарның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырган. Ооң бир чижээн Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң күш-ажылчы бир неделязының түңнелинден көрээлиңер.

Доктаал парлалгага үнген соонда совхозтуң ажыл-ишчилеринге ооң утказын таныштырары эгелээн. Фермалар, бригадалар аайы-биле доктаалды чүүлдүгзүнген, ооң боттанышкыны дээш каш дакпыр күжениишкин-биле ажылдаарының күзелин илереткен саналдарны тус-тус кижилер киирип турган.

Кускү дүжүт ажаалдазы, часкы тарылга ышкаш изиг кампания үелеринде эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының шалыпчы хонуктарын, ээлчеглерин чарлааш, аңаа чогум-на эң харыысалгалыг, бедик мерецилиг, мергежилдиг чорукгуң үлегер-чижээн совхозтуң механизаторлары, чолаачылары көргүзүп турган. Ындыг инициативаның хей-аът киирикчи күжү, ооң үре-түңнелдии бедик дээрзин дуржулга бадыткаан.

Бо удаада «Тиилелгениң» ажыл-ишчилери январь 26—31 хүннерин шалыпчы күш-ажылдың неделязы кылдыр чарлааш, аңаа бүгү участоктарны хаара тударын шиитпирлээн. Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын, комсомол комитеттери болгаш көдээ Совет күүскому ук эгелээшкинни деткээш ферма, бригада, участок бүрүзүнүң хүн бүрүде кылза чогуур планын, хүлээлгелерни барымдаалаан даалганы улам тодарадырынга дузалажып, бүгү ажылдың хемчээлин күүседикчилерге баш удур таныштырган.

Шалыпчы неделя дээрге чарыштан төрүттүнген чүүл болгаштыда, ооң негелделерин салып, түңнелин дарый үндүрерин, тиилекчилерни шаңнап-мактаарының хемчеглерин чарыштың организакчылары база көрген. Ол дугайын совхозтуң радио беддирип дамчыштыр дыңнадып, агитаторларны коллектив бүрүзүнче чоруткан.

Шалыпчы күш-ажылдың неделязында совхозка чаагай үүле-херектерни бүдүргенин бадыткаптар каш-ла чижектерден көргүзейн. Совхозтуң № 1 сүт-бараан фермазы. Инек оолдааашкыны амдызында түлүктевээн, кышкы бо үеде хүн бүрүнүң сүт саалдазы, ону күрүнеге садары өскен. Маңаа бир хүннүң саалдазын 1 тонна 660 кг чедирер кылдыр даскан турда (план 1 тонна 560 кг), бир хүннүң ортумак саалдазы 2 тонна 214 кг болган. Аңаа немей чугаалаарга, саанчыларның, кадарчыларның, мал чеми болбаазырады хайынныр цехтиң ажылчыннарының шудургу ажылдаанындан неделя дургузунда сүт саалдазы хүннүң өзүлделиг болган. Январь 26-да 2376 кг сүт сагган турда 31-де ол көргүзүг 2698 кг четкен. А эрткен чылдың январь 31-де ол ферма бир хүнде 1948 кг сүт бүдүрген. Ниитизи-биле чеди хонукту түңнээрге № 1 сүт-бараан фермазы 15 тонна 500 кг сүт бүдүрген, эрткен чылдың ол-ла үезиндеги деңнелден өзүлде 4 тонна 305 кг болган.

Маңаа саанчыларның эрес-шудургу ажылдаанын демдеглевес арга чок. Чижээ, Ондар Кара-кыс (ол чеди хонуктуң түңнели-биле чарыштың тиилекчизи болган, аңаа шилчиир кызыл вымпелди тывыспышаан, чемпионнуң лентазын берген) инек бүрүзүнден-не хүнде 7,5 кг сүттү сагган.

Совхозтуң машина-трактор мастерскаязының коллективи база шалыпчы өзү-биле ажылдарының үлегерин көргүскен. Неделяда 4 трактор (ДТ-75 маркалыг), 50 иливр, 4 сеялка, 4 андазын септээр хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Механизаторлар тракторларны бедирлер аайы-биле шуушкур септээриниң технологиязын ёзугаар ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Ооң түңнели бо неделя дургузунда 5 трактор, 150 иливр, 5 сеялка, 4 андазын болгаш тракторларның 8 моторун септээн. Маңаа норма күүсетпейн барган кижи турбаан, ынчалза-даа бедик мергежилдиг байлак дуржулгалыг Ооржак Калдар-оол эң үлегерлиг ажылдаан.

Ниитизи-биле тиилелгежилер шалыпчы неделяда шынап-ла шалыпчы ажылдаан. Дугуйлуг тракторлар-биле тарылга шөлдеринче органиктиг чемишчилгени төккен, Саян ындында белеткээн савандап 63,4 тоннаны, Усба-Нурдан 12 тонна хыыргыышты фермаларда эккелген. Ол-ла үеде совхозка 1050 чаш хураган немешкен, олар шупту мендн-чаагай.

Бо чылын совхоз бүгү малды болбаазыраткан чем-биле хандырарынче кичээңгейни күштелдирген. Кормоцех хонукта 24 тонна саванды бусталдыр ылбырадып, 30 тонна хире чуданы белеткеп турар. Малга хоозулут кылдыр болбаазырадып белеткевээн чем бээр чорукту шуут соксаткан.

Февраль эгезиндеги бир кежээде совхозтуң Культура бажыңынга бөрт салыр чер чок, кижи шыгырт долдур олуруп кан. Шалыпчы неделяның түңнелин үндүрген. Чарыштың тиилекчилери коллективтерни совхозтуң Хүндүлел дептеринге киирген, шилчиир Кызыл туктарны тывыскан. Ол коллективтер бо-дур. № 1 сүт-бараан фермазы, МТМ, хереженнерниң № 2 «Малчын» деп хойжу бригадазы, автопарк. 11 кижи чарыштың тиилекчизи болган, оларга вымпелдерни, чемпион ленталарын тывыскан.

Тиилекчилерге шаңналдар тывсып турар үеде клубка келгеннер партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыштың тугун улам бедик тударынга шиитпирлиин илередип, чаа бедик хүлээлгени алган. **Совхоз күрүнеге сүт, эът садарының, техника септээриниң квартал планын съезд ажыттынар хүнде күүседирин хүлээнген.**

Бо талазы-биле чамдык болдарын чарыштың киржикчилериниң чугаалааны:

Моңгуш **Чечекмаа** (бызаа азыракчызы):

— Бо неделяның түңнелинден алырга, бистиң совхозта ажылдап турар кижи бүгүдезинде улам эки көргүзүглерни чедип алырының курлавырлары, аргалары бар-дыр.

Ооржак **Калдар-оол** (механизатор):

— Бүгү чүве кижилерни мобилизастаарындан, тодаргай сорулгаларны салып, чарышты организастаарындан хамааржыр-дыр.

Дээргт **Комбу** (чолаачы):

— Шалыпчы өзу-биле ажылдаар сорулга салганывыс неделяда бодум хуумда ийи удаа Саян ашкаш келдим. 6,2 тонна саван эккелдим. Черле бистиң автоколонна сөглээн сөзүнге ээ болган. Чурум үрээн-даа кижи чок. План күүседиринден аңгыда сагылга-чурумну база чарышка дыка барымдаалаар чүве болгай.

Шынап-ла Культура ордузунга келген кижилерниң кежээге сонуургалы, аңаа сеткил ханышкынының сөстерин чугаалап турганы, мурнакчыларга байыр чедириишкиннери тиилелгежилерниң моон соңгаар-даа эки ажылдаарынга, хүлээнгенин күштүг болдурарынга чүткүлдүүн көргүзүп турду.

М. ДҮЛҮШ.

ЧУРУКТА: шалыпчы неделяның чемпионнары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ XXII КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Москваның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXV съездизин бүдүрүлгечи чедиишкиннер-биле уткуп турар. Партияның ТК-зының декабрь (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин, 1976 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы найысылалдың ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам хайныктырган. Төрээн партиязының съездизин төлептиг уткуур, онгу беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш Москва бүдүрүлгелеринде хүннүң калбарып турар.

Коммунистиг партияны, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр бузулбас чаңгыс эптиң байдалында Москва хоорайның XXII партия конференциязы февраль 4-те Эвилелдер бажыңының колонналыг залында ажыттынган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны делегаттар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларын конференцияның президиумунуң составынга чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан. Партия, совет болгаш күрүне ажылдакчылары, революцияның хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлээлекчилери база президиумга олурган.

Партияның Москва хоорай комитединиң отчёт илеткелин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары эш **В. В. Гришин** кылган. Бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы политиказын бүгү чон деткип турар, москвачылар база ол политиканы бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш, коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш, могаг билбес ажыл-чорудулгазы дээш СЭКП Төп Комитединге, ооң Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке бүгү совет кижилер-биле кады москвачылар база ханы өөрүп четтиргенин илергейлеп турар деп В. В. Гришин чугаалаан.

Бодунуң хүрээлениңде барык миллион коммунистерни каттыштырган Москва хоорайның партия организациязы бистиң партиявыстың СЭКП ТК-ны долгандыр сырый каттышкан, марксизм-ленинизмниң улуг тугунга кызыгаар чок бердинген дайынчы отряды болуп турар. Партияның Төп Комитединиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, улус ажыл-агый планнарын күүседир, ажылчы чоннарны идей-политикага кижизидер, найысылалды коммунистиг үлегерлиг хоорай болдурар талазы-биле Москваның партия организациязы улуг ажылды чоруткан.

Хоорайның улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң беш чыл планы бүгү кол көргүзүглер талазы-биле күүсеттинген. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле онаалда хуусаазындан дөрт чартык ай мурнады боттанган. Пландан ажыр каш-каш миллиард рубльдиң продукциязын белеткеп үндүрген. Үлетпүр бүдүрүүшкүнү планда көрдүнген 34,1 хуунуң орнунга 37,6 хуу улгаткан, ынчаарга ол-ла үениң дургузунда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 37,1 хуу немей өскен. Арыг орулга 1,7 катап көвүдээн.

Күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкиннери бүдүрүп үндүрер продукцияның техниктиг деңнелин болгаш шынарын бедидеринче база угланган турган. Продукцияны чаартырының темпилерин тоску беш чылда ийи катап дүргедээн. Москва үлетпүрүнүң ийи чартык муң янзы-бүрү аттарлыг кылыгларынга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Дээди шынар-биле бүдүрүп үндүрген продукция ам бүдүрүүшкүнүнүң ниити хемчээлиниң аллының бир кезээ болуп турар.

Найысылалдың эртем организацияларының, транспорт болгаш тудуг бүдүрүлгелериниң коллективтериниң чедиишкиннерин илеткелде бүгү талалыг анализтээн. Эртем албан черлериниң коллективтери 150 муң эртем-шинчилел болгаш дуржулга-конструктор ажылдарын күүсеткен. Транспорт бүдүрүлгелери пландан ажыр 50 миллион тонна чыгам чүъктерни сөөрткен. Кол планга дүүштүр хоорайны чаартып тударын план ёзугаар чорудуп келген, чаа чуртталга районнары өскен.

Ажыл-агый тургузуушкунунга найысылалдың ажылчы чоннарының чедиишкиннери тоску беш чылдың онаалдаларын күүсединге боттуг салыышкын болган деп, В. В. Гришин онзалап демдеглээн. Ол болза, москвачыларның чогаадыкчы, тургузукчу ажылчыныг түңнели, хоорайның партия организациязының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының түңнели болган.

Оон биле чергелештир четпестерни база илеткелчи демдеглээн. Ажылдың ажыктыын бедидеринге болгаш курлавырларны ажыглаарынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни чамдык бүдүрүлгелер болгаш организациялар кылбайн турар. Чамдык бүдүрүлге, чуртталга, коммунал болгаш культура-амыдырал объектилерин ажыглалга чогуур үезинде киирбейн турар. Транспорт бүдүрүлгелериниң, эртем албан черлериниң ажылында четпестер эвээш эвес.

Онгу беш чылда Москваның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарынга, капитал тудугну болгаш хоорай ажыл-агыйын улам сайзыраңгайжыдарының, ажыктыг чорукту болгаш эртем шинчилелдерин экижидериниң, бүдүрүлгени планнаарының болгаш эргелеп башкарарын экижидериниң, Москваны хөгжүдериниң социал-экономиктиг айтырыгларын шиитпирлээриниң ажылдап кылдынган планын боттандырарының айтырыгларынга илеткелчи тодаргай доктааган.

Хоорайның ажылчы чоннарының амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидери-биле, Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурар дээш СЭКП-ниң XXIV съездизинге эш Л. И. Брежневтиң салган сорулгаларын күүседири-биле холбаалыг айтырыгларже илеткелде улуг кичээңгейни салган. Ол чорук чүгле экономиканың айтырыгларын үлегерлиг шиитпирлээри эвес, харын кижилерниң медерелин бедидерин, угаан-бодал болгаш аажы-чаң талазы-биле бедик шынарларга оларны кижизидерин негеп турар.

Партия организацияларының идей-политиктиг ажылын сайзыраңгайжыдарынче, найысылалдың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын коммунистиг угаан-бодалга, марксизм-ленинизмниң идеяларынга оларны кижизидеринче партияның хоорай комитеди улуг кичээңгейни салып турар. Чүгле бо чылын безин политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү-ле звеноларында 3 миллион 720 муң кижи өөренип турар, ол дээрге чыл мурнунда турганындан 400 муң кижи хөй-дүр.

Отчёттуг үеде хоорайның партия организациязының хүрээлени улам өскен, ооң шынар составы экижээн деп илеткелде демдеглээн. СЭКП-ниң социал составынга кол черни ажылчын аңгыга хамаарып бээринче угланыышкынны чайгылыш чок барымдаалап келген. Партия хүрээлениң улам быжыглаарынга, хоорайның партия организациязының удуртукчу болгаш угланкчы ролюн күштелдиреринге партия документилериниң солуушкуну идиг берген.

Бүгү партияны ышкаш, Москваның партия организациязының амыдыралы ам СЭКП-ниң XXV съездизинге белеткел-биле тодаргайлаттынып турар деп, илеткелчи чугаалаан. Туруп келген чаңчыл ёзугаар коммунистер, бүгү ажылчы чоннар съездиге күш ажылчы белектерлиг ужуражыр. Улус ажыл-агыйының бүгү адырлары январьның онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен деп, оратор дыңнаткан.

Күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр, улус ажыл-агый планнарын күүседир дээш москвачылар социалистиг чарышты калбак нептередир, онгу беш чыл бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улам быжыглаарының болгаш улустуң чаагай байдалын өстүрериниң күрүнде ажыктыг чорукту болгаш шынарның беш чылы болзун дээш бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневке делегаттарның Москваның бүгү коммунистериниң мурнундан В. В. Гришин бүзүредип чугаалаан. Хоорайның партия организациязы бодунуң хүрээлениң СЭКП ТК-ны долгандыр улам сырый каттыштырар, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге моон соңгаар-даа ооң шынчы чөленгиижи болур.

СЭКП-ниң Москва хоорай организациязының ревизия комиссиязының отчёт илеткелиниң соонда санал бериишкиннери эгелээн. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиказын ораторлар изиг-биле чүүлдүгзүнүп, совет экономиканы бүгү талалыг хөгжүдер, улустуң чаагай байдалын бедидер дугайында, улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш могаг чок сагыш салышкыны дээш СЭКП ТК-га, ооң Политбюрозунга болгаш эш Л. И. Брежневке сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинин илергейлеп турганнар.

Партияның өндүр улуг сорулгаларын, онгу беш чылдың онаалдаларын боттандырарынга төлептиг салышкынын киирер деп шиитпирлиин дугайын делегаттар медеглээн.

Конференция дүүн ажылын уламчылаан. (СЭТА).

Дүүн Кызылга

БЕШ ЧЫЛДЫ — ҮШ ЧЫЛДА

Кызылдың дааранылга фабриказының ажыл-ишчилери бүдүрүлгениң бар арга-курлавырларын санап көргеш, уткуштур планны алган. Партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың ийи айының планын күүседирин шиитпирлээн бис. Январьда сайгарылга планын болгаш өске-даа көргүзүглерни чедиишкинниг күүсеттивис.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнунда Л. Гуркованың удурткан аныяктар бригадазы чоруп турар. Олар продукцияның шынарын экижидеринче сагыш салып келген. Кыстар мурнунда (үжен ажыг кижи) Кызылдың № 4 профтехучилищезин доосканнар. Ында Таня Ховалыг, Зоя Кара-Сал, Галя Моңгуш, Даша Ооржак шынарлыг, чараш хептерни даарап турарлар.

Партияның XXV съездизинге бээр рапортка ат салыр эрге алыр чарышты организастааш, ооң түңнелин дүүн үндүрдүвүс. Ооң тиилекчизинге № 2 бригададан Таня Иванова, Люда Егоренко, хоорай Совединиң депутаты Вера Доңгак болгаш өске-даа дааранықчылар болду. Ол-ла хүн фабрикада комсомол организациязының хуралынга аныяктар организациязының бедиткен хүлээлгелерин бадылаан бис. Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң онгу беш чылының сорулгаларынга соруктуг кирген бистиң аныяктарывыс чаа беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде боттандырып шыдаарын хүлээндилер.

Чижээ, бистен Светлана Ховалыг, Елена Полякова, Вера Доңгак бо беш чылда боттарының хууда планнарын чүгле үш чылда күүседирин быжыы-биле шиитпирлээннер. Ол дааранықчыларның үлегерлиг эгелээшкиннерин бежен ажыг комсомол кежигүннери база бир комсомолчу-аныяктар бригадазы изиг-биле деткээн. Ол бригаданың кежигүннери бо чылдың ийи айларының планныг даалгазын февраль 25-те ажыр күүседирин бүзүреткеп-нер. Ында аныяктардан беш кижи онгу беш чылды — үш чылда, 6 кижи — 3 чыл беш айлар дургузунда, 18 дааранықчы — дөрт чылда күүседирин шиитпирлээн.

Вероника БРЮХАНОВА,
комсомол организациязының секретары.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУП...

СЭКП Кызыл хоорkомунга найысылалда аныяктар дагдыныкчыларының хуралынга күш-ажылдың 80 хоочуну чыылган. Партияның хоорай комитединиң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы И. А. Ильин ол ажылдың хевирлериниң болгаш аргаларының дугайында илеткел кылган.

Маңаа арга-дуржулганы солушкан. Хоорайның харылзаа белдиринден Полина Шевцова, 48-ки тудуг эргелелинден Раиса Григорович, № 2 АТБ-ден Надежда Баранова болгаш өске-даа ажыл-ишчилер солун саналдарны берген.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыры районнуң ажылчы чоннарының ортузунда үргүлчүлеп турар. Хөй-хөй партия организацияларынга, ажылчын коллективтерге, хойжу бригадаларга, фермаларга хөй кижи киржикчилиг хуралдар эрттирилээн. Хуралдарга чүве чугаалап, санал-оная бергеннер төлевилелди долузу-биле чүүлдүгзүнүп деткивишаан, партияның улуг шуулганын төлептиг уткуур дээш боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Ак-Довуракта тудугжулар бригадири Дапзырык Калдар-оол тудугжуларга 60 өг-бүле чурттаар бажыңны болгаш тудугжуларның уруглары ясли-садты тудуп, пионер лагеринге чуртталга черлерин тударын сүмелээн. Ол бригадазы-биле хүн нормазын үргүлчү бүдүн чартык катап ажыр күүседирин хүлээнген.

Районнуң бүгү коммунистериниң хуралынга М. Чүлдүм санал бергеш, мынча дээн:

— «Шекпээр», «Барлык» совхозтарының девискээринде Артыы-Шык, Иштии-Шык деп черлерниң суун кургаткаш, ажыглаар болза, 1000 гектар хире черниң кончуг эки сигениин ап болурунуң аргазы бар. Оон аңгыда Аянгатыда, Хөндергейде, Эдегей бажында эргп бугаларны чаарты казып, шөлдерни суггарып тургаш ажыглаза черле ажырбас деп бодаар мен. Республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу чүгле бистиңиnde эвес, өске-даа районнарда улустуң эрги-де ажыглап турганы бугаларны чаартып ажыглаарын өөренип көөрү күзенчиг.

Районнуң ажыл-агыйлары, бүдүрүлгелери, тудуг организациялары болгаш өске-даа коллективтер эрткен тоску беш чылда кылган ажылдарының түңнелдерин үндүрүп, онгу беш чылда боттандырар сорулгаларын тодараткан.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың дагжылары онгу беш чылдың баштайгы чылында 100 муң тонна даг-дүгүн бээр планын декабрь 25-те 107 муң тонна кылдыр бээрин хүлээнгеннер. Районнуң ажыл-агыйлары бо чылын күрүнеге 2225 тонна эътти, 950 тонна сүттү, 173 тонна дүкту садарын хүлээнген. Ол ышкаш төрүүр 100 баш малга онааштыр 80 бызааны, 85 анай, хураганны, 80 кулунну доруктураары хүлээлгеде көрдүнген.

Чер-черге эрткилээн хуралдарга СЭКП райкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары киришкилээн. Ол ышкаш 35 кижи составтыг пропагандистер бөлүү төлевилел талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп турар. Бо хүннерге чедир бежен ажыг лекциялар номчуттунган болгаш беседалар чоруттунган.

Төлевилелди чугаалажыры районда үргүлчүлеп турар.

В. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик район.

Сүт саалдазын көвүдедир

СӨГЛЭЭН СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның доктаалы амыдыралда боттанып эгелээн. Көдээниң ишчилери килограмм сүт, грамм немелде деңзи болганы малдың чаш төлү дээш шудургу ажылдап турар.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының планның онаалдаларының күүселдези январьда канчаар ажылдаанывыстан улуг хамаарылгалыг. Февраль бириниң медээзи-биле алырга, республиканың ажыл-агыйлары 14292 центнер сүт күрүнеге саткан. Бо дээрге эрткен чылдың ол-ла үезинде дээрезинден 680 центнер хөй көргүзүг-дүр. Ынчангаш квартал планы 39,2 хуу күүсеттинген.

Бирги кварталда күрүнеге сүт садарының талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Тожу, Эрзин, Барыын-Хемчик районнар ээлеп турар. Олар планының 60—70 хуузун чаңгыс ай дургузунда күүседип алганнар. Ол черлерде партия организацияларының социалистиг чарышты багай эвес удуртуп турары моон илдең.

«Тес-Хем» совхоз эрткен айда он-на тонна сүттү күрүнеге саткан. Черле ынчаш Тес-Хем районда сүттү бүдүрериниң даа, садарының-даа талазы-биле ажыл дыка сула, сүт садарының квартал планы допгун-ле 28 хуу күүсеттинген. [illegible]

Бай-Тайга районда байдал Тес-Хемнииден дээредевес. Ол район бирги кварталда күрүнеге садар сүдүнүң 28,3 хуузун күүсеткен азы 1975 чылдың январьда саткан сүдүнден 64 центнер эвээшти саткан. Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнар база сүт садар талазы-биле курлавырларны долу ажыглавайн, ажылды чедир организастап шыдавайн турар.

Республика онгу беш чылдың бирги кварталында 38500 центнер сүт садар ужурлуг. Ону хуусаа бетинде күүседир дээш ферма бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Ынчангаш СЭКП ТК-ның партияның XXV [illegible]

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

Кол угланыышкын — техниктиг депшилге

СЭКП ТК-ның (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели, бүгү чурттуң ышкаш, найысылал Кызылдың ажылчы чоннарын чаа-чаа ажыл-херектерже хайныктырып үндүрген. СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга чугаалажып турар үеде ажылчыннар ону бүрүн деткиишкин, ам-даа улам эки ажылдаарын аазап, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын экижидеринче угланган саналдарын кирип турар.

Чижээ, Колээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының чолаачызы эш Хабаров төлевилелди чугаалашкан хуралга мынча диди: «СЭКП ТК-ның төлевилелин мен улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкын-биле таныштым. Ол төөгүлүг документиден онгу беш чылда бистиң чурттуң мурнунга салдынган улуг сорулгаларны болгаш тодаргай перспективаларны көрүп тур мен. Төлевилелди бүрүн деткиишкин, чаа беш чылдың баштайгы чылының ийи айларының планын съездиниң ажыдыышкыны хүнүнде күүседир мен.» Ындыг чижектер дыка хөй.

СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырып тура, хоорайның партия организациязы бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң айтырыгларынче, ажылчы чоннарның күжүн планныг онаалдаларны күүседиринче улуг кичээнгейни салып келген. Партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш ажыл-агый органнарының шудургу организакчы ажылының, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының эрес-маадырлыг күш ажылының түңнелинде найысылалдың үлетпүр продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде 1975 чылдың ноябрь 2-де күүсеткен. Ол ышкаш хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелери улус ажыл-агыйынга чүък сөөртүрүнүң беш чыл планын база-ла хуусаа бетинде күүсеткен.

Пландан ажыр үлетпүр 8,8 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген, транспорт коллективтери 2 миллион 175 муң тонна чүъкту сөөрткен. Техниктиг деңнелди бедидер база продукцияның шынарын экижидер талазы-биле чамдык ажылдар чорудулган. Продукцияның 38 чаа хевирлерин бүдүрерин шиңгээттинген, 47 чаа технологтуг чорудулга болгаш шууттурулгалыг шугумнар ажылдап эгелээн. Чаа дериглерниң 692 единицаларын тургускан. Бүдүрүлгеге күш ажылдың чепсеглээри беш чылда бүдүн чартык катап өскен.

Хоорайның үлетпүрүнүң бүдүрүлге адырлары быжыг темп-биле хөгжүп турар. Беш чыл дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 34,5 хуу, автотранспортка чүък сөөртүрү 2 катап өскен. Сайгарылга баазазының, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, автосептелге заводунуң, № 3 АТБ-ниң, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң коллективтери өзүлдениң бедик темпизин хандырган.

Ниитизи-биле найысылалда 23 бүдүрүлге, 77 бригада, 600 ажыг ажылчыннар тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Бо үстүнде чижектер дээрге бүдүрген улуг үүлениң чүгле чамдыызы-дыр. Хоорайда 30—40 чылдар үезинде туттунган чамдык эрги бүдүрүлгелер бар. Ынчангаш найысылалдың партия организациязы, коммунистери ажылдап турар бүдүрүлгелерин чаартып, эде дериириниң болгаш технологтуг чорудулгаларны сайзырангайжыдарының күзели-биле продукция бүдүрерин көвүдедиринче кичээнгейни мооңуда...

Ындыг хемчеглерни чорударынче эът комбинадында партия организациязы (секретары Г. Л. Литвинцева) доктаамал кичээнгейни салып келген. Бүдүрүлгени улам ыңай интенсификастаарынга, техниктиг депшилгени дүргедедиринге, күш ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш продукцияның шынарын бедидеринге холбашкан болгаш коммунистерниң авангардчы ролюнуң дугайында айтырыгларны мында партия хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар. Партия организациязы бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынга коммунистерни таарыштыр тургуспушаан, даалгырган ажыл-херек дээш оларның харыысалгазын бедиткен.

Бо коллективте кол-кол цехтерни болгаш участоктарны техниктиг билиин шыырак эштер баштап турар. Комбинаттың коммунистери бүдүрүлгени сайзырангайжыдарынга, ону чаартып, эде дерип кылырынга болгаш электри күжүн ажыглаарынга идепкейлиг киржип келген. Беш чылдың дургузунда бүдүрүлгеге чаа 4 технологтуг чорудулганы, 10 хире организас-техниктиг хемчеглерни шиңгээткен, продукцияның 10 чаа хевирлерин бүдүрүп эгелээн. Продукция аттестациязының эрткен чылдагы түңнели-биле чаңгыс хевирден өске бүгү кылыгларын шынарның бирги категориязынга хамаарыштырган. Бо чылын колбасаның бир хевиринге күрүнениң шынар демдээшке белеткеп кирер сорулганы партия организациязы коллективтиң мурнунга салган.

Техниктиг эде дериишкинниң дугайында айтырыгны СЭКП хоорkomунуң пленумунга чугаалашкан болгаш эрткен тоску беш чылда ол талазы-биле чорудар ажылдарның хемчеглерин бадылааш, оон күүселдезин хүн бүрүнүң контролюнга алырын партия организацияларынга сүмелээн турган. Үлетпүрнүң кол-кол адырларының бүдүрүлгелеринге техниктиг эде дериишкинниң комплекстиг планын ажылдап кылган. Бо угланыышкын-биле Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи (парторганизация секретары В. Г. Тешуков) шудургу ажылды чорудуп турар. Мааңаа 1974 чылдың төнчүзүнде 10 кубометр ишкер үксүүштүг боду чоруур экскаваторну ажылдадып кирген. Ол бир ээлчегде 3500 кубометр довуракты чер кырындан өскээр ап кааптар, а оон экипажында чүгле ийи кижи ажылдап турар.

Разрезте чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң коммунист Д. Д. Сарыкай удуртаан эге организациязы техниктиг чогаадыкчыны улам хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Экономиктиг ажыы 15,5 муң рубльдиң 44 чаартыкчы саналдарын чыл дургузунда шиңгээдип алган. Коммунистер В. Е. Строкин биле А. С. Нехорошков чаартыкчы 4 саналды кирген, оон бирээзиниң экономиктиг ажыы 2500 рубль болган.

Тываның электри четкилериниң болгаш «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң бүдүрүлгелеринде дериглерни чаартыр болгаш күчүлерин улгаттырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Мында шакта 35 тонна изиг бус бээр күчүлүг ийи улуг котёлду ажыглалга кирген, техниктиг байдалы экижиттинген кол болгаш дузалал комплекизин кылган, топ чылыдылганың 8 километр шугумун, ынчаарга хоорай коллективтериниң күжү-биле 11 километр адырлазынчак шугумнарны туткан 40 хире котельнаяларны хагганы — хоорайның агаарын экижидеринге баштайгы улуг базым.

Үстүнде дег чижектерни «Восток сантехмонтажтың» КМК-зындан, № 48 база «Кызыл ЦЭС тудуг» тудуг эргелелдеринден, № 1 АТБ-ден болгаш өске-даа коллективтерден көргүзүп болур. Ынчалзажок чедишкиннерге оожургавас, улам бурунгаарлаар, чаа бедиктерни чедип алыр деп партия бисти өөредип турар. Ынчангаш ам СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында салдынган сорулгаларже улуг кичээнгейни салыр ужурлуг бис.

Бирги ээлчегде бүдүрүлгениң ажыктыын база продукцияның шынарын бедидер талазы-биле партияның салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырар дээш аргаларны болгаш курлавырларны дилеп тып, ону ажыктыг кылдыр ажыглаар ужурлуг. Ажыл-чорудулганың кайы-даа участоктарында четпестер ам-даа эвээш эвес.

Амгы байдалды ап көөр болза, чамдык коллективтер, ылангыя туйбу заводу, «Тудуг кезектери» комбинат, демир-бетон кылыглар заводтары продукция сайгарарының күрүне планын күүсетпээннер. Ол бүдүрүлгелерниң удуртукчулары күрүне планы дээрге хоойлу дээрзин бедик харыысалга-биле медереп билир ужурлуг.

Хоорайның элээн каш бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында камналга чурумун шыңгыырадыр талазы-биле ажыл четпес тургустунган. Ажыл-агыйжы эвес чоруктар узуткаттынмаан, оон түңнелинде туйбу заводу, «Тудуг кезектери» комбинат, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкыны ышкаш коллективтерде ажылдың бот-үнези улгадып турар.

Капиталдыг чарыгдалдарны эргежок чугула саналгалар, ачалыг чокка, келдзинде түңнелин билбейн, ажыктыы эвээш кылдыр чорудуп турар. Мааңаа чижек кылдыр чаарты дериттинген хлеб база туйбу заводтарын кирип болур, оларны чаарты дериде-даа, оон ала чогуур ажыктыг чүүлдер амдызында эвээш. Чамдык бүдүрүлгелер төлевилел күчүзүн кончуг соруум шиңгээдип ап турар. Чижээ, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу төлевилел күчүзүнүң чүгле 32 хуузун шиңгээдип алган. Ыяш болбаазырадыр болгаш тараа дээрбелээр комбинаттар база-ла төлевилел күчүзүн четпес шиңгээдип ап турар. Чамдык дериг-херекселдер ажыл чок аана турар, ээлчеглериниң коэффициентизи кудуу болур таварылгалар ам-даа узуткаттынмаан.

Ам хоорайның экономиказының болур-чогуур аргалары аажок улгаткан. Чижээ, кол фондуларының ажыглалын чүгле 1 хуу экижидер болза, үлетпүрге 500 муң рубльдиң ниити продукциязын немей ап болур арга бар. Ол болза кол фондуларны ажыглаарын экижидеринге чугула айтырыг, улуг курлавыр-дыр.

Мааңаа холбаштыр, бистиң болап турарывыс-биле алырга, ол айтырыгны профтехөөредилгениң системазын дамчыштыр хостуг күш-ажылчы курлавырларны киирип, база районнардан ажылдакчыларны ажыглалга кирген чаа бүдүрүлгелерже чорудуп тургаш шиитпирлеп болур.

Тудугга херегээр демир-бетон, бараанныг бетон, арматура бүдүрүп үндүрер талазы-биле хоорайда бар күчүлер четчир. «Тудуг кезектери» комбинат, «Тыва кодээ тудуг», «Тыва септелге-тудуг», «Тыва суг тудуг» трестерниң демир-бетон кылыглар заводтары шудургузу аңгы-аңгы ведомстволарга чагыртыр болганда, ол бүдүрүлгелерниң эптеп-чыткан демир-бетон кылыглар бээр күчүлери долу ажыглаттынмайн турар. Чүгле 60 чылдарга-бидан чылда-ла 20 муң ажыг кубометр демир-бетонну чедир бүдүрбейн турар. Аразы чоок девискээрлерде турар 60 заводтар домайлешкек тудуг материалдарын бүдүрүп турар, а «Тудуг кезектери» комбинат республиканың тудугларының херегледиин бэрымдаглап дыка хөй хевирниң хемчээлдиң кылыгдаарын белеткээр ужурга таварышып турар. Ам ол комбинат 800 хевирниң тудуг кезектерин кылып турар.

Республиканың Министрлер Чөвүлели бистиң девискээринде турар тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң кылыгларын специализастаар болгаш кооперастаар дугайында айтырыгны эвилел министерстволарының мурнунга тургузар болза чогуур деп бодап турар бис. «Тудуг кезектерни» комбинатка бажың тудуунуң демир-бетонун кылырын мооңээр база демир-бетон кылыглар заводтарынга үлетпүр демир-бетонунуң чамдыызын кылдырары таарымчалыг.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында харыысалгалыг сорулгаларны шиитпирлээр. Оларны хоорайның партия активинге хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерде тодаргай айыткан. Коммунистиг партияның ленинчи Төп Комитединге долгандыр улам сырый каттышкан Кызылдың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ның XXV съездизин төлептиг уткуур база онгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг боттандырар дээш боттарының бүгү күштерин, билиглерин, энергиязын бээр деп долу бүзүрел-биле чугаалап болур.

Б. СВИНЦОВ.
СЭКП Кызыл хоорkomунуң секретары.

Комсомол документилериниң солуушкуну чоруп тур

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

Январь айның сөөлгү хүннериниң бирээзи. Хүндүскүнүң ийи так үезинде ВЛКСМ Кызыл хоорkomунга хайыныг-ла болган. Коридорда шевергин кеттинген, арыннарында өөрүшкү чайнаан оолдар, кыстарның каткы-хөглүг үннери дыңналып тур. Олар Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң комсомолчулары-дыр. ВЛКСМ Кызыл хоорkomунуң бирги секретары Б. Байыр-оол оларны кабинединче чалаан. Комсомолдуң чаа билеттерин ап турары-биле холбаштыр комсомолчуларга секретарь байыр чедирип, чүве чугаалааш, ажыл-ишке чедиишкиннерин күзээшаан, оларга чаа хевирниң билеттерин тыпсып берген. Бир дугаарында бүдүрүлгениң шалыпчылары, беш чылдың аныяк гвардейжилери Михаил Рец болгаш Валерий Каванцев ону алганнар. Олар тоску беш чылдың онаалдазын хуусаа бетинде күүселдип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бо аныяктар чүгле ажылынга кызымак эвес, харын хөй-ниити ажылының база идепкейлиг киржикчилери. Михаил Рец «Комсомолчу прожекторнуң» ажылын харылап турар, а Валерий Каванцев — ВЛКСМ комитединиң кежигүнү. Комсомол ажылдарлыгын солун ажыл-херектерни оларның киржилгези чокка эртпээн. Каа-Хем хөмүр-даш разрези тоску беш чылдың онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткен, онгу беш чылдың баштайгы чылында күш ажылчы бедик кедилүүшкүнүг ажылдап турар бүдүрүлгелерниң бирээзи.

Бо коллективе аныяктары күш ажылга кижизидеринге, оларның хөй-ниитичи, күш ажылчы идепкейин бедидеринге эки түңнелдерни чедип ап турар. Быжыг сагылга-чурумга, даандырган ажылы хөй-ниитиниң херээ дээш харыысаалгалыг болуруңга, бот-бодунга дузалажыр чаагай чаңчылга аныктарны коллектив кижизидип турар.

Комсомолчулар В. И. Лениниң овур-хевирин сиилбээн чаа билеттерни холунга ап, күш-ажылчы херектерже улам хей-аът кирип, өөрүшкү-маңнайлыг тарап турганнар.

Хоорайның комсомол организацияларында комсомол документилериниң солуушкунунуң канчаар чоруп турарының дугайында бистиң айтырыывыска ВЛКСМ Кызыл хоорkomунуң бирги секретары Б. Байыр-оол мынчаар харыылады:

— Комсомол документилериниң солуушкунунче 75 организация график ёзугаар кирген, амгы үеде 40 комсомол организациялары ону доозупкан. Ниитизи-биле 5 муң хире комсомолчулар чаа хевирниң билеттерин алганнар. Хоорайның харылзаа бөлүүнде (секретары Г. Кашин), № 11 школада (секретары О. Богданова), Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде (секретары С. Хроменков) комсомол эге организациялары комсомол документилериниң солуушкунунга идепкейлиг киришкеннер.

Ук организацияларда комсомолдуң ниитиги ажылы кескүзү-биле экижээн, кежигүннериниң 90—95 хуузу хөй-ниити даалгалыг. Документ солуушкунунуң үезинде комсомол билеттиниң төөгүзүнүң дугайында лекцияны номчуп, хөсүү агитацияны ажыглап, бүдүрүлгеге ажылынга, өөредилгезинге кошкак, чуруму багай комсомолчулар-биле бирги ээлчегде хууда беседалажыышкынны чорудуп турар.

Ынчалза-даа чедир кылдынмайн турар чүүлдер ам-даа бар. Чамдык комсомол организацияларында учёт экижеттинмээн, белеткел кошкак, чурукка чогуур үезинде тырттырбайн баар ужурунда графикке дүүшпейн баар таварылгалар тургулаар. Партия организацияларының дузазы-биле ол четпестерни дарый чайладыр дээш шудургу ажылдаар бис дээрзин секретарь түңнелинде чугаалаан.

Д. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң мурнакчы чолаачызы, комсомолчу Валерий Каванцевке ВЛКСМ хоорkomунуң бирги секретары М. Байыр-оолдуң чаа билетти тыпсып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БОТТУГ ДУЗАНЫ ЧЕДИРЕР

Барыын-Хемчик районнуң комсомолчуларының амыдыралында бир чугула болуушкун — комсомол документилериниң солуушкуну уламчылап турар. Комсомол документилериниң солуушкуннары эртип турар үеде комсомолчуларның күш-ажылчы, хөй-ниитичи идепкейи көдүрлүп турар, партияның XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эге дээш социалистиг чарыш комсомол организацияларының аразынга калбарган.

Амгы хүннерде районнуң 40 комсомол эге организациязының 16 эге организация документ солуушкуннарын бүрүн дооскан, азы 705 кижи чаа билеттерни алган. Билет солуушкуннары Кызыл-Мажалык, Барлык ортумак школаларында, харылзаа салбырында, районнуң мал ажыл-агыйында комсомол организацияларынга бедик деңнелге эрткен.

Районнуң комсомол организацияларында комсомол документилериниң солуушкунунуң канчаар чоруп турарын СЭКП райкому база партия эге организациялары боттарының хуралдарынга чугаалажып көрген. Ынчалза-даа ниитизи-биле районда бо чугула кампанияның чоруп турар темпизин оожум, чамдык комсомол организациялары боттарының билет солудар графиин уруп турар таварылгалар бар.

Чамдык партия организациялары комсомолда бо чугула ажыл-херекти тодаргай удуртпайн, оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын кошкак көргүзүп турар. «Хемчик» совхозтуң комсомолчуларында комсомол документилериниң солуушкуннары ам барык дөрт ай иштинде үргүлчүлээш чартыын безин доospаан. Ол ышкаш район, Кызыл-Мажалыктың септелге-тудуг участоктарында комсомол организацияларында байдал база оон дээрелевес. Ында партия эге организацияларының секретарьлары бо талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн, боттуг дуза чедирбейн турар.

ВЛКСМ райкомунуң талазындан чогуур негелделер ам-даа кошкак салдынып, хемчеглерни чогуур деңнелинге чедир албайн турар. Ылангыя эрткен чылдың декабрь айда кончуг эвээш, чүгле 46 кижиге чаа билеттерни тывыскан. Комсомолчулар-биле чорудуп турар беседаларның шынары кудуу, түп-түү кижилер-биле ажыл кошкак тургустунган. Ооң түңнелинде ам районда 83 комсомолчулар билет солуппайн, учётка удур бижиттинмейн, өскээр чоргускан, а 25 кижи — ам-даа учётка кирбейн турар.

Документ солуушкунунда байдалдың ындыг четпес боорунуң бир чылдагааны комсомолчуларның чурукка тырттырарының озалдап турарында. Кызыл-Мажалыкта, Ак-Довуракта амыдырал хандырылга комбинаттарының фотографтары ходээ суурларже ушуп, чурук тырттырбайн турар. Ооң ужурундан хөй-хөй кижилер оларга кээп, узун ээлчег манап турар, азы хоойу чоруй баар. Оларның чамдык тырттырган чуруктарының шынары кудуу, документиге таарышпас, ынчангаш 2—3 катап чурукка тырттырар чоруктар бар.

Ак «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның комсомолчулары документ солудар ужурлуг турбуже. Ында комсомолчулар чурукка тыттырарын озалдадып турар. База бир чедир кылдынмайн турар чүүл ажыл-агыйының удуртукчулары документ солудар дээш аныяктарны машина-транспорт-биле чогуур ойлуде хандырбайн турарында. Районда ам-даа бир муң ажыг комсомолчулар документ солудар ужурлуг. Школаларга май айның бетинде, механизаторларга часкы сезон эгелээринде документ солуушкунун доозар ужурлуг. Ынчангаш ам партия организациялары, ажыл-агый удуртукчулары бо ажылга боттуг дузаны көргүзүп, комсомолчуларның документ солудуп турарын сонуургап, бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алыры негеттинип келген.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корреспондентизи.

Совет көдээниң кижилери

ЧҮТКҮЛ ТУРДА

Хүн ажар чоокшулап турда, хем ыйыы күү шаң тырта бээр апарган. Эртен ол база дарый арылбас, туманналы берген турупла турар. Тос-тостуң соогу түлүктеп турда, ындыг болурлаа ужурлуг кыш кыш-ла болгай.

Кажаада инектерниң чамдыызы таваар кегженип, өскелери шагжада ногаан сигенни чип, арткан чары мында чылыг хүнгү ижип каап турган. Даштын соок деп чүвени олар кайын билир ийик.

«Тес-Хем» совхозта мал семиртир черни тургусканындан бээр ийиги кыжын эртип турары бо. Мыя ийи кыш дургузунда ук семиртилге чери бодунуң ажыктыын бадыткап шыдаан. Өске кыштагларның малынга көөрде, мында турган инектер харын күш кирип, деңээ немеп келген.

— Мында адыы чүс ажыг шарыжык бар. Оларны хүнгүн дивейн ажаап тур бис. Совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери бистиң бо ажылывыче онза кичээнгейни салып, боттарын база дузалажып турар — деп, бригадир Сергей Бавыын-оол тайылбырлап ор. Шыңгыыла, кажаа-хораны кышка белеткээни, мал чемин сөөртүп турары болгаш мында ажылчыннарын четчелеп тургусканы сагыш човаңгыр болгаш ажыл-ишче чорукту херечилеп турар болдур.

Бригадада он дөрт кижи ажылдап турар. Ында от салыр кижиден эгелээш зоотехникке чедир шупту аныяктар. Оларның барык-ла элгерези комсомол кежигүну. Эрткен чылын ортумак школа доосkan кижи безин үш-дөрт чедип турар. Ынчангаш олар чүгле ажыл-ишке кызымак эвес, аразында найыралдыын болгаш омак-хөглүүн база көргүзүп келген. Ындыг коллективтиң ол харыысалгалыг ажылда тургустунганынга совхозтуң ажылчыннары өөрүп турар.

Чоокта чаа семиртилге бригадазының кежигүннериниң хуралы болган. Анза совхоз директору Намын-оол Балчый-оол «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелин болгаш «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын совхозтуң сорулгалары-биле холбаан таныштырган.

«Мал ажылының болгаш күш ажылының продуктуларын бүдүрерин специализастаарын болгаш концентрастаарын бүгү хемчег-биле калбартыр, оларны үлетпүрлүг үндезинче чоорту шилчидерин хандырар... Мал ажылының бүдүрерин интенсивтиг өстүрериниң болгаш семиртир чемгерериниң аргазы-биле эътти, ылангыя инек болгаш кат эътти бүдүрерин хандырар. Специализастаан эъткир мал ажылын хөгжүдер». Төлевилелден алдынган бо одуругларны олар сеткилдиң ханызындан деткээннер. Ылангыя ук төлевилелге хамаарыштыр семиртилге черин бо чылын улгаттырар, механизастаар болгаш электрижидер дугайында совхоз директорунуң чугаазын улуг өөрүшкү-биле уткааннар. Ынчангаш олар шарыжыктарның хонукта немелде деңзизин 450—500 грамм чедирерин болгаш кварталда күрүнеге 20 тонна эът дужаар планын СЭКП-ның XXV съездизиниң ажыдыышкынының бетинде күүседирин хүлээпкеннер.

Комсомолчу аныяктарның бо бригадазын комсомолчу Сергей Бавыын-оол удуртуп турар. Чайын ол Терektиг Хем бажы тайгаларже каш кижини малгыннарыг чорудуптар, олар соок душкужуге инектерни аңаа кадарып чайлаар. Ол арaзында бригадир боду өске өөрү биле кады сиген кезер. Эрткен чайын олар 680 тонна сигенни белеткеп алганнар. Оозу артыкшылдыг болурга, чамдызын Өртең сүт-бараан фермазынга база бергеннер. Ам Арапчор Маадырның звенозу Тес-Хемниң Сарыг-Булуңда хыргыыш белеткеп турар. 250 тонна хыргыыштың чамдызы кыштагда чедиртинген. Чарба база бар. Дус, чугай чергелиг минералдыг чемнер четчир. Хүнүн-не бир инекке онаашпыр 5 килограмм сигенни, 10 килограмм хыргыышты баштай хээй кактыргаш, оон соонда ону оон-даа барын машинага дал ганнааш, аңаа бир килограмм чарба холаш чемгерип турар. Кежээликтей бүдүн сиген база каап бээр. А чылыг суг кажаада үргүлчү турар.

Кажаалар ишти чылыг, чырык болгаш кургаг. Оларның иштин бригада кежигүннери боттары аштап-арыглап турар. Инектер адаанга бирде хырыыш, чамыкта өдек дөжээзин чурумчуткан Хыргыышты контора ажылдакчылары бир дашатыр хүкде Улуг-Хөлчүктен белеткеп берген.

Семиртилге черинде ажылы багай эвес. Ол чедиишкинни чедип алырынга бригадир Сергей Бавыын-оолдуң киирген удуртукчу болгаш организакчы ролю улуг. Оон трактор-биле мал чемин сөөртүп, кадыыр-биле сиген хап, аът-биле инек кадарып, хүүрек-биле өдек ажып-даа турары бо-ла кестүр.

Совхоз төвүнүң адыы хүжү-биле Тевектиг-Хемни кеже бээрге, кезек чодураалыг арыг ышымында улуг аян бар. Аңаа шаг-шагдан бээр аалдар чазаглаар, күзеглээр болгаш ол чер улуг өдек апарган. Семиртилге бригадазының кыштаан шында тутkан. Балдаң Маадыр, Зоя Шыжаа оларның инек ажаап, Булчүн Даш-оол, Лагба Ак-оол ийиниң кажаа ишти аштап, Баазан Кара-кыс, Күжек Долгар сүгнүн хыргыыш хээй кактырып — бригаданың бүгү кежигүннериниң демниг ажылдап турарын аңаа көрүп болур. Бригадир база-ла оларның аразында деңге ажылдап турар.

Сергейде хурал-суглаалрга олурууру, хөй-ниитиниң дружинник болгаш өске-даа даалгаларын күүседир, район Советиниң сессиязынга киржир, чолаачыларның кежээки курузунга өөренип дээш бажынга олурар чай чок. Орай кежээ чанып келирге, кадайы Мария беш кызы-биле кады удуп калган-даа болур. Эртен уругларының удуп садикке чедирип кааш, өскелери удуп чыдырда база-ла ажылдап чоруй каар. Комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири Сергей Бавыын-оолдуң ажылы чүткүлдүү ол хире.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң литература, уран чүүл база архитектура талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң литература, уран чүүл база архитектура талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитеди күрүнениң, хөй-ниитиниң болгаш чогаадыкчы-даа аңгы-аңгы организацияларның 1976 чылда Ленинчи шаңналдарны тыпсыры-биле киирген ажылдарын чугаалажып көрген, конкурска дараазында кандидатураларны кирер деп шиитпирип хүлээп алган.

1. И. К. Авижюс. «Аал-оранын ышкынган» деп роман.
«Дружба народов» журналдың редколлегиязы, Литваның чогаалчылар эвилели киирген.
2. И. Л. Андроников. Совлагу чылдарның телевизия фильмнери, «Улуг зал дугайында сактыышкын», «Ленинград филармониязынга концерт», «Андрониковтуң сөзү».
Ленхоорkүүскомунуң Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитеди, А. С. Пушкинниң Күрүне музейи киирген.
3. А. Р. Ахмедов. Архитектор, автор коллективиниң удуртукчузу, С. Н. Сапаров — инженер-тудугжу, М. И. Данильянц — бызанчы-бетонниктер бригадири. Ашхабад хоорайда Туркменияның Карл Маркс аттыг күрүне библиотеказының бажыңының архитектуразы.
Туркмен ССР-ниң Күргүдуу, Туркменияның Архитекторлар эвилели киирген.
4. Зульфия. (Исраилова З.). Шүлүктериниң «Чепээш» деп чыындызы. Узбекистанның Чогаалчылар эвилели киирген.
5. Максим Танк (Е. И. Скурко). Шүлүктериниң «Нарочанның хадылары» деп ному.
Белоруссияның Чогаалчылар эвилели, БССР-ниң кырном үндүрер черинин комитеди, БССР-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказы киирген.
6. Г. М. Марков. «Сибирь» деп роман.
ВЛКСМ ТК, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилели, «Знамя» журналдың редколлегиязы, «Молодая гвардия» деп ном үндүрер чер, культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зы киирген.
7. Е. В. Образцова. 1973—1974 чылдарның концерт программалары болгаш «Семен Котко», «Кармен», «Трубадур» опералардан ССР Эвилелиниң күрүнениң академиктиг Улуг театрынга күүселделери.
Москваның күрүне филармониязы, Музыка культуразының күрүнениң М. И. Глинка аттыг төп музейи, культура ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитеди киирген.
8. Б. А. Покровский. С. Прокофьевтиң «Семен Котко», «Ойнакчы» деп операларын ССР Эвилелиниң күрүнениң академиктиг Улуг театрынга тургусканы болгаш Р. Щедринниң «Чүгле ынакшыл эвес» деп операзын Москваның камерлиг музыка театрынга тургусканы.
ССР Эвилелиниң күрүнениң академиктиг Улуг театры Бүгү-российжиниң театр ниитилели киирген.
9. З. К. Церетели. Тбилиси хоорайда бөлүк тураскаал-каастал ажылдары, курорт хоорайы Адлерниң болгаш Саирме курорттуң парк девискээрлериниң көргүзүг-каасталга чүүлдери.
ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилели, Грузияның Чурукчулар эвилели киирген.
10. В. М. Шукшин. Уран чогаал фильмнери: Горький аттыг киностудияның кылып үндүргени «Сүүгүлар-сандайлар», «Мосфильмниң» кылып үндүргени «Кызыл калина» (сценарийин бижээни, тургусканы, рольдарны күүсеткени). «Силерге хосталга бээр дээш келдим» деп фильмниң сценарийи.
ССРЭ-ниң кинематографистер эвилели, «Мосфильм» киностудия киирген.

• • •

Ленинчи шаңналдарны тыпсыры-биле саналдап киирген ажылдарны калбаа-биле таныштырар төлээде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитеди радио болгаш телевидение дамчыштыр тускай дамчыдылгаларны, а ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитеди — чурттуң хоорайларынга ол фильмнерниң көргүзүглерин организастаар.

Совет хөй-ниитиниң болгаш парлалга органнарының саналдап турар ажылдарны идепкейлиг чугаалажып көөр чоруу ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединге улуг дузалаачы болур. Конкурска кирип-биле артырып каан ажылдарны бо чылдың март 15-ке чедир чугаалажып көөрүн организастаарын чогаадыкчы болгаш хөй-ниити организацияларындан, культура албан черлеринден, эртемденнер институттарындан, а ол ышкаш солуннар редакцияларындан комитет дилеп турар.

Кандидатуралар дугайында саналдарны, хөй-ниитиниң чугаалажып көргениниң материалдарын моон адаанда адреске чорудар: «Москва, ГСП-4. Неглинная кудумчузу, 15 дугаарлыг бажың».

Тиилекчилерге туктар

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозу, район Советиниң күүскому, райпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ райкому үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының база совхозтарның хойжу бригадаларының, сүт-бараан фермаларының аразынга 1975 чылдың социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

«Тыва» мехколоннаның, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйчериниң, Чаа-Хөлдүң ажылчын кооперациязының, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының, Жданов аттыг совхозтуң Хөлчүкте хойжу бригадазының коллективтерин социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санааш, шилчиир Кызыл туктарны тыпсырын шиитпирлээн.

Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы Өлчей Нурзатка, «Найырал» совхозтуң малчыннары Сат Чанчыыга, Дукар-оол Маскыр-оолга тураскаадып үндүрген.

Д. АРАКЧАА.

ЧОН ҮЗҮКТЕЛБЕС

Кызылдың чоон талазында үлетпүр бараанныарының универмагы съездиден съезд чедир үениң иштинде — тоску, беш чылда ажыглаага кирген. Ол ажыттынгандан бээр ам үш чыл ажып орар.

Бо улуг магазин — найысылалда төп садыгларның санынга кирип, чон кезээде чыглыр хамаатыг черлериниң бирээзи. Моон үнген, кирген кижилер үзүктелбес, садып алыкчылар эжиктиң мырыңай амыратпас.

Садып алыкчылар бир дугаарында-ла кандыг-ла-бир бараан садып алыксаан салбырларынче далаштыг эргип турулаар.

Трикотаж кылыглар салбырын тывары эртгейн бээр садып алыкчы барык-ла ховар. Чүге дээрге оон ассортиментизинде янзы-бүрү хевириниң спортчу костюмнери, джемпер, свитер, хөйлеңчер дээш чүнү чок дээр! Бо салбыр магазинниң ай санында киирер бараан саарылгазының беш тиң бирин харыылап турар. Ук салбырының болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң онгу беш чылының баштайгызын бүдүрүлгечи эки көргүзүглер-биле эгелээн. Январь айда барган саарылгазы 100 хуу күүсеттинген азы 41 муң рубльдиң бараанын чонга саткан.

Бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис В. Семеновичиниң тырттырган фотозуругда трикотаж кылыглар салбырының садыгжылары Валентина Степановна Алехина (солагай талазында) биле Роза Ивановна Михайлова оларның ээлчээ ажыл үезинде садып алыкчыларга бараан болуп турлар. Олар кайызы-даа — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

В. С. Алехина 8 чыл ажыг садыгжылаан. Ам ажылдап турар салбырында бо магазинниң ажыттынган хүнүнден бээр ажылдап турар. Ооң мактаттыг төлептиг эки ажылының дугайында кады ажылдап турар эш-өөрү-даа, садып алыкчыларга өөрүп четтиришкинниң чылыг сөстерин чугаалаар. Ол садыгжылар коллективиниң ажыл-херээн сонуурган, аңаа бердинген хей-ниити даалгаларын ак сеткилдиг күүседип, билиг-мергежилин бедидип, арга-дуржулгазын моттип чоруур.

Р. И. Михайлова баштайгы уругларның «Детский мир» магазининге садыгжылап, онаашкан ажылынга харысалгалыг, негелделиг чоруун чыл санында көргүзүп келген. Магазинде чаа ажылдап эгелээн аныяк садыгжыларның тывынгыр, сагынгыр сүмелекчизи — Роза Ивановна үлегерлиг түңнелдери-биле мурнакчыларның одуруун баштап турар. Ооң садып алыкчыларга киирген үнелиг чагыглары, ажыктыг сүмелери мага-бодун таарыжыр чараш хептерни шилип алырынга дузалап турар.

Чурукта ийи садыгжы бир салбырның чаңгыс ээлчээ-дир. А магазинниң коллективи 60 ажыг кижиден тургустунган. Садыгжыларның саны — 37 кижи. Олар СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгелерин ажыл-херек кырында күүседир дээш съезд мурнуу чарыштың күш-ажылчы ээлчээзинде күженишкинниг ажылдап турар.

Д. САЛЧАК.

„ИСКРАНЫҢ" ХОЙЖУЛАРЫНДА

Бистиң чуртуң амыдыралында политиктиг тоогуулуг болуушкун — СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар үези хүн бүрүде чоокшулап орар. Съезд мурнунда күш-ажылчы ээлчээзинде турушкан бригадавыстың хойжулары болгаш мал ажылының специалистери малдың кышкы азаалдазын экижидип тургаш, ниитиниң малын хүр кыштаглаашкын-биле хандырбышаан, чаш малды мендидоруктурар дээш сорулгур ажылдап турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXV съездизинге партия ТК-ның төлевилели, «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чединишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы хойжу ишчилерниң күш-ажылчы демиселин улам-на хайныктырып, оларның хей-аъдын өстүрген.

Бригаданың шээр малы 36 кодан кыштаглап турар. Ооң иштинде төрүүр кодан 24. Кышкы турлаг бүрүзү суг кудар цистерналарлыг. Оларны иштигзуун чер казанак бажыңчыгаштар иштинде кыдыгзып, одалга-биле хандырып турар. Ынчангаш мал чылыг сугну доктаамал ижип турар. Суг сөөртүүгезинде 3 автомашина база 2 трактор ажылдап турар. Кодан бүрүзүнүң кыштагларында сиген, саваң дус, тоорук кодаңнарда суда, комбикорм, өске-даа чемнер четчир. Кужу кошкак хойларны малчыннар доктаамал ийикпе, чартык азыралче шилиндирип, оларның ажаалдазын үргүлчү хайгаарап турар.

Шээр мал турлагларын чурттаалга туружуун зайы-биле үш кезекке хуваагаш, баштаар чериниң партком бюрозунуң болгаш кодээ Совет күүскомунуң кежигүннеринден иш бөлүк тургускаш, бижиглээн. Бөлүктер кежигүннери график ёзугаар кодаңнарның турлагларын эргип, кодан бүрүзүнүң туруш-байдалын, хойжуларның ажыл-херээн, амыдырал-чурттаалгазын көрүп, четпестерин илередип, ону чайладырының арга-хемчеглерин ап, малчыннарның негелделеринге дузалап ажылды чорудуп турар. Малчыннарга ийи хонгаш-ла хлеб-булочка кылыгларын чедирери бээрин организастап турар. Турлаг бүрүзүнде хөмүрдаш дужурүүгеш, кургаг ыяш сөөртүп чедиреринге «ДТ-54» тракторну бижиглээн.

Онгу беш чылдың баштайгы күш-ажылчы базымнарын эгелеп тура, колхозтуң ишчилери эрткен чылдардагы чедиишкиннерин бижиглевишаан, арга-ларны болгаш курлавырларны ажыглап тургаш төрүүр 100 беш хойга онаалтыр 90 хураганны, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алыр деп шиитпирлээш, СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозту социалистиг чарышка кыйгырган. Ол сорулганы чедиишкиннинг боттандырар дээш хойжулар тус-тузунга бедиктээн хүлээлгелерин хаттылаан. Бисте хойжу бүрүзү бот-боттарын чарышка кыйгырыышкан, социалистиг керээлерни чарылаан.

Малчыннарның турлагларында амгы үеде чимиштиг иш хайнып кан. Төрүүр 5800 хойнуң 80 ажыг хуузу хураганнаткан. Алдынган мандыл турар 4660 хураганның бээрин 100 хирезин ийистер. Бисте малчыннар чаш мал доруктурар оранчаваларын бөш бурунгаар багай эвес белеткеп алган. Аңгычылар-биле хандыртынган. Тоску беш чыл планын ажыр күүсеткен дуржулгалыг хойжу коммунист Севилбаа Ооржак бо чылын чарышка аныяк хойжу Алдын-оол Ооржакты кыйгырган, төрүүр 100 хойдан-на 105 хураганны, бир хойга онаалтыр 2500 грамм дүктү алыр хүлээнгеш. Ында бижиглээн төрүүр кодандан 215 хураган 210 хойдан алдынган. Ында сакманчылар Рая Ооржак, Ховалыг Чажаңмаа хураганнар маңнадарынга кызымакайлар. Севилбаа Сундуевна кодан хоюн Чаңгыс-Хадың оларларынга организастыг кадарып, малынга ажаалдазын хүн бүрү мингидип турар.

Коммунист Алдын-оол Ондарның малдаан коданының 90 ажыг хуузу оолдапкан. Ооң кадайы Татьяна Ондар биле Зина Ооржак 322 хураганны дең хуваажып алган доруктуруп турар. Моңгуш Шикки-Кара төрүүр 340 хой малдаан, ону экижап турар. Ол 100 хойдан-на 95 хураган алырын хүлээнгеш, Алдын-оол Ооржакты чарышка кыйгырган. Төрүүр 260 хойнуң 263 хураганы онча-менди. Ында сакманчылар Моңгуш Баймыр 150, Борис Моңгуш биле Мария Түлүш 113 хураганны ажлап турар.

Ол ышкаш Танов Ондарның, Эрес-оол Моңгуштуң, Дадар-оол Ховалыгның, Докур-оол Хомушкунуң болгаш өске-даа хойжуларның төрүүр коданнары ырбын оолдапкан. Төрүүр коданнарда ниитизи-биле 86 сакманчылар ажылдап турар. Оларның иштинден 20 ажыг аныяшы сургалаа сакманчылалдып эрткаарган. Сакманчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Чаш хураганнарны ижиктерни, дугаарларынга тускай шкилерни тоомуйлаан.

Мал кыштаглаашкынында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер чок эвес. Чамдыкта суг сөөртүүгезин үстү бээр таварылгалар бар. Чамдык коданнарда, ылангыя Ооржак Алдын-оолда болгаш өске-дерде-даа чаш мал хорамчалыг болуп турар. Ону мал эмчилериниң талазындан хынап илередирин четпес чорудуп турар. Малчыннарның чагыткан солуң, сеткүүлдери оралдап кээр.

Колхозтуң хойжулар партияның XXV съездизинге төлептиг уткуур дээш күженишкинниг ажылдап, мал кыштаглаашкынын чедиишкиннинг чорутпушаан, чаш малды менди хүлээп ап, доруктурар дээш сөзүнге ээ болур-даа.

Д. МОҢГУШ.

Чөөн-Хемчик районунуң «Искра» колхозунуң хойжу бригадазының бригадири.

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

УЛУГ-ХЕМ: Хойжуларга харысалгалыг үе — малдың чаш төлүн менди камгалап алыры Жданов аттыг совхозта эгелей берген. Ажыл-агый 1303 хураганны 1300 хойдан менди алган.

Мал чеминиң сөөртүүгезин уламчылавышаан. Малчыннарга автолавка доктаамал чедип турар. Хойжу Масыр Мунзуата 260, Эртине Даржаава 200 хураган онча-менди доругуп турар.

Д. ШУЛУУ.

* * *

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының Додаан-Кара деп черде хойжу Ооржак Датпааның коданында 180 хой төрээн. Хураган хоравааан. Ында огиуң кержээн ээзи Ооржак Кувискаалдың күш-ажылчы улуу улуг. Ол малды азырап, өстүрер талазы-биле бойлаа дуржулгалыг кижи.

Хойжу ог-бүле бо чылын алган планныг онаалдаларын ажыр күүседир сорулганы салгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Хомушку Уурганы социалистиг чарышка кыйгырган.

М. ООРЖАК.

* * *

МӨҢГҮН-ТАЙГА. «Мөген-Бүрен» колхозтуң үш хойжу бригадазында хой оолдаашкыны түлүктей берген. Бригадаларда 1996 хой оолдаан. Малдың чаш төлү эки өзүп турар.

Кодан бүрүзүнде мал кышты хүр ажып, күш-деңгели эки болуп турар.

Э. ХОМУШКУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

УЛУГ СОНУУРГАЛ

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң 1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында дыңнадыын дашты-кыда улуу-биле сонуургап турар.

«Эрткен чылдың чедиишкиннери совет кижилерни чоргаарладырып, оларны сорук-талдырып турар» деп чехословак «Руде право» солун бижээн. ССРЭ-ниң экономиказы чыл келген тудум-на улам күчүлүг боол бел чыдар. Ажылчы чоннарын амыдырал деңнели бедип турар. СЭКП бодунуң экономиктиг политиказын чорударда социализмниң артыкшылдыг чүүлдерин калбаа-биле ажыглап турар. ССРЭ-ниң ажылчы чоннары келир үеге идегелдиг, оларның амыдыралының сөкчаал чок экижири магадылалдыг. Боттуг социализмниң чедиишкиннери капиталистиг чурттарның кризистиг болуушкуннарының болгаш экономиктиг бергелериниң үезинде улам тодазы-биле көстүп турар».

1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүсеттингениниң түңнелдерин кыскалы-биле тайылбырлаар дээр болза, ооң коммунистиг тургузуушкунунуң оруу-биле улам шалыпкын хөгжүлдезин көргүзери ол болур. Эрткен чыл Совет Эвилелинге үлетпүр бүдүрүлгезиниң дүрген хөгжүлдезиниң, эртем дешпилгезиниң болгаш бүдүрүлге ажылдарын сайзыраңгайжыдарының чылы болганын польша «Трибуна люду» солун бижээн.

«Совет Эвилелиниң экономиказы совет улустуң амыдыралын эрге-ажыктарын камгалап турар. ССРЭ-де национал орулганың беш тиң барык дөрт кезиин улустуң амыдыралын чаагайжыдып кедүрерингe ажыглап турарын» Берлинниң «Нойес дойчланд» солуну онзалап демдеглээн. ГДР-ниң солуннары шуптузу совет экономиканың өзүлдезиниң бедик темпилиин айтып турар.

«ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң парлаан түңнелдери ССРЭ-де социалистиг экономиканың чедиишкиниң хөгжүп турарының дугайында чугаалап турар» барыын-герман «Унзере пайт» солун демдеглээн.

«Совет Эвилелинде болгаш өске-даа социалистиг чурттарда экономика хөгжүлдезиниң 1975 чылда түңнелдеринге деңнээрге, эң улуг капиталистиг чурттарда үлетпүр продукциязының бүдүрери 14 хуу кызырылган, боттуг ажыл төлевири ырлажап болгаш ажыл чок кижилерниң саны улам ковудап бооп турары» АКШ-тың Компартиязының экономика талазы-биле комиссиязының даргазы В. Перло солуннарга кылган медеглелинде айтып турар.

(СЭТА)

РКП ТК-ның ээлчеглиг пленуму

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румынияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму аңаа болуп эрткен.

1971—1975 чылдар үезинде РСР-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң беш чыл планының күүседиизиниң түңнелдерин РКП ТК-ның пленумунга чугаалажып көрген. РКП-ниң X съездизиниң болгаш РКП-ниң национал конференциязының 1971—1975 чылдарның беш чыл планынга салган сорулгалары чедиишкиннинг күүсеттинген деп, пленум таарзынныышкын-биле демдеглээн.

Төлээлекчиниң дүшкени

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың КНО-да доктаамал төлээлекчизи Д. Мойнихэнниң ол хүлээлгезинден дужер дээнин президент Дж. Форд хүлээп алган.

Ооң-биле холбаштыр СЭТА-ның политиктиг тайылбырлакчызы И. Орловтуң бижээни болза: АКШ-тың КНО-да доктаамал төлээлекчизиниң эргехүлээлгезинден Дэниель Мойнихэнни хостааны кенертен болган чорук деп санап болбас херек. Ол ажылдакчының адынга шугумчулал АКШ-тың иштинге-даа, ол шыкаш ооң даштынга-даа күштелгениниң хиреңгези-биле ооң эрге-хүлээлгезинден дүжери чадавас дээрзиниң дугайында дыңнадыглар сөөлгү үеде удаа-дараа парлаттынып турган.

Делегей организациязының догуннаан келгеш чылдарының дургузунда КНО-да байдал боттуу-биле өскерилген база каржы күжүрүшкуннерни болгаш «хоя делгаар чорукту» ажыглаап, Каттышкан Штаттарга дыңнангыр хой кезикти тургузуп ап турган ындыг үелер эрттинмезин-биле эрткен дээрзин Мойнихэн билип шыдаваан. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле КНО-нуң шиитпирин деткээн Израильдиң агрессивтиг угланыышкынын шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш сионизмни расизмниң база сеек-ааы ылгаар чоруктуң хевири кылдыр бүрүү шапкан чурттарның хөй нуруузунга шоглап, КНО-нуң индионилдеп сионизмни калчаалы-биле камгалап турган чорук Мойнихэнниң ат-алдарын өлзээзи-биле бужартатан. Сионистер бөлүктер ону бодуунуң «бурганы» кылдыр алгап йөрээп, Мойнихэнге адыш часкап турганы хей эвес-ле болгай.

АКШ-тың КНО-га төлээлекчизиниң албан-хүлээлгезинге турган кыска үезиниң дургузунда Мойнихэн дыка хөй араб болгаш африк дипломаттар-биле чуга-соттуг алгыжып чоннаны өскүдүп үндүрген. Мойнихэнниң дыка хөй ходелиишкиннери ымырыңай холуп эртип, дуурээзиниң болдуруп турар болгаш кончуг багай уржуктарлыг деп, ооң талалакчызы англи төлээлекчи Айвор Ричард безин эргежоктуң кырындан демдеглээр ужурга таварышкан.

«Нью-Йорк таймс» Мойнихэнниң дүшкенин тайылбырлавышаан, «америк делегаттың тактиказы алыс түңнелинде хээп чурттарга удур уржуктуг болуп, Вашингтонуң чугле «үшкү делегейниң» чурттары-биле эвес, харын оон чоок эвилелчилери-биле харылзааларынга когараадды чедирген» деп түңнелди кылган.

Мойнихэнни КНО-нуң аренезындан чайлаткан, ынчалзажок ооң чүгле арга-методтарынга эвес, харын ооң чорудуп турганы ол политикага кандыг-бир өскерилгелер болур бе дээрзиниң дугайында айтырыг шиитпирлеттинмейн артып турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң чанында ажылчын хоорай Сент-Уэнге Францияның Коммунистиг партиязының XXII съездизи ажыттынган. Ооң ажылында 1.700 делегат киржип турар.

ФКП-ниң съездизи

ФКП ТК-ның «Коммунистер Францияга чүнү күзеп турарыл» деп документизиниң төлевилелин олар чугаалажып көөр, партияның удуртур органнарын соңгуур.

Съездини Сена-Сен-Дени департаментиниң партия федерациязының секретары Ж. Гарсиа ажыткан.

Францияның болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчылары Ж. Дюкло биле Б. Фрашон оларның тураскаалын съезд минута хире туруп ёзулаан.

Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының илеткелин ФКП-ниң Чиигине секретары Ж. Марше кылган.

Акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегациялары съездиде олуржуп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко баштап турар.

Барыын Сахарада байдал

КАИР. (СЭТА). Африка чаңгыс эп организациязының чиңгине секретары У. Этеки Барыын Сахарада байдал-биле холбаштыр Араб чурттар лигазының чиңгине секретары М. Риадка бижик чорудкан. Ол дептээрге Алжирниң, Мароккоунуң болгаш Мавританияның аразында тургустунуп келген чөрүлдээни байдал шиитпирлээринге аралаштырыкчы болур сорулга-биле АЧО-нуң болгаш АЧЛ-дың төлээлекчилеринден каттышкан комиссияны тургузарын ол бижикте саналдаан.

Барыын Сахарада чөрүлдээ-биле холбаштыр сөөлгү хүннерде элээн хөй араб чурттарның, ооң иштинде Сирияның, Ирактың, Ливияның, Египеттиң, ЙЭДР-ниң болгаш Тунистиң төлээлекчилери аралаштырып чугаалажышкын кылыр сорулга-биле Алжирге болгаш Мароккога барганы билдингир.

Хоралакчы үүлгедиишкиннерге акша

Төп разведка эргелелиниң чер бөмбүрзээниң аңгы-аңгы районнарынга америк шпионнаашкынчы албан черлериниң хоралакчы үүлгедиишкиннерин сойгалап, илереткен материалдарны янзы-бүрү чурттарның солуннары үргүлчү парлап турар. Ооң биле кады коммунизмни болгаш бүгү-ле демократтыг чүүлдерни көөр хөөн чок, оларга удурланып турар ындыг партияларга болгаш органнизацияларга Төп разведка эргелелиниң акша-хөреңгини үргүлчү берип турганынче кижээнгейни угландырып турар.

⊙ РИМ. «Стампа» солун АКШ-тың конгрезиниң комиссиязының илеткелинде Италияга ТРЭ-ниң шпионнарының үүлгедиишкиннериниң дугайында документилерни парлаан. Ол солуннуң Вашингтонда корреспондентизиниң холунга ук документилер кирген.

ТРЭ-ниң акша дузаламчызын итали «херектеекчилерге» кол-дуунда-ла соңгулдалар болурунуң мурнуу чарыында чорудуп берип турар. Ол болза, антикоммунистиг бөлүктерге таварышкан эң бирге үелерде оларны деткиир дээн оралдажыышкын болурун «Стампа» онзалап айыткан.

Бистиң чуртувуста антикоммунистиг партияларга ТРЭ-ниң акша-хөреңги берип, реакциялыг күштерниң хоралакчы үүлгедиишкиннеринге дузалажып турары дээрге, ол албан черниң дөрт хүлээлгезин-дир деп «Унита» солун бижээн. Ооң Вьетнамга, Чилиге, Грецияга болгаш өске-даа чурттарга демократтыг күштерни базарынга база реакциялыг күштерниң бажын көдүреринге кандыг рольдуг болганы билдингир болгай.

⊙ АФИНЫ. «Элефтеротипия» солун болунуң Парижте корреспондентизиниң «Көрген кижиниң херечизи: ТРЭ-ниң хүн демдеглели» деп номнуң автору, ТРЭ-ниң ажылдакчызы чораан Филипп Эйджиниң харыыларын алгаш парлаан. Ооң алган медээлерин ёзугаар алырга, амгы үеде Грецияда ТРЭ-ниң 60 хире шпионнашкыннери ходелип турарын Ф. Эйджи чугаалаан. Олар херек кырында АКШ-тың элчин черинде албан хаап турар ийикпе база доктаамал шериг төлээлекчилериниң составында кирип турарлар.

Ф. Эйджи ТРЭ-ниң Португалияда үүлгедиишкиннерин айыткаш, амгы үеде ында ТРЭ-ниң 20-ден 30 чедир ажылдакчылары бар боол турарын сагындырган. Оларны «эжим үзелдиг шимчээшкинниң сандаралдыр талазы-биле мергежилдиг кижи» деп санаттынып турар Джон Морган баштап турар. Ол АКШ-тың ында элчин чериниң бирги секретарынга ажылдап турар. Ф. Эйджиниң чугаалаан-биле алырга, ТРЭ Португалияда барыын үзелдиг центристиг болгаш экстремистиг бөлүктерге акша-хөреңгини берип турар.

⊙ ЛИМА. ТРЭ-ниң хоралакчы үүлгедиишкиннери чогуу кандыгыл дээрзин Латин Американың улустары эки билир. Колониализмниң тергиидээшкинин камгалаар болгаш өске улустарны дарлаар дээш ТРЭ-ниң ажыглап турары бужар-чүдек үүлгедиишкиннериниң четче эвес даңзызы — Гватемалага, Доминикан Республиказы, Чилиге дүрүм бузаар чазактарны дужургени шериг интервенциязын белеткеп чорутканы болгаш чурттарның иштики хоралакчы элегеттерин деткиири ол боол турарын неделе санында үнер «Варьедадес» солун бижээн. Революстуг идеялар улустарның мээ-медерелинге ханызын эгелээри билек-ле, империализм ТРЭ-ни ажыглап алгаш, оларже шаап халдаашкынын эгелей бээр.

(СЭТА).

Республиканың чедиишкиннери

Гаваннаның дал ортузунда ажык шөлчүгештерде болгаш павильоннарда-даа кубе революцияның чедиишкиннериниң делгелгези бар. Ында кубаларның хамааржышпас чоруктуң болгаш хосталга дээш демиселиниң дугайында, улус ажыл-агыйының, культураның болгаш эртемниң янзы-бүрү адырларынга чедиишкиннериниң дугайында көргүскен делгирлер, макеттер, фотография чуруктар болгаш документилер бар.

Революция тиилээриниң мурнунда хожудангай, чер ажылдыг ол чурт бо хүннерде балыктаар суднолары болгаш телевизорларны, автобустарны болгаш радиоприёмниктерни, химия чемишчидилгелерин болгаш соодукчуларны-даа кылып үндүрүп турар апарган.

ЧУРУКТА: машина тудуунуң делгирлери.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиказы).

Камнаалыңар

«Тыва кодаа тудуг» тресттиң Чадаанада № 163 БМК-зының тудугжуларының кылган ажылы үре-түңнелдиг болбушаан, чогуур хуусаазында дужааттынып турбайн дааш оларны эргежок чугула чеспекхерексeлдер-биле хандырган.

Ындыг турбуже, тудуг кылган объектилерде материалдарга камнаалга чок, оларны ушбаш чок тетчеглээр чоруктар барык ук бүдүрүлгениң хоочун тудугжузу Кара-Моңгуш Соман хомудал-биле чугаалап олурду.

Ооң чижээн туттунуп турар объектилер чанында уш-баш чок октагылаткан цемент, шифер аймаа балыткан турар. Оон аңгыда тудугжуларның чонгаа, дилген материалдарындан арткан ыяштар артыкчылары тудуглар чанында ээлаланы берген чыткылаар. Ону ажыглаар черлер кайыын тывылбас деп!

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

* * *

«Соогун»

Бистиң Топографическая кудумчузунуң № 1 бажыңының 1, 2, 3-кү эжиктеринде квартираларның соогу аажок. Ооң чылдагааны: изиг суг эң ырак-кы — 6-гы эжиктен келир. Ол суг бүгү чурттаан бажыңын дамчып чоруп ора, бистиң бо үш эжиктеривистиң квартираларынга чедип ора, соор кааны ындыг чүве ийикпе, черле чылывас. Ооң уламындан бичии уруглар аарый бээр таварылгалар бар. А чамдык кожаларывыс соогундан ырмазыраш тамыт-көрүш, төрелдерининиң бажыңнарынче чылыг дүшкүжеге түр чурттаары-биле кээже берген.

Эрткен чылын-на чогуур черлерже чагаалар киирген бис. Кандыг-даа харыы чок. Бистиң бо бажыңывысты чылыдарынга херегдээр улуг хемчээлдиг хоолай тывылбазы ол ирги бе? Дузалажып көрүңер!

М. ДАРГАТ.

* * *

Кажан хандырарыл?

Чадаананың ыяш ажыл-агый чериниң Хондергейниң Чал-Бажыңда Моңгуш Кызыл-оолга удурткан сес кижи составтыг бригадазы ажылдап турар бис.

Бисте бижиглээн ТДТ-40 деп ийи трактор шагда-ла үрелген. Удуртур, баштаар ажылдакчыларывыстан чеже-даа дилеглер киирдивис. Үрелик тракторларның ужун ажыл чок ээзаа олуруп турарывысты Чадааның ыяш ажыл-агый чериниң удуртукчулары көрүп, билип-даа турар улус. А ол хирелинде мынчага чедир чаңгыс-даа артык кезек тып бербээн. «Чок-тур, чок» дээр — харыызы бо. А кажанга чедир мынчаар ажыл чок олуруп көөр бис?

М. СЕВЕН-ООЛ.

* * *

Ажыл доозулбастаан

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» суурунга Культура бажыңын тудуп эгелээниинден бээр ам беш дугаар чылче кирген-ни бо. Баштайгы үеде студентилерниң тудугжу отрядтары аңаа ажылдаан, Культура бажыңының тудуу дыка шалыпкын чорун турган.

Ооң соонда, тодаргайлаарга 1972 чылдан эгелеп, «Тыва кодаа тудуг» тресттиң № 62 КМК-зы ол тудугну уламчылаан. Бо хүннерде ажыл ам-даа доозулбаан. Даштындан көөрге ханалары бар, ёзулуг культураның одаа хевирлиг кылдыр көстүр, а иштики ажылдары шуут кылдынмаан. Кажан чаа клубка ойнап, хөглээр бис?

З. БҮРҮҢНЕЙ.

* * *

«Мөөр» орук

Чадаана биле Шеми аразынга машиналыг чораан кижилер — ол оруктуң үрелген, багайындан дыка-да шылаар чогаар. Ындыг болбайн канчаар, машинаның кабиназынга олура, ооң мурнуку шилин бат-биле чара моннавас дээш кижи ыяк туттунупкан олурарлар.

Ол орукту та кажан септээр чүве. Тайгыр, дески эвес, оңгул-чиңгил... Дыка-да шаптараазының орук. Ол орукта чүък сөөртүп машиналар-даа, пассажир сөөртүп автобустар-даа чорун-ла турар. Ол талазы-биле чогуур хемчеглерни Чадааның орук-тудуг участогу алыр үе келген.

М. ДАШ-ООЛ.

МУЗЫКА ЧАҢГЫЛАНГАН БАЖЫҢ

Тээли—Тываның хүн бүрү чаартынып өзүп орар база бир улуг суурларының бирээзи. Ооң бир кудумчузу-биле чоруп орарга, крышалыг узун бажың турар. Хөгжүм-музыка оон хүнзедир барык үзүлбес. Ол бажыңның чаны-биле эрткен кижи, бир эвес далашпайн чоруур болза, дыңнап-ла турукзазы кээр. Ол дээрге Тээлиде уругларның музыка школазы-дыр.

Январьның ол эртенниң ындазында соогу-ла кончуг. Делгандыр-ла шаң-туман. Ынчалза-даа музыка чаңгыланган ол школаже ууруук-суурукталп шуушкан бичии уруглар суурнуң ол-бо кудумчуларындан катгы-хоглуг. Чугаа-соотгуг кээп-ле турар болду. Оларның чугаа-сооду безин хандыкшаан чүүлүнче угланган—«ажылагыйжы» аян-хоөл бар.

— Баянга онаалганы чүгээр-ле белеткенип алдым ыышкаш.

— Мен-даа пат, пат... Бажыңга өске аар-саар ажылдар кылгаш, далаш ойнап белеткендим.

— Башкының мурнунга ойнаганымда мен арай сүрээдей бээр кижи-дир мен, эжим. Ынчангаш часкылгаптар. Ынчалзада-даа башкым дораан айтып бээр-дир-ле.

...Музыканың тереҥ оксанынче баштайгы базымнарын кылып турар шак ол ырак-узак кодээ черде бичие чаштарның ажыл-херекчи чугаа-соодун дыңнап, өөрүшкүнүң чалгыы ойнаан арын-шырайын көргеш, кижи чайгаар-ла чоргаарланы бээр. «Кодээниң культурлуг амыдыралының хоорай-биле чоокшулажып бар чыдарының хензиг чижээн ырак-узак булуңдан безин көрүп болур-дур ийин» деп магадап боданмышаан, ында-мында янзы-бүрү музыка чаңгыланган бажыңче келген херээм ужун кире бердим.

Келген уруглар боттары-ла, чаңчыккан аайы-биле кышкы тоннарын тон азар черге аскылап кааш, түс-түс өрээлдерже киргилей бээр. Делгем улуг коридорнуң ханаларында музыканың ада-өгбелери—сураглыг композиторларның портреттеринден эгелээш, шимелде-кааста-ла хөй...

Шевергин кылдыр кеттинип алган аныяк кижиге ужураштым. Ол-бо азыгларга барып, батареяларга холун дегзип көргүдээн тур.

— Бөгүн соок хүн-дүр, эки чылытчык ирги бе дээш көрүп тур мен.

Музыка школазының директору ол болду. Бичии уругларның өөренир школазын оларга таарымчалыг кылдыр тудуп турар байдалын көөрге, аныяк-даа болза, директорнуң ажылагыйжызы көскү... Черле алызындан херт-бурт, өде-чара-даа аажы-чаң чок хире, чугаа-соо-ду безин оожум башкы болду.

Кирилл Ооржак школаны чедиишкиниг дооскаш, бодунуң сонуургалының аайы-биле Кызылдың урап чүүл училищезинге өөренип кирген. Ону 1968 чылда эки доозуптары-биле ыраккы Бай-Тайгага эң-не баштай ажыттынар музыка школазынга директорлагары-биле чоруткан. Аныяк кижиниң сеткилинге эң баштай бодунуң күжүнге, билиинге улуг бүзүревес—«директорлап шыдавас боор мен» дээр чайгылыышкыннар-даа тургузган. Ынчалза-даа башкыларының идегелиин ажыл-херек-биле шынзыдарын ол оралдажыр деп шиитпирлеп алган.

Оран-сава бар-даа болза, ажыл кадында тургустунуп кээр айтырыг-ла хөй. Аныяк директорга, шынап-ла, баштай берге болган. Хандырып дузалажыр ужурлуг организациялар-биле харылзааны хензиг-даа кошкатпаазын ол оралдашкан. Музыка херекселдерин каш-ла тар өрээлдерге сыңмарлап алгаш, баштайгы кичээлдерни эрттирип эгелээн. Эң баштай ук школага музыкага хандыкшылдыг 38 өөреникчи турган. Аныяк директор көдээ черге уругларның музыкага хандыкшылын чедип алыр дээш хөй-ниитиге даянмышаан, кызымаккай ажылдаан. Чогуур черлерге айтырыгны дорт тургузуп тургаш, школаның байдалын экижиткен.

1968 чылдаазы-биле амгы үезиг деңнээрге, байдал таарымчалыг апарган. Мурнуку чылдарда клуб турган бажыңны ам чүмү-биле музыка школазы ээлээн. Өрээлдерни-даа, оларга системазын-даа таарыштыр эде кылган. Ам Тээлиде музыка школазының домра, кларнет, фортепиано болгаш баян салбырларында шупту 122 уруг өөренип турар. Ында тускай мергежилдиг тос башкы музыкага сонуургалдыг бичии чаштарны өөредип, кижизидип турар. Галина Кэндан, Борис Чамбыт болгаш өскелер-даа хөй-ниити ажылынга идепкейжиг киришпишаан, бичии музыкантыларга быжыг билигни берип турар. Олар концерттерниң идепкейлиг киржикчилери.

— Ниити билиг школазында база чедиишкинниг өөренмишаан, бодунуң сонуургалының аайы-биле бистиңде өөренип кээп турарлар. Чамдык төптүг чылдагааннар дээрден башка, барык шупту кичээл шагы үспес-тирлер. Ол чорук башкыларның ажылдаарынга-даа чиик, сеткил-сагыжынга-даа өөрүнчүг боор-дур. Оон ыңай, ылаңгыя сөөлгү чылдарда ада-иелер уругларының музыкага кызел-сонуургалын улам деткип, хүзээлап турары өөрүнчүг-дүр. Музыка херекселдерин садып берип турар. Баяннарны сиавээска, 30 ажыг фортепианону ада-иелер уругларында эмгы үеде херек кырында садып берген. Салчак Куусаал, Кним-оол Сарыг-Доңгак болгаш өске-даа ада-иелерниң школа-биле харылзаазы быжыг. Ындыг болганда башкыларның ажылдаарынга чиик дөгүм-дүр — деп, Кирилл Дүвүнович Ооржак чугаалап турар...

1975—1976 өөредилге чылында Бай-Тайга ук школаның база бир салбыры ажыттынган. Ында база-ла музыкага сонуургалдыг бичие чаштар кызымаккай өөренип турар. Чаңгыс районда көргүскен бо хензиг чижектер—кодээниң культурлуг амыдыралының, ылаңгыя бичие чаштарның чүгле музыкага безин сонуургалының күштелгенин херечилеп турар.

Бичие чажындан музыкага хандыкшыл—уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге база-ла тергиин улуг салдарлыг. Ынчангаш ол чугула айтырыгже кичээнгейни база кошкатпас ужурлуг бис.

К. ТҮЛҮШ.

Делегейниң он ийиги кышкы олимпий оюннары

Олимпиаданың оду хып эгелээн

СЭТА-ның тускай корреспондентилери А. Левинсон, Ю. Хромов, А. Ермаков оларның Инсбруктан дамчытканы:

— Эрте-бурун шагның олимпийжи оюннарының тывылган чери — буруңгунуң Олимпиязындан эккелген от 76-гы олимпиаданың эртер черинде бедип үнген Бергизель дааның кырында ийи каң пашта хып эгелээн. Ол ийи пэш сөөлгү 12 чылдың иштинде спортчуларның ол хире улуг чыыжын ийи удаа хүлээп ап турар Тирольдуң найысылалының төөгүлүг болуушкуннарын көргүзүп турар. «Бистер улустар аразында кады ажылдажылганы болгаш боттарын билчирин быжыглаарының херээге бистиң эртебурунгу хоорайывыстың салыышкынынга чоргаарланып турар бис» деп, Инсбруктуң бургомистри Алоис Луггер чугаалаан.

Австрия республиканың президентизи Рудольф Кирхшлегерниң 1976 чылдың кышкы олимпийжи оюннарын ажыттынган деп чарлаан сөстерин чыылганнар дидимиттиг алгыш часкаашкыны-биле уткаганнар. 60000 ажыг көрүкчүлер болгаш олимпийжи байырлалдың телевидение дамчыштыр киржикчилери, чүс-чүс миллион кижилер байырлалдыг ёзулалдың херечилери болганнар.

Хүрээлүг залчылар чанынга олимпийжи оюннар болган найысылалдарның тускай эстафетазының хүлээдиишкини болган. Ажыдыышкынның байырлыг ёзулалынга олимпияның тугун эккелген Саппоронуң (аңаа ооң мурнунда ак олимпиада болган) төлээлери ону Тирольдуң найысылалының хоорай чагыргазының даргазынга дамчытканнар. Ол тугту олимпийжи чемпион Юкио Касая көдүрүп алгаш келген.

От кыпсырының ёзулалының киржикчилери 64-түң олимпиадазының чемпионнары хаакчы Кристль Хаас болгаш чалагшанакчы Иозеф Файштмантль, олимпийжи даңгырактың сөстерин чугаалаан бобслейжилерниң австри экипажының штурманы тренер Деле-Карт, а ол ышкаш олимпийжи маргылдааларга киржир муң-муң кижилер ажыдыышкынның байырлалынга киришкеннер.

Национал хептерлиг болгаш Тирольдуң калбак шляпа борттерин кеткен 36 бичии оолдар чурт бүрүзүнүң төлээлекчилериниң мурнунда оларның аттарын бижээн транспарантыларны тудуп алгаш эрткеннер. Аргентина бодунуң спортчуларын эң сөөлгү шакта чорудар деп шиитпирлээн болганда байырлыг маршчуң эгелээриниң кажан мурнунда оларның бирээзи «ажыл чок артар» часкан. Ол Мурнуу Америкадан келген кижилер хаак маргылдаазынга киржирлер.

Көрүкчүлер мурну-биле байырлыг чыскаал-биле эрткен төлээлерниң аразындан көрүкчүлер совет олимпийжилерге онза алыш часкап, байыр чедирип турганнар. Бистиң чурттуң тугун Владислав Третьяк тудуп алгаш эрткен. Дуктуг порт терлиг болгаш тоннарлыг оолдар, кыстарның эптиг-ээлдек болгаш бөдүүн аажы-чаңы өөрүшкүлүг тирольчуларга ылап таарымчалыг болган. Бистиң спортчуларывыс кудумчуларга чоруурга доктаадып, хөй айтырыгларны салып, ат автографтарны бээрин дилеп турарлар. «Зеефельдтиниң эң сурагжааны» Саппоронуң маадыры хаакчы Галина Кулакова, фигуристер Ирина Роднина биле Александр Зайцев, Людмила Пахомова биле Александр Горшков, а ол ышкаш Рига чурттуг 19 харлыг даараныкчы Вера Зозулья оларга дыка «берге» боол турар. Спорттун ол хевириниң төлээлекчилери болгаш дөп кырының танцычылары-даа боттарының мергежилин бир дугаарында көргүскеннер. А кежээ чаңгыстап чуңгулаар чадаг-шанакчылар маргылдааны эгелээн. Ол ышкаш фигуристер база-ла танцы талазы-биле үш программаже эгелеп кирген.

Вера Зозулья—бистиң чыындылы командавыстың 110 киржикчилериниң хөй кезии ышкаш, ындыг маргылдаага бир дугаарында киржип турар. Ол бодунуң сонуургалын мынчаар илередип турар:

«Бистер Инсбрукта боттарывыстың спортувусту, бистиң улуг күрүневисти төлээлеп турар-дыр бис. Ынчангаш бистиң кижи бүрүзү онза харысалганы билип, хөй миллион совет кижилерниң чединишкинин бисте өөртүрүн күзеп турар». Маргылдааның эгелээриниң мурнуу чарында чаагай чаңчыл ёзугаар болган совет шилиндек команданың комсомол хуралынга база-ла ол дугайын чугаалашкан. Боттарының эштериниң мурнунга Александр Тихонов, Галина Кулакова, Александр Горшков олар чүве чугаалап, санал бергеннер. 80 чылдың Олимпиадазының оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Тихонов, ССРЭ-ниң спорт комитединиң даргазы С. П. Павлов олар олимпийжилерге чаагай күзелин илередип, чүве чугаалааннар. Олимпийжи маргылдаага киржир совет спортчу бүрүзү СЭКП-ниң XXV съездизинге комсомолдуң рапортунга ат салыр хүндүлүг эргени чедип алыр дээш бүгү чүүлдү кылырын ол хуралдың шиитпиринде демдеглээн.

Бистиң спортчуларывыс болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери-даа маргылдааның ажыдыышкынынчын хүнүнде 76 чылдың Олимпиадазының организакчыларынга улуг ажылды кылганы дээш өөрүп четтиришкинин илередип турганнар. А олар дыка кысказа—чүгле үш чыл иштинде ол бүгү ажылдарны кылыр ужурга таварышкан. Акша-саң-хөө бергелериниң ужурундан америк Денвер хоорай ол маргылдааларны бодунга кылырындан ойталаан, оларны эрттирер, эрттирбезиниң дугайында айтырыг тургускан болган.

Ынчангаш Инсбрук дээр бичии хоорайның чурттакчылары болгаш эрге-чагыргазы-даа Олимпиаданы бодунга «хүлээп алган». Олимпиаданың кол-ла тудуглары 1964 чылдан бээр хевээр арткан, ынчалза-даа оларны чаартыр ужурга таварышканы билдингир. Ынчангаш улуг трамплинни катап тудар, бобслейжилерге болгаш чалагшанакчыларга маргылдаа кылыр оруктарны кылыр ужурга таварышкан.

Чырыдыышкынның болгаш культураның федералдыг министри Фред Зиновацтың баштааны организастыг комитеди дыка улуг бергелерге таварышкан. Ол комитет Австрияның база таваржып турары экономиктиг кризизиниң кидинч-түлүк үезинде ол маргылдаалар «бөдүүн болгаш чиик өртектиг» болзун дээш бүгү чүүлдерни кылган. Австрияның чазааның канцлери Бруно Крайскийниң даразында чугаазын кирери чугула: «Олимпиада—бүгү делегей спортунуң улуг байырлалы-дыр. Аныяктарның ындыг маргылдааларга чыглыры дээрге, тайбың ёзузунуң кады ажылдажылгазының болгаш кайы-даа талаларның билчириниң идеяларының тииледгезин-дир».

Олимпий оюннарынга киржир шайбалыг хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазы (солагай таладан оң талаже).

артыы одуругда: эмчи О. Белаковский, А. Гусев, В. Васильев, Г. Цыганков, В. Шалимов, массажчы Ю. Деткин,

ортаа одуругда: тренер К. Локтев, В. Харламов, Б. Александров, С. Бабинов, Ю. Жлуктов, Ю. Ляпкин, С. Капустин, А. Якушев, В. Петров, тренер В. Юрзинов;

мурнуку одуругда: В. Третьяк, В. Лутченко, В. Шадрин, улуг тренер Б. Кулагин, Б. Михайлов, А. Мальцев, А. Сидельников.

А. ПУШКАРЕВ биле **А. ЯКОВЛЕВТИҢ** фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Олимпиаданың алдын, мөңгүн, хүлер шаңналдары

Он ийи дугаар кышкы маргылдааларга 111 медальдар—кайызы-даа 37-37 алдын, мөңгүн болгаш хүлер шаңналдар дээш демисел болур. Оларның эң-не хөйү —он шаазы хаакчыларга, трамплинден шураарларга болгаш спорттуң ийи хевиринге маргыжарларга онаажып турар. Олардан чүгле бир медаль эвээш— 9 медаль дошка чаржыр спортчуларга онаажыр. Оларга база бир хевириниң маргылдаазы—эр кижилерниң 1000 метрге чарыжы немешкен. Кадыр дагдан чуңгулаар хаакчылар алды медаль дээш маргыжарлар. Дөрт комплект шаңналдар фигуристерге, ужу—чадаг-шанакчыларга, ийи-ийи—биатлончуларга болгаш бобслейжилерге, бирээзи—хоккейжилерге онаажып турар.

* * *

Ак олимпиаданың организакчылары тиилекчилерге шаңнал тыпсыр ёзулалды чаа хевир-биле кылырын шиитпирлээн. Шаңналдарны кежээлерде олимпиаданың доштуг стадионунга тыпсыр болгаш ол үеде көрүкчүлерниң мурнунда дендии улуг экранга чемпионнарның канчаар тиилээнин көргүзүп бээр. Медальдарны тиилеп алган кижилер мурнундагызы ышкаш аңаа-ла бедик чадаже эвес, а плексигластан кылган улуг шайбалар кырынче үнер.

* * *

Чеден ийи эмчи олимпийжи маргылдааларга «белен». Оларга «Кызыл Крест» ниитилелиниң дыка хөй санитарлары болгаш даг-дащтыг черлерге бергеге таварышканнарга дузалаар 99 специалистер база каттыжар. Ол ышкаш беш дайынчы вертолёттар, «дүрген дузаның» 28 машиналары кажан даа белен. Ук черниң бир журналистиниң чугаалааны-биле алырга, кадыр дагдан чуңгулаар хаакчылар ам сагыш амыр болур.

(СЭТА-ның тускай корр.).

ИНСБРУК.

Бабкен КАРАПЕТЯН

Хапуга болгаш ооң кадайы

(шоодуг)

Хапуга деп аттыг-чарлыг
Хамааты бар чүвең иргин.
Селгүүстеп каап базып чорда
Семис, шыраа чаанга дөмей.
Кежээлерде хөглеп үнер
Кежик тыпкан Хапуга-дыр.
Аптар черин билир болгаш
Акша-мөңгүн муңзавас эр
Хапуга деп аттыг-чарлыг
Хамаатының өөрү-биле
Чиир чеми—шиштээн эъттер,
Шилде шупту—коньяк, водка...

Хөөрежип ижип турда,
Хөглүг үе билдиртпес-даа.
Халас кежик ишкеш, чигеш
Катым-хөглүг тараар турган.
Хапуга деп аттыг-чарлыг
Хамаатының кадайы бар.
Оозу дүне, бир-ле катап.
Оттуп келгеш сымыранган:
— Акша саарып эки билир
Амыр кижи Нагапет-тир,
Бистер канчап дорайтаар бис.

Бирээзин тып, бодап көрем.
Хапуга деп аттыг-чарлыг
Хамаатывыс кадайынга:
— Орталан моң, ынча дивес,
Оорлап болбас, шыдавас мен!

Кожавыс эр оорлап турзуң,
Кожаланчып канчаар деп бис.

Олче сагыш салбайн көр—
деп,

Овуузуннуг харыы берген.
Хапуга деп аттыг-чарлыг
Хамааты-даа удуур бодаан.
Кадайында уйгу-даа чок.
Халак-хилээ хөлчок болган:
— Канчап бардың, эргиимим?
—деп

Хапуга оон айтырып-тыр.
— Сестип тур мен, шагдаа келгеш,

Сени аппаар ышкаш боор-
дур.

Хапуга деп аттыг-чарлыг
Хамааты аа харылап-тыр:
— Ажырбас оң, эргим эжим,
Ам-даа элек... Элчег хөвей...

Орузундан Д. ЧЫДЫМ очулдурган.

БӨРҮ-АРААТАН АМЫТАН

Аңнаашкынның эң-не хандыкшылдыг хевирлериниң бирээзи бөрүлерни тукчугаштар аскаш, сегиртип аңнаарының таарымчалыг үези чурттуң областарының хөй нуруузунда келген.

Россия Федерациязының девискээринде он-он муң бөрүлер турлагжып турар. Ынчаарга дорту-биле чугаалаар херек: оларның дыка хөйү бойдуска болгаш кижиге мурнуку хевээр улуг когаралды таварыштырбышаан турар деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Россияның аңчылар болгаш балыкчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы А. И. Корольков дыңнаткан. Араатан бөрү бүрүзүнүң хүнде амыдыраарынга үш килограмм хире эът херегжеттинип турар. Оон алырга, ол араатаннар чеже буурларны, сыыннарны, хаваннарны болгаш куштарны, а чамдыкта азырал малдарны база куштарны кырып кааптып болурун бодаары берге эвес-тир.

Чижээ, Красноярскиниң аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң медээлеринден алырга, ол крайда муң хире бөрүлер турлагжаан. Сөөлгү беш чыл дургузунда олар арганың аң-меңин безин санаваска, барык-ла дөрт муң хөйнү болгаш өшкүнү, соңгу чүктүң чеди муң ажыг ивизин, эвээш эвес инектерни база чылгы малды тудуп чээн болуп турар.

Карелияга чыл бүрүде-ле бөрүлер колхозтарның болгаш совхозтарның чүс-чүс азырал ивилерин, 700 хире буур, буланны тудуп чип турар. Башкирияга арганың чараш аңы—эликти бөрүлер барык-ла бүрүнү-биле кырып каан. Ынчаарга төп, сырый чурттакчылыг черлерге безин араатан бөрүлер аал малынче шоглап турар апарган.

Бөрүлер аашкак дүрген төрүп өзер аргалыг. Чижээ, бөрү ыгайы уттундурбас кылдыр сагындырып турган Москва областынга эрткен чылын кожазы областардан уйачуп келген 56 бөрүнү өлүрген. Казахстанның ховуларындан көжүп келген бөрүлер Алтай крайда дыка ковудээн.

Бөрүлер малчаараар аарыгның тарадыкчылары болуп, ону ыттарга халдадып турары-биле база эйылыдыг. Бо чылдың январьда Калуга областың Думинич болгаш Сухинич районнарынга ындыг таварылгалар болгулаан.

Бөрүлер кончуг овааржычалыг болгаш сезиргек. Аглап аңнаарда оларның ол онзагай чоруун ажыглап турар. Бөрүлерниң хүндүс бузуп чыдары арга-арыгны долгандыр хендирде баглаан кызыл тукчугаштарны шөйүптер. Бөрүлер ол тукчугаштарны көрүп кааш, олче барбайн, өске черлеп чоруткаш, сегит бажында манап өлүрген адыгжыларга баар.

Бөрү-биле демисел билиглерни болгаш дуржулганы негеп турар. Ынчангаш аңчылар ниитилели бөрү аңнап өлүрер кижилерни белеткеп турар.

Ынчалзажок аңнаашкын болгаш өске-даа хемчеглер ындыг-ла дээштиг эвес болуп турар. Ооң ужуру болза, бөрү дээрге араатан эвес, а «арга санитары» ышкажыл дээр янзылыг бодалдарның тарап нептерээнинде. Бөрү чүгле аарыг аң-амытаннарны тудуп чээш, аң-мең нииті баш санының кадыкшылдарынга идигни берип турар деп, чамдык улус ынчаар бодап турар. Аарыг болгаш кошкак аң-мең бөрүлерниң чими болу бээри чугаажок болбайн аан. Ынчалзажок араатаннар аң-меңниң чаш төлүн хөйү-биле кырып чип турар. Малга халдаанда ол араатан аарыг-кадык деп ылгап турбас-ла болгай.

П. РОГОЗИНСКИЙ.

Москва.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

8.05—XII Кышкы олимпий оюннарында. Хүн демдеглели. Фигурлуг чуңгулаашкын. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.
10.20—«Шыдыраа школазы». «Ак терге».
10.50—Киножурнал.
11.00—Медээлер.
11.10—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга. Өңнүг.
11.55—«Силерниң саналыңар». Дамчыдылганы О. Доброхотова чорудар. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

13.00—«Ынакшыл - дугайында бодал». Телешии.
14.25—«Амыдыралдың чугула херээ». Телефильм.

МОСКВАДАН

14.55—XII Кышкы олимпий оюннарында. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—Мультфильм.
18.20—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.
18.35—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.05—XII Кышкы олимпий оюннарында. Фигурлуг чуңгулаашкын. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—«Литература чогаалдарын экранчыдары». «Чаагай өйде». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

21.50—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
22.05—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

22.15—XII Кышкы олимпий оюннарында. Фигурлуг чуңгулаашкын. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа.
23.30—02.00—XII Кышкы олимпий оюннарында. 1. Хоккей. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чыынды командалары. 2. Хүн демдеглели.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, хар чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, өскелеринге 20—25, Кызылга 20—22 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу ССРЭ-ниң ИХМ-ниниң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге курсантылар чыылдазын чарлап тур

Өөредиринин хуусаазы—дээди школаларга 4 чыл, ортумак школаларга—2 чыл. Ол школалар ИХМ-ниң органнарынга ажылдаар дээди болгаш ортумак юридиктиг эртемниг специалистерни белеткеп турар. ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиде өрт-техника училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияның хүрээлеңнеринге күштүг болуп турар хуусаада албан эрттирбээн дооскан ортумак эртемниг, кадыкшылдың байдалының талазы-биле ИХМ-ниң органнарынга ажылдаарынга таарыжыр кижилерни хүлээп алыр.

Волгоградтың, Ленинградтың, Горькийниң база Рязаньның дээди школаларынга, ол ышкаш Новосибирскиниң, Хабаровскиниң, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга үстүнде адыткан негелделерге дүгжүр болгаш күштүг болуп турар хуусаада шериг албанын эрттирген кижилерни хүлээп алыр.

Ол школаларга кирерлер орус дыл болгаш литература (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзү, даштыкы дыл (чүгле дээди школага) талазы-биле конкурстуг кирериниң шылгалдаларын тудар.

Дээди өөредилге черлеринге кирерин күзеп турарлар 1976 чылдың апрель 30-ге чедир, ортумак өөредилге черлеринге кирерин күзеп турарлар — майның 30-ге чедир хуусаада медицина комиссиязын эртери-биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинге келир болгаш бодунга дараазында документилерин ап алыр: ортумак билигиниң дугайында аттестат, шериг биледи азы киир бижидер херечилел, ажылдап азы өөренип турар черинден бүдүрүгге болгаш партия, комсомол характеристиказы, бөрт чокка тырттырган 3х4 хемчээлдиг 3 фоточурук, ВЛКСМ хоорkомунуң азы райкомунуң чоруткан бижии.

Кирериниң экзаменнерин дужаары-биле чоруур болган кижилер Кызыл хоорайдан школаның турар черинге чедир база оон хедир халас чоруур.

Кирер экзаменнерни дужаап, конкурсту эрткен кижилерни дыңнакчылар кылдыр киир санаар болгаш халас аъш-чем-биле, идик-хеп-биле, ниити чурттаалга чери-биле хандырар, оон аңгыда 40 рубль хемчээлдиг стипендияны төлеп бээр.

ТЫВА АССР-НИҢ ИХМ-НИҢ КАДРЛАР КИЛДИЗИ

Силерни чалап тур

Республиканың Кызылда турум болгаш бот өөредилгелиг (очно-заочная) ортумак школазы ук школаны дооскаалнарны болгаш ооң сургуулдарын ужуражыышкынның чаңчыл болган кежээзинге келирин чарлап тур.

Кежээ болза бо чылдың февраль 7-де кежээниниң 7 шакта болур. Школаның адрези: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчу, бажың № 56, телефон — 25-09.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Февральдын 7, 8 хүннеринде республиканың хөгжүм-шии театрынга

Н. Кузнецовтуң

„ИЙИ ӨҢ“

деп шиизи болур.

Шии кежээ 19 шакта эгелээр.

КИНО

ЯНВАРЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «От бүргээн далай» (2 сериялыг) 9.40, 12.25, 15.10, 18.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Санниковтарның чери» 9.20, 11.05, 15.10, 16.55, «Ынакшыл дээш кемниг херек үүлгеди» 12.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 10.00, «Онза болуушкун» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эргим оол» 15.00, «Фанфан Тюльпан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысаалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 70.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00052.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (10016) | 1976 чылдың февраль 7, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БЕШ ЧЫЛДЫ — ҮШ ЧЫЛДА

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелери өңгү беш чылдың бирги чылының баштайгы айында ажылдааның түңнелин үндүрген. Продукция сайгарарының планын найысылалдың бүдүрүлгелери 104,3 хуу, нийти продукция бүдүрериниң планын 106,4 хуу күүсеткен. Бердинген пландан ажыр 324 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, продукция бүдүрери 14,9 хуу улгаткан, тодаргайлаарга, 697 муң рубльге көвүдээн. Хоорайның бүдүрүлгелери пландан ажыр 400 муң киловатт-шак электри энергияны, 18 муң тонна хөмүр-дашты, 7 тонна кондитер кылыгларын болгаш өске-даа продукцияны бүдүрген.

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты бүдүрүлгелер калбартканының түңнелинде элээн хөй коллективтер январь айның планын ажыр күүсеткен. Оларга сүт заводу, «Тыва суг тудуг» трези, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, эът комбинады болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Партияның съездизин ажыттынар хүнге чедир хоорайның дыка хөй бүдүрүлгелери бо чылдың баштайгы айының планныг онаалдаларын күүседип шыдаар.

А. ГРИГОРЬЕВ.

МОСКВА. Эвилеңдер бажыңының Колонналыг залынга СЭКП-ниң Москва хоорай организациязының XXII конференциязы болуп турган ажылын дооскан. Конференцияның президиумунда өштер Ю. А. Андропов, В. В. Гришин, Ф. Д. Кулаков, Д. С. Полянский, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев.

Делегаттар СЭКП МХК-ның болгаш ревизия комиссиязының отчет илеткелдерин чугаалажып доосkan.

Хоорайның XXII партия конференциязындан соңгаарган СЭКП Москва хоорай комитединиң пленуму болган. Аңаа организастыг айтырыгларны көрген. СЭКП МХК-ның бирги секретарынга В. В. Гришинни соңгаан.

• • •

ТАШКЕНТ. Узбекистанның Коммунистиг партиязының XIX съездизи болуп турган ажылын доосkan. Организастыг бирги пленумга Узбекистанның Компартия ТК-ның Бирги секретарынга Ш. Р. Рашидовту соңгаан.

• • •

АЛМА-АТА. Казахстанның Компартиязының XIX съездизи ында боор турар. Республиканың экономиказының хөгжүдер талазы-биле республиканың партия организациязының сорулгаларын тодаратпышаан, ооң делегаттары ажылчы чоннарның бүгү-ле күжүн ажылдың ажыктыг чоруун болгаш шынарын бедидеринче, камналганың корум-чурумун күштелдирериңче угланганын онзалап демдеглеп турар. Бо сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң эң чугула чүүлү социалистиг чарышты улам-на калбартып чорудары болур.

• • •

МИНСК. Белоруссияның Коммунистиг партиязының XXVIII съездизи аңаа болган. Ооң киржикчилери тоску беш чылдың дургузунда республиканың экономиказының канчаар хөгжээнин анализтеп көрген болгаш бүдүрүлгениң улам улгаттырарының курлавырларын, ажылдың ажыктыг чоруун болгаш шынарын бедидериниң аргаларын чугаалажып көргеннер.

• • •

МИНСК. БССР-ниң кадэз ажыл-агый министерствозунуң Белоруссияның күрүнениң телевидение-техниктиг институду республиканың найысылалында ажыттынган. Республикага кадэз ажыл-агый бүдүрүлгелериниң технологтуг кезектерин ол организацияга дагзып турар.

• • •

ЛЕНИНГРАД. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ботаника институдунуң эртемденнери РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының үнүштерин көргүскен ботаниктиг картазын кылып доосканнар. Эртемденнер ында үнүштерниң чүгле амгы байдалын эвес, харында оларның эрткен үезин «катап көргүскеннер». Агрономнар, мелиораторлар ол картаны ажыглаашаш, ажыл-агый бүрүзүнүң үнүш-дүжүдүн шын тодарадып болур аргалыг.

• • •

ОРЕЛ. Чочак-тарааны хайнакташтырар талазы-биле чуртта эң-не баштайгы лабораторияны тараа-бобы болгаш крупа культураларының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң чанында тургускан. Ооң сорулгазы — ол культураның чаа, бедик дүжүттүг, хөй белоктуг сорттарын тывары боор турар.

• • •

ВЫБОРГ (Ленинград область). «Заря» дээр аңныыр совхозу Баргузинниң кара киштерин чурттуң Соңгу Барыын чүгүнде өстүрүп эгелээн. Ында ол эң үнелиг аңчыгажының үжезин экижидер бөлүктү тускайлаан. 750 киштиг тускай кылган фермада азырап эгелээн.

• • •

КИРОВ. Септелгеден үнген машиналарның байдалын хайгаарар тускай албан черлерин областың ажыл-агыйларында тургускан. Областың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының тургусканы чаа лабораторияның специалистери ол машиналарны хынап көөр. Бедик мергежилдиг специалистер септээн тракторларның, автомобильдерниң, комбайннарның болгаш өске-даа агрегаттарның канчаар ажылдаарын шуут-ла колхозтарга болгаш совхозтарга барып хынаар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУН БЫЖЫГЛААР

Сагылга-чурумну болгаш кадрларның харыысалгазын бедидери — ниитилелдиң чугула сорулгаларының бирээзи дээрзин партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Хөй-хөй партия, комсомол организациялары, республиканың бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының удуртукчулары ажылчы чоннуң сагылга-чурумун, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн, бүдүрүлгениң ажыл-херектерин дээш харыысалгазын бедидерин болгаш чогаадыкчы идепкейин чедип алыр дээш кичээнгейни улгаттырып турар. Ооң түңнелинде 1975 чылда ажыл шагы чидирер чорук 1970 чылга деңнээрге, 1,5 катап эвээжээн.

Кызылдың дааранылга комбинады, алгы заводу, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Хову-Аксының АТБ-зи, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, «Тыва кадээ тудуг» трестиң автобазазы, «Кызыл тудуг», «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелдери, «Востоксантехмонтажтың» КМК-зы болгаш өске-даа бүдүрүлгелер бо талазы-биле ажылды эки организастаан. Үстүнде адааныыс организацияларда идей-политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгениң шынары бедээн, чурум үрекчилери-биле демиселди кошкатпайн турар болгаш бүдүрүлге айтырыгдан болгаш кижилер-биле ажылды сырый холбаштырып, ажылчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң комплекстиг пландарын коллективтер ажылдап кылган болгаш ону амыдыралда боттандырып, күш-ажылчы киржилгениң коэффициентилерин, моральдыг болгаш материалдыг мактаалдарны ажыглаап, ажылчыннарның билиг-мергежилин, политиктиг деңнелин бедидери-биле ажылдарны чорудуп турар. Ажылдан оспаксыраар чалгааларны ажылчы чоннарның хуралдарынга, эш хуу судтарынга тургузуп, хамаарылгазынга шүгүмчүлеп, энчи шаңналынга киирбейн, дыштанылга бажыңнарынче база чурттаалга бажыңы алыышкынының ээлчээн соңгаарладып турар. Ооң түңнелинде эрткен чылын күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар дыка кызырылган.

Бүдүрүлгеде коллектив ажылчын дээш, а ажылчын коллектив дээш харыысалгалыг кылдыр тургускан партия организацияларының ажылы дээштиг. Шак ындыг арга-биле Тываның геология экспедициязының Н. Холмовка, «Тыва кобальт» комбинатта Г. Ромашенкога, № 1 АТБ-де Ю. Зюзинге, № 3 АТБ-де В. Жбановка, № 48 тудуг эргелелинде Е. Ельшовага, «Тыва коммунэнергода» Н. Кузовлевке, «Тыва даг-дүгү» комбинатта С. Гайдуллинге, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинде Букаревке удурткан бригадалар, звенолар ажылдап турар. Бо коллективтер планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турары таварылга эвес. Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда кадрлар-биле кижизидилгеге ажылы четпес организастаттынган, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турарлар-биле демиселди кошкак чорудуп турар чоруктар ам-даа бар.

1975 чылда ажыл шагын чылдаган чоокка үзер чоруктардан тудугларга 27 муң, үлетпүрге 12 муң ажыг, автомобиль транспортунга 5600 кижи-хүнү чидириглиг болган. Ооң уламындан 1130 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынмаан, 648 муң рубльге үлетпүр продукциязы чедир бердинмээн болгаш улус ажыл-агыйынга 12 муң тонна чүъктер сөөртүнмээн.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар элээн-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелеринде, «Сельхозтехника» каттыжыышкынында, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынында, «Тудуг кезектери» комбинатта, № 463, 62 КМК-ларда, Терлиг-Хаяның меңгүн суг бүдүрүлгезинде, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде бар. Ук бүдүрүлгелерниң партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ооң удуртукчулары ажылчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп турар, ажылдың шынарын кижилериниң кичээнгейин суларадкан.

Бир эвес бүдүрүлгеде ийи-чангыс арагачы кижилер-биле демиселди кошкадыр, олар-биле чогуур ажылды чорутпас болза, олар арага-дарыга улам хандыкшыыр, ооң уламындан озал-ондак кылыр, планныг онаалдаларын күүсетпес, харыысалга чок, билиг-мергежили бедитпес дээрзин амыдыралда чижектер көргүзүп турар.

1975 чылда Кызылдың заибактер сергедир черге эът комбинадындан 121, «Сельхозтехника» каттыжыышкынындан 118, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинден 126, № 62 КМК-дан, «Тудуг кезектери» комбинаттан, № 1, 2 АТБ-лерден хөй кижи киргилээн. Бо саннар ук коллективтерде кижизидилгеге ажылының куду деңнелде тургустунганын көргүзүп турар-дыр.

Бүдүрүлгениң партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ооң удуртукчулары арагачылар, чалгаалар-биле демиселди күштелдирип, оларны эде кижизидер талазы-биле дээштиг ажылдарны чорудар ужурлуг.

Социалистиг чарышты цехтерге, бригадаларга дээштиг организастаарга күш-ажылчы сагылга-чурум хамаарыр. Хүлээлгени алган кижи ону күүседир дээш кызымак ажылдаары билдингир. А хүлээлге күүседири дээрге-ле быжыг сагылга-чурум-дур. Ол чокта планда, хүлээлге-даа күүсеттинмес.

Бүдүрүлгеде ажылдап келген аныяк кижилер боттарының ында улуг-хүүзүн, харыысалгазын медереп билир кылдыр оларны кижизидер херек. Аңаа ажылдап кирген кижиниң баштайгы хүннеринден эгелеп олар бүдүрүлгениң ээлери болур ужурлуг. Бо чугула ажыл-херекке боттарының төлептиг үлүг-хуузун киириштирип чоруур дагдыныкчылар республикада эвээш эвес. «Кызылшелтудуг» эргелелинден Л. Коваленко, «Кызыл тудуг» эргелелинден С. Сандан, № 48 тудуг эргелелинден М. Сафронова, алгы заводундан М. Ооржак, Кызылдың дааранылга комбинадындан Л. Борисова болгаш Р. Сумба, Каа-Хем разрезинден Л. Кузнецов, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттардан И. Чижик, И. Деменков болгаш оон-даа хөй дагдыныкчыларны оларга хамаарыштырып болур.

Бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыыр, ажыл шагын чөптүг ажыглаар сорулга бүдүрүлге коллективтериниң мурнунда тургустунган. Ажылчыннар ортузунга кижизидилге, политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты дээштиг организастап, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннериниң хевирлерин ажыглап турган ону чедип ап болур.

«Күш-ажыл талазы-биле төлевилелдериниң идиг бериичи ролюн, ажылдакчы бүрүзүнүң осулгаларының өзүлдезиниң нииттелел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге, ооң ажыктыг торуун бедидерилиге ооң хууда күш-ажылчы салыышкынындан болгаш коллективтиң салыышкынындан хамааржырын күштелдирер» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан.

Ооң күүселдезин чедип алыр дээш бүгү аргаларны ажыглаап ажылдаары — чер-черде партия организацияларының кол сорулгазы.

А. ПОЖИДАЕВ,
СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи.

СЪЕЗДИГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

Тоску беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсетпеш, мурнакчы үлетпүр бүдүрүлгелерниң санында кирген Кызылдың автосептелге заводунуң ажылчылары ам XXV съездиге төлептиг ужуражырынче күштү мооңнээн.

Съездиге алдар болдурган чарышка киржип, бо чылдың баштайгы айында база бедик көргүзүглерни чедип алган. Сайгарылга планын 102,6 хуу, продукция бүдүрерин 100,9 хуу күүсеткен. Январьда завод 93 муң рубльдиң продукциязын сайгарар ужурлуг турган, 95 муң рубль чедирген.

Социалистиг чарыш цехтер аразында калбарган. Ооң мурнунда мастер Владимир Белостоцкийтуң удурткан шуткуурга цеги чоруп турар. Ында ажылчыннар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 165,3 хуу боттандырган. Шак ындыг күш-ажылчы тиилелгени механика цеги база чедип алган. Чартык кошкуглар септээр цехтиң ишчилери ийи айның планын съезд ажыттынар хүнге чедир ажыр күүседир сорулгалыг.

Ол ышкаш Константин Нукарин, Алексей Попов ажылчыннар бригадалары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидеринче сагыш салбышаан, продукцияның шынарын мурнукузундан-даа экижидериниң чарыжынче кииргеннер. Нукарин бригадазынга бо айда септээринге улуг үрелиишкиннерлиг автобустар таваржыпкан. Үрелик машиналар септээринге хөй үе-шак чарыгдаттынзэр. Ынчалза-даа өске бригадалардан хоюдавазы-биле септекчилер эки шынар, бедик темп дээш боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан.

ЧУРУКТА: агрегаттар септээр цехтиң мурнакчы ажылчыны, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Алексей Попов септелге үезинде. Ол бо бүдүрүлгеге эрткен беш чылды кыска хуусаада доозуп, шалыпчы ажылдаан кижилерниң бирээзи. Ам бо чылдың ийи айларының планныг даалгазын партияның XXV съездизи ажыттынар хүнде ажыр күүседир дээш, быжыг сорулгалыг-биле ажылдап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

1975 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедири дээш республиканың малчыннарының социалистиг чарыжының түңнелинде Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери бирги черни ээлээн. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, бирги чергениң дипломун болгаш 2000 рубль түңнүг акша шаңналын районга тывыскан шииткиирлээн. Шаңнал тывысканынга турасклааткан байырлыг хурал дүүн Сарыг-Сепке болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун районнуң төлээлекчилеринге тывыскан. СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр база өңгү беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдаарын каа-хемчилерге эш Норбу күзээн.

«Ленинниң оруу» совхозтуң бирги салбырының эргелекчизи Ф. Дозуллей, «Бурунгаар» совхозта хойжу бригаданың бригадири М. Ичин-Норбу, «Коммунизмче оруу» колхозтуң даргазы Д. Сирота хуралга санал берген, шаңналга сорук кирип, улам эки ажылдаарын чугаалаан.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров түңнелинде сөс алгаш, районнуң малчыннары өңгү беш чылдың бирги чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн, аргаларын үндүрүп, чедиишкинниг ажылдаарын бүзүреткен.

ШЕВЕРЛЕКЧИ ООЛДАР

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиннг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» доктааалы Павел Холмогоровка удурткан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер звенозун хөй-ле кииристирип, күш-ажылчы сорукче көдүрген.

Олар январьның төнчүзүнде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кол корпузунуң 54-кү демдээнге шеверлел ажылдарын эң эки кылдыр кылып доосканнар.

Чеди кижи составтыг бо коллективтиң төөгүзү солун. Комсомолчу путевка-биле бир ай бурунгаар республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан Ак-Довуракта чыылган оолдардан тургустунган бо звенода Каа-Хем чурттуглар: чолаачы Виктор Дедякин, тракторист Михаил Кужугет, малчын Александр Кара-Сал оларга Аксы-Барлыктан келген Андрей Базы-Бургут, Олег Ставй, дүүнгү солдат Сергей Куулар немешкен. Шак ынчаар ажыл-ишчи коллектив тургустунган.

Чер-черден келген оолдар чаңгыс кижи дег каттыжып, бажың тудугайлаар херекселдер-биле чепсеглентеш, шеверлел ажылын кылып эгелээннер. Ол чаа мергежилди ажылдап тура-ла шиңгээдип алганнар. Аңаа Красноярскиниң «Оргтехстрой» трестиң дуржулгалыг шеверлекчизи Екатерина Федоровна Белова улуг дузаны чедирген. Шеверлекчи мергежил чедип алыр дээн оолдарга Екатерина Федоровна бүгү талалыг арга-сүмени берип, оларны өөреткен.

Чаа мергежилге бердинген, аңаа сонуургалдыг аныяк оолдар боттарының кылыр ужурлуг ажылынга ээ-харыысалгалыг, кызымаккай болганындан баштайгы онаалдазын чеди хонук бурунгаар доосканнар.

Амгы үеде Холмогоровтуң звенозу кол корпустуң үжен ийиги демдээнде шеверлел ажылдарын кылып турар. Олар темпизин кошкатпайн, кылган ажылының бүдүрүкчүлүүн улам бедидер, социалистиг чарышты калбартыр хүлээлгени алганнар.

БРИГАДАГА ИДЕГЕЛ

Сорулга улуг. Салгын камеразынга янзы-бүрү өңнүг даштан кылган шаланы салып доозар. Ол ажылды бир неделя дургузунда кылыр сорулга Куулар Хапың-оолдуң бригадазының мурнунга салдынган.

— Шак, минута бүрүзү үнелиг. Ажылчын режим үезин аңаа билдиңер, эштер, — деп, бирги тудуг участогунуң начальниги Евгений Дмитриевич Васильченко оолдарга чугаалаан.

Ажылдап эгелээриниң мурнунда бригаданың кежигүннери «Блекман» деп салгын камеразында чүс-чүс дөрбелчин метрже чаттынган шаланы кичээнгейлиг көргеннер. Ажыл улуг, үе кызыы. Ажылчын аяларның шылгалдазы ам болур.

— Идегел силерде, оолдар, шыдаар силер бе? — деп, тудуг участогунуң начальниги ылавылаан.

Куулар Хапың-оол өөрүнче көрген.

— Канчаар, эштер? Хүнде бир чүс дөрбелчин метр янзы-бүрү өңнүг даштан кылган шаланы кылыры биске онаажып турар-дыр.

— Бир эвес таптыг ажылдаар болза, чүге шыдавас дээр бис! — деп, хенертен бир кижи чугаалаан. Ол чугаа бригада кежигүннериниң сеткилин хайныктырган.

— Шыдаар бис! Шыдаар бис! — дээн үннер үнген.

Бригада кежигүннери Доңгак Реп, Оюн Детпе, Александр Дамба, Ооржак Калчан-оол, Моңгуш Хүлер-оол олар бүгү-ле арга-дуржулгазын, билиг-мергежилин даалганы күүседиринче угландырганнар. Далаштыг эртенги чем, кыска-кыска чапсарлар... Хол куруг кижи көзүлбес, кым-даа артык базым кылбас. Секунда бүрүзү үнелиг.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыглаалга кирер объектизинде чүс-чүс кижи ажылдап турар. Эртенги шакта, өске ажылчыннар-биле бир деңге, Куулар Хапың-оолдуң бригадазы кол корпусче халажып бар чыдар. Тайбың күш-ажылда маадырлыг ишти кылып турар аныяктар бригадазын доора-зындан кым эскерер деп! Олар даалга күүседир дээш бар-ла аргазын херегле, ёзулуг-ла шак, минутаның бүдүрүлгеге үнезин улам хандыр биле бергеннер.

Январь ортаа үези. Даалга күүсеттинген. Салгын камеразынга янзы-бүрү өңнүг даштан кылган шала салдынган. Ол дугайын Куулар Хапың-оол тудуг бригадазының начальниингее чоргаарал-биле илеткээн.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

СЭКП РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң пленуму Тээлиге болуп эрткен. Партияның XVI область конференциязының түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Хүн айтырыының талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш, 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көргени районнуң ажылчы чоннарының инициативазын болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам ыңай көдүрген.

Инчеектер сыңышпастаан

Аяс, чылыг кышкы эртен. Чолаачы К. Дайтоннуң машиназы Даг-Дөзүнде кыштагга хораан халдып кирип келди. Колхозтуң хойжуларының иштинде хойлары баштай хураганнап эгелээн Ооржак Даваа өдек чоогунда кадатка турган хевирлиг, холунда даянгыыш туткан, оргазында чаш хураганныг инчеек чүктээн бистиң-биле мендилешти.

— Сарыг-Карак ийистенп — дээш, кадарчы чаш хураганнарны чүктешкизинден уштуп эккелгеш, шала кырынче салгылапты.

— Олчаңар чеже чедип тур? — деп айтырарывыска, өгнүң хереэжен ээзи О. Чигзимаа чугааны уламчылай-дыр:

— 200 ажып тур. Январьның баштайгы чартынында-ла хураган алырывыс шуудаан. Чамдык хойлар ийистеп турар. Бо хүне Кара-Баштыг база ийистептерге, артында-ла ак, кара — 2 хураган олчалыг болдувус. Чаа төрээн хураганнарының байдалын көрүнер даан, харын — дээн соонда, бажың баарында улуг кажаа же бистерни баштап алгаш базыпты.

Чадагай кажаада чаа төрээн дамгаар ак-ак хойларны бир бөлүк үзүп каан, оларны аал чоогунга одарладыры-биле шааңдан тура малчыннап келген (ам ол аалдың сакманчызы) О. Көк оларже ундурерингс бедеткеэн берди. Кажаада хойларның ындында мунгаш кажаадан дыңналып кээп турар чаш хураганнарының оттуг үнү кулакты уюктадырып, малчын аалдың кижилериниң кужениишкининг ажылдаарынче кыйгырып турганзыг.

Сакманчыктерниң бирээзи О. Үржүтпаа улуг калбак демир деспилерге чылыг сүт куткаш, хойларын суггарып доозуп алган тур.

Хойжу О. Даваа аал кежеэнде мээсте чажыпкан ак ааржы дег сөөттан чораан хойларынче далажыксааш, аразында болган чугаага соолүп ...

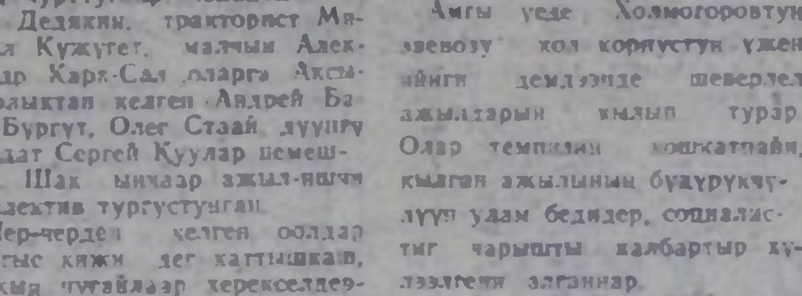

...хонуктеди.

— Кымның-биле чарыштыг силер?

— Чаныыста Шагга кыштап орар Куу Куулар-биле социалистиг чарыш салгаш, шынарның болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң өңгү беш чылынче киргеп бис.

— Хүлээлгенер кандыгыл?

— Кайывыстың-даа хүлээлгезис барык деңнеп. 100 хойдан 95 хураганны алдынаан, 1 кг 800 грамм дүктү кыргып алыр. Хойнуң деңгилдези ниитизин-биле эки. Бистиң кодавывыста 210 төрээн хойдан 215 хураганны алгаш, оларны онча-мендизи хоруктуруп тур бис. Январь айның төнчүзүнде Саглы-Бажы бригадазының малчыннарының ниити хуралы болган. Аңаа 1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа үнген доктаалын ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалашкаш, бригаданың малчыннары тодаргай хүлээлгелерин алгылаан бис.

Даваа Ооржак кадайы Чигзимаа-биле кады хой кадарган дап бээр 14 чыл эрткен. Ол ам — чүгле «Кызыл тук» колхозунда эвес, Өвүр районунда мурнакчы хойжуларның бирээзи.

О. Даваа 22 харлыында колхоз сүрүүн чаа ээ-биле туткан эжи Чигзимаа-биле хүлээп алгаш, ол үеден бээр хөй-хөй баш хураганны чыл санында өстүрүп келген. Олар кайызы-даа онаашкан ажылынга кажарап, хой ажылынга хамаарышкан ажыктыг арга-сүмелерни доктаамал өөренип, хойнуң эъткар, дүккүр — продуктулуг чоруун чедип алыр дээш эвээш эвес дуржулганы боттарынга мооңнаан.

Малчын О. Даваа хой кадарар черлерин баш удур пландап алган. Төрүмээн хойну аалдан шала ырадыр Аът Олуруу, Сарыг-Чоога, Хорумнуг-Чарык ынчаар кадарып турар.

Тоску беш чылдың шалыпчызы, «Хүлдүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Ооржак Даваа инчеел азынгаш, хойларынче далажыпты. Сакманщиктер О. Үржүтпаа, О. Көк чаа төрээн хойларны кажаазындан аныгын үндүрүп эгеледи.

Саглының Даг-Дөзүнде аал-да ажыл хайныышкынныг. Оларга төрээн хураганнарны кадарчы Даваа чылыг кажаазынче дорааш эккээр. Хой кижиниң түлүк төрүп эгелээзиниден инчеектер сыңышпастаан.

Д. САЛЧАК.

• • •

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң Торгалыг салбырының хойжулары Вера Моңгуштуң кодан ында 497 баш төрүүр хойнуң 362-зи оолдаан, оларның хураганнары онча-менди хоругуп турар. Малчынның коданы арыг-силиг, чаш малдың өзүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Хойжунуң коданынга витаминниг чемнерни болгаш чарбаны, көк сигенни үзүктел чок чедирип турар. Хойжу Тамба Моңгуштуң коданында 371 хой төрээн, оларның хураганнары онча менди.

В. МОНГУЛ-ООЛ.

• • •

«Ак-Туруг» совхозтуң хойжулары Кечилек Омак биле Норбу Дыртый-оол оларның кыштаан эрткен чылын тудуп, ажыглаалга кирген. Ол коданда 444 төрүүр хой бар. Оларның күш-деңгели эки. Кыштагга сиген, сула, будук-бүрү четчир. Сугну үзүктел чок экkеп турар. Ону малга чылыдып берип турар. Ол кадарчыларның 270 хою оолдаан, оон 271 хураган бурун алдынган.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

Төлевилелди чугаалажып тур бис

АРГАЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛАВЫШААН...

Совет эртемниң кол сорулгазы болза, бойдустуң болгаш ниитилелдиң хоойлу ёзугаар хөгжүүрүн шинчилээрин улам ыңай калбартыры болгаш ханыладыры, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының чугула айтырыгларын шиитпирлээринге оон салдакчылыг бедидери, эртем-техниктиг депшилгени болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерин дүргедедири, чоннуң амыдыралының чагган чоруун болгаш культуразын бедидери, ажылчы чоннарның коммунистиг үзел-бодалын тургузуп хевирлээри болур дээрзин «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде тодаргай айтып турар. Хөрзүнү, чер иштиниң байлаан, үнүштер болгаш дириг амытаннар аймаан, агаар база суг бассейннерин чөп ажыглаарын болгаш камгалаарын эртемге үндезилеп хөгжүдер деп, бо төлевилелде база-ла ылавылап айыткан.

Бо документиде киирген бүгү чүүлдер бистиң республикавыстың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге долузу-биле хамаарышкыр. Ынчангаш партияның XVI область конференциязы Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер талазы-биле эртем-шинчилелдериниң деңнелин бедидерин эргежок чугула сорулга деп демдеглээн. Бо байдал, бир талазында, республика эртен үелерниң дүргүзунда нургулайынга болунуң бойдузунуң байлактарын шинчилеп тып, улус ажыл-агыйының экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчү-шыдалын өөшкүнеп ап турган болза, ам өңгү беш чылда республика бодунуң бүдүмел байлактарын, күш-ажылчы курлавырларын калбаа-биле шиңгээдип алыр, улус ажыл-агыйының сайзыраңгай үндезиниң хевирин хөгжүдер чадазынче кирипкен. Ийи талазында, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң калбарганы, оон темпизиниң улгатканы, кожалары областар, крайлар болгаш республикалар-биле база ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларының аразында харылзаа-холбаазы хөгжээни-биле чергелештир, эртемге үндезилеттинген сапаалбодалдың, экономиканың хөгжүлдезин үр хуусаада баш бурунгаар планнаарынга эртем-шинчилел ажылдарының ажыктыгзазы улам күштелип турар.

1976—1980 чылдарда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын мынчаар тодарадып болур: 1. кодээ ажыл-агыйны специализастаарынга үндезилээш, бедик сайзыраңгай үлетпүрге кодээ ажыл-агыйның комплекзин тургузары; 2. транспортту хөгжүдери; 3. чер иштиниң үлетпүрге ажыглаар бедик үнелиг казымал байлактарын шинчилеп, оларны ажыглаалга киирер талазы-биле геологтуг шинчилелдерин улам калбартыры; 4. тудуг үлетпүрүн болгаш тудуг материалдары бүдүрер үлетпүрүнүң хөгжүлдезин дүргедедири; 5. оттулар чүүлдер болгаш энергия бүдүрер баазаны, ыяш ажыл-агыйның үлетпүрүн, [illegible] үлетпүрнү болгаш машина-трактор септелгезиниң баазазын хөгжүдери; 6. Тываның бойдузунуң болгаш улус ажыл-агыйының онзагай байдалдарын база ооң Чөөн-Сибирь-биле экономиктиг харылзааларын улам күштелдирип турар ажыл-агыйның адырларының комплекстиг хөгжүлдезин хандырары; 7. бистиң республикавыстың чурттакчы чонунуң амыдырал-чуртталга з ы н ы ң деңнелин улам бедидер база күш-ажылчы курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле социал-экономиктиг хемчеглерин боттандырары болур.

Шак ындыг кол сорулгаларга үндезилээш Тываның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң өңгү беш чыл планын чогаадып тургускан.

Өңгү беш чыл планының чедиишкинниг күүселдези болгаш Тываның улус ажыл-агыйының келир үеде перспективтиг хөгжүлдези казымал байлактарны эки шинчилеп, оларны чөп ажыглаарының экономиктиг салдаазаларын чорудары-биле база кол хамаарыжыр. Чүге дээрге, дыг үлетпүрүнүң кол адырлары республиканың улус ажыл-агыйының комплекзиниң келир үеде кол кезээ болур. Бо талазы-биле республиканың девискээринде илереттинген хоозар металлдарны, хөмүр-дашты, демир рудазын, флюоритти, коргулчунну, цинкти, дусту, алюминий кылыынга херегләэр нефелиннерин эки шинчилээри, оларның үлетпүрге ажыглаар курлавырларын тодарадыры негеттинип турар. Ооң ангыда, бо казымал байлактарны ажыглаалче киирерге херек- леттинер бойдустуң өске байлактары (тудуг материалдары, ыяш, суг болгаш өскелер-даа) оон чоок-кавызында бар бе, ук казымал чүгле чааскаан азы ажыглап болгу дег өске холумактар-биле кады чыдар бе, орук тудуу болгаш электри дамчыдыгзаның шугуму тудуунунга ол чер эптиг бе, маңаа тургустунуп келир бүдүрүлге комплекизи агаар-бойдуска, дириг амытаннар болгаш үнүш аймаанга, сугга кандыг салдарлыгыл, ук чер улус чурттаарынга кайы-хире таарымчалыгыл дээш өске-даа айтырыгларны өөренип көрүп, экономиктиг бүгү санадгаларны кылыры чугула.

Оон-биле чергелештир, казымал байлактарны ажыглаалга киирериниң ээлчээн көрүп, ону Чөөн Сибирьде болгаш чурттуң өске-даа девискээрлеринде шинчилеттинген азы ажыглаап турар казымалдар-биле деңнеп, бо бүдүрүлгеге чеже кижи негеттиннерил, оларны кайын ап болурул, ук бүдүрүлгени чоокку үеде кажан тудуп эгелээр зкил деп айтырыгларны амдаа эгелеп өөренип көрзе чогуур.

Тываның экономиктиг хөгжүлдезинге улуг идигни демир-орук тудуу бээр ужурлуг. Мооңзада Транспорттуң комплекстиг айтырыгларының институду бо талазы-биле шинчилел ажылды кылган болгаш демир-орукту Тываже киирериниң аргаларын өөренип көрген. Ол институттуң шинчилел ажылынга үндезилээш, демир-оруктуң шугуму эртер черлерин өңгү беш чыл дургузунда шинчилеп, оруктуң төлевилелин төлевилел кылыр институттарның дузазы-биле чогаадып дооскаш, демир-орук тудуун эгелээри чугула айтырыгларның бирээзи боор турар. Оон-биле чергелештир демир-орук тудуу чорудар черлерниң девискээрлеринде казымал байлактарны ханызы-биле шинчилеп, оларның ажыглаалче киирер ээлчээн тодарадып, маңаа кандыг ыяш ажыл-агыйын тургузуп болурул, оран суурларны кайа тутса чогуурул дээш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээри чугула.

Тываның девискээринге улуг үлетпүр бүдүрүлгелер тудуп, ооң бойдузунуң янзы-бүрү байлактарын калбаа-биле ажыглап турганда, бойдус камгалалының айтырыгларын хайгаар шиитпирлээрин утпас ужурлуг бис. Тожу, Каа-Хем азы Бии-Хем районнарының девискээрлеринге ыяш заводтары тудар апарза, ол бүдүрүлгелерниң чамдык хоралыг бүдүмелдери балык-байлакка, аң-меңге, одар-белчиирге, агаар бойдуска кайы хире салдарлыгыл, бо черлерге бойдус камгалаарының бүгү айтырыглары тудар дээш тодаргай бүдүрүлгениң төлевилели-биле кады шиитпирлеттинип турар ужурлуг. А бир эвес Шагаан-Арыг хоорайга цемент заводу, электри химиктиг комбинат, Ак-Туруг чанынга флюорит алыр азы демир рудазы болбаадырадыр завод тудар апарза, бойдус камгалалының бүгү айтырыглары эң чиди-биле көрдүнген, тодаргайы-биле шиитпирлеттинген турар ужурлуг.

Чаа-чаа бүдүрүлгелер тургустунганда, республиканың чурттакчы чонунуң саны көвүдей бээр, ынчангаш улустуң культурлуг амыдыралын эки хандырар сорулга-биле дыштаныылга комплекстерин — курорттарны, санаторийлерни, туристер лагерьлерин, дыштаныылга баажыңнарын тудар алаар. Ынчангаш бо талазы-биле боттуг ажылдарны, эртем-шинчилелди амдыгаштан эгелеп өөренип тудуп болгу дег чүүлдерни өңгү беш чылда кылып эгелээр чогуур.

Мында демдеглеттинген айтырыгларны өөренип көөрүнге, амыдыралга боттандырарынга хөй эртем-шинчилел ажылын чорудары негеттинер. Бо талазы-биле ажылдарга республиканың эртем-шинчилел организацияларының бүгү күжүн, Тываның ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының хөгжүлдезин өөренип көрүп турар өске хоорайларда эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарын, геологтуг база географтыг экспедицияларны хаара тудуп, оларның арга-мергежилин, үлегер-дуржулгазын долузу-биле ажыглаары чугула.

Бо бүгү аргаларны чөп ажыглап турганы, Тываның ажылчы чоннары республиканың улус ажыл-агыйының ниити хөгжүлдезин бедик деңнелче көдүрбүшаан, бистиң социалистиг Төрээн чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң материал-техниктиг баазазын тургузар талазы-биле улуг үлеге бодунуң улуг-хуузун төлептиг-биле киирер.

К. ШАКТАРЖИК,
география эртемнериниң кандидаты.

Саглы кодээ Совединде

АЖЫЛЫВЫС ИДЕПКЕЙЖИИР

Саглы суурнуң эрткен үезин бөгүн сактырга солун. Маңаа баштайгы коллективтиг ажылагый 25 чыл мурнунда бодунуң эгезин салган. Ынчан Кара-Дөргүн кыдыынга туттунуп эгелээн каш бажыңнарның ээлери суурга Ильичтиниң сайгылгааны чырып көөрүн четтикпейн манап, боттарының даартагы күзелин кылдыр бодап, күзеп чораан. Ынчалзадаа чылдан чылче кылган бистиң бурунгаар базымывыс, шакпын хөгжүлдевис—анаа-ла тургустунуп, бүде бербээн. Бөгүнгү чырыткылыг чаагай колхозчу амыдыралды бир демниг күш — чоннуң ниити күжү тургузуп, Саглының арнын таныттынмас кылдыр чаартыпкан.

Кызыл-Тей, «Кызыл тук»... Суурнуң болгаш колхозтуң адын безин пролетарский кызыл өңге домейлештирип турганы таварылга эвес. Чүге дээрге «кызыл» деп сөсте бурунгаар депшилгениң тиилеттирбес сураг күштүң чаагай болалдары, күзелдери сиңниккен. Ынчангаш Саглы кодээ Советтиң төвү—Кызыл-Тей суур дижип, адай берген ужуру-даа ында.

Кызыл-Тейде чаа чурттаглга бажыңнары чыл санында немежип турар. Эрткен чылын ажыглаалга кирген Культура бажыңы, эмнелге, школа, магазиннер, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, суурнуң чурттакчыларынга херектиг бүгү-ле чүүл четчир. Ол бүгүнү бистерге Совет эрге-чагырга берген деп аравыста чугаалажып, аас-кежиктиг амыдыралывыска ынчаар чоргаарланып чоруур бис.

А Совет эрге-чагырга деп чогум чүл ол ынчаш? Бистер ооң сеңгүудалыг органнарында ажылдап-даа турар болзувусса, азы кандыг-даа бүдүрүлгеде хаара туттунган болзур бис—эрге-чагырганың ёзулуг ээлери бис.

ЧУРУКТА: Саглы кодээ Совединиң депутаттары: М. Доңгак, Э. Ондар (күүскомдаргазы), Е. Ооржак, К. Куулар, Д. Бузур-оол, О. Бадыймаа.

Саглы кодээ Советтиң эки ажылдыг депутады Дөртей Ооржак колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы болбушаан, амыдырал-чуртталгага өскелерге үлегерин көргүзүп чоруур. Колхозчунуң болгаш депутаттың хүлээлгезин ол шак ынчаар ак сеткилдиг күүседип, чонунуң, Төрээн чуртунуң мурнунга төлептиг бараан болуп келген. Ол ажылдап-даа турган, азы ажыл-даа соонда чүгле бодунуң херээнче сегипп салыры-биле ойлешпейн турар. Ооң бодалын Хорумнуг-Ойда хойжу бригаданың, «Кызыл тук» колхозтуң үүле-херээ, сагылжыларның негелде-хереглелдери дүвүреди бээр. Ындыг болбас аргажок, чүге дээрге ол чүгле чоннуң бүзүрелин эдилеп чоруур эвес, а оларга чаагай чүүлдерни тургузар дээш ажылдап турар улусчу эрге-чагыргада ажылчы чоннуң бүрүн эргелиг төлээзи —депутады-дыр.

Советтиң кандыг-бир эгелээшкиниң чугаалай бергениксте, бир-ле дугаарында, суурнуң бүгү чурттакчыларының киржилгезиниң дугайын көөр болгай бис. Ооң тодаргай чижээ—партияның XXV съездизинге алдар болдурган хүлээлгелерниң эң дээре күүселдези дээш чарыштың калбарганы болур. Кодээ Советтиң депутаттары: хойжу Д. Ооржак, саадыгжы К. Куулар, колхозтуң кол шат эмчизи М. Доңгак, чолаачы-механик Д. Бузур-оол болгаш өскелер-биле колхозчу чон эгин кожа турупкан, социалистиг чарышта киржип турар.

Ажыл-агыйжы болгаш социал-культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын Советтерниң ханы болгаш бүгү талалыг чугаалажып көөрүн бистиң партиявыстың XXIV съездизиниң шиитпирлеринде тодаргай айыткан. Ында ажыл-агыйжы айтырыгларга хамаарышкан хемчеглерни чүгле чугаалажып каарын эвес, а тодаргай ажылдап кылырын сүмелеп турар. Ооң күүселдезиниң хынаадазын, өске черлерде ышкаш, бистиңде база-ла доктаамал комиссиялар күүседип турар. Саглы кодээ Совединде оларның саны—5. Ынчаарга ажыл-иштиң хөй кезии кодээ ажыл-агыйның болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы Д. Бузур-оол) онаажып турар. Бистиң кодээ Советтиң девискээринде турар «Кызыл тук» колхозунда хой бөзии 25 муң ажыг. Аңаа немей 2309 инек, 1439 сарлык, 794 өшкү, 393 чылгы мал бар. Моон алгаш көөрге, бо комиссия бодунуң хуралдарынга янзы-бүрү айтырыгларны чугаалажып, шиитпирлеп турар. Ынчалза-даа күрүне планын күүседиринге, бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидеринге Советтиң чүгле доктаамал комиссиязы харыылап турар дизе шын эвес болур ийик. Маңаа кодээ Советтиң ажыл-чорудулгазын, тускай эртемниглерниң күш-ажылын шын углап баштаарынга партийжи удуртулганың улуг салдарын чедирип, бистиң ажылывыска дузалап турарын айтыры чугула. Кодээ Советтиң доктаамал комиссиялары болгаш депутат бөлүктери СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнү чоокшулаан тудум, чамдык боттуг ажылдарны чорудуп, мал кыштаглаашкынынче кичээнгейин күштелдирген.

Ам бисте кылыр ажылдар-ла хөй. Съезд — бистиң чуртувуста чугула болуушкун болгаш келир үеже чаа планнар хүлээп алыр болгай. Ынчангаш партияның съездизи—ол дээрге коммунистиг тургузуушкуннуң оруунга бистиң чедиишкиннеривистиң улуг көрүлдези-дир. Маңаа шуптузу хамаарыжыр. Уругларывыстың школада канчаар өөренип турары-даа, чоннуң кадыы дээш сагыш човаашкын-даа, садыг хандырылгазы-даа. «Бөгүн бистиң Саглы кодээ Советтиң девискээринде доктаамал комиссиялар-биле кады депутат бөлүктери, херээженнер чөвүлели, клуб, ада-ие болгаш кудумчу комитеттери бо болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлеп, өңгү беш чылдың баштайгызын эки ажыл-херектер-биле доозарынче саглыжыларны кыйгырган.

Советтиң күүскому кол кичээнгейин колхозтуң экономиказын көдүрериңче, кодээ чонунуң амыдыралының деңнелин экижидериңче угландырган.

Бисте бүгү-ле чүве эки деп болбас. Колхоз күрүнеге дук садарындан өске хүлээлгелерин эрткен беш чылда күүсетпээн. Ол ышкаш доктаамал комиссиялар чогуур деңнелинге чедир ажылдавайн турар, хөй ниитии организациялары ажылын ам-даа идепкейжитпээн. Ам кодээ Советтиң ооң активиниң сорулгазы—ажыл-агыйжы айтырыглар-биле чергелештир Кызыл-Тей суурнуң чаагайжыдылгазынче кичээнгей салып, «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планнарын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын чүүлдүгзүнүп деткиишаан, партияның ам болур ээлчеглиг съездизинге төлептиг ужуражылгынче ажылчы чоннарны ам-даа мобилизастаары.

Э. ОНДАР,
Саглы кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Төрээн колхозум — «Кызыл тук» мал-биле бай. Ылаңгыя хойдан хөй орулганы ап турар бис. Ниитиниң малын ээзи үр чылдарның иштинде кадарып, хөй-хөй баш хураганы чыл санында өстүрүп берип турар мен.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалын танышкаш, аңаа дүүштүр Сарыг-Тейде кыштаамга 10 тонна көржеңни кургадып, чайгы үеде 12 тонна сигенни белеткээш, кыштагга чедирип алыр хүлээлгени алган мен. Эрткен чылын 100 хойдан 112 хураганы ап, район чемпиону болган адымны сыкпас дээш, шынарның болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң өңгү беш чылының баштайгызында чүс тен ээзш эвес хураганы чүс хойга онааптыр камгалап алырын бо чылын хүлээнген мен.

ХЕЙ-АЪДЫМ КӨДҮРҮЛГЕН

Кадарчы кижиниң ажылының чедиишкини чүгле хураган доруктуруп өстүрериңде эвес, ооң продуктулуг чоруун бедидеринче кичээнгей салыр, одар-белчиирин таарыштырып, ону шын планнаары болур.

Мооң мурнунда чылдарда Кыйыг-Ыяш, Даг-Ужу ынчаар чайлап турдувус. Ам ол черлер кыштаг чоогу апаарга, одар камнаар дээш эрткен чайын Час-Адырже кожуп ашкаш, аңаа чайлаан бис. Кодада хой семис-шыырак хүр кыштап турар. Саглының кыжы чылыг, чаъс кончуг берге чер. Шала часкаар хат-кавыскы кедерээш туруптар, ваа чоогунда одарже хой бөзин үндүрери бергедеп каар.

Мен бодааръмга ажылдың ажыктыын бедидери дээрге-ле чүгле бөгүнгү байдал-биле чурттавайн, бурунгаар депшилгеже тодаргай сорулга салып, онаашкан ажылынга харыысалганы бедидери болур.

Күрүне мурнунга, чон мурнунга бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседириңден артык чүве турбас деп чүвени колхозумнуң малын өстүрүп тургаш билдим. Карак кызыл күш-ажылым халас барбаанынга өөрүүр мен. Саглы кодээ Совединиң депутадынга бөдүүн кадарчы мени соңгааны улам кужениишкиниг ажылдаарымны хүлээндирип турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин номчуп орарга, чоннуң чаагай чоруун моон соңгаарлаа бедидеринче угланган тодаргай хемчеглер көрдүнген-дир. База ол ышкаш кылып бүдүрүп турар продукцияның шынаринче онза сагыш салып ажылдаарын планнап чорду. Ынчангаш төрээн Коммунистиг партияның хүн бүрү салып турар өндүр улуг сорулгаларынга харыы кылдыр шынарның болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң өңгү беш чылында хей-аът кириишкиниг, улам шудургу ажылдаары — хүлээлгем деп бодап чоруур мен.

Д. ООРЖАК,
хойжу-депутат.

ЧОННУҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ

«Кызыл тук» колхозтуң төвү—Саглы чүгле Өвүр районда эвес, а харын бистиң республиканың база бир ырак-узак черлериниң бирээзи. Ында ажыл-иш, амыдырал-чуртталга, өске черлердегизи ышкаш, партияның чээрби бешки съездизинге уткуштур хайныккан.

Саглының үңу шагның дөрт ээлчээзинде чидыг: серииин сырыны-биле эстедип, эртен-кежээ чаактарны сүйбай каап, чамдыкта харын оон дыцзааш, дүвүлеп, шуургаңнап, хадымарлай-даа бээр-ле. Кызыл-Тей суурнуң колхозчу ишчилери агаар-бойдустуң изиг-халыыннынга, чыкылама соогунга ажылдап, чурттап өөренген болгаш, арын-шырайы безин шыылгыр кызыл, күдер хүрең ышкаш сагындырар. Оларның аразында чоннуң алдын холдарлыг деп чугаалажыры күш-ажылчы, уран-шевер кижилер-ле хөй. Саглыжылар-биле хөөрежип, чугаалашкаш, тургузукчу, чогаадыкчы тайбың иште соруу кыптыгып ижеиип турар кижилерниң сеткил-сагыжының чаагайын, партияның планнарын амыдыралга күүседир дээш ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында ажылдап турарын кижи көргеш магадап ханмас.

Саглы улуг, бичии даглар-биле сыртыкталыштыр Хандагайтыже улажып кире берзе-даа, мында чечектелип, сайзыраан аас-кежиктиг колхозчу амыдыралдың мөңге судалы дүне, хүндүс үзүктелбес. Эртенги тумандан кышкы хүнүнүң чидиг хереллеринге маргылдаазын алзып, Көгерим артының бетинде Улуг-Дагже чоорту бедип, ак-көк дээрже арлып чиде бээр. Саглыжылар ажылынче далажыптар. Кижи бүрүзү бодунуң салымчолу, сагыш човаашкыны-биле чурттап чорза-даа чуртунга, улузунга ажыктыг болур, чуртталганы ам даа улам каас чараш кылдыр чаартыр —чаңгыс изиг күзел-биле чүгленген. Кымның-даа тура соруу СЭКП-ниң XXV съездизин карак кызыл күш-ажыл-биле уткууурунга белеткенип, бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден чүткүлдүг ажылдаар хүндүлүг сорулгаже угланган.

Колхоз бүдүрүлгезиниң кайы-даа адырынга баарга, Саглы кодээ Совединиң депутаттарының киирип турар үлүү улуг. Оларның хөй кезии бурунгаар хөгжүлдеже орук айтыр шолбаннар болбушаан, чаңгыс чер чурттугларының амыдырал, чурттаглазын экижидериниң херээнге төлептиг салыышкыным киириштирип чоруур. Ынчангаш оларның ат-алдары чаагай, ажыл-херээ өндүр дыңналыр. Ам оларның чамдыктарының амыдырал, ажыл-херектери-биле таныштыраалы.

Колхоз даргазының бир хүнү

Соңга өттүр саарлып бээрге, чайынмаан херел Саая Дочуновичиниң столунуң кырында чыткан газеттерге чайынайыдыр бербишаан, ооң шойбек хүрең арнын чырыдып, улуг хөөр карактарының огунга чайнедедир хүлүмзүрүп, ойлап турган. Ооң чугаазы допчу, тодаргай сөс бүрүзү чиге, дорт.

Халымнада хойжу бригаданың бригадири Куулар Дажы даргазының чугаазын үве кирбейн, чамдыкта ийи-чаңгыс сөстер-биле немеде киире каап, кичээнгейлиг дыңнап ор. Олар бот-боттарын эки билчир. Кабинетке болган чугаа бригадирни-даа, дарганы-даа бир дээр дүвүредип турар. Ниитиниң малын кыштаг хүр ажыраары, малчыннарның киирген негелде чагыглары, ийи дугаар бригаданың төвү — Халымнага удавас эгелээр ай хүнзелиниң хуралы дээш сагыш човаар чүүлдер-ле хөй.

Дарганың кабинеди —Онзагай чаңгыс сарлыкчының, Час-Адырда чылгычының, Чараш-Дытта инекчиниң, Хорумнуг-Ойда хойжунуң ажыл-херээн түңнеп, планнап турар кол «штаб» ол.

Колхоз даргазы мээң херээмни билген чүве дег, мурнакчыларны адап чоруй, мынча диди:—Бистиң бо чугаалажып орар кыргаңывыс—«Кызыл тук» баштайгы колхоз даргазы Куулар Биче-оолович Дажы-дыр. Ынчан бодум колхозтуң даргазы турдум. Өттенип каскаан туруйкаш, дорук базып, дага ооң коллективтиг күш-ажылдың ачызын билип эгелээн мен.

— Үе-даа магалыг-ла-дыр! — дээш, бригадир үнеринге белеткени берзе-даа, чугааны түңнейн-дир —Ооң бээр 25 чыл эрткен. Бо үениң иштинде колхоз сүрүүчүүс-чүс баш чедир мандаан, суурувус сайзырапкан чараш кылдыр сайзыраан.

Үнген, кирген чон дарганың кабинединге ажырап үнмес. Кижи бүрүзү-ле амыдыралчы, ажыл-агыйжы айтырыглыг келир. Саая Дочунович кабинединге даң хаяазы-биле деңге келген. Ам хүн чүгүрүүнче карып, даглар бажынга олурарынга белеткени берген. Ол эртен эртежик-ле конторада ажыл-херээн айлап, башкарып каап, ол-бо черлер кезээн. Машиналар хонмастаан гаражка баарга, Кызылдан чаа-ла даттырган сантехник суг системазын ажылдадыпкан, үрелиишкинни эдип, кылып алган турган. Оон улаштыр Халымы, Хорумнуг-Ой бригадаларының хойжуларынга ужуражып, ылап ниити байдал-биле таныышкаш, Чараш-Дыт фермазын таварып, суурже хап кирип келген.

— Бо хүннерде чайым чогула кончуг. Даарта Саглы Бажының малчыннарынче аъттанмас болза хоржок. Даваа Ооржак, Кошкан Хүлер-оол, Кооп Саая оларның кадарган хоюн көрүп эгелээн—деп, С. Ооржак бистиң-биле чугаалажып эгелеп чорда, колхозтуң машина талазы-биле механиги О. Чөнүк-оол кирип келген дораан-на даргазынга илеткейдир:

— Даарта ажылче үнер машиналарның графигин эккелдим, дарга—дээш, холунда тудуп алгаш чораан журнал-дептерин дарганынче сунадыр.

Машина транспорту — колхозта кол чүүл деп чүвени механик биле дарганың кайы чолаачызы кайнаар чорудар дугайында хуваалда үезинде чугаалы базыткады.

Колхоз даргазы конторазындан үнүп турда, кышкы имир дүшкен. Саглы хемниң унунда хаак кырында чаттыла берген бажыңнарның хоолайлаарындан үнген ыш хат-салгын айы-биле дыйлаңайнып, дээрже шымныгып, агаарга чоорту эстип дужуп, чамдыкта чаңгыс черге бөлдүнчү каап турган. Саая Дочунович херин базымнары-биле бажыңынче углапкан. Ооң бодалдары даартагы ажыл дайныктырып чораан.

Чиге көрүп, долгап орар...

Дыддый Базырович кышкы дүнүнүң чыварлыг соок эртенин Саглы-Бажынга уткаан. Гаражка чолаачы өөрү машинаң үрелип каар деп турбуже, ол чүткүдүп тургаш, Араайтыже ышта ашкан. Чүдүрген ыяжын Кара-Тейде кадарчының аалынга чедиргеш, чанып орда, машиназы үрели берген. Ол үрелген кезектерин солуурун солуп, эптеп, салып турда-ла, дүн дүшкен. Дыдый шыдаар шаа-биле кылдынып, ажылды дүрген доозуптарынга идегээн. Машинаны хөделдириптерге, хөделип чоруй ара туруптар. Ол баштай турган черинден чаңгыс километр-даа шимчеп шыдаваан. Дыддый машиназын доңурбазын бодап, ой-ойлеп ажылдаазып каап, ынчаар хонган. Үйгү-чыдын чок дүн халас барбаан. Үрелген машиназын ол кылып ап шыдаан-даа. Кызыл-Тейге даң бажында халдып кирип келген.

Чолаачы Дыддый—Саглыда алдар-хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Чажындан тура машина-техникага хандыктыгдыг чорааны-биле алызында кээп чолаачы болганы ол. Ооң чолаачы амыдыралынга таварышкан кадыг-берге болуушкуннар-ла хөй.

Ол пресстээн сиген чүдүрген машиналыг контора чанынга Хорумнуг-Ой бригадазынче баарының ырлы турда, ужуражы бердивис. Чугаага «харам», костюктерлиг, кара хүрең арыныг, чавыскалак тырын магаботтуг аныяк кудер эр бистиң-биле мендилежирге, бензин чыды дүмчуктарны шонуп эрти. Ол колхоз бүдүрүлгезинге 13 харлыг балдыр бээжик оолчугаш тургаш-ла киржип эгелээн. Дыддый ынчан-на «Беларусь» трактор башкарып, чайын сиген кезеринге, кыжын кыштагларга оттулар ыяш, мал чемин сөөртүрүнге дузалажып турган.

1961 чылда Чадаанага чолаачылар курузу доозуп алгаш, оон бээр-ле ырак-узак рейстерже чаңгыс удаа эвес аъттанып, шиитпирлиг, ынаныштыг, чиге көрүп долгап орар...

Колхозтуң трактор талазы-биле кол механиги орукка хонза-даа, Хорумнуг-Ойда хойларга чиртир чарбалаан тарааны чедирери-биле белеткени берди.

Өг-бүлениң херээжен ээзи—Каадар Саая эмнелгеде повар. Ажылчы өг-бүледе аныяк салгал эрбын. Тос уругнуң улуу Владимир — тракторист, Валентина — 9 класста, Оюн-оол—6 класста, Шолбан— 4 класста, Орлан 3—класста, Уран белеткел клазында өөренип турар. Мурат, Марат, Эдик, Аяс колхозтуң ясли-садында өөрү биче чаштар-биле кады өөрүшкү-маңнайлыг, аас-кежиктиг өзүп орар.

Саглының делгемнеринде аал, кыштаг, хонаш бүрүзүнде СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур шалыпчы ажыл хайныккан. Аңаа ээзш-биче-даа болза, Саглы кодээ

Совединиң кодээ ажыл агый болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы Д. Бузур-оол бодунуң үлүүн шыдаар шаа-биле киирип чоруур.

Механик Дыддыйның хайгааралында турар тракторлар, машиналар боттарынга алган даалгаларын ёзугаар кыштагларже үнүпкен. Холчук-оол Ооржактың кожугаут «Беларусь» трактору Теректиг-Ооруунда одек болген. Вася Монгуш биле Андрей Ооржак пресстээн сигенни Биче—Бош—Дагже чедирери-биле соңнуг-мурнуг үнүптүлер. Алексей Бузур-оол, Белек Ооржак, Даш-оол Саая, Чаш-оол Борбаанды олар Кызылдан мал чеминге херегләэр доладур чүъктүг кээп турганнар. Ам олар Ак-Чыраада кезип белеткээн хымыгмышты малчыннарның кыштагларынче сөөртүп чедирип турар.

Беш чылдың шалыпчыларының бирээзи чолаачы Дыддый аныяктарны ажыл-херекке кижизидип өстүрериңге бодунуң хууда үлегерин көргүзүп, олче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Онаашкан ажылынга кызымак, аңаа сеткилиниң ханызындан бердинген Дыддый Бузур-оол ышкаш кижилер чоннуң бедик хүндүткелин чедип ап, ажылдап, чурттап чоруур. Оларга чон чоргаарланыр.

Д. САЛЧАК,
«Шынның» тускай корреспондентизи.
О. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Дужүткүр чоруктуң курлавыры

Алтайның эртемденнери шат-пан черлерге чер ажылын чорударының чаа системазын саналдаан. Ол система тараа бүдүрериин ковудедирииниң чугула курлавыры болур. Специалистерниң санаанындан алырга, крайның чоон болгаш даг эдээ зоназында үш миллион ажыг гектар чер ийлерде болуп турар. Ынчаарга ол черлерниң хөрзүнү кара-даа болза, суг үреп турар болган ужуруңда, амдызында чоолуг эвес дүжүт алдынып турар.

Алтайның чер ажылының болгаш көдээ ажыл-агый культураларының селекциязының эртем-шинчилел институдунуң ажылдап кылганы чаа система ындыг черлерни камгалаарының болгаш оларның үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң аргазын бээр. Ук система тараа болгаш тараа-бобы культураларын, хөй чылдыг сигеннерни тарыыр, хөрзүн камгалалының тарылга эдилгештирилгезин калбаа-биле ажыглаарын баш удур көрүп турар. Ийленчек черлерге хөрзүнү болбаазырадырда, ийни олурту хандыр улчурадыр, суг сиңирер бичии оңгарчыктарны хоора арыктарны кылгылаар.

Институттуң дуржулга-бүдүрүүлге ажылагыйынга шенеп көрген ол система эки түңнелдерни берген. Ийи черлерге чер ажылын чорударының чаа системазын бо чылын крайның хөй-хөй колхозтары болгаш совхозтары шиңгээдип алыр апаар.

(СЭТА-ның корр).

Барнаул.

Бии-Хем районунуң «Сельхозтехника» салбырының мурнакчы чолаачызы Владимир Гушинниң машиназы республиканың оруктары-биле 300 муң километрни капитал септелге чок эрткен.

ЧУРУКТА: чолаачы Владимир Гушин.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

«ХАНДЫКШААН МЕН»

Чоокта «Тыва ыяш» тудуг» трестиң партия активизиниң хуралынга мурнакчыларны шаңнап, оларга хөглүг-чүгүн үделгезин-биле туралдурлед бижиктерин, ... тыныжы турган.

— Тураның ыяш ажыл-агый пунктузунуң ажылчыны Эрес-оол Бүрүңгүлете «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээн тыптып-дыр — дээрге, залда олурганнар адын часкаан, үрер хөглүгүм база ойнай берди. Доңуккан орнунда хулумзуруу чайынаан оол хуралдың президиумунче шыдам эвес базыпкан.

— Шаңнал дээш четтирдим, ам-даа улам кызымак ажылдаарымны хулээндим — деп, Эрес-оол залда олурганнарга чугаалады.

Чарсарда аңаа ужуражып, ажыл-агыйын сонуургап айтырдым.

— 1972 чылда Совет Армияның хуралдежиинден халажып келгеш, аңаа ажылдап эгеледим. Ам дөрт чыл боол турарым бо. Ыяш дилдириин тур мен—диди. Оол боду колдуунда ажылының дугайында чугаалаар болду.

Иван Миньковтуң бригадазы 8 кижи составтыг. Олар бир демниг ажылдап, хүнде 19 кубометр ыяш дилдирер планын 25—30-даа чедиргилтерин Эрес-оол чугаалады.

— Чандыкта дилиг материалдары сөртүр машиналар үзүктели бээр таварылгалар бар. Ынчан 17—18 кубометр дилдирип, планывысты ол хүн күүсетпейн баргылаар-дыр бис. Ындыг үеде сатышка арай эпчок, боду ... боодарга өредиг арткан ышкаш болур. Ынчанза-даа материалды эккелген үеде ... дакпыр күженишкинниг ажылдаавыш, дүнүг четпезивисти дүглаптар бис—деп улаштыр чугаалады.

— Силерниң бригадаңарда мурнакчылар кымнарыл?—деп айтырдым.

— Бригадиривис Иван Миньков, хоочун ыяш дилдирикчизи Константин Черепанов оларны адап болур. Ылаңгыя Черепанов ажыл мен баштай мандааажылдап эгелээримде хамык чүвени айтып берип, кушажылче орукту ажыдып берген кижи ол.

— Социалистиг чарыш силерге канчаар организастаттынганыл?

— Бистиң бригадавыс кежигүннери бот-боттарының аразында чарыштыг. Эрииң эреилде шыдавыр чүве ... бир айда ... Ара Намчыл-даа мениң мурнаптар-дыр, а өскелинде мээң-даа ... бээр. А бистиң ниити бригадавыс Кыргыс Дакыр-оолдуң-биле чаржып турар дээш, олуламчылатты.

— Ыяш дилдирикчизиниң ажылы берге-даа, солун-даа. Чаа келген кезургай чүдүктар ыяш дилдирер черге чиигениң ге маңнаар кылдыр шо-даа четтиңде хуула бээри коңчуг солун. 4 чыл иштинде бо ажылынга мергежил-даа, хандыкшыл-даа берген мен.

Д. ИРГИТ.

ДАШТЫКЫДА

БКП ТК-НЫҢ ТЕЗИСТЕРИ

СОФИЯ. (СЭТА). Бо чылдың январының төнчүзүнде партияның ТК-зының пленумунуң бадылааны, Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш хөй-нийти организацияларының база шиитпирлериниң байдалының болгаш хөгжүлдезиниң дугайында БКП ТК-ның тезистерин «Работническо дело» солун парлап үндүрген.

Бөгүн БКП—Тодор Живковка баштаткан ТК-ны долганыр, амыдыралга хынаттынган ленинчи угланыышкынны долгандыр ... сырый каттышкан болгаш чаңгыс эптиг партия болуп турар деп, тезистерниң партияның удуртукчу ролюнга хамаарышкан кезиинде онзалап демдеглеп турар.

Болгар ниитилелди 1980—1990 чылдарга чедир хөгжүдериниң чаа айтырыгларын болгаш сорулгаларын шиитпирлээри партияның удуртукчу ролюн улуктелиишкин чок бедидерин негеп турар. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының үе-чадазы удуртукчу болгаш башкарыкчы күш болур Коммунистиг партияның ролюнуң база ужур-дузазының улам-на бедээни-биле тодараттынып турар деп, тезистерде чугаалаан.

БКП биле СЭКП-ниң чаңгыс эви болгаш акы-дуңмалыышкы чорук моон соңгаар-даа интеграция чорудулгаларын хаңылдадырының, БУР биле ССРЭ-ниң аразынга бүгү талалыг чоокшулашкаашкының шиммеш ... болур. СЭКП-ниң дуржулгазы, ол дуржулганы бүрүн-биле болгаш кезек-кезээнге чедир өөренири база чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаары улам-на улуг ужур-дузалыг болуп турар. Өске-даа акы-дуңма партияларның дуржулгазын калбаа-биле өөренири болгаш ажыглаары эргежок чугула деп тезистерде айыткан.

ШЫН

УГЛАНЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бежи беш чыл планын күүседири ниити националдыг херээ болуп турар деп, Будапешттиң партия активизиниң хуралынга чүве чугаалаан ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар медеглээн. Беш чылдың онаалдаларын күүседир тулээде, венгр ниитилелдиң бүгү-ле идепкейлиг күштерин улам сырый каттыштырары, ажыл-агыйны эң-не чогуунчалыг, эң-не ажыктыг болгаш камналгалыг кылдыр чорудары, бүгү болдунар аргаларны бүрүн-биле ажыглаары оларны углаптырары эргежок чугула.

Вьетнам улустуң тиилелгезиниң болгаш Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың доозулганының чугула ужур-дузазын Я. Кадар онзалап айыткан.

Акы-дуңма партияларның съездилери, ылаңгыя СЭКП-ниң XXV съезди, пролетарлыг интернационализмин быжыглаарының херээнге чугула рольду ойнаар, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининге улуг салдарны чедирер. Пролетарлыг интернационализмниң принциптери тускайлаң политиканы чорудуп турар акы-дуңма партияларның аразынга санал-онаа солчулгазын негеп турар. Ынчангаш бистер Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын чыылдырарының талалакчызы болуп турар бис.

Совет Эвилели-биле, Варшава керээзиниң организациязы-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле хөгжүп эгелеп турар күрүнелер-биле ыяк кады ажылдашкан ВУР моон соңгаар-даа хөгжүдер, быжыглаар апаар деп, Я. Кадар чугаалаан.

ФКП-НИҢ XXII СЪЕЗДИЗИНДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының XXII съездизи бодунуң ажылын Парижтиң чанында ажылчын хоорай Сент-Уэнде үргүлчүлеп турар.

ФКП-ниң Чиңгине секретары Ж. Маршениң съездиге кылган илеткелин, «Коммунистер Францияга чүнү күзеп турарыл» деп ФКП ТК-ның документизиниң төлевилелин шуулганның киржикчилери чугаалажып көрүп турар.

Чурттуң амыдыралының бүгү талаларын хаара туткан хаяы кризистиң тодаргай илерээшкиннерин делегаттар боттарының саналдарынга айтып, француз улуска социализмче оруктү ажыдар ужурлуг демократтыг чаартылгаларны чорударын негеп турар.

Валь-де-Марн департаментиниң партия федерациязының делегады П. Левек бодунуң саналын ажылчы чоннарының амыдырал деңнелиниң кудулаазының айтырыгларынга турасказаткан. Ажыл чокталыр чорукту өзүлдезиниң үлетпүрлүг Эльзаста тудугларга озалдаактыг таварылгаларның санының ковудеп турарының дугайын Алзыы Рейн департаментиде ФКП федерациязының секретары Ж. Ютель чугаалаан. Бүдүрүлгениң капиталистиг концентрациязының чорудулгазынга, даштыкы капиталдың колдуунда-ла америк болгаш барыын-герман капиталдың Эльзастың экономиказынче халдаан кирип турарынче ол онза кичээнгейни салган.

Съезд редакция, мандат комиссияларын, партияның удуртур органнарынче кандидатураларны дептидер тускай комиссияны, а ол ышкаш партияның хуузааңнерин халбартырының болгаш партия эге организацияларының санын доктаадып тургузарының дугайында айтырыгның талазы-биле ФКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирин белеткээр комиссияны соңгаан.

А. БАРАНОВ.
О. ШИРОКОВ.

МАОИЗМНИ БУРУУДАДЫП ТУРАР

Маонуң Кыдатка күш-биле тургускан каржы эрге-чагыргазы улуска үндезининден удур боол турар. Амгы үениң Кыдадының дугайын көргүзүп турар «Коргууушкуннуң ханазының артында» деп документалдыг фильмниң бо-лдууушкуннары ону көргүзүп турар. Маожулар хөй чылдарның дургузунда ол чуртка «Коргууушкуннуң көзүлбес ханазын» тургузуп, ону бажың бүрүзүнге, ог-бүле бүрүзүнге нептередирин, бүгү кыдат улустуң угаан-бодалынга, чүрээнге болгаш мага-бодунга синниктирерин оралдажып келгеннер.

Маожуларның шаажылаашкынындан дүш боол адырылгаш коммунист болгаш хунбэйбиннер-даа, ажылчын болгаш Кыдаттан дезип келген сураглыг удуртукчу-даа, актриса болгаш шаандакы солдат-даа, совет эрге-чагыргаларга ажыы-биле дужуп берген диверсант-даа, капиталист кижи-даа корукчулерниң мурну-биле эртер. Оларның кижи бүрүзү боттарының тоогузун чугаалааш, бөгүнгү Кыдаттың амыдыралының янзы-бүрү хевирлерин көргүзер. Үргүлчү-ле коргудуп-сүртедириниң, даартагы хүнге идегел чок чоруктуң, террорнуң ачызы-биле маожулар боттарынга удур бүгү кижилерни шаажылаар аргалыг боол турар. «Совет талазындан айыылдың» дугайында, «соңгу чүктен агрессия» дугайында хоозун, хоп-мегелиг, үргүлчүнүң чулчуруушкуну маожу удуртукчуларының политиказының уржуундан кыдат улустуң таваржып турары хүн бүрүнүң бергелеринден болгаш кызаңдалдарындан оларны ойзуп, алаактырар сорулгалыг боол турар.

Бөгүн ол чурт экономика болгаш политика-даа талазы-биле орук чок мунгаштаалчак байдалда туруп турар. Өндүр улуг хайыраатының экранда дыңналыр: «Бистер чер бөмбүрзээн эжелеп, чагырар ужурлуг бис», «дайынга белеткенип, оңгуларны казар», «делегейниң үшкү дайынын чайлаш чок болур» дээн тенек аарыг алгы-кышкызы кыдат улуска дыка бужургаачыг боол турар. Ону чедип алыр тулээде, Кыдат «чаңгыс аай шериг лагери болган» турар ужурлуг. Ол дээш маожулар чурту «сүрээшкиниң империализмче» хуулдуруп турарлар. Ону чедип алыр дээш олар бодунуң ажылчы чоннарга үнелиг — революция, партия, социализм дээн сөстерни ыят чокка ажыглап алгаш, миллион-миллион кижилерни тээредип, хоп-мега чүүлдерни нептередип турар.

Маожу удуртукчулар Кыдатты акы-дуңма социалистиг чурттарның ог-бүлезинден чарып алган, империализмге удур демиселдиң орнунга Совет Эвилелинге, марксичи-ленинчи партияларга, социализм тургузуп турар күрүнелерге удур калчаа аарыг хоп-мегени тарадып турарлар. Кыдатка антисоветизмни быжыглаар дээш маожулар канчаар-даа шыртайып, оралдажыр болза кыдат улустуң Совет Эвилелин ак сеткилдиг көрүп турарын оларның мээ-медерелинден кажан-даа үнделиин-биле уштап шыдавастар.

Февральдың 3-те Төп телевидение дамчыштыр көргүскен ол фильм маоизмге документилерге үндезилээн буруудадылышкын боол турар. Авторларның амгы-амгы үелерде Кыдаттың бодунга-даа, оон даштынга-даа тырттыргылаан киноматериалдары фильмде кирген. Ол ышкаш архивтиң кино-фото документилерин болгаш тускай кыдат хроника-көргүзүглерин-даа база ажыглаан. (СЭТА).

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Комор ортулуктарда — Индий океанның Мозамбик оруунда шурунундагы француз колониязында байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлели хуралында чыылган.

«Архипелагиз тайбыңны камгалаар сорулга-биле Айыыл чок чорук чөвүлелин дораан чыылдырарын болгаш чурттуң четче-бүрүн турар чоруун магадылаары-биле эзэгээн чугула бүгү хемчеглерни алырын» Комор күрүнениң чазааның Айыыл чок чорук чөвүлелиниң даргазынга чоруткан бижиинде дилеп турар. Комор күрүнениң тудуш кезээ болуп турар Майотт ортулукта бо чылдың февраль 8-те Францияның референдум чорудар деп турары-биле холбаштыр ол дилегни кылган.

Ол айыыл күрүнениң хамаарышпас чоруун, чаңгыс эвин болгаш девискээриниң четче-бүрүн турарын хондуурарынче угланган резолюция төлевилелин Айыыл чок чорук чөвүлелиниң доктаамал эвес болук кежигүннери киирген.

АКШ-тың күрүне секретарының чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер Сан-Францискога даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле чүве чугаалаан. Ийи шугум ол чугаазын тодаргай илерени турар. Бир талазында, ол дээрге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыларының, совет-америк дугурушкуушкуннарын болгаш дугуржулгаларны боттандырарының, чепсекти дужурер талазы-биле чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээриниң эргежок чугулазын херек кырында хулээп көрүп турары-дыр.

АКШ-тың даштыкы политиказынга совет-америк харылзаалар төп черни ээлеп турар болгаш Каттышкан Штаттар чавырлыышкынның политиказын чорудар бодап турар деп, Г. Киссинджер демдеглээн. Чавырлыышкынның политиказының эргежок чугулазын херек кырында боттуг факторлар негеп турар, оларның бирээзи болза Совет Эвилели шериг-стратегия талазы-биле Каттышкан Штаттар-биле деп болуп турары-дыр деп, ол демдеглээн. Ындыг болганда бистер «сраарынчалыг чорукче, кожа-хелбээ дорунааашкынче база аласлыг түңнелинде кады ажылдажылгаже» чүткүүр ужурлуг бис деп, Г. Киссинджер чугаалаан.

Оон-биле холбаштыр Г. Киссинджер стратегиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарының онза чугула ужур-дузалыын демдеглээн. Бир эвес кандыг-даа кызыгаарлаашкыннарны ажылдап кылбас чүве болза, стратегиг чепсектер талазы-биле бот-бодун ажарынче чүткүүшкүн келир үеде делегей харылзааларынга болгаш кижи төрелгетенге шыңгыы уржуктарлыг боол болур деп, ол чугаалаан. Шаап халдаар стратегиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында үр хуусаалыг дугуржулганы чарар дугайында 1975 чылдың ноябрьда Владивостокка чедип алдынган дугуржуушкуннуң чугула ужур-дузалыын ол демдеглээн. «Бир эвес Владивосток дугуржуушкунун он чыл хуусаалыг дугуржулга кылдыр боттандырып шыдаптар болзувусса, ол дээрге эргинни ажыр басканы ол болгаш бот-бодун ажарынче кызыгаар чок чүткүүшкүннү берге, ынчалза-даа хөй ынавышты өрип турар, күштерниң аазаа кудумненилиге үр хуусаалыг стратегиг деп болур чорукту доктаадып тургузарының эгелээриниң ... ол болур» деп, ол онзалап демдеглээн.

Күрүне секретары чавырлыышкынның политиказын америк шугумчулекчилеринге харылзаавышаан, ам стратегиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында дугуржулганы чедип алырының оон өске шилилдези чок-тур деп чугаалаан. Бир эвес ол чепсектерни кызыгаарлаарының чорудулгазы хажыттынга бээр болза, кандыг чаа азы немелде стратегиг программаларны чорударывысты, оларның боол болур эртекүнези кандыг болурун бодап көөр апаар-дыр бис деп, Г. Киссинджер уламчылаан. Ынчаарга алыс түңнелинде кээп ол-даа, бо-даа тала стратегиг артык күштүг чорукту албас. Дээре дээрге-ле олар боттарының курлавырларын хөй черге чарыттаар, хора дээрге-ле олар адролуг дайынның айыылын күштелдирер. Ынчангаш стратегиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында дугуржулганы чедип алыры чугула-дыр.

Күрүне секретарының чугаазында оон-биле кады өске шугум—Совет Эвилелиниң даштыкы политиказын шын эвес кылдыр көргүзер дээн оралдажыышкын база бар болуп турар. Чүвениң херек кырында боттуг байдалын болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы—ол дээрге тайбыш кожа-хелбээ доругнаашкынның, өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаваазының принциптеринге үндезилээн тайбыңның политиказы дээрзиниң бүгүдеге билдингир фактызын херекке албайн, Г. Киссинджер Совет Эвилелин «агрессив бодалдарлыг» деп бурудадыпкаан, кандыг-ла бир «совет эжелээшкин» дугайын чулчураан. Г. Киссинджер Анголада америк холгаарлаашкынны ол африка чуртта «совет интервенциязының уламындан» болган дээр янзылыг үндезин-барымдаа чок бадыткаашкыннар-биле агартырын оралдашкан. Ынчаарга АКШ ам Анголаның дүрүм ёзугаар чазаанга удур хөделип турар Мурнуу Африка Республиказының расистеринге болгаш үнелчи болуттлежиишкиннерге деткимчени көргүзүп турары ышкаш, португал колониализминиң күштеринге 60 чылдарның эгезиндең бээр деткимчени көргүзүп келгени билдингир болгай.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, АКШ-тың күрүне секретарының бодунун чугаазының бо кезээнге фактыларны кангыстыр эвес кылдыр көргүзерин оралдашкан-дыр.

Аддис-Абеба — Хүнге долукнан арыннарның чурту» деп адап турар Эфиопияның найысылалы.

ЧУРУКТА: найысылалдың төп кудумчузу.

НТБ—СЭТА-ның фотозу.

Эртемденниң бодалы

БРИГАДАЛАР ДУГАЙЫНДА

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан өндүр улуг сорулгалар совет кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин сорлуп, келир өйже көрүндүре бээр-дир. Келир үе магалыг-дыр. Ону хүрген чоокшулаадыр дизе, кижи бүрүзү болунга оңаашкак ажылын чогаадыкчы ёзу-биле сайгарып көөр, кызымак ажылдаар ужурлуг.

Келир үеде хойжу бригадалар специализастаттынган комплекстер апаар. Ындыг фермалар малын боттары мал чеминге бүрүн хандырар, борбаалдылдаан болгаш далгаңнаан чем холуксааларын бүдүрер заводтарлыг болур. Ферма бүрүзү бедик дүжүттүг культуржуткан одарларлыг, хойну семиртир азыраар шөлдерлиг апаар. Ооң түңнелинде хой малдан алыр продуктуларга чарыгдаар күш болгаш акша-хереңги кызырлыр, бригадалар бедик орулгалыг бүдүрүлгелер болу бээр. Хойжуларның күш-ажылы чиигээр, амыдыралының культуразы бедик деңнелдиг апаар.

Хой ажылының сайзыраары-биле катай механизатор-хойжу деп мергежил тыптыр. Хойжу чүгле азыт мунуп хой малдарар эвес, машина-тракторну база башкарып билир апаар үе ырак эвес.

Бо сорулгаларны чедип алыр дээш чоорту кылыр ажылдар дыка хөй. Оңгу беш чылда бистиң республикавыстың колхоз, совхозтарында ол сорулга бүрүнү-биле чедип алдынмас-даа болза, ынаар чоокшулаарынга хамаарыштыр ажылдарның чамдыктарын күүседип болур.

Тываның колхоз, совхозтарында мал ажылы өлээн шуудай берген, эвээш-биче-даа болза чединишкинниг ажылдап турар хойжу бригадалар бар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атка четкен малчыннарывыс база бар. Республиканың хой ажылын оларның деңнелинге чедирер болза, хой ажылы дыка сайзыразар ийик. Бо ажылдың деске болбайн турар чылдагааны—хой ажылында күш-ажылды организастаашкынның деңнелиниң кудуу болуп турарында.

Колхоз азы совхоз малчынга хой кажаазын тудар, эрги кажаазын септээр, мал чемин белеткээш эккеп бээр, суг-биле бүрүн хандырар, хоюн кыргып, чуп, эмнеп бээр, мал-оранның сезон азыы-биле ындай бээр көжүрер, хой оолдаашкынының үезинде салчамщиктерни, өске-даа дузалакчыларны быжыглап чаар, одаа-көржээн безин шефтеп арыглап бээр апарган. Хойжуларже ынчаар сагыш салып турар. Ынчаарга хойну дагдынып алган кижи кадарар, кадаттап келгеш белен суг-биле суггарар, чем каап бээр, база катап кажаалаар, бо-ла.

Моон түңнелинде чүү болуп турарыл? Хой ажылынга үндүрген күш ковей, чарыгдалдар оон-даа артык, а ажылды организастаарында бир-ле чүве чедир кылдынмаан болур. Хойну бэгай ажаарган, класстар аайы-биле үспээн, назы-харын барымдаалап ылгаваан, ак-каразы, эр-кызы холужуп калган, уксаажылдылга ажылы сулараан-даа турар. Ооң түңнелинде хойдан алыр дүк бедин чаңгыс аай эвес, холушкак болур. Ындыг холушкак коданның хой бүрүзүнүң бээр дүгү, дириг деңнези янзы-бүрү. Оон санап-санап кээрге, алдынган продукция эвээш, бот-үнези база талыгыр.

Мындыг чорукту болдурбазының аргазы бар бе?

Шаг-шагдан бээр бир коданны чаңгыс кадарчы азы бир ог ниити (амгы үеде дузалакчылыг кол кадарчы) ажаап келген. Ындыг кодан бир бригадазы быжыглааттынган-даа болза, ажылдың хевири биеэги хевээр арткан. Бистиң республикавыста колдап турар хевир ол. Ылгал чүдел дээрге, оглерниң тоо-бидаргай, кайы хамаан чок көжүп чорууру каггыынган, бригадага онаарган одарның девискээринде турары болур.

Улуг кодаңны (600—800 баш) дорт кижи ажаар хевир база турган. Ол хевирин чамдык черлерде (кызылгыда хоюнуң саны эвээш ажыл-агыйлар-да) ам-даа ажыглап турар.

Чоокку үеде Ставрополь крайга, Ростов обласка, Казахстанга, Бурятияга болгаш өске-даа черлерге улгаттыр комплекстеттинген болгаш механизастаттынган хой фермалары тургустунуп эгелээн. Хой ажылында ындыг хевир сайзыраңгай, тараалаң хой малдарар одарлары эвээш, ындыг-даа болза, мал чемниң курлавырын долузу-биле белеткеп алыр аргалары бар черлерде, ылаңгыя онаап берген техниканы долузу-биле ажыглап шыдаптар фермаларга таарышып турар. Ындыг фермаларның чамдыктары шуут бот-орулга-чарылгаже шилчээн, чединишкинниг ажылдап турар.

Кезек када бистиң республикавыстың колхозтары болгаш совхозтары ол хевирже кирерин элээн чүткүткен. Техника-херексел-биле бүрүн хандырттынмаан-даа болза, хойжу бригадаларның төптерин тудуп, бидаргай күштү мөөңнеп, элээн түңнелдерни чедип ап турган. Амгы үеге чедир ол хевирин үревейн арткан бригадалар бар. Чижээ, Тес-Хем районунуң «Чодураа» колхозта, «Тес-Хем» совхозта, Эрзинниң «Чаа орукта», Өвүрнүң «Торгалыг» совхозта, Таңдының «Революцияның чалбыыжы» совхозта дээш сон-даа өске. Дыка хөй бригадалар төптерин ээн каап, тарай бергени хараадаңчыг.

Бир-тээ, хойнуң кышкы одарлары оргу-дески эвес, даглар аразында, мал чемин белеткээр черлерден озалааш, чоогунда суг чок болгаш электри шугуму-да эвес чүве тулээде бригадада хойнуң санын 1800—2400-тен ковудетпейн, бир бригадага төрүүр хойлар, өскезинге аныяк хойлар азы семиртир хойлар ажаар кылдыр тускайландырза чогуур. Оларны механизастаары, бот-орулга-чарылгаже шилчидери чугула. Аңгызында барып ол бригада турлаан хойжу комплекстиң төр кылаар шилчидип болгай.

Бригада эвээш хойлуг чүве тулээде, аңаа хостаткан бригадир турбас. Бригадирлээни дээш немелде шалың алыр. Ол кижи ферма эргелекчизинге шуут чагырткан болур. Бригадир бригада кежигүннериниң хулээлгелерин онаар, бүгү учёдун харылаар, септелге, зооветеринарлыг ажылдарны организастаар. Ферманың эргелекчизи болгаш зоотехниктери-биле ай санында санажып, ажылын түңнээр. Бригаданың ажыл төлевириниң амгы турар аккорд-шаңналдыг системазы ёзугаар боттандырар.

Мындыг байдалга эдлежип ажылдаар системаны боттандырары база-ла чиик болгу дег. Чүге дээрге, бригаданың бир кежигүнүн неделя санында хостап чорудуп турар арга тыпты бээр. Ол чорук бригадага аныяктарны хаара тударынга улуг идигни бээр. 10 класс дооскаңнарны ажылга ап, Казахстан, Киргизия болгаш өске-даа черлерде организастап турары ышкаш, аныяктар 2—3 чыл ажылдап каарга, дээди өөредилге черлеринче конкурстаң дашкаар экзамен туттургаш өөредирин база хандырып болгай. Чамдык кижилер бот-өөредилге-биле база өөренип болур. Черле хой малга ажылдаар аныяктарга элээн чиигелделерни тургузарының үези келген. Дээди, ылаңгыя көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин белеткээр черлерже ажыл-агыйның стипендиялыг студентилерин өөредириниң чурумун долузу-биле ажыглаар чорук аныяктарга-даа, ажыл-агыйга-даа, күрүнеге-даа улуг ажыктыг боол турарын практика долузу-биле бадыткап турар.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хой ажылын моон соңгаар сайзырадыр талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалын болгаш СЭКП ТК-ның төлевилелинде көрдүнген сорулгаларны боттандырарынга бо санал элээн идигни бээр деп бодаар мен. Ажыл-агый удуртукчулары, тускай эртемниглер болгаш хойжулар бо талазы-биле чүнү бодап турар ирги?

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

Эң эки көжер библиотека дээш

КӨРҮЛДЕ-КОНКУРСТУҢ ТҮҢНЕЛИ

Көдээ ажылчыларның библиотека хандырылгазын улам экижидер сорулга-биле эң эки көжер библиотека дээш көрүлде-конкурсту республикага эрткен чылын чарлаан турган. 1974 чылга бодаарга көжер библиотекаларының болгаш ном бижидериниң саны өскен. Көжер библиотекаларны, ном бижидер пунктуларны көлдүүжүнда библиотека чок черлерге: сүт-бараан фермаларынга, хову болгаш малчыннар турлагларынга, ыланггыя сезоннуг ажылдар үезинде организастап турар.

Бай-Тайганың Шуй, Каа-Хемниң Көк-Хаак, Эрзинниң Булуң-Бажы, Бии-Хемниң Аржаан библиотеказы ышкаш эки ажылдыг өске-даа библиотекаларны адап болур. Бүдүрүлге-биле харылзааны быжыглап келбарткан тудум ажыл-херектиң экижиирин практика бадыткап турар.

Бүдүрүлге темазынга номнар пропагандазын чорударынга коммунистер, комсомолчулар, көдээниң специалистери болгаш өске-даа ажылдакчылар идепкейлиг киржип келгеннер. Каа-Хемниң Көк-Хаак көдээ библиотеказынга хамааржыр көжер библиотеканың ажылчы комсомолчу Н. Петров эки чорутхан. Ол боду трактор бригадазында заправщиктеп турар. Ол чүгле номнар тарадыры-биле кызыгаарланмайн, беседаларны, допчулалдарны чорудуп келген.

Бай-Тайганың Шуй библиотеказында көжер библиотекага ветеринар машиназының чолаачызы Б. Серен элээн каш чылдар дургузунда ажылдап келген. Ол бала-ла номнарны доктаамал солуп, беседаларны, допчулалдарны чорудуп турар. Көжер библиотекаларның идепкейлиг ажылдакчылары бисте хөй. Аңгатыдан эш Кинмей, «Көк-Тей» совхозтан Золотухин, «Хадың» колхозтан Аякпан дээш өске-лер-даа оларга хамааржыр.

Кызыл хоорайда көжер библиотека болгаш ном бижидер 15 пунктулар бар. Горький болгаш Островский аттыг библиотекалар көрүлде-конкурска идепкейлиг киришкеннер. Горький аттыг библиотеканың ном бижидер пунктузу 299 номчукчуга 1683 номну берген. Тууйбу заводунда көжер библиотеканы мында местком даргазы А. П. Филиппова эргелекчилээн, мында 75 ажылчын доктаамал номчуп турар. Массалыг хемчеглерни түс-түс бүдүрүлгелерге чорудары таарымчалыг боор турар. Моон түңнелинде үстүкде библиотекалар боттарының мурнунда салдынган сорулгазын чедиишкинниг күүседип турарлар.

Номчукчуларга көжер библиотекалар дамчыштыр ном бээрин Кызыл хоорайда чугула чүүл деп санап турар. Маңаа хамаарышкан тускай айтырыгны хоорайның культура ажылдакчыларының профэвилел комитединиң пленуму чугаалашкан. Социалистиг чарыштың мурнакчы дуржулганың айтырыгларын таарымчалыг шиитпирлээринге улуг хуузун киирерин библиотекалар чугула деп санап турар. «Шалыпчы ажыл-ишти — беш чылга», «Мурнакчы дуржулга бүгү талалыг деткимче», «Күш-ажыл болгаш сагылга турум», «Корум-чурум колдективтен эгелээр» дээш өске-даа темаларга номнар делгелгелерин организастаан. «Информациялар хүнү», «Специалистиң хүннери» дээш чижектиг техниктиг литература шалып алыр хүннерин база чорудуп турар. «Эртем, бүдүрүлге, күш-ажыл» деп темага көрүлде-делгелгелерни чорудуп турар.

Көжер библиотекаларының көрүлде-конкурузунче Таңды, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Тожу районнар кичээнгей салган. Көрүлдени канчаар эрттирерин таныштырып пропагандалаан. Таңды районда 51 көжер библиотека ажылдап турар. Район библиотеказында «Көжер библиотеканың булуңу» тургускан. Ыланггыя Элегестиң көдээ библиотеказының бүдүрүлгеге-биле харылзаазы быжыг. Библиотека бүгү ажылын совхозтуң мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринче угландырып турар.

Улуг-Хем районда 59 көжер библиотека бар. Торгалыг, Хайыракан, Ак-Туруг суурларда библиотекаларының ажылы эки. Көдээ ажыл-агыйның билигдерин пропагандалаарынче, делгелгелер организастап таныштырарынче сагыш салдынган.

Районда эң эки библиотека Ак-Талдың болган. Ук библиотека малчыннарының 20 хире турлагларынга номнарны тарадып чедирип турар.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Кызыл районнарның эргкомитеттери, райкүүскомнарының культура чыдыстери, ол ышкаш комсомол, профэвилел органнары көрүлде-конкурсту багай организастааннар. Ук районнарның библиотека ажылдакчылары хойнетин организациялар-биле харылзааны тургузуп шыдаваанын демдеглээр апаар.

Эрткен чылдың түңнели ёзугаар көжер библиотекалар ортузунга көрүлде-конкурстуң бирги черин Бай-Тайганың Шуй көдээ библиотекага (эргелекчизи Х. С. Донгак) тывыскан болгаш библиотека херекселдериниң комплектизи-биле шаңнаан. Ийиги черин Каа-Хемниң Көк-Хаакта көдээ библиотекага (эргелекчизи А. Долганина) тывыспышаан, библиотека херекселдериниң комплектизин бээр. Ушкү черин Кызылдың Горький аттыг библиотеказынга (эргелекчизи В. Ф. Дулова) 100 рубльдиң ном комплектизи-биле кады тывыскан.

Эң эки көжер библиотека ажылдакчыларынга дыштанылга бажыңнарынче хаваc путёвкаларын, акша шаңналдарын тывыскан.

С. ШИМИТ,
А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказының эртем-методиктиг салбырының улуг библиотекары.

САЛГАЛДАРГА ДАМЧЫДАР

Бо чылдың январь эгезинде «Шынга» парлаттынган бир материалга хамаарыштыр санал-оналым кадар бодалдыг мен. «Шекпээр» совхозтуң хоочун хөгжүмчүзү эш К. Ооржактың тыва хөгжүм херекселдерин сайзырадыр, аңаа аныяк-өскенни өөредир саналын коптуг-ла чүүлдүгзүнүп тур мен. Ону мен хуумда чөптүг деп деткиир-дир мен.

1969 чылда чүве. Чадаанага тоолчулар слёдунга чораан мен. Ынчаш тыва хөгжүм херекселдерин музыка школазынга өөредип көрзе чүл деп айтырыгны бир эртемденден салган мен. Ол айтырыг аидызында көрдүнмейн турар деп харыы алган мен. Хөгжүм херекселдери (фабрикага кылган) бисте чок боор турары билдинир-ле болгай. Оон ыңай аңаа ойнап билир кижилер ону кылып билбес. Кылып билир мастерлер ойнап билбес. Мен бодап көөрүмге, ону шиитпирлеп ап болур арга черле бар боор. Амгы шаг дээрге магалыг үе ышкажыл. Күзээнин чедип алыр, сурааны тып алыр Улуртуп баштаар органнар холга ап, шиитпирлептер болза черле ужур бар-дыр.

Бызаанчы, игилге тыва улус шаг шаандан ойнап чораан. Бызаанчы дөрт хылдыг, өткүт чиңге үнүүт херексел. Аңаа хереэжен-даа кижи ойнап болур. Игил—нарын болгаш солун эт. Ооң үн аялгазын янзы-бүрү хевирге ойнап болур. Чижээ: ырладырындан аңгыда бүга бустадыры, куш үнү өттүндүрери, кара дуруяа үнү, уруг өпейлээри дээш оон-даа өске.

Мен бодум игил ойнаарынга хандыкшылдыг мен. Игилге ойнаарынга 12 харлыымдада өөренген мен. Мээң ада-өгбем үш ада ажылдыр игил, бызаанчыга ойнап келген. Мен үш дугаар ада мен. Бистиң өг-бүлевисте 6-дан 16 хар чедир дөрт оол бар. Оларны игил үделгези-биле сыгыртырынга чаңчыктырып турар мен. Чүгле мээң оолдарым эвес, харын бистиң совхозтуң чүгле Торгалыг салбырында хөй аныяктар өөренип турар. Чер-черде ойнап билир кижи бүрүзү бодунуң салгалын арттырып каап турар болза херек чогуур-дур ийин.

Мен бодум 1956 чылдан бээр-ле бот-тывынгыр уран чүүлге сонуургалдыг, аңаа киржип, районумдан өскээр-даа ойнап чорууп турдум. Назы-хар дотузе-даа, бо шагда талант кырывас магадыг-дыр.

Тыва хөгжүм херекселдеринге аныяк-өскенни өөредири черле чугула. Бо айтырыгны болур-чогуурy-биле өөренип көрзе эки.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Кышкы олимпиада

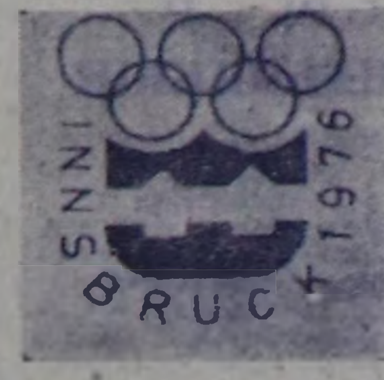

БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОН — СОВЕТ СПОРТЧУ

ИНСБРУК. (СЭТА). Москва чурттуг, 28 харлыг хаакчы Сергей Савельев XII Ак олимпиаданың совет командазының баштайгы алдын шаңналын алган. Сергей 30 километрге хаактыг чарышка тиилээш, ону 1 шак 30 минута 29.38 секундада эрткен. Хүлер шаңналды Рудный хоорайдан (Казахстан) барган Иван Гаранин тиилеп алган (бистиң хаакчыларывыска олимпийжи оюннарга ындыг «ийи дакпыр» чедиишкин бир-ле дугаарында чедип алдынган). Оон түңнели —1 шак 31 минута 09.29 секундада болган.

Бо чарышка ийиги черни алган Уильям Коч (АКШ)—Гуилфорд хоорайның 20 харлыг чурттакчызы. Ол Олимпийжи маргылдааларның хаак чарыжынга шаңнал алган тооgуде бир-ле дугаар америк спортсмен боор турар.

ТИИЛЭЭР ҮЕ КЕЛГЕН

76-гы Олимпиадазының баштайгы чемпиону, москвачы армейжи Сергей Савельев перүк болгаш хөй чугаа чок кижи. Келир үениң олимпийжизиниң төрүттүнгеш, өскени кадыг-дошкун Ырахкы Чөөн чүкте ындыг шынарларны бедииш-биле үнелээр. Амур областа Ново-Бурейский дээр суурга ортумак школага-ла Сергей спортка хайдыгып — баштайгы атлетикага киржип турган. Аңаа хаактаары ындыг-ла безак эвес турган — хыжын соок 40—50 градус чеде бергилээр.

Савельев шераг элбаны Сахалинде хызыгаар шериинге эгелээн. Ол аңаа үргүлчү-ле хаактыг чоруур ужурга таварыжып турган. Аныяк оол орта ак хар шыпкан бүүрелчиннерге хаактыг маңнаарынга дыка ынак апарган. Оон соонда Сергей спорт мастери, удавазында Ырахкы Чөөн чүктүң чемпиону апарган.

Лейк-Плэсидкс (АКШ) болган Бүгү-делегей универсиадазынга Савельев аныяк оолдар чарыжынга тиилээш, делегей маргылдаазынга баштайгы чедиишкинин чедип алган. Мурманскиге чуртка бирги чер дээш маргылдаалар болган 1973 чылда ол бир алдын болгаш үш хүлер медальдарны чаалап эпарга, хоочун хаакчылар оон сестип апарганнар. 1974 чылдың делегей маргылдаазынга Савельев мынды-ла чедиишке чок болган — ол 50 километрге чарышкаш, он дугаарында келген.

Чоокта чаа Бакуриаанге шилилге маргылдааларынга «марафонну» чарышка кайгамчыг тиилелгени чедип алгаш, ол, Инсбрукка баргаш эң-не узун дээш—30 болгаш 50 километрге чарышка дээди шаңналдар дээш оралдажырын чугаалаан. Оон мына эн чугаалааны бо уласда боттангая-даг.

(СЭТА-ның тускай корр.)
ИНСБРУК.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ 1500 МЕТРГЕ КОНЬКИЛИГ ЧАРЫЖЫ

ИНСБРУК. (СЭТА). Олимпийжи катоктуң доштуг оруунга программаның баштайгы хевири болур 1500 метрге конькилиг чарышка Ленинград чурттуг Галина Степанская эң-не кашпагай боор, ол дистанцияны 2 минута 16.58 секундада маңнап эрткен.

• • •

Бирги черни алган Галина Степанскаяның «спортчу стажы»—10 чыл. 1500 метр—оон эң ынак дистанциязы. 12 чыл үзүктелнишкин соонда Галина бистиң спортчуларывыска 1500 метрге дээди олимпийжи атты эгидип берген. 2-ги черде үнген Шила Янг (АКШ) олимпиада мурнуу чарышта 500 метрге делегей рекордун тургускан. Ол 25 харлыг спортчу Детройт хоорайда чурттап турар. Үшкү черни алган Татьяна Аверина (ССРЭ) Горький хоорайга төрүттүнгеш, мында 26 чыл чурттап турар. Ол студент. Конька спортунда 1963 чылдан бээр киржип турар, чурттуң шилилдек командазынга 1969 чылда кирген.

ЭСТАФЕТАНЫ ГАЛИНА УЛАМЧЫЛААН

Мурнундагы кышкы олимпийжи байысылалдардан онзаланыр Инсбрукта өттүн чаңгыс эвес, а ийи пашта халбышталып турары хамыктың мурнунда бистиң спортсменнериниң салгакчы чоруун көргүскени-биле дөмей боор турар. 1964 чылда «Айсштадионнун» доштуг оруунга Лидия Скобликова кымга-даа четтирбээн, а богун, 1976 чылда ленинградчы Галина Степанская олимпийжи коньки программазының бирги «номеринге»—1500 метрге чарышка бирги черни чаалап алган.

Галя амгы үениң «хемчээли»-биле алырга, спорттуң бо хевиринге озалдап — оп алды харлыында киржип эгелээн. Оон мурнунда ол фигурлуг чунгулаашкынга киржирин шенеп көрген. Ынчалза-даа ол улаваазында бодунуң мергежили — дүрген чүгүрери болурун билип каан.

Галина ам 27 харлыг. Олимпийжи маргылдаага киржиринге ол чааш эвес чазы-дыр. Ынчалза-даа олимпийжи «алдын» Галинага «хемертен» таварышпаан. Ол тренерлериниң чугаалап турары-биле алырга, кызымаккай болгаш «тура душпас аныяк кыс» тиилелгеге хөй чылдар болгаш четкен. Ол чедимче чок таварылгаларга, хемдеп-бертинишкинге, ужуушкуннарга-даа таваржып чораан.

Галя — чурттуң чемпионадының чаңгыс эвес удаа шаңналдарын ап келген. 1973 чылда Норвегияның Стремсунд хоорайынга делегей маргылдаазынга киришкеш, ол-ла 1500 метрге чемпион атты чедип алган.

Степанская—3.000 метрге чурттуң рекордсмени. Оон аңаа көргүскени 4 минута 40.8 секундазы — делегей көргүзүүнден бедик боор турар. Бистиң эң шыырак конькичилеривистиң командазынга Галина 1972 чылдан бээр кирип турар.

(СЭТА-ның корр.)
ИНСБРУК.

ДАГ ХААКЧЫЛАРЫ

Мурнуу-Сахалинск. Сахалинде улуг кижилер-биле кады уруглар база-ла слаломистер сессиязында өөренип турар.

ЧУРУКТА: хоорайның кыдыындан эгелээн аскыыыг орук спортсменнерни трамплиннерге болгаш слалом оруктарынга чедирип турар.

О. Галушконуң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАЙЫРААН ЭТ

Тоора-Хем — чаагай үнүшбойдуска бүргеткен чараш суур-ла болгай. Ынчалза-даа «бойдустан хайырлал маңаавайн», чурттакчылар төрээн суурун улам-на чаартып, чаагайжыдарын күзээр. А ол күзелдерин, ыланггыя көдээ Советтиң (даргазы Н. Куликов) деткивейн баары мырыңай элдептиг.

Чаңгыс чер чурттуувус, Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуев аттыг кудумчу бар. Ол кудумчулап эртерге, каракка чаржынчыг «чуруказ» хөй: ында-мында оваа бок, кажаа-херим буурарып, оюжуп-мыйыжып чыткыдап алган, элеп-үрелип калгылаан. Ону көрүштүг чараш кылдыр сентеп чаартыр дугайында көдээ Совет кажан-бир шагда сагыш салганы-ла ол боор, ында чөвүрээлиг кылып-кылып маңзаларны кудумчу дургаар чыып оваалап каан. Олар ам «эстип» чидип, ирип, хажып үрелип чытпышаан. Харын-даа чыгган ол оваа маңзалар ам боттары-ла чараш эвес, ирик, ос-хорум бок апар чыдар. Бир эвес көдээ Совет чоннуң күжүн-даа олче организастаар чүве болза, хөй эвес үе иштинде кыла шаап каар чүве-дир ийин. Эш Н. Куликов ам кулаан кыскаш олурупкан. Хайыраан маңзалар баштайгы чаа, чараш хевир-дүрзүзүн оскунуп чытпышаан.

Мерген Мергенович. Куликовка дузалап кадып көрем.

О. ДЕЛГЕР-ООЛ.
Тожу район.

ХИЛИС БАРБАС БЕ?

Бир-ле чүвеге хомудаан сеткилимни силерге чугаалаксадым, Мерген Мергенович! Барып-барып, эртем, техниканың бо хире депшилгелиг өйүнде билиг чок кижиге барангы думбей-биле дөмей-ле. Ынчангаш кижи бүрүзү хөй-нү-ле билип алырын күзээр. Элдеп чүве, ындыг турбуже, бистиң Ак-Туруг суурда эртем-билигниң бедииңче эвес, аткаар чүткүүр ийи-чаңгыс аныяк-өскен бар-дыр. Шак ындыг хилис эртип бар чыдар чалыы назынны көргеш, кижи чайгаар-ла хомудаар-дыр.

Ону чижек-биле көргүзүп карейн. Ажыл-херек ужурунда Чиңге-Ховуда малчын Ыйнактың аалынче халдып олур мен. Өдекче кирип орумда, кажаа ожиинде хураганнар аразынга бичии оол костүп турган чүве. Ол оол мээң бараалымны көрүп кааш, чаш уругтуглаштыр ийи холдап бөдүрүп алган турган хураганын сала тыртып кааш, ээрден дескен көйгүнүчтаг ышкаш, бүрт-ла иди. «Кижиден иоп дезер оол боор, чеңниг ан-мен ышкаш» деп боданып дужуп чыдыр мен. Маңнаан уунче кылаштааш, көөрүмге, узун улуг кажааның доо-ле бир азыында мени бакылап тур. Мени көрүп кааш, база-ла ажыт кире берди...

Ол кымыл дээрзин соолунде билдим. Ак-Турутда кадыкшылга школазының 4-кү клазынга өөренип турган, ону ара каггаан Юра дээр оол болду. Ол дээрге мээң барганым хойжунуң оглу-дур. Ук ада-ие оглунуң келир үезин эвес, а чүгле хунүн бодаан; оон чүгле хүнде ажык-дузазын бодап турар. Хөй бажы дозуп, чаш хураганнар ажаажып чорупп турда, оолга школа деп чүве уттундурган. «Ону-моңу мынчал, оглум» деп айтыыышкын берип кааш, ада-ие боттары чылып чок, сарыг шайын тавaар аартап олурар. «Оглупар чүге өөретпес силер?» деп айтырыгга, олар аастаа чүве дег:

— Ынавас толду канчаар бис! — деп харыылаарлар.

Бистиң суурда Игорь деп база бир бичии оол бар. Ол чүгле бирги класс дооскан Ында-мында ырак-чоок дөргүл-төрелиниң аразынга «аянчорук» кылыр дээш школазын база уткан.

Бичии кижиниң келир үезин, салым-хуузун бодавас, чүгле хүнде ажыын көрүксээр ада-ие, дөргүл-төрел бисте амдаа бар.

Ол бичии оолдун школаже баар оруун база-ла төрелдери, ада-иези будалдырган. Игорьнуң школадан оспаксыраан төөгүзү мынчаар эгелээн. Ак-Туругнуң ортумак школазынга өөренип турда, ону бир төрели «Кызылда ачаңга бараалы» дээш эдертип аппарган. Оолдуң адазы Седип-оол болгаш соңгу иели «соок» уткуп алган. Бичии оол оон чаржынгаш Ак-Турутда төрелдеринче дедир дээп келген. Игорь ам школаже не баспастаан...

Мерген Мергенович! Бо ийи бичии хамаатыларның салым-хуузун шиитпирлежиринге дузалап чедирип көрүнер.

К. КОМБУ,
Улуг-Хем район.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың автоорук техникуму хүндүскү салбырга дөрт ай хуусаалыг белеткел курузунга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Курска ортумак школаның 8 клазын дооскан азы өөренип турар оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Олар 8 классты дооскаш, техникумнуң хүндүскү салбырынга кирип ап болур.

Ук өөредилгеге чери орук болгаш хамааты тудугларының техник-тудугжуларын, техник-механиктерни, техник-топографтарны белеткээр. Олар тараазында мергежилдерин чедип алыр:

«Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары»

«Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери»

«Үлетпүр болгаш хамааты тудуг»

«Топография»

Бежээки курстарның (ортектиг) кичээли неделяда ийи катап болур.

Билдириишкиннерни 15 шактан 18 шакка чедир (воскресеньеден аңгыда) хүннүң хүлээп алыр.

Кичээлдер 1976 чылдың февраль 10-дан эгелээр.

Техникумнуң адреси: Кызыл хоорай, Промышленная кудумчузу, 71. № 6, 10, 12, 15 автобустар-биле «Техникум» деп автобус доктаар черге чедер. Айтырарда № 48-38 телефонче долгаар.

Февральдың 7, 8 хүннеринде республиканың хөгжүм-шии театрынга Н. Кузнецовтуң

„ИЙИ ӨН“

деп шиизи болур.

Шии кежээ 19 шакта эгелээр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

7.40—XII Кышкы олимпий оюннарында. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.

10.20—10.30 Чаксар.

10.30—«Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Е. Кибрик.

11.00—Медээлер.

11.10—Документалдыг фильм. Өңнүг.

11.30—«Ада-иелер, силерге!»

12.00—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. Өңнүг.

12.30—«АБВГД-лаар». Өңнүг.

13.00—«Кадыкшылга». Эртем-нептереділгелиг программа. Өңнүг.

13.45—«Дириг амытаннар оранында». Өңнүг.

14.45—14.55—Чаксар.

14.55—«Өрүмнер иштиң мастери». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан. Өңнүг.

15.30—XII Кышкы олимпий оюннарында. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

18.00—«Музыка амыдыралының чаа чүүлдери». Ленинградтан дамчыдылга. Өңнүг.

18.30—XII Кышкы олимпий оюннарындан дамчыдылганың уламчызы. Өңнүг.

18.55—«Бойдус болгаш кижи». Өңнүг.

19.25—XII Кышкы олимпий оюннарында. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.

20.00—Медээлер.

20.15—«Салым-чолдуң шоодуу, азы изиг бус-биле». Документалдыг телефильм. 1-ги серия.

21.55—22.05—Чаксар.

22.05—«Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Е. Кибрик.

22.35—Ф. Шопен. Виолончельге болгаш фортепианога соната (соль минор).

23.00—«Үе». Информастыг программа.

23.30—«Бедик». Уран-чечен фильм.

01.05—02.00 — XII Кышкы олимпий оюннарында. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.

АГААР

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, өске арткаиннарынга 21—26 градус соок болур.

Кызылга ээлир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 21—23 градус чедир соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «От бүргээн далай» (2 сериялыг) 9.40, 12.25, 15.10, 18.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Москва—Кассиопея» 9.20, 11.00, 14.40, 16.20 «Дедир эгиттинмес» 12.40, 18.00. «Даурия» (2 сериялыг) 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшыл дээш кемниг херек үүлгедиин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эргим оол» 15.00, «Онза болуушкун» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«Тыва транспорт эргелелиниң» Кызылда тудуг-монтаж участогу Ак-Довурак участогунга ажылдаары-биле улуг прорабты чалап тур. Айда шалиңы 252 рубль. Ийи ай дургузунда квартира-биле хандырар.

Айтырар адрези: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 30, кадр килдизи.

Виктор Шолбан-оолович Моңгуштуң Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга ортумак школазын 1971—1972 өөредилге чылында дооскан А 428815 дугаарлыг аттестады читкен. Ол документиниң күш чок деп санаар.

Кызыл автоинспекциязының Виктор Ендапович Белтээге тывысканы чолаачылаар эргениң № 467586 шынзылгазы читкен, ону күш чок деп санаар.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000. Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-73, харысаалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаяда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844. ЧАГЫГ № 71.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00056.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 32 (10017) | 1976 чылдың февраль 8, воскресенье | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

2-ги ээлчег ажыглалда

СКД МАРКА-БИЛЕ

ТУЛА ОБЛАСТЬ. Ефремовтуң синтетиктиг каучук заводунда СКД марканың каучугун бүдүрер ийиги ээлчегни ажыглалдаа киирген. Бедунуң шыкарының талазы-биле натуралдыг каучуктан дудак чок чаа продуктуга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Бүдүрүлгениң ийиги ээлчээниң төлевилел күчүзүн шиңгээдип алырга, аңаа СКД марканың каучугун үндүрери ийи катап көвүдээр.

ЧУРУКТА: СКД марканың каучугун бүдүрер ийиги ээлчегиниң чедир өртедир суугузу.

П. МАСЛОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

КОЛХОЗТАР ХУРАЛДАРЫ

Колхозчу тараачыннарның шудургу күш-ажылының, ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң күжениишкиннериниң ачызында колхозтар көдээ ажыл-агыйның механизастаттынган, экономика талазы-биле быжыккан, бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-агыйлары апарган. Чоннуң аъш-чем-биле, үлетпүрнү чиг-эт-биле хандырарынга улуг рольдуг апарган. Колхозчуларның амыдыралының болгаш культуразының деннели бедээн, хоорай биле көдээниң аразында ылгалдар хүн келген тудум-на кызырлып турар. Көдээни социалистиг ёзу-биле чаартыры дээш демиселдиң бүгү-ле үе-чадаларында Коммунистиг партия ленинчи кооператив планын удуртулга болдуруп келген.

Колхозтуң Чижек уставын ёзугаар коллективтиг ажыл-агыйның дээди удуртукчу органы болза, колхозчуларның нийти хуралы болур. Аңаа колхоз баштаар черниң, ревизия комиссиязының ажылын, колхозтуң бүдүрүлге, саң-хөө болгаш өске-даа ажыл-херээниң дугайын, келир үениң сорулгаларын чугаалажыр болгаш соңгуулдаларны чорудар. Ол дээрге колхозчуларга эргелеп-башкарарының школазы-дыр. Ынчангаш ооң кижизидикчи болгаш организакчы ролю улуг.

Колхозтарның отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдары бистиң республикада бо хүннерде эгелеп турар. Ол болуушкунга белеткелдиң үезинде салбыр, ферма, бригада бүрүзүнге тоску беш чылдың болгаш доозукчу чылдың түңнелдерин чугаалажып, 1976 чылдың социалистиг хүлээлгелерин алган. Бо ажылдарга «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле болгаш «Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныштырылга улуг ужур-дузалыг болган.

Колхозчулар боттарының хуралынга кол кичээнгейни мал кыштаглаашкынынче, мал чеминиң курлавырынче, малдың чаш төлүн менди алырынче, часкы хову ажылдарынга белеткелче — 1976 чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринче угландырар ужурлуг. Оон-биле чергелештир эртем-техниканың болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин шиңгээдири, акша-хөреңгини чөп ажыглаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, социалистиг чарышты калбартыры чергелиг айтырыгларны чугаалажыры чугула.

Саң-хөө ажылында контрольдуң сулараанындан чамдык колхозтарда акша-хөреңгини өскээр ажыглаар таварылгалар база бар. Ажыл-агыйларның экономиктиг байдалын экижидер төлээде бухгалтерия аппаратының ажылын шыңгырадыр херек. Ревизия комиссияларының илеткелдеринге бо талазы-биле четпестер бүрүнү-биле айыттынган турар.

Колхозтар хуралдары эрткен чылын мурнуку чылдардан организастыг эрткен, бүгү кежигүннерниң 67,3 хуузу олурушкан. Олардан 300 ажыг кижи азы хурал бүрүзүнге-ле ортумаа-биле 15 хире кижи санал берип турган. Колхоз баштаар черниң, тускай эртемниглерниң болгаш колхозтуң ажылында четпестер шыңгыы шүгүмчүлелге таварышкан. Амгы хуралдарга бүдүрүлгени башкарарының демократтыг чурумун сагыырынче, уставта көрдүнгениниден эвээш эвес кежигүннерниң олурушкан турарын чедип алырынче кичээнгейни улгаттырар херек. Чүге дээрге колхозтуң чедиишкиннериниң үнер дөзү—кижилер-биле ажыл болгай.

Ажыл-херекти дески удуртпаанындан кожа колхозтарның безин түңнелдери аңгы-аңгы болгулаар чорук ховар эвес. 1974 чылда «Мөген-Бүрен» колхозтуң чылда фондузу нийти орулганың 26,8 хуузу, оон иштинде үлеттинмес фондуну долдурарынче шилчидилге 20,0 хуу болган турда, кожазында «Малчын» колхозтуң ол көргүзүглери дараалаштыр 16,6 хуу, 15,8 хуу болган. Мындыг байдалдар өске-даа ажыл-агыйларда бар. Ынчангаш бир рубльге онааштыр фонд эгилдезин чамдык ажыл-агыйларда 80 көпеек чедип турда, өскелеринде оон чартыы хире болуп турар ужуру ол. Ындыг болганда ажыл-агыйжы эвес кижилерден шыңгыы негелдени колхоз хуралдарынга тургузар херек. Ук хуралдарга баштаар черниң болгаш ревизия комиссиязының кежигүннеринге эң-не төлептиг кижилерни соңгуур апаар. Чер-черде партия организацияларының хуралдарны белеткелдиг эрттиреринче сагыш салыр, боттуг дузаны чедирер ужурлуг.

Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң мурнакчы саанчызы, ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң депутаттары Эник Кыргысовна Дугар тоску беш чылда сүт саар планын чедиишкиннинг күүсеткен болгаш партияның XXV съездизинге алдар кылдыр онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы хүннериниден эгелээш-ле база бедик көргүзүглерниг ажылдап эгелээн.

ЧУРУКТА: саанчы Э. К. ДУГАР.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ИЛЬИНКАЧЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Бай-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң малчыннары онгу беш чылдың бирги чылын хериин балымнар-биле эгелээн. СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уткуржыр дээш социалистиг чарышты калбарткан тунниелинде колхозтуң мал семиртикчилери январь айда күрүнеге 82 тонна эътти дужаагаш, квартал планының даалгазындан 2 тонна эътти ажыр саткан. Күрүнеге саткан малдарның кужу семис болгаш деңнези база бедик болган.

Колхозтуң Анна Васильевна Давааға удуртурган сүт-бараан фермазының ажылдакчылары бо чылдың январь айда база эрес ажылдаан. Колхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 130 тонна сүт садар планныг. Саанчыларның болгаш кадарчыларының кызымак күш-ажылының ачызында кварталда планныг даалганың чартыы—65 тонна сүт күрүнеге саттынган. Кыш берге турза-даа, чыл эгезинден бээр төрүттүнген бызааларны ферма бүрүнү-биле камгалап алган.

Ажыл-ишке кызымак бо коллектив партияның XXV съездизиниң ажыттынарынга чедир күрүнеге сүт садарының ийи ай чартыктың планын күүседир дээш улуг күзел-соруу-биле ажылдап турар.

С. ЧИГЖИТ.

Ростовчуларның ажыктыг дуржулгазы

Ростов областың «Зимовниковский» совхозу эъткир мал ажылын организастаарының эки үлегер-чижээн чурттуң хөй-хөй ажыл-агыйларынга көргүзүп турар. Оон коллективи малдарның янзы-бүрү уксааларын өстүрер дээш хайнакташтырар талазы-биле чүс-чүс шенелде-шинчилелдерни кылган. Инектиң эң дээре селекциялыг хайнаан аңаа өстүрген, ол хайнакты нептередир чорук инек эъди бүдүрериниң ажыктыын бедидер. Ховунуң шилги инээ, калмык болгаш сант-гертруд деп үш уксааның, а ол ышкаш ховунуң шилги инээ, шароле болгаш киан дээр үш уксааның инектерин хайнакташтырарга, эн эки түңнелдерни берип турар. Совхозтуң фермаларынга ол хайнактың аныяк малының хонуукта ортумак немелде деңнези килограмм ажыг турар. 20 ай назылыында хирит деңнези 530 килограмм болур. Аңаа чорудуп турар шинчилелдер улуг эртем албан черлериниң шинчилелдери-биле деңнежип болур. Зимовниковский районга ол совхозтуң баазазынга эъткир инекти семиртир азыраар талазы-биле ажыл-агыйлар аразының улуг эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының организастаар деп турар.

— Мал ажылының ол адырының айтырыын бисте комплекстиг шиитпирлеп турар— деп, совхозтуң директору Г. Щ. Безуглов чугаалаан.— Бис селекция ажылдары-биле чергелештир, фермаларны техниктиг чаарты дериирин чорудуп турар бис. Ажыл-агыйда механизастаттынган дөрт комплексти, аазэн каш чем цехтерин тудуп тургускан. Малдарга чемни чүгле ыяк белеткээш берип турар бис. Совхозта төрүүр инектер 5 муң баш. Ол—селекцияның алдын фондузу. Мал чеми культураларны болгаш сигеннерни суггаттыг черлерге тарыырының күселин-биле мал чемиң магадылаттынган баазазын тургускан.

«Зимовниковский» совхоз—Донда кара чаңгыс ындыг ажыл-агый эвес. Мыйыстыг бода малдың эъткир уксааларын хайнакташтырын өстүрерин ында өске-даа колхозтар болгаш совхозтар база чорудуп турар. Оларның дуржулгазын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы чүүлдүг деп көрген болгаш ону калбаа-биле нептередирин сүмелээн.

«Донмясопром» деп ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлге каттыжыышкынын Ростов областа тургускан. Аңаа «Братск» болгаш «Пролетарский» мал семиртир азыраар ийи шил, малды үлетпүр үндезининге семиртир азыраар талазы-биле районнарда күрүне каттыжыышкыннары болгаш эъткир мал өстүрүп турар 50 совхоз кирип турар. Ында ажылдап турар семиртилге шөлдеринге чыл дургузунда кайызының-даа хирит деңнези 450 килограмм 50 муң ажыг бугажыктарны семиртир азырап турар. Оон аңгы база ийи ындыг шөлдү ам тудуп турар. Оларны ажыглаалга киирерге, бүгү семиртилге шөлдери чылда 130 муң баш бугажыктарны семиртир азырап болур аргалыг.

«Донмясопромнуң» ажыл-агыйлары бо беш чылдың төнчүзүнде 170—180 муң тонна бараанныг продукцияны чылда бүдүрерин төлевилээн, ол болза областа инек эъдиниң бүдүрериниң нийти хемчээлиниң 90 хире хуузу болуп турар.

(СЭТА-ның корр.).

ҮЕНИ МУРНАВЫШААН

Үе шапкын. Амыдырал база оон-биле деңге хөгжүп орар. Үе-шаг эрткен тудум бистиң амыдыралывысче чаа-чаа чаартылгалар, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер, базымнар немежип турар.

Партияның XXIV съездизинден бээр үе дургузунда Улуг-Хемниң он талакы эриинде № 3 АТБ материал-техниктиг баазазын быжыглаар, күш-ажылчы ажыл-херээниң-даа талазы-биле улуг өзүлделиг, көскү чедиишкиннерлиг болган.

Чоокку үеге чедир-ле бо автобүдүрүлге төрелдешкек коллективтеринден чыдып каап турган болза, ам мурнуу одуругда кирген. Тоску беш чылда № 3 АТБ-ниң чолаачылары улус ажыл-агый ужур-дузалыг 1.814 муң тонна чүъкту сөөрткен, азы 1971 чылда чүък сөөртүлгезиниң хемчээли 234 муң тонна турганындан 1975 чылда 460 муң тонна четкен. Тоску беш чылда чолаачыларның 11 бригадалары боттарының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Ам 1977—1978 чылдарның үлүүнде ажылдап турар чолаачылар бригадалары эвээш эвес. Ленин ордениниң эдилекчизи В. Жбановтуң бригадазы 1977 чылдың апрельдиң, А. Ждановтуң удурткан бригадазы 1977 чылдың марттың үлүүнде ажылдап турар. А тус-тус чолаачылардан П. Мячин, П. М. Шуберт, И. И. Крыщов, И. Г. Корниенко болгаш оон-даа өскелер 1978 чылдың февраль-март айларының үлүүнде ажылдап турар. А эрткен чылдың октябрьда 2 дугаар автоколоннаның чолаачылары беш чыл планын күүседипкен. Эш И. Бочаровка удурткан колонна бүгү көргүзүглер талазы-биле планын-даа, бедиткен социалистиг хүлээлгезин-даа ажыр күүсеткен. Оларның кызымак, чүткүлдүг ажыл-ишиниң ачызында 81.075 муң тонна-километрни 4 чыл 10 айларда ажылдап кылгаш болгаш 836 муң тонна чүък сөөртүнген.

— Социалистиг чарыш бүдүрүлгеге күш-ажылдың организациязын, кижилериниң материалдыг сонуургалын, ажылга харысалгазын бедидеринге улуг идиглиг болган. Ооң түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерни «Чаңнык» деп дыңнадыг бюллетеньге дарый чырыдып турар бис. Чедиишкиннерниң база бир чажыды — кижилер-биле ажылды экижиткенинде, күш-ажылдың сагылга-чурумун бедик деңнелге тургусканында — деп, ында партия организациязының секретары П. В. Терехов чугаалаар.

Слесарьлар Н. Максименко, В. Севекпит, чазанчы А. Соловьёв болгаш оон-даа өскелерге коллектив чоргаарланыр.

Чолаачы Иван Крыщов — бүдүрүлгениң хоочуннарының бирээзи. Ол бодунуң шилип алган мергежилин хүндүлээр, аңаа ынак.

— Беш чыл мурнунда чаа машина алгаш оон-биле 390 муң ажыг километрни эрттим. Машинам чаңгыс-даа катап септелге эртпээн, озал-ондак-даа кылбадым — деп, дуржулгалыг чолаачы чугаалап орар. Ол беш чыл дургузунда 2150 муң тонна-километрни ажылдап кылгаш, 7 муң 700 тонна ажыг чүъкту, азы планда көрдүнгенинден 2.200 тонна хөйнү сөөрткен болгаш беш комплект резинаны, 19 муң литр бензинни камнап алган. Камнап алган бензини-биле ол 31 катап Абакан четкеш кээп болур. Мурнакчы чолаачы эш Крыщов ам 1978 чылдың декабрьның үлүүнде ажылдап турар.

Онгу беш чылдың баштайгы айы доозулган. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш шынарының бо беш чылын коллектив күш-ажылчы базым-биле эгелеп, январьда чүък сөөртүлгезиниң планын 2 хонук эрте күүсеткен. Чарыштың тиилекчизи Н. Погаревтиң удуртканы бо колонна күш-ажылчы тиилелгезин СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге тураскаадып, съездиге рапортка ат салыр эрге дээш демиселдиг чарыжын ургуулчулевишаан.

Д. ЕНДАН.

МАЛ ХҮР

«Октябрь 30 чылы» колхоз — Чөөн-Хемчик районда база бир улуг ажыл-агый. Колхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Амгы үеде колхозта 15400 шээр. 1060 ажыг бода мал кыштаглап турар. Ында мал оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Колхозтуң удуртукчуларының кол кичээнгейи малдың төлүн менди камгалап алыр, кыштаглаашкынны хурчаагай, организастыг эрттиреринче угланган. Сөөлгү ийи чылда болган кандаашкынның уржуундан колхозтуң девискээринге оът-сиген хирелиг үнген. Мал чеми белеткээр план күүсеттинмээн.

Күстен бээр 3 чаа кыштагны тудуп, чамдык эрги кыштагларның септелгезин кылган.

Малчыннарда мал чемин бүрүнү-биле чедирген.

Малга чем курлавырларын көвүдедири-биле Өвүр районче бир звенону хыыргыыш белеткээри-биле чоруткан. Оон 70 тонна хыыргыышты сөөртүп экелгеш, малга ылбыратып берип турар. Хыыргыыш белеткээш, ону сөөртүрү ам-даа уламчылап турар. Малчыннарга сиген, саван, одаар чүүлдер чедирер тускай техниканы быжыглаан. Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазының экижидер талазы-биле чамдык хемчеглер база алдынган.

Кадарчыларда сакманщиктер дузалажып турар. Кадарчы Оңдар Арна бир дугаар төрүүр хойлуг, ам ооң хою төрүп эгелээн. Чаа төрүттүнген 120 хураган онча-менди алдынган. Ажыл-ишчи малчын кыштаанын чоогунда оъдуп камнап, малды таарыштыр одарладып турар. Кожазы хоочун малчын Түлүш Шожаан 225 хураганны, Оңдар Аяк-Хээ 150 хураганны, Оңдар Амыр-оол 194 хураганны, Куулар Маңнай-оол 170 хураганны камгалап алган.

Нийти колхозтуң төрүүр хоюнуң 39 хуузу оолдапкан. Колхозта бо хүннерде 2163 хой төрээн, оон мынча хураган онча-менди алдынган.

Сакманщиктерден Ооржак Долгар 100, Моңгуш Дакаа 100, Куулар Моңа 170, Куулар Мандыкай 113 хураганны тус-тузунда менди доруктуруп, өстүрүп турарлар.

О. САВЫН.

Эгелээшкинни чүүлдүг деп көрген

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). Ийи даараар «Парижская коммуна» фабриканың болгаш Ф. Э. Дзержинский аттыг «Трехгорная мануфактура» комбинаттың бүдүрүлгелерде депутаттар бөлүктериниң эгелекчи саналын Моссоветтиң күүсекому чүүлдүг деп көрген. Депутаттар бо чылдың баштайгы ийи айының хууда даалгаларын партия съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир, а чыл даалгазын — Улуг Октябрьның 59 чыл оюнга чедир күүседир деп шиитпирлээчинер. Чижээ, «Парижская коммуна» фабриканың белеткелчизи, найысылалдың Москворецк райсовединиң депутаты З. П. Старостина планын ажыр 400 эжеш идикти кылыр, бараан бүгү продукцияны тергиин эки шынарлыг дужаар деп ындыг хүлээлгелерин алган.

Найысылалдың фабрикаларында, заводтарында, каттыжыышкыннарында болгаш фирмаларында 250 ажыг бүдүрүлгечи депутаттар бөлүктери ажылдап турар. Оларда ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтериниң беш муң хире депутаттары ажылдап турар. Олар шуптузу СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыштың мурнуку одуруунда чорул, хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар.

Шынарның болгаш бүдүрүлгениң ажыктыының онгу беш чылының баштайгы чазы удавас келир. Ынчангаш аңаа белеткел ажылдарын калбартып, республиканың ажыл-агыйлары техника септелгезин улам шапкынчыда берген. Ону дараазында чижек-биле тодаргай бадыткап болур. Бир эвес 1975 чылдың февраль 1-де республикага септеже чогуур бүгү тракторларның 42 хуузун кылган турган болза, бо чылын 53,5 хуузун септеп алган.

Бо чылын 1485 трактор («Скотопром» тресттиң санавазы) септээр планныг тургаш, республиканың ажыл-агыйлары 784 тракторну септээн. Таңды район септелгеге кирер ужурлуг 212 тракторунуң 149-зун септеп ап, планын 65,6 хуу күүсеткен. Ыландыя районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң механизаторлары шапкынчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Ук ажыл-агыйның механизаторлары «Бүдүрүлгениң

Тракторлар септелгезин шапкынчыдар

ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга хей-аът кирип, күш-ажылчы тура-соруу көдүрлүп, техника септелгезин шапкынчыткан. Колхозчу тараажыларның сагланн сөзү ажыл-херектиң түңнели-биле карышпайн, амыдыралга боттанып турар. Ажыл-агый 27 тракторну бо чылын септээр планныг. Ам ында 24 трактор кылдынган. Планы 88,8 хуу күүсеттинген. Колхозтуң механизаторлары тракторлар болгаш кожут машиналарын септээр планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарының бетинде доозуп алырынга быжыг бүзүрелдиглер. Партийжи съездиге оларның күш-ажылчы төлептиг бэлээ ындыг.

Техника септелгези Чөөн-Хемчик, Эрзин, Кызыл, Бай-

Черниң кежиин четтирер дизе

Тайга районнарының ажыл-агыйларында багай эвес чорууп турар. А Өвүр, Улуг-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем, Тожу, Бии-Хем районнар тракторлар септелгезин оожум темп-биле кылып, хожудап турарлар. Моңгун-Тайга район 11 трактор септээр планының чаңгызын-даа кылып албаан. Үстүнде районнарда көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш ажыл-агыйларының тускай эртемниглери техника септелгезин дүргедедири, септээн тракторларның шынарынче кол кичээнгейни угландырары чугула. Ол талазы-биле боттуг удурталганы черчерде партия организациялары чедип ап, септекчилер ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарын хандырар херек.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаал Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң механизаторларының хей-аъдын көдүрген. Олар совхозка эрттирген шапкынчы неделяга идепкейлиг киришкеннер. Механизаторлар неделя дургузунда 5 тракторну, 150 илиирни, 5 сеялканы, 4 андазынны болгаш тракторларның 8 моторун септээн. Шак ындыг күш-ажылчы чарыштың ачызында совхозтуң механизаторлары септелгени шапкын болгаш шынарлыг чорудуп турар.

Тракторлар септелгези Кызыл районнуң «Шамбалыг», «Кок-Тей», «Суглак», Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», Бай-Тайгада «Тээли», Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхозтарда багай эвес. Ол совхозтар бо чылын септеже чогуур тракторларының 70—84,2 хуузун кылып алганнар. Бо ажыл-агыйларның тускай эртемниглери часкы хову ажылдарынга белеткелди чугула кылдыр көрүп, механизаторларның күш-ажылын эки организастаанын үстүнде чижек көргүзүп турар.

Февраль 1-де медээ ёзугаар алырга, «Кызыл тук» совхозта 9, «Буруңгаар» совхозта 11, «Совет Тыва» совхозта 8, «Тоора-Хем» совхозта 3, «Торгалыг» совхозта 3, «Хемчик» совхозта 6 трактор септеттинген болуп турар. Бо ажыл-агыйлар септелгеге кирер ужурлуг тракторларының чартыын безин кылып албааннар. Септелгениң темпизи куду, күш-ажылды организастааны четпес.

Ажылда бар четпестерни чайладып, социалистиг чарышты калбартып тургаш, септелгениң темпизин дүргедедири — ол ажыл-агыйларының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш удуртукчуларының хүлээлгези.

КЕЗЭЭДЕ ЧОН-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады

ЧАДААНА хоорайның адының дужунда оон-биле чоржалашкан чүве дег, чаа суур харагаңнар арызының дазырашкында чаттыла берген чыдар. Оон иштинде талазын Чадаана хемниң теректер, талдар, хадыңнар үнген арыы хаажылаан, а бедээ талазын — бора шаттар хумагалаан ыш-каш хүрээлеп алган турар. Бо дээрге СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң төвү-дүр. Мында ады-сураа алгаан, ажылы-биле мактатканкижилер-даа хөй. Оларның бирээзи-биле номчукчуну таныштырып көрейн.

Совхозтуң конторазы дөрбелчин хевирлиг улуг бажың. Ажыл шагы төнген-даа болза, оон кижилер үнүп-кирип тур. Бир булунда делгем өрээл. Даштындан көөрге, кижи орту-зу эртип чоруур назылыг хире, шериг чораан болган, дүрт сынныг ам-даа хоюг хевээр, делгем эгиннерин мөге-шыырааң херечилеп турар. Чазык арын-шырайлыг эр бөрде стол артында олур. Мени көре тыртып каапш, өөренген шериг чаңчылы-биле тура халып, эдилекчизинден мендилешкеш, сандайже олурарын чалады. Совхозтуң директору — Тимофей Күжегеевич Пичен-оол ол. Оон амыдырал-чуртталгазында орук дээзүнү ам-даа ындыг, элээн могап-турупкан хире: ол хүн арыгда, даг-да хамык малчыннарын эргип, барбаан-на чери чок. Ынчалза-даа чок мээн салган айтырыгла-рынга күзелдиг-биле харыылап олур.

Тимофей Күжегеевичиниң СЭКП-ниң XXV съездизинге Тывадан бээр делегаттарның бирээзинге соңгааш, областың партия организациязы аңаа улуг идегелди көргүскен. Ол дугайын Тимофей Күжегеевич мынчаар чугаалады:

— Мени көргүскен ол бедик алдарны хамыктың мурнунда бистиң совхозтуң бүгү ажыл-ишчилеринге, оон коммунистеринге хамааржыдып турар мен. Совхозтуң бүгү байдалы оларның карак-кызыл күш-ажылының үре-түңнели-дир. Бисте ады-сураа үнген алдарлыг кижилер-даа хөй. Оларга чоргаарланып турар бис. Ындыг малчыннар ол-ла болгай. Ындыглар-биле чугаалажып болдунарга, ончуг солун.

ДИРЕКТОР болуунун дугайында хөй сөс чугаалавазы Мактаныр хөөн чок, бичии сеткилдиг оон-на билдим. А ажыл-херек дугайын чугаалажы бээринге ажыл-агыйның төөгүзүн директор бичии база-ла бижеп каан берди.

...1963 чыл. Ынчан Хайыраканга шыдал-буразы хире-лиг колхоз турган. Колхозчулар Тимофей Күжегеевичини колхоз баштаар черинин даргазынга соңгаан. Идегелди бүзүредир ужурлуг. Бир-ле коммунистке идегээни партияның палгаазын чайлаш чок күүседир апаар. Чүүден эгелээрил? Чүнү мурнаа чорудуруул? Ол болгаш оон-даа өске айтырыглар дарганың баштайгы базымнарындан эгелеп-ле тургустунуп турган. Бодап көрүңер даан. Колхозтуң экономиказы кошкак. Дужуу ведергей чавыс. Инектен саап алыр сүт хензиг. Малдың хорамчазы улуг. Мергежилдиг тускай эртемниг кадрлар чедишпес. Оон кадында тудуг-суурну база тургузар.

— Баштайгы үеде шиитпирлээр айтырыгларның хөйүнге мырыңай аайлаарап тургаан мен, — деп, Тимофей Күжегеевич сагып чугаалады. — Сайзыраан ажыл-агыйны көдүрер тодаазы, хамыктың мурнунда кижилер-биле ажылды үндезини-биле экижидери, ажыл-херекти шын организастаары, материалдыг идиг бериишкинин шын ажыглаары эргежок чугула деп, коммунистер-биле чугаалашкаш, ынчаар шиитпирлээн бис. Бир ындыг чижекти көргүзүп көрейн. Ол үеде саар инекке онаажыр чылда муң литр безин четпес сүт саап ап турду. Бир-ле катап саанчы Моңгуш Алдын-кыс-биле ужуражы бергеш, оон айтырдым:

— Чылда бир инектен каш килограмм сүт саап алдыңар, Алдын-кыс Санаа-Байыровна?

— 900 килограмм — дий-дир.

— А өскелериниң кандыгыл?

— Оон-даа шуду ийин.

— Өске районнарда бир инектен 2000 кг ажыг сүттү саап турар-дыр. А бис аңаа чүге четпес деп бис? Инектерниң үксазы база эки-дир.

— Үксаа эки-даа болза, кажаа-хораа болгаш чем чокта хөй сүт кайын алдынар боор.

— Ол шын-дыр, харын. Ам ынчаар дүгүржүп алылы. Фермага үлегерлиг кажаа-хораалы тутурар дугайында айтырыгны мен колхоз баштаар черинге тургузайн. А сен ашкак, идепкейлиг кижи-дир сен, ынчангаш саанчыларның ажылга кызымак, чүткүлдүг болуруп чедип алырын оралдаш...

Ол чугаа аваа салгын-биле хадып чоруй барбаан. Ийи чыл эрткенде-ле механизастаттынган инек кажаазын фермага туткан. Оон-биле чергелештир ферманы коммунистер, комсомолчулар-биле база быжыглаан. Ынчаар орта ажылдың түңнели дораан-на каракка көскү апарган. Элээн каш чылдар эрткенде-ле ферманың саанчылары республикада эң мурнакчыларның деңнелинге чедип турар апарган. Бүгү-ле чүве ажылды билдилиг организастаарындан дөзүл оон-на төрээн.

ТИМОФЕЙ Күжегеевич болуруң кызымак шудургузу-биле, организакчы мергежилдии-биле хожудангай ажыл-агыйны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрүп шыдаан. Ажылды организастаарынга оон арга-мергежилдии, кижилерни хүндүлээчели, ак сеткилдиин көргеш, ажыл-ишчилер ону хүндүлээр, оон аайындан эртпес, нийти ажыл-херектиң эрге-ажыы дээш сагыш човаар апарган. Директорнуң ажылының чажыдын чогум-на мында.

Ажыл-агый шак ынчалдыр көдүрлүп эгелээн, оон экономиказы чылдан чылче быжыгып, ажыл-ишчилериниң моральдыг болгаш материалдыг сонуурганы бедээн. Малдың баш саны көвүдеп, продуктузу-даа бедээр, тарааның база өске-даа культураларының дүжүткүрү улгаткан, мал, чер ажылының культуразы сайзыраан.

Чоорту бо ажыл-агый районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи апарган. Ылдыг коммунист, партийжи удуртукчу, ажыл-агыйжы кижи бисте келген-дир деп чүвени чон биле берген, ажыл-ишчилериниң ортузунга директорнуң ат-алдары бедээн. Бүдүрүлгеге күш-ажылчы сагылга-чурум экижээн. Ажыл-ишчилерден, специалистерден негелде улгаткан. Чүге дээрге директор бодундан болгаш оон удуртулгазында кижилерден негелделиг. Ол ындыг болбастың аргазы чок. Тыва эки турачылар-биле украин черге барып, фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннар үезинде билжиит тура-соруукка, сагылга-чурумга ол чанчыккан. Ол аңаа взвод командири чораан. Дубно, Ровно, Сурмичи дээш тулчуушкуннарга ол дайынчы оору-биле кады эрес-шудургу туружкан. Оон дайынчы шылгаралын Төрээн чурт бедик-биле үнелеп, орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз ам хөй алдарлыг улуг ажыл-агый болу берген. Тоску беш чылдың доозукчу чылында совхоз багай эвес түңнелдерни чедип алган. Сүттү болгаш дүктү бүдүрериниң база куруңге садарының беш чыл планын, хойнуң баш санының өстүрериниң онаалдазын ажыр күүсеткен.

СОВХОЗТУН төвү Хайыраканда болгаш Хендергей салбырында түлүг ажылдары дыка калбарып келген. Тоску беш чылда 2500 дөрбелчин метр ажыг шөлдүг бажыңнарны болгаш культура-амыдыралдың база ажыл-агыйның өске-даа хөй объектилерин ажыглалда киирген. Электрижиглиге кайгаар нептерээн. Бедик вольтулуг электри энергиязын чүгле суурларга эвес, харын малчыннарның турлагларында безин ажыглап турар. 53 бажың газтыг. Оңгу беш чылдың бо баштайгы чылында 418 муң рубльдиң акша-бүрү тудуг ажылдарын кылыр болгаш 20 ажыг бажыңнарны тудар.

Бо ажыл-агый болуунуң суралгыг мурнакчыларынга чоргаарланып турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденниг Алдын-кыс Моңгуштуң удурткан Дөргүн сүт-бараан фермазы чүгле районда эвес, харын республикада мурнакчыларның бирээзи. Ферма тоску беш чыл планын эрткен чылдың сентябрьда күүсеткен. Мында Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Маадыр-ие Дүктүг Ондар, Зоя Моңгуш, Долума Моңгуш ышкаш саалданың өзулуг мастерлери хөй. Ферманың коллективи ам бо кышкы үеде-даа сүт саалдазын кудулатпайн, инектен-не хүнде 9—11 литр сүттү саап ап турар. Саанчылар партияның XXV съездизинге алдар кылдыр оон ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның онаалдазын хуусаа бетинде күүседирин, он тонна сүттү пландан ажыр садарын хүлээнген.

Дөргүнчүлер оңгу беш чылдың баштайгы чылында бедик хүлээлгени алган. Инектен-не 2250 литр сүттү саап, 600 тонна сүттү бүдүрерин, 500 тоннаны куруңге садарын, чорууур чүс инекке онаажыр 90 бызааны доруктурарын, бызаадан-на хонук санында 500 грамм немелде деңзини алырын шиитпирлээн.

Хой ажылының мастерлери Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Чудуйчаа Сат, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну, хөй-хөй дайынчы шаңналдарның болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Вера Бээзар, Очаа Ооржак тоску беш чылдың доозукчу чылында чорууур чүс баш хойга онаажыр 100-тен 115 баш чедир хураганны өстүрүп, ажыл-агыйга эң өрбиин дүктү киирген.

— Бистиң малчыннарывыс, механизаторларывыс партияның XXV съездизин төлептиг уткуур, нийтиниң малын кыштаан хүр ажырар дээш бүгү хемчеглерни ап турарының ачызында малдың кышкы байдалы эки, чеңи-даа четчир — деп, директор чугаалады. — Бо хүннерде инек болгаш хой төрүп эгелээн, оларның чаш төлү меңдя алдынып турар.

СОВХОЗТУҢ техниктиг хандырылгазы сөөлгү чылдарда дыка өскен: ам мында 30 ажыг чүък машиназы, 28 комбайн, 50 ажыг трактор болгаш кезээ ажыл-агыйның өске-даа хөй янзы техниказы бар.

Тываның хоочун механизаторларының бирээзи РСФСР-ниң алдарлыг механизатору, Ленин орденниг Кара-оол Санзакович Чавыдак, совхоз бүдүрүлгезиниң хоочуну Мария Шоочаевна Санты-Бадырчаа, кадээ профессионал-техниктиг училищениң совхозта салбырының башкызы Очур Шанмакович Ховалыг ышкаш алдаралыг кижилер аныяктарның идегелдиг дагдынмкчылары болуп, боттарының ажылдычы байлак дуржулгазын оларга дамчыдып бериш турар.

Ажыл-агыйның экономиказының хөгжүп, ажылчыннарының ажыл төлевириниң өзүп турары-биле чергелештир, оларның материалдыг чаагай байдалы болгаш культура деңнели союзаы чоң бедип орар.

Совхоз кезээ ажыл-агыйның специалистери-биле бурун хандыртынган, оларның хөй нуруузу — ол-ла черге төрүттүнген, өскен кижилер. Күш-ажылчы шылгаралы дээш эрткен чылдарда орден болгаш медальдар-биле 34 кижи шаңнаткан.

Т. К. Пичен-оолдуң ажылдаар хүнү эртен эрте баштайгы эгелээр. Дөртен чылдар үезинден бээр коммунист, үжен мунчуларының бирээзи, кезээ ажыл-агыйны көдүрер дээш идепкейлиг, болуп бердингени демисежчи ол кижи ынчалдыр ажылдап чанчыккан. Оон шиитпирлевес айтырыы-даа чок. Ону үргүлчү обут кырынга турар кижи деп чугаалап болур. Совхозтуң ажыл-ишчилери ажылдап, чурттап турар чер бүрүзүн — салбырларны, бригадаларны, фермаларны, кыштагларны директор хүнүн чыгы кезиир. Ону чер-ле болганда кижилер манап турар.

— Бистиң ажылывыста четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Мал болгаш чер ажылының продуктуузу ам-даа чавыс. Ынчангаш ол айтырыгларны бүгү специалистерниң, ажылчыннарның киржилгези-биле шиитпирлээриниң хемчеглерин ап турар бис — деп, Тимофей Күжегеевич чорупп турунда түңнеп чугаалады. Кижилер-биле чугаалажып, ажылдап, олардан негелдени салып билир кижиниң чугаазынга хаңы бүзүрел-биле дыңнаныптым.

КОММУНИСТЕРНИҢ ленинчи улуг партиязының ээлчеглиг съездизиниң делегады болуруунда артык улуг ат-алдар, алдар-хүндү, харыысалга кайын турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, ленинчи партияның кезээде ажыл-ишчи хайынчызы Тимофей Күжегеевич коммунистерниң ол бедик идегелин шыңгызайып тыдаарынга кымда чигзинмес.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады **Т. К. ПИЧЕН-ООЛ;** он талазында — РСФСР-ниң алдарлыг механизатору персоналдыг пенсионер **К. С. ЧАВЫДАК** аныяктар-биле; солагай талазында — совхозтуң мурнакчы саанчылары **Д. ОНДАР, З. МОНГУШ, Д. МОНГУШ.**
В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотолары.

ПЛЕНУМ БОЛГАН

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң II пленуму болуп эрткен. Партияның XVI область конференциязының түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар-ның илеткелин аңаа дыңнап, чугаалашкан.

«Шекпээр» совхозтуң директору Ш. Ооржак, «Хемчик» совхозтуң хойжузу С. Саны-Маадыр, «Ден-Терезин» совхозта партия организациязының секретары Ч. Сарыглар болгаш өскелер-даа саналы бергеннер.

СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи М. Е. Абрамов пленумнуң ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

„ШЫНГА" харыы

КЫШТАГЛААШКЫН ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Бо чылдың январь 6-да үнген солуңга «Кол ынчаангайын — кыштаглаашкынче» деп эгелиг «Шынның» рейд бригадазының чүүлү парлаттынган. Ук чүүлде Чөөн-Хемчик районда мал кыштаглаашкынында шыңгыы четпестерни ушкаттып турарын рейд бригадазының кежигүннери илеректээн.

Мында бижип турары болза, «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа, Ак-Тал-Аксы, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, Ленин аттыг колхозтуң Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермаларында кыштаглаашкын дүвүреңчиг. Үстүнде айыттынган черлерде инектерниң ажаалдазы багай, кажаалар септеттинмээн, мал чеми чедир белеткеп алдынмаан, совхозтарының болгаш колхозтарының мал эмчилери ай-айы-биле малчыннарга барбаан.

Чижээ: Хөндергей салбырының мал эмчизи хөй кадарчызы Б. Мартылдайның ааалынга ноябрь айдан бээр келбээн.

Райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальнииги эш Н. Яланеттуң шугумчунуга хамааржыштыр редакцияга бижээни болза:

Рейдиниң илереттинген четпестер шын боор бадыткаттынган. Ол четпестерни чайладыры-биле хемчеглерни ап чорутткан. Сүт-бараан фермаларында байдал ам экижээн. Амгы үеде районнуң колхоз, совхозтарында мал чемгерер 8 цехтер немей ажылдап эгелээн, кажааларны чылыдыр септээн, сүт саалдазының учётун база эде тургускан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң 1975 чылда мал ажылының талазы-биле кылган ажын түңнээн балансы комиссиязы бо талазы-биле ажылды четпес деп көрген. Совхозтуң кол зоотехниги эш В. Моңгуштуң мал кыштаглаашкынының кошкак удуртуп келгенин хөөн январь айда шалыының үштүн бирин тыртыкан. Ол-ла айда «Чыраа-Бажы» совхозка эрткен тываладаның түңнелинде совхозтуң мал ажылында хөй четпестер илерээн. Ынчангаш совхозтуң кол зоотехниги болгаш мал эмчизи хемчег алган.

Херээженнер чөвүлелинде

ДЕМНИГ КҮШ

Тес-Хемниң херээженнер чөвүлелдери тускай ажылдап кылган хемчеглер бүгаар «Эң эки саанчы», «Эң эки кыргынчы» дээш, өске-даа конкурстарны эрттирип, маадырлар-биле ужуражылгаларны, херээженнерниң чайгы, кышкы спартакиадазын чер-черлерге организастап эрттиргеннер. Районда нийтизи-биле херээженнерниң 5 чөвүлели, 35 агиткартира болгаш Самагалдай суурда 8 микрорайоннар бар. Бо дээрге херээженнер ортузунга политмассалыг ажыл чорударынга улуг күш бооп турар.

«Чодураа» колхозтуң, Берт-Даг суурнуң, Самагалдайның херээженнер чөвүлелдери багай эвес ажылдап турар. «Чодураа» колхозтуң Хирээлтей сүт-бараан фермазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик адын тевептиг эдилеп турар. Саанчы бүрүзү партияның XXV съездизинге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелер алгаш, чарыштың эгелекчилери болганнар.

Чоокта чаа Самагалдай суурга микрорайоннар концерттиниң көрүлдези болуп эрткен. Аңаа туруп 6 микрорайон киришкен концерттиң тематиказы — партияның XXV съездизинге делегейниң херээженнер чылынга турасканткан. Концерттерниң үткашылары болган оол-кыргызуу элээн эки шыңарлыг болганының жиори кежигүннери демдеглээн.

Суурнуң херээженнер чөвүлели библиотека ажылдакчылары-биле кады В. Закруткинниң «Авыралдыг ие» деп номунга номчулга конференциязын, «Кыстың чоргаарлалы» деп тематиктиг кежээни, «Херээжен дугайында тоожу» деп кинонуң сайгарылгазын бедик деңнелге эрттиргеннер.

СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи болгаш районнуң херээженнер чөвүлели арагалаашкынга удур демисел комиссиязы-биле кады арагага хандыкканнар, уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас херээженнер-биле доктаамал ажылды чорудканының түңнелинде, ындыгларының саны эвээжеп, оларның хөй нуруузу ажыктыг күш-ажылче хаара туттунганнар. «О-Шынаа», «Тес-Хем» совхозтарга, «Ак-Эрик» колхозка корум-чурумнуң, политсоредилгениң, херээженнерниң нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржилгениң, хөй ооддаашкынының үезинде малчыннарга бөттүг дуза чедирип, сакманшылдарның организастаарының дугайында семинарларны эрттиргилээн.

Оон-биле кады чамдык ажылдар кылдынып турза-даа херээженнер чөвүлелдериниң ажылында четпестер база бар. Чөөнүң чурттап турар чериниң ай-биле политкижизидилгелиг ажылдар ам-даа үениң негелдезинге чедир тургустунмаан. Шериглже аныяк оолдарны үдээри, аныяктарның куданын, чаа паспортту тывызырын, чаа төрүттүнген уругларга төрүттүнгениниң дугайында херечилелди тывызырын байырлалдыг байдалга эрттирери чугула. Аныяк херээженнерни механизаторнуң мергежилинге өөредип алырынче ам-даа чедир пропагандалавайн турар.

Агиткартиралар болгаш микрорайоннар чүгле ай-айда концерт көргүзүп кагбайн, политмассалыг ажылды доктаамал чорудары негеттинип турар. Ылангыя ажыктыг ажыл кылбас, арагалаашкынче хандыкканнар, хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле доктаамал беседаны кылып, чурттап турар бажыңынга-даа барып, амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып, школага уругларының өөредилгезин хынаа, оларның дугайын чон мурнунга чугаалажып, ам-хуузунуң судунга көрүп, тодаргай хемчеглерни алыр болза, байдал улам экижиир. Ындыг кижилер-биле колхозтарның база совхозтуң удурткчулары, чер-черле кодээ Советтер, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш культура ажылдакчылары шупту чаңгыс демниг, негелделиг ажылдаарын негеттинип турар.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде мынча деп айыткан болгай: «Ажылдап турар херээженнерниң күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарын экижидер. Чаш уруглуг болгаш ажылдап турар херээженнерге уж чаш уруг бир хар четкиже ону азаап-карактаары-биле холбашкан төлевириниң чамдык хүннерин төлеп бээрин доктаадыр. Уруглуг херээженнер долу эвес ажыл хүнүнге ийикпе ам долу эвес неделялыг болурунуң, ол ышкаш бажыңга ажылдаарының калбак аргаларын тургузар». Бо дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың херээженнер дугайында чаагай сагыш салыышкынының база бир тодаргай илерээшкини-дир. Аңаа харыы кылдыр бистиң районнуң херээженнери оңгу беш чылдың баштайгы чылындан-на бүгү күжүн, билиин харамнанмайн районнуң мурнунда салзыкган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринге идепкейлиг киржир.

М. ОЮН,
Тес-Хем районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

АРА ХОНГАҢ ААЛЫМ

Совет көдээниң кижилери

Агарны Улуг-Узуктеп ашкаш, Шарануур кайы сен дээш, кудургайның кыдың чедип бадыптым. Хүннүң арыг ак харга чайынныган херелдери карактың чылчырыктадып чор. Дугайда болгаш Бөжалыг-Бүүрээзиниң аалдарның ыштары ында-мында көвүлгүлейдир.

Хар шору кылын, чедген аъттың ээн шоолуг карарбас. Чөөк кавыда ыштаг база чоң хире, эдгиизин өске хар тыырыраан чүве чок. Даштар безин көстүлбес, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кайнаар-даа көөрге — ак чайт!

Шаранууруга чоокшулап, дөңгеликтиг черге келгеш, аъдым аксын тыртып алдым. Бодалга алзып чортуп чорааш, каңчангаш-ла көрүптейн ээрниге, мурнумда эмгежок теве чор. Буураның киргин үези болза болгай деп бодап кээрнигге, бажым дүгү алыш кылды. Дезер арга база чок, долгандыр дөңгелик. Кирген бурааның каржы-дошкуун аажы-чаңының дугайында тоолчургу чугаалар, ен-биле дөмей, сагыш-бодалды ажырпаастаамаш турупкан. Ынчан хүүрен чоруда, ие-кежик бооп, тевелер аразында аъттыг кижи көстүдү. Ам-на харын ачырап, кымчыланы каапкалымыны безин эвербээн болдум.

Чайын бөөрга, шалың душпес
Шаранууур деп чайлаашкайны.
Кыжын бөөрга, хыраа душпес
Кырган-Агар чуртумайны.

Тевелер чанынга кээримге, дилги кежи бөртүүт, сарыг бодарлыг негей кеткен болгаш урук сөөрткен аныяк эр мени уткуй чедип келди.

— Үле бүтсүн!

— Чорук чогузун!

— Кыш хүр-дүр бе?

— Кыш хүр-дүр, силерниңде хүр-дүр бе?..

Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозтуң тевежизи Хамааты Шимевович Шимет-биле ужуражы бергеним ол. Ам буура мендее шавар-даа болза, тоовас мен: чанымда урук туткан малчын бар-ла болгай. Ынчалза-даа кирген буураларның барааныңдан безин сезиничии ажок чорду: хорээ хылылаан, аксы көвүктелген, үнчү бөду доштааган. А тевежи мээн байдалымның кайын билир, харын, чугаа эрен салдыкпайн-на чор.

— Мээн харыысалгамда үш чүс ажыг мал бар ийин. Аданарның нургулайын малчыннар далбий тырттар, шанактаар дээш үлежи берген. Мында ингиннер, тайлактар болгаш ам шанактан өөредир торумнар арткан.

Болум Эрзинде чурттап турар мен. Ынчалза-даа алдарлыг тевежи гвардейжи Михаил Дамчунунуң пенсияже үнгенин, оон тевезин бо Хамаатының хүлээп алганын бурунгу чылын-на дыңнаан мен. Ам кыштың алак айында безин семизи олчаан тевелерни көрүп, Михаил Бумаевичиниң бүзүрелдиг салгакчызын тыпканынга иштимде өөрүп турдум.

Хамааты тоску беш чылдың доозукчу, тевее малдааникының бирги чылында төрээн теве бүрүзүнден чангыс-даа бодаган хоратпаан. Ол чүл дээрге-ле төрүүр чүс энгинге онаажыр 100 бодаганны доруктуруп алганы-дыр. Кыргып алган дүгү база эвээш эвес, теведен-не 5,5 килограмм.

Чугаалажып чорувуста хүн аадар чоокшулай берди. Тевежим уругун менче суунупкаш, бөду сыдым тудуп алды.

— Ажырбас, анар, көрттапар. Урукту кижижее шаппас буурылар — дээш, күскүнназынмаан ынай бөөрга, тевелер болдурун берди. Кожанга кирип суглуп келдивис.

— Автолавка хире-хире келир-дир. Каңдыг-даа барааны чагыдырта, бар болза-ла, әкеп бээр. Солуннар база кээп турар. Чүгле кижи эмчизи сураг. Чаш урт-дарыглыг улуска олла берге-дир. Партияның XXV съездизинге Тыв Комитеттиң төлевилелинде медицина дузазының шынарын болгаш калык кангалал албан черлериниң ажылын организастаарының деңнелин бедилерин, черле ынчаш социал хөгжүлдениң болгаш улустуң амыдырал деңнелин бедилерин онаалап көргени чорду. Колхоз баштаар чери бо талазы-биле хемчегни ам-на күптеңдирер боор — деп, өгнүң херээжен ээзи, чеди уругнуң иези Кара-кыс чугаалап ор.

Көржен оддаан суугунуң, черле өгнүң чылыы ажык болду. Кижизин алып, доразын хар-биле хөөп, тав кылдыр чылытлап алган. Үш улуг уругу өөренип турар, чүгле бичиилери арткан-даа болза, өг иштиниң эмге-сезелиг, арыг-силиг ажок. Ынчалза-даа колхозтуң малчыннарында бажыңналгаттың ам-даа эвээш туттунуп турарындан эгелээш бо беш чылда амыдыралдың байы хире экижиирингэ чедир чугаалажып ор бис. Бо бүгүнү чогумчалыг шиитпирлээрде 1976 чылда шудурту ажылдаар ужурлуг. А бо өг-бүле төрүүр чүс энгинге онаажыр 100 бодаганы доруктуруп алырын, теве бүрүзүнден 6 килограмм дүктү кыргыырын, тевениң ажаалдазын экижидерин хүлээнген.

Хүндүлээчел тевежиниң өөнге чугаалажып хонгаш, эртенги чывар сопода аъттаныптым. Оон бээр каш хонук эртсе-даа, ол чугаакыр болгаш чазык өг-бүле, кирген буурлар болгаш чүм харлыг хову сагыштан ырабайн-дыр. Моңу бижий берген ужуру-даа ол.

С. ОЙДУП.
Шаранууур — Эрзин.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

НЕГЕЛДЕ КУДУ

Эртем шалыында Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчулары отчёт-соңгулдалыг хуралынга отчёт-туг үеде чедип алган чедиишкиннерин түңнеп, баштаар черниң ажыл-чорудулгазын хаарылганы-биле айыылыттыг чугаалашкан болгаш вежир үениң оруулгаларын тодараткан.

Хуралга илеткел кылган колхоз баштаар черниң даргазы Ш. Ч. Ондар болгаш санал берген колхозчулар ажыл-агыйның бүгү адырларынга эрткен тоску беш чылда кандыг чаартылгаларның болганын база 1975 чылдың планныг онаалдаларының канчаар күүсеттинип келгенинин дугайын тодаргай сан, факттыларга көргүскен. «Х Улуг хурал» колхозтуң турар чери, ажыл хевирлери... ажыл-агыйын хөгжүдеринге кончуг таарымчалыг. Ындыг болбажок сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң таарымча чок боор келгенинден база колхоз баштаар черниң организакчы ажылының кошкавандан шиитениң ажыл-агыйы эки хөгжүвейн турар. Харында чамдык көргүзүглер моон мурнунда тургаанындан кудулаан. Чижээлээрге, 1970 чылда турганынга деңнээрге шиитиниң малының баш саны 1,2 хуу кудулаан.

«Х Улуг хурал» колхоз тоску беш чылда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле планныг онаалдаларын (чүгле сүттү чугаалавас-ла) база мал бажы өстүрериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедиринин бүгү көргүзүглерин күүсетпээн. Эртен 1975 чылда колхозка берге болган. Планнаттынган бүдүрүлге көргүзүглери шуут күүсеттинмээн, малдың өлүп хораары, ... Ынчангаш колхоз чыл дургузунда 860 муң рубль оруулга алыр планын 529 муң рубльге күүсеткен. Курунеден алган узун болгаш кыска хуусаалыг чээлилериниң дуглаттынмаан өрелериниң ниити түңү 1 млн. рубль ашкан.

Үстүнде хожудаашкыннар чүнүң чылдагааны-биле болдунганыл? Ол болза, бирги ээлчегде колхоз баштаар черниң, оон даргазы Ш. Ч. Ондарның колхоз бүдүрүлгезиниң удуртур звенозунуң ажыл-чорудулгазын эки организастап шыдаваанындан база тус-тус адырларның специалистериниң бот-харысаалгазын бедиктевейн. Олардан негелдени кудулаткаанындан болган дээрзин санал берген колхозчулар шын айтып, шугумчулаан. Ылангыя бухгалтерия аппаратының ажылында четпестер улуг. Отчёт, учёт сандаргай байдалда турар. Чогум кайы адырның, кандыг чылдагааннарның уржуундан хожудап турарын база перспективтиг айтырыгларны кандыг онзалыг шиитпирлээрин айтыван. Түңнел кылгаш экономист Т. Полева-даа, кол специалистер-даа тургузупайн турар деп чугаалап болур.

«Х Улуг хурал» колхозтуң экономиказының кол адыры — хой ажылы. Колхозтуң бүгү оруулгаларының барык 90 хуузу оон кирип турар. Ынчангаш ниитиниң малының уксаазын шилиндери, ында бижиг чемсуурну тургузары, бода болгаш шээр малды ажаап өстүрериниге, тодаргайлаарга эът, сүт, дүк бүдүреринге специализастаашкынны, концентрастаашкынны эртемге үндезилээп ажыглаары амгы үениң эң чугула негелдези апарган.

Бо айтырыглар «Х Улуг хурал» колхозта ам-даа шиитпирлеттинмейн турар. Мал ажылын эрги чыдып калган арга-биле чорудуп турар. Шээр болгаш бода малды семиртир азыраарының комплекстери, мал чеми болбаазырадыр цехтер ам-даа тургустунмаан. Бугу мал хой одарларда кыштаглап турар. Бир эвес республиканың өске ажыл-агыйларында ышкаш мал чеми белеткээр, сөөртүр доктаамал бригаданы тургузуп, эът, сүт, дүк бүдүрериниң улуг комплекстерин тургусказ, оларга хөй малды мөөңнеп азыраар болза, чарыгдалдар эвээжеп, оруулга арбыдаарының бүгү баримдаалары бар.

Отчёттуг илеткелге ол ажыг хойжунуң аттарын адааш, олар эрткен чылын чүс хойга онааштыр 17-ден 40 чедир хурагандар алган деп демдеглээн. Ындыг куду көргүзүглүг малчыннар шуптузу аныяк хой малдазн улус. Оларның чугаазы-биле алырга, колхозтуң специалистери кыс малдың баш санын өстүрериниң планы күүсеттинмес хевирлиг апарганы дээш аныяк хойларны эдержилгеге киирип тургузуп турар. Оон уламындан олардан эки шынарлыг хураганнар алдынмас, харын-даа боттары чудап өлүп турар.

Маңаа хамаарыштыр колхозтуң аныяк мурнакчы малчыны А. Содунамның бодунуң санаалынга чугаалаан сөстери бо-дур:

— Мээң баштай тергу хойларны хүлээдип бергеш, бистиң специалистеривис ... удурланып турда-ла, оларга эрте төрүүр кылдыр кошкарлар салдырды. Ол кошкарлар уксаа-даа чок, артында-ла водур болгулааннар. Оон түңнелинде хөй хураган төрүттүнген дээр-ле алдуу. Нелериниң суду база чок болган. Мындыг чорук бисте ам-даа үргүлчү-ле турар. Эртеа чылын үш муң ажыг хураган өлген болгай. Специалистерден, ылангыя кол зоотехник эш Н. Шараптан негелдени күштелдирер херек. Бистиң специалистеривис малчыннарга ховар бээр, боттуг дуза чедирбестер-дир. Малчыннар аразында чарыштың безин орта түңнеп, үндүрбейн турар болгай.

Колхозтуң тарылга шөлүнүң чартыктан хөй кезии азы 700 гектар хире чер суггаттыг. Сиген кезер шөлдер Улуг-Хем шыналазында база-ла эки черлерде турар. Ындыг болбажок черни хумагалыг ажыглаваанындан, чер ажылының культуразының куду боон турарындан тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүдү чылдың-на кудулап турар. Таражыларның күш-ажылын организастааны багай. Илеткелдиң болгаш саналдардан алырга доңу бригадаларында доктаамал ажылдап турар кижилер чок. Техниканы калчаалап ажыглап турарында улуг четпестер бар. Ылангыя тракторларны, колхоз ажыл-агыйының өске-даа техниказын механизаторларга акт-документ чокта бижидип (?) ... турар. Санал берген колхозчулар Н. Ажыргаа, М. Чылбак баштаар черниң кол агроному Ч. Монгуштуң Улуг-Хем шыналазында ажыглаттынмайн турар кур черлерин аңдарып тарыыр, суггарылга системазын калбартыр хуум ... перспективтиг айтырыгларже кичээнгей салбайн турарын шугумчулээн.

Тудуг-стур ажылы бо колхозта шуут сандараан деп чугаалап болур. Тудугжу Н. Нурсаттың хуралга кылган шугумчулели бо:

— Бригадирлеривис үргүлчү солчуп келген. Чыл санында колдуунда-ла удуртур кижи чок ажылдап келдивис. Кылыр ажылдың тудар тудугнуң хайгааржы билдинмес болгулаар. Боттарывыс, ында орар эвес, колхоз даргазындан машина дилеп баргаш, малчыннар кыштагтары септеп чоруп келдивис. Бо чылын 3 муң кубометр тудуг, 2 муң кубометр ажыг ... ... Тайгада чурттап турар бажыңнывыста лампа-даа, приемник-даа чок. Солуннар база келбес. Ынчаш сөөртүр тракторларывыс ... Бистиң ажылывысты ... турар кижи-даа чок.

Бо болгаш өске-даа шугумчулелдерин алырга «Х Улуг хурал» колхозтуң удуртулгазының, ылангыя тускай эртемниглерниң ажылында четпестер улуг. Колхозчуларның отчёт-соңгулдалыг хуралга кылган шугумчулелдеринден СЭКП Кызыл райкому, райкүүскомну ... түңнелдерин кылып, колхозтуң экономиказын көдүрер талазы-биле практиктиг дузаны чедирер ужурлуг.

Колхоз баштаар черниң даргазынга Ш. Ч. Ондарны соңгаан.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

МАЛЧЫННАРЖЕ ҮНЕРИНИҢ МУРНУУ ЧАРЫЫНДА

Бай-Тайга райпозунуң автолавка чолаачылары тоску беш чылда шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Олар ол үениң иштинде үүрмектеп садар бараан саарылгазын 102,2 хуу күүсеткен.

Беш чылдың шалыпчылары онгу беш чылдың баштайгызын күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле уткаан. Автолавкаларның чолаачы-садыгжыларын СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалы-биле танышкаш, улам сөрүк кириишкинниг ажылдап турар.

Районнуң мурнакчылары партийжи чээрби бешки съездини төлептиг уткуур дээш барзан саарылгазын көвүдедирин, ырак-узак черлерде чурттап турар малчын аалдарның чомун аъш-чемниң болгаш үлетпүрнүң эргежок чугула барааннары-биле хандырарын бо чылгы бедиткен хүлээлгелеринде алганнар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) автолавка чолаачылары Оттук-оол Кара-Сал, Маадыр-оол Хомушку, Чылбак-оол Иргит болгаш Николай Очур олар малчын кодаанарже үнериниң мурнуу чарыында.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КАМНАЛГАЛЫГ ЧАРЫГДАВЫШААН...

Дажыма Лудупович Иргит Таңды районнуң «Россия» совхозунга 21 чыл инек кадарып келген. Малды кыштан хүр ажырып алырын ол чугула кылдыр санап турар. Чүге дээрге, мал чемин совхоз көвүдедир белеткеп албаан. Ынчангаш кыш эгелеп турда, мал чемин төпке мөөңнээр деп малчыннар хуралынга шиитпирлээн. Ону доктааткан норма ёзугаар кодан бүрүзүнге чедирер кылдыр дугурушкан.

Эртен чайын совхоз чамдык ажылдарны чоруткан. Суур төвүнде болгаш Балдыргайныгда 800-800 баш мал тургузу азыраар ийи семиртилге пунктузун ажыглаалда киирген. Ында малды чемгерери бүрүн механизастаттынган, чылыг суглу кандыг-даа үеде малга ижиртип болур.

Чемни малга нормалап бээри, чылыг сут-биле хандырары кышкы үеде малдың дириг деңзизин өстүрериниң бир аргазы болур. Ооң-биле кады инек кадарчыларының ажылы чиигээн. Оларга ам чүгле кашаа ишти аштаары артаан.

Кажааларны мал адаанга чадыг салыр кылдыр таарыштыр туткан. Ам саваңны мал адаанга чадар хамаан чок, ону малга бээриниң хемчээли дыка кызырылган.

Совхозта ажыл-ишинге кызымак кижилер эвээш эвес. Оларның бирээзинге Константин Донен-оолович Канчыыр-оол хамааржыр. Ол төлептиг ажыл-ишчи каш чыл улаштыр район болгаш кодээ Советтериниң депутадынга соңгуттуруп келген. Ол Балдыргаңнытда партия бөлүүнүң удуртукчузу. А Дажыма Лудупович Иргит — партияның XVI область конференциязының делегады, мурнакчы малчын. Ол ам кады ажылдап турар эжи Овай-оол Оюн-биле малдың хонукта немелде деңзизин 600 грамм чедирер тургаш, 620—660 грамм немелде деңзизин ап турар.

ЧУРУКТА: малды чемгерип турары.

Сөзү болгаш фотозу **М. ДАГБАНЫ.**

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ГДР-НИҢ СУДНО БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕ

БЕРЛИН. ГДР-ниң судно кылыр бүдүрүлгелеринге эрткен беш чылдың дургузунда ниити суг базар хемчээли 1,6 млн. тонна болуп турар 400 судному тургускан. Ол үениң дургузунда бүдүрүүшкүнүнүң немелде өзүлдези 27 хуу ажыг болган. Беш чыл иштинде республиканың корабль тургузукчулары 24 чаа судноларны кылып үндүрерин шингээдип алган. ГДР-де эң улуг судно бүдүрүлгези — Ростоктуң «Варнов-Верфтиниң» «Меркур» хевириниң баштайгы контейнер сөөртүкчүзүн ССРЭ-ниң Ыраккы Чөөн чүк далай пароходствозунга декабрьда дамчыдып берген. Аңаа хары ында каш-даа чүс контейнерлерни түдүрүп болур. ГДР-ниң судно тургузукчуларының эң улуг чагыкчызы — Совет Эвилелинге эрткен чылын 23 судному чорудуп берген.

ЗАВОД КАЛБАРЫП ТУРАР

ВАРШАВА. Нысада аар деринмкиннер үндүрер заводту чаартыр кылыр талазы-биле ажылдар эгелээн. Нысада завод чигир заводтарынга болгаш күгүр кислотазының заводтарынга херек комплекстиг деринмкиннерни бүдүреринге специализастаттынмыс турар. Ооң продукциязы социалистиг чурттарда, оон иштинде Совет Эвилелинде, а оон ынаар ГФР-де, Испанияда, Грецияда, Марокко, Иранда, Иракта, Турцияда улус-биле херегжеттинип турар. Чаартыр кылыышкыны доостурга, 1978 чылда, заводтуң бүдүрүлге күчүзү ийи катап өзер.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

БУДАПЕШТ. Венгр найысылалы чаа беш чылдың баштайгы чылында хөгжүдериниң планын күүсеп алган. Бо чыл Будапештиң чаңгайлыг кварталынга база бир ... болур Хоорайга чаа чурттаалга квартадары болгаш ... парктар база скверлер бар апаар. Аныдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң калбак четкизи тургустунган турар. Ол оруулгаларга 1976 чылда 20 млрд. форинтиниң тускайланы.

МООЛ НОМНАР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

УЛАН-БАТОР. Мында моол номнар делгелгези ажыттынган. Республиканың төп болгаш чер-черде ном парлап үндүрер черлери боттарының 1500 аттыг продукциязын — эртемнерниң янзы-бүрү адырларының айы-биле номнарны, журналдарны, дептержигештерни болгаш плакаттарны делгээн.

Чүгле 1975 чылда Моолдуң ном үндүрер черлери ниити тиражы 5,3 миллион кезек 550 аттыг номнарны чырыкче үндүрген.

КУБА ЧЕРНИҢ ХАНЫРАЗЫ

ГАВАНА. Кубада эң улуг банан ажыл-агыйларының бирээзи «Артемисаның» кезергей улуг плантациялары Гаваналдан барыын талазынче таа хире чоруур черде чаттыла берген чыдар. Революцияның тиилелгезиниң мурнунда помещиктиң эдилелинге турган черлерге сес чыл мурнунда тургускан «Артемиса» ажыл-агыйның ажылдакчылары гектар чер бүрүзүнден 12 тонна чедир банаанарны чыып ап, ооң-биле найысылал могжузунуң чурттакчыларының херегцээн долу чергези-биле хандырып турар. Мында банаанар-биле чергелештир, ананастарны, цитрустарны, кофени, картофельди тарып өстүрүп турар. Кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң көрүглерин дээш социалистиг чарыш «Артемисаның» ажылчыннарының ортузунда калбарган.

(СЭТА).

Политкомиссияның медеглели

ЛИССАБОН (СЭТА). ПКП ТК-ның Политкомиссиязы медеглел парлап үндүргеш, мында чуртта байдалды анализтеп, тайылбырлаан. Амгы үеде Португалияда реакцияның болгаш консервативтиг күштер экономикага болгаш ниитилел-политиктиг амыдырал-даа талазы-биле улуг капиталдың солуңгаш турушун катап тургузар оруглга-биле шаап халдаашкынны калбартып турарын мында айыткан. Эрге-чагыргаяның талазындан хөй-хөй таварылгада деткиишкинни ап турар ол күштер португал революцияның чаалап алышкыннарынга — үлетпүрнү национализастаарынга, чер реформазынга, ажылчыннар контролюн тургузарынга демократтыг эрге-шөлээлерге кыжанып турарын ПКП ТК-ның Политкомиссиязы демдеглээн.

Албан шугуму-биле ам-даа национализастап, хавырбаан-даа болза, күрүне контролюнга турган бүдүрүлге черлерин мурнундагы ээлеринге азы оларның төлээлекчилеринге эгидип турарының, ол ышкаш чер реформазынга удур хоралыг үүлгедиишкиннерниң күштелгезиниң чижектерин медегледе айыткан.

Күрүне аппарадынында демшилгелиг үзелдиг кижилерни үндүрүп турар. Ол чорук ажылчы массаларның эвес, харын капиталдың эрге ажыттарынга бараан болган бюрократтың турушту аппаратка күштелдирерин болдуруп турар.

Бо бүгү, а ол ышкаш массалыг организацияларның ажыл-чорудулгаларын кызыгаарлаарын оралдажып, ажыл төлевирин чаңгыс деңнелге тудуп, террорну шаап халдаашкыннарны үргүлчү кылып турары — реакцияның мужуну ниити калбак шаап халдаашкынының чарылбас кезээ боор турарын медегледе айыткан.

Политкомиссия түңнелинде Португалияга демократтыг эрге-чагырганы тургузарын сонуурап турар бүгү политиктиг бөлүктерниң болгаш агымнарның хөделиишкиннериниң чаңгыс эптиг болур чорууң катап тургузарының чугулазын онзалап демдеглээн.

АНГОЛА ДЭЭШ ТУЛЧУУШКУН

Ангола Улус Республикага удур агрессчи үүлгедиишкин кылып турар империализмниң, расизмниң болгаш реакцияның каттышкан күштериниң планнары бүурап дүжүп турар. Барыын чүктүң империалистиг бөлүктери мындыг байдалды болдурбас дээш оралдажыышкын кылыын, сөөлгү үеде НАТО чурттарында хөлезиленикчилерни Анголаның хостаарының Улусчу Чепсектиг Күштеринге удур тулчуушкуннарга киириштирери-биле эзеңдириниң калбак кампаниязын кылып турар. Элзеңнишкинниң хемчээлин, бо талазы-биле ажылдың таарыштырылып, акша-биле топ берлерзен хандырып турарын алгаш көөрге, НАТО-нуң шериг бөлүглелиниишкинин ол чуртка удур дайын чорударынга белеткеп турары илдең боор турар.

Лондоннуң «Дейли телеграф» солунунуң айытканы-биле алырга, хөлезиленикчилерниң хөй националдардан тургустунган аг-шериин чыып, белеткээр талазы-биле хөй-хөй чурттарда чорун турар ажылдык дүгүрүштүнген болгаш чаңгыс төп черден баштап турар. Элзеңнишкинниң кол-да организакчылары — АКШ-тың Төп разведка эргелели. Мурнуу Африканың БОСС дээр чажыт албан чери, элээн каш барыын чүк чурттарының разведкалары боор турар. Ол хөлезиленикчилер колдуунда-ла америк боо-чепсек-биле хандыртынган болгаш оларның дыка хөйү дайын чорудулгаларында киржип турар чугаалбарыын барыын чүк чурттарының солуннары бижээн.

Анголада шериг авантюразының кирдикчилериниң дашты кы империалистиг күштерге идегеп турар чоруу Ангола Улус Республикага удур агрессияны калбартырының айтыы ам-даа хуп айтырыгдан уштунмаан болгаш чигзиништиг болдурбайн барып болбазының дугайын чугаалап турар-дыр.

Барыын чүк чурттарының демократтыг организациялары болгаш ажылдакчылары-даа, Африканың хамаарышпас күрүнелериниң удуртукчулары, таайбыны, хосталганы болгаш улустарның айыыл чок чоруун үнелээр бүгү-ле кижилер саттынмычы өлүрүкчүлерни аздып чыып турарынга удур.

Ангола Улус Республиканы саттынмачы өлүрүкчүлерниң холдары-биле боой тудар дээн оралдажыышкын ышкаш-ла, чайлаш чок бүүрап дүжер. Анголаны хостаарының Улусчу Чепсектиг Күштериниң чаа-чаа дайынчы чедиишкиннери, ол чурттуң улузун делегейниң бүгү-ле демшилгелиг күштериниң, хамыктың мурнунда социалистиг чурттарның деткиштирылгазының чурттарының деткип турары ангола улустуң тиилелгезин үндезилээн салып турар. Анголаның улузунуң демиселн-биле эп-сеткил каттыштырылгазының талазы-биле делегейниң онза конференциязының Луандага боопэрткени ындыг деткимчениң чайынналчак көргүзүү болган.

Ол хөй төлээлериг чыыштың — делегейниң аңгы-аңгы чурттарының, делегей база национал организацияларның болгаш национал-хосталга шимчээшкиннериниң 80 ажыг делегациялары — өскерликчи ФНЛА болгаш УНИТА организацияларының отрядтарынга хөлезиленикчилерни барыын чүк чурттарында чыып турарынга килеңнээшкиннинг удурлаашкынын илереткеннер. Олар делегейниң бүгү-ле чурттарын Ангола Улус Республиканың чазаан хүлээп көөрүнче, ол аныяк күрүнени камгалаар кампанияны бүгү делегейге калбартып, интернационалдыг-даа, саттынмычыларга болгаш расистерге кандыг-даа дузаламчыны соксадырын чедип алырынче чалбыштыы-биле кыйгырганнар.

В. СКВОРЦОВ.
(СЭТА).

Пекинниң ээлчеглиг «шуугаазыны»

Синьцзянь районунда совет-кыдат кызыгаарга боо-чепсектиг сегиржип алышкын болган дээрзиниң дугайында дамчыыр чугаалары сөөлгү үеде Барыын чүкте тарадып турар апарган. Ону КУР-нуң радиостанцияларының, Пекинниң солуннарының дыңнадыгларынга үндезилеп тарадып турар.

Бо бүгү дээрге, эгезинден тура төнчүзүнге чедир хоозун чулчуруушкун боор турар. Совет-кыдат кызыгаарга кандыг-даа боо-чепсектиг сегиржип алышкын болбаан. Херекте ужурун алыр болза, кыдат улусту Совет Эвилелинге удур ыдалаар дээш шак мындыг хоозун чулчуруушкуннарны Пекинден тарадып турар-дыр.

Ону эки амыдыралдың чылдагаанындан кылбайн турар. Пекинниң чагырыкчылары бодунуң улузунуң аныямгейниң иштики сандараашкыннардан, сөөлгү үеде эрге-чагырга дээш күштелгени демиселден ойзуп, чажырар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

Ынчангаш пекинчи пропаганданың бо-даа кажар аргазы кыдат улустуң-даа, өске чурттарның хөй-ниитизиниң-даа угаан-бодалын төрелдип шыдавазы билдингир. Пекинчи бүгүнүн «шуугаазыны» хоозун чулчуруушкун болган.

(СЭТА).

Белфаста чоокта чаа база бир бомба чазылган. Бо удаада ону садыг төвүнүң бир магазинниче октаан. Материалдыг улуг когарал болган.

ЧУРУКТА: өрттедир бомбадап өрт болган черде.
АП—СЭТА-ның фотозу.

Эртем болгаш бүдүрүлге: харылзаалар быжыгар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының дугайында дүрүмнү бадылаан. СЭТА-ның корреспондентизиниң диилээ ёзугаар ол документини ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң эртем-техниктиг шинчилелдерни организастаарының болгаш экономика килдизиниң начальниги В. А. Покровский мынчаар тайылбырлаан:

— Техниктиг демшилгениң бедик темпизи, эртемденнерниң чедиишкиннерин практикага улам калбаа-биле ажыглаарының эргежок чугула апарганы совет үлетпүрге шуут чаа хевирлиг организацияны — эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургузарын негеп келген. Оларның шугуму-биле эртем-шинчилел институттары, конструктор болгаш технология бюролары, дуржулга участоктары, массалыг бүдүрүлге черлери болгаш цехтери-даа тудуш холбаалыг ажылдап турар. Амгы үеде улус ажыл-агыйында чүс ажыг ындыг каттыжыышкыннар санаттынып турар. Ол каттыжыышкыннарның мурнунда салдынган кол сорулга — күштерни болгаш акша-хөреңгини мөөннээри тодараттынып турар: машиналарның, дериг-херекселдерниң, приборларның, материалдарның болгаш үлетпүрнүң өске-даа хевирлериниң чаа-чаа телевиледерин тургузуп, боттарының көргүзүглериниң талазы-биле чуртта болгаш даштыкы-даа дээре хевирлерге дүгжүр демшилгелиг технологтуг чорудулгаларны боттандыргаш, эң кыска хуусаада улус ажыл-агыйынга ажыглаарынче олар боттарының ажылын углаар ужурлуг.

Дүрүмде эң ылангыя улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга эртем-техниктиг демшилгени шапкынчыдарынга каттыжыышкыннарының чугула ролюн онзалап демдеглээн. Олар бүдүрүлге ажылдарын механизастап, автоматчылдар машиналарның база дериг-херекселдерниң системаларын болгаш комплекстерин тургузар, бүдүрүлге черлеринге эң чаа, бедик шынарлыг продукцияны белеткеп, массалыы-биле кылып үндүреринге, заводтарның болгаш фабрикаларның ажылдакчыларының черлежилин бедидеринге боттуг дузаны көргүзер ужурлуг. Ол ышкаш чаа техниканы тургузар, демшилгелиг технологияны ажыглаар талазы-биле эң чаа чедиишкиннер дугайын үлетпүр ажылдакчыларынга дыңнадып, нептередирни каттыжыышкыннарының хүлээлгезинде база киирип турар.

Ындыг ажылдарны херек кырында мынчаар боттандырып чорудар. Каттыжыышкыннар эртем-шинчилел, конструктор, телевилел болгаш технологтуг ажылдарны организастап, боттандырып чорударга, дуржулга болгаш шенелде хевирлерин белеткеп, оларны херек кырында хынап көөр. Шенелде кезектерни ажылдап кылыр, чаа материалдарның болгаш кылыгларның баштайгы бөлүктерин бүдүрүп үндүрер. Ол техниканы ажыглалга киирип, демшилгелиг технологтуг чорудулгаларны боттандырып чоруткаанының соонда эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннары оларны бүдүрүлге черлеринге болгаш каттыжыышкыннарынга массалыы-биле кылып үндүрери-биле техниктиг документацияларны болгаш технологтуг дериглгелери-биле кады хүлээдип бээр.

Эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннары боттарының улуг аргаларын херек кырында киргускен. Оларның ачызында продукцияны шинчилелдеринден бүдүрүп үндүреринге чедир үени өртумаа-биле бүдүн-чартык, ийи катап кызырар аргалыг боор турар. Бир чижек бо-дур. Москваның «Научприбор» каттыжыышкыны ыяш чазап кылыр талазы-биле шуут чаа техниктиг аргаларны чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Оон дузазы-биле ук адырның бүдүрүлгелериниң болгаш цехтериниң бүдүрүкчүлүү, телевиледээн күчүлери ук каттыжыышкынның ажылдап келгенинин үезинде барык ийи катап улгадан. Улус ажыл-агыйының өске-даа адырларындан ындыг эвээш эвес чижектерни көргүзүп болур.

Сөзү О. ОХЕМЧИКТИИ Аялгазы Б. ЧАМБЫТТЫЫ

МЭЭҢ ЭЖИМ КОМБИНАТТА

Чиндигир көк шыктар кыдыы
Чиирбейлиг арыг эргип,
Сайзанактап ойнап өскен
Чангыс эжим комбинатта—
Чаартыкчылар аразында,
Шалыпчылар одуруунда

Хола дээктиг сарыг сыдым
Холдан салбайн чылгычылаар.
Эвер-эрес малчын чораан
Эргим эжим комбинатта —
Чаартыкчылар аразында,
Шалыпчылар одуруунда.

Эрте чаштан ужукталган
Эң-не күштүг найыралдан
Ынакшылдың оттуун шаккан
Ынак эжим комбинатта —
Чаартыкчылар аразында,
Шалыпчылар одуруунда.

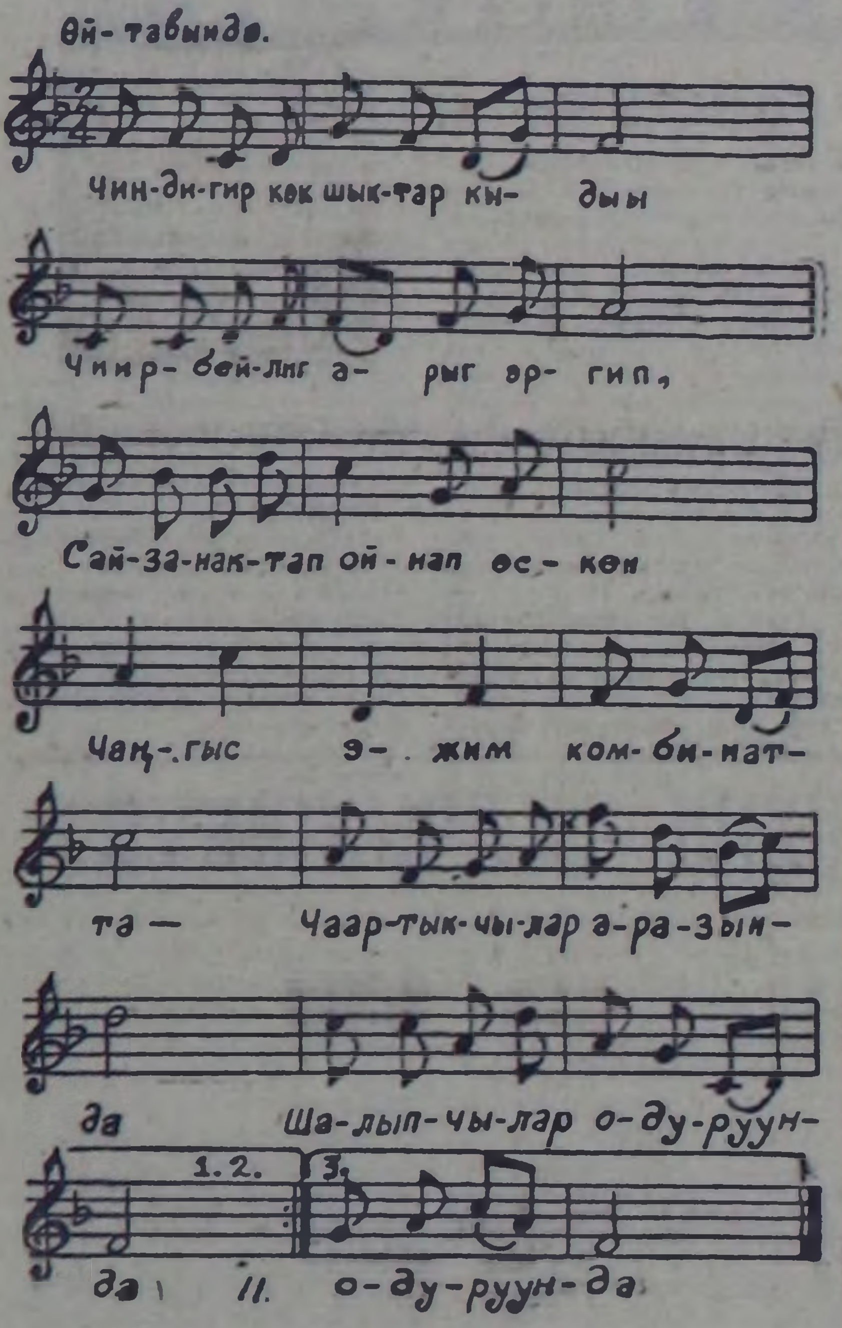

К Ө К - О Д У Р У Г

Хая эрин чымырыктаан
одуруглап,
Харап эрткеш, кижи чүрээ
шимирт кынныр.
(Ханы, терең ногаан ээрем
баарында
«Хайзы басса шорун!» дээзиниг
хайнып чыдар...)
Капшал Алаш шыпшык бажы
чурттуг болгаш
Кара чаштан олап чеже
эртпедим дээр...
Аар тараа чудуруп каан
аъдым безин
«Амы-тыным кесте» дээзиниг
орантылаар...
Хөй чүс чылдар дургузунда
Көк-Одуруг
Алаш хемге коргуучут чер
болуп келген...
Көшкен аалдың ээзи олап
эртип алгаш,
Ак-сүт чажып, хая көрнүп
тейлээр чораан...
Частыр чепсек былдалааштың
урая холдар
Чалымны ам дош дег чуура
тепсивиткен.
Халап оштаар Көк-Одуруг
оорлуп чаштаан
Каалама чычаан оруу
буде берген!

В. САГАН-ООЛ

ИЗИГ-ХӨЛДҮҢ АЯЛГАЛАРЫ

Кыргыс чоннуң сураглыг чогаалчызы, Ленинче болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Чингиз Айтматовтуң чогаалдары делегейниң янзы-бүрү чурттарын эргип, сая-сая номчукчуларның бедик үнелелин ап турар. Чогаалчының чогаалдары 60 чылдарда очулдуртунган болгаш кыргыс чоннуң амыдыралы, ажы-чаңы, үзел-соруу-биле номчукчуларны таныштырган. Ооң баштайгы тоожузу «Джамиля» (тыва дылда С. Сарыг-оолдуң очулгазы-биле «Аялга» деп аттыг үнген). Ук тоожуну сураглыг француз чогаалчы Луи Арагон француз дылче очулдурган болгаш «Ынакшыл дугайында кайгамчыктыг чогаал» деп бедик үнелелди берген.

Чингиз Айтматовтуң чогаалдарын Тываның номчукчулары база-ла бедик-биле үнелеп, чогаалчыга өөрүп, четтиргенин илередип турарлар. Ооң «Сараланың салымы», «Баштайгы башкы» дээн чижектиг тоожулары тыва номчукчуларның холдан салбас номнары апаргылаан.

Тываның хөгжүм-шии театрының артистери ооң «Мээң кызыл аржыылдыг терекчигежим» деп тоожузун шиижиткеш, «Чодураа дег сынныым, чойган дег карактыым» деп ат-биле чүс-чүс көрүкчүлерге бараалгатканнар.

Чогаалчының чогаалдары берге салым-чолдуг маадырлар-биле, оларның ажыл-херээ, үзел-бодалы-биле долдунган болгаш ук маадырларның кандыг-даа бергелерин ажып тиилээр соруктуу-биле номчукчуларны хей-аът киирип турар.

«Иениң шолу», «Теве караа», «Ак пароход», «Балыг хуруналарының кызы» дээн чижектиг тоожуларны номчааш, оларның маадырларының чаңныш-сыныш чогун дөөскээр бис.

Хөйте биддингир. сураглыг чогаалчының «Мээң кызыл аржыылдыг терекчигежим» деп тоожузундан үзүндүнү номчукчуларга бараалгаттывыс.

ОРУК-СУУР

Чингиз АЙТМАТОВ

Анархайның кыры-биле ушкаш дуруялар мурнуу чүкче углаптылар, а мен соңгу чүкче, Тянь-Шаньче чорупттум...

Чедип келгеш, каяа-даа доктаавайн, дораан-на аалче чорупкан мен. Мен чорумал машинаның кырынга олурупкаш, чүнүң-даа дугайын бодавайн кызыдып чордум—коргуннчуг-даа, өөрүнчүг-даа болду. Бис, даг белинде хову таварты, Асель-биле мээң ужурашкан оруум-биле хап орган бис. Ынчалза-даа ол орук ам бетон ковүрүглерлиг болгаш янзы-бүрү орук демдектерлиг—чазаглыг орук болу берип-тир. Хову кешкен шпандакы орук мецээ хомуданчыг-даа ышкаш апарды. Бир шагда мээң машинам дүжүп турган арыкты-даа танывадым. Асельдиң олурганы улуг дашты-даа тыппадым.

— Аал чоокшулап орда, машинаның кабиназын соктадым.
— Чүү болду?—дээш, чолаачы бажын уштуп келди.
— Тургузам, дүжейн дээш.
— Шөлге бе? Ам дораан чеде бээр бис.
— Четтирдим. Ырак эвес ышкажыл. Чадаг базыптайн — дээш, черже шурай бергеш, салче акпа сундум.
— Сокса! Боттарывыстыындан албас бис.
— Ынча диве! Хэвзамда бижип каан эвес.
— Чаңындан иле-дир.
— Че, ындыг болза. Мендичааган!

Машина ыңай болду, а мен дээрге, сагыш-сеткилимни мөөңнеп чадап, орукта турбушаан мен. Салгын уунче хээ көрүнгеш, таакпы кыпсып алгаш, эриннеримге чедире бердим. Салааларым-даа сирилээр. Элээн каш соргаш, таакпым артын өжүр базыпкаш, чорупкан мен. «Чедип келгеним бо-ла-дыр!» Чүректиң согары—кулактарда кыңгыртхайнып турганзыг, бажымче маска-биле улдапканзыг-даа.

Аалдың өзүп-өскерилгени-даа хөлчок. шифер-биле шыпкан хөй-ле чаа бажыңнар көстүп кээп-тир. Колхоз баштаар черниң чанында чагыда радио ырлаан, кудумчуларны кежилдир демир удазыннарын шөйүп каан. Бичии чаштар школаже шууужуп бар чорлар. Элээди уруглар аныяк башкы-биле бир-ле чүвени чугаалажып, мөөңү-биле базып бар чорлар. Шаанда менче даштар октап турганнар-даа оларның аразында чорууру чадавас. Үе тура дүжер эвес, бурунгаарлап-ла орар.

Далажыкан мен. Анайхаактар сагланнашкан хаалга аксы бо-ла болгай. Тынымым оожургадып, тура дүштүм. Корткаңымдан болгаш дүвүрээнимден сириңейнип, бүзүрел чок эжик аксынга элейтип чеде бердим. Соктадым он. Холдарында портфель туудуп алган урут үне чүгүрүп келди. Шаанда менче дылын уштуп турган урут ол болду. Ооң школаже далажып турары илдең. Ол менче чиктиг сүргей кылдыр көрген, тургзалай-дыр.

— Бажыңда кым-даа чок-тур.
— Кым-даа бе?
— Ийе. Авам ыяш ажылдагый черн барган. А ачам тракторларга сут чедирип чоруй барган.
— А Асель кайдал? — деп, шагжок айтырыптарымга, эриннерим дораан-на кургай бердилер ышкаш.
— Асель? —деп, урут кайгап айтыргаш, — Асель шагда-ла чоруй барган...—дей-дир.
— Ооң соонда черле келбеди бе?
— Чылдың-на честей-биле кады кээп-ле турду. Авам ону кончут эки кижи дээр чораан!..

Оон ыңай чүнүң-даа дугайын айтырбайн бардым. Урут школаже маңнап чорупту, а мен дедир ээптим.

Чаа дыңнаан чүүлүм менн хомудадыпты, хенертен хамык-ла чүве мецээ хамаан чок ышкаш кылдыр сагындырып келди: ооң кымга ашакка баргаа-даа, кайнаар чоруй барганы-даа, ону билип алганының херээ чүл ам? Асель өске кижи тып алыр деп чүве мээң бажымга чүге кирбейн чораа-ны ол чоор? Ынап-ла болу бээр ужурлуг турган чүве ышкажыл. Кажан мээң костүп келиримни манап, чылдар өттүр ол кайын олуруп-ла бээр турган деп аан.

Чорумал машина манавайн, орукту эдерип чоруп каан мен.

Ийе, кылаштап чорууруу орук өскерлип-ле каап-тыр. Дөскилей чазааш, калыт-кара-биле шаптап каапкан. Чүгле хову биеэ хевээр, караңгы хөрзүн болгаш чырык агаар-биле сымыраашпышаан. Делгем, ээр-дагыр чоогажыгаштар ышкаш кылдыр чер биле дээрниң тудушкаанче ол чүгүрбүшаан, Изиг-Хөлдүң ырак эриктеринче углапкан болду. Хар соонда чер шык, чаагаш болду. Бир-ле черде тракторлар-даа шимээргээр.

Дүне район төвүнге чедип келдим. А эртен автобаазага баар-дыр деп шиитпирлеп алдым. Ынчаңмас болза, хамык чүвениң буурзаны ол. Чурттаар, ажылдаар херек, а арткан хостуг-ле бээр ыңнаан...

Тянь-Шаньның оруу биеэги хевээр шимээргеп-ле тур. Машиналар сүрүштүр эртип-ле турлар, а мен бодумнуу, автобаазаның көрүп турдум. Адак соонда кээп «баадыладым».

Машина чаным-биле хирт дээш, ооң соонда сирлеш кылдыр тура дүштү. Чемоданым ап чыдырымда, чолаачы кабиназындан үнүп келди. Чаңгыс кезекке шериг эрттиргеним Эрмек эвес силер бе, ынчан ол мецээ ооредилге эртип турган чүве. Ооң ынчан шеригден чаа келгени ол. Кижим арай бузурел чок хүлүмзүрүп каан тур оң...

— Танывайн тур сен бе?
— Сержант... Ильяс! Ильяс Алыбаев!
— Оя дээрзи-дир!—дээш, каттыра каапкарымга, бодумга бергези кончуг апарды: кижилер арай деп танып турар болганда, өскерилгеним-даа кончуг-дур аа.

Чорүп ора ол-бо чүүлдер дугайын, шериг херээ эрттирип турганывысты чугаалажып чордувус. Чүтле чаңгыс чүведеп коргуп чордум: мээң амыдыралым дугайын айтыра бээр ийнаа моозу. Ынчалза-даа Эрмек чүнү-даа билбээн хире. Мен оожургай бердим.

Кажан чаныптелгениң ол?
— Ажылдаа-ла безин ийи чыл боол тур мен.
— А Алибек Джантурин кайдал?
— Билбес мен. Мен кээримге-ле чок чораан. Ол ам Памирде бир автобаазаның кол механиги ажып-ле турар-дыр.

«Эр-хей, Алибек! Эр-хей, өңнүк! Чаныш-сыныш чок кайгал-ла болгай сен!» — дея иштимде өөрүп ордум. Бодунуун чедип алганы ол ышкажыл, шеригге-ле автоорук техникумунга бот-өөредилге-биле өөренип турду, институтту база бот-өөредилге-биле доозар мен деп туржук чоп.

— Дарганар Аманжолов бе?
— Чок... чаа. Аманжолов министерствоже депшип берген.
— Мени ажылга хүлээп алыр ирги бе?
— Чүге албас боор? Чугаажок, алгайлар-ла. Бедик мергежилдиг чолаачы болгай сен. шеригге база дээрелерниң санынга турдуң.
— Бир шагда чүве-дир ийин —деп химиренсим. —А Джантайны билир сен бе?
— Ындыг кижи бисте чок. Кажан-даа дыңнавааш мен.

«Ийет автобаазада өскерилгелер-даа хөй-дүр» деп бодап ордум.

— А арты кожактыг ажып тур силер бе?
— Чорүп-ла тур бис. Чүък кандыг болдур—деп, Эрмек аваа-ла харыылады — Таптыг чудуруп каарга, калгыдып ажа бээр-дир. Машиналар ам күштүг болдур ийин.

Кожактарның мецээ кайы хире үнелиг турганын ол кайын билирил аан.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, төрээн автобаазамга ээп келгеним бо. Эрмек бодувуң бажыңынче чалааш, ужуражып келгенивис дээш, ижерин саналдаарга, ойталап каапкым. Ишпестээнимден бээр үр болу берген чүве-ле болгай.

Автобаазага база-ла багай эвес хүлээп алдылар. Таныжарым эш-өөрге янзы-бүрү айтырыглар салбааны дээш хөлчок-ла өөрээн мен. Кижи тайып ужуп, өскелерниң хажызынга чораш, даянип туруп келгеш, ак сеткилдиг-биле ажылдап турар ышкажыл. Эрткенин дүүредип, коптарзаш чоор боор? Бодум безин хамык-ла чүвени кезээ мөңгезинбиле уттуптарын кызыда берген мен. Автобааза чаны-биле шаанда өг-бүлем-биле кады чурттап турган черниге келгеш, ол-бо талаларже-даа көрүнмейн, бензоколонкадан бензин-даа кудуп албастай берген мен. Ындыг-даа болза, мени чүү-даа чүве камгалап шыдавайн, бодумну бодум мегелеп шыдавааш мен.

Машинамның моторун дешдовунчуктерге шенеп, элээн үр үе иштинде ажылдап келдим. Кысказы-биле, хамык-ла чүве туружунда...

Ол хүн мен ырак орук чорааш, дедир ээп органым ол. Ол-бо талаларымче көрүп каап, тевалар руль долгап чоруп ордум. Час дүшкен, чоок-кавының магалыын чүү дээр боор. Ында-мында өглер тикклээн, малчыннарның чазаглан эгелээннери ол. Өглериниң кырында көгүлдүр ыштыгаштар шөйлүп туру. Аъттарның дескел чок былгырыышкыннарын салгын эккеп туру. Кодан хөйлар орук чанында товап чорлар. Чашкы шаам сагындырып келди, кударанчыг-даа. Хөлче ээп бар чораш, хенертен сырбаш диди—куу куштар!

Часкы шагның куулары Изиг-Хөлге ийи дугаар көрүп турарым бо. Чиңгир көк Изиг-Хөлдүң кырында ак куштар дээскинип турлар. Кур чер таварты хөлче чүге ээй бергенимни бо удаада бодум безин билбейн барып-тыр мен.

Изиг-Хөл, Изиг-Хөл —чедир ыраатпыкмаан ырым-дыр сен! Бо шакта Асель-биле кады доктааган хүнүмнү чүге сактырын ол?

Ийет, харын, ынчан база шак-ла мындыг турду: ак-көк чалгыглар четтииннкензиг, саргылдыр эрикче шуужуп турду. Хүн даг артынче дуюпуртуланып ажып чытты. Ырактаа сутлар кызыл-чайт кылдыр көстүп чытчык. Куулар дүвүрээзиннииг кышкыржып чордулар. Өру октадыр ужа кагтылапкаш, катап-ла делгем чалгыгларга чалгыннарын дээрти аарак кылыйтып турдулар. Ийет, харын, бүгү-ле чүве мындыг турган чүве. Ам чүгле Асель мээң чанымда чок-тур. Ам кайда чор сен, мээң кызыл аржыылдыг терекчигежим?

Очулдурган М. ДОРЖУ.

СПЕЦИАЛИСТЕР НЕМЕШКЕН

ДОСААФ-тың Бызылда радиотехника школазының башкылар коллективи партияның XXV съездинге тоолептиг ужуражыр хөөн бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын экижидер, курсантыларның билиин, бот-идепкейин бедидер болгаш оон-даа өске көргүзүглерин ук хүлээлгеде айыткан.

Башкыларның алган хүлээлгелериниң чедиишкиниг болганын чоокта чаа болган экзаменнерниң түңнели көргүскен. Сески болгаш тоску бөлүктерниң курсантылары тускай мергежилдиг специалистер болганнар. Олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга ажылдаарлар. Башкылар Г. Фонакина, З. Быкова оларның башкылап турар эртемнеринге өөреникчилерниң хапы билиглиг болганын комиссия демдеглээн.

С. ЮНИНОВ.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

7.55—XII Кышкы олимпий оюннарында. Фигурлуг чунгулаашкын. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.
9.35—«Орленок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң УССР-ниң Дээди Советиниң депутады Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Н. Литвиненко-биле ужуражылгызыны.
10.20—10.30—Чапсар.
10.30—Мультфильмнер программазы. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Дош болган фантазия». Документалдыг телефильм. Өңнүг.
11.30—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!».
13.00—«Партияның пландары—улустуң пландары».
13.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». Өңнүг.
14.15—Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Филадельфия: эрткен болгаш амгы үези».
14.45—14.55—Чапсар.
15.00—«Комсомолчу болзунам» Документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
16.05—XII Кышкы олимпий оюннарында. Инсбруктан дамчыдылга. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Йорданка Христова ырлаар». (Болгария). Өңнүг.
18.30—XII Кышкы олимпий оюннарындан дамчыдылганың уламчызы. Өңнүг.
19.00—«Кодааның ажыл-иши».
20.00—Медээлер.
20.15—«Салым-чолдуң шоодуу азы изиг буc-биле». Уран-чечен өңнүг телефильм. 2-ги сериязы.
21.45—21.55—Чапсар.
21.55—Оперетта артистериниң кежээзи. Өңнүг.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.30—XII Кышкы олимпий оюннарында. Хоккей. ССРЭ — Польша. Инсбруктан өңнүг дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

7.50—XII Кышкы олимпий оюннарында. Хоккей. ЧССР — АКШ. Инсбруктан өңнүг дамчыдылга.
9.50—Киножурнал.
10.00—«Оң солагай эриктер». Документалдыг өңнүг фильм.
10.30—«Бистиң садывыс». Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Хөглүг үннер». Өңнүг.
11.25—«Свердловск — чылдың үелеринде». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

11.35—«Боттуу борлуг». Телешии.
12.45—«Кызыл Пресня — дуруулар шолуунде». Документалдыг фильм.
14.35—Уругларга фильм. «Кудурууң үзе тырттырган хаван оглу». Мультфильм.

МОСКВАДАН

15.00—XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.
16.30—«Москваның концерт залдарында». Өңнүг телетайылбырлаа.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Съездиден съезд чедир». «Совет Казахстан». Өңнүг.
20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.
20.25—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

20.40—«Котовский». Уран-чечен фильм.
21.50—22.00—Чапсар.
22.00—«Бистиң Пушкин».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге быскан хар чаар. Хаттың күжү секундада 3—7 метр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 5—10, эртканнарынга ортумаа-биле 15—20 градус соор.

Кызылга бөгүн онза өскерлиишкин чок агаар болур. Хаттың күжү кошкак, агаарның температуразы 15—17 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «От бүргээн далай» (2 сериялыг) 9.40, 12.25, 15.10, 18.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Москва — Кассиопея» 9.20, 11.00, 12.40, 14.20, «Дедир эгиттинмес» 16.00, 18.00, «Даурия» (2 сериялыг) 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 11.20, «Адыш сагыын» 13.10, 15.00, 18.40, «Ынакшыл дээш кемниг херек үүлгедии» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эргим оол» 10.40, 12.20, «Онзагай болуушкун» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Марияга алмазтар» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шортанның чарлыы-биле» 9.00, 16.20, «От бүргээн далай» (2 сериялыг) 10.20, 13.20, 17.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чашкы шааның соонда чүс хүн» 15.00, 18.40, «Ол менден артык күштүг» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «От-буде чокта», «Али-Баба болгаш дөртен дээрбечи» 15.00, «Максим Перепелица» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Февральдың 8-те
республиканың хөгжүм-шии театрынга
Н. Кузнецовтуң
„ИЙИ ӨН"
деп шиизи болур.
Шии кежээ 19 шакта эгелээр.

Совет спортчуларның чедиишкиннери

ИНСБРУК. (СЭТА). 500 метрниң конькилиг чарыжынга киришкеннерниң түңнелдери мындыг болган: 1-ги черде — Шила Янг (АКШ)—42,76 секунда; 2-ги черде — Кэти Пристнер (Канада)—43,12 секунда; 3-кү черде — Татьяна Аверина (ССРЭ)—43,17 секунда.

Шила Янг (АКШ)—Детройт чурттуг 25 харлыг спортсмен. Ол аңгы-аңгы дистанцияга чарыш талазы-биле делегейниң ийи дакпыр чемпиону.

Кэти Пристнер (Канада)—база-ла аңгы-аңгы дистанцияларга делегей маргылдаазынга чаңгыс эвес удаа шаңнадып келген 24 харлыг конькичи.

Татьяна Аверина (ССРЭ)—Горький чурттуг 25 харлыг студент спорттуң бо хевиринге 1963 чылдан бээр киржип келген. Делегейниң болгаш Европаның маргылдааларының шаңналдарынга чедип чораан, 1000 база 1500 метрге делегей рекордсмени.

500 метрге конькилиг чарышка дараазында черлерни Лиа Поулос (АКШ), Вера Краснова (ССРЭ), Любовь Садчикова (ССРЭ) тус-тузунда алганнар.

Февральдың алдыда бистиң хоккейжилеривис америк шилиндек команда-биле ужурашкаш, ону 6:2 санныг тиилээн.

Ол-ла хүн бирги бөлүктен ГФР-ниң шилиндек командазы польша спортсменнерни 7:4 санга ытканнар.

ГДР-ниң спортсменнери чадаг шанак спортунуң талазы-биле маргылдаада тиилелгеже чоок чоруп турар. Оларның эр болгаш херээжен-даа спортсменнери өске командалардан мурнап турар.

Февральдың алдыда совет тоолээлекчилер — Вера Зозуля тоску, а Даинис Бремзе биле Владимир Шитов олар тус-тузунда дараазының черлерни ээлеп чоруп турган.

Фигурлуг чуңгулаашкын. Спортчу танцының маргылдаазынга бирги черин совет фигуристер Людмила Пахомова—Александр Горшков, ийиги черин — база-ла бистиң спортсменнеривис — Ирина Моисеева — Андрей Миненков олар алганнар. Үшкүзүнде — АКШ-тың тоолээлекчилери — Коллин О"коннор-Джим Миллнз олар болган.

Ийиги кижиниң чолдак программазының талазы-биле маргылдаага Ирина Роднина — Александр Зайцев (ССРЭ) бирги черде үнгеннер. Ийигизи — Роми Кермер — Рольф Эстеррайх (ГДР), үшкүзүн — Ирина Воробьева — Александр Власов (ССРЭ) олар алганнар.

Биатлон

ИНСБРУК. (СЭТА). Маргылдааның бо хевиринге тиилекчилер: 1. Николай Круглов) (ССРЭ)—1 шак 14 минут 12,26 секунда. Ол 26 харлыг спортсмен. Горькийден барган. Николай ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери, 10 километрге чарышка делегей чемпиону.

2. Хейкки Икола (Финляндия)—1 шак 15 минута 54,10 секунда. Фин шеригниң 28 харлыг фельдфебели Икола 20 километрге делегей чемпиону.

3 Александр Елизаров (ССРЭ)—1 шак 16 минута 05,36 секунда. Москва чоогунуң Мытищи дээр хоорайдан барган ол 24 харлыг студент биатлон маргылдаазынга 10 чыл киржип келген.

20 километрге хаактыг чарышка дараазында черлерни алганнар: Вилли Бертин (Италия), Александр Тихонов (ССРЭ), Эско Сайра (Финляндия).

Маргылдааның бо хевиринге ССРЭ-ниң ийи тоолээлекчилери — Николай Круглов (алдын медаль), Александр Елизаров (хүлер медаль) шаңналдыг болганнар.

Көрүнчүк дег кылаң дошка

Республиканың «Урожай» ниитилелиниң спорт ниитилелиниң бирги чери дээш колхозтар, совхозтарның командаларының мячилиг хоккейге маргылдаазы эгелээн. Оларның солун оюннары найысылалдың «Хүреш» стадионунда болуп турар. Мында «Алдан-Маадыр», «Тээли», «Торгалыг», «Барлык» совхозтарның, Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң спортчулары келген.

Эрткен үш хүннүк гүңнелинде Алдан-Маадырның хоккейжилери 6 санныг, тээлижилер дөрт, «Барлыктың», «Малчынның» спортчулары 2-2 санныг.

ЧУРУКТА: маргылдаа үези.

В. АНДРЕЕВ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-17, үлегүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 72.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00061.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 33 (10018) | 1976 чылдың февраль 10, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди 1975 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири болгаш тоску беш чылды чедимишкинниг доозары дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, тиилекчилерни илереткен болгаш шаңнаан.

Тыва АССР-ниң талазы-биле

Тоску беш чыл планын күүседиринге эң-не бедик көргүзүглерни чедип алганы, бүдүрүлгениң ажыктыын бедиткени, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүргени, продукцияның шынарын экижиткени дээш **БИИ-ХЕМ РАЙОННУҢ «КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» СОВХОЗУН СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы шылгаралы дээш» деп тураскаалдыг демдээ-биле, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнавышаан, ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң Хүндүлел самбыразынга кииргени.**

1975 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири болгаш тоску беш чылды чедимишкинниг доозары дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң-не бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш **АК-ДОВУРАК ХООРАЙНЫ СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.**

КҮҮСЕТТИНЕР УЖУРЛУГ

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери тоску беш чыл планнарын кол көргүзүглер талазы-биле эрткен чылдың декабрь 5-те-ле күүсеткеш, оңгу беш чылды күш-ажылчы херии базымнар-биле эгелээн.

Оңгу беш чылдың баштайгы айы доозулган. Планның онаалдаларын күүседир талазы-биле эрткен айда коску чедимишкиннер чедип алдынган. Аңаа улуг рольду СЭКП-ниң XXV съездинге тураскаадылган социалистиг чарыш ойнап турар.

Январь айда продукция сайгарылгазының планын республика 105,4 хуу күүсеткен, пландан ажыр 373 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Ол талазы-биле планныг онаалдаларын Кызылдың эът, сүт комбинаттары, «Тыва көдээ тудуг» трест, Росводпромнуң демир-бетон кылыглар заводу, Туранның ыяш белеткээр пунктузу, Шагаан-Арыгның үс заводу, Кызылдың сүт заводу чедимишкинниг күүсеткен.

Январь айда продукция сайгарылгазының планын бүгү районнар күүсеткен. Ылангыя Улуг-Хем, Бии-Хем, Кызыл районнар ол талазы-биле планныг онаалдаларын 117—133,3 хуу чедиргилээн. Меңгилиг ажылдап кылырындан (92,2 хуу) аңгыда үлетпүрнүң бүгү адырлары продукция сайгарылгазының планын күүсеткен.

Ниити продукция бүдүрериниң эрткен айда планын республика 104,5 хуу күүсеткен, азы пландан ажыр 348 муң рубльдиң продукциязын үлетпүрнүң ажыл-иштакчылары бүдүрген. Планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен мурнакчы коллективтер хөй. Ылангыя Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, Кызылдың алгы заводу, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың даараныгга комбинады, Росводпромнуң демир-бетон кылыглар заводу, Шагаан-Арыгның «Сельхозтехника» салбыры, Кызылдың сүт заводу, сүт комбинады, Үстүү-Енисейниң балык заводу планныг онаалдаларын 110,2—174,3 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруун баштаан.

Оңгу беш чылды республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери чедимишкиннерлиг эгелээни өөрүнчүг-дүр: продукция сайгарылгазының-даа, ниити продукция бүдүрериниң-даа январьда планныг онаалдалары ажыр күүсеттинген.

Ынчалза-даа планныг онаалдаларын күүсетпээн бүдүрүлгелер база бар. Ындыгларның саны — 32. Оларның дегерезин маңаа биживейн, а продукция сайгарылгазының-даа, ниити продукция бүдүрериниң-даа планнарын күүсетпээн бүдүрүлгелерни маңаа көрээли:

Олар бо-дур:

«Тудуг кезектери» комбинат, Ак-Довурактың хлеб заводу, Туранның хлеб заводу, тудуг материалдары үлетпүр каттыжыышкыны, Кызылдың тууйбу заводу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, техниктиг хандырылга станциязы, «Сельхозтехниканың» районнар аразының Кызылда каттыжыышкыны, Туранның «Сельхозтехника» салбыры.

Бирги кварталдың төнчүзүнге чедир 40 шаа хонук арткан. Февраль база орту чоокшулаан. Ынчангаш бар арга-курлавырларны амылыгаштан четче ажыглап турган, хожудаашкыннарны болдурбазын чедип алырынче чүткүп каап турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары кичээнгейин углаадырар ужурлуг.

ДУРЖУЛГАЛЫГ САКМАНЩИК

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыраканы салбырының малчыннарында хой олдаашкыны бо хүннерде масеалыг чоруп турар. Чаш хураганнарны чидириг чок, онча-менди доруктуруп алыр дээш ол салбырның малчыннары бүгү күжүн, арга-дуржулгазын ындаар угландырган.

Аныяк хойжулар Маадыр-оол, Анна Чаш-оолдарының кодаанында хой олдаашкыны тудуктээн. Оларның калаарган хоюнуң хой кезии олдаан. Чаа төрээн хураганнарны чидириг чок ажаап алыр ажылга улуг сакманщик Анна Чаш-оолдуң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Ол бо хүнге чедир 150 хураганны онча-менди доруктурган.

Сакманщик Анна Чаш-оол СЭКП-ниң XXV съездинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин төлептиг күүседип, төрээн хойларның хураганнарын чидириг чок ажаап ап турар.

ЧУРУКТА: Анна Чаш-оол.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

РОССИЯНЫҢ СААНЧЫЛАРЫНГА КЫЙГЫРЫГ

Россияның эң дээре саанчылары ажылының дуржулгазын солчур, чедип алган чедимишкиннериниң, келир үеде планнарының дугайын чугаалажыр дээш, республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга чыглып келген.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады М. С. Громова ырактан келбээн: ол — Москва чанында «Коммунарка» деп куруксаажыдылга заводунда ажылдап турар. Тоску беш чылдың доостур чылында Мария Сергеевна шылгараңгай түңнелди чедип алган: 114 баш бөлүк инектен 505 тонна сүттү саган. Ол беш чыл мурнунда ындыг көргүзүглер дугайын бодавайн-даа турган. «Маяк» деп чаа сүт комбайның тургусканының соонда, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,6 катап өскен. Ам ажыл-агыйның 600 баш инектиг фермазын чүгле беш саанчы харылзап турар.

— А оон аңгыда, Лейла Пейпс-биле чарыш меңээ база дузалаан — деп, М. С. Громова чугаалап турар. — Оон ажылының дуржулгазын кичээнгейлиг өөренип көрдүм. Ынчаарга бодум база-ла чыда калбазын оралдажып турган мен. Чедип алдынган түңнелди 60 чылын ажып эртер — 516 тонна сүттү саар деп хүлээнген мен.

Тула областа ужуражыышкынга Ленин аттыг колхозтуң мырынай будун звено саанчылары А. П. Крысанова, В. П. Трушина, М. М. Каткова, А. Д. Разюшина олар чедип келген. Оларның шайызында 100-тен 150 чедир инектерни саап турар. Эрткен чылын тус бүрүзү 532 тонна сүттү саган, а 60 чылын 550 тонна сүттү саарын хүлээнген. Ол — Россия Федерациязында эң-не бедик көргүзүг. Мурнакчы саанчыларның чедимишкиннериниң ол арарының кол чүүлдери чарыш, малды ажаарының депшилгелиг технологиязы, бээбеазын техника болуп турар.

Пенза областа Маханин аттыг колхозтан А. Щ. Стальнова, Липец областа «Октябрь 50 чылы» колхозтан Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Е. Мохова, Москва областа Ленин аттыг совхозтан З. И. Мязина, Омск областа «Коммунизмниң херели» колхозтан В. Е. Сергеева болгаш өскелер-даа ужуражыышкынга ажылының дуржулгазын солушкан.

Россия Федерациязының эң дээре саанчылары республиканың бүгү саанчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган. Кыйгырыгда чугаалап турары болза: «Төрээн лениннчи партияның XXV съездинге төлептиг уткуур дээш бүгү улусту социалистиг чарыжынче кирбишаан, ам чарыштың лозунгу — аңаа-ла хөйнү кылыры эвес, а улам-на эки, улам-на камналгалыг кылыры дээрзиниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң состерин эки-биле билип тур бис. Инектиң продуктуулуун бедидери дээш демисежип, сүттүң ниити садызын улгаттырары, саар инектиң санын көвүдедири, продукцияның шынарын бедидерин чедип алырын хүлээнип тур бис».

Фермаларга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш социалистиг чарышка быжыглаан бөлүк инектерден бир-ле муң литр сүттү саары дээш, оон бедик шынары дээш маслыг шимчээшкинге идепкейлиг киржиринче Россия Федерациязының бүгү саанчыларын ужуражыышкынның киржикчилери кыйгырган.

К. БЕЛОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Төлевилелди чугаалажып тур бис

ЧОННУҢ САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Ажылчы чоннуң садыг хандырылгазы республиканың ажыл-агыйларының өске адырлары-биле чергелештир тоску беш чылда улам ынай хөгжээн. Бо үениң иштинде үүрмектеп садар бараан саарылгазы 38,1 хуу немей өскен азы 192 миллион рубль четкен. Культура амыдыралының болгаш ажыл-агый херегселиниң барааннарынга негелдени хандырары элээн экижээн. Эът, сүт, саржаг, ногаа аймаа ышкаш хоолулуг чемнерни садары көвүдээн. Садыг четкизи 7800 дөрбелчин метр шөйге калбарып, ниитиниң чемненилгези 1100 олутка улгаткан. Магазиннерниң болгаш столоваяларның хөй кезии садыг-технологтуг чаа дериглер: садып алыкчылар боттары шилип алырынга таарыштыр тургускан шугумнар, соодукчулуг делгирлер, механизастаан дериглерлер-биле хандыртынган. Бүдүрүлгелерниң эстетиктиг каасталгазы экижээн. Садып алыкчылар барааны боттары шилип алыр арга-биле ажылдаары сээки беш чыл-биле деңнээрге 10 катап өскен.

Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарының ажы оңгу беш чылында садыг ажылдакчыларының мурнунда чаа сорулгалар салдынган. Чоңга бараан бодурунуң бедик культуразын хандырып, үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаары — садыг ажылдакчыларының кол хүлээлгези. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның ассортиментизин болгаш хемчээлин тодарадыр садыг организацияларының чагыглары үлетпүр база садыгның аразында ажыл-агый харылзааларының үндезининде деп чувени көрүп турар. Садыг ажылдакчылары бо угланыышкынны хүртүлга болдургаш, пиво заводу, сүт заводу болгаш хлеб заводу ышкаш продукцияны бүдүрүп берип турар бүдүрүлгелерге негелдени күштелдирери чугула. Чүге дээрге моон мурнунда бо үлетпүр черлери бүдүрүп үндүрүп турар продукциязынга хамааржыр стандарттыг хүрүмнү сагывайн, шынары чавыс эът-чемин садыг четкилеринче киирип турган.

Садыгжы мергежилдиг кижилер чүгле чоннуң чаа барааннарга негелделерин өөренип көөр эвес, а харын оларның эстетиктиг хөөнүн сайзырадып, ажылдың ажыктыын, бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бүгү-ле аргаларын ажыглаары чугула.

Чоңга садыглаарының шынарын экижидеринге садыгның материал-техниктиг базазын өстүрери улуг рольду ойнаар. Садыг шөлүн 400 дөрбелчин шөйге, ниитиниң чемненилге черлериниң 1500 олутка улгаттырганы. Полуфабрикаттар комбинадын тутканы садыгның мурнакчы аргаларын улам калбаа-биле чорудуп болуруун, барааны садып алыкчылар боттары көрүп тургаш шилип алырының аргаларын берип турар. Ол дээрге садыг ажылдакчыларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам улгаттырып, садып алыкчыларга немелде эптиг чүүлдү тургузуп турар.

Г. ЯКУШКИН.
Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң лаборатория начальниги.

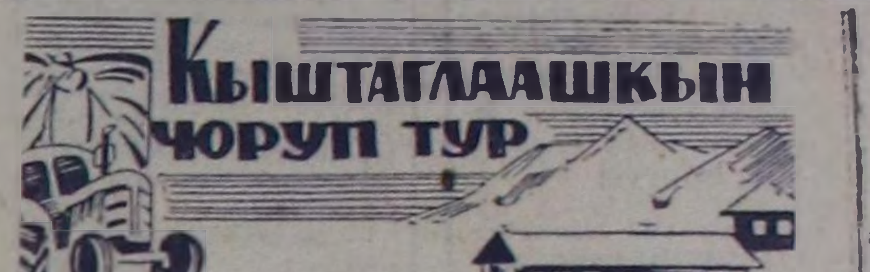

ХУРАГАННАР НЕМЕШПИШААН

БАЙ-ТАЙГА. Бо чылдың кыштаглаашкыны «Кара-Хол» колхозта багай эвес эртип турар. Улгаттыр каттыштырган Туралыг бригадазында үш кажааны, беш чурттаалга бажыңын ажыглаалга кииргени. Бригадада 1480 хой төрээн. Оон 1484 хураганны менди алган.

Хойжулар С. Дамба, Х. Манчын-оол болгаш өскелер-даа малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Колхозтуң Сукпак бригадазында байдал багай эвес. Ында 1515 хой олдапкан, оларның 1518 хураганы онча-менди.

Хойжуларга сакманщиктер дузалажып турар. Чамдык кодааннарның одар-белчиириниң девискээри чоок. Ынчангаш оларны өске кыштагларже сайгара көжүрүп турар.

М. ООРЖАК.
Х. САМДАНЧАП.

• • •

КЫЗЫЛ район. «Х Улуг хурал» колхозта хой олдаашкыны түлүктей берген. Бир дугаар бригаданың Кызыл-Хаяда хойжузу Оюн Биче-оолдуң кодаанында 115 хой төрээн. Хураганнар менди. Сакманщиктер Анна Биче-оол, Чылбак Базыр 52-52 хураганны ажаап турарлар.

В. ДАМБАЛДАЙ.

• • •

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Тулуш Шожан он алды чыл хойжулаан. Ол чыл санында багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Хойжу «Октябрь 30 чылы» колхозтуң мурнакчыларының санында кирген.

Бо чылын хойжу Чиңге-Шат деп черде кыштаглап турар. Ам оон кодаанында 306 чаш хураган менди доруктуп турар.

Д. ШОЙДАР.

Шенелделер уламчылаан

Бедүүн рудадан даг-дүгү арытлаар цехтиң энергетиги Юрий Андреевич Полунов мынча диди:

— Эрткен айның төнчүзүнде ийиги секцияның бирги болгаш ийиги каскадтарының сезен алды үүрмектекчилер болгаш силигичилер шенеттинген. Шенелде чедимишкинниг эрткен. Башкарылга системазының соксаал чок ажылдап турары — бүдүрүлгениң база бир чедимишкининиң аңаа херечилээн.

Амгы үеде «Тыва даг-дүгү» комбинатта чаа-чаа дериг-херекселдерниң шенелдезин чорудары база көрдүнүп турар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ЭРЗИННИҢ ТУДУГЖУЛАРЫ

Эрткен чылын Эрзинниң септелге-тудуг участогунуң коллективи 400,3 муң рубльдиң септелге-тудуг ажылдарын кылыр турган 417,5 муң рубльге күүседип, чыл планын 104,2 хуу күүсеткеннер. Оон иштинде капитал септелгелерниң, улус өөредилгезиниң, культураның, кадык камгалалының албан черлеринге кылып чорудар ажылдарны пландан ажыр күүсеткен.

Коллектив Эрзин суурга 1300 метр черге херимни, 700 метр буганы, чупар-бажынче чер адаа-биле суг дамчыдар 80 метр хоолайны эрткен чылын кылган. Доозукчу чылда район төвүнге ийи каът эмнелгениң кол корпузунуң бирги каъдын салып дооскан.

Септелге-тудуг участогунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ийи-ийи аал чурттаар 6 бажыңны дужаар турган. Ол планын эрткен чылдың ноябрь 1-де-ле күүсеткен. Пландан ажыр ийи аал чурттаар бир бажыңны декабрь төнчүзүнге чедир күрүне комиссиязынга хүлээткеннер.

Ук участоктуң эрткен чылда шак ындыг чедимишкиннерни чедип алырынга мурнакчыларның киирген үлүг-хуузу улуг. Оларга тудугжулар Има Кок-оол, Алеша Сарыгбан, Тодук Балы-Монге, Сергей Енджак болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ол эштер хүн, ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Чедимишкиннер-биле чергелештир Эрзинниң септелге-тудуг участогунда четпестер база бар. Эрткен чылын чаа эмнелге тудуун кылып тура, 55 муң рубльди чедир шиңгээдип албаан, оон чылдагааны: цемент, тууйбу, янзы-бүрү хемчээлдиг арматуралар дээн ышкаш чугула тудуг материалдары-биле хандыртынмаанындан болган.

1976 чылда ук участок планныг онаалдаларны хуусаа бетинде, декабрь 20-де, күүседир, 394 муң рубльдиң септелге-тудуг ажылын кылыр, пландан ажыр ийи аал иштии чурттаар бажыңны тудар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу улгаттырар хүлээлгени алганнар. 1975 чылдагы четпестерни бүгү талалыг өөренип көргеш, ону катаптавазының хемчеглерин алыр.

Күш-ажылды бедик бүдүрүкчүлүг организастаар болза, үстүнде хүлээлгелерни чедимишкинниг күүседип болуруунуң аргалары Эрзинниң тудугжуларында бар.

Б. ЧЫПСЫНАК.

МАГАДЫЛАЛЫ БАР

Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары бирги кварталда күрүнеге 380 тонна сүт дужаар планныг. Ам 156,7 тоннаа сүттү дужаап, планын 41,1 хуу күүсеткен. Бо көргүзүг эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 1,2 хуу өскен болуп турар.

Ажыл-агыйлардан СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз эки көргүзүглүг. Ук ажыл-агыйның Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталда 75 тонна сүт садар планының 45,8 тоннаазын күүседип алган. Ол эрткен чылдың ол-ла үезинге турганынга деңнээрге 7,2 тонна хөй.

Дөргүнчүлер боттарының бар арга-курлавырларын санап көргеш, бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүседирин шиитпирлээннер.

Ферма хүнде 1,7 тонна сүттү күрүнеге садып турарын бодаарга, сөглээн сөзүнге ээ болурунуң магадылалы бар.

Сөөлгү түңнел өзугаар ийиги черже «Большевик» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи үнген. Олар күрүнеге 21,4 тонна сүттү саткан.

М. СЕВЕН.

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

«Тээли» совхозтуң Найырал салбыры Тээли кодээ Советтиң хамааржыр. Чоокта чаа кодээ Советтиң күүскому салбыр төвүнге үнүүшкүннүг хуралын эрттирген. Кодээ Совет малчыннарының культурлуг чаагай амыдыралын экижидеринче доктаамал кичээнгейни угландырып келген. Бо удаада хүнүң айтырыы — «Эң эки культурлуг өг-бүле дээш» деп малчыннар аразында чарыштың 1975 чылда түңнелдери болган. Бо талазы-биле кодээ Совет даргазы Валентина Достай-ооловна Долмаажап илеткел кылган.

Салбырда ийи хойжу бригада бар. Шаттың бригадазында 19, Эдер-Куйнуунда 17 кодан бар. Малчын өг-бүле бүрүзүнүң культурлуг деңнелиниң сөөлгү чылдарда бедип турарын күүскомдан демдеглээн. Дыка хөй малчыннар улуг өртектиг хевистерни, ийик-хеп аймаан садып ап, өг иштин чаа хевир-биле аянныг чараш дерип турарлар.

Чүгле өг-бүлезиниң культурлуг байдалын эвес, а уругларының өөредилге-кижизидилгезин, ажылга харылзаалгазын, коруу-чурумун көрүп тургаш, «Эң эки культурлуг өг-бүле дээш» деп чарыштың түңнелин үндүргеш, бирги черни хойжу Сандыжап Хертекке тыпсып, аңаа шилчиир кызыл вымпелди берген. Хойжулар Опаакай Чораан-оол, Салчак Мукулай болгаш Шогжал Кара-оол оларны эки деп демдеглээн.

Малчыннарның культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер бар. Салбыр баштаар черни, совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди хойжуларның өг-бүлезинге бичии стол, сандайларны кылып бээрин бодавайн турар. Кышкы үеде бажыңга чурттаар кылдыр малчыннарны шилчидерин оожум боттандырып келген. Чаа кыштаг кажааларын туткаш, ооң чанынга хойжу, сакманщиктер чурттаар бажыңнарны кады тудуп кылбайн турары четпес. Бо бүгү четпестерни моон соңгаар эдип, малчыннарның культурлуг амыдыралын улам экижидер дээш хемчеглерни алырын күүском совхоз дирекциязынга болгаш салбыр баштаар черинге даастан шиитпирин хүлээп алган.

Б. БАРБА.

Чоргааралдың совет паспорту

Улуг-Хем районнуң Культура бажыңынга күш-ажылдың хоочуннары болгаш өөреникчилер чыглып келген.

Чаа хевириниң паспорттарын бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш Совет күрүнениң аныяк хамаатыларынга тыпсырынга тураскааткан байырлыг кежээни ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң секретары Н. Антопова ажыткаш, чыылганнарга байыр чедирген. Совет паспорт системазының дугайында илеткелди районнуң күүсекчи комитединиң секретары И. Мареева кылган.

Хөгжүм үделгези-биле Шагаан-Арыг школазының өөреникчизи Люда Ондарга чаа паспортту районнуң күүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги С. Сотпа тӧрүттүнгени хүнүн таварыштыр аңаа бир дугаарында байырлыг байдалга тывыскан.

Оон соонда чаа паспорттарны районнуң амыдырал хандырылга комбинадының начальниги, аревэчи чораан Сара Шилимаага, даараныкчы Анна Прудниковага, чолаачы Сергей Килиңге, хоочун башкы Валентина Долчуңмаага болгаш өөреникчилер Нина Доброваага, Галина Чыргалга тывыскылаан.

Паспорт алганнарның өмүнээзинден С. Шилимаа, Л. Ондар сөс ап чувс чугаалааш, бистиң Совет күрүневистиң күчү-шыдалының, тайбың чаагай политиказының дугайында чоргаарал-биле демдеглеп, ооң хамаатызы болуру дээрге улуг аас-кежик, өөрүшкү дээрзин чугаалап, оңгу беш чылда улам кызып ажылдаарын, өөренирин хүлээнгеннер.

Чаа паспорт алганнарга пионерлер байыр чедирип, тураскаал белектерни тывыскан. Байырлыг кежээниң түңнелинде «Улуг-Хемниң оттары» агиткультбригаданың болгаш үстүкү класс өөреникчилериниң каттышкан концертин көргүскен.

В. ДОНГАК.

ПРОПАГАНДИСТ БОЛГАШ КАМНАЛГА

СВЕРДЛОВСК (СЭТА). Уралдың, Сибирьның чамдык областарының, Казахстанның болгаш Поволжьениң пропагандистериниң, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге организакчыларының чөвүлел хуралы аңаа боол эрткен. Чөвүлел хуралды СЭКП Свердловск обкомунуң болгаш СЭКП ТК-ның «Экономическая газета» деп неделя санында үнер солунуң саналы-биле чыылдырган. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган чүүлдерге болгаш түңнелдерге, ол ышкаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалынга холбаштыр камналганың корум-чурумун пропагандалаарын күштелдирер талазы-биле сорулгаларын аңаа чугаалашкан.

Партияның Свердловск обкомунуң бирги секретары Я. П. Рябов «Камналга болгаш хумагалалдыг чорук — бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидерниң чугула факторлары» деп илеткелди кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери камналганың корум-чурумун пропагандалаарының, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастаарының дуржулгазын солчуп, чогуур шиитпирлерни хүлээп алганнар.

КАА-ХЕМДЕН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Бүрен-Бай-Хаак, Бояровка суурларда чаа кодээ Советтер тургустунган. Ол черлерге ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар февральдың баштайгы воскресеньезинде бедик кежээнгүрлүүшкүннүг эрткен.

• • •

Кыш—ыяш белеткелдиниң эптиг үези. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң баштаар черн 7 кижи составтыг механизастаттынган комплекстиг бригаданы тургускан. Олар оңгу беш чылдың баштайгы чылының тудугларынга 1800 кубометр тудуг ыяжын белеткээр. Оон 535 кубометри тудуг шөлдеринде дүшкен.

• • •

Февраль — ногаажыларның чаа дужуг дээш ажылының эгези. «Бурунгаар» совхозтуң ногаажылары рассадалар олуртур парниктерни белеткеп киришкен. Бо хүннерде парниктерже болбаазыраткан өзекти сөөртүп эгелээн.

• • •

«Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу Иргит Кортен-оолдуң кодаанында хой массалыг олдап эгелээн. Баштай төрүттүнген 200 хире чаш төл менди. Малчыннын кодаанында сиген, концентраттыг чемнер болгаш чылыг сүт хандырылгазы эки.

УЛУС ЧОНУМ КҮЧҮ-КҮЖҮ— УЛУГ ЧААГАЙ НАЙЫРАЛДА

АЖЫЛЧЫН СӨС

Кажан менээ Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан дугайында Чарлыкты номчуп оргаш, чаржып турарым Анатолий Новиковтуң адын база көрүп кааштың аажок өөрээн мен. Ол Украинада Лисичанск заводта машинистер бригадири кижи. А мен болза «Дагестанның оттары» деп заводта база машинистер бригадирлеп турар болгай мен. Кайгамчыкта таварлажылышкын-дыр деп бодаар силер. Ынчалзажок ол шак-ла дүш болган таварлажылышкын эвес-тир. Ол дээрге төөгү талазы-биле болур чорук-тур. Ол дугайын тодарадып бижиирин оралдажыйн.

Республиканың ажыл-херектериниң дугайын республиканың өмүнээзинден чугаалаары харысалгалыг херек. Бир арттан өске артче ажары оон-даа харысалгалыг, оон-даа берге. Бо дугайын улус билип алыр кылдыр чугаалап шыдаар irги мен бе? Ынчалзажок Дербент хоорай Советиниң депутады кижи болганымда, бодумнуң мун-мун эш-өөрүм болур ажылчыннар болгаш бедүүн колхозчулар ышкаш республикам нийти байдалын, оон ажыл-ижин багай эвес билир мен деп хөөрем чок чугаалап болур мен. Ол дээрге нийти чедиишкинден төрүттүнер чоргаарал-дыр.

Баштай-ла бодумнуң төрээн заводумдан эгелээйн. Оон ажыл-херектерин чугаалаары менээ өөрүшкү-дүр. Чүге дээрге ол мээн амыдыралым-биле, республикам амыдыралы-биле холбашкан.

Бежен чыл мурнунда, 1926 чылдың январьда, чурттуң кыдыг-кызыгаарынга чаа завод ажылдап эгелээн. Ынчан ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының Бүгү-эвилел Чөвүлелиниң даргазы турган Феликс Дзержинский байыр чедирген телеграммазынга мынчаар бижээн: «Эвилелде механизастаттынган эң баштайгы, шил кылыр заводту ажылгалга кииргениңге өөрүп тур мен...» Шил кылыр ол завод мээн республикамның социалистиг индустриязының эң баштайгызы болган.

Ийи чыл мурнунда бистиң республикага Улустарның найыралы ордени тыпсып турда, мыңдыг янзылыг түңнел үндүргениң сакты-дыр мен: эртеп чылдарның кол түңнелдериниң бирээзи болза чуртта ажылчын ангының кадрларының болгаш инженер-техниктиг интеллигенцияның төрүттүнгени болур.

Мээң башкым Муслим Мусаев ажылчын мергежилдиң бир-ле дугаар шиңгээдип алган баштайгы дагестан кижи чүве. Ол мээң болгаш өске-даа хөй-хөй эштерниң дагдыныкчызы чораан. Мусаевтиң болгаш оон эштериниң дагдыныкчы чанчылын бистер, дагестан ажылчын айлының чаа салгалы, ыдыктыы-биле камгалавышаан, ону уламчылап турар бис. Бистиң бөгүнгү болгаш даартагы чедиишкиннеривистиң бир үндезини ында дээрзин билип чорууур бис. Ам мээң өөреникчилерим дыка хөй, олар чүгле республикада эвес, оон дашкаар безин бар.

Бистиң республикада чаартылгаларны маңаа дегерелин кижи санап күш четпес. Бистиң ынчаар бурунгаарлаарывыска чүү дузалааныл? Улуг эвес чурт сайзырангай кедээ ажыл-агыйлыг индустриалдыг республика кылдыр канчап хөгжүй бергенил? Бир эвес мону бистиң заводувуска хамаарыштыр алыр болза, ону тудуп тургузарынга бүгү чурт дузалаан болгай: Таганрогтуң металлистери, Брянскиниң дагжылары, Каспийниң кызыл флотчулары болгаш оон-даа өске. Ол акы-дуңма дузаламчы бистиң амыдыралывыстың чүгле түгү, лозуну эвес, акы-дуңмалышкы чорук экономиктиг тургузуушкуннуң бир аргазы апарган. Оон чижээнге бистиң Дагестанывысты база киирип болур. Чүгле «Дагестан оттары» деп завод эвес, а бүдүн-бүдүн үлетпүрлүг хоорайлар—Каспийск, Избербаш болгаш өске-даа хоорайлар—совет акы-дуңмалышкы чоруктуң үлегер-чижээ болу берген.

Бир эвес моон мурнунда акы-дуңма дузаламчының Дагестанның үлетпүрүн тудуп тургузарынга хамаарыштыр чугаалап турган болзувусса, ам чугаа болза, экономиктиг ийи талалыг харылзаалар дугайында чорул турар болгай. Бистиң үлетпүр бүдүрүлгелеривис чурттуң акы-дуңма он-он, чүс-чүс бүдүрүлгелери-биле тудуш харылзаалыг.

Мээң төрээн заводум бодунуң отчуташтарын эвилелдиң хөй-хөй булуңнарында кыпсыткан. Ол бодунуң продукциязын Совет Эвилелиниң хөй-хөй тудугларынче, бүдүрүлгелеринче чорудуп турар. Ол дээрге найыралдың, акы-дуңмалышкы чоруктуң харылзаазының судалының согуушкунун херечилеп турар.

Г. НАРСУЛЛАЕВ,

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Дагестанның оттары» заводтуң машинистер бригадири.

Тоску беш чылда бистиң республикага элээн хөй бүдүрүлге черлери ажыглалга кирген. Оларның бирээзинге Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлге чери хамааржыр. Бистиң бо бүдүрүлгевис болуунуң хемчээлиниң талазы-биле улуг эвес-даа болза, Төрээн чуртка үнелиг металл берип турар чугула бүдүрүлге чери болур. Бистер дагжылар, чер үттекчилери, металлургтар болгаш оон-даа өске мергежилдиг кижилер руда дашты казып кылгаш, болбаазырадып, куруглуг арыг мөңгүн суун берип турар бис.

Коллектив тоску беш чылдың планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырган. Социалистиг чарыштың ачызында чедип алдынган ол бедик көрүкүүшкүн кошкавайн, харын-даа улам калбарып орар. Моон мурнунда чылдарга деңнээрге мөңгүн суу бүдүрериниң планы бо чылдың эгелеп барыы 34 хуу улгаткан. Ону күүседип болурунуң бүгү аргалары бисте бар дээрзин эрткен айның түңнелдери көргүсту. Январь айда барааннг продукция бүдүрериниң планы 101 хуу күүсеттинген.

Бо хевирлиг бедик көргүзүглерни чедип ап турарывыстың бир кол чүүлү болза, бисте бедик мергежилдиг болгаш найыралчы коллективтиң тургустунганы болур. 1969 чылда бо бүдүрүлгени ажыглалга киирип турда, республиканың болгаш чурттуң өске бүдүрүлгелеринден келген дуржулгалыг хоочун ажылчыннар аныяк коллективти бут кырынга тургузарынга, аныяктарны чаа мергежилге өөредиринге улуг рольду ойнаан. Маңаа хамаарыштыр бодумнуң дугайын чугаалап көрейн. Бо черге чаа бүдүрүлге ажыттынар деп турда келгеш, дагжылап ажылдап турдум. Оон соонда Хову-Аксыдан А. Н. Николаев дээш оон-даа өске чер үттекчилери биске келди. Мени Аркадий Николаевич Николаевке дузалакчылады каан. Ол боду чуваш кижи. Сагыш човангыр бо ажылчын мени чаа мергежилге өөретти. Разрядым бедээн соонда тускай ажылдай бердим. Менээ чаа аныяк оолдар дузалакчылап ажылдап эгеледилер. Оларның элээн хөйү тускай мергежилин ёзугаар ажылдай бергеннер. Ам Сергей Чамзынны өөредип турар мен. Эштиң дузазы деп чүве бо-дур.

Д. БАЙКАРА,
чер үттекчизи.

ЧУРУКТА: Терлиг-Хаяа шахтёрларының комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннери (солагай талазындан) В. Аверин, В. Якимов (бригадир), В. Алексеев. Бо бригада январь айда социалистиг чарышка бирги черин алган.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ БИС

Бүдүн-чартык чыл бурунгаар Красноярскиниң механизация болгаш учёт техникумун дооскаш, комсомолчу путёвка-биле Тыва АССР-ге ажылдап келдим. Маңаа келгеш, республиканың найысылалы Кызыл-биле таныжып, ажылдап келген организациям «Тыва кодээ тудуг» трестиң коллективиниң амыдыралынче улам шымныгып кирип, республиканың каш чылдаар эргузунда шапкын хөгжээниниң хоочун чурттакчылардан дыңнап билип алдым.

А бодум бүдүн-чартык чыл иштинде маңаа чурттап келгеш, мээң келген үемде чок турган улуг-улуг тудугларның мына бо кыска үеде туттунуп турарын магадал-биле көрдүм. Бистиң трезивистиң чоогунда дөрткү микрорайоннуң туттунганын караам-биле көргенимни чижек кылдыр чугаалаайн.

Маңаа ажылдап келгенимде организацияның удуртукчулары менээ Западная кудумчузунда нийти чуртталга бажыңынга орээл үндүрүп берген. Аңаа баргаш, Советтиг Тывада чурттап турар кижилерниң хөй национальныи дораан эскердим.

Ында бистиң трестиң механизация эргелелиниң ажылчыны Виктор Болотов, демир-бетон кылыглар заводунуң инженери Вера Гаранина олар орустар, а тараа сайгарар базаның чолаачызы Георгий биле оон кадайы Вера Корамчаковтар—хакастар, ажылчыннар А. Тыдыяков—шоор, Д. Иргит—тыва, база инженер Василий Калдыга—украин, а бо одуруглар автору калмык.

Бистер шупту эп-найыралдыг, чаңгыс өг-бүлениң уруглары дег чурттап турар бис. Телевизорга солун кино, концерт болурга коддуунда чаңгыс черге чыглып алгаш көөр бис. Ынчан кинону бөлүү-биле көөрге, улам солун-даа ышкаш сагындырар. Чүге дээрге кижи бүрүзү эрадан болуушкунну бодунуң билип турары-биле тайылбырлаар. А өскези өске бодалды илередир. Ынчангаш ёзулуг маргылдаа үнер. Түннелинде «алыс шынның үндезини маргылдаадан үнер» деп орус улустуң мерген чугаазы бадыткаттынар.

Шак мынчаар чурттап, ажылдап тур бис. Чаңгыс өг-бүлениң ажы-толу дег найыралдыг бис. А херек кырында шынап-ла өг-бүлевис чаңгыс—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели болгай.

Е. МИНКЕЕВА,
бухгалтер.

УЖУКТАП ТУРАР

Бисте 22 муң ажыг ном фондузу болгаш 605 тире номчукчу бар. Үш кижи ажылдап турар бис. Бистиң Тээли суурда ийи библиотека бар: улуг улус болгаш уруглар библиотеказы ийи аңгы тургустунган. Бо библиотеканың эргелекчизи—Канскиниң библиотека техникумунуң доозукчузу Тамара Оюн.

План ёзугаар ажылдап турар бис. Номнар делгелгезин, кандыг-бир чаа номга номчулга конференциязы-даа эрттирип турар бис. К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хемниң» ийиги томунга, В. Закрутккинниң «Авыралдыг чер» деп номунга номчулга конференцияларын эрттиргиледивис. Айтырыгларны баш удур-ла номчукчуларга үлеп бергеш, белеткендирер-дир бис. Номга айтырыглар бистиң суурда хөй. Ынчангаш, ылаңгыя кандыг-бир чаа номга конференция эрттирерге улус хөй чыглыр болгаш айтырыглар-даа солун, янзы-бүрү болгулаар, номга хамаарыштыр бодунуң бодалдарын-даа чугаалаарлар эвээш эвес боор-дур. Ам удавас партияның XXV съездизи ажыттынар болгай. Ону эки уткуур дээш чамдык ажылдарны ам чорудуп турар бис.

Бистиң библиотекавыстың аалчылары хөй национальдыг: орус, тыва, хакас, бурят-даа номчукчу бар-ла. Черле ынчаш ном биске амыдырал дугайында билиглерни бербишаан, улустарның аразында харылзааны, найыралды ужуктап турар деп билип чорууур кижи мен. Бистиң номчукчуларывыс кыргыс Ч. Айтматовтуң, авар Р. Гамзатовтуң, башкир М. Каримниң, калмык Д. Кугультиновтуң, таджик М. Турсун-Заденин, балкар К. Кулиевтиң, белорус П. Бровканың болгаш өске-даа нацияның чогаалчыларының номнарын номчааш, ук чоннуң амыдырал-чурттаалгазы-биле таныжып алыр; чогаал дамчыштыр олар-биле бажыг харылзаа болгаш найыралдың ужуу сыптаттынар. Бистиң библиотекавыста үстүнде адааныывыс сураглыг чогаалчыларывыстан аңгыда, өске-даа чогаалчыларның номнары бар. Ындыг болганда, Тээлиниң номчукчулары база-ла аңгы-аңгы нацияның чогаалдарын дамчыштыр найыралдың ковпаларын бистиң улуг делгем Төрээн чуртувустуң ырак-чоок булуңнарынче шөйүп турар.

Т. ООРЖАК,
район библиотеказының ажылдакчызы.

ДЕМНИГДЕ

Кызылдың автосептелге заводу. Прицептер болгаш кузовтар септээр участоктуң улуг залынче кире бээрге, даап-шимээнге кулак уюкталыр, дуңзаалакчыларның чырыткылаңнаттаан оттарынга карак чылчырыктай бээр. Маңаа бир дугаар кирген кижи херегээн кижизин тып алыры белен эвес. Заводта парторганизация секретары Е. Балабанова кожа кылаштап оргаш, чугаалады:

— Герасимюктуң бригадазы залдың мыйыы талазында ажылдап турар боор. Оларга бараалынар.

Чартык прицептиң үрелген черлерин дуңзаалап турган ийи кижиниң чанынга чедип кээривиске холчок узун дурт-сынныг болгаш делгем эгиннерлиг эр хүлүмзүрбүшаан, хол сунду:

— Павел Степанович Герасимюк.

Септелге заводунуң янзы-бүрү национальдыг кижилерден тургустунган найыралдыг коллективиниң бир кежигүнү ыраккы Украина чурттуг сорукуг эр Павел Герасимюктуң дугайында оон мурнунда-ла дыңнаан мен. Ол шериг албанын эрттирген дораан-на Тываның комплекстиг экспедициязынга ажылдай берген. Оон бир дугаар ёзулуг күш-ажылчы школазы чогум-на ол болган. Он ийи чыл дургузунда Павел мергежилдиг механик кылдыр өскен.

— Бо заводтуң эжини ажып, эргиниң артап киргенден бээр ам чеди чыл чеде бердим—деп, ол чугаалады.— Маңаа келген дораан улуг найыралдыг коллективтиң кежигүнү болганымны билген мен: мында тывалар, орустар, хакастар, буряттар, белоруссиялар дээш оон-даа өске национальдыг кижилер бар болган. Олар аразында быжыг найыралдыг, ажылга-даа, амыдыралга-даа бот-боттарынга дузалажырынга кезээде белен. Ылаңгыя коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы мордвин Александр Тихонович Мотоловтуң чаагай сеткилдиин, кижилерге дуза көргүзериниг кажан-даа белен чоруурун онзалап демдеглексээр-дир мен. Бистиң коллектививисте ол ышкаш мурнакчыларны хөйү-биле адап болур: тыва Владимир Хунай-оол, хакас Иван Чеботаев.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы газ-биле дуңзаалакчы Павел Герасимюктуң удуртканы чартык прицептер септээр бригадазы үш кижи составтыг: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Петр Перещев, аныяк дуңзаалакчы Вячеслав Подвласов болгаш бригадир боду. Олар автобустар септээр бригада-биле (бригадири К. Кукарин) чаржып турар болгаш квартал санында тиилекчи болуп келген.

Х.-К. МОНГУШ.

БҮДҮҢГҮР

Найырал. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чылда 195 муң тонна даг-дүгү бээр ийиги ээлчээниң тудуунда ажылдап турар аныяктар ол сөс-биле тудуш холбаалыг. Ынчанмастың аргазы чок: чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан олар келгелдаа, аңгы-аңгы национальдарның төлээлери болза-даа, оларны найырал тудуштуруп каңнаан болгаш чаңгыс нийти херекте—чуртувустуң хөгжүлдезинге дээш ажыл-иште олар хаара туттунган.

— Бистиң ээлчээвис—комбинатта мурнакчы ажылдыгларның бирээзи. Тоску беш чылдың планныг онаалдаазын өске ээлчеглерден мурнай — сентябрь 12-де күүсеттивис. Эки түңнелдиң чылдагааны чаңгыс: найыралдыг күш-ажылда. Найырал чок болза эки түңнел кажан-даа чедип алдынмас—деп, бедик сорттуг рудалар арыглаар цехте комсомолчу-аныяктарның № 1 ээлчээниң улуг мастери татар Сагит Гайдуллин чугаалап орар.

Сагиттиң сөзү чөп: машинист тыва О. Монгуш, үүрмектекчи Е. Салчак, орус А. Ильина-даа—чаңгыс коллективтиң найыралдыг өг-бүлезиниң кежигүннери.

Комбинаттың ийиги ээлчээ ам каш хонгаш-ла ажыглалга кирер. Ол — найыралдың нийти күжүнүң кылган ижи-дир.

Найырал турда ажыл-херек бүдүңгүр-даа, солун-даа-дыр.

К. МОҢГУШ.

ДУЗАЛАШПЫШААН

Репортаж

Селенганың эриинде чаттылган үш чүс муң чурттакчылыг Улан-Удэ хоорайга база катап чеде бердим. Үш дакпыр орденниг акы-дуңма Бурят АССР-ге барган сөөлгүгам—ында Чөөн Сибирьниң күрүнениң культура институдунда хореография училищезинде өөренип турар тыва студентилерниң болгаш сургуулдарның өөредилгези, чурттаалгазы-биле таныжары.

Моон мурнунда ийи катап чораан, таныжып алганым ССРЭ-ниң улустуң артизи, РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Лариса Петровна Сахьянова, РСФСР-ниң улустуң артизи Буда Николаевич Вампилов, Бурят АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Тимофеевна Семянникова, төөгү эртемнериниң кандидады, доцент Сергей Иванович Никифоров, танцы башкызы Анна Афанасьевна Кузнецова болгаш бурят телевидениениң база радионуң журналистери бо сөөлгүгамны күүседип, акы-дуңма ийи чоннуң найыралының, кады ажылдажылгазының дугайында киноочерки болгаш бо репортажты белеткээринге дузалашкан.

— Бистиң культура институдувус 1960 чылда тургустунган. Ол РСФСР-ге үш, ССРЭ-ге дөрт дугаар ындыг институт болган — деп, Чөөн Сибирьниң күрүнениң культура институдунуң ректору Сергей Иванович Никифоров бистиң-биле чугаазын эгеледи. Институт Ыраккы Чөөн болгаш Соңгу чүктериниң, Чөөн Сибирьниң крайларынга, республикаларынга, областарынга бедик мергежилдиг клуб болгаш библиотека ажылдакчыларын белеткээр сөөлгүлыг. Бисте ам 30 национальдарның төлээлери өөренип турар. Институт интернационалчы хүлээлгезин күүсетпишаан, МАР-га кадрларны база белеткеп келген. Чоокта чаа институттуң 15 чыл оюн демдеглээн бис. Амгы үеде эки өөредилге-материалдыг база тургустунган. Урал чүүл талазы-биле тускай эртем алыр студент бүрүзүнге-ле бир баян, ийи студентиге-ле бир фортепиано онаажып турар. Бир нийти чурттаалга бажыңынга немей база бирээзин тударын пландап турар бис. Институт 300 муң ном фондузуг, 200 олуттуг номчулга заалыг, библиотекалыг.

Культура институдунда ам 187 башкы ажылдап турар. Эрткен 15 чыл дургузунда 21 кижи кандидат, а 2 кижи доктор диссертацияларын камгалаан. Оларның аразында урал чүүлдүң сураглыг ажылдакчылары, РСФСР-ниң алдарлыг артистери—доцентилер В. Д. Лыгденова, С. Д. Будожапов, РСФСР-ниң урал чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Н. Е. Логачев дээш өске-даа сураглыг кижилер бар.

Тоску беш чылда чаа өөредилге планнарынче болгаш программаларынче шилчиттинген боттандырган. Элээн кайгамчыктыг тускай эртемни студентилерге өөредип эгелээн. Библиотека факультеди кедээ ажыл-агыйн литератураларының библиотекарь-библиографы, культура-чырыдылгакыпк ажылдың факультединге моон мурнунда турган үш специализацияга дөрт чаа специализацияны: клуб ажылының организакчы-методизи, клубтуң массалыг көргүзүглериниң режиссеру, бот-тывынгыр танцы коллективиниң удуртукчузу, кино-фото студиязының удуртукчузу деп мергежилдерни немээн.

Амгы үеде институтта үш муң ажыг студентилер өөренип турар.

— А Тыва АССР-ге кадрлар белеткелдиниң дугайын чугаалап көрүңерем?—деп, ректордан диледим.

— Эрткен беш чылдың дургузунда Тыва АССР-ниң культура албан черлеринге 47 специалисти белеткедивис. Оларның хөй кезии культура албан черлеринде чедиишкинниг ажылдап турар. Ынчалзажок бис бодап көөрүвүске, ол дыка эвээш. Моон соңгаар колхозтарның, совхозтарның, улуг бүдүрүлгелерниң төлээлерин ук черлерден стипендия ап өөренир кылдыр чорудар дугайында саналды Тыва АССР-ниң Культура министерствозунга киирикsээн бис. База бир кол чүүл институтка өөренир студентилерни шын шилип алырынче кичээнгей салыры чугула.

Ректор оон ыңай тыва танцы хевиндиң, институт музейинге херегээр чүүлдерден чорудуп дузалаарын дамчыдарын дилээш, тыва студентилерниң өөренип турар класстарынга баргаш, оларның өөредилгези-биле таныжарын сүмеледи.

Библиотека факультединиң студентилериниң библиография талазы-биле лабораторая кичээлинге чордувус. Башкы Антонина Михайловна Хунтеева бөлүк студентилерге янзы-бүрү темалыг номнарны сайгарып, делгеп салырын өөредип тур. Бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыс Римма Кужугет, Алевтина Монгуш, Светлана Шожул-оол, Надежда Суттуг-оол, Галя Тахватуллина олар хөй национал өөрү-биле кады башкының тайылбырын дыңнап, лабораторлуг ажылды кылып турлар.

— Тывадан келген кыстар эр-хейлер. Өске студентилер-биле бир демей өөренип, библиотека ажылдакчызы болурунга боттарын белеткеп турлар. Бо студентилерден бедик мергежилдиг тускай эртемниглер үнеринге бүзүрээр мен,—деп, Антонина Михайловна кичээл соонда биске чугаалады.

Оон соонда культура-чырыдыышкын ажылының факультединиң студентилериниң танцы кичээлинге олурупкан бис. Доозукчу курстуң студентилери бот-тывынгыр хореография коллективтериниң удуртукчулары деп тускай эртемни алыр. Бо салбырны Тывадан барган Татьяна Монгуш доозар. Бурят АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Тимофеевна Семянникова кичээлди эрттирип, классиктиг танцының нарын шимчээшкиннерин өөредип тур.

— Татьяна шору кижи. Ол институтту дооскаш, танцы коллективиниң удуртукчузу болур. Институтка кирериниң мурнунда ыоның болгаш танцының «Саян» ансамблинге ажылдап тургаш, танцыга мергежий берген иле—деп, Клара Тимофеевна чугаалап-дыр.

Ол-ла хүн культура институдунуң бөлүк студентилери-биле чугаалашкан мен, оларның чамдыктары бо:

Светлана ШОЖУЛ ООЛ:

— Мен библиотека факультединиң бирги курузунда өөренип турар мен. Эрткен каш айларда студент амыдыралымга болган кол болуушкун—хөй национал эштерлиг апарганым ол. Моол Меймен Сокто, орус Валя Соколова, якут Таня Каратаева, калмык Лида Шагдыкова болгаш өскелер-даа мээң шынчы өңнүктерим апарган. Интернационалчы найыралдың кежээзин эрттиргенивис дыка солун болган.

Роза ООРЖАК:

— Культура-чырыдыышкын ажылының факультединиң 2-ги курузунда мен. Тывадан келген студентилер институттуң хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип, эки өөренип турар. Алевтина Монгуш, Виктор Сотпаяк, Зинаида Дөмүр, Римма Кужугет, Саша Куулар олар хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Чоокта чаа болган студентилерниң эртем конференциязынга 4-кү курсчу Татьяна Монгуштуң «Тыва танцының үнлезинин», үшкү курсчу Михаил Монгуштуң «Тыва чечен чогаалдың хөгжүлдезин» деп темаларга илеткелдери башкыларның бедик үнелелин алган.

Татьяна МОНГУШ:

— Ам каш ай болгаш институтту доозар, хореография бөлүүнүң удуртукчузу деп тускай эртемни алыр мен. Бурят АССР-ниң алдарлыг артистери К. Т. Семянникова, В. А. Хараев, Ю. М. Баранов олар классиктиг болгаш улустуң танцыларынга, танцы башкыларының методиказынга бисти өөредип турар. Институтту дооскаш, башкылаар, оолдар, кыстарга өөренип алган билиимни дамчыдар, бир эвес шыдапсымза, кандыг-бир тыва танцыдан тургузарын оралдажыр мен...

А. ЧАРАШ ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: 1. Культура институдунуң библиотека факультединиң башкызы А. М. Хунтеева (солагай талазындан ийи дугаарында) ол факультетте өөренип турар тыва студент кыстар-биле практиктиг кичээл үезинде.

2. Хореография училищезиниң орус дыл башкызы И. Г. Крянева Урана Монгуш-биле орус дыл кичээлинде.

Фотолары авторнуу.

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР

Автомобильдерге херектээр шимчедикчилерни болгаш четчелээр кезектерни база агрегаттарны үндүрүп турар Дзержинскиниң, Заволжьениң болгаш Павловонуң бүдүрүлгелериниң ажылдаарының темпизин ам Горькийниң автозаводунуң эптелге конвейерлериниң темпизи тодаргайлаар апаар.

Аразында дорт харылзаалыг ол бүдүрүлгелер коллективтериниң машиналар тургузарының бүгү технологтуг шуудулгазының талазы-биле социалистиг чарыштың керээзин чарып алган. Продукцияны дугуруушкан график ёзугаар үзүктелиишкин чок болгаш четчезе-биле бээрин, дорт харылзаалыг бүдүрүлгезиниге күрүнениң база адырларның стандартының негелделеринге бүрүн дүгжүп турар кылыгларны чорударын хандырарын кергээниң киржикчи бүрүзү бодунга хүлээнип алган. Кезектерниң, белдирлерниң, агрегаттарның завод иштиниң база күрүнениң аттестациязының айтырыгларын, чаа кылыгларны шиигээдип алырынга чогаадыкчы дуралаачы кергүзерин кады шиитпирлээрин баш удур керген. Ол бүгү чүүлдер бүдүрүлгениң ажыктыың бедидериниң, ажылдың шынарын экижидериниң болдунар аргазын бээр.

БЕЛОРУССИЯ

Белоруссияның ажыл-агыйлары 40 миллион тонна ажык органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерде токкен. Ол болза часкы тарылгага чедир төгер деп планнааныын үштүн ийи кезээ болуп турар. Чазын чажар тараалар тарыыр гектар чер бүрүзүнге 12 тонна компостуларны ам токкен.

Минералдыг туктар-биле кады органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерге хөйнү төгер чорук республикада колдап турар шириктелчек-хүлденчек хорзунуң үнүш-дужуткүрүн дыка бедидериниң аргазын бээр. Гектар бүрүзүнден тарааның 28—29 центнерден эвээш эвес дүжүдүн, картофельдиң, хендирниң, мал чеми болгаш өске-даа культураларның чаагай дүжүдүн алыр дээш бо чылдың хүлээлгезин чедиишкиниг күүседириниң үндезини ында.

МОЛДАВИЯ

«Молдова-фильм» студиязының тырттырганы документалдыг долу хемчээлдиг чаа кинону «Белир уеже орук» деп ынчаар адаан. СЭКП-ниң аграр политиказын чорударынга республиканың партия организациязының дуржулгазын ол кинода көргүзүп турар. Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның компартиязының 50 чыл оюнуң байырлалынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ол дуржулганы бедии-биле үнелээн. Кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү-ле адырларында ажыл-агый аразының кооперациязының түңнелдериң, амгы кодээниң амыдыралында социал-экономиктиг чаартылгаларны кинодокументалистер тодаргай көргүскен.

Режиссер И. Унгурянунуң тургускан киноз Молдавияның кодаа ажыл-агыйынга чаа чорудулгалар дугайында кино сериязын уламчылап турар. Кодаа ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң он чылының түңнелин ниитижиткен фильмниң муонунда кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң түс-түс адырларында чаартылгалар дугайында кинолар база үндүргүлээн.

УКРАИНА

«Свердловантрацит» каттыжышкынның «Кызыл партизан» шахтазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады В. Г. Мурзенконуң бригадазының дагжылары хөмүр-дашты арыглап казар черге рекордчу түңнелди чедип алган. Олар ам чаңгыс казышкын черинде хонукта чеди муң тонна ажыг хөмүрдашты үндүрүп турар, ол болза бүгү шахтаның хүнде онаалдазындан барык-да бүдүн чартык катап ажып турар болгаш Донбасста эң дээре түңнел. Ажылчын дилээшкинниң болгаш тура-соруктуг ажылдың түңнели ындыг-дыр.

Январьның эгезинде бир казышкын черинден антрациттиң курлавырын арылдыр аппарганда, В. Г. Мурзенконуң бригадазы хөмүр-даш казар болбаазын херекселдер-биле дерган өске казышкын черинче шилчээн.

(СЭТА).

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң онаалдазындан шаңнаарлар болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругларны божаап, кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сенченмаа Дары-Хооевна Доңгак —«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чочай Салаевна Конгар-оол —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Хавак Хертековна Чымы —«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Белек Иргитовна Арапташ — бажың ээзи, Бай-Тал суур.

Чылбак Хомушкуевна Өзер-оол —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Өнер Кэртановна Хертек — өг-бүле ээзи, Кызыл-Даг суур.

Сарыг-Тараа Хурен-ооловна Хертек —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Комчаповна Ламажык — райпо садыгжызы.

Алдын-Кыс Дамдыновна Салчак — район эмнелгезиниң санитарказы.

Кара-Кыс Хертековна Хертек — районнуң улус судунуң тевазжылдакчызы.

Наташа Чозуровна Хомушку — районнуң улус судунуң секретарь-машинакчызы.

Беш уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хорлуу Холаевовна Ак-оол —«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Мария Иргитовна Доржу — өг-бүле ээзи, Шуй суур.

Чечен Салчаковна Иргит — 741-ги КМК-ның ажылчыны.

Зинаида Салчаковна Норбу —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Даймиче Чулдумовна Салчак —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Мая Ооржаковна Хертек — райпо бухгалтери.

Зинаида Хертековна Чимит — өг-бүле ээзи, Тээли суур.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Яковлевна Горбатова —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Багай-Уруг Дажылаевна Даргат — бажың ээзи, Суг-Бажы суур.

Чурумаа Чимитовна Лопсан —«Ленинче орук» совхозтуң ажылчыны.

Феня Александровна Миндрия —«Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Александра Карловна Тамылак — өг-бүле ээзи, Суг-Бажы суур.

Алды уругну божаап, кижизиткен иени

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Салчаковна Кужугет —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баянмаа Начыновна Артна —«Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Ивановна Буиназы — өг-бүле ээзи, Кундустуг суур.

Валентина Кирилловна Герасимова — өг-бүле ээзи, Сарыг-Сеп суур.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Тос уругну божаап, кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моңзулак Бора-Хооевна Куулар—«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаап, кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Алина Дувекпээровна Саая —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаап, кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Тюлюшевна Сат — Солчурнуң Культура бажыңының эргелекчизи.

Алды уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-Уруг Саачы-Будуповна Монгуш —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сержиң Хуургуз-ооловна Монгуш —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Өшкү-Саар Манзырыкчыевна Ооржак —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дина Чечек-ооловна Дежиме —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Мандыл-ооловна Доңгак—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Чудумаа Чолай-ооловна Куулар—«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Зоя Доңгуровна Монгуш — райкоммунал ажыл-агый чериниң ажылчыны.

Клара Ходуп-ооловна Монгуш—«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Хулбузековна Ондар—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Петровна Пухова—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаап, кижизиткен иени

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Көк-кыс Мазырбеновна Оюн —«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-Уруг Ивановна Бюрбю —«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Будер Бугашыковна Дудупен—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Байыровна Хомушку—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Тос уругну божаап, кижизиткен иеге

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серенмаа Өлзеевна Бомбурук—«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаап, кижизиткен иени

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дяига Ламажаповна Оңгудаа—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаап, кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Хадбын-ооловна Буду —Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чалча Чимчаковна Ламажап —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Севил Сагаачыевна Наммыр —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл, 1976 чылдың январь 30.

Даштыкыда

Боттуг эргелерни хандырары дээш

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязының ында эртип турар 32-ги сессиязының киржикчилери экономиктиг, социалдыг болгаш культурлуг эргелер дугайында айтырыгны чугаалажып эгелээн.

Ол айтырыгның чугулазы кымга-даа чигзиниг чок боор турар. Амгы үеде чер бөмбүрзээниң чурттакчыларының 50 хире хуузу аъш-чемни чедир чивейн аштап-суксап, аарыг-аржыкка таваржып турар болгаш 100 миллион хире кижи ажыл чок, ынчаарга тускай эртемниглерниң санап турары-биле алырга, чер бөмбүрзээниң кырынга бижик билбес кижилерниң саны 1980 чылга чедир 800 миллион ажа берип болур.

Бүгү-ле күрүнелерниң кижилериниң экономиктиг, социал болгаш культурлуг эргелериниң хүлээп көөрүнүн улуг ужур-дузалыын база ол бүгүнү херек кырында боттандырарының чугулазын хөгжүп эгелеп турар чурттарның төлээлекчилериниң чугааларынга демдеглеттинген.

Совет төлээлерниң баштыңы В. А. Зорин бодунуң чугаазынга дыка хөй чурттарга оларның-биле кады хөгжүп эгелеп турар күрүнелерге экономиктиг, социалдыг болгаш культурлуг эргелерни херек кырында хандырары дээрге, делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары-биле болгаш колониализмниң база неоколониализмниң үзүткаары-биле үзүлбес холбаалыг боор турарын демдеглээн. Кижилерниң экономиктиг, социалдыг болгаш культурлуг эргелериниң күрүнелерниң хүлээп көөрүнүн талазы-биле улуг базым — Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түңнел шиитпири ол болган.

Үнелеп четпес салышкын

САН-ХОСЕ. (СЭТА). «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам болур деп турар XXV съездизи—ол дээрге бүгү делегейге тайбың дээш, империализмниң дарлалындан улустарны хостаары дээш, кижи төрелгетенниң социалистиг келир үези дээш демиселге чаа улуг базым-дыр»—деп, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының ТК-зының Чиңгине секретарының оралакчызы Эдуардо Мора Вальверде медеглээн.

Бүгү делегейге революстуг чорудулгага СЭКП-ниң киирип турар салышкыны үнелеп четтинмес. СЭКП-ниң быжыг тургузуу, сагыш-сеткил каттыштырылгазының болгаш пролетаржы интернационализминиң бедик ёзузу, а ол ышкаш практикага хыначтынган, чүвениң алызын баш удур көөр чоруу Латин Американың улустарының демиселинге чугула илиг бериишкинин болуп турар деп, Э. Мора Вальверде онзалап демдеглээн.

ФКП-ниң съездизи доозулган

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң чанында Сент-Уэнте Францияның Коммунистиг партиязының XXII съездизи ажылын дооскан.

«Коммунистер Францияга чүнү күзеп турарыл» деп ФКП ТК-ның документизиниң төлевилелин база партияның Чиңгине секретары Ж. Маршениң съездиге кылганы ФКП ТК-ның илеткелин съездиниң киржикчилери чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүг деп көрген. Партияның удуртур органнарын соңгаан болгаш ФКП-ниң кежигүннериниң санын 500 муңдан 650 муң кижи чедир көвүдедир дугайында бүгү эр, херээжен француззарга XXII съездиниң кыйгырыын хүлээп алган.

ФКП-ниң Чиңгине секретары Ж. Марше съездиге түңнел сөс чугаалаан.

Француз коммунистерниң шуулганынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога баштаткан СЭКП-ниң делегациязы, а ол ышкаш өске-даа коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, национал-хосталгалыг база демократтыг шимчээшкиннериң делегациялары киришкен.

Партияның XXII съездизиниң соңгааны ФКП ТК-ның пленуму ол-ла хүн болган.

ФКП ТК-ның пленуму Жорж Маршени ФКП-ниң Чиңгине секретарынга база катап соңгаан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Комор ортулуктарда—Францияның Индий океанда мурнуулагы эвилел черлеринде байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлели дооскан. Комор архипелагтың ортулуктарының бирээзинге Францияның референдум эртирер деп бодап турары-биле холбаштыр Комор күрүнениң чазааның дилээни-биле хуралды чыышдырган турган.

Референдум эртирер чорук Комор ортулуктарының иштики херектеринче холгээрлээшкин болур деп айыткан резолюция төлевилелин каяа-даа киришпейн турар болук чурттарның эгелекчи чоруу-биле Айыыл чок чорук чөвүлелинге чугаалажып көөр-биле киирген. Комор күрүнениң хамаарышпас чорууп, тускай догуннааашкынның чаңгыс эвээ болгаш шевискээриниң четче-бүрүн турарын кыжамыышкынга таварыштырып болгу дег кандыг-даа хөделиишкиннерден кадагалазарынче Францияның чазаан төлевилелде кыйгырып турар.

Резолюция төлевилели дээш Айыыл чок чорук чөвүлелиниң 11 кежигүнү, оон иштинде ССРЭ база бадылаан. АКШ, Англия болгаш Италия дедагалаан.

Ынчалза-даа Айыыл чок чорук чөвүлелиниң доктаамал кежигүнү — Франция ушур бадылааныңын түңнелинде резолюция төлевилели хүлээп алдынмайн барган.

Совет Эвилели бодунуң даштыкы политиказының принциптерин барымдаалавытаан, Комор ортулуктарын тускай догуннаан хамаарышпас күрүне кылдыр хүлээп көрген болгаш ол чурт-биле дипломаттыг харылзааларны тургускан деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик хуралга медеглээн.

Чурттар болгаш диптерде

Эртен чыл эрте-бурун Эфиопияның улузунга уттундурбас болган. Эртен үениң аар-берге артыышкыннарынга удур демиселдиң түңнелинде демократтыг өөрүүдениң орууңга чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Даштыкы бизнесмааарны, үлетпүрнүң болгаш садыгның улуг-улуг топтерин күрүнениң кылдыр хавырган; аграр-чер реформазын чедиишкиннинг боттандырып турар. Чоокта чаа кандыг-даа дарлал-мөчүгелди хоругдаан болгаш хамаатыларның ажылдаар эргезин магадылаан хоойлуну хүлээп алган. Эфиопияга бир-ле дугаарында 8 шактыг ажыл хүнүн доктааткан, ажыл төлевириниң минимуму болгаш чыл санының төлевирлиг пөлээзин бээрин дүрүмчүткен.

ЧУРУКТА: чер реформазының түңнелдиңде бүгү черни тараачыннарга хүлээдип берген. Бо аудук чанынга кээп, чаа чүүлдер дугайын шолрен чугаалажып болур.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чугула шиитпирлер

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның парламентизиниң ээлчегниг сессиязы доозулган. Реакциялыг идегеттерниң үүлгедиишкиннериң болдурбазы-биле эрткен чылдың чайынында чазак чериниң ап чорутканы шиитпирлиг хемчеглериниң түңнелинде чуртка политиктиг байдалдың чогумчалыг апарган үезинде ол сессия боор эрткен.

Өре-шире-биле холбашкан хуллэлтелерни ёзугаар хелечиктеп ажылдаарының талазы-биле ертаакы чүс чылдан бээр туруп келген быжыг чаңчылды күш чок болдурган хоойлуну парламент хүлээп алган. Ынчангаш ол хоойлу кодаа ажыл-агыйның хөй миллион ажылчыннарын болгаш аң ядыы тараачыннарны хамаска ажылдап бээринден хостаан.

Оон өске хоойлу эр болгаш херээжен кижилерниң ден ажылды кылганы дээш ден төлевирни бээрин доктаадып турар.

Хуу секторга хамаарыш турар үлетпүрнүң бүдүрүлге черлериниден ажылчыннарны мөөңү-биле азы ужур-дүрүм чокка өске-даа чылдагааннар-биле үндүрер чорукту бөгүнден эгелээш хоругдаан. Ол ышкаш ажыл төлевирин шын эвес тыртып, ону бээрин озалдадырын, а ол ышкаш бүдүрүлге эөлериниң кара-турачында торгаашкыннар кылыр чоруун хоругдаан хоойлуну база бадылаан.

Черни ажыглааш, чижек чорукту кылырларның болгаш бажың ээлериниң бажын ажыр байыыр чоруун соксадыр сорулга-биле Делиниң эвилел демискээриниң кызыгаарларынга ажыглаар чер участоктарын кызыгаарының дугайында чаа хоойлу ында улуг ужур-дузалыг боор турар. Контрабандистерге болгаш акша-хөреңги-биле чижек садыг кылыр кижилерге удур демиселди күштелдирерниче эээн каш чаа хоойлу угланган.

Индияның хөй-ниитизи парламент сессиязының ындыг түңнелдериңге чүүлдүгзүнүп турар.

Израильдиң бергедээшкиннери

Ай бүрүзүнүң төнчүзүнде пятницаның субботаже дүнезинде Тель-Авивтиң чурттакчылары сан министерствозунуң бажыңын топтап көрүп турар. Бир эвес дүн ортузунда оон соңгалары чырып турар болза, таарымча чок чүүлдерни манаар апаар. Ында экономика талазы-биле тускай комитет хуралдап турар, чазак анаа израиль фунтунуң ай бүрүзүнде болур девальвациязының дугайында айтырыгны шиитпирлээр эргени берген. Баштайгы эртежок чугула хереглел бараанңарының өртээн улгаттырар дугайында база ол ышкаш коммунал ачы-дуза чедиргени дээш, хоорай транспортунга чораан дээш төлевирни улгаттырар дугайында да шиитпирлерни база анаа хүлээп ап турар.

Сан министерствозу Израильдиң бодуун кижилериниң амыдырал дениелиниң улам баксыраарын эндевес. Ынчалза-даа экономика талазы-биле элээн шыңгыы айтырыглар анаа эвес, харын Израильдиң кол-кол күрүне ажылдакчылары Вашингтонга барганда шиитпирлеттинер. Премьер Рабинниң, даштыкы херектер министри Аллонның азы камгалал министри Перестиң АКШ-ка чораан-биле холбаштыр Израильдиң бодуун кижилериниң чиир аъш-чеми кызырлыр, чүге дээрге Вашингтонче баарының кол сорулгазы боо-чепсектиң чаа-чаа хевирлерин садып алыры болуп турар.

Синайда израиль болгаш египет шериглерниң дайылдажырын соксадырының ийиги үе-чадазының дугайында дугуржулгага ат салганының соолунде Тель-Авивке экономика болгаш шериг талазы-биле база катап улуг дуза чедиририн АКШ херек кырында хүлээнип алган. Ол дугуржулга премьер Рабинниң январьның төнчүзүнде АКШ-ка чораанының болгаш оод президент Дж. Форд-биле чугаалажышкыннарының түңнелинде чедип алдынган. Дараазында сан-хоо чылында даштыкы чурттарга дузалаарының дугайында хоойлу төлевилелин АКШ-тың президентизи чоокку үеде конгресске киирер дээрзин Ак бажыңның төлээлекчизи медеглээн. «Израильге дузалаарының лажок улуг программазын» ол хоойлу төлевилелинде баш удур көрүп турар. Аназ холбаштыр «Нью-Йорк таймс» солун Вашингтон Тель-Авивке 2,25 миллиард доллар бээр, оон иштинде 1,5 миллиард долларны дайын чорударының амгы чепсек-херекселдери — «F-16» деп реактивтиг самолёттарны, «Лэнс» деп ракеталарны, шыгаарының электроннуг системаларын садып алырынга шериг дузаламчызы кылдыр бээр деп турарын медеглээн.

Израиль ам дайын сорулгаларынга ниити национал продуктузун 30 хуу чедир чарыгдап турар. Чамдык саналгалар ёзугаар алырга, дайынга үндүрер чарыгдалдары амгы сан-хоо чылында күрүне бюджединиң 62-63 хуузу болуп турар. Кандыг-даа чурт ол хире акша-хөреңгини боо-чепсек садып алырынга кайын салыр. Ону чүгле Израиль кылып турар-дыр. Израиль шаапда боо-чепсек садып алырынга үндүрген чарыгдалдарын америк чээлилерниң болгаш янзы-бүрү сионисчи «фондуларының» күсели-биле онза бергедээшкин чокка төлеп турган болза, ам ону ынчаар кылыры дыка бергедээн: ол «фондулар» төнген, улам улгадып турар акша-хөреңгини чээлилер ... хуулап төлээр апарган. Оон ангыда, боо-чепсектиң өртээ база улам аартаан. 10 чыл мурнунда Тель-Авив реактивтиг эң чаа 25 хыдыкчы самолёттан тургустунган отряд дээш 30 миллион доллар төлеп турган болза, ам ол хире хыдыкчы самолёттар дээш чартык миллиард ажыг доллар төлеп турар апарган.

Сионисчи харлаачыларның сан-хоо талазы-биле «агаартиннес» аргалары төнген. Барының чүктүг дузазы база чегейтээн. Израильдиң чагырыкчы бөлүктери баштайгы таарымча чок болуушкуннар үезинде — 1973 чылдың октябрьда болгам дайын үезинде кончуг берге байдалга таварышкан. Дайын чорудулгазының үезинде Израильдиң эмгежок когараан чүүлдерин катап тургузарынга дыка хөй чарыгдалдар үнген. Израильдиң экономиказы хоозурап эгелээн.

Соолгу элээн каш сан-чугаргайларны ап көөрге ындыг. 1976-77 сан-хоо чылында бюджеттиң дефицити 3,5 миллиард доллар кылдыр планнаттынган. Төлевир балансының дефициди 4 миллиард доллар ашкан. Даштыкы акша-хөреңги-биле өрези 8 миллиард доллар четкен, ону израиль өг-бүле бүрүзүнге онаарга, 10 муң доллар болуп турар.

Израильдиң чагырыкчы бөлүктери ындыг берге байдалдарган үштүнүп үнерин ар-газын ажылчы чоннарның эргее-ажыктарынга халдарының күсели-биле, даштыкыдан чаа-чаа чээлилер алырының күсели-биле тыварын оралдажып турар.

Тель-Авивтиң сан-хоо стратегтери «беш чыл» планы дээр янзылыг чүүлдү ажылдап кылганнар, ону күүседириниң бүгү-ле аар-берге дарзыктыг чүүлдери ажылчы чоннарның улуг-хуузунга онаажыры чайлаш чок. Чижээ, 1980 чылда Израильдиң национал орулгазы 10 миллиард доллар кылдыр планнаттынган. Боо-чепсек алганы дээш өрезин база чээп алган чүүлдериниң хууларын төлээринге чылдың-на 1,6 миллиард долларны чарыгдаар. 1975 чылдың төнчүзүнде Израильдиң акша-хөреңги курлавыры 1,1 миллиард доллар чедир кызырылган.

«Израильде девидээшкин келдээн. Еврей күрүне бодунуң тургустунганының соолунде 27 чыл эртерде кризиске — чурттуң төөгүзүнде эң-не хаяы бергедээшкиннерниң бирээзинге таварышкан. Хоозун чүүлдери удаа-дараа бүүрап дужуп турар» деп, француз «Нуэн» солун бижээн. «Израиль бодунуң туруп келген 27 чылының дургузунда экономика талазы-биле эң-не аар-берге кризиске ам таварыштып. Амыдыралдың деңнели кудулап, инфляцияның хемчээли улам келерел, бүдүрүлгениң хөгжүлдези доктаап турар апарган» деп, англи «Санди таймс» солун бижип турар.

Ол парлалга органнарының ындыг медеглелдери-биле чөпшээрешпейн баары берге.

Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң авантюрисчи углаышкынны чуртту политиктиг берге байдалдарже улам-на чыган турар. Ону Израильдиң дыка хөй чурттакчылары медерел билип турар апарган. Арабтарга «дужуп» бербезиниң, күш дегээринден өскээр чугаалашпазының дугайында израиль угланышкынның кол чүүлдериниң бирээзин бүүрап дужуп эгелээн. Тель-Авивтиң политиктиг аштырышкыннары удаа-дараа уламып туруп берген. Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар чөптүг эргелерин бүгү делегей хүлээп көрүп турар. Ынчаарга Палестинаны хостаарының организациязы оон делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга дүрүм ёзугаар төлээлекчизи апарган. Оон удуржук, КНО-нуң Бот Ассамблеязы сионизмни расизмниң бир хевири кылдыр бүрүү шаап демдеглээн.

Угаан-сарыылдыг чорукттуң баштайгы демдектери база бар апарган. Чоокку Чөөн чүкке тайбың болгаш чөптүг чорук дээш комитет Израильде тургустунган, оон составынга чурттуң политиктиг болгаш хөй-нinfiти ажылдакчылары кирген. Олар Палестинаның араб улузунуң эргелерин хүлээп көөрү дээш, оон төлээлекчилери-биле бүгү дениелдерге чугаалажышкыннар кылыры дээш туржуп турарлар. Ол чорук угаан-сарыылдыг болуушкунга бүрүнгээр улуг базым болган. Ол бүрүнгээр базым израиль коммунистерниң салдары-биле кылдынган, олар чорудуушкунунга эң эгезинден бээр-ле: «Империализм-биле каяы араб улустарга удур эвес, харын араб улустар-биле кады империализмге удур» деп лозуң-биле туржуп келгеннер.

Чоокку Чөөн чүкте кризистиң ында чурттап турар бүгү улустарның эрге-ажыктарын, оларның тайбың болгаш айыыл чок байдалга чурттаар эргелерин барымдаалап турган, ниитизи-биле таарыштыр эве көөрүнүн эргежок чугулазын Израильде база билип турар апарган. Чоону Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң киирерин берге байдалдарындан үнгүүрү алыры чүгле Чоокку Чөөн чүкте боттуг байдалды Израильдиң хүлээп көөрүнүн аргазы-биле, араб чурттар-биле харылзааларны политика талазы-биле бүгү талалыг таарыштыр өөп тургузарының аргазы-биле болдунар.

Ю. ТЫССОВСКИЙ. (СЭТА).

Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Тээлиде аныяктарның кежээки школазы (директору Т. С. Намчыл) ажылын мурнуку чылдардан эдээн экижиткен. Эрткен өөредилге чылында школаның сески клазын 52 аныяктар, онгу классты 35 кижи доозуп үнген. Школаның башкылары комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунга «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп кыйгырыгның ужур-утказының дугайында тайылбырны чорудуп турарлар. Кежээки школаның дирекциязы өөренип турар аныяктарның ажылдап турар албан организация болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле дугуржулганы кылып алган. Бо өөредилге чылының эгезинде Тээлиниң кежээки школазынга, ооң суурларда салбырлары-биле кады 350 аныяктар өөренип кирген. Тускай эртемниг башкы кадрлар-биле школа колдуунда хандыртынган. Школаның дирекциязы ажылын чүгле өөредилге-биле кызыгаарлавайн, өөренип турар аныяктарның ортузунга янзы-бүрү темаларга лекция-беседаларны номчуп, темалыг дыштаныышка кежээлерин болгаш диспуттарны организастап эрттирип келген. Бирги чартык чылда школа 97 хуу өөредилгелиг болган. 105 комсомолчулар багай демдек чок өөренгеннер.

Аныяктарның кежээки школазының ажылында улуг четпестерниң барын чоокта чаа болган СЭКП райкомунуң бюрозунга ол школаның директору Т. С. Намчылдың илеткелин дыңнап чугаалашкаш, айыткан. Өөредилгениң баштайгы чартык чылында өөреникчилерниң саны чыл эгезинде турганындан 36 кижи кызырылган. Амгы үеде 314 өөреникчи 22 класстарда хаара туттунган. Чартык чылда өөредилгениң шынары чүгле 27 хуу болган. Школаның дирекциязы болгаш башкылары өөредилгениң шынарын экижидер, дыңнакчыларга быжыг билиглерни бээр дээш четпес ажылдап турарын үстүнде фактылар көргүзүп турар. Өөреникчилерниң кичээл үзер чоруу хөй. Чамдык кежээлерде кашла кижилерге кичээлдер эртип турарының фактылары бар. Кежээки школаның Бай-Талда, Бара-Хөлде, «Тээли» совхозтуң Найырал суурунга болгаш төп салбырынга кичээлдер үстүп келген. Өөредилгеже аныяктарны долу хаара тудар талазы-биле ол черлерде кежээки школаның башкылары организастыг ажылдарны дыка четпес чорудуп турар. Өөредилгезин каттап аныяктарны дедир школаже хаара тударынче кичээнгей салбайн келген. Чамдык аныяктар ажылдап турар албан организация черлериниң удуртукчулары аныяктарның өөредилге чедип алырынче кичээнгей салбайн турар. Кежээки школага өөренири-биле өөредилге эгезинде бүрүткеткен районнуң харылзаа белдиринден 3, кижи эмнелгезинден 4 кижи өөренмээн. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш комсомол комитеттери кежээки школада өөренип турар аныяктарның байдалын хайгаарап, сонуургап көрбейн, школаның дирекциязы-биле харылзашпайн турар.

Кежээки школада өөренип турар аныяк кижи бүрүзүн ажылдап турары ажыл-агый, албан организация черлеринде дагдыныкчы коммунистерге болгаш комсомолчуларга быжыглаар, өөренип турарларга чигелделерни кылыр, өөредилгениң шынарын экижидер дээш бүгү-ле хемчеглерни алыры чугула. Бо талазы-биле доктаалды СЭКП райкомунуң бюрозу хүлээп алган. Аңаа дүүштүр чамдык ажылдар кылдынып эгелээн.

Б. БАРБА.

СЦЕНАДА БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕР

ЧУРУКТА: Кызылдың пассажирлер автобудурулгезинде уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчилери (солагай таладан) Надежда Олейникова, Галина Фомина, Тамара Медведева, уделгеде баянист Евгений Дацко. Бо бот-тывынгыр артистер республиканың уран чүүл көрүлдезинге киржир дээш чаа программалыг концертти белеткээринге идепкейлиг киржип турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ол кежээ Тээлиниң Культура бажыңынче шуушкан чон арбын болган. Чүге дээрге чаңгыс чер чурттуу мында уругларның музыка школазының башкызы, бот-тывынгыр композитор Борис Чамбыттың чогаадылга ажылынга хамаарышкан кежээ болур турган. Тээлижилер музыкага база-ла ынак. Ынчангаш аныяк-даа, кырган-даа кижилер улуг залдың олуттарын долдур олурупкаш, көжегениң ажыттынарын четтикпейн манап бергеннер. Чаңгыс чер чурттуу аныяк кижиниң музыка талазы-биле чогаадыкчы ажылының дугайын билип алыры, ооң ырларының күүселдезин көрүп, дыңнаары чыылганнарга таалаңчыг болгаш солун болган.

Ол Улуг-Хемниң Ак-Туруг школазын дооскан соонда бодунуң сонуургалының аайы-биле Кызылдың уран чүүл училищезинге өөренип кирген.

Борис Чамбыт ам бодунуң тускай мергежилиниң аайы-биле Тээлиде уругларның музыка школазында башкылап турар. Ол аныяк бот-тывынгыр композитор бо үеге чедир үжен хире ырларны чогааткан. Ооң чамдык чогаалдары, ылаңгыя «Солдаттың ыры», «Шолбан», «Болчагда кыс» болгаш өске-даа ырлары чонда нептерээн. Ырының сөзүн чогаадырын ол база-ла шенеп чорууp. Б. Чамбыт чүгле башкылаары-биле кызыгаарланмайн, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Тээлиниң Культура бажыңының «Аяга» деп агитбригадазының ажылынга идепкейлиг киржип, харын-даа бот-тывынгыр артистерин оюн-концертке киржиринче организастап, программага солун номерлерни кииреринге ол шуут киржип турар.

Бистиң республикада бот-тывынгыр композиторлар хөй болгаш оларның чогаадыкчы ажылын улам деткип, частырыгларын эдеринге дузалажып, харын алзэн сураа үнүп чоруур чамдык бот-тывынгыр композиторларывыстың, артистеривистиң болгаш шүлүкчүлеривистиң чогаадыкчы ажылынга хамаарышкан кежээлерни эрттирериниң ажыктыын хөгжүм-музыка, ыр-шоор чаңгылантан ол кежээ херечилеп турар.

ЧУРУКТА: Борис Чамбыт бодунуң чогааткан ырын чыылганнарга күүседип берип тур.

Сөзү болгаш чуруу А. ЗАЙЦЕВТИҢ.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

Малчыннар шынзыткан

Эрткен чылдың төнчүзүнде редакцияга Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозундан чагаа келген. Райподан бистиң колхозтуң хойжуларынга быжыглаткан автолавка чолаачызы Б. Дуктуг-оол сөөлгү үеде ырак, чоок турлагларда малчыннарже шоолуг сагыш салбастаан. Ийи-чаңгыс келирде бараанны ховар. Бажың чадыглары, хомут кулаа ышкаш ховар барааннарны районнуң өске ажыл-агыйларының малчыннарынга эппарып садыптар деп мында хомудап бижээн.

Райпо баштаар черниң даргазы А. Ширипниң тус чагаага хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

Райпонуң садыг килдизи шүгүмчүлелдиг чагааның ван-биле хынаалданы кылган. Колхозтуң хойжу бригадазының кежигүннери автолавканың чолаачы-садыгжызы Бичө-оол Дуктуг-оолдуң кызымак ажылдап турарын мактаан.

1975 чылдың дургузунда райпога чаңгыс катап хомут кулаа эвээш санныг келген. Ол бригаданың чамдык кежигүннери ону база алган. Райкүүскомнуң айтыышкынын ёзугаар хевистерни бүдүрүлгениң мурнакчыларынга садып турар. Эрткен чылда келген хевистерден ол бригаданың мурнакчылары база алган.

Ленин аттыг колхозтуң малчыннарынга автолавка айда ийи-үш удаа барып турар.

• • •

Ажылдап эгелээн

Эрткен чылдың төнчүзүнде Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурдан редакцияга чагаа келген. Суурнуң чунар-бажыңының сөөлгү ийи чылда үрелип, орта ажылдавайн келгенин ажылчы чонга таарымча чок деп мында бижээн.

«Улуг-Хая» совхозта ажылчын комитединиң даргазы А. Дагбалдайның редакцияга бижээни:

Чунар-бажыңның насос моторунуң үрелгеп ажылдавайн турган. Чаа моторну тыпкан, бо чылдың эгезинден бээр чунар-бажың ажылдап эгелээн.

• • •

Бадыткаттынган

Эрткен чылдың төнчүзүнде Өвүр районнуң Торгалыг суурдан редакцияга чагаа келген. Суурда холушкак барааннар магазининге садыгжылар Роза Осур-оол, Полина Кертик-оол олар ажылдааш чартык чыл ашкан. Олар бо аразында садыглакчыларның негелдезинге дүүштүр ажылдавайн келген.

Садыг ишти үргүлчү хирлиг, барааннары эмге-сексе чок, харын-даа шала кырында безин чыткылаар. Садыгжылар колдуунда-ла барааннарның ортех-үнезин, размерин билбес болур деп мында бижээн.

Райпо баштаар черниң даргазы О. Кара-Монгуштуң тус чагаага хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

Чагаада бижиттинген чүүлдер колдуунда бадыткаттынган. Хыналданың түңнелинде садыгжылар Р. Осур-оол, П. Кертик-оол оларны бо чылдың январь 10-да ажылындан хостаан.

Беш километрге хаакка маңнаары

ИНСБРУК. Беш километрге хаакка маңнаарынга Финляндияның спортчузу Хелена Такало бирги черни ап, алдын медальга төлептиг болган. Бо хаакчы 28 харлыг, садыгжы.

Мөңгүн медальды ССРЭ-ниң төлээзи Раиса Сметанина алган. 1974 чылда эстафетага делегей чемпиону, ССРЭ-ниң чемпионаттарының шаңналдыг черлерин каш удаа ап келген бо спортчунуң хууда эң-не улуг тиилелгези—олимпиаданың мөңгүн медалы. Хаакчы 24 харлыг, Коми АССР-ниң найысылалы Сыктывкарда башкылап турар.

Үш дакпыр олимпий чемпиону, делегейниң алды дакпыр чемпиону, спорттуң алдарлыг мастери Галина Кулакова үшкү черни ээлеп, хүлер медаль-биле шаңнатткан.

• • •

Татьяна Аверина—олимпиаданың чемпиону

Делегейниң рекордсмени 25 харлыг, Горький чурттуг студент, делегейниң ийи рекордунуң эдилекчизи Татьяна Аверина 1000 метрге конькиге дүрген маңнаарынга алдын медальды чаалап алган. АКШ-тың төлээлери Лиа Поулос мөңгүн медальды, Шила Янг хүлер медальды алган.

(СЭТА).

ОЛИМПИАДА ЧЕМПИОННАРЫ

Биатлонист Николай Круглов

Конькиге маңнаар Татьяна Аверина

Хаакчы Николай Бажуков

Хаакчы Сергей Савельев

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме ортумак школазында чаа спорт залы ажыглалда кирген. Ону ажыдарынга тураскааткан маргылдаа аңаа болган.

Ш. МОНГУШ.

• • •

Бай-Тайганың Тээли биле Шуй ортумак школаларының өөреникчилери волейболга, баскетболга эш хуузунуң ужуражылгазын эрттирген. Тээли школазының командазы бирги черни алган.

В. ЧАПЧЫН.

• • •

Мөңгүн-Тайга районнуң Мөген-Бүрен суурунуң кудумчу командаларының аразынга мячиниг хоккей маргылдаазы болган. Орта Гагарин аттыг кудумчунуң төлээлери шылгараан.

Э. ХОМУШКУ.

• • •

Эрзин суурга районнуң башкыларының аразынга шыдырга маргылдаазы болган. Эрзин ортумак школазының башкызы Йдам Сүрүн бирги черни ээлээш, республика маргылдаазынга киржир эргени алган.

Б. ОНДАР.

Хоочун шыдыраачы тиилээн

Кызылдың шыдырза клувунуң бирги чери дээш швейцар система ёзугаар чээрби шыдыраачының киришкени маргылдаа доозулган. Ук маргылдаага хоочун, дуржулгалыг, хоорайның болгаш республиканың чемпионаттарынга каш удаа киржип келген Монгуш Кенин-Лопсаң, Петр Беркович, Александр Даваа, Владимир Байкара олардан аңгыда чаа эгелел чорууp ийи, үш дугаар разрядтың аныяк шыдыраачылары база киришкен.

Маргылдааның сөөлгү чедиги салыының доозулганының соонда П. Беркович, В. Асатов, Ю. Панаргин, С. Наксыл оларның кайызы-даа беш-беш саннарлыг болу бергеннер. Нинти сан деӊ болза-даа, судья коллегиязы коэффициентизин санаан көөрге, Берковичиниң өскелеринден хөй болган. Ынчангаш шыдыраа клувунуң 1976 чылда чемпиону деп атты хоочун шыдыраачы—башкы институдунуң башкызы П. Беркович чаалап алган. Чемпионга республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң өмүнээзинден маргылдааның кол судьязы В. Кудинов өртектиг бараанны болгаш бирги чергениң дипломун байырлыг байдалга тывыскан. Ийиги, үшкү черлерни аныяк шыдыраачылар В. Асатов, Ю. Панаргин олар үлешкеннер. Олар ийиги, үшкү черлерниң дипломнары-биле шаңнатканнар.

Сөөлгү үеде шыдыраа маргылдааларын швейцар система ёзугаар хөй кижи киржиктилиг кылдыр эрттирип турары республикага шыдыраа оюнунуң улам хогжүп, аңаа сонуургалдыгларның саны көвүдеп турарын херечилеп турар.

Маргылдааның хагдынганының соонда дүрген ойнаарының маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа он дөрт шыдыраачы киришкен. Он үш сандан он сенны алгаш, башкы институдунуң башкызы Х. Ондар тиилээш, шыдыраа клувунуң тускай шаңналын алган. Ийиги, үшкү черни 9-9 саннарлыг болуп Ю. Белев, В. Бузыкаев олар үлешкеннер.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

СОНУУРГАКТАРГА

КУНДУСТАР—ДАШЧЫЛАР

Костроманың аңныыр ажылдакчылары сарыг кундустарның амыдыралын бир чыл иштинде хайгаарап келгениниң дугайында боттарының отчедунга тырттырган солун чуруктарын экеп дужааганнар.

Кундустар —бызанчылар деп чүве бүгүдеге билдингир болгай. Олар сигенден, ыяштан боттарынга таарымчалыг «бажыңнарны» тудуп алырлар. Костроманың аңныыр инспекциязының ажылдакчылары Б. Мясников, В. Матвеев кундустар даштан база бажыңны тудуп алыр деп чүвени бадыткаанар. Точма деп дүрген агымныг хемниң унундан олар сарыг кундустарның даштан кылган «бажыңнарын» тыпкаш, чурукка тырттырып алганнар. Долгандыр арга-арыг турда-ла, ол дириг амытаннар чүге боттарының кыжын чурттаар оран-савазын даштан кыла бергеннерил? Олар сайның болгаш дагның-даа беш килограмм чедир даштарын дажыглап тургаш, аразындан суг безин өтпес кылдыр коңчуг шевергин чурттаар черлерни туткулап алган болганнар.

Кундустар бызанчы мергежилин дашчы кылдыр солаан чылдагааның аңныыр талазы-биле тускай эртемниг кижилер мынчаар тайылбырлап турарлар: Точма хемниң агымы дүрген, ынчангаш ооң чымчак дой довурактыг эриктерин чазын суг дажый берген болгаш улуг чаашкын чаап туруп берген үелерде чүүй шаап баары баар. Каш чылдар бурунгаар маңаа эстүрери-биле экелген кундустар ыяштан тудуг кылып алырга, суг алгаш баар болган, ынчангаш даштан тудуг тударын «шииттипкен» алганнар.

(СЭТА-ның корр.).

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР АШКАН

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш мячиниг хоккей маргылдаазы беш хүн үргүлчүлээш, доозулган. Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң спортчулары кымга-даа уттурбайн, бирги черни алган. Командага ниитилелдиң кубогун, ойнакчыларынга мактал бижиктерин тывыскан. Ийиги черни алды санны алган Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң хоккеистери ээлээн. Үшкү черни Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң командазы алган.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кээргүг тудугунуң эргелели доктаамал ажылга: Э-652 экскаваторга экскаваторщиктерни, С—100 бульдозерге бульдозеристерни, чолаачыны, автокрановщиктерни болгаш Кызылда бодунун бүдүрүлге баазазының тудуунга бызанчыларны, бетонщиктерни ажылче чалап турар.

Күш-ажыл төлевири шаңналдыг болгаш аккордшаннадыг. 30 хуу коэффициентини база төлээр.

Келир чери: Элегес-Аксы суур, Кызыл-Хавак.

№ 12 автобааза үшкү класстың чолаачыларының курстарынга өөренирлерни хүлээп ап турар. Айда 50 рубль стипендия төлээр. Ниити чурттаар чери-биле хандырар. Келир черниң адрези: Кызыл хоорай, Промышленная 3, кадрлар килдизи.

«Тыва трансэргелелдиң» Кызылда ТМЭ-зи күш-ажыл болгаш шалың талазы-биле инженерни, жестянщикти даргазын, Ак-Довурак участогунга ажылдадыры-биле 252 рубль шалыңныг болгаш ийи ай дургузунда кзартира-биле хандырар ужурлуг ажыл удуртукчузун чалап тур.

Келир чери: Кызыл, Заводская 30, кадрлар килдизи.

Кызылдың № 1 ортумак кедээ профтехучилищези Ачинскиниң индустриал-педагогтуг техникумунга баар 30 хар чедир назылыг, ортумак азы долу эвес ортумак эртемниг, тракторист-машинист мергежилдиг кандидаттарны шилип ап турар.

Келир черниң адрези: Кызыл хоорай, Салчак Тока кудумчузу, 14. Телефон 20-92.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

8.00—XII Кышкы олимпий оюннарында. Фигурлуг чуңгулаашкын. Спортчу танцылар.

КЫЗЫЛДАН

9.50—«Сөөлгү дал бериишкин». Телефильм.

10.35—«Сагыш салыр чүвеже-ле ол». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

11.00—Медээлер.

11.10—«Орленок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Н. Н. Моисеев-биле ужуражылгазы. Өңнүг.

11.55—«Кадыг-бышкыгның делегейи». Эртем-нептередилгелиг өңнүг фильм.

12.10—«Улустуң уран чогаадылгазы». Өңнүг телетайылбырлал.

12.55—«СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур». Чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнүң мурнакчыларында. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братченко эрттирер.

13.40—«Строговтар». Уран-чечен өңнүг хөй серияларлыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы.

14.50—Киножурнал.

15.00—XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.

17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга мультфильмнер.

18.25—Телемедээлер.

18.35—«Люба Дегтяреваның бригадазы». Документалдыг фильм.

19.00—«Хирург Аскыр-дагаа».

19.15—«Азияның төвүнде». Дамчыдылга.

19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

20.15—«Владавагы эргип-кезип». Өңнүг документалдыг фильм.

20.40—«Строговтар». Уран-чечен өңнүг хөй серияларлыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы.

21.50—22.00—Чагсар.

22.00—«Москваның концерт залдарында». Өңнүг.

23.00—«Үе». Информастыг программа.

23.30—02.00—XII Кышкы олимпий оюннарында. 1. Хоккей. АКШ—Финляндия. 3-кү үези. 2. Фигурлуг чуңгулаашкын. Спортчу танцылар.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагыг черлерге 3—8, өске арттаннарынга 10—15 градус соок.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—13 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Марияга алмазтар». 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шортаның чарлыы-биле» 9.40, 11.00. Киноклуб: «Эзаржигештер» 15.20, «От бүргээн даглар» (2 сериялыг) 12.20, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чашты шааның соонда чүс хүн» 15.00, «Өлүрүн кым-даа күзевээн» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Проша тажы» 15.00, «Максим Перепелица» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИХМ-ниң Кызылда куравтоинспекциязының 1966 чылдың август 30-де Седип Семенович Севенниң адынга берген ВЕ сериялыг 538372 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен, ону күш чок деп санаар.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң Куравтоинспекциязының 1973 чылдың март 13-те Олег Донгакович Тас-оолдуң адынга берген 468445 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен, ону күш чок деп санаар.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизинин 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 73.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00248

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 34 (10019) 1976 чылдың февраль 11, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ӨСКЕЛЕРГЕ ЧААГАЙ ҮЛЕГЕР

Украинаның Мелитополь районунуң «Ленинниң оруу» колхозунуң малчыннары өскелерге чаагай үлегер-чижээн көргүскеннер. Олар мурнундагы дөрт одуруглуг инек кажаазынга саалданың конвейерлиг, мурнакчы аргазын ажыглап эгелээннер. Ынчангаш ам ийи чүс инекти саары-биле чүгле ийи мастер ажылдап турар апарган.

Кажаа иштинге улуг эвес чаартылгаларны кылган соонда, чүүл-бүрү механизмнерни таарыштыр тургускулаан. Инекке бээр чемнерни тускай үлекчи таарыштырар болгаш кажаа иштин үксүуштуг транспортёр арыглап турар. Ында инек саар шөлчүтешти кылган болгаш сүт дамчыдар хоолайжыгаштарны салган. Хары угда 18 инектиң судун хүлээп ап турар. Саанчыларның ажыл хүнүн сес шак үргүлчүлээр.

ЧААГАЙЖЫТКАН АРГА-АРЫГЛАРДАН

Латвияның белеткээн ыяжының үшкү кубометр бүрүзүн-не мелиорацияның ачызында ап турар. Суун кевирип, кургаткан черлерге өскен ыяшты белеткээриниң ачызында чылдың-на бир миллион кубометр ажыт бирги черлениң чиг-эдин үлетпүрге берип турар. Тоску беш чыл дургузунда ол республикага 60 муң гектар черни кургаткаш, ыяштарны тарый өстүрген. Келир чылдан эгелээш, мелиоратерлар мурнундагызындан бээрык ийи катап хөй—дөрт миллион рубльдиң ындыг ажылын чыл санында-ла кылыр апаар.

Чер кургадыр бугалар-биле чергелештир оруктарны кылып, демир бетон хоолайларны салып, көвүрүглерни тудуп турар. Ынчаар кылган арга-ыяштыг черлерге күчүлүг техниканы улам бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга таарымчалыг. Республикада ындыг арга-биле ыяштың хөй кезиин белеткеп турар.

Арга-ыяштың «чурттакчыларының» дугайында мелиоратерлар үргүлчү сагыш салып турар. Олар арга-ыяштың ханы иштинге сыыннар, буур-буданнар, чер хаваннары одарлазын дээш тускай черни база белеткеп каап турарлар.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР!

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

1975 чылда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында

1975 чылда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бригадалар, фермалар болгаш звеноларның, республиканың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел, ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, эрткен чылдың берге байдалдары турзажок, хөй-хөй фермалар болгаш бригадалар коллективтери, колхозчулар, совхозтар ажылчыннары көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүреринге эки түңнелдерни чедип ал, республиканың көдээ ишчилериниң ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп үнгенин демдеглээн.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому түңнелдээр үндүргеш, 1975 чылда көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының социалистиг чарыжының негелделерин ёзугаар дараазында коллективтерни социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаваан, шаңнаарын хүлээткен

Мал чемин белеткээр бригадалар — бирги черде «Күш ажылдың хостуу» совхозтуң (бригадири К. Ч. Натпит-оол) Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының (бригадири В. Д Евсеенко) бригадалары болган. Оларга бирги черлениң дипломнарын тывыскан болгаш 300-300 рубль-биле шаңнаан.

— ийиги черде «Ленинчи оруң» совхозтуң (бригадири Н. В. Башмаков), «Бүрен» совхозтуң (бригадири М. С. Сувак) болгаш Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң (бригадири С. К. Ооржак) бригадалары болган. Оларга ийиги черлениң дипломнарын болгаш 300-300 рубль шаңналдарны тывыскан;

— үшкү черде «Кызыл тараачын» совхозтуң (бригадири С. Ф. Чекулаев) бригадазы, Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» болгаш Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозтарының (звеночулары К. Д. Саая, Ч. Д. Чаптаа), «Өөк», «Шамбалыг» совхозтарның звенолары (звеночулары П. А. Панков, М. И. Кечил-оол) ээлээннер. Оларга үшкү черлениң дипломнарын болгаш 200-200 рубль шаңналдарны тывыскан.

Картофель болгаш ногаа ажылдакчылары

— бирги черде «Бурунгаар» совхозтуң звенозу (звеночу А. Ф. Астраханцева) болган. Звенога бирги черлениң дипломун болгаш 400 рубль шаңналды тывыскан;

— ийиги черни «Улуг-Хая» совхозтуң звенозу (звеночу З. Л. Толмачева) ээлээн. Ол звенога ийиги черлениң дипломун база 300 рубль шаңналды тывыскан.

Сүт-бараан фермалары

— бирги черни «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран СБФ (эргелекчизи Д. С. Дорохин) алган. Ол фермага бирги черлениң дипломун тывыскан болгаш автобус садып алырын чөпшээрээн;

— ийиги черде ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң СБФ (эргелекчизи Г. Ф. Давыдов), «Саян» совхозтуң Могзй СБФ (эргелекчизи В. И. Шубин) ээлээн. Ол фермаларга ийиги черлениң дипломнарын болгаш 300-300 рубль шаңналдарны тывыскан;

— үшкү черде Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Харал-Тей СБФ (эргелекчизи Ч. Н. Баткар) болган. Фермага үшкү черлениң дипломун болгаш 250 рубль шаңналды тывыскан;

Хойжу бригадалар

— бирги черни СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири Ч. Ч. Сат) алган. Бригадага бирги черлениң дипломун болгаш 400 рубль шаңналды тывыскан;

— ийиги черни «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири К. Б. Сырат) ээлээн. Бригадага ийиги черлениң дипломун болгаш 350 рубль шаңналды тывыскан;

— үшкү черни Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» болгаш Эрзин районнуң «Коммунизмче оруң» колхозтарының (бригадирлери О. Ш. Эреллей, Ш. Х. Чооду), «Бурунгаар совхозтуң (бригадири М. С. Ичин-Норбу) хойжу бригадалары ээлээн. Ол бригадаларга үшкү черлениң дипломнарын, 250-250 рубль шаңналдарны тывыскылаан;

Комсомолчу-аныяктар коллективтери

— бирги черни СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы (эргелекчизи А. С-Б. Моңгуш, комсорг Д. Ш. Кара-Сал), «Кызыл тараачын» совхозтуң Хүт сүт-бараан фермазы (эргелекчизи М. Ш. Дамба, комсорг Т. Чылбыг-оол) ээлээннер. Ол коллективтерге ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200-200 рубль шаңналдарны тывыскылаан;

— «Малчын» колхозтуң (бригадири А. С. Кара-оол, комсорг Ч. Иргит), «Алдан-Маадыр» совхозтуң (бригадири К. А. Моңгуш, комсорг М. Ооржак) хойжу бригадаларынга бирги чер дээш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200-200 рубль шаңналдарны тывыскан.

Социалистиг чарыштың түңнелин ёзугаар мергежил аайы-биле хүн ажылга эң эки түңнелдерни көргүскен 108 мурнакчыларның чарыштың хууда тиилекчилери болганын демдеглээн. Олар «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнадырлар.

Көдээ ажыл-агыйның 16 мурнакчызы «Москвич» деп чиик автомашина, 18 мурнакчы «Урал» деп мотоцикл садып алыр эргелиг болур. Мурнакчыларга (ажыл-агыйның күзели-биле) ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге баар 22, а туристиг болгаш дыштанылга бажыңнарынга баар 52 путёвканы тывыскан.

Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң чолаачызы коммунист Сарыг-оол Кечил-оолович Ховалыг сесни болгаш тоску беш чылдарда мурнакчы ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Тоску беш чылдың доозуңчу чылында ГАЗ-52 марканың машиназы-биле 70 муң тонна-километрни ажылдап эртер дээн хүлээлгезин 75 муң тонна-километр кылдыр күүсеткен. Ол онгу беш чылдың баштайгы ийи айының онаалдазын СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр хуусаа бетинде күүседир хүлээлгени алган ажылдап турар.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Чарыштан төрүттүнген

БҮГҮ РАЙОН— ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯДА

Партияның XXV съездизинге күш-ажылчы белектерниг ужуражыр дээш Тываның ажылчы чоннары улам күжениишкиннинг ажылдап, социалистиг чарыштың чаа хевирлерин ажыглап турар.

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң ажыл-ишчилериниң съезд мурнунуң шалыпчы неделязын эрттиргеш, ону түңнээниниң дугайын бистиң салунувус февраль 6-да бижээн.

СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозу тиилелгечилерниң чаагай эгелээшкинин ниити-биле деткээш, съезд мурнунуң база бир шалыпчы неделязын бүгү районга эрттирер деп шиитпирни хүлээп алган. Шалыпчы неделяга хамаарыштыр СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Шулуунуң бистиң корреспондентививке дыңнатканы болза:

— «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының эгелекчи саналы районнуң бүгү ажылчы чоннарынга эки үлегер-чижек болган. Чүгле 7 хонуктуң дургузунда безин совхозка хөй чүүлдер кылдынган. Чижээлээрге, № 1 сүт-бараан фермазының саанчылары бир хүнде 1 тонна 560 кг сүт саар планын ол неделяда хүннүң-не 2 тонна 214 кг кылдыр ажыр күүседип турган.

Ам чаа чарлаттынар неделяга садыг, тудуг ажылдакчыларындан эгелээш бүгү адырларның ажылдакчыларын кирер сорулганы салган бис.

Түңнел үнген

Тыва АССР-ниң Күрүне страхованиезиниң эргелели болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому 1975 чылдың дөрткү кварталының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Бии-Хем районнуң курстрахование инспекциязы (начальниги Н. Горностаев) чарышка бирги черни алган. Коллективке шилчиир Кызыл тугту болгаш 200 рубльдиң акша шаңналын тывыскан.

Каа-Хем районнуң курстрахование инспекциязы ийиги, Тожунуу—үшкү черлерни ээлээн.

М. ДАРГАТ.

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир болгаш тоску беш чылды чедиишкиннинг доозар дээш эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, районнарның болгаш национал округтарның, бүдүрүлгелерниң, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, тудугларның, эртем-шинчилел организацияларының коллективтериниң, колхозтарның, совхозтарның, ажыл-агыйлар аразының база көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелдерин көргеш, СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди дараазында черлерни тиилекчилер кылдыр санаан болгаш шаңнаан:

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле:

Эвилелдешкен республикалар

1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүсеткени болгаш тоску беш чылды чедиишкиннинг дооскаңы дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң бедик түңнелдерин чедип алганы дээш:

Украин ССР-ни,
Белорус ССР-ни,
Узбек ССР-ни,
Грузин ССР-ни,
Азербайджан ССР-ни,
Литва ССР-ни,
Кыргыс ССР-ни,
Эстон ССР-ни;

Үлетпүр бүдүрүлгелери 1975 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкиннинг күүседир болгаш тоску беш чылды чедиишкиннинг доозар дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң бедик түңнелдерни чедип алганы дээш:

РСФСР-ни,
Казах ССР-ни;

Автономнуг республикалар, крайлар болгаш областар.

1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир болгаш тоску беш чылды чедиишкиннинг доозар дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң бедик түңнелдерни чедип алганы дээш:

РСФСР талазы-биле: Москва хоорайны, Ленинград хоорайны, Кабардин-Балкар АССР-ни, Коми АССР-ни, Марий АССР-ни, Удмурт АССР-ни, Алтай крайны, Краснодар крайны, Красноярск крайны, Хабаровск крайны, Белгород областы, Владимир областы, Горький областы, Иваново областы, Иркутск областы, Ленинград областы, Москва областы, Сахалин областы, Свердловск областы;

Украин ССР талазы-биле: Киев хоорайны, Закарпат областы, Запорожье областы, Киев областы, Крым областы, Львов областы, Одесса областы, Харьков областы, Херсон областы,

Белорус ССР талазы-биле: Гродно областы, Минск областы;

Узбек ССР талазы-биле: Каракалпак АССР-ни, Сырдарья областы, Ташкент областы;

Казах ССР талазы-биле: Чөөн-Казахстан областы, Семипалатинск областы;

Грузин ССР талазы-биле: Аджар АССР-ни;

Азербайджан ССР талазы-биле: Нахичеван АССР-ни;

Кыргыс ССР талазы-биле: Ош областы,

Таджик ССР талазы-биле: Ленинабад областы;

Туркмен ССР талазы-биле: Ташауз областы;

Үлетпүр бүдүрүлгелери 1975 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкиннинг күүседир болгаш тоску беш чылды чедиишкиннинг доозар дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш:

Башкир АССР-ни, Татар АССР-ни, Алма-Ата областы, Воронеж областы, Днепропетровск областы, Караганда областы, Кемерово областы, Куйбышев областы, Омск областы, Павлодар областы, Ростов областы, Челябинск областы.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде Хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразынга киирбишкен, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы эрес-маадыр чоруу дээш» деп тураскаал демдектери-биле болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле:

Тоску беш чылды күүседиринге, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге, продукцияның шынарын экижидеринге эң бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш

бүдүрүлгелерниң, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, колхозтарның, совхозтарның, тудугларның, эртем-шинчилелдиң болгаш өске-даа организацияларының 750 коллективин.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле:

1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир болгаш тоску беш чылды чедиишкиннинг доозар дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң бедик түңнелдерни чедип алганы дээш:

100 хоорайны болгаш хоорай районнарын;

178 районнарны болгаш национал округтарны;

бүдүрүлгелерниң, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, колхозтарның, совхозтарның, тудугларның, эртем-шинчилелдиң болгаш өске-даа организацияларының 751 коллективин.

• • •

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчилер болган республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, районнарның, национал округтарның ажылчы чоннарынга, үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, көдээ ажыл-агыйның болгаш өске-даа адырларның бүдүрүлгелериниң, каттыжыышкыннарының болгаш организацияларының коллективтеринге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК байыр чедирип, маадырлыг ажылчын эңгы, алдарлыг колхозчу тараачыннар болгаш интеллигенция бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының тугун улам бедик көдүрер. СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур, онгу беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын боттандырарынга бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын бээр дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

• • •

«Тоску беш чылда күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш» деп тураскаал демдектер-биле болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктар-биле шаңнаткан база ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде Хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразында кирген коллективтерниң даңзызын үлетпүр талазы-биле — «Социалистиг индустрия» биле «Труд» солуннарга, көдээ ажыл-агый талазы-биле — «Сельская жизнь» солунга парлаар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан коллективтерниң даңзызын хамаарышкан адырларның, республикаларның, крайларның болгаш областарның солуннарынга база парлаар.

Ак-Довурактан медээ

ТИИЛЕКЧИЛЕР

Планын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи тоску беш чылда коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге улуг салыышкынны киирген. Бүдүрүлгениң цех болгаш адырлар бүрүзүнде дазылдырган ажыл-херээнге бедик харыысалгалыг, боттарының хууда эрге-ажыын коллективтиң эрге-ажыы-биле дүүштүрүп турар, күш-ажылга коммунистиг хамаарылгалыг кижилер хөй.

ССРЭ-ниң Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозунуң коллегиязы болгаш тудуг материалдары үлетпүрүнүң болгаш тудуг ажылчыннарының профэвилел ТК-зының президиуму «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаар фабриказының 26 ажыл-ишчилерин «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан. Бедик шаңналды алганнарның аразында үүрмектеп-сорттаар комплекстиң слесарьлар бригадири К. Хертек, ол цехтиң оператору Н. Колосова, бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң чүдүрүкчүзү Х. Сарыглар, № 1 ээлчегниң улуг мастери С. Гайдуллин, регулировщик П. Шведов, аспирациялы болгаш вентиляция дериглгелериниң машинизи Г. Гусева, савалакчы А. Ильина, дериглгелер машинистери С. Тырыш, Т. Буулар болгаш өскелер-даа бар.

«Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле кады оларга өртектиг белектерни база тыпсыр.

Ак-Довурак — үжен ажыг националдарның улустары чурттап, ажылдап турар интернационалчы найыралдың хоорайы болгай. Бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас найыралының болгаш ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң хөй сөзүглел фактылары бар. Оларның бирээзи болза, «1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп ат алган арыглаар фабриказының мурнакчыларының национал составы болур.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында бүдүрүлгениң мурнакчылары болган 32 ажылчыннарның иштинде слесарь, орус Михаил Павлович Панихидин, фактуровщик литва Алдова Иосифовна Васильева, УСБ-ның руда кургадыкчызы тыва Мария Конгаровна Куулар, обмуровщик украин Евгений Данилович Черненко, УСБ-ның слесары латви Арнольд Янович Зирне, руда үүрмектедикчизи татар Мулгалия Хазгалиевна Кутусова олар бар.

Бистиң корр.

РОССИЯ: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

1975 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизин экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар. Калбарган социалистиг чарышка үндезилээш, 1975 чылдың планын чедиишкиннинг күүседирин хандырган РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында ол дугайын чугаалап турар.

1975 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдези дараазында саннар-биле тодараттынып турар: хереглелге болгаш мөөңнээшкинге ажыглаттынган национал орулга 1974 чылга удур 104 хуу өскен; үлетпүр продукциязы — 107,2 хуу, оон иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» бөлүк)—106 хуу; хереглелдиң чүүлдерин бүдүрерин—(«Б» бөлүк)—106 хуу; көдээ ажыл-агыйның продукциязы — 94,1 хуу; кол фондуларны ажыглалга киирери — 109 хуу; капитал салыышкыннары—110 хуу; ниити ажыглалдың транспортунуң бүгү хевирлериниң чүък сөөртүлгези — 106 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны—102 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевириниң фондузу—106,6 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак акша ажыл төлевири —103,6 хуу; колхозчуларның күш-ажылының төлевири —103 хуу; хереглелдиң ниитилел фондулары 107,5 хуу; чонуң кижи санынга онзаштыр херек хырында боттуг орулгалар— 104,7 хуу; үүрмектеп садар бараан саарылгазы—106,8 хуу; ап-дуза чедирерин сайтарарының хемчээли—108,1 хуу; чуртталга бажыңнарының ниити шөлүн ажыглалга кирерин—99,5 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге—106 хуу, тудугга — 105,6 хуу, улус ажыл-агыйының талазы-биле орулга (дециештирген өртектеге)— 109 хуу өскен.

Эртем-техниктиг депшилге талазы-биле ажылдаар улус ажыл-агыйының адырларынга үргүлчүлеп турган. Аңаа үндезилээш, 1975 чылда ниитилел күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 3,4 хуу бедиткен чорук 2 миллион хире кижиниң күш-ажылын кемнеп алырын хандырган. Эртем ажылдакчыларының саны 840 муң хире кижи болган.

Эртем ажылдакчыларының саны 840 муң хире кижи болган.

1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң баштай үндүрген түңнелдери беш чылдың кол социал-экономиктиг сорулгалары күүсеттингенин тодазын көргүзүп турар.

Продукцияның эң түгүлз хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чыл планы ажыр күүсеттинген. 1974 чыл-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүкчүлүүнүң немелде өзүлдези чылда 6,6 хуу кылдыр планнаттынганының орнунга 7,2 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планнаттынгаан 5 хуунун орнунга 6 хуу өскен. Бүдүрүлгениң хемчээлиниң немелде өзүлдезиниң 85 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле алган. 1974 чыл-биле деңнээрге, үлетпүрге орулга 11 хуу өскен.

Үлетпүрнүң тус-тус адырларынга продукция бүдүрүп үндүрериниң немелде өзүлдези мындыг болган: электроэнергетика— 5 хуу; одалга үлетпүрү—7 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия—6 хуу; химия болгаш нефтехимия үлетпүрү— 10 хуу, машина тудуу болгаш металл болбаазырадыры — 11 хуу, ыяш, ыяш болбаазырадыр база целлюлоза-саазын үлет-

(Уланчызы 3-кү арында).

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Бо чылын республиканың ажыл-ишчилери 250 муң тонна тарааны бүдүрер. Күрүнеге 50 муң тоннаны садар. Оң күүседип алыр дизе чазын 153 муң гектар шөлге часкы андарылганы, 368 муң гектарга тарылга мурнунуң болбаазырадылгазын чорудуп, 245 муң гектарга үрезинни чажып, тарыыр апаар.

Амгы үеде республиканың колхоз, совхозтарында тракторларны, кедээ ажыл-агый машиналарын часкы хову ажылдарынга белеткээр, оларны септээр ажылдар үргүлчүлеп турар. Бо ажылдарны чогуур үезинде доозары механизаторлардан кол хамааржыры билдингир. Ам республикада дорт муң хире механизатор бар.

Илчирбелиг болгаш дугуйлуг тракторларга чаңгыс ээлчегге ажылдаарынга безин колхозтарга, совхозтарга 4338 механизатор херек. Моон алгаш көөрге, республиканың ажыл-агыйларынга механизаторлар ам-даа негеттинип турар-дыр. Ылангыя Таңды, Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем районнарда механизатор кадрлар дыка чедишпес. Бүгү тракторларның чаңгыс ээлчегге безин ажылдаарынга бо районнарга ам-даа 40 кижи херек. А илчирбелиг тракторларга ийи ээлчеглиг ажылды организастаарынга 770 кижи негеттинип турар. Ийи ээлчеглиг ажылды республикага организастаарынга ниитизи-биле 7896 тракторист-машинистер, комбайнерлер херек. Ынчангаш техниканы четче ажыглап ажылдадырынга 3886 кижи чедишпес болуп турар. Бо дээрге, улуг сан-чурагай-дыр.

Тургустунуп келген байдалдан уштунуп алырының аргазы чүдел? Бир дугаарында профессионал-техниктиг училищелерниң системазынга аныяк кижилерни белеткеп, өөредип алыры болур. Ам ындыг черлерде 431 кижи өөренип турар. Ындыг болза-даа, чамдык колхоз, совхозтарның удуртукчулары профтехучилищелерге аныяктарны өөредиривче, оларны шилип алырынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ынчангаш өөредилге планын үзер чоруктар бо-ла туруп каар. Шак ындыг чижектер Каа-Хем, Таңды районнарының ажыл-агыйларында бар.

Профтехучилищелерниң салбырын ажыл-агыйның бодунга организастаар талазы-биле дуржулгалыг черлер база бар. Оон кокку чижээн «Бай» совхозтан көрүп болур. Бо ажыл-агыйда чылдың-на 30 ажыг аныяктар механизатор мергежилди чедип ап турар. «Ак-Туруг» совхозта байдал база эки.

Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин аныяк кижилерни трактористиң, чолаачының, комбайнерниң мергежилинге өөредип алырынга чугула черни ээлеп турар. Ам ындыг курстарда 550 хире кижи өөренип турар. Бир ажыл-агыйга 10 кижи оваажыр. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ук айтырыгның болур-чогуурунбиле шиитпирлеп турза-даа, чамдык колхоз, совхозтарда кичээлдер үстүп турар. Ам салбырларда 266 кижи өөренип турар. Ылангыя Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйлары механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезинче кончуг кичээнгей салып турар.

Черниң кежиин четтирер дизе

Механизатор кадрларны четчелеп алыр сорулга-биле ажыл-агыйның өске адырларында (тудугда, мал ажылында) ажылдап турар кижилерниң даңзызын тургузуп, оларның-биле беседалажып, часкы хову ажылдарының үезинде оларны солуп алыр кижилерни тып, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр херек. Бистиң саңаатчыларывыс ёзугаар алырга, тракторларга, комбайннарга ажылдап болур барык 500 ажыг кижи өске ажылдарда. Бо айтырыгны шиитпирлеп тура тракторларга, комбайннарга, автомашиналарга ажылдап болгу дег херээжен кижилерни эвилелдеп алырынче кичээнгейни угландырза чогуур. Мадаа чижек кылдыр РСФСР-ниң чамдык крайларында, областарында чаңгыс тракторда, азы комбайнда ашаа-биле кадайы, ада-биле оглу, акызы-биле дуңмазы ог-бүле агрегаттарын тургузуп, кедээ ажыл-агый техниказының бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар чоруун чедип ап турарын айтырга-ла четчир.

Механизатор кадрларының мергежилин бедидер болгаш оларны белеткээр хемчеглер колхоз, совхозтарның удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан бүрүнү-биле хамааржыр. Ындыг болза-даа чамдык ажыл-агыйларда байдал ам-даа эки эвес турар. Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаар, аныяк оолдар, кыстарны өөредип алыр планын Өвүр, Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Таңды, Каа-Хем районнарның колхоз, совхозтары чыл бүрүде үзүп, өөредилгени тоңгудуушкунче чедир чорудуп тывылбайн келгеннер.

Республиканың колхоз, совхозтарында механизатор кадрларның чедишпейн турарының бир чылдагааны болза, профтехучилищелерни дооскан аныяк кижилер төрээн колхоз, совхозун каггаш, өске черлерже азы хоорайларже чоруй баарында болуп турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары оларның ажылдаарынга, өөренириниң таарымчалыг байдалдарын тургуспайн, культурлуг амыдырал-чуртталгазынга дуза көргүспейн, быжыг харылзаа тутпайн баарының түңнелинде ындыг фактылар туруп келгилээр. Оон ыңай ортумак школаларның доозукчуларын колхозка, азы совхозка аргыжып алыр, оларны техникага хандыкшылдар талазы-биле боттуг ажылдарны кылырын планнап, школа коллективтери-биле быжыг харылзаалыг болуру ам негеп турар.

Совет Армияның хураагиниден халажып келгеш, төрээн колхоз, совхозунга ажылдай берген механизатор мергежилдиг оолдарга болгаш профессионал-техниктиг училищелерниң доозукчуларынга тывысыр чиңгелделерни бичии тайылбырлап көрейн. Чыл бүрүде республиканың колхоз, совхозтарынга 600 хире аныяк механизаторлар чеде бергеш, ажылдап эгелээрлер. Орта баргаш олар үр болбас, ажылын каггаш чоруй баргылаар. Мында чаңгыс чылдагаан бар. Ол болза аныяк механизаторларга ажылдың кулдаттиг чемчээлин тургуспайн турарында. Ону ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1965 чылдың июнь 28-те үндүрген доктаалын ёзугаар чоннээрип каан турза-даа, чамдык удуртукчулар ону үреп, аныяк кижилерге доктааттынган хемчээлден хөй ажылдар кылдыртып турар. Оон-биле чергелештир Совет Армияның хүрээлениинче албан эрттирип чоруй барган оолдар-биле харылзаашпайн баар, оларны деткип, чагаалажып турган төрээн черинге аргыжып алыр сорулгалыг ажылдарны чорутпас чижектер чамдык черлерде бар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкынары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдерин көрген. Ону чедиишкинниг шиитпирлээри, бир дугаарында, механизатор кижилерден кол хамааржыр. Ындыг болганда механизатор кадрлар-биле ажылды күштелдирери, оларның-биле быжыг харылзааны тудары, механизаторларның билиин, мергежилин доктаамал бедидер чорук партия болгаш чазактың салып турар сорулгаларын күүседиринге идиг болуру чугаажок.

Г. МАШКОВСКИЙ.

Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң кадрларны шилиир, белеткээр болгаш хувааар килдизиниң эргелекчизи.

Чиңге нарын дүктүг ирт кадарчызы Балчы Мукур-оолович Куулар «Совет Тыва» совхозта мурнакчы ишчилерниң бирээзи. Ол хой ажылынга он дөрт чыл ажылдаан. Эрткен чылын ол бир ирттен 3,6 кг дүктү кыргааш, күрүнеге дужааган.

Хөй чылдарда ажылдап келген ирт кадарчызы медальдар болгаш «Беш чылдың шалыпчызы» деп херек демдээ-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Б. Куулар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧЕДИНГИР СӨС-БИЛЕ

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин ажылчы чонга таныштырарының болгаш ында кирип хар активтиң дугайында чемчеглерни партияның Тожу райкому ажылдап кылган. Районнуң девискээрин улуг, эргижар оруктары берге, чурттакчы чонунуң кол кезии тараңгай чурттап турарын барымдаалааш, политиктиг улуг болгаш күрүне ужур-дузалыг ол документиниң чер болганга кижи бүрүзүнге чедингир сөс-биле таныштырарынче онза кичээнгейни угландырган. Оон-биле холбаштыр, бо эргежок чугула ажылды доктаамал болдурарын, ылангыя ырак черлерже баар илеткелчилерни, лекторларны, агитаторларны, «Билиг» ниитилелиниң кежигүннерин, өске-даа активти шилип алырын болгаш өөредирин база чугула сорулга кылдыр салган. Каабак пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылды чорударынга СЭКП райкому, «Билиг» ниитилел организациязы район төвүнүң албан, организация черлеринден, үлетпүр бүдүрүлгелерден болгаш «Тоора-Хем» совхозтан 200 ажыг кижини быжыглаан. Оон иштинде 80 хире лектор, илеткелчи болгаш агитатор малчыннар, балыкчылар, ыяш белеткелчилери болгаш аңчылар ортузунга төлевилелди таныштырар даалганы алган. Ынчангаш төлевилелдиң материалдарын ажылчы чоннуң чурттап турар черинин-биле таныштырар. Пропагандалаар ажыл янзы-бүрү хевирге калбарып келген. Ол дээрге ажылчы чоннуң хуралдары, партия эге организацияларынга ажык хуралдар, лекциялар, беседалар, сорук кывыскычылары, мурнакчылар-биле ужуражылга кежээлери, депутаттарның отчёттары база өске-даа хемчеглер-дир.

«Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары 26 кодан черде чурттап турар. Хой болгаш инек малдың таарымчалыг кыштаа Тээбулга ол черниң малчыннары чыглып келгеш, партия Төп Комитетиниң төлевилелин каш удаа таныжып. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденинниң эдилекчизи Кол Шой-Сүрүннүң чугаазы оон ажыл-ишчи мөзү-шынарын, партияның политиказын сагыш-сеткилиниң ханызындан ижикбиле деткип турарын. Моон соңгаар ажыл-херек дээш харысалгалыг болурун илерген.

— Малчын кижи бодунуң ажылынга кандыг-даа берге-ниң мурнунга туруп душпейн, кадыр тайганы дөрт үгезиндег, шиитпирлиг базым-биле ажылдаар ужурлуг. Партиявыс ынчаар өөредип турар болгай. Ам болур партияның XXV съездизинге Төп Комитеттиң төлевилелин кончуг-даа өөрүп хүлээп алдым. Бистиң улустуң амыдыралы кайгамчык экижиир, сайзыраар-дыр—деп, орденниг малчын чугаалаан.

Кол Даадасович Шой-Сүрүн тээрби ажыг чылда эът угланыышкынныг инек малдап келгеш, чыл-бүрү бедик көргүзүглерни чедип алган. Ажыл дээнде одут чок, чыдып билбес кижи. Мал бажын өстүрериниң болгаш чаш төл алырының тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Эрткен чылын торгуур чүс инекке онааштыр 96 бызааны ажаап өстүрген, мал бажы өстүрер планын 110 хуу күүсеткен. Чүгле онаашкан ажылынга чүткүлдүг эвес, а хой-ниитичи малчын. Ол Толбулда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, район Совединиң депутады. Кол Шой-Сүрүн 1976 чылда эрткен чылдыындан бедик социалистиг хүлээлгени алган: мал бажын өстүрерин 113 хуу чедирер, чүс инектен 95 бызааны алыр, ниитиниң малынга 10 тонна сигенни белеткээр, аныяк малчыннарны ажылга өөредиринге дузалаар.

Иви салбырының Белий, Хамсыра болгаш Өдүген фермаларының ажылдакчыларынга почтачылар солун, сеткүүлдү чедирип бербишаан, ол партийжи документилерни болгаш аңаа холбашкан чүүлдерни таныштырарынга шудургу хуулгазын кылдыр каапкан турар. Белий фермазының почтачызы, ында агитатор Ак Чоогаңмаатин «XXV съездиге уткуштур хуу демдеглелин» ажыл кежээ «СЭКП-ниң XXV съездизинге Төп Комитеттиң төлевилелин номчуп таныштырганы—алды ынаар черге, ону чугаалашкан хуралдарга олурушканы ийи, аңаа бир удаа санал берген болурдан сес кижи айтырыг салган. Ол фермада республиканың болгаш районнуң радио дамчыдылгаларынга ийи малчын чүве чугаалаан».

Хамсыраның болгаш Сыстыг-Хемниң аңчыларынга, Азастың болгаш Олбуктуң балыкчыларынга, Бии-Хемниң ол-бо талаларында малчын аалдарга болгаш ыяш белеткелчилеринге—кайы-даа партийжи төлевилел-биле хөй-хөй кижилер таныжып. Партия организацияларының партийжи-политиктиг ажылының планын ёзугаар таныштырылга чамдык черлерге ийи-үш удаа болгулаан, дыңнакчыларның саны улам көвүдеп орар.

СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштырары-биле холбашкан масса-политиктиг ажылды организастаарынга болгаш боттары лекция, беседа чорударынга, аңаа өскелерни өөредиринге Өдүген иви фермазының почтачызы хоочун коммунист Б. С. Лузужук, Адыр-Кежиг суурда агитколлективтиң удуртукчузу Ч. С. Сотпа, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы С. Д. Хирлиг-оол, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Д. С. Сарыглар болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турарлар.

Амгы үеде районнуң суурларында агитаторларның болгаш политинформаторларның семинарлары эртип турар. Оон темазы—партияның XXV съездизин төлептиг уткуур. Төп Комитеттиң төлевилели база Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын ажылчы чоннуң ортузунга пропагандалаар талазы-биле сорулгалар, оон-биле холбаштыр масса-политиктиг ажылды организастаары.

А. НУГУРАК.

АЖЫЛДЫҢ ЧЕТПЕЗИНДЕН

Аас пропагандазының кол сорулгазы болза, чурттуң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралында болуп турар бүгү-ле чаа чүүлдер, болуушкуннар, өскерилгелер-биле чонну таныштырары, кижилерниң билиг-медерелин бүгү талалыг бедилдери болгай. Ынчангаш чер-черде «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының кежигүннери чонну коммунистиг үзел-бодалга кижизидериnге ээзин эвес үлүүн киирип турарлар.

«Ак-Туруг» совхозта «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы партия организациязы-биле сырый харылзаалыг, оон кежигүннери ай, квартал аайы-биле лекцияларны номчуп, беседаларны чорудуп турарлар. Лекторлар, ылангыя хойжу бригадалар төптеринге, сүт-бараан фермаларынга бо-ла чеде бээрлер.

Бо хүннерде олар партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин чонга тайылбырлап чорупп турарлар.

Ындыг болзажок эге организацияның ажылында чамдык четпестер база бар. Чүл дээрге, ында холдуунда баштыылар кайра туттунган. Организацияның ажылынга өске кедээ интеллигенцияның киржилгези кошкак. Ылангыя район төвүнден кээп, мааңаа лекция номчуп, беседа чорудуп турган эмнелге, милиция, суд, прокуратура ажылдакчыларын кижи хөрбес-тир.

Социалистиг өнчү-хөреңги кадагалалының эрге-хоойлу айтырыгларының талазы-биле пропаганданың кошкаандан, улусчу дружина бөлүүнүң хөй ниити организацияларының четпес ажылдап турарындан аныяктар ортузунда арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа читпейн турар.

Оон-биле чергелештир «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының кежигүннериниң номчаан лекцияларының, кылган беседаларының утка-шынары чавыс деңнелде болуп турар.

Ынчангаш четпестерни дарый чайладыры негеттинип турар.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

БАШТАЙГЫ ҮЛҮҮВҮС

«Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуун дурген доозары-биле «Кызыл тудуг» эргеделинден чүс ажыг кижи декабрьда чеде берген бис. Олар янзы-бүрү ажылдарда хаара туттунуп, чугула объектиниң тудуунда киржип эгелээн.

Бистер бызаңчы-бетончу мергежилдиг он ажыг кижи тускай бригада болуп алгаш, кол корпустуң 11 метр бедикте чада ийиниң ханазын туйбу-биле салып доозкаш, улуг күчүлүг электри шугумунуң чагызының тавазн бетоннап кылдывыс. Бо бистиң баштайгы күш-ажылчы үлүүвүс болган.

Эрткен айның ортан үезинден эгелеп чээрби дөртку галереяның чер ажылдарын кылып эгеледивис.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

«Мунчулар кераэзи» кызыгаарын калбартып турар

Тоску беш чылда хуузунда ийи беш чыл онаалдаларын күүсеткен, чиик үлетпүр бүдүрүлгелериниң мурнакчыларының Иваново болгаш Бүгү-эвилел сёдунуң киржикчилери чаа беш чылда күш-ажылчы чарыжын үргүлчүлээр деп шиитпирлээн. Мурнакчы пөс-таавычылар, дааранкчылар идик кылыкчылары онгу беш чылда күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш үндүрер продукцияның кончуг эки шынарлыын чедип алыр дээш социалистиг чарыштың кераэзин боттарының аразында чарып алган. Ам ол чарышта чүгле Иванов, Владимир, Ташкент, Москва областарының төлээлекчилери эвес, харын Украинаның, Ленинградтың болгаш Костроманың чарышчылары база киржип турар.

Күш-ажылдың маадырларының салган чарыжының лозуңу—онаалданы хуусаа бетинде» күүседири. Ол чарыштың киржикчилериниң хөй нуруузунга 1976 чыл берге, ынчалза-даа күзээн эчис сорулгаже—чаңгыс беш чыл дургузунда ийи беш чылдың онаалдазын күүседиринче оруккa баштайгы үе-чада болур.

ЧУРУКТА: Иванов областа Вычугтуң Ногин аттыг фабриказының пөс аргыкчызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады З. Л. Коновалова, Москва областың Глуховта Ленин аттыг комбинаттың пөс аргыкчызы Н. И. Белова, Ивановтуң Жиделев аттыг аргылга фабриказының аргыкчызы Т. А. Поленова, Ленинградтың «Первомайская заря» деп дааранылга каттыжыышкынының дааранкчы-моторизи, 1975 чылдың Крупскаянын шаңналының лауреады Т. Д. Чистякова болгаш Ивановтуң Ленинчи комсомол аттыг дааранылга фабриказының дааранкчы-моторизи Т. В. Звездина олар онгу беш чылда социалистиг чарыштың кераэзинге ат салып турары.

И. ДЫНИННИҢ фотозу

(СЭТА-ның фотохроникazы).

Агитаторларга дуза

КОММУНИСТЕРНИҢ ТУГУ

Кижи төрелгетен XX чүс чылдың сөөлгү чээрби беш чылынче социал амыдыралда шынар талазы-биле улуг чаартылгаларлыг кирипкен. Делегей ареназында күштерниң деңзигүүрү социализмниң, тайбыңның, демократияның болгаш депшилгениң талазынче чайгылыш чок угланып бар чыдар.

Амгы үеде кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар чугула айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээр дээш демиселдиң мурнуку одуруунда коммунистер туржуп турар. Чоннуң тоогу талазы-биле салым-чолу дээш харыысалганы коммунистер боттарының хүлүнге алган. Ниитилел хөгжүлдезиниң амгы үедеги эң берге байдалдарында шын оруктуу айтып турар марксизм-ленинизм-биле чепсегленген коммунистер чаа ниитилелди чогаадыкчызын тургузуп, чүс-чүс миллион кижилерниң хосталга дээш шимчээшкининиң бүзүрелдиг баштап турар. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң ажылдап кылганы пролетаржы интернационализмниң принциптери коммунистиг партияларның ажыл-чорудулгазынга эки сылдарыны чедирип, оларның күжүн каттыштырып турар. Ол принциптерниң шынын болгаш амыдыралчызын тоогу боду-ла бадыткап келген.

К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң «Коммунистиг партияның манифезинде»: «...янзы-бүрү нацияларның пролетарийлери боттарының демиселинге национал сонуургалдарынга хамаарышпас, бүгү пролетариаттың сонуургалдарын онзалап көрүп, ол дээш туржуп турар», «пролетариаттың буржуазия-биле демиселиниң янзы-бүрү үе-чадаларында пролетарийлер ниити шимчээшкинниң сонуургалдарының төлээлекчилери бооп келир артарлар» дээш өөредип бодунуң ужур-дузазын бо хүннерде-даа чидирбээн.

Коммунистер интернационализмниң революцияның ниити херээнге политиказының бо хүннерги сорулгазынга ёзулуг дуржуп турарын эки тодарадып билирлер. Ынчангаш аңы-дүнма коммунистиг партияларның коммунистерниң хуралдарының интернационализмниң принциптеринге дугуйтур улам быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турары тавары эвес.

Польшаның каттышкан ажылчын партиязының чоокта чаа болуп эрткен VII, Кубаның Коммунистиг партиязының I, Великобританияның XXXIV, Колумбияның XII съездилери пролетаржы интернационализмниң тугунуң адаа-биле болуп эрткилээн. Ол чурттарның коммунистериниң улуг шуулганнары ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң база бир чугула черни ээлээн боттарының хуралдарын марксистчи-ленинчи, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге улам сырый каттыштырганының тодаргай херечизи болган.

Янзы-бүрү чурттарның ажылчы чоннарының аразынга бот-боттарын кириштирер, хоорулчак чорукту болдурар дээш буржуаз реакцияның шыдамылыны В. И. Ленин «кандаар-даа аажок улуг хоралыг чорук» деп санаан. Ынчангаш коммунистер ол шыдамылыынга удур пролетаржы интернационализмни, антиимпериалистиг күштер-биле эп-сеткил каттыштырылгазын тургузуп турар. Бүгү делегейниң күш-ажылчы кижилериниң улуг баштыңчызы В. И. Ленин «Интернационалчы апарган капитализмниң капиталынга удур ажылчын аңгының сонуургалын чүгле ындыг янзылыг камгалап ап болур» деп чугаазы бо хүннерде-даа бодунуң ужур-дузазын чидирбээн.

Ажылчын чоннарының аңгы демиселин дөрт удурлуп эгелээн коммунистиг партиялар пролетаржы интернационализмниң принциптерин ханы чокка барымдаалап тургаш, боттарының ажыл-чорудулгазының шын угланыышкынарын тодарадып ап турар. Тодаргай тургустунуп келген байдалдар кандыг-даа болза, улустарның хосталга, революция дээш демиселинге ниити эчис сорулганы тодарадыр, ону шиитпирлээринче боттарының күжүн каттыштырар дээш турар коммунистер туржуп турар. Национал болгаш интернационалчы сорулгаларны бот-боттарындан аңгылавайн, оларны коммунистиг шимчээшкинниң эрге-ажыынга ажыктыг кылдыр шиитпирлээрин аңы-дүнма партиялар боттарының программылыг документилеринде киирген.

Польшаның коммунистериниң съездизи улустарның эрге-ажыынга хамаарышкан чугула айтырыгларны, ылангыя дайын болгаш тайбың дугайында айтырыгларны шиитпирлээринге социалистиг демкаттыштырылга күрүнелериниң ролюнуң улам-на өзүп турарын онзалап демдеглээн.

Империализм кандыг-даа өскерилгелерге таварышса-даа, ооң бирги ээлчегде сорулгазы болза, чүнүң-даа мурнунда социализмни кошкадыры, оон соонда революсчу күштерни чаңгыстап тургаш базып алыры болур дээрзин коммунистер утпайн турар. АКШ-тың Коммунистиг партиязының XXI съездизинге ооң Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Г. Холл аңаа хамаарыштыр мынча деп чугаалаан: Путилов заводунуң ажылчыннарының хааныг Россияның ирээн хааналарын буза шаап эгелээн үеден бээр делегей империализмниң бодунга удуртулга кылдыр алган принцивн — идеологтуг, политиктиг демисел-биле болгаш шуут кара күш-биле социализмни узуткап чок кылыры бооп келген болгаш бооп турар-даа. Ол принцип империализмниң өске сорулгаларын кезээде ийиги ээлчегже соңгаарладып келген».

Социализм чурттарынга, ылангыя Советтер чуртунга удур демисел сөөлгү үеде онза чидигленип турар. Боттарының чурттарында үргүлчүлеп турар экономиктиг кризистерниң социал түңнелдери кандыг болуруундан база делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң улам ханыраап, социалистиг дем каттыштырылгазының улам быжыгып турарындан сүрээдеп корткаш, империалистиг реакция демиселин күштелдирген. Империализмниң реакциялыг күштери социализмге удур демиселге марксизм-ленинизмге удур бүгү-ле агымнарны, оон иштинде ажылчын шимчээшкининиң бирын болгаш «чаа» агымнарын калбаа-биле ажыглап турар. Европага кады ажылдажылга болгаш айыыл чок чорук талазы-биле хуралдың болуп эртенинниң соонда антикоммунистер боттарын барымын чурттарның демократтыг хой-ниитизиниң төлээлекчилери кылдыр санай бергеннер. Ынчангаш демократтыг күштер боттарының өремчилелин улам күштелдирип, эп-сеткил каттыштырылгазын улам быжыглаары чугула апарган.

Чехословакияның «Руде право» солунунуң бижээни болза: «Антисоветизм-биле демисел — социализм дээш демисел-дир. Ол дээрге бүгү делегейниң коммунистериниң интернационалчы хүлээлгези болур. Антисоветчиктерниң күгүлдээшкинин кулак дашты-биле эрттирип, аңаа удур олуминуг согуттуг кылбас болза ооң политиктиг болгаш идеологтуг уржуу улуг апаар».

Пролетаржы интернационализм, эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш бот-боттарынга дузалажыры, деңг эргелиг болуру болгаш боттарының политика херээнге киришпейн—бо бүгү аңы-дүнма партияларның аразында харылзааларының кол үндезини болур. Бо принциптерни шыңгыы сагыыры — коммунистерниң аразынга эш ёзузунун кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге улуг рольду ойнаар. Айтырыгның бо талазының дугайын чугаалап тургаш, Норвегияның Коммунистиг партиязының даргазы эш М. Кнутсен мынча дээн: «Норвегияның коммунистери аңы-дүнма партияларның санал-оналын кичээнгейлиг дыңнап, хүлээп ап турар. Чүге дээрге делегейниң коммунистиг шимчээшкининден хоорлуп, боттарының эрге-ажыынга хамаарыштыр шуут негелде кылыры дээрге антисоветизмге, антикоммунизмге дузалашканы ол болур».

Делегей реакциязы Советтер чуртунга удур антисоветизмни күштелдиргеш, ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинге үш дакпыр согугну таварыштырарын күзеп турар. Ол дээрге боттарының ажылчын аңгызынга, ССРЭ-ге болгаш делегей социализминге база антиимпериалистиг фронтуга удур согуг-дур. Ынчангаш аңы-дүнма партияларның съездилеринден антисоветизмге удур демисежири делегейниң бүгү коммунистериниң интернационалчы хүлээлгези болур деп демдеглеп турары кончуг шын.

Амгы үеде делегейниң улустарының салым-чолунга интернационализмниң кайы хире ажыктыг бооп турарын Вьетнам улустуң тооргулуг тиилелгези база катап бадыткаан. Индий-Кыдатка каш чыл үргүлчүлеп келген тулчуушкуннарга чедип алдынган тиилелге интернационализм чүгле лозун эвес, а антиимпериалистиг демиселдиң күштүг чепсээ дээрзин делегейниң депшилгелиг күштери көргүскен.

Аңы-дүнма партияларның съездилери ам-даа эртип турар. Түс-түс чурттарның коммунистери боттарының ол улуг чыыштарынга ажылчын аңгының, күш-ажылчы кижилериниң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш демиселдиң ыдыктыг тугу — пролетаржы интернационализмниң тугун улам бедик көдүрерлер.

В. КОРИНОВ.

«Правданың» политиктиг тайылбырлакчызы.

АДАЗЫНЫҢ САЛГАНЧЫЗЫ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының аныяк хойжузу Маадыр-оол Чаш-оолду ында чон «адазын салгаан оол» деп чугаалажып турары анаа эвес. Оон адазы Максим Хамыкович Чаш-оол байлак дуржулгалыг малчын чораан. Совхозтуң хой малын хогжудер, оон баш санын остурер херекке ол ур чылдарда доктаамал ажылдап келген. 1974 чылда ачазы пенсияже уне бээрге, хой чылдарының иштинде хой ажылынга улуг дуржулгалыг ол хойжунуң улуг оглу—Маадыр-оол оонуң ишти Анна-биле оон хоюн хулээп алгаш, адазының ажылын салгап, угун уктап кирипкен. Ажылынга ак сеткилдиг, бергелерге торулбас аныяк хойжуларга совхозтуң удуртукчулары торуур хой кадарарын сумелээн. Бичезинден тура адазының дуржулгазын ооренип, сооңгу дорт чылда хой малдап, практиктиг дуржулгалыг алырган хойжунуң ажылы улам шуудап, торуур хойларның чаш толун менди ап, чыл бурүде хойнуң баш санын остуруп келген.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында малчын торуур чус хойдан 95 хураганны онча-менди камгалап алгаш, бир хойдан-на ортумаа-биле 2900 грамм дукту кыргып алгаш, районнуң аныяк хойжуларының аразынга бедик эвес коргузуглуг болган. Чаш-оолдарның ог-буләзиниң чыл бурүде бо эки коргузуглерни чедип ап келгенинге ог-буләниң херээжен ээзи Анна Чаш-оолдуң эрес-кежээ кушажылының ачызы улуг дээрзин демдеглээр чугуур. Ол хой оолдаашкынының уезинде улуг саакманщик боор ажылдаар.

Боттарының онзашкан харыысалгалыг ажылындан аңгыда, олар хой-ниитиниң амыдыралынга база идепкейлиг киржип турарлар. Малчын ниити боду-нуң политиктиг болгаш зооветеринарлыг билиин бедидер дээш оралдажып ужурлуг. Чаш-оолдар бот-өөредилге-биле билиин үргүлчү бедидип турар.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында аныяк малчыннар торуур чус хойдан 100 хураганны камгалап алырын хуләэнген.

Амгы уеде аныяк малчыннар Сарыг-Сиген деп черде кыштап турар. Январьның ортаа уезинден оларның кадарган хою хураганнап эгелээн. Баштайгы тораан 90 ажыг хойнуң хураганнары чидириг чок, онча-менди доругуп турар. Ынчангаш малчыннар ажылының эң-не чымыштыг уези — хой оолдаашкынының уезинде бугу бар күжүн чаа торуттунген хураганнарны эки доруктуруп алырынче угландырган.

«Кушажылга эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдың эдилекчизи Маадыр-оол Чаш-оол эрткен чылын Аяма-Атага болган Бугу-эвилелдиң аныяк хойжулар слёдунга киришкеш келген. Маадыр-оол ВЛКСМ Тыва обкомунуң кежигүнүнге база соңгуттунган.

В. ЧАДАМБА.

АЖЫЛЫНГА КЫЗЫМАК

Доңгак Тас-оол алды чыл бурунгаар Кызылдың автошколазының чолаачылар курзун чедиишкинниг дооскаш, «Торгалыг» совхозка кээп ажылдай берген. Оол техникага хандыкшылдыын, камныын, машинаны башкарарының эптиин чон мактаар.

Амгы уеде Доңгак Тас-оолдуң башкарганы «ГАЗ-53» маркалыг машиназы кыштагларда малчыннарга мал чемин, оттулар чуглдуг болгаш оон-даа оске чугула чуулдерни чедирип турар.

Ажыл-ижинге кызымак Д. Тас-оолдуң машиназын чугле Овур районнуң девискээринге эвес, Чадаанага, Кызылга, оон туржук Абаканга безин көрүп болур. Совхозтуң директору ону ыдавас идегеп, ону ырак. берге рейстерже чорудар.

Ай. кварталдың планын доктаамал ажыр куусеткен келген Доңгак Тас-оолдун чуруу совхозтуң болгаш районнуң Хүндүлел самбыразында. Ол «1974 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» «Тоску беш чылдың мурнакчызы» деп хорек демдектериниң эдилекчизи

Н. ДАМДЫН.

РОССИЯ: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

(Тончузу. Эгези 1-ги арында).

пуру—5 хуу; тудуг материалдар улетпүрү—6 хуу; чиик улетпүр—4 хуу; аъш-чем улетпүрү—4 хуу. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый херегледининң бараананын бүдүрери 9 хуу неметтээн.

Продукция сайгарарының чыл планын РСФСР-ниң бүгү-ле улетпүр министерстволары, Москва болгаш Ленинград хоорайларының улетпүрү, Тамбов болгаш Чита областарлан аңгыда бүгү-ле автономнуг республикалар, крайлар болгаш областар куусеткен.

Чыл планын улетпүр ниити-ле күүседип болза-даа, продукцияны сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш чылдаларының талазы-биле доктааттынган онаалдаларны чамдык бүдүрүлгелер болгаш бүдүрүлге каттыжышкыннары күүсетпээн болуп турар деп, РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнадында оон ыңай чугаалап турар. Болел прокатты, күгүр кислотазын, нефтеаппаратуразын, чиик болгаш аъш-чем улетпүрүнге херегләэр технологтуг дериглерин, картошку, бос-таавының чамдык хевирлерин, даштыкы хеп трикотажын, хөм эдиктн, аъш-чем продукциязының түс-түс хевирлерин болгаш кылыгларының чамдык өске-даа хевирлерин бүдүрериниң планы чедип күүсеттинмээн.

Элээн хөй бүдүрүлгелер продукцияны бердинген ассортимент ёзугаар база чогуур шынарлыг кылдыр бүдүрүп үндүрерин хандырбайн турар. Бүдүрүлге күчүлерин, чиг-этти болгаш материалдарны, ажыл үелин ажыглаарында четпестер бар болуп турар.

1975 чылда Россия Федерациязының дыка хөй автономнуг республикаларынга, крайларынга болгаш областарынга агаар-бойдустуң байдалдары кодээ ажыл-агыйга кедергей таарымча чок болган, ол чорук тарааны болгаш продукцияның чамдык өске-даа хевирлерин чедир албазынга чедирген. Ынчалза-жок кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарының, химизацияның, черлерин мелиорастаарының талазы-биле партияның толевилээн хемчеглерин амыдыралга хамык чок чорутканының база кодээниң ажылдакчыларының карак кызыг күш-ажылының түңнелинде агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының салдарын кошкаткан.

1975 чылда кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли 1974 чылдыындан элээн куду болган, ынчалза-жок сесиа беш чылдың чылда ортумак бүдүрүкчүнүндеш 7 хуу ажыг.

Эрткен чылын тарааның ниити чыылдазы 77 миллион тонна болган. Рсстаң эң-не чаагай дүжүдүн өстүрген, оон бүдүрүлгези бир миллион тонна ажыг болган. Хендир волокнозун бүдүргени болгаш картофельди ажаап алганы 1974 чылдыындан хөй болган.

1975—1976 чылдың кыштаглаашкынының байдалдары нарын берге-даа болуп турза, республиканың колхозтары болгаш совхозтары мыйыстыг бода малдың иштинде саар инектиң баш санын кевүдедирин хандырган.

Мал болгаш куш, чүүрга болгаш дүк садып алырының уис ажыл-агый планнары ажыр күүсеттинген. Сутту 1974 чылдыындан хөйнү садып алган, ынчалза-даа план эзээ чедир күүсеттинмейн барган.

Кодээ ажыл-агый министерствозунуң бүгү совхозтарын ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазынын байдалдарынче шилчидери 1975 чылда дооскан.

Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаары үргүлчүлеп турган. Ажылдарның бүгү комплекстериниң талазы-биле күрүнениң болгаш колхозтарның капитал салышкыннары 15,8 миллиард рубль, оон иштинде күрүнениң 10,4 миллиард рубль болган. 1974 чылга деңнээрге, күрүнениң болгаш колхозтарның капитал салышкыннары 9 хуу өскен.

Капитал салышкыннарының ниити хемчээлинден ирригация-мелиорация тудуушкунунга күрүнениң болгаш колхозтарның үндүрген херектизи 2,5 миллиард рубль болган. 1974 чылдыындан 16 хуу хөй. РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга 400 муң гектар ажыг мелиорастаан черлерин ажыглаалга кииреринн боттандырган.

Кодээ ажыл-агыйга техниканы болгаш минералдыг чемиштидилгелерин ферудун бээриниң планы күүсеттинген. 1,9 миллион гектарга арга-ыяш катап тургузарының ажылдарын ферутккан.

1975 чылда ниити ажыглал транспортунуң бүгү хевирлериниң чүък сөөртүлгези 3,5 триллион тонна-километр болуп, оон мурнунда чылга деңнээрге 6 хуу көвүдээн.

Харылзааның бүдүрүлгелери (почта, телеграф, телефон, радио) продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле чыл планын күүсеткен, оон мурнунда чыл-биле деңнээрге, харылзааның продукциязының хемчээли 8 хуу улгаткан.

1975 чылда республикага 180 хире күрүнениң чаа улуг улетпүр бүдүрүлгелери, ажылдап турар бүдүрүлгелерде дыка хөй цехтер болгаш бүдүрүлгелер ажыглаалга кирген, хөй санныг чурттаар бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни болгаш культура-амыдырал хереглединиң өске-даа объектилерин туткан. Ниити эртем-үнези 64,4 миллиард рубль кол фондуларны ажыглаалга кирген.

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,6 хуу бедээн.

Улус ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының чылда ортумак саны 60,6 миллион кижи болуп, чыл дургузунда 1,2 миллион кижи ковудээн азы 2 хуу өскен деп. РСФСР-ниң ТСЭ-зи дыңнадып турар. Колхозтарның хөй-ниити ажыл-агыйында ажылдап турар колхозчуларның чылда ортумак саны 5,7 миллион кижи болган.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының ажыл төлевиринин эң куду хемчээлин айда 70 рубль чедирбишаан, улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларында ажылдап турар ажылдакчыларның ортумак төлевирлиг категорияларының тариф ставкаларын база эрге-дужаал шалыңнарын хары улгаттырарын 1975 чылда дооскан. Айда 70 рубль чедир хемчээлдиг шалың ап турар, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан үндүрүглер тыртарын республиканың бүгү-ле районнарында соксаткан болгаш айда 71 рубльден 90 рубль чедир шалыңныг ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан тыртар үндүрүглерниң хемчээлин ортумаа-биле үштүң бир кезээнден ажыр кудулаткан.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының айда ортумак акша ажыл төлевири чыл дургузунда 3,6 хуу өскен болгаш 153 рубль болган. Херегледиң ниитилел фондуларындан төлелгелерни болгаш чиигелделерни немээрге, ажыл төлевири 1974 чылда 196 рубль турганынга удур 206 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 3 хуу бедээн.

Республиканың чонунуң херегледиң ниитилел фондуларындан ап турар төлелгелери болгаш чиигелделери 1974 чылга деңнээрге, 7,5 хуу көвүдээн болгаш 52 миллиард ажыг рубль болган.

Чонуң кижи санынга онаажтыр херек кырында бот-тут орулгалар чыл дургузунда 4,7 хуу өскен.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы ниитиниң чемненилгезин кииришгир 121,5 миллиард рубль болуп, 6,8 хуу (деңнештирген өртектерге) өзээн.

Күрүнениң колхозтарның болгаш чонунуң херектилерининң күзели-биле 1,3 миллион хире квартираларны база ниити (ажыктыг) шолу 61 миллион дөрбелчин метр хуунуң бажыңнарын ажыглаалга киирген. 6,3 миллион ажыг кижи чурттаар байдалдарын экижиткен.

РСФСР-ниң чонунуң саны 1976 чылдың январьның 1-де 134,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Ийи муң инекти саарынга таарыштыр кылган амгы үениң бо саалда установказы Герман Демократтыг Республиканың Денхерицеде кооперативтер аразының каттыжышкынының сүт фермазынга хамааржып турар. Ол установкада ажылдап турар коллектив үш эзлчеглиг ажылдавышаан, Карл-Маркс-Штадт округунга эң бедик дээн бүдүрүлгечи коргузуглерни чедип алган.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

СЭКП-ниң делегациязы Францияда

ПАРИЖ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленконуң баштаткан СЭКП-ниң делегациязы ФКП-ниң XXII съездизинге олурушкан аныдунуң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, национал-хосталгалыг база демократтыг шимчээшкиннерниң делегацияларының аалдары дээш Францияның Коммунистиг партиязының удуртулгазының тургускан дүштекү шайлаалгазынга барып чораан.

Ж. М. СИССЕГЕ ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинеяның чылгарангай хөй-ниити ажылдакчызы, КНО-нуң апартеидке удур тускай комитединиң даргазы, Гвинея Республиканың КНО-да доктаамал төлээлекчизи — Жанна Мартен Сиссеге «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналын аңаа байырлалдыг байдалга тывыскан.

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналының талазы-биле комитеттиң даргазы, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының академиги Н. Н. Блохин шаңналды тывыспышаан, колониализмге, расизмге болгаш империалистиг агрессияга удур, социал-экономиктиг депшилгеге дээш демиседжип турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырарының шимчээшкинингe Жанна Мартен Сиссениң дыка улуг салымчкынны киирген демдеглээн.

Ол бедик шаңналды Ж. М. Сиссеге тывыскан чорук империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур, хосталга, тайбың болгаш демократтыг кержүүлер дээш демиседжип бүгү гвиней улустуң ачы-хавыязын хүлээп көргени-дир деп, Гвинеяның Демократтыг партиязының ТК-ның Национал политбюрозунуң кежигүнү, ниитиби херектерин, айыыл чок чоруктуң болгаш юстиция айтырыгларының талазы-биле дайлап-таарыштырар министр Муса Диаките медеглээн.

Гвиней улус кажан кезээдезин ынакшаан, бөгүн-даа кижи төрелгетенниң хосталгазы болгаш депшилгелиг идеалдары дээш демиседжип турарларның одуругларында туруп турар деп, М. Диаките онзалап демдеглээн. Ол идеалдарның чырыткызын В. И. Ленинниң гениинге сорук кииртирген Октябрьның социалистиг революциязы кыпсып үндүрген. Совет Эвилели — хосталгага ынакшылдыг улустарның шынчы оңнуу деп, министр медеглээн.

ЮСФР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЛГРАД (СЭТА). ЮСФР-ниң чиигине консулун Майнда Франкфуртке олурген, а ол мөөкээн ГФР-ге организастаан Югославияга удур өске-даа дыка хөй үүлгедиишкиннер ЮСФР-ниң чазааның хөй саныг негелделери болгаш ГФР-ниң чазааның боттуг хемчеглер алганының дугайында бүзредиишкиннери турза-жок, ол чуртта хоралакчы фашистиг-террорист белүктерниң үүлгедиишкиннерин соксаттынмааның дугайында херечилеп турар-дыр деп, ЮСФР-ниң эвилелдиң күүседикчи чевазының Белградта парлаан медеглелинде чугаалап турар. Чугаа болза, делегейниң ийиги дайының чылдарында массалыг өлүрүкчү үүлгедиишкиннерни кылып турган кижилерниң болгаш оларның салгакчыларының дугайында боор турар. Ындыг белүктер делегей эргелериниң ниити норма чажектеринге болгаш дипломаттыг төлээлекчилерниң чогумчалыг ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле ГФР-ниң чазааның хүлээлгелеринге чөрүштүр үүлгедиишкиннерни кылып турар-дыр. Ынчангаш өлүрүкчү үүлгедиишкин — ГФР-де югослав дипломаттарның чогумчалыг ажылдаарынга шаңгыктаарындан аңгыда, ийи чурттуң аразынга харылзааларга база хоралыг боор турар.

Ол ярлатпазыг үүлгедиишкинниң бүгү талазы-биле истеп көөр болгаш ГФР-ниң девискээринге база оон девискээринден-даа фашистиг белүктерниң террорлуг үүлгедиишкиннерин болдурбазының шиитпирлиг, дүрген хемчеглерни алырын күүседер чева болгаш бүгү югослав хөй-нити күзеп турарын ол медеглелде айыткан.

ЮГОСЛАВ КОНСУЛДУ ӨЛҮРГЕНИ

БЕЛГРАД (СЭТА). Февральдың 7-де Майнда Франкфуртка (ГФР) югослав консул Э. Здовцтиң өлүрген дугайын югослав солуннар дыңнаткан. Ол дээрге даштыкыда девиип чорук турар террорист фашистиг организацияның үүлгедиишкини деп ында санап турар.

ГФР-ниң канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Г. Д. Геншерге югослав элчиниң удурланган бижиин солуннар парлаан. Ында ону кайчангаш өлүргенин эстеп көрүп болгаш өлүрүкчүлерни югослав судка хүлээдип бээрин элчин негеп турар.

ЮСФР-ниң даштыкы херектер талазы-биле эвилел секретарының оралакчызы Л. Мойсов ГФР-ниң Белградта элчинин хүлээп алган, консулду өлүргенинге холбаштыр ЮСФР-ниң чазааның өңнүүзинден шиитпирлиг удурланышкынны илеретпезин дыңнадып турар.

Югослав дипломатты өлүрген чорук ЮСФР-ниң хөй-нитизиниң эң калбак кезектериниң килеңнээшкинин болдурганын ТАНЮГ агентилелдиң тайылбырлакчызы бижээн. ГФР-ниң девискээринде Югославияга удур фашистиг белүктер хөделип турарын ында айыткан. Э. Здовцтиң өлүрген чорук дээрге ГФР-ге сооңгу айларда югослав албан кижилеринге удур үүлгедиишкиннерниң түңнели болган деп, «Борба» солун демдеглээн. Югослав дипломатты өлүрген чорук дээрге өлүрүкчү-террорист чыдыр шагда-ла билдингер турган идегеттерни ГФР-де аңаа көрүп турарының дорт түңнели-дир деп, «Веесник» солун айыткан.

Югослав солуннар аңаа удурланышкынны илереткен митингилерниң бүдүрүлге черлеринде боор турарының дугайын бижип, күш-ажылчы коллективтерден ГФР-де террорист идегеттерниң үүлгедиишкиннеринге килеңнээшкинниг удурланышкынны илереткен хөй саныг телеграммаларны парлап турар.

Пекинниң принцип чок политиказы

ДЕЛИ (СЭТА). Пекинниң удуртулгазының Ангола талазы-биле туружу—оон оппортунистиг болгаш принцип чок даштыкы политиказының чаа көскү чижээ-дир деп «Пэтриот» солуннуң редакция чуулунде онзалап демдеглеп турар. Империалистерниң болгаш мурнуу-африка расистерниң интервенциязын болгаш дуруш ёзугаар чазакка Совет Эвилелиниң дузалажылгазын чаңгыс одуругга салыр дээш Пекинниң оралдажышкыны оон чаа базыткаашкыны болур. Совет Эвилели Анголаның национал хосталга күштеринге кезээде деткип келгенин, ынчангаш оларга делегей империализми болгаш Мурнуу Африка Республиканың португал колониализм ёзу-чурумун бүгү аргалар-биле быжыглаарын оралдажып келгенин Пекин теоретиктер «утказ»-дыр. Ам маочулар боттары олар-биле сулэжиг хөлебишаан, хамаарышпас чорук дээш демиселге ангола улустуң чаалап алган чуулдерин чок кылырынче чуткуп турар.

Болуушку чүзек-бужар кады ажылдажылгазы кандыг-бир арга-биле аргатырын оралдажып. Пекин пропагандистер «Аадыг хүрүнелерниң мешиледежилгезиниң» болгаш ол ышкаш өске-даа чуге-хоозун уш-удурту чулчуруушкуннарның дугайында тезисти база катап чырыкче ушта тыртып үнгелеген деп солун айтып турар. Олар боттарының хөделиишкиннеринге чүгле Совет Эвилелин көөр хоон чок чорук удуртулга болдуруп турар.

Ол көөр хоон чок чорукка алыскаш, олар пролетарский интернационализмниң принциптеринге өскерилген. Вьетнамга дайын уезинде олар база ындыг болуп, Совет Эвилелиниң вьетнам патриоттарга чорудкан дузаламчызының чуктерин КУР-нуң девискээринге таварты эрттиреринге кандыг-даа мооп шаптыктап турганнар. Маочулар Чоошку Чөөн чук айтырыының талазы-биле-даа ындыг туружуп, эзлбуун араб улустарының херээн деткиирниң улуу олар КНО-га чүгле Совет Эвилелин чемелеп турганнар.

Ынчалза-жок Пекинниң мегэ-хоозун чулчуруушкуннары улустарны будулдурун шыдавас деп, солун түңнелинде бижээн.

Боттарының эргелери дээш демисел

● **РИМ.** Чуъктер сөөртүр талазы-биле компанияларда ажылдап турар чолаачылар февраль тостан эгелээш 48 шактыг национал ажыл соксадышкынын чарлаан. Ол ажыл соксадышкынында автомобиль транспортунуң 500 муң ажылдакчылары киржип турар. Олар чаа күш-ажылчы коллективтиг дугуржулгаларга ат салыр дугайында негелделерни хандырары дээш демиседжип турарлар.

● **СЕЛЛИЯ МАРИНАДА** (Кагандзаро можу) олива ыяр кат чыыкчыларының кызымаккай демисели тиилелге-биле доозулган.

Италияның мурнуу чүгүнде ол районнун херээжен ажылчыннарының сес хонук үргүлчүлээн ажыл соксадышкынының түңнелинде бүдүрүлге ээлери ажыл төлевирин алдан улгаттырарын айыткан дугуржулгага ат салыр ужурга таварышканнар. Ол ажыл соксадышкынын Италияның хөделчиктер каттыжышкынының кыйгырыын ёзугаар эрттирген.

Ол ышкаш чер ээлери профэвилелдерниң негелдезин ёзугаар мурнунда кижилерни ажылдан үндүрер дугайында шиитпирин бүш чок болдурган.

● **БОНН.** Барыын Германияның Баден-Бюртемберг болгаш Соңгу Рейн-Вестфалия деп черлеринде машина тудуушкун концерннеринге сооңгу хүннерде болган дыка хуусалыг ажыл соксадышкынынга 150 муң металлист ажылчыннар киришкен.

(СЭТА).

КАРА САГЫШТЫГ ҮҮЛГЕДИИШКИН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Кыдаттың чоокта чаа агаарга ядролуг чепсекти шенээни дээрге, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң туре-сөруунга удур кара сагыштыг үүлгедиишкин болганын Моолдуң «Үнэн» солуну бижээн. Делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырарынче, боо-чепсекти, оон-биле кады ядролуг чепсекти эдлере бүдүрерин соксадырынче бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштери чүткүп турар уеде ындыг шенелдени кылган боор турар.

КУР болза, делегейниң улустарының ындыг шенелделерин соксадыр негелдезин шуут тооп көрбейн, ядролуг чепсекти агаарга шенеп турар каралыгыс чурт болганын ол солун айыткан. Ол дээрге, кыдат удуртукчуларының тергиидекчи күрүне болурунче чүткүлүн, оларның делегейниң чаа дайынын кыскырынче угланган политиказын херек кырында көргүзүп турар-дыр.

Моолдуң улуу кыдат удуртукчуларының кара сагыштыг үүлгедиишкинин шийтпирлиг-биле буруу шаппышаан, ядролуг чепсекти шенээрин шуут соксадырын негеп турар деп. «Үнэн» бижээн.

ПРАГА. (СЭТА). Студентилерниң Бүгү делегей эвилелиниң секретариады КУР-нуң ядролуг чепсекти шенээринге холбаштыр удурланышкынны илереткен.

Ол шенелде дээрге дайынзырак чорукту мөөкүзеринге болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чорууп күштелдиреринге идиглиг чаа үүлгедиишкин болур деп, Студентилерниң делегей эвилелиниң секретариадының медеглелинде чугаалап турар.

Чепсегленмишкинниң дужурер болгаш социал чоптуг чорук дээш поход Каттышкан штаттарның хөй-ниитизиниң хөй-хөй депшилгелиг организацияларының инициативазы-биле организастааны ёзугаар Сан-Францискода эгелээн. Походтуң киржикчилериниң оруу Вашингтонче угланган, олар чурттуң 12 штадының девискээрин таварты беш чартык муң ажыг километрни эртнеш, бо чылдың октябрьда аңаа чеде бээр бодалдыг.

ЧУРУКТА: марштың киржикчилери.

ЮПИ-СЭТА-ның фотозу.

Парлалга херечилеп тур

ИЗРАИЛЬ: АЖЫЫ-БИЛЕ ЫЛГААШКЫН

Израиль чурттуг кижи куда столунга аъш-чем салырының мурнунда ог-буле болушканын демдеглеп бижиир эргелиг раввин бурузунде бар даңзыны көөр чугула. Израильде хамааты бадылажылганың чок болганындан чудулгелиг азы чудулге чок-даа еврей кижи ортодоксальдыг хурээ-хииттиң раввининден чөпшээрел алыр ужурлуг.

Ол даңзы-биле таныжылга аныяк кижилерниң дуврээзин болдуруп турар ында бердингенин ёзугаар, олар өглениишкинер ужурлуг.

Шагдагының шажын-чудулге дүрүмнерин ёзугаар еврей кижи еврей эвес кижи-биле ийикпе, азы кудей чудулгени чаа хулээп алган кижи-биле ог-буле тудар эргези чок; ашактыг турган херээжен кижи чарлырының мурнунда ынак турган эр кижиге кадай болуп шыдавас; мамзерни (еврей биле еврей эвес эштиң кадайдан азы сурас торуттунген кижи) чүгле болунга дежей ийикпе азы кудей чудулгени чаа хулээп алган кижи-биле өглениир болур.

Хурээ-хииттиң контролунда туруп турар шажын херектериниң министерствозу ындыг дүрүмнерге даянып алгаш, ог-буле тудуп болур азы болбастарның дугайында дөңзелерни кылып, оларны чайгыраап турар шиткешкиннерни турузуулап. Министерство ол «кара даңзының» барын ураже чажырган. Ынчалза-жок бүгү Израильде раввиннер чөвүлелдериниче болгаш ог-буле болушканың демдеглеп бижиир дужуметтерже министерствонуң тарадып дорутканы «бадылашпас ужурлуг кижилерниң даңзызын» журналистер тып алган. Ында 10.000 ажыг аттар кирген. «Гаарец» дээр израиль солун оон дугайында мынчаар бижээн: «Ол дээрге чаңгыс-даа демократтыг ниитилелдиң эптежип шыдавазы кырыш-тыр».

Ол даңзыларга кошкан тайылбырлардан кырыш улам чидегленген. Чижээ: «Дугаштыгның аваазы кудээзи болур оолду кудей чудулгелиг эвес-тир сен дээн». Азы: «Маркустуң ог-буләзи боттарының шажын чудулгезиниң талазы-биле немец христианнарга хамааржыр». Шак ындыг фамилиялыг чус-чус ог-булелерниң чогум кайызы ол хорупаалга таварыжы бээрин айытпаан чуве болгандa, «бадылашпас ужурлуг кижилерниң даңзызынче» олар кирген бе деп чүвени дуврээн аныяк Маркустар шупту билип алыксап турарлар.

Эрги даңчыларының талалакчылары ол даңзыларны камгалап турарлар.

Израильдиң бугү чурттакчы чонунуң чүгле бештиң бир кезии шажын чудулгелиг болза-даа, амгы уеге чедир кандыг-даа өскерилгелер болдунмаан.

«Советская Россия» солуннуң «Тайм» журналдан парлааны-биле.

МОСКВА. Евгений Вахтангов аттыг театрның коллективи В. Чичковтуң «Доозулбаан чугаалажыышкын» деп шиизин СЭКП-ның XXV съездизинге бараалгадыр.

Ол шии Чилиниң президентизи Сальвадор Альендениң амыдыралының сөөлгү хүннериниң дугайын чугаалап, көрүкчүлерни президентиниң өңнүктери болгаш кады ажылдап турган өөру-биле таныштырып, ооң политиктиг удурланыкчыларын көргүзүп турар.

Шиини ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Р. Симонов тургускан. Чурукчузу Б. А. Мессерер.

ЧУРУКТА: шиидеи көргүзүгде Сальвадор Альенде — РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. В. Яковлев (оң талазында). Эрнесто Чегевара — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. А. Кацынский.

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Маадырлыг күш-ажылга тураскааткан

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде үлетпүр шалузунде Хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразының тудуу доозулган. Орта СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоскуш беш чылда күш-ажылчы эрес-маадыр чоруу дээш» деп тураскаал демдектери-биле болгаш шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан бүдүрүлгелерниң, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, тудугларның, колхоз, совхозтарның, эртем-шинчилел болгаш өске-даа организацияларның аттарын кирип бижиир.

— Делгелгениң чурукчулар коллективи совет улустуң күш-ажылчы маадырлыг чоруунга тураскааткан ол композицияны төлевилеп кылырын идегээнинге чоргаарланып турар,— деп, ССРЭ-ниң УАЧД-ниң кол чурукчузу А. М. Ермольев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Хүндүлел самбыразының тудуунга тудугжулар база шалыпкын ажылдаан. Чурттуң бүдүрүлгелери чер-чер Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразын тудуп кылырынга херектиг бүгү чүүлдерни шалыпкын хандырган. Карелияның болгаш Житомир областың дашчылары кызыл гранит даштарны хуусаа бетинде чоруткан. Тиилелчи коллективтерниң аттарын бижиир чүс-чүс муң алдын үжүктерни литва граверлар кылып берген. Металл конструкцияларын Воронежтен болгаш Туладан эккелген. Ол чараш тудугну делгелгениң көрүкчүлери амдан эгелеп сонуургап турар. Улуг гранит плиталар кырында 55 метр бедик ийи чартык тырыкы бар. Оларны ийи багана тудуштуруп турар. Баганаларның бирээзинде Ленинниң портреди, «Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чеде бээр бис!» деп сөстерни сиилбээн. Өскезинде «Күш-ажылга алдар!» деп композиция бар.

(СЭТА).

Спорт ордузунуң ээлери — уруглар

Бичии Эстен хоорай Силламяэге (Прибалтикада совет республика) республика болгаш бүгү-эвилел хемчээлдиг спорт маргылдаалары удаа-дараа болуп турар. Ынчаарга ол алдаптыг эвес — оларны эрттирерингэ ында эки спорт базазы бар.

Чоокта чаа хоорайга чаа спорт дөрбелчин — гандбол, волейбол ойнаар залдарлыг, кыштың чиик атлетика манежтиг 6 муң дөрбелчин метр хире шөлдүг Спорт ордузу ажыттынган. Аалчылар хүлээп алыр чер, эмчи болгаш эмнээшкин кабинеттери база-ла комплексте кирип турар. Чанында эштир бассейн бар.

Чаа Спорт ордузунуң кол ээлери — уруглар. Аныяк спортчуларга белеткениириниң болгаш маргылдаалар эрттирериниң чогумчалыг байдалдары тургустунган.

ЧУРУКТА: чаа Спорт ордузунда Силламяэниң (Эстен ССР-де хоорай) аныяк спортсменнериниң көргүзүг кылып турары.

(ПМА).

100 муңну

Свердловскиде «Уралмаш» заводтан садыг четкизинче хеп чуур «Малютка» дээр 100 муң машинаны чаа чудурун чорудкан. «Малюткаларны» улуг-тел чок бүдүрери улустуң херегзел барааннарының цегинде организастаан. Ажыл-чеч кылыр өргээге херек кылыр болгаш бажың иштинге ажыглаар өске-даа эдилелдерни база мында бүдүрүп турар. Чоннуң херегзел барааннарын бүдүрер тускай цехтер болгаш участоктар областың хөй-хөй бүдүрүлгелеринде ажылдап турар.

(СЭТА).

ХОЙЖУЛАРНЫҢ НОМУ

Республиканың магазиннеринде «Тыва АССР-ниң хой ажыл-агыйы» деп ном кестүп келген. Эртем ажылдакчыларынга, ажыл-агый удуртукчуларынга, тускай эртемниглерге болгаш хойжуларга ол ном ёзулуг белек. Мында Тываның турүш байдалын, агаар-бойдузун, хой ажылының төөгүзүн, хөгжүлдезин болгаш уксаажыдылганы тодаргай чижектер-биле бадыткап туруп бижээн. Ук ном киирилдеден, дөрт эгеден болгаш түңнелден тургустунган.

Тыва хойнуң орус болгаш өске-даа шинчилекчилериниң ажылдары-биле, кожа областарның болгаш Моол Арат Республиканың база төөгүнүң чижектери-биле бадыткап бижээн ном Тываның географтыг туруш байдалы-биле эгелээр. Хөрзүн, үнүш, оът-сиген, дириг амытан, суг-суггат, агаар-бойдус дугайы мында кирген. Хой ажылы Тывага канчаар чорутса экил дээрзин оон билип ап болур.

Тывага хой ажылының тыптып келгени солун. Бо талазы-биле тускай литература чок, автор ынчангаш археологияның, этнографияның болгаш төөгүнүң өске-даа материалдарын билдилиг ажыглаан. Тыва Арат Республика үезинден бээр, ылангыя кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының экспедициязының 1929—1934 чылдарда чорутқан шинчилел ажылдарындан эгелээш тускай литературадан чижектерни алган. Авторга Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының кылган ажылдарының улуг дузалыг болганы база кошку.

ВАСХНИЛ-ниң экспедициязы Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Моңгун-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин кожууннарның хойн шинчилээш, тыва хойну чаглыг чодак кудуруктуг моол хойга дөмейлешпек дээрзин тодарткан. Оон соонда Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылдакчылары бо талазы-биле элээн ханы шинчилелдерни хөй чылдар дургузунда чорудкан. Ол ажылдарга ук номнуң автору идепкейлиг киришкен. Ынчан ол тыва хойну Моолдуң бетии кызыгаарында хотогой, дөрбет, ураангай болгаш алтай, бурят хойларга дөмейлеп турган, тыва хойнуң бүдүжүнүң, онзагайын, хемчээлиниң болгаш өске-даа шынарларының ол хойларындан ылгалдыын бадыткаан. Ынчангаш ук эртемден тыва хойнуң моол болгаш өске-даа уксааның хойларындан укталбааның, зоология талазы-биле онзагай бөлүкке хамааржып турарын «Тыва АССР-ниң хой ажыл-агыйы» деп номунда тайылбырлап бижээн.

Эш Кызыл-оолдуң тайылбырынга каттыжар мен, ынчалза-даа хойларның сөөгүн шинчилээниниң түңнелин номда киирбээни четпес. Чүге дээрге моол хойнуң элээн хөйүнүң оргазының сөөгү чеди, а тываның ында алды. Бөдүүн дуктуг бурят хойларының моол хойдан укталганын эртемденнер, харын, оон билип алган болгай. Ынчангаш тыва хойну кайыын-даа укталбаан онзагай бөлүк дээри чигзиничиг.

Оларны ажыглаарының чурумун, малдың чаш төлүн ажаап алырының аргаларын болгаш хойну өстүрериниң болгаш хой ажылын хөгжүдериниң сорулгаларын база өске-даа билиглерни ол номдан чедип ап болур. Ылангыя уксаажыдылга дугайы элээн тодаргай бижиттинген. Автор бо Забайкальениң бурят уксаалыг нарын дуктуг хою-биле тыва хойну хайнакташтырып, эртем ажылын хөй чылдарда чорудуп келген болгаш уксаажыдылга ажылының чедер база четпес талаларын анализтеп, чижектер-биле бадыткап бижээн.

И. Кызыл-оол бөдүүнүн номунда нарын дуктуг бүгү хайнактарның шуптузун красноярск уксаага хамаарыштырып болбас, оларны анаа-ла бөдүүннарын дуктуг хайнактар дизе чогуурун тайылбырлап турар. Ол шын, чүге дээрге бөдүүн дуктуг тыва хойну экижидеринге чүгле чаңгыс красноярск уксаа эвес, хөй уксаа киришкен болгай. Даңзылар кылдынмайн турганындан хайнак хойларны ам чогум кайы уксаадан укталган дээрзин ислээри берге апарган. Бир-тээ ылдыг болганда оларны зоотехниктиг дүрүм ёзугаар бөдүүннарын дуктуг дээри чөрле чөп.

Автор ук номга Тываның хой ажылын дегерезин бижиирин кыскан. Ынчалза-даа Сибирьниң мал ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы А. Соскинниң «Элегес» совхозка нарын дуктуг хойну өстүргени, Тывага каракуль хойну сайзырадып турганы, хойнуң чеңгериглээ болгаш өске-даа үттүндүрүп калгаш, ол номга кирбээн чүгүза айтырыглар бар. Чамдык тодаргай болгаш ханы бижиттинмээн эгелер база таваржып турар. Ындыг четпестер турза-даа, ук ном хой ажылының хөгжүлдезинге бичии эвес рольду ойнаар дээрзинге чигзиниг турбас.

И. Кызыл-оолдуң орус дылырынга парлаттынган «Тыва АССР-ниң хой ажыл-агыйы» деп номун тыва дылче дарый очулдурары күзенчиг.

В. ШАГНАЕВ,
зоотехник.

1931 ЧЫЛДА ҮНГЕН

Хоочун садыг ажылдакчызы Салчак Маадыр-оол, «Мурнакчы» колхозтуң баштайгы колхозчуларының бирээзи, ногаа ажаакчызы Кулчүтмаа Хертек олар өг-бүлезинге хууда ном саңын (библиотеканы) шагдан бээр тургузуп, хөй-хөй номнарны чыып алгаш номчуп, кадагалап келгеннер. Ол номнарның аразында Тываның ТАР үезинде парлап үндүрүп турган янзы-бүрү номнары болгаш сеткүүлдери хөй.

Амгы үеде хоочуннарның кайызы-даа чок. Ынчалза-даа кырган Кулчүтмаа уйбайның «келир үениң салгакчылары, ажы-төлүмге тураскаал болзун, номчуп, кадагалап чорунар» деп чагыг сөзүн бергеш, Шуй ортумак школазының музейинге белекке берген номнары артып калган. Латин алфавитке үндезилеттинген тыва бижик тургустунганы соонда парлаттынып үнүп турган номнарын номчааш, уруглар төрээн Тывазының эртип келген төөгүзүнүн дугайында хөй-хөй солун чүүлдерни билип ап турарлар.

Школа музейиниң организакчыларының бирээзи Салчак Моңгеевна Чедер-оол башкы ТАР үезиниң ол номнарын менээ бирден бирээ чокка сонуургазып көргүсту. Оларның аразындан 1931 чылда үнген «Тываның чаа үжүүнүң дүрүму» деп номну онзалап бижиксеним. Тыва бижиктиң үндезилеп тургускан соонда шын бижиириниң болгаш бижик демдектерин шың салырының талазы-биле баштайгы дүрүм болуп турары-биле ук ном солун.

«Тываның чаа бижииниң дүрүму» ТАР-ның эртем комитеди үндүрген. «Чогаалдың чугаазы» деп номнуң эге чүүлүнде мынча дээн: «... Бо чаа үжүктү чогаадып үндүрер чорукка ССРЭ дээди эртемниң улуг хурээлени база Октябрь болгаш колониның байдалын шинчиир эртемниг эвилелден кончуг улуг дузалаан болгаш делегей кырында шуптузунуң билир латин үжүкте түрк дылының айылгазындан үзегер алгаш, тыва дылга таарыштырып чаа үжүк доктаадып үндүрген...».

Тываның чаа үжүүнүң дүрүмү «Тыва дылдың ыыттары болгаш үжүктери», «Удазыр адаар ажык үжүктерни бижиир дүрүмү», «Сөстүң сөөлүн шын бижиир дугайы», «Бижиктиң демдектерни херегле», «Улуг үжүктер херегле» деп беш бөлүктерге хуваттынган. Шын бижилге болгаш бижик демдектериниң талазы-биле номда чурумчуткан дүрүмнериниң хөй кезии амгы үеге чедир хевээр артып турар. Баштайгы дүрүмну, дыл номза бөдүүн-даа болза, дыл эртеминге үндезилеп кылганын бадыткап турар. Ол дүрүмну 5000 кезек кылдыр парлап үндүрген. «Тываның чаа үжүүнүң дүрүму» тыва бижик тургустунган соонда баштайгы парлап үндүрген номнарының бирээзи. Ындыг болганда, оон сөс-домаа номчааш, амгы номнарның дылы-биле деңнеп, тыва литературлуг дылдың кайы хире сайзырай бергенин билип алыр бис.

«Тываның чаа үжүүнүң дүрүмүнүң парлалгага үнгенинден бээр 44 чыл эртген. Ол дептерни мынчага чедир кадагалап арттырып каан кижилер эки ажылды кылган. Тыва бижиктиң төөгүзүн шинчилеп өөренирингэ, тыва дыл эртемин оон ынай сайзырадырынга чугула ужур-дузалыг өске-даа номнар Шуй ортумак школазының музейинде шыгжаттынып чылар. Төөгүнүң тураскаалдарын дилеп тывар, шыгжап кадагалаар ажылдың чугулазын бедик көрүп, ону тып, шыгжап чорууր кижилерниң ажылын чер-черде төөгүнүң тураскаалдарын камгалаар ниитилел организацияларны демдеглеп үнелээрин бодаза чогуур.

Б. БАРБА.

ИНСБРУК. (СЭТА-ның тускай корр.). Москва чоогу чурттуг Сергей Савельевтиң улуг тиилелгезиниң соонда үш хонган соонда 15 километрге чарышка Сыктывкар чурттуг Николай Бажуковтуң мурнап келгениниң түңнелинде парзалга ажылдакчылары «Зеефельдтиде совет фестиваль үргүлчүлевишаан» деп чечени-биле чугаалажып турар апарган. Чемпион бодун-даа, мөңгүн шаңналды алган — 22 харлыг ленинградчы, студент Евгений Беляев-даа, дартку черни ээлээн Рудный чурттуг Иван Гараниң-даа Скандинавияның хаакчыларының аңдыгаа чедир тергиндеп келгени ол олимпийжи аң кыска дистанцияга бистиң хаакчыларывыстың кымга-даа аштырбазын херек кырында бадыткааннар.

«СОВЕТ ФЕСТИВАЛЬ» ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

— Женя Беляев олимпийжи чарыштың негелдезин ёзугаар дыка дүрген мандап эгелээн. Ону баштай чамдык кижилер дыка далаш деп санап турганнар. Бөгүн ол Ленинград чурттуг хаакчыдан үш-ле секунда мурнаар деч чүве дыка берге болду — деп, бо дистанцияга олимпийжи чемпион боду чугаалаан.

— Бодум дугайымда чуну чугаалаар сен дээр бе, 30 километрниң чарыжынга оон баштайгы чартыынга улуг күш үндүргеш, сөөлүнде каап күш четпейн баргандыымны айтыр ужурлуг мен,— деп, Николай Бажуков уламчылап чугаалаан... Оон аңгыда скандинавчылар-биле чүгле узун эвес, харын-даа кыска-даа дистанцияга маргыжып шыдаар аргавысты херек кырында көргүскээн мен...

ФИГУРЛУГ ЧУҢГУЛААШКЫН

1. Ирина Роднина — Александр Зайцев (ССРЭ) фигурлуг чуңгулаашкынга шылгараан. Ирина — 26 харлыг, Москва чурттуг, башкы. фигурлуг чуңгулаашкынга 1958 чылда киржип эгелээн. 1969—75 чылдарның Европа болгаш делегей чемпиону, XI Кышкы оюннарга Алексей Уланов-биле ийилээ чуңгулааш чемпион болган. Александр — 23 харлыг, Ленинградка төрүттүнген, Совет Армияның офицери, 1960 чылдан бээр спортка киржип эгелээн. Бадайы Ирина-биле ийилээ 1973 чылдан бээр Европа болгаш делегей чемпиону болуп турар.

2. Роми Кермер — Ральф Эстеррайх (ГДР). Роми — 19 харлыг, оон эжи 23 харлыг. Олимпиадага бир дугаар киржип турар. 1973 чылдан бээр делегей болгаш Европа чемпионаттарының доктаамал шаңналдыг черин ээлеп келген. **3. Мануэла Гросс — Уве Кагельман** (ГДР). Мануэла — 18 харлыг, Уве — 25. Олимпиадада бир дугаар киржип турар. 1973 чылдан бээр ийилээ чуңгулап эгелээн, делегейниң болгаш Европаның чемпионаттарының доктаамал шаңналдыг черин ээлеп келген.

САННАР БОЛГАШ МЕДАЛЬДАР

Февральдың тестуң эртенинде Ак олимпиадага командалар аайы-биле байдалдың баштайгы түңнелдерин көргүзерге мындыг турган:

ССРЭ — 95 санныг, АКШ — 38, ГФР — 26, Австрия — 24, Финляндия — 23, Швейцария — 12, Канада — 11, Норвегия — 9, Италия — 7, ЧССР болгаш Франция — 3-3, Швеция — 2 санныг.

База-ла ол үеге чедир алган медальдарның саны: ССРЭ — 14 (7 алдын, 2 мөңгүн, 5 хүлер), ГДР — 10, АКШ — 6, ГФР — 4, Финляндия болгаш Австрия — 3-3, Швейцария — 2, Канада — 1, Италия биле Норвегия 1-1 хүлер медальдарлыг.

Республика найысылалының школачылары спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдааларны дыштаныр хүнүнде эрттирип турар. Оларның эң ынак болгаш массалыг апар чыдар оюннарының бирээзи — шайбалыг хоккей.

Спорттуң бо хевири школачылар ортузунга кончуг нептереңгей. Бир эвес ийи, үш чыл бурунгаар ону Кызылга чүгле ийи, чаңгыс черге ойнап турган болза, бо чылын шайбалыг хоккей ойнаар 10 ажыг шөлдер хоорайның янзы-бүрү булуңнарында бар.

Шайбалыг хоккейге Тыва АССР-ниң школачыларының шилиндек командазы бо чылын зона маргылдаазынга бagай эвес киришкен. Аныяк тренер Алексей Аракчаа спорттуң бо хевирин школачылар аразынга нептередип, сайзырадыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ооң секциязында хаара туттунган оолдарның хөй кезии шайбалыг хоккейге бистиң республиканың школаларының шилиндек командазында кирген. А чоокта чаа республика школачыларының аразынга болган маргылдаага А. Аракчааның белеткээн командазының оолдары база бирги черни алган.

ЧУРУКТА: Кызылдың 12 дугаар кварталында шайбалыг хоккей ойнаар шөлде бичии спортчулар белеткел үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—XII Кышкы олимпий оюннарында. 1. Хоккей. АКШ—Финляндия. 2. Хоккей. ССРЭ — ГФР. 3-кү үези. Өңнүг.
9.20—«Музыкалыг чагыг». Өңнүг.
9.50—Киножурнал.
10.00—«Кыш дугайында шулуктер болгаш рассказтар». Өңнүг.
10.15—«Найырал» ансамбльдиң концерти. Өңнүг.
10.50—«Шупту чүвени биликсээр мен». Өңнүг киножурнал.
11.00—Медээлер.
11.10—«Горнистер, кыйгыга хармыжаңар!»
11.55—«Эртемденге сөс». Академик Г. М. Франктың чугаазы.
12.10—Документалдыг телефильмнер программазы: «Сибирьниң делгем шөлү», «Черниң одунганы».
12.40—И. Гайдн — Соната ре мажор. Делегей конкурстарының лауреады А. Гинзбург күүседир. Өңнүг.
12.50—«Эрес-маадырлыг чорук». Дамчыдылгазы Совет Эвилелиниң Маадыры армия генералы П. И. Батов эрттирер. Өңнүг.
13.35—«Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. Өңнүг.
14.45—Киножурнал.
14.55—XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Кино аян-чоруктарының альманагы». Киножурнал.
18.20—Телемедээлер.
18.30—«Өг-бүле». Телефильм.
18.50—«Кызылывысты чаагайжыдаал». Дамчыдылга.
19.00—Телемедээлер.
19.15—«Сибирьде, Бийскиде ырак эвесте». Документалдыг фильм.
19.25—«Кодээниң ажыл-ижи». Дамчыдылга.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—«Тереэм чуртта». Украин Совет Социалистиг Республиказы. Өңнүг.
20.45—«Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. Өңнүг.
21.50—22.00—Чапсар.
22.00—«Мээң Москвам». Өңнүг телетайылбырлал.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.30—XII Кышкы олимпий оюннарында. Хоккей. ССРЭ—ГФР.

Агаар

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Барыын чүк углаңныышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—11, өске арткан черлерге 14—19 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр. Барыын чүк углаңныышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 14—16 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Маринага алмаазтар» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Шортаның айыткалы-биле» 9.00, 16.20, «От бурганы далай» (2 сериялыг) 10.20, 13.20, 17.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Танкер «Дербент» 15.00, 16.40, 18.20, «Он тостуң комитеди» (2 сериялыг) 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ак частыышкын» 15.00, 18.40, «Эрги кежигниң чажыды» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16844 ЧАГЫГ № 74
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00251

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 35 (10020) | 1976 чылдың февраль 12, четверг | 1925 чылда үнделгеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ ЧОРУПКАНЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының XXII съездизинге киржип чораан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога баштаткан СЭКП-ниң делегациязы Төрээн чуртунче чорупкан.

СЭКП-ниң делегациязын Бурже аэропортка ФКП-ның Политбюро кежигүнү, ФКП ТК-ның секретары П. Лоран болгаш ФКП ТК-ның кежигүнү Л. Байо олар үдээн.

Үдээннерниң аразынга ССРЭ-ниң Францияда элчини С. Червоненко база турган.

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭП КЕЛГЕНИ

Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаашкыны-биле ФКП-ның XXII съездизинге ажылынга киржип чораан СЭКП-ниң делегациязы Париж-тен Москвада ээп келген. Делегацияның составында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко (делегацияның баштыңчызы), СЭКП ТК-ның кежигүнү, Эстонияның компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Г. Попова, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, партияның Николаевск обкомунуң бирги секретары В. А. Васляев олар чораан.

Аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-зының бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүннери В. В. Кузнецов, Ч. М. Пегов, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат Е. Ф. Карпова, СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. С. Шапошников, СЭКП ТК-ның херек эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец, генерал-полковник-инженер Ю. Г. Мамсуров олар уткуп алган.

(СЭТА)

КАШ ХОНУК АРТКАН

«Тыва даг-дүгү» комбинатының ийиги ээлчээ ажыглаалгаже кирер чоокшулаан тудум, мында ажыл-иш дүн, хүн чок улам хайныккан. Бо хүннерде дужаар объектиде чүс-чүс монтажчылар, ажыглакчылар, тудугжулар, шеверлекчилер ажылдап турар. Үжен ажыг националдың улустары чурттап, ажылдап турар интернационалчы хоорайның чурттакчыларындан аңгыда, республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан келген кижилер бо чугула тудугга улуг дузаны чедирип турар.

Оон аңгыда, чурттуң улуг-улуг хоорайларындан тускай эртемниглер база үзүк чок кээп турар. Ажыглаалга кирер чугула тудугнуң тудуун дүргедедир дээш Ак-Довурак хоорайның албан-организация черлериниң, Кызыл-Мажалыктың тудуг организацияларының коллективтери, районнуң совхозтарының ажылдакчылары улуг дузаны чедирген.

Мында ам № 741 КМК-дан 40, Кызыл-Мажалыктың сельтелге-тудуг участогундан 20, «Барлык», «Шекпээр» совхозтардан 30-30 ажылчыннар хүн бүрү кээп ажылдап турар. Кол корпуста ам шеверлел ажылдары болгаш монтаж ажылдары арткан. Ооң-биле чергелештир арыглаашкын ажылдарын кол корпустуң иштин-даштында чорудуп турар.

Партияның ам болур XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бригадалар аразында социалистиг чарыш улам калбарган.

Январьда шеверлекчилер бригадаларындан Зинаида Салчактың, Галина Коляданың, Нина Оюннуң, Савыл Семис-оолдуң слесарьлар бригадазы, Куулар Хапын-оолдуң янзы-бүрү даштан кылган шалалар кылыр бригадазы багай эвес ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алган.

Кол корпустуң үстүкү каъттарынче үнүп олурарга, ооң демдек бүрүзүнде ажыл-иш хайныышкынныг. Он дөрткү демдекте арыглаал ажылдарын «Барлык» совхозтан келген ажылчыннар кылган. Дараазында каъттарда шекпээржилер турупкан. Кол корпустуң 36-гы демдээнде Зинаида Салчактың шеверлекчилер бригадазы, а 39-та Кызылдың № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери Вера Араптаның, Дарья Хертектиң бригадалары шалыпкын ажылдаан турлар.

Эң ылаңгыя Вера Арапта-ның бригадазы борта келгеш тургустунган, а бригадири мааа ажылдап кээриниң мурнунда Кызыл хоорайда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафронованың бригадазынга ажылдап турган. Бодунуң бир эжи-биле шалыпчы тудугга эки-тура-биле келгени ол.

Вера бистиң республикадан Москвага Тииилелге тугунуң чаңынга чурукка тырттырып чораан комсомолчуларның бирээзи.

Корпустуң салгын камеразында хөй чеңниг шишкиниш чартыын тургускан. Мында ажылдың хемчээли улуг-даа болза ажылчыннар хөй, ажыл шалыпкын. Слесарьлар Роман Шоюң-оол, Владимир Иргит, Николай Чымба, ол ышкаш «Кустанай даг-дүгү» комбинаттан келген Герман Смирнов, Михаил Уткин олар кызымаккай ажылдап турар.

Артынчы продуктулар арыглаар белдирниң хөделдирикчи станциязында ажыл база-ла хайныышкынныг. Мында тудугжу Салчак Кара-оолдуң, монтажчы Забит Афауновтуң бригадалары-биле калы «Северовостокэлектромонтаж» трестиң Владимир Тучинге удурткан монтажчылар бригадазы ажылдап турар.

Монтажчылар болгаш бетонщиктер хөделдирикчи станцияны февраль 15-тиң бетинде дужаарын хүлээгеннер. Ам мастер Владимир Петрович Акимовтуң удуртулгазы-биле № 225 комплектилиг трансформатор подстанциязынга деригелерин эптеп, хөделдирикчи станцияның удурланыышкын щиттерин шуптузун тургускан. Ам монтажчылар станцияның электриниг одалгазын айтырыын шиитпирлеп, ооң-биле холбашкаан ажылдарны чоргузуп турар.

Каш хонгаш ажыглаалга кирер улуг тудугнуң кайызындадаа ажыл-иш хайныышкынныг, кижи бүрүзү ону дүрген дужаар дээш бүгү күжүн салган.

Х. МОНГУШ.

Чарыш оду чайнап туру

Бирги черде — херээженнер бригадазы

Кызыл районда «Тииилелге» совхозтуң дирекция чери (директору С. Селен-оол), партком (секретары Х. Хоавалыг) болгаш профэвилелдиң ажылчын комитеди (даргазы В. Тапаа) херээжен хойжуларның шээр малды ажаап өстүреринге улуг рольдуун база оларның күзелин барымдаалааш, совхозтуң девискээринде Кудук деп черде топ суурлуг херээжен хойжуларның тускай бригадазын эрткен чылын организастап тургускан.

Чаа бригаданың бригадиринге совхозтуң мурнакчы болгаш дуржулгалыг хойжуларының бирээзи Солак Сарыг-ооловна Тумайны томуйлаан. Бригадага ниитизи-биле 7300 баш хой бижыглаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң онгу беш чыл планының баштайгы чылында херээжен хойжуларның бригадазының кежигүннери чүс хойга онаалтып 90 баштан эвээш эвес хураганны доруктурарын, бир хойдан на 3 килограмм 100 грамм дүктү кыргыырын хүлээгеннер.

Партияның XXV съездизинге төлептиг уйуражыр дээш бригада кежигүннери күжениишкининг ажылдап, баштай оолдаан хойларның 1279 хураганнарын мөңде доруктуруп, кыштаглаашкынны үлегерлиг чорудуп турар. Мурнакчы хойжулар Кужугет Долзатмаа 350 хураганны, Ооржак Былдыш-оол—287, Ооржак Балы-Торе—340 хураганны бүрүн доруктуруп алган.

«Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, 1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр бригада кежигүннери социалистиг чарышты улам калбартпышаан, Ак-Дашта № 1 хойжу бригаданың (бригадири Оңдар Белек-оол) малчыннарын чарышка кыйгырган.

Ак-Дашта хойжуларының бирги бригадазында 8150 хой бар. Бо бригада совхозтуң мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Мында амгы үеде 921 хой оолдаан болгаш чаш хураганнар мөңде доругуп турар. Шээр малдың бүгү коданнарында байдал эки.

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уйуражыр дээш хойжулар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың бир ай он хонук түңнелин совхозтуң дирекция чери, партком болгаш ажылчын комитеди чоокта чаа чугаалажып көрген. Социалистиг чарыштың бүгү көргүзүглериниң болгаш негелделериниң талазы-биле бирги черни О. Тумай удурткан херээжен хойжуларның Кудукта бригадазы ээлеп, тиилекчи болган. Ынчангаш, ол бригадага совхозтуң дирекция чериниң, партия болгаш ажылчын комитеттериниң шилчииир Кызыл тугун тывыскан.

«Тииилелге» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профэвилелдиң ажылчын комитеди база Кур чер кодээ Советти хойжуларга шагаа байырлалының эрткен улуг хүнде организастап эрттирген. Ча-согун адарының, тевектээриниң, кажыктарының мерге кагарының, бодалганың, шыдырааның болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң талазы-биле солун маргылдаалар шагаа байырлалының хүнүнде болган. Совхозтуң бодунга бүдүрген продукцияларының янзы-бүрү хевирлериниң делгелге-садыын организастаан болгаш Кур чер совхозтуң бот-тывынгыр артистериниң улуг концерти база болган.

Д. ЙРГИТ.

ЧУРУКТА: бригадир О. Тумай.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Дайынның чылдарында ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан тылдың ажыл-ишчилерин «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгениң үжен чылы» деп юбилей медалы-биле шаңнаар дугайында» доктаалды ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1976 чылдың январь 30-де хүлээп алган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ССРЭ-ниң орденнерин болгаш медальдарын тывыскан азы «Ленинградтың камгалалы дээш», «Москваның камгалалы дээш», «Одессаның камгалалы дээш», «Севастопольдуң камгалалы дээш», «Сталинградтың камгалалы дээш», «Киевтиң камгалалы дээш», «Кавказтың камгалалы дээш» база «Совет Заполярьениң камгалалы дээш» деп медальдар-биле шаңнаткан тылдың ажыл-ишчилерин «Күш-ажылчы фронтунуң киржикчизинге» деп бижиктиг, «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгениң үжен чылы» деп юбилей медалы-биле шаңнаарын доктаалда көрүп турар.

Юбилей медалын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омукээзинден эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнары, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, округтар, районнар болгаш хоорайлар Советтериниң күүсекчи комитеттери тывыскар.

Юбилей медалын тывыскарының барымдаазы орден дептерин азы медаль тывысканының шынзыдылгазы бижик болур. Ынчаарга «Ленинградтың камгалалы дээш», «Москваның камгалалы дээш», «Одессаның камгалалы дээш», «Севастопольдуң камгалалы дээш», «Сталинградтың камгалалы дээш», «Киевтиң камгалалы дээш», «Кавказтың камгалалы дээш», «Совет Заполярьениң камгалалы дээш», «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга шылгараңгай күш-ажылы дээш» деп медальдарны тывысканының шынзыдылга бижии читкен болгаш ол медальдар-биле шаңнатканын бадыткап турар архив документилери чок таварылгада, «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгениң үжен чылы» деп юбилей медалын үстүнде санаттынган медальдар-биле шаңнатканының дугайында күш-ажыл дептеринде бижилге үнделиилээш азы ук медальдар-биле шаңнатканының дугайында ылаптыы-биле херечилеп турар кирүне, хөй-ниити организацияларының өске-даа документилеринге үндезилээш тывыскар.

РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының дугайында

РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң комиссиязы литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1976 чылда РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарын тывысрынга кирген ажылдарны хүлээп ап эгелээн.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идигни берип, социалистиг реализмниң принциптеринге дүгжүп турар болгаш хөй-ниитиниң калбак үнелээшкинин алган литература болгаш уран чүүл талазы-биле ажылдарны, а ол ышкаш онзагай болгаш камналгалыг архитектура шиитпирлээшкинниг ажылдарны чугаалажып көөрү-биле хүлээп ап турар.

Шаңнал тывысыр ажылдарны күрүне, хөй-ниити болгаш чогаадыкчы организациялар иддип үндүрүп болур.

1975 чылдың июнь 15-ке чедир парлап үндүрген (көргүскен, дерип кылган) ажылдарны комиссия хүлээп алыр. Хүлээп алыышкынны 1976 чылдың июль 1-ге чедир чорудар.

Шаңналга кирер ажылдар идип үндүрери-биле холбашкан айтырыгларны РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң комиссиязынга тургузар. Адреси: Москва, К-274, Делегатская кудумчузу, 3, телефоннар: 299-39-05, 226-59-16.

ЧАРЫШЧЕ КЫЙГЫРДЫВЫС

Шынарның беш чылында бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер, планның онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бистиң эргелелдиң тудугжулары номчуп таныышкаш, чүүлдүгзүнүп деткип тур бис. Онгу беш чылда чедиишкинниг ажылдаары ооң баштайгы чылын канчаар эгелеп алырывыстан улуг хамаарылгалыг. Ынчангаш социалистиг чарышты дээштиг организастаары чугула. Ооң негелделерин хыгамчалыг ажылдап кылгаш, күүселдезин боттандырары дээш бүгү курлавырларны ажыглап ажылдаары бистен негеттинер.

Шеверлекчи эштеривис Р. Григоровичиниң бригадазы уткуштур планны ап, эгелекчи саналды үндүргенин мээң удуртуп турар бригадам база деткип турар. Бригадамның кежигүннери-биле сүмелешкеш планның онаалданы эде көрүп, уткуштур планны алырын шиитпирледивис. Планда 57 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры көрдүнген турган болза, уткуштур планывыста 65,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын, 680 рубльдиң тудуг материалдарын камнап алырын, 10 кижиниң шеверлекчиниң мергежилинге өөредирин планнадывыс.

Онгу беш чыл—шынарның беш чылы болганда тудуг ажылының шынарын экижидеринче кол кичээнгейни угландырары чугула. Бистиң бригадавыс кылган ажылдың шынарын «экиден» кудулатпайн хүлээдирин дүтүргушкан.

Ажылдың шынарын үндезининге экижитпишаан, дүрген темп-биле ажылдаары белен эвес. Ынчангаш бригадада кижи бүрүзү чогаадыкчы бүзүрел-биле, күжениишкиниг ажылдап, бот-харыысалганы улгаттырып, күш-ажылдың чурум-сагылгазын быжыглаары чугула. Эрткен чылын бистиң бригадавыстан чылдагаан чок ажыл шагы үзер чаңгыс-даа таварылга болбаан, сөөлгү чылдарда чурум-сагылга аажок быжыккан. Кижи бүрүзүнүң ажылга хамаарылгазы шуут өскерилген. Мурнунда чылдарда ажылдан озалдаар, ажыл шагы үзер таварылгалар туругулаан. Ындыг чоруктар ам шуут чок. Бригаданың шиити чедиишкини, ажыл-иштиң түңнели дээш кижи бүрүзүнүң сеткип дүвүрел, харыысалгазын шын угаап билиринден ажылдың шынары база хамааржыр.

Бригада кежигүннеривиске чамдык үелерде дузалажырының хемчеглерин ап турар бис. Оларның уругларын яслиге, уругларны садынга тургузары дээш кандыг-даа айтырыглар туруп кээр-дир. Кижилериниң амыдыралынга дузалажып, деткимчени көргүзүп турарга, кижи бүрүзү коллективтиң күжүнге бүзүрээр, эп-өөрүнүң арга-сүмезинге даянып болур чүве. Мону онзалап чугаалаарымның чылдагааны болза — бригаданың чаңгыс кижи дег каттыштырып, эп-найыралдыг быжыглап алырының дээ бо айтырыгда деп бодаар мен. А кажан бригаданың кежигүннери «кижи бүрүзү коллектив дээш, а коллектив кижи бүрүзү дээш» ажылдаар, чурттаар болзувусса кандыг-даа бергелерни ажып эртип шыдаар, чедиишкин бистиң холувуста деп санаар бис.

Тудуг ажылында бир кол айтырыг — шеверлел ажылдарынга механизацияны ажыглаары. СЭКП-ниң XXV съездизинге делегат, бригадир эживис Августа Ивановна Ельшованың чүүлүнде бо талазы-биле шүгүмчүлеп чугаалааны кончуг шын. Бис ооң санаанга каттыжар бис. Ажылдың шынарын экижидеринге механизмнерни ажыглаары улуг дузалыг. Ынчангаш шеверлел ажылдарын механизастаарын 60 хуу чедирер деп бодап турар бис.

Доозукчу чылда № 48 тудуг эргелелинде социалистиг чарышка мээң удурткан бригадам тиилекчи болуп, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты чаалап алган. Ол бедик атты шынзыдар, аңаа төлептиг болур дээш улам харыысалгалыг ажылдаары бистен негеттинип турар. Ынчангаш бистиң бригада социалистиг чарышка улам бедик кедурлээшкинниг киржип, Раиса Федоровна Григоровичиниң удуртуп турары шеверлекчилер бригадазын социалистиг чарышче кыйгырдывыс.

Л. МЯЗИНА,
бригадир.

ЯНВАРЬДА СҮТ

Районнар	Саан сүт (тонна)	Инектен-не (кг)
Республика	1696,7	97
Бай-Тайга	25,9	103
Мөңгүн-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	70,3	93
Өвүр	3,7	15
Чөөн-Хемчик	169	91
Улуг-Хем	251,4	82
Таңды	248,5	105
Бии-Хем	446	121
Тожу	9	38
Каа-Хем	262	113
Тес-Хем	17	27
Эрзин	14,3	36
Кызыл	159	104
Дуржулга станциязы	103,2	133

Республиканың ажыл-агыйлары сүт саалдазын эрткен чылдың бо үезинден эвээш көвүдеткен: январь айда 71,3 тонна сүт хөй бүдүрткен. Бир инекке онаалтыр саагап сүт база немелделиг болган. Бо дээрге кодээниң ишчилериниң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинге хей-аъттыг киририп. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржилгезиниң түңнели-дир.

Элээн хөй районнарда сүт саалдазы эрткен чылдың январьда көргүзүглеринден хөй болган. Чижээлээрге, Улуг-Хем район 111 тонна, Бии-Хем 45 тонна, Каа-Хем 55 тонна сүттү эрткен чылдың январьныңдан хөйнү бүдүрген. Ынчалза-даа чамдык районнарда байдал эрткен чылгызынга четпес. Тожу, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнар болгаш Дуржулга станциязының бүдүрген сүдү эрткен чылдың ол үезинден эвээш болган. Ылаңгыя Таңды районга 35 тонна сүт кызырылган.

Чыл планының күүселдези бирги кварталдың түңнелинден улуг хамааржыр. Ынчангаш бүгү күштү сүт бүдүрүлгезинче угланары чугула.

Черниң кежиин четтирер дизе

ЭКИ ҮРЕЗИН ЭЛБЕК ДҮЖҮТ БЭЭР

«Кандыг үрезинни чажып каар сен, ындыг дүжүттү алыр сен» деп орус улустуң үлегер чугаазы бар. Ону каксы тайылбырлаарга мынча дээп утканыг: үрезинниң шынары эки болган тудум, хөй дүжүт алдынар, а багай шынарлыг үрезин эвээш дүжүт бээр. Ынчангаш час чоокшулаан орда таразажы бүрүзүп баш удур сагындырып, аңаа эки белеткелдиг ужуражырынче кыйгырып турар ханы утка сиңниккен домак ышкажыл. Шынап-ла ындыг. Черниң кежиин четтирер дизе, чазын чажар үрезинни эки шынарлыг кылдыр арыглап, белеткеп алыр херек. Ынчаарга республикада амгы байдал кандыгыл?

Февраль бирде медээ ёзугаар алырга, республикага ниитизи-биле 352827 центнер үрезин хыналдага кирген. Хыналдадан илереэни болза, 53997 центнер үрезин чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан болган. Ооң иштинде 36337 центнер үрезин боктуг боор турар. Хыналдага кирген ниити үрезинниң 188340 центнери бирги болгаш ийиги класстың кылдыр санаттынып кирген. Бо сан-түңнерни эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге эвээш. Ынчан бирги болгаш ийиги класстың үрезини безин 212170 центнер турган. Республиканың ажыл-агыйлары үрезин арыглаашкынын оожум темпилиг чорудуп, ооң шынарынче сагыш салбайн турарын үстүнде чижек бадыткап турар.

Чөөн-Хемчик районга 37037, Улуг-Хемге—27940, Таңдыга — —75420, Каа-Хемге—70600, Кызылга—44430 центнер үрезин хыналдага кирген. Оларның иштинде боктуг, чажар шынарынга чедир арыглаваан үрезин эвээш эвес. Ылаңгыя Кызыл районнуң колхозтарының 1760 центнер үрезининиң хөй хуузу чажар шынарынга чедир арыглаттынмазаны хыналдадан илерээн. Эрзин районнуң колхозтарында байдал база оон дээрэдевес. Ук районнуң 6660 центнер үрезинин хынаан. Ооң 4010 центнери чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан болган. Ол дээрге, хыналдага кирген үрезинниң 60,2 хуузу-дур.

Келир частың хөрзүнүнге чажар үрезинни Бии-Хем районнуң колхоз, совхозтары, ында «Скотопром» трестиң ажыл-агыйы—«Шивилиг» совхозу эки арыглап, бедик шынарлыг чорудуп турар. Ол райондан хыналдага кирген 57660 центнер үрезинниң чаңгыс килограммыдаа боктуг, шыктыг болбаан. Харын-даа ооң 53530 центнери бирги болгаш ийиги класстың үрезининге санадып кирген. Бо дээрге райкүүскомнуң, кодээ ажыл-агый эргелелиниң, колхоз, совхозтарның тускай эртемниглериниң шудургу күш-ажылының түңнели, ажылды шын организастаанының ачызы, эки болгаш шынарлыг үрезинни уруп алыр дээш ажылдаанын-дыр дээрзин көргүзүп турар бадыткал болур.

Хыналдага кирген үрезинниң 95,6 хуузун «Совет Тыва» совхоз чажар шынарынга чедир арыглап албаан. «Бай-Тал» совхоз 2400 центнер үрезин хынаткан. Ооң шуптузу чажар шынарынга чедир арыглаттынмааны илерээн. Хынаткан үрезинден «Алдан-Маадыр» совхозтуң 58,3, Тока аттыг совхозтуң 57,3, «Кара-Хаак» совхозтуң 55,2 хуузу чажар шынарынга четпейн барган. «Совет Тыва» болгаш «Кара-Хаак», «Бүрен» болгаш өске-даа совхозтарда бирги болгаш ийиги класстың үрезиннери чок.

Онгу беш чылдың баштайгы чазынга эки белеткелдиг ужуражып, келир күстүң бедик дүжүдүнүң магадылалы—эки шынарлыг үрезинни белеткеп, ону долузу-биле уруп алыры—ажыл-агыйларның кол сорулгазы ол.

СЕМИНАР ЭРТТИРГЕН

«Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырының төвү Адыр-Кежиг суурга СЭКП Тожу райкомунуң болгаш совхозта партия комитединиң организастааны агитаторлар болгаш политинформаторларның 40 ажыг кижи киржикчилиг семинары солун байдалга эрткен. Семинарга партия, совет, профэвилел, комсомол активи, кодээ интеллигенция баштыңчылары, эмчилер болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери киришкен. Семинарның ниити угланыышкынын агитаторлар, политинформаторларның үениң негелдезинге дүүштүр кандыг темаларже кол кичээнгей салырын угландырган.

СЭКП ТК-ның XXV съездиге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының кол угланыышкыннары» деп төлевилелиниң дугайында болгаш республиканың, районнуң эрткен беш чылда түңнелдериниң дугайында лекцияны райком секретары А. Шырап кылган. «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалының талазы-биле лекцияны партком секретары А. Кашкак, делегей байдалының дугайында лекцияны СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Б. Сарыглар кылган.

Лекциялар районнуң, совхозтуң бүдүрүлгезиниң эрткен беш чылда түңнелдери-биле болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдар-биле холбаалыг номчуттунган. Семинарның киржикчилери боттарының эрга-дуржулгазын солушкан.

А. АМБАРЖИ.

1. ШЫНАА ДУРГААР

Сигеви, дыргыылы болгаш одар-белчиири эгээртинмес Успа-Хөлдүң, Тес-Хем аксының, Ак-Чырааның делгем шынаазының ужу-кыдыы көзүлбес. Ооң чиндиңнээш тулаалары, холчугештерни кышкы бүдүжүнче шилчээш, ажык оруктуг, арбын бермичени ажылчы чоннуң эрге-ажыынга бараалгаткан Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш өске-даа районнарның чамдык колхозтары болгаш совхозтарының мал чеми белеткээр бригадалары ында доктаамал ажылдап турар. Оларның турлагалары та чеже—Шынаа дургаар кыштаг-ла, кыштаг! Одарларда чаптылган малдың элбээн магадап хаймас.

Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң девискээринде кыштаткан чамдык бода мал кодааннары-биле, малдың ажаалга-чемгериилгезин, малчыннарның амыдырал чурттаалгазы-биле, хыраглыш белеткеп турар бригадаларның ажыл-херээ-биле таныжар дээш чоокта чаа аңаа чеде бердивис.

2. БЕРГЕНИ АЖЫП ЭРТЕР

Мурнувуста кыштаг. Үш өгнүн узун ындагнарындан хоюг ак ыш аттыккаш, шынаа куду, хүн ажар чүкче каккан чываргa алыспышаан, ынаар караңгыже шымныы тур. Даштыгы шаараш кажаа чанынга ийи кижи чугаалажып турда, чеде бердивис. Чаңгыс турлагда кыштаткан ийи кодан бода малдың бирээзиниң кадарчылары Донгак Бичен-оол биле Моңгуш Чүлдүм болду. Оларбиле мөөңде солушкаш, малының байдалын, боттарының амыдырал-чурттаалгазын сонуургай бердивис — Шарыларывысты чаа-ла кажаалап кааш турарывыс бо—деп чугаалааш, Чүлдүм Саксай-оолович бисти өөнче чалады.

— Өгже кирериниң бетинде караңгы-даа бол, кажааза малды сактыг бакылап көргүлээрем — дээш, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду ортуузун үзүктей туткан узун кажааның бир аксын ажыдыпты. Тодуг шарылар чымчак хырыглыш чадыг кырында думчуктарын шүжүлеттинишаан, кавиреди кержении чытырлар.

Өтте кыштагда ийи коданның кадарчылары тыглып келген. Арависка амыдыралчы, ажылчын чугаа эгелээн — Бо инектерни Чыргакыдан бээр эрткен күзүн чорту оваарлатпышаан, 20 хонуп чораш эккелген бис. Мында 89 хуваа шары, 96 баш молдурга бар. Эрткен чылдың ноябрь, декабрь айларында дыка арыын баксырады. Партия райкомунуң, райкүүскомнуң талазындан бо коданнарже сагыш салып, шыңгыы негелдени совхоз удуртулгазынга салгазы-биле байдал экижээн—деп, кодан шарының улуг кадарчызы Бичен-оол Ортун-оолович чугаалап ор.

— Шын, харын. Малывыстын

(Төнчүзү 2-ги арында).

УСПА-ХӨЛДҮҢ КЫДЫЫНДА

СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында» XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели «Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы кодурлуушкунун хайныктырган.

Төлевилелди чугаалажып көөрүн чон ортузунга организастаарының планын партия райкомунуң харысалгалыг ажылдакчыларының киржилгези-биле совхозта партия организациязы ажылдап кылган. Бөгө агитаторларны, политинформаторларны, пропагандистерни, парторгну, Шамбалыг кодээ Советтиң күүскому кежигүннерин болгаш депутаттарын хаара туткан. Оларның хуралын эрттирген. Кылыр ажылдың планын ында чугаалажып, участок, бригада, ферма, кыштаг, агитпункт бүрүзүнге төлевилелди чугаалажып көөрүн таарыштыр хуваа ган.

Ол ажыл план ёзугаар улуг кодурлуушкунуг байдалга эрткен. Коммунистер, ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар төлевилелди идии-биле деткип, оңгу беш чылдың бирги чылында бедик социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Ол мишкат хуралдарга чүве чугаалаан эштер ажыктыг санал-оналдарын киирген. бо чылдың планын оналдаларын күүседир дээш шудургу ажыл-ишче совхозтуң ажыл ишчилерин кыйгырган.

— Бистиң совхозта бир четпес чүве болза, малчыннарның чаңгыс-даа кыштаанда электри чырыыдыг чок болуп турары. Моон уржуктан малчыннар телевизор көөр, радио дыңнаар, кеп чурар машина чижектиг амыдыралдың нарын херекселдерин ажыглаар арга чок болур-дур,—деп, хойжу бригадада партболук удуртукчузу К. Куулар төлевилелди чугаалажып турда бодунуң саналын чугаалаан.

Бо чижектиг шиитпирлезе чогуур айтырыглар бистиң совхозта хөй. Совхоз төвүнде эрткен чылын туткан бажыңнарны безин электри шугумунга киирбээн.

Аныяк совхозтуң ажыл агыйының дүрген хөгжүдерде хамыктың мурнунда тудут ажылынче кичээнгейни күштелдирери негеттинип турар. Ынчангаш тудуг чарыгдаар ужурлуг акша-хөреңгини чыл санында ол-шаанда шиңгээдири, эгелээн тудугларны чогуур хуусаанда ажыглаалга киирери чугула.

Ылаңгыя капитал салыышкыннарны чашканнаар чорукту болдурбас, объектилерни тударының хуусаазын шыңгыы сагыыр дугайын СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан.

Бисте бо талазы-биле улуг четпестер бар. «Шамбалыг» совхоз тургузуннары-биле бүдүрүлге болгаш чонну культура-амыдыралының ээзи хөй тудугларын тудуп, ажыглаалга киирери планнаттынган. Оларның иштинде автомашиналар гаражы, МТМ, чунар-бажың, клуб дээш өске-даа чугула тудуглар бар. Аңга чедир оларның чаңгызы-даа ажыглаалда кирбээн.

Тосну беш, чылда ажыглаалга кирзе чогуур тудугларның доозулбайн барганының чылдагааны чүдел? Ону кылыр ужурлуг тудуг организацияларының болгаш аңаа хамаарылгалыг эштерниң озе кичээнгей салбазының түңнели ол. Совхозтуң клувунуң тудуун кожуп чоруур 585 механизоина эрткен беш чылда эгелээш, чүгле тавын салгаш, ара соксаан. Ол тудугну кайы тудуг организациязы, кажан уламчылаарын, кажан доозарын планнап турарын? Шамбалыгжылар ол билдинмес.

Бүгү-ниити ортумак эртемни чедип алырының улуг сорулгазын партия салган. Ону амыдыралга боттандырар дээш шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар бисте бар. Совхозта ортумак школаның тудуун эгелээ, чоокку иий чылда ажыглаалга киирери эң-не чугула айтырыг? Суурга ортумак школа ажыттынар болза, 1—10 класс чедир өөреникчи болур назылыглар саны бо хүннерде четчир. Оон ыңай ол школаның ажылдар бааза, совхозтуң механизатор кадрларын ук школаның баазазынга белеткээрин ге болгаш школаның материал-техниктиг баазазын сайзырадырынга. башкы кадрларын быжыглаарынга таарымчалыг салдарны ол чедирер.

Бо хүннерде, бүгү чурт партияның XXV съездизин төлептиг уткуурунга белеткенип турар уеде, тургузукчу улуг ишке боттарының улуун киирип турарынга шамбалыгжылар чоргаарланып. Оон ажыл-ишчилериниң амыдырал-чурттаалгазы чыл бүрүде улам экижип чаагайжаан. Соолгу иий чыл иштинде бистиң суурга үш чаа кудумчу немешкен. ажылчыннар, специалистер, кодээ интеллигенция чаагайжыды туттунган бажыңнарда чурттап турар. Иий чыл бурунгаар өргенин чок турган черде бир хову-трактор бригадазының төлүп, механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштаныырынга таарымчалыг чүүлдерин тургускан. Аъш-чем болгаш үлетпүр бараанның ыын чаа магазиннерин ажыглаалга киирген. Иий чыл бурунгаар Кызыл хоорай-биле совхозтуң аразынга автобус чорбайн турган, ам оон аргы жылгары доктаамал апарган. Бо үениң иштинде суурга сес чыл школазын ажыткан, мында 279 өөреникчи хаара туттунган. Ниектиң 4, хойнуң 7 кажаазы ажыглаалда кирген. Совхозтуң малчыннарының уруглары шупту интернатта кургенин долу хандырылгазында чурттап, өөренип турар.

СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан бистиң Төрээн чуртувустуң өндүр улуг перспективаларынга шамбалыгжылар база чоргаарланып, өөрүп турар. Ол чугула документиде коммунизмче улам бурунгаарлаашкынның оруктарын тодаргай айыткан. Совхозтуң ажыл-ишчилери төлевилелди идии-биле чүүлдүгзүнүн деткээн. Бригадаларга, фермаларга, коллективтерге эрткилээн хуралдарга коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер партияның салган сорулгазын күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлээннер.

Оңгу беш чылды эки күш-ажыл-биле эгелээрин хандырар. СЭКП-ның XXV съездизин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш социалистиг чарыш совхозта калбарган. Дыка хөй мурнакчылар ол чарыштың мурнуку одуругаарында кирген. Чижээ, хойжу коммунист К. Куулар эрткен беш чылда хураган камгалап алырының болгаш дүк кыргылдазының планнарын 119,9 болгаш 106,1 хуу күүсеткен. Малчын коммунист М. Семис-оол, инек кадарчызы М. Шыырап, аныяк коммунист чолаачы Ш. Доржу-оол, тракторист Д. Маннак-оол-олар болгаш өскелер-даа боттарының хууда 5 чыл планнарын 4 чыл 11 ай иштинде чедиишкиннииг күүсеткен.

СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көргениниң түңнелдерин болгаш сорулгаларын совхозтуң бүгү коммунистерниң ажык хуралынга чугаалашкаш, тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

Оңгу беш чылдың бирги чылының планныг оналдаларын чедиишкинниг күүседир сорулга-биле ол хуралга совхозтуң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар.

1976 чылда кодээ ажыл-агый продукталарын бүдүрер болгаш курунге садар, чонунуң культурлуг амыдыралын экижидер, оларның ажылдап чурттаарынга, дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле улуг сорулгалар салдынган.

Бо чылдың планныг оналдаларын чедиишкинниг күүседириниң бир үнелезини—ниитиниң малын хүр-чаагай кыштадырары, баш санын өстүрери, продуктулуун кудулатпазы болур. Амгы уеде малчын бүрүзү хууда социалистиг хүлээлгелиг. Кыштаг санында четчир сиген, саваңны болгаш өске-даа чемнерни чедирген.

Кышкы үеде малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирер сорулга-биле малчыннар кодааннарынга совхозта партбюроның, кодээ Советтиң күүскомунуң кежигүннерин хуваарган. Амгы уеде совхозта хойнуң массалыг оолдаашкыны тулуктээн. Анаа малчыннар эки белеткелдиг ужурашкан.

Совхозта сиген, силос, саваң, будук-бүрү чемнериниң бичеэвес курлавыры бар. Ынчалзада бо кыштың нарын байдалын өөренип көргеш, дирекция чери, партбюро хыргылыг белеткээр тускай звенону тургускан. В. Бурбунун удурткаан ол звено 500 тонна хыргылышты кезип прессеттерни хүлээнген. Олар, Усба-Нурдз бо ажылды уламчылап турар. Прессээн хыргылышты сөөртүрүнге үш машинаны быжыглаан. Хыргылышты кыштаглар же хүн бүрүде сөөртүп кээп турар.

Оңгу беш чыл—шынарның болгаш ажылдың ажыктыг бедидериниң беш чылы. Ол кижи бүрүзүнүң херээ. Бо талазы-биле чедиишкиннерни совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедип алырын хандырарынче партия организациязының политмассалыг, организакчы ажылы угланган.

Д. КОЛ.

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунда партком секретары.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАДЫ

Александра Ивановна Рыжова — Калуганың радиолампа кылыр заводунуң 3-кү цегиниң эптекчизи. Ол ук заводка 1962 чылда өөреникчилеп киргеш, оңза идегелдиг болгаш үр ажыглаттынар радиолампаларны кылыр ажылды шалыпкыны-биле шиңгээдип алгаш, бүдүрүлге чериниң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи апарган. Аңаа «Профессиязынга эң дээре» деп атты чаңгыс эвес удаа бериин келген.

Ол социалистиг чарышка күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш «Министерствонуң социалистиг чарыжының тергиини» деп демдек-биле база шаңнаткан.

Бодунуң хууда беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткени дээш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы А. И. Рыжованы Ленинниң ордени-биле шаңнаан. Ол дуржулгалыг мастерниң удуртулгазы-биле он-он аныяк ажылчыннар боттарының арга-мергежилин улгаттырып турарлар.

А. И. Рыжова заводтуң коллективинде улуг хүндүткелдиг болбушаан, хөй-ниитиниң ажылынга хөй шак-үени үндүрүп, партком кежигүну боор турар. Областың коммунистери ону СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегадынга соңгаан.

ЧУРУКТА: А. И. Рыжова (солагай талада ийиги) ол заводтуң ажылчыннары Е. И. Рыжова, Т. П. Селезнова, Н. И. Шеварутина олар-биле.

П. МАСЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Александр Дарзыгович Меңгалбии хөй чылдарда хөй кадарып келген. Ол эрткен чылын «Тес-Хем» совхозка увгаттыр маттылштырган коданчы кадарып эгелээн. Оон коданында 1100 хөй бар. Олардан 800 хөй төрүүр. Малдың амгы байдалы эки.

Хойжу бо чылын чүс хойдан-на 105 хураганны камгалап, хөй бүрүзүнден-не 3 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: А. Меңгалбии.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Пропагандистиң индири

ДЫҢНАКЧЫ БҮРҮЗҮН ЧАҢЧЫКТЫРАР

Коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни марксизм-ленинизмниң теориязы-биле чепсеглээри—партийжи пропагандачының база бир кол сорулгазы. Бистиң партиявыстың политиктиг өөредилгезиниң бедик шынарлыг организастаарынче кичээнгейни салып турарының чылдагааны-даа ында. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени үениң негелдезинге дүүштүр организастаар дээш, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкому, түс-түс партия организацияларын тодаргай хемчеглерни ап чоруткан. Ылаңгыя 1975—1976 өөредилге чылы бедик организастыг байдалга эгелээн.

Пропагандист даалга харылсалгалыг, чүге дээрге ол партийжи өөредилгениң системазында башкы кижи-дир. Ынчаар болганда, теория-биле чепсегленген болур, башкылаашкынның методун бодунга сиңирген турар. Ынчангаш пропагандист кадрларны шилип ап турарының бир чылдагааны база ында.

Бодум 1959 чылдан эгелеп бо хүннерге чедир пропагандистеп келдим. Үе эвээш эвес эрткен, ажылга чамдык арга-мергежил-даа чедип алдым. Баштайгы чылдарда бергелер черле таваржыр, оларны ажып эртерн кижиниң бодундан улуг хамааржыр.

Пропагандист кижиден хөй-ле негелделер турул кээр. Оларның бирээзи—ээлчеглиг кичээлге белеткел.

Пропагандист кижи темага хамаарышкан айтырыгларга хөй үе чарыгдап, улуг хемчээлдиг лекциилер номчуп турбайн, кол-кол чүүлдерни амыдырал-биле холбап чугаалаары чугула. Теманы шын сайгарып, билип алырынга дыңнакчы бүрүзүн чаңчыктырар. Ындыг сорулга-биле кыска конспектини бижидер, литература-биле хөй ажылдадыр. Ол мишкаш эрткен теманы узамдыктырбайн катаптап, сайгарып, зачёттарны хүлээп ап турары чугула. Кичээл бүрүзүнге чаа чүүлдерни, болуушкуннарны, ажыл-херекке чедер-четпестерни чугаалажып турары черле артык эвес деп бодаар мен.

Дыңнакчыларның өөренириниге таарымчалыг байдалды тургузары база чугула. Кичээл эрттирер өрээл чырык, чылыг болгаш арыг-шевер, дериг-херекселдери четче болза эки. А дыңнакчы бүрүзү кичээлге белеткенир хостуг үе-шакты ылап-ла тыпкан турарын, четчир санныг өөредилге херекселдери-биле хандыртынган болурун чедип алыр.

Бо өөредилге чылында райкүскум чанында организастаттынган теоретиктиг семинарны чорудуп турар мен. Баштайгы кичээлдерге Европада айыыл чок чорук болгаш каады ажылдажылга дээш Хельсинкиге болуп эрткен Чөвүлел хуралдың документилериң, «Сайзыраңгай социализм болгаш социалистиг курүнениң социал структуразы», «Социализм болгаш амыдырал» деп темаларны сайгарып эрткен бис. Бо болгаш өске-даа темаларга хамаарышкан айтырыгларны дыңнакчыларның шиңгээдип ап турары эки. Теоретиктиг семинарда хаара туттунган 12 кижиниң иштинден ылаңгыя Ламажык Көшкендей, Болатмаа Салчак болгаш өскелерниң-даа эки өөредилгезинин маңаа демдеглээр бодап тур мен.

Бо хүннерде семинарда хаара туттунган кижи бүрүзү СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш улам күженишкиниг ажылдап, теоретиктиг билиглн шиңгээдип алыр дээш кызымаккай өөренип турар.

М. ОНДАР,
пропагандист.

КОРУМ-ЧУРУМ ЭКИЖЭЭН

Эрзин районнуң Сарыг-Булуң кодээ Советиниң чанында эш хуу судт чугаар ажылдыгларның биразынге санаттырып, кодээ Советтиң депискээринге корум-чурум үрээр, арага-дарыга хандыкшып, ажыл шагы үзер, өг-бүлези-биле найырал чок чурттап турар, үүрмек өөр чоруктар кылыр кижилерниң херээн хөй-ниитиниң мурнунга удаа-дараа көрүп турар. 1975 чылда 13 удаа эш хуу судун кылып, аңаа 30 ажыг кижилерниң херектерин көргеш, түс-түс хемчеглерни хүлээткен.

Үстүнде эш хуу судунга көрдүнген кижилерден боттарынга чогуур түңнел үндүрүп, чуруму экижидип, эттинип турар кижилер эвээш эвес. Чижээ, Шура Шыдыраа, Откун Күнүүжеп, Сергей Серембил, Үчүн-оол Бавуужан болгаш өскелер-даа колхоз бүдүрүлгезинде мурнакчы ажылдап турарлар.

Бо кодээ Советтиң чанында эш хуу судундан аңгыда дружинниктер болуу база багай эвес ажылдап, суур иштинге дежурныйлап чуруму үрээр, кем-херек үүлгедир кижилерни илереткеш, чогуур материалдарны тургускаш, хемчээн ап турар.

Сарыг-Булуң кодээ Советин бо чериниң ажылынга удуртулганы экижидип, оларның ажылынга боттуг дузаны чедирип, чоп ортузунга кем-херекти болдурбас база корум-чурум үрээр чорукту узуткаар талазы-биле тайлбыр-суртаал ажылдарын чорудуп келген. Оон түңнелинде кодээ Советтиң девискээринге болган кем-херектиң саны 1974 чылдан эвээжээн. Корум-чурум үрээр чоруктуң саны база кызырылган. Бо эш хуу суду 1975 чылдың декабрь айда чон мурнунга отчёдун берип, суурнуң чурттакчыларының арга-сүмезин ап, ажылдап эгелээн. 1976 чылда база бир удаа эш хуу судун чыылдырып, хөй-ниитиниң корум-чуруму үреп, үүрмек машина кезектерин оорлаан кижилерниң херээн көргеш, кеземчени хүлээткен.

Сарыг-Булуң кодээ Советиниң чанында эш хуу судунуң даргазы 58 харлыг Д. С. Сояи назылап кырый берген-даа болза, хөй-ниитиниң даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар. Дава Сотнаевич хоойлу органының ажылдакчылары-биле үргүлчү харылзааны тудуп, бодунуң билбейн барган чүүлдерин олардан айтырып ап, ажылдап турар. Эш хуу судунуң ажылынга прокурор К. М. Күржепей, суд даргазы Е. Дажы-Сегбе олар боттуг дузаны үргүлчү чедирип турар.

С. МОРГУЙ.

Негелделиг диспетчер

«Тес-Хем» совхозтуң автомашиналарының хүнде кылыр ажылдарын хуваап, чолаачыларның путёвкаларын бижип берип орар диспетчер Чооду Арапчынның ажыл-ижиниң дугайында мақаа чугаалансадым.

Эрткен чылын совхозтуң механизаторлары ниитизи-биле 23 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алган, ооң-биле черглештир чүък сөөртүлгезин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база өстүрген. Артык мезвктер, электроэнергия камналгазын чедип алган. Оруктарга автомашиналарның өзал-ондакка таварышыр, чолаачыларның арага-дары ижип, ажыл шагы үзер чоруу мурнундагы чылдарга деңнээрге дыка эвээжээн.

Бо бүгү чедиишкиннерге диспетчер Чооду Арапчынның киирген улуг-хуузу улуг. Рейстен келген машиналарның шагын, эккелген чүъгүнүң хемчээлин, эрткен километрин ол шыңгыы контрольдап, даалганы күүсеткен чолаачының кылган ажылының бүдүрүкчүлүүн доктаамал хайгаарап турар.

Чооду Будепович кылган документилери эмге-сенселиг, чолаачыларның алыр шалыңын, кылган чарыгдалын долузу-биле билдиңгир кылдыр демдеглеп, санап, түңнеп каан отчётту бухгалтерияга дужаап турар.

Механизаторларның чоокта чаа болуп эрткен бүдүрүлге хуралынга Чооду Будепович мындыг санал берген:

— Оңгу беш чылдың баштайгы чылында чолаачыларның болгаш өске-даа механизаторларның сагылга-чуруму улам экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидер талазы-биле социалистиг чарышка «Чодураа» колхозтуң механизаторларын кыйгыраалы қар. Оларны тиилеп үнер төлээде сагылга-чурумну быжыглавышаан, машина-техниканың чүък чок халыыр чоруун эвээжедир бис.

Чооду Арапчын—автопарктың профком даргазы. Ол хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киришпишаан, хурал-суглааны үргүлчү эрттирип турар. Оон аңгыда ол совхозтуң эш хуу судунуң база даргазы. Күш-ажылдың сагылга-чуруумун үрээр, өг-бүлезинге амыр-дыш бербес иий-чаңгыс кижилер-биле ол шыңгыы демиселди чорудуп турар.

М. ТИРЧИН.

МАЛЧЫННЫҢ КЫШТААНГА

Демир-хүүрээ шимчылдыр базыпкаш:—Корженм кыдыывааи-дыр, эртежик эгелээнп дээре ышкаан. Оон башка дөрт чүс хойнуң он ийи курлуг кажаазын чаңгыс хүнде көптарын четтикпес бис—дээш, Оолак Очур-оол өөрүн демниг күш-ажылче кыйгырган.

— Эзлежип базарынга дөрт чачын четтир, а ийиги звено—үндүрүп дажыыр, ушкузу—корженин чыып тургузар—деп, ажылды хувааганын профком даргазы Салчак Чүдүр ажил дыңнаткан. звено удуртукчуларн ажылын чүс бүрү башкарып эгелээрин чарлаан.

Мөңгүн-Тайганың «Малчын» колхозунуң хойжузу эш Коңгарның кыштаанга демниг күш-ажыл ынчаар эгелээн. Ол болза Мугур-Аксының Культура бажыңының коллективи. Ажылдың бүдүнгүрү, эки шынары шефчилерниң кижи бүрүзү сонуургалдыг турган.

Ол хүн Хертек Опкан-оол, Рая Чылым, Владимир Сыргымай, Таня Шүгүр ышкаш эки ажылдааннарны мактаары чепты. Ол дугайын малчын база илереткен.

С. СОСКАЛДАЙ.

(Эгези 1-ги арында)

байдалы берген тураг. Даргаларывыс олар-белчийрлиг чер дээп бисче кожкак сагыш салган болдур ийин, ынчан суг-биле хургаг оңгеттен берген, ону сөөртүр транспорт база чок турду. Эмир чылын туткан «О. Шыыраа» совхозтуң балазынга кудук чаныкста. Ооң мотору ажылдаавастаан. Мынчаге чедир ону ажылдадыр дээш чадашкан. Ынчалза-даа удаваачала суг сөөртүр машиннаны бисче быжыглаан. Кажаа иштинге хыргылыш чадарын база организастаан бис. Четчир комбикорм-даа келген. Ооң соонда байдалывыс экижээн—деп, молдургалар ажаакчызы Сат Опан-оол немей тайылбырлады.

— Шарыларны болгаш молдургаларны кайнаар ажаап тур силер, чер одарладып бе азы туругзу азырап бе?

— Эртенги чывар эртип чорза сиген-биле чемгергеш, кошкактарын аңгы үскеш, одарладып үндүрер. Дүште турлагга чылыг суг-биле суггарбышаан, чарба каап бээр. Кежээ кошкактарын туругзу азырап, сигеннетинмээн, суда-биле чарбазын холааш чемгерип, чылыг сугну берип тур бис—деп, молдурга кадарчызының дузалакчызы Константин Сат чугаага киржи берди.

Ананмаа Чөнүкпеевна Кара-Сал чугаага үзе киргеш, мынча дидир:

— Күш-ажылчы амыдыралывыс мал ажылынга баралгазын келдии. Ажылгыр, шыдамык, кежээ чорук мал ажылында берге өржүктарны ажып эртеринге дузалыг дээрн-ле чеп. Бо малдар түс чериниң экижип келди. Ажаалга-хайгааралдын бүгү тала-биле экижидерин кызып тур бис.

Шак ындыг ишчи чугаа хөй болган. Ооң дараазында бода мал малдакчыларынга эш Бойду чурттуң амыдыралында чугула болуушкун — СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурунуң социалистиг чарыжынга киришкен бүгү совет улустуң тайбың, зогаадылганы, тургузукчу күш-ажылчы демиселиниң, республиканың болгаш районнуң амыдыралының база делегейде болуушкуннарының дугайын чугаалап берди.

— 1975—1976 чылдың мал кыштаглаашкынының уржуктарын шыдамык, турушттуг демисел-биле ажып эртер ужурлуг. Малдың ажаалгазын экижиттинмаан, мал чемниң чарыгдалын ажыл-агыйжы ёзу-биле чорудар, шарыларның деңгилде-семиртилгезин экижидер дээш ажылдаар сорулга мурнунарда салдынган—деп чагыгны берди.

Эртенги чывар эртип чорда Д. Бичен-оол, М. Суздум олар өг-бүлелериниң ишти-биле кады кодан шарызын кажаадан үндүрүп чемгере берди. Шарыларның күш-делгели багай эвес.

Кодааннарда сиген эвээжеп турда. «О. Шыныа» совхоз шефке ап, ийи автомашина чүъгү сигенни республика ужур-дузалыг бот-орулга чарылгалыг мал чеми белеткээр бригадазының фондузундан сөөртүп эккеп бергенинге малчыннар өөрүп четтиргенин илергейлеп турган. Четпес чүве—кудук ажылдавас. Ол кудуктуң суг үндүр сорду эзр моторунуң ажылдаваастаанының чылдагааның тодаргайлакаш, оон кылырынын кемчээн алыры-биле Чөөн-Хемчик агыйы эргелелиниң кол инженери эш Доржулаа биле «Чыраа-Бажы» совхозтуң инженери эш Кара олар баргаш, боттуг түңнел үндүрбээн. Ынчангаш сугну ырактан сөөртүп эккеп турар. Доскаарда сугну малчыннар ээлчег-биле одаа чылыдаар турбуже, ону доктаамал боттандырбайн турар.

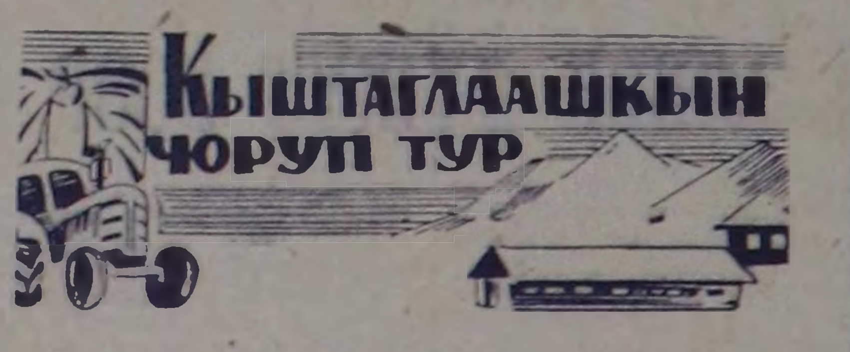

3. САЛДЫНЧАК ХӨӨН

«Бельмссаная» совхозтуң аныяк бода мал кодааныңың кыштаанга келдивис. Кыры дуглаглыг чыраа кажаа чанында казыралар хыргылыш чип, харжан чылгап кылаштажып турлар. Кажаа кырында эзээн хөй прессээн хыргылыш чыдыр. Өг чанында тракторнуң суг сөөртүр доскаары чыдыр. Ооң чанында—онзайтыр төккен дош.

Малчын Эрес-оол Ховалыг мынчаар чугаалады — Бо кодаанның байдалы багай. Малга чидиртир сиген төнге-ле ай чедип тур. Суг-биле хандырылга бисте база чок. Бо кодаанга 123 инек турган чүве, оон 14 баш ээзу. Шемчге аппарып азыраар чүве дээш, даргалар 29 баштыг машинага чүдүргеш алгаш барган. Артканнары бо.

Ук кодан казыраның күш-чамы харыксырап баксыраваан, шору болду. Сиген холумактыг хыргылышты эш Эрес-оол кажаа иштинге чадары-биле камнап турар харе. Ооң турар черинин ээзу аажок. Ынчалзада сиген, чарба, дус херек. Кол негелде суг. Кыштаг чоогунда тулаа суунуң дожун ол шапкаш, оон суггарып турар. Чылыг суг чок. Малчынның күдээзи дузалакчы болуп ажылдап турар. Ол Шемиже чанаттаа орта ажылдаавастаан. Долгандыр чер-черн-биле тулаалыг, кажан-даа кыштаг турбаан черни шилээш, кыштаг тутканы шын эвес. Ол коданның кажаазының иштинден суг сыстып үнүп орар. Өг иштинден база. Малчын бодунуң бодалын мынчаар илеретти:

— Бо коданны Шемиже аппарбайн. «О. Шынаа» совхозтуң Ак-Чыраа суурунуң чоогунда эн кыштагларның бирээзин дилеп хүгүрүшкеш, оол кожурул кыштадырын көрзе. Ону дарыы боттандырза эки.

Э. Ховалыгның ол саналы чөп болгу дег. Совхоз удуртукчулары салдынчак хөөнден чайлап, бо коданда малдың ажаалдазынче, хайгааралынче сагыш салза чогуур.

4. АРА КЫЛГАН АЖЫЛ

Соан Доржу Куулар удурткан бригаданың ишчилери шемижилерден дудак чок ажылдап тур. «Тыва» совхозтуң ол бригадазы 500 тонна хыргылышты мал чемнинге белеткээр ужурлуг. Ам 450 ажыг тонинаны белеткээн. Оон 268 тонна Тевеген Хая суурда чедиртинген.

— Бисте күш-ажылдың чуруму багай эвес. Бир демниг ажылдап турарывыстан оналдавыс ажыр күүсеттинип тур. Партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 90 тонинаны белеткээрин дугурушкаш, ажылдап тур бис—деп бригадир чугаалады. Ол бригада хүнде-ле 450—500 моондаа хыргылышты белеткеп турар.

Чамдык бригадалар эки ажылдап турда, чамдыктары, ылаңгыя Ленин аттыг колхозтуң, «Чыраа-Бажы» совхозтуң бригадалары техниктиг чылдагаан-биле ажылын ара соксаткан. Ленин аттыг колхозтуң 150 тонна хыргылыш белеткээн, а оон чүгле 25-ле тоннаны сөөртүп алган. Ооң сөөртүлгези кончуг оожум. Кывар-чаар материалдар чогундан хыргылыш ажаалгазын соксатканш, бригаданың ишчилериниң хөйү чангган.

«Чыраа-Бажының» М. Мыртык-оолга удурткан бригадазы хөй хыргылышты белеткеп алган. Пресс-подборщиктиң чамдык кезектери, сиген кезер машина бизи үрелгенинден ол бригаданың кижилериниң хөйү Чыргакыже чаңнаан. Кыштаглаашкынның берге шиитпирлиг үезинде ол бригадаларны катап тургузары чугула.

М. СЕВЕН
Кош-Терек — Чадаана.

Төрээн чуртувуста

БРАТСК. (Иркутск област). Братскиниң алюминий заводунда бүдүрүп үндүрүп турар металлга күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Ам ол бүдүрүгениң бүгү-ле сериялыг продукциязынга ол демдекти тывысканы ол. Братскиниң металлургтары СЭКП-ниң XXV съездизинге аадар кылдыр аыган кол хулээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен.

ГОРЬКИЙ. Ол областың шөлдеринге ийи муң ажыг автомобильдер болгаш тракторлар, хөй санныг чүдүрер техника ажылдап турар. Ам механизаторлар бо чылдың дүжүдүнге ажыглаар беш миллион тонна органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүрүнче кирипкен. Кол шалыпчы күш — «Сельхозтехниканың» районнар салбырларының тускайлаттынган отрядтары. Чемишчидилгелерниң хөй кезиин олар сөөрткен.

(СЭТА).

НОМ—КИЖИНИҢ ӨҢНҮҮ

Эрткен чылдың ноябрьда РСФСР-ниң Номга ынакшылдыгларның эки тура ниитилелиниң баштаар чериниң девискээр Бүгү-эвилел ниитилелиниң баштаар чериниң пленумнары болуп эрткен. Ол пленумнарның кайызында-даа номга ынакшылдыгларның чаа ниитилелиниң улам ишкээр бижиглер хемчеглер болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бөдүүгелер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Россия Федерациязының Ниитилелиниң баштаар чериниң пленумунга ниитилелдиң тургускан съездинден бээр эрткен чыл бүрүнүң ажыг үеде ону черге организастаа тургузар база СЭКП ТК-ның XXIV съездизиниң айыткан сорулгаларын күүседир талазы-биле элээн ажылдар кылдынганы деп демдегләэн.

Ол үениң иштинде Россия Федерациязының областарында, крайларында, автономнуг республикаларында, округтарында, хоорайларында болгаш районнарында ниитилелдиң 2 муң ажыг салбырлары, 605 муң кежигүннерлиг 18 муң ажыг эге организация тургустунган. Улетпүрнуң, тудугнуң, колхозтарның болгаш совхозтарның, албан организацияларның болгаш өөредилге черлериниң 7665 коллективтери Ниитилелдиң коллективтиг кежигүнүнге кирген.

Чаа ниитилелдиң чер-черде организациялары ном пропагандалаарының янзы-бүрү хевирлерин болгаш методтарын чедимчелиг ажыглап турар. Олар номчулга конференцияларын, литература кежээлерин, ном делгелгелерин, ном байырлалдарын, чогаалчылар, партия, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, эртемденнер, бүдүрүлге мурнакчылары-биле номчукчуларның ужуражылгаларын организастап турар.

Ол ышкаш ном тарадыкчыларының хүрээлели дүрген өзүп, номга ынакшылдыгларның клубтарының, хөй-ниити библиотекаларының, улусчу ном садыгларының, школа кооперативтериниң четкизи калбарып турар.

Бистиң республиканың партия болгаш хөй-ниити организациялары номга ынакшылдыгларның эки тура ниитилелиниң республика, хоорай болгаш район салбырларын тургузар, ниитилелге кежигүннер киирер, эге организацияларны тургузар талазы-биле организастыг-массалыг ажылды калбартып чорутсаан. Оон түңнелинде республика, Кызыл хоорай болгаш район салбырлары тургустунган. Оларның баштаар черлериниң болгаш ревизия комиссияларының кежигүннеринде 251 эң дээре активчилер сонгуттурган. Тургузукчу конференциялар улуг политиктиг кызырлыышкынның байдалынга эрткен болгаш СЭКП ТК-ның чаа ниитилелдиң мурнунга салган сорулгаларын күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ол конференцияларга партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының удуртукчулары, республиканың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери киржип, саназ-оналын берген.

Бо чылдың январьның эгезинге чедир бистиң республикада ниитилелдиң 39 эге организациязы тургустунган. Оон хуу кежигүннеринге 1164 кижи, коллективтиг кежигүнге 14 коллектив кирген болгаш ол ажыл тулук үргүлчүлеп турар. Ниитилелге кежигүннер киирер ажылды Кызыл хоорай салбыры, оон баштаар чери (даргазы филология эртемнериниң кандидады М. А. Хадаханэ) өскелерден дээре чорудуп турар. Коллективтиг кежигүнге районнарда херевлекчилер ниитилелдери эң идепкейлиг кирип турар.

Номга ынакшылдыглар ниитилелиниң республика болгаш хоорай, район салбырлары ниитилелдиң чер-черде организацияларын тургузары-биле черге-лештир, оон чаңгыс ажылын — номну пропагандалаар, ону тараадырынга дузалаар ажылын калбартып эгелээн.

Номга ынакшылдыглар ниитилелиниң тургустунганы-биле чергелештир ном пропагандазының янзы-бүрү хевирлери калбарган. 1975 чылда «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарга марксизм-ленинизмниң классиктериниң, ниитилел-политиктиг чогаалдарның болгаш тоскү беш чылдың маадырларының күш-ажылчы чедиишкиннерин, совет улустуң ажыл-чорудулганың бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерин чедип алырынга партияның удуртукчу ролюн көргүскен үрэп-чечен болгаш өске-даа литератураны баар чаа ниитилелдиң сорулгаларын, оон ажылын пропагандалап чыраткан материалдар үргүлчү болгаш камаанзыныжан-даа хөй парлаттынган. Бо талазы-биле эрткен чылдың дөрткү кварталында «Шынга» 26, «Тувинская правдага» 28, «Тываның аныяктарынга» 9 материалдар парлаттынган.

Кызылдың телестудиязында ном болгаш литература пропагандазынга тураскааткан тыва дылда «Аяк шайның аажы олур», орус дылда «Собеседник» деп дамчыдылгалар ай санында ийи удаа чоруттунуп турар. Ол дамчыдылгаларга телестудияның улуг редактору, ниитилелдиң республика салбырының баштаар чериниң кежигүнү А. И. Чераш-оол, Кызыл хоорай салбырының баштаар чериниң даргазы М. А. Хадаханэ чогаалдарның авторларын, артистерни, библиотека ажылдакчыларын, ниитилелдиң активистерин калбаа-биле киириштирип турарын демдеглээри чугула. Ындыг дамчыдылгалар радиога база үргүлчү болуп турар.

Ниитилелдиң чер-чер организациялары М. А. Шолоховтуң төрүттүнгенинден бээр 70 харлааның, С. А. Есенинниң 80, С. Н. Сергеев-Ценскийниң 100 чыл болганының болгаш өске-даа ниитилел-политиктиг, төөгүлүг болуушкуннарны байырлап эрттиреринге идепкейлиг киришкен. Ол байырлалдар үш чогаалчыларның чогаалдарының, ниитилел-политиктиг литератураның номчулга конференцияларын организастаарының, аас журналдарның, литература кежээлериниң, номнар делгелгелерин кылырының, лекциялар номчуурунуң хевири-биле эрткен.

Чижээлээрге, ниитилелдиң Кызыл хоорай салбыры биле Пушкин аттыг библиотеканың 1975 чылдың апрель 25-те «Улуг болгаш мөңге амыдырал» деп темага эрттиргени аас журналынга Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржикчилери Н. М. Сухинин, А. П. Бычков, Б. С. Ламз оларның сактыышкыннары дыңнаан, төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчын «Тыва — фронтуга» деп темага лекция номчаан. Номга ынакшылдыгларның бирээзи Ю. Н. Хлынов шериг-патриоттуг темага дочуулал кылгаш, аңаа болуушкун хууда чыындылгаларындан номнарны чыылганнарга көргүзүп таныштырган. Оон соонда чыылганнар «Дайынчы номнар» деп темалыг ном делгелгези-биле таныжып алганнар. Кежээниң түңнел шээзинде хөгжүм-шии театрының артистери болгаш уран чүүл училищезиниң сургуулдары дайын үезиниң ырларын ырлап күүсеткен болгаш дайынчы шүлүктерлер номчаан. Ындыг кежээлер район бүрүзүнге эрткен.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир ниитилелдиң эге организацияларын тургузар, ниитилелдиң хүрээлелинге номга ынакшылдыгларны хаара тудуп киирер ажылда четпестер ам-даа хөй. Ниитилелдиң эге организацияларын бүдүрүлгеге, тудуг коллективтериниң, колхозтарның, совхозтарның, оларның салбырларының албан организация черлериниң хөй кезиинде амга чедир тургустунмаан, ниитилелге хуу болгаш коллективтиг кежигүннер хүлээп алыр ажыл оожум чорып турар. Ниитилелдиң республика салбыры СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезинде 225 эге организацияларын тургузуп, ниитилелдиң хууда кежигүннеринге 15 муң кижини, коллективтиг кежигүнүнге 125 организацияларны киирерин, 35 улусчу ном садыгларын тургузарын хүлээнген. Ук хүлээлге оожум күүседиттинип турар.

Россия Федерациязының болгаш Бүгү-эвилел ниитилелиниң баштаар черлериниң сөөлгү пленумнары СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хандырарын, номга ынакшылдыглар ниитилелин чурттуң эң-не массалыг ниитилели болдурарын область, край, автономнуг республика, хоорай болгаш район салбырларының баштаар черлеринге хүлээткен. Ол айтышкыннарны амыдыралга күүседир дээш хоорай болгаш район салбырлары ниитилелдиң хүрээлелинге номга ынакшылдыгларны калбаа-биле хаара тудуп, оон эге организацияларын бүдүрүлгеге, тудуг коллективтериниң, колхоз, совхозтарның, оон салбырларының, албан организацияларның, ниити билиглиг ортумак школаларынга болгаш тускай эртемниг ортумак өөредилге черлериниң, институттарының шуптузунга тургузарын эргежок чугула.

Бо сорулганы чедип алырда ном пропагандазын ажылчыннарның, колхозчуларның, студентилерниң, сургуулдарның болгаш шериг албанныгларының оргузунга калбартыр, ниитилелдиң сорулгаларын билдилиг тайылбырлаар ужурлуг.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ,

номга ынакшылдыгларның республика салбырының баштаар чериниң харысалгалыг секретары.

Даштыкыда

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Даг үлетпүрүнүң академиязының байырлалы

БЕРЛИН. Даг үлетпүрүнүң Фрейбергте (Карл-Маркс-Штадт округ) академиязының студентилериниң, башкыларының болгаш ажылдакчыларының коллективи 60 хүннерде боттарының улуг-лунга баргаан боор эгелээнден бээр 30 чылын демдеглеп турар. Ажыктыг казар байлактарны, бирги ээлчегде хөмүр-дашты болгаш демир вудазын ажыглаарының тускай эртемнигглерин белеткээр ол дээди өөредилге чери 200 чыл мурнунда тургускан. Ынчалза-даа ол ажылчын-тараачыннарның эрге-чагыргазының үезинде улус ажыл-агыйынга ажылдаар кадрларны белеткээриниң ёзулуг-ла даргаанаар чери апарган. Аңаа социалистиг күрүнелерниң болгаш хөгжүп эгелеп турар-даа чурттарның 500 хире студентилери өөренип алганнар.

• • •

Хем флодунуң хөгжүлдези

ПРАГА. ЧССР-ге хем дамчыштыр чүък сөөртүрүнүң хемчээли эрткен беш чылда дыка улгаткан. 1971—1975 чылдарда хем транспорту-биле 24,7 миллион тонна чүъкти сөөрткен, ол дээрге, планда айыткандан 6,4 хуу хөй боор турар. Лаб-Одерниң болгаш Дунайның-даа пароход эргелелдери беш чылды эки түңнелдер-биле дооскан.

Эрткен беш чылда ЧССР-ниң хем флоду чаарты кылыры, порттары болгаш өртээлдеринде-даа түлзары үргүлчүлээн. Хемниң чаа 59 судноларын кылгаш, ажыглап эгелээн.

• • •

Мебель улам көвүдээр

ВАРШАВА. Белостокка тудуп турар мебель кылыр улуг фабрикада дериг-херекселдерни эптеп эгелээн. Ол бүдүрүлге черин үшкү кварталда ажылдап эгелээр. Ол планнаан күчүзүнге четкен соонда амгы үеде Белостокта, Ломжа болгаш Сувалкиде ажылдап турар фабрикалардан ийи катап хөй эвээр мебельди үндүрер. Оон аңгыда элээн каш ай болгаш-ла Острув-Мазовецкиде мебель үлетпүрүнүң бир бүдүрүлгези база ажылдап эгелээр.

• • •

Телевидениениң чаа программазы

СОФИЯ. Болгар телевидение СЭКП-ниң XXV съездизинге совет шии чогаалындан калбак программаны тураскаадып турар. К. Симоновтуң «Орус кижилер», А. Вампиловтуң «Июньда чарлыышкын», А. Штейнниң «Шаа-үеде туттурган» дээш оон-даа өске шиилерни БҮР-нуң «ак-кара» экранынга көргүзер.

(СЭТА).

ПУР-нуң конституциязында өскерилгелер

ВАРШАВА. (СЭТА). Февраль айның хүнүнде аңаа ПУР-нуң сейминиң сессиязы боор, ПУР-нуң конституциязынга өскерилгелерни болгаш чаартылгаларны хүлээп алган. Конституцияга өскертиишкиннер дугайында хоойлу төлевилелин белеткээр комиссияның онуузундан ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблонский чүве чугаалааш, ол өскертилгелерниң сорулгазы — конституцияга республиканың ниитилел хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазын көргүзери болурун айыткан.

Ынчангаш ам конституцияда «Польша Улус Республика болза, социалистиг күрүне болур» бижээн. ПУР «социалистиг демократияны боттандырып, ону улам сайзырадып турарын» хүлээп алдынганы чаа чүүлде база айыткан.

Ажылчы чоннарның хөй санныг дилээн ёзугаар, бо конституцияга ПУР-нуң политиктиг амыдыралының кол-кол үглалыышкыннары тодараттынган дээш, ук кол хоойлуда «социализм тургузуушкунунга ниитилелдиң кол политиктиг күжү Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязы болур», ынчангаш «Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының, Каттышкан Тараачыннар партиязының болгаш Демократтыг партияның бот-боттарының аразында тудуш кадышкыннары Улустуң чаңгыс эвиниң фронтузунуң үндезини болур» дугайында чүүлдү немээн.

ПУР-нуң конституциязында ындыг чүүлдү база немээн: «Польша Улус Республиказы болуунуң политиказын чорударда польша улустуң, оон бот догуннаашкынның, хамаарылгазы болгаш айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын, тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылгаже чүткүлүн туразоруун удурткулга болдурбушаан, хосталгазының болгаш демнилгениң күштери-биле эп-сеткил каттыштырарының ажарлыг чаңчылдарын барымдаалаар. Совет Социалистиг Республикалар Эвилели болгаш өске-даа социалистиг күрүнелер-биле найыралды быжыглаар, ациы-анцы тургузуглуг күрүнелер-биле харылзааларын тайбың кожа-чурттаар дугуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың принциптеринге үндезилеп чорудар».

ПУР-нуң ажылчы чоннары ПКАП ТК-га, өске-даа хөй-ниити болгаш күрүне организацияларынга чорудкан он-он муң чагааларында ПУР-нуң конституциязында киирген өскерилгелерге дозуу-биле чүгаалаарын дуңгатының деткээнин илередип турар.

Дж. Фордтуң интервьюзу

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд «Кристчен сайенс монитор» солунга интервьюзунга стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажылгалар талазы-биле дээпилиглерге чедип алырынга идегелин илереткен болгаш үр хуусаалыг чаа дугуржулга чаарының болдунар аргазы таарымчалыг деп үнелээн. Чамдык чөрүлдээлер мурнуку хевээр бар болуп турза-даа, стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар ийиги үе-чаданың дугуржулгазын чедип алыры 1976 чылда болдунар деп бодап турар мен деп, ол медеглээн. Ындыг дугуржулгага хамаарыштыр немелде саналдарны Каттышкан Штаттар мартта киирер деп, ол дыңнаткан.

Стратегтиг шаап халдаар чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында тур дугуржулганың хуусаазы 1977 чылдың октябрьда дооступ дээрзин сагындырбышаан, ол талазы-биле «болзуннар шилилге дугайында сагыш салыры эргежок чугула» деп, Дж. Форд чугаалаан.

Фордтуң сөзү-биле алырга, бир эвес бирги үе-чаданың дугуржулгазының күштүг болур хуусаазы доостур болгаш ол үеге чедир чаа дугуржулгага чарлыннас болза, стратегтиг ядро-ядыг эдерге чепсеглекиишкин улам күштүү-биле калбарар, ол чоруу шериг бюджединиң дыка улгадырынга чедирер. «Бир эвес оон түңнелинде турум эвес чорук бар апаар болза, ол күрүнеге болгаш ол ышкаш ниитизи-биле бүгү делегейге ындыг-ла эки эвес болур» деп, президент медеглээн.

ЧАҢГЫС ААЙ ФРОНТ-БИЛЕ ТУРЖУР

АККРА. (СЭТА). Африка чурттар Ангола Улус Республиказга (АУР) бүгү талалыг политиктиг, экономиктиг болгаш шериг деткимчезин көргүзер ужурлуг. Нигерияже бар чорааш, Гана найысылалдың аэропортунга түр када доктааган, Ганчениң премьер-министри Лансана Беавоги аңаа журналистерге ол дугайын медеглээн.

Мурнуу-Африка Республиканың Анголага удур чепсектиг агрессиязы хамааржыпас бүгү Африкага шыңгыы кыжанылыышкын болуп турар деп премьер-министр онзалап демдеглээн. Африка күрүнелер ниити дайзынга — расистиг Мурнуу-Африка Республикага болгаш оон империалистиг деткикчилеринге удур чаңгыс аай фронт-биле туржур ужурлуг деп ол чугаалаан. Мурнуу-Африка Республиканың шериглериниң Анголаның девискээринде туруп турар чоруу хамааржыпас бүгү Африкага удур дайын чарлааны-биле бир дөмей.

Ол чуртка бодунуң тергиидээшкинин тургузарынче чүткүп турар делегей империализминге удур Ангола Улус Республиканың демиселинге Совет Эвилелиниң, Кубаның болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң деткимче көргүзүп турарынга Лансана Беавоги байыр чедирген.

КҮТКҮҮШКҮН КЫЛЫРЫНЫҢ ОРАЛДАЖЫЫШКЫНЫ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң даштыкы херектер министри Г. Д. Геншерниң чоокта чаа Лиссабонга чораанын барымдаа-герман парлалга тайылбырлавышаан, ол аян-чорук болза хоойлужудулга хуралынче сонгулдаларга белеткел үезинде Португалияда буржуаз партияларга НАТО-нуң киржикчилери элээн каш күрүнелерниң деткимче көргүзер дээш чүткүлүнүң херечизи-дир деп көрүп турар.

Геншер Португалияга болуунуң аян-чоруунуң үезинде президент Кошта Гомеш-биле, премьер-министр Пиньейру ди Азеведу-биле, даштыкы херектер министри Мелу Антунеш-биле, социалистиг болгаш улусчу-демократтыг партияларның удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннары кылгылаан. Ол чугаалажыышкыннарның порудулгазында, ГФР-ниң болгаш «ниити рыноктуң» киржикчилери өске-даа элээн каш чурттарның талазындан Португалияга дузаламчы көргүзериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан деп демдеглеп турар. ГФР Португалияга 650 млн. марка хемчээлдиг чээлиин тыптарын аазаан. Ынчаарга чазактың болгаш социалистиг партияның төлээлекчилери-биле Геншерниң чугаалажыышкынының чорудулгазында Португалия НАТО-дан, Барыын Европадан «ыраттынмас» дээрзин барыын-герман тала ажыы-биле айыткан турган. Тайылбырлакчыларның демдеглеп турары-биле алырга, НАТО-нуң киржикчизи болуп турар Португалияның чазаанга коммунистер кирип болур бе дээрзиниң дугайында айтырыгны база чугаалашкан болуп турар.

Ол бүгү чүүлдер ГФР-ниң даштыкы херектер министриниң Португалияга «ачы-хоо дузаламчызын» тыпсырының талазы-биле чугаалажыышкыннары — НАТО-нуң болгаш «ниити рыноктуң» удурулгазының социалистиг база УДП-ниң турушкаарын бажыглаар болгаш апрельдиң төнчүзүнде болур хоойлужудулга хуралынче сонгулдаларга белеткелдиң чорудулгазында оларга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулгалыг ниити таарыштырылгага политиканың чээзи-дир деп түңнелди кылырының аргазын хайгаракчыларга берип турар.

Геншер бодунуң Лиссабонче чоокта чаагы чорумушкунун «демократтыг Португалияже кончуг салганы» кылдыр көрүп турар деп, «Франкфуртер рундшау» солун бижээн.

Политиктиг аайлап-таарыштырарының перспективалары

БЕЙРУТ. (СЭТА). Айыыл чок чорукту хандырар болгаш Бейруттуң үлетпүрлүг районуу Шуэйфетте бүдүрүлгелериниң катап ажылдап эгелээринге чогумчалыг байдалдарны тургузар сорулга-биле ап турар хемчеглерниң дугайын Дээди шериг комитединиң ында парлап үндүрген дыңнадыында айтып турар. Чурттакчыларны районнарже, а ол ышкаш чурттакчылыг пунктулар Дамурже, Аль-Джиеже болгаш Саадиятче эгидер талазы-биле хемчеглерни база-ла ап турар.

Ливанда байдалды чогумчалыг болдурарының херээнге депшилгениң болгаш эткилажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы хажыдар таварылгалар болбайн турарының түңнелинде, сөөлгү хүннерде чуртта политиктиг амыдырал элээн хайнышкынныг апарган.

Ливан аразында аайлап-таарыштырарынга Сирияның киржилгези болгаш Ливанның президентизиниң Дамаскыже кээп чорүү — байдалды чогумчалыг болдурарының шыңгыы негелдези деп, ук черниң парлалгазы демдеглеп турар. Чуртка үргүлчүлеп келген ниитиниң политиктиг кризистиг түңнелге чедир шиитпирлээр ужурлуг политиктиг реформалар дугайында айтырыг бирги черге болуп тургустунуп турар деп парлалгада онзалап демдеглеп турар.

УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязының ында боор турар 32-ги сессиязынга колониалдыг болгаш даштыкыдан тергиидеддиң адаанда турар улустарның бот тодарадынга кылыр эргезиниң дугайында айтырыгны көрген.

Мурнуу-Африканың расистериниң болгаш даштыкы хөлезилекчилериниң отрядтарының чепсектиг интервенциязының түңнелинде Ангола Улус Республикада тургустунган байдалды аңаа калбаа-биле чугаалажып көрген.

Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң болгаш даштыкыдан хөлезилекчилериниң хамааржыпас Анголаже халдап кирген чоруу дээрге, анголада черге колониалдыг корумуну катап тургускан. Анголаның улузунуң бот тодарадылгазын кылыр дүрүм ёзугаар эргезин боттандырарынга шаптыктаар дээш демистей империализминиң кызып турары чаа оралдажыышкыны-дыр деп Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) төлээлекчизи чугаалаан.

Империалистиг болгаш империалистиг чалча күштерге, а ол ышкаш маочуларга деткиткен Мурнуу-Африка Республика КНО-нуң Уставын каржы ёзу-биле үреваан. Африканың хамааржыпас күрүнези — Анголага удур агрессив дайынны эскүткенин социалистиг чурттарның төлээлери боттуг чижектер-биле бадыткааннар.

Совет Эвилели улустарның бот тодараттынар эргелерин хандырары болгаш колония чурттарга база улустарга хамааржыпас чорукту тыпсыры дээш чайгылып чок туржуп турарын ССРЭ-ниң төлээлериниң баштыңы В. А. Зорин онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели АУР-га удур Мурнуу-Африка республиканың агрессиязын шыңгыызы-биле буруу шаан. Мурнуу-Африка Республиканың шериглерин болгаш хөлезилекчилер отрядтарын Анголадан дораан үндүрери дээш шиитпирлиг-биле негеп турарын ССРЭ-ниң төлээлериниң баштыңы демдеглээн.

Хөй номну парлап үндүрер

БУДАПЕШТ. Чурттуң ном үндүрер черлери бо беш чылда номчукчуларга дыка хөй чаа номнарны парлаар деп турар. Ол үе иштинде номнарның ниити тиражы 30 хуу көвүдээр ужурлуг. «Улуг энциклопедияның» дөртен тому, «Венгрияның төөгүзүнүң» он тому, «Даштыкы литератураның төөгүзүнүң» сес тому чырыкче үнер. Ол ышкаш ном үндүрер черлер орус болгаш совет авторларның номнарын база хөй-ну парлаар деп турар.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

⊙ БЕРЛИН. Март 8-тиң хүнүнде тайбың болгаан боо-чепсекти дүжүрери дээш калбак кампаниязы эгелээр, а ол ышкаш Стокгольм кыйгырыышкынын (1975 чыл) аңаа хол үжүүн чыырын эгелээринче Делегей Херээженнерниң Демократтыг Федерациязы кыйгырган.

⊙ РИМ. Италияның валюта-акша биржалары хаагдыг турбуваан. Ындыг ниитизин ча[illegible] черин үш неделя хире үе мурнунда итали акша-биле массалыг чиикек садыглаашкыны эгелээрге, ону соксадыр сорулга-биле хаатыр турган. Хемчеглерни алган-даа болза, акша-акшаның девальвациязы (үнезиниң кудулаашкыны) эрткен неделяның төнчүзүнге чедир АКШ-тың долларынга деңнээрге 10 хуу боор турган.

Тускай эртемдиглерниң бодалы-биле алырга, итали акшаның үнезиниң хенертен кудулаашкыны чоруу хамыктың мурнунда чурттуң экономиказының кризизиниң улам хаяылаашкыннын болгаг.

⊙ БОНН. Бо чылдың январь 1-ниң соонда ажыл чок арткан 400 муң барыын-германскар хамаатыларның хөй кезиниң ажыл чок дээш алыр акша дузаламчызын кызырар деп турар. Аңаа дузаламчызын бээр талазы-биле чаа корум чуруну дугайында ында парлаан дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан турар. Амгы үеде ГФР-де ажыл чок арткан барык 350 муң кижи акша дузаламчызын шуут албайн турар.

⊙ ДЖАКАРТА. Индонезияже баранылааныг даштыкыдан чалап, оор ёзу-биле киирер чорукту ноон соңгаар бүгү-ле ужуктары-биле кады хоралаары үлгедилжаан-биле доней хоор аппарын кабинет хуралының соонда индонези чазактың тускай төлээлекчизи медеглээн. Ол хуралга даштыкыдан бараанарны ужур дүрүм ожаа бүдүү киирип, садыглаар чорукка удур хемчеглерни чугаалашкан. Ол төлээлекчиниң чугаалааны-биле алырга, ындыг үлгедилжашкыннарның хемчээли экономиктиг байдалга айыылдыг деңнелде четкен боор турар.

⊙ ГАВАНА. Куба Республиканың политиктиг улуг болуушкунунуң бүдүүзүнде турар. Февраль 15-тиң воскресенье хүнүнде миллион-миллион кубалар чурттуң чаа конституциязын хүлээп алыр дээш бадылаары-биле сонгулда участоктарынга баарлаар. Чаа конституция дугайында саналар-оналар алыышкыны болгаш ону хүлээп алыры социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге чугула үе-чааны боор турар. Чаа конституцияның төлевилелин баштай бүгү улус чугаалажып көрген, а оон соонда — Кубаның Компартиязының 1-ги съездизинге бадылаан.

⊙ ДЖОРДЖТАУН. Маочуларның Африкада хоралакчы чугаалашкыннарын Гайананың Улусчу демалгалыг партиязының ниитизи секретары Чедди Джаган шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн.

● ЛОНДОН. Ангола Улус Республикага удур дайын чорудуузынче киириштирери-биле Англиядан хөлезилекчилер хаажылып ап турар чорукту истеттынаар талазы-биле тускай комиссияны тургусканының дугайын Великобританияның премьер-министри Гарольд Вильсон парламентиге чарлап дыңнаткан. Премьер-министр ындыг хааажылдың «таазынчыг чорук» деп адаан болгаш ону сойлуп чок дүрүмчүлүг кылып турар-дыр деп медеглээн. Анголага барган англи хөлезилекчилерниң оларның командирының адыг өлүрген фактызында чүгүн чок тур деп, Гарольд Вильсон общиналар палатазының кежигүннеринге чугаалаан.

● ВЬЕНТЬЯН. Чүък дажыгдаар АН-12 деп ийи совет самолёт Вьентьянда чедип берген. Социалистиг чурттардан Лаоска дүжен дузаламчыны кылдыр чоруткан, Вьетнамның порттарында эргежок чугула херегле бараанарны сөөртүрүн дүргедедири биле ол самолёттарны Лаос Улус Демократтыг Республикага Совет Эвилели чорудуп берген.

ИНДИЯ БӨГҮН

Тамиланд штаттың найысылалы Мадрастың чоогунда улуг эвес Махапалипураме дээр черде Индияның эрте-бурун шагда тудугларының хоочун тураскаалдары артып калган: олар дээрге, делегейде эң улуг-чаагай дээн хая-дашта сиилбээн чуруктар, хүрээлер-дир. Ол бүгү тураскаалдарны VII—VIII вектерде кылган.

ЧУРУКТАРДА: Махапалипурамда эрте-бурунгу хүрээлер; Делиниң Бахадур Шах Зафар Марг кудумчузунда.

А. ГРАХОВ биле Р. ГЛАДКИХТИҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кино хандырылгазы

УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

Кино — эң массалыг уран чүүл. Ол ажылчы чоннуң идейлиг болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге улуг ужур-дузалыг. Районнуң кино четкизиниң ажылдакчылары тоску беш чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин долузу-биле күүседир дээш көрүкчүлерниң ортузунга кино пропагандазын күштелдирбишаан, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге биче эвес үлүг-хуузун киирген.

Районда доктаамал ажылдаар 21 турум кино, кожуп чоруур 3 автокино ажылдап турар. Кино механиктериниң аразынга эрткен беш чылда калбарган социалистиг чарышка Хайыракан суурда Ф. Сат, автокинода Т. Завтраков, Иймеде А. Монгуш олар шылгарап, кино пропагандазын күштелдирип тургаш, кино көргүзериниң сеанс, көрүкчүлер болгаш акша чыылдазының планнарын ажыр күүсеткен. Чижээ, Трофим Павлович Завтраков беш чылда көрүкчүлерге кино бараалгадыр планын сеанс-биле 160 хуу, көрүкчүлер-биле 214 хуу, акша чыылдазы-биле 200 хуу күүсеткен. Фина Сат планын үш хевирге ажыр күүсетпишаан, акша чыылдазын 31700 ажыг рубльге чедирген нийикпе азы планын 123 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Александр Монгуш беш чылда 178 муң көрүкчүге 820 кино үндүрүп, планын сеанс-биле 132 хуу, көрүкчү-биле 119 хуу, акша чыылдазы-биле 140 хуу күүсетпишаан, күрүнеге 24600 ажыг рубльди киирген. Беш чылдың шалыпчыларынга кино четкизиниң ажылдакчылары чоргаарланып турар.

1975 чылда районнуң ажылчы чонунга 11125 кино сеанстарын 824700 ажыг көрүкчүге көргүзүп бараалгаткан. Ол болза планнаанындан 1345 сеанс, 94700 көрүкчү хөй болган. Оон иштинде бичии көрүкчүлерге 3541 киносеансты 391450 ажыг кижиге көргүскен. Кино көргүзүлгезинден акша чыылдазы 12426 рубль ажып, ниити чылда 136400 ажыг рубль четкен.

«Октябрь 30 чылы» колхозта турум кино механиги Олег Ховалыг шудургу ажылдап, көрүкчүлерге кино көргүзериниң чыл планын сеанс, көрүкчү болгаш акша чыылдазы-биле ажыр күүсеткен. Ылангыя акша чыылдазын чыл дургузунда 5770 ажыг рубль чедирип, пландан 2600 рубль ажырган. Ол кино пропагандазын калбартпышаан, 1976 чылда кино үндүрерин хүн бүрүде ийи сеансыны берип турар. Алдан-Маадыр суурда кино механиги коммунист Ондар Маадыр-оол эки ажылдап, эрткен чылда кино көөрүнче 39000 ажыг көрүкчүлерни хаара тудуп, планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта, Ленин аттыг, «Искра» колхозтарда турум кинолар, Чадаана хоорайның ВЛКСМ-ниң 40 чылы аттыг кинотеатры болгаш өске-даа турум кинолар чыл планнарын ажыр күүсеткилээн.

Чединмейиннер-биле чергелештир кино көргүзүлгезинде четпестер эвээш эвес. Чамдык партия организацияларының, көдээ Советтерниң күүскомнары кино ажылынче кичээнгей салбас, кино механиктери-биле ажылды кошкадып турар фактылар эрткен-даа, бо-даа чылдарда бар болуп артпышаан. Мурнакчы кино ажылдакчыларының дуржулгазын нептередири районда кошкак чоруп турар. «Сүт-Хөл» совхозтуң Сүт-Аксы суурунда кино пунктузунуң ажылы чыл дургузунда экиживейн, кино үндүрериниң планын сеанс, көрүкчү, акша чыылдазы-биле күүсетпээн. Совхозта партком, төпте партия эге организациязы, Сүт-Хөл кожуун Советтиң күүскому кино ажылдакчылары-биле ажылды кошкаткан. Оон харааз-биле кино механиктери барык ай санында солчуп келген. Чыл соолзуреди Ооржак Мартчын-оол киргеш, ажылын экижитпээн, ону декабрь 15-те ажылындан хостааш, Сергей Монгушту механиктеткен. Ол бо чылдың январьның ортанга чедир шуут ажылдаваан. Ынчангаш катап О. Мартчын-оолду аңаа ажылдадыр ужурга таваржышкан. Сүт-Аксы Культура бажыңының одалга системазы үрелгенинден кино үндүрүлгези ында соксаан.

Чонга кино көргүзүлгезин экижидер, кино үндүрүлгезиниң планын күүседири ышкаа эки белеткелден хамааржыр. Ындыг түрбүже Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда одалга системазының дозуп үрелгенинден кинону чон көрбестээн. Өске-даа ажылагыйларда ындыг чоруктар боор турар. Боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседир талазы-биле «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа суурунда, «Большевик» совхозта кино механиктери М. Монгуш, Л. Доңгак олар кошкак ажылдап, 1975 чылда планнарын күүсетпээн.

Материалдыг кежиктерниң көдээде ажылдап турар бүдүрүкчүлери — хойжуларга, инек кадарчыларынга, саанчыларга, чылгычыларга кинону көргүзер айтырыг ам-даа четпес шиитпирлеттинип турар. Чамдык сүт-барзан фермаларынга кызыл-булуңнар чылыглаттынмаан, оттуглар чүүл-биле хандыртынмаан болгулаар. Ырактыкы одарлар — Маннүректе, Алдыы, Үстүү Ишкиннерде, Шом-Шумда, Чодураалыг-Сайырда малчыннар кино көрбейн турар. Көдээ ишчилерге кинону доктаамал көргүзер талазы-биле партия организациялары, көдээ Советтер күүскомнары кичээнгейни кошкатпазын үе шыңгыы негеп келген.

Кино четкизиниң ажылдакчылары ажылында чединмейиннерни бижыглавышаан, четпестерни катаптавас дээш ажылдап турар. Районнуң кино ажылдакчылары партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиин сорук кириишкиннг чугаалажып, съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде кирген. 1976 чылдың бирги кварталының планын сеанс, көрүкчү болгаш акша чыылдазы-биле чедиишкинниг күүседир дээш киночеткизиниң ажылдакчылары шудургу ажылдаар.

Б. КАРА-САЛ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

«Хоорай» шимчээшкинни башкарар

Эмге-тик чок автомобильдер бүгү делегейни шыва ала берген деп болур апарган. Хоорайларның кудумчуларынга хүнүң-не түс-түс, муң-муң машиналар маңнажып турар. Хоорай транспортунга дендии улуг ажыл-иш онаажып турар: олар кижилерни суггарып, чемгерер, хепкерер болгаш үлетпүрге чиг-этти чедирер продукцияны соор түр, хоорай чурттакчыларының, оон аалчыларының транспортка херегледин хандырар херек.

Ынчалза-даа автомобиль дыка улуг ажык-дузадан аңгыда, эвээш эвес берге айтырыгларны база салып турар. Оларның бирээзи — хоорайның кудумчуларынга болгаш оруктар белдирлеринге шимчээшкинни таарыштыр организастаары боор турар. Ол сорулганы оруктарның чырыткылыг айтыкчыларының янзы-бүрү аргалары-биле шиитпирлеп турар.

Казах республиканың найысылалы — Алма-Атада транспорттуң башкарылгазының «хоорай» дээр чаа системазын тургускан. Ону совет конструкторлар чогаадып кылган болгаш специалистерниң бодалы-биле алырга, мурнунда турган бүгү аргалардан артык таарымчалыг. Кудумчуларга машиналарның шимчээшкинин түс-түс черлерде боттуг байдалдарны ёзугаар таарыштырып турар.

Асфальтының адаанда эптеп, кылган тускай дамчыдыкчылар хоорай оруктарында шимчээшкинниң байдалының дугайын дыңнадып турар. Ол медээлерни ёзугаар электронуг санаалга машиназы шимчээшкинниң байдалын, машиналарның дүргедээшкинин тодараткаш, чырыткылыг айтыкчыларга таарымчалыг айтышкынны бээр. Транспорт-биле эң-не доллунган орукка «ногаан угланышкынны» бээр. Эргежок чугула апарза, дежурный оператор кандыг-бир светофорнуң ажылынга киржип болур. Амгы үеде Алма-Атада 32 орук белдирлеринде ындыг чаа система ажылдап турар, а келир үеде оларның саны 60 чедир көвүдээр.

ЧУРУКТАРДА: хоорайның оруктарында болгаш белдирлеринде байдалдың дугайын тускай дамчыдыкчылар шимчээшкин углап-башкарар төпче дыңнадып турар. Таарымчалыг айтышкынны электронуг санаалга машиназы бээр, ынчалза-даа херек апарганда дежурный оператор кандыг-бир светофорнуң ажылынга киржи берип болур: Алма-Атаның кудумчуларында.

Ю. КУЯДИННИЦ фотолары

(ПМА).

Бойдус — өңнүүвүс

Ыяштан олуртуулуңар

Бисти долгандыр турун турар арга-ыяш, кат-чимис, балык-байлак, аң-мең кижиниң сеткил-сагыжын сергедир, аңаа таалал чайгаар төрүттүнүп келирин билир бис. Ылангыя, кыжын-даа, чайын-даа арга иштинге чорууруувуска чаңгыс будук-биле будуп каан ышкаш сагындырар селбегер пөштерниң мөңге ногаан өңү кайы хире чараш ийик.

Оранның ол бойдус-байлаан камгалаар дугайында чазактың хоойлузу бар болгай. Ону амыдыралга боттандырары хамаатыг бүрүзүнүң хүлээлгези. Бойдустуң чайгаар бүткен байлаанда бистиң амыдырал-чурттаалгавыска ажыглавайн турар чүвевис чок.

Арга-ыяштың үнези кайы хире? Ону кым билбес деп! Янзы-бүрү хемчээлдиг тудугларны-даа тудар, бажың-балгадывыс чанынга-даа тарып өстүрер, оон будуктарын малдаганга-даа белеткеп берип турар болгай бис. Оон уламындан бо үеде чер-черде ыяш олуртулгазы база көвүдээн. Ол — бистиң келир үевис дээш сагыш салдышкынның бир херечизи. Чылдар эрткен тудум тараан ыяштың саны көвүдеп орар.

Ынчалза-даа бистиң аравыста ийи-чаңгыс харысалга чок кижилерниң уржуунда ыяш тарылгазы ээзинге четпейн баргылаар таварылгалар бар. Аңаа чижек кылдыр Чөөн-Хемчик районнуң девискээри Дагыр-Шеминиң Сорук деп черде чылдың-на малчыннар чайлаар чайлагның чоогунда делгем шөлдү Чадааның ыяш ажылагыйы чери ыяш тарып олуртур дээш улуг андазынныг тракторлар-биле аңдарып каапкан. Оон аңгыда, Мажалык болгаш Бажың-Тей чоогунда девискээрлерни база «С-100» деп тракторлар-биле аңдарган. Оон бээр элээн үе эрткен. Амга чедир ол черлерге чаңгыс ыяш-даа тарып олуртпаан. Мурнунда харын оон сиген кезип турган, ам кезер сиген безин чок.

Бойдустуң арга-ыяжын камнап, ону улам байыдып, бистиң келир үевистиң чурттаалгазын моон-даа каас, чараш болзун дээш бойдусту улам карактаар, хайгаараар ужурлуг бис.

О. КАРА-САЛ.

Будук, бүрүнү аштаар

1975 чылдың төнчүзүнде шылаалап чорааш Чөөн-Хемчик районнуң девискээри Кара-Хем, Бургангыг, Чаш-Ыяш, Узун-Ажык деп черлерни шуптузун эргий кылаштадым. Долгандыр шупту арга-арыг-биле бүткен төрээн Тывамның бойдузу магалыг-ла-дыр! Ында-мында аң-меңниң изи, оларның арттырып каан демдектери плези-биле көстүп, аргады чорган кижини чааскаанзыратпас чорду.

Ол-ла ынчап, бойдустуң каас-чаражын магадап чорааш Узун-Ажык деп черде Чадааның амыдырал хандырылга комбинадынга бижиглээн девискээрден ыяш белеткекчилериниң ыяш кезип турган черин көргеш, сеткилим хандан. Аңаа дыт, терек, хадыңны кескеш, ону чүдүрүп аппарган, а оон орнунда чаңгыс-даа будук арттырбаан чорду. Өрт айыылынга удур дүрүмнү шыңгыы сагып турары оон ыңдек.

Чадааның ыяш ажыл-агыйы чериниң ыяш белеткээр участогунда демги дег арыгсиглиг, корум-чурумнуг чүве чогун кайгап, кавайладым. Чоон чиңге будуктар, дооросштар чайгы хүн караанга курган каапан, ооңналган хевээр чыдырлар. Та каш чыл иштинде арыглаттынмаан, аштаттынмаан чүве!

Арга-арыгга өрт айыылын болдурбас хемчеглерни алыр туржук, боттары ындыг чурум үрээшкиннерин болдуруп турар организацияның удуртукчуларының харысаалга чогун кайгадым.

Ындыг хевирлиг четпестерни Чаш-Ыяш, Кара-Адыр, Кара-Тал, Чал-Орук дөп черлерде ыяш ажыл-агый участоктарының ыяш кескен девискээрлеринден база көрүп болур.

Үстүнде адааныңыс ийи чүректен кандыг түңнел үндүрүп болур? Ыяш кескен черин чөп ажыглап, оон орнун аштап, арткан будуктарын арыглап каан организацияларны мактаар херек, ол талазы-биле харыылаар ужурлуг турган, боттары чурум үреп турар Чадааның ыяш ажыл-агый чериниң база участоктарының харысаалга чок чоруун илередип, өзүгүр хемчээн алыр херек.

А. МОНГУШ.

СОНУУРГАКТАРГА

Солун коллекция

Значоктар, от хаптары, шоочалар, өөктер, шаңгар, самоварлар, авторучкалар дээш коллекционерлер черле чүнү чыгбас дээр. А Киев чурттуг коллекционер А. И. Муханың чыып алган коллекциязы база бир онзагай, солун боор турар. Ол үр үенин иштинде музыка болгаш музыкантылар дугайында каттырынчыг тоолдар, анекдоттар, карикатуралар, дээш янзы-бүрү солун чүүлдерни чыып келген. Ындыг материалдарны ол эрги солуннардан, журналдардан, чыындылардан ап турган. Ында музыка дугайында улустуң аас чогаалы, тывызыктар болгаш үлегер чугаалар база коскy черни ээлеп турар.

Ол чүүлдерин А. И. Муха чүгле чыып каан эвес, харында «Хөглүг аялга» деп ном кылдыр бөлүктеп каан. Киевтиң ном үндүрер чери ол солун коллекцияны ном кылдыр үндүрген.

(СЭТА-ның корр.).

• • •

ЧААНГА ТУРАСКААЛ

Малайзияның Перак штадындан Телук деп хоорайже бар чыдарга, демир-орук белдиринде: «Мында 1894 чылдың сентябрь 17-де бодунуң воданын камгалааш, чоруп орган поездиниң рельстен ойтур октапкан чааныны хөөржүткен» деп бижиктиг тураскаал самбыра бар.

А херек кырында ол самбыраның тыптып келген төөгүзү мындыг: ол хоорайже чоруп орган поездиниң башкарыкчызы удуй бээрге, орук белдири черге келгеш, поезд рельстен чаңылган. Кем-херекке онаажырындан корткаш, демир-орук компаниязының ээлеринге кажар машинист чаан чая идипкен деп мегелээн. Машинистке бүзүрээш, оон херээн келдереткен. А «дидим» чаанга тураскаал бижиктиг самбыраны поездиниң чайылган черинге тургускан.

Соолунде барып херектиң алыс шыны билдинген-даа болза, чаанга тураскаал ам-даа туруп турар.

С. БЫЧКОВ.
(СЭТА-ның корр.).

XII ОЛИМПИАДАДА

СЭТА-ның тускай корреспондентилери А. Ермаков, В. Кукушкин, Ю. Хромов оларның Инсбруктан дамчыдып турары болза:

Ак олимпиаданың баштайгы хүннеринден эгелээш, бистиң делегацияның клуву ажыттынган, ону «Снежок» («Харжыгаш») деп адаан. Клубта телевизор, кинофильмнер көргүзер экран бар. Бистиң олимпийжилерниң ужуражылгалары, тиилекчилерге алдар болдурган байырлалдар аңаа эртип турар.

Спорттуң алдарлыг мастерлери деп аттарны олимпиаданың чемпионнары Галина Степанскаяга, Татьяна Авериннага, Николай Крутловка, Сергей Савельевке, Николай Бажуковка, ССРЭ-ниң алдарлыг тренерлери деп хүндүлүг атты Борис Стянинге, Юрий Чистяковка, Борис Быстровка тывыскан.

Хүндүлүг аттарның тывыскынын байырлыг байдалга болган. Олимпиаданың маадырларынга совет делегацияның удуртукчузу С. П. Павлов байыр чедирген. Космонавтар Алексей Леонов, Валерий Кубасов хүндүлүг аалчылар болуп аңаа олуруушкан. Делегейниң эң-не шилиндек спортчулары Инсбрукта чыгаып келген олимпиадада киржип турар, аңаа тиилелгени чедип алыры хүндолуг болгаш улуг херек-тир деп Леонов чугаалаан.

«Снежок» клувунга Александра Пахмутова биле Николай Добронравовтуң чаа ырызы февраль 9-та бир дугаар чаңгыланып үнген, ону спортчуларга тураскааткан. «Альпий харжыгажы» деп чаа ырыга бүгү кижилер таарышкан.

— Олимпиада өске-даа ырларны чогаадырынга дузалаар. Чүге дээрге спорт темазы биске колдуг чоок. Николай Добронравов-биле кады бүгү-ле улуг-улуг маргылдааларга киржип, бистиң спортчуларны деткиир күзелдиг улус бис — деп, Александра Пахмутова чугаалаан.

Олимпий суурунда хаакчылардан өске бүгү маргылдааның киржикчилери чурттап турар. Ол болза ийи он хире хөй каът бажыңнардан тургустунган. Олимпийжилерни 4000 ажыг кижи ажаап, чемгерип, бараан болуп турар. Рестораннар эртенгиниң 6 шакта ажыттынгаш, дүнекиниң 23 шакка чедир ажылдаар.

Олимпий суурунуң медицина албаныныц кижилериниң ажылы хөй эвес деп санап турган. Грипп эпидемиязындан болгаш соокка доңганындан аарааш 250 олимпий оюннарының киржикчизи эмнедип турар.

Олимпий суурунуң хаалгазын кежээ 11 шакта хаар. Олимпийжилерниң чурттап турар черлеринге, суурнуң девискээринге 22.00 шактан эгелеп ырлыжыны сагыыр. Спортчуларга дыштыг болгаш ханы уйгу херек.

• • •

ТИИЛЕКЧИЛЕР

КОНЬКИ 500 МЕТР. Бо хемчээлге эр улустуң аразынга болган маргылдаага ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү Евгений Куликов олимпий чемпиону атка төлептиг болган. Оон хары ам 25, студент, Ленинград хоорайда чурттап турар. Улуг спортче баштайгы базымын 1964 чылда кылган.

Ол студентилерниң «Буревестник» спорт ниитилелиниң кежигүнү. Евгений Куликов Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнүнге 1973 чылда кирген. Ол 500 метрге делегей рекордунуң тургузукчузу.

1972 чылда Саппорога болган олимпий оюннарынга 500 метрге үшкү черни ээлээн совет спортчу Валерий Муратов бо удаада 500 метрге мөңгүн медальдың ээлекчизи болган. Москва чурттуг 29 харлыг конькичи, ССРЭ-ниң каш дакпыр чемпиону, 500 болгаш 1000 метрлерге делегей рекордун тургузуп чораан.

• • •

ХААК СПОРТУ. Коми АССР-ниң найысылалы Сыктывкар чурттуг 23 харлыг Раиса Сметанина херээженнерниң 10 километрниң хаак оруунга бирги черни алгаш, XII кышкы олимпий оюннарының чемпиону болган. Ол «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң кежигүнү, ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнүнге 1971 чылда кирген.

Финляндияның 28 харлыг хаакчызы Хелена Такало мөңгүн медальды чаалап алган. Пюхякумпу хоорайда садыгжылап турар.

Хаак спортунга Совет Эвилелиниң каш дакпыр чемпиону Галина Кулакова үшкү черни ээлээн. Оон хары ам 33. 1972 чылда Саппорога болган XI кышкы олимпий оюннарынга Галина Кулакова үш алдын медальды чаалап алган.

(СЭТА).

• • •

ФИГУРЛУГ ЧҮҢГУЛААШКЫН. Спортчу таңцы 1. Людмила Пахомова — Александр Горшков (ССРЭ) фигурлуг чүңгулаашкынның бо хевиринге алдын медальга төлептиг болганнар. Бо өг-бүле Москва чурттуг. Спорттуң алдарлыг мастери 29 харлыг Людмила — балетмейстер, оон эжи — башкы. 1970, 71, 73—75 чылдарның Европа, 1970—1974 чылдарның делегей чемпионнары.

2. Ирина Моисеева — Андрей Миненков (ССРЭ) мөңгүн медальды алганнар. Ирина 20 харлыг, Андрей 21. Кайызы-даа студентилер. Олар ССРЭ, Европа, делегей чемпионаттарының каш катап шаңналдыг черлерин ап чораан. 3. Коллин О коннор — Джим Миллз (АКШ) хүлер медальга четкен.

• • •

Саннар болгаш медальдар

Ак олимпиадада киржип турар командаларның февраль 10-да байдалын алырга:

ССРЭ — 109 санныг, ГДР — 84 санныг, АКШ — 42, ФРГ — 31, Австрия — 29, Финляндия — 26, Швейцария — 14, Канада — 11.

Чаалап алган медальдарының саны ССРЭ — 16 (8 алдын, 3 мөңгүн, 5 хүлер), ГДР — 12 (5 алдын, 4 мөңгүн, 3 хүлер), АКШ — 7 (1, 3, 3), ФРГ — 5, Австрия биле Финляндия — 3-3.

(СЭТА).

Үш ийистер

КАРАГАНДА. Ажылчыннар Евгения биле Николай Маргурларның өг-бүлезинге төрүттүнген үш ийис уругларны Вера, Надежда, Любовь деп адаан. Ам аныяк не болгаш оон баштайгы уруглары божудулга бажыңындан үнүп келген. Өг-бүлезинге оларны солун чүүл манап турган: хоорай Советиниң күүскому үш өрээлдиг чаа квартираны тускайлап берген, а профэвилел организациялары уруглар мачк-хеени болгаш хөй олуттуг тергежигешти белекке тывыскан. Аныяк ада-иеге акша дузаламчызын база көргүскен. Чаа төрүттүнген уругларны дуржулгалыг педиатр эмчи хайгаарап турар.

(СЭТА)

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, соңгу районнарга хар чагар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 5—10, өскелеринге 18—23 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 20—22 градус соок болур.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

7.30 — XII Кышкы олимпий оюннарында. Фигурлуг чүңгулаашкын. Эр улус. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

9.50 — «Ференц Лист». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.

МОСКВАДАН

11.00 — Медээлер.
11.10 — «Спортлото» тиражы. Өңнүг.
11.20 — «Челээштер кайын кээп турарыл». Документалдыг өңнүг фильм.
11.35 — «Съездиден съезд чедир». «Совет Грузия». Өңнүг.
13.35 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү сериязы.
14.45 — Киножурнал.
14.55 — XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.
17.30 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм.
18.20 — Телемедээлер.
18.30 — «Хөй-нити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
19.00 — «Батут». Документалдыг фильм.
19.10 — Телемедээлер.
19.25 — «Дагдыныкчылар». Дамчыдылга.
19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — Медээлер.
20.15 — «Спортлото» тиражы. Өңнүг.
20.25 — «Алазының аргазы». Документалдыг телефильм.
20.40 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү сериязы.
21.50—22.00 — Чапсар.
22.00 — Чогаалчы И. Друценин чогаалдыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында.
22.45 — XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.
23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

Чаа кинону көрүңер

М. Горький аттыг студияга Илья Фрэзтиң режиссерлап тургусканы «Ону эртпээн бис» деп чаа өңнүг кинофильм республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн. Кинода кол рольдарны Наталья Рычагова, Борис Токарев, Татьяна Канаева, Андрей Ростоцкий, Антонина Максимова олар ойнаан. Операторy — Михаил Кириллов.

Тываның электри четкизи 1, 2 класстың чолаачылары, котёлдар машинистери болгаш бойлер дерекселдерниң башкарыкчылары, трактористер херектелип турар.

Тываның электри четкизиниң адрези: Кызыл хоорай, Тываның электри четкизи, кадр килдизи. Эртенгиниң 8 шактан 17 шакка чедир хүлээп алыр. № 3 автобус-биле «Электростанцияга» чедир чоруур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ону эртпээн бис» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 9.15, 11.05, 15.15, «Марияга алмазтар» 12.55, 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «От бүргээн далай» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хүндүскү сеансче ийи билет» 15.00, 16.40, «Тамирде даң хаяазы» 16.50, 20.30 шактарда.

Дайынчы Догдук-Бораевич Чоодуга Кызыл КАИ-зиниң 1970 чылдың февраль 3-те тывысканы ВЕ сериялыг 87999 Г дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен ужурундан оау күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 75
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00255.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 36 (10021) 1976 чылдың февраль 13, пятница

1925 чылдан үндезилеттинген

Өртээ 2 кеп.

БИР МИЛЛИОН ПУД

ДОНЕЦК ОБЛАСТЬ. Константиновскиниң химия заводу тоску беш чылда бир миллион пудтан ажыг чемишчидилгелерин пландан ажыр кылып үндүргеш, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен болгаш онгу беш чылдың эгезинден тура база-ла шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Завод коллективи бо беш чылда оон-даа хөй продукцияны бээр дээш сорунгуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Н. П. Куринага удурткан коммунистиг күш-ажылчы ээлчегниң кежигүннериниң суперфосфат цегинде ажылдап турары.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Капитал тудуг онгу беш чылдың баштайгы айында

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка киришпишаан, республиканың тудугжулары 1976 чылдың баштайгы айында чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Республикада күрүнениң капитал салыышкыннарының ниити хемчээли январь айда 3623 муң рубльге шиңгээттинген, эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден 21,5 хуу улгаткан. Тудуг-монтаж ажылдары 3171 муң рубльге кылдынган.

Тудуг организацияларының 286 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган болгаш айның планының онаалдазын 100,5 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 7,7 хуу хөй. Баштайгы айның планын чедиишкинниг күүсеткеннерге «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели, «Тыва тудуг» трестиң №№ 42, 48 эргелелдери, «Тыва кодээ тудуг» трестиң №№ 62, 586, 957, 958, 463 КМК-лары, «Тыва септелге тудуг» трест болгаш оон-даа өскелер улуг киирген.

Бо чылдың январьда 228 муң рубльдиң кол фондулары ажыглалга кирген, оон иштинден бүдүрүлге объектилеринде 116 муң рубльдиң фондулары эгиттинген.

449 дөрбелчин метр чурталга шөлүн республиканың чону алган, азы эрткен чылдың ол үезинде 208 дөрбелчин метр хөй болган.

Ынчалза-даа тудугжулар капитал салыышкыннарының шиңгээлдезин болгаш тудуг-монтаж ажылдарының планын чүгле 43 болгаш 47,8 хуу чедир күүсеткен.

Чурталга шөлүнүң тудуунга 1052 муң рубльдиң капитал салыышкыны чарыдаттынган, ол дээрге планда кордунгениниң 62,1 хуузу болур. Ол ышкаш культура амыдырал объектилериниң тудуу база хожудаңгай темпилиг чорупт турар.

Республикада ниитизи-биле тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы январь—декабрь айларда 102,2 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле эки көргүзүглерни Чер ажылы кылыр тудуг эргелелиниң, № 62 КМК-ның, «Тыва суг тудуг» трестиң, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелдиң, «Северовостокэлектромонтажтың», «Востоксантехмонтажтың» коллективтери чедип алган.

Тудуг-монтаж ажылдарының өртек-үнезин чиигедириниң хемчеглерин тудуг организацияларының дыка хөй коллективтери боттандырбаан. Оон уламындан январь—декабрь айларда тудуг-монтаж ажылдарының өрт-үнези пландан ажыр 3079 муң рубльге улгаткан. Кол улуг трестерде «Тыва тудугда» — 1048 муң рубльге, «Тыва кодээ тудугда» — 1827 муң рубльге тудуг-монтаж ажылдарының өрт-үнези планда кордунген деңнелинден бедээн.

Тудуг-монтаж ажылдарының өрт-үнелиниң чиигелдезин «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелдиң, «Тыва суг тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестерниң коллективтери чедип алган.

Үстүнде айыттынган фактылардан алырга, республиканың тудугжулары улуг ажыл-агыйынга эрткен айда улуг өреңиг арткан.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган бо хүннерде тудуг ажылында четпестерни чайладыры-биле хожудап турар коллективтер мурнакчыларга деңнежир дээш бүгү хемчеглерни алыры чугула.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
Статистика эргелелинде капитал тудуг талазы-биле килдизиниң начальниги.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

ТУРАН. (Телефон-биле). 1975 чылда улус ажыл-агыйның планын хуусаа бетинде күүседир болгаш тоску беш чылды чедиишкиннииг доозары дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни чедип алгаш, Бии-Хем районунуң «Кызыл тараачын» совхозу СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң «Тоску беш чылда шылгаралы дээш» деп тураскаал демдээ болгаш СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ону тывысырынга тураскаатхан байырлыг хурал совхоз төвүнге болуп эрткен.

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин партия болгаш чазактың бедик шаңналын совхозтуң төлээлеринге байырлыг байдалга тывыскан.

Хуралдың төнчүзүнде совхоз бүдүрүлгезиниң ийи чүс ажыг мурнакчыларын тураскаал белектер-биле шаңнаан.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ШАЛЫПЧЫ ТУДУГДА

«Сибирьтехмонтаж» трестиң монтажчылары «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ниңги ээлчээниң кол корпузунуң тудуунда монтаж ажылдарын кылып турарлар. Үлекчи белдирлерни ыяк тудуштурар металл конструкцияларны олар эптеп, графикти мурнады ажылдап, хүн нормазын 160—170 хуу чедир күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) эптекчилер звенозунуң удуртукчузу Николай Коновалов, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу прораб Владимир Шапринский, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг бригадир Иван Жолоб оларның схема-биле танышып турары.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ЧООКШУЛААН ТУДУМ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ниңги ээлчээнде тудугжулар, монтажчылар СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнде ол чугула тудугну ажыглалга киирер дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Тудугнуң кол штабынче объектилерниң ажылының доозулганының дугайында рапорттар хүн бүрү кээп турар.

Ажыглалче реакторная кирген, чамдык тек удаазыннарының монтаж ажылы кылдынган, кол корпусче руда чедирер агрегаттарда ажыл база доозулган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ниңги ээлчээниң тудуунда арыглакчыларның ылгап үндүрген артынчыларын ырадыр цех бир кол тудугта база хаара-жык турар. Февральдың 9-та № 3 хуваакчы подстанцияже болгаш № 225 трансформаторлуг подстанцияже доктаамал схема ёзугаар электроэнергияны дамчыттынган.

Ол чугула ажылды Красноярскиниң болгаш Черногорскиниң электромонтажчылары комбинаттың энергетика албаның специалистери-биле кады кылып чорутканнар. Амгы үеде олар 500—500 киловатт-шак күчүлүг ийи электрошпилчедикчини ажыглалга киирериге белеткеп турарлар. Ол ажыл доостурга № 161 конвейер шимчеп эгелээр, оон уламындан руданың артынчыларын ырадыр цех белен болур.

ПЛАНДАН АЖЫР 200 ТОННАНЫ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи эрткен доозукчу чылда эки түңнелдиг ажылдаан. ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министерствозу болгаш ол үлетпүрнүң профэвилел ТК-зы СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур 1975 чылдың дөрткү кварталында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелин үндүргеш, фабриканың коллективинге министерствонуң болгаш профэвилел ТК-ның Кызыл тугун, бирги чергениң 15,5 муң рубльдиң шаңналын тывыскан.

Комбинаттың арыглал фабриказының коллективи 1975 чылда даг-дүгү бүдүрериниң планын 102,1, а барааннык продукция бүдүрерин 100,5 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгеге 53 чаа дериглелерни эптеп тургускан, 160,8 муң рубль экономиктиг ажыкты берген 31 чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткен, продукцияның өрт-үнезин чиигеткениниден 100 муң рубльдиң оруулгазы алдынган.

Арыглакчылар онгу беш чылдың баштайгы чылында 107 муң тонна даг-дүгүн, оон иштинден чеди муң тоннаны пландан ажыр бүдүрерин база партияның XXV съездизинге чедир 200 тонна даг-дүгүн пландан ажыр бээр хүлээлгени алган. Амгы үеде арыглакчылар алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир. Февральдың эгезинде-ле Тораэн чуртка пландан ажыр 220 тонна даг-дүгүн бүдүргеш, хүлээлгеден 20 тоннаны хөйүү берген. Күш-ажылчы чарыштың мурнуку одуруунда улуг мастерлер Ф. Беспаловка удурткан № 3 ээлчег, М. Кызыл-оолга баштаткан № 2 ээлчег чоруп турар. Ниитизи-биле 1667 тонна даг-дүгү бээр планныг тургаш, Абазаже 1825 тоннаны чудуруп чорутканы болгаш дамчыдылга сеткилинче 149 тонна даг-дүгү кирген.

Онгу беш чылдың баштайгы айында социалистиг чарышка бирги черни ээлээн белен продукция участогунуң улуг мастери Л. С. Никитинага удурткан № 2 ээлчег эң бедик көргүзүглүг болган.

Арыглакчылар съездиниң ажыттынарынга чедир арткан хонуктарда хүлээлгезинден ажыр ам-даа хөй тонна даг-дүгүн бээр дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

ЧУРТТУҢ ФЕРМАЛАРЫНДА КЫШТАГЛААШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Ам чурттуң фермаларында хүн бүрүзү шалыпчы күш-ажыл-биле хайныкчан. Мал чемин чептүг чарыгдавышаан, малчыннар кыштаглаашкынны организастыг чорудуп, тоску беш чылдың доозукчу чылында чедип алдынган көргүзүглерни быжыглаарынче болгаш эмижидеринче чүткүп турар.

Агаар-бойдустуң байдалдары нарын берге турза-даа, организастыг чорутту, ажыл-агыйның бот-оруулга-чарылгазын ажыглааш, колхозтар болгаш совхозтар 1975 чылда эът, сүт, чуурга бүдүрерин кевүдеткен. Чижээ, ажыл-агыйлар малды болгаш кушту дириг деңзи-биле 14954 муң тоннаны саарган азы ооң мурнунда чылдыындан үш хуу хөй болган деп, ССРЭ-ниң ТСЭ-зи дыңнадып турар.

Белгород, Липецк, Ростов областарда, Алтай болгаш Хабаровск крайларда бүдүрүлгениң үлетпүр технологиязын ажыглап турар дыка хөй ажыл-агыйлар аразының каттышкыышкыннары, специализастаттынган ажыл-агыйлар болгаш бүдүрүлгелер онза эки ажылдаан деп, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Л. С. Стефанюк СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Ол ышкаш Москва, Ленинград, Кострома болгаш өске-даа чамдык областарның мурнакчы ажыл-агыйлары малдың продуктулуун бедидериниң күсели-биле бүдүрүүшкүнүн база-ла кевүдеткен.

Ооң-биле чергелештир дыка хөй областарга малдың продуктулуу элээн кудулаан. Чижээ, Казахстанның, Россия Федерациязының чамдык областарының колхозтары болгаш күрүне бүдүрүлгелери 1974 чылдыындан куду деңзилиг мыйыстыг бода малды күрүнеге садып турган. Өреңиг болуп арткан ажыл-агыйларның дугайын онзалап чугаалаза чогуур: чуртта ниитизи-биле оларның саны ийи хуу өскен. Чижээ, Молдавияның, Туркменияның, Казахстанның, Киргизияның дыка хөй колхозтары, совхозтары болгаш өске-даа күрүне ажыл-агыйлары улус ажыл-агый планын күүсетпээн.

Эрткен чылын сүт-барааны фермаларының ажылдакчылары күжениишкинниг ажылдаан. Грузияның, Азербайджанның, Таджикистанның, Узбекистанның ажыл-агыйлары сүт бүдүрерин кевүдеткен. Ынчаарга ол черлерге немелде өзүлдениң хөй кезиин инектерниң продуктулуун бедидериниң күсели-биле чедип алган. Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары чыл дургузунда шупту 60702 муң тонна сүттү бүдүрген. Немелде өзүлде 153 муң тонна болган.

Чылдың түңнелин бөгүн, кыштаглаашкынның чорупт турар үезинде, анализтеп көөрү чугула. Сүт саалдазын, малдың продуктулуун кудулатпазы кончуг чугула. Москва, Ленинград, Кострома, Камчатка болгаш өске-даа элээн хөй областарның сүт фермаларының ажылдакчылары үлегерлеп алырынга төлептиг чижекти берип турар. Олар кыштаглаашкынның баштайгы айларында (октябрь-декабрь) сүт бүдүрерин сес болгаш оон-даа хөй хуу кевүдеткен.

Эрткен чыл куш фермаларынга-даа шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглеттинген. Колхозтарга болгаш совхозтарга чуурга бүдүрери 33440 миллион болган — ол ооң мурнунда чылдыындан чеди хуу хөй.

Амгы кыштаглаашкынның кол сорулгаларының бирээзи болза, мал чеминиң курлавырларын камналгалыг, чептүг чарыгдаары дээш демисежилге база улуг ужурлуг. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче орук (Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының кол утказы чогум-на ында болуп турар) херек кыры-н-да боттуг ажылга шилип алдынган: килограмм чем бүрүзүн ыяк белеткээш, малга бээри; протеинниң чедишпейн турар кезээн карбамидтиң, саваңны аммиак суу-биле азы диаммоний-фосфат-биле болбаазырадырының күсели-биле дуглаары. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, сорулга ындыг: бар мал чеминге — хөй продукцияны алыр, малдың базының менди кадагалаарын хандырар.

Москва.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

МУРНУКУ ОДУРУГДА—СЪЕЗД ДЕЛЕГАДЫНЫҢ БРИГАДАЗЫ

Азербайджан ССР-ниң Жлановскиде В. И. Ленин аттыг совхозта комплекстиг механизастаан бригаданың ховенчилери ховен тарыыр хөрзүн пиниртээшкининиң ол республикада бир-ле дугаарында доостаан. Ук бригаданы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Сардар Ниралиев баштаан.

Часкы хову ажылдарынга бригада баш удур эки белеткедиг. Сеялкаларны, хүгүйлүг тракторларны база септээн. Бүгү 240 гектар участокка ховен тарылгазын калбак одуругдуг деңнилгелиг арга-биле чорудар. Ам плантацияларже суперфосфатты болгаш органиктиг чемишчидилгелерни немей тен турар. Беш чылдың баштайгы чылында С. Ниралиевтиң бригадазы бир муң тонна ховенни бүдүрерин хүлээнген, ол болза планнаттынганындан бүдүн чартык катап хөй-дүр. Барык бүгү дүжүттү машиналар-биле ажаарын шиитпирлээн.

ДҮЖҮТКЕ УТКУШТУР

Брянск областың Клетнянск районунуң ажыл-агыйлары бо чылдың дүжүдүнге органиктиг чемишчидилгелер белеткээр талазы-биле онаалданы областа бир дугаарында күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинде турганындан ийи катап хөй, 270 муң тонна компосту шөлдерде чедирген. Тарылга шөлдеринче ам-даа чүс муң тоннадан эвээш эвес органиктиг чемишчидилгелерни чедирип тегерин төлевилээн.

Областың өске-даа ажыл-агыйлары база чемишчидилгелер белеткээрин графикти мурнады чорудуп турар. Чаагай үнүш-дүжүттүң чеди чүс ажыг отрядтары шөлдерде ажылдап, олар ам бедии алды чартык миллион тонна торфту болгаш өдекти шөлдерде чедирген. Брянск областа картофель кол культура болуп, 120 муң ажыг гектарны ээлээн. Ынчангаш компостарны ону тарыыр шөлдерже бир дугаарында чедирип турар. Чер ажылдакчылары бо чылын гектардан-на 140—150 центнер картофельди алырын планнап турар.

ТЕРГИИН МАСТЕР

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. А. Журавлевту Ленинградтың профессионал-техниктиг училищелериниң эң тергиин мастерлериниң дагдыныкчызы деп адаан.

Ажылчын педагогтарның Күш-ажыл ордузунга болган ужуражылгазының үезинде ажылчын аңгының салгакчыларын кижизидип турарларының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хүндүлел бижиин аңаа тывыскан. Б. А. Журавлевтуң адын ленинградчы дагдыныкчыларның хүндүлел дептеринде киир бижээн. Арматурщиктиң түскай эртемин ол ийи чыл мурнунда кижизидикчиниң профессиязынга солаан. Ам ооң үлегерин ёзугаар муң-муң ленинградчы чаартыкчылар аныяктарны шефтеп турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ—ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эстонияның пөс кылыр «Балтийская мануфактура» комбинадының пөс аргыкчызы, партияның XXV съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Зинаида Агафонова СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң чугула чүүлүн күүсеткениниң дугайын рапорттаан. Ол чыл эгезинден бээр пландан ажыр 25 муң метр пөстү берген.

Мурнакчы ажылчын ажылдаар дериглер зоназын калбартыр дээш шимчээшкинниң Эстонияга эгелекчизи болган. Ол ам норма ёзугаар 19 станоктуң орнунга 31 станокта ажылдап турар. З. Агафонованың ... республиканың хөй-хөй пөс-таавычылары деткээн.

Бүдүрүлгениң хоочуну ол кижи дериглерни тергиин эки билир. Ынчангаш ол шак санында-ла он-он метр пөстерни пландан ажыр бүдүрүп турар.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

Амурда-Комсомольскиде «Амурсталь» заводтуң коллективи съездиге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип, пландан ажыр 1200 тонна канны бергенин рапорттаан. Ыракта Чөөн чүкте кара металлургияның бо баштайгы бүдүрүлгези баштайгы эзилдирин Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында берген. Баштайгы миллион тонна канны бүдүреринге ол бүдүрүлгеге он бир чыл негеттинген. Ам ынча хемчээлдиг металлды чыл четпес үе иштинде эзилдирип турар. Ол болза, бүдүрүлгениң техника талазы-биле чаарты дериттингенинин, металлургтарның мергежилиниң улам өскениниң түңнели-дир.

НОМЧУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫР

Ленинград хоорайның прозаиктеринден, шүлүкчүлеринден болгаш драматургтарындан тургустунган чогаалчы бригадалар Ленинград областың янзы-бүрү районнарынче чорупкан. Ында совет литератураның хүннери эгелээн.

Литературалыг неделяның программазында — Ленинградтың В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанциязының энергетиктериниң, Киришскиниң нефть сайзырады ажылдап кылыр заводунуң коллективиниң, Луганың малчыннарының, Ладоганың балыкчыларының мурнунга чогаалчыларның отчёттары.

Ленинградтың чогаалчылар организациязының бүгү «чогаадыкчы цехтериниң» беш ажыг төлээлекчилери СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаткан литературажы ужуражылгаларга киржир.

(СЭТА).

Колхозтарның отчёт-соңгулдалыг хуралдары чоруп тур

ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Эрзин районнуң чарыштыг «Коммунизмче орук» биле «Чаа орук» колхозтарының отчёт-соңгулдалыг хуралдары болуп эрткен. Колхозтарның даргалары М. Дугер, В. Хемер-оол олар боттарының илеткелдеринге эрткен отчёттуг үениң дургузунда кылдынган ажылдарны түңнеп көргүзүп, ажыл-агыйларда бар четпестерни айтып база перспективтиг пландарга доктаагаш турар.

Эрткен 1975 чылда «Коммунизмче орук» колхозтуң ажылчыннары ниитиниң малының баш санын өстүрериниң чыл планын инекти 107, хойну 101, чылгыны 120 хуу күүсеткен. А мал ажылының продукциязын курунеге дужаарының планныг даалгаларын мынчаар боттандырган: сүт—100,3, эът—61, дүк—91 хуу. Ол ышкаш төрүүр 100 баш малга онаалдып 89 хураганы, 69 бызааны, 71 кулунну камгалап алган. Үстүнде айыткан адырлар ваайы-биле «Чаа орук» колхозтуң көргүзүглери мындыг: малдың баш санын өстүрери — хойнуун—100,5, чылгының—110,2 хуу. (Мыйыстыг бода малды өстүрериниң курунге планы күүсеттинмээн). Мал продукциязын курунеге дужаар талазы-биле: сүт — 100, эът—68,8, дүк—100 хуу. Төрүүр 100 малга онаалдып 100 кулунну, 43 бызааны, 82 хураганы камгалап алган. Моон алгаш көөрге, кайы колхозтуң кандыг адырларда «аскап» турары билдингир-дир.

«Коммунизмче орук» колхозтуң хойжу бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка эки көргүзүглерни № 2, 3 бригадалар чедип алгылаан. Эрткен чылын колхозтуң 15 малчыны 100 хойга онаалдып 90-дан өру саныг хураганнарны камгалап алган. Ажылынга мергежилин бедидип, мал продукциязының бот-үнезин чиигедип, малдың ажаалдан чемгерилгезин амгы үениң зооветеринарлыг негелделеринге дүүштүр чорудуп, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип турарларының саны чыл келген тудум өзүп орар.

Ол ышкаш чединмес чүүлдер «Чаа орук» колхозтуң колхозчуларында база эвээш эвес. Бетинде чижек: мал төлүн мендии камгалап өстүрер талазы-биле 21 малчыны боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн.

Чединмес чүүлдер-биле кады кайы-даа колхозтуң ажыл-херээнде четпестер база эвээш эвес дээрзин илеткел кылганнар-даа, сөглеп берген эштер-даа демдеглээн.

— Мал ажылының бедик деңнелге чорудары чүгле малчыннарның боттарындан эвес, харын ол талазы-биле тускай эртемниглерден улуг хамааржыр деп чүве билдингир. Ындыг турбуже бистиң специалистеривис малдың уксаазын экижидеринче, продуктулуун бедидеринче, оон бот-үнезин чиигедиринче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Ол ышкаш малдың янзы-бүрү аарыглардан өлүп хораар чоруунга улуг демиселди бистиң мал эмчилеривис дыка кошкак чорудуп келгенниң түңнелинде чүгле эрткен чылын безин 1106 баш хой өлген. Бригадирлерниң, тускай эртемниглерниң учёт-отчетту эрестей кылып турарындан малдың ис чок чидер чоруу көвүдээн. Чамдык малчыннар мындыг байдалды ажыглап, ниитиниң малын чөпшээрел чок чиир, кара туразы-биле орнап, солуур чоруктар бар. Өлген азы читкен малдың орнунга деңнелдеви кошкак малды салыры үргүлчүлеп турар. Ол дээрге малга ажылдаар кижилерни эки шилип албайн, чамдык харысаалга чок колхозчуларны малчыннадып ап турарындан болуп турар-дыр.

Амгы үеде колхозтуң ветучастогунда (эргелекчизи В. Донгак, улуг эмчи Р. Шакуров) 5 мал эмчизи ажылдап турар. Ынчалза-даа олар малчыннарның үргүлчү кезип, чогуур өйүнде дуза көргүспейн, чүгле суурга экелген малдарны эмнээринге өйлежи бергилээр. Малдың халдавырлыг аарыгларынга улуг хиналдаларны, эмнээшкиннерни чогуур өй-шаанда чорутпайн турганындан эрткен чылын колхозтуң сүт-бараан фермазында инектер бруцеллёз аарыглыг болганы илерээн. Оон ангыда өлген малдарның актызын саадап тургузар таварылгалар бар. Мындыг байдал бистиң колхоз баштаар черниң, партия, совет органнарының талазындан удуртулганы, негелдени кошкатканывыстан тургустунган деп чүвени маңаа мынча уржурлуг бис—деп, «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы бодунуң отчёттуг илеткелинге чугаалаан.

«Чаа орук» колхозтуң даргазы В. Хемер-оол илеткелинге үстүнде айытканывыс мындыг фактылар бо колхозта база эвээш эвес дээрзин демдеглээн.

— Сөөлгү үеде ниитиниң малын чидирип, самчыгдаар, оорлаар чоруктарның хой апарганы колхозчу кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин дүвүредир уржурлуг. Чүгле эрткен чылын безин 1825 хойнуң өлгени, 251 хойнуң читкени бистиң ажыл-агыйывыска кончуг улуг когарал болбушаан, бистиң мал талазы-биле тускай эртемниглеривистиң багай ажылдап турарын херечилеп турар-дыр.

Бода малдың одар-белчиирин орта таарыштырып, кажаа-хораазы өй-шаанда эки септеп-селип албайн турарывыстан база хуулзинген ажылга эъ-харысаалга чок кижилерни кадарчыладып ап турганывыстан 1974 чылда төрүүр 100 инекке онаалдып 45 бызааны, а эрткен чылын чүгле 43 бызааны алганывыс дыка хомудаанчыг болгаш дүвүренчиг.

Кыштың байдалы эки боорга колхоз баштаар чери мал ажылында удуртулганы кошкаткан, оон түңнелинде сөөлгү үеде малдың өлүп хораар чоруу көвүдээн. Специалистер фермада, хойжу бригада бүрүзүнде бижыттааттынган болза-жок, мында мал чеминиң рационун тургуспайн, чарыгдалын контрольдавайн турар. Олар кайда, кандыг малчында дүс, комбикорм, сүт сөөртүлгезин үстү бергенин безин билбес болгулаар...

Бо айыттынган четпестерни кыска хуусаада чайлаткаш, өңгү беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш боттарывыстың социалистиг хүлээлгелеривисти чединиишкинниг күүседир дээш, бүгү күштү мөөңнеп ажылдаар ужурлуг бис—деп, В. Хемер-оол бодунуң илеткелинге түңнеп чугаалаан.

Хуралга санал берген эштер ажыл-агыйда бар четпестерни чидии-биле шүгүмчүлеп, оларны чайладыр талазы-биле кандыг ажылдарны кылып чорутса эки дээрзин демдеглээнниер.

Татьяна БАЯНОВА («Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу):

— Малчыннарның кыштаглаарында чаңгыс-даа чурттаглга бажыңнары чок. Тудугжулар кажаа тударда төлевилел барымдаалавайн турар. Ынчангаш кажаалар чавыс. Сүг сөөртүлгезин үзүктели бээр, доктаамал суггарбаска, хойнуң дүгү дүжер боор-дур.

Сови АЛДЫН-ООЛ («Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады):

— Хүр кыжын малды эки ажаап кадарарга, хой немелде чем негеттинмес боор чүве. Оон бир чижээ бо-дур: эрткен чылын өөм ишти-биле 500 ажыг иргин кадарып кыштааш, чүгле май айда бөрүп бүдүн чартык машина суле чидирткеш, курунеге дужаарывыска, бирээзиниң-не ортумак диргин дензизи 48 кг болган. Оларның 80 хуузу дээди сортка хүлээп алдынган.

Оон аңгыда машина-техникага камналга чок, ону оорлап мунар, үрээр кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудары чугула. Харын-даа машина үрээр кижи-биле мал самчыгдаан кижиниң деңнеп көрүп, негелдени бир аай тургузар болза эки деп боддар мен.

Куңгаа БАДАА («Коммунизмче орук» колхозта бригадир-зоотехник):

— Аът мунуп алгаш малчыннар кезиириниң шуут ыткандыр бис. Чүве-ле болза машина херек хээрге, ол каш-чап-даа таарышпас. Мындаа кезек када бензин үзүктелип, машиналар чорувастай бээрге, чаңгыс-даа малчыннар кезип турган мал эмчизи чок болган болгай. Бо практиканы уштунары чугула.

Ол ышкаш чолаачылар ажылче орайтаан үнер-дир. Путёвкада 8 шакта үнген кылдыр демдеглеп алган хирезинде, 11 шак үезинде чаа-ла бар чыдар. Харыысалгалыг эштер, чогуур органнар ону чүге контрольдавазыл?

Севильбаа БАЙЫР-ООЛ («Чаа орук» колхозтуң № 4 хойжу бригадазының бригадири):

— Малчыннар ортузунда политмассалыг болгаш кижизидилге ажылы кошкак. Экономиктиг өөредилгени эрестей организастаан турар. Колхозтуң-даа, районнуң-даа удуртукчулары малчыннар аалдарынга хаая баар. Келгенде машина оруу сүрүп, өргү черлерде аалдарга кирер. Ырак-узак кыштагларда малчыннарга четпес.

Оон аңгыда бригада төвүнде кызыл-булуң болгаш чунар-бажың ам-даа чок. Оларны кажан тударыл?—хойжуларның айтырыы, негелдези бо-дур.

Чер ажылының талазы-биле чамдык чединмес чүүлдер турза-даа, ам-даа чедир кылдынмайн турар чүүлдерниң эвээш эвезин санал берген эштер демдеглээн. Ылаңгыя агрономнар, хову бригадирлери агаар-бойдустуң багай турганынга сылдап алгаш, ёзулуг агротехниктиг ажылдар чорутпайн келгениниден дүжүттүң деңнели куду болган. Черни деңдески эвес андарар, оорглап арттырар, тараны черже ханы эвес чашпырар чоруктар хой. Кукуруза, картофель тараан черлерден сөөлгү үеде шуут дүжүт алзынмайн турар. Черни суггарып ажыглаары ам-даа четпес.

Төнү беш чылда болгаш эрткен чылын кайы-даа колхозтарда элээн каш объектилер туттунган. Ынчалза-жок оларның чамдыктарының чарыгдалы улуг, шынары чогуур деңнелинге четпес болгулаан. Ылаңгыя хой кажаалары. Черчерде тудуг ажылының темпизи оожум. Тудугжулар ортузунда социалистиг чарыш организастаттынмаан.

Ол ышкаш санал берген эштер машина-техниканың эдилелинде дыка улуг четпестер барын чидии-биле шүгүмчүлээннер.

«Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар черниң даргазынга Мижит Кыргысович ДҮГЕР, а «Чаа орук» колхозтуң баштаар черниң даргазынга Владимир Думатович ХЕМЕР-ООЛ олар катап соңгуттаннар.

Х. К. МОНГУШ

Кызылдың пассажирлер автобүдүрүлгезиниң коллективи январьның планныг даалгаларын ажыр күүседирин чедип алган. Ооң мурнакчылары Василий Засов биле Виталий Казанцев бо хүннерде 1977 чылдың күш-ажылчы үлүүнде ажылдап турарлар. Бо мурнакчы ажылчыннар партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнде чылдың ийи айларының планын күүсеткеш, пландан ажыр продукция бүдүрерин хүлээнгеннер.

ЧУРУКТАРДА: пассажир АТБ-зинде беш чылдың шалыпчылары (солагай талдан) токарь Василий ЗАСОВ биле моторлар септекчизи Виталий КАЗАНЦЕВ.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Политмассалыг ажылдың төвү болдурар дээш

Улуг-Хемде ниитизи-биле 40 ажыг культура албан черлери база «УТКА 25 чылы» совхозтуң төвүнде салбырлыг уругларның музыка школазы ажылдап турар. Олар ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң база дыштаныл-газының айтырыгларын шиитпирлежиринге улуг күш боор турар. Районнуң культура албан черлери боттары аразында чарыштыг. Райкүүскомнуң культура килдизи оон түңнелдерин үндүрүп, тиилекчилерге шаңналдарны тывыскылаан. Республиканың конкурс көрүлдезинге библиотека бүрүзү киржип турар. Оларда ном фондузу, номчукчулар саны өзүп турар, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражылгаларны культура албан черлеринге организастап, тематиктиг кежээлерни, диспуттарны эрттирип келген. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери чонга дөрт чүс ажыг концерттерни көргүскен. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң дайынчы хевири — 15 хире агитбригада районда ажылдап турар. Олардан Шагаан-Арыгның база Ак-Туругнуң культура бажыңнарының «Улуг-Хемниң өттүгаштары», «Малчын» агитбригадалар чүгле районда эвес, Таңдының, Бии-Хемниң кедээ суурларынга концерттерни көргүскүлээн.

«Культура албан черлериниң райкүүскомнуң культура килдизиниң канчаар удуртуп турарының дугайында» айтырыгны чоокта чаа СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, ол албан черлериниң ажылында эки талаларны демдеглээш, кол кичээнгейни четпестерни чайладырынче, моон соңгаарты сорулгаларже угландырган.

Районда культура албан черлериниң саны хөй-даа болза, оларның чамдыктарының материалдыг баазазы кошкак, ынчангаш үениң негелдезинге дүүштүр ажылдап шыдавайн турар. Клубтар, культура бажыңнары баштан өске, эргежок чугула херекселдер-биле четче хандыртынмаан. Оларның чамдыктары кышкы үеде ажылдаарынга таарыштыр белеткеттинмээн. Арыг-Бажының одалгазы доңган, оон соонда өрттенген. Эъжимниң кызыл-булуңунуң, Хайыраканның кедээ Культура бажыңының одаар чүүлү үзүлген, өске-даа мындыг дүвүренчиг байдалдар бар.

Чон ортузунга политмассалыг ажылды чорударынга чамдык культура албан черлери оон ёзулуг төвү болуп шыдавайн турар. Чаа-Хөлдүң, Хайыраканның культура бажыңнарында көскү агитацияның деңнели куду. Алдыы-Шынаа клувунда бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери ажылдавайн турар. Арысканда кедээ клубка чоруткан ажылдың учёту чок. Кызыл-Дагның кедээ клувунуң тудуу кончуг оожум чорупп турар.

Кадрлар-биле ажылдың деңнели база чавыс. Клуб эргелекчилери, методистер болганчок-ла солчур, ажылдан үнер, кирер чоруу үзүктеттинмээн. Райкүүскомнуң культура килдизиниң болгаш районнуң Культура бажыңының ажылдакчылары кедээниң культура ажылдакчыларынга практиктиг дузаны четпес көргүзүп турар.

Бот-тывынгыр уран чүүл фестивалының ийиги эргээ районга удавас болур. Ындыг турбуже, анаа белеткелдер чамдык черлерде кошкак. Арыг-Бажы, Хайыракан, Ийи-Тал суурларга ол фестивальдың бирги эргээ безин болбаан.

Кедээ культура албан черлериниң ажылын бедик деңнелге тургузар, оларны чоннуң дыштанылгазының ёзулуг одаа, политмассалыг ажылдың төвү болдурар талазы-биле чамдык кедээ Советтер, профэвилел, комсомол организациялары болгаш ажыл-агый удуртукчулары шоолуг кичээнгей салбайн турарындан үстүнде четпестер үргүлчүлеп келген. Районнуң культура-чырыдышкын албан черлеринде бо-даа база өске-даа четпестерни дарый чайладыр хемчеглерни айыткан доктааалды СЭКП райкомунуң бюрозу хүлээп алган. Ылаңгыя амгы үеде XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин болгаш «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын культура албан черлери чонга калбаа-биле пропагандалаарының эргежок чугулазын ында айыткан.

Д. АРАКЧАА,
(«Шынның» штаттан дашкаар корр.).

АК-КӨК ЭКРАН

Бистиң республикага ак-көк экранның чон көрүп эгелээнден бээр бо чылдың июньда он чыл болур. Ынчангаш Кызылдың телестудиязы — совет телевидениениң эң-не аныяк студияларының бирээзи. Тус черниң телевидение дамчыдылгазы айда барык 30 шак чедип турар. Ооң хөй кезии — ниитилел-политиктиг темаларга дамчыдылгалар СЭКП-ниң төөгүлүг XXV съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр, 1976 чылдың планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин чединиишкинниг күүседир дээш республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжын чырыдары — Кызылдың телестудиязының бүгү дамчыдылгаларының амгы үеде кол сорулгазы.

«Съездиден съездиге чедир», «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуул!», «Кедээниң ажыл-ижи», «Чолаачының ажыл-ижи», «Тыва—Хакасия» деп дамчыдылгаларга республиканың хоорай болгаш кедээ черлериниң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын калбаа-биле чырыдып турар. Кызыл хоорайның болгаш Ак-Довурактың тудугжуларының, Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Турач болгаш «Саян» совхозтуң төп сүт-бараан фермаларының саанчыларының социалистиг чарыжын теледамчыдылгаларга эрткен чылын доктаамал чырыдып келген. «Кызыл тараачынның» мурнакчы саанчызы Т. Матинаның, Ак-Довурактың дуржулгалыг тудугжузу К. Данзырыктың, Кызыл хоорайның хоочун тудугжузу С. Санданның чугааларын телекөрүкчүлер улуг сонуургал-биле дыңнап көргеннер.

Тыва АССР-ниң болгаш Хакас автономнуг областың Кызыл болгаш Абакан хоорайларының ажылчы чоннарының аразында социалистиг чарышты улам-на калбартырынче, ону доктаамал база ханызы-биле чырыдарынче Кызылдың телестудиязы, оон кедээ ажыл-агый редакциязы улуг кичээнгейни угландырып келген болгаш угландырып-даа турар. СЭКП Кызыл хоорткомунуң бирги секретары эш Добромыслов баштаан бистиң чаңчыккылалтывыстың төлээлери Абаканга баргаш, Совет Хакасияның телекөрүкчүлериниң мурнунга чүве чугаалап, дуржулгазын солушканнар. А бистиң кожавыс акы-дунмы Хакасияның төвү Абакан хоорайның ажылчы чоннарының төлээлери: «Абакан үлетпүр тудуг» трестизинде тудугжулар бригадазының бригадири В. Подосинский, Абакан хоорккүүскомунуң даргазының оралакчызы Н. Лошонов олар эрткен чылын бистиң хоорайга келгеш, боттарының байлак дуржулгазын Тываның телекөрүкчүлеринге чугаалап бергеннер. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Злобиниң методу-биле ёзугаар ажылдап турар Владимир Подосинскийниң телевидение дамчыштыр чугаазын Кызыл хоорайның тудугжулары улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Бо чылдың январь 27-де Хакасияның Аскиз районунуң болгаш Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районунуң төлээлериниң ужуражылгазын Шагаан-Арыг хоорайга организастаарынга Кызылдың телестудиязының кедээ ажыл-агый редакциязы идепкейлиг киржип, [illegible] бооп турар. [illegible] Ол ышкаш Хакасияның Ермаков районунуң болгаш Тываның Бии-Хем районунуң, Тыва АССР-ниң Таңдыда «Революцияның салбыжы» совхозтуң болгаш Хакасияда «Московский» деп үжээжылга ажыл-агый заводунуң база Абакан болгаш Кызыл хоорайларның ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын Кызылдың телестудиязы бодунуң дамчыдылгаларынга моон соңгаар-даа улам калбаа-биле чырыдар.

Телестудия көрүкчүлер-биле харылзааны калбартып, телекөрүкчүлерниң конференцияларын организастап, хөй-хөй авторлар-биле ажылды элээн күштелдирген. Ынчангаш 1975 чылда 4100 ажыг чагаалар телестудияга келген. Оон ымай штаттан дашкаар элээн каш редакцияларны организастап тургускан. Оларның хөй нуруузу доктаамал ажылдап, телестудияга практиктиг улуг дузаны чедирип турар.

«Кажыкшылга» деп тележурналдың штаттан дашкаар редактору — РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи эш Куулар. «Улусчу контроль» деп тележурналдың штаттан дашкаар редакторлары — улусчу контрольдуң республика комитединиң харыысалгалыг ажылдакчылары эштер Лепешкин, Ойдуп-оол олар телестудияның ажылынга улуг дузаны чедирип, дамчыдылганы белеткеп, боттары үк дамчыдылгаларга идепкейлиг киржип турар.

Телестудияның информация редакциязы «Тываның неделязы» деп информастыг программага болгаш хүн бүрүде кыска үндүрүлгелеринге республиканың амыдыралын, ылаңгыя СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш Тываның ажылчы чоннарының социалистиг чарыжын калбаа-биле чырыдып турар. 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалында айыткан улуг сорулгаларны күүседири — телестудияның ниитилел-политиктиг дамчыдылгаларының амгы үеде кол темазы боор турар.

А. ДҮГЕРЖАА,
Кызылдың телестудиязының ниитилел-политиктиг дамчыдылгаларының кол редактору.

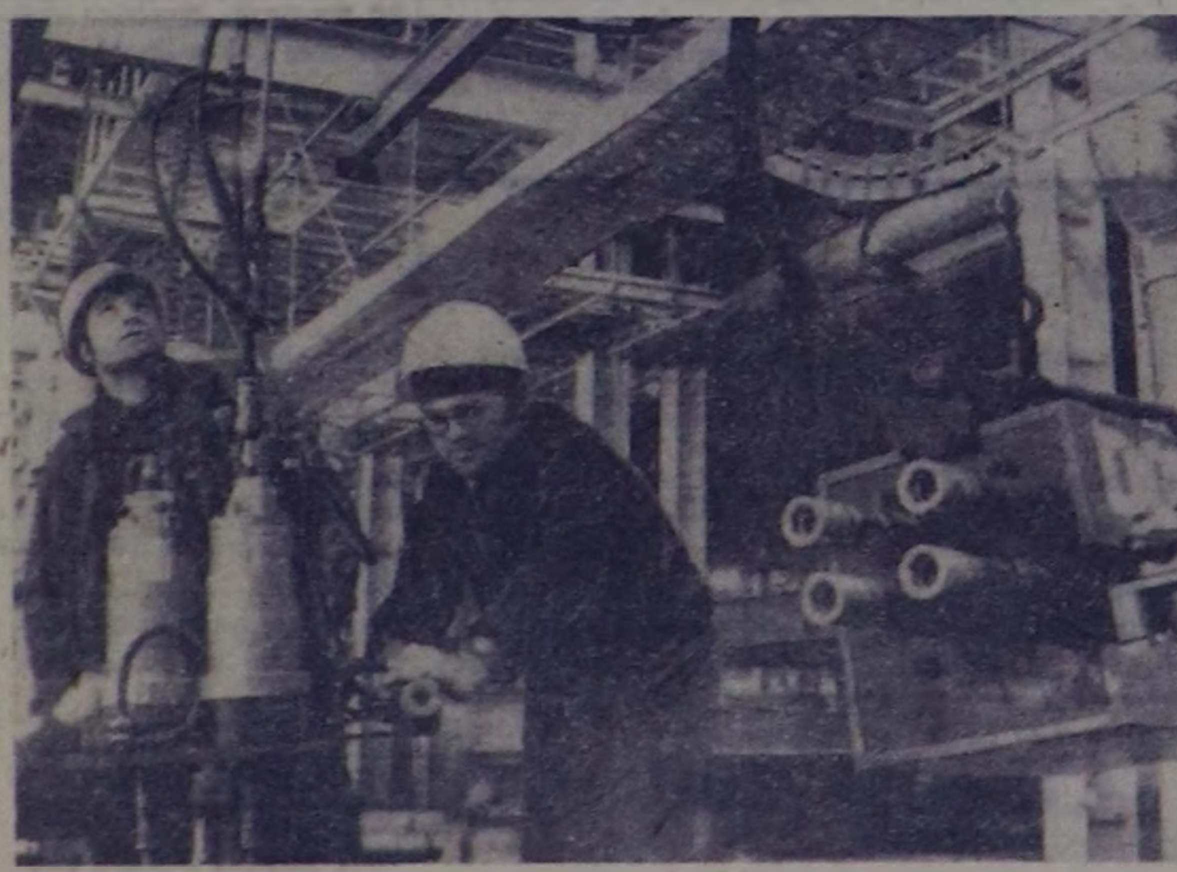

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ (Татар АССР). Каманың автозаводунда чыып эптээр кол конвейерниң тудуу кидин чорупп турар. Каманың автозаводунуң кол конвейери бодунуң хемчээлдериниң болгаш автоматчыдылгазының чергезиниң талазы-биле алырга, чуртта бодунга деңнежир чүвези чок. Бо чурукта: кол конвейерде дериг-херекселдер эптелгезин мастер Виктор Готиков (солагай талазында) биле слесарь Бладимир Воложанин оларның чорудуп турары.

Е. ЛОГИНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«КОСМОС–802» УЖУДУУШКУНДА

Черниң «Космос-802» деп эдилгелиг кылыжал спутнигин 1976 чылдың февраль 11-де Совет Эвилелинге салып үндүрген.

Космос делгеминиң шинчилээрин үргүлчүлээринге көрдүнген эртем аппаратуразын спутникте тирепскан.

Аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Кээп турар информацияны таарыштырылга-санаалга төвү ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

НИИТИЛЕЛ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ

Бистиң чуртувус тоску беш чыл планын чединиишкинниг күүсеткен. ССРЭ сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургускан. Ол бүгү чурттуң коммунизмче улам улуг хемчээлдиг, пропорционалдыг болгаш шапкын социал-экономиктиг хөгжүүрүнге чаагай магадылалды тургускан. Өңгү беш чылдың эгезинде чурттуң улус ажыл-агыйының кол бүдүрүлге фондулары 800 миллиард рубль ашкан, ол дээрге баштайгы беш чыл эгезинде турганындан барык 30 катап хөй-дүр. Кадрларның саны дыка өскен болгаш оларның структуразы үндезини-биле өскерилген. 1975 чылда улус ажыл-агыйынга чүс миллион ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, 22 миллион специалистер, 1,2 миллион эртем ажылдакчылары ажылдап турган.

Совет ниитилелдиң тургустунуп келген херегледерин болгаш бүдүрүкчү күштериниң бөттүг аргаларын ханы анализтээш, СЭКП-ниң Төп Комитеди «1976—1980 чылдарда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелди бүгү улуска чугаалажып көөрү-биле үндүрген. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, ниитилел харылзааларын хөгжүдүп сайзырадырынга, коммунистиг ниитилелдиң кижизин хевирлээринге, чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринге өңгү беш чыл чугула үе-чада боор дээрзин ук документиниң утказы тода көргүзүп турар.

ЭКОНОМИКТИГ ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ТЕМПИЛЕРИ

Өңгү беш чылдың кол сорулгазы, документиде айыткан сорулга болгаш ону боттандырарының аргалары экономиктиг хөгжүлдениң темпилерин, ниитилел бүдүрүлгезиниң пропорцияларын болгаш структуразын тодарадып турар.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң темпилери бедик болурун көргүзүн ужур-утказы дыка улгадыр. Чижээ, национал орулганың абсолюттуг өзүлдези 87—101 миллиард рубль болур, а тоску беш чылда ол 76 миллиард рубль турган. Үлетпүр продукциязының хемчээли 183—203 миллиард рубль, а кедээ ажыл-агыйның 12—15 миллиард рубль түңге улгадыр.

Өзүлдениң бир хуузунуң утказы тоску беш чылдыындан бедик болур. Ол национал орулга талазы-биле 29 хууга, үлетпүр продукциязынга — 44, кедээ ажыл-агыйга — 13 хууга деңнежир. Кол сорулганың ужурутка талазы-биле угланыышкынынга дүүштүр өзүлдениң темпилери шаптыкчыыр болгаш национал орулганың хереглел фондузунуң — улустуң чаагай чоруун бедидериниң кол дозунуң улуг-хуузу улгадыр.

Кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң темпилериниң дүргедедири болгаш химиктиг волокнолар бүдүрерин, ол ышкаш чиг-эттиң хөй хевирлерин чуртче кирип садып алырын улгаттырары чиик үлетпүрнүң дүргедеди хөгжүдерин база аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязын бүдүрериниң темпилерин бедидерин магадылаан. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараннарын бүдүрериниң өстүрериниң бедик темпилери (1,6 катап) улам быжыгар. Оларны бүдүрүп үндүреринге аар үлетпүрнүң ролю бөттүү-биле бедиир. Ол чорук беш чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазын 27—29 хуу бедидериниң үндезини болур. Бараан саарылгазының абсолюттуг өзүлдези 60 миллиард рубль болур, эрткен беш чылда ол 55 миллиард рубль болган. Амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 1,5 катап улгадыр.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң ортумаа-биле 16—18 хуу, колхозчуларның ниити ажыл-агыйдан орулгаларын 24—27 хуу өстүрерин көргени, ниитилел хереглединиң фондуларындан төлелгелерин улгаттырарын база бараан өртээниң доктаамал чоруун барымдаалаарга, чурттакчы чоннуң бир кижизинге-ле онаалдыр боттуг орулганы 20—22 хуу улгаттырар арганы бээр.

Аъш-чем продуктуларын, үлетпүр бараанарының херегледериниң эртемге үндезилеттинген нормаларынга чоокшуладырының айтырыын шиитпирлээрин чогумчудуп турары-биле холбаштыр улустуң амыдыралының деңнелин бедидериниң социал-культура талалары кол черни ээлээри улам тода боор бар чыдар. Кол кичээнгейни хамыктың мурнунда аъш-чем продуктуларының база үлетпүр бараннарының структуразын болгаш шынарын экижидеринче, чоннуң чуртталга бажыңнары-биле хандырылгазын экижидеринче угландырар болбайн аан. Ынчалза-даа өңгү беш чылда амыдыралдың социалистиг хевириниң шынар талазын көргүзер факторлар болгаш демдектер улам улуг рольдуг болу бээр. Күш-ажыл байдалын экижидериниң болгаш ажылчы чоннарның хостуг үе-шагын ажыглаарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салыр.

Национал орулганың чылда фондузу база бөттүү-биле өзер. Оон ачызында улус ажыл-агыйның хөгжүдеринге капитал салыышкыннарын 24—26 хуу көвүдедир арга тургустунар. Капитал салыышкыннарының ниити хемчээли беш чылда 625—630 миллиард рубль болур. Ол дээрге совет күрүнениң доктуннап келгени 58 чыл дургузунда улус ажыл-агыйынга кииргени бүгү капитал салыышкыннарының 40 ажыг хуузу-дур. Оон түңнелинде кол бүдүрүлге фондулары үлетпүрге 1,4 катап, кедээ ажыл-агыйга 1,5 ажыг катап көвүдээр.

Бо бүгүзүн кандыг түңнел кылырыл? Өңгү беш чылдың эң кол онзагай чүүлдери болза экономиктиг хөгжүлдениң турумчуг темпилери болгаш улуг хемчээлдии болур-дур.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕРИ

Чурттуң аажок улуг бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг күчүзүн тургускан болгаш ниитилел бүдүрүлгезинде байлак күш-ажыл болгаш материал курлавырларны моонзаан үеде ол бүгүнү эртем-техниктиг революция-биле база социализмниң артык күштүү-биле сырый холбап ажыглаарга бүдүрүлгениң ажыктыг чоруу доктаамал бедиир. Аңаа үндезилээн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң темпилерин дүргедедири, оон күзээн-биле национал орулганың бүгү өзүлдезиниң 85—90 хуузун алыры көрдүнген. Тоску беш чылда национал орулганың өзүлдезиниң 78 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидикениниден алдынган.

Техниктиг дериглиге болза улус ажыл-агыйның бүгү адырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, материалдыг курлавырларны улам ажыктыг ажыглаарының кол фактору болур. Ылаңгыя үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүк-

Херээженнер чөвүлелдеринде

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

Булун-Терек суурда херээженнер чөвүлели чүгле «Ак-Туруг» совхозта эвес, Улуг-Хем районда эки ажылдыг чөвүлелдериниң бирээзи. Чоокта чаа ол херээженнер чөвүлелиниң хуралынга Делегейниң херээженнер чылында чоруткан ажылдарының түңнелдерин болгаш моон соңгааргы сорулгаларны чугаалашкан. Суурнуң херээженнери мурнундагы чылдардан бүгү талазы-биле эки ажылдаан. Херээженнер чөвүлели (даргазы Х. Даржай) агитквартиралар аайы-биле хуралдарны эрттирип, оларның аразында социалистиг чарыштың түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Ада-иениң школа-биле харылзаазын күштелдирип, уруг-дарыгның кижизидилгезинге болгаш өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле ажылды экижиткен.

Агитквартиралар даргалары хамаарышкан бажыңнарының арыг-шеверин хынап, амыдырал-чурталгазының байдалдары-биле таныжып, боттуг дузаны чедирип турар. Ынчангаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагаже хандыкшыыр, кем-херек үүлгедир, ажылдан ойталаар, ажыл шагы үзер чоруктар кескуз-биле эвээжээн. Совхоз бүдүрүлгезинге, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киришпишаан, уруг-дарының кижизидилгезинге бүгү күжүн, амыдыралын бараалгадып, боттарының ажылчы-ишчи чөлептиг үлегерин көргүзүп чоруур иелер бисте хөй. Оларга Зина Дамдын-оол, Даржай Чусумаа, Мыйыс Анай, Ольга Монгуш, Январь Иргит болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ынчалза-даа бисте уруг-дарының кижизидилгезинче сагыш салбас, ажылдавас, арагаже хандыкшыыр кижилер ам-даа бар. Ынчангаш херээженнер чөвүлели ködэ Совет-биле кады ындыглар-биле боттуг ажылды чорударының, тускай хемчеглерин ажылдап кылгаш, амыдыралга боттандырып турар.

Ол ышкаш суур чаагайжыдылгазынга, уран чүүл көрүлдезинге киржилге, херээженнер өргүзүнга лекция, беседаларны калбаа-биле чорудар болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле тускай шиитпирни хүлээп алган.

Булун-Теректиң херээженнер чөвүлели район иштинге социалистиг чарышка дээрги черни ээлеп, шилчиир Кызыл тукту чаалап алганы таварылга эвес. Булун-терекчилер Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында партия болгаш чазактың доктаалын изиг-биле деткивишаан, улам эки ажылдаарын хүлээнип, Ак-Туруг суурнуң херээженнер чөвүлелин социалистиг чарышка кыйгырган.

Д. ШУРУКУ.

КӨРҮЛДЕНИҢ ЭГЕЗИ

Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык суурунда агитквартиралар ажылының талазы-биле көрүлдени чорудкан. Көрүлдениң негелделерин тускай комиссия баш удур ажылдап кылган. Ол баштай агитквартиралар аразында бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези-биле эгелээн. Ооң соонда агитквартира девискээринде чурттакчыларның суур чаагайжыдылгазынга киржилгезин сайгарып көөрү база кирип турар.

Көрүлдениң баштайгы чадазы бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге суурнуң «Эрик—1», «Хову—14» агитквартиралар утка-шынарлыг солун концерттерни көргүскеш, эки түңнелдиг болган.

Көрүлдениң негелдезинде хөй чүүлдер кирип турар. Суур чаагайжыдылгазынга киржилге, часкы, күскү хову ажылдарынга дузалажыры, мал чеми белеткээринге киржири дээш өске-даа хемчеглер бар. Ынчангаш ону октябрь айга чедир үргүлчүлээш, түңнелин үндүрер. Тиилекчилер Шушенскоеже экскурсилаар.

М. ДАШ-ООЛ.

ИЗИГ КҮЗЕЛ-БИЛЕ

Бараан Өртеновна Балбыр Тожунуң «Тоора-Хем» совхозунуң хөрежүлдезинге улуг-хуузун кирип, хөй чылдарда ак-сеткилдиг ажылдап келген. Он беш чыл иштинде совхозтуң ыраккы Өдүгенде иви фермазынга ажылдап, төрүүр мыныдыларны кадарып турган. Ол бичии чажындан тура аңнаарынга ынак болгаш чыл бүрүзүнде аңныыр сезонунга киржип, эки түңнелдерни чедип ап келген.

Боду аадан дөрттүг арта базып, назы-хары улгатса-даа, күскү аңныыр сезонунга шудургу киришкен.

Октябрьның эгезинде Арыжык, Кыргы-Хаш, Сонгун-Дуругнуң тайга-сыннары кайы сен дээш кашпагай чарыларын мунупкаш аъттаныпкан. Ооң үе-чергези кырганнарда бо сезонда аңнап үнген херээжен аңчы чаңгыс-даа чок. Суурнуң аңныктары хоочун аңчызынга олчалыг болурун күзевишаан, аъткарганнар. Ол баштайгы хүннерден эгелээш олчалыг болган. Бо үнүүшкүнде курупуге 100 диин кежин дужаар хүлээлгезин каш-ла хүннерде 118 кылдыр ажыр күүсеткеш, төрээн совхозунга бичее эвес орулганы киирген. Бараан Өртеновна ажыл-ишчи, биче сеткилдиг, хөй-ниитичи чоруу-биле коллективинге бедик хүндүткелдиг. Аныяк аңчылар оон үлегер ап, анаа чорграарланырлар. Ол ленинчи юбилей медалының эдилекчизи. Совхоз баштаар чери хоочун аңчыны каш удаа хүндүлел бижиктер-биле болгаш өртектиг бараан-нар-биле шаңнап келген.

Бараан Өртеновна дуржулгазын аныяктарга дамчыдып бербишаан, төрээн совхозунуң ажыл-амыдыралынга ам-даа идепкейлиг киржир изиг күзелдиг.

А. ДОРЖУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ТӨӨГҮ БАДЫТКААН

ПРАГА (СЭТА). Делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының өзүп турар күжү болгаш ат-аллары-биле, социалистиг ниитилелди тургузарының айтырыгларынче бүгү делегейде онза сонуургалды болдуруп турарын ЧКП ТК-ның органы — «Руде право» солун теоретиктиг чүүлүнде бижээн.

Социализмниң дайзыннары делегейниң революстуг чаартылгашкыннарын ара доктаадырын, социалистиг дем каттыштырылгазын болгаш ооң авангардын — Совет Эвилелиниң коммунистиг партиязын дээш бүгү-ле аргаларны ажыглап турарын солун бижээн. Олар ажылчын аңгыга болгаш өске-даа ажылчы чоннарга «чаартынган» диjир биче буржуазтыг социализмни сыгап турар реформистерни, анархистерни, ренегаттарны болгаш чайгылчактарны-даа деткип турарлар.

К. Маркс, Ф. Энгельс, В. И. Ленин биче буржуазтыг социализмге удур боттарының чүүлдеринге буржуаз күрүнениң шугуму-биле капитализмден социализмче шилчиттинмезин айтып турганнар. Олар ажылчын аңгыны буржуаз күрүнениң салдар-хавааларындан чаңгыс эвес удаа камгалап, капитализмниң социализмче «тайбың шилчииришкини» аргазы-биле социализмге чедип шыдаттынмазын катап-катап чугаалап чорааннар.

Пролетар диктатуразының дугайында дыңнаар безин хоңну чок турган анархистерге марксизм-ленинизмниң классиктери база-ла удурланып турганнар. Пролетар диктатуразы чокка революстуг тиилелгени чедип алыры, социализмни тургузары болдунмас болган.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң 1957 чылдың ноябрь айда Москвага болган Чөвүлел хуралының Декларациязында айыттынган социалистиг тургузуушкунуң дүрүм ёзугаар чүүлдериниң төөгүнүң хөгжүлдезиниң бадыткаанын «Руде право» солун айыткан.

Социализмни тургускаанының соонда дораан-на коммунизмче шилчиир болур дээр дугайында чамдык ышкы эвес бодалдарны ол чүүлде шүгүмчүлеп турар. Ындыг бодалдарның бир хевири болза, маоизм болурун солун бижээн. Маоизм социализм үезинде бүдүрүкчү күштерниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының төөгүлүг хөгжүлдезиниң диалектиказын хүлээвейн турар. Маожулар херек кырында администрачы-политиктиг оруктү ажыглап алгаш, социализмни оон эртерин күзеп турар-дыр. Ооң-биле чергелештир барыын үеледиг ревизионистер коммунизмче дүрген шилчиири дээш бодунуң оралдашкыышкыннары-биле пролетар диктатуразын эвээжедип узуткавышаан, пролетариаттың оларны удуртур азы контрольдаар, а чамдыкта харын баарлараа ужурлуг ындыг социал болуктериниң политиктиг идепкейиниң кодурлурунге таарымчалыг байдалды тургузуп берип турар.

Вьетнам Демократтыг Республикада Хатай дээр можу шаг шаандан бээр-ле бодунуң ус тывыш кылыглары-биле алдаржаан. Бүдүрүлге кооперативтеринде каттышкан 80 муң хире уран-шевер кижилер кулузундан, тараа сабаңындан, ыяштың янзы-бүрү хевирлеринден болгаш ратандан (пальма ыяштың бир хевири) өрүглүг савааларны, чечектер болгаш кат-чимис салыр чүүлдерни, ширтектерни, шывыгларны, тавактарны сиилбип кылып турар. Чурттуң иштинде болгаш даштында-даа ол бүгү продукцияны дыка херглеп турар.

ЧУРУКТА: Ниньо дээр кооперативтиң аргывчылары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Ангола Улус Республика АЧО кежигүнү

АДИС-АБЕБА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканы Африка Чаңгыс эп Организациязының (АЧО) долу эргелиг кежигүнү кылдыр хүлээп алган. Ол дугайын АЧО-нуң дыңнадыында чугаалап турар. АУР-нуң чазааның ону АЧО-га хүлээп алыр дугайында дилээн ук организацияның кежигүннериниң хөй кезиниң бадылааны-биле база АЧО-нуң Уставын ёзугаар хандырганын АЧО-нуң чиңгине секретары Уильям Этеки-Мбумуаның Ангола Улус Республиканың президентизи Агостиньо Нетонуң адынга чоруткан телеграммазында айыткан.

Ангола Улус Республиканы хүлээп алганы-биле АЧО кежигүнү чурттарның саны 47 четкен.

ЧОГУМЧАЛЫГ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. СЭТА-ның корр. Л. Вольновтуң дамчытканы. Аткылажыышкынны соксадыр дугайында соолгу дугуржулганы кылганының соонда Ливанда соолгу ийи неделяда тургустунган ыржым байдал чурттуң бүгү девискээринде хевээр турбушаан. Чүгле кезек-кезек болгаш үнүп келгилээр чамдык таварылгалар ону үреп турар. Февральдың онда Шиях болгаш Айн Ар-Румман дээр районнарга ок-боолуг удур-дедир аткылажыышкын эгелээн, ынчалза-даа ону каттышкан шериг комитеттериниң киржилгезиниң соонда дораан-на соксадып каан.

Күрүнениң эге болгаш ортумак школалары, а ол ышкаш хөй санныг хуу-даа школалар ажыттынган. Ынчалза-даа Ливанның университеди амдызында ажылдап эгелеп чадажып турар.

Чуртта байдал улам-на чогумчалыг, ыржым боop турарының хире-чергезин-биле чазак черинде бо кризисти политика талазы-биле шиитпирлээриниң телевилелин белеткеп турар. Министрлер кабинединиң февраль он бирде болган хуралынга бо айтырыгны чугаалашкан болгаш анаа Ливанның президентизи С. Франжье бодунуң чоокта чаа Сирияга чораанынап болгаш ооң удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайын дыңнаткан. Ол чуртка боттандырары-биле айыткан политиктиг чаартылгаларының кол-кол принциптерин база тайылбырлаан. Ол принциптер күрүнениң кол-кол албан хүлээлгелериниң хуваарылгазы, премьер-министрни парламенттен соңгуурунга болгаш 1969 чылда Каирге ат салган Ливан-палестин дугуржулгаларны сагыырынга хамааржып турар.

Шиитпирлиг удурланыг

ХЕЛЬСИНКИ (СЭТА). Кыдатка чоокта чаа кылган ядролуг чазылдырылгашкынның шенелдези бүгү делегейниң хөй ниитизиниң шыңгыы удурланыышкынын болдурган деп Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң мында парлаан медеглелинде чугаалап турар.

Кыдат атмосферага ядролуг чазылдырылгашкыннарының шенелдезин үргүлчү кылып турар чоруу дыка хөй чурттарда миллион-миллион кижилерниң амыдыралынга айыылды таварыштырып турар-дыр. Ындыг үүлгедиглер ядролуг шенелделерни бүрүнү-биле соксадыры дээш демиселди ам-даа күштелдирериниң дугайында айтырыгны база катап тургузуп турарын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң медеглелинде демдеглээн. Ядролуг шенелделерни шуут соксадырынче Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели хөй удаа кыйгырып келген.

Стокгольмның чаа кыйгырыын деткиириниң, ядролуг чазылдырылгашкын шенелделерин бүрүнү-биле хоруглаары дээш демиселди идепкейжидеринче бүгү чурттарның чазактарын болгаш улустарын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели база катап кыйгырган.

БЕРЛИН (СЭТА). Делегей Херээженнериниң Демократтыг Федерациязы Кыдат Улус Республикага январь айда ядролуг чепсекти чазылдырып, шенээни-биле холбаштыр Бодунуң ханы кыжанышкынның удурланыышкынын илередип турар деп, ол организацияның мында парлаан медеглелинде чугаалап турар. Ядролуг чепсектиң кандыг-даа шенелделерин хоруглаары дээш демиселге боттарының бүгү күжүн каттыштырарынче бемб урактиң тайбыңга ынакшылдыг күштерин Делегей Херээженнериниң Демократтыг Федерациязы кыйгырган.

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИ

МАДРИД (СЭТА). Испанияның хоорайларында ажылчы чоннарның демиселин шимчээшкини үргүлчүлеп турар.

Ажылчыннарының негелделери улам-на политиктиг хевирже шилчип турар. Ажылчы чоннар политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаткаңнарны шуптузун хостаары дээш, политиктиг дескенинериниң чуртунче чедир кээрин деңшээреri дээш, испан улустуң демократтыг эргелерин хандырары дээш, ёзулуг ажылчы профэвилелдерин органистаары дээш демисежип турар.

Ажылчыннар ооң-биле чергелештир боттарының амыдыралчы негелделерин хандырарын чедип алыр дээш, бүдүрүлге ээлериниң чыжамдаашкынынга удур демисежип турар.

Чурттуң соңгу талазында эң улуг «Унося» дээр хөмүр-даш компаниязының шахтёрларының ажыл соксадыышкыны ийи ай үргүлчүлеп келген. Дагжылар ажыл төлевириниң улгаттырарын чедип алыры оралдажып турар. Ажылдан ужур-дүрүм чокка үндүрер чорукка удурланыры-биле Хихон хоорайның муң хире металлист-ажылчыннары ажылче үнмээннер. «Мишлен» фирманың заводтарының бирээзиниң ажылчыннары чээрби дөрт шактыг ажыл соксадыышкынын база кылган. Мадридтиң, Аликанте, Валенсия болгаш өске-даа можуларның школаларының болгаш лицейлериниң башкылары амыдырал деңнелиниң кудулаашкынынга удурланып турар. Бо чылдың баштайгы 40 хүнүнериниң иштинде күш-ажылчы маргылдаалыг айтырыглар уржуундан бүгү 1975 чылдыңындан хөй ажыл шагы оскундурган.

Эртен воскресеньеде Барселонага болган чыскаал дайын соонуң бүгү дургузунда эң массалыг болган. Эрге-чагырганың болгаш бүдүрүлге ээлериниң чыжамдаашкынынга дужук бербес, боттарының эргелери дээш демисежиринге шиитпирлиин илередири-биле 50 ажыг муң ажылчыннар хоорайның кудумчуларынче чыскаалып үнген.

Испанияның акшазы—песетаның үнезин 10-хуу кудулаадыр дугайында чазактың февраль тоста шиитпири-биле чоннуң калбак массаларының садып алыр аргазы улам кудулаар эвээрин чурттуң экономистери демдеглеп турар.

Ол ышкаш амыдыралдың өртек-үнезиниң улгадырын, төлевир балансызының карыгладырын бир миллион доллар чеде бериң экономика министри Х. М. Вильяр Мир медеглээн.

ХӨЛЕЗИЛЕНИКЧИ ӨЛҮРҮКЧҮЛЕРНИ КЫҢЧЫКТЫРБАС!

ЛОНДОН. (СЭТА). Ангола Улус Республикага удур чепсектиг интервенцияда британ хөлезиленикчилерниң идепкейлиг киржип турар чоруунга Англияның калбак хөй-ниитизи килеңнеп, буруу шаап турар.

Англияның чазаа британ хамаатыларны эдеринин болгаш Анголаже чоруурларын доп-дораан соксадыр ужурлуг деп, Анголаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырар комитеттиң секретары Полли Гестер СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Анголада дайынга киржир хөлезиленикчилерни эледирин чурт иштинге организастаан эгелээн бөлүктериниң чоруткан ажылын ыяк истеп хынарының эргежок чугулазын сураглыг хөй-нити ажылдакчызы лорд Гиффорд СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга айыткан. Англияга шак ындыг үүлгедикчилерни шагда-ла эрттээр ужурлуг турганын ол онзалап демдеглээн.

Анголада англи хөлезиленикчилер — саттынган өлүрүкчүлер-дир. Оларның кем-буруулуг үүлгедишкиннери дээш Мурнуу Африка Республиканың империалистери болгаш расистери оларга хөлезин төлеп берип турар. Расистер национал-хосталгалыг шимчээшкинни базар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырын оралдажып турарлар деп, Африканчы национал конгресс партияның Лондонда төлээлекчизи Р. Септембер СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. АУР-га удур интервенцияга хөлезиленикчилерниң киржилгези —бүгү Африкага удур агрессия-дыр.

Чоокта чаа Анголага чоралаан ол чурттуң иштинде байдалды болу көрген общиналар палатазының кежигүнү лейборист Р. Хьюз парламентке конференциязынга чүве чугаалаап. Англияның чазаа хөлезиленикчилерни эледирин болдурбаанче, а ол ышкаш Африканың ол аныяк республиказынга удур агрессиязын соксадырын Мурнуу-Африка Республикадан негээринге кыйгырган.

Великобританияның премьер-министри Г. Вильсон общиналар палатазынга чүве чугаалааш, Анголада дайылдажып турар хөлезиленикчилерниң хөй чадыргыг таваржып турарын бадыткаан. Бир бөлүк англи хөлезиленикчилерни оларның кезээниң командирниниң боолап өлүргенининң дугайында солуннарның медээлээнин ол «шын» деп адаан. Анголада дайын чорудулгаларынга англи хөлезиленикчилерниң киржип турарының дугайында айтырыг талазы-биле тодаргай медеглелди парламент кежигүннериниң мурнунга кылыр деп турарын премьер-министр дыңнаткан.

Ангола улуска удур «хостуг делегейниң» интервенциязы дээр үүлгедиишкин — өлүрүкчү болгаш ытпызы оруг боордан өске, чүү-даа эвес дээрзин Анголага 14 британ хөлезиленикчилерни шаажылаан бужар чүвеш болуушкун тудолунга чедир сойгалап, илередир ужурлуг деп, «Морнинг стар» солун бодунуң чүүлүнге бижээн. Англияның чазааның бирги ээлчегде сорулгазы болза, Ангола Улус Республиканы хүлээп көөрү болур ол солун онзалап демдеглээн.

ДЖИБУТИДЕ БОЛУУШКУН

МОГАДИШО (СЭТА). Джибутиден кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Франция мында бодунуң гарнизон шериин күштелдирген. Ол черже шеригниң транспорт самолёттары-биле ээзин каш муң кижи чедир саналтынып турар француз шериглериниң күжүн улгаттырар ужурлуг жандармнарның шилиндек кезектерин октаан. Джибутиниң эриктеринде француз шериг корабльдери белен тургулаар.

Француз эрге-чагыргаларының медеглели-биле алырга, шеригниң ындыг хемчеглерин Сомали Демократтыг Республика биле француз Сомали (Джибути) дээр чериниң аразында кызыгаар девискээринге чепсектиг сегиржип алышкыны-биле холбаштыр алган боор турар.

Сомали чазаатың медеглели биле алырга, Джибутиде турар француз шериглер таныкларга, хуягтыг машиналарга болгаш ар үгер бооларга деткидип алгаш, Сомалиниң девискээринче чаза буулган кирген. Лоядо дээр чурттакчылыг черни боолап турган. Ооң түңнелинде кызыгаар камгалалының болгаш албан чериниң 12 кижизи-биле катай 11 херээженнер, бичии уруглар өлген, тайбың 24 чурттакчылар балыглаан.

ТЕМПИЛЕРИ БОЛГАШ ПРОПОРЦИЯЛАРЫ

чулуур бедидериниң 60 хуузун болгаш экономиканың бүгү адырларынга аар ажылды холбиле кылып турар кижилерниң санын кызырарын техниктиг депшилге хандырарын төлевилел көрүп турар.

Улуг чарыгдал болдурбас дериг-херекселдерин ажыглаарындан болгаш депшилгелиг технологияны шиңгээдиринден одаар чүүлдү, электроэнергияны, кара, өңнүг металлдарны, тудуг материалдарын кескүзү-биле камнап алыр апаар. Чижээ, 1980 чылда электроэнергияны 5 хуу (азы 50 миллиард квт-шак) камнаары дээрге ону бүгү 1946 чылда бүдүргенинден хөй.

Фонд эгидилгезин экижидер сорулга-биле уураткел чок ажылдаар бүдүрүлгелерде дериг-херекселдерин хону ктa, неделяда ажылдаарын узадыр хемчеглерни боттандырарын көрген.

Капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидеринче төлевилелде онза кичээнгей салдынган. Хамыкты мурнай оларның структуразын сайзыраңгайжылар. Ооң түңнелинде оңгу беш чылда чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң бедик темпилерин капитал салыышкыннарының темпизин шоолуг бедитпейн хаңырар арга тургустунар. Капитал салыышкыннарын хамыкты мурнай ам ажылдап турар бүдүрүлгениң техниктиг эде чепсегленишкининче, чаартыынче чорударар. Объектилерни тудуп тургузарының хуусаазын кызырар, оларны шиңгээдирин дүргедидир, тудугну эргелеп-башкарарын болгаш организастаарын, төлевилел организацияларының ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер улуг рольду ойнаар. Капитал салыышкыннарының ниити хемчээлинде дериг-херекселдериниң дензигүүрү 9—10 хуу улгадыр.

Үстүнде айыттынган болгаш өске-даа хемчеглерниң түңнелинде үлетпүр продукциязының бот-үнези база демир-орук соортулгелериниң бот-үнези 4—5 хуу кызырлыр, тудугнуң смета өртээ 3—5 хуу эвээжээр, продукция бүдүрерин өстүреринге дорт киржир капитал салыышкыннары 5 хуу кызырлыр. Чүгле ол факторнуң күсели-биле үлетпүрге 10 миллиард рубльдиң капитал салыышкынын камнаар.

Улуг, нарын айтырыгларны шиитпирлээрде чүвени комплекс аайы-биле хаара тударын күштелдирер чорукту төлевилел турары ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге чаагай салдарны чедирер.

Оңгу беш чылда девискээр-бүдүрүлге комплекстерин улам хөгжүдери калбарар. Чуга болза хамыкты мурнай ам хөгжүп орар комплекстерге хамааржыр. Ынчаарга БАМ чоок-кавызынга, бирги ээлчегде Мурнуу-Якут районга девискээр-бүдүрүлге комплекстерин тургузуп эгелээр.

ПРОПОРЦИЯЛАРНЫ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАРЫ

Бо беш чылда адырлар аразының, комплекс иштиниң болгаш ылаңгыя адырның бодунуң пропорцияларын улам сайзыраңгайжыдарынче кол кичээнгей салдынган. Техниктиг депшилгениң аргаларын ажыглаарынга үндезилеп үлетпүрнүң тывыш болгаш ону болбаазырадыр адырларының продукциязын өстүрериниң темпилериниң пропорциязы өскерлир. Болбаазырадыр адырны шапкын темпилиг хөгжүдер арганы көрген. Машина тудуушкунунуң, химия индустриязының, электроэнергетиканың продукциязының үлүү 1975 чылда 36 хуу турганындан 1980 чылда 41 хуу чедир өөр. Ол-ла үеде машина тудуушкунунуң болгаш металл ажылдаар кылырының продукциязының улуг-хуузу 30 хуу апаар. Ол чорук бүгү адырларның техниктиг деңнелин бедидер, күш-ажыл байдалын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар.

Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазының болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Тайбың программазының чедиишкиннерниң боттанышкынының ачызында даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар хөгжүп турар, национал орулганың өзүлдези-биле даштыкы садыг саарылгазының аразында пропорция өскерилген. Оңгу беш чылда даштыкы садыг саарылгазы 30—35 хуу улгадыр, ооң түңнелинде чурттуң национал орулгазының өзүлдезиниң темпизи бедиир.

Даштыкыже үнүр садар барааның барык 85 хуузу аар үлетпүрнүң продукциязы болур. Ооң-биле чергелештир улустуң хереглел бараанын болгаш оларның чиг-адын киир садып алыры ковудаар. Ол дээрге национал орулганың хереглел фондузун, үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээлин улгаттырар дээни ол.

Үлетпүрге кол бүдүрүлге комплекстеринге структура талазы-биле чугула өскерлиишкиннер болур.

Оңгу беш чыл суг болгаш атом күжү-биле ажылдаар энергия бээр станцияларның улуг улгадыры-биле онзагай. Гидроэлектростанцияларга электроэнергия бүдүрери 40 хуу хире улгадыр, тоску беш чылда ол 13 хуу болган. Атом станцияларының электроэнергия бээри беш катап улгадыр. Бо бүгүнүң ачызында 1980 чылда электроэнергия бүдүреринге чарыгдаар хереглелди барык 45 миллион тонна чижеглээн одаар чүүлге эвээжедир.

Күш-ажыл чепсек-херекселдериниң структуразынга чаартылга оларның күчүзүн улгаттырары, бедик бүдүрүкчүлүг технологтуг дериглелерни бүдүрерин күштелдирери-биле холбашкан.

Чаа беш чылда бүдүрүлгениң чаа адырларын тургузар. Оларның аразында — атомнуг машина тудуушкуну, робот техниказының үлетпүрү.

Девискээр талазы-биле пропорцияларны сайзыраңгайжыдарда республикаларның база экономиктиг районнарның күш-ажыл болгаш одалга-энергетика курлавырларын хөгжүдериниң перспективаларын барымдаалаар. Чоок талакы районнарга одаар чүүл тывыжының өзүлдезин барымдаалап алюминий, пластмасса, синтетиктиг чуктар, химиктиг волокно, каустиктиг сода, дилиг материалдары, целлюлоза, шуугай, мебель кылыр чаа бүдүрүлгелерни тургузар, ол ышкаш өңнүг металлдар, демир эзилдириглер, ховар болгаш үнелиг металлдар, алмаз, каучук, фосфор, минералдыг чемишчидилге бүдүрер черлерни алгыдын чаартыр. РСФСР-ниң чөөн талазында ажылчын күжү чедишпес болганда, анаа күш-ажылдың техниктиг чепсеглениишкини өске районнардан бедик болур.

ССРЭ-ниң европа кезээнге үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң кол углаңнышкыны болза ажылдап турар бүдүрүлгелерниң техниктиг эде чепсеглениишкиниң болгаш чаартылгазын хандырары болур.

СЭКП-ниң XXV съездизинге ТК-ның төлевилелинде киирген улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырары бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн бедидер, совет улустуң чаагай чоргуун улам экижидер.

Ф. КОТОВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

Барыын Германияның дыка хөй хоорайларында башкылар, студентилер, сургуулдар, оларның ада-иелери чырыдыышкын талазы-биле кризистиг байдалга удурланыышкынны илереткен чыскаалдарга киришкеннер. Чыскаалчылар школаларда байдалды экижидерин, башкыларның чедишпес болгаш школа класстарының кедергей ханышкы чоруун узуткаарын негеп, депшилгелиг үзел-бодалдыг башкыларның өөредилге черинге кирип ажылдаарының оруун шаптыктап турар «профессияларга хоругдаа» дугайында конституцияга удурлулгединиишкинге удурланып турганнар.

ЧУРУКТА: Ганноверге болган чыскаал.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

СОВХОЗТУҢ ХҮНДҮЛЕЛ ДЕПТЕРИ

«Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агыйы планын чедимишкининг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын күүседир сорулгабиле Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профэвилелиниң ажылчыннар комитеди совхозтуң Хүндүлел дептерин доктаадып тургускан.

Кызыл-хүрең өңнүг чымчак хилиң-биле каастап шыпкан ол улуг дептерниң даштын «Хүндүлел дептери» деп алдын үжүктер-биле сиилип тургаш, бижип каан. Ооң бирги кылын картын ажыптарга, Коммунистиг партияның үндезилекчизи, Совет күрүнениң тургузукчузу В. И. Ленинниң эргим үнелиг өндүр-чаагай овур-хевири көстүп келир. «Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чедер бис» деп, В. И. Ленинниң өттүр сеглээн сөстерин ооң чуруунуң адаанда алдын үжүктер-биле парлаан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң тоску беш чылдың планын күүседиринге улуг үлүүн киирип, СЭКП-ның ам удавас болур XXV съездизинге кушажылчы белектиг ужуражып турар бөлүк мурнакчыларны совхозтуң Хүндүлел дептеринге дирекция чериниң, партия болгаш ажылчын комитеттериниң шиитпирин ёзугаар киир бижээн.

Бир дугаарында — совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи Александр Аңгыр-оолду Хүндүлел дептеринге киир бижип, ооң чуруун ында чыпшырып кошкан. Тоску беш чылдың дургузунда хөй муң гектар шөлдүң тараазын ол нестирип ажаатан. Совхозтуң № 6 трактор-хову бригадазының трактористи К. Ооржак, механизатор А. Монгуш, тракторист Б. Тюлюш олар эрткен беш чылдарда база шудургу ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип албышаан, Хүндүлел дептеринге киир бижиткеннер.

«Тиилелгениң» хоочун малчыннарының бирээзи хейжу Допай Деңгүрович Чылбак шээр малды өстүреринге, ооң продуктулуун бедидеринге улуг үлүүн киирип, эрткен чылын бир хойдан-на 3 килограмм 780 грамм дүктү кыргып алган. Совхозтуң ийиги сүт-бараан фермазының саанчызы Девин Хыйнаар-ооловна Монгуш тоску беш чыл планының доозукчу чылында онза күженикшиниин ажылдап, бир инектен-не ортумаа-биле 2437 килограмм сүттү сагган.

Кур чер совхозунда сүт соортур машинаның чолаачызы Мансур Шарыповту, инек кадарчызы Монгуш Өлзей-оолду, № 1 сүт-бараан фермазында бызаа ажаакчызы Ичин Ондарны, чазаныкчы шевер ажылчын Монгуш Шыдыраны база Хүндүлел дептеринге киирип, оларның чуруктарын тус-тузунда ында кошкан.

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, совхоз бүдүрүлгезинге эң бедик көргүзүглерни чедип алган өске-даа төлептиг ажылчыннарны оңгу беш чылдың дургузунда Хүндүлел дептеринге доктаамал киир бижиирин совхозтуң дирекция чери, партком болгаш ажылчын комитеди шиитпирлээн. Хүндүлел дептеринге амдызында 10 мурнакчыны киир бижээн.

Д. ИРГИТ.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ДЭЭДИ ҮНЕЗИ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының социология айтырыгларын шинчилээр институдунуң сектор эргелекчизи, философ эртемнериниң доктору Игорь Бестужев-Лададан ПМА-ның корреспондентизи амыдыралдың социалистиг хевириниң ужур-утказының болгаш өнзагай шынарларының дугайын чугаалап бээрин дилээн. Ооң харыызының допчузун номчукчуларның кичээнгейинге бараалгадыр-дыр бис.

— Амыдырал хевири дээрге төөгү-биле холбашкан чүүл болур. Ук чүүл бүдүрүлгениң тергиидеп турар аргазын болгаш кижилерниң ниитилел харылзааларының байдалын көргүзер. Амыдыралдың социалистиг хевири бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге ниити өнчүнүң база марксизм-ленинизмниң идеологиязының үндезининге тургустунар.

Амыдыралдың социалистиг хевириниң онзагай шынарларының бирээзи болза күш-ажылды бүгү-ниитиниң хүндүлүг хүлээлгези кылдыр санаары боор турар. Ниитилелге ажыктыг чогаадыкчы күш-ажыл ук күш-ажылда киржип турар бүгү кижилерниң боттарының эки шынарларын болгаш талант-мергежилин калбаа-биле ажыттаар арганы оларга берип турар. Ындыг болганда күш-ажылды социалистиг ниитилелдиң кижилери хүндүлээр, аңаа ынак болуру билдингир. Күш-ажылга ындыг чаа хамаарылга ниитилелдиң болгаш кижиниң угаан-медерелинге болган чаа эргиидениң херечизи боор турар.

Социалистиг ниитилелдиң хамаатылары кандыг-даа ажылды шилип алыр, кандыг-даа эртемни, ооң иштинде дээди-даа эртемни чедип алыр калбак арганыг. Кижини кижи дарлавас, мөлчүттелдиң болгаш социал база сөөк-язы барымдаалаан дорамчыдашкынның кандыг-даа хевирлери чок ук ниитилел кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг дециелин бедидер дээш доктаамал сагыш салып турар. Бистиң чурттуң хамаатыларының амыдырал деңнелин бир эай бедик деп санап болбазы-ла шын. Ындыг бир эай бедик деңнел чүгле коммунистиг ниитилелдиң үезинде чедип алдынар. Ындыг болзажок амыдыралдың деңнелин чаңгыс аайжыдар дээш бисте доктаамал хемчеглер алдынып турар.

Ынчаарга социализм үезинде амыдыралдың дээди үнези деп чүл ол, ону канчаар белир апаарыл?

Ук айтырыгга харыылаарда кижилерниң херегледдери деп чүл дээрзин билир херек. Кижилерниң херегледдерин эртем элээн каш кезектерге чарып турар. Бирээде-ле, бирги черге ниң эң чугула херегледдери. Ол болза аъш-чемге, хепке, чурттаар оран-савага болгаш өске-даа ындыг чугула чүүлдерге хереглелдер болур. Ооң дараазында ук хереглелдерниң шынары чугула черни ээлеп турар. Чижээ, аъш-чем болза амдан-сүүзүнүг, идик-хеп—чараш бүдүштүг, чурттаар оран-сава чогуур негелдеге дүүшкен турар ужурлуг дээш оон-даа өске.

Ол бүгү хереглелдерден аңгыда дээди черге ниң хереглелдери база бар. Оларга хамыктың мурнунда кижилерниң аразында угаан-бодал харылзаалары хамааржыр. Кижиниң ниити хөгжүлдези-биле холбашкан хереглелдер: билиг-мергежилин бүгү тала-биле калбартып хамыладыры, чараш чүүлдерге сундугар чорук база-ла дээди черге ниң хереглелдери болур. Адак соонда, чогаадыкчы чорукка сундулаашкын: ниитилел-политиктиг идепкей, эртем-техниктиг, уран-чечен, культура ажыл-чорудулгазы база-ла дээди черге ниң хереглелдеринге хамааржыр. Дээди черге ниң хереглелдери кызыгаар чок хөгжүп, сайзырап болур, а бирги черге ниң бөдүүн хереглелдери ала чайгаар кызыгаарлыг.

Янзы-бүрү хереглелдерни хандырары бис ол-бо кижиниң бүгү талалыг чаагай хөгжүлдезинге эң таарымчалыг байдалдарны тургузарының аргазы болур деп санап турар бис. Материалдыг хандырылганы өстүрери дээрге угаан-бодал хөгжүлдезиниң өөр өнзинге экономиктиг үндезин болур.

Бистиң амыдырал хевиривистиң дээди үнелиг чүүлдериниң база бир чугула кезээ болза кижилерниң хууда эрге-ажыктары биле ниитилелдиң эрге-ажыктарының чаңгыс аай боор турарында. Ол база-ла социализмниң чугула чаалап алыышкыны. Бистиң ниити күш-ажылывыс бүгү-ниитиниң чаагай кежиин тургузуп турар, ынчангаш эрге-ажыктарының чаңгыс аай боор турар чылдагааны-даа ында. Ниитилел мурнунга хөй ачы-хавыялыг кижиниң амыдыралы база эки, өскээр чугаалаарга, кижи бүрүзүнүң сеткил ханып чурттаары ооң ниитилел мурнунга чүнү кылганындан дорт хамаарылгалыг. Чогум-на ынчангаш бистиң амыдыралывыстың коллективтиг хевири оон база илереп, ында амы-хуунуң болгаш хөй-ниитиниң эрге-ажыктарының чаңгыс аай чөрүү тодаргай көстүп турар. Кажы бүрүзүнүң коллектив бүрүзүнге чаагай хөгжүлдези ук кижиниң амы-хууда бедик культуразындан база хамааржыр. Ынчангаш бис эртем-билигже чүткүлүү, ном-дептерге ынакшылды, уран чүүлге сундулагашкынны онза деткип, мактап турар бис. Музыка болгаш чуруулга чогаалдарын, поэзияны эки билир чорук миллион-миллион хамаатыларның чугула херегледи апарган. Ону пропагандаарның бүгү-ле чепсектери-биле суртаалдап турар. Социализм байдалдарының үезинде чугаа болза кижилерниң күш-дамыр болгаш сагыш-сеткил шынарларының деңнииниң дугайында эвес, а ниитилел байдалының деңнииниң дугайында чорук турар деп, Ленин чугаалаан.

Оон ынай бистиң чурттуң коммунистерниң болгаш партиязының кежигүнү эвестериниң үзел бодалы база чаңгыс аай боор деспиледжип бар чылдар. СЭКП чурттуң башкарыкчы партиязы болбушаан, ниитилелдиң бүгү аңгыларының болгаш социал бөлүктериниң үндезин эрге-ажыктарын илередип турар.

Совет улус боттарының дааргатты хүнүнге бүзүрелдиг. Ол бүзүрелди социал магадылалдарның сайзыраңгай системазы, ууй хуусаалыг социал-экономиктиг пландарның чедимишкининг күүселдези бадыткап турар. Бисте четпестер чок деп санап болбас. Эрги шагның артыышкыннары бодунуң сөөлгү үе-чадазын чурттап эртип турар. Ол артыышкыннарга мааңгыя хөй эт-сепке турлаар, кайдының чытдынар, алыскак-чөскек болур, хээлиндениир, арага-дарыга сундулаар дээш оон-даа өске чүүлдер хамааржыр. Өске чурттарның амыдыралының буржуаз хевиринин салдары база чамдык черни ээлеп турар. Ынчалза-даа кижилерниң мээ-медерелинде болгаш аажы-чаңында эрги шагның артыышкыннарын ажып эртер дээш демисел эртемниг коммунизмниң теориязының айтып берген бистиң социал идеалывыс тиилээр апаар.

(ПМА).

ДЕТКИИР, ДУЗАЛААР

ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң кежигүннери Светлана Козлова, Олег Сувакпит Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Салим Сүрүң-оол Улуг-Хемниң школаларынга барып, өөреникчилер-биле ужуражылгаларны эрттиргеннер. РСФСР-ниң чогаалчыларының IV съездизиниң түңнелдери болгаш тыва чечен чогаалдың амгы байдалының дугайында илеткелдерин өөреникчилерге олар сонуургаткан. Ооң-биле чергелештир школаларда тургустунган өөреникчилерниң чечен чогаал бөлгүмнериниң чогаадыкчы ажылдары-биле таныжып, чогаалчыларның келир үедеги салгалдарын кижизидер, оларны деткип өстүрер сорулгалыг чораяннар.

Чөөн-Хемчикте Бажың-Алаак школазында башкы Ховалыг Артык, Чадаана ортумак школазында Доңгак Бичелдей, Сүг-Аксында Ондар Чаң-оол удурткан чечен чогаалга сонуургалдыгларның бөлгүмнери солун болгаш эки ажылдыг болган. Чадаана № 1 ортумак школазында бөлгүм хана солуннуу үндүрүп, аңаа уруглар чогаалдарын киирип турар. Чадаана школазында бөлгүмнүң киржикчилериндеп 4-кү классчы Таня Монгуш, Агния Сарыглар ужуражылга үезинде боттарының чогааткан шүлүктерин номчааннар. Сүт-Аксында Аңай-Хаак аттыг бөлгүмде өөреникчилер база чогаалдарлыг болган. Чогаалчылар Кызыл-Мажалык, Ак-Довурак школаларында бөлгүмнерниң чогаадыкчы ажылдары-биле таныжканнар. Чогаалчыларның школаларга аалдаашкыннары чогаал бөлгүмнерин немей тургузарынга, өлче чечен чогаалга сонуургалдыгларны хандыкшыдарынга улуг идиглиг болган.

Часкы дыштаныышка хүннеринде Чөөн-Хемчикте Бажың-Алаак школазында чечен чогаал бөлгүмүнүң киржикчилери башкызы Ховалыг Артыктың удуртулгазы-биле Кызыл хоорайга кээрин планнааннар. Олар солун черлерни көрүп, чогаалчылар-биле ужуражырлар.

Сибирь—курорт ораны

Забайкальениң хоочун кадыкшылга чери—Дарасунга Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң эртемден-курортологтарының эртем-практиктиг конференциязы болуп эрткен. Чоннуу санаторий-курорт эмнээшкин-биле хандырарынга Сибирь девискээри улуг болдунар аргаларны ажыдып турар дээрзин ниин дугайын аңаа тодаргайы-биле чугаалажып көрген.

Минералдыг суглары база-ла бүгү билдингир хевирлери Сибирьде бар болуп турар. Чүгле Забайкальеде безин үш чүс ажыг аржаан суглар бар. Эртемденнерниң бодап турары-биле алырга, олар боттарының эм шынарларының талазы-биле Кисловодскиниң болгаш Железноводскиниң нарзаннарын. Цхалтубонуң аржаан суун ажып турар. Горячинск курортту Кавказтың минералдыг сугларының барык-ла 50 чыл мурнунда ажыткан. Тайгада кадыкшыдылга чери Ямаровканы эрткен чүс чылдың 60 чылдарында ажыткан. Ам атсураглыг Дарасун курорт чүс чыл оюп демдеглээн. Ол бүгү аржааннар чурттуң ажылчыннарының алдар-макталын чедип алган. Чита областың курорттарынга эрткен чылын 32 муң кижи дыштанган дээрзин чугаалаарга-ла четчир.

— Ам Байкал—Амур магистралының зоназы, ол девискээрниң эң байлак бойдус курлавырларын ажыл-агыйга шиңгээдип алыры-биле холбаштыр аңаа курорттарны хөгжүдерин чүгле медицинаның айтырыы эвес, харын элээн чергези-биле оңгу беш чылда шиитпирлээн турар чугула социал-экономиктиг айтырыг болуп турар—деп, Забайкальениң курорттар эргелелиниң талазы-биле чөвүлелдиң даргазы Р. П. Жерновникова СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

500 олуттуг ийи корпустуң түдүү тайга санаторий Дарасунда ам эгелей берген. Шиванда курорт чаарты кылыышкын соонда бүдүн чыл дургузунда ажылдаар апаар. Кука болгаш Ургучан курорттарда эмнелге комплекстерин дериири эгелээн. Чаа Угланда родонируг малгаштарының болгаш сугларының баазазынга хөй янзы эмнээшкин кылыр кадыкшыдылгы черин тударын көрүп турар. Ооң түңнелинде Забайкальениң кадыкшыдылга черлериниң эмнээшкин аргалыы 1980 чылда барык-ла чартыы хире улгадыр.

Л. ФАДЕЕВ.

Чита.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ОЛИМПИАДАДА ШИЛИНДЕК КОМАНДАЗЫ ЭҢ ХӨЙ МЕДАЛЬДАРНЫ ЧЕДИП АЛГАН

XII ОЛИМПИАДА

СЭТА-ның тускай корреспондентилери А. Ермаков, А. Левинсон, В. Кукушкинниң Инсбруктан медээлеринден:

...Февраль он бирде Инсбрукка чаъс чаап турган. Ол эң ылангыя конькичилерниң маргылдаазынга дыка шаптараазынныг. Бажың иштинге маргыжар хоккейжилерге ол шаптыктап шыдавас. Совет хоккейжилер боттарының олимпийжи үшкү ужуражылгазынга ГФР-ниң командазын 7—3 санныг тиилээннер. Бистиң шилинек командавыстан Михайлов (ийи), Мальцев, Бабинов, Шалимов, Петров болгаш Васильев олар бир-бир санарны киирген.

• • •

Олимпийжи маргылдааларның үезинде кым-даа хенертен таарымча чок таварылгаларга ужуражы берип болуру билдингир. Чогум-на ындыг таварылга эр улустуң 4х10 километрге эстафетазының байдалы бүрүнү-биле өскерткен. Бо маргылдааның үезинде баштайгы он километрге чарыш чорул турда, ленинградчы Евгений Беляев эң-не алскежик чок кижи болган деп болур. Келгеш, ыглаптар часпышаан, мынча дээн: «Чедиги километрге норвег Пол Тилдумну ызырты четкеш, он беш секунда мурнай бээр үемде мээн пластиктиг хаагымның быжыглаап чери тажык черге-ле уштунуп чаштай берген. Ооп бир километр хире черге чаңгыс хаактыг аскаңгырлап маңнап чорумда, мээң кыдымым-биле хаакчылар хиртилеп эртип-ле турдулар...»

Ооң дараазында Иван Гаранин эстафетаны Савельевтен алды дугаарында алгаш, доктаар черге үш дугаарында халып келген.

• • •

Ол хүн эртенден эгелээш-ле, Инсбрукту туман дуглай берген болгаш чамдыкта чаъстапдаа, чамдыкта—ол хар-даа дүжер турган. Мындыг таарымча чок байдалда безин норвег конькичи Стен Стенсен кайгамчыктыг белеткелдиин, бедик мергежилдиин көргүскен. Ол 5000 метрге конькилиг чарышка тергиин түңнелдиг боор —ону 7 минута 24,48 секундада маңнап эрткеш, өскелерни эрткен. Виктор Варламов үшкү черни үр үеде камгалап турза-даа, голландылар Пит Клейне (7.26,47), Ханс Ван Хеллен (7.26,54) оларга аштырыпкан. Владимир Иванов чедиги, а Сергей Марчук—14-кү черлерни ээлээн.

Херээженнерниң слаломунун түңнели: 1-ги черде Рози Миттермайер (ГФР)—1 минута 30,54 секунда, 2-ги черде — Клаудиа Джордани (Италия)— 1.30,87, 3-кү черде Ханни Венцель (Лихтенштейн) — 1.32,20.

• • •

Февраль он бириниң хүнүнде херээженнерниң фигурлуг чуңгулаашкынының ыяап-ла күүседир болгаш кыска программаларын күүсединиң түңнелдери: 1. Дороти Хэмилл (АБШ)—88,40 санныг. 2. Диана де Леув (Голландия) —86,44, 3. Изабель де Навар-ре (ГФР) — 85,72 санныг.

• • •

Февральдың он бирде хүндүскүнүн олимпийжи маргылдааларының кол-кол болуушкуннары ынчаар эрткен. А келээр орай чаңгыстап конькилээр фигуристерниң маргылдаазы доозулган.

ОЛИМПИАДАНЫҢ ЧЕМПИОННАРЫ

Е. КУЛИКОВ

Р. СМЕТАНИНА

В. МУРАТОВ

Г. КУЛАКОВА

Көдээниң культура бажыңнарында

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының чанында улусчу театрның артистери Олег Саган-оолдуң «Оттүшкүн» деп шиизин тургускаш, ам районнуң ажыл-ишчилеринге көргүзүп эгелей берген. Партияның XXV съездизинге чогаадыкчы коллективтиң белээ ол.

Шииниң киржикчилери аңгы-аңгы мергежилдиң кижилери. Культура бажыңының ажылдакчылары болгаш Кызылдың уран чүүл училищезиниң практикантылары ында идепкейлиг киржип турар. Чөөн Сибирьниң культура институдунуң доозукчузу К. Кызыл—шииниң режиссеру. Чурук каастылганы М. Каң-оол күүсеткен. Кызыл-мажалыкчылар кожа районнарга база аалдап баарлар.

М. АШАК-ООЛ.

• • •

Шуй суурнуң Культура бажыңынга агитквартиралар концерттери боор эрткен. Ниитизи-биле он үш агитквартирадан 217 кижи аңаа киришкен. Суурда херээженнер чөвүлели, Культура бажыңының ажылдакчылары концерттерни белеткеп организастаарынга идепкейлиг киришкеннер. Көрүлдениң түңнелинде бирги черни «Шенне» агитквартира алгаш, өртектиг белек болгаш мактал бижик-биле шаңнаткан. Ийиги, үшкү черлерни «Чыжыргана», «Чодураа» агитквартиралар тус-тузунда алгылааннар. Оон аңгыда 40 хире киржикчини база шаңнаан.

С. КАРА-САЛ.

Бай-Тайга район.

• • •

Тываның хөгжүм-шии театрының бөлүк артистери Кара-Хаак ортумак школазының өөреникчилери-биле ужуражылгын эрттирген. Театрның хоочуннары Марьям Рамазанова болгаш Владимир Монгалбии чогаадыкчы пландарының дугайын урууларга таныштырган. Артистер тускай номерлерни база көргүскен.

Ужуражылга соонда театрның артистери «Ене-чыыны аас-кежии» деп шиизин уругларга көргүскен.

З. БУРУННЕЙ.

Кызыл район.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

7.50—**XII Кышкы олимпий оюннарында. Хоккей. Финляндия—ССРЭ.** Өңнүг.

9.50—Киножурнал.

10.00—А. Островскийниң ыраазын Э. Хиль күүседир. Өңнүг.

10.30—«Чогаадыкчы». Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчылар болгаш чазртыкчылар ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң даргазы Г. П. Софонов эрттирер. Өңнүг.

11.00—Медээлер.

11.10—«Чедип кел, тоол!» Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

12.10—«Ференц Лист». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

13.30—Мультфильм.

МОСКВАДАН

13.40—«Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 4-кү сериязы.

14.45—Киножурнал.

14.55—«Он миллионнарның чувуланы». 1-ги дамчыдылга—«Ажыл тып аар дээш». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы А. Дружинин эрттирер. Өңнүг.

15.30—**XII Кышкы олимпий оюннарында.** Өңнүг.

17.20—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Тываның неделязы» Информастыг программа.

18.15—Мультфильм.

18.25—Телемедээлер.

18.35—**«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры».** Дамчыдылга.

18.50—**«Ужуражылышкын»** Документалдыг фильм.

19.00—**«Улусчу контроль».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30—**«Миллионнарның ленинчи университеди». «Дагдыныкчылар шимчээшкини болгаш ооң аныяктар кижизидилгезинге ужур-дузазы».** Дамчыдылгага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры дагдыныкчы-мастер В. С. Филиппов киржир.

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Комсомолчу амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.45—«Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 4-кү сериязы.

21.50—22.00—Чапсар.

22.00—«Сээң күш-ажылың, сээң бедиин». Кинопрограмма.

22.35—«Кыска таңцылар» Өңнүг.

23.00—«Үе». Информастыг программа.

23.30—01.30—**XII Кышкы олимпий оюннарында. Хоккей. Финляндия—ССРЭ.** Өңнүг.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагларлыг черлерге 12—18, өске арт-каннарынга 20—25 градус соок болур.

Кызылга аязыр бүлүттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 24—25 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ону эртпээн бис» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 9.00, «Светофор» деп кинклуб 10.40, 15.10, «Маринга алмаазтар» 12.40, 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эргим оол» 10.00, 15.00, «Санниковтуң чери» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «От бүргээн далай» (2 серияулыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

Шыдыраага бодал херек

ШЫДЫРАА ОЛИМПИАДАЗЫ—«ЛОЙД»

Шыдыраа композициязы тургузары — спорттуң бо хевиринге кайгамчыык уран поэзия хевири кылдыр санап турар. Бодалгаларга болгаш этюдтарга угаан-бодалдарының хаызы, чуртен-чаражы тодаргай илереп кээр. Шыдыраанын бичии хелунге Рети, Алехин, Ласкер ышкаш шылгарангай шыдыраачыларның элүм чок угаадыглары, кайгамчыык чараш салыглары, оларның тургускан бодалгалары тураскаал болуп артып калган. Ботвинник база-ла композиция тургузарын оюп эртпейн, аңаа база-ла коску үнти арттырып каан.

«Шын» солуннуң редакциязы шыдыраа бодалгаларының болгаш этюдтарының конкурстарын чыл бүрүде эрттирип турар. Бөгүнгү номерге 1976 чылдың чаа олимпиадазын чарлавышаан, бирги ээлчээниң бодалгаларын бараалгаттывыс. Бо чылгы олимпиада шыдыраа композициязының эгелекчилериниң бирээзи, америк композитор (шыдыраа бодалгаларының чогаадыкчызы) С. Лойдка тураскаатан. Ол 800 ажыг бодалгаларны болгаш этюдтарзы эрттырып каан. Ооң бодалгалары болгаш этюдтары каны чажыт уткалыг катаптаттынмазы-биле ылгалдыг.

Олимпиада дөрт ээлчегте эртер. Ооң тиилекчизи сентябрь 15-те илерээр. Бүгү-эвилелдиң XIV олимпиадазының түңнелинге киржир эргени чаалап алыр. Оон аңгыда тиилекчилерге болгаш идепкейлиг киржикчилерге разрядтарны тыпсыр. Бодалгаларны, этюдтарны солунга парлаан соонда ийи неделя эрткижете харыыларны чорудар. Ийи кештен удар бодалгаларга баштайгы кежүүн айтып каарга четчир.

Ийи кештен удар (2 сан)

Үш кештен удар (3 сан)

Н. ШИШИГИН, олимпиаданың судьязы.

Үш чыл улаштыр

Анатолий Карпов—1975 чылда делегейниң эң тергиин шыдыраачызы. Шыдыраа темазын чырыдып турар журналистерниң шуптузунуң бодалы бо таазы-биле дүгжүп турар. 29 чурттарның 72 тээлекчи журналистериниң харыызын ёзугаар Карпов чылдың эң тергиин шаңналы шыдыраа «Оскарын» чаалап алган. Карпов делегейниң тергиин шыдыраачызы атты ам үш чыл улай алганы ол.

Эрткен чылдың эң дээре дээн он шыдыраачыларның санында Любомир Любоевич (Югославия), Ефим Геллер, Лев Полугаевский (ийилээн ССРЭ), Лайош Портиш (Венгрия), Пауль Керес (ССРЭ), Властимил Горт (ЧССР), Тигран Петросян, Борис Спасский (ийилээ ССРЭ), Уолтер Браун (АБШ) киргеннер.

(СЭТА).

Шын тыпканнар

Самагалдайда чурттап, ажылдап турар республиканың хоочун шыдыраачыларының бирээзи Павел Артамоновтуң «Шын» солуннуң декабрь 28-те үнген номеринге «Хостуг шакта тывынар» деп эге-биле «Ийи коштен мат» деп бодалгазы парлаттынган.

Ол бодалганың харыызын солуннуң номчукчулары редакцияже хөйү-биле чоруткан. Оларның аразындан Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Найырал салбырында киномеханик Даазы Иргит, Бии-Хем районда Тарлаг суурнуң чурттакчызы Олег Бай-Кара, Чадаана хоорайдан Сергей Кенден олар шын тыпканнар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 76

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 ҚАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00257.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 37 (10022) | 1976 чылдың февраль 14, суббота | 1925 чылдан үнедзилеттинген | Өртээ 2 көп.

АВТОМАТЧЫТКАН БАШКАРЫЛГА

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле). «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуу доостур чоокшулаан. Кол корпуста, руда дамчыдар галереяларда янзы-бүрү мергежилдиң тудугжулары даг-дүгүн арыглап эгелээринге дериг-херекселдерни белеткеп, сөөлгү ажылдарны кылып турарлар. Бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар фабриканың коллективи СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар хүнүнде бараанныг продукцияны бүдүрүп үндүрер дээш дериг-херекселдерни шенеп турар.

Фабрика бо хүннерде бирги, ийиги касканттың чуък дамчыдар шугумун, даг-дүгү арыглаар бирги, ийиги шугумну автоматчыткан арга-биле ажылдадып, ону башкарып шенээн.

Мурнунда шугумнарны тус-тузунда шенеп турган бооза, ам харь угда комплекстиг шенелдезин чоруткан. Баштайгы шенелдени кылыры В. И. Зачиняевтиң ээлчээнге онаашкан. Ээлчегде 24 кижи бар. Оларны демдек бүрүзүнге ийи-ийи кижи турар кылдыр бымыглаан. Дериглге машинистери Валентина Ооржак, Любовь Хертек болгаш өскелер-даа шенелде эки болганын демдеглээн.

Шугумнарның автоматчыткан башкарылгазының шенелдези чедиишкинниг болган.

Фабриканың арткан ажылдарын чогуур хуусаазында доозар дээш амгы үеде ажыл-иш хайнышкынныг чоруп турар.

М. СМИРНОВА.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ АЖЫЛ-ИШ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң ажыглалга кирер комплекизиниң артынчы продуктулар ырадыр галереязы чугула тудугнуң кол объектилериниң бирээзи. Бо хүннерде ында тудугжуларның эң дээре бригадаларының күжүн мөөннээн болгаш тудуг ажылы хайнышкынныг чоруп турар. Ол объектиде Ак-Довурактың тудугжуларындан аңгыда Красноярск крайдан болгаш өске-даа хоорайлардан келген тудугжулар бар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Салчак Кара-оол Балбыровичиниң 13 хоочун тудугжулардан тургустунган сураглыг бригадазы галерея тудуунда кол черни ээлеп, оон хөделдирикчи станциязының тудуун үргүлчүлеп турар.

Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда ол бригаданың тудуппаан объектизи чок деп болур. Салчактың бригадазы курттаг руда складының, № 7 галереяның тудугларынга кириишкен. Ол эрткен чылдың төнчүзүнден эгелеп артынчы продуктулар ырадыр галереяның хөделдирикчи станциязының тудуунга кээп ажылдааш, оон ханаларын туугбу-биле салгаш, иштин ореэлдеп, кырын дуглап, чылыглааш, амгы үеде эптеп тургускан дериглгелер аразын бетоннап турар. Кыштың соогунга торулбайн, бригаданың кежигүннери ёзулуг-ла эрес, шудургу ажылдап, январының планын 100 хуу күүсеткен. Кара-оол Балбыровичиниң бригадазы хөделдирикчи станцияда ниити тудуг ажылдарын СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар бетинде доозар хүлээлгени алган. Тудугжулар Соолак Доңгак, Кодур-оол Куулар, Семис-оол Хомушку, Энге Салчак олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

• • •

«Северовостокэлектромонтаж» тресттиң участогунуң монтажчылары галереяда база кызымаккай ажылдап турарлар. Александр Родченконуң бригадазы бо хүннерде № 12 галереяда болгаш артынчылар ырадыр цехте ток дамчыдылгазын киирип турар. Аныяк мастер Валерий Степанович Козловтуң монтажчылары № 223 комплекстиг трансформатор подстанциязында эптелге ажылдарын кылып, № 7 дамчыдылга белдириниң хөделдирикчи станциязында электри дамчыдылгазының нарын четкизиниң системазын шөйүп, тургузуп турарлар.

• • •

№ 24 галереяда хоочун тудугжу Виктор Савилдың баштааны 12 кижилиг бригадазы галереяның бетон шалазын кылып доосказ, ам оон ханаларын бетон блоктар-биле салып эгелээн.

Бригаданың кежигүннери № 24 галереяның тудуун хуусаа бетинде доозарын шиитпирлээн болгаш долу күженишкин-биле ажылдап турарлар. № 14 механизация эргелелиниң (начальниги В. К. Сухачев) бригадага берип кааны чер казар алды маскалыг ийи компрессорларының чүгле чаңгыс маскази ажылдаар, а арткаңнары үреяик болган. Ындыг байдал бригаданың шалыпчы ажылдаарынга шаптыктап турар. Оларны септээр дугайында участоктуң удуртукчулары кандыг-даа хемчег албаан.

Галереяны хуусаа бетинде дужаары — тудугжуларның СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белээ болур.

М. ООРЖАК.

Ак-Довурак хоорай.

Дүүн Кызылга ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ СЛЁДУ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдылгазының бажыңынга партияның XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң слёду болуп эрткен. Съездиге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш социалистиг чарыштың дугайында ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары С. С. ОНДАР илеткел кылган.

Тоску беш чылда эң эки көргүзүглерин чедип алгаш, ВЛКСМ Төп Комитединиң Кызыл туктары-биле шаңнаткан Кызыл хоорай, Бии-Хем район комсомол организациялары слётка күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында рапортун берген.

Бистиң республика-биле социалистиг чарыштыг Хакас автономнуг областың комсомол организациязының төлээлери слётка олурушкан. ВЛКСМ Хакас обкомунуң бирги секретары А. Н. Карбаинов слётка байыр чедирген.

Партияның XXV съездизинге Тываның комсомол организациязының рапортун СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинге ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов байырлаашкын-биле тыпсып берген.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИН слётка киржип, республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының сорулгаларының дугайында чүве чугаалаан.

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫ

Бо хүннерде болуп эртип турар СЭКП райкомнарының пленумнарынга партияның XVI область конференциязының ажылының түңнелдерин болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының талазы-биле айтырыгларны чугаалажыры партияның XXV съездизинге төлептиг уткуушкун дээш бедик кодурлуушкунунуң байдалынга эртип турар.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленуму Сарыг-Сепке дүүн болуп эрткен. Аңаа илеткелчи — партия райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров партияның XVI область конференциязының ажылының түңнелдеринге доктаап, партияның XXV съездизинге уткуштур социалистиг чарыштың хайбарыкшынын онзалап чугаалаан. Оңгу беш чылдың бирги чылын район багай эвес эгелээн. Январьда сүт бүдүрери районда ээзэн көвүдээн. Ылаңгыя «Тиилелге» колхоз эрткен айда күрүнеге сүт садарын 2 катап көвүдеткен, бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол ышкаш «Бүрен» совхозта сүт бүдүрүлгези көвүдээн.

Пленумга илеткелчи болгаш сагал бергеннер шиитпирлеттинмээн айтырыгларжер оң ажып эртериниң оруктарынче кол кичээнгейни угландырган. Ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй. Колхоз ажыл-агыйда фондулар эгидилгезиниң деңнели ам-даа кудук. Ылаңгыя суггаттыг черлерни четтикс ажыглаан. Социалистиг чарышты организастаанында ёзу барымдаалаар чоруктар ам-даа бар.

Моон-биле холбаштыр чон ортузунга масса-политиктиг, организакчы ажылды улам экижидип, кадрларның харыысалгазын бедидер, курлавырларны чеп ажыглаарынче күштүг мөөңнээр, мал кыштаглаашкынын хүр-чаагай эрттирер болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээринге партия организацияларының ролюн улам бедидериниң чугулазын пленум демдеглээн.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пленуму база дүүн Шагаан-Арыгга болуп эрткен. Тоску беш чылдың планнарын ондаалдаларын күүседиринге улуг-хемчилерниң киирген салымышкынын пленумга илеткелчи партия райкомунуң ийиги секретары И. Ф. Малинова чугаалаан.

Беш чылда күрүнеге сүт садар талазы-биле «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарның, дүк садар талазы-биле «Ак-Туруг» совхозтуң бүдүрүкчилерден Шагаан-Арыгның чиаш ажыл-агыйының, АТБ-ниң харыысаан белдириниң эки ажылдаарын пленумга демдеглээн. Өске-даа коллективтерниң чедиишкиннеринге партия организацияларының киирген организакчы, кижизидикчи улуг ажылы эвес. Тоску беш чылда районда мыйыстыг бода малдың, хой, өшкүнүң баш саны ээзэн көвүдээн. Колхоз ажыл-агыйда капитал салымышкыннары 2 ажыг катап өскен. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге партия организацияларының, коммунистерниң башкарыкчы ролюн, хүлээнген ажыл дээш оларның харыысалгазын бедидеринче пленум онза кичээнгейни салган.

СЭКП Кызыл, Өвүр, Тожу райкомнарының үстүнде айтырыгга туружааткан пленумнары база дүүн болуп эртилээн.

(Бистиң корр.)

Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунда Хайыраканның № 51 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуурунуң хүнүнүң дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында дүрүмнүң» 97 чүүлүнге дүгштур, Чөөн-Хемчик районда Хайыраканның № 51 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуурун 1976 чылдың март 14-те воскресеньеде эртгирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫП

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 13.

Каа-Хем съездиден съезд чедир

УЛАМ БУРУНГААРЛААР ДЭЭШ

Бистиң чуртувус тоску беш чылды чедиишкинниг доосказ, оңгу беш чылче кирген. Оңгу беш чылда бистиң чуртувустуң хөгжүлдезинде чаагай перспективаларны болгаш өндүр улуг сорулгаларны «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде тодаргай айтып турар. Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары ол төөгүлүг документиниң бүгү совет улус-биле бир дөмей ханызы-биле өөренип, чугаалажып көргеш, ону бүрүнү-биле деткиишкен, боттарының саналдарын илергейлеп, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни улуг көдүрлүүшкүн-биле ап турар. Съездиге эң эки белек бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл болур дээрзин районнуң ажылчыннары, колхозчулары, интеллигентилери ханызы-биле билдиишкен, бо хүннерде сорук кириишкиниг, кызымак ажылдап турар.

Чаа беш чылче кирип тура, эрткен оруувусче хая көрнүр, мурнувуста сорулгаларны чигелеп көөр чаагай чаңчылдыг болгай бис.

Районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин ажыдыралга боттандырып турган, тоску беш чылда районнуң экономиказын, культуразын хөгжүдер, чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Районнуң экономиказының кол адыры мал болгаш чер ажылы болуп турар. Эрткен беш чылда район күрүнеге дүк болгаш сүт садарының планнарын чедиишкинниг күүсеткеш, пландан ажыр 95,2 тонна дүктү, 807 тонна сүттү саткан. Бода малды өстүрериниң беш чыл планы күүсеттинген болгаш 1970 чылга деңнээрге 28 хуу, шээр мал 38,5 хуу өскен.

Бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс мал бажын өстүрер талазы-биле эки түңнелдерлиг болган. Беш чыл дургузунда «Бурунгаар» совхозтуң шээр малы 78 хуу өскен. Шээр мал «Бүрен» совхозта 47 хуу, «Кызыл тук» совхозта 40 хуу өскен. Тывага хой ажылын өстүрер талазы-биле СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирин күүседир талазы-биле чамдык ажылдарның кылдыныының үстүнде чижектер көргүзүп турар. Ынчангаш 1980 чылда районга хойнуң саны 83500 баш, дүк бүдүрерин 248 тонна чедирер сорулга салдынган. Бо дээрге улуг күженишкиннерни, организакчы ажылды, малчыннардан, специалистерден бедик харыысалганы негээри чугаажок.

Районнуң мал ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Эрткен беш чылда шээр мал өстүрериниң планын район күүсетпээн, хаванның саны кызырылган. Малдарны чемнер-биле чедир хандырбайн турарывыстан база ажыл-агыйжы эвес чоруктан малдың өлүп хораар чоруу хөй болуп турар. Ындыг чылдагааннардан район күрүнеге эът садарының беш чыл планын күүсетпээн. Мал төлүн чыл бүрүде четче албайн келген. Чүгле эрткен чылын безин 7 муң шээр мал төлүн чедир албаан. Моон бир чылдагааны малды ой-шаанда тарып боозадырынче ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери кошкак кичээнгей салып, ылаңгыя хойну орайтады, мал арыыканда оолдадып турарында.

Тоску беш чылда районда чер ажылы база элээн калбарып, машина-техника-биле хандырылгазы экижээн. Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болзажок, бистиң мурнакчы механизаторларывыстың ачызында эвээш, биче-даа бол чамдык эки түңнелдер бар болган.

Эрткен беш чылда тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 10,5 центнер болганындан район күрүнеге тараа садарының чүгле бызыг планын күүсеткен. Моон бир чылдагааны бистиң чамдык ажыл-агыйларывыста чер ажылының культуразының чавызында, органиктиг болгаш минералдыг чемиштиделгелерни кончуг эвээш ажыглап, суггаттыг черлерни багай ажыглап, агротехниктиг чурумнарны хажыдып турарында.

Районда капитал тудугже кичээнгейни күштелдиргениннен оон хемчээли калбарып, 18,5 млн. рубль четкен. Беш чылда 19 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, үш яслисадты, оон иштинде 90-90 уруглар турар ийи садты, 3 магазинни, 2 чунар-бажыңны, Сарыг-Сеп суурда садыг төвүн столовазы-биле кады ажыглалга киирген. 23.000 ажыг баш мал кирер кажааларны, ийи улуг көвүрүгнү туткан. Район төвүнде 3 километр кудумчу асфальтылаттынган. Ала-чурт дайынының киржикчилеринге үш черде турасгаалдарны тургускан.

«Бурунгаар» совхоз 59 чуртталга бажыңнарын, 350 олуттуг Культура бажыңын, 320 уруглар өөренир школаны спорт залы-биле кады, чаа магазинни, чунар-бажыңны, столованы ажыглалга киирген, 1200 бода мал кирер кажааларны туткан. Суурну сайзырадырынга ында кодээ Советтиң, оон депутаттарының ролю дыка улуг.

Тоску беш чыл планын № 958 КМК, оруқ-тудуг участогу, аңнынар-тывызы ажыл-агыйы, шээр ажыл-агыйы, одалга, газ конторалары, райпо болгаш өске-даа коллективтер чедиишкинниг күүсеткеннер. Райпо тоску беш чылда сески беш чылдаазындан 1 млн. 800 муң рубльдиң бараанын чонга хөйнү саткан. Чүгле сөөлгү ийи чылда 79 чиик машиналарны, аар хевириниң 18 мотоциклдерин саткан. Ниити чемненилге черлериниң четкизи калбарган. Чурттакчы чонга амыдыралдың ачы-дуза чедирилгези 54 хуу өскен болгаш колхозтар, совхозтар төвүнде комплекстиг 6 пункт ажылдап турар. Кадык камгалалы болгаш улус өөредилгези шапкын хөгжүп турар. Бо фактылар безин тоску беш чыл каа-хемчилерге чүнү бергенин, оларның амыдырал деңнелиниң кайы хире бедээнин херечилеп турар.

Район культура хөгжүлдезиниң үш чыл планын чедиишкиниг күүсеткен. Барык ажыл-агый бүрүзүнде чаа клубтар туттунган. Чоннуң кино болгаш библиотека-биле хандырылгазы улам экижээн. Теледамчыдылганың ретрансляторун тудуп, ажыглалга киргенинден чурттакчы чоннуң барык 80 хуузу теледамчыдылгаларны доктаамал көрүп турар апарган.

Ажыл-херектиң чедиишкиниг болуруң кижилер шиитпирлээр болгай. Районда 70 ажыг кижи беш чылды хуусаадан дыка эрте доосказ. Беш чылдың дөрт чылдарында 82 мурнакчылар орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. Бистиң ажылчыннарывыс болгаш тараачыннарывыс, интеллигентилеривис беш чылды күүседиринге төлептиг үлүүн киирген. Оларның аразында хойжулардан «Октябрь 30 чылы» колхозта Октябрь Революциязы орденниг Т. Доңдуптуң, «Бүрен» совхозта Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг М. Дамбаның, С. Сандый-оолдуң, «Ленинчи орук» колхозта «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Н. Самбуунуң, К. Хертектиң, «Совет Тыва» совхозта М. Намчалдың; саанчылардан Н. Салчактың, Б. Солодованың, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. Сувактың; бызаа азыраакчыларындан болгаш кадарчылардан К. Кудрявцеваның, А. Базырның, Н. Коробейниковаың; механизаторлардан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Ситниковтуң, ийи дакпыр Ленин орденниг Д. Даваның, Ленин орденнерлиг механизаторлар Н. Михалченконуң, В. Артынаның, тудугжулар А. Кылбасицкаяның, А. Маслованың; даарапыкчы Н. Задорнаның; повар Н. Кузьминаның болгаш өске-даа он-он ажыл-иштичилерниң тоску беш чылда онза шалыпчы ажылдааның демдеглээри өөрүнчүг.

Районнуң культура хөгжүлдезиниң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге башкылар С. Достай, А. Антонова, эмчилер Е. Лехман, М. Моңгуш, зоотехник Н. Посточаков, мал эмчизи З. Дараа, культура ажылдакчызы Харченко болгаш өскелер-даа төлептиг үлүүн киирген.

Районнуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге чер-чер Советтериниң ролю болгаш киржилгези улгадып, боттарының организас-массалыг ажылын тугула сорулгаларны шиитпирлээринче угландырып турар. Беш чыл иштинде районга 5 кодээ Совет немей тургустунган. Депутаттарның саны өскен болгаш эрге-чагырга болгаш ажыл-херек башкарарынга олар идепкейлиг киржип турар. Район болгаш кодээ Советтериниң депутаттарының 80 хире хуузу бүдүрүлгеде ажылдап, чүткүлдүг күш-ажылы-биле өскелерге үлегер боол, соңгукчуларының идегелин болгаш хүндүткелин шынзыдып келген.

Каа-Хем районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының доозукчу чылда чедип алган түңнелдерин бедии-биле үнелээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун бирги черге-ниң дипломун болгаш акша шаңналы-биле кады бистиң районга тывыскан. Районнуң ажыл-иштичилери аңаа ханызы-биле өөрүп, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур, бирги кварталды чедиишкинниг доозар дээш улам сорук кириишкиниг ажылдап турар. Районнуң ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери алдынган, ында улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар салдынган.

Беш чылды түңнеп, бедик шаңналды ап тура, бис ажыл-херээвисте улуг четпестер бар болгаш четче ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй дээрзин угаап билип турар бис. Районнуң чамдык колхозтары, совхозтары, бүдүрүлге черлери беш чыл планын чедир күүсетпээн. Ажыл-агыйжы эвес чоруктар хөй. Удуртукчу кадрларның болгаш специалистерниң даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын улам бедидери негеттинип турар.

Амгы үеде чугула айтырыг — айларның, кварталдың планныг даалгаларын дески күүседирин, ниитизин малын хүр кыштаглаадырын, мал төлүн менди алырын, часкы хову ажылдарынга белеткелдерни дүргедедирин чедип алыры болур. Районда шээр мал оолдап эгелээн. 3 муң хире чаш мал менди алдынган. Эрткен чылдың январьга деңнээрге күрүнеге эът садары чүгээр чоруп турар. Ынчалзажок маңаа сеткил оожургаар барымдаа чок. Ажылчы чоннарның бүгү күжүн бо чугула ажылдарже мөөңнеп тургаш, СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражырын, кварталдың планныг даалгаларын күүседирин хандырары — районнуң партия, совет, хой-нити организацияларының, бүдүрүлгелер удуртукчуларының чугула сорулгазы болуп турар.

К. ОЧУР-ООЛ,
Каа-Хем райкүүскомнуң даргазы.

БӨГҮҮНГҮ НОМЕРДЕ КАА-ХЕМ РАЙОНДАН:

БИРГИ АРЫНДА — РАЙКҮҮСКОМ ДАРГАЗЫ К. ОЧУР-ООЛДУҢ ЧҮҮЛҮ, ИЙИГИ АРЫНДА — МЕХАНИЗАТОРЛАР М. СИТНИКОВ, Д. ДАВАА ОЛАРНЫҢ ЧҮҮЛҮ, «КЫШКЫ ХҮН» ДЕП ЧУРУМАЛ, «БУРУНГААР» СОВХОЗТА ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ СЕКРЕТАРЫ С. КУМАЖИКТИҢ КОРРЕСПОНДЕНЦИЯЗЫ, ҮШКҮ АРЫНДА — БИР ОГ-БҮЛЕДЕН РЕПОРТАЖ, ТУДУГ МАСТЕРИ Н. ХУДОРОЖКОВТУҢ КОРРЕСПОНДЕНЦИЯЗЫ, ДӨРТКҮ АРЫНДА — РАЙКҮҮСКОМНУҢ КУЛЬТУРА КИЛДИЗИНИҢ ЭРГЕЛЕКЧИЗИ Г. ДОНГАКТЫҢ ЧҮҮЛҮ, САННАР, ФАКТЫЛАР, ФОТОЛАР

1975 чылда мал ажылының продукцияларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш республиканың малчыннарының социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофэвилелдер чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому үндүргеш, эрткен чылын дүк бүдүрериниң планын 144,1 хуу, садарының планын 126,7 хуу, сүт садарының планын 101,1 хуу, мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планын 102,4 хуу күүсеткен Каа-Хем районну социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан.

Социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар Каа-Хем районну бирги черни алган деп санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң районнар аразынга шилчиир Кызыл тугун, бирги черниң дипломун болгаш 2000 рубль түңнүг акша шаңналын ол районга тывыскан.

(Республика солуннарының медээлеринден)

ЧУРУКТА: СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу шилчиир Кызыл тукту каа-хемчилерге тыпсып турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Бөгүүнгү номерде Каа-Хем райондан материалдарны «Шын» солуннуң тускай корреспондентилери М. Саая, В. Чадамба, С. Читжит олар белеткээн.

саннар, фактылар

Каа-Хем район 9-ку беш чылда күрүнеге:
76120 тонна тарааны,
9548 тонна эътти,
14.347 тонна сүттү,
868,5 тонна дүктү дужааган.

• • •

Районнуң ажыл-агыйларында шээр малдың баш саны беш чыл иштинде 38,5 хуу, оон иштинде «Бурунгаар» совхозта 78, «Бүрен» совхозта 47, «Коммунизмче оруқ» колхозта 40 хуу өскен.

Бода малдың баш саны 28 хуу өскен.

• • •

Дүк бүдүрери 143,8 хуу, сүттүү 108 хуу көвүдээн.

• • •

Садыг четкизиниң саарылгазы 1970 чылда 5 млн. 365 муң рубль турганындан, 1975 чылда 7 млн. 537 муң рубль четкен.

Мурнундагы беш чылдыынга деңнээрге көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин 14—17 хуу улгаттырар.

(СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

Каа-Хем съездиден съезд чедир

XXV СЭКП-ның съездизинге

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Ксения Андреевна Кудрявцева Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозта бедик арга-дуржулгалыг бызаа ажаакчыларының бирээзи. Ол чүгле колхозунда эвес, а харын бүгү районда мурнакчыларның одуруунда кирген. Ксения Андреевна бызааларны ажаарының талазы-биле хөй чылдарда чедип алган бедик арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдиг-биле дамчыдып берип турар.

Ленинчи юбилей, «Күш-ажылчы шылгаралы» болгаш «Күш-ажылга эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдарның эдилекчизи Ксения Андреевна Кудрявцева эрткен беш чылда төрээн колхозунга дыка хөй бызааларны өстүрүп берген.

• • •

Маадыр-оол Монгуш Томскиниң медицина институдун доозкаш, күш ажылчы баштайгы базымын Балгазынның туберкулёзка удур санаторийге эгелээн. Амгы үеде ол Сарыг-Сепиң район эмнелгезинде эки ажылдыг терапевтерниң бирээзи.

Маадыр-оол Мажаевич районнуң малчыннарының үнүүшкүнүнүң доктаамал кылып, эмнелге салбырынга барып турар. Ол кызымаккай күш ажылы-биле чонуң хүндүткелин чаалап алган.

• • •

Мария Ивановна Намчал «Совет Тыва» совхозта ирт кадарчызы. Ол өөнүң ишти Доора Баянович Ондар-биле 1969 чылдан эгелеп мал кадарып эгелээннер. Оларның кадарган малының көргүзүү чылдан чылче экижип-ле олурган.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында аныяк малчыннар кадарган 900 иртиниң бирээзинден-не 3 килограмм дүк кыргып алыр хүлээлгезин 3,1 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен. Амгы үеде ол малчыннар 1030 иртти семиртир азырап турар.

Мария Ивановна Намчал эрес-кежээ, кызымаккай күш-ажылы дээш «Күш-ажылчы Алдар» орденниң үшкү чергези-биле шаңнатткан.

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ның XXV съездизинге уткуштур база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агыйы планын чедиишкинниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржипкен, 1976 чылда дараазында бедиткен хүлээлгелерни алган.

Чер ажылының талазы-биле —тараа культураларын 39 муң гектар шөлге тарып, гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12,8 центнер тарааны, 100 центнерден эвээш эвес картофельди, 130 центнер ногааны, 150 центнер силос массазын алыр. Шөлдерже 40 муң тоннадан эвээш эвес органиктиг чемишчидилгени, 1976 чылдың тарылгазынга 2370 тонна минералдыг чемишчидилгени тогар. Часкы суггарылганы 1850, чайгы суггарылганы 2780 гектар черге чорудар. Күрүнеге 16 муң тонна тарааны, азы пландан ажыр 4500 тоннаны хөйнү садар. Ниитиниң малынга 16 муң тонна сигенни, 2600 тонна сенажты, 59 муң тонна силосту белеткээр. Витаминниг сиген далганын бүдүрүп эгелээр, «Бүрен» совхозка, «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтарга АВМ агрегаттарның июнь 1-ге чедир ажыглалга кирер.

Мал ажылының талазы-биле —төрүүр чүс баш малга онааштыр 85 бызааны, 90 хураганы болгаш анайны алыр. Ынчангаш 1975 чылга удур мыйыстыг бода малды 4 хуу, шээр малды 7 хуу өстүрерин хандырар. Саар бир инекке онааштыр 1700 кг сүттү саап алыр, бир хойдан-на 3 кг дүктү алыр. Күрүнеге садар бода малдың дужаар деңзизин 355 кг, шээр малдың 43 кг, хаванның 110 кг чедирер. Күрүнеге 2600 тонна эътти, 2960 тонна сүттү, 205 тонна дүктү садар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукцияның бот-үнезин 1,5 хуу чиигедир.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын декабрь 25-те күүседир. Бедик дүжүттүг алыр сорулга-биле үрезиннерни март 1-ге чедир чажар шынарынга чедирер, тракторларны, хорзун сайырадыр болгаш чажылда техникаларын апрель 1-ге чедир, комбайннарны август 1-ге чедир септеп доозар.

Үлетпүр талазы-биле —үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарлыың чыл планын декабрь 25-те күүседир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиклериниң күсели-биле 20 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр алыр. Бараанныг продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир. Чылда 4,5 муң рубль экономиктиг ажыктыг 10 чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алыр. Орулга планын 103 хуу күүседир.

Тудуг болгаш чаагайжыдылга талазы-биле — капитал салыышкыннарның ажыктыг чоруун бедидер. Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 25-те күүседир. Объектилер тударының нормалыг хуусаазын 10 хонукка кызырар. Оларны эки шынарлыг кылдыр дужаар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 6 хуу бедидер. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир. Беш бригадаларга бригада бот-орулга-чарылгазын шиңгээдир. Чаа техниканы болгаш чаартыкчы саналдарны шиңгээдип ап тургаш, 20 муң рубльдиң камналгазын, пландан ажыр 25 муң рубльдиң орулгазын алыр. Тудуг материалдарын 15 муң рубльге камнап алыр. 5227 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 25 олуттуг столоваяны, 3932 мал кирер кажааларны ажыглалга кирер.

Декабрь 5-ке чедир 30 км оруктуң капитал болгаш ортумак септелгезин чорудар. Сарыг-Сепке 1,5 км тротуарны бетоннаар, бүгү ажыл-агыйларга спорт шөлдерин кылыр, 10 муң ыяштарны, чадап үнүштерни олуртур.

Коммунал-амыдырал хандырылгазы болгаш харылзаа талазы-биле — коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының сайгарылга планын декабрь 25-те күүседир. Чонга 3 муң рубльдиң ачы-дузазын немей чедирер. Ачы-дуза чедирерин кижи бүрүзүнге онааштыр 15 рубль 25 копеек чедирер, 9 чаа хевирни шиңгээдип алыр. Ачы-дуза чедирериниң бот-үнезин 0,2 хуу чиигедир. Чуртталга фондузунуң капитал септелгезин сентябрь 1-де доозар. Тарифтиг орулганың, телефоннуң орулганың чыл планын декабрь 25-те, телефон болгаш радио харылзаазының декабрь 5-те күүседир.

Садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле — үүрмектеп садар барааннарның болгаш нииитиниң чемненилгениң чылда саарылга планын декабрь 30-де күүседир. 23 муң рубльдиң бараанын чонга пландан ажыр садар. Нииитиниң чемненилгениң бодунуң продукциязын 70 хуу чедирер. Планга немей 15 муң рубльдиң орулгазын алыр, сайрылга чарылгазын 0,08 хуу кудуладыр. Белеткелдиң чыл планын декабрь 10-да күүседир, пландан ажыр 10 муң рубльдиң продукциязын белеткээр.

Улус өөредилгезиниң, культураның болгаш кадык камгалалының талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни база алгаш, каа-хемчилер Таңды районнуң ажыл-ишчилерин социалистиг чарышче кыйгырган.

Комсомолчу Надежда Салчак «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи. Ол тоску беш чылдың доозукчу чылында бир саар инектен-не 2062 литр сүттү саап алган.

ЧУРУКТА: саанчы, район Советиниң депутады Н. Салчак.

ЧЕРГЕ ЭКИ ЭЭ БОЛУР

Бистер тараажы механизаторлар болгаштың эң үнелиг байлаавыс черни канчаар ажыглаар эки деп бодап-даа, ындыг айтырыг салган кижилерге таваржып-даа тургулаардыр бис. Бир эвес бо айтырыгга кысказы-биле дорт харыылаар дээр болза, **черге ээ херек, ооң кежиин четтирер дизе чүгле аңаа эки ажылдаар апаар** деп чугаалаар ийик бис.

Черге эки ажылдаары дээрге-ле ону агротехниктиг чурум ёзугаар планныг сайзырадып кылыры, ону хумагалап эдилээри, ооң үнген үнүш-дүжүтке эки ээ болуп, чидириг чок ажаап алыры-дыр. Мында ылап билир чогуур ийи кол чүүл бар: черни багай ажылдап кылгаш, чемишчитпес, ал-шык-биле хандырбас болза, ооң эки дүжүт манаан хереэ чок, кызып турган ажылдап кылып алган чериниң берген хайырлалын орайтап, чуду-кара ажаар болзунза, часкы, чайгы, харындаа күскү, кышкы ажылын чалас баар.

Ону эки билип, черни ылап-ла ээ ёзу-биле ажылдап кылгаш, кандыг-даа чылда багай эвес дүжүттү өстүрүп, техниканы камныг болгаш эң бүдүрүкчүлүг ажыглап турар Ф. Долганов, С. Базыр-оол, Н. Михальченко, Г. Окольников, З. Токойков, А. Тактал, В. Бояркин ышкаш бедик мергежилдиг, мурнакчы механизаторларның ажыл-херээ үстүнде бодалды бадыткап турар. Бистер боттарывыс-даа аныяавыстан тура механизаторлап келгеш, чүвениң ужурун ынчаар билип, бүзүрээн бис. Дуржулгалыг хоочун механизаторларның ажылдаан кылган шөлүнүң андарылгазы хаңы, илиирээзинкини четче, чери десик, чаштырган үрезини ол чериниң байдалынга дүүшкен, шөлдериниң уштары, кыдыгларының десилеттинген болур.

Күскү ажаалдада оларның ажылдаан шөлдерин көөрге, сырый каан ширтек, чадып каан хевис сагышка кирер. Тараа-даа, саван-даа чидириг чок болур. А оларның ажылдап кылыышкынын санай көөрге, кестирген шөлүнүң гектары-даа, бастырган тараазының центнери-даа өскелерден көвүдей берген турар. Эдилээн техниказы тура дүшпес, бүрүн-бүдүн болур.

Тоску беш чылда район гектардан ортумаа-биле 10,5 центнер тараа алган-дыр, а соолгу чылдарда, ылаңгыя 1975 чылда дүжүт дыка чавыс болган. Бистиң ажылдап турар ажыл-агыйларывыс «Тиилелге» колхоз гектардан ортумаа-биле 6,5, «Коммунизмче орук» колхоз 5 центнер дүжүт алган. Бо харын чүгээр-даа болза, база-ла аажок чавыс дүжүт ышкажыл. Соолгу чылдарның дүжүдүнүң мындыг чавыс болганын чүгле агаар-бойдустуң «кыленнээжинче» чүүй каап болур бе? Бо айтырыгга «Чок» деп харыылаза эки деп бодап турар бис. Бир эвес чер ажылының культуразын бедиткен болза бода-ла 2—3 центнер немелде дүжүттү ап болур турган. Ол немелде бооп болур дүжүт чүге алдынмааныл?

Черниң кежиин четтирер дизе

Бистиң-даа, өске ажыл-агыйларда-даа черни сайзырадып кылып турарының шынары куду. Чылдың-на чаңгыс үгже андарып турар черлеривис оңгул-чиңгилдиг, чоогалыг апаргылаар. Оларны десилээр хемчегни четпес ап турар. Чер андарылгазының, чаштырылганың шынарын кошкак контрольдап турарындан, ылаңгыя аныяк механизаторлар дуржулга чогундан шынарны кудуладып турар. Ынчангаш тараа ошк-дежиктиг болур-дур. Хөрзүнү чемишчилер, хат, сугдан үрелирин камгалаар ажылдар ам-даа четпес. Ынчангаш чер ирип, сугга хоорглалдадып турар.

Суггаттыг чер ажылынче, хөрзүнге шык доктаадырынче кичээнгей кончуг кошкак. Суггаттыг черлерни калбартырдан туржук, буталыг болгаш кевирген черлерни безин багай ажыглааш, олардан тараа-даа, мал чемин-даа орта ап шыдавайн турар бис. Бистиң колхозтарывыста-даа суггаттыг болгаш кевирген черлер бар, олардан суггат чок черлерден безин куду дүжүт алдынар боор-дур. Мурнунда чылдарда тарылга шөлүнге хар мөөңнээрин районга чорудуп турду. Бис боттарывыс-даа аңаа киржип турдувус. Ол хову-шөлдерге ажык эвес шынны берип турду. Ам ол чугула ажылды районнуң кайы-даа ажыл-агыйы каггай-дыр.

Тараажыга, механизаторга эң улуг шылгалда — дүжүт ажаалдазы. Ону чорудуп турарывыста четпестерниң хөйү кончуг. Оларны чаңгыстап санап турган херээ-даа чок боор. Кол чүве — аңаа бүгү талалыг, хынамчалыг белеткенири болгаш ажаалданы кыска хуусаада организастыг чорудары болур. Бис бодап көөрүвүске үстүнде демдеглээн болгаш өске-даа четпестер чер ажылындан алыр продукцияывысты эвээжедип, шынарын кудулаткан.

Ынчангаш чер дугайында чугаа дээрге, **«Чер ажылынга эң чугула сорулга болза, тарылга шөлдериниң структуразын сайзыраңгайжыдарынга, дүжүтүүр чорукту өстүреринге, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни бөттүг ажыглаарынга, мелиорастаан черлерге болгаш четчир шыктыг районнарның черлеринге тарылганы улуу-биле калбартырынга, бедик дүжүттүг сорттарны болгаш гибриттерни нептередиринге, тараа культураларын тарып өстүрериниң агротехниказын экижидеринге үндезилээш, тараа бүдүрерин бүгү хемчег-биле көвүдедири, тараа ажыл-агыйының турушттуун бедидери болур»** деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткаанын күүседири болур-дур.

М. СИТНИКОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору.

Д. ДАВАА.

«Тиилелге» колхозтуң комбайнери. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

СЭКП-ның XXV съездизин ажыглыышкыннарының мурнуу чарыында бистиң «Бурунгаар» совхозтуң хойжулары тоску беш чылда база СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле кылган ажылдарын түңнеп көрген бис. Тывага хой ажылын хөгжүдер талазы-биле партия обкомунуң пленумунуң доктаалын күүседиишкинге, бистиң хойжуларывыс чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Эрткен беш чылда совхозтуң хой малы 63,3 хуу өскен. Ооң ачызында күрүнеге дүк садарының планын совхоз 115,9 хуу күүсеткен. Обкомнуң X пленумунуң шиитпирин ёзугаар хой өстүрер талазы-биле бистиң ажыл-агыйывыска хамааржыр план 850 башка ажыр күүсеттинген. Малды кажаа-биле, малчыннарны бажыңнар-биле хандырар хемчеглер алдынган. Беш чылда 9 чаа хой кажааларын, хойжуларга 10 бажыңнарны кыштагларда, 11 бажыңнарны совхоз төвүнде тудуп берген. Ооң түңнелинде хойжуларның амыдырал байдалы улам экижип, ажылынга харысалгазы бедээн, ажылынга кызымак, мурнакчыларының саны өскен.

Совхозтуң аныяк хойжузу А. Билчиги беш чыл планын хураган алыр талазы-биле 101,9 хуу, дүк кыргып алырын 102,4 хуу, хурагандан немелде деңзи алырын 110,4 хуу күүсеткеш, өскелерден эки көргүзүглүг болган. Хоочун хойжу Н. Назыты чылдың-на аныяк хойлар малдап тургаш, беш чылдың дүк планын 110,5 хуу, немелде деңзи алырын 109 хуу күүсеткен. Хойжулар Л. Аңчы, А. Дамбыл олар хураганнар алырының планын база ырак ажыр күүсеткеннер. Совхозтуң хойжулары ниитизи-биле 1975 чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, төрүүр чүс хойдан 85 хураганны, бир хойдан 2,8 кг дүктү алган. Ынчангаш хойжу бригада республиканың үшкү черин алгаш, III чергениң дипломун болгаш 200 рубль-биле, районга бирги черин алгаш, шилчиир Кызыл туг-биле шаңнатткан.

Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол организациялары хойжулар ортузунга суртаал ажылын, политөөредилгени организастап, социалистиг чарышты калбартып турар. Малчыннарда агитаторлар, пропагандистер быжыглаттынган, оларда коммунистиг күш-ажылдың школазы болгаш билиг бедидер бөлгүм доктаамал ажылдап турар. Хойжулар ийи ээлчег-биле ажылдап турар болганда суртаал ажылын, политөөредилгени организастаарынга эптиг бооп турар.

Бригада болгаш хойжу бүрүзү эрткен чылда хүлээлгелиг, аразында чарыштыг ажылдаан, ам ындыг хүлээлгелерин, чарышты база калбарткан. Социалистиг чарыштың түңнелин тускай комиссия ай санында баллдыг система-биле үндүрүп, малчыннар хуралынга чугаалажып, шаңнал-макталдарны доразын тыпсып турар. Социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар малчын кижи малдың өлүг хораарын болдурбас, хоюн ортумактан өрү деңгелделиг тургузар, мал чемин чоптуг чарыгдаар, эмнээн чүүлдерин камнаар, күш-ажыл чурумун шыңгыы сагыыр, билиин бедидип, өөренир ужурлуг. Ол негелделерни эки күүсеткеннер тиилекчилер болур. Бо чылдың январының түңнели-биле хойжуларның социалистиг чарыжынга бирги черни Х.-С. Сат, Д. Доңгак, ийиги черни А. Дамбыл, К. Бимба, үшкү черни А. Ооржак, Х. Куулар олар ээлээннер.

Партияның XXV съездизинге төлевилелди чугаалажып турда малчыннарның кииргени саналдары ёзугаар Хайырлыгга чунар бажың ажылдадыры, хлеб садары, кино, лекция, беседаны доктаамал чорудары көрдүнген. Курлавырларны, четпестерни илереткен өске-даа саналдар болган.

Кыштың берге байдалы, мал чеминиң чедишпези турза-даа, хойжу кодаларда сиген, комбикорм, концентраттар чедиртинген, малдың байдалы чүгээр. Хойнуң массалыг оолдаашкыны эгелээн, баштайгы алдынган хураганнар менди. Ынчалза-даа чамдык кодаларда эмнер чок, дежурныйлаашкын четчир организастаттынган. Чамдык кыштагларның одары тенуп турар. Бо айтырыгларны дарый шиитпирлээри чугула.

«Бурунгаар» совхозтуң хойжулары тоску беш чылга төлептиг үлүүн киргеш, СЭКП-ның XXV съездизинге төлептиг уткуур, оңгу беш чылда улам бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш кужениишкинниг ажылдап турар.

С. КУМАЖИК,

совхозта парторганизация секретары.

КЫШКЫ ЭРТЕН

Чурумал

Дүүн чаггаан арыг харга херген хүнүнүң чайынындан Бүрен-Бай-Хаак суурунуң кудумчулазы [illegible]-ла чүве. Долгандыр турар эдим-аргаларга ожуктар кээп дүжериңден сээнгенир, ынын-чынын тургугулаар. Эртен эрте эскербээни ферманың ак кажааларын саанчы Бичии-Уруг Сувак, саалда соолгунде таңныг ора, суур бажында калырзымаар хавактан эскерип каапш, «бистиң болуувус кажан ынаар чоокшулаар ирги» деп бодаан.

Өөрүнүң таныыр үннери, инектериниң элери, саалда аппаратының даажы ооң кулаандан салдыкпайн чораан. Ынчалза-даа саанчы оларның дугайын эвес, а ферманың ажыл-херээн, сүт саалдазын, мал кажааларын, чемин хандыр бодап чыып орган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады кылдыр ону соңгаан чаңгыс чер чурттугларының бедик бүзүрели Сувакты ындыг бодалдарга бо-ла чедире бергилээр.

«Бүрен» совхозтуң сүт-бараан фермазын чеди чыл ажыг үеде эргелекчилеп келген Нина Алексеевна Янзиманың январь айда сүт саалдазының дугайында түңнел чугаазын Бичии-Уруг Давааевна тынамчалыг бодап чораан. Ферма бирги кварталда 110 тонна сүттү күрүнеге садар ужурлуг турда, январь айда 55 тонна 300 кг сүттү саткан. Эрткен чылдың ол үезинде 37 тонна 400 кг турган, азы 48 хуу өвүлделиг болган. Кады ажылдап турар 17 саанчы өөрүнүң дугайын бодап келгеш, мурнакчы болган В. Совегова, Е. Кенгиа, М. Густова, А. Чиктоя, Ф. Путинцева болгаш өскелерниң даа арын-шырайын тода көргениг сактып, оларның болгаш бодунуң тоску беш чылды 4—4,5 чылда-ла күүседипкенин өөрүшкү-биле бодап чораан. «Эрткен беш чылда-даа, чаа беш чылдың баштайгы айында-даа багай эвес-ле ажылдаардыр бис»— депутаттың түңнел бодалы ол болган.

Моон-даа эки ажылдап болур бе, ындыг? Болбайн канчаар! Маңаа шаптыктап турар чүвелер бар-дыр ийин. Мурнундагы бызаа кажаазын инек кажаазы кылдыр эде кылып эгелээил, доостпайн ара каапканындан, ам саар инектер аңгы-аңгы черлерде эрги кажааларда турар. Оларже мал чемнерин чедиреринге саанчыларның ажылын организастаарынга болгаш контрольдаарынга бергелер бо-ла таваржы бергилээр. Мал чемнери бо чылын арай четпей, ону малга бээр мурнунда болбаазырадыры база чедир организастаттынмаан. Моон соңгаар ынчаар туруп болбас. Совхоз удуртукчуларының кичээнгейин бөже углаар чогуур.

Буттар адаанда харның шыгыраажын дыңнавышаан, саанчы XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып турганын сактып кээрге **«...эътти, сүттү, чуургаларны, дүктү болгаш продуктуларның өске-даа хевирлерин бүдүрерин улам көвүдедирин хандырар»** дээн одуруглар ооң караанга кеступ келген. Аңаа хамаарыштыр ферманың өөрүнүң болгаш бодунуң алган социалистиг хүлээлгелерин бодай берген. Депутат саанчы чылда 1800 кг сүт саар планын 2000 кг кылдыр күүседирин хүлээнген. Ооң тоочуун саанчы өөру база ындыг хүлээлгелерни алгылаан. Амгы үеде 31 инээниң 23-үнден хүнде-ле 70—80 литр сүттү саап ап, хүлээлгезинден хожудавайн турар. Ынчалза-жок чамдык өөрү ону ажыр саап алгылаан. Ынчангаш маңаа база болзал, дилээшкин херек.

Сувак ол-ла бодалдары-биле бажыңынга чедип келгенин эскербейн барган. Бажыңынга кирип кээрге, арыг-силиг, чылыг-даа болза, арай ээзиргей ышкаш болган. Оглу биле кызы эсли садта. Уругларының ачазы — хову-трактор бригадири М. С. Сувак Кызылда өөренип турар. Ооң бригадазы мал чеми белеткээри дээш социалистиг чарышка республикада ийиги черни алганын радиодан Бичии-Уруг Давааевна дыңнаан, база-ла өөрээн...

Стол кырында демдеглелдерин көргеш, дүүн ыяа келген соңгукчулар-биле чугаалашканын сактып келген. Оглу айтырыы, бараанна херекген, ылаңгыя садыгга эът кирбейн турары, телевизор ындылга дээш чорунуң негелде дилеглери-ле хөй. Ильинка школазы кылдынган, орук колдуу доозулган, десилээр черлер арткан... Депутат ындыг бодалдары-биле кыштың ак хүннериниң бир эртенин доозкаш, хүндүскү ажыл-херээнче кирипкен.

С. ЧИГЖИТ,

«Шынның» тускай корр.

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДА АЖЫГЛАЛГА КИРГЕН

Бүрен-Хемде чаа Культура бажыңы.

Сарыг-Септе гастроном-столовая.

саннар, фактылар

Бүрен-Хем суурда 320 олуттуг чаа школа,

Бүрен-Аксы суурда 90 оруннуг уруглар сады,

Бүрен-Бай-Хаакта база ындыг уруглар сады,

Бүрен-Хем суурда Культура бажыңы,

район эмнелгези немей туттунган,

Суг-Бажы, Кундустуг суурларда школаларының немелде тудуглары,

11300 баш хойга, 1950 баш инекке кажаалар кылдынган.

БИР ӨГ-БҮЛЕДЕ

Чуртталга-даа магалыг-дыр,
Чурттаары-даа эки-ле-дир.
(В. В. МАЯКОВСКИЙ).

Репортаж

Өг-бүлениң эң бичии кежигүну Роман бирги класста. Оон улуглары Аля, Марина, Лора олар 3, 9, 10 класстарда өөренип турар. Бир эвес Романның өөредилгезин, чурум-сагылгазын кандыгыл деп Сарыг-Септиң С. Тока аттыг № 2 ортумак школазының башкыларындан айтырып чеже баар болзувусса чаңгыс харыы алыр бис: «Эки!». Ол харыы Аляга, Маринага, Лорага-даа хамаарлыр. Оларның эртеки чылын школаны дооскаш, ам шериг хүрээлелинде алызы Валерийниң өөредилгезинге база-ла мактыг үнелелди башкылар берип турган. Дөрт угбашкы шуптузу школаның интернадында кирүгениниң долу хандырылгазында.

Ол ийи өөредилгелиг, сагылга-чурумнуг уругларның адалары хой кадарчылары. Улуг оруктуң бичии хажызында хоң кыдында оларның аалынга чедип келдивис. Ынчы ам-даа кууларбаан бажыңның чанынга машиназы доктааптарга бисти кижи ортузу чаа ажып чоруур назылыг, доруг хүрең арнында хүндүлээчелиниң хүлүмзүрүү чайнаан угбай уткуп алды.

Бажыңынче чалалаш шайын кудуп, чигир-боовазын салды. Елизавета Манчыпаевна бистиң келиривис мурнунда машиназынга даараныпкан олурган хевиртиг. Дөрзе стол кырында машина, быжып каан шокар пөс салып каан тур. Артыкы өрээлде ном этажерказының чанында гитара биле мандолина, чаа садып алган хана хевиизин. шыйа чадып дүргеш тургузуп каан тур. Шокар шывыглар биле шевергин этиеп үш демир оруннарның артында база-ла хевистерни асып алган. Диван чанында стол кырында приёмник, шак болгаш өске-даа херекселдер эмге-сексеглиг салдынган. Чем шкавының шилдиг карактарын өттүр шил, шаажаң аяк, савалар аңгы-аңгы өңнер биле каралап шокарацнаар. Бажыңның үш соңгаларының кайызында-даа тюль болгаш пөс көжегелерни ийи аңгы демир гардиннерже быжыглап асып алган. Бир эвес сайгылгаан турган болза, мракта ыштагда эвес, а суурда аныы хоорайда бажыңда дег.

Малчыннар аразында, социалистиг чарыштың түңнелин үндүрер комиссияның ханада аскан протоколунда: «Январь айның түңнелдерин ёзугаар 100 баллды алган. Хойжулар аразында бирги черни ээлээн» деп бижээн болду. Кадарчыларның социалистиг хүлээлгезин база бижээш аскан: «100 төрүүр хойдан 100 хураганны алыр, бир хойдан 3,3 кг дүкту кыргыыр.

10 тонна ажыг сиген кезип белеткээр».

Уругларын адап, бажыңының иштин эргий көрүп каапканывыс малчыннарның аттын адап, номчуукчуларга таныштырар уе келген боор. Ол дээрге Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хой кадарчылары Кажинаер-дир. Бажыңның ээ ээзи Бады-Хоо Дапкевич бис боорывыска чок, колхозтуң толээлери-биле кады «Бурунгаар» колхоз-биле социалистиг чарыш керээзи чарыш чорутканы болду. Хой ам-даа оолдавааным, агаар-бойдустуң эки байдалын ажыглап алгаш ынчап чорууру ол деп Елизавета Манчыпаевна бисте тайылбырлады. Каш хонгаш кадарчыларның хою массалыг оолдап эгелээр, ам дээрезинде улуг кажаада 25 тонна сиген чуу олчаан. Хойну эртен суггарып, немелде чемин бергеш, суда одарже үндүрүп турар. Ынчангаш кыштагга хүндүс кижи баар. Ону чугле кадарчыларның хууда ажыл-агыйының дагааларының, хаваннарының даажы үрээр. Кажаага киргеш, тускай азыралда боос болгаш шала суларган хойларының кеженнин дыңнап болур.

Улуг кадарчы Бады-Хоо Данкевич Кажин 1-ги класстың мастер-малчыны. Тоску беш чылда төрүүр 100 хойга онаашкыр 99 баш хураганны камгалап алган, хойга онаашкыр 3 кг 350 грамм дукту кыргып ап келген. Чыл санында ооң кодазынга 450 ажыг төрүүр хой турганын алгаш санаар болза, беш чылда ол колхозка кирүгенге чеже хире баш хойну өстүрүп, эът, дукту бергенин белени тып ап болур.

1947 чылда пионериң ажыл-агыйынче шилчээн. 1950 чылдан малчыныыл келген Кажинерниң амыдырал-чурттагалы-даа, ажыл-иши-даа шимирек. Боттары хуу «Москвич» деп машиналыг. Аът-даа толдуг. Чораштап кылган чаа шанактарлыг. Айда шалыны 200 рубльден кудулааас.

— Алган акша шалыңнар канчаар чарыгдап турар силер, Елизавета Манчыпаевна? — деп айтырарымга:

— Шалың алгаш-ла саттынып ап турар бис. Кыштаавыска эм уламас сайгылгаан чырый боор. Ынчан телевизор садып аар акша белен. Уруг-дарыг база өскен. Школаны дооскан — дооскан, доозары — доозар. Оларны өөредир, ынаар-мынаар аьткарар акша-төгериктв база болап, ыыгжап турар бис — деп харылады.

Шынап-ла электри четкилериниң Сарыг-Сеп салбырының монтажник-тудугжулары күжениишкин бичеледир трансформаторнуң адыр-даван чагызының оңгарларын казып алган, чагызында дериглерни доозуп турдулар.

Ынчан оларның чурттаалгазы улам хоглуг, ажыл-ишчи холдары туттунгур апаар. Олар бажыңындан делегейниң бүдүң бүрүзүн хайтаарап, бүгү болуушкуннарны карап биле көрүп орар аргалыг болур.

Ындыг тодуг-догаа, байшылак чурттаалганы, ол бүгүнү берген Коммунистиг партияга, Совет чазакка шынчы бердинген карак-кызыл күш-ажылчы кадарчы Кажинерниң өг-бүлезиниң чижээзинге көргүстүвүс. Ындыг өг-бүлелер Каа-Хемде, республикада бүгү чурттуң булуң бүрүзүнде дег кайы хой.

М. СААЯ.

ЧУРУКТА: өг-бүлениң херээжен ээзи Е. М. Кажин бажыңында.

Агитацияның теориязы болгаш методиказы

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ КОЛ КЕЗЭЭ

Агитация теориязы болгаш методиказы... Бо дээрге чаа рубрика-дыр. Ооң адаа-биле партия, совет органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылдакчыларынга, черле ынчаш агитация ажылының айтырыгларын өөренип турарларга дуза кылдыр чүүлдерни ой-ойлеп парлаар.

Бөгүн «Партияның идеологтуг ажылының кол кезээ» деп баштайгы теманы парладывыс.

ПОЛИТИКТИГ АГИТАЦИЯ

Социалистиг тургузугнуң, совет кижиниң эгээртинмес күжүн сайзыратпышаан, бистиң партиявыс массалар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам-на калбартып турар. Ооң ажыктыг чоруун бедилериниң эргежок чугулазын айытпышаан, СЭКП болза коммунистиг ниитилел тургузуушкунунга бистиң бурунгаарлаашкынывыстың чедиишкиннери-биле болгаш совет кижилериниң күш-ажылчы база политиктиг идейлейниң, оларның идейлиг бүдүрелиниң, мөзү-шынарының, культуразының дейшелиниң аразында боттуг харылзааның хамаазы-биле тодараткан. «Эң мурнакчы идеология безин чүгле кажан ону массалар шиңгээдип ап шыдаганда, ол идеология оларны идейлиг хөделиишкиннерже өстүрген, оларның хүн бүрүнгү сагылга-чурумунуң норма-чижектерин тодараткан турда, чүгле ынчаарда боттуг күш болуп шыдаан турар» деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге чугаалаан.

В. И. Ленин Коммунистиг партияның идеологтуг ажылында бот-боттарындан чарлынмас үш кезекти айытхан: ол дээрге теоретиктиг ажыл, пропаганда болгаш агитация-дыр.

Теоретиктиг ажыл ниитилелдиң дүрүм ёзулаарны боттуг чүүлдерин шинчилеп, марксист-ленинчи эртемнин хөгжүдер. Революстуг теорияга даянмышаан, партия болза бодунуң политиказын ажылдап кылып, боттандырып турар. Политикада теорияны партияга удурткан улус массалар боттарының медерелдиг болгаш алыс сорулгалыг ажыл-чорудулгазы-биле амыдыралга боттандырып турар. Пропаганда болгаш агитация бо таварылгада идейлиг кижизидилгениң, кижилерниң медерелдиг чоруун хевирлээриниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринче оларның күжениишкиннерин мобилизастаарының аргалары болур. Пропаганда болгаш агитация алызындан ниити сорулгалыг болуп турар, ынчалзажок оларның кайызының-даа салдар чедириишкинин онзагай чүүлдеринден хамааржыр. Делегейниң революстуг ёзу-биле билип алырынга массаларны кижизидериниң чепсээ нургулайында пропаганда болуп турар болза, а революстуг шиңгээшкинге массаларны кижизидериниң чепсээ — колдуунда-ла агитация болуп турар деп, Н. К. Крупская демдеглеп чугаалаан.

«Агитация» деп сөс латин дылдан укталган. Ол дээрге «кыйгыртырары», «оттурар» деп уткалыг. Коммунистиг агитация болза чоннуң калбак массалары-биле партияның харылзаазының күчүлүг чепсээ, кижилерге идеологтуг салдар чедирериниң аргазы, политиктиг удуртулганың дээштиг чепсээ болуп турар. Ол ажыл аас-биле-даа азы парлаага, телевидение, радио, көскү агитация дузазы-биле-даа чорудуунуп турар болза, партияның идип үндүрүп турар сорулгаларын шиитпирлээринге ол дузалаар хүлээлгелиг.

Политиктиг агитацияның кол сорулгазы — партияның политиказын кижилерге тайылбырлаары, ол политиканы боттандырарынче оларның күжениишкиннерин мөөңнээри. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдирер дугайында СЭКП-ның XXIV съездизиниң айтышкыннарын үдуртулга болдурбушаан, партия организациялары агитмассалыг ажылдың ролюн улам бедидип турар. Ол ынчаш политиктиг информацияны сайзырангайжыдып турар, чүге дээрге ооң баазазынга агитация тургустунар болгай. Чуртта болгаш даштыкыда болуушкуннар дугайында, республикада, областа, хоорайда, районда, бүдүрүлге коллективинде ажыл херектериниң канчаар чоруп турарының дугайында калбак-биле болгаш доктаамал информастаарга, бо чорук массалар ортузунга бүгү политиктиг ажылдың дээштиин бедилеринге дузалаар, ону амыдырал-биле баштыктаар.

СЭКП-ның XXIV съездизи ажыл-агый болгаш идей-кижизидилгелиг ажылдың чаңгыс аай болурунуң дугайында ленинчи принципти, ниитилелдиң бир кезээ болур күш-ажылчы коллективтин канчаар-даа ажык улуг рольдуун демдеглээн. Күш-ажылчы коллективтерге совет кижилериниң чаа, социалистиг мөзү-шынарлары хевирлеттинип турар. Партия организацияларының күжениишкиннери болза бүдүрүлгеде ажылчы чоннарны кижизидеринге техника-экономиктиг, организастыг, идеологтуг салдар чедирериниң болгаш өске-даа факторларының системазын улам сайзырангайжыдарынче угланган. Ооң-биле кады ажылчы чоннарны культура, дыштаныылга одагларынга, чурттап турар чериниң кайы-биле кижизидилге-биле ону хуусуртуреринң эргежок чугулазын партия айыткан.

Амгы үеде партия амыдыралында идеологтуг ажылды организастаарының комплекстиг, системниг чорумун чуруму баштыктатынган. Бо чорук үениң негелделеринге дүгжуп турар болгаш кижиниң хевирлеттиниинге кижизидиишкиннерин экономиктиг, политиктиг болгаш мөзү-шынарның хөгжүлдезиниң, культуразының, амыдырал байдалдың кайы хире салдар чедирип турарын бармыжаалап көөрүнге эптиг болур турар. Политиктиг агитация идей-кижизидилгелиг ажылдың комплекстиг көөрүнүң эргежок чугула элементизи болуп турар.

АГИТМАССАЛЫГ АЖЫЛДЫҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

В. И. Ленин Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла мынчаар сумелеп турган: «...хамыктың мурнунда массаларны ниити ажыл-агый тургузуушкунунче хаара тудар херек. Ол дээрге агитатор-пропагандист кижи бүрүзүнүң ажылында кол чүүл-дүр, кажан ооң ол чедип алгар болза, ынчан ооң ажылының чедиишкинин хандырткыганы ол болур».

Хүннүң сорулгалары-биле сырый холбашкан, эчис сорулгалыг, тодаргай агитация социалистиг чарышты калбартырынга, социал-экономиктиг планнарны чедиишкинниг күүседиринге дузалаар.

Политиктиг ажылдың активистери экономиктиг политиканың, бистиң ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазының канчаар боттанып турарын ажылчы чоннарга информастап турар. Коммунизм тургузуушкунунуң канчаар-даа ажык улуг планнарының күүселдези бистиң шуптувуустан, кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг чогаадыкчы ажылынындан хамааржыр дээрзин олар доктаамал тайылбырлап турарлар.

Агитмассалыг ажылга СЭКП-ның даштыкы политиктиг угланыышкынын тайылбырлаары чугула черни ээлеп турар. Совет кижилер партияның даштыкы политиказын боттарының чугула херээ кылдыр хүлээп ап турар. Ону тайылбырлаары коммунистиг бүдүрелди быжыглаарынга, совет патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң бүзүрелдерин хөгжүдер. Социализм бодунуң чедиишкиннери-биле телегей талазы-биле хөгжүлдеге революстуг салдарны чедирер деп ленинчи бодалды амыдырал кайы-даа солуннар фактылары-биле бадыткап турар.

Ажылчы чоннарның калбак массаларын коммунистиг үзел-бодалга хевирлээр кижизидеринге бүгү идей-кижизидилгелиг ажылдың өзээ болуп турар. Коммунистиг идейлиг чорукка, партияның херээнге бердингенин чорукка кижизидилгеге партияның, ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш демиселге бажыр туруштуг, сөзүнге шынчы, бодунга болгаш эш-өөрүнге негелделиг, принципчилиг болур чорук-биле тудуш холбаалыг, ол ооң чөөгүнчүлүүс.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге ниитилелдиң бүгү кежигүннерин кижизидери — идей-политиктиг ажылдың чугула кезээ. Политиктиг агитацияның бүгү-ле чепсектерин кижилерни ниитилел мурнунга күш-ажылчы хүлээлгезин угаап билиринге, күш-ажылдың мастерлериниң хүндүлээринге болгаш чемчестерге эптиг чорукка дурунга кижизидер угланыг. Бо чорук коммунистиг моральдың баштыкаары-биле, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг хүрүмүнде айыттынган төлептиг мөзү-шынарларның принциптерин тайылбырлаары-биле сырый холбашкан.

Кижизидилге ажылының чепсектери социалистиг патриотизмни болгаш пролетарлыг интернационализмни хөгжүдеринге идейлейлиг дузалаан турарынче партия сагыш салып турар.

Кижилерниң медерелинде болгаш чүүледиглеринде эрги чүктүг артыышкыннары деп адап турарывыс чүүлдер-биле демисел — партияның, бистиң ниитилелдиң бүгү медерелдиг мурнакчы күштериниң доктаамал кичээнгейин негеп турар.

ДЕЛЕГЕЙ бо ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА. ЧКП ТК-ның Чингине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак чехословак-совет найырал Эвилелиниң делегациязын хүлээп алган. Делегацияның кежигүннери ЧСНЭ-ниң ажыл-чорудулгазының дугайын, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чехословак ажылчы чоннарның улуг сонуургал-биле көрүп турарының дугайын президентиге чугаалаан.

СЭКП-ның болур деп турар XXV съездизи чүгле совет улустуң амыдыралынга чугула болуушкун болур эвес, харын социалистиг өске-даа чурттарның коммунистиг болгаш ажылчы партияларынга база улустарынга сорук кирикчи улегер болур деп, Г. Гусак бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн.

БЕРЛИН. «Совет чаартыкчыларның ажылының арга-методтары болгаш оларны Берлинниң бүдүрүлгелеринге ажыглаары» деп делгелге герман-совет найырал ниитилелиниң бажыңында ажыттынган.

СЭКП-ның XXV съездизинге тураскааткан ол делгелгени ГДР-ниң найысылалының 15 эң улуг үлегерүр бүдүрүлгелериниң дедимиглери-биле организастаан.

БУДАПЕШТ. Венгр хоорай Секеш-Фехерварда радио болгаш телевидение аппаратуразы кылыр «Видеотон» заводтуң конвейеринден совет «Жигули» автомобильдерге херек аар миллионгу радиоприемник үнген. Завод коллективиниң байырлыг митингизинге «Юбилейлиг» ол кылыгны Бүгү-эвилелдиң «Автоэкспорт» каттыжышкынының төлээлекчилеринге хүлээдип берген.

Бо чылын Волганың автозаводчулары «Видеотон» маркалыг 100 муң радиоприемниктерни алыр.

СОФИЯ. БКП-ның X съездизиниң шиитпирлерин, а ол ыңнааш БКП ТК-ның пленумунуң 1972 чылда хүлээп алганы чоннуң амыдырал дециелин бедилериниң декабрь программазында салдынган сорулгаларны күүседиинниң түңнелдери Болгария социализм тургузуушкунунга чаа чугула чедиишкиннерни чедип алган дээрзиниң дугайын херечилеп турар. 1975 чылда национал орулга 1970 чыл-биле деңнээрге 46 хуу өскен. Чоннуң кижи санынга онаашкыр херек кырында боттуг орулгалар ол-ла үениң дургузунда 32,4 хуу өскен. Чедиги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир чоннуң амыдырал деңнелин бедилериниң программазының дугайында БКП ТК-ның парлап үндүрген тезистеринде ол дугайын чугаалап турар.

1976—1980 чылдарның үезинде социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын, социалистиг бүдүрүлге харылзааларын сайзырадырын, чаа кижини хевирлеп тургузарын болгаш амыдыралдың социалистиг овур-хевирин хөгжүдерин уругланыылзээ турар. Экономиканың ажыктыын бүгү хемчег-биле өстүрер чорук амыдырал деңнелин улам шынзы бедилеринге улуг ужур-дузалыг болур.

Чоннуң амыдыралының деңнелин уламчылашкын чаа бедилериниң чугула негелдези болза, Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартыры болгаш ханыладыры, материалдыг бүдүрүлгеге, эртемге болгаш техникага, ураи чүүлге болгаш культурага ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле интеграция болур деп, тезистерде айтып турар.

БЕРЛИН. ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер мында чедип келген ГКП-ның даргазы Г. Мис биле ужурашкан.

Беседаның чорудулгазында ийи партияның удуртукчулары тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге коммунистерниң харыысалгазының өзүп турарын айыткан болгаш СЭКП-биле ийи партияның дайынчы эвилелиниң быжыын онзалап демдеглээн. Моон соңгаар-даа бүгү күштерин делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаары дээш демиселге бээр шиитпирлиниң дугайын талалар медеглээн.

ГФР-де тодаргай бөлүктерниң өскүдүп турары болгаш душкуурлуг чорукту даварылдырарынга шаптыктаар сорулгалыг салып турары антикоммунистиг болгаш антисоветтиг кампания ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга хорадыг чедирип турар. Ынчаарга делегей демниглериниң кол фактору — ССРЭ-биле найыралдажылга — күш-ажылчы чоннуң хужуу кезээде быжыглаан турар деп ужуражылганың айыткан.

КЫДАТТА ИШТИКИ ПОЛИТИКТИГ ДЕМИСЕЛ

«Культура революциязының» удурланыкчыларынче халдааышкынның кампаниязы Кыдатка январының ийиги чартыындан эгелеп күштелген.

«Аңгы демисели — шиитпирлиг аксы, а артканы чүүлдер — «келектер-дир» деп Мао Цзэдунуң айтыышкынынга сылдаглап эгелээн. Пекинниң пропаганда органнары, маоистиг терминологияны ёзугаар алырга, «Хужуп беринчилер», «эрге-чагырга эдилээн ревизионистер» болуп турар шыдыг кыдат ажылдакчыларны сыдба шугумчузуп эгелээн. «Ийи шугумнарының», а ам «ийи аңгыларының» уругулчулеп турар демиселиниң дугайын парлалгаза чугаалап турар. «Культура революциязының» чорудулгазында ужур-дузажок ажылдааынынынкарга таваржыкан болгаш ооргу үеде агарткаш, боттарының эрге-дужаалдарынга катап киирген партия болгаш күрүне кадрларының төлээлекчилерин шиитпир шугумчулаашкынга таварышкан турар.

Чжоу Энь-лайның, а ооң мурнунда Кан Шэнниң болгаш Дун Би-уның өлгени-биле холбаштыр, ККП ТК-ның Политбюрозунуң доктаамал комитединиң составынга үш олут болган ол ажылдакчыларның ээлеп турган күрүне эрге-дужаалдары хостуг апарган. Кыдаттың иштики политиктиг амыдыралында ол чугула үеде демисел чидигленип үнген.

«Чеен уелдиглериниң», а тодаргайлаарга экстремистерниң амгы хөделиишкининиң эчис сорулгазы болза Мао Цзэ-дунну ажыглааш, күрүне болгаш партия аппаратынга боттарының хууда салдарын быжыглаары болуп турар. Маонуң мага-бот талазы-биле харыксыраашкызы улам-на тодаргай кеэ чыдарының уезинде олар ону кылып турарлар.

Кыдат күрүнениң дээди эрге-чагыргазында эзеттингмээн эрге-дужаалдарны эдлээр дугайында айтырыг кым Маонуң орнунга олурупк болурул дээрзиниң дугайында айтырыг-биле доот холбашкан болуп турар. «Чеен уелдиглериниң» болуттажыышкыны «культура революциязының» түңнелинде пропагандисттиң аппаратты бодунга киирип ап, топ партийже аппаратта салдар-хамааралыгалыг туруштарны ээлеп ап шыдаан.

Иштики болгаш даштыкы политиказы угаадылалдыг чорудар, чурттуң хөгжүлдезиниң соңгаарлатпышкас айтырыглары, ооң иштинде кыдат улустуң эрге-ажыктарынга хамааржыр турар айтырыгларын тодаргайы-биле шиитпирлээр дээр деп ишкинер удуртукчу кадрларының ортузунда калбаа-биле четтерер турарының дугайын херечилеп турар фактылар улам-на хей болуп турары ол үеде билдингир болуп бар чыдар. Ындыг чүткүлдер администрация болгаш шериг аппаратының бир кезей кылдыр көрбүшаан, «ой-тавызында» азы «прагматиктиг» дээр шугум-биле холбажып турар. Чурттаакчы чон бодунуң амгы аар-берге байдалынга таарышпас чорууп Кыдаттың дыка хей можуларынга ажыл-биле илергейлеп турганы база-ла билдингир.

Амгы үеге чедир-ле Мао Цзэ-дун «чеен уелдиглерге» деткиичени доктаамал көргүзуп, ол-ла үеде кажарлаарының болдунар аргазы хевээр арттырып, белуткажкшкиннериниң кырында турар «чаргы чарыкчызы» хевирлиг болуп келген. Антисоветизм-биле болгаш улуг күрүнежирек чорук-биле тодараттынып турар Маонуң хууда туружунуң онзагай чүүлүн ажыглааш, «чеен уелдиглер» ол дириг тураа-ла кыдат удуртулгага — партия болгаш күрүне аппаратынга колдап турар туруштуг эвлээри-биле оон улуг деткимчезин чедип ап турар. Ынаарга «ой-тавын бодалдар» күрүне болгаш ажылагый амыдыралының агар айтырыгларын шиитпирлээриниң чорудулгазында боттарының туруштарын быжыглаарының аргазын ажыглап турарлар.

«Чеен уелдиглерге» удур хөделиишкиннер-биле боттарын бак көрдүрбээн болгаш Мао Цзэ-дунга хем чогуп илередип турар, ынчалзажок ол-ла үеде боттарының политиктиг намдарының талазы-биле «ой-тавын бодалдар» ышкаш, хоочун болгаш ортумак салгалдың кадр ажылдакчыларының категориязын төлээлеп турар партия база күрүне удуртукчуларының ындыг болуунуң тыптырынга болуушкуннарын чорудулгазы чедирген дээрзин демдеглеле чогуур. Чижээ, ККП ТК-ның Политбюрозунуң составында ол бөлүктүң төлээлекчизи Хуа Го-Фэн болуп турар, барын чуктуң парлалгазы ону күрүнеүзелдиң дарга кызың эрге-хүлээлгезин күүседир албан дужаалда чоннээрежел кижи деп бижип турар.

Кыдатта иштики политиктиг демисел кедергей чидыгланы бээген, ынчангаш «чеенниерниң» холунда турар «Жэньминь жибао», «Гуанмин жибао» болгаш «Хунци» ол демиселдиң дугайында хүннүң-не бижип турар. «Культура революциязының» ужур-дузазын кеерекке албайн база КУР-нуң хөгжүлдезинге ооң таварыштырган багай уржуктарын буруу шаап турар ады билдинмес удуртукчуларны бак сеглеп каргаашынаан, «чеенниерниң белуткажкшкининиң» ол-ла үеде бодунуң хөделиишкиннерин Мао Цзэ-дунуң хууда айтыышкыннары-биле ниитт дүгжуп турар база келир үеде шыдыг угланыышкынны чорудары чогум-на ол негеп турар деп, кандыг-даа аазы онзалап демдеглевишаан, херек кырында бодун камгалаарынче чүткүп турар.

Маоистер бодунуң иштинде демисел кыптыышкан кыдат удуртулганы сырый каттыжтырарының үнделезин кылдыр эрги херээр-ле ойлук чок антисоветизмни ажыглаарын ораалажып, эң-не реакцалыг империалистиг бөлүктерден деткимчени хүлеп турар.

А. ПЕТРОВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Италияның чаа чазаа

РИМ. (СЭТА). Христиан-демократтыг болгаш республиканчы партияларның төлээлекчилериниң кирип турары мурнундагы ийи партиялыг кабинеттиң бо чылдың январында 7-ле дүшкүнүниң соонда, христиан-демократ А. Мороның четчелеп тургускан Италияның чаа чазаа хүлээп алган. Чүгле XIII-ниң төлээлекчилеринден тургустунган чаа кабинет парламентиге чүгле социал-демократтарның талазындан деткимчени ап болур. Мурнунда чазак коалициязынга кирип турган социалистер болгаш республиканчылар парламентиге чаа чазакка бүзүрээр хоой бадылааышкын кылыр үеде дыңнааглаар апарып четтиргин.

А. Моро чазактың мурнунда сан составын кезек кырында өскерлиишкин чок арттырган, эрге-хүлээлгезинден үнген республиканчыларның орнунга чүгле үш чаа министрлерни христиан-демократтардан томуйлаан.

Чаңгыс партиялыг чазак кончуг турум эвес деп, «Паэзе сера» солун айтып турар. Чаа чазак шыңгыы бергелерге таваржыр, чүге дизе ооң мурнунда кончуг нарын сорулгалар туруп турар деп, «Стампа» солун бижээн.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Каа-Хем районнуң тудугжулары тоску беш чылда эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг чаа тудугларны кыска үениң иштинде ажыглалга киирер дээш, бүгү совет улус-биле бир демей, кызымаккай ажылдаан. Ынчангаш районнуң тудугжулары эрткен беш чылды багай эвес көргүзүглерлиг дооскан.

Ол үениң дургузунда бистиң районнуң кедээ тудугжулары хой чурттаалга бажыңнарын, албан организация черлерин, ясли-садтарны болгаш малчыннар кыштагларын туткан. Ооң чижээзинге чамдык ажыглалга кирген тудугларны ап көрээлинер. «Бурунгаар» совхозтуң төвү Бурен-Хем суурда 320 өөреникчи өөренир ийи каъттыг школаны хуусаа бетинде ажыглалга киирген. Ол-ла суурда 300 олуттуг Культура бажыңын база туткан. Ында кино көөр улуг делгем зал, кежээлер эртирер зал, библиотека болгаш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар эртирер чылыг, чырык спорт залын чаңгыс черде тутканы кончуг таарымчалыг. Ийи суурларда 140 олуттуг чаа ясли-садтарны бичии чаштарга тудуп берген. Районнуң тудугжулары эрткен беш чылда 11300 баш хой, 1950 баш инек киирер чаа кажааларны аңгы-аңгы ажыл-агыйларда туткан.

Үстүнде адааным кол бүгү чедиишкинде бистиң 958 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның ажылчыннарының киирген улуг-хуузу улуг. Бистиң колоннаның ажылчыннары эрткен беш чылдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Коллективке үени мурнаан шалыпчыларның саны хой. А. Маслова, А. Прошенко оларның удурткан шевергенчилер бригадалары. Н. Мазгоевский, А. Маслов оларның комплекстиг бригадалары, тудугжулар В. Глушков, А. Колбасинская олар тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Бистиң № 958 колоннада көрээлиг ажылдаар аргаже шилчээн бригадалар хой. А мээң удуртуп турган бригадам бүгү чуртка сурагжаан тудугжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Злобинниң аргазы-биле ажылдап, бүрүн бот-орулга-чарылгаже ийи чыл мурнунда шилчээн, эки түңнелдерни чедип алган бис. Каш чижектерден алгаш көрээлинер. Бүрүн бот-орулга-чарылгалыг ажылче шилчээнивис 1974 чылдың баштайгы төс айларында план ёзугаар 160 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр хүлээлгелиг турган, херек кырында 168 муң рубльдиң янзы-бүрү ажылдарны кылдывыс. Ол үениң дургузунда 24 муң рубльдиң арыг орулгазын алган бис. 1975 чылдың баштайгы чартыында база-ла багай эвес ажылдап турдувус, а ийиги чартыында ажылывыс темпизи арай баткан. Кол-ла чылдагааны тудуг материалдары чогундан болуп турар.

Оңгу беш чылда Каа-Хем районнуң тудугжуларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган, ынчангаш бистиң районнуң тудугжулары бо чылдың баштайгы айларындан эгелээш, улуг тура-соруктуг ажылдап киришкен.

Н. ХУДОРОЖКОВ,
№ 958 КМК-да мастер.

Каа-Хем районнуң амыдырал-хандырылга комбинадының ажылчыннары чонга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле эки ажылдарны кылып чорудуп турар. Коллективтиң хеп быжыкчылары, баш таарыкчылары болгаш фотографтары районнуң бүгү чурттакчылыг черлериниң малчыннарының хүндүткелдиг аалчылары.

Амыдырал-хандырылга комбинадының даараныышкын цеҳиниң шевер даараныкчылары улустуң хуу чагыгларын кыска хуусаада кылып берип турар.

ЧУРУКТА: комбинаттың даараныышкын цеҳинде.

«ЧЫМЧАК АЛДЫН» ТЫВЫКЧЫЛАРЫ

Тыва респотребсоюзтуң Каа-Хем аңнаар-тывыш ажыл-агыйы беш чылда алгыг тывыжының планын 100,3 хуу күүседип, 223 муң ажыг рубльдиң өлүүн күрүнеге дужааган. Кат, тоорук, ан эъдин белеткээриниң болгаш дужааарының пландарын база чыл санында күүседип келген. Эрткен чылын 7 тонна кат белеткээр планывысты 11 ажыг тоннага, мөөгүнү 820 килограммга, тоорукту 3,5 тоннага, ан эъдин 8 хире тоннага күүсеткивис.

Аңнаар болгаш белеткел ажылдарын организастаарында чаа чүүлдер немешкен. Бо кыштың сезонунда чамдык эъттиг четтинмес берге черлерже аңчыларны вертолёт-биле чедирерин организастадывыс. Аңчыларны белеткелчилерни транспорт-биле, ок, боо-биле хандырары экижээн. Ооң түңнелинде 29 аңчылар боттарының хуу беш чыл пландарын 3—4 чыл иштинде күүсеткен. 1975 чылда П. Д. Палчугов 678 диңнерни, 20 киштиге, А. П. болгаш П. И. Палчугов аңчылар кады 1246 диңни, 22 киштиге, И. Л. Соломенников 200 диңни, 13 киштиге, К. В. Шмаков 223 диңни, 17 киштиге, аныяк аңчы С. Ф. Соломенников 217 диңни, 20 киштини эккеп дужааганнар.

Ынчангаш 1975 чылдың аңнаар-тывыш планын ажыл-агый 106 хуу күүсеткен. Бо чылдың аңнаар сезону ам-даа доозулбаан. Тайгадан аңчылар ой-ойлеп «чымчак алдын» оралыг чаңып кээп турарлар.

Ол бистиң аңнаар-тывыш ажыл-агыйының коллективиниң СЭКП-ның XXV съездизинге белээ болур.

П. ПАНЮКОВ.
Каа-Хем аңнаар-тывыш ажыл-агыйының охотоведи.

саннар, фактылар

Чоннуң бараан садып алыр аргазы бир кижиге онаалтыр 1970 чылда 525 рубль турганындан, 1975 чылда 658,6 рубль чедир өскен.

Каа-хемчилер беш чыл иштинде:

883 соодукчуларны.

1246 хеп чуур машиналарны.

107 чиик автомобильдерни.

279 мотоциклдерни.

1114 телевизорларны садып алган.

Чыл санында чон 24 муң акша рубльдиң номнарын болгаш ном продукциязын садып ап келген.

1970 чылда каа-хемчилер 2 чиик машина садып алган болза, 1975 чылда 35-ти садып алган.

• • •

Районнуң ниити билиг школаларын беш чылда 330 аныяктар доозуп, ортумак эртемниң аттестадын алган.

Ол-ла үеде 1295 уруглар сес чыл школазын дооскан.

Каа-Хем съездиден съезд чедир

XXV СЭКП-ниң съездизинге

УЛАМ САЙЗЫРААН

Совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы совет улустуң культурлуг сайзыралының кайгамчык чедиишкиннери-биле демдеглеттинип турар. Ол сайзыралдың бурунгаар улуг базымнарның чижээн бистиң Каа-Хем районда база көрүп болур. Эрткен беш чылдың эгезинде бисте үш Культура бажыңы, он үш кодээ клубтар, чаңгыс автоклуб, алды кызыл-булуң, уругларның музыка школазы, 123 муң номнуг он бир библиотека ажылдап турган болза, ам тос Культура бажыңы, сес кодээ клуб, ийи автоклуб, 142 муң хире номнуг он ийи библиотека ажылдап турар. Уругларның музыка школазы Куйдустуг суурда филиалдыг апарган. Кызыл-булуңнарның саны ужен ийи чедир өскен. Ам районнуң чурттакчы бүрүзүнге тос ном онаажып турар. Культура бажыңнарының, клубтарның хөй кезии 200—300 олуттуг залдарлыг, делгем фойелерлиг, бөлгүмнер кичээлдээр тускай өрээлдерлиг. Уран чүүл бөлгүмнериниң саны 38 турганындан 76 чедир өскен. Олар муң хире кижини хаара туткан. Кок-Хаактың, Сарыг-Септиң, Бүрен-Хемниң Культура бажыңнарының чанында волейбол, баскетбол, чиик болгаш аар атлетиканың, шыдыраа секциялары ажылдап турар. Сизим, Сарыг-Сеп, Бүрен-Хем Культура бажыңнарында уругларга ойнаарактар театрлары бар. Сарыг-Септиң Культура бажыңында бал танцыларының бөлгүмү база ажыттынган. Сөөлгү чылдарда Культура албан черлериниң ажылдакчылары чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаарынга, партияның болгаш чазактың доктаалы, шиитпирлерин пропагандалап нептередиринге, идей-политиктиг кижизидилгениң чорударынга, чоннуң күш-ажылчы идепкейин көдүреринге чаа арга-хевирлерни ажыглап турар.

Культура албан черлериниң бүдүрүлгелер-биле харылзаазы быжыккан. Хөй-ниити организациялары-биле кады «Бүдүрүлгениң мурнакчылары», «Күрүне дээрге бис-тир бис» дээн чижектиг кежээ, ужуражылгаларны эрттирери чаңчыл апарган. Орта бүдүрүлгелерниң мурнакчыларын, социалистиг чарыштың тиилекчилерин, район болгаш кодээ Советтериниң депутаттарын чалап, чон-биле ужураштырар. Культура албан черлериниң кайызында-даа бүдүрүлгениң мурнакчыларынга тураскааткан булуңнарны кылгылаан. «Чеве, оолдар», «Чеве, кыстар» деп конкурстар, кыш үделгезиниң, «Нептун», «Хадың» байырлалдары чаңчыл ёзугаар солун эртип турар. Амгы үеде районнуң суур бүрүзүнде клуб, Культура бажыңнарында бот-тывынгыр уран чүүлдүң район көрүлдезинге белеткелдер шаптыкы чоруп турар.

Районнуң культура албан черлериниң ажылдакчыларының идей-политиктиг, эртем-билиг деңнелиниң өзүлдези база демдеглексенчиг. Беш чылдың эгезинде культура албан черлеринге тускай эртемниг чүгле сес кижи ажылдап турган болза, ам ындыгларның саны 23 чедир өскен. Кок-Хаакта библиотека эргелекчизи Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Августа Васильевна Долганова мында ам 20 чыл ажылдап турар.

Каа-Хем районнуң культура албан черлериниң ажылдакчылары тоску беш чылдың чедиишкинниг доозарынга боттарының улуг үлүүн киирип келген, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш, калбарган социалистиг чарышты нептередири дээш күжүн, арга-мергежилин мөөңнээн.

Г. ДОНГАК.

Каа-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи.

Сарыг-Септиң Культура бажыңының ажылдакчылары чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны эки чорудуп, солун кежээлерни, күш-ажылдың хоочуннары, мурнакчылары-биле ужуражылгаларны доктаамал эрттирип турар.

Культура бажыңының директору Виктор Харченконуң удуртулгазы-биле район төвүнүң бот-тывынгыр артистери улусчу чогаадылганың бөгүн эгелээр район фестивалынга эки концерт программазын белеткээн.

ЧУРУКТА: Сарыг-Септиң бот-тывынгыр артистери белеткел үезинде.

СОНУУРГАКТАРГА

ШААНДАКЫ АРЫК—ЧАА КВАРТАЛДАРДА

Ортаакы вектериниң үезинде Бухара чурттакчыларының суг ижип турганы чаңгыс Шахруд арык-бугазын катап эгидип алырынга үш чыл ажыг үе негеттинген. Оон эриктери үрелген, арыктың хөй-хөй черлерин улуг тудуглар дуй алы берген болган.

Беш километр дурттуг ол арык шаанда чоон чук улузунуң хээзи-биле каастаан ваалы ковүрүгнүг турган чүве-дир. Арыктың унунга чедер дээн ийи метр хире кылын чер картын касканының түңнелинде, чарты үрели берген хап көвүрүге таварышкан. Ону шаанда «ыяжыкчылар көвүрүү» деп адап турганы база тодараттынган.

Шахрудтуң арык-бугазын чаа кварталдарже удавас киириттер.

А. ФАЗЫЛОВ.
(СЭТА-ның корр.)

КАРА САГЫШТЫГ «ТЯГУН»

Далай портунда шимээн чок. Сыт дээр сырын безин билдиртпес. Ындыг-даа болза, пароход доктаар черге турган корабльдерни бир-ле билдинмес күш чайгап эгелээр. Бир эвес чогуур үезинде хемчег албас болза, айыыл-халап болганы ол. Шак ындыг элдептиг чүүлдү далайжылар «тягун» деп адаар.

Ол «тягунунуң» чажыдын дыка хөй чылдар иштинде эртемденнер шинчилеп келген. Амгы үеде ук тывызыктың бааҗызы тывылган. Корсаковтуң агаар шинчилээр бюрозунуң удуртукчузу Г. Н. Бобров СЭТА-ның корреспондентизинге мынча дээн:

— Мурнунда «Тягунну» порттуң акваториязынга тып-тып кээр деп бодап турган болзаа. А бистиң кылып чорутакан шинчилелдеривис ону бадыткаан. «Тягун» дээрге, өртэээлден элээн ырак болуп турар күштүг шуурганның далай дүвүнче 12 метр ханылап кирип турар чалгыы-дыр. Элээн хөй үе эртип, харын-даа агаар аязып, шимээн намдай бергенде, ол чалгыг ам чедип кээп, портта турган корабльдерни эдара октаар чыдыы апаары бадыткаттынган.

Амгы үеде «тягунга» удур хемчеглер алдынган. Бойдустуң ол берге болуушкунунуң кажан болуруун тодарадып турар апарган. Ол чорук далайжыларга дыка дузалыг.

«Тягуннар» Сахалин ортулукка коданы болгулаар. А делегей океанының өске-даа девискээринге база болуп турар.

Ю. ШАШКОВ.
(СЭТА-ның корр.).

АДЫГ ОГЛУ

Төрүттүнге-ле каш ай болгаш соңгу чуктуң янзы-бүрү ужуралдарынга таварышкан ак адыг оглун чоокта чаа Мурманскиден Ленинградче чорутткан.

Ол эң баштай Челюскин одуунге бөрү капказынче кире берген. Тус черниң чурттакчылары ону капкадан адыргаш, оон амыдыралынга айыыл-халап моон соңгаар таварышпазы-биле Диксонче кежирипкеннер. А аңаа ол адыг оглу эмчилерге таварышкан. Чүге дээрге капкага кактырган балыг холу дожа берген болган.

Эмчилер адыг оглунуң холун экиртир эмнеп, ону ашкарып чемгерип, ажаап-карактап турганнар. Кажан «Арктика» деп атомоход аңаа келгенде, оон экипажынга адыг оглун белекке бериптеннер.

Ук экипажка «тоянчыны» аңаа-ла бербээннер. Ында үш адыг оглун азырап өстүрген Александр Георгиевич Гамбургер деп кижи бар деп чүвени олар билирлер.

Каш чыл бурунгаар «Мурманск» деп ледоколга эжиндирип чораан, А. Гамбургер бирги адыгның оглун ажаап, карактап, сегиткен. Эжиндиришкин соонда ол кургаг черже дүшкеш, чанып чоруптарга, адыг оглу ону аажок эдерип, чүнү-чем-даа чивейн туруп берген.

А бо бичии амытан Александр Георгиевичиниң дөртку азыраныы оглу. Ол ам күш кирип, өзүп, сегээн. Ону ам Ленинград зоопаркының база бир «кежигүнү» болуру-биле ынаар чорудуптар.

В. ЗАСУХИН
(СЭТА-ның корр.).

ДЕЛГЕМ-ШӨЛЭЭН, ЭПТИГ

Бүрен-Аксы суурнуң үстүү талазын аян-шинчи киирип турар кызыл, көк, ногаан баганаларлыг, улуг ак бажың бар. Ол болза «Кызыл туг» совхозтуң акша-хөреңгизи-биле тутканы уруглар ясли-сады-дыр. Херимнеп каан делгем девискээрниң иштинде чайгы, кышкы ойнаар шөлдер, серилер база-ла янзы-бүрү ойнуут. Ол ажыглалга кирге-ле ам ийи чыл четпээн. Ясли-садтың иштинге кире бээрге база аян-шинчилиг, чараш, чырык.

Чүгле дериг-херексел садарынга совхоз 25 муң рубльди чарыгдаан. Аңгы-аңгы бөлүктерге турар 90 уругларның оруг-дөжээ, стол-сандайы, ойнаар херекселдери, оларга аъш-чем кылып бээр аяк-савазын аңгыда мында телевизор, фортепиано, радиола, аквариум, дириг булунчугаш безин бар. Уругларны ажаап карактаарын, ойнадырын, чараш аажы-чаңга кижизидерин, өөредирин алды кижизидикчи башкыларга, бир музыка башкызынга, эмчиге болгаш поварлар, ажаакчылар, аштакчылар—шупту 28 кижиге даарткан. Башкылары, эмчи, музыкант шуптузу тускай өөредилге черлерин доосканн эртемниг кижилер. Ясли-садтарның ажылдакчыларының арга-дуржулга солчулгазының районда бир дугаар методиктиг кабинеди мында тургускан. Эмчи кабинеди, аарый бергенниң демдектери көстүп келген уругларны аңгылап чыттырар өрээл база бар. Уруглар садында кижизидилгени ажылын башкылар коллективинге бадылаан ниити план-биле чорудуп турар. Улуг бөлүктүң уруглары школага өөренириниң тускай белеткелин эртер. Ам ындыг бөлүкте 17 уруглар бар. Мындыг эки, эптиг черге кижизиттинген, белеткеттинген уругларның ниити сайзыралы шынарак-ла. Олар школаже улуг күзел-биле, бүзүреңниг аъттаныр-лар.

ЧУРУКТА: ясли-садтың аас-кежиктиг чаштары.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ
МОСКВАДАН

7.50—XII Кышкы олимпий оюннарында. Фигурлуг чуңгулаашкын. Херээженнер. Өңнүг.
9.50—10.00—Чапсар.
10.00—Уран чүүл мастерлериниң концерти. Өңнүг.
10.30—«Ада-иелер, силерге!»
11.00—Медээлер.
11.10—«Сурагдыг өдүрек оглу Тим». Ойнаарактарлыг фильм-шии.
11.40—«Силерниң бажыңынарда». Музыкалыг өңнүг программа.
12.10—«Нарын херек». «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүглези.
12.40—П. Чкония ырлаар. Фильм-концерт. Өңнүг.
13.15—«Кадыкшыл» программаның почтазы. Өңнүг.
13.45—«Хээлер». Өңнүг.
14.15—«Эки бараанларны хойнуу».
14.45—14.55—Чапсар.
14.55—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылгазы профессор С. П. Капица эрттирер. Өңнүг.
15.55—М. Глинканың романстарын Г. Селезнев күүседир. Өңнүг.
16.10—XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Партияның планнары — чоннуң планнары».
18.15—XII Кышкы олимпий оюннарындан дамчыдылганың уламчызы. Өңнүг.
18.30—Б. Шоу— «Чүректерни дүвүредир бажың». Москваның шоодуг театрының фильм-шиизи. Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—«Чүректерни дүвүредир бажың» деп фильм-шииниң уламчызы. Өңнүг.
21.50—22.00—Чапсар.
22.00—«Чурукчулар дугайында». П. Кончаловский. Өңнүг.
22.30—«Силерниң бажыңнарда». Музыкалыг өңнүг программа.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

• Спорт •

XII ОЛИМПИАДА: ТОСКУ ХҮНҮ

СЭТА-ның тускай корр Л. Волнухин, А. Ермаков, Ю. Хромов оларның Инсбруктан дамчытканындан:

Февраль 11-ниң кежээзинде эр кижилерниң чаңгыстап коньки-биле чуңгулаарының фигурлуг көргүзүглеринге олимпийжи оюннарның чемпионнары болгаш шаңнаткаңнары илереттинген. Бо талазы-биле англичан Джон Карри 192,74 санныг боол, бирги черде үнген болгаш алдын медаль-биле шаңнаткан. «Мөңгүнү» 187,64 санныг москвачы Владимир Коваленко онзашкан, а хүлер медальды — канада Толлер Крэнстон алган.

Москва чурттуг Сергей Волков бешки, а ленинградчы Юрий Овчинников — сески черлерни ээлеглээн. Ынчаарга ГДР-ден барган делегей чемпиону чораан Ян Гоффман чүгле дөртку черже үнер аргалыг болган.

Мурнунда делегей чемпиону чораан, амгы үеде австри телевидениениң тайылбырлакчызы Эммерих эр кижилерниң маргылдаазының түңнел протоколун көргеш:

— Шаңнаткан баштайгы үш кижиге кандыг-даа чигаанииг чок мен. Карри эрткен чылга бодаарга, тергиин-не спортчу программаны белеткеп алган-дыр дээн.

Олимпийжи маргылдааларны организастаарында чектепкен дег чүүлдер чок боор келген. Ынчалза-даа февраль оннуң айнүнде бир-ле билдинмес хаакчы дагдан бадып ора, ГДР-ниң хаакчызы Ахсель Лессерге кээп үскен соонда, ол маргылдаадан үнер ужурга таварышкан.

Солуннар хаакчыларның эстафеталыг маргылдаазынга олимпиадалар төөгүзүнде эң-не шаптараазынныг таварылгалар болгаын айтып турар. Олар бир хире километрни чаңгыс-да хаактыг маңнап эрткеш, а оон соонда ол хире черни тренерниң үш размер бичии ботинкалыг хаагы-биле чүгүрүп келген Евгений Беляевтиң эрес-маадырлыг чоруун онзалап демдеглеп турар.

Бо бүгүнүң түңнелинде совет команданы шаңналдыг черге чедирип шыдаан Иван Гаранинниң дыка дүрген маңнааны «Кронен цайтунг» солун оон «спортка маадырлыг чоруу» деп адаан.

Олимпиаданың эң бичии киржикчизи — 12 харлыг москвачы школачы Лена Водорезованың дугайын солуннар дыка мактап, ону фигурлуг коньки-лээшкинниң келир үеде тергиидекчизи деп адап турар.

4×5 километрге эстафета чарыжынга тиилээн бистиң херээжен хаакчыларывыс чүгле тергиин дээн чүгүрүктер эвес, харын-даа чаңгызы — шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш демисежир аргалыг бүдүн команда-дыр... Бистиң тренерлеривистиң бирээзи, шаанда сураглыг хаакчы Анатолий Акентьев ынча деп, хүлүмзүрүп чугаалаан.

Олар дээрге, ленинградчы Нина Балдычева, Новосибирск чурттуг Зинаида Амосова, Сыктывкардан барган Раиса Сметанина, Ижевскиден — Галина Кулакова олар-дыр.

Маргылдааның төнчүзү чоокшулап келгенде, бистиң хаакчыларывыс-биле Финляндияның шилиндек командазының аразында ылгал—47 хире секунда апарган, ынчалза-даа эстафетага тиилээри ындыг-ла белен эвес болган: кижи бүрүзү тус-тус сорулгаларны күүседир ужурлуг турган.

Балдычева эрес-кашпагай болурга, ону эстафета чарыжынга үргүлчү-ле бир дугаарында салып үндүрер. Бо удаада ол доктаар черге холу ханзырай берген. Үш дугаарында маңнап келген «...Чарыштың мырыңай эгезинде бир-ле кижи мени эдиптерге кээп уштум. Ынчалза-даа хорадаар чай чок, чүгүрер херек... Оон кезек болганда мурнунга бардым, ынчалза-даа дөвүнчүктээр черге келгеш, баштай фин, оон соонда швед хаакчыларны эрттирипкен мен. Мээн хаактарым оларныыдаа дыка дора тыптыр болган» деп, ол чугаалаан.

Амосованың маңнааны ийиги этаптан эгелээш, бистиң командавыс хамыктың мурнунче үнген. «Мен «атакаже» кирипкеш-ле, дөртку километрге чорааш, мурнумда ийи хаакчыны ызырты четкеш, эрте бердим...»— деп, Амосова чугаалаан.

Херээжен хаакчылар маргылдаазы ынчаар доозулган. Совет спортчулар тергиин эки маңнаан болгаш ийи алдын, бир мөңгүн болгаш ийи хүлер медальдарны чаалап алганнар. Ол дээрге, дыка хөй «ниити» национал командаларының хөй-дүр.

Валерий Муратов 1000 метрге чарышкаш, маңнап келген дораан-на санныг электри самбыразынче хөөн чок кылдыр көрүнген. Оон түңнели чүгле ушку черде дээрзин. ол билип алган...

...Ол таварылга оруктуң ийиги чартында билдине берген. Оон конькизи божаңайнып чорааш, Муратов бижип ... Ынчалза-даа ол чүү-даа болбаан ышкаш, маңнап турган. Хомудаңчыг болбайн канчаар. Муратов баштайгы ийи чүс метрни бирги черни алган америк конькичи Мюллерден (1 мин. 19,32 сек.) дүрген маңнап эгелээн болгай.

Бо дистанцияга ийиги черни норвег Йорн Дидриксен ону 1 мин. 20,45 секундада эрткеш, алган. А Муратовтуң түңнели— 1 мин. 20,54 секунда.

Олимпиаданың хоккейжилери база-ла маргылдааны үргүлчүлеп турар. Февральдың он ийинде АКШ-тың хоккейжилери Польшаның шилиндек командазын 7:2 санга ашкаш, ийиги тиилелгени чедип алган. А Чехословакияның хоккейжилери ГФР-ниң спортчуларын 7:4 санныг тиилээн.

Совет хоккейжилер Финляндияның спортчуларын база-ла 7:2 санга тиилээн.

...Олимпиада сөөлзүреп келген. Оон тоску хүнүнде совет спортчулар боттарының рекордун катаптаан—он ийи чыл мурнунда бо-ла Инсбрукка олар он бир алдын медальды чаалап алган болгай. Ам биатлончуларның эстафетазы, конькичилерниң 1500 болгаш 10 000 метрге чарыжы, 50 километрге хаактыг чарыш, хоккейжилерниң сөөлгү ужуражылгылары эрткен...

Шиитпир үндүрген соонда...

Партияның Тожу райкомунуң бюрозунга районда спорт ажылының байдалын чугаалашкан. Бюрога ук айтырыгны киирген таварылга эвес. Спортчу маргылдаалар ындаа хаая болза-даа, массалыг эвес, күш-культураның кудуку коллективтеринде-даа, районнуң күш-культура болгаш спорт комитединде-даа спорт дериг-херекселдери эвээш, чамдык үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары, профэвилел организациялары спорт-массалыг хемчеглер чорударынга, ылаңгыя акша-хөреңги-биле хандырарынга дузалашпайн турган. Күш-культура болгаш спорт комитеди (даргазы Д. Кол) ол четпестерге эптежип келген.

Райком бюрозунуң шиитпирин ёзугаар районга спорт ажылын хөгжүдеринче угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Районнуң профэвилел активиниң хуралынга ону деткээн болгаш месткомнарның аңаа киржилгезин онзалап айыткан. Район төвүнде профэвилелиниң месткомнарында бар спорт дериг-херекселдерин чаңгыс черге мөөңнеп эгелээн, оон ажылчы чон спорт херекселдерин ап, культурлуг дыштанылгазынга ажыглаар.

Спорт ажылында сөөлгү үеде эки чүүлдер бар апарган. Школачыларның хостуг хүреш ке маргылдаазы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа Тоора-Хем ортумак школазының командазы тиилээн. Волейболга районнуң бирги чери дээш маргылдаада шилиттинген алды команда киржип турар. Оон-биле кады, мячиктиг хоккейге маргылдаа эгелээн. Спорттуң кышкы хевирлериниң талазы-биле район маргылдаазы бадылаттынган графиктиг-биле болуп эртер. ГТО комплексиниң нормазын дужаарынче база кичээнгейни салып турар. Коллективтер аайы-биле норма дужаадыр харысалгалыг эштерни быжыглаан.

А. НУГУУРАК.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республиканга болгаш Кызылга бүргеп, аязыр. Мурнуу-барыын районнарга быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температуразы дагларга 15—20, өскелеринге 22—27, Кызылга 22—24 градус соор.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

«Хүреш» стадионга хоорайның бирги чери дээш мячиктиг хоккей маргылдаазы бөгүн 13 шакта эгелээш, даарта 11 шакта уламчылаар.

Хөгжүм-шии театрынга А. Салынскийниң «Үр манаан» деп шиизи бөгүн, даарта үнер. Эгелээри 17 шакта.

Политиктиг чырыдылгашкын бажыңынга Ашхабадтың «Копет-Даг» ансамблиниң концерти бөгүн 17, 20 шактарда болур.

«Геолог» Культура бажыңынга аныяктарның дыштаныылга кежээлери бөгүн, даарта 20 шакта эгелээр.

«Тайга» станциязында хаак баазазынга автотранспорт ажылдакчылары ГТО нормазын дужаар. Эгелээри 11 шакта.

Дыштаныр хүн штавы.

«Байырлалдың» лотереязы

Частың баштайгы байырлалы—Делегей херээженнерниң хүнү—марттың 8 чоокшулап келген. Ол хүн херээженнерге байыр чедирип, «Байырлалдың» үндүрүлгезиниң лотерея билединде белекке бээрин утпанар!

Аас-кежиктиг билеттерге таваржыр чүүлдер: «Жигули», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер, пианинолар болгаш телевизорлар, магнитофоннар, радиоприемниктер, электрофоннар, гитаралар, фотоаппараттар болгаш хол шактары, соодукчулар, пылесостар, даараныр болгаш хеп чуур машиналар, дүк пестен даараан костюмнер болгаш чоок эржыылдар, чүүл-бүрү чоорганнар, фабрикага арган хевистер, а ол ышкаш 1-ден 200 рубль чедир акшалыг ойнап алыышкыннар бар.

Шиитпэ-биле эт-херекселдерниң 20436 болгаш акшаның 8325564 ойнаашкыннары таваржыр.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа албан черлеринден, «Союзпечать» киоскилеринден, кинотеатрлардан, ниитиниң чемненилге черлеринден, аэропорттарның болгаш автовокзалдарның кассаларындан садып ап болур силер.

Ойнаашкын тиражы 1976 чылдың марттың 10-да болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ону эртпээн бис» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичии оол болгаш Джим» 9.00, 14.00, «Аас-кежиктиг «Щуканың» компаниязы» 10.20, 12.10, 15.20, 19.10, «Кызыл калина кат» 17.10, 21.00 шкатарда.

«КАА-ХЕМ»: «Марияга алмазтар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зимородок» 15.00, 18.40, «Бо соңгалар дугайында» 16.50, 20.30 шактарда.

Дайын-оол Кенденович Куулар-ның адынга Кызыл КАИ-зиниң 1971 чылдың июльда тывысканы ПА 238609 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен ужурундан күш чок деп санаар.

Кызыл КАИ-зиниң 1973 чылдың февраль 28-те Валерий Викторович Сандакка бергени чолаачының № 467972 шынзылгазы читкен ужурундан күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 77.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00266.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (10023) | 1976 чылдың февраль 15, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының дипломнарын болгаш демдектерин күш-ажылга шылгарааңгай чедиишкиннерни дээш социалистиг чарыштың мурнакчыларынга февраль 13-те Кремльге тывыскан.

Социалистиг чарыштың инициаторлары болгаш тут тудукчулары болган ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйының, тудугнуң, транспорттуң кол адырларының төлээлекчилеринге ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын бир-ле дугаарында тывыскан. Ол болза Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың күш-ажыл кижилериниң дугайында могаг чок сагыш салыышкынының база бир чырыткылаңчак илерели болган деп, шаңналдарны тывыскан тура, ВЦСПС-тиң секретары В. И. Прохоров онзалап демдеглээн.

Гидростанцияның тудугжуларының болгаш аңаа деригдер берип турган бүдүрүлгелер коллективтериниң чарыжы Таджик ССР-де Нурек ГЭС-тиң бирги ээлчээзин ажыглаалга хуусаа бетинде киирер арганы берген. Ол чарыштың эгелекчилеринге — Нуректе слесарьлар-эптекчилер бригадирлери А. М. Шальников, М. К. Демко оларга, Свердловскиниң «Уралэлектротяжмаш» заводунуң токарьлар-карусельщиктер бригадири С. А. Топорковка лауреаттарның дипломнарын болгаш демдектерин тывыскан.

«Муңчу» шахтерлар бригадалары эрткен чылын чер адаандан каскан бүгү хөмүр-даштың болгаш сланецтиң дөрттүң бириниден хөй кезээн чуртка берген. «Муңчулар» чарыжының хөй болук эгелекчилеринге болгаш мурнакчыларынга бедик шаңналды тывыскан. Оларның аразында Кузбасстан А. Т. Попов, М. В. Качесов, Донбасстан В. Я. Денисенко, В. Н. Коломиец болгаш даг техниказын ажыглаарынга улуг чедиишкиннерлиг болган өске-даа кижилер бар.

«Красноярсклеспром» каттыжыышкынының Пинчуга ыяш-ажыл-агый черинде Ф. Т. Тавапевке баштаткан комплекстиг бригада эрткен чылын үш чүс муң кубометр ыяшты белеткээн. Ооң бодунга, ол коллективтиң тракторизи А. Н. Ружилобка база лауреаттарның дипломнарын болгаш демдектерин тывыскан.

Туркмен хөвеңчи Д. Елдашевке, Москва областан саанчы М. С. Громовага болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өске-даа мурнакчыларынга база бо бедик шаңналды тывыскан.

(СЭТА)

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

- *СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур чурттуң ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнү.*
- *Тываның комсомолу төрээн партиязының съездизинге рапорттап тур.*

Ак-Довурак: ажыглалга кирер шалыпчы тудугда ажыл-иш

Аныяк хоорай Ак-Довуракта бистиң республиканың улус ажыл-агыйынга тергиин улуг ужур-дузалыг комбинаттың чаа ээлчээзиниң тудуу ам адакталып турар. Ол чугула тудугну Бүгү-эвилел ужур-дузалыг кылдыр чарлааны таварылга эвес-ле болгай.

Хемчиктиң дагларындан тып турар онзагай шынарлыг даг-дүгүн болбаазырадыр улуг комплекстиң тудуун дүргедедиринче партия болгаш чазак улуг сагыш салып, Тывага бүгү талазы-биле дузаны көргүзүп турар. Ажыглалга кирер комплексте ажылдап турарларның аразында Уралдан, Казахстандан, Красноярскиден дээш, оон-даа өске хоорайлардан келген ажылчыннар дыка хөй.

Оларның аразында «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелииндан шеверлекчилерниң бригадалары ол улуг иште төлептиг үлүг-хуузун киириштирип турарлар. Бо чурукта: сураглыг мурнакчылар мастер Елена Михайловна Иванцова, комсомолчу-аныяктар бригадаларының бригадирлери Нина Бортун-ооловна Оюн, Надежда Ивановна Суворова, комсомолчу-аныяктар бригадазында комсорг Анна Яковлевна Баяндина оларга хамаарышыр.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

КОМПЛЕКСТИГ ШЕНЕЛДЕЛЕР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаа ээлчээзиниң кол корпузунда дериг-херекселдерниң комплекстиг шенелдезин чоруткан. Чаа секцияның агрегаттарының ажылдаарынга белениин ол шенелделер көргүскен.

Чедиги — он чаа технологтуг шугумнарның, диспетчерниң башкарылга пультузунда чамдык херекселдерниң шенелдезин база ооң мурнунда чоруткан.

— Баштайгы шенелделер эки эрткилээн — деп, бодууң рудалар арыглаар цехтиң улуг инженери Алексей Николаевич Писаревский чугаалады.— Ам дагын арыглаар болгаш үлетпүр продукциязы болбаазырадыр шугумнарны шенээри арткан. Оон соонда чаа секция шенелдеге долузу-биле белен болур.

Эптекчилер болгаш таарыштырыкчылар чаа секцияга кыска үениң дургузунда улуг хемчээлдиг ажылды кылгылаан. 11 шишкинштен аңгыда, бүгү дериглелер технологтуг четки-биле шыптынган. Бодуун рудалар арыглаар цехте шугумну 56 довурак-доозун сорукурукчулары. 96 шишкинш кылдынган.

Амгы үеде вентиляция камераларының чеңнелчек шишкиништерин тургузары уламчылап турар. Тургустунар ужурлуг 23.100 ындыг шишкинштерниң 20 муңу белен.

Ол ышкаш савалаар түр шугумнуң эптелгезин база чорудуп турар (прессте савалаар шугум чүгле келир чылын кылдынар). Ол бүгү ажылдарны бүдүрүлгениң технологтуг, энергетиктиг, механиктиг албаның 300 ажыг ажылдакчылары кылып турар.

Олардан Мустафа Сабировка удурткан четкилекчилерниң бригадазы шылгараан. 3000 ажыг четкилиг рамаларының 2000 хирези кылдынган. Көк-оол Хертек, Александр Салчак, Александр Чыдым, Олимпиада Ооржак, Любовь Еськова болгаш Людмила Кулешова олар бригаданың шалыпчылары.

Хүн эрткен тудум-на «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаа ээлчээн ажыглаалга киирери чоокшулап олурар. Ам бо хүннерде кол корпустуң тудуунда чүс-чүс ажылчыннар кат дакпыр күженишкин-биле ажылдап турар.

«Тувинская правда», «Шын» солуннарның Ак-Довуракта корпункту.

ДООСТУР ЧЕТКЕН

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бодуун рудадан даг-дүгү арыглаар цегинип механика албанындан үжен кижи шак программазы ёзугаар техниктиг минимум дужааган. Ол тускай экзаменге механика албанының начальниги Валентин Ильич Колосов, участоктар механиктери Владимир Иконов, Александр Мацнев, Сергей Жебровский болгаш өскелер-даа киришкен.

Сергей Жебровский бодунуң участогунда ажыл-херектерниң дугайында бисте мынча диди:

— Чаа секцияның бирги болгаш чаа каскадтарының дериг-херекселдериниң шенелдези болган. Участоктуң беш слесарьлары механизмнерде үрелик черлерни дүргени-биле эдип турдулар. Ам үш шишкинште үрелик черлерни эдери арткан.

Чаа тудугда каттышкаш ажыглалга кирбээн 9 шишкиниш арткаы ол. А шупту 86 турган.

Аныяк механик Сергей Жебровский эрткен күзүн Тывага келген. Ол Кузбасстың политехниктиг институдун дооскааш, Ак-Довуракка кээп ажылдай бергени ол. Кады ажылдап турар өөрү Михаил Ширнинин болгаш Ооржак Уганов олар ажының дугайында сеткил ханыышкыны-биле чугаалаарлар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

АҢЧЫЛАРНЫҢ, МАЛЧЫННАРНЫҢ БЕЛЭЭ

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Тожу районнуң аңныыр тывыш ажыл-агый чериниң коллективи оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында 22100 рубльдиң бараанын саарар турган, бо хүнге чедир 19900 чедирип, азы планын 90 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйның аңчылары кварталда 17 муң рубльдиң өлүүн киирер турган, 18700 кылдыр ажырган.

• • •

«Тоора-Хем» совхозтуң малчыннарының малының амгы байдалы хүр. Олег Шимиттиң кодановында 235 хой оолдаан, оон 237, Ак Ээриндениң төрээн 134 хоюнун 139 хураганы онча-менди доругуп турар. Бел Даш-оолдуң кодановында төрээн 119 хойдан алган 124 хураган база четче.

Ыракты Тожунуң аңчылары, малчыннары СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш кат дакпыр күженишкиннииг, шудургу ажылдап турарлар.

ТЕС-ХЕМНИҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

Бо хүннерде Тес-Хем районнуң малчыннар кодаңнарында сес муң ажыг хой хураганнааш, чаш төлү менди доругуп турар. «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Александр Дарзыгович Монгалбиниң кодановында сес чүс ажыг тергүүр хой бар. Оларның алды чүзү оолдапкан, оон 600 ажыг хураган алдынган. «Чодураа» колхозтуң бирги хойжу бригадазында 1200 ажыг хой төрээн. Оон 1210 хураган алдынган. Ленин орденниң эдилекчизи Максим Доңдукович Сувандиниң кыштаанда 160 хой төрээн, 190 хураган менди доругуп турар.

Кыжкы үеде инектерниң сүдүн кудулатпас дээш «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазында улуг ажыл чорупп турар. Коллектив партияның XXV съездизин таварыштыр квартал планын күүседир дээн хүлээлгезин хуусаа бетинде боттандырар дээш чедиишкиннииг ажылдап турар. Хараал-тейжилер малдың ажаалда-тергерилгезин эки чорудуп, хүнде бир инектен-не 10—11 килограмм сүттү саап ап турар.

Мал кыштаглаашкынын «Тес-Хем» совхоз болгаш «Чодураа» колхоз өскелерден дээре организастап келген. Ол ажыл-агыйларның кыштагларында кудуктар доктаамал ажылдап турар. «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Дагда мал семиртир шөлде 500 ажыг аныяк шарыжыктарны тургузуп азырап, бедик көргүзүглерни чедип ап келгенин демдеглээр херек. Ында улуг кадарчы Баазаң Маадыр инектерге сиген болгаш хырыңкашты холуй дээрбелеп бершаан, малды чылыг суг-биле доктаамал суггарып турар. Ол семиртаалге шөлүнден баштайгы үеде дужааган аныяк шарыжыктарның бирээзиниң-не дириг деңзизи 280-ден 300 килограмм четкен.

Районнуң ажыл-агыйлары малдың чаш төлүн онча-менди өстүрүп, доруктурар сорулга-биле 340 ажыг сакманчыкты малчыннарның кыштагларынче үндүрген.

Мал кыштаглаашкынында четпестер база бар. «Ак-Эрик» колхозта байдал дүвүрээзиннииг. Ында мал чеми колдуунда төнер чыгап келген. Ак-Чыраадан хыырбыыш белеткээр болгаш өске-даа курлавырларның тывар талазы-биле тодаргай хемчеглерни колхоз баштаар чери албайн турар. Малды суг-биле хандырарының байдал органи-застаан. Дөрт кудуктуң ийиазы меңдук-калдык ажылдаар. Суг сөөртүр чеди автомашинаның чүгле ийизи шимчеп турар. Ак-Чыраага мал чеми белеткеп турган бригадазын колхоз эрткен чылдың ноябрь айда-ла тарадыпкан. Шак мындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде «Ак-Эрик» колхозта малдың өлүп-хоразар чоруу эрткен чылдың январь айдан көвүдээн.

Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазын эки-жилдеринче кичээнгей кошкак. Чамдык аалдарны фонарьлар, кидистер-биле чедир хандырбаан. Колхозтуң малчыннары механизастаттынган бир кудукту боттары септеп алыр аргалыг турганда, амдыгаа чедир хол дегбээн. Чамдык кыштагларда мал кажааларын септээн шынары чавыс.

«О-Шынаа» совхозта байдал «Ак-Эрик» колхозтан дээредевес. Хой-малды суггарбайн, түгле кижи ижер сугну аалдарга чедирип берип турар. Ол безин чамдыкта үзүктели бээр. Ол совхозта малдың өлүп хораар чоруу база бар.

Тес-Хем райпозу малчыннарны аъш-чем болгаш үлетпүр бараалнары-биле четпес хандырып турар. «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы хойжузу Александр Монгалбиң, оон кожалында Сайын Хүлер-оол оларга автолавкалар барык ай чылыы келбестей берген, хой оолдаашкынының үезинде мыдыг боорга берге-дир дээрзин хомудап олурарлар. Малчыннарга почта чедирилгези база багай.

— Барык-ла ийи неделя ажыг үениң иштинде солун албадывыс. Бистиң кодавыста урууг-дарывыс, сакманщиктер-биле кады 15 хире кижи бар. Олар кино-концерт көргүзээр чүве-дир. Бо талазы-биле байдал кончуг багай — деп, мурнакчы хойжу Саал Чалзырайовна Монгалбиң чугаалап олурар.

Малды кыштан хүр-менди ажырар дээш Тес-Хем районнуң партия, совет ажыл-агый органнарының удурткачылары тускай эртемнерлерни дарый хемчеглерни ап, малчыннар ортузунга партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын организастаар дугайында доктаалынга үндезилээш чарышты дээштиг чорудары күзенчиг.

К. ХЕРТЕК,
журналист.

Күш-ажылчы тиилелгелерни — партияның XXV съездизинге

Чурттуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының коллективтери СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган шалыпчы ээлчегин бедик көдүрлүүшкүннүг чорудуп турар. Оларның дыка хөйү съезд мурнунуң бедик хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеткенинин дугайын рапорттап турар.

Кемерово областың «Гидроуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынының «Юбилейная» шахтазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Геннадий Смирновтуң бригадазы чыл эгезинден бээр 180 муң тонна хөмүр-дашты, оон иштинде 20 муң тоннаны пландан ажыр казып үндүрген. СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган хүлээлгелер чедиишкиннииг күүсеттинген. Дуржулгалыг дагжылар коллективи чарышты баштавышаан, база-ла шак мындыг бүдүрүкчүлүг чорукту бодунуң чаржып турары Евгений Мусохрановтуң бригадазының чедип алырынга дузалаар деп шиитпирлээн. Ол бригадаже эң дээре механизаторларны чоруткан. Ынчаарга ам шахтада ол чаа коллектив чылда миллион тонна хөмүр-дашты казып үндүрери дээш демисежип турар. Эш хуузунуң бот-бодунга дузалажылгазының баштайгы түңнели тыптып болган: Е. Мусохрановтуң бригадазының хөмүр-даш казып үндүрери бүдүн чартык катап көвүдээн болгаш ол хонуктуң бүрүзүнде өзүп турар.

Барнаулдуң «Химволокно» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи чыл эгезинден бээр пландан ажыр 200 тонна волокнону кылып үндүрген, ол болза төлевилеп турганындан 70 тонна хөй. Партия съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир хүлээлгеге немей ам-даа он-он тонна продукцияны бүдүрерин төлевилээн.

Усть-Каменогорскиниң В. И. Ленин аттыг коргулчун-цинк комбинадының коллективи социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. Ынчаарга куруннуң Шыгаар демдээн салган металлды бүдүрүп үндүрери төлевилээниндеден дыка хөй болган.

Чөөн Сибирьде эң улуг С. М. Киров аттыг шахтаның дагжылары пландан ажыр 10 муң тонна ажыг хөмүр-дашты казып үндүргеш, съезд мурнунуң хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеткенинин дугайында рапорттаан.

Вильнюстуң станок тудуунуң «Жальгирис» заводу чыл эгезинден бээр пландан ажыр үш болбаазын фрезер станоктарны чүдүрүп чоруткан. Ук станоктарны эрткен чылын кампан алган металлдан кылган. Ынчангаш ол коллектив СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң кол пунктуларының бирээзин күүседип алган. Шойнуң быжыын улгаттырарының болгаш чуга хаалыг корпус кезектерин белеткээриниң аргазын бээр, шой ээлдиреринин чаа технологиязын кудулга цегинге шиитээн алган чорук аас дузалаан. Оон аңгыда, ындыг шойдан кылган кезектерге улуг немелде болбаазырадылга негеттинмес, ол чорук станокчуларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидип турар.

«Белорускалий» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи база-ла СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң кол кезээн хуусаа бетинде күүсеткен: онаалдадан ажыр 20 муң тонна туктарны (чемишчидилге) бүдүрүп үндүрген. Ам ийи айларның онаалдазын хуусаа бетинде күүседир, оон ажыр үш муң тоннадан эвээш эвес минералдыг чемишчидилгелерни үндүрер деп шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр.)

ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ РАПОРТКА

Кызылдың Политиктиг чырыдышкын бажыңының улуг залы байырланчыг шинчи кирген. Президиум столун долгандыр өң-баазын дириг чечектерни салган. Чанында көскү черде ВЛКСМ-ниң хөрек демдээн азып каан. Шевергин кеттинген, аразында катчы-хөглүг чугаалажып оолдар, кыстар аңаа чыглып келгеннер. Олар — тоску беш чылдың аныяк гвардейжилери, партияның XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң республика слёдунуң киржикчилери-дир.

Слётту ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов ажыткан.

Партияның съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш социалистиг чарыштың түңнелдериниң дугайында илеткелди ВЛКСМ обкомунуң чаа секретары С. С. Ондар кылган.

— Партияның XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга аттарын салыр аас-кежиктиг болган, чоннуң революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга, ленинчи чагыгларга шынчы бистиң аныяктарывыс бөгүн мында чыглып келгеннер-дир. Олар оңу конуу эки өөредилге, быжыг сагылга-чурум болгаш шалыпчы күш-ажылы-биле чедип алганнар — деп, ол чугаалаан.

ВЛКСМ обкомунуң партияның XXV съездизинге рапортунга 1500 оолдар, кыстар боттарының аттарын салган. Ол чарыштың тиилекчилериниң одуруунда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Дөргүн сүт-бараан фермазының аныяктар коллективтери, Кызылдың № 48 тудуг эргелелиинде А. И. Ельшова, М. В. Сафронова оларның удуртканы шеверлекчилер бригадалары бар. Тоску беш чылда эң эки көргүзүглерни чедип алган, тулээнген ажыл-ижинге чарыш салгалыг аныяктар бисте эвээш эвес. Беш чылдың онаалдазын үш чылда күүсеткен «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Туран салбырының чолаачызы Виктор Титов, партияның XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы саанчызы Долума Моңгуш, комсомолдуң XVII съездизиниң делегады, «Найырал» совхозтуң хойжузу Маскыр-оол Дупгар-оол, Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалыкта туйбу заводунуң ажылчыны Анастасия Ооржак, даараныкга комбинадының ажылчыны Тамара Рыжова болгаш өскелер-даа ленинчи комсомолдуң рапортунга аттарын салганнар.

ВЛКСМ ТК-ның Кызыл туктары-биле шаңнаткан Кызыл хоорайның, Бий-Хем районнуң комсомол организацияларының бирги секретарьлары Б. Байыр-оол, В. Глущенков, «Тыва даг-дүгү» комбинатта ВЛКСМ комитединиң секретары Н. Самкова, партияның XXII съездизи аттыг совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары Д. Маны болгаш өскелер-даа слётка күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында рапортун бергеннер. Слётка ВЛКСМ Хакас обкомунуң бирги секретары А. Н. Карбаников баштаан төлээлер база олурушкан.

Эш Карбаников Хакасияның аныяктарының ажыл-херектерин слёттуң киржикчилеринге сонуургадып чугаалаан.

— ВЛКСМ Тыва обкому-биле аравыста оңгу беш чылда дугурушкан социалистиг чарыжывысты чүүлдүгзүнүп деткип тур бис. Бистиң ажыл-ижививсте эки-жилдеринге ол улуг идиг бээр — деп дыңнатпышаан, тураскаалдыг белекти ВЛКСМ обкомунга тывыскан.

Партияның съездизинге рапортту ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов слётка номчааш, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинге тудускан. Ол-ла слётка мергежилзайы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери мурнакчы аныяктар «Күш-ажылчы эрес маадырлыг чорук» база «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп ВЛКСМ Төп Комитединиң хөрек демдектери-биле болгаш өртектиг бараннар-биле шаңнаткаңнар.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин слётка киржип, делгереңгей чүве чугаалаан. Республиканың ажыл-агый, культура тургузуушкунунга аныяктарның киржилгезин демдеглевишаан, комсомол организацияларының мурнунга оңгу беш чылда ээреглиг сорулгаларга доктааган.

Слёттуң солун болгаш бедик көдүрлүүшкүннүг эрткенинге аныяктар улам сорук киргеннер.

Д. КУУЛАР.

ЧУРУКТАРДА: мергежилиниң аайы-биле аныяк саанчылар аразынга республика чемпиону, Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчызы Долума Моңгушка «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп ВЛКСМ Төп Комитединиң хөрек демдээн ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов тыпсып тур (солагай талазында); партияның XXV съездизинге Ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң республика слёдунуң киржикчилери (оң талазында): Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде чер өрүмнээр станоктуң башкарыкчызы М. Рец, Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының оңгу класының өөреникчизи К. Моңгуш, Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң механизатору А. Кара-Сал, Таңдыда Тока аттыг совхозтуң саанчызы В. Санданчай.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады

ЧААГАЙ СЕТКИЛ

ЧАҢЧЫГЫП калганы-биле өг ниити эрте-ле оттуп келген. Бөгүн дыштаныр хүн-не болгай, ам-даа бичии кым кыннымтар чоор бе дээш бодал ооң бажынга бичеле када кире дүшкен. Хүн бүрүзүн шактап, а чамдыкта минуталап хуваап алыры мынкаш, ол субботаны база Августа Ивановна ынак планнап алган. Уругларының уругларынга чаагай чем кылып бээриндек эгелээш, чуур, баагр хевинге чедир өөнде кылыр чүүлдерин ол каш хонук бурунгаар бодап алган. Ынчаарга бо субботада бир улуг ажыл № 2 школаның өөреникчилери-биле ужуражылга. Ооң шагы билдинтир: хүндүскүнүң бир шакта. Бажыңдан 12 шак үезинде үнгеш, эрте чедип, школаның ниити байдалы-биле баш удур таныжып алыр. Чугаалаар чүвезин ол билир, ындыг янзылыг ужуражыышкыннар эвээш эвес болган-на болгай. Чугааның ниити утказы дөмей-даа болза, ону канчаар эгелээри, үнну безин канчаар тургузары баш удур таныжылгадан дыка хамаар-жыр. Аудиторияга таарыштыр чугаа кылыр деп чуве ол-дур ийин.

Дүүн орайтады келзе-даа, кырган-ава уругларын өөртүр дээш чем кылыр далганын ажыдып салып каан. Тургаш-ла ол оозун барып көрген. Ам чылыг черже тургуза каар өйү келген-дир дээш, суугу чоогунче салган. Өөнүң ээзи Дмитрий Алексеевич база от-көзүнде барган.

Өг ажылы кылып тура, Августа Ивановна Москваже баарда кандыг хептерин ап алырын-даа планнап, орайтаваанда магазиннерде чүү бары көөр-дүр. съезд ажыттынар хүнде кедер чаа костюм садып алыр-дыр, чугле үениң кызымзын деп болагылаан.

Бистиң бөгүн силерге таныштырар дээн киживистиң аттыраа республикада билдингир. Ол болза № 48 тудуг эргелелинде шеверлекчи бригада удуртукчузу, Ленин орденниниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Августа Ивановна Ельшова-дыр. Тываның коммунистери А. И. Ельшованы партияның XXV съездизинге делегат кылдыр соңгуп, аңаа улуг бүзүрелди көргүскен.

— Меңээ көргүскен ядегелди бүзүредир дээш бүгү күжүмну, билиг-мергежилимни бээр мен. Ынчаарга съездиге делегат кылдыр мени соңгааны бистиң бүгү тудугжуларывыска көргүскен бүзүрел, алдар деп санаар апаар. Шыны-

да бистиң Тывавыстың өйлыда чүгүнге, кандыг-даа бичии суурунга барган кижи тудуг-нуң хөгжүп ойзырааанын эскербейн барбас. Ийе, мен Кызылдың тудугжузу мен, ынчалза-даа, Ак-Довурак-даа, Чаа Шагаан-Арыг азы Чаа-Хол-даа дижик, тудуг бүрүзү меңээ солун, ында-даа, мында-даа тудугжуларның чедиишкини, бергелери мээң сеткил-сагыжымның кезик чамдызы.

АВГУСТА ЕЛЬШОВА мынчаар чугаалаар бурун эргелиг. Ооң амыдыралының алыс утказы, эң үре-түңнелдиг үелери тудуг-биле холбашкан. Ооң өөреткен, чурттаганың чоон оруунче чедип кирген кижилери республиканың бүдүң бүрүзүнде бар.

Алыс куш-ажылчы базымын ол куш-ажыл курлавырдарын белеткээр училище дооскаш, быжыг ажылчын өзектиг, чаагай чаңчылдарлыг, ужар чүүл үлетпүрүнге хамааржыр бир бүдүрүлгеге эгелээн. Амыдырал айы-биле ол Тывага 1950 чылда чедип келген. Кая ажылдаарыл деп айтырыгга-даа ол торулбаан. Ачазы Иван Акатьевич Черепанов тудугжу, холдуунда-ла шеверлел ажылдарынга мергежээн чораан. Ооң бактаап турган бригадазынга ол ажылдай берген.

Шудургу, кижилерге эптиг-ээлдек, чаа чүвеге өөренип алырынга чүткүлдүг Августа удатпаанда-ла мактады берген. 50 чылдарның эгезинде Кызылга тудуг специализастаттын маан, ооң материал-техниктиг баазазы-даа кошкак турган. Хлеб заводу, хоорай Совединиң бажыңы мынкаш тудуглар ынчаарда ирны, улуг объектилерге санадып турган. Ол бүгүге Ельшованың холдары деггени.

ТУДУГЖУ деп сөс ажыкла ханы утказыг. Тудар, тургузар дег бүдүнмиг үүле турар бе? Чурттап эртирген чылдарының чартык кезиинде Кызылды тудуп тургузуп келген алдарлыг тудугжу дег ооң бажың, кудумчу, квартал, микрорайон (хоорай тударының системазы база ынчаар хөгжээн) бүрүзүнүң кандыг турганындан, кандыг апарганын билир кижи кым? Тудугжу. Бажың бүрүзү-биле ол чугаалажыптар состерни хөрээнде шыгжап чоруур.

Адырам, А. И. Ельшова бригадирлээш-ле ам барык 22 чылдың иштинде көрген. Чеже кижи-биле ол ажылдап келгенил? Оңу салаа базып санаары берге. Шеверлел ажылын холдуунда-ла херээжен мергежил дижир. Аңаа нургулайында анызк уругтар куш-ажылчы базымыны эгелээр. 16—17 харлыг кыстар чоорту болунуң амыдыралчурттал тазын тургузуп, өглениш-баштанып, ооң айы-биле өскээр көжери кожуң, өскээр ажылдаары ажылдап чоруп баар. Черзе херээжен кижи чурттаалганың улуг-ла үүлезин чүктээр: урут дарыг ажаар, аарыырга бюллетеньнээр дээшиле баар. Ону безин бодаарга, бригада болган чок-ла чаартынар. А бригадирден чүү негеттинерил? Ол коллективтиң ажыл-херээн башкарар болган-да, ооң кежигүннери-биле, кижи бүгүдези-биле ажылдап билир апаар. Аажы-чаң, тура-хөөн, өөрүшкү, муңгарал, чаага-шуушпең азы дестүнмес чорук.

— Кижилерниң аажы-чаңы янзы-бүрү дээриле чок. Ынчалза-даа кижини кижизиг ёзу-биле хүлээп көөр, аңаа эриг-сеткилдиг болур болзунза, ол база ындыг болур. Мен аңаа шуут-ла бүзүрээр мен.— Ол база Августа Ивановнаның чугаазы-дыр. Ону каш чыл бурунгаар, хожудангай дээн бригаданы баштайн дээш, ынаар шилчий бергенде ол чугаалап орган чүве.

Ельшованың ол состери анаа-ла чараш состер эвес-тир. Ооң бүдүжүнде чүү чүве онзаланып ылгалырыл дизе, ооң чаагай, арыг сеткилдии, кижиниң төлептиг чоруун хүндүлеп билири дээн чижектиг бодалдыг ооң өөрү демдеглээр.

Бодап-даа көрүңерден. Чаала профтехучилище дооскан, назы четпээн кыстың куш-ажылчы баштайгы базымы канчаар эгелээрил? Ала-нези көдээде, ол общежитиеде. Үе-шагын-даа, акша-төгерикин-даа ол шын хуваап, чарыгдап билир бе? Ол ындыг-ла белен эвес. Ооң кадында штукатурмалярчының ажылы база чиик эвес-ле болгай. Чамдык бригадаларда элээн улгады берген ажылчыннар, а боларны-даа, балдыр бээжектерден, чалгаапайлардан чүнү алыр боор, чаваттаар, ажыл шагы үзер, оларның оозу дээш план чок болза четир, чок болза артык шак ажылдаар» дээш хыйланыр, төлевирин чер албас ажылдарже (холдуунда материалдаар дажыглаарынче) чорудуксаар чүүлдер база турар.

Чогум-на аныяктар-биле кижизидилге ажылының кошкаандан хожудап турган ындыг бригадаже шилчиир күзелин Августа Ивановна эргелелдиң партия хуралынга илереткен. Ынаар баар мурнунда ол кыстарны Ельшова элээн билип алган ышкаш болган. Чогум ажылдай бээрге, белен чүвең кайда боор. Ажылдан озалдаар, шак үзер чүүлдер эң хөй болган. Августа аңаа улуг дыка уидараваан. Ажыл шагының эгелээр мурнунда, соонда ол кыстар-биле хөөрежип, ажыл үезинде оларны өөредип, кижи бүгүдезиниң чуттүлүн деткип, бичии-даа тиилелгени эскерип, мактай тудуп каап турган. Ол көгүдүүшкүн база эвес. Бир кижини, ийи кижини бир-ийи удаа көгүдүп болгай. Чымчак сеткилдиг кижиниң чогум бүдүжүн кыстар билип каан.

— Кыстарым-а р ы ж ы к т а рым. Ырлап кагбас силер бе?— деп, ажыл шудай берген үеде бригадир чаңгыс өрээлге турган өорүндеч дилегилээр.

— А кандыг ырга ынаг силер?

— Ынакшыл дугайында.

— Ха-ха. Бис ынакшыл дугайында ыр билбес бис. Силер ырлаңар че.

—Ветер тихой песню над рекой плывет...—дээш бригадирниң үнү дыңналып кээр.

Кыстар-арыжыктар (девчонки-пчёлки), тергини онза, маталыг кыс, кижи деп сөс ол бо-ла чугаалай берген орар. Арыжык дээрге ажылгыр дээн болалдан тывылган-дыр ийин деп, немей тыртып каар кижи.

— Чурттаары дээрге шол кеже кылаштаары эвес-тир ийин, кыстарым. Чүнү турбас дээр. Мен дайынга бир акым чидирдим, ачам база чоокта чок болду. Ажылга кандыг-дыр че? Бирде ол чок болур, бо чок болур. Оңу дилеп кайы хире болур-дур бис. Ам карын силерден ажыл шагы үзер кижилер барык чок болду. Ол дээш дыжок-даа амырап өөрүп тур мен.

— Ол харын сээң ачы-хавыяаң-дыр ийин, Августа — деп, ооң «кырган» эжи, мынчаарда чаа-ла Октябрь Революциязы орден-биле шаннаткан Билчирмаа Шомбул оожум чугаалаан.

— Менде чүү боор, кыстар утаан кирип, өскүлеп келгендир ийин.

ЕЛЬШОВАНЫН бригадазы ынчаар-ла удатпайн мурнакчы бригада апарган. Чамдык аттарны чугаалазывысса-ла чүвениң ужуру билдине бээр. № 48 тудуг эргелелинде мурнакчы бригада удуртукчузу Екатерина Бизяева (Краснобаева), бригадир Нина Оюн (комсомолдуң XV съездизиниң делегады), Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты чораан Тамара Хертек олар шуптузу Ельшованың «университеттерин» дооскан кижилер-дир. Эргелелдиң бүдүрүлге-техниктиг килдизинде инженер Мария Громова, мастер Клавдия Чучалина база Августа Ивановнаның өөреникчилери. 300 ажыг кижини ол өөреткен.

Тывага дагаышкчылар шимчээшкининиң эгелекчилериниң бирээзи коммунист Ельшова ВЛКСМ ТК-ның хүрен демдээн дыка-ла улуг чергаарал, хүндүткел-биле эдилеп чоруур. Чүге дээрге ол демдек кижизидикчи бригадирниң ажылының утказынга дүгжүп турар.

— Берге кижилер-даа, берге объектилер-даа турар. Ынчалзайн канчаар. Ийи Розаны сактып кээр мен. Хоңну четсе кайызы-даа ажылдап турда, өрттенир кывар кыстар боор. Хоон четпезе — каапкаш баар турганнар. Чугаалажып, бүзүредип нат-ла болган бис. Розаларның бирээзи ам партияга кирер деп турар. Өскези база тергини эки ажылдыг. А эң берге объект—17 дугаарлыг бажың. Эң баштайгы панель бажың ол. Шеверлел ажылында чүнү кылбадым дээр. Штукатурлаар, чугайлаар, будуур. Демги бажыңга обоя чыпшырар, дескилээр, дыжок берге болган. Удатпайн-на өөрени берген бис ийин.

Ельшованың бригадазы Тывага шеверлел ажылдарынга механизастаан норма-комплектиин эң баштай шиңгээткен коллективтерниң бирээзи. Ажылдың шынары экижиир, куш-ажылдың бүдүрүкчүзү бедиир ол арга тудугга делгерелиг чүүл болган. Амгы үеде бригада дөрткү микрорайонда №9 бажыңда ажылдап турар. Бригада он ажыг кижизин Ак-Довуракче «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги эжелээниң тудуунче чорудкан, ол шаа кижи мында арткан. Кайда-даа ажыл күжениишкининг. Мында тудугжулар бүдүп, дозулаар бригадага (Ельшованың бригадазының специализациязы ындыг) ажыл фронтузу бербейн турар. Ам канчаар аңаа орар эвес, бригадир маларларны штукатура херээнге өөредип, штукатурлаар ажылче киирген. Кыстарның күзел-чүткүлү чаңгыс кижиниң дег, өөреникчелиг бригадирин магадап мактай каап турган. Маша, Галя, ону мынчаар эдивит, дүүнгү мастерогун-биле мынчаар суйбай тудувут деп айыткан турар.

Ажыл шагы досстуру-биле коммунист Ельшованың ажылхерээ доозулбас. Бригадирлер чөвүлелиниң хуралы, партия хуралы ийикпе, өске кандыг-бир хой-ниити херээ ону бо-ла саадады бээр. Аңаа ол пат чаңчыгып калган.

Бажыңынга орай кежээ чедип келгеш, өг ажылын кылбышаан, Ак-Довуракта звено удуртуп чорүй барган Наташа Моңгуштуң чагаазынга харыылаар. Наташа прораб Еленаның кады-хажагайын бижээн болган. Коммунист, бригадир, дагдыныкчы Ельшова, прорабче база чагаа бижээн.

Соолгу үеде ажылдың күжениишкининиң, хүлээлгениң улуун бригадир бодап, шагдан бээр эжи, ам шыпчы дузалакчызы Ирина Оней-сол маталыгла кижи, чогум-на эн, оңнуктур ийин, бүгү чүвени сагыш ышкаш кылып каар кылдыр бодап, № 15, № 2 школаларга чыыштарга эки өөреңгениниң дугайында рапорттар хүлээп ап турганын катап-катап бодангылап, оозун Дмитрий Алексеевичиге улам немей хөөреп берип, өөрүшкүзүн чажырбайн хүлүмзүрүп орган.

— Злобин база съездиге делегат болгай аан. Ужуражырыңар-даа чадап чок — деп, Дмитрий Алексеевич тудуг херээн кадайындан дудак чок билири-биле чугаалап орган.

— Ам, Митя, бисте чаа чүүлдер ковулээн, ону, мону кылып алдывыс деп чугаалап болур-дур мен ийин.

— Дыка мактанма, дөмей-ле Москва-биле деңнежир арга бар эвес.

— Деңневе-даа болза, Николай Алексеевич-биле хурал үезинде чугаадан билип алган чүүлдеримни эргелелге дыңнадып, ажылдың экижидер дээш хөйнү кылдывыс. Ам-даа хөйнү кылыр апаар бис, харын... Бо база-ла Августа Ивановнаның бүдүжү-дүр.

С. КРАСНОПЕРОВ.
«Тыва тудуг» тресте партком секретары.
М. СМИРНОВА.
«Шынның» тускай корр.

Партийжи информациялар

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕР АЛГАН

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга ажыл-агыйларда кыштаглаашкынның байдалын чугаалажып, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчыларының информацияларын дыңнаан.

Районда кыштаглаашкынның байдалы чүгээр болуп, аңаа хыналданы күштелдиргенин бюро демдеглээн. Парткомнар кыштаглаашкынны организастыг эрттирериниң хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырып турар. Район төвүнүң албан организацияларын бригадаларга, фермаларга дузалажыры-биле хуваарган. Кижи эмчилери, докторлар неделя санында малчыннарже үнүүшкүннерни кылгылаан.

Амгы үеде хөй оолдаашкыны ажыл-агыйларда түлүктээн. Оларның чаш төлү чидириг чокка ажаап алдынып турар. Ылаңгыя «Кара-Хөл» колхозта кыштаглаашкын өске ажыл-агыйлардан дээре. Ында төрүүр малдың 64 коданынга партикомнуң харыысалгалыг активчилерин хуваарган. Кыштаглаашкынның байдалын колхоз баштаар черинге болгаш парткомга он хонуктап, бригадаларга чеди хонуктап туңнээр. Чоокку хүннерге чедир оолдаан 3400 ажыг хойнуң чаш төлү менди, ажаалда-чемгерилгезин организастап турары эки. Коданнарда мал чеминиң рационун тургускан. Бригада бүрүзүнде мал чеми севиртүр машиналарны, тракторларны бижыглаан.

Ынчалза-даа районда кыштаглаашкынны эргинизастаанында улуг четпестер барын бюро демдеглээн. Чижээ, «Мурнакчы» колхозта бо чылдың январьда эртнен чылдың ол үезинден хөй мал өлген. «Тээли» совхозта бода малдың хорамчазы база улуг. Мооң чылдагааны малдың ажаалда-хайгааралының четпес тургусканында. Саван болгаш өске-даа бедүүн чемнерни буска ылбырадып белеткээр дериглерни кайы-даа ажыл-агыйлар ажыглаага киирбээн. Мурнакчыларның дуржулгазын нептередир талазы-биле ажыл четпес.

Мал кыштаглаашкынында өске-даа четпестерни бюрога шыңгыы чугаалажып, ону чайладырының сорулгаларын айыткан доктаалды хүлээп алган.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

КОММУНИСТЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында партия эге организациязының коммунистериниң хуралынга СЭКП-ниң XVI Тыва область конференциязының ажылының түңнелдери болгаш салбырда мал оолдаашкынының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Харыысалгалыг участоктарга коммунистерни таарыштыр тургузуп, социалистиг чарышты калбартып, оңгу беш чылдың сорулгаларын күүседиринче бүгү күштү салбырның ажыл-ишчилерин угландырып турар. Бо хүннерде оларның мурнунда харыысалгалыг кампания — хой оолдаашкыны түлүктээн. Төрүүр хойнуң 24 коданында 7 муң ажыг хой бар. Амгы үеде оолдаан 2300 ажыг хойнуң хураганнары шупту онча-менди алдынган. Үрбүн сүт-бараан фермазында төрээн 25 инектиң бызаалары база чидириг чок. Төрүүр малдар коданнарында сиген, супа, чарба ышкаш мал чемнерин четчири-биле чедирген.

Малчыннар ортузунга зоо-ветеринарияның болгаш экономиктиг өөредилгени бригадалар аайы-биле айда ийи удаа эрттирип турары ажылга эки салдарны чедирген.

Коммунистер кыштаглаашкынында бар четпестерни чайладыринче угланган шыңгыы чугааны кылганнар. Чамдык коданнар клеткалар, кормушкалар, суг кудар доскаарларбиле четче хандырттынмаан. Дирекция салбырга тускай автомашинаны бижыглаваан.

Ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажырар, чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш социалистиг чарыштың калбак нептерелдиг болурун чедип алырын коммунистер шиитпирлээннер.

О. СЕДИ.
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң инструктору.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

«Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинде коммунист Евгений Дмитриевич Васильченкога удурткан № 1 участок — ийиги заавчегниң Бүгү-завилел ужур-дузалыг тудуунда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Евгений Дмитриевич бедик мергежилдиг тудугжу болгаш талантылыг организакчы. Ооң удурткан участогу ай, квартал графигин ургуулчу мурнап турар. Тывада улуг-хуузун киириштирип, оларның тудушкан тудуглары дыка хөй. Е. Васильченко «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун база кылышкан. А «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги заавчэзиниң тудуунда ол баштайгы хүннерден эгелеп киржип турар.

Бистиң республиканың «Билиг» ниитилелиниң район болгаш хоорай органнизациялары партияның удавас ажыттынар XXV съездизинге белеткелдиң үезинде боттарының ажылын кескүзү-биле күштелдирген. Советтер чуртунуң коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының амыдыралынга чугула болууушкун болур ол улуг чыыштың белеткелинге хамаарыштыр пропаганда ажылын улам калбартыр талазыбиле айтырыгларны элээн хөй район организацияларының пленумнарынга, эге организацияларның хуралдарынга чугаалашкан. «Билиг» ниитилелиниң хуралдарында бактаап турар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистери, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының талазы-биле төлевилелдиң материалдарын боттарының ажылдап турар черлериниң ажыл-амыдыралы-биле холбап, пропагандалап турар.

Кызыл хоорайның 10 улуг бүдүрүлге коллективинде төлевилелде кирген экономика айтырыгларын сайгарып чугаалажырының талазы-биле тематиктиг лекция номчуттунуп турар. Ол ажылга ССРЭ-ниң Күрпланының чанында бүдүрүкчү күштерни өөренип көөр талазы-биле чөвүлелдиң эртемденнери идепкейлиг киржип турар. Найысылалдың күш-ажылчы коллективтеринге номчуттунган «Амгы үе-чадада экономика айтырыының онзагай талалары», «ССРЭ-ниң чөөн талакы районнарының келир үедеги хөгжүлдези», «БАМ —бүгү улустуң тудуу», «Оңгу беш чылда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» болгаш оон-даа өске темаларга номчуттунган лекциялар чоннуң мурнундан улуг үнелелди алган.

«Билиг» ниитилелиниң Ак-Довурак хоорай организациязы соолгу үеде бодунуң ажыл-чорудулгазын төлевилелдиң калбаа-биле пропагандалаарынче угландырган. Бо организацияның лекторлары теоретиктиг материалдарны бүдүрүлге коллективтериниң ажыл-амыдыралы-биле ханы холбап, ажылчыннарны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны куш-ажылчы чаа чедиишкиннерже мобилизастап турар.

Ындыг болзажок лекция пропагандазында четпестерниң барын демдеглээр апаар. Чамдык организациялар номчуттунуп турар лекцияларының шынарын болгаш дээштиг чорууя бедидеринче, коллективтерниң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиннинг боттандырарынга оларның эки салдарлыг болуруңче кичээнгей салбайн турар.

Чурттуң болгаш республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге, ооң перспективтиг айтырыгларын сайгарып чугаалажырынга хамаарышкан лекцияларны номчууру мооң мурнунда чыдарда турганындан эвээжээн. Ылангыя «Билиг» ниитилелиниң Бай-Тайга, Барын-Хемчик, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарда организацияларының лекторлары көдээ ажыл-агый темазынга эвээш санныг лекцияларны номчуп турар. Үстүнде адаанывыс болгаш Өвүр, Эрзин, Мөңгүн-Тайга районнарның көдээ черлеринде номчуп турар лекцияларының саны арткан чылда кызырылган.

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг специалистери Тываның байдалдарынга хамаарыштыр көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң перспективтиг айтырыгларынга хамаарышкан лекцияларны болгаш методиктиг сүмелерни ажылдап кылбайн турар. Бистиң чер-черде лекторларывыс көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидеринге, тараа, эът, сүт болгаш өске-даа продуктуларны бүдүреринниң бот-үнезин чиигедиринге, шынарын экижидеринге база бо адырны интенсивтиг чорударынга хамаарышкан лекцияларны ажылдап кылырын кончуг күзеп турар. Министерстволар-биле сүмележип, күштеривисти каттыштырып тургаш, бо чергелиг айтырыгларны дүрген шиитпирлээр апаар бис.

Тываның экономиказының кол адыры көдээ ажыл-агый болганда, ону шапкын хөгжүдериниң айтырыгларын көдээниң ажыл-ишчилеринге чедиңгир тайылбырлап чедирери бистиң хүлээлгевис. Мааа специалистер улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык районнарның специалистери бо айтырыгже чогуур кичээнгей салбайн турарын демдеглээр херек. «Билиг» ниитилелиниң Улуг-Хем районда эге организацияларының ажылынга хыналданы чоокта чаа кылган бис. Оон улуг четпестер илерээн. Районнуң ажыл-агыйларында 40 хире специалист ажылдап турар. оларның иштинден чүгле 13 кижиниң бирээзи чыл дургузунда тараажыларга болгаш малчыннарга 2—3 хире лекцияны номчаан боор турар. Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги И. Тур көдээ ажыл-агый айтырыынга, мурнакчы дуржулганы нептередиринге хамаарыштыр чаңгыс-даа лекция кылбааны илерээн.

«Билиг» ниитилелиниң организацияларының мурнунда амгы үеде улуг сорулгалар салдынып турар. Чер-черде партия, профэвилел, комсомол организациялары-биле кады бир демниг чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары кажангызындан артык негеттинип турар. Оңгу беш чылдың планында кирген экономиктиг болгаш социал-политиктиг улуг сорулгаларның күүселдезин хандырар идеологтуг болгаш пропагандисчи ажылдың перспективтиг планнарын чогаадып тургузар херек. Ол планнарга бүгү адырларның экономиказын хөгжүдериниң, күш-ажылчы коллективтерниң социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын калбаа-биле киирери чугула. Бистиң пропагандавыс тус-тус коллективтерниң хүн-бүрүдеги ажылы-биле сырый харылзаалыг болза, ол ынчан бодунуң сорулгазын күүседир болгаш ажыктыг болур.

С. ШУКЛИН.
Тыва АССР-ниң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чериниң харыысалгалыг секретары.

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

ТАТАРИЯНЫҢ КУШ КОМПЛЕКСТЕРИ

Татарияда Лаишевскийниң автоматчыттынган куш фабриказы ажыглалда кирген. Ында чаңгыс кажаада 240 муң дагаа турып турар. Чем каап бээрин, чуургалар чыырын, кажааның иштин эштаарын, эргежок чугула микроклиматты тургузарын автоматтар боттандырар. Оларның дузазы-биле чаңгыс оператор-ла 40 муң кыс дагааны ажаап болур. План ёзугаар фабрика чыл бүрүзүнде-ле 62 миллионадан эвээш эвес чуурганы болгаш 500 тонна диетиктиг эътти алыр апаар.

Чаа фабрика — соолгу чылдарның дургузунда автономнуг республикага тудуп тургускан элээн каш куш комплекстериниң бирээзи. Ам КамАЗ-тың көдээ ажыл-агый зоназында Татарияда эң улуг Набережные-Челныйның 400 муң кыс дагаалыг куш комплекизи болгаш Нижнекамскиниң чыл бүрүде үш миллион бройлер-дагаа солдарын өстүрер бройлер фабриказын тудуп турар.

Республикада куш ажылының продукциязын бүдүрерин үлетүр үндезининде тургускан. Татарияның «Птицепром» трези тос специализастаттынган көдээ ажыл-агый комплекстери болгаш куш ажылдыг беш совхозту каттыштырып турар. Олар чыл бүрүде-ле 330 миллион чуурганы болгаш алды муң тонна хире куш эъдин бээр.

М. КУКЛИН.

Казань.

НОГААН ШӨЛДЕРНИҢ «КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ»

Чувашияда Бурнарның химия заводу тараа культураларының үрезиннерин хоранныр, бо чылын планда ажыр үндүрген химиктиг бүдүмелдериниң баштайгы бөлүүн Украинаның тараажыларынче чорудкан.

Ол бүдүрүлге үнүштер камгалаар химиктиг бүдүмелдер үндүреринге специализастаттынып турар. Ук бүдүмелдерни тараа болгаш техниктиг культураларның [illegible] бок үнүштерни узуткаарынга, теплицаларда хорзуннуг халдавыр чок болурунга ажыглап турар.

Тоску беш чылда завод барык-ла чаазы-биле кылдынган. Эрги цехтерни чаарткан, чаа цехтерни ажыглалга киирген. Ол чорук бүдүрүлгениң төлевилел күчүзүн ажырарының болдунар аргазын берген.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде үнүштер камгалалының химиктиг бүдүмелдерин бүдүрерин болгаш ассортиментизин дыка калбартырын баш удур көрген. Вурнаар химиктерниң мурнунда база-ла ындыг сорулга салдынган. Оңгу беш чылда аңаа үш чаа цех ажыглаага кирер. Көдээ ажыл-агыйга херегээр химиктиг бүдүмелдер үндүрери үштүң бир кезээнден ажыр ковулээр.

В. ЖЕЛЕЗНОВ.

Чебоксары.

ДАШТАН ЧАЗААН ЧҮҮЛДЕР

Тыва автономнуг республиканың чурт музейинде чазавылга уран чүүлүнүң аныяк мастерлериниң делгелгезин ажыттынган. Кара, ак, хүрең чонар-даштан чазаан кылган дөртен ажыг ажылдарны ында делгеп көргүскен. Даштан чүве чазаар мастерлер бистиң амгы үевистиң кижилериниң — шөлдерниң болгаш фермаларның маадырларының овур-хевирлерин, аныяк ажылчыннарның портреттерин тургускан. Тайга черге таваржып болур аң-меңниң дүрзү-хевирлери-даа ында бар.

Даштан чүве чазаары—тыва улустуң чаңчыл болган уран чүүлү. Уран-шеверлер боттарының уран чүүлүн салгалдан салгалче дамчыдып келген. Ам республикада даштан чүве чазаарының элээн каш бөлгүмнери ажылдап турар. Ат-сураглыг мастерлер Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары Р. А. Аракчаа болгаш Б. Х. Баяндың, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу болгаш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Х. К. Тойбу-Хаа олар өөреникчилериниң дагдыныкчылары болуп турар.

Р. КОЗЬМИН.
СЭТА-ның корр.

Кызыл.

Съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээ

БАШКИР АССР. Чаа-Уфаның нефть болбаазырадыр Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнерлиг заводунуң коллективи СЭКП-ниң XXV съездизин телептиг уткуур дээш социалистиг чарышка улуг чедиишкиннерлиг чорупп турар. Ол бүдүрүлгеге чери хөй октанныг бензинни кылып үндүрериин 94 хуу чедирген болгаш ооң тос чүүл продукциязынга Күрүнениң шынар демдээн тывыскан.

Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг улуг оператор Ф. З. Низамовтуң удуртканы № 5 парафин машиназының бригадазы съезд мурнунуң шалыпчы ажыл-ижин чедиишкиннер кылып турар. Партия съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ол мурнакчы коллектив ийи ай планын күүседир болгаш продукцияның 97 хуузун бедик шынарлыг кылып үндүрерин шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: улуг оператор Ф. З. Низамов Башкирияның нефтичилериниң дугайында ном бижииринге белеткенип турар чогаалчы Р. Хакимов-биле чугаалажып олур.

В. ВОНОГТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникази).

ЧЫЛДА 4000 ТОННАНЫ

Липецк областа мал семирти азыраар «Лебедянский» совхоз инек эъдин бүдүрериин ийи катап көвүдедир болгаш ону беш чылдың төнчүзүнде чылда 4000 тонна чедирер деп шиитпирлээн. РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарлыг бедилдер талазы-биле ол ажыл-агыйның ап турар хемчеглерин чүүлдүг деп көрген болгаш ол хемчеглерни ылап өөренип көргеш, хүй бүрүнүң практиказынга калбаа-биле ажыглаарын сүмелээн. Ындыг бедик көргүзүгну чүнүң күзели-биле чедип алыр деп турары?

«Лебедянскийниң күрүне-колхоз каттышкан ажылыныының баштаар чериниң даргазы В. П. Свиридовтуң СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалааны болза: Калбак кооперастаашкын, малды семирти азыраар талазы-биле фирманы районга тургускан чорук ындыг шиитпирни хүлээп алырының аргазын биске берген. Ук фирманың составында «Лебедянский» совхозтан аңгыда 12 колхоз болгаш 8 совхоз кирип турар. Күштерни болгаш херекселдерни каттыштырган чорук комплекстиң механизастаттынган шөлдүң тударының, ажылдап турар фермаларны чаартырының, мал чемиңиң бүдүрүлгезин көвүдедириниң болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң артынчыларын ажыглаарының, малды семирти азыразының дең-билгелиг технологиязын шиңгээдириниң аргазын берген.

Фирманың ажылдап турарының механизми нарын эвес. 20 колхоз болгаш совхоз аныяк малдарны «Лебедянский» совхозка чорудуп бээр. Демги кол бүдүрүлгеге аныяк малдарны чогуур хемчээлинге чедир семирти азыраар болгаш ооң соонда (немелде деңзинин бүрүнү-биле малды чорудуп берген ажыл-агыйларның эът дужаар планының күүселдезинге кирип санаар) күрүнеге садар. Семиртилгениң түңнелинде каттышкынның киржикчилеринге санаттынган центнер немелде деңзи бүрүзү дээш орулгаты шилчидип бээр.

Ажыл-агыйлар аразының кооперациязы инек эъдин бүдүрериниң хемчээлин көвүдедириниң, ооң шынарын бедидериниң болгаш бот-үнезин чиигедириниң аргазын берип турар. Чижээ, чүгле эрткен чылын бээрн алды муң баш хире бугажыктарны семирти азыралы. Ол бичe эвес көргүзүг. Мырыңай чоокта чаа-ла ол хире хемчээлдиг инек эъдин бүдүн район безин бүдүрүп шыдавас турган. Мал бүрүзүнүң ортумак дужаалда деңзизи — 382 килограмм, бүгү малдың 82 хуузу — дээди деңгилгелиг. Каттышкынның орулгазы бүдүн чартык миллион рубль ашкан.

СЭКП ТК-ның XXV съездинге төлевилелин чугаалажып көргеш, эът бүдүрерин өстүрерин хандырарынче кыйгырып турарын барымдаалааш, малчыннар бедик хүлээлгелерни алган. Оңгу беш чылда семирти азыраары-биле колхозтардан болгаш совхозтардан бүгү аныяк малды чылда 10 муң баш чедир хүлээп алыр деп шиитпирлээн. Бир баштың дужаалда деңзизин 440—450 килограмм чедирерин төлевилээн. Специалистерниң санаашкыннарындан алырга, ол чорук чылда 4000 тонна инек эъдин бүдүрерин хандырар болуп турар.

ЧЫЖЫРГАНА ШЫРГАЙ ӨЗЕР

Тывага чыжырганазы өстүрерин улам калбартыр хемчеглерни республиканың арга-ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары 1974 чылдан бээр ап эгелээн. Ынчангаш 500 га черни чыжырганы өстүрериинге аңгылаан. 1975 чылда чыжырганны тарып өстүрериинге таарымчалыг 350 га черге төлевилел шинчилел ажылдарын чорудкан.

«Союзгипролесхоз» институт Тываның хемнериниң чыжырга чалыг черлерни шинчилеп, чизелээн. Ол ёзугаар районнарда ыяш ажыл-агый черлериниң чыжыргана өстүрер планын бо чылын тургузар. 1976—1980 чылдарда Тыва АССР-ниң агаар-бойдузунуң байдалынга хамаарыштыр комплекстиг механизацияга болгаш химизацияга үндезилеп чыжырганазы суггарып өстүрер арганы ажыглаарын көрген.

Ыяш ажыл-агый черлеринде чыжырганазы өстүрүп алгаш, тарыыры калбарган. Ол орулганы боттандырары-биле 980 дөрбелчин метр ажыктыг шөлдүг теплицаны ажыткан. Ында 190 муң дөстерни олурткан. Ол ажыл 1973 чылда-ла эгелээн. Чыжырганазы өстүрер черлерни 114 га чедирген. Ооң иштинде 66 га черни эрткен чылын олурткан. Арыгларда 154 га чыжыргана культуразын тараан. Боду чайгаар үнген чыжыргана сыпталрын 349 га шөлде өстүрген. 223 га черде өлген болгаш үрелген сыптарны аштап, диргизип, хайгааралга алган. Ол ховар үнелиг үнүштүң 25 шөлүн кажаалаан. 677 га черде сыптарны хайгааралга ап, ажаап турар.

Чыжыргана өстүрер ажыл-агыйларга тракторларны, андазыннарны, культиваторларны, суг чаштырар болгаш өске-даа машина-техниканы немей берген. Чыжыргана ажыл-агыйын Тывага хөгжүдеринче сагыш салыышкын эки түңнелдерни бериш эгелээн. 1973—1975 чылдарда 199 тонна чыжыргана чыгдынган. Ооң иштинде эрткен чылын 55 тонна дүжүттү алган.

Оңгу беш чылда чыжыргана ажыл-агыйы улам сайзыраар. Ооң суггаттыг плантацияларын Тывага 500 га чедер. Боду үнген сыптарны ажаап өстүрериниң аргаларын «Союзгипромлесхоз» институт белеткеп турар. Чыжыргана шөлдерин калбартырынга болгаш суггарын ажаарынга бо чылын 19 муң рубльди чарыгдаар. Чыжыргана арыгларынга дүр тен маңнаар күчүлүг беш автомашинаны, 2 бульдозерни алыр.

О. ОНДАР.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БҮЗҮРЕЛДИҢ БОЛГАШ ЧОГААДЫКЧЫ ЧОРУКТУҢ БАЙДАЛЫ

БЕРЛИН. «Бүзүрелдиң болгаш чогаадыкчы чоруктуң байдалы» деп, ГСЧП-ниң IX съездизинге белеткедии «Нойес дойчланд» солун мынчаар тодаргайлап турар. Съезд мурнунда чугула документилерни — ГСЧП-ниң программазының болгаш уставының төлевилелдерин, 1976—1980 чылдарда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдер дугайында директиваларның төлевилелин немдан үндүргенинден бээр ай хире үе эрткен.

ГСЧП-ниң съезд мурнунуң документилерин ГДР-ниң ажылчы чоннарының калбак массалары эң-не изиг-биле чүүлдүгзүнүп база деткип турар.

ДЕҢ-ДЕСКИ ХӨГЖҮЛДЕ

БУДАПЕШТ. ВУР-нуң алюминий үлетпүрүнүң — венгр индустрияның эң чугула адырларының бирээзиниң мурнунга бо чылын улуг орулгалар салдынып турар. Белен продукцияның хемчээли чыл дургузунда 19 хуу өзер болгаш 70 муң тонна чедер. Ооң аңгыда 150 муң тонна алюминийни республика Совет Эвилелинден венгр глиноземниң орнунга алыр. 1962 чылда ат салган чазактар аразының үр хуусаалыг дургуржулгазы ол адыр талазы-биле ийи чурттуң кады ажылдажылгазының үндезини болуп турар.

Бешки чылдың баштайгы чылында 3 миллион тонна боксит рудазын — алюминий бүдүрериинге херегжээр баштайгы чиг-этти казып тывар турар.

САЙ-ДАШ ТӨККЕН ЧЕРЛЕРДЕ САДТАР

ПРАГА. Республикада эң улуг Соңгу-Чехтиң хүрең хөмүр-даш бассейни болуунун чаңчыл болган бүдүш-хевирин чоорту өскертип турар. Чоокта чаа-ла сай-даш төп каан чыткан түс-түс гектар куруг черлерде ам кат-чимистиг садтар, ыяш парктары, арыг суглуг хөөлбектер, дыштанылганың бүдүн зоналары бар апаргылаан.

Сөөлгү чылдарда аңаа черлерни катап тургузары-биле хөй чүүлдү кылган. Беш чыл дургузунда ол орулгаларга чыл бүрүде-ле 100 миллион крон чарыгдап келген. 1300 гектар черни катап тургускан, ам ону ыдээ, ыяш болгаш сүт ажыл-агыйының херегцелдеринге ажыглап турар.

ЭРТЕМ КАДРЛАРЫ ӨЗҮП ТУРАР

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның эртемнер академиялары-биле эртем талазы-биле кады ажылдажылга моол эртемниң хөгжүдериинге дыка улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, МАР-ның Эртемнер академиязының президентизи Б. Ширендыб СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага чугаалаан. Ындыг кады ажылдажылга бистиң кадрларывыстың өзүлдезинге, эртем шинчилелдериниң угланыышкыннарын шын шилип алырынга болгаш оларның теоретиктиг деңнелин бедидеринге идигни берип турар деп, ол demдеглээн.

Моол эртем дүргэн темпилер-биле хөгжүп турар. Сөөлгү беш чылдарның дургузунда МАР-ның Эртемнер академиязының институттары 161 эртем шинчилелдериниң түңнелдерин бүдүрүлгеге шиңгээдири-биле дамчыдып берген.

(СЭТА).

СЭКП-ниң съезд бүрүзү — төөгүлүг чугула үе-чада

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП-ниң съезд бүрүзү совет улустуң коммунизмче орууңга чугула үе-чада болуп турар деп. БКП ТК-ның теоретиктиг органы «Ново време» журнал редакциязы чүүлдүнде бижип турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының съездилериниң документилери болгаш шиитпирлери марксистиг-ленинчи теорияның хөгжүлдезинге тодаргай салыышкынны киирип, совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң эртемниг перспективаларын ажыдып турар.

СЭКП-ниң XXV съездизи иштики политика болгаш делегей талазы-биле онза ужур-дузалыг болур. Марксистиг-ленинчи аналитике үндезилээн, съезд совет улустуң тоску беш чылда чорутпан кедергей улуг тургузуушкун ажылын, коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чонунуң чамадырган дуржулгазын түңнеп көөр, коммунизм тургузуушкунунуң чаа пландарын төлевилээр. СЭКП-ниң база Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын тодаргайлаар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинге хамаарыштыр журналдың демдеглээни болза: совет улустуң тургузуушкунчу ажыл-чорудулгазының чаа үе-чадазы хамыктың мурнунда ажыл-агый база культура тургузуушкунунуң улуг хемчээлдери-биле, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының хажык чок бедидиишкини-биле тодараттынып турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соолунде эрткен беш чыл СЭКП-ниң удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган кайгамчык улуг чедиишкиннери-биле демдеглеттингенин деп чүүлде чугаалап турар.

СЭКП-ниң иштики политиказы болза, тайбыңга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга, оларның агрессияга база империализмге удур демиселинге барааан болуп турар ооң даштыкы политиказы-биле тудуш харылзаалыг. Ол политика совет улустуң ажы-дуңма социалистиг чурттарның улустарының болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының үндезини эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. СЭКП ТК-ның болгаш ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң адазыжылдыг, хажык чок болгаш соруглуг угланган ажыл-чорудулгазының ачызында сөөлгү чылдарда СЭКП-ниң XXIV съездизиниң даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырарынга дыка улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

ССРЭ-ниң ленинчи даштыкы политиказы ниити-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа чурттаар дугуржулганың принциптеринге үндезилеттинип турар. Совет Эвилели Хельсинкиге чыылган хуралга хүлээп алган шиитпирлерниң пункт бүрүзүн херек кылыында боттандырып турар. Ниити-европа чыылган хуралының түңнел актызының экономика, эртем болгаш техника-биле делегейниң кады ажылдажылгазын калбартырынче база ханылаштырынче угланган чүүлдерни боттандырарының талазы-биле хемчеглерни СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан деп, «Ново време» журнал түңнелинде бижээн.

КҮРҮНЕ СЕКРЕТАРЫНЫҢ ХҮЛЭЭП КӨРГЕНИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Аңаа болган барлалга конференциязынга күрүне секретары Г. Киссинджерден АКШ-тың эң улуг ужар чүүл кожуун «Локхидтиң» ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр сойгалаашкыннарның дугайын чугаалаарын дилээн.

Ол корпорация саарылга рылогу дээш адаан-демиселге хөй чылдарның дургузунда дыка хөй чурттарның политиктиг амыдыралынга холгаарлавышаан, оларга садып-хээлилээр чорукту калбаа-биле ажыглап турганын дыңнаткан болгай.

Чазак ол чергелиг факыларның дугайын элээн каш айлар бурунгаар билген болгаш ындыг ниизылыг практикага хамаарыштыр «харзадаашкынның болгаш дувурээзиниң» алергейлеп турар деп, Г. Киссинджер медеглээн.

Өске чурттарның иштики бижиг турушту чорууун болгаш иштики политиктиг байдалын барымдаалап алырга, ол чоруун шыңгыы уржуктарлыг болуп турар деп, күрүне секретары чугаалааш, өске чурттарның иштики херектеринге американ монополиялар холгаарлап турганының фактызын хүлээп көрген.

Бодунуң хээн берип тургаш албан-дужаалдыг кижилерниң аттарын, а ол ышкаш ол чурттарның аттарын чажыт хевээр арттырар дугайында «Локхидтиң» удурткчулары дилээн чазак деткиир деп шиитпирлээн дээрзин ол оон-биле кады дыңнаткан.

Американ парлаалганың бадыткан турарындан алырга, чугаа болза Японияның, ГФР-ниң, Италияның, Голландияның, Мексиканың болгаш Гватемаланың дугайында болуп турар.

АУДР-НИҢ УДУРТУЛГАЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АЛЖИР. (СЭТА). АУДР-ниң Революстуг чөвүлели болгаш чазаа Барыын Сахарада байдалдың дугайында медеглел кылган. Ук чериниң болгаш делегей организацияларының тодаргайлааны турушка шынчы Алжирниң чазаа Барыын Сахараның чоннунуң бот тодараттынар эргезинден ойталап шыдавас деп медеглелде чугаалап турар.

Соңгу-Барыын Африкага, Чер ортузу далайга болгаш Араб Чөөн чүкке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаарынче херек кырында угланган кандыг-даа шиитпирни хүлээп алырда, ол районнуң улустарының тура-соруун хажык чок хүндүлезе чогуур деп медеглелде айтып турар. Барыын Сахараның чурттакчыларының тура-соруун хостуг илередир чорууну чүгле даштыкы кандыг-даа күткүүшкүнү чокка азы КНО-нуң өмээржилгези-биле бот тодараттынышкын дугайында референдум чорударының аргазы-биле магадылап болур. Соңуургалдыг өске талаларның тыржу кандыг-даа болур болза, Алжир КНО-нуң чиңгине секретарының орулгазын чиигедир база ол районга тайбыңны хевээр арттырар дээш, аңаа кандыг-даа янзы идигни бээр деп медеглелде айтып турар.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Алжирниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьен албанның ажыл-чоруун кылып Ливан Араб Республикада чедип келген. Ол ЛАР-ның Революстуг командылалының чөвүлелиниң даргазы Муамар Каддафи-биле болгаш албанның өске-даа кижилери-биле Барыын Сахарада байдалдың дугайында чугаалажышкынны кылыр.

ПАТРИОТТАРНЫҢ КОНТРОЛЮНДА

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың чепсектиг күштери калыг-дошкун тулчуушкуннарның соонда Лузу хоорайны — интервентилерниң болгаш үймээнчилериниң холунга турган Бенгель демир-оруунда сөөлгү улуг транспорт бедерин ээлеп алган. Ол хоорайның хосталганының соонда чурттуң барыын чүгүнден чөөн чүгүнче кежилген бүгү демир-орук патриоттарның контролюнда кирген. Чазактың шиитпири-биле демир-орукту катап тургузарының бачым ажылдары эгелээн.

Лузу-биле чергелештир, Ниибин-биле кызыгаардан 320 километрде туруп турар Серпа-Пинту хоорайны база хостаан. Мырыңай чаа-ла Сава-Порту хоорайның хосталганының соонда үймээнчилер боттарының штаб-квартиразын ынаар көжүрер болган турган. Ынчалза-даа олар ол хоорайга чедип шыдавайн, чер ара будалып калган.

Неделяның эгезинден бээр улусчу армия интервентилерниң болгаш үймээнчилериниң контролюнга турган сес улуг хоорайны хостааны кайысылааның радиозу дыңнатпышаан, патриоттар Анголаның кол демир-оруу-биле чергелештир, Мосамедиш-Серпа-Пинту аразының демир-оруунуң эге пункттарын бүрүнү-биле контрольдап турар деп демдеглээн.

Аңаа кээп турар дыңнадыгларга алырга, ийи сандарадыңчы болуп тежилишкиннерниң бирээзи — УНИТА-ның хардаачылары болуунуң шериг талазы-биле аштырганын херек кырында миниир турар документини тараткан болуп турар. Дүрүм ёзугаар чазакка удур «ссаа дайынны» уламчылаарының ужур-утка чогуун хүлээп көрбүшаан, үймээнчилер «арга-арыг иштинге, дагларга болгаш хемнер уннарынга чажыт партизан хөделиишкиннеринче» шилчиир бодап турарының дугайын медеглеп турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Амгы үеде Анголаның 14 можу тептериниң онун АУР-ниң дүрүм ёзугаар чазаа бүрүнү-биле контрольдап турар деп, «Файненшил таймс» лондон солун ол дугайын дыңнаткан.

АНГОЛА. Ангола Улус Республиканың национал шериниң шаап халдаашкыннары үргүлчүлевишаан.

ЧУРУКТА: хосталттынган районнарның чурттакчылары национал шеригнин дайынчыларын чылыы-биле уткуп ап турары.

АП-СЭТА-ның фотозу.

НИГЕРИЯДА ЭРГИЛДЕ

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияга күрүне эргилдезн болган. Бүгү чуртка кежээниң 10 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир комендант шагын чарлаан. Нигерияның бүгү кызыгаарлары, далай өртээлдери болгаш аэродромнары хаагдыг. Ол дугайында дыңнадыгны Лагос радиозу дамчыткан.

Күрүнениң дужургтен баштыңы Муртала Мухаммедтиң болгаш ооң чазааның кежигүннериниң салым-чолу билдинмес. Камгалал министриниден болгаш полиция министриниден аңгыда, чазактың бүгү кежигүннерин, а ол ышкаш бүгү штаттарның губернаторларын дужурген деп, радионуң дыңнадыында чугаалап турар.

Улуг офицерлерни боттарының албан-хүлээлгезинге хевээр турар болгаш онза дыңнадыышкын болгуже чедир болуунун эргезинде кижилерге кандыг-даа дужаал бербес деп дужааган.

Хоорайда байдал ындыг-ла дүшкүүрлүг эвес. Даштыкы черлер-биле телефон болгаш телеграф харылзаазы чогумчалыг ажылдап турар.

Өске талазында, Энугу хоорайда туруп турар шериглерниң штавының начальнигиниң өмүнээзинден дыңнадыгны база дамчыткан. «Лагоска үймээн үндүрген шериглер сандараан» деп, ол дыңнадыгда бадыткап турар.

Репортаж

ЭРТКЕН ЧЭЭРБИ ЧЫЛДАР

Республиканың Кызылда турум болгаш бот-өөредилгелиг ортумак школазы. Байырлалдыы-биле келгинген аңгы-аңгы назы-харның кижилери школаның класстарын, коридорун долдур чыглып келген. Оларның баштайгылары кады өөренип дооскан таныштар аайынче тынчып алган, ында-мында бөлүк-бөлүк болуп чугаалажып, чаа келгеннери башкылары, өөрү-биле ужуражып, менди-лешкен — шимээниг-ле тур.

Мурнуку чылдарда ол школа түскай бажың чогундан найысылалдың аңгы-аңгы ортумак школалары-биле сымарлаштыр туруп келген. Бо чорук башкылар коллективинге болгаш өөреникчилерге шаптыктыг болуп келген болбайн аан. Школа ам хоорайның Ажылчын кудумчузунда делгем өрээлдерлиг, чырык соңгаларлыг таарымчалыг бажыңга четтиккен.

Коңга-даа эткен. Школаның амгы өөреникчилери, чалаткан доозукчулары, оларның эргим башкылары ооң делгем коридорунда белеткээн парталарга олурупканнар.

Чыылганнарга бир янзы урок эгелээн... Оларның мурнунда школаның директору Е. Г. Зубова.

Республиканың турум болгаш бот-өөредилгелиг ортумак школазының тургустунганындан бээр 20 чылының юбилейи бо чылын болуп турарын Елена Григорьевна чугаалаарга, зал диңмиттиг адыш часказышкыны-биле уткаан. Дараазында школаның эң баштайгы — 1956 чылда доозукчузу, юстиция министри А. Д. Ховалыгның «харылзаары-биле» самбыраже кыйгырган.

— Бо школаны ынчан бистер 5 кижи дооскан бис. Амыдыралга путёвка дижирвис аттестатты алгаш, хөй кезиивис кузээни дээди өөредилге черлеринче кирип, ону база дооскулаан — деп, ол сөзүн эгеледи. — РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Оюн, Культура министерствозунуң ажылдакчызы Клара Сагды школа дооскаш, Ленинградтың театр институдунга киргеш, ону чедиишкинниг дооскаңнар. Бодум күрүнениң Свердловск университединге киргеш, ооң юридиктиг факультедин доостум.

Ажылдап тургаш өөренири ындыг-ла белен эвес, улуг күш үнерин ында олуруп турар кижи бүрүзү билир. Хамыктың мурнунда өөредилге дээш күзел сорук херек. Кижи үе-шакты чеп ажыглаан тудум өөредилгеге чедиишкиннин болуруң Анай-оол Дыртпаевич бөгүнгү өөреникчилерге сүмелеп турду. Эртем-билигни берген эргим башкыларынга өөрүп четтиргенин ол илередип, оларның бирге болгаш харылсалгалыг чугула ижинге улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруң күзээн.

Самбырада 1963—1964 өөредилге чылының доозукчузу, Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы Базыр Сандапович Сонам:

— Бот-өөредилгелиг школаны чамдык өштер дег хоорайга эвес, Эрзинниң Нарынга доосканмен. Кады школа дооскан өөрүм ыргулайы-ла кодээ ажыл-агыйының ортумак, дээди өөредилге черлерин доозуп, агрономнар, мал эмчилери, зоотехниктер апарган. Школа соонда акы-дуңма Моол Арат Республиканың найысылалы Улан-Батор хоорайга өөренир аас-кежик меңээ таварышкан. Аңаа университет доостум...

Тус школаның өөреникчилери чүгле чурт иштинге эвес, а харын даштыкыда безин дээди өөредилге черлеринге кирип, чедиишкинниг доозуп кээп турарынга өөрүвес арга жок. Бо дээрге, хамыктың мурнунда, школаның башкылар коллективиниң өөреникчилерге четчир билигни берип турарының база бир херечизи-дир.

Самбырада ооң дараазында өөредилге чылының доозукчузу Л. В. Добромыслова:

— Бөгүн хоорайда Күрүнениң педагогика институдунга студентилерге экзамен хүлээп ап турдум. Бичиимден тура-ла башкы болурун күзеп, ылангыя башкыларымны улуг хүндүлел-биле бодап чоруур мен. Өөреникчи кижи кажан эмчи, башкы, эртемден — кымдаа апарза, пенсия назызы чедип, улгадып кырыза-даа, билиг берип өөреткен башкылары аңаа эң-не чоок, эргим хүндүлүг кижилер болуп артар — деп, ол үнелеп чугаалады. Людмила Владимировна часты берген чечээ ак-кызыл оюнуг, савада бажың чечээн бедик көдүрүп, столга салгаш:

— Делегейниң өң-баазын чечектериниң өмүнээзинден бо чечекти эргим башкыларывыска бүгү доозукчуларның мурнунтан бараалгаттым — дээн.

Доозукчуларның болгаш бөгүнгү өөреникчилериниң ындыг оялыыг школазынга, башкыларынга өөрүп четтиргенин илереткен чылыг сөстерни бижиир болза дыка хөй. Самбырага туруп «харылзаан» доозукчу, өөреникчи бүгүдезин зал диңмиттиг адыш часкап үдеп, кежээни улам байырлал шинчи киирип турган.

Дараазында школа директору Елена Григорьевнаның аңаа кыска чугаазы бо:

— 1956 чылдан бээр бо школаны 3796 кижи доозуп, бышкан билигниң аттестаттарын алган. Оларның аразында билиинин шынары эки деп демдеглеткен 11 кижи мөңгүн медальдыг үнген. Өөредилгезинге кызымак, бүдүрүлгениң, школаның хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг 29 кижи мактал бижиктер-биле шаңнатканнар. Ол ышкаш аңгы-аңгы чылдарның доозукчуларындан 57 кижи школаның Хүндүлел дептеринде киир бижиткен.

Республиканың улус өөредилгезинге турум болгаш бот өөредилгелиг ортумак школа эрткен 20 чылдың дургузунда биче эвес үлүүн киирген. Башкыларның профессионал өөкүму школаның ындыг ады-хавылазын демдеглеп, мактал бижик-биле шаңнаан. Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору А. Г. Лихачева туссшаннаалды ол кежээ байырлалдыг байдалга тывыскан.

Лебедев-Кумачтың «Калбак делгем Төрээн чурт» деп ырын кежээниң киржикчилериниң массалыг ырлааны-биле ооң өөредилге-байырлыг кежээ доозулган. Дараазында танцы, аттракцион эгелээн.

Доозукчулар ийи-ийи кылдыр четтинчипкен вальстап, эзиннелдир бөөлдениш турда, Елена Григорьевна-биле чугаалажып олур бис.

— Бо өөредилге чылында чеже өөреникчи, чеже класс барыл, башкы? — деп айтырыымга:

— Республиканың бот-өөредилгелиг школазының консультация пунктулары 28 кезек черде тургустунган. Олар Бызыя хоорайдан эгелээш Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Эрзин, Тес-Хем, Кызыл районнарынга хамааржыр. Бо пунктуларда ниити-биле 111 класста 1500 өөреникчи хаара туттунган — деп, ол кыскаазы-биле тайылбырлады.

Школага ужуражылга кежээзи орай дүнеге чедип, ыры, хөгжүм уттелбейн турган.

С. ТАС-ООЛ.

ПРЕМЬЕРА БҮРҮЗҮ БАЙЫРЛАЛ БОЛЗУН

(«Ийи өң» деп шииге хамаарыштыр)

«Хулиганнарга удур демиселге амы-тынын берген, өлүртгениниң соонда Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан маадыр комсомолчу Леня Гаврильцевтиң чырыткылыг тураскаалынга бо шиини бараалгаттывыс» — деп, чардакчының маажым, сүрлүг сөстери үрүңнейнип турган залды дораан-на оожургады, сценаның дүрген ажыттыпарынче чалай берди.

Караңгы сценаның ханызындан прожекторнуң тырыкы чырыынга аяныг кеттинген, топтуг хевир-шырайлыг оол кылаштап үнүп кээрге, кижиниң сонуургалы улам күштелип кээр болду. Чамдык көргүзүглериниң соонда, эң ылаңгыя сөөлгү кежеге хагдынарга, көрүкчүлер шиини демниг алыш часкаашкыннары-биле хүлээп алды. Колдуунда аныяк көрүкчүлер (өөреникчилер, студентилер) шииниң утка-бодалын чүгле эки билген эвес, а харын ону ниитизи-биле чогумчалыг дамчыдып шыдаан артистерниң оюнундан таалал ап, сагыш-сеткили хайныкканы илден болду.

А республиканың хөгжүм-шии театрының чаа тургусканы А. Зак биле И. Кузнецовтуң бо шиизи чүгүла амыдыралчы теманы — хулиганнаар чорукка удур хөй-ниитиниң демиселин чырыткан. Хулиган үүлгедиглерин узуткаары чүгле суд, прокуратура, милиция органнарының эвес, а хөй-ниитиниң херээ деп идеяны чидиглендирип бадыткааны-биле база ниитилелдиң корум-чурумун үрээр дүржоктарга удур коргуш чок туйчуп турар комсомолчунуң овур-хевирин маадыржытканы-биле «Ийи өң» деп шии ах сеткилдиг кижи бүрүзүнге чоок, үнелиг.

Шиинниң кол маадыры комсомолчу Шура Горяев социалистиг корум-чурумну үрээр кижилерни чамдык улустуң тоомча чок ооп эрте бергилээрин бурудадып турар. «Чаңынга кижи өлүп-даа чытса, хая көрүнмейн эрте бээр кижилер бар. Коргунчуг чүве хулиганнааш-кынында эвес, бир эвес бистер шупту бир демниг сегирип алыр болзувусса, ону дазылы-биле тура тырттып каапты болур бис, а коргунчуг чүве чүдел дээрге, ийи-чаңгыс дүржоктар кара туразында чаңнап туруп бээрге, кижилер оларны хай дивейн, херекке албайн турарында» деп, ол оол сагыжы аарып, хомудап чугаалап турар.

Ынчангаш ниитилелдиң бүгү ле материалдыг болгаш культурлуг хежиктерин тургузуп, келир үениң салгакчылары амы-тынын өстүрүп, чаагай үүлелерин бүдүрүп турар ажылчын чонга удур чөңгээ кылып, кара туразында аажылап турар, хей эвес, ынчалза-даа улуг-биче-даа кижилерге бир дөмей, хаалыг, хоралыг хулиганнарга удур демисежир деп сорулганы Горяев болунун мурнунга мөдерелдиг-биле тургускаш, сорулгазын боттандырар дээш айыылдыг бергелерден чалданмайн, эрестиг хөделип турар.

Шура Горяев болза авторларның чогаадып каан кижи эвес, а херек кырында чурттап чораан комсомолчу оолдуң уранчыткан овур-хевири болур. Шак ындыг — чонунга ынак, ооң дыжын үрээр, сеткилин хомудадыр деп кордаарлар-биле көрүшпес, оларны томаартып, угаан кирип шыдаар эрестер бистиң аныяктарывыста эвээш эвес.

Хулиганның чаңныг холундан Шураның амызының узүлгени көрүкчүлерниң чүректеринге ажыг аарышкыны арттырар. Ынчалза-даа ёзулуг кижизиг, быжыг тура-сорукту комсомолчу Горяевтиң овур-хевири ооң өөрүнүң-даа, көрүкчүлерниң-даа сагыжынга дириг хевээр артар болгаш оларны чайгаар-ла бодандырып кээр.

Шура Горяевтиң ролюн артист Х. Ширин-оол тывынгыр ойнап күүсеткеш, көрүкчүлерниң мурнунга «Ийи өң» деп шииниң чедимчелиг болурунга хол үлүүн киирген. Киришкен шии бүрүзүнде рольдарының бот-тускайлаң онзагай чүүлдерин ажыдар дээш үргүлчү сорук кирип, кызып ажылдаар болгаш ам өзүп олурар бо аныяк актёрнуң чугаалаар аяны (интонациязы), көржү, шимчээшкиннери — шупту чаа эш мөзүлүг, чараш соруктуг, чараш бүдүштүг аныяк кижиниң овур-хевирин тургузарынга таарышып турар.

Ооң-биле кады шиинин кол-дуунда чедимчелиг болганы Горяевтиң удурланыкчылары хулиганнарның овур-хевирлерин артистер Д. Намчыл, В. Серен-оол, А. Түлүш оларның шыныг дүрзүлеп күүседкениндан улуг хамаарылгалыг. Уран чүүл практиказындан алырга, телептиг эвес маадырларны чурууру, телептиг маадырларга бодаарга, белен деп чугаа бар. Ол бир талазында чөп боор. Ынчалза-даа бо удаада телептиг эвес маадырлар (хулиганнар) хары утка-лыг кижи, ооң кадында олар үргүлчү үжелзэ кады чоруп турар, а аажы-чаңының кол социал ужур-утказы база домей. Ынчангаш үш «оннуктуң» арызында дөмейлешпес, бот-тускайлаң характерлерин тургузар деп белен эвес чогаадыкчы сорулга күүседикчилерниң мурнунга туруп келген. Олар үш сорулганы үжелзэ чедишкинниг шиитпирлеп шыдаан.

Солун чүүлдүнге шупту перзонажтарның сценага көзүлгениниң дончузу-биле безин тодарадып бижиир аргажок. Ындыг-даа болза «Ийи өңде» өске чамдык артистерниң — Р. Серен-оол, Л. Хомушку, В. Мортай-оол, Д. Дамба-Даржаа, Ч. Мортай-оол, Л. Солун-оол оларның эки ойнап, шииниң ниити идеязының ажыттынарынга боттарының үлегерин киирген демдеглээр херек.

«Ийи өңнү» баштайгы көрүкчүлер колдуунда хүлээп алган. Шии боду чүгүла амыдыралчы ужур-утказыг, үениң негелдезинге дүгжүп турар. Ону тургускан чогаадыкчы бөлүк баштайгы гастрольдуг үнүүшкүнүнге чорааш келген. Өске районнарже база аъттаныпкан. Ук шиини манап, көрүп алыры кымга-даа ажыктыг.

Ооң-биле кады «Ийи өңнү» көргеш, чүгле бо шииде эвес, а харын черле театрның чогаадыкчы ажылында бистиң сагыжывыска кирбейн турар чамдык чүүлдерниң дугайын чугаалаксаар-дыр мен.

Кандыг-даа шииниң премьеразы (бирги көргүзүү) артистерге-даа, көрүкчүлерге-даа байырлал, өөрүшкү болур ужурлуг дээрзин бурунгу шаг-дан бээр эки билдингир. Ынчалза-даа ол чаагай чаңчыл хөгжүм-шии театрында амга чедир сагыттынмайн турарын «Ийи өң» база катап бадыткаан.

Республикада уран чүүлдүң тову театрның бодунуң улуг залынга шииниң премьеразын, моон мурнундагы өске бүгү шиилер-биле бир дөмей, чедир ажылдаттынмаан черлер амдаа эвээш эвес турда-ла көргүскен.

Шииниң чырык каасталгазы сула: диапозитивтер-биле көжегеде үндүрген чуруктар бүдүртүң тода билдинмес. Чырык башкарыкчызы үргүлчү оралдап, чуруктарны бирде сааразыктай, тыртыйтыр, бирде дедир баштандыр көргүзүп эгелээш, ону үр-ле эдип чадап турар.

Музыка каасталгазы чүгле сөөлгү көргүзүг-биле баян үделгелеринде маадырларның сагыш-сеткилинге дүүштүр кылдынган. Өске таварылгаларда хөй янзы аялгалар шииниң утказын күштелдирер уран арга боор шыдавайн турар. Оон ангыда дыңзыг музыканы чоорту, көрүкчүге эскет чок кылдыр эвес, а хенертен үзе шаап турар чорук база таарымчалыг эвес.

«Ийи өң» деп шиини тургускан Сагды Кадыр-оолдуң эки ажылдары шагда-ла мактадып турар апарган. Ынчангаш бистиң театрның амгы чогаадыкчы деңнелиндеен уштунуп ылгалып турар, сценаның бедик принциптеринге харыылап шыдаар шиини көрүкчүлер ол аныяк, талантылыг режиссёрдан чөптүг манап турар. А бо удаада Кадыр-оол чаңчыл болу берген ортумак деңнелдиң кызыгаарындан үнмейн, көрүкчүлерниң шак ындыг бедик эстетиктиг негелделеринге уткуштур базым кылырын оралдашпааны харааданчыг. «Ийи өңде» режиссёрнуң быжыг ажылдап четтикпээни айыкле, азы ооң кичээнгейиндеы дашкаарлап артып калган чүүлдер эвээш эвес.

Режиссёр тургускан шиизиниң даштыкы хевирлеринче — чырык, чурук болгаш үн каасталгазынче кичээнгейин күштелдиргеш, чамдык актёрларның күүседип турар рольдарының иштики утказынче ханыладыр талазы-биле эчизинге чедир ажылдап шыдаваан. Шак-ла ооң ужурунда сул ажылдакчызы Родинниң ролюнда дуржулгалыг актёр К. Сапык-оол маадырның характеринче «хуулуп» кирбейн барган. Ол ышкаш аныяк артист М. Солун-оол Катяның иштиг-хөңнүн шииниң авторларының бодап бижээнинге дүүштүр ажыттаанындан ол рольдун ужур-утказы көрүкчүлерге шоолуг билдинмейн артар.

Хоочу, чаргычы пенсионер ашак биле автобус чолаачызын шииниң сюжединге бичии-даа хамаарылгазы чокка ап каапты болур турган. Шииниң орузундан очулгазы колдуунда багай эвес, диалогтарны «кара чугаа» аяны-биле «тывызыг» кылдыр тургускулаан-даа болза, таарымча чок ажыглаттынган сөстер, кагылчак доктар ам-даа таварыжып турар. Чижээлээрге, «общежитие» деп тыва дылче шуут кире берген сөстү, «ниитиниң чурттаглга чери» деп тайылбыр очулга-биле солаазының херээ чүл?

Айыттынган болгаш өске-даа четпестер шиини дужаап турда, театрның чанында «Чогаадыкчы чөвүлелдиң» кежигүннериниң саналдарынга кодургунген чадавас. Ынчалза-даа шииниң дужаалдазы премьераның чүгле мурнуу хүнүнде эрткенде, оларны кажан чайладып четтигер дээр силер! Ооң ужурунда премьераның көрүкчүлери когараалдыг болганы билдингир-дир.

Черле ынчаш, театрның «Чогаадыкчы чөвүлели» дээштиг сүмелекчи болурунуң орнунга барык-ла ёзу барымдаалап орар апарган эвес бе? Ук чөвүлел чаа шииниң сула чүүлдерин чайладып, быжыр ажылдаар кылдыр негелде тургузар, четчир хуусаа айтыр херек кырында эргези чок. Оон туржук чаа шиини хүлээп албаанда-ла, ону шагда-ла чарлапкан, билеттерин сада берген турар.

Чаа тургускан шиилерни «Чогаадыкчы чөвүлелге» амгызы дег, ийи-бир эвес, а оода алды-чеди хонук бурунгаар бадыладыры театрның чогаадыкчы ажылын улам шыңгаржыдарынга, чугаажок, идиг бээр деп бодаар мен.

Ынчан чаа шиилерниң сула чүүлдерин баштайгы үндүрүүшкүннериниң чүс-чүс көрүкчүлериниң мурнунга удур эдер, театрывыста шуут быжыг чаңчыл болган шын эвес практика соксаар ужурлуг. База премьералар сомнаашкыннардан хосталып, үстүнде чугаалаанывыс ышкаш, артистерге-даа, көрүкчүлерге-даа чүгле өөрүшкүнү бээр ийик.

А. КАЛЗАН,
критик.

Кемеровонуң дагжыларының Культура ордузунуң «Шахтёрну отчугаш» дээр ыр болгаш танцы ансамблин улуг сонуургалды болдуруп турар. Ол бөттывыңгыр коллектив — улусчу көрүлделериниң республика болгаш Бүгү-эвилел конкурстарының делегей көргүзүглериниң тиилекчизи боол келген. Ооң өске хоорайларга болгаш даштыкыга-даа көргүзүглерин үргүлчү улуг сонуургал-биле көрүп турар.

Ансамбльдиң программазында орус улустуң ырлары болгаш танцылары, хореография көргүзүглери бар.

ЧУРУКТА: ансамбльдиң киржикчилери «Кудуг чанында» деп баштактанышкын танцызын күүседип турар.

А. КУЗЯРИН биле В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Муса Джалиль — амыдыралдың болгаш демиселдиң арыннары

КАЗАНЬ. (СЭТА-ның корр.). Ленинчи шаңналдың лауреады, Совет Эвилелиниң Маадыры Муса Джалильдиң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылынга холбаштыр Татарияның найысылалынга байырлыг хурал болган. Татар автономнуг республиканың чогаалчылары болгаш литературоведтери, Москвадан, эвилелдешкен республикалардан баргын салчылар ол шүлүкчү патриоттуң амыдырал-чурталгазының дугайын, ооң чогаадылгазының болгаш демиселиниң дугайын чугаалаан. Хөй националдыг совет культуразы маадыр шүлүкчүнүң салыышкынынга холбаштыр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Казань салбырының дыл, литература болгаш төөгү институдунга эртем конференциязы болган.

Татарияның ном үндүрер чери Муса Джалильдиң шүлүктериниң каш-даа номун үндүрген. Документалдыг кино тургузукчулары «Джалиль» деп чаа фильмни кылган. Демиселдиң арыннары, хөй солун фото-чуруктар, сактыышкыннар шүлүкчүнүң өлүм чок маадырлыг чорууның дугайын херечилеп турар.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш найысылалга каан хүн болур, хадывас, агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23 градус, өске черлерге 28—33 градус соор. Кызылга агаарның температуразы 29—31 градус соор.

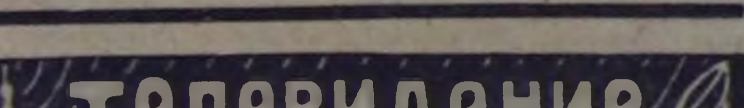

БИЛИГЛЕР БАЖЫҢЫ

Номчулга залындан репортаж

Найысылалдың Кочетов кудумчузу. Пушкин аттыг республика библиотеказының номчулга залы эртенгиниң 10 шактан ажылып эгелээр. Зал ажыттынары билек номнар туткулаан кирген, чалым кижилерниң агымы хүнзедир барык үзүктелбес, харын ажыл шагы доозулган соонда залдың олуттары шыгырт дола бээр.

Ам каш-ла хонгаш, СЭКП-ниң XXV съездизи Москвага ажыттынар. Ынчангаш съезд бүдүүзүнүң бо хүннеринде ук номчулга залының ажылы база-ла хайнывышкынныг. Улуг залче кирип орда-ла, «СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур» деп тода, чараштыр парлааш, аскан эгениң адаанда бистиң Коммунистиг партиявыстың төөгүзүнге, ооң ажыл-чорудулгазынга холбашкан номнарны көскү черде делгээни каракка дораан-на илдигер. Оон өске аңгы-аңгы темаларга номнар делгелгези болгаш стендилер, каталогтар болгаш картотекалар аңаа кирген аалчының кичээнгейин хаара туда бээр. Чамдык чижектер бо: улуг эжиктиң эргинин артап кире бергеш, эң-не баштай шала чиңге коридорнуң солагай талазында ханада «Делегей бо хүннерде» деп эгениң адаанда чүгүла материалдарны солуннар болгаш журналдардан алгылааш аскан. Оларны өй-шаанда чаартып турар. Ол чорук делегейде чаа болуушкуннарның кол-колун дарый билип алырынга номчукчунуң сонуургалын хандырар. Соң мурнунга бичии када шыгырт турупкаш, таалап номчаан бир кыс:

— Бээр кээп, моон номчуп көр даан, солуну-н — деп, эжин ынаар чалап аппарды.

Чүгле ол эвес, залдың ханаларында чараш, шевергин кылган делгирлерде келген аалчыга сүме берип турар кө....

...агитация-ла хөй. А чүгле сонуургаанының шилип алгаш, номчуп танышкар сен. Чижээ, «В. И. Лениниң чогаалдарын өөренип турарларга», «Политиктиг өөредилгеге дузалаар журналдар», «Уран чүүлдүң панорамазы» дээш өске-даа рубрикалар болгаш ном делгелгези хөй. Бо дээрге номчукчунуң үе-шагын камныг, чөптүг ажыглаарынга эптиг арга-дыр.

— Съезд бүдүүзүнде бистиң номчукчуларывыс, ылаңгыя культура болгаш чырыдылга-кын ажылдакчылары база сургуулдар, студентилер съездиге тураскааткан янзы-бүрү тематиктиг кеш....лер организастап турарлар. Ынчангаш аңаа херек материалдарны бистиң ажылдакчыларывыс шилип, тып берип дузалажып турардырлар. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары — бистиниге кээр доктаамал аалчылар. Боттарының профессиязының ааjы-биле чүүлдерни сонуургаар боор-дурлар. Бис оларның негелделерин барык бүрүнү-биле хандырып турар бис. Номчулга залында 21 муң ажык ном фондузу, янзы-бүрү солуннар болгаш журналдар ажыглаттынган. Ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге ажыглаар өөредилге номнары база бар. Оларны студентилер болгаш сургуулдар, ылаңгыя экзаменнерге белеткел үезинде хөй-биле кээп ажыглап турарлар — деп, улуг библиотекарь Людмила Яхиненко чугаалап турар.

Аңаа ийи-чаңгыс айтырыглар салып, чугаалажып олурар арамда, номчукчулар алгылаан ном, журнал азы көктеглиг солуннарын дужаагаш, чоруптаа турар. Моорлап кирип кээп, херегзэзинин тыптырып ап-даа тургулаар, ылаңгыя ажыл шагы доозулган соонда чай-чапсар чок апаар чорду. Ынчалза-даа номчулга залының ажылдакчылары номчукчуларның дилээн саадал чок хандырып берип турар эптиг, ээлдек, шалыпкын-даа улус болду.

Көктеглиг солуннар туткан, карак шилдиг аныяк уруг библиотекарьга даараш үндүрбейн кылаштап келди. Оозун дужаап тура:

— Эрткен чылдың көктеглиг «Огонёгу» бар ирги бе? — деп, Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединиң студентизи Зоя Сенддажы сымыраны аарак айтырды.

— Бар — дээш, библиотекарь дээвиирже чыскаап үндүргүлээн номнар арызынче кирген соонда дораан-на экеп берди.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Зоя Шивит номнарын дужаапкаш, «четтирдим» дээш, эвилең ээлдек байырлашкаш үнүп чорупту.

Улуг залче кире бээрге, улус чок чүве дег, чүгле ында-хаая ашкан арыннарның шылыраажы дыңналыр боордан башка, шип-ле шимээн. Кижи бүрүзү эш-өөрүнге шаптыктавазын оралдажыр. Ында кандыг национальностьтуң, кандыг профессияның кижизи чок дээр, назы-хар талазы-биле база аңгы-аңгы.

А бо дээрге хоорайның профессионал-техниктиг училищезинде хакас башкы Рела Гончарова-дыр. Ооң чанында Писаревтиң чогаал ажылының дугайында кылыг номну топтап номчаан, оон херек чүүлдерни ушта бижигилээн орар, педагогика институдунуң башкызы литератор Тамара Бахановна-дыр. Оларның чоогунда столда номнар ажыдып алган чай чок бижиттинген олурар штукатурмаляр. Кызылдың кодээ ажылагый техникумунда бот-өөредилге-биле өөренип турар Галина Тарасова-дыр. Номчулга залының ажыктының дугайында айтырыгга ол мынчаар харылады:

— Ылаңгыя бот-өөредилгелиг кижиге маңаа белеткенирге ажок таарымчалыг-дыр. Херегзэн номнарымны моон тып алыр мен.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалының автоорук факультединиң студентизи Семен Монгуш «Дээди математиканың дүрүмнер чыындызы» деп өөредилге номун кичээнгейлиг номчаан олур. Ол база-ла:

— Мында шилээн болгаш таарымчалыг-дыр. Бистиң библиотекавыста чок номнар моон тыпты бээр-дир — диди.

Ол номчулга залының ажылдакчыларының чугаазы-биле алырга, номга сонуургалдыгларның кээр, келбези хостуг шактан-на кончуг хамаарышкыр: суббота биле воскресеньеде 200 чиге чеде бээр. Анаа ажыл хүннеринде ортумаа-биле бир хүнде-ле 150—180 номчукчу кээп турар. Чаңгыс чижек: февраль 8-тиң хүнүнүң дургузунда 180, а 9-туң хүнүнде 198 кижи янзы-бүрү номнарны, солуннарны болгаш журналдарны көрүп, номчуп танышкан болду.

К. ТҮЛҮШ.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан кодээ библиотеказының эргелекчизи Чечен Сатовна Чагар-оол номчукчуларга болгаш чон ортузунга ном тарадыр, тайылбырлаар амыдыы үлегерлиг тургузуп, лекция, беседаларны, номчулга конференцияларын, бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражыышкыннарны план ёзугаар эрттирип турар. Ол школачылар-биле база быжыг харылзааны тургузуп, уругларның номчулгага сонуурулуг болуру дээш хөйнү кылып турар.

ЧУРУКТА: библиотекарь Ч. Чагар-оол.

Ю. КАСАРЬКОВТУҢ фотозу.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

8.55—XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.
9.50—10.00—Чапсар.
10.00—«Дириг булуңда». Өңнүг.
10.15—«Эттиннмес өреди г». Документалдыг өңнүг телефильм.
10.30—«Музыкалыг киоск».
11.00—Медээлер.
11.10—«Чаңгыс шугтузу, шугтузу чаңгысы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боом тур мен!».
13.00—«Делегей байдалының темаларынга» «Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң беседазы.
13.45—«Кино аңг-чоруктарының клуву». Өңнүг.
14.30—Л. В. Бетховен—Скрипка биле фортепианога № 4 соната. Өңнүг.
14.50—15.00—Чапсар.
15.00—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
15.30—XII Кышкы олимпий оюннарында. Хоккей. ЧССР—ССРЭ. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Бир чылдың тос хонуу». Уран-чечен фильм.
20.15—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттары-биле ужуражыышкыннар».
20.30—XII Кышкы олимпий оюннарында. Өңнүг.
21.15—«Музыка чагыы». П. И. Чайковскийниң романстарын РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Мазурок күүседир.
21.50—22.00—Чапсар.
22.00—«Кодээниң ажыл-иши».
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—Улуг улуска өңнүг мультфильмнер программазы: «Метелевинчи», «Арзылаң биле Лев», «Үзүт-ховаган».
23.55—01.30—XII Кышкы олимпий оюннарында. Фигурлуг чуңгулаашкын. Көргүзүг мергежилгелер. Өңнүг.

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Сылдысчыгаш». Уруглар программа.
18.20—Мультфильм.
18.40—Телемедээлер.
18.55—«Уралмаш—сарлык, моолуң». Телефильм.
19.25—«Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга.
19.35—«Далай эриниң элезининде яблоннар». Телефильм.
19.55—«Продукцияның шынары — кол чүүл». Дамчыдылга.
20.05—«Арага ааргыкчылары». Уран-чечен фильм.
20.25—Съезд мурнунуң социалистиг чарышның тиилекчилеринге тураскааткан концерт.
20.55—Телемедээлер.
21.05—Чарлалдар.
21.10—23.30—«Өшпес чалбыыш». Уран-чечен фильм 1-ги, 2-ги сериялары.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ОЛИМПИАДАНЫҢ ОНГУ ХҮНҮ

СЭТА-ның тускай корреспондентилери А. Левиков, В. Кукушкин, Ю. Хромовтуң Инсбруктан дамчыдып турары бо-за.

Олимпиадаларның хөй дакпыр чемпиону — ССРЭ-ниң шилиндек командазы февраль 12-де дөрт дугаар ужуражылгада база бир тиилелгени чедип алган. Олар бо удаада Финляндияның шилиндек командазын 7:2 санга уткан. Бо маргылдаа үезинде Шадринниң звенозу өскелерден чедишкинниг ойнаан. Шалимов үш шайбаны, Якушев, Шадрин бирээ-бирээни киир каккан. Оон өске ийи шайбаны Мальцев киирген.

Чехословакияның хоккеистери ГФР-ниң шилиндек командазы-биле ойнааш, 7:4 санга тиилеп алган.

Совет спортчуларның бедик мергежилдии, оларның бодуу-ну, эптиг-ээлдээ Инсбруктуң чурттакчыларын болгаш Олимпиаданың аалчыларын кайгадып турар. Олар кайда-даа — маргылдаага, хүлээп алыышкыннарга, аңаа Инсбруктуң кудумчуларынга-даа чорда, спортка хандыкшылдыг кижилер совет улустуң төлээлерин долгандыр чыглып келир. Олимпиадага тиилелгелерни дээш байыр чедирип, моон соңгаар чедишкиннерни күзеп, хол тутчуп мендилежип, автографтарны солужуп турар.

Австри-совет найырал ниитилелиниң Тироль секциязының организастааны Инсбруктуң чурттакчылары-биле совет олимпий чемпионнарының ужуражылгазы найыралчы байдалга болуп эрткен. Ирина Роднина, Александр Зайцев, Татьяна Аверина, Галина Степанская оларны диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Хүндүлүг аалчыларның арызынга ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Валерий Кубасов, 1964 чылда Инсбрукка болган олимпиаданың маадыры Лидия Скобликова, мурнуңда сураглыг биатлонист чораан Виктор Маматов болгаш өскелер-даа турган.

Австри-совет найырал ниитилелиниң Тироль секциязының президентизи Ханс Губерт совет аалчыларга байыр чедиргеш, бо ужуражылга Совет Эвилели биле Австрияның, совет болгаш австри улустарның арызында найырал болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга дузалаар деп, ол демдеглээн.

Валерий Кубасовтуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Ниитилелдиң бүгү кежигүннеринге болгаш активчилеринге совет космонавтылардан байыр чедиргеш, оларның ажылынга моон соңгаар чедиишкиннерни ол күзээн.

Кышкы олимпий оюннарынга тургускан хөй санныг рекордтарның арызында эң-не колу — чаалап алган алдын медальдарның саны болур. Февраль 13-те маргылдааның онгу хүнүнде бистиң команда чедиишкинин улам ковудеткен. Совет шилиндек команданың биатлонистери 4×7,5 километрниң эстафетазынга шылгараааш, он ийиги чемпион шаңналын — алдын медальды чаалап алган. Бо эстафетага Александр Елизаров (Москва областы), Иван Бяков (Киев), Николай Круглов (Горький), Александр Тихонов (Новосибирск) киришкен. Эстафетаның ийиги чадазында Иван Бяковка баш бурунгаар көрдүнмээн таварылга болган. Биатлонистиң бир хаагы үрели берген. Ооң чанынга турган француз команданың спортчузу хаагын дүрген ужулааш, Бяковка берген. Бо болза эп-сеткил каттыштырылгазының найыралын херечилеп турар.

Совет биатлонистер өске шилиндек командалардан артык мергежилдиин көргүскен.

1500 метрге коньки-биле дүргендеп маңнаарының маргылдаазынга Ян Эгил Стурхольт тергиидээн. Мөңгүн медальды Юрий Кондаков (ССРЭ) чаалап алган. Үшкү черни Ханс Ван Хелден (Голландия) ээлээн.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ону эртпээн бис» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Бичии оол болгаш Джим» 9.00, 12.10, «Аскежиктиг «Щуканың» командири» 10.20, 13.30, 15.20, «Кызыл калина кат» 17.10, 19.10, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Эргим оол» 11.40, 13.20, «Контрабанда» 15.00, 16.50, 18.40, «Маринга алмазтар» 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Тулчуушкунче чүгле «кырганнар» кирип турар» 11.20, 13.10, 16.50, «База катап ынакшыл дугайында» 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Танываан отлуу» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Мультфильмнер чыындызы» № 3 9.10, «Дириг амытаннар делегейинде» деп кинокулуб 10.30, 15.00, «Ону эртпээн бис» 12.30, 17.00, 19.00, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Доктор Ивенстиң чажыды» 15.00, 18.40, «Дүнеки мотоциклист» 16.50, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: Киночыынды 15.00, «Маринга алмазтар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетээр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 78.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелдиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00268.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 39 ((10024) | 1976 чылдың февраль 17, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ДАГЖЫЛАР ЭСТАФЕТАЗЫ

«Красноярскуголь» бүдүрүлгениң каттыжышкынының коллективи чыл эгезинден бээр онаалдага немей 300 муң тонна одалганы казып үндүргеш, СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседипкен. Роторлуг экскаваторнуң машинизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, партияның XXV съездизиниң делегады Б. А. Аксеновтуң бригадазы планындан ажыр әң-не хөй—50 муң тонна хөмүр-дашты казып үндүрген.

Ол коллектив Канск-Ачинскиниң хүрең хөмүр-даш бассейниниң эң улуг «Назаровский» разрезинде ажылдап турар. Тоску беш чылда күчүлүг роторлуг чаа экскаваторну хүлээп алгаш, ук бригада ооң төлевилелел күчүзүн хуусаадан эрте шиңгээдип, адырга рекордчу түңнелдиг болуп, чылда 4 миллион 300 муң тонна хөмүр-дашты казып үндүрген. А бо беш чылда дагжылар ол көргүзүгнү ажырып төлевилээн.

Мурнакчы коллективтиң эстафетазын чуртта эң баштайгы 100 кубометр үскүүштүг экскаваторнуң экипажы хүлээп алырынга белеткенип турар. Ол машинаны эптеп кылырын Назаровский разрезте доозар четкен. Ооң аңгыда Ирша-Бородинск разрезте шакта беш муң тонна хөмүр-дашты казып үндүрер күчүлүг, чаа роторлуг машинаның экипажы база-ла аңаа белеткенип турар. Дериишкиннерин хуусаа бетинде шиңгээдип алыры—чаа беш чыл планында Канск-Ачинскиниң чиик карыштаалыг хөмүр-дажын чылда казып үндүрерин 5 миллион тоннага көвүдедирин хүлээнген красноярск дагжыларның Курлавырларының бирээзи.

(СЭТА).

ШКОЛАНЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Школаның партия организациязының ажылы янзы-бүрү болгаш хөй талалыг. Өөредилге-кижизидилге ажылын бүгү талалыг сайзырангайжыдары; коммунистерниң болгаш бүгү башкыларның идейлиг дадыгыышкыны дээш өске-даа чугула айтырыгларже хүн бүрү кичээнгейни салыр ужурлуг. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунда күрүне ужур-дузалыг чугула сорулгалар салдынган: бүгү-нити ортумак өөредилгени улам ыңай хөгжүдер, өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин көскүзү-биле бедидер, эртем-техниктиг депшилгениң негелделеринге дүгжүп турар ханы болгаш быжыг билиглер-биле уругларны чепсеглээр. Ук сорулгаларны шиитпирлээринге школаның партия организациялары улуг рольду ойнаар.

Школаның партия ажылы онзагай талалыг. Боттары өөредикчилер болгаш кижизидикчилер боор турар кижилерге бүгү талалыг дуза-деткимчени көргүзер апаар. Оларның идей-теоретиктиг болгаш профессионал белеткелинден, ажылының стиль, методундан бистиң чуртувустуң идегели болгаш келир үези — чалыы салгалдың кандыг болуру хамааржыр.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин чайгылыш чокка боттандырып келгениниң түңнелинде республиканың школаларының партия организациялары саң болгаш организас талазы-биле өзүп быжыккан, арга-дуржулгазы калбарган. Оларның ажыл-чорудулгазында школачыларның өөредилге-кижизидилге ажылынга хамаарышкан чугула чүүлдерни шиитпирлээрде ажыл-херекчи, боттуг чорук көскү апарган. Ам республиканың школаларында ажылдап турар башкыларның дөрт кижиниң бирээзи-ле коммунист. Оларның чогаадыкчы идепкейи, энергиязы болгаш организакчы арга-шиназы уругларны ханы, быжыг билиглер-биле чепсеглээринче, коммунистиг нитилелдиң идепкейлиг тургузукчуларын кижизидеринче угланган.

СЭКП хоорком болгаш райкомнар сөөлгү үеде школаның партия организациязының ажылынга удуртулганы бедиткен. Ынчангаш дыка хөй партия организацияларының ажылының деңнели бедээн. Маңаа чижек кылдыр Сарыг-Септиң № 2, Бай-Хаактың, Чыраа-Бажының ортумак школаларының партия организацияларының ажылын мактап болур. Бүгү талазы-биле ажыл-херекчи, тодаргай, организастыг чорук көскү, бот-боттарынга дузалажылга, четпестерге эптеш чок чорук, эгелээн херээн эчизинге чедирери, чаа чүүлдерни тарадып нептередири онзагай апарган. Перспективтиг планнаашкын, партия, профэвилел организацияларының ажылын кады углап башкарары, чаңгыс сорулгаже угландырары кол ужур-дузалыг.

Кызылдың № 7 школазының башкылар коллективиниң ажылы бүгү республикага билдингир. Маңаа партия организациязының, коммунистерниң салыышкыны эвээш эвес. Коммунистер боттарының хууда үлегер-чижээ-биле, хөй чылдар дургузунда ийи чылчылар чок ажылы-биле макталдыглар. Ук школа эрткен беш чылдың бүгү дургузунда 99-тан 99,5 хуу өөредилгелиг боор келген. Сес класс доозуп турарларның 98,5 хуузу ортумак өөредилгеде хаара туттунган. Сөөлгү беш чылда өөредилгезин ара каар таварылга болбаан.

Кызылдың № 15 школазының партия организациязы (секретары Н. П. Шуба) школаны кабинет системазынче шилчидер талазы-биле коммунистерниң инициативазын көдүргеш, ону амыдыралга боттандырган. Ук ажылды боттандырар мурнунда өскелерниң дуржулгазын өөренип, тускай план ёзутаар чоруткан. Ооң түңнелинде өөредилге чорудулгазы болгаш өөреникчилерниң билигже чүткүлү бедээн. Школа мурнакчыларның одуруунда кирген.

Сарыг-Септиң № 2 школазының партия организациязында партия хуралдары коммунистерге кижизидилгениң ёзулуг школазы болуп турар. Аңаа бүгү-ле өөредилге-кижизидилге айтырыгларын партийжи, ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып турар.

Бүгү-нити ортумак өөредилгени боттандырарынга өөредилге-кижизидилге ажылының бедик деңнелиг билиглериниң ханы, быжыг болуру улуг ужур-дузалыг. Чадааның ортумак школазында партия организациязында тус-тус эртемнер аайы-биле башкылаашкын, башкыларның бот-өөредилгези, аданелер-биле ажыл дээш өске-даа айтырыглар кичээнгейниң төвүнде турар.

Аныяк өскениң коммунистиг бүзүрелге кижизидери эң чугула айтырыгларның бирээзи. Ук ажылдың чединишкинниг болуру башкылар коллективтериниң теоретиктиг белеткелинден кол хамааржыр. Башкы кадрларның марксистиг-ленинчи өөредилгезин доктаамал кичээнгейге алыры партия организацияларының кол сорулгазы.

Школаларның партия организацияларының ажылында эки чүүлдер хөй боор турары чугаажок. Ынчалза-даа шиитпирлезе чогуур айтырыглар амдаа эвээш эвес. Өөредилге хуузунуң нити деңнелин Россия Федерациязының төп областарының деңнелинге чедир бедидеринче, башкылаашкынның шынарынче онза кичээнгей салыр апаар. Оңгу беш чыл — шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы. Коммунистерниң болгаш бүгү башкыларның кол принциви: «бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден улам эки ажылдаары» болур ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР!

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң кол корпузунда хайныышкынныг ажыл-иш уламчылавышаан. Чүс-чүс ажылчыннар ийи ээлчег-биле ажылдап, улуг комплексти ажыглалга кииреринге белеткеп турар. Дериглелерниң комплекстиг шенелдезин чорудар мурнунда чедиден он ийиги технологтуг, даг-дүгү арыглаар бирги, ийиги шугумнарны автоматчыткан арга-биле ажылдадып, шенээн.

Февральдың 12-де 17 шакта дериг-херекселдерни комплекстиг шенелдеже кииргеи. Шенелдени диспетчерниң автоматчыткан пультузундан башкарып турган. Ол харыысалгалыг ажылды чорударынга ээлчегниң мастерлери, машинистери баш бурунгаар быжырымчалыг белеткенгенинден механизмнерниң, белдирлээниң ажылы тода болгаш эки болгулаан. Ээлчегниң улуг мастери В. Зачиняев эрткен комплекстиг шенелдениң түңнелинге сеткил ханып, дериг-херекселдерниң ажылдаарынга беленин демдеглээн.

ЧУРУКТА: комплекстиг шенелде үезинде № 76 конвейерде машинист К. Ондар, улуг мастер В. Зачиняев, машинистер Л. Хертек болгаш Г. Семисинова олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДҮН-ХҮН ДИВЕЙН

«Сибирьтехмонтаж» трест бүгү Чөөн Сибирьде улуг бүдүрүлгелерниң технологтуг дериг-херекселдерин эптеп тургузарынга специализастаттынган улуг тудуг организациязы. Трестиң участоктары Магаданда, Якутияда, Норильскиде, Красноярскиде, Пермьде, Сибирьниң Усолье хоорайында болгаш өске-даа черлерде ажылдап турар. Тывада база трестиң участогу бар. Ол коллектив «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги ээлчээн, «Тыва кобальт» комбинатты тудушкан.

Участоктуң монтажниктери «Тыва даг-дүгүнүң» ийиги ээлчээниң тудуунга боттарының күш-ажылчы үлүүн киирген. Бистиң треске онаашкан улуг-ның эвээш эвес болганын херечилептер чамдык чурагайларны, фактыларны көргүзейн. Ам ажыглалга кииреринге белеткеп турарывыс комплекске 3 миллион хире рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. Бистиң монтажниктеривис барык 2 муң кезек технологтуг дериг-херекселдерни эптеп тургускан, 4 муң тонна металл конструкцияларын тургускан, 45 км хоолайларны болгаш 2 муң ажыг стандарттыг эвес дериглелерни салган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың механизастаттынган деңнели бедик. Ынчангаш чүък дамчыдарының автоматчыттынган схемалары мында нептерегей. Ооң ужурунда конвейерлер монтажтаар талазы-биле улуг ажылдарны бистиң коллектив күүсеткен.

Амгы үеде Ак-Довуракта бистиң трестен 600 ажыг тудугжулар келген. Оларның күзелчүткүлү база өске тудугжуларның дег: ийиги ээлчегин ажыглалга кииргеш, съезд ажыттынарынга чедир барааныг продукцияны Төрээн чуртка бээр.

Ажыглаалга кирер комплекстиң бүгү участоктарында ажыл аажок күжениишкиниг. Бригада, участок бүрүзү тус-тус белдирлерни доозуп, дериг-херекселдерниң ажылдаарын шенээр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алган. Февраль 7-де руданы кургаг руда шыгжаар складче кирген. Руданы арыглаар технологтуг шугумче кирер үе чоокшулааны-биле бүгү дериглелерниң чогумчалыг ажылдаарын хынамчалыг шенеп, чедир кылдынмаан чүүлдерни кылырынче монтажниктерниң күжүн мооңнаан. А. Архиповтуң, И. Жолобтуң, И. Щуканың бригадалары күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг.

Бистиң трест Чөөн Сибирьде дыка хөй тудугларда ажылдап турар. Ынчаарга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуун доозуп, ол дугайын съездиге айыткаары — эң чугула сорулга.

М. ЭЙДЛИН,
«Сибирьтехмонтаж» трестиң эргелекчизи.

ШАҢНАТКАННАР

РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозу Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилерин шаңнаткан. Тыва АССР-ден ол чарышка Каа-Хем районнуң ыяш ажыл-агый чери тиилекчиге санаткан. Эрткен беш чылдың шалыпчыларын база шаңналдарга кирген. «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле он кижини шаңнаан. Оларның аразында Балгазында чазаныкчы Сюн Лапмаа, Ак-Турутта Анатолий Бараан болгаш өске-даа мурнакчылар бар. «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле 20 кижини шаңнаан. Ында Тожудан Кол Бавы-оол, Чадаанадан Куулар Бичө-оол болгаш өске-даа шалыпчы ажылчыннар кирген. Мурнакчылар хөрек демдектери-биле кады тураскаалдыг белектерни база алыышкан.

Бистиң корр.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Оңгу беш чылдың бирги чылы — 1976 ажыл-агый чылында Чөөн-Хемчик районда хой ажылдыг «Чыраа-Бажы» совхозтуң мал ажылдакчылары, ажылчын, албан-хаакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкишаан, мал ажылының талазы-биле дараазында социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Совхоз төрүүр малдың 100 бажынга онаашпыр 90 хураганы, 80 бызааны, 75 кулунну, хой бүрүзүнден 2 кг дүктү, саар инек бүрүзүнден 1320 кг сүттү саар, күрүнеге мал ажылының продуктуларын үттн—410 тонназы, сүттү—480 тоннаны, дүктү—54 тоннаны садар, күрүнеге садар малдың ортумак деңзизин бода малды 300 кг, шээр малды 40 кг чедирер.

Совхозтуң үш салбырлары боттарының аразында чарыштыг. Чыргакы салбыры 87 хураганны, бир хойдан 2,1 кг дүктү, Хорум-Даг салбыры 87 хураган, 2,2 кг дүктү, а Чыраа-Бажы салбыры 90 хураганы, 2,5 кг дүктү алыр. Ол ышкаш сүт-бараан фермалары, саанчылар, инек кадарчылары болгаш чылгычылар база-ла тус-тузунда бедиткен хүлээлгелерлиг.

Хүлээлгени алыры дээрге ажылдың чүгле эгези-дир, ону херек кырынга күүседирде организакчы, шудургу күш-ажыл негеттинер апаар.

«Социалистиг чарыштың негелделерин, боттарынга алган хүлээлгелерин ак сеткилдиг, шудургу күүсеткен мурнакчыларны шаңнап-мактаарынга тускай шаңналдарны тургузуп бадылаан. Ону тодаргайлаарга мындыг. Хойжуларга 4, саанчыларга 3, инек кадарчыларынга 3, бызаа ажаакчыларынга 3 шаңналдар бар. Бирги черни алган хойжуга ээр, чүгениниг аът, ийигизинге УАЧД-же баар халас путёвка, үшкүзүнге дыштанылга бажыңынче баар путёвка, а дөрткүзүнге сүт тыртар машинаны бээр. Чарыштың тиилекчилерин шаңнаары-биле хуран, хол шактары, мотоциклдер, хевистер болгаш өске-даа чүүлдер хөйү-биле көрдүнген.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерде салбырларның квартал санында, а сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының, тус-тус хойжуларның, саанчыларның түңнелдерин ай санында түңнеп үндүрер.

Алдынган социалистиг хүлээлгелерин чогуур үезинде түңнеп үндүргеш, ону тус-тус кижилерге чедирери кол чүүл. Эрткен 1975 чылдың ажыл-агый түңнелдерин чоокта чаа совхозтуң парткомунга чугаалашкаш үндүрген. Салбырлар аразынга бирги черни Хорум-Даг салбыры алган, сүт-бараан фермаларындан Мажалык фермазы тиилекчи боор үнген.

СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш «Чыраа-Бажы» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың пландарын, алдынган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш тура-соруктуг ажылдап турар.

О. КАРА-САЛ.

БЕШ ЧЫЛДЫ—ДӨРТ ЧЫЛДА

Виктор Семенович Горевтиң удурткан бригадазының кежигүннери Тываның электри четкилер коллективинде оңгу беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилериниң бирээзи болган.

Бригаданың ажыл-ишчилери боттарының бар аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, оңгу беш чылдың планын дөрт чылда күүседирип аазаан. Ынчангаш ай санында онаалдаазы 125 хуудан кудулатпазын хүлээлгезинде айыткан.

Электри четкилериниң септекчилериниң сеглээн сөзү ажыл-херектери-биле карыштаны турар. Январьның болгаш февральдың эрткен баштайгы хонуктарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Кызыл районнуң Чербиде, Сукпакта кылдынган септелге ажылдарының шынары эки болгаш графикти мурнап турар.

Бо коллективте В. Каблуков, А. Зиновьев, Е. Тяжелухин болгаш өске-даа электромонтерлар планныг онаалдазын хүн бүрү ажыр күүседип турарлар.

Бо бригадага эрткен чылдың төнчүзүнде коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты тывыскан. Ол атка төлептиг болур дээш ажыл-ишчилер эки ажылдап турарлар.

Ю. ИВАНОВ

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Тоску беш чылдың доозукчу чылының база нити беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи чединишкинниг күүсеткеш, бистиң республикага социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Ынчангаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу, бирги черниң дипломy-биле шаңнаткан.

Коллективке чоокта чаа өөрүнчүг медээ келген. ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелериниң аразында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга 1975 чылдың дөрткү кварталында разрез ийиги черни ээлээш, акша-биле шаңнаткан.

Чедиишкинниг күш-ажылы дээш алган шаңналдары дагжыларны улам сорук кирип турар. Олар оңгу беш чылдың баштайгы айының планын хуусаа бетинде—январь 27-де күүсеткеш, онаалдадан ажыр 17 муң тонна хөмүр-дашты херелекчилерге берген. Февральдың баштайгы он хонуунуң планын шахтёрлар ажыр күүседип, СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айлар планын күүседир дээш сөзүн ээлен чылдарынга бүзүрелдиг.

Х. АЛАШ-ООЛ.

СЪЕЗДИГЕ ХУУДА БЕЛЭЭМ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир кады хонуктар арткан. Бо төөгүлүг болуушкунга уткуштур бистиң бригадавыстың кежигүннери күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агыйн пландарын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныжып, ону чүүлдүгзүнүн деткидивис.

Мен бодум хуумда партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүн бетинде, февральдың 20-де, бо айның планын 100 хуу күүседип, кывар-чаап материалдарының кампаазын чедип алырын хүлээнген мен.

Оңгу беш чылдың баштайгы айы, январьның планын 136 хуу күүсеткен мен. Чаа чылдың баштайгы айында чедип алган чедиишкиним мени сорук кирген. Ынчангаш СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган хүлээлгемни күүседип шыдаарынга бодум-даа, мээң эш-өөрүм-даа бүзүрелдиг!

И. ВЕНДЕРЛЫХ,
«Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазында чолаачылар бригадири.

ТУДУГЖУ ЭЖИМ ДУГАЙЫНДА

Кызыл хоорайның каът-каът тудугларында ажылдап турар бызанчыларның, дашчыларның белен эвес ажыл-ижиниң дугайында хөй-ле бижиттинген. Оларга чоң чоргаарланыр, амгы үениң чаагайжыттынган чурттаалга бажыңнарында чурттап турар кижилер ону туткан тудугжуларга өөрүп четтиргенин илередип турар.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы, хоочун тудугжу, холушкак мергежилди баштай чедип алганнарының бирээзи, мээң эжим Доңгак Чүлдүм-оолдуң дугайында маңаа чугаалакса дыым.

Доңгак Чылбай-оолович 1959 чылда Кызылга кежүп келген. Совет Армияның хүрээлеңинге шериг албаның эрттирип тур-гаш дөрткү разрядтың дашчы мергежилин чедип алган аныяк оолду тудугжулар өөрүшкү-биле хүлээп алганнар.

Тудугжу Доңгак баштайгы базымын Кызылдың 920 олуттуг № 11 школазының тудуунга эгелээн. А ооң ышты Доңгак Оннуңмаа ол тудугта хоюлуг белеткеп ажылдай берген.

Оон бээр 17 чыл эрткен. Амгы үеде Доңгак Чылбай-оолович бүдүрүлгениң хоочуну, дуржулгалыг дашчы апарган. Бо үениң дургузунда ол та чеже кижиниң күш-ажылчы мергежилге өөреткен. А ооң холу-биле кылыышкаан ажылы Кызыл хоорайда ховар. Бус-биле ажылдаар электро станциязы, өкпе аарыынга удур диспансер, «Кызыл» деп аалчылар бажыңы, № 26, 24 12 кварталдарда чурттаалга бажыңнары янзы-бүрү уругаар албан черлери... Ооң тудушкан бажыңнары хөй.

Тудугжу мергежилинге ханыышаан, кылган ажылынга ээ-харыысалгалыг, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган үлегерлиг эш Доңгак Чүлдүм-оолдуң амыдыралынга 1965 чыл уттундурбас: ол Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кирген. Ол улуг болуушкун-биле холбаштыр төлептиг эжиниске чүректиң ханызындан байыр чедиргенивисти ам-даа утпаан мен.

Доңгак Чылбай-оолович СЭКП кежигүнүнге кирип алган соонда партия организациязы аңаа агитатор болуру-биле даалганы берген. Ол хөй нитичи даалгазын ак сеткилдиг күүседип, онаашкан участоктарынга үргүлчү барып, беседаларны кылып, чурттакчыларның амыдырал-чуртталгазы-биле доктаамал таныжып келген.

А 1975 чылдың октябрьда болуп эрткен «Тыва тудуг» трестиң коммунистерниң отчет-соңгуудалыг хуралынга Доңгак Чылбай-оолович Чүлдүм-оолду трестиң партком кежигүнүнге коммунистер бир үн-биле соңгаан.

Амгы үеде Д. Чүлдүм-оол дашчының, бызанчының, бетонщиктиң, электриктиң, каңнакчының мергежилдерин чедип алган. Ол — 1973, 1974 чылдарда социалистиг чарыштың тиилекчизи, «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээниң эдилекчизи.

Бистиң бригадавыска «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжып турувуста, Доңгак Чүлдүм-оол оңгу беш чылды 4 чыл 10 айда күүседир деп хүлээлгени алган.

Доңгак Чылбай-оолович ам Ак-Довуракта. Бүгү-эвилел ужур-дузалыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда бодунуң улуг-хуузун киирип, планныг онаалдазын хүн бүрү 110 хуудан кудулатпайн келген. Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш ол бүгү күжүн, арга-дуржулгазын берип турар.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Сүт саалдазын көвүдедир

АҢГЫ-АҢГЫ ТҮҢНЕЛДЕР

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының саанчылары, инек кадарчылары болгаш өске-даа ишчилери сүт бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Ынчангаш районнуң колхозтары, совхозтары сүт саалдазын көвүдеткилээн, январьның үшкү он хонуунда ийиги он хонукка бодаарга 1585 кг хөй сүттү күрүнеге саткан.

Январьның ийи он хонуунда саттанычга деңнээрге «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы фермазы (эргелекчизи М. Луудуп) 780 кг, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы (эргелекчизи М. Алдын-кыс) 545 кг, Ленин аттыг колхозтуң Кызыл-Чыраа фермазы (эргелекчизи Конгар-оол) 300 кг көвүдеткен. Ол сүт-бараан фермалары саап турар нити инектериниң бирээзинге онаашпыр хүн бүрүде ортумаа-биле 5,3—8,9 кг сүттү саап эп турар. Бо чорук коллективтерниң ишчилери мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг чорудуп, инектерге ажаалга-чемгерилгени улам экижидип турарындан хамааржыр.

Январьның сөөлгү он хонуунда сүт саалдазы-биле чарышка дээре түңнелди чедип алгаш, «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, райпрофэвилел чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ райкомунуң фермалар аразынга он хонуктап шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Сүт саалдазын элбедир талазы-биле чарышты чамдык ажыл-агыйларда партия, комсомол, профэвилел организациялары, кодээ Советтер, колхоз, совхозтарның удуругкчулары четпес организастап турар. Оон хереэзи-биле сүт саалдазы элээн каш ажыл-агыйларда көвүдевейн турар. Чижээ, январьның ийиги он хонуунда «Чыраа-Бажы»—1200 кг эвээжеткен, «Октябрь 30 чылы» колхоз биле «Большевик» совхозта чүгле 60—160 кг өзүлделиг болган. Ол колхоз, совхозтар бир инектен-не ортумаа-биле 2,6—3,1 кг сүт саап, кудулу түңнелдиг ажылдап турар.

Бар мал чемнерин ажыглаажы ёзу-биле чарыглаап, инектерни доктаамал шын чемгерилге, ажаалга-биле хандырганы, сүт саалдазын элбедирниң үениң амгы негелдези ол.

М. СЕВЕН

Депутаттың БУЛУҢУ

ИДЕГЕЛДИ БАДЫТКААН

Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү кодээ Совединиң депутаттар өрээлинге Полит-оол Кыргысович Шаңмак-биле ужуражып, оон ажыл-ижи-биле таныжкан бис. Ол кодээ Советтиң депутаттары күүсекчи комитетке үргүлчү кээп, боттарының депутат ажыл-чорудулгазын дыңнадып турар. Бо удаада Полит-оол Кыргысович соңгукчулары-биле ээлчеглиг ужуражылга кылыр, орта холбаштыр күүсекчи комитеттиң талазындан кандыг даалгалар бээрин билип алыр дээш келгени ол.

Күүсекчи комитеттиң секретары Татьяна Кыргысовна Мандан-оол Советке чоокку хүннерде болгаш эрткен айда болуп эрткен ажылдарны таныштырып олурду. Неделе мурнунда күүскомнуң ээлчеглиг хуралы болуп эрткен. Орта ниитиниң корум-чурумун камгалаарының дугайында болгаш Арыг-Үзүү ортумак школазының өөредилге-кижизидилге ажылының дугайында айтырыгларны чугаалашканын, ол талазы-биле хүлээп алган шиитпирлерни депутатка көргүзүп, тайылбырлап берди. Ниитиниң корум-чурумун совхозтуң Арыскан салбырының девискээринде эки боор турарын, ында арагалаар, чурум үрээр чоруктар барык-ла чок апарганын, а Ниитии-Хем талазында байдал ындыг-ла эки эвес болуп турарын депутатка дыңнаткаш, ол шиитпирлерни күүседир талазы-биле округунга кандыг ажылдарны чорударын Татьяна Кыргысовна чугаалады.

Полит-оол Кыргысович Шаңмактың аалы совхоз төвүнден барык 20 ажыг километр черде. Ынчангаш ол кодээ Советке келгеш, эрткен хонуктарда чаа-чаа чүүлдерни билип алгаш, соңгукчуларынга таныштырып берип турар. Бо удаада ол күүскомнуң шиитпирлерин болгаш өске-даа солун чүүлдерни соңгукчуларынга чугаалап бээр.

Депутат эрткен чылын болуп эрткен сессияларның материалдарын соңгукчуларынга таныштырары-биле чергелештир, оларның мурнунга бодунуң ажылының дугайында отчётту база кылган. П. К. Шаңмак депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседипшаан, бодунуң харысалгалыг ажылын кызымаккай күүседип, төрээн совхозунга чыл бүрүде хой малды өстүрүп, совхозунуң экономиказын хөгжүдеринге идепкейлиг киржип келген. «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» Хоойлунуң негелделеринге дүүштүр ажылдап турар. Ында депутат кижи күш-ажылга үлегерлиг болурун база айыткан. Ол негелдеге дүүштүр эш Шаңмак болгаш оон өг-бүлези чарышка бирги олуругда чоруп келген.

Найыралдыг, аас-кежиктиг өг-бүлениң чедиишкиннерин харааzында түңнелдер бадыткаар. Эрткен тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде эки көргүзүглерни чедип алган. Ол чылдарның иштинде совхозунуң хой малынга 2354 хураганы немей өстүрүп берген.

Ол өг-бүлениң ажыл-ижи бо хүннерде улам харысалгалыг, хайнышкынныг апарган. Ышкаш малдың болдаашкыны кидин турлук чоруп турар. Олар чайгы-даа баш хураган хоратпас дээш туржуп турар. Орта баш удур белеткел ажылын чорутк ан. Чаш хураганнарны менди өстүрериниң талазы-биле Анай Андреевна Шаңмак чүгле совхозта эвес, районда дуржулгалыг мурнакчыларының бирээзи.

Депутат Шаңмактың өг-бүлези СЭКП-ниң XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжкаш, 1976 чылда бедиткен хүлээлгени алган. Төрүүр 100 баш хойдан 102 хураганны, бир хойга онаалтыр 3,5 кг дүктү кыргып алырын, 2 тонна бүдүк-бүрүнү, 10 тонна сигенни, 12 тонна одекти белеткеп алырын, кыштагда кажааларны болгаш чурттаалга бажыңын октябрь айда септеп алырын хүлээнгеннер.

Полит-оол Кыргысович школачы чылдарында-ла мал ажылынга сонуургалдыг чораан. Ада-иези малчыннар болганы-биле олардан мал ажылын өөренип алган. Мурнакчыларның арга-дуржулгазын ажыглап, ажылынга кызымаккай чорук-биле ол мергежилдиг хойжу апарган. Совхозтуң алдарлыг, ат-сураглыг кижилериниң одуруунда кирген.

Депутаттың соңгуткан округунуң соңгукчулары малчыннар болганы-биле оларның-биле оон харылзаазы барык доктаамал. Бот-боттарының ажыл-ижин-даа сонуургажып, арга-дуржулгазын-даа солчур үелер тургузаар. Сиген белеткелиниң, хой кыргылдазының, чуулдазының үезинде чыгдып келген үелерни ажыглап, депутат ынчан тайылбыр-массалыг ажылдарны кылып турар. Соңгукчуларының депутатка киирген чагыын ёзугаар автолавка ажылын чорудуткан, ол округтуң девискээринде малчыннарның бараан хандырылгазы экижээн. Малчыннарның школа назылыг уруглары шупту өөренип турар. Совхозтуң дирекция черинин талазындан малчыннарның амыдыралынче кошкак кичээнгей салып турарынга эш Шаңмак эптешпейн келген. Ол дугайында шүгүмчүлелдиг кодээ Советтиң сессиязының болгаш партийжылг эге организациязының хуралынга кылган. Оон кылган шүгүмчүлелдерни ёзугаар ажыл боттанып эгелээн.

Депутат — күрүне ажылдакчызы, чоннуң бүрүн эргелиг төлээзи. Депутатты Советке соңгуп тура, соңгукчулар аңаа бедик идегелди берип, бистиң чагыгларывысты, ... бүрүн күүседип шыдаар дээрзин илередип турган. Ындыг бедик идегелди депутат бүрүзү төлептии-биле күүседир ужурлуг. Полит-оол Кыргысович Шаңмак соңгукчуларының аңаа берген бедик идегелин төлептии-биле бүзүредип, бодунуң хой-ниити хүлээлгезин ак сеткилдиг, кызымаккай күүседип турар.

Ш. КАНДАН.

ДААРАНЫКЧЫ-ДЕПУТАТ

ЧУРУКТА: Кызылдың даараныылга фабриказының даараныкчызы, хоорай Совединиң депутады В. Донгак.
М. ОЧУРНУҢ фотозу.

Үе, үе! Кайгамчык-ла шапкын-дыр сен!
Согуннаадыр буруңгаарлап бар-ла чор сен.
Ужуур улуг, саттып четпес ажыл-иштиң
Чогуп турар, ханып турар үези сен.

Шынап-ла, үе-шаг-биле кады амыдырал улам буруңгаар хөгжүп, улам-на нарыыдап, чаа-чаа болуушкуннар-биле долдунуп, ооң-биле кады кижилерниң амыдырал-чурттаалгазы, арга-дуржулгазы хүнден хүнче байып орар. Кижилер — амыдыралдың чаяакчылары. Кайгамчык бүдүштүг кижилер бистиң аравыста ажылдап, чурттап чоруур. Оларның чаагай мөзү-шынарын, эвилеңээдек аажы-чаңын кижи магадап ханмас. Ындыглар ажыл-ишчи чоруу, дузааргак, хүндүлээчел чаңы-биле аш-өөрүнүң кичээнгейин дораан-на хаара тудуп келир. Амыдыралга ынак, кылыр ишке шалып, тудунгур, амгы үениң негелдези-биле чурттап чоруур бо хүннүң маадырларының овур-хевири ындыг болбас арга чок!

Бистиң үениң шапкын хөгжүлдезиниң, чаагай иштиң улуг деңнели-биле шак ындыг кижилер чонунуң мурнунга улам-на соруктуг, төлептиг кылдыр көстүп турар. Ынчангаш бис ындыгларга чоргаарланып, өөрүп чоруур бис. Ам оларның чамдыктарының амыдырал, ажыл-херээ-биле номчукчуларны таныштыраалы.

Кызыл хоорайның аңы заводунуң хоочуннарының бирээзи Тамара Степановна Бекшаева ол бүдүрүлгеде 15 чыл ажылдап турар. Идик быжыкчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы. Хоорай Совединиң депутадынга ол эрткен соңгулдада соңгуткан. Хууда планын ай санында 125—130 хууга күүседип турар.
ЧУРУКТА: Т. Бекшаева.
А. МОНГУШТУҢ фотозу.

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА МАКТАЛ

Кижи өзер, кидис шөйлүр. Каш чылдар мурнунда Күнгүртүгде Дудуп ашактың Нюразы бичии уруг турган. Ам дээрге, Тере-Холде эң сураглыг кижилерниң бирээзи, эрес малдың — сарлыктың ээзи апарган. Ол дээрге, дошкуун-оглаа, калыр-берт даглар, сыннар бажы тевер, торлур, моондакталыр чүвези чок мал. Оларны кадарган малчыннар-биле ужуражып чугаалажыры белен бергениннер. Сарлыкчылар аалдарынга белен-селен машина чедип шыдавас.

Нюра Бар-Хоо мээң шаандан тура билирим Үстүү-Балыктыгда ажылдап, чурттап, төрээн чонунга бараан болуп чоруур болду.

— Сарлык малды азырап өстүрери өске малдардан онзагай болгай, дуржулгаңны чугаалап берүңерем — дээримге, Нюра Дудуповна шала хүлүмзүрүй каапкаш:

— Мээң чаа солун чүү боор, өске малчыннардан өөренип алган кижи-ле болгай мен — дээш чугаазын уламчылай-дыр. — Сарлыкты ажаап өстүрери белен эвес, тайга, сынарже чүткүүр, ужур чок дошкун мал-ла болгай. Шагның кайы-даа үезинде хайгаараваc болза, чидип, үстүп-даа чорутулай баар. Оолдап турда кыштаг чоогундан ыратпас. Чаш бызааларын 2—3 хонук иштинде чылыг кажаага тургузуп, ооңгаа эмзирерге кончуг мандывычал болур. Камгалал эмин ижиртир болза база таарымчалыг.

Нюра Дудуповна амыдыралче базымнарын чаа кылып чоруур, чүгле 23 харлыг малчын-дыр. Ол 1970 чылда аныяк оол Балчыр-биле өг-бүле туткан. Амыдыралга чалгынналган аныяктар ол-ла чылын сарлык малдар күзелин колхоз баштаар черинге илереткен. Чаагай үүлениң бо тургузукчулары сарлык хүлээп алгаш, оларның бажын хоратпас дээш амыр-дыжын бодавайн, ак сеткилдиг ажылдап келген. Олар сарлык кадарган баштайгы чылында төрүүр чүс сарлыкка онаалтыр сезен беш бызаа алчалыг болган.

Ат-сураглыг малчын болуп, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады болгуже чедир-узун эвес. Беш чыл эрткен. Ол үениң дургузунда чону-биле эп-найыралдыг, бичии сеткилдиг, топтуг-томаанныг, төлептиг чоруун чаңгыс чер чурттугларынга көргүзүп шыдаан. Беш-ле чылдың иштинде 700 ажыг сарлыкты колхозунга өстүрүп берген.

Шынап-ла оларның кызымаа аажок. Кежээниң мурнунда мактал дээр болгай. Балчыр биле Нюра олар арга-дуржулганы боттары-ла тывар боор, ам-даа чаа-чаа чедиишкиннерлиг болур. Оларга терезихилчүлер идегээр-даа, чоргаарланыр-даа. Нюра Бар-Хоо чонунуң идегелин күүседир дээш моон соңгаар улам эки ажылдаар күзел-соруу хайныгып чоруур.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң 1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиннииг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалын таныжып, аңаа сорук киргеш, депутат Нюра Бар-Хоо чаа хүлээлгени алган. Төрүүр чүс сарлыкка онаалтыр 90 бызааны алырын, кыштаг чаңгыс-даа баш мал хоратпазын бызыы-биле шиитпирлээн.

Аныяк коммунист, депутат Нюра Дудуповна Бар-Хоо соңгукчуларының чагыгларынга дыңнангыр, ол дээш сагыш човангыр кижи. Кажан соңгулда мурнунуң хуралынга Күнгүртүг суурнуң чурттакчылары-биле ужуражып турда, Нарын биле Тере-Хөл аразының оруун аштаарын организастаар дугайында соңгукчулар чагыг киирген. Колхоз баштаар чери ону күүседир дээш шиитпирлиг хемчеглерни алганының ачызында, ол ыланггыя ол орук-биле кывар-чаар материалдарны чыын доктаамал сөөртүр апарганындан колхоз эрткен чылын 1974 чылдан 890 ажыг тонна сигенни хойну белеткеп алган. Амгы үеде мал чеми бүгү кодан-аалдарда чедиртинген, кыштаглаашкын организастыг чоруп турар.

Нюра Дудуповна Балыктыгда хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы. Ол малчыннар ортузунда эң эки культурлуг чурттаалга дээш социалистиг чарышты организастаан. Балыктыгның малчыннарының аал-оранынга баар болзуңарза, өглерниң культуразы эки, хлебти боттары быжырып турар. Оон ыңай депутат Бар-Хоо партия комитединиң даалгазын ёзугаар агитатор хүлээлгезин багай эвес күүседип келген. СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин малчын өрегелерге тайылбырлап турган. Аныяк малчыннар сарлык өстүрериниң хууда беш чыл планын 1975 чылдың октябрь айда күүсеткен. Олар чүгле эрткен чылын безин 180 сарлыкты колхозка немей өстүрүп берген.

Сарлыкчы өг-бүле оңгу беш чылдың планын 4 чыл 7 ай иштинде күүседирин хүлээнген.

К. ХЕРТЕК.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Саглы кодээ Совединиң депутады Е. Н. Ооржак — аныяк специалист кижи. Ооң тускай мергежили — эмчи. Екатерина Ооржакка онаашкан ажылынга хамаарыштыр айтырыг салырымга, ол мынча диди:

— «Бүгү-ле эки чүүлдү — бистиң уругларывыска!» — совет чурттуң хоойлузу ындыг. Саглының Кызыл-Тей суурда уруглар бүгү талазын дески сайзыралын бээринге улуг сагыш салып, таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Колхозчуларның уруглары ясли-садта омак-хөглүг өзүп турар. Мээң харылзаам турар участогумда кол чүүл — бичии чаштарның аарый бээринге удур ээлчеглиг тарыышкыннарны кылыр, оларны хүн бүрү шинчип, хайгаарап ап, ажылдаары болур.

Е. Ооржак дөрт чыл мурнунда Кызылдың эмчи училищезин дооскаш, ортумак эртемниг эмчиниң дипломун холга алгаш, төрээн суурунга чедип келген. Ол ажылдап эгелээниниң баштайгы чылында-ла чаштарның кадыкшылын хайгаараар эмчи сестразының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, даандырган үүле-херектиң ужу-шиин билип, аныг-бүрү аарыгларны тодарадырының аргазын шиңгээдип апкан.

Бичии кижилерниң аажы-чаңын билип алыры кончуг берге. Ынчалза-даа чаш кижиниң психологиязын доктаамал өөренип, чыл санында немчиеп ап турары арга-дуржулга бо эмчиге дузалап турар. Аныяк эмчи келир үениң салгалының кадыкшылын камгалаар херекке билиг, мергежилин харам чокка берипшаан, сагыш-сеткилдиг, чогаадыкчы ажылдап, аарыгларга удур демиселдириниң боттуг хемчеглерин ап турар.

— Ам удавас ажыттынар партияның XXV съездизи бистиң чуртувуска кадык камгалалының моон соңгаар хөгжүлдезиниң сорулгаларын айтыр. Партияның политиказы чоннуң үнелиин эрге-ажыктарын илередип турар болганда, ону ажыл-херек кырынга күүседириңден өске бедик харысалга турбас. Шынарының оңгу беш чылында мергежилимни бедиткиишаан, улам кызып ажылдаар мен — деп, ол чугаалаар болду.

Эмчи Екатерина Нурзутовна чүгле эмчи хүлээлгези-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол Саглы кодээ Совединиң № 10 округунуң депутады болбушаан, хой-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип турар. Чоокта чаа Хандагайтыга болуп эрткен улусчу чогаадылга фестивалынга Саглының тааңчылары Катя Ооржактың өөрү колхозчу бот-тывынгыр уран талантылыглар бирги черни ээлээн.

Шынап-ла сагылыылар ажылдап-даа, дыштанып-даа, ырлап-хөглеп-даа билир. Депутат, хой-ниитичи, эмчи Е. Н. Ооржактың аңаа киирип турар үлүү улуг.

Чонунга бараан болуру — аас-кежиг. Эмчи кыстың эң күзели-даа ындыг.

Д. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: Е. Н. Ооржак.
О. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитеди черлер Советтериниң удурттур ажылдакчыларының политиктиг билиин болгаш хамаарышкан ажылынга мергежилин бедидер талазы-биле хемчеглерни ап чорудуп келген. Оларның-биле семинарлар эрттиреринден аңгыда, совет тургузуг өөренир чыл хуусаалыг школаны тургускан. Ында райкүүскомнуң кидинстер эргелекчилери, албан организация черлериниң удурттукчулары, хоорай болгаш кодээ Советтериниң күүсекчи комитеттериниң даргалары база секретарьлары өөренип турар.

Бо чылын ол школаның өөредилгези райкүүскомнуң баштаан программазын ёзугаар чоруп, кичээлдерни айыткан хуусаазында эрттирип келген. Оон ээлчеглиг кичээли Арыг-Үзүү кодээ Советке болуп эрткен. Кичээлде ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Д. С. Күжүлээ удуртуп эрттирген. Ол кичээлге Арыг-Үзүү кодээ Советтиң күүсекчи комитединиң ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди күүском даргазы эш Оюн кылган. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында ук ажыл-агыйның директору эш Гончарюк илеткээн. Илеткел кылган эштерниң Советтиң болгаш совхозтуң ажыл-чорудулгазын канчаар удурттуп турарын чугаалааны дыңнакчыларның арга-дуржулга солчулгазынга ажыктыг болган.

Школаның дыңнакчылары кодээ Советтиң организастыг-массалыг ажылы-биле, ылангыя херек эгелелдерин канчаар тургусканын таныжканнар. Чыл хуусаалыг школаның дыңнакчылары кодээ Советте депутаттың өрээлин сонуургап көргеннер. Ында депутаттарның доктаамал комиссияларының, хой-ниити организацияларының ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалдарны корууштуг шимеп берээн. Аңаа кире бээрге кодээ Советтиң девискээр чуруун улуг самбырада кылгаш, азып каан. Сайгылгаан кыпсыр кожууннуң бозыптарга, суурларның школаларын, клубтарын болгаш янзы-бүрү бүдүрүлгелерин, албан черлерин, чурттаалга бажыңнарын, кудумчуларын тодарадып турар бичии-бичии янзы-бүрү өңнүг сангыылгааннар чырый бээр. Кол корууштуг черинде улуг баштыкчы. Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң чуруу аскан. Өрээлдиң үш талакы ханазында үш ангы стендилерни кылгаш аскан. Бир стендиде депутаттарның фото-чуруктары шимдеп хоолаан, шевергин азып каан. Ында депутаттарның кылган ажылдарын бижээн документилерлиг папкаларны депутат бүрүзү-биле кылган. Даразында стендиде доктаамал комиссияларның ажылынга тураскааткан. Комиссия бүрүзүнүң түс-түс аттарын бижээш, оларның 1976 чылда кылып чорудар ажылының планын болгаш кылган ажылдарының документилерин шыгжаар папкаларны база делгеп көргүскен.

Хой-ниити организацияларының ажылынга хамаарышкан стендини база шак ынчаар кылган. Депутат өрээлинде депутаттарның ажыл-чорудулгазынга эргелиг чугула номнарны, литератураларны делгеп каан. Депутаттар, доктаамал комиссияларның кежигүннери, хой-ниити организацияларының удурттукчулары аңаа келгеш, боттарының ажыл-чорудулгазынга херек чүүлдерни билип ап турарлар. Оон ыңай ында кодээ Советтиң күүсекчи комитединиң 1976 чылда кылып чорудар ажылының планын болгаш Советтиң шиитпирлерин көскү черге азып кааны корууштуг. Ол бүгү совет тургузуг өөренир школаның дыңнакчыларынга солун болган. Ол кодээ Советтиң үлегери-биле чамдык Советтерде депутаттар өрээлин тургузуп эгелээн. Шагаан-Арыг хоорай Совединиң күүсекчи комитеди ындыг өрээлди чоокку хүннерде ажыдар.

Ол ышкаш ажыл-агыйның практиктиг ажыл-чорудулгазынга ажыктыг кичээлдерни моон соңгаар-даа эрттирери Советтер ажылдакчыларының школазының программазында кирген. Шак ындыг практиктиг ажыл-биле холбашкан кичээлдерни эрттирип турар болза, чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттериниң ажылдакчыларының Советтер ажылынга мергежилин бедидеринге, мурнакчы арга-дуржулгаларны нептерединге дыка-ла ажыктыг.

К. КҮЖҮГЕТ.

АДЫН СЫКПАС

Моңгун-Тайга районда «Малчын» колхозтуң аныяк хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Чечек Сааяевна Мандыычы тоскуу беш чылда алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Ч. С. Мандыычы «Малчын» колхозтуң дуржулгалыг хойжуларының бирээзи. Кара-Ховуга хой кадарып эгелээн баштайгы чылын Чечек сактып келгеш, ам харын-даа каткызы келир.

— Хой кадарып киргенивистиң эге хүннери уттундурбас. Ылангыя кыжын хойларывыс азып турлаар ирги дээш бүдүн дүне дургузунда кажаа ниитин каш-даа катап үнүп барып бакылаар бис. Шала часкаар суг мал чеми эвээжеп эгелээрге, даарта дораан-на төрүп каар ышкаш сагындырар. Сагыш-сеткил дүвүреп холзеп үнер. Кыштың төнчүзү чок кылыныр келир — девидеңнииг-ле турган ийин — деп, Чечек Сааяевна чугаалаар.

Сагыш човаашкынның дүвүреңниг үези эрткен. Аныяк хойжу Чечек Мандыычы ам — тоскуу беш чылдың шалыңчызы, колхозунда хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Чүс баш хойга онаалтыр хураган-даа алыр, бир баштан дүк-даа кыргыыр талазы-биле бодунуң хуреэниң ёзулуг мастери болу берген.

Малчын шынарның болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң оңгу беш чылынга баш удур хынамчалыг белеткенип, хойнуң продуктулуг чоруун бедидеринче угланган хемчеглерин планнап, одар-белчиирни шын хуваап, хамаарышкан ажылынга харысалганы бедиткен.

Хойжу Ч. С. Мандыычы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның кежигүнү болбушаан, Каргының № 77 соңгулда округунуң депутады хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгукчуларының чагыгларынга кичээнгейлиг, негелделиг чоруун көргүзүп келген.

Ч. С. Мандыычының кодан-ында амгы үеде 304 төрүүр хой бар. Оларның шыдал-деңнели эки.

Хойжу-депутат Ч. С. Мандыычы СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур шынарның бешки чылының баштайгызында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин эрестиг күүседип, мурнакчы малчын дирткен адын сыкпайн ажылдаарынга бүзүрелдиг.

«Малчын» колхозтуң баштаар чери хойжу Ч. С. Мандыычының үре-түңнелдиг үлегерлиг эки ажылын үнелеп, оң өртектиг бараан, хүндүлүг бижиктер-биле хой удаа шаңнаан.

Чечек Сааяевна соруулдашкан чыыжынга үргүлчү соруу кыптыгып, амыр-дыжын харам чанмайн ажылдап чорууруундан аңгыда, хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, алыс боду депутат кижи болгаш, чоннуң амыдырал-чурттаалгазынын экижидеринче угланган күрүне ужур-дузалыг улуг херектерни чедиишкиннииг шиитпирлежип чоруур.

— Совет депутат болуру — бедик хүндүткел болгаш харысалга. Чүге дээрге бистиң ниитилелде депутатка күрүне эрге-чагыргазын башкарар, оон тура-соруун болгаш сонуургалын илередир кылдыр чоп аңаа эрге берген — деп, хойжу-депутат Ч. Мандыычының чугаазы долу үнелезиниг. Чүге дизе депутат кижи чоннуң эрге-ажыктарының талазында, оон күзел-бодалының илередикчизи дээрзин Чечек Сааяевна эки билир.

С. ДАҢЗЫ.

ЧУРУКТА: Ч. С. Мандыычы.
М. АЛЕКСЕЕВТИҢ фотозу.

Төрээн чуртувуста

АЛМА-АТА. Казахстанның найысылалында политиктиг болгаш техниктиг-экономиктиг билиглерни өөрениириниң улусчу университеди амыдырал химиязының заводунда ажыттынган. Ол дээрге казах найысылалдың чүс дугаар ындыг өөредилге чери-дир. Оон политиктиг болгаш экономиктиг ийи факультеттеринде бүдүрүлгениң чүс ажыг мурнакчылары өөренип эгелээн. Университеттиң программазы ийи чыл хуусаалыг тургускан. Амгы үеде ындыг улусчу университеттерде 40 муң хире алма-аталыглар өөренип турар.

• • •

ТИРАСПОЛЬ (Молдав ССР). Шуткуга машиналары кылыр заводтуң эптекчи-слесарьларының бригадири Семен Куколга хары угаа ийи шаңналды тывыскан. Олар — «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» болгаш «Молдав ССР-ниң тергиин культура ажылдакчызы» деп демдектер-дир. Ол ук бүдүрүлге черинде чээрби чыл ажылдаан болгаш ол хире үе иштинде ырлап келген. С. Куколдуң бот-тывынгыр уран чүүлге киришкениниң түңнелинде ол 29 хүндүлел бижиктер болгаш дипломнар-биле шаңнаткан.

• • •

МИНСК. БССР-ниң Эртемнер академиязының институду чаа хевирниң — минерал-гуминниг чемишчидигени кылып тургускан. Ындыг чемишчидигени ажыглаарга, гектардан-на 4—6 центнер тарааны, 30 центнер картофельди немей алыр аргалыг. Ол чорук «дүжүт витамининиң» чаа шынары-биле холбашкан. Ол чемиштиг чүүлдерни бүдүн-чартык — ийи ай иштинде чоорту нептередир аргалыг. Ынчангаш минералдыг чемишчидигелерниң ажыглаттынар хемчээли 25—30 хуу улгадып турар-дыр.

• • •

АШХАБАД. «Совет Туркменистан» колхозтуң радио белдириниң ажылдап эгелээр аалгазы февраль он дөртте бир муң катап чаңгыланган. Республиканың ногаа ажылдыг эң дээре ажыл-агыйынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы маадырлыг чорук дээш» тураскаал демдээн тывысырынга ол юбилейжи дамчыдылгазын тураскааткан. Колхозтуң радио белдири ам он чыл ажылдап турар. Суурнуң сураглыг кижилери, а ол ышкаш ажылчылар — лекторлар, политиктиг тайылбырлакчылар, юристер, эмчилер-даа ооң микрофонунга үргүлчү чүве чугаалап турар.

• • •

ТАШКЕНТ. Кино тырттырарынга хандыкшылдыгларның Узбекистанның найысылалында бир-ле дугаар фестивалы Ташкентиниң агрегат заводунуң студиязының тырттырганы «Хоочуннарның тайбың ажыл-ижи» деп фильм-биле эгелээн. Ооң кол-ла темазы — күш-ажылчы кижи. Ол көрүлдеде 20 улусчу студия киржип турар. Ол ышкаш Казахстанның, Киргизияның, Таджикистанның киного хандыкшылдыглары база-ла солун ажылдарны бараалгадып турар.

• • •

ОДЕССА. Дониисх суурда мебель бажыңы ажыглалга кирген. Ол дээрге областа эң улуг дээн мебель садыы-дыр. Колхозчулар оон янзы-бүрү гарнитурларны, бажың эт-херекселдерни шилээп ап турарлар. Садыг алыкчы дилээзинде айыттынган кандыг-даа мебельди чагыдып ап болур. Оларны район азы областың төрүүнден дораан-на эккеп бээр. Бо чылын кодээ черлерже ындыг дөрт чүве садыглар 12 миллион рубльдиң барааннарын садар.

• • •

РЯЗАНЬ. Рязань ГРЭС-тиң баштайгы агрегадының ажылдап эгелээн үезинден бээр он миллиард киловатт-шак электри энергиязын февраль он дөртте ажылдадып үндүрген. Ооң-биле СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр ол коллективтиң алган хүлээлгези күүсеттинген.

• • •

ТЮМЕНЬ. Барыын Сибирьниң нефтичилери чыл эгезинден бээр 20 миллион тонна нефтини казып тыпканнар. Эрткен чылын ол ижин хемчээлдиг суук оттуглар чүүлдү казып тыпарында оон он хүн хөй үе үнген.

КРАСНОЯРСК УКСААЛЫЫН ӨСТҮРЕР

Тес-Хем районунуң «Чодураа» колхозу чаа тургустунуп турда тыва уксаалыг хойлуг турган. Ынчан хой ажылындан орулга алыр чаңгаан чок, харын каржалыг болуп, колхоз чылдың-на өреден үнмейн турган болгай. Бир хойдан-на 0,5—0,7 кг дүк кыргып алыр, а чамдык кодааннарның көргүзүглери оон-даа куду болуп турганын ам-даа уттпаан мен.

Удавааңда республиканың дуржулга станциязындан тускай эртемниглер келгеш, колхозтуң кара баштыг ак хойларын тускайлап ускеш, чиңге нарын дүктүг алтай уксаалыг кошкарлар-биле хайнактап, тарып боозадыр ажылды чоруткан.

Чажырып канчаар, баштай бергелерге таваржып турдувус. Ажылга мергежиливис шоолуг эвес, чаа төрүттүнген чаш хураганнар бистиң чериниң байдалынга таарышпас, ынчангаш оларны азырап, чемгерери элээн берге боор чүве чораан. Оон аңгыда, ынчан колхоз мал чеми белеткевес турган. Кылып алза-даа, эвээш хемчээлдиг болур. Ынчангаш чедишпейн баар. Ынчалза-даа ол бергелер чоорту ажып эртинген. Малдың кажаа-хоразын аргыдып, септеп, чылыглап, мал чемин четчири-биле белеткээн. Ам, ниити байдал экижип келгенде колхоз чылда кирип алыр бүгү орулгазының 70 хуузун хой ажылындан ап турар апарган.

Колхозтуң хойжуларының, тускай эртемниглериниң кашчыл уламчылыг чорудуп келген ажылы хадас барбаан. Колхозтуң бүгү хоюнуң 90 хуузун чиңге нарын дүктүг болгаш чартык нарын дүктүг кылдыр өстүрүп алдывыс. Оон түңнелинде хойжу бүрүзү ажылынга мергежип, чүс хойдан-на 90-дан 126 чедир хураганны камгалап, хой бүрүзүнден-не 2,5-ден 3 кг чедир дүктү кыргып ап турар болу берген. Дүк талазы-биле чамдык хойжуларның көргүзүглери оон-даа бедик.

Ажыл-агыйның тускай эртемниглери ынчап багай эвес ажылдап, биеке, хойжуларга улуг дузаны көргүскеннер.

Соолгу үеде бистиң колхозтуң хой ажылы мурнуку дег эвес апарган. Ам кодааннарда кандыг-даа уксааның бар. Шупту холушкак. Тыва, алтай, красноярск уксааның хойлары каттышкаш, шуут «кожарарып» калган. Оон тыптып каап турарының чылдагааны болза, чамдык хойжулар тураазаан-на кошкарын коданга «борлап» арттырып алгаш, ону хойга салып турары. Ындыг эдержилгениң түңнели кандыг болуру билдингир болгай. Аңаа чижек кылдыр бистиң колхозта чамдык мурнакчы хойжулары безин хойну тарып боозадыр ажылды чорудуп турда-ла, хойга кошкарлар салып тургаш, апрель-май айларда база боздадып, чүрүм үреп турар чоруктар чаңчыл болуп бар чыдар.

Мен бодап көөрүмге, бистиң бо черге, хойну красноярск уксааның кошкарлары-биле хайнактап, тарып боозадыр ажылды кол болдургаш, колхозка хой ажылын баштай сайзырадып турганы ышкаш ажылдаар болза, хой продукциязын хойдан ап болур деп бодаар мен. Чүге дээрге красноярск уксааның хойларын бистиң ажыл-агыйывыстың байдалынга өстүрүп болур арга бар. Оон-биле чергелештир чамдык хойжулар тыва, сарадже уксааның хойлары эки деп турар. Ол хирезинде хойларын көөрге, чиңге нарын дүктүг кошкарларының хайнактары болуп турар. Ындыг хайнактарының дүгүнүң дензизи аар болгай. Мындыг чижектерни Эрзинде «Чаа орук» биле Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозтардан көрүп болур.

Мээн хууда саналым бо: кандыг-даа уксааның малын эки ажаар, чемгерер болгаш оон кажаа-хоразын таарымчалыг, эки байдалга тургузар болза, оон хой дүктү ап, оон чаш төлүн мендиг камгалап ап болур. Ындыг болза-даа красноярск уксааның хойлары дүк-даа, дензи-даа талазы-биле өскелеринден артык деп бодаар мен. Оон хураганнары безин эки. Он хонган соонда өтказ кире боор, өзүүчел, чем дилевес. Соокка шыдамык, бедел дарбас.

Ш. СЕРЕН,
хойжу

«Ш ы н н ы ң»

материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Эрткен чылдың июль 26-да солунга Б. Ирегиттиң «Таарымча чок» деп эгелиг чагаазы «Пассажирлер саналдап, шугумчулеп, сүмелеп тур» деп рубрика адаанда болук материалдар аразынга парлаттынган. Республика найысылалының № 4 микрорайонунда чурттакчы чон хой, автобустар чедишпейн турарын ында бижээн.

Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң амыглаа киржилгениң начальниги В. Бабининниң тус чүүлге хамаарыштыр редакцияга дыңнадыганы:

Солунга парлаттынган чүүлдү киидиске чугаалашкан. Авторнуң чагаазында саналдап турарын ёзугаар № 15 автобустарның маршрудун эмнелге хоорайынга чедир чоруур кылдыр узаткан. Чамдык автобустарда билет бээр касса аппараттарын үрелик деп бижээнин. Оларны чаа аппараттар-биле солаан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

ПОЛЬША: улустуң амыдыралында чугула болуушкун

Эрткен неделяда Польша Улус Республиканың сеймин ПУР-нуң конституциязынга өскерилгелер дугайында хоойлуну хүлээп алган. Ооң-биле элээн каш чылда үргүлчүлээн, дыка чугула ажыл доозулган. Ол ажылды сеймниң чүгле тускай комиссиязының кежигүннери эвес, харын-даа улусчу Польшаның барык бүгү ажылчы чоннары киришкен деп болур. Конституцияда чаартылгалар чурттуң ниитилел хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазын көргүзер. Польша күрүнениң келир үеде сорулгаларын конституция бодузу-биле тодарадыр болгаш ооң-биле холбаштыр польша хамаатыларның эргелерин база хүлээлгелерин айтыр ужурлуг.

ПУР-да күштүг боор келген конституцияны 1952 чылда хүлээп алган. Ол коддуунда-ла бодунуң политиктиг болгаш эрге-шилээ чүүлдерин хевээр арттырган. Ынчалза-даа социалистиг орук-биле чээрби беш чыл иштинде хөгжүлдениң дургузунда Польшаның амыдыралынга улуг чаартылгалар болгулаан. Эрткен чылдың декабрь айда болган ПКРП-ның VII съездизиниң документилеринде ол дугайын көргүскен. Бо хүннерде Польшада күрүне «бүрүн-биле социалистиг овур-хевирлиг боор турары» съезд демдеглээш, чуртка бүрүнгаар хөгжүлделиг социализмни тургузарының сорулгазын салган. Ынчангаш Польшаны мурнунда улусчу демократияның күрүнезин кылдыр тайылбырлаан турган болза, ам конституцияда: «Польша Улус Республиказы дээрге, социалистиг күрүне болур» деп, бижиирип саналдаан турганы черле билдингир-дир. Ол чорук политиктиг улуг ужурлуг, тоогулуг факт барымдааны көргүзүп турар.

Арткан эдилгелер конституцияның аңгы-аңгы чүүлдеринге хамаарылгалыг боор турза даа, олар шупту ниити идеяга каттышкан чүүлдер болур. Ындыг ниити идея дээрге, социалистиг күрүнениң бөгүнгү болгаш келир-даа сорулгаларын тодарадыры, ооң политиктиг амыдыралын органызастаарын, ниитилелдиң овур-хевирин болгаш ооң кол кезээ — өг-бүлениң байдалын, а ол ышкаш кижи бүрүзүнүң эргелерин, хосталгазын болгаш хүлээлгелерин тодарадыры боор турар.

ПУР-нуң кол хоойлузунда «социализм тургузуушкунунга ниитилелдиң кол удуртукчу күжү Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязы болурунуң дугайында чүүлдү немээн. Польшаның коммунистериниң боттарының партиязының удуртукчу ролю дээрге, ооң улуска болгаш чуртту улам хөгжүдериниң херээнге бараан болуру кылдыр көрүп турарлар. Кодекс социалистиг ёзу-биле чаартырып үргүлчүлээринче угланган ПКРП-ның политиказын ол конституцияда быжыктырган. Социалистиг демократияның хөгжүдериниң дугайында чүүлдү база киирген.

Конституцияның чаартылгаларында ол ышкаш күрүнениң даштыкы политика талазы-биле сорулгаларын база тодараткан. «Польша Улус Республика бодунуң политиказын боттандырып чорударда польша улустуң эрге-ажыктарынга, ооң суверенитединге, хамаарышпас, айыыл чок чоруунга, тайбынче удуртулга болдурбушаан, хосталганың база демниң куштеринге эп-сеткил каттыштырарының алдарлыг чаңчылдарын барымдаалаар. Совет Социалистиг Республикалар Эвилели болгаш өске-даа социалистиг күрүнелер-биле найыралды, кады ажылдажылганы быжыглаар, аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле харылзааларны тайбың кожа-хелбээ дугуржааннарының болгаш кады ажылдажылганың принциптеринге үндезилеп чорудар» — деп, конституцияның чаа чүүлдериниң бирээзинде чугаалаан турар.

ПУР-нуң сеймниң конституцияга чаартылгаларны хүлээп алганы — польша улустуң амыдыралында политиктиг улуг болуушкун. Оларда социализм тургузуушкунунга польша ажылчы чоннарның канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерин чүгле көргүзүп турар эвес, харын-даа оларны оң дээштиг чугула чүүл-биле — чурттуң чаартылган кол хоойлузу-биле чепсеглээр. Олар ооң дузазы-биле бүрүңгаар хөгжүлделиг социалистиг ниитилелди тургузаары дээш уро-тулчулдаг демисежир.

БҮГҮ ИСПАН УЛУС-БИЛЕ КАДЫ

Улустуң күчүлүг шимчээшкини Испанияда чаңгыс-даа хүн соксаваан. Ажылчы чоннар чыскаалдарын, интеллигенциязы болгаш ажыл соксадыышкыннарын кылбышаан, боттарының амыдыралчы үндезин негелделерин хандырарынче чуткулчу шеригин, мөлчүгделдиң күштели иини, эртенгиниң улам улгадылыкынынга болгаш ажыл чок кижилериниң санының көвүдээнинге удурланып турарлар. Ооң-биле чергелештир олар политиктиг негелделерин база салып турар. Политиктиг негелделериниң кол чүүлү — испан улустуң франкочу эрге-чагырганың тургузуун келгени барык дөртен чылдарының иштинде казыткан демократтыг эрге-шөлээни оларга тынгыры болур. Ооң-биле кады Испанияның чонунуң дөрттүң бирилеп ажыг кезээ болур бичии националдарның каталонцуларның, галисийлерниң болгаш баскыларның эргелерин хандырарын база негеп турар.

Чижээ, Каталонияда 5 миллион ажыг кижи чурттап турар. Ол дээрге, Испанияның экономиказының эң чугула районнарының бирээзи-дир. Ол районнуң кол хоорайы — Барселона — чурттуң үлетпүр талазы-биле база-ла улуг төвү боор турар. Каталончулар чүс-чүс чылдарда культура чаңчылдарлыг, онзагайчак чечен литературалыг, тускай музыкалыг болгаш чурулга урал чүүлдүг улус болур. Испанияга 1936 чылда улусчу фронтуның тиилээшкининиң соонда, республиканчы чазак каталончуларга демократтыг калбак эргелерни тывыскан турган. Олар база-ла баскылар болгаш галисийлер ышкаш, төрээн дылынга номнарны болгаш солуннарны парлаар, школага өөредилгени чорудар аргалыг болганнар.

Франкочу диктатураның чылдарында бичии-буурай националдарның бүгү эргелери узуткаттынган. Национал хевирлиг херек-даа онза чүүлдер көстүп кээрге, оларны кадыг-дошкуну-биле узуткап каар апарган. Ынчангаш Каталонияның, Галисияның болгаш баскылар чуртунуң демискээрлеринче шаажылакчы экспедицияларын үргүлчү чорудуп келген. Эрткен чылдың төнчүзүнде анаяк баскыларны шаажылап, өлүрген чорукка бүгү делегейниң хой ниитизи килеңнээшкин-биле удурланып турганын кым-даа уттпаан. Ынчалза-даа массалыг тудуп хоругдаашкыннар болгаш арыгтанзыг шаажылалдар-даа Испанияның ол районнарының чурттакчыларының тураскооруун, чаагай угаан-медерелин-даа буза шаап, узуткап шыдаваан.

Бо хүннерде каталончулар, галисийлер болгаш баскылар-даа чуртка политиктиг амыдыралды демократтыг ёзу-биле чаартыры дээш демиселдиң мурнуку одуругларында чорып турар. Оон чайгаар-ла чедишкинче — дайын соонгундегии чыскаалдардан ам улуг дээн массалыг чыскаалдын эрткен неделяда Барселонага болганы, Бильбаода, Сан-Себастьянда, Ла-Коруньеде болгаш өске-даа хоорайларда ажыл соксадышкыннарының үргүлчү боор турары ол-дур. Каталончулар, галисийлер болгаш баскылар-даа боттарының национал эргелери дээш демиселин бүгү испан улустуң демократтыг чаартылгалар дээш ниити демисели-биле холбаштыр чаңгыс кылдыр көрүп турарлар. Галисияның Политиктиг Күштер Чөвүлелиниң, Баскы ның Демократтыг Ассамблеязының болгаш Каталонияның Политиктиг Күштер Чөвүлелиниң соолгу үеде парлаан программалары база херечилеп турар. Демократия болгаш социал дептиштер дээш хүн келген тудум-на улам калбарып турар демиселге Испанияның улузунуң тиилээри чогум-на чаңгыс эптиг болур чорук хандырар апаарын оларда айтып турар.

Л. ЛАТЫШЕВ,
В. ГОНЧАРОВ.
(СЭТА).

Совет Эвилелинге кылып тургускан телескопту Пешт областа Пепиндиң чанында тудуп дооскун турар обсерваторияның башкыларының бирээзинге эптээзи. Бо чылын Венгрияның эртемденнери кылымал эдеринчилериниң дузазы-биле Черниң геодезия болгаш космос шинчилелдеринге киржир.

МТ—СЭТА-ның фотозу.

БАДЫЛААШКЫН МУРНУУ ЧАРЫЫНДА

ГАВАНА. (СЭТА-ның тускай корр.). Кубада чурттуң амыдыралында эң чугула болуушкунга — республиканың чаа социалистиг конституциязын хүлээп алырының талазы-биле бүгү-улустуң бадылаашкынынга белеткел доозулган. Баштай бүгү ажылчы чоннарның хайба-биле чугаалажып көргени, а оон соонда Кубаның Компартиязының 1-ги съездизиниң чүүлдүг деп саналын күзүлениң ол үндезин хоойлузу революцияның тиилээшкининиң соонда хосталга орттуунга болгаш социал-экономика болгаш политика-даа талазы-биле кады чаартылгаларны дүрүмчүлүп быжыглаар.

Чурттуң бүгү-ле булуңнарында улус ол бадылаашкынга улуг байырлал кылдыр ыяк белеткенип турар. Республикада 17 муң ажыг участоктарны тургускан болгаш февраль 15-те оларга миллион-миллион хамаатылар барып, бадылаашкынга бээр деп турар.

Г. ПЕТРОВ.

ЭРТКЕН ВОСКРЕСЕНЬЕДЕ

ДАШТЫКЫГА БОЛУУШКУННАРДАН

И. Фахминиң медеглели

● **КАИР.** Египеттиң премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри И. Фахми Женевага Чоок-Чөөн чүк талазы-биле конференцияның ажылын сонуургалдыг бүгү талаларының Палестинаның Хостаар Организациязының киржилгези-биле катап эгелээр дугайында Совет Эвилелиниң саналдааны чогумчалыг базым болур деп медеглээн.

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхаймга чагаазын тайылбырлап чугаалашкаш, И. Фахми ол чагаа дээрге, арабтарның Совет Эвилелиниң деткип турарының база Женева конференциязы Чоокку Чөөн чүкте мөөрлелдерниң хуусааның ооң үндезин болур палестин айтырыгны ниитирлээр таарымчалыг чер болурунга ССРЭ-ниң бүзүрелиниң тодаргай көргүзүү-дүр — деп демдеглээн.

Бангладеште тудуп хоругдаашкыннар

● **ДАККА.** Бурунгаар дептигелдерниң үзел-бодалдыг болук хой-ниити ажылдакчыларын тудуп хоругдаашкынның дугайын мында тускай чарлаан Туттурганнарның аразында — Шейх Муджибур Рахманның чазааның министри турган Матиур Рахман, сураглыг чогаалчы, найыралдың «Бангладеш — ССРЭ» ниитилелиниң удуртукчуларының бирээзи Кхандакер Мухаммед Ильяс база бар.

Перу революцияның эчис сорулгалары

● **ЛИМА.** Перунуң революстуг болгаш патриоттуг күштери Перу революциязының чедиишкиннерин камгалаар, улустуң мөчүлгелериниң чоргаар-биле хостаарынче бурунгаарлаашкынын хандырар дээш сырый каттыжылгы-биле демисежир ужурлуг дээн. Перунуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы болгаш шериг министри Хорхе Моралес Бермудес чугаалаан. Революцияның кол-ла эчис сорулгазы — социализмни тургузары болгаш чуртту улгап-башкарарынга бүгү чонну киириштирери болур ол медеглээн.

Португалияның Компартиязының ТК-зының пленуму

● **ЛИССАБОН.** Мында Португалияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган. Аңаа Португалияның чаа конституциязын ажылдап кылырынга болгаш хоойлужудулга хуралынга соңгулда болур дээр бергениниге холбашкан айтырыгларны чугаалашкан. ПКП-ның Чиңгине секретары Алваро Куньял партиялыг конференциязынга ол пленумнуң ажылының дугайын дыңнадып чүве чугаалаан. Пленум тургузукчу хуралга конституцияны ажылдап, кылырын дүрген дооларны дээш база оон эң-не кыска хуусаада күштүг боор эгелээри дээш ниитирлер үндүргенин ол дыңнаткан. Ол чоокта чуртка чаа демократтыг хоорум чурумнарын хоойлу болгаш удазар арта бар.

Ливанның президентизиниң кыйгырыы

● **БЕЙРУТ.** Ливан Республиканың президентизи С. Франжье ливан улуска кыйгырыг үндүргеш, чурттуң политиктиг болгаш шажын-чүдүлгелиг бөлүктери-биле дугуржуп турган, Сирияның идепкейлиг киржилгези-биле Министрлер кабинединиң ажылдап, кылганы политиктиг болгаш социал чаартылгаларының дугайын дыңнаткан.

Ол ай иштинде чепсектиг тулчуушкуннарны болдурун, муң-муң кижиниң амы-тынын оскундурган болгаш чуртка материалдыг улуг когаралды таварыштырган иштики политиктиг хамы кризистиң чылдагааннарын узуткаарынче президентиниң чарлаан кыйгырыы угланган.

(СЭТА).

Политиктиг беседа

Сайзыраңгай социализм: совет ниитилелдиң чаа үе-чадазы

СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунистер партиязының болгаш улустуң эрткен оруун түңнеп көргеш, ССРЭ-де социалистиг сайзырангай ниитилел тургустунган болгаш чедиишкинниг хөгжүп турар-дыр деп чугула түңнелди кылган. Социализм тиилээшкининиң соолунде (30 чылдарның ийиги чартыында бистиң чуртувуска социалистиг тургузуг быжыкшан) ол совет улусту коммунизм дээш демиселинге оон тоогулуг ийиги чаалап алышкыны болган.

1939 чылда партия ССРЭ-де социализм «коддуунда» тургустунган деп демдеглээн, чүге дээрге ынчан хуу өнчүзүрек идегеттерниң чамдык артынчылары бар турган. Социализмниң материал-техниктиг баазазы ынчан чоннуң херегжел чүүлдери-биле ажылчы чоннарны чогуур негелдезинге чедир хандырып шыдавас турган. Күш-ажылды барымдаалап хуваарыышкын принцивин чайгылыш чок боттандырары чамдык бергелерге таваржып келген.

Ол үеден бээр Советтер чурту социалистиг ниитилелди быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң оруу-биле дыка бурунгаарлап келген.

Социалистиг сайзырангай ниитилел кандыг демдектерлиг болурул?

Социалистиг сайзырангай ниитилел — ол дээрге ниитилел харылзааларының чаа хевири эвес, харын социализмниң бодунуң хөгжүлдезинде элээн бедик үе-чада-дыр. Ол дээрге социал амыдыралдың материал-техника, социал-экономика, социал-политика болгаш идеология талазы-биле бүгү адырларынга социализмниң артык эки чүүлдери илереттиниң турар ниитилел-дир.

Материал-техника талазы-биле алырга, социалистиг сайзырангай ниитилел социализмниң материал-техниктиг баазазын тудуп тургузарын доосканы-биле база коммунизмче шилчииринге эргежок чугула чүүлдерни тургусканы-биле тодараттынар.

Бистиң чуртувуска социалистиг тургузугнуң материал-техниктиг баазазы коддуунда баштайгы беш чылдарда, делегейниң ийиги дайынының бүдүүзүнде тургустунып берген. Ынчан Совет Эвилели үлетпүр продукциязының хемчээлиниң талазы-биле революция мурнундагы деңнелди ораанчок ашкан.

Ам бистиң үлетпүрүвүс бир ай дургузунда безин бүдүн 1940 чыл дургузунда кылып үндүрүп турганындан хой продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Бо бүгү чүүлдер сайзырангай социализмниң экономиказының өзүлдезинге догуум болган. Ол экономиканың эң кол чүүлдери мындыг:

бирээде, улус массаларының амыдыралының материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг дээштиг дүрген бедидерин хандырып шыдаар кылдыр ниитилел бүдүрүлгезиниң ындыг деңнелин чедип алыры;

ийиде, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезиниң комплекстиг болгаш пропорционалдыг болуру, улус ажыл-агыйының интенсивтиг хөгжүлдезинче шилчиири;

үште, эртем-техниктиг революцияны улам нептередири, ооң чедиишкиннерин ажыл-агыйның социалистиг системазының эки чүүлдери-биле тудуш харылзаалыг кылдыр каттыштырары, экономиканы удуртурунуң эртем талазы-биле үндезиннерин шиңгээдип алыры.

Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы улус ажыл-агыйының болгаш социал сорулгаларының элээн хой болук айтырыгларын харылзаалыг шиитпирлеп болуру-биле тодараттынып турар. «Бистиң экономикавыстың келир үедеги өзүлдезинге херек чүүлдерни хандырып, бүдүрүлгени техника-биле чепсеглээрин боттандырып, эртемге болгаш өөредилгеге дыка хой акша-хөреңгилерни салып тургаш, оон-биле кады совет кижилерниң чаагай чоруун бедидери-биле холбашкан сорулгаларны шиитпирлээринге улам хой күштерни болгаш акша-хөреңгилерни мооңнаар ужурлуг бис» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге Л. И. Брежнев демдеглээн.

Ынчаарга айтырыгның кол утказы болза буржуаа стандарттарны хүлээп алыры эвес, харын социализмниң кижиге ханы ынакшылдыг бүдүжүнге дүүштүр ниитилел херегцелдериниң шын хемчээттиниш тыптырып оларга удурланыштыр тургузары болуп турар. Совет улустуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле партияның XXIV съездизиниң айыткан калбак программазын боттандырганы кижиге болгаш оон херегцелдеринге кол кичээнгейни салып турар чаа ниитилел тургузуу болур социализмге дүгжүп турар боттуг чүүлдерни ажыткан.

Тоску беш чыл дургузунда совет хамаатыларның боттуг орулгалары 25 хуу немей өскен.

Социал-экономика талазы-биле алырга, социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы ниити улустуң өнчүзүнүң бот-дериздиниң улгаткалыын, совхозтарның санының ковудээниниң болгаш колхозтарның быжыкканының ачызында социалистиг өнчүнүң ниитижээниниң улам ыңай өзүлдези-биле тодараттынар.

30 чылдарның ийиги чартыында бистиң чуртувуска социалистиг бүдүрүлге харылзаалары улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга быжыккан, ынчаарга социалистиг уклад чурттуң экономиказынга чүгле тергиидеп турар эвес, харын кара чаңгыс уклад апарган. Ол чылдарның дургузунда совхозтар дыка өскен. Тарылга бөлдериниң ниити хемчээлдериниң талазы-биле совхозтар колхозтар-биле деңнежи берген. Улгаттыр каттыштырганының түңнелинде колхозтарның саны 1940 чылда 236,9 муң турганындан 1974 чылда 30,1 муң чедир кызырылган. Оон түңнелинде ниитилел-экономиктиг харылзааларның, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың чепсек-херекселдериниң ниитижилериниң элээн бедик үе-чадазы чедип алдынган. Өнчүнүң ниити улустуң болгаш колхоз-кооперативтиң хевирлериниң бот-бодунга чоокшулажырын дүргедедир, хоорай биле кыштаның аразында чоокшулажыры хандырыттынган.

Аразында харылзаалыг комплекс болур ниити эвилел экономиканы бедик хөгжүлдези чедип алган, ол комплекс күрүнениң чаңгыс ааи планын ёзугаар бүгү чурттуң болгаш тус-тус республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарын барымдаалап хөгжүп турар.

Бүдүрүлгениң технологтуг үндезиннериниң, ажыл-агыйның эргелел-башкарылгазының хевирлериниң болгаш методтарының, күш-ажылдың утказының болгаш характериниң шынар талазы-биле өскерлиишкинниң болуп турар, ол чорук угаан болгаш күш ажылдарының аразында ылгалды чиңгерип чедирер.

Социал-политика талазы-биле алырга, социалистиг сайзырангай ниитилел социал чаңгыс аай чоруунуң өзүлдези-биле, хамыктың мурнунда хой националдыг социалистиг күрүнениң иштинде нацияларның болгаш бичии улустарның аразында улам чоокшулажышкыны-биле тодараттынар, ол чорук кижилерниң тоогулуг чаа ниитилешкээ болур совет улусту тывыдырган болгаш быжыктырган.

Кижилерниң тоогулуг чаа ниитилешкээ бүдүрүлгениң чепсектеринге болгаш херекселдеринге ниитиниң өнчүзүнге, мөлчүкчү аңгыларның узуткаланынга, экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың чаңгыс өзүнге, ажылчын аңгының коммунистиг идеалдарын илередип турар марксчы-ленинчи идеологияга үндезилээш, хевирлеттинип тывылган.

Үлетпүрнүң бедик кадырлыушкунунуң түңнелинде ажылчын аңгының саны өскен. 1975 чылда чурттуң чурттакчы чонунуң 60,6 хуузу ажылчыннар, 17,5 хуузу колхозчу тараачыннар болгаш кооперацияттынган үс-тывыш ажылдакчылар болган.

Социалистиг сайзырангай ниитилел — аңгы талазы-биле ылгалдарының дүрген чидериниң болгаш бүрүнү-биле социал чаңгыс аай чорукту быжыктырарының, партияның ленинчи национал политиказын улам хөгжүдериниң, совет улустуң чаңгыс эвин быжыглаарының ниитилели-дир. Ол ниитилел социалистиг демократияның бедик деңнели-биле ылгалып турар. Пролетариат диктатуразының күрүнези бодунуң тоогулуг улуг хүлээлгезин күүсеткеш, ажылчы чоннарның бүгү улусчу социалистиг күрүнези кылдыр чоорту шилчий берген, ажылчын аңгы оон удуртукчу күжү болуп хевээр арткан. Коммунизм тургузуушкунунга ажылчын аңгының мурнакчы отряды — Коммунистиг партия бүгү совет улустуң база авангарды болуп турар.

Идеология талазы-биле алырга, социалистиг сайзырангай ниитилел чоннуң калбак массаларының коммунистиг медерелиниң улам ыңай өзүлдези-биле, оон культуразының болгаш эртем-билииниң деңнелиниң бедиири-биле тодараттынар. Ам бистиң чуртувустуң ажылдап турар чонунуң 70 ажыг хуузу дээди болгаш ортумак (долу болгаш долу эвес) эртемниг болуп турар.

Быжыглаан бүгү өскерилгелерниң түңнелинде социалистиг ниитилелдиң чаа кижизи шуут-ла хевирлеттинип тывылган, оон онзагай чүүлдери — коммунизмниң хереэнге бердингени, социалистиг патриотизм болгаш интернационализм, күш-ажыл болгаш хой-ниити-политика талазы-биле бедик идепкейи, мөчүүгделге болгаш дарлалга, национал болгаш раса ылгаар эриглиин артынчыларынга энгешпези, бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле аңгының эп-сеткил каттыштырылгазы болуп турар.

Социалистиг сайзырангай ниитилел — ол дээрге социализмниң бодунуң үндүжүнге сиңниккен кол үндезин принциптер бүрүнү-биле боттанып турар ындыг ниитилел-дир. В. И. Ленинниң тодараткаыны ёзугаар алырга, хамыктың мурнунда оон кол үндезин принцивин болза социализм үезинде оон бүгү хамаатыларының хостуг бүгү талалыг хөгжүлдезинге бүдүрүлгени барааллгазыры болур.

Партияның съездилери совет ниитилелдиң хөгжүлдезинге чугула болуушкуннар болуп келген. СЭКП-ниң ам болур XXV съездизи соолгу беш чылдар дургузунда бистиң улустуң күженииишкининиг күш-ажылының түңнелдерин үндүргеш, ССРЭ-ге коммунизм тургузарының чаа-чаа сорулгаларын салыр.

Александр КОВАЛЕВ,
философия эртемнериниң доктору, профессор.
(ПМА).

Силерниң хууда үлегериңер

Ада-иелерге

Ажы-төл, аныяк-өскенниң кижизидилгезиниң дугайында айтырыг—бистиң келир үевистиң дугайында айтырыг. Уруглар кижизидилгезинге өг-бүлениң ролюнуң улуг болуру кымга-даа билдингир. Ажы-төлдүң кандыг болуру, хамыктың мурнунда, ада-иезинден хамааржыр. Төрүттүнген үезинден эгелээш уруг өг-бүлениң салдарынга өзер. Ооң баштайгы бодалдары, билиглери өг-бүлеге тыптыр, аажы-чаңы база хевирлеттинер.

Өг-бүлениң амыдыралын шын организастаары шын кижизидилгениң үндезини болур. Үлегерниң кижизидикчи күжү чүдел? Ол болза уругларның өттүнеринге чүткүлдүг болгаш салымныы-биле тайылбырлаттынар. Бичии уруглар өттүнүүчел болур. «Өттүнүүчел чорук кижиниң угаап бодаар шинээзиниң кошказы-биле холбашкан — деп Н. К. Крупская бижээн.— Уруг үргүлчү кым-бир кижини — акызын, артык күштүг болгаш угаанныг эжин, авазын өттүнер». Чамдыкта ол таарымча чок чүүлдерни-даа өттүнүп бергилээр.

Чүвени чедир билбези-биле, амыдыралчы дуржулгазының чогу-биле уруг долгандыр турар кижилерниң кылган чүүлдерин өттүнер. Чаш уруглар улуг улусту медереп билбейн, өттүнер болза, элээди уруглар улуг улусту шуут-ла медерелдиг-биле өттүнер. Улуг улустуң шын эвес чуруму, өг-бүлеге шын эвес аажы-чаңы уругларга ынчангаш багай салдарлыг.

«Ада-иениң бодунга негелдези, өг-бүлезинге хүндүткели, бодунуң базым бүрүзүн ада-ие ёзузу-биле хынаары — кижизидилгениң баштайгы болгаш эң кол аргазы ол. Кижизидикчиниң бодунда улуг четпестер бар болза, кандыг-даа бижимел тайылбыр дузалап шыдавас» деп, А. С. Макаренко бижээн.

Өг-бүлеге боттарының чуруму, харылзаалары шын болурунче ада-иелер бир дугаарында кичээнгей салыр ужурлуг. Төлептиг өг-бүлеге кижизиттинген оол азы уруг ада-иезиниң күш-ажылга болгаш кижилерге хамаарылгазын шиңгээдип алыр.

Уругларга сагыш човангыр болуруңуң кайгамчыктыг үлегерин кижи төрелгетенниң улуг гениии Карл Маркс биске арттырып каан. Бүгү кижилер ышкаш, ол уругларынга дыка ынак чораан. Хостуг үе-шагын уруглары-биле кады эрттирер турган, ооң үш уруу ажылчын шимчээшкинниң идепкейлиг киржикчилери чораан болгай.

Ульяновтарның өг-бүлези кайгамчык найыралдыг өг-бүлениң үлегери. Ол өг-бүлеге социалистиг революцияның гениалдыг баштыңчызы В. И. Ленин өзүп келген. Ильичиниң авазы Мария Александровна барык-ла бүгү хостуг үезин авазынга ынак болгаш ону хүндүлээр уруглары-биле кады эрттирер. Өг-бүлениң бүгү кежигүннери бот-боттарын хүндүлежир, эразында эптиг, чазык, хөглүг. Илья Николаевич база-ла уругларынга ынак, хостуг үезин оларның-биле эрттирикээр чораан. Ада-иениң болгаш улуг кижилерниң үлегери Ульяновтарның өг-бүлезинге кижизидилгениң күштүг чепсээ боор чораан. Ынчангаш бо өг-бүлениң уруглары шуптузу революсчулар апарганы таварылга эвес.

Ада-иези уругларынга эки үлегер болурунуң, өг-бүлениң амыдыралы болгаш харылзаалары уругларга эки шынарларны кижизидип турарының чижектерин бистиң бөгүнгү амыдыралывыстан хөйнү көргүзүп болур. Чижээ: бистиң «Чодураа» колхозтуң хоочун колхозчулары Баткарларның өг-бүлези он уруглуг. Олар уругларын үлегерлиг кижизидип турар. Өг-бүлениң ээлери кайызы-даа тускай эртем дооспаан эге билиглиг улус. Ынчалза-даа олар амыдыралдан кажан-даа чыдып калбааннар. Кайызы-даа колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары. Уругларынга кажан-даа узун суртаал кылбас, ынчалза-даа эки ажылдап, найыралдыг чурттап, ажы-төлү дээш үргүлчү сагыш човап чоруурлар. Баткар Чедей — мурнакчы саанчы, маадыр ие, Баткар Чооду — инек фермазының бригадири. Оларның улуг уруглары школа доозуп, төрээн колхозунда янзы-бүрү адырларга мурнакчы ажылдап турарлар. Чамдык уруглары дээди өөредилге черлеринде өөренип, оон бичиилери — школада, арткааннары — ясли-садта.

Баткарларның уруглары бичезинден-не күш-ажылга ынак, сагылга-чурумнуг, эвилең-ээлдек, өөренири эки, кызымак улус. Кыс уруглары авазының саанчы мергежилинге хандыкшылдыг. Чайгы дыштанылгада авазының инектерин улуг улустан дудак чок саар. Бо өг-бүле чүгле боттарының ажы-төлү дээш эвес, харын школага-даа бо-ла келген, аныяк-өскенге сүме каткап чоруур.

Ол-ла колхозта Адыя Долума, Валентина Дивин оларның уруглары доктаамал эки өөренир, арыг-силиг, чурумнуг, чараш аажы-чаңныг. Ооң ужуру база-ла ада-иениң эки үлегеринде. Шак ындыг ада-иелер бисте хөй.

Бир эвес ада-ие доңгун, маргыышкак азы арагага сундулуг дээш өске-даа бак чаңчылдарлыг болза урут-дарытта эки салдар болбазы билдингир. Бир дыңнаарга мынчап-даа турар ада-иелер тургулаар: «Мындыг бак чаңчылды кайын тып алганы ол? Бис ынчаар өөретпээн-не болгай бис». Шынап-ла бис эки чүвеге өөредип турар бис, ынчалза-даа сөс-биле суртаал-биле өөредип чораан-дыр бис. Өг-бүлениң амыдыралы, мөзү-шынары, амыдыралдың бүгү байдалдары бистиң эки күзелдеривисти быжыглаваны ол-дур. Арагаже хандыкшыыр, урут-дарыынга сагыш човангыр эвес өг-бүлелер бисте база бар болбайн аар. Чижээ: Чамгын-оол Төвүт-оолдарның школада өөренип турар уругларының өөредилгези тергиин кошкак. Ада-ие олче сагыш салбас, бети дээрге арыг-силиг болуру дээш черге-лиг чүүлдерин безин херекке албас. Ооң түңнели чүге чедирерин билдингир-ле болгай. Оюн Удумбораа, Соян Сезен-оол ышкаш чамдык ада-иелер ажы-төлүнге база-ла эки үлегер-чижек болбайн турарлар.

Уругларны хайгаарал чок салыптар чорук багай салдарлыг. Оларның чүнү кылып, кымнарның-биле аралажып чорууруң ада-ие черле билген турары чугула. Бир талазында хөлүн эрттир уругларын базымчалаар, чок болза чассыдар, сула салыр хөөннер база хоралыг. Соян Бөмбүрек, Чакчын-оол Соян ышкаш бисте чамдык колхозчуларның оолдары үүлгедиг кылгаш, шагдаа черинге кирген.

Ада-иениң ёзулуг авторитединиң үндезини ажы-төлүнүң бүгү-ле байдалдарынга хамааржыптыр кичээнгей болгаш сонуургал болур. Эки үлегер-чижек-биле ону чедип алыр.

Ада-иелер чүгле бодунуң уругларын эвес, харын оларның эш-өөрүн кижизидеринче база кичээнгей салыр ужурлуг.

А. МАСКЫР,
РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.
Тес-Хем район.

РЕДАКЦИЯДАН: «Кижи болуру чажындан, аът болуру кулунундан» деп тыва улустуң үлегер домаанда кончуг-ла шын сөглээн. Ажы-төлдүң төлептиг мөзүзү хензиг чажындан-на үндезилеттинер-дир. Силерниң өг-бүлеңерде база-ла улуг, биче уругларыңар бар. Оларны силер өстүрүп доруктуруп, кижизидип турар силер. Кижизидилгеге үлегер дугайында чүнү бодап турар силер? Силерниң билириңер өг-бүлелерде кандыг үлегерлиг эки чүүлдерни мактап болурул база кандыг багай таварылгалар барыл? Ооң чылдагааны чүдел, ону канчаар эдип алза чогуурул.

Ажы-биле чугаалаарга, өг-бүле кижизидилгезинге хамаарышкан санал-оналын кирерин ада-иелерден, башкылардан болгаш өске-даа номчукчулардан редакция дилеп тур.

ОЛИМПИАДА ЧЕМПИОННАРЫ

Александр ЕЛИЗАРОВ.

Иван БЯКОВ

Нина БАЛДЫЧЕВА

СӨСТЕН АРТЫК ТОДАРГАЙ САННАР

XII Ак олимпиада совет спортсменнериниң тергиин чедиишкини-биле доозулган. Бистиң чурттуң дыка хөй хоорайларының төлээлекчилери ындыг маргылдааларның төөгүзүнге, совет спорттуң төөгүзүнге уттундурбас арыннарны киир бижиттиргеннер. Ол хире хөй шаңналдарны кышкы олимпиадаларга кым-даа чаалап ап чорбаан.

Инсбрукка алдын медальдарны чаалап алган бистиң спортсменнеривис бо-дур: Горький чурттуг Татьяна Аверина (коньки, 1000 болгаш 3000 м), ооң чаңгыс чер чурттуу Николай Круглов (биатлон, чаңгыстың чарыжы болгаш эстафета), Сыктывкардан барган Раиса Сметанина (хаак, 10 км. чарыш болгаш эстафета), ооң чаңгыс чер чурттуу, Николай Бажуков (хаак, 15 км.), москвачы Сергей Савельев (хаак, 30 км.), ленинградчы Евгений Куликов (коньки, 500 м), ооң чаңгыс чер чурттуу Галина Степанская (коньки, 1500 м), москвачылар Ирина Роднина биле Александр Зайцев (фигуралыг чуңгулаашкын), Людмила Пахомова биле Александр Горшков (фигуралыг чуңгулаашкын, дошка танцы), ленинградчы Нина Балдычева, Новосибирскиден Зинаида Амосова болгаш Ижевскиден Галина Кулакова (хаак, эстафета). Мытищиден Александр Елизаров Киев чурттуг Иван Бяков болгаш Новосибирскиден Александр Тихонов (биатлон, эстафета), москвачы-хоккейжилер Владислав Третьяк, Александр Сидельников, Валерий Васильев, Александр Гусев, Юрий Ляпкин, Геннадий Цыганков, Владимир Лутченко, Сергей Бабинов, Борис Михайлов, Владимир Петров, Валерий Харламов, Виктор Шалимов, Владимир Шадрин, Александр Якушев, Александр Мальцев, Виктор Жлуктов, Сергей Капустин болгаш Борис Александров.

Олимпиаданың мөңгүн шаңналдарын алганнар: Сметанина (хаак, 5 км-ге чарыш), москвачылар Ирина Моисеева биле Андрей Миненков (фигуралыг чуңгулаашкын, дошка танцы), ленинградчы Евгений Беляев (хаак, 15 км), москвачы Владимир Ковалев (фигуралыг чуңгулаашкын, чаңгыстың маргылдаазы), Свердлов чурттуг Юрий Кондаков (коньки, 1500 м), москвачы Валерий Муратов (коньки, 500 м).

Хүлер медаль чаалап алганнар: Аверина (коньки, 500 болгаш 1500 м), Муратов (коньки, 1000 м). Елизаров (биатлон, чаңгыстың чарыжы), Балдычева (хаак, 5 км-ге чарыш), Кулакова (хаак, 10 км), Рудныйдан барган Иван Гаранин (хаак, 30 км), Беляев, Бажуков, Савельев болгаш Гаранин (хаак, эстафета).

Чурттар аразынга медальдарның хуваалтынганы

	алдын	мөңгүн	хүлер	медальдарның ниити саны
ССРЭ	13	6	8	27
ГДР	7	5	7	19
АКШ	3	3	4	10
Норвегия	3	3	1	7
ГФР	2	5	3	10
Финляндия	2	4	1	7
Австрия	2	2	2	6
Голландия	1	2	3	6
Италия	1	2	1	4
Швейцария	1	3	1	5
Канада	1	1	1	3
Англия	1	-	-	1
ЧССР	-	1	-	1
Лихтенштейн	-	-	2	2
Франция	-	-	1	1
Швеция	-	-	2	2

Командалар аайы-биле алган черлерин дараазында көргүзерге мындыг: ССРЭ—192 санныг. ГДР — 136, АКШ—73, ГФР—71, Австрия—52, Финляндия — 51, Норвегия—50,5 Швейцария—42, Голландия—32,5, Италия—29, Швеция—24, Канада—23, ЧССР болгаш Франция—10-10, Лихтенштейн—8, Англия—7, Венгрия—2, Австралия биле Польша—1-1 санныг болгулаан.

Маргылдааны хаарының байырлыг ёзулалы «Айсштадионга» февральдың 15-тиң орай кежээзинде болган. Спорттуң он хевиринге сөнап алыр медальдар дээш маргыжып турган 36 чурттарның спортсменнериниң төлээлекчилери эргичаңчылды ёзутаар ниити колонна кылдыр чыскаалыпкаш, көрүкчүлер мурну-биле эрткеннер.

Олимпийжи оюннар чалыы назынның болгаш спорттуң байырлалы боор, маргылдааларга киришкен чүгле 276 херээжен болгаш 1094 эр кижилерге эвес, харын-даа телевидениениң ачызы-биле олимпийжи шөлдерге солун спортчу маргылдааларның көрүкчүлери болган чүс-чүс миллион кижилерге-даа кады ажылдажылганың, тайбыңның болгаш найыралдың тиилелгези боор доозулган. Чогум-на ооң ужуруундан Делегейниң олимпийжи комитединиң президентизи лорд Килланинниң: «он ийиги олимпийжи оюннарның хагдынганын чарладым...» дээн сөстери арай-ла муңгараңгай ышкаш сагындырган.

Тирольдуң найысылалының кырында бедий берген турар Бергизель дааның кырында ийи башка 12 хонук чалбыышталган олимпийжи от чоорту-ла өже берген.

Ам дөрт чыл эрткенде спорттуң кышкы хевирлериниң мастерлери—олимпийжилер американ Лейк-Плэсид хоорайга база катап барып ужуражырлар.

(СЭТА).

Турисчи оруктар

«Турисчи оруктар» деп булуңну бо чылын база-ла ай санында үндүрер бис.

Тываның бойдузу кайгамчыктыг каас-чараш, аң-меңи, кат, тооруу элбек. Туристеривнге кончуг-ла таарымчалыг. Аян-чорукчулар Мөңгүн-Тайганың, Мөңгүлектиң бедик баштарынче, Бии-Хемниң, Каа-Хемниң хемнери-биле поход кылып, чүс-чүс километрлерни эртип, чурумалдыг черлер-биле таныжып, Төрээн чериниң дугайында чаа чүүлдерни билип ап, эки дыштанып турарлар. Бо чылын үстүнде ады кирген болгаш өске-даа черлерже аян-чорук кылып азы дыштаныр хүннерде походтап, экскурсиялап чоруур болгай силер, ол дугайында биске доктаамал бижип турарыңарны дилеп тур бис.

Булуңга дыштаныр хүннерниң маршруттарын, эгелеп чоруур туристерге сүмелерни бээр.

Солуннуң номчукчуларының туризм темазынга бижээн ырларын, шүлүктерин, рассказтарын, чурумалдарын база чурааш болгаш тырттырган чуруктарын парлаар бис.

Туризм темазынга бижээн материалдарыңарны манап тур бис, эргим номчукчулар.

Мөңгүн-Тайганың бажынче аян-чорук

ТУРИЗМ, ЭКСКУРСИЯ САЙЗЫРААН

Тыва АССР-ге туризмни болгаш экскурсияларны хөгжүдер талазы-биле чамдык ажылдар тоску беш чылда кылдынган. Ылаңгыя туризмниң материалдыг баазазы элээн экижээн. 1971 чылда 60 оруннуг «Азас» турбаазазы турган болза, ам 520 оруннуг 3 турбааза бар. «Азаста» столоваяны алгыткан, чайгы хевириниң 15 бажыңчыгажын туткан. Дус-Холде «Жарки» турбаазазында 160 кижи харыугда чемненир столоваяны кылган. Майгыннарны, автобустарны болгаш өске-даа дериг-херекселдерни човулел алган.

Кызылда экскурсия бюрозун тургускан, ооң эргезинде беш автобус бар.

Ажылчы чоннуң дыштанылгазын улам экижидер, солун болдурар сорулгазы салгаш, маршруттарны чаартып, янзы-бүрү болдурган. Красноярскиниң туризм болгаш экскурсия талазы-биле край чөвүлели-биле кады эрткен чылын «Красноярск крайлап болгаш Тывалап» деп 294 дугаарлыг чаа маршрутту ажылдап кылган болгаш боттандырган бис. Красноярск хоорайның турасқаалдыг черлери-биле таныжарындан маршрут эгелээш, делегейде эң-не күчүлүг Красноярск гидроэлектростанциязынга баар. Ооң соонда Шушенское суурлааш Тывага келир. Бистиң республиканың найысылалы-биле таныжкаш, Дус-Холдээш, Чагытайга маршрут доостур.

Беш чылдың дургузунда турбаазаларга путёвка-биле 5102 ажыл-ишчилер дыштаныш, шөлээзин эрттирген.

Дыштаныр хүннерде Шушенское суурже экскурсияларны организастап турар. В. И. Лениннің шөлүгге үезинде амыдыралын, революсчу ажыл-чорудулгазын билип алырыш күзээшкиннерниң саны эвээжевейн турар. «Тыва дагдүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар болгаш өске-даа черлерже экскурсияларны чорудуп келген. Бо маршруттарга 30 муң кижи боттарының дыштаныр хүннерин эрттирген.

Тываның мурнакчы ажылчиналери чылдың-на турисчи поезд-биле чоруур чаңчыл болган. Ниитизи-биле ийи муң кижи турисчи поезд-биле чораш, чурттуң улуг-улуг хоорайлары-биле таныжкан.

Телевидение төвү, дааранылга фабриказы, республика типографиязы, саналга төвү, септелге заводу болгаш өске-даа бүдүрүлгелерже экскурсияларны организастап турар.

Эрткен беш чылда ажылчы чонга туризм болгаш экскурсия талазы-биле ачы-дуза чедирериңге бир миллион хире рубльди чарыгдаан.

Бот-тывынгыр туризмни хөгжүдер хемчеглерни алган. Бир дугаарында-ла кадрлар белеткээриинден эгелээн, чүге дээрге бисте инструктор-даа, дыштаныр хүннүң походун организастаар кижи-даа чок турган. Ам дөрт турисчи клуб ажылдап турар: Кызылда «Демир-Сал», Ак-Довуракта «Мөңгүлек», Хову-Аксыда, Туранда.

«Демир-Сал» турисчи клуб (баштаар чериниң даргазы Я. Л. Кром) улуг ажылды чорудуп турар. Ол республиканың методиктиг төвү болу берген. 14 семинарны эрттиргеш, ааа 386 инструкторну, дыштаныр хүннүң походунуң удуртукчузун белеткээн.

Клубтуң кежигүннериниң күжү-биле Ондумда 60 оруннуг өөредилге-белеткел баазазын туткан, ону чылдың кайы-даа үезинде ажыглаар арга бар болу берген.

Амгы үеде туризм талазы-биле 110 разрядчыны, «ССРЭ-ниң туризм», «ССРЭ-ниң альпинизи» демдектерниң дыка хөй эдилекчилерин белеткээн.

«Экскурсия хандырылгазын болгаш туризмни хөгжүдер. Турисчи комплекстерниң болгаш баазаларның, мотельдерниң болгаш кемпингилерниң тудуун уламчылаар» деп 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде айыткан. Ону Тываның туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиниң ажылдакчылары амыдыралга боттандырары-биле туризм база экскурсия ажылын эккилдерниң немелде хемчеглерин ап турар. 265 оруннуг «Турист» гостиницазын (200 кижи олурар ресторанныг, 300 олуттуг кино залдыг) 1976 чылда доозар хемчегни бирги ээлчегде алыр бис. «Тайга» станциязынга хаакчыларга 200 оруннуг турбаазаны тударының төлевилелин кылырып планнаан. Оон ыңгыда Саян-Шушенск гидроэлектростанциязынга, Ырбанга азы Тоора-Хемге чедир Улуг-Хемнең суг оруу-биле чоруур планныг маршруттарның санын көвүдедири чугула болуп келген.

Кодээниң ажыл-ишчилерин экскурсияларже хаара тударынче кичээнгейни салып турар бис. Ынчангаш чайгы үеде районнардан келген экскурсантыларны Кызылдың турбаазазынга хүлээп алыр хемчегни ажылдап кылган. Саян-Шушенск ГЭС-че баар немелде автобус маршруду ажыттынар.

Тывада туризмниң болгаш экскурсияның хөгжүп турар чамдык эки түңнелдерин база моон соңгаар планнаарын чугаалап тура, дыштанылганың бо ажыктыг хевирин нептередип, сайзырадырынга шаптыктап турар четпестерни айтыр херек. Хамыктың мурнунда автотранспорт чедишпейн турар. Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгези дыштаныр хүннерде автобус-биле бисти хандырар кераалыг-даа болза, күүсетпейн келгей. Ооң уржуундан чамдык планнаттынган хемчеглер үстүп турган. Туризмни болгаш экскурсияны сайзырадыр талазы-биле партия болгаш чазак улуг кичээнгей салып турда, шак мындыг четпести чаа беш чылда чайладыры АТБ-ниң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Тыва АССР-ниң туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиниң талазындан оңгу беш чылда салдынган сорулгаларны күүседир дээш бүгү-ле хемчеглерни алыр.

В. МЕРЗЛЯКОВ,
туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиниң даргазы.

Төрээн чериң билир сен бе?

СҮМЕ ДАА

Тываның тайгаларында, дагларында, хемнеринде, аргаларында Тываның араттарының даштыкы эжелекчилерге, иштики дарлакчыларга удурланган демиселдери-биле холбашкан турасқаалдыг аттарлыг азы кандыг-бир онзагай демдектерлиг болурга аңаа доммейлеп адаан черлер дыка хөй. Оларның иштинден бирээзин таныштырар бодадым.

Эрги автомашина оруу-биле барыын талакы районнарже хапкаш, Чаа-Холдуң көвүрүүн кешкеш, чоруптарга сүүр, бедик Сүме даа көстүп кээр, ону белдедир чоруп орарга оруктуң төнмези кончуг.

Ол дагны чүге Сүме деп адааныл? Улуг-Хемниң унун дамчып, 1860 чылдарда Чаа-Хол аксынга бай орус садыгжылар чедип кээп, аңаа суурну тудуп алган.

Араттар оларга инек, шары садарга пөстү кулаандан кудурук дөзүнге чедир хемчээгеш, үзе соккаш малың өртээ ол дээш оон өске чүве бербес турган. Ол дугайында төөгүде бижип турар болгай.

Бай садыгжылар феодал дүжүметтерге ээргеланып, оор, дуржок кижилер-биле харылзаа тудуп алгаш улустуң малын, хөреңгизин шуут ажыбиле чип туруп берген. 1870 чылдар үезинде араттар ол даг кырынга чажыды-биле чыглып сүмележкеш, Түлүш Чимит деп кижиниң удуртулгазы-биле ол чижең садыгжыларны тарадыр сывырыпкаш, хостуг чурттай бергеннер. Оон бээр дагны Сүме деп адаан. 1930 чылдарда 65 харлыг Моңгуш Допуткай, Ондар Даржаа, 1937 чылда Түлүш Ензин олар бо дугайында төөгүп чугаалаан.

А. ДАВАА

РЕДАКЦИЯДАН: «Төрээн чериң билир сен бе?» деп рубриканың адаанга тайгаларны, дагларны, хемнерни чүге ынчаар адаан дугайында материалдарны парлаар бис. Ынчангаш ол дугайында бижикчилерни дилеп тур бис.

КОНКУРСТУҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Туризм болгаш экскурсия ажылчы чоннуң, ылаңгыя аныяк өскенниң дыштанылгазының эң-не нептереңгей бир хевири болгаш кижизидилгезиниң чугула чепсээ болу берген. Ол Төрээн чуртун эки өөренириинге, совет кижилерниң интернационалчы найыралын быжыглаарынга дузалап турар.

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң, туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиниң база республиканың аныяк туристер станциязының инициативазы-биле бистиң республикада чорудуп турар конкурстуң бирги ээлчээниң түңнелин чоокта чаа жюри үндүрген. Аңаа кирип келген материалдарны сайгарып көргеш, конкурстуң негелделеринге кол дууңда дугжуп турарын демдеглээн.

Жюриге кирген материалдардан конкурстуң негелдезинге дүгжүп, ядейлиг болгаш уран-чечен деңнели бедик, жанрлары янзы-бүрү болуп турарларын шаңналдарга киирген.

Бирги шаңналды (I чергениң дипломну, 100 рубль) *«Тувинская правда» солуннуң «Азимут» турисчи клувунга 1975 чылда эки шынарлыг темаларлыг үндүрүлгелери дээш тывыскан.*

Ийиги шаңналды (II чергениң дипломну, 75 рубль) *«Шын» солуннуң «Турисчи оруктар» булуңунга 1975 чылда темалыг үндүрүлгелери дээш берген.*

Үшкү шаңналды (III чергениң дипломнары, бирээзинге-ле 50 рубль) *Кызылдың телестудиязынга, Я. Л. Кромга* (Кызылдың «Демир-Сал» турисчи клувунуң даргазы) «Шын» болгаш «Тувинская правда» солунга парлаттынган бөлүк материалдары дээш, *А. Н. Мельниковка* (Кызылдың телестудиязының фотокорреспондентизи) «Ужарлар» деп телефильми дээш.

Мактал шаңналдарны (кижи бүрүзүнге 20 рубль) «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарда парлаттынган материалдары дээш *В. А. Загоодкинге* (Ак-Довуракта геолог), *А. Н. Филипповка* (Кызылдың турбаазазының инструктору). *Д. Э. Хертекке* (Ак-Довуракта «Мөңгүлек» турисчи клубтуң кежигүнү), *З. Н. Журавлевага* (республиканың аныяк туристер станциязының методизи), *К. Ч. Чадамбага* (туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиниң ажылдакчызы), *Н. Г. Ярославцевке* (республиканың аныяк туристер станциязының инструктору) тывысkан.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ
МОСКВАДАН

7.30—«Щорс». Уран-чечен фильм.
9.20—Киножурнал.
9.30—Москваның ССРЭ-ниң улустуң артистери К. С. Станиславский болгаш Немирович-Данченко аттыг музыка театрының балет артистери М. Дроздова, В. Тедеева оларның концерти.
10.00—«Аваның школазы».
10.30—«Буратино делгелтези». Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—XII Кышкы олимпий оюннарының хагдынмышканы. Инсбруктан өңнүг дамчыдылга.
12.40—«И. Штраустуң вальстары». Өңнүг.
13.15—«Спонизм болгаш фактылар». Өңнүг.
13.45—«Строговтар». Хөй серияның өңнүг уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүлгези. 5-ки сериязы.
14.50—Киножурнал.
15.00—«Ажылчын арын-нүүр». Телеочерк.
15.30—«Трембита». Уран-чечен өңнүг фильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Балтийжилер». Документалдыг фильм.
17.40—Телемедээлер.
17.55—Киножурнал.
18.00—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуул». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.30—XII Кышкы олимпий оюннарының хагдынмышканы. Инсбруктан өңнүг дамчыдылга.
20.00—Медээлер.
20.15—«Строговтар». Хөй серияның өңнүг уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүлгези. 5-ки сериязы.

КЫЗЫЛДАН

21.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.30—«Трембита». Уран-чечен өңнүг фильм.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Таныываан оглу» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Мультфильмнер чыындызы № 3» 9.45, «Ылбилиг шынчы сөс» 11.15, 15.10, «Ону эртпээн бис» 12.45, 17.35, 19.15, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Хамаарышпас сутлар» 15.00, 18.40, «Чырык черге амыдырал дээш» 16.50, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Сээң салымхууң дээш» 15.00, «Познаньның айлаң-куштары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Республика эмнелгезиниң бүгү салбырларының аарыг кижилеринге аъш-чем дамчыдып бээриниң үезин хүнчүгеш 8 шак 30 минутадан 12 шакка чедир, оон соонда 17 шактан 19 шакка чедир доктаатkан. Субботада болгаш воскресеньеде 10 шактан хүндүскүнүн 15 шакка чедир чем киирип болур.

Кылаштап шыдаптар аарыг кижилер-биле ужуражырының шагы:

Средада—17-ден 19 шакка;
субботада —10-дан 15 шакка;
воскресеньеде —10-дан 15 шакка чедир.

Аарыг кижилер-биле палатага барып ужуражырда, салбыр эргелекчизиниң чөпшээрелин алыр.

Өске бүгү айтырыгларны билип алырының телефоннары:
2-31-33 (терапия салбырының хүлээп алыр чери);
2-37-83 (хирургия корпузунуң хүлээп алыр чери);
2-48-90 (айтырыг бюрозу).

Герасим Очур-ооловна Кууларның адынга Кызыл КАИ-зиниң 1971 чылдың июль 13-те тывыскан 238682 дугаарлыг чолаачы шыңзылгазының читкен ужуруундан ону күш чок деп санаар.

«Кызыл тараачын» совхозтуң хоочун ажылдакчызы, Билелиг сүт-бараан фермазының эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи

Павел Тырышкакович БАЙЫРНЫҢ

ур болгаш аар аарааш, мочээнин совхозтуң дирекциязы, партком кажыыдал-биле дыңнатпышаан, мочээн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге хаяа кажыыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, совэ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16844 ЧАГЫГ № 79.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00071.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 40 (10025) | 1976 чылдың февраль 18, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

УЖУДУКЧУЗУ ЧОК «СОЮЗ-20» КОРАБЛЬДИҢ УЖУДУУШКУНУ ДООЗУЛГАН

СЭТА-ның дыңнадыы

Ужудукчузу чок «Салют-20» корабль биле орбитаның «Салют-4» станциязының кады ужудуушкунунуң айыттынган программазы 1976 чылдың февраль 16-да доозулган.

«Союз-20» корабльди 1975 чылдың ноябрь 17-де Чер чоогунуң орбитазынче салып үндүрген болгаш 1974 чылдың декабрь 26-да салып үндүрген «Салют-4» станцияга четкеш, ооң-биле тудушкан турган.

Корабльдиң болгаш станцияның үш ай иштинде ужудуушкунунуң үезинде чаа космос аппараттарының тургузугларын болгаш системаларын ажылдап кылыр, шенээр талазы-биле чугула түңнелдерни алган.

Февраль 16-да корабль-биле станцияны чаа башкаландыр адырган болгаш сапаан каан үезинде корабльдиң дүргедедиикинин оожумнадыр херекселди ажылдадыпкан. Ооң адырылганы, кудулап бадар аппарат башкарылгага эзугаар чавызап баткан, Совет Эвилелинде айтып каан девискээринге кээп ааар хонупкан.

«Салют-4» станция Чер чоогунуң орбитазында ужуп турар. Станцияның системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Төрээн чуртувуста

БАМ-ның чагыгларын саадатпас

Чүък машиналарын болгаш тракторларны, цементини болгаш тудуг конструкцияларын, металлды болгаш өске-даа кылыр бажыңнарны заводтардан база фабрикалардан Байкал-Амур магистралының тудугжуларының адрезинче чорудуп турар. Ол орукту бүгү чурт тудуп турар. Ынчаарга БАМ-ның чагыгларын кылып турар бүгү-ле бүдүрүлгелер ону саадатпайн турар.

Хабаровск крайда Теплоозерскиниң цемент заводу чыл эгезинден бээр онаалдага немей алды муң тонна цементини кылып үндүргеш, СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезиниң кол пунктузун күүседипкен. Пландан артык барык-ла бүгү продукцияны Байкал-Амур магистралының тудугжуларынче чоруткан. Көвүрүглер болгаш өске-даа онза чарык дериглериниң кылырынга херек-тээр «600» деп марказыг бышкыг цементини үндүрерин үе бүдүрүлге шиңгээдип алган.

Луцкиниң автомобиль заводу ЛУМЗ-890Б деп авторефрижераторларның сөөлгү бөлүүн чоруткаш, БАМ-га кварталда чорудуп бээр чүүлдериниң планын хуусаазындан бүдүн чартык ай эрте доосканы. Кадыг дошкун агаар-бойдус байдалдарынга ажыглаар кылдыр таарыштыр дерээн ол машиналарны ЗИЛ-130 автомобильдиң шассизинге үндезилеп тургускан. Ол машиналарны дораан үреди бээр продуктуларны ырак черлерже сөөртүрүнге ажыглаар. Чаңгыс рефрижератор 3,5 тонна чүъкту ап чоруур.

Могилевскиниң Киров аттыг автозаводунуң коллективи БАМ-ның тудугжуларының хүндүлүг чагыын хуусаазындан бир ай бурунгаар күүсеткен: чер адаанда болгаш кызыы черлерге ажылдаарынга таарыштырган үш самосвал автопоездини чорудуп берген. Чаңгыс аәктыг тыртыкчыдан болгаш чүъгүн боду дүжүрер кожудан тургустунган ындыг поезд чээрби тонна чүък-тээр болгаш шакта 40 километр чедир дүргени чоруур. БАМ-ның тудугжуларының саналын ёзугаар автозаводчулар машина бүрүзүн кудуу температурага хөделдирикчиниң ажылдадыр тускай херексел-биле дерээн. Кабиназы хей чок кылдыр хаглынар болгаш чылыдар чүүлдер-биле дериттинген. Автозаводчулар кварталдың төнчүзүнге чедир БАМ-ның тудугжуларынга ам-даа беш ындыг поездини чорудуп бээрин хүлээнген.

Челябинскиниң трактор тудуунуң «Трактор» каттыжыышкынының комсомолчулары СЭКП-ниң XXV съездизинге чедир БАМ-ның тудугжуларынга күчүлүг илчирбе дугуйлуг 87 тракторну хуусаа бетинде белеткеп бээрин шиитпирлээн. Хүлээлгезинге кирип турар «Т-100М» деп сөөлгү тракторларны БАМ-че чоруткан.

Новосибирскиде «Сибирьстроймеханизация» трестиниң техниктиг школазының дыка хөй доозукчулары Байкал-Амур магистралының тудуунга ажылдаар путевкалы алган. Оларның аразында — экскаватор машинистери, автокраннар чолаачылары, газ-биле болгаш электри-биле дуйзаалакчылар, чолаачылар болгаш өскелер-даа бар. Олар боттарының ажылчын амдарын чурттуң эң чугула тудуунга эгелээр. Өөредилге төвүнүң коллективи штадын калбартпайн тургаш, бо чылын планга немей чаа чүс хире бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткеп үндүрерин шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр)

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

БРИГАДИР БОЛГАШ ООҢ ЭШТЕРИ

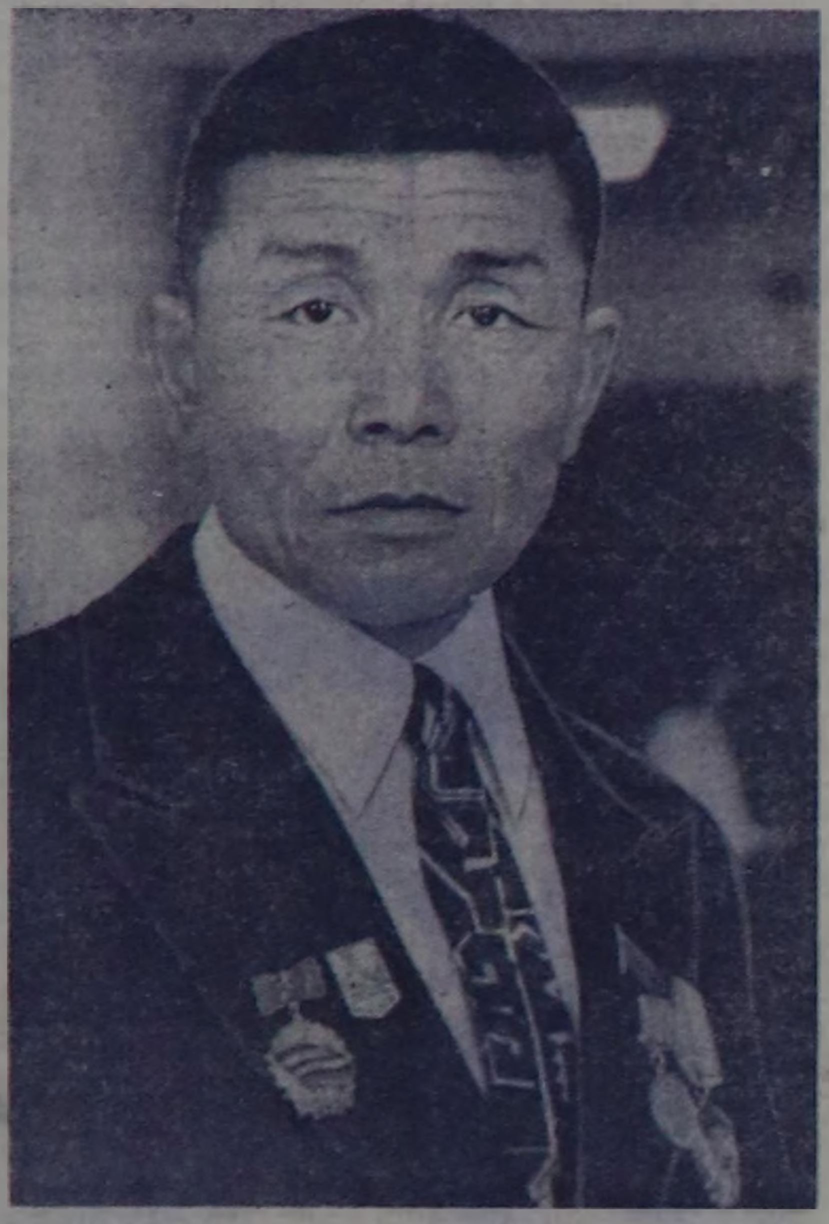

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Тыкы Араптанович Араптан сөөлгү үеде совхозтуң № 4 хойжу бригадазының бригадиринге ажылдап турар. Ооң мурнунда ниитиниң малын кадарарынга он ийи чыл ажылдаан. Бо аразында хойнуң баш санын өстүрериниң болгаш продуктулуг чоруун бедидериниң херээнге бердингенин, кызымаан көргүскен. Ажылдап келген чылдарында чүс баш хойга онаапшыр хураган өстүрериниң, дүк кыргып алырының планнын онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүседип келген. 1974 чылда чүс баш хойдан-на 110 хураганны ап, эки көргүзүглүг болган.

1974 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-маадырлыын көргүскени дээш Тыкы Араптанович Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан.

Чазактың шаңналы чоорн сонгаар улам эки ажылдаарын хүлээндирип турарын хойжу билгеш, бүгү билиин, мергежилин хой ажылын хөгжүдеринге бээр сорулганы бодунуң мурнунга салгаш, шудургу ажылдап турар.

Ажылы чай чок-даа болза, мурнакчы хойжу хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Коммунист кижиниң хүлээлгези-даа ындыг. Кызыл-Дагның соңгукчулары Тыкы Араптановичтиң Араптанны үш удаа-ла — ийиги, үшкү, дөрткү чыыштарда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бир эп-сеткилдиг соңгаан. Соңгукчуларының чагыгларын амыдыралга боттандырар, округунуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээр дээш депутат бодундан хамааржыр чүүлдерни кылып келген. Чоп-биле ол сырый харылзаалыг ажылдап, отчёттарын доктаамал берип, кылдынган ажыл-херектерни соңгукчуларының мурнунда шиитпирлээр ужурлуг кандыг сорулгалар салдынганын дыңнадып турар. Черле ынчаш депутат кижиниң ажылы, хүлээлгези улуг. Ону күүседиринге билиг, мергежил, улустар-биле ажылдап билири, туруштуг шиитпирлиг болуру болгаш өске-даа шынарлар негеттинер. Ындыг шынарлар Тыкы Араптановичте бар.

Төлептиг хойжунуң херээн орден-биле кады Ленинчи юбилей медалы, 1974, 1975 чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизи деп хөрек демдектери каастап чоруур. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Бо бүгү болза хойжунуң болгаш бригадирниң дугайында хой чүүлдерни чугаалап турар.

Бригаданың хойжулары 19 кодан кыштап турар.

— Кыштаглаашкынның байдалы багай эвес-тир, амгы үеде малчыннарның эң-не харыысалгалыг ажылы — хой оолдаашкыны кидин түлүк. Чаш төлдү хойжулар менди доруктуруп турлар — деп, бригадир бригадазының ажылын өске таныштырды.

Бригадада 2865 хой төрээн, ооң чаш төлү менди алдынган. Хойжулар Опан Шөмбүде 330, Дүлүш Магыр-оолда 300 хой төрээн, оларның хураганнары четче доруктуп турар.

Чаш хураганнарны доруктуруп өстүреринге сакманщиктер чылдың-на улуун киирип келген. Бо хүннерде бригадада 24 сакманщик ажылдап турар.

Чаш хураганнарны менди доруктурарынче бригадир күштүг мооңнзэн. Аарыгларга удур тарылганы чорудуп, дугаарлап турар.

Хойжу бригаданың кежигүннери кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенген, ынчангаш оларга улуг хар-даа, соок-даа коргунчут эвес. Амгы үеде кодан бүрүзүнде сиген, суда, будук-бүрү, дус бар.

Дорту-биле чугаалаарга, хойну кыштан хүр ажырар, чаш хураганнарны менди доруктуруп алыр таарымчалыг байдалдар бригаданың кодан бүрүзүнде бар. Хойжулар бодунуң ажылынга дуржулгалыг, ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш үргүлчү-ле сагыш салып чоруурлар. Лопсан Кинир-оол, Алдын-оол Байлак-оол олар эрткен чылын чүс баш хойдан-на 90-дан өру хураганны өстүргеш, боттарының кужу-биле 10—10 тонна сигенни, 3—3 тонна будук-бүрүнү белеткеп алганнар.

Бригадир болгаш ооң хойжу эштери тоску беш чылды багай эвес көргүзүглерлиг дооскан. Оларның оңгу беш чылда салган сорулгалары улуг. СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр төрээн хойларның хураганнарын менди доруктуруп алыр хүлээлгезин бригаданың хойжулары чедиишкинниг күүседип турар.

Хойжу бригаданың ажылчыннары бодунуң мурнунда салдынган ажыл-херекти күүседиринге бүзүрелдиг.

Т. ХЕРТЕК.

Улуг-Хем район, «Ак-Туруг» совхоз.

ЧУРУКТА: бригадир Т. А. Араптаң.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

АК-ДОВУРАК: АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГДА

Бирги секцияның дериг-херекселдерин комплекстиг шенээшкинниң түңнелинде чүък дамчыдар бирги болгаш ийиги шугумну ажыглалга киирип болурун көргүскен. Үшкү шугумнуң шенелдезин чоруткаының соонда ийиги секцияже руданы дамчыдып болур.

Ам ээзи каш шенелделерни кылып чорудары арткан. Ооң соонда «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээ чуртка баштай продукцияны берип эгелээр.

Чугула объектини дүрген ажыглалга киирер дээш комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары шудургу ажылдап турар. Улуг мастер В. Зачиневтиң ээлчээнде колдуунда аныяктар. Оларның бирээзи дериглелер машинизи Валентина Ооржак ол ээлчегниң тос кежигүнү-биле кады СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чаалап алган.

ЧУРУКТА: дериглелер машинизи В. ООРЖАК технологтуг шенелделер үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Таарыштырыкчылар

«Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң бөдүүв рудадан даг-дугу арыглаар цехтиниң механиктиг албанының слесарьларының кичээнгейи салтын шимеразынга чеңнелчек шишкиннтер азарынга болгаш кол корпустуң ролик чок конвейерлерин ажылдадырынга таарыштырып белеткээринче угланган. Шишкиннтерин аазарын Николай Толмачёвка, Михаил Сосниге, Валерий Вохминге удурткан 20 ажыг слесарьлар чорудуп турар. 46 муң шишкиннтерниң 23 муңун кылдынган. Ролик чок конвейерлерин кылыр слесарьларның ажылы база шуудаан. Чүгле февраль 13-те безин 19 ындыг конвейерлер белеткеттинген, ол дээрге конвейерлерниң санының үштүң бир кезии-дир.

Монтажчылар

«Сибирьтехмонтаж» трестиң Ачинск эргелелинден Борис Петрович Кашковскийге удурткан монтажниктер бригадазы комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга ийи ай мурнунда келген. Бургаг руда складынга 100 метр узун дурттуг конвейерни тургузарын оларга дааскап. Ол онаалдазын бригада хуусаадан эрте доозупкан. Олар ам өске участоктарның монтажниктеринге дузалажы бергеннер. Кашковскийниң бригадазының кежигүннери шупту эки ажылдап турар. Коллективтиң хоочуну Михаил Кутлахметовтуң, аныяктар Илья Бондарьның, Василий Шумскихтиң шылгараңгай ажылын бригадир демдеглээн турар.

Шеверлекчилер

Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда № 42 тудуг эргелелиниң Зинаида Салчакка удурткан 7 шеверлекчилер бригадазының ат-сураа республикага алгаан. Олар кол корпуста шеверлел ажылдарын чорудуп турарлар. Комсомолчу аныяктарның ол коллективи корпустуң бир объектизин айыткан хуусаадан 5 хонук эрте штукатурлап, чугайлап, будуп дооскан. Ам бо хүннерде олар № 14 объектиде шалынчы ёзу-биле ажылдап турар. Бригаданың хоочуннары, Ак-Довурактың тудугларында 12 чыл ажыг ажылдап келген Зинаида Күжүгет, Мария Сарыглар бригадири коммунист З. Салчакка улуг дузаны көргүзүп, бригаданың ээзи болуп турар. Профтехучилищениң доозукчулары комсомолчу Галина Достай-оол, Алдын-кыс Доңгак болгаш оон-даа өске аныяктар кызымак ажыл-ижи-биле оларга деңнежир сорулгалыг. Шеверлекчи бригада хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседири чаңчыл болган. Ол объектиде шеверлел ажылдары ам доостур чоокшулаан.

«Шын», «Тувинская правда» солуннарның Ак-Довуракта корпузу.

Чөөн-Хемчик

КВАРТАЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

ЧАДААНА. (Телефон-биле). СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары бо хүннерде кызымак ажылдап турарлар.

«Искра» колхоз бирги кварталда 260 центнер эът садар тургаш, хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Садар малдарны ажыл-агый эки семиртип азырап турар, ынчангаш саткан шарының бирээзиниң-не ортумак деңзизи 299 килограмм болган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз, «Октябрь 30 чылы» колхоз күрүнеге эът садарының квартал онаалдаларын база ажыр күүсеткен.

М. СЕВЕН.

УЛАМ УЛУГ СОРУК-БИЛЕ

Ниитиниң малынга чем белеткээри-биле салдынган сорулганы күүседиринге күш-ажылчы улуг-хуузу киирер дээш эрткен чайын-на манаа, Ак-Чыраа шынаазынга чедип келген бис. Ынчан бистиң бригадага бердинген онаалга — 100 тонна сиген болгаш хыыргыыш. Ажылдаарынга таарымчалыг техника, чепсек-херексел, өске-даа чүүлдер-биле хандыртынган турдувус.

Коллективтиг, чаңгыс эп-сеткилдиг ажылдааш, 500 тонна сиген болгаш хыыргыышты белеткээн бис. Тулаа, хелчүктер дожарга ажылывыс катап уламчылаан. СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур калбарган социалистиг чарышка киришкеш, 500 тоннага немей 250 тонна мал чемин белеткээрин хүлээндивис. Ак-Чыраа шынаазының кышкы кадыг-дошкун соогунга удур шыңгыы туруштушаан, бистиң кижилеривис эрестиг ажылдап турар.

Шынап-ла хүлээлгезисти багай эвес күүседип тур бис. Бистиң ажылывыс чамдыкта дүве безин уламчылап турар. Ынчангаш дүн-хүн дивейн ажылдап тур бис. Февраль эгезинге чедир 300 тоннаны белеткедивис. Ооң мал турагларынче барык 60 тонна чедиртинген. Ол болза съездиге бистиң күш-ажылчы белээвис. Март 1-ге чедир бежен тоннаны белеткээр сорулгалыг бис.

Бистиң хыыргыышчылар ажылдап турда, чүү-даа бырашпас. Сиген кезер машиналыг «Беларусь» башкарыкчызы Николай Куулар хүн бүрүде 8-9 га черниң хыыргыыжын кестирип турар. Пресстеп тырыыр машинаны ажылдадып турар Куулар Мөнгеш-оол хүнде-ле 400—500 боодал хыыргыышты белеткээрин чедип ап турар. Бөлер машина башкарыкчызы Ховалыг Даш-оол, пресс-подборщикче сиген дамчыдыкчылары Геннадий Моңгуш, Намзат-Доржу Моңгуш, Даңгажык Куулар болгаш оон-даа өскелерге чоргаарланып турар бис. Мал чеминиң сөөртүлгезинде автомашиналар чолаачылары Владимир Куулар-ның, Болат-оол Моңгуштуң, «Трансельхозтехниканың» Чадаана автобазазының чолаачызы Маңнай-оол Моңгуштуң эки ажылын демдеглээри өөрүнчүг. Сөөртүлгеде автомашиналарның доктаамал ажылдаарынга бистер шалыпчы киржип турар бис.

Ниитиниң малының кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирериниң улуг-хуузу киирер, оңгу беш чылдың бирги чылының онаалдаларын эрестиг күүседир дээш улам кужениишкинниг ажылдаар бис.

К. ЭКЕР-ООЛ,
«Большевик» совхозтуң хыыргыышчылар бригадазының бригадири.

МИХАИЛ РЕЦ — ӨРҮМНЕКЧИ

Партияның XXV съездизинге Ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң республика слётунга киришкен мурнакчы аныяктарның бирээзи, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде өрүмнээр станоктуң башкарыкчызы Михаил Рецке ужуражы бердим.

Оол бодунуң ажылының дугайында улуг сонуургал-биле чугаалады:

— 1970 чылда Совет Армияның хүрээлелинден халашкаш, Тывага чедип келдим. Алыс чуртум Хакасия чүве. Шериг баар мурнунда-даа, шериге-даа турган, бо республиканы ажок сонуурган турган мен. Черногорскиниң профессионал-техниктиг училищезин доосткан кижи мен. Тускай мергежилим-даа ол — өрүмнекчи. Алды чыл иштинде маңаа ажылдап, чурттап келгеш, ажылымга-даа хандыкшый бердим...

Михаил Рец — разрезте мурнакчыларның бирээзи. Ооң ажылы нарын-даа, берге-даа. Чер иштинге дашталы берген хөмүр-даш породаларын чаза тепсиринге белен кылдыр өрүмнээри — оол кол ажылы. Михаил ону ак сеткилдиг күүседип, хүн нормазын 120-130 хуузун кудулатпайн келген. Былгаан ажылынга ээ-харысалгалыг, ажыл-ижинге кызымаккай Михаил тоску беш чылдың планныг онаалдаларын 4 чылда күүсеткен. А январьның 140 хуу болган.

— Февраль айның планын 20-ниң хүнүнде күүседиптер аргам бар. Темпиии кошкатпайн, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседир болза, ол сорулга күүсеттинер болгай. Бо слётка киришкеш, күш-ажылчы соруум улам кедерлеп, моон-даа кужениишкинниг ажылдаар мен — деп, М. Рец чугаалады.

Коллектив бүрүзүнде хоочуннар, тагдыныкчылар бар. Олар аныяктарны күш-ажылга чанчыктырып, оларны мергежилге өөредип турар. Кажан Михаил Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинге ажылдай бергенде, дуржулгалыг өрүмнекчи Анатолий Николаевич Анищенко ону хүлээп алган. Ол аңаа баштай дузалакчылап кирип алган.

Чартык чыл эрткен. Михаил ол харысалгалыг ажылды часкаан кылып турар апарган. Ындыг нарын мергежилди ол хире кыска хуусаада шиңгээдип алганы — аныяк кижиниң кызымак, чүткүлдүг ажыл-ижиниң херечизи.

1975 чылда Михаил Рец Москвага, Тиилелге туттувун чаңынга, чурукка тырттырар аас-кежиктиг болган.

Д. ИРГИТ.

Мурнакчы колхозтарны, совхозтарны, цехтерни, ээлчеглерни, үлетпүр, транспорт, тудуг, ачы-дуза чедирериниң бүдүрүлгелерин, школаларны, культура болгаш медицина албан черлерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тоску беш чылдың онаалдаларын күүседиринге чедип алган чедиишкиннери дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаннаары болза:

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозун.
Кызыл районнуң «Көк-Тей» совхозун.
Кызыл районнуң «Сукпак» совхозун.
Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозун.
Тыва респотребсоюзтуң Кызылда аң өстүрер ажыл-агыйын.
«Тыва даг-дугу» комбинаттың бедик сорттуг рудалар болбаазырадыр пециниң № 1 ээлчээн (улуг мастери С. Х. Гайдулин).
«Каа-Хем» разрезтиң Чадаана участогунуң ЭКГ-4.6 экскаваторунуң экипажын (улуг машинизи Е. Н. Фроленков).
Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезин.
Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда чүък сөөртүр № 1 автобүдүрүлгезиниң чолаачылар бригадазын (бригадири Ю. Н. Зюзин).
Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда чүък сөөртүр № 3 автобүдүрүлгезиниң чолаачылар бригадазын (бригадири П. М. Шуберт).
«Сибирь энерготудуг» трестиң «Кызыл цехстрой» тудуг эргелелин.
«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» ТЭ-зиниң дашчылар бригадазын (бригадири С. А. Бөрбак-оол).
Эрзин районнуң чоннуң амыдырал хандырылга комбинадын.
Кызылдың даараныга фабриказының херээжен улустуң чиик платьезин даараар талазы-биле № 3 бригадазын (мастери Н. С. Макарова).
Тываның харылзааның бүдүрүлге-техниктиг республика эргелелиниң радиотелевидение дамчыдылгазының төвүн.
Таңды районнуң Бочетово сес чыл школазын.
Кызылдың № 4 ортумак школазын.
Бии-Хем районнуң Хадын ортумак школазын.
Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказын.
Эрзин районнуң Культура бажыңын.
Республиканың туберкулезка удур диспансерин.
Таңды районнуң Хову-Аксы эмнелгезин.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 17.

Кремльдиң Съездилер ордузунда

Москва. Кремльдиң Съездилер ортузу... Ол улуг чаагай ордy бажыныың хевири безин онзагай. Ону М. В. Посохин удурткан архитекторлар бөлүүнүң төлевилелин ёзугаар шил, металл болгаш маны даштан тудуп кылган. Ук Орду эрте бурунгу суургаларның, ак даштан кылган эрги шагның өргээ бажыңнарының болгаш алдын баштыг дуганнарының чанында ам 15 чыл туруп турар болгаш Кремльдиң архитектура ансамблинге дыка таарышкан. Шоолуг эвес үе эртерге, аңаа СЭКП-ниң XXV съездизи ажыдып эгелээр.

Съездиге белеткелдер ында ам доозулган. Ол талазы-биле кандыг ажылдар кылдынганын ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының болгаш Кремльдиң Съездилер ордузунуң директорунуң оралакчызы Вячеслав Алексеевич Костылев мынча дээн:

— Ордунуң бажыңын съездиге белеткеп септээри доозулган мындыг чүве. Ук септелгени 35 тудуг организациялары кылган. Ордунуң иштинде чаа, улам сайзыраңгай дериг-херекселдерни эптеп тургускан. Агаар солуштурулгазының системазы база күштелген. Ол система бир шак иштинде көрүкчүлер залының агаарын сес катап солуп шыдаар, ол дээрге 390 муң дөрбелчин метр хемчээлге деңнелир. Автоматтыг дериг-херекселдер чогуур температураны болгаш ол-шыкты үргүлчү хынап, таарыштырып турар...

В. А. Костылев-биле кады эжиме дүнчок өрээлдерни эргип кезип чоруптувус. Ындыг өрээлдерниң бирээзинде «Улуг Москва» деп аттыг харылзааның театр системазының аппаратуразын дерзэн. Кремльдиң Съездилер ортузунга аңаа хүннерде келдуунда ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының шии көргүзүглери, янзы-бүрү концерттер эртип турар. Харылзааның театр системазы иштики телевидение комплекизи бөлбүшаан, ол-бо көргүзүглерни режиссёрнуң удуртуп башкарарынга дузалаар, ол системаны дамчыштыр бүгүде дузалаа албан черлери-биле чогуур харылзааны тудар, а актёр кижи көргүзүглер чорудулгазын кайызын-даа хайгаарап, режиссёрнуң айтыышкынын дыңнап билип алгаш, сценаже чогуур үе-шаанда өзал чок үнүп болур аргалыг.

Кожа турар өрээлде ук режиссёрнуң пультузун дерзэн. Көрүкчүлер залы кедергей улуг болгаш, сценага ырлаар ыраажының үнү чеже-даа өткүт болза, ук улгаттырышкыны чокка хөртек, залдың артында олуругларында олурар кижилерге деңгүп-даңгып-ла чедер. Ынчангаш сандай бүрүзүнүң өөргазында база ханаларда 7 муң динамиктерни дерип тургускан, оон ачызында сценадан үнген ук бүрүзү улуг залдың кандыг-даа точказынга бир дөмей эки дыңналыр. Бөлүүшкүннарының хире чергезиниң аайы-биле режиссёр ону улгаттырып-даа, бичеледип-даа болур.

Оон соонда көрүкчүлер залынга келдивис. Даштын дүктен кылган онзагай кызыл пөс-биле шаккан элтиг, чымчак сандайлар чындыйжы берген турлаар. Оларның саны 6 муң хире. Сандай бүрүзү тускай херекселдиг, оон дузазы-биле ораторнуң чугаазын тодаргай дыңнап ап болур, ол-ла чугааны 29 янзы-бүрү дылдарга синхроннуг арга-биле очулдуруп-даа болур.

Ол канчаар-даа аажок улуг залга кирер бээрге, ындазында таптыг-тааланчыг, делгем шөлээн, арыг-силиг-даа хевчок. Делгем эжиктеп сценага келдивис. Базым эртпен чорниисте хевис чымчаңнаар чүве. Бүгү Ордунуң иштинде хевис шывыгның нииті хемчээли 8 муң дөрбелчин метр ажа бээр.

Ордунуң фойелеринде хүн чырыы делгем улуг соңгалар өттүр дээп турар, ынчаарга көрүкчүлер залының чырыын сайгылгааннар-биле хандырар кылып каан. Ук залдың нииті чырыының хемчээли 850 люкстан ашпас, ынчалза-даа чамдыкта 1.100-даа люкс чедип болур, ол дээрге өңнүг телевидение дамчыштыр оон дорт репортажтар кылырынга чугула.

Сценаның кырынга үнүп кээривиске, дал ортузунда дээскинип турар тускай херекселдиг, ону декорацияларны дүрген солуурунга ажыглаар. Автоматтыг чуруму-биле ажыттынып, хагдынып турар алды улуг жок база бар. Оларны онза таварылга болганда, артистер лифтилер кылдыр ажыглаар.

Хогжумчуларның чер иштинде олурар олудунуң тургузуу база солун. Оон шалазын 30 секунда иштинде-ле сценага дең кылдыр кодуруп ап болур, ынчан репетиция кылыр сцена шөлүнүң хемчээли база улгадыр.

Сценаның аңгы-аңгы черлеринде 100 хире микрофоннарны дерзэн, олар кижиниң үнүн бир аай кылдыр дамчыдарынга херек. Ол чорук ылаңгыя шимчеп турган ойнаар опера көргүзүглелериниң үезинде ыраажы кижээ онза чугула. Сценаның дээвиринде тускай үн аппаратуралары бар. Ол болза ыраажы азы оратор кижи ырлап азы чугаалап турган, бодунуң үнүн боду дыңнап, контрольдаарынга херек.

Сцена башкарар режиссёрнуң пультузу база онза, ында кнопкалар, базыткыыштар, тумблёрлар, чырып турар табло, ол хамык херекселдерниң дал ортузунда тырыкы телевизор экраны туруп турар. Ол бүгү чүүлдер шупту башкарылга пунктузу болур, оон режиссёр ол-бо көргүзүлгениң чорудулгазын удуртуп, актёрларга, декораторларга, чырыдыкчыларга чогуур команданы берип, сценаның янзы-бүрү механизмнерин хөделдиртип турар.

Кремльдиң Съездилер ордузу 1961 чылдан эгелеп партия шуулганнарын эрттирер доктаамал чер боду берген. 1976 чылдың февраль 24-те аңаа ажыттынар СЭКП-ниң XXV съездизи совет улустуң амыдыралынга аажок улуг, чугула төөгүлүг болуушкун болур.

Юрий БАРАНОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ БЕЛЕТКЕЛ НЕГЕТТИНЕР

Эрзин районнуң ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеди, кожээ Советтер шинарының болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң онгу беш чылдыың баштайгызының планнарын оваалдаларын чедиишкиниг күүселдириинче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле организакчы ажылдарны экижидериинче база социалистиг чарышты калбартырыинче угланган тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылы болганда, партияның каш-ла хонгаш ажыттынар төөгүлүг 25-ки съездизиниң ажыттынар хүнүнге бэлээри — малдың бажын онча-менди камгалап, кыштаглаашкынны бедик деңнелге чорудары болур.

Кыштаглаашкынның бүгү талалыг белеткелдиг эрттирериниң дугайында айтырыгны район Совединиң ээлчеглиг сессиязынга октябрь айда чугаалажып көрген болгаш калбак хемчеглерни ажылдап кылган.

Кожээ Советтер район Совединиң сессиязының үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле тодаргай ажылдарны чорудуп, хөй болгаш бода мал турлагларынга, сүт-бараан фермаларынга, бригадалар төптеринге депутаттар бөлүктерин тургузуп, оларның башкарыкчы ролюн күштелдирген. Ындыг бөлүктер «Чаа орук» колхозта 6, Ленин аттыг колхозта 5, «Коммунизмче орук» колхозта 4, «Мөрен» колхозта 4 кезек черлерде организастаттынган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери, ында партбюро, кожээ Совет № 1, № 2, № 3 хойжу бригадаларда депутаттарның болгаш хөй-нииттиң өске-даа организацияларының киржилгези-биле кыштаглаашкынга белеткелди эки организастаан.

Шээр малдың кодан өттүрүнге кажаалар, тепляктар эптиг, чылыг кылдыр туттунган ийикпе септеттинген, сиген, комбикорм, өске-даа чемнер четчири-биле чедиртинген, одек болдунган. Мал суггарар доскаарларны чылыг үеде-ле чергe хөмген, малга чем салыр шагжалар, чем өзэр коошпалар белеткеттинген.

Малчыннарның амыдырал-чурталгазынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Бо колхозтуң № 4 хойжу бригадазының херээжен улуг кадарчызы Сенди Ендан тоорар 400 хоюн, № 3 бригадада Татьяна Баянова 390 хоюн хүр — менди кыштаглап турар. № 3, 4 бригадаларда Роза Түмен удурткан депутаттар бөлүү малчыннарның кыштаглаашкын эрттирип турарын үргүлчү сонуургап, практиктиг дузаны чедирип турар.

Ленин аттыг колхоз бо чылын мал чемин пландан ажыр белеткеп алган. Шээр болгаш бода малдың кыштагларынга колхозтуң баштаар чери шефтээшкинни организастап, сиген, будук-бүрү, чарба болгаш өске-даа чемнерни сөөртүп турар. Колхозта мал суггарары-биле суг сөөртүр машиналарны организастаан. Бода мал бригадазында депутаттар бөлүү, чамдык бригадирлер кыштаглаашкынны багай эвес организастап турарлар. Инек кадарчылары Имажап, Суваан, Бамбаа, хойжулар Кара-Куш, Канчка оларның коданнарында малдың ажаалдазы эки.

Коданнарда чем тускай кажааларда. Кошкак малды тургузуп алыраан, чемни ранион ёзугаар берип турар.

Соок үеде хойну болгаш инекти кажаалаарының, кадатчы уялдурериниң, чемгерериниң хүн чурумун кылган, кажааларның иштин-даштын аштап, арыглап, температуразын таарыштыр тургузар хемчеглерни алган. Мындыг дээштиг хемчеглерни ап турарының уламындан бо коданнарда мал чулавайн, хоравайн турар.

«Чаа орук» колхозта СССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ында депутаттар бөлүүнүң даргазы Алдын-оол Соян хойжу бригадазында сугну чылыдарын организастаан. Кудуктан сөөрткен чылыг суг чүгле мал ижеринге эвес, а малчыннарның амыдырал-чурталгазынга, херегледиинге ажыктыг боон турар.

Мөренчилерде мал кыштаглаашкынын эки эрттирип, организастап болурунуң аргазы бар. Колхозта кадарчыларның чамдыызы курлавыр кажааларлыг, хөй өттээр черлери албек өттүг-даа. Ук колхозта № 1 хойжу бригадада хөй болгаш хураган кажааларын туттканы, септээни шынарлыг. Ылангыя раш хурагаанар кажаазында демир печкалардан кажааның дурту-биле хоолайлар чорутткан, ол хоолайлар чаш хураганнарның дөрүгүп өөринге четчир чылыгны берип турар.

Районнуң колхозтарында малдың өлүп хорааарын эвээжедир, аарыг малдарны баш удур эмнээри-биле эмнелге-санитар пунктуларын организастаан. Ук пунктулар «Коммунизмче орук» колхозта, Ленин аттыг колхозта багай эвес ажылдап турар. Ылангыя «Коммунизмче орук» колхозта пунктуну организастааныңдан шээр малдың өлүп хораары эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге бо чылын 2 катап эвээжээн. Аарыг, кошкак малдарны чылыг кажаада үскен, рацион ёзугаар чемгерип, сымыртын эмнеп турар.

Шак ындыг эмнелге-санитар пунктуларын «Мөрен» болгаш «Чаа орук» колхозтарда ам-даа организаставааны хүннүң негелдезинге канчап-даа дүүшпес боон турар.

«Чаа орук» колхозтуң товуге эмнелге пунктузун организастааны, ынаар чогуур бичиангейни салбаанының уламындан, чылыдылаваанындан чамдык аарыг хойлар хураганнар өлген. Бо айтырыг талазы-биле колхоз баштаар чериниң даргазы эш Хеймер-оол, кожээ Совет даргазы эш Тойбаанга райком бюрозу шыңгыы сагындырган.

Районда мал камгалалының айын январь 20-де чарлаан болгаш райкомнуң, райкүүскомнуң чарлыгалгалыг ажылдакчылары, Эрзин суурнуң албан организация удуртукчулары, район Совединиң депутаттары 23 хойжу бригадаларда, эъткир болгаш сүткүр инектер азырап турар 8 фермаларда, хөй, инек, чылгының ырак-узак турлагларында бээжыгтаттынган, кыштаглаашкын эрттирери-биле практиктиг дузаны чедирип, лекция, беседаны чорудуп турарлар.

Январь айның 27-де райкүүскомнуң ээлчеглиг хуралынга «Мөрен» колхозтуң мал кыштаглаашкынының чорууп турарының дугайында колхоз даргазы эш Чамбырыктуң илеткелин дыңнаан. Колхозта кыштаглаашкын талазы-биле чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир, бо чугула кампанияны организастап эрттирип турарында дувураазыниг байдалдар бар.

Чылыг үеде кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенмээниндең январь төнчүзүнде чамдык малчыннарның кажаа-хоразы белен эвес, кыш удур септээр, тудар ужурга таварышкан. № 2 бригадада кадарчы Баадыр Соянның чаш мал кажаазы шуут чок, аш Чылдазының коданында 137 инектерниң 50-ни кажаага сыңмайн, даштын хонуп турары илерээн. Чылыг сугну чүгле эвээш мал ижип турар. Суг четпейн турарындан хойнуң чүгү хөйү-биле дүжүп турар.

Райкүүском хуралы эш Чамбыруктер болгаш колхозтуң кол зоотехниги эш Алдын-болдан мал ажылының специалистер-биле, бригадирлер-биле ажылдың экижидерин негеп, оларның ажыл планнарын колхоз баштаар чериниң хуралынга көрүп, оон күүселдезин контрольга алырын оларга дааскан.

Малдың чаш төлүн онча-менди камгалап алыры-биле, мал аарыглары-биле демиселди күштелдирер, эмнелге пунктуларының ажылын экижидер сорулга-биле мал ажылында специалистерниң чөвүлел хуралдарын эрттирерин практикалап турар бис.

Районда сүт саалдазы кудуу деңнелде. «Чаа орук» болгаш Ленин аттыг колхозтарның саар инектери чылыг суг ишпейн, чогуур зоотехниктиг нормаларынга чедир оларны чемгербейн турар.

Сүт-бараан фермалары төрүүр инектеринге план ёзугаар эдержилгени четпес организастааның түңнелинде планныг айлап төрүүрү болдунмайн турар. Сүт саалдазының бир кудуу чылдагааны ында. Районнуң колхозтарында 267 инек кызыр болганы хыналдадан илерээн. Районнуң партия, совет органнары кыштаглаашкынны бедик шынарлыг, организастыг эрттирер дээш бар турар четпестерни чайладыр, баш удур бүгү талалыг хемчеглерни алыр.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.
Эрзин райкүүскомнуң даргазы.

Байкал - Амур магистралы – бүгү улустуң тудуу

БАМ-ГА ТУТКАН ТУРАР

Чурттаалга болгаш хөй-нииити бажыңнарының хевирлел болгаш дүрүмүлга төлевилелиниң Ленинград зоназының эртем-шинчилел институдунуң коллективи Байкал-Амур аразының демир-оруун эргээр туттунар хоорайларынга болгаш суурларынга-даа тудар дыка таарымчалыг, кээмналгалыг чурттаалга бажыңнарының, уруглар садтарының болгаш ясилерниң, школаларның, садыг болгаш хөй-нииити төптериниң төлевилелдерин чогаадып тургускан.

Соңгу чүк черлериниң кадыг-берге байдалдарынга, нарын бойдус чүүлдеринге болгаш чер шимчээшкининге таарыштыр бажыңнарны тудар талазы-биле амгы үениң эртем-техниказының бүгү чедиишкиннерин ол төлевилелдерде кээлбаа-биле ажыглаан.

ЧУРУКТА: төлевилелдерни тургузарынга киришкеннер (солагай таладан оң талаже) архитектор М. В. Давиденко, институттуң № 1 мастерскаязының удуртукчузу З. С. Боровицкий, инженер А. И. Смолянинская болгаш төлевилелдиң кол инженери С. М. Лазарев олар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Автокрановщик Анатолий Востриков — тоску беш чылдың шалыпчызы

№ 14 механизация эргелелиниң автокран башкарыкчызы Анатолий Востриков хөй-хөй фермаларны, кажааларны, Культура бажыңнарын тудушкан. Амгы үеде ол чаа Шагаан-Арыгның тудуунда киржип турар. Бүдүрүлгениң мурнакчызы А. Востриковту коллектив хүндүлээр.

ЧУРУКТА: А. Востриков.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ШЫНЫНЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

«ЭЛЕКТРИКТЕР АЖЫРБАС»

Амгы үеде Ильичиниң лампочказы хыптаан, сайгылгаанның күжүн хереглевеэн черлер чок. Оон үнениң, оон ажыктыын билбес кижи база чок.

Электри энергиязын чонга доктаамал берип, ону үзүктелдирбейн ажылдаар турар кижилерни улус хүндүлээр, ынчалза чоортарлап чор.

А Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта база-ла электри күжү-биле аъш-чем хайындырып ижип, кижи-теп чуп турар. Оон чурттакчылары база электриктерге көрүп четтигерин илередип, үрелишкиннер болурга база электриктерден дуза ынаар кээп турар. А совхозтуң девискээри улуг: Кара-Тал салбыры безин совхоз төвүнден 7 километр черде. А Шанчы деп чер 49 километрде туруп турар.

Шак ол черлерден электриктерден дуза дилеп чалаагалар үргүлчү кээр. Ынаар барарда дериг-херекселди чүктээш, ийи эдекти азыргаш базыптар бис. Ам чоруур машиналар ебадылаары ужурга таваржыр. Оон чылдагааны чүдел? «Найырал» совхозтуң дирекциязының бисте доктаамал транспортту бербейн турарында.

Ол талазы-биле совхоз дирекциязынга каш-даа катап айтырыгны тургускан бис. Бисти кым-даа ажылдывас. «Электриктер ажырбас» деп харыы бээр-дир. Бээлээ мындыг турда бисти ажырбас деп болур бе?

С. СИИЛИН,
улуг электрик.

• • •

ХАЙЫРААН БАЖЫҢНАР

Барыын-Хемчик районнуң Барлык суурга каш чыл бурунгаар ийи кылаг бажыңнар тудуп эгелээн. Ону көрген хой сонуургаан, ынаар чурттаксаан күзелин илередип турганы база чалаваc.

Амгы үеде ол бажыңнарның шуут эээ калганын кижи кайгаар. Ында кым-даа чурттавайн турар. Оон чылдагаанын тайылбырлаар кижи база чок. Ол айтырыгны Барыын-Хемчик районнуң күүсекчи комитединге салза кандыгыл?

М. САМБУУ.

• • •

СААДААН АВТОБУС, КАРЖЫ ДИСПЕТЧЕР

Февраль 5-те чуве, Бай-Хаак баар дээш 12 шактың билединде садып алгаш, Кызылдың автовокзалынга автобусту чоруур шагын манап туруп мен.

Болгунун эзэй-биле тактар чыыра бар чыдар ... 12 шактың чедир келгени меддээлгени. Автобуске олурарын чарлаар мынчааң дээш чүгүрзенчиг хаака тудуушаш, дээскаар үнүп келдим. Автобустар турар шөлде чаңгыс-даа машина барааны көзүлбеэн. Соонда даштыгаа канчап турар боор, дедир кирип келдим. Радиога чарлаарын манаар деп шиитпирледим. 5—10 минута саадай-даа берди мынвам.

Ам-на диспетчер кыстың үнү ханала радиодан дыңналы берди. Бай-Хаак баар автобуске олурары эвес, а ол автобустуң ийи шакка чедир саадаарын биске дыңнатты.

Ам канчаар боор, манап ор мен. Самолет манаарга-ла ындыг боор, агаар бээгай боорга саадай бээр. Оон ужурун айтырары-биле диспетчерге чеде бердим.

— Мана дээзе манаар болгай, ону ылавылаащ канчаар сен, сээң херээң эвес-тир —деп харыылаады.

Ындыг чүлерде ылдаалыкыт, халадыыда канчаар ону. Шактың минутазын чаңгыс дорт өртеп калп тааг-биле дөмей-дир. Чорууш залаш, Бай-Хаактан кежээ дедир чер ужуралт апжи мен. Четтигер, эттикпезимни бүдүү бодап ор мен.

Ийи шак. Ам база диспетчерниң үнү радиога чаңгылады. Ам автобусту үш шакка чедир манаар деп чорлады. Оау дыңнаат мунгарай бердим. Бөгүн Бай-Хаактан дедир ээп кээр идегелим оскуналды. А бо кежээ Кызылга катап келбес болза хоржок, даарта ажылдаар. Ынаар баар чоруум чугула болгаш манаар деп шиитпирлеп алдым.

Ол-бо кылаштап, вокзал иштинде бар чарлалгаларның барык шуптузун пээжилеп аптым. Үш шак чеде берди. Ам дөрт шакка чедир манаарын чарлады. Оау дыңнааш бир улгады берген угбай диспетчерниң соңгазынга чеде берди.

— Чүге мынчаар саадап турар чоор, уруум, чылдагааны чүдел? —деп айтырды.

— Мыны билип орар улус бар чүве-дир. Сээң херээң эвес-тир! —деп, дыка доңгун харыы берди.

— Черле аан уруум...—деп, ол угбай тайылбырлап чыдыр ла-ла соңгазының кээзээзинде калбак ... «Хак!» кылдыр хаай илипти.

— Ой, эрппээ—деп, деңгиирген мөңнеп берди.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң четпес ажылының, оларның болганчок саадай бээр автобустарының дугайында кажан-даа катап сапчы-сеткүүлге бижээр чүве-дир. Ындыг саадалдардан кажан уштунар эрги?

Д. ИРГИТ.

Уксаага хамаарышкан бодалдар

Хөй чылдарда бригадирлеп ажылдап чордум. Ам пенсионер мен. Хойнуң уксаазын экижидер дугайында бодум бодалым билдирип көрейн. Тываның кара баштыг ак хой моол хой-биле чоок дөрээн шын. Ынчалза-даа ында ылгал бар. Тыва хой семдер, чөөгү хөөг, а моол хойнуң дүгү тас болур. Тыва уксааның хой соокка шыдамык. Ынчангаш ону Тываның мурнуу районунга өстүрер дээнинге каттыжар мен.

«Барлык» совхозту чижекке киирейн. 1959 чылда совхозка чинге нарын дүктүг хой турган. Ынчан аңаа каттыжып кирген ийи колхозтуң хою каракуль хойлар чүве. Каракуль кошкарларны салыпкаш, хойга нарын дүктүг кошкарлар салып, хайнакташтырып эгелээн. Оон соонда хойнуң уксаазы экижип келген болгаш хөй хураганнар аш, дүк планын-даа ажыр күүседиптер апарган. Ындыг болганда бистиң «Барлык» совхозка чинге нарын дүктүг хойнуң өстүрериниң бурундаазы бар деп бодаар мен.

Сөөлгү үеде байдал ындыг-ла эки эвес. Чинге нарын дүктүг хойлар совхозтуң салбырларында ховар апарган. Ам дүгү-даа, дензизи-даа шоолуг эвес шээр мал колдап турар. Ындыг шынар канчап тывылганыл?

Совхозтуң тускай эртемниглери хойну тарып-даа, сула эдержилгеге киирип-даа турар. Тарып бооадымаганы харысалга чок чорудуп турарындан эки түңнел көзүлбестээн. Техник-осеменаторлар негелдеге дүүштүр ажылдавайн турар. Оон түңнелинде совхоз сөөлгү чылдарда мал бажын кудулаткан, күрүне планнарын күүседип шыдавас апарган. Малдың продуктулуг чоруу кудулаан.

Бистиң совхозка кандыг уксааның хоюн өстүрер эки дээрзин үстүнде чугааладым. Ол ажылды экижидерде тускай эртемниглер бедик харысалгазын угаайн, эртемниң чаа чедиишкиннеринге даянып, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары чугула.

К. САНЧЫТ.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта хой ажылы чугула черни ээлеп турар. Ындыг болза-даа, оон сайзыралы багай. Оон чылдагааны, мээн бодаарымга, колхоз баштаар чериниң болгаш тускай эртемниглериниң хой ажылын өөскүн чергениң айтырыы кылдыр көрүп турарында.

Чаяның семиртилгени сула организастап чорутткан. Тарып боодадынга үезинде хойжуларның-даа, тускай эртемниглериниң-даа талазындан аңаа бичии-даа кошкак болганындан ол чугула ажылды эреңгейлеп каапкан. Уксаалыг бүдүрүкчү кошкарларны ажылдап турарынга зоотехниктиг негелдеге дүүшпейн турар.

Чаа төрүттүнген хураганнарны дораан-на демдектээр, дугаарлаар чорук уксаажыдылгага улуг рольдуг. Хураганнарны үзерде эр, кызын, чүзүнүн, дензизин айтыр херек. Бодан бүрүзүнүң-ле демдеглеп дептерни турар болза улам эки.

Чамдык хойжулар, тускай эртемниглер хөй хураган алыр бодал-биле боданга кошкар хураганнар арттырып алыр чорук шын эвес. Малдың продуктулуун экижидеринге ол хоралыг. Оон чижээ, колхоз күрүнеге дүк садар планын күүсетпейн баар, бир хойдан-на 1.8—1.9 кг дүк кыргып алыр чүүлдер ол-дур. Ону болдурбайн, малдың уксаазын экижидер талазы-биле боттуг ажылдарны кылыр херек.

О. САЙЫН.

Чүге сава хүлээп албастааныл?

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» суурда үлетпүр барааннарының хөй аймаанын магазини база аъш-чем барааннарының ийи магазини ажылдап турар. Кайы-даа магазиннерниң ажылының дугайында хомудалдар кала-даа ам дээрезинде кирбээн. Чүге дээрге садыгжыларның үр болбайн солулун турарында. Ынчалза-даа Кара-Хаактың аъш-чем магазининде дөрт садыгжы, техничкалар ажылдап турза-даа, аъш-чемниң кол бараанары үстү бээр таварылгалар бо-ла тургулаар. Магазинниң эргелекчизи Э. Н. Монгуш чаа ажылдап эгелээн болза-даа, ук ажылды шылуузадыры чугула.

Бистиң суурда шил сава хүлээп алыры 1975 чылдың июнь-июль айда хүлээп алгаңының соолунде шуут соксаан. Бо үениң иштинде чаңгыс-даа шил сава хүлээп алыышкынның болбаан. Бо дугайында Кызыл кожээ районнуң райпо баштаар чери Кара-Хаак магазининге шил сава хүлээң алыр айтыышкынны бээр үези келбээн ирги бе?

И. АИР.

Концентрация,

специализация

о р у у - б и л е

МЦЕНСКИНИҢ КОМПЛЕКИЗИ

Мыйыстыг бода малды семиртип азыраарының Россия Федерациязында колхозтар аразының эң улуг комплекстериниң бирээзи Мценск комплекизи тәлевилел күчүзүнде четкен. Ол фабрика ам чыл бүрүде 30 муң баш шарыкымытарны семиртип азыраар. Мaңаа алдынган бирги сорттуң эъди аъш-чемниң ол үнелиг продукциязы-биле 250 муң чурттакчылыг хоорайның чонун хандырарынга четчир.

Бо комплексте аалчы келбес хүн барык турбаан. Дуржулгазын көрүп алыр дээш республиканың бүгү черлеринден аалчылар мaңаа кээп турар. Ол черле билдингир. Мценскиниң фабриказы — кодээ ажыл-агый продукциязын индустриалдыг үндезинге бүдүрүп турар мал ажылының бүдүрүлгезиниң чаа хевири-дир. Хөй күш кирер ажылдарны бүрүнү-биле механизастаан, чемни үлеп бээрин, кажааларны аштаарын, чем холуксааларын белеткээрин шуптузун автоматтар кылып турар. Ол бөлза күш-ажылдың болгаш херенгилерниң чарыгдалын эң биче хемчээлинге чедир кызырар, үлетпүр аргазы-биле эң чиик өртентиг эътти бүдүрер арганы берген. Эът конвейериниден хүн бүрүде-ле баш бүрүзү 400 килограмм деңзилиг 200 шарыкымытар «үнүп турар».

Мценскиниң инек эъди — чиик үнелиг. Комплекске бүдүрген килограмм эът чүгле 88 копеек болуп турар. Центнер немелде деңзини алырынга чүгле 4 шантан бичии-ле ажыг үе, 7, 1 центнер чем чарыгдаттынып турар.

Эртиен чылдың экономиктиг отчёдунда мындыг деңнелге саннар база бар. Бир эвес комплексте центнер немелде деңзиниң бот-үнези барык 90 рубль хире турда, областың колхозтарында ол сан 152 рубль, Мценск районнуң колхозтарында 143 рубль чедип турар. Харын-даа тускайжыттынган ажыл-агыйларда безин ол бот-үне 112 рубльден кудулаваан. Ынчаарга аңаа ажыл-агыйларда ол-ла хире санныг продукцияны алырынга Мценскиге деңнээрге бүдүн чартым, ийи катап хөй чемнерни чарыгдап турар. А бо бүдүрүлгеде немелде деңзи барык адааргаанчыг: хүнде муң болгаш оон-даа хөй грамм бээп турар.

— Бистиң бүдүрүлгевисти тәлевилеп база тудуп турда, Ада-чурттуң шуралчы дуржулгазын болгаш даштыкы чурттарның мал ажылының бүдүрүлгелериниң ажылының практиказын ажыглаан — деп, комплекстиң директору Н. Г. Фурсов чугаалап турар. Комплекс 4 чыл ажылдап турар. Оон бирги ээлчээ 1972 чылда ажыглалга кирген. Фабриканы тударынга 9 миллион хире рубль чарыгдаттынган. 1975 чылда, тәлевилеттинген соолгу кезээн ажыглаалга кирген үеде, бүдүрүлге бодунга үнген чарыгдалды 2 катап дуглаан. Ажылдап келген 4 чылдарының дургузунда 17 миллион рубль орулганы алган. Бо үениң иштинде бүдүрүлгениң рентабелдии ортумаа-биле 69 хуу болган.

Мценск комплекизи — ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгези. Ол областың он беш районнарындан 250 колхозтар болгаш совхозтарны хандырып турар. Колхозтар болгаш совхозтар-биле бүгү харылзаалар керээлерге үндезилеттинип турар. Ажыл-агыйлар комплекс-биле кады ажылдаарга ажыктыг. Чүге дээрге орулганың 95 хуузун хуучуларның аразынга үлеп берип турар.

— СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге тәлевилелинде мал ажылдакчыларының мурнунда салдынган сорулгаларны күүсетпишаан, бис семиртилгениң технологиязын сайзыраңгайжыдып тургаш, центнер продукцияның бот-үнезин 80 рубль чедирерин, аңаа немей центнер продукцияны бүдүрериңге күш-ажылдың чарыгдалын кызырарын шиитпирлээн — деп, Н. Г. Фурсов түңнелинде чугаалап турар.

Мценск комплекизи — областа чигир заводунуң чанында туттунган болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң артынчыларын мал чеминге ажыглап турар ийиги улуг бүдүрүлге болур. Ам ийи ындыг фабрика база туттунуп турар.

Ю. ЛИХОПЕН, (СЭТА-ның корр.).

Орел.

— Мындаагы айтырыывые канчаар шиитпирлевип тур, Илья Яковлевич — деп, Илья Вендерлых «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазында профэвилел комитединиң даргазындан айтырган.

— Директор ол дугайын билир-ле кижи болгай — деп, Кудрявцев айтырыгның чогумчалыг шиитпирлеттинмээнин базыткаанзыг чугаалады.

— Каа-Хем хомур-даш разрезинче чоруур деп турган кижиге бажың бээрин аазап турганы арттырын алдывыс чоп. Ам кээп бажың дугайын шиитпирлевеске болур бе? Директорга бодум кирер болган-дыр мен ийик — деп, Илья Вендерлых хомудааның илеретти.

Коммунист Илья Вендерлыхтың партийжи даалгазы — коллективте хөй-ниитиниң кадр килдизиниң эргелекчизи. Автобаазаның ажылчыннары ук килдистиң үжүр-дузазын үнелээр, аңаа негелдези-даа улуг.

Ол килдистиң сорулгазы канзыгыл, Илья Яковлевич? — деп, оон сонууртап айтырдывыс.

— Ажыл-ла хөй. Бүгү ажылчыннарывысты беш сала дег билир бис. Ажылга кирер, оон үвер-даа баар кижилер баштай бисче кээр. Килдис база-ла шиитпирлээр — деп, ол ээпчү тайылбырлады.

БРИГАДИР

Коммунист дугайында чугаа

Автобаазага чаа ажылдап кирген кижиге ында байдалды тайылбырлап бээр. Оон негелде кандыг болурун билир болганда ажылдакчының харылсалгазы улгадыр. Чамдык кижилер дораан-на үнүп чоруй баргылаар. Негелдениң күштүүн бодап келгеш олар ындыглар. Коллективтен кандыг-бир кижи ажылдан үнер дээн болза, чылдагааның тодарадыр. Бир эвес оон үнер дей бергениңге буруулуг кижи бар болза, ону болдурбазының хемчеглерин алыр. Хөй-нииити кадр килдизиниң чогаадыкчы эзу-биле ажылдаанының түңнелинде 1974 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу 2,4 хуу кызырылган.

Коммунист Илья Вендерлыхка ол партийжи даалганы бергени таварылга эвес.

— Эң-не ак сеткилдиг идепкейлиг кижи чүве. Планныг онаалдаларын-даа үргүлчү чедиишкинниг күүседип келген. Хөй-нииитиниң херекке бердингген — деп, автобаазада партийжи организация секретары оон дугайын мактады.

Илья Вендерлых күш-ажылчы базымын эскен-төрээн чери Красноярск крайга он үш харлыында эгелээн. Тывага келгеш баштай мясо заводунга, үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадынга ажылдап турган. Ынаргыя мясо заводунга бригадирлеп алган кайы чыл ажылдап тура, чолаачылар курузун доозуп алган. Оон соонда «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазы тургустунганындан бээр ында ажылдап турар. Бо он үш чылдарның иштинде Илья Николаевич чеди чыл бригадирлеп келген.

Оон бригадазының кежигүннери чеди кижи. Шупту самосвалдар чолаачылары. «Машинан хынап көрбейн, рейске үнме». Бо сөстер бригадирге болгаш чолаачыларга дүрүм апарган. Иван Юртаев, Николай Шайхутдинов, Владимир Попов олар оон ажыл-ишке даянып активчилери, дуржулгалыг өөрү. Эң аныяа Виктор Межовту бригадирниң дузалакчызы коммунист Н. Шайхутдинов дагдынып алган. Бригада эрткен чылдың планын 135,7 хуу күүсеткен. А бригадир боду хуудна беш чыл планын 154 хуу боттандырган.

— Бистиң трестиң кежүп чоруур мехколонналары республиканың район бүрүзүнде бар. Оларга тудуг материалдарын сөөртүп берип турар бис. Бригадавыс бо чылдың планын ноябрь 25-ке чедир күүседир. Бир кижи-ле 1350 тонна чүъктү сөөртүр планныг — деп, Илья Николаевич чугаалады.

Автобаазаның коллективи, оон иштинде Илья Вендерлыхтың бригадазы бо чылдың ийи айларының планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин хулээнгеш, социалистиг чарышты калбарткан.

Коммунист бригадирниң удурткан коллективи соолгу чылдарда Бии-Хемниң Аржаанда, Таңдының Бай-Хаакта, Балгазында, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунда школаларны тударынга үлүүн киирген. Ынаргыя Кур-Чер суурда школаны ажыглалга киирер дээш дыка күженишкиниг ажылдааннар. Самосвалдар-биле дургулайында сай болгаш элезин сөөртүп, совхоз биле Кызыл аразынга алдан ажыг километрге хүнде-ле дөрт рейсти кылып турганнар.

Оон бригадазы Кызылдың № 14 школазының 7 «а» клазы-биле сырый харылзаалыг. Бригадир ажылчыннарның канчаар ажылдап турарын оларга бо-ла барып сонуургадыр. Бүдүрүлге биле школаның аразында харылзаа ажыктыг болуп турар. Чечектер олуртуурунга херегзээр довуракты чолаачылар школага сөөртүп берген. Школачылар ынай-бээр баар кежээ автобааза оларга автобусту-даа бээр. А өөреникчилер автобаазага боттарының дузазын чаңгыс эвес удаа чедирген. Соолгу үеде оларның харылзаазы арай-ла кошкаан. Ону күштелдирер үжүрлүг бис дээрзин бригадир чугаалаар болду.

Чолаачы кижиниң ажылы кезээде дугуй кырында эртер. Чымыштыг, берге. Узун орукка чорууурга шылаачыг. Изигде изиг, соокта соок. Бо талазы-биле сагыш-сеткилин «айүп» чорууур айтырыгларны Илья Николаевич бо-ла көдүрген. Ажыктыг санал-оналын коллективке, коммунистерниң мурнунга киирген чорууур.

...Соокта чаа автобаазага коммунистерниң хуралы болган. Аңаа Илья Вендерлых бодунуң саналын база-да берген. Командировкалап, ырак-узак орукка чорууур чолаачыларның ажыл-амыдыралынче сагыш салбас чорукту шыңгыы шүгүмчүлээн. Баазаның складында матрастар, чоорганнар-да хөй. Оларга ону чүге берип болбас деп. Коммунистиң шүгүмчүлелдиг саналын сайгарып көрүү-биле трестиң төлээзин бир чолаачы-биле кады чорудуп, чолаачыларның орукка чорууурунуң, четкен черге хонуп-дүжериниң байдалын бүгү талалыг хынап көрген. Оон түңнелинде ырак-узакче командировкалаар чолаачыларга орун-дөжек херекселин бээрин шиитпирлээн. Хоочун коммунист Илья Вендерлыхтың инициативазы, кызымаккай, улуг-биле ажыл-херектерге эгелекчи, эш-өөрүнге үлегерлиг чорууну өске-даа чижектери хөй.

Коммунист Илья Вендерлых чүгле мурнакчы бүдүрүлгечи эвес, харын ог-бүлезинге база үлегерлиг. Оон бир оглу адазы-биле кады бир коллективте ажылдаан, слесарьлап турар. Ол чолаачы мергежилди база чедип алган. База бир оглу политехникумнуу сургуулу. Эң хеймери — саликте. Илья Николаевичиниң өөнүң ээзи Галина Георгиевна Кызылдың алгы заводунда бригадир. База-ла тоску беш чылдың шалыпчыларының олуруунда. Кайызы-даа бригадир. Кайызы-даа шалыпчы. Бо ээрге кымга-даа мактанчыг.

Коммунист кижи кажан-кезээде, кайда-даа бүгүдеге үлегер болур. Илья Николаевич ол хулээлгезин ыяк билип, ынчаар ажылдап, чурттап чорууур. Бо хүннерде хоочун чолаачы бодунуң машиназын сеткен доозуп турар. Каш хонуктар эртер. Оон машиназы ырак-узак орукче база катап үнүптер. «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп херек демдээниң, «Күш-ажылчы эрес-шалдырлыг чорук дээш» деп медальдың эдилекчизи Илья Вендерлыхты, оон бригадазының кежигүннерин республиканың кодээ тудуглары хүн бүрүде манап турар.

С. ХЕРТЕК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

МУРНУНДА — ЧЕХОСЛОВАК-СОВЕТ НАЙЫРАЛ БРИГАДАЛАРЫ

ПРАГА. Чехословак-совет найыралдың деп хүндүлүг атты эдилээн бригадаларның кимчээжикчи Чехословакияда калбарып турар. Чехияның Социалистиг Республиказында безин ам ындыг бригадалар 1400 чедир санаттынып турар, ынчаарга 2400 бригадалар ындыг ат дээш демисежип турар.

ЧКП-ның чоокшулап олурар XV съездизинге тәлептиг үжүражыры дээш бүгү чуртта калбарган шимчээшкинниң бирги одуруунда чехословак-совет найыралдың бригадалары чорүп турар.

КИЖИНИҢ КАДЫКШЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СОФИЯ. Болгарияга алдыгы беш чылда кадык камгалалының хөгжүдериинге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Эмчилерниң болгаш ортумак медицина ажылдакчыларының саны дыка көвүдээн. Ам чуртта 18 муң ажыг эмчилер бар ээн 1970 чылда турганындан 3000 хөй. 11200 орун-чыг чаа эмнелгелерин тудуп тургускан.

Санаторий-курорт эмнээшкиниң баазазы калбарган. Соолгу беш чылдың дургузунда чуртка он ажыг чаа санаторий-курорт комплекстери, а ол ышкаш 400 ажыг дыштаныгга бажыңнары ажыглаалга кирген.

АВТОМАТИКА ТУРГУЗУП ТУРАР ЗАВОД

ВАРШАВА. Польша үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң амгы үе-чалада онзагай чүүлү — комплекстиг автоматизациязының херекселдерин калбаа-биле шиңгээдип ап турары. Ындыг системаларны улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга чорудуп берип турар элээн каш бүдүрүлгелерни республикада тургускан. Оларның бирээзи — Варшава чанында үлетпүр автоматиказының «Мера-пнефаль» деп заводу.

Завод продукцияның дең келин хирезин делегейниң дыка хөй чурттарынче, оон иштинде Совет Эвилелинче чорудуп турар. «Мера-пнефаль» ССРЭ-де оон-биле дөмейлешкек бүдүрүлгелер-биле ыяк харылзааны тудуп турар. Үлетпүр автоматиказының херекселдерин белеткээн турар совет заводтарга ПУР-дан хөй-хөй специалистер практиканы эртхен.

ДЕМНИГ КҮЖЕНИИШКИННЕР-БИЛЕ

БУДАПЕШТ. Дебреценде шарик подшипник заводунуң чаартыкылыышкыны чедиишкинниг чорүп турар. Улуг бүдүрүлге корпузун дерин тургузары аңаа чоокта чаа доозулган, ам Совет Эвилелинден келген дериишкиннерчи эптен кылып турар. Заводтуң чүс ажыг специалистери ССРЭ-ниң ындыг бүдүрүлгелеринче чоруткан, олар аңаа бүдүрүлге практиказын эртер.

(СЭТА).

Испанияның улуг хоорайларының бирээзи, Каталония областың төвү — Барселонага болган чыскаалга 50 муң хире кижи киришкен.

Испанияда политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырган кижилерни шуптузун хостаарын, демократтыг чааргылгаларны ыдырын чыскаалчылар негеп турганнар.

Чыскаалчыларны тарады сывырарынга вертолёттарны, полицияның улуг күжүн ажыглаан. Чыскаалганнарга удур каракчажы тәгүлдүрер хейни, кагыышттарны, резина октарны ажыглаан. Элээн каш кижи балыгланган, дыка хөй кижини тудуп хоругдаан.

ЧУРУКТА: Барселонаның кудумчуларының бирээзи ол чыскаал үезинде.

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТӨӨГҮЛҮГ ҮЖҮР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

ТОКИО. (СЭТА). Эң хоочун япон экономистерниң бирээзи, «Япония — ССРЭ» ниитилелдиң оралакчы президентизи Муранти Хорио Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам удавас ажыттынар XXV съездизи бүгү делегейге төөгүлүг үжүр-дузалыг болуушкун болур деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Съездиниң делегаттары чаа беш чыл планын чугаалажып көргеш, хүлээп алыр. Мен, совет экономиканы дөрт он хире чыл дургузунда өөренип келген экономист кижи болганымда, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның тәлевилелин дыка улуг сонуургал-биле номчудум, ынчангаш ол ээрге, коммунизмче орукка чаа үе-чада болур чугула документ кылдыр санап турар мен.

СЭКП ТК-ның тәлевилели XXIV съездиниң шиитпирлериниң күүселдезиниң түңнелдерин кылбыштаан, ажыл-агыйны планга үндезилээш чорударының системазының улуг аргаларын болгаш артык күштүүн ССРЭ-де тургустунган бүрүнгээр хөгжүлделиг социалистиг ниитилел база катап бадыткаанын база айтып турар. Ындыг система үезинде капиталистиг чурттарны силгиир ажыл чоктаалыышкын, акша үнезиниң кудулаашкыны болгаш кризистер-даа болбас болгай. Ынчангаш ындыг бадыткаашкынның шинчилин ам кым-даа маргыжып шыдавас болган. Японияда болгаш капитализмниң өске-даа чурттарында экономика талазы-биле үргүлчүлелдиг кризис болгаш чонның ажыл чок артып турары-даа бо тезистиң шынныын база катап тодаргайы-биле көргүзүп турар деп бодаар мен.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» өөренип көөрге, ол документиниң боттуг экономиктиг аргаларга үндезилээш, эңне илегелдиг кылдыр тургускан ылдыр-дыр деп, оон ынай М. Хорио уламчылап чугаалаан. Ол чорук СЭКП ТК-ның тәлевилелин онзагай тодаргай болгаш улам-на чугула болдуруп турар.

Ол тәлевилелде социал делгемчилгениң болгаш совет улустуң амыдырал деңнелин бедидериниң программазы, а ол ышкаш эртемниң хөгжүдериинче, социалистиг чурттар-биле экономика болгаш эртем-техника талазы-биле кады ажылдажылганы калбартып, хандыларынга Совет Эвилелиниң Компартиязының өмгү беш чылда кайы хире улуг кичээнгей салыр дээни мензэ дыка магаданчыг бооп турар. СЭКП-ниң ам болур XXV съездизиниң шиитпирлерин, оон-биле кады чаа беш чыл планын амыдыралга боттандырар чорук кижи төрелгетенге чырыткылыг келир үени ажыдып берип турар социалистиг системаның күчү-шыдалын улам быжыглаар апаарын М. Хорио демдеглээн.

Гүнеяне хоорайда синтетиктиг волокно кылыр завод — полиэмидтен аргыг чүүлү кылыр талазы-биле Чехословакияда эң улуг бүдүрүлге чери.

ЧКП ТК-ның Профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң болгаш АСЭ ТК-ның КПЧ-ниң XV съездизинче чогаадыкчы чорутуг чаа-чаа кадурлаүушкүнү-биле утиуурүнче кыйгырыынга харылы кылдыр ажылчы чоннар бедиткен, чаа хүлээлгелерни ап турар. Чагыкчыларга продукцияны пландан ажыр, хуусаа бетинче чорудуп берип турар.

ЧУРУКТА: социалистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү Мария Сиренова. Ол планныг даалганы хүннүң-не ажыр күүседип турар.

ЧТН — СЭТА-ның фотозу.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың чепсектиг күштери соңгу чүк фронтузунга шавар халдаашкынны үргүлчүлевишаан, Сан-Салвадор хоорайны эзлеп алган. Ол хоорайны хостааның соонда, ангола девискаарнин Заир-биле кызыгаарны дургаар чиге шилиндээ үймээнчилерниң холунда арткан. Соңгу-барыын чүкке ФНЛА-ның чарылдырыкчыларындан болгаш хөлезиленикчилерден Санту-Антоньо-Ду-Заири хоорайны болгаш оон чоок кавызында чурттакчылыг черлерни хостааш, улусчу армияның кезектери күрүне кызыгаарында барган.

Чурттуң чоок чүк талазында АУР-ның девискаари Заир болгаш Замбия-биле кызыгаарларга чедир херек кырында хостаглаган. Чурттуң барыын талазындан чоок талазынче кежилген. Анголага чугула экономиктиг үжүр-дузалыг болуп турар кол демир-оруктуң үрелген участоктарын катап тургузар талазы-биле бачым септелге ажылдарын чорудуп турар.

Төп фронтуга улусчу армияның кезектери Мосамедиш-Серпа-Пинту аразының демир-оруун бүрүнү-биле эзлеп алгаш, Намибия-биле кызыгаарже угланыышкында шавар халдаашкынны үргүлчүлеп турар.

ЛУАНДА. (СЭТА). Улусчу эрге-чагырганың чер-черде органнары — можу комитеттериниң ажылынга ажылчыннарны болгаш тараачыннарны калбаа-биле хаара тударының эргежок чугулазын Ангола Улус Республиканың президентизи Агостиньо Нето онзалап демдеглээн. Национал камгалалдың болгаш революцияның чаалай алыышкыннарын камгалакчыларының айтырыглары, трайбализм-биле база расистиг идеология-биле демисел эрге-чагырганың чер-черде чаа органнарының кол кичээнгейинге турар үжүрлүг деп, можулар комиссарларының дээгырак хүлээп алыышкынының байырлыг ёзулалынга чугле чугаалааш, президент айыткан. Оон-биле чергелештир, можулар комитеттери үжүк-бижик билбес чорук-биле демиселди калбартыр, улус ажыл-агыйынга кадрлар белеткээр талазы-биле техниктиг школаларны тургузарының хемчеглерин алыр хүлээлгелиг. Кадрларны чедиишкиниг белеткээр чорук — ангола революцияның тиилелгезиниң магадылалы деп, А. Нето чугаалаан.

Можулар комитеттериниң ажыл-чорудулгазы МПЛА ТК-ның болгаш ТК-ның Политбюрозунуң шууд контролюнга турар деп, ангола күрүнениң баштыңы дыңнаткан.

БАНЖУЛ (СЭТА). Ангола Улус Республиканы хүлээп көргениниң дугайын Гамбия Республика албан хуузу-биле чарлап дыңнаткан. Ол болза АУР-ны хүлээп көрген 37-ги африка күрүне болуп турар. МПЛА-га баштаткан Анголаның ёзулуг патриотчу күштерин деткиирин амгы үеге чедир делегейниң 39 күрүнези илергейлээн.

БАРЫЫН ҮЗЕЛДИҢ АЙЫЫЛЫН ОЙТУР ШАВАР

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның политиктиг партиялары бо хүннерде кол кичээнгейни хоойлужудулга хуралынга соңгулдаларга белеткелче мооңнеп турар. Соңгулдалар чуртка демократтыг ёзу-чуруму быжыглаарынга боттуг салыышкын болуп база оон-биле кады барыын үзелдиң айыылын чайладып болур ийик деп, португали коммунистер санап турар.

Деңшилгелиг хөй-ниитиниң бодалы-биле алырга, чүгле чоон үзелдиг күштерниң чаңгыс эптиг хөделиишкиннериниң ачызы-биле ындыг сорулганы хандырып болур. Компартия болгаш демократтыг хөөнүг шериглер богум-на ол дээш туржуп турар. Ындыг болза-даа соцпартияның удуртукчулары «социалистер ам болур соңгулдаларга барыын-даа, чоон-даа үзелдиг күштер-биле эвилел чарбайн, тускайлан хөделир апаар» деп медеглээннер.

Чоон үзелдиг партияларның болгаш организацияларның аразынга эвилел чок турар чорук чүгле реакцияга ажыктыг деп португали демократтар, коммунистер, бүгү-ле шын сеткилдиг антифашистер демдеглеп турар. Ол дугайын митингилерге болгаш парлалга конференцияларынга Португалияның Коммунистиг партиязының удуртукчулары Алваро Куньял, Октавиу Пату болгаш өскелер-даа чаңгыс удаа эвес демдеглеп келген. ПКП ТК-ның февраль 14-те болган пленумунуң шиитпирлеринде ол дугайын база-ла айыткан.

Ам чуртта политиктиг күштерниң идепкейлиг чаарты болуглежиишкини чорүп турар. Консервативтиг болгаш реакциялыг бөлүктерниң чижээнден ол онза тодаргай көстүп турар. Барыын үзелдиг партияларның алыс планнары улам-на тодаргайы-биле көстүп кел чыдар. Олар меге-хоозун лозуңнарны идип үндүрбүшаан, херек кырында улуг капиталистерниң болгаш помещиктерниң туружун катап тургузарын, бүдүрүлгелерни национализастаар дугайында хоойлуну күш чок болдурарын, аграр реформазын боттандырарын соксадырын, демократтыг хөөнүг шериглерни «казармаже катап эгидерин», тодаргайлаарга, оларны идепкейлиг политиктиг амыдыралга киришпирбезин күзеп турар.

Барык-ла ийи чыл мурнунда фашизмни дүжүрген апрель революциязының чаалап алыышкыннарының карак кызыя камгалакчылары — португали коммунистерниң туружун үзер сорулга-биле чуртка антикоммунистиг болуглежиишкиннерни тургузарынче реакционерлер чүткүп турар.

Португали маоистер база-да барыын үзелдиглерниң антикоммунистиг болуунге каттыжып турар. Чоокку эрткен хүннерде Португа болган боттарының «съездизинге» олар болур соңгулдаларга буржуаз улус-демократтыг партияны деткиир деп шиитпирни хүлээп алган.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● **БЕРЛИН.** Хоөтуг немец аныяктар эвилелиниң кежигүннери студентилер 330 кижи Найыралдың поездизи-биле Берлинден Совет Эвилелинче чоруткан. ССРЭ-же аан-чоруук кызыры-биле шаңнаткан ол аныяктар 1975 чылдың студент тудуг бригадаларының активтери база «Аныяктар болгаш социализм» деп эртем-техниктиг конкурстуң тиилекчилери болуп турар. Аан-чоруктуң киржикчилери маадыр хоорайлар Москвага, Ленинградка болгаш Минскиге баар.

● **БОНН.** ГФР-ниң бундестагынга ээлчеглиг соңгулдалар бо чылдың октябрьның 3-те болур. Парламенттиниң алакы палатазынга соңгулдалар дугайында шиитпирни чазактың саналы-биле ГФР-ниң президентизи В. Шеел хүлээп алган.

● **ДЕЛИ.** Республиканың экономиктиг хөгжүлдези дээш демиселге күжениишкиннерни каттыштырарынче Индияның чоннун премьер-министрниң кыйгырганың деткиирин национал кампаниязын чорудар деп шиитпирни Тайбының болгаш ап-сеткил каттыштырылгазының бүгү-индий организациязы (ТСКБО) хүлээп алган. Эрткен чылдың июль 1-де чарлаттын чарлааны, социал-экономиктиг чааргылгаларның 20 пунктулуг программазын боттандырарынга ажыг бээр сорулга-биле «хөгжүлде конференцияларын» Индияның бүгү-ле штаттарынга болгаш эвилел девискаарлеринге эрттирер деп турар.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Гватемалага чер шимчээшкининиң түңнелинде өлген кижилерниң саны доозу эвес медээлер-биле алырга, 22.084 болуп турар. Бойдустуң чайгаар болган ол халавындан өлген кижилерниң санының дугайында медээлер ырак-узак районнардан ам-даа алдынмаан деп, ол төп латин америк чурттуң камгалал министерствозунуң онза комитеди Гватемалада парлап үндүрген илеткелинге демдеглеп турар. Сон аңгада хөй-хөй өлген кижилер үрелип-бузулган бажыңнар адаанда болгаш чер шимчээшкининиң уламындан болган ойлуп дүжүүшкүннер адаанда хевээр чыдып турар.

ШҮҮЛДЕ КӨРҮЛДЕДЕН ТҮҢНЕЛДЕР

Чөөн-Хемчик районнуң бот-тывынгыр уран талантылыгларының шүүлде көрүлдезин Чадаанага боол эрткен. Көрүлде СЭКП-нин XXV съездизинге барааланткан чоннуң бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле белэ» болуп, улуг байырлал шинчилиг эрткен. Районнуң тос ажыл-агыйларындан болгаш район төвүнден 500 кижи боттарының талантызын бараалгаткан. Аңаа бот-тывынгыр уран чүүлдүң 230 аңгы-бүрү солун номерлерин көргүскен. Ында хөйнүң ырлары, танцылары, хөгжүм херекселдериниң киржилгези-биле боттары чогааткан ырлар, шүлүктер, басняларр, шоодуглуг интермедиялар, сыгыт-хөөмей болгаш тыва улустуң хылдыг хөгжүм херекселдеринге ойнаар болгаш бистиң улуг совет күрүневисте бактааш турар акы-дуңма улустарның ыры, танцылары дээш каңдыг номерлери чок дээр.

Ниитизи-биле чер-черге бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге 3 муң ажыг ажыл-ишчи киришкен. Ылангыя бо көрүлдеге «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарының база «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери идепкейлиг болган. Маңаа агитбажыңнар ааңы-биле чоңну олче хөйү-биле хаара тудуп, талантылыгларның саның көвүдеткен. Харын-даа чамдык ажыл-агыйлар чоннуң көрүлдеге идепкейлиг киржилгезин социалистиг чарыштың база бир негелде көргүзүү кылдыр хииритирип турар.

Бедик утка-шынарлыг концерт программаларын «Алдан-Маадыр», СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтарының бот-тывынгыр коллективтери көргүскен.

Улусчу чогаадылга фестивалының чамдык эки талаларынга доктаахсап тур мен. Бот-тывынгыр коллективтериниң чамдык номерлери көрүкчүлерниң үнелелин чаалап алган. Чижээлээрге, «Алдан-Маадыр» совхозтуң база «Искра» колхозтуң ниити ыр бөлүктери С. Молдурганың сөзүнге Р. Кенденбильдиң чогааткан «Партиявыс — мергеи компас» деп ырызын элээн каш үнге эки ырлап күүсеткен.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол, бистиң сураглыг сыгытчыларывыс Ооржак Хунаштаар-оол, Максим Дакпай болгаш өскелерден сыгыт-биле уран талантызын бараалгаткан. Ленин аттыг колхозтуң аныяк малчыны Борис Монгуш сыгыт талазы-биле сурагжааннардан чыдып калбайн, фестивальга улуг үнелелди алган. Ол ышкаш «Тыва» совхозтан Ондар Дамбаның хөөмейлээри таалаңныг болган.

Хомуска аялгалар ойнадырының талазы-биле «Чыраа-Бажы» совхозтан пенсионер Куулар Селикпаа, «Большевик» совхозтан хомусчулар ансамбли, «Алдан-Маадыр» совхозтан Деспи, Маржымаа болгаш Маадыр-оол олар эки ойнап күүсеткеннер.

«Алдан-Маадыр» совхозтан Д. Хүрең-оолдуң «Аныяк кадарчылар дугайында» ырызын күүсеткен уруглар ансамблии, СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтан оолдар ансамблиин болгаш «Экии, Тайга» деп ырны күүсеткен уруглар ансамблии, «Сүт-Хөл» совхозтан «Баштак ырны» күүсеткен

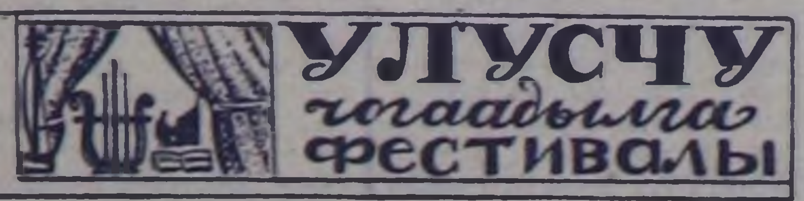

оолдар ансамблиин эки деп демдеглээр апаар.

«Алдан-Маадыр» совхозтан бөлүк танцы киржикчилериниң калмык болгаш гуцуль улустуң танцыларын, «Октябрь 30 чылы» колхозтан «Иванжилер» деп танцыны база «Сүт-Хөл» совхозтан татар улустуң танцызын аваангыр, ээлгир тепкенин чыышкаларнар сонуургаан.

Көрүлдеге киришкен ыраажылардан Хөндергей школазының башкызы Зинаида Ондар композитор Птичкинниң «Мен бодумнун черимге ынак мен» деп ырызын бедик көдүрлүүш күн-биле ырлааш, диңнигтиг адыш часкаашкынын бодурган. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозтан «Бай-ла Хемчиним» деп улустуң ырызын бедик үн-биле ырлаан Куулар Уранны, «Искра» колхозтан А. Чыргал-оолдуң «Кадарчының ыры» ырлаан Тамара Кужугетти демдеглезе чогуур.

Бот-тывынгыр авторларның чаа чогааткан шүлүктери, баснялары болгаш шоодуглуг чүүлдери бар боор турары эки.

Тыва улустуң хылдыг хөгжүм херекселдерин элээн делгеренгей-биле «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» база «Большевик» совхозтарының бот-тывынгыр коллективтери ажыглаан.

Районга эрткен бот-тывынгыр уран чүүл фестивалының база бир чаа чүүлү — ында эстрадажыткан хөгжүм херекселдериниң үделгелерин ажыглап турарында. Ону СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтар болгаш өске-даа бот-тывынгыр коллективтер ажыглаан.

Концерт көргүзүп турган бот-тывынгыр коллективтериниң улуг кезинде массалыг номерлерниң көвүдээнин демдеглээр апаар. Ылангыя «Алдан-Маадыр» совхозтуң «СЭКП-ниң съездизинге онзагай бэлектер дугайында», «Чыраа-Бажы» совхозтуң «Партия-биле чон калы», «Большевик» совхозтуң «Чаржып тур бис». «Октябрь 30 чылы» колхозтуң «Чечектел-ле, чалыы Тывам», «Сүт-Хөл» совхозтуң «Партия» дээн ышкаш өске-даа литература-музыкалыг композицияларын багай эвес деп демдеглеткен.

СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтарның болгаш «Искра» колхозтуң бот-тывынгыр коллективтериниң концерт костюмнерин таарымчылыг даарап алганы эки, өң-чүзүнү база чараш.

Бот-тывынгыр уран чүүл фестивалынга район школаларының башкылары ниитизи-биле идепкейлиг киришкен.

Көрүлдеге хамаарыштыр четпестерни айтырга мындыг. Фестивальдың бирги ээлчээ ажыл-агыйларга чорул турган үезинде чамдык партия организацияларының кичээнгей салбаанындан, өске-даа хөй-ниити организацияларының багай киржилгезинден фермаларның, саабырлардың база бригадаларның ажыл-ишчилери көрүлдеге ээзэш хаара туттунган. Ынчангаш дыка хөй талантылыг кижилер киришпээн.

Культура бажыңнарында болгаш клубтарда уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдавайн турар чылдагаан-биле кыска хуусаа иштинде белеткеттинген дыка хөй номерлерниң күүселдези сула. Оларга «Тыва» совхоз, «Искра», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтар хамаарышыр. Харын-даа чамдык концерт номерлериниң чылдан чылче аңаа-ла катталап, оларны бичии-даа ескертпейн турар.

Киржикчилер концертке ойнап турган үезинде сцена культуразын сагывайн турар. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң музыка талазы-биле үделгези арай кошкак. Харын-даа чүгле баян үделгези-биле хамыгаарлаттынары ховар эвес.

Национал хылдыг хөгжүм херекселдериниң болгаш сыгыт-хөөмей ансамбльдериниң күүсеткен номерлериниң шынары кудуу, дем чок. Бот-тывынгыр коллективтерде тургускан чаа танцыларының сапы эвээш.

«Чыраа-Бажы» биле «Сүт-Хөл» совхозтарының бот-тывынгыр коллективтери көрүлдеге боттарында бар турган бүгү аргаларны чедир ажыглап шыдаваан.

Ынчангаш бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинде бар четпестерни чогуур өй-шаанда элип албышаан, чөөн-хемчиктиглер ам болур бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика фестивалынга чедиишкиниг киржир дээрзинге чигзиниг турбас.

Районга болуп эрткен бот-тывынгыр уран чүүл фестивалының бирги черни «Алдан-Маадыр», ийигизин СЭКП-нин XXII съездизи аттыг база үшкүзүн «Большевик» совхозтуң бот-тывынгыр коллективтери ээлээш, хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг бараннар-биле шаңнаткан.

Х. СИИРИН

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

ОН ИЙИГИ ОЛИМПИАДАДАН ОН ҮШ АЛДЫН МЕДАЛЬ

Олимпиаданың он ийиги сөөлгү хүнү

СЭТА-ның тускай корр. В. Ермаков, А. Левинсон, Ю. Хромов оларның дыңнатканы:

Он ийиги кышкы олимпийжи оюннарынга совет спортсменнер он үш алдын медальды чаалап алганнар. Ол дээрге ак олимпиадаларның рекорду болган Совет Эвилелиниң тейлээлекчилериниң улуг тиилелгези боор турар. Ол ышкаш олар Инсбрукка 6 мөңгүн болгаш 8 хүлер медальдарны база алгаш чорууллар.

Бистиң хоккей командавыстың суббота кежээзинде тиилээнинин соонда Совет Эвилелиниң гимнизи Инсбрукка он үш дугаар чаңгыланган.

Воскресеньеде 90 метр бедик трамплинден шураашкын маргылдаазының соонда амгы оюннарның эң улуг болуушкуну делегейде эң шыырак дээн олимпийжи шилиндек командалар — ССРЭ биле ЧССР-ниң хоккейжилер командаларының ужуражыышкыны ол болган... Ол ужуражыышкын бистиң шилиндек командавыстың тиилелгези-биле — 4 : 3 саңныг доозулганын спортка хандыкшылыг совет кижилер билир болгай.

Чехословакияның шилиндек командазының беш ойнакчыларынга улуг бистиң үш-ле хоккейжилеривистиң вайы хире кызымаккай болгаш эрес-кашпагай камгаланып, ойнаанын сактып көрүнерем. Олар ынчан чектерге 0 : 2 саңга аштырып турган болгай...

— ССРЭ-ниң шилиндек командазының тиилелгези совет хоккейжилерниң төлептиг аажы-чаңының, кызымаккай чорууңнун ачызында чедип алдынган — деп, дошка хоккейниң делегей лигазының (ЛИХГ) ооралакчы президентизи Мирослав Шубрт (ЧССР) чугаалаан.

ЛИХГ-тың президентизи Гюнтер Собецки (ГФР) бо маргылдааны төлептиг түңнел ужуражыышкын-дыр деп үнелээн.

Олимпийжи маргылдааның үшкү черин ГФР-ниң шилиндек командазы алыр деп кым-даа кордавайн турган. Финляндия биле АКШ-тың хоккейжилери «мөңгүнге» кордап турганы билдингир. Бо үш команда дең, 4—4 саныг турган, а ГФР-ниң болгаш Финляндияның спортчулары киирген болгаш эрттирген-даа шайбаларының саны-биле база дең болу берген. Бо үш команданың аразынга ужуражыышкынның үезинде киирген болгаш эрттирген-даа шайбаларының саның барымдаалап көөрге, ГФР-ниң хоккейжилери оларны ажа берген. Дөрткү черде Финляндияның командазы, бешкизинде — АКШ, алдыгызында — Польша...

Оон соонда маргылдаалар программазы доозулган. А орай кежээ XII кышкы олимпийжи оюннарның байырлыг хаашкыны болган.

ОЛИМПИЙЖИЛЕРНИ УТКААН

Совет олимпийжилер, Инсбрукка болган ак олимпиаданың маадырлары, февраль он алдының кежээзинде Москвада ээп чедип келген. Олимпийжи оюннарга бистиң Төрээн чурттувусту төлептиг-биле төлээлээн бистиң спортчуларны чүс-чүс москвачылар чечектерлиг, өөрүшкүлүг болгаш музыкалыг уткааннар.

10 километрге хаактыг чарыштың олимпиада чемпиону Раиса Сметанина «Силерге бисти деткээниңер дээш четтирдивис, ол бистерге дыка дузалаан. Бистер боттарывыстың тиилелгелеривисти бистиң партияның XXV съездизинге тураскаадып турар бис» — деп, чугаалаан.

Хоккей командазының капитаны Борис Михайлов бодунуң чугаазынга совет спортчулар Төрээн чурттуң тугун моондаа соңгаар бедик-биле тударын бүзүреткен.

(СЭТА-ның корр.).

Балет артистерин белеткээр төп

Репортаж

Улан-Удэ хоорайда Ленин орденниг опера болгаш балет театрының чанында ийи каъттыг бажың бар. Аңаа эртенден кежээге чедир хөгжүм чаңгыланып, уругларга танцы өөредир башкыларның үнү оон дыңналып турар.

Сибирьге балет артистериниң элээн каш салгалын белеткээн Улан-Удэниң хореография училищези. Мында Якут болгаш Тыва АССР-лерден, Чита областан, Хабаровск крайдан, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң хоорайларындан келген талантылыг уруглар өөренип турар.

Аңаа баргаш, хоочун танцы башкызы, уруглар шилип алыры-биле каш катап Тывага чораан Анна Афанасьевна Кузнецовага ужуражы бердивис.

— Училищеге ниити билиг школазының 3-кү клазын доосхан уругларны хүлээп алыр. А борта танцы, ниити билиг, музыка школаларының программазын хары угда шиңгээдир ужурга уруглар таваржыр. Бо бүгү олардан чурумнуг болгаш кызымаккай болурун негээр. Мен Тывадан келген уруглар-биле каш чыл улай ажылдап тур мен. Оларның хөй кезии кызымак, боттарының мурнунда тургустунган сорулганы чедип алыр дээш чүткүлдүг өөренип турар — деп, Анна Афанасьевна чугаалааш, кичээлинче чалады.

Рояль үнү чаңгыланып үндү. «Щелкунчик» деп балеттен «Чөөн чүк танцызынын» белеткелинге келген Анна Куприянова, Настя Емельянова, Света Хопуя, Надя Тыртык-Кара, Наташа Хамкуева олар танцы хевин кедип алган кирип келгеш, кичээлин эгеледи. Анна Афанасьевна уругларның шимчээшкинин, базым бүрүзүн кичээнгейлиг анализтеп, частырыгларын айтып тур.

Уругларның танцылаарының чаражын магадап, кичээлди сонуургап орувуста коңга эдипкен.

— Училищениң өөреникчилери опера болгаш балет театрынга практиканы эрттирип, балет шиилериниң массалыг сценаларынга киржип турар. Өөреникчилер улуг концерт программазын база белеткээн. А бистиң «Щелкунчик», «Ойнаар кыс феязы» деп балеттеривисти көрүкчүлер улуг сонуургал-биле хүлээп ап турар — деп, Анна Афанасьевна чугаалады.

Литература кичээли. Ында училищениң хөй национал өөреникчилери орус дылды ниити билиг школазының программазын ёзугаар өөренип тур. Башкызы Ирина Григорьевна Брянева мынча деп чугаалады:

— Тывадан келген уругларның чамдыктары орус дылга шала кошкак. Ынчалза-даа оларны өске уругларның деңнелинге чедир өөредип алыр дээш немелде кичээлдерни эрттирип турар бис. Бай-Тайгадан келген Урана Монгуш орус дылга эм черле шору апарган. Ажырбас, куаел турза чүнү-даа чедип ап болур — деп, башкы чугаалады.

Өөредилге эргелекчизи Клара Александровна Убугунова-биле ужуражылгавыс база-ла солун болган.

— Бистиң училищеден башкы тайгы кадрларны силерниң республика ап эгелээн. Доозукчуларывыс Надя Даржаа, Слава Донгак олар «Саян» ансамбльдиң балет артистери. Ам каш чыл болгаш Надя Тыртык-Кара, Настя Емельянова олар доозуп чеде бээр. Олег Артына, Света Маады, Слава Сарыглар дээш өске-даа салым-чаяанныг тыва уруглар бисте бар — деп, Клара Александровна чугаалап орду.

Училищениң уран чүүл удуртукчузу, ССРЭ-ниң улустуң артизи, РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Лариса Петровна Сахьянова-биле опера болгаш балет театрынга ужурашкан бис.

— Тыва АССР-ге культура ажылдакчыларын, балет артистерин белеткээри бистиң акы-дуңмалышкы хүлээлгевис — деп, сураглыг артист чугаалааш, мынчаар уламчылады. — Силерниң аныяк республикаңардан талантылыг уругларның кээрин чыл санында манап турар бис. Чүгле кадрлар белеткели безин акы-дуңма бурят, тыва ийи чоннуң найыралының, кады ажылдажылгазының херечизи болур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Кызыл — Улан-Удэ.

ЧУРУКТАРДА: хореография училищезинде өөренип турар, Тывадан барган бөлүк уруглар «Щелкунчик» деп балеттен узундуну белеткээн соонда башкызы А. А. Кузнецова-биле кады турлар (солагай талазында). Оң талакы чурукта — балет кичээли.

Авторнуң фотолары.

Көрбээни чок

Кижилер болгаш чылдар

«Көрбээн чүвези чок, кодурбээн хонаа чок» хоочуннар-биле ужуражып, хөөрежирге солуну кончуг болур. Оларның чурттап эрткен оруу дээрге-ле, А. П. Чеховтуң чугаалааны ышкаш, шынап-ла, тускай сюжеттиг чогаалдар-дыр. Чоокта чаа Ак-Туруг суурга чеде бергеш, көрбээни чок хоочун-биле ужурашкан мен. Арын-шырайын сыгытлар хээлей берген, алызындан сеткил-чүрээ сергек кадай кижи чурттап эрткен оруун боданып каап, тавааар чугаалап ор. Бичии боданыр боордан башка, ооң чүве утпас — утааның ындазында амдаа чарт деп чүвезин бузурелдиг чугаазындан эскергеш, магадап ордум.

— Назы-харым улгаткан кижи-ле болгай мен. Ам чеден дорттеп чор мен. Амыдырал-чуртталгамга өөрүшкүлер-даа, муңгараалдар-даа, бергелер-даа тургулаан. Ол-ла бүгүнү адаве, доргул-торел-биле деңге үлежип чурттап эртип келдим. Чуртувус Кара-Хөл — кадыр берт тайга-даскыл чер-ле болгай. Шаанда ооң-биле аргыжылга оруу кончуг берге турган. Колдуунда аъттыг ыңай-бээр аргыжар. Куду көөрге чүрек сиилээр, өрү көөрге, дээр көстүр — хая-даш аразы-биле чорупкан дыйлагар одуругтар бар. Аңгы өглүг апаргаш, урут-дарыымны үжүк-бижикке өөредип ап, төлептиг хамаатылар болзун дээш-ле кызып ажылдап чордум. Оларым ам «чон аразынче» кирип, база ажы-төлдүг апаргылаан: эртем-сургуулду-даа чедип алгылаан; чонунга бараан боол, алган ажыл кылып чоруурлар. Ам мен уругларым ажыын көрүп, оларның аразында чурттап чор мен. Уругларымны мынчаар өстүрүп, доруктуруп каанымга бүдүү иштимде өөрүп, чоргаарланып-даа чоруур-дур мен — деп, Кужугет Күдерековна Мүргүүлчү амыдыралының дугайын кысказы-биле тавааар чугаалап олурду.

Кужугет Күдерековна 1931 чылдан бээр партия кежигүнү. Ол оон эгелээш-ле чоннуң амыдырал-чуртталгазын экижидериниң херээнге бодунун ёзулуг намчы үлүг-хуузун идепкейлиг киириштирген. Ырааккы Кара-Хөл сумузунга ол дасык (херээжен-нер чөвүлели) даргазынга томуйлаткан. Ук черниң болгаш үениң байдалынга дүүштүр херээжен-нерниң кужун идепкейлиг хөй-ниитичи Кужугет Күдерековна чаагай ажыл-херектерже организастап турган. Үжен чылдар үезинде, бүгү Тывага ышкаш, кара-хөлчүлерге чаа үжүк-бижик өөредилгези калбарган. Чаа үжүк-бижикти ол боду баштай-ла улуг бергедээшкин чок өөренип алган. Ынчангаш бижик билбес чорукту узуткаар дээш демиселге дасык даргазы боду-ла шуут кирипкен. Үжүк-бижик өөренир дээрге, ынчан ак саазын тыптыры берге турган. «Думчукка тулганда быдаа сугжу» дээн ышкаш, чон ол бергеден уштунуп үнер арганы база тып алган. Калбак шуугайны (ол безин кончуг ховар турган) баштай үс-биле чаггаш, ооң кырындан хөө-биле чаар, а оон кырындан хүлдү төп бадырыптар. Хуулгаазын калбак шуугай — «кыдырааш» ол, а карандаш — ужун шиш кылдыр сүвүртүп каан чарты ыяш боор. Шуугайга бижээн бижикти аштаарда база хүлдү ажыглаар, ону үстүг, хөөлүг калбак «селибыра» арынче саарыдыр уруп бадырыптар, оон катап-ла башкының дузазы-биле адап бижип эгелээр турган.

— Кээ-даа баарга, ынчан бижик өөредилгези дээш арат чон аажок идепкейлиг турган. Ыя ол-даа болза тыва чоннуң карангыдан чырыкче эрестиг чүткүлү-дүр ийин — деп, гүнней тыртып кааш, ол база-ла боданы берди.

Кужугет Күдерековна ынчан улуг уругларын-даа, доргул-төрелин-даа чаа үжүк-бижикке өөредип чораан. Аадаң азыган, мөге-шыырак мага-боттуг эрес, аныяк херээжен кижи кайы-даа аалга хап чеде бээрге, ону «башкы» деп хүндүлеп адаар. Ам безин ооң-биле ужурашканда «бижикке өөредип, каракты чырыткан баштайгы башкывыс» деп хүндүткелдиг-биле хөөрежи бээр улуг улустар таварышкылаар. Хоочун башкы «ыя ол-даа болза, чаа бижик өөредилгезинге улуг-хуузун киириштирип чораан-дыр мен» деп өөрүшкүлүг сактып болангылаар.

Кара-Хөл сумузунуң херээженнерин мал ажылынче хаара тудар, оларның политиктиг болгаш культуралыг деңнелин бедидеринге бодунуң билиин, күжүн Кужугет Күдерековна харам чокка өргүп чораан.

1938 чыл оон амыдыралынга уттундурбас чылдарның бирээзи болган. Бир-ле катап кожуун төвү Кызыл-Мажалыкка улуг хурал болган. Оон Кара-Хөл сумузунуң херээженнер ортузунга ажыктыг, эрес-шудургу чорупкан ажылы дээш коммунист Кужугет Күдерековнаны бүгү Тываның херээженнериниң Кызылга болур улуг хуралынга төлээ кылдыр соңгаан. Оон эжи Өшкү-Саар база аңаа баар аас-кежиктиг болган.

Ийи эжишки чүъктүг машинага олуруптааш, Кызылга хап келген. Ынчан, 1938 чылда, Кызылга каш бөрбак чавыт куу бажыңнар турган. Улуг-Хем эриинин чоок-кавызы элезинниг, харагганнарлыг чер болган. Эжишкилер хуралга чугаалашкан айтырыгларны, ол-бо кожууннардан келген төлээлерниң ажылын, арга-дуржулгазын дыңнап алгаш, ону төрээн черинге мептередип ажылдаары-биле улам хей-аъг кирген, өөрүшкү-маңнайлыг хап чанып каннар.

Ие болгаш хоочун коммунистиң эрткен оруунуң дугайында чугааны кончуг сонуурган дыңнаан мен. Кара-Хөлге чеде берген актарның ядыы араттарга удур үүлгеткенин, оларга ол чер чурттуг аңчы эрес-дидимнер канчаар удур хары бергенин чугаалай бээрге кижи салдыкпайн дыңнаксаар. — Төөгүнүң база бир чамдык арыннары көстүп кээр. Сонуургаачыг төөгүчүм хоочун коммунист ол хүн келген почтаны — солуннарны, журналдарны номчуп таныжып кирипти. А мен байырлашкаш, оруум улап чорупкан мен.

К. ТҮЛҮШ.

Аныяк мөгелер хүрешкен

Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищезиниң бөлүктериниң аразынга хостуг хүреш маргылдаазын эрттирген. Аңаа алдан ажыг аныяк мөгелер хүрешкен.

Ийи хүн ургуулчулээн маргылдааның түңнелинде үшкү курстуң сески бөлүүнүң командазы бирги черни ээлээш, бирги чергениң дипломы-биле шаңнаткан.

Деңзи аайы-биле бирги черлерни Андрей Бойбу, Марат Норбу, Николай Ховалыг, Сергей Монгуш, Валера Лопсан-Ендан, Леонид Хөвеңмей, Сергей Дыртык-оол, Артем Түлүш, Топучук Шожал ээлээн. Бо мөгелерге мактал бижиктерин болгаш тураскаалдыг белектерни тывыскан.

Маргылдааның түңнелинде училищениң 32 шилиндек мөгезиниң тыва хүрешке маргылдаазы болган. Аңаа В. Доспан шүүлген, В. Сандык ужуурлашкен. Үшкү, дөрткү черлерни Л. Хөвеңмей, О. Тумат үлешкен. Тиилекчи мөгелерге шаңналдарны тывыскан.

К. БИИЛДЕЙ,

маргылдааның кол судьязы.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00 — Уругларга фильм. «Оттугаштар». Уран-чечен фильм. Өңнүг.
9.20 — Киножурнал.
9.30 — «Корбаланның чүрээ». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.
10.20 — «Орленок» телестудияның концерт залы. Өңнүг.
11.00 — Медээлер.
11.10 — «Шорс». Уран-чечен фильм.
13.00 — «БАМ — бүгү улусчу тудуг».
13.30 — «Строговтар». Хөй серияныг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 6-гы серия. Өңнүг.
14.40 — «Комбайнер». Документалдыг телефильм. Өңнүг.
14.50 — «Корбаланның чүрээ». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.
15.50 — «Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестриниң бир шак көргүзүү». Программада Д. Шостаковичиниң V симфониязы.
17.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Документалдыг фильмнер программазы.
18.00 — Телемедээлер.
18.15 — Мультфильм.
18.35 — «Улус судтарының соңгулдазынга уткуштур». Тыва АССР-ниң юстиция министри А. Д. Ховалыгның чугаазы.
18.45 — Телемедээлер.
18.55 — Мультфильм.
19.05 — «Азий диптиң төвүнде». Дамчыдылга.
19.55 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 — Медээлер.
20.15 — «Строговтар». Хөй серияныг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. Өңнүг.
21.25 — 21.35 — Чапсар.
21.35 — «Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестриниң бир шак көргүзүү. Программада Д. Шостаковичиниң V симфониязы. Өңнүг.
22.45 — Спортлото тиражы. Өңнүг.
23.00 — 23.30 — «Үе». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шырым булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 0-5 метр чедер.

Агаарның температуразы хаглыг черлерге 15—20, өскелеринге 20-25, Кызылга 21-23 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Танывааң оглу» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хуулгаазын шымчы (?) бис» 9.00, Киноклуб «02 чугаалап тур» 10.30, 15.10, «Ону эртпээн бис» 12.45, 17.35, 15.25, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олар төрээн чурту дээш тулушканнар» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Душ болган адрес» 15.00, «Эгерниң сылдыстары» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 634.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00446.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (10026) | 1976 чылдың февраль 19, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртэ 2 коп.

«Советская Россия» солунну Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг кижизидилгеге, РСФСР-ниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мооннээринге, коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы-даа политиказын пропагандалаарынга ачы-хавыязы дээш «Советская Россия» солунну Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1976 чылдың февраль 17.

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭНИ БЕДИДЕР

Кызылдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи—мурнунда даараныгла комбинады деп адап турган фабрикада коммунистерниң саны ындыг кончуг хөй эвес. Ынчалзажок олар коллективтиң дайынчы өзээ, ында бүгү ажыл-херектиң ёзулуг организакчылары болуп турар. Мында коммунистерни бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынга тарааштыр тургускан, оларның 85 хире хуузу ажылчыннар болгаш мастерлер. Партия хуралдарынга бүдүрүлгениң технологиязын сайзырангайжыдарының, ажыктыын бедидериниң, продукцияның шынарын экижидериниң, социалистиг чарыштың, политмассалыг ажылдың дугайын чугаалажып, ооң шиитпирлериниң күүселдезин коммунистерниң дараазында хуралынга дыңнадып бээри чаңчыл апарган.

Даараныгла фабриказында партия организациязы ажыл-ишчилерниң күжүн планныг даалгаларны күүседиринче ынчаар билдилиг организастап келгенинден мурнунда чылдарда хожудап турган бо бүдүрүлге сөөлгү үеде мурнакчыларның санынга кирип, бедик бүдүрүлгечи көргүзүгнү чедип ап турар. Эрткен тоску беш чылда бүгү көргүзүглер талазы-биле планын фабрика ажыр күүсеткен. 1975 чылда бүдүрүлгениң өзүлдези мында 18,8 хуу болган. Тоску беш чылдың дургузунда 4,5 муң метр пөс-таавыны камнап алган.

1975 чылдың социалистиг чарыжынга тиилекчи коллективтерниң санынга кирген даараныгла фабриказы ийиги черни алгаш ийиги чергениң дипломун алган. Онгу беш чылдың баштайгызын база багай эвес эгелээн. Январь айда ниити продукция бүдүрер планын 115,3 хуу, сайгарылганын—103,8 хуу күүсеткен. Чедиишкиннерни ында партия эге организациязының шудургу организакчы ажылының ачызында чедип алганы чугаажок.

Бо үстүнде дег күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң башкарыкчы күжү, дайынчы өзээ болуп турар парторганизациялар үлетпүрде, тудугда, транспортта, амыдырал хандырылгазында болгаш колхозтарда, совхозтарда, албан организация черлеринде эвээш эвес. Оларга Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында, «Көк-Тей» совхозта, Кызылдың алгы заводунда, Эрзин райпозунда болгаш өске-даа хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерде партия эге организацияларын хамаарыштырып болур. Партдокументилер солуушкунунуң үезинде чоруттунган хөй талалыг, шудургу ажылдың түңнелинде республикада 410 хире партия эге организацияларының хөй нуруузунуң дайынчы арга-шинээзи улам бедээн, оларның ажылының стили болгаш арга-методу сайзырангайжып, чон ортузунга партийжи организастыг база политиктиг ажылының деңнели күштелген.

Партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга, партияның районнар болгаш область конференцияларынга ол-ла бүгүнүң дугайын болур-чогууру-биле үнелеп көрген. Ооң-биле кады оларга ол талазы-биле кылдынган ажылдың эки дуржулгазын быжыглап байыдарының, ажыл-херекти удуртуп башкарарынга, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылга эге организация бүрүзүнүң дайынчы арга-шинээзин бедидериниң эргежок чугулазын айыткан.

Ооң ындыг болуру черле чөп. Онгу беш чылда салдынган нарын болгаш улуг сорулгалар партия эге организацияларының ажылының стилин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдарын негеп турар. Ынчалзажок чамдык партия эге организацияларының коллективке салдары кошкак, дайынчы арга-шинээзи чавыс болгаш чыл-чылы-биле өспейн турар фактылар бар. Чижээ, сөөлгү ийи чылда № 741 КМК-да, «Трансельхозтехниканың» АТБ-зинде, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозта партия организациялары партияга кежигүн хүлээп албааннар. Ол ышкаш эрткен чылын «Дөң-Терезин» совхозта, «Кызыл тудуг» эргелелинде болгаш өске-даа коллективтерде партия организациялары өспээн.

Амгы үеде партия эге организациялары СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгаларны, партияның XVI область конференциязының доктаалын боттандырар талазы-биле хөй талалыг, нарын сорулгаларны шиитпирлеп турар. Ынчангаш СЭКП райкомнарының, хоорkomунуң болгаш парткомнарның талазындан партия эге организацияларын улам быжыглаар, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидер, ажылының стилин болгаш аргазын ам-даа сайзырангайжыдар талазы-биле шудургу ажылдарны чорудар апаар.

«Онгу беш чылдың сорулгаларын чедиишкинниг күүседири ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга партийжи удуртулганы улам экижидерин негеп турар»—деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң төлевилелинде айтып турар. Ынчангаш партия эге организациялары партийжи болгаш политиктиг ажылдың деңнелин доктаамал бедидип, онгу беш чылдың баштайгызы—бо чылдың планныг сорулгаларын күш-ажылчы коллектив бүрүзү долдур болгаш ажыр күүсеткен турзун дээш, ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын тодаргай удуртуп, башкарар, оларның ортузунга коммунистиг кижизидилгениң талазы-биле ажылды доктаамал күштелдирер сорулгалыглар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

МУРНАКЧЫЛАР

1975 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири болгаш тоску беш чылды чедиишкинниг доозары дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң дээре көргүзүглерни чедип алганы дээш Ак-Довурак хоорайга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчииир Кызыл тугун тыпсыр деп медээни «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган.

Ук чедиишкиннерни чедип алырынга комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының киирген үлүг-хуузу улуг. Беш чыл дургузунда олар 64.300 тонна дағ-дүгүн бүдүрүп үндүрген, ол дээрге планнааныңдан 1.300 тонна хөй.

Үүрмектеп сорттаар комплекстиң арыглакчылары Любовь Костюнина, дежурный слесарь Константин Дамбыра болгаш дериглелер машинизи Стая Ооржак олар үлегерлиг ажылдап, хүн нормазын 120 хуудан кудулатпайн келген.

Ниитизи-биле үүрмектеп сорттаар комплекс 1 млн. 575 муң тонна бөдүүн рудадан дағ-дүгүн арыглап үндүргени ол. Планга уткуштур ол 116,3 хуу болган.

Дағ-дүгүнүң арыглакчылары бедик шаңналга сорук кирген, олар онгу беш чылдың баштайгы хонуктарындан эгелеп партияның XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

«Тыва дағ-дүгү» комбинаттың үүрмектээр дериг-херекселдер машинизи, СЭКП кежигүнү Долчун Ооржактың ажылдап турары үүрмектеп сорттаар комплексте бөдүүн рудадан дағ-дүгүн тоску беш чылдың доозукчу чылында дыка хөй тоннаны бүдүрүп үндүрген. Ол дээрге пландан ажыр 784 тонна бедик шынарлыг дағ-дүгүн бергени ол.

Аңаа коммунист Д. Ооржактың киирген үлүг-хуузу улуг. Ол СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: машинист Д. Ооржак руда үүрмектээр цехте.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ҮРГҮЛЧҮ ЫНДЫГ БОЛЗУН!

Мария Николаевна Музыченко удурткан Ак-Довурактың № 8 столоваяның коллективи январьда эки ажылдаан. Ол ниитизи-биле 10 муң рубльдиң барааның саарар планын 11900 рубль чедирип, боттуң продукциязын бүдүрериниң даалгазын 5 муң рубльге ажыр күүсеткен.

Кандыг-даа садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң коллективтериниң ажылын хамыктың мурнунда ажылчы чон үнелээр болгай. № 14 механизация участогунуң механизаторлары: «Амданныг чемнер кылганы болгаш чемненикчилерге сагыш салыгыры, хүндүлээр повар А. Киреваның ээлчээнге өөрүп четтирдивис, үргүлчү ындыг болзун!» деп демдеглелдер дептеринде бижээн.

«Северовостокэлектромонтаж» трестиң электриктери, «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң чолаачылары, рудниктиң экскаватор участогунуң коллективи, «Сибирьтехмонтаж» трестиң Черногорскиде эргелелиниң чолаачылары, Сибирьниң аныяк хоорайы Лесосибирскиниң монтажчылары, септелге-механика цехиниң ажылчыннары, Кызылдың төп электростанция тудуг эргелелинден болгаш Уралдан келген ажылчыннар столовая коллективинге хөй чылыг сөстерни чугаалап турарлар.

БИСТИҢ КОРР.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ТӨП ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ

ДОКТААЛЫ

Москва хоорай. 1976 чылдың февраль 11-де.

1975 чылда улус ажыл-агыйының планын хуусаадан эрте күүседири болгаш тоску беш чылды чедиишкинниг доозары дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында

Автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, хоорай районнарының, районнарның болгаш национал округтарның, бүдүрүлгелерниң, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, тудугларның болгаш өске-даа организацияларның коллективтериниң 1975 чылдың улус ажыл-агыйының планын хуусаадан эрте күүседири база тоску беш чылды чедиишкинниг доозары дээш Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң доктаалдыры болза:

1. Тиилекчилер деп санаар болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарыбиле шаңнаар черлер:

Хоорайлар болгаш хоорай районнары

1975 чылдың улус ажыл-агыйының планын хуусаадан эрте күүседири болгаш тоску беш чылды чедиишкинниг доозары дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга үлетпүр бүдүрүлге черлериниң эң бедик түңнелдерин чедип алганы дээш

ТЫВА АССР-ДЕН

Кызыл хоорайы

Районнар болгаш национал округтар

1975 чылда чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири болгаш тоску беш чылды чедиишкинниг доозары дээш Бүгү-россия социалистиг чарыжынга эң бедик түңнелдерни чедип алганы дээш

ТЫВА АССР-НИҢ
Бии-Хем районун.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ТӨП ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ

ДОКТААЛЫ

Москва хоорай. 1976 чылдың февраль 11-де.

Көдээ болгаш суур Советтериниң 1975 чылда Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайы

Автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарның, облкүүскомнарның, профессионалдар эвилелдериниң край болгаш область чөвүлелдериниң суур болгаш көдээ Советтериниң 1975 чылда Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында киирген материалдарны көргеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң доктаалдыры болза:

Дараазында көдээ болгаш суур Советтерин 1975 чылда Бүгү-россияның социалистиг чарыжының тиилекчилери кылдыр санаар болгаш акша шаңналы-биле катай РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр:

ТЫВА АССР-ДЕН
Кызыл районнуң Сукпак көдээ Совединге

СҮТ САДАРЫНЫҢ КВАРТАЛ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

(Центнер-биле)

Районнар	Планы	Күүселдези	Хуузу	1975 чылдың бо үезинде
Бай-Тайга	400	329	82,3	259
Моңгун-Тайга	—	—	—	—
Барыын-Хемчик	1050	880	83,8	780
Өвүр	100	52	52	41
Чөөн-Хемчик	4050	2266	56	2389
Улуг-Хем	5000	3620	72,4	1968
Таңды	9500	3985	41	5714
Бии-Хем	8600	4796	55,8	4930
Тожу	100	70	70	14
Каа-Хем	5700	3240	56,8	2627
Тес-Хем	250	257	100,8	152
Эрзин	200	222	111	126
Кызыл	3350	1984	59,2	1673
Республика	38300	21701	56,7	20673

Чыл эгезинден бээр февраль 16-га чедир күрүнеге саткан сүттүң хемчээли эрткен чылдың ол үезинден 1028 центнер көвүдээн. СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга хей-аът кирген ишчилерниң күш-ажылының түңнели ол. Ылангыя Тес-Хем, Эрзин районнарның квартал планын күүседипкени өөрүнчүг. Элээн хөй районнар эрткен чылдың деңнелинден хөй сүттү күрүнеге саткан. Ынчалза-даа квартал планын 83 хуудан ажыр күүседипкен район (Тес-Хем биле Эрзинден өске) амдызында чок.

Республиканың совхозтарындан чүгле «Кара-Хаак» квартал планын күүсеткен. Квартал планын 80 хуу чедире берген совхозтар (36 совхозтан) чүгле уш. «Көк-Тей», ССРЭ-ниң 50 чылы болгаш Тоқа аттыг совхозтар күрүнеге сүт садарын хожудадып турар. Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда байдал база шуудавайн турар.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары, сүт-бараан фермалары күрүнеге сүт садар талазы-биле квартал планын хуусаа бетинде, а чамдыктары СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга чедир күүседирин хүлээнген ажылдап турарлар. Ук хүлээлгени күүседиринче удуртулганы чер-черде партия органнары улам күштелдирер ужурлуг.

ЧАРЫЖЫН ТҮҢНЭЭН

Каа-Хем районнуң «Тиилелге», «Октябрь 30 чылы» колхозтары боттарының аразында социалистиг чарыжын ам ийи чыл үргүлчүлеп келген. Тоску беш чылдың доозукчу чылының социалистиг чарыжының түңнелдерин ийи ажыл-агый тооктап чаа үндүрген.

Колхозтарның кайызы-даа удур-дедир хыналдазының комиссиязын тургускаш, ажыл-агыйларның бүдүрүлге участоктарынга барып, ажыл-херектиң байдалдарын тодарадып, хынап көөрүн организастаан. Хыналдалардан алганы көөрге, ажыл-агыйның ниити түңнелдеринден аңгыда, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң малчыннарының чуртталга байдалы «Тиилелге» колхозтуңундан эки, бажыңнары шынарлыг, дозулуг, арыг-силиг болган. Мал чеминге сиген, саваң белеткээр талазы-биле «Тиилелге» колхозта байдал чарыштыг кожазындан эки болган. Ынчангаш комиссия келир чайын мал чеми белеткээрде «Тиилелге» колхозтуң механизастаттынган звенозунуң ажылының дуржулгазын «Октябрь 30 чылы» колхозка ажыглаары чугула деп берген.

Ийи колхозтуң социалистиг чарыжының эрткен чылдагы түңнелин 100 баллдыг система-биле үндүрүп көөрге, «Октябрь 30 чылы» колхоз 66 баллды алгаш, тиилекчи болган, а «Тиилелге» колхоз чарыштыг кожазынга бир балл четпейн барган. Чарыштың бо түңнелин Каа-Хем райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги З. Е. Шин комиссияның каттышкан хуралынга дыңнаткан болгаш ол түңнелди колхозтар кежигүннериниң ам болур ниити хуралдарынга дыңнадып, чугаалажырын комиссия кежигүннери дугурушкан.

Т. САЛЧАК,
«Тиилелге» колхозта парторганизация секретары.

ЧУГААЛАШКАН

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация база хэрээжиннер ортузунга ажыл чорудар килдистери, «Билиг» ниитилелиниң район организациязы чер-черлерге агитаторларның, пропагандистерниң, политинформаторларның семинарларын организастап эрттиргилээн. Ол семинар-хуралдар ажыл-агыйлар төптеринге, салбырларга партия организацияларының, хэрээженнер чөвүлелдериниң активчилериниң идепкейлиг киржилгези-биле эрткилээн.

Партия райкомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары Е. Ажы, В. Чадамба болгаш өскелер-даа СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур массаполитиктиг ажылдарның сорулгаларың чугаалап, көдээниң культура-амыдыралын экжидер талазы-биле хемчеглерниң дугайында база делегей байдалының дугайында лекцияларны номчааннар.

* * *

Районнуң көдээ ажыл-агый специалистериниң өөредиг турлары теоретиктиг семинарның ээлчеглиг кичээли болуп эрткен. Аңаа суггарылганы чөп ажыглаарының, чер ажылынга бот-орулга-чарыгалыг звенолары, бригадаларны тургузарының болгаш малдың аныы-бүрү хадавырлыг аарыгларынга удур ап чорудар хемчеглер дугайында чугаалашкан. Бо айтырыглар талазы-биле лекцияларны В. Гришин, Ш. Ооржак, Н. Голдин олар номчааннар.

В. МОНГУШ.

Черээни чуртувуста

ЛЕНИНГРАД

Енисейниң суунуң оруун дуй туруптар 160 тонна деңзилиг кедергей улуг каң хаалгаларны гидромеханиктиг дериишкиннер заводу Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунче чүдүрүп чоруткан. СЭКП-ниң XXV съездизинге аалдар кылдыр алган бодунуң хүлээлгезин бүдүрүлгениң коллективи ол кылыгны үндүрери-биле дооскан.

ЕРЕВАН

Ереванның «Электродвигатель» заводунуң ам массалыы-биле үндүрүп эгелээн электромоторларын программныг башкарар күчүлүг станоктардан эгелээш, нарын медицина дериишкиннеринге чедир ажыглап болур. Дааштың болгаш сиилээштиң чогу, ынаказы, бичии хемчээлдиг ол моторларны медицинага калбаа-биле ажыглаарының аргазын берип турар. Нарын кезиишкиннер үезинде кылымал чүректи болгаш бүүректерни ындыг моторлар-биле ажылдадыр. Дески ажыглаттынар шимчедикчилерниң баштайгы бөлүүн Москваже, Одессаже, Харьковче чоруткан турар. Чыл төнчүзүнге чедир завод үш муң ындыг моторларны үндүрер.

КАГУЛ (Молдав ССР).

Прут хемниң ыяназында күчүлүг насос станциязының тудуу доозулган. Ол станцияны ында тургускан улуг балык фермазының кылымал хөлүнче хем суун сордурарынга ажыглаар. 3,5 муң гектар чедип турар сут хөлбэзиниң барык-ла бүгү шөлүнге ам сутку өй-өйде солуп турар. ССРЭ-ниң мурнуу-барыын чүгүнде, дус чок сугга таарыжыр балыктар өстүрер талазы-биле эң улуг специализастаттынган ол ажыл-агый чыл бүрүде 30 муң ажыг центнер карпты, карасьты, амурну болгаш толстолобикти бээр апаар, ол болза мурнунда республиканың барык-ла бүгү суг хөөлбектеринден тудуп турган балык дег ол хире болур.

БАРНАУЛ

Телец чанының тайгазынга болгаш дагларының арга-эзиминеринге алтай аңчыларның кышкы аңныыр сезону доозулган. Эң дээре аңчыларның бирээзи А. Сурник олук баалазынга муң ажыг ондатра кештерин дужааган. Дуржулгалыг аңчылар В. Лавров биле Б. Бобурганов олар аңның тывыжының сезоп онаалдаларын ийи катап ажыр күүсеткен. Бо кышкы сезон Алтайның аңчыларынга дыка таарымчалыг болган. Олар хөй-хөй диинни, күзенни, асты, дилгиини болгаш киштини аңнап тыпкан.

МОСКВА

ССРЭ-ниң УАЧД-де ажыттынган делгелге улус ажыл-агыйының чугула сорулгаларын шиитпирлээринге совет эртемниң сөөлгү чедиишкиннери-биле таныштырар. СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскааткан делгелгеде хөделип турар муң ажыг установкаларны, приборларны, модельдерни тургускан. Катаптаарының үениң болгаш узунунуң чаңгыс ааи эталонун тургузарынга ажыглап болур гелий-неон лазер онза солун болуп турар. Аңаа үндезилээш белеткеп кылган шактар чүс чыл дургузунда чүгле секунданың муңчук үлүү хире частып болур. Кристаллдарны кылымал арга-биле дургузарының ажылдары улуг кезек болуп турар. Электроникада, оптикада, прибор тудуунда ажыглаттынып турар рубиннерни, сапфирлерни, гранаттарны тургузарының чаа-бүрү методтары-биле аңаа таныжып болур. Дыка хөй ажылдар долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарынга, бистиң хемнеривистиң болгаш далайларывыстың байлактарын көвүдедир талазы-биле шинчилелдерге тураскааттынган болуп турар.

ЧЕБОКСАРЫ

Шенеп көөрү-биле тургускан, мяш болбаазырадыр заводтуң кылып үндүрген кезектери-биле чылдың ва дөртеп фермазы эптеп тургузуп болур. Ооң төлевилел күчүзүн хуусаазындан бир чыл бурунгаар шиңгээдип алган. «Чувашсельстрой» трестиң ол заводу ыяштан хырбалап тургаш бүдүртен кылыгларны РСФСР-ниң кара ээс хөрзүннүг зоназының дыка хөй областарының болгаш автономнуг республикаларының тудугларынче чорудуп турар.

КРАСНОКАМСК (Пермь область).

Металл арыглаар заводунуң аргыкчылары аажок чиңге хүлер удазыннардан муң дөрбелчин метр полотнону пландан ажыр кылып үндүрген. Съезд мурнуунуң социалистиг хүлээлгезиниң чугула пунктузу хуусаа бетинде күүсеттинген. Чурттуң саазын полотнозу, бүгү-ле саазын кылыр агрегаттары херек дээр кылыгларны ол бүдүрүлге үндүрүп турар. 1976 чылда коллектив планга немей аадды муң дөрбелчин метрден эвээш эвес продукцияны белеткеп үндүрер.

(СЭТА)

ЧАРЫШ БОЛГАШ ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАР

Кодээниң ажыл-ишчилери бо хүннерде шыңгыы шылгалдаты тудуп турар. Чүгле эрткен чылын агаар-бойлустуң нарын байдалдарының уламындан тургустунган бергелерин ажып эртер дээш эвес, харын оңгу беш чылдың бирги чылында бедик дужуттуг алырының быжыг үндезинин тургузары, кыштаглаашкынны организастыг эрттирери, мал ажылының продуктулуун көвүдедири олардан улуг күженишкиннерни негээр. Кызыл районнуң коммунистериниң, ажылчы чоннарының күженишкини ынаар угланган.

Олар тоску беш чылда чедиишкиннерин быжыглавышаан, ажылда четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрүп, шиитпирлеп чогуур айтырыгларже, курлавырларны долузу-биле ажыглаарынче кол кичээнгейни угландырып турар. Районнуң ажыл-агыйлары тоску беш чыл дургузунда күрүнеге (чоннан садып алганын санаваска) 9792 тонна эътти, 10226 тонна сүтү, 930 тонна дүктү, 48167 тонна тарааны саткан. Ниитизи малының беш сая алаан өстүрген.

Кызылдың мал ажыл-агый чери. Чербиниң мал белеткээр пунктузу тоску беш чылда онаалдаларын тус-тузунда 110 болгаш 106,7 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Олла үениң иштинде районнуң күрүне болгаш кооператив садыгларының ажыл-ишчилери база шудургу ажылдап, планныг онаалдаларын күүсеткеннер.

Кодээде социалистиг чарыш улам калбаргаш. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин партия организацияларынга, ажылчы чоннарның хуралдарынга чугаалажып көргени чарышты улам хайныктырган. Бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн улам ыңай хөгжүдериниң улуг сорулгаларын айыткан ол төлевилелди районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары бүрүнү-биле чуулдуглаңнып деткээн. Ындыгыя төлевилелдиң көрүкчүлүг-ле ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле кезээ оларның кичээнгейин хаара туткан. Ында айыткан чүүлдерге дүүштүр боттарының мурнунда сорулгаларны тодарат-капкар.

Ажыл-агыйларның социалистиг хүлээлгелерин специалистерниң киржилгези-биле экономиктиг санаашкыннарга үндезилеп тургускаш, парт-бюроларга чугаалажып көргеп. Районнуң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелериниң төлевилелин СЭКП райкомунуң бюрозунга баш бурунгаар чугаалашкан соонда хүлээп алган.

Бистиң районнуң колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылга деңнээрге мыйыстыг бода малды 6,8 хуу, хойну 15,8, чылгыны 11,7 хуу өстүрерин, эът, сүт, дүк, тараа болгаш чуурга бүдүрүлгезин база хээн көвүдедирин хүлээнген. Кол-ла чүве планныг онаалдаларны чедимишкинниг күүседир дээш организастыг хемчеглерни ап чорудары, ажылдың шынарын экижидери болур. Ындыгыя чер ажылының культуразын болгаш продуктулуун дыка бедидери көрдүнген.

Районнуң улуг, биче бүгү коллективтери болгаш 800 хире ажылчыннар база колхозчулар боттарының бедиткен хүлээлгелерин алгылаан. Амгы үеде чер-черге социалистиг чарышты организастаарынче, ооң түңнелдериниң калбак көпкеделдиг болурунче онза кичээнгейни салып турар. Партия эге организациялары бо талаа-биле боттуг ажылдарны кылып-лаан. Тус-тус коллективтерниң болгаш кижилерниң хүлээлгелерин тода, чарыштыр бижээш, кезек черлерге азары барык доозулган. «Кара-Хаак», «Тинделге» совхозтарда малчыннарның хууда хүлээлгелерин чараштыр бижээш, шилиттиг тускай хоолаарга ог-бүле бүрүзүнге азарын организастаан. Ынчангаш тус-тус малчыннарның малынга киргеп кижи ооң бо чылын алган хүлээлгезин, кым-биле чаржып турарын билип ап болур. А малчыннарның бот-харылзаалгазы-даа бедиир. Кижилер-биле ажылдың янзы-бүрү арга-хевирлери парторганизацияларның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Чарышка кол чүве хүлээлгелер күүселдезин организастаары, түңнелдерин ап-шаанда үндүрери, тиилекчилерге материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзери. Районнуң ажыл-агыйларында парторганизациялар бо талазы-биле мооң мурнунда турган четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрген. Чарыштың түңнелин чүгле ай, квартал санында эвес, харын неделя, декада санында үндүрери эң-не дээштиг болуп турар.

Партийжи амыдырал

рар. «Тинделге», «Шамбалыг» совхозтарда сезоннуг ажылдар үезинде болгаш ажыл-агыйның тус-тус адырларының аайы-биле күш-ажылчы шалыпчы неделяларны, декадаларны, шалыпчы үжен болгаш дөртен шактарны чарлаары чаңчыл апарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ол дыка бедидер, ажылчы чоннарның коллективтиг күш-ажылчы кедергээшкиннин хайныктырар. Чижээ, «Тинделге» совхозтуң дирекциязы, ында партия, профэвилел организациялары «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын ажылчы чоннарга таныштырбышаан, совхозтуң дээскээринге шалыпчы күш-ажылчы неделяны чарлаан. Аңаа 645 кижи киришкен. Олар неделя иштинде 15 тонна сүттү бүдүрүп, 12 тоннаны саткан. Саан артындан болгаш Ак-Чыраалап 27 тонна прессээн саванны, кыштагы фермаларже сөөрт-кен. Ол ышкаш элээн хөй тракторларны, тракторлар моторларын, авдазыннарны, илиирлерни, сенокаларны септээн. Тарылга шөлдеринче 320 тонна өдекти сөөрткен. Чеди хонук иштинде бөрүтүнген 1050 хураган, 15 бызаа меңди ажаап алдынган. Шалыпчы күш-ажылчы неделяның тиилекчилерин тодарадып, мактап-шаңнаан. СЭКП райкомунуң бюрозу тиилекчилерниң ол эгелээшкинин деткип, ону районнуң ажыл-агыйларынга нептередир дээш чер болганга тускай штабтарны тургузарын ажыл-агыйларда парторганизацияларга сүмелээн.

Чер-черде парторганизацияларның чоннуң чогаадыкчы идепкейин калбаа-биле деткип, социалистиг чарыштың дээштиин бедидеринче угланган ажыл-чорудулгазының ачызында бо чылдың баштайгы айларында тоску түңнелдер чедип алдынган. Эрткен чылга деңнээрге районда кыштаглаашкын элээн организастыг эртип турар. Партия райкомунуң бюрозунуң шиитпири-биле районга малчыннар хүнүн доктааткан. Ол хүнде хонижу бригадалар эрткен айда ажылының түңнелин үндүрүп, дараазында айда чүнү кылырын дугуржуп ап турар. Ол хуралдарга чыылган малчыннарга район төвүнден болгаш ажыл-агыйлардан келген лекторлар, илеткекчилер лекцияларны, беседаларны кылыр. Ол ышкаш кино, концерттерни малчыннарга көргүзер. Кижи болгаш мал эмчилери, автолавкалар ол хүн малчыннарга база чедип, комплекстиг дузаны чедирер.

Ындыгыя «Тинделге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак» совхозтарның дирекциялары, ында парторганизациялар неделяның четверг хүннеринде малчыннарже массалыг үнүүшкүнну организастап, ажылда четпестерни эдериниң боттуг хемчеглерин ап турар.

Бо бүгү ажылдарның түңнелинде районнуң ажыл-агыйларында сүт бүдүрүлгези эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге элээн өскен. Ону саадары 50—60 хуу чедир көвүдээн. «Кара-Хаак» совхоз, «Х Улуг хурал» колхоз күрүнеге сүт садарының. «Тинделге», «Шамбалыг» совхозтар эът садарының бо чылдың бирги кварталда планнарын күүседикен. Ниитизи-биле районнуң сүт-бараан фермалары квартал планын 2,5 ай иштинде күүседип болур арга бар. «Терe-Хөл» колхоз күрүнеге эът садарының чартык чыл планын күүседиппен. «Көк-Тей» совхоз эът садарының квартал планын партияның XXV съездизи ажыттынар хүнге чедир күүседирин хүлээнген. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге районда мыйыстыг бода малдың янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп-хораары 58 хуу, хой-өшкүнүү 17 хуу кызырылган. Бо чылдың февраль 15-ке чедир район ниитизи-биле күрүнеге сүт садар планын 62 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 18,4 хуу өзүлделиг болган. А эът садарының планы 66,5 хуу күүсеттинген азы 9,3 хуу өзүлделиг.

Социалистиг хүлээлгелер күүселдезин организастаанында, кыштаглаашкынны эрттирип турарында чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. «Кара-Хаак», «Шамбалыг» совхозтарда бода малдың, «Терe-Хөл» колхозта шээр малдың өлүр чоруу көвүдээн. «Х Улуг хурал» колхозта чүгле январьда безин 36 баш бода малды чидирген. Бо колхозта кижилер-биле ажылдың куду деңнелде тургустунганы, социалистиг чарышты четпес организастаанын чугаалаар апаар. Ынчангаш ол ажыл-агыйда кижилер-биле ажылдың стилин, аргазын сайзыраңгайжыдары негеттинип турар.

Бо бүгү айтырыгларны шиитпирлеп болур болгаш шиитпирлээр-даа ужурлуг бис. Ынчангаш даандырган ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери эргежок чугула. Партияның айытканын ёзугаар оңгу беш чылды ажылдың ажыктыының болгаш шынарының беш чылы болдурар дээш районнуң коммунистери, ажылчы чоннары бүгү чүүлдерни кылырлар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

КҮУСКОМГА ЧУГААЛАШКАН

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүскомунга Кызыл-Мажалык ортумак болгаш ында сес чыл школаларының өөредилге-кижизидилге ажылдарын чоокта чаа чугаалажып, школа директорларының илеткелдерин дыңнаан. Ортумак школадан илеткелчи С. Н. Аракчаа бирги чартык чылда ниити школа 93,8 хуу өөредилгелиг болганын дыңнаткан. Ол ышкаш соолгу үеде школада өөреникчилерниң билиг шиңгээдип алыр шынары экижип, бирги чартык чылда 223 өөреникчи эки демдектерлиг дооскан. Пионерлерниң өөредилге хуузу 92, а комсомолчуларның—97 хуу болган. Школада 100 хуу өөредилгелиг класстар чылдан чылче өзүп орар. Ындыгларга 5 «а», 8 «а», 1 «а», 9 «з» класстар хамааржыр, класс башкылары эштер Щинщина, Пугачева, Кузнецова, Куулар дээн чижектиг башкылар кызымак ажылдап турар. Ол ышкаш Кызыл-Мажалык сес чыл школазының директору В. Монгуш школа 97 хуу өөредилгелиг болуп, билиг бээриниң шынарын 30 хуу чедирип алганын чугаалаан.

Ол школада К. О. Дасык, Т. К. Ооржак 100 хуу өөредилгени болгаш 35—37 хуу өөредилгениң шынарын чедип ап турар.

Үстүнде адаан ийи школада ада-иелер-биле харылзаа эки. Төрелдер комитеттериниң ажылы идепкейжээн. Школаларда янзы-бүрү тематиктиг кежээлерни организастап турар. Школа музейлери болгаш бөлгүмнер, уроктан дашкаар ажылдар план саутаар чорup турарын илеткел кылган эштер С. Аракчаа, В. Монгуш айытпышаан, өөредилге-кижизидилге ажылында четпестерге доктааган.

Кызыл-Мажалык ортумак школазында бир өөреникчи школазын ара каарының кырында туруп турар база 58 өөреникчиниң багай өөренгениң башкылар коллективиниң кошкак ажылын херечилеп турар. А сес чыл школазында 4 «б» класстың өөреникчизи Валера Донгактың интернатта турар хирезинде школада өөренмейн турарын база четпес ажылдывыс деп директор эш Монгуш мынчаап чугаалаан. Школаларның ниит чем хандырыглары багай, бот кичээл кылыр тускай өрээлдер кайы-даа школада чок. Кайы-даа школаларда кежээки үелерде дежурныйлаашкынны организаставайн келгенинден өөреникчилер кежээки үелерде чуруп үрээр, үени шын эвес ажыглап турар чоруктар ам-даа барын санал берген эштер шүтүмчүлээн. Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүскому бо чугаалашкан айтырыг талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Б. КУУЛАР.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:

ГЭС — «Малютка»

Гидротудугжулар кылыр ажылының графигин бир ай мурнаан. Олар келир үениң Миатлин гидростанциязының (Дагестан) кызаазынче баар кара чаңгыс орук болур автотранспорт тоннелин кылырын хуусаа бетинде доозар деп турар.

Ол ГЭС (ооң күчүзү 220 муң киловатт) Чиркей гидростанциядан элээн каш километр черге туруптар. Сулак хемниң тар кызаазынга бедик 75 метр плотина бедип үнер, ол плотина 170 гектар шөлдүг черге суг шыгжамырын тургузар. Чиркей ГЭС-тиң турбиналарын таварып эрткен сугнуң күчүлүг агымы чогум-на аңаа кээп оожургаар. Чаа тудуп турар станция ында суг агымын чогумчалыг кылдыр таарыштырып алыр чер болу бээр.

Миатлин ГЭС-тиң баштайгы агрегадын 1979 чылда ажыглалга киирерин төлевилээн.

УКРАИНА:

Айыыл чок чорукту приборлар дузазы-биле хынап турар

Шахтага айыыл чок чорук техниказын сагыырының кол чурумнарының бирээзи метанның хемчээлин хынап көөрү болур. Ону ылаң шык болгаш дүрген хынаарынга автоматтыг чаа приборлар дузалап турар. Ындыг приборларны Конотоптуң «Красный металлист» деп электромеханика заводунда бүдүрүп эгелээн.

Ол чаа приборлар мооң мурнунда бүдүрүп үндүрүп турган ындыг приборлардан чиик болгаш шевергин, оларны ап чоруп база ажылдаар черинге тургузуп ап болур. Ооң ачызында шахтер шахтага частыр айыылдыг газтың тыптып келирин доктаамал хайгаарап болур аргалыг апарган. Бир эвес газтың хемчээли чогуур нормазындан ажа бээр болза, тускай реле чер казар комбайнны хенертен доктаадыптар.

БЕЛОРУССИЯ:

Харлыг черге чугай төгери

Бо чылдың эгезинден бээр чүс муң гектар кужурлуг черлерге Белоруссияның мелиораторлары чугай төккен. «Сельхозтехниканың» тускайлап тургускан салбырлары ол ажылды боттары кылырын хүлээнип алгаш, шуушturулга технологиязын тургузуп, графикти шыңгыы сагып турар. Харлыг шөлдерге чоруурунга таарымчалыг кылдыр сес тонна деңзилиг автомобиль чаштырыкчыларны делгем арык шиналары-биле хандырган, дугуйлуг тракторларны чартык гусеницалыг кылдыр эде дерээн. Арбай тарыыр черлерге хамыкты мурнай чугай төп турар, чүге дээрге ындыг агротехниктиг арга-биле чемишчиткен черге арбай кончуг эки үнер болган.

Кышкын шөлдерге чугай төгер чорук часкы тарылганың изиг түлүк үезинде ажылдың бачым болгаш четтикпес апаарын болдурбас. Химиктиг мелиорация минералдыг чемишчидилгелерниң ажыктыын дыка бедидер болгаш тарааның гектар бүрүзүнден алыр дүжүдүн 3—5 тонна немей көвүдедир, хөй чылдыг сигеннерниң дүжүдүн — ийи катап улгаттырар.

МОЛДАВИЯ:

Үлетпүрге үндезилээш

Республиканың Кагул районунуң «Пограничник» совхозунда тудуп тургускан чаа үлетпүр комплекизи баштайгы мөлдургаларны хүлээп алган. Мыйыстыг бода малдың төлүн өстүрер болгаш семиртир фабрика хары угда 10 муң баш малды ажаап болур. Бызааларның он беш хонгазындан аңгыда, ында чем белеткээр цех болгаш 16 сенаж башнязы бар, оларның нийти ишкири 25 муң кубометр. Фабриканың чоок-кавызында черлерде чем культураларын суггарар ирригация системазы тургустунган.

Бүдүрүлге ажылдарын механизастаанының болгаш автоматчыттанының бедик чадазының ачызында бир оператор 250 бызааны доруктуруп, 800 бызааны семиртип, ажаап турар. Комплекстиң коллективи чылдыңга күрүнеге дөртен ажыг муң центнер эътти дужаар.

(СЭТА).

ЧАРТЫК ЧЫЛ ПЛАНЫН — СЪЕЗДИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң ажыл-ишчилери улуг сорук киришкин-биле ужурашканнар. Дарганнаар корпуста 1975 чылдың күрүне шаңналының лауреады коммунист В. Е. Сапожниковка баштаткан шуткунчу-дарганнар бригадазы бирги чартык чылдың планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседир деп шиитпирлээн. Ол коллектив съезд мурнунуң чарыжынга киришкеш, хүн бүрүнүң даалгазын тергиин эки шынарлыг продукция-биле ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: шуткукчу-дарганнар Күрүне шаңналының лауреаттары коммунистер В. Е. Сапожников (ортузунда) биле А. Е. Данилов олар ажыл ээлчээниң соонда боттарының кады ажылдап турар эжи И. В. Пастушков-биле (солагай талазында) чугаалажып турлар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕХАНИЗАТОР КЫС

ОЧЕРК

1971 чыл «Малчын» колхозтуң девискээринде Кызыл-Шанчыг—Катя Иргиттиң адазының кыштаар чери ол. Мугур-Аксы ортумак школазының 8 классын дооскаш, ол чылын Катя адазының дузалакчы кадарчызы апарган. Колхозтуң ынчангы даргазы Богатыр Самбуевич Кошкар-оол адашкыларның залынга кээп, аныяк кыстың эгелээшкинин деткип, баштайгы күш-ажылчы базымнары дээш байыр чедирип-даа турган.

Катя ол чылын хой кадарып кыштаан. Кызыл-Шанчыгда кыштаг колхозтуң машиналарының улуг оруунуң чанында. Оон чааш-биле эрткен-дүшкен машиналарның даажы үзүктел чок. Ол улуг оруктуң чоогу борбак-борбак тейлерлиг, тереңнер бүргей үнген чер болгаш хой одарладырынга кончуг таарымчалыг чер.

Катя хоюн кадарып аңаа дүннедип чораан. Өөренген хой эртчен-дүшкен машиналарындаа коргавас, боттарының таваанда оъттап чоргулаар. Катя оларның бажын дозуп каап, «Кадарчының ырын» ыдаан-ындап ырлагылаар.

Бир-ле катап Катя биезин черинге хой дозуп чорууру, эртип чыткан машиналарның бирээзи тура дүшкен. Кабиназынга «тық» кылдыр хагдынган соонда, бир кижи Катяже хорт кылаштап орган. Чолаачызы хевирлиг.

Келзе-ле херээжен кижи болган. Уруг-биле эптиг-эвилең мендилешкен.

— Кадарчылап тур сен бе, дуңмам? — деп айтырган.

— Ийе — деп, Катя харыылаан.

— Адың база кадарчы эвес бе?

— Ийе.

— Адың кымыл?

— Катя-ла.

— Катя! — деп демги херээжен шала элдепсинген-даа кевирлиг алгырыпкан. — Атташ улус-тур бис, дуңмакым. Мени база Катя дээр, Катя Минайлова. Таныжып алыылы бе?

Ийи херээжен кижиниң аразында чугаа ам шуудай берген. Бирээзи дөртен хар чедип чорбур орус угбай-биле удавас ол сестээр бичии тыва уруг кады тирээн угбашкылар дег дыңнап олур херээжиккеннер.

— Аудымыланна байырлыг, Катя — дээш улуг Катя туруп келген. — Ам хап орайн, силерниң колхозка мал чеми сөөртүп экелген кижи мен. Орук тавы болгай, могап-шылай бердим, ынчалза-даа чолаачының ажылы солун деп чүвени утпа. Кызылга чедип кел, автошколага өөренир сен, ынаар мен—дээш машиналыынче базыпкан. Кабиназының эжиин азыдып чыда, чолаачы угбай баштактангаш:

— Өөренип келбес болзуңза хорадаар эвес ме, ам бир мынчаар хой кадарып чорунда туткаш машинам иштинге киир каап алгаш, күш-биле автошколага апарып каар мен.

Машина элээн хиртиледир газтап чоруй Доора-Хову кайы сен дээш хапкан. Бензинниң чыды уругнуң хаайынга салтын ээйы-биле кээп хаккан.

Ол үеден эгелеп Катяның сагыжы-даа сагыш эвес, сеткили-даа сеткил эвес. Ээлгир, ымыраа холдуг херээжен кижиге бүрүнү-биле чагырткан күчүлүг техниканы ол магадавас аргазы чок апарган. Чолаачылаар күзел Катяны бүрүнү-биле аспактапкан. Кыңчыктырар арга чок. Дүне дүштеп, хүндүс сагыштап ырлаастаан. Кызыл-Шанчыгга хоюн кадарып чорааш «Хаалчыр ор, чолаачының ырлаары көвүдээн.

Каш-ла хонганда Катяның аалынче суур чоктааткан. Шай, таакпы садып эккээрин даастаан. Автолавка келбээнинге ашак хомудаан, а Катя иштинде өөрээн. Суур баар чылдагаан ол, колхоз даргазы-биле чугаалажыр деп шиитпирлеп алган. Амдызында «Малчын» колхозта чолаачы кыстар чок-ла харын. А районда бар. Кожазы «Мөгөн-Бүрен» колхозта Марита Тас чолаачылап турар, а районнуң мал эмнелгезинде Дарья Хертек база херээжен чолаачы-дыр.

Эртип чыткан машиналарның бирээзин «бадылааш» Катя сууржe хапкан. Ада-иезинге амдызында чүве чугаалаваан. Херек чогуй берзе ынчан чаңгыс чугаалаар деп бодап алган.

Колхоз даргазының кабинединде кижи хөй болган. Эжик аксында өрээлге оларның үнерин манап Катя кезек турган. Улус чугаалашкан соонда, колхозтуң тракторнстери Маюк Успун биле Дыңзыг-оол Акша-оол олар киргилеп келгеннер. Холдарында саазын туткулап алган болганнар.

— Даргада улус хөй-дүр бе? — деп, олар Катядан айтырганнар.

— Ийе, хөй-ле-дир — деп, уруг харыылаан.

— Ынчаарга манап алыылы — деп, Успун чугаалааш, демги элинче көрүнген.—Кандыг деп бодаар сен. Дыңзыг, дарга чөпшээрээр ирги бе? — деп айтырган.

— Та, өгүдениринден түттүп көрүп-ле бис, ынчаарза солагай талаақы булуңунга салып каан холуңнуп ужүүн биске таныштырар ыйнаан.

— Трактористтерни эки-ле, а чолаачыларны оон-даа эки—деп, Манок чугаалаан. Катя ыяктаан келген херээжен ам билип каан. База ол айтырыг-биле келген-дир.

— Мен база ынаар чорудаары дилээр дээн кижи мен—деп, Катя оларга чугаалаан.

— Чаа, кыс уруг чолаачылаар мөн деп чүвени билбейн, садыг школазын доозуп ал, азы бухгалтерлей бер. Стол арты руль артындан дээре болгай ала—деп, Успуң чугаалаан.

— Билдириишкинден бижип ал, дуңмам, аас-биле чугаалаарынга документ болур эвес — деп, Дыңзыг-оол чугаалааш, саазын, демир-уужук карманындан ушту берген.

Катя билдириишкинин бижип чыдар аразында дарганың кабинединге органы колхозчулар уруп-турупктап үнгүлеп келгеннер. Үш кижи холда билдириишкиннерин тудупшаан, даргаже бажып кирипкеннер.

— Чүү дугайлыг хап чор силер?

— Бо-ла ийи дарга—дишкеш, уженээ саазыннарын барып тудускаңнар. Колхозтуң даргазы билдириишкиннерин чиңгыстап номчаан. Сос этпээн. Аас ашпаан. Кезек када бодаңнып олуруп-олуруп:

— Ийет, Манок Успун—тракторист кижи чолаачы болурга ажырбас, Дыңзыг-оол Акша-оол база тракторист кижи-дир, чолаачы болурга ажырбас. А Катя Иргит... Баштаар черге шиитпирлээр ыйнаан—деп каан.

Чугаа ол-ла болган. Дехти ийи оол «чүве аайлыг эвес-не» дижип шенектежип, өөрээниндан хеглүү заажок үнүпкеннер. А Катя эргинни шала муңгаргай арткан.

Баштаар чериниң хуралы даарта болур. Ону Катя кол бухгалтер Саая Эрес-оолдан айтырып алган. Ол болур хуралга бода олуржуп, состу сегилээринге, дилегни киирериңге белеткенип бодаан. А кол бухгалтер Сгая Эрес-оол база ону деткиирин заазаан.

Амыдырал деп чүве элдептиг болгулаар. Ол хүн Катя чугаалаар сөстерин та чеже катап иштинде катаптаан дээр! Бир сактырга школага өөренип турган шүлүк-даа шээжилеп турганы сагыжынга кирер, чогаадыгдаа бижип турганы сагыжынга кирер. «Адыр, мынча дизе канчаар, ынча деп харыылаза чүү дээрил?» — деп бодундан катап-катап айтырып турган.

Колхозтуң баштаар чериниң хуралы-даа эгелээн. Катя дарганың кабинединиң эжииниң аксынга туруп алган. Ында хуралдаан улустуң чугаазын эжик оттур кончуг кичээнгейлиг топтап, дыңнаалаан. Кол зоотехник мал кыштаглаашкынының дугайында кезек дыңнадыг кылган. Чамдык эштер эвээш санал-даа берген.

Ам колхоз баштаар черинге кирген билдириишкиннерже киришкен. Катя тыныжып тыртыныкап. Бир колхозчу бажың бээрин, өскези хой кадарарын дилээн болган. Успуң биле Акша-оолдуң билдириишкинин номчаан. Кежигүннер «Чүүл-дүр-дүр» дишкен. «Трактористер чолаачылар болурга улам эки» деп бир кижи чугаалаан. Катяның билдириишкинин номчаан. Иргит ылым-тылым барган. Баштаар чериниң кежигүннери кезек када чүве ыыттавааннар.

— Кижи бодаар чүү боор! Катяны мен билир мен, ажылга кызымак кыс чүве. Өөренип алзын, харын, шыдаар ол — деп, гараж эргелекчизи Тас Биче-оол акыйның үнү дыңналган.

— Шын-дыр! — деп баштаар чериниң өске кежигүннери деткээннер. Бүдүн хүн белеткенип, каш катап чаңгыс домак катаптап келген сагыш-сеткилдиң кадыраашкынын ынчаар белен доозулганынга бүзүрээр-даа арга чок.

Кызылдың автошколазынга өөредилгениң 6 айы билдиртпейн барган. Школаның башкызы Беган башкы деп кижиниң солун тайылбырын дыңнаан тудум, Катяга билдинмес чүүлдер улам немежип, ол башкызындан, өөрүнден айтырыптарып, автомашинаның кезектеринге сонуургалы улам күштелген.

— Адыр, Катя, ол айтырыг-ла келир китээнге өөренир бис, ынаа ам даа четпес бис — деп, башкызы болгаанчок чугаалаар. А Катя ам дораан билип алыксаар.

1972 чылдың чайынында Катя Иргит төрээн колхозу «Малчынга» 3-кү класстың профессионал чолаачызы деп шыназыл-галыг келген.

Баштайгы үеде аңаа колхоз баштаар чери сүт сөөртүр машина мундуруп каан. Чолаачылап-ла ажылдаар болза, Катяга кандыг-даа машина дөмей-ле.

Ол кыжын Катя Иргит № 3 хойжу бригаданың аалдарынга сүт чедирип кыштаан. Каш ай бурунгаар хой кадарып чорааш, эрткен-дүшкен машиналар сонуургап чораан черлериниң чанын-биле Катя Иргит чоргаар халдын эртип турган.

Мөңгүн-Тайга районнуң девискээри — элдептиг оран. Кыжын хар чаарын чаар-ла. Дээрден ак-ак кодан-таваалар дүжүп бадып чорда-ла, хат келгеш черге дүжүрбейн сут барып-лаар. Ол харны оргу черге чыттырбас, бир чоогаларга, хаяларга хөртүктей шаап каар. Кыжын малчыннарның хой кежиниң амыдыралы — сүт сөөртүр машина ол.

Катя-даа хап-ла турган. Чаңгык аалдарга баарга хумуңсавазын туткан дораан үне халчып келгилээр, хой суггарар оңгачаларны салгылап бээр, а чамдыктары тавак шайлап олургулаар, далашпас.

— Че, дүргеденер, ам-даа баар аалдарым эндерин — деп, уруг далаштырар.

— Шаандагы шаг ышкаш артынчак-дертинчектиг, ушкаштыг-диргештиг, арт-сын ажар дээн эвес, техника мунган кижи-дир сен, чүге далажыр сен. Уруум шайын ижип ал—дижир кадарчылар база тургулаар.

Шак ынчаар Катя ийи чыл ажылдап келген. Аныяк кыстың машинага эптиин, ооң техникага хандыкшылдыын колхозтуң чону дораан эскерип, ону мактап чугаалажы берген. Мөңгүн-Тайганың кадыр-берт оруктарынга Катяның машиназы торлур эвес. Кайы-даа кыштагже, кайы-даа сын кырынче малчын кижиге херектиг чүүлдерни чедирери-биле чоруп каар, челе бээр. Кадарчының сеткилин өөртүр.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында Катерина Иргит бодунга алган планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкен. Кывар-чаар материалдарның камналгазын чедип алган. Ол доозукчу чыл аныяк кыстың сеткилинге кезээ мөңгезин-биле арткан. Чүл дээрге «Малчын» колхозтуң коммунистери Катя Иргитти бир үн-биле СЭКП-ниң хуралдаңынга киирип алган. Аныяк кыс кандидат стажын төлептии-биле эрткеш, эрткен чылын партия кежигүнүнге кирген ол.

Декабрьда болган партияның район конференциязындан Катерина Иргитти Мөңгүн-Тайга районнуң коммунистери партияның область конференциязының делегадынга соңгаан. Күш-ажылынга кызымак, шилип алган мергежилинге бердинген кыска мөңгүн-тайгажыларның көргүскен идегели, бүзүрели ол хире бедик болган.

• • •

Чоокта чаа болуп эрткен партияның область конференциязынга чорда Катя Иргит-биле ынчан ужурашкаш, билип алган чүүлүм бо. Аныяк кыс бодунуң ажыл-херектериниң дугайында чугаалап орду.

— Бодумнуң билиг-мергежилимни улам бедидип, техниканы хамызы-биле өөренип алыры-биле Кызылдың кадээ ажыл-агый техникумунуң механизация салбырында бот-өөредилге-биле өөренип турар мен — деп, Катя чугаалаан.

И. ХАРЛЫГ-БОРА.

ШЫНАР ДЭЭШ

Чуртта хүн бүрүде-ле совет кижилер кызымаккай ажылдап турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидери дээш партияның шиитпирин олар сорук кириишкиниг күүседип турар. Беш чылдың бо эң чугула айтырыын партия-ажыл-агый активтериниң хуралдарының болгаш слёттарының киржикчилери ыяк чугаалажып, көрүп турарлар. Олар 1976 чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүседириниң дугайында социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар.

Краснодар крайның ажыл-ишчилери 1976 чылда 8 миллион 400 муң тонна тарааны, чигир свёклазының, тарымал тоорукту, ногааларның, кат-чимистиң бедик дүжүдүн ажаап алырын шиитпирлээн.

Тула областың ажылчы чоннары пландан ажыр 800 муң тонна хөмүр-дашты, 180 муң тонна минералдыг чемишчидилгени алырын хүлээнген.

Калуга областың партия активиниң хуралынга үлегерлиг 150 бүдүрүлгелери уткуштур планнарны кылгаш, пландан ажыр он бир миллион ажыг рубльдиң продукциязын кылып үндүрерин хүлээнгенин демдеглээн. Ол областың мал фермаларында саанчы бүрүзү-ле чаңгыс чылда бир муң болгаш оон-даа хөй центнер сүттү саар дээш социалистиг чарышты калбарган.

Ол ышкаш Башкир АССР-ниң, Саратов, Смоленск, Астрахань, Кострома областарның болгаш Адыгей автономнуг областың партия-ажыл-агый активтеринге, слёттарынга болгаш мурнакчылар хуралдарынга база-ла социалистиг бедик хүлээлгелерни алгылаан.

(СЭТА).

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

„МУРНАКЧЫ" ХОЖУДАВАС УЖУРЛУГ

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң отчёттуг хуралы болуп эрткен. Колхоз баштаар чериниң отчёттуг үе дургузунда элээн ажыл кылганын хурал демдеглээн.

«Мурнакчы» колхоз доозукчу чылда мал бажы өстүрер планын — ыяштыг бода малдың 107 хуу, чылгының 104 хуу, шээр малдың 98 хуу күүседкен болгаш чүс баш малга онаалтыр чүзүн аайы-биле 69 бызааны, 64 хураганны, 51 кулунну доруктуруп алган. Бо ажылга боттарының үлүүн кызымак киирген колхозчулар эвээш эвес.

Колхозчу Көк Серенот тоску беш чыл планын хуусаадан эрте күүседкеш, хураган өстүрер онаалдазын 106,8 хуу, дүк кыргыыр планын 102,8 хуу күүседкен. Хертек Баадан, Доңгак Адыг-оол, Сонам Шаңмак болгаш өске-даа малчыннар беш чылда салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседкеннер. Ынчалза-даа ындыг колхозчуларның хөй эвес болганы колхозтуң нийти планын күүседиринге таарымча чок болган. Колхозтуң кадаг ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле чамдык онаалдаларын чедир күүсетпээн ужуру ында.

Колхозта мал уксаазын экижидер болгаш малды тарып боозадыр ажыл сула. Оон улаштыр мал бажын өстүрериниң үе бергедээшкиннер ам-даа уламчылап турар. Оон ымай малды самчыгдаар, чидирер болгаш өлүрер чоруктар база ховар эвес. Хову ажылында четпестер хөй. Агротехника дүрүмүн сагывас таварылгалар бо-ла турар. Хөрзүнүң хаттан болгаш сугдан үрелир чоруу-биле демисел кошкак. Бо болгаш өске-даа чылдагааннардан кадаг ажыл-агый продуктуларының дүжүдү чылдың-на кудулап келген.

Колхозта тудуг ажылы кудуумнелде. Клуб, хой чуур чер, кажаа болгаш өске-даа тудуглар планнаттынып турза-даа, чедир кылдынмайн келген. Ажыл-агыйның бо адырынга бригадирлер хөй катап солчуп келген. Черле ынчаш, колхоз баштаар чериниң тускай эртемниглер-биле ажылы чогуур негелдеге четпес.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Төп Комитединиң төлевилелинде колхозчуларның соңгу беш чылда сорулгалары тода айыттынган. «Мурнакчы» колхозтуң кежигүннери бо чылын анаа хамаарыштыр бедиткен хүлээлгелерни алган. Төрүүр чүс баш малга онаалтыр чүзүн аайы-биле 90 анай, хураганны, 80 бызааны, 75 кулунну камгалап алырын, хой бүрүзүнден 2,2 килограмм дүктү кыргыырын болгаш малга быжыг чем-суурну тургузарын хүлээнген. Хүлээлгеде машина-техниканы долу ажыглаары, тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүдүн бедидери болгаш өске-даа чугула айтырыглар көрдүнген. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга хей-аът кирген колхозчулар боттарының сорулгазын күүседип шыдаар, «Мурнакчы» хожудавас ужурлуг дээрзинге бүзүрел улуг.

К. СЕМИС-ООЛ.

Эртем — бүдүрүлгеге

ДҮЖҮТКҮР ГИБРИДТЕРНИ ӨСТҮРЕР

«Кукурузаның тарылгазын калбартыр болгаш нийти чыылдазын көвүдедир...»

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

Эң-не бедик дүжүткүр культура — кукуруза талазы-биле селекция төвү Днепропетровскиде Кукурузаның Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунуң чанында тургустунган.

Эртемденнер хамыктың мурнунда янзы-бүрү хөрзүн-климат байдалдарынга кукурузаның тараазының болгаш ногаан массазының чаагай дүжүттерин берип шыдаар аргажыг чаа гибридтерни (хайнак үрелиннери) тургузар ужурлуг. Кылдынган ажылдар эвээш эвес: тоску беш чыл планының дургузунда 18 гибридти өстүрүп үндүрген болгаш күрүне шылгалдазы кызыры-биле дужаап берген. Чижээ, ортумак эрте бышкар, кандаашкынга быжыг «Днепровский-438» деп гибрид чурттуң мурнуу чүгүнге эки таарыжыр болган. Ону тараан шоол эрте хостаныр бээр болгаш күзүн чажар кызылдаска аажок таарыжыр.

Кандаашкынга быжыг сорттарны тургузары-биле чергелештир, суггаттыг шөлдерге таарыжыр гибридтерниң селекциязының талазы-биле шинчилелдерин күштелдирип турар.

Чурттуң соңгу чүк районнарынче кукурузаның калбарыышкынын чаа гибридтерни өстүрүп үндүрери негеп турар. «Днепровский-247» деп гибридтиң чедимчелиг болганы черле чигаа чок: ол сортту Калининградтан Хабаровскиге чедир 73 областа болгаш крайда районнуткан. «Днепровский-ПГ-85» деп сорттуң дугайын онзалап чугаалаза чогуур. Делегейниң конкурс шенелделеринге ол сорт тиилекчи болуп үнгени-биле алдарлыг. Ук сорт Югославияга гектардан 133 центнер тараа дүжүдүн берген болгаш ук черниң, француз база румын селекцияларын ыракта ашкан.

Ам демги төптүң дуржулга шөлдеринде 500 чаа гибрид шенеттинип турар, 5 чыл дургузунда оларның саны 800 чедер. Оларның иштинден эң дээре, перспективалыг сорттарны шилип алыр апаар.

(СЭТА-ның корр.).

Днепропетровск.

ДАШТЫКЫДА

СОЦИАЛИСТИГ КОНСТИТУЦИЯ ДЭЭШ

ГАВАНА. (СЭТА). Чаа, социалистиг конституцияның төлевилелин бадылап, хүлээп алыры Кубага политиктиг улуг кедирлүүшкүннүң байдалы-биле боор эрткен. Ону бүгү улустуң таныжып көргенин соонда эрткен чылдың декабрь айда республиканың Компартиязының 1-ги съездизинге чүүлдүг деп көргени билдингир болгай. Хосталга ортузунга болган социал-экономиктиг болгаш политиктиг ханы чаартылгаларны быжыглаан күрүнениң ол кезии хоойлузунуң төлевилелин боттарының канчаар көрүп турарын 5,5 миллион ажыг кубалар февраль он бешке илереткеннер.

Кубалар бадылаашкынга бөрүшкүлүг, улуг идепкей-биле, ёзулуг байырлыг байдалдыг кириишкеннер. 19 муң ажыг участоктарның барык шуптузунга бадылаашкын хүндүс-ле доосту берген турган.

Бадылаашкынның түңнелин соонда чарлаар. Ынчалза-даа бадылаашкын эрттириериниң Национал комиссиязында кээп турар түңнелдер кубаларның хөй кезии чаа конституцияны деткиин, ону хүлээп алыр дээш бадылааннының дугайын херечилеп турар.

Чаа конституцияны хүлээп алган чорук — Кубага чаа ниитилелди тургузарының оруунга чугула үе-чада боор, социалистиг демократияның хөгжүзүн, быжыглаар талазы-биле партияның болгаш күрүнениң үргүлчүлелдиг ажылының тоогулуг түңнели болган. Куба — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның, бүгү ажылчы чоннарның социалистиг күрүнези, ында эрге-чагырга улусчуу боор турарын ол конституция байырлалдыы-биле бадыткан турар.

БОЛГАРИЯ. Совет инженер Анатолий Макаров (солагай талазында) болгаш болгар инженер Стоян Стоянов София округунуң Ихтиманда шөй ээлдирип, кудар заводтуң тудуунда ажылдап турарлар. Олар бүгү коллектив-биле кады СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш БКП-ның XI съездизиниң ажыттынарынга алдар кылдыр хуусаадан эрте ол бүдүрүлге черин доосташ, ажыглалга киирер дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

ЭКОНОМИКТИГ МООНДАКТАР

РИМ. (СЭТА). Ында Тель-Авивтен кээп турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Израильде ол чурттуң хамаатыларының даштыкыже үнериинге моондактаарының талазы-биле чаа хемчеглерни алган. Даштыкыже үнгени дээш тыртар үндүрүгнү (Израильде ындыг безин чүүл бар-дыр.) 750 израиль фунт-акша турганындан 1000 фунт-акшага чедир улгаттырган. Ол ышкаш чурттан үнер кижи бүрүзүнүң билет өртээнден Израильге төлээр ужурлуг 15 хуу немелдезин анаа база кадар херек.

Моон мурнунда Израильдиң даштыкыже үнер хамаатызы доктааткан түңнүг акшаны база үндүрүп болур эргелиг турган. Ам акшаны даштыкыже үндүрер чөпшээрелди алыр дизе, ол түңнүн 15 хуузун үндүрүгнү база төлээр апарган. Олар ындыг чөпшээрелди чүгле албан ужурунда командировкага, даштыкыда төрелдериниң аарааннынга азы өлгенинге чылдагааннааш ап болур.

Израильдиң чагырыкчы бадуктери ол хемчеглерниң бүрүзүнге хереглээринге акшаның немежин киреринче чүткүл кылдыр тайылбырлаарын оралдажып турарлар. Ол чорук бо сан-хоо чылында бюджеттиң чедишпес чоруун эвээш-биче-даа болза дугаарынга кордап турарлары ол-дур. Ынчалза-даа бо дугайында чаа хоойлу Израильден кижилерниң үнүп чоруурунга бүгү талалыг бергелерни таварыштырар дээш оралдажыышкын-биле база холбашкан. Оон кижилерниң үнүп чорууру улам хөй апарганы билдингир болгай.

(СЭТА).

Тайбың дээш демиселдиң мурнуку одуруунда

Делегейниң улустары Совет Эвилелиниң коммунистериниң ээлчеглиг съездизинге белеткелди дыка улуг сонуургал-биле хайгаарап турар. Делегейде болуушкуннарның кол-кол угланыышкыннарынга сөөлгү чылдарда болган үндезин чаартылгаларны демдеглевишаан, даштыкының сурагалыг ажылакчылары болгаш солуннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырар дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чайгылыш чок, турушттуг демисели-биле ол бүгүнү холбаштыр көрүп турарлар.

БЕРЛИН. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы тайбың программазы херек кырында боттуг чүүл апарган. ССРЭ-ниң делегейде туружу улам быжыккан, делегей кырында күштериниң деңнигүүр байдалының социализмниң, демократияның, депшилгениң талазынче ээп базарынга Совет Эвилелиниң кол ролю улам тодазы-биле көстүп турар апарган — деп, ГСЧП ТК-ның солуну «Нойер вег» бижээн.

ВАРШАВА. Дайынның чаа өрт хаазывыдан бүгү кижилерни чайладырының херээнге, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының херээнге совет улустуң, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш оон удуртукчузу, польша улустуң улуг өңнүү эш Л. И. Брежневтиң деңнээр чүве чок алдын-хаалыназын польша кижи бүрүзү эң-не ханызы-биле билип турарын ПУР-нуң профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң секретары С. Левандовский «Глос праца» солуңга бижээн.

ПАРИЖ. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы тайбың программазын амыдыралга боттандырары дээш демиселге Совет Эвилелиниң чедиишкиннери дыка улуг деп француз коммунистериниң солуну «Юманите» онзалап бижээн. Ол солун Европага кады ажылдажылга болгаш айыыл чок чорук дээш демиселге Совет Эвилелиниң чайгылыш чок, турушттуг демиселин демдеглээн.

БОНН. Делегейде байдалды экижидеринге, бүгү чер кырынга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алган тайбың программазы, ону херек кырынга турушттуг боттандырганы үндезини-биле илдиг кылган деп, Барыын Германияның сурагалыг хөй-нийти ажылдакчызы Л. Кнорр чугаалаан.

ХЕЛЬСИНКИ. Совет Эвилелинге коммунизмниң [illegible] кининиң тургузарынга, социалистиг зем каттыштырылгазының, өске-даа чурттарынга социализмниң быжыглаарынга, төөгүлүг сорулга — улустарны чаа дайынның хаалывыдан камгалаарын чедип алырынга таарымчалыг даштыкы политиканы чорудары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының киржээнгейинге кажан-кезээде кол чүүл боор келгенин «Тиедонантая» солун бижээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы тайбың программазы болза, тайбың дугайында Ленинчи декреттиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда чедирген салдары ышкаш, шак ла ындыг салдарын 70 чылдарга делегейге болуушкуннарынга чедиргенин ол-ла солун демдеглээн.

ДЕЛИ. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам болур съездизин бүгү делегейде кайгал-биле сонуургап турары билдингир: ол бөмбүрзектиң тайбынга чүткүлдүг күштериниң империализмге, расизмге, колониализмге удур демиселиниң кайгамчыктыг чедиишкиннериниң үезинде эртер болгай. Ол чедиишкиннер — улуг Ленинниң партиязының съездизиниң хүлээп алганы тайбың программазын Совет Эвилелиниң чайгылыш чокка боттандырып турарының дорт түңнели болур-дур» — деп, «Патриот» солун бижээн.

(СЭТА).

ПРОДУКТУЛАР ӨРТЭЭ ААРТАП ТУРАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияда хлеб өртээн улам-на улгаттырган. Өртектерни ээлчеглиг улгаттырганының түңнелинде хлеб-булка кылыгларының янзы-бүрү хевирлериниң өртээ 5—8 хуу улгаткан.

Оон-биле чергелештир аъш-чем продуктуларының өртектерин улгаттырарының дугайын ГФР-де база чарлаан. Аъш-чемниң, кадаг ажыл-агыйның болгаш ыяш ажыл-агыйының федералдыг министерствозунуң тускай түңнээниң ёзугаар алырга, ГФР-ге аъш-чем продуктуларының өртээ 1975 чылдың декабрь айда турганынга деңнээрге, оон 1,7 хуу улгаткан боор турар. Эң ыяңгыы картофельдиң (16 хуу) болгаш чаа ногааларның (19 хуу) өртектери дыка улгаткан.

Эрткен чылдың январь айда турганы-биле деңнээрге, ГФР-ге картофель оон 105 хуу, эът — 12 хуу, ногаалар — 11 хуу, үс болгаш чигир — 8 хуу, хлеб — 4 хуу хар өртектиг апарган.

Барыын Европаның солуннары аъш-чем өртээниң улгадып турарын дүжүт чок болганы-биле холбаштыр бижип турар. 1975 чылда «нийти рынокту» чурттарынга тараа культураларының дүжүдү сөөлгү беш чылда эң эвээш деңнээлдиг болган: картофельдиң — 1974 чылдыындан 20 хуу эвээшти ажаап алган.

Ынчалза-даа аъш-чемниң өртектериниң улам аартаарының кол-ла бүрүузун кадаг ажыл-агый монополияларының чүктеп турарын ук черниң хайгааракчылары ашкерип турарлар. Дүжүт чок болганын ажыглааш, олар өртектерни үргүлчү улгаттырып турар.

Оон-биле кады аъш-чемниң үүрмектеп садар өртектери улгаткан-даа болза, «төс күрүнениң» чурттарында фермерлерниң хөй кезииниң орулгалары эрткен чылын көвүдевээн. Европаның белүглелиишкиниң комиссиязының (ЕЕС) боттарының продукциязынга доктааткан садар өртектери чемишчидилгелерге, мал чемнеринге болгаш техникага үнер чарыгдалдарының улгаткан түңнерин дуглап шыдавайн турар.

Чоокку үеде «нийти рынок» чурттарының кадаг ажыл-агый министрлери 1976—1977 кадаг ажыл-агый чылында садар өртектерни доктаадыр дугайында ЕЕС-тиң саналын чугаалажып көөр ужурлуг. Францияа тускай эртемниглерниң бодап турары-биле алырга, ЕЕС-тиң саналын олчаан хүлээп алыр чүве болза, француз фермерлериниң садып алыр аргазын дөрт хуу кудуладыр апаар.

МӨӨҢНЭЭР БОЛГАШ ТӨПЧҮДЕР

ССРЭ-ниң УАЧД-зинде февраль 17-де ажыттынган адырлар аразының делгелгезинде чурттуң кадаг ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол-кол угланыышкыннарын, ону тускайжыдарын, мөөңнээрин болгаш кооперастаарын көргүзүп турар. Алды павильонда тургустунган делгелгени партияның XXV съездизинге уткуштур ажыткан.

Кубаньда, Алтайда, Поволжьеде, Украинада, Казахстанда болгаш чурттуң өске-даа тараалаң черлеринде тараачын ажыл-агыйларының чедиишкиннерин ында калбаа-биле көргүскен. Оон-даа өске эң чугула адырларын — мал чемин бүдүрерин, мал ажылын канчаар хөгжүдерин, свёкланы болгаш ногааларны өстүрерин тускай стендилерде болгаш макеттерде көргүзүп, бо талазы-биле арга-дуржулгаларны тайылбырлаан. Ындыг фактыларындаа солун боор турар: Москва обласка 1964 чылдың дургузунда 20 муң тонна хаван эъдин бүдүрген турган болза, амгы үеде чүгле тускайжыттынган ажыл-агыйлар безин оон ийи катап хөй эътти берип турар апарган. База бир чижек: «Молдоовошпром» каттыжыышкын чылдың-на республикада кылып турар консерваның 95 хуузун берип турар.

Ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынны болгаш чер үлептүр ажылын таарыштырарынга тускайжыттынган болгаш төпчүттүнген ажыл-агыйлар эң таарымчалыг байдалды берип турар. Амгы үеде чуртта ажыл-агыйлар аразының 5 муң ажыг организациялары болгаш каттыжыышкыннары ажылдап турар. Оларның ажылынга барык бүгү колхозтар болгаш алды муң хире совхозтар киржип турар. 5 миллиард ажыг рубль фондулуг ындыг организацияларда 1.200 муң кижи ажылдап турар.

Ол делгелгеге баргаш, кадаг ажыл-агыйның амгы техниказы-биле, ажыл-агыйларын дуржулгазы-биле тодаргай таныжып ап болур.

(СЭТА-ның корр.).

КУЛЬТУРА БОЛУУШКУННАРЫ

● **БЕРЛИН.** ГДР-де уругларга болгаш аныяктарга таарыштыр үндүрген совет фильмниң неделязы эртип турар. Неделяның программазында совет режиссёрларының эң сонуургалдыг кино-чуруктарын киирген.

● **УЛАН-БАТОР.** Ында МАР-ның күрүне шаңналының эдилекчизи, МАР-ның улустуң чурукчузу У. Ядамсүрэнниң делгелгези ажыттынган. Моолдуң шаандагы эрткен үезин көргүскен чуруктардан өөн этнографиялыг этюдтары болгаш чурулгалары дыка солун боор турар.

● **БЕЛГРАД.** Ында тургустунган чаңчыл ёзугаар уругларга болгаш аныяктарга таарыштыр кылган фильмнерниң делегей фестивалы эгелээн. Оон программазында үш: «Космоска үргүлчүлелдиг аян-чорук», «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт», «Чаш назынның соонда чүс хүн» — деп совет фильмнер кирген.

● **РИМ.** Пизеде Сан-Франческо хүрээзиниң капелланың бирээзинге чаартылга ажылдарын кылып турда кызыл будук-биле сиилбип чураан XIV чүс чылдың фрески-чуруу тывылган. Ону Джоттонуң өөреникчилериниң бирээзи — флорентий сурагалыг чурукчу чогаадып тургускан.

Капелланың ийи ханазындан барык бежен дөрбелчин метрни шыва алган ол фрескилерде библия сюжеттерин, а ол ышкаш ажылдакчыны көргүскен.

● **ТАНАНАРИВЕ.** Мадагаскарда оон көргүзүп чеде берген совет артистер-биле мадагаскар артистериниң ужуражыышкыны найысылалдың театрларының бирээзинге болган. Гогольдуң «Ревизорун» тургускаш, көргүзүп келген «Антана-Нариву-Театр» дээр бөлүктүң артистери орус болгаш совет ырларны күүседкен. Ужуражыышкынның түңнелинде совет эстрада артистери ойнааннар.

● **ДЕЛИ.** Чаңгыс кежегелиг шиилерниң Бүгү-индия фестивалы Аллахабадта эгелээн. Индияның 15 штаттарындан болгаш эвилел черлеринден барган 65 театр бөлүктери хоорайның сценаларынга ол чурттуң улустарының амгы-амгы дылдарынга бижээн шиилерни көргүзер. Тиилекчилер чаңчыл шаңналдарны — самнап турар Шива бурганның алдын, мөңгүн болгаш хүлер дүрзүлерин алырлар.

● **БРАЗИЛИА.** Режиссёр А. Тарковскийниң «Солярис» дээр фильмин көргүзери-биле Бразилияның найысылалынга совет фильмнериниң кинофестивалы эгелээн. Көрүкчүлер С. Ростоцкийниң «А даң хаяазы мында ыржым...», Ю. Солнцеваның «Чалбыыштыг чылдарның төөгүзү», Г. Панфиловтуң «Эгели» болгаш оон-даа өске фильмнерин сонуургаарлар.

(СЭТА).

ХОСТАТТЫНГАН РАЙОННАРДА

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың дүрүм ёзугаар чазааның холунга кирген девискээр хүннүң-не улам калбарып турар. Хостаттынган районнарда интервентилерниң, үймээнчилерниң болгаш хөлезилекчилерниң буза шаап, узуткаан экономиктиг объектилерин катап тудуп, улусчу эрге-чагырганың органнарын тургузуп турар. Анголаның хостаарының Улусчу Шимчээшкининиң (МПЛА) комитеттери хоорай болгаш кадаг черлерниң активистери-биле кады бүдүрүлге болгаш садыг черлериниң ажылын хынап, холга алганнар.

Интервентилер болгаш үймээнчилер дескен районнарынга чогумчалыг амыдырал байдалын тургузарынга шаптыктап турар.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПРАГА. Португалияның Коммунистиг партиязының ПКП-ның Чиңгине секретары А. Куньялга баштаткан төлээлери ЧКП ТК-ның чалалын ёзугаар мында чеде берген.

РИМ. Италияда экономиктиг кудулаашкын үлетпүрүнүң эң кол адырларының бүдүрүп үндүрүүшкүнүн дыка кызырлырын болдуруп турар. Италияның металлургии үлетпүрүнүң ассоциациязының түңнелин ёзугаар алырга, эрткен чылдың ол-ла айында турганы-биле алырга чуртка каң болгаш шой эргизери бо чылдың январь айында оон 16 хуу эвээзээн.

Ассоциацияның дыңнадыында демдеглээни-биле алырга, прокат кылып үндүрериниң хемчээли 1974 чылдың декабрь айда турганы-биле деңнээрге, бо чылдың декабрь айында 6 хуу-дан ажыг катап эвээш болган.

ВАШИНГТОН. АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер Латин Американың чурттарынче 9 хонуктуг аян-чорук кылып чорупкан. Ол аян-чоруунуң үезинде Г. Киссинджер Венесуэлага, Бразилияга, Перуга, Колумбияга болгаш Коста-Рикага баргаш, ук чурттарның удуртукчу ажылдакчылары-биле чугаалажыышкыннарны кылыр.

АММАН. Израиль бодунуң 1967 чылда агрессиязының үезинде ээлеп алганы араб черлеринде шериглиткен 41 суурларны тургускан, оларның 19-ун Голан бедиктеринде, 14-ун Иордан хемниң барыын эриинде болгаш 8-ин Газа база Рафахе секторда тутпан боор турар. Ындыг 10 чурттакчылыг черлерни кылын тудуг кылып турар.

Ээлеткен девискээрлер херээниң талазы-биле Иордан эргелелдиң Иорданияның чазааның баштыңынга чоруткан илеткелинде ол дугайын чугаалап турар.

ДАР-ЭС-САЛАМ. Танзанияның экономиказынга шайның ролю соксаал чокка улгадып турар. Ол ам чурттуң дашкаар үндүрер бараанының чарылбас кезээ апарган. Танзанияның шай талазы-биле Чөвүлел черниң тоолдалекчизиниң дыңнатказы-биле алырга, эрткен чылын ону даштыкыга саткандан күрүнениң арыг орулгазын даштыкы акша-биле деңнээрге, 120 миллион танзания шиллиг-акша болган.

1976 чылдың эгелээнге чедир үндүрген шайның хемчээли 13 муң тонна четкен, ол болза 1975 чылдың эгелээнде турганындан 2 муң тонна хөй-дүр. Ол культураны улам хөйү-биле бүдүрериниң ажылы колдуунда-ла шайның чаа-чаа шөлдерин тургузарының күсели-биле боор турар.

БЕРЛИН. Грейфсвальд хоорайда Эрнст-Мориц-Арндт аттыг университет чурттуң эң хоочун өөредилге черлериниң бирээзи. Ол ГДР-ге ажылдап келгениниң 30 чыл оон демдеглеп эрттирип турар.

Грейфсвальдының 500 ажыг чыл мурнунда үндезилеттинген тургустунган университеттиң улусчу эрге-чагырганың үезинде ийиги удаа катап тургустунуушкунуг болган. Грейфсвальдтың студентилери болгаш башкылары акы-дугма социалистиг чурттарның университеттеринде боттарының эш-өөрү-биле, оон иштинде Совет Эвилелиниң 12 дээди өөредилге черлери база эртем организациялары-биле сырый харылзаалыг боор турарлар.

ИСЛАМАБАД. Бо чылын Пенджаб можуга 325 кудуктарны казар болган, олар шөлдерни суггарарынга ажыглаттынар. Оларны казарынга 27,3 миллион рупий-акшаны тускайлаан.

Суггаттыг чер ажылын улам хөгжүдери — Пакистанның чазааның боттандырып турары кадаг ажыл-агый политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи. Ол дүжүттүг бедилеринге болгаш кадаг ажыл-агыйның мурнунда салдынган сорулганы — 1977 чылга чедир чурттуң аъш-чем продуктулары-биле бодунуң бүрүн хандырарын чедип алырынга идигиг болур ужурлуг.

ВАШИНГТОН. Каттышкан Штаттарда чурттаарга тудуужунуң темпизи соксаал чокка кожумнап турар. Чурттаарга тудуужунуң болгаш хоорай хөгжүлдезиниң министерствозунуң чыл санында кылыр илеткелинде сан-түңнер ол дугайын херечилеп турар.

1975 чылда АКШ-та доогуулган чаа тудугларның саны оон мурнундагы чылдыынга деңнээрге, оон 24 хуу эвээжээнин илеткелде айыткан. Тудуг ажылдары эгелээн объектилерниң саны 13 хуу кызырылган.

МАПУТУ. Империалистерниң болгаш расистерниң агрессиязынга удур демиселге маадырлыг ангола улустуң чедип алган улуг чедиишкиннери Намибияга хосталга дээш демиселди калбартырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар. Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу Организациязының (СВАПО) Төп Комитединиң кежигүнү Лукас Похамба ол дугайын Мозамбиктиң «Нотисиаш» солуңунга берген харыыларында чугаалаан.

ЛОНДОН. Мурнуу-Африка Республиканың африкан чону эң-не ядыы-түреңги, чедимчес байдалда чурттап турар. Чоокта чаа шинчилелдиң түңнелдерин ёзугаар алырга, ортумак африканчы өг-бүлениң ажыл төлевири амыдырал болур деңнелдиң чүгле 74 хуузу боор турарын Мурнуу-Африканың «Файненшл мейл» деп сеткүүл бижээн.

(СЭТА).

Улусчу чогаадылга фестивалы

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН

Ыры-шоорда кирген Самагалдай. Ол эртен дээрниң хиндиинде хир-даа чок. Ынаазында чылыы аажок. Районнуң Культура бажыңынче автобустар, тускай дериттинген автомашиналар, аназ-даа кылаштажкан улуг-биче чон шуужуп-ла тур. Кижилерниң арын-шырайлары даштыкы агаар-бойдус-биле түңнеш. Чугаа-соот, каткы-хөг дыңналган.

Районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге чедир санныг минуталар арткан. Фойеге кирип көөрге, баштайла кеңнег шай, аъш-чем, чигирбоова сөңнээп кыстар оларны уткуп алыр. Оон каш базым черде хол-биле кылган ажылдарның делгелгезин органнастаан. Уран шевер холдарның угулзалай даарап кааны идик-хеп аймаа кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр чорзан. Көрүлдени түннээрде үстүнде делгелгени база ылап-ла барымдаалап турарын чугаа кадынга билип алдым. Делгелгезен биче-ле тайыс базарга, көрүкчүлер залы сиилерни чайгаар-ла чедип кире бээр.

Хөлбетер кок вожеге-даа ажыттынган, көрүкчүнүң кичээнгейин ында барган. Район фестивалын Тес-Хемниң эң ырак дээн ажыл-агыйы — «О. Шынаа» совхозтуң бот-тывынгыр артистери ажыткан-нар. Композитор А. Чыргал-оолдуң «Партия» деп хөйнүң ырызы-биле концерт эгелээн. Ленин. Партия. XXV съезд. Күш-ажылга мактал. Көрүлдениң ниити идейлиг утказы ындыг. Чүү-даа чүвеге эгези берге. Ындыг болзажок, олшынаажылар боттарының уран талаптыгзын бадыткап шыдаан. Эң ылаңгыя челбиглер-биле танцыны бөлүк уруглар эки күүседкен. Тапчычыларның хеп-сыны тапчының идейлиг утказын улам байыткан. О.Шынаа кожээ Совет күүскомунуң даргазы С. Артына шүлүкчү С. Тамбаның «Партияның солдады мен» деп шүлүүн сеткил хандыышкынныг, уран-чечен номчааш, көрүкчүнүң үнелелин алган. Бо коллектив эртпен чылгы көрүлдете национал хөгжүм херекселдерлиг, сыгыт-хөөмейлиг кээп турган болза, бо чылын ындыг чүүлдер көзүлбейн барган.

Дараазында — сценада «Чодураа» колхозтуң коллективи. Төрээн колхозунуң экономика, культура, ажыл-агый туруушкунунга чедиишкиннерин алгаан уран номчулга-биле концерт эгелээн. Пионер вожатыйы Л. Чуруклап В. Маяковскийниң «В. И. Ленин» деп шүлүглелинден үзүндүнү номчуп күүседкени чедимчелиг. Улуг совет шүлүкчүнүң мерген состери коддуунда Белдир-Арыгның бот-тывынгыр артистериниң концерт программазының идейлиг утказы апарган. Л. Баткарның «Мээн-биле чугаалаш, авай» деп ырыны күүседкени онзагай. Ындыы аксанчыг. М. Барминттиң күүседкени казах улустуң «Куда», «Гуваниш вальс» деп ырларын дыңнааш, көрүкчү ону үр-ле салыр хеңни чок турган.

Чодураажыларны шуурмакчылар солаан. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң тудуг материалдары бистиң Тывавыстың барык бүлүң бүрүзүнде чедип турары билдингир. Ынчангаш бо бот-тывынгыр артистериниң мөңгө погаан шивиниң эмблема кылдыр шилип алганын оларның тывынгыр чоруу деп саваар апаар. Ажыттың Д. Аракчааның бодунуң чазап алганы игилге тыва аялгаларны онзап күүседкени көрүкчү-даа, жюри-даа мактаан. Бирээде, оон игилиниң эзкири онзагай. Ийнде, каастап кылганы чараш. О.Шынааның «Чодураа»ның» бот-тывынгыр артистери чугле баян-биле үдеттирип турган болза, үстүнде коллективте электрогитара дээш хөгжүм херекселдери хөй. Маңаа база бир демдеглексенниг чүве ажыттың А. Белгум-оолдуң бодун ог-бүлези көрүлдеге киржип, концерттиң кол өзээн тургузуп турганы болур.

«Тос-Хем» совхозтуң концертиниң башкарыкчызы башкы Э. Цалагова бодунуң ол хүлээлгезин эки күүседкенин деп аңгыда, чогааткан шүлүктерин база чедиишкинниг номчаан. Үш кижиниң сыгыт, хөөмей, каргыраа ансамблы база О. Саган-оолдуң «Оттуушкун» деп шиизиндеп үзүндү бедик үнелелди алган. Моон алгаш көөрге, Берт-Дагның бот-тывынгыр артистери улусчу чогаадылга уран чүүлүнүң кол угланыышкынын, идей-тематиктиг утказын бүрүн медерел билип турары илдең. Концертке кедер хеп-сыны эки белеткеп кылган.

«Ак-Эрик» колхозтуң бот-тывынгыр артистериниң составында колхоз даргазы, партком секретары болгаш өске-даа удуртукчу эштер киржип турар. Кызыл-чыраажыларның хеп-сыны база-ла онзагай. Күүселдениң шынары бедик.

Самагалдайжыларның «Коммунистиг партияга алдар», «Коммунистер баштап алгаш» деп хөйнүң ырларының күүселдези эки болган. Борта оларның башкарыкчызы Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчуларының бирээзи Ч. Доюндуп база хөгжүм удуртукчузу Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Баазаң-оол оларның киирген улуг-хуузу улуг. Ынчаарга «Ыры — чоннуң сагыш-сеткили, а танцы оон чалгыны» деп болгай бис. Самагалдайжыларның күүседкени танцыларының саны хөй, күүселдезиниң шынары эки болганын жюри онзалап демдеглээн.

Моон-биле чергелештир көрүлдеге күүседтинген улустуң ырлары чүгле — «Самагалдай», ножерлер үделгезинде баян колдаан, бир чамдык артистер ойнап кедер хепсынын эки белеткеп таарыштырбаан, күүселделерде кошкак чүүлдер бар. Ынчалза-даа ук көрүлде бистиң Тыва республиканың бот-тывынгыр уран чүүлдүң хүн бүрү бүрүнгаар шапкын хөгжүп орарының база бир херечизи болган. Көрүлдениң «салым-хуузун» шиитпирлээр жюриниң составы уран чүүл талазы-биле тускай билиг-мергежилдиг азы бо талазы-биле дуржулгалыг кижилерден шилиттинген турарын өөренип көөрү чугула.

Бүдүн хүн иштинде орайта дээр үргүлчүлээн көрүлдениң түңнелинде бирги черни районнуң Культура бажыңының коллективи, ийиги черни Берт-Даг кожээ Культура бажыңы, үшкү черни «Чодураа» колхозтуң бот-тывынгыр артистери чаалап алган. Тиилекчилер 1, 2, 3-кү черлерниң дипломнары болгаш эртектиг белектер-биле шаңнаткылаан.

С. МОНГАЛ.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС

Уруувус от аарындан аарый берген болган. Торгалыгның участок эмнелгезиниң эмчилери Хандагайты эмнелгезиниң халдавырлыг аарыглар эмнээр салбырынче чоруткан.

Аңаа вешкилер бистерни 20 хар иштинде аныяк эмчи оол хүлээп алгаш, эмчи сестразы С. Куулар, санитарка К. Монгуш олар-биле кады эмнеп турду.

20 ажыг хонуп чорааш, уруум чаражып, экирий берди. Ол үениң иштинде аныяк эмчи Эрес-оол Монгуштуң болгаш ооң-биле кады ажылдап турар эмчилерниң эвилеңзалдек, эмнелгеде ажаап турар улузунга кичээнгейлиг, ак сеткилдиг кызымак чоруун көрдүвүс. Бичии чаштарның кадыы дээш могаг-шылаг чок ажылдап чоруур ажылгычы эмчилерге солун дамчыштыр өөрүп четтиришкиниң сөстерин илередип, оларның буянныг ажынга чедиишкинни, кууда амыдыралынга аас-кежиктиг, өөрүшкү, кадыкшылды күзедим.

Д. СЕНДАЖЫ.

РАХИТ

(ТАЙЫЛБЫР).

Рахит дээрге рахис (оорга сөөгү) дээн грек сөс. 1950 чылда англи ортопед эмчи Глиссон рахиттиң кол демдектерин, тыптып кээр чылдагаанын, аарыг үезинде болуп турар өскерлиишкиннерин шинчилеп тыпкан. Ол аарыгны баш удур канчаар эмнээриниң талазы-биле совет эртемденнер база хөй-хөй шинчилелдерни кылган.

Рахиттиң тыптып кээр кол чылдагааны — бичии кижиниң организминде «Д» витаминниң четпезинде. Оон аңгыда уругнуң ажаалдазы, чемгерилгези баксыраанындан, хүн херелдерни четпезинден база тыптыр.

Рахит аарыы урут 2—3 ай чедип турда тыптып кээп болур аарыг. Рахит бүгү организмниң аарыы. Ол аарыг эртип турарының үезинде бүгү организмге — баш сөөгүнге, хол, бут сөөктеринге, эгилерге, оорга сөөгүнге өскерлиишкиннер болур болгаш нерви системазының ажылы база өскерлир. Ынчангаш бичии кижиниң кадыкшылы өскерлип турарын эскерген дораан эмчиниң дузазын алыры чугула. Ынчапмас болза аарыгны эмнээри оранган болур.

Эмчиге сес айлыг уруглуг аныяк ие келген, иениң чугаалап турары-биле алырга, сөөлгү үеде чаш кижиниң удууру багай, аакталыр, бичии ыткыр үнден сырбаңнаар, дерилдер апарган.

Эмчи шинчип көөрге, диштери ам-даа үнмээн, баш сөөгүнүң хорек сөөгүнүң хевири үрелген, уругнуң бүкүлээжи ам-даа бичиилевээн, аарыг харын-даа ийиги чадазынче шилчий берген болган.

Уругнуң иези уругну агаарлатпайн, янзы-бүрү чемнер-биле чемгербейн турганы илерээн. Уругда «Д» витамин четпезинден урут зараан.

«Д» витамин балыктың эъдинде, үзүнде, үүргенезинде, дагаа чуургазында элбек боор турар.

Чаш уругну янзы-бүрү чемнер-биле, кат, чимис аймаа-биле чемгерери, агаарладыры, хүнге дегелендирери, эъдин дадыктырып, гимнастадып, массаж кылып турары кончуг чугула.

А. КЫРГЫС,
уруглар эмчизи.

АВТОХООРАЙЖЫГАШ

Дона-Ростов хоорайда уруглар-даа, уруглар-даа Евгений Трубачевту кончуг эки таныырлар. Ол «Ростсельмаш» деп кодээ ажыл-агый машиналарын бүдүрүп турар эң улуг заводтуң конструкторуу кижи.

Е. Трубачев бичии уругларның автохоорайжыгажын тударынга идепкейлиг эгелекчи болган. Ону телевизилеп кылыр бодал ооң бажынга дораан төрүттүнүп келбээн, ол хостуг шагында янзы-бүрү марканың машиналарының модельдерин шилеп турган. Ону чоок-кавы бажыңнарның бичии оолдар, уруглары кончуг сонуургаар боорга, Э. Трубачев орук шимчээшкининиң чалаг кижилерниң кудумчуга чоруур чурумунуң дугайында солун лекцияны бичиилерге номчуп берип турар апарган. Оон соонда хоорайның автомобильдер маңнаашкан кудумчуларының македин конструктор кылып алган. Бичии оолдар, уругларга ол сонуургаңчыг болганы чугаажок, ынчалза-даа ёзулуг машина-биле ёзулуг оруктап халыдары оларга күзенчиг апарган. Ынчан Трубачев автохоорайжыгаш кылыр деп шиитпирлеп алган.

Эгелекчи кижиге дуза кадары-биле муң-муң кижилер келген. «Ростсельмаш» заводунуң конструкторлары трамвай оруунуң шугумун телевизлээн, а заводтуң экспериментальдыг цехиниң ажылчыннары ону кылганнар. Соңгу-Кавказтың автотранспорт трезии хоорайжыгашка үш «Волга» деп автомашинаны, Ростовтуң аэропорту — чидир бижиткен «АН-10А» деп авиалайнерни белекке бергеннер. Хоорайның бүдүрүлгелери боттарының фондузундан дузаламчы кылдыр элээн каш муң акшаны үндүрген. Муң-муң кижилер субботникке киришкен. А Трубачев бир чыл иштинде ол тудугнуң директорунга ажылдаан, а ооң соонда автохоорайның директору апарган.

Амгы үеде ук хоорайжыгашка беш хардан 17 хар чедир назылыг кижилер орук шимчээшкининиң чурумун практика кырында өөренип турарлар. Ында радио-телефон харылзаазының, автомобиль модели чогаадырының, автоспорттуң, кудумчу шимчээшкининиң аспекторларының болгаш оон-даа өске-лериниң бөлгүмнери ажылдап турар. Назы четпээннер ук хоорайжыгашка чолаачы шынзылгазын база дужаап ап турар.

«Ростсельмаш» заводтуң улуг парыгында ийи километр автомагистраль бар. Ында көвүрүглер, КАИ постулары болгаш ол-бо чүктен келген машиналарның шимчээшкининиң углуушун сайгара башкарып-даа, башкарбайн-даа турар кудумчулар бар. Бичии кижилер ол магистраль-биле баштай чалаг, ооң соонда машиналыг таныжарлар. А олар автомобильди башкарып өөренирде баштай пассажирлер боор, ооң соонда чолаачыларның өөреникчилери, адак сөөлүнде чолаачылар болур.

Амгы үеде ук автохоорайжыгашта 200 кижи бар. Аңаа өөренирээр күзелдиг элээн оолдарның, уругларның саны хүн келген тудум өзүп турар. Ам ында «Волгалар», «Жигулилер», «Москвичилер» болгаш «Запорожецтер» бар. Техниктиг хандырылга станциязын аңаа тудары хөрдүнүп турар.

Ол бүгү ажылдарны уруглар боттары кылыр.

Ростислав КВЯТКОВСКИЙ.
ПМА-ның корреспондентизи
Дона-Ростов хоорай.

ЧАА МАГАЗИН АЖЫГЛАЛДА

Тес-Хем районнуң төвү — Самагалдай суурнуң чурттакчылары тудугжулардан база бир чаа белекти — аъш-чемниң улуг магазинин алганы дыка өөрүнчүг болуушкун болган. Респотребсоюз болгаш Тес-Хем райпозу ук тудугну херектиг тудуг материалдары-биле ойшаанда хандырып, тудугжуларның күжүн мөөңнээнинден чаа магазин ажыглаалга кирер хуусаазындан эрте туттунган.

Чаа магазин туйибудан болгаш даштан кылдынган, даштыкы хевири-даа чараш, бөдү улуг, иштии делгем. Силадтарын артыы талазында тудуш кылдыр кылган, суг-биле чырыдар, чырык-даа. Магазинге дөрт садыгжы ажылдаар. Ооң ажыттынганының баштайгы хүннеринден-не эгелээш, аъш-чем бараанннарының ассортиментизи элбек делгеттинген. Бараанннарны садып алыкчылар боттары барып шилип алыр арга-биле ажылдап турар. Чеңга эптиин кандыг дээр боор. Бараанннарны садып алыкчылар боттары шилип алыр магазин мооң мурнунда турган эвес, ынчангаш чаа магазин-биле кады садыглааш-кынның база бир чаа, депшилгелиг аргазы бистиң суурнуң садыг четкизинге ажыглаттынып эгелээни хереглекчилерни өөртүп турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

«Байырлалдың» лотереязы

Частың баштайгы байырлалы — Делегей херээженнерниң хүнү марттың 8 чоокшулап келген. Ол хүн херээженнерге байыр чедирип, «Байырлалдың» үндүрүлгезиниң лотерея билединг белекке бээрин утпанар!

Ойналыг билеттерге тавартжыр чүүлдер: «Жигули», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер, пианинолар болгаш телевизорлар, магнитофоннар, радиоприемниктер, электрофоннар, гитаралар, фотоаппараттар болгаш хол шактары, соодукчулар, пылесостар, даараныр болгаш хеп чуур машиналар, дүк постен даараан костюмнер болгаш чеек аржыылдар, чүүл-бүрү чоорганнар, фабрикага аргаан хевистер, а ол ышкаш 1-ден 200 рубль чедир акшалыг ойнап алыышкыннар бар.

Ниитизи-биле эт-херекселдерниң 20436 болгаш акшаның 8325564 ойнаашкыннары тавартжыр.

Лотерея билеттерин акшаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа албан черлеринден, «Союзпечать» киоскилерден, кинотеатрлардан, ниитиниң чемненилге черлеринден, аэропорттарның болгаш автовокзалдарның кассаларындан садып ап болур силер.

Ойнаашкынның тиражы 1976 чылдың марттың 10-да болур.

ТАКСИ ЧОЛААЧЫЗЫ

Вильнюстуң такси парыгының чолаачызы Владас Дегутис бодунуң ийи мунгу рейзинче орай кежээ үнерде, тоску беш чылда ажылдарның түңнелинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болганының демдээн кадап алган.

Дүнекиниң 24 шак хоорай амыдыралының ыржым апаар үези ол. Ынчалзажок такси парыгының гаражындан чоруткаш, километр безин четпээнде, диспетчерниң үнүн радиотелефондан дыңнап кагдывыс:

— Владас, Дзуку кудумчузунда 40 дугаар бажыңда силерни пассажир манап тур!

Каш-ла минуталар эрткен — назы дегүй берген херээжен кижиниң вокзалга вагонче үнеринге чолаачы дузалашкан турган.

Хоорайны эргип, пассажир деп пассажирже хап-ла турар. Такси чолаачызы болуп ажылдаан тос чылдарының дургузунда хоорайның муң-муң чурттакчылары болгаш аалчылары В. Дегутисти таныыр апарган. Чолаачыга өөрүп четтиргениниң илереткен чагаалардыг папканы такси парыгынга меңээ көргүстү. Ол чагааларның бирээзин Владас бодунда ап чоруур. Согур-шээйүзүдү зарыы тавартышкаш, дүне паркка сандай кырынга медерелин оскуурган чыткан. Вильнюс университединиң студентизи Пятрас Маркинкевичсты Дегутис таваржы бергеш, эмнелгеге чедирип каан. Ол дээш аңаа улуу-биле өөрүп четтирген.

Машина Лаздинай районун эрткеш, Каролинишкесута чоокшулап келген.

— Кандыг кончуг даашпас улус боор: чурттаглга девискээрниң схемазын ам-даа аспаан — деп, Владас харааланы.

Информацияның ындыг херекселдери чаа келген чурттакчыларга-даа, оларның аалчыларынга-даа эргежок чугула дээрзиниң дугайын Дегутис ай бүрүнгаар хоорай Советиниң сессиязынга чугаалап турган. Ам ол айтырыгны база катап көдүрери, улам-на шиитпирлиг болуру херек апаргандыр.

Эртенгиниң сес шак. Дүнекиэлгээниң сөөлгү пассажири: ажылындан озалдаар чыгаан оол. Владас шагынче көргеш, станок тудуунуң «Комунарас» заводунче углааш, хапты.

Ю. БУДРИС,
СЭТА-ның корр.
ВИЛЬНЮС

Саянда кыш.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Спорт

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Инсбрукка болган чедеи аңды чылдың ак олимпиадазы доозулган. Совет спорт аңаа улуг тиилелгени чедип алган. Олимпий оюннарынга ындыг тиилелгелерни чаңгыс-даа шиижилек команда чедип ап көрбээн. Чүгле 1956 чылдан эгелеп олимпий оюннарынга киржип эгелээн ССРЭ-ниң командазы бо маргылдаалардың төөгүзүнде турбаан хөй алдын медальдарны чаалап алган. Ынчангаш аңаа чоргаарланмас аргажок.

Биатлонистер, хаакчылар эки көргүзүглерлиг болган, хоккеистер, фигурлуг чуңгулаашкынның спортчулары боттарының мурнуку туруштарын быжыглаан. Коньякчылар бедик көргүзүглерлиг болганынга өөрүүр-дүр мен.

Коми республиканың найысылалы — Сыктывкар чурттуг Раиса Сметанина, Николай Бажуков хаекка маңнаарынга бедик мергежилдиин көргүскен. Биатлонист Николай Круглов болгаш мен Горькийден, фигуристер Ирина Роднина биле Александр Зайцев, Людмила Пахомова биле Александр Горшков — москвачылар. Евгений Куликов — ленинградчы, ынчалза-даа Инсбрукка болган маргылдааларга бистиң улуг Төрээн чуртувустуң төлээлекчилери болуп чордувус.

Тиилелгелерни чедип алыры белен эвес, ылаңгыя сөөлгү үеде шыырак удурланыкчылар көвүдээн, түңнелдер дыка хурээ элекжиттинип турар. Тиилелгелерни чедип алыр дээш дыка хөй ажылдап, чаа шиңнелттинимээн орук-биле келген бис. Хөй ыңдаван көрүкчүлер бистиң көргүзүглеривисти улуг сонуургал-биле хайгаарап, хөй санныг телеграмма, чагааларны чорудуп турганнар.

Инсбрукка болган Олимпиадага дөрт диптиң чурттарының төлээлекчилери чыглыган. Улустарның чоокшулажылгазының болгаш кады ажылдажылгазын калбартырының бир кол чүүлү спортче улуг кичээнгейни салган. Хельсинкиге болган улуг хуралдың соонда, маргылдаалар кончуг таарымчалыг байдалга болган. Олимпийжи оюннар харылзааны калбартып, бүгү чурттарның спортчуларының найыралын болгаш кады ажылдажылгазын хаймаадкан. Маргылдааларга тиилелге дээш демисел чидиг болза-даа, бистиң өңнүктеривис-биле аравыста харылзаавыска шаптыктавааан.

Инсбрукка болган маргылдаалга чедип алган тиилелгелеривис социалистиг Төрээн чуртувустуң, Коммунистиг партияның спортчу мергежиливисти бедидеринге бисте бүгү таарымчалыг байдалды тургузуп берген ада сагыш салыышкынының ачызында чедип алдынган.

Ам чуртувустуң амыдыралында төөгүлүг болуушкун — СЭКП-ниң XXV съездиниң бүдүүзүнде, бистер — олимпийжи чемпионнар ленинчи комсомолдуң съездинге рапортувуну ап салыр — хүндүлүг эргени алдывыс. Ол чемпионнарның бирээзи болганымга өөрүп, чоргаарланып-дыр мен.

Татьяна АВЕРИНА,
ийи дакпыр олимпий чемпиону, ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери.

ОЛИМПИАДАДАН ЧЕМПИОНАТЧЕ

Февраль он алдыда муң-муң москвачылар совет олимпийжилерни уткуур дээш чыылган, ынчалза-даа Инсбрукка болган маргылдааларның коньковлиг чарыжынга чемпионнары Горький чурттуг Татьяна Аверина биле ленинградчы Галина Степанская олар келген кижилер аразында чок болган. Олар найысылалга оон мурнунда ужуудуп келгеш, Москвага кээп каттыжып алганы боттарының эштери Киев чурттуг Вера Брындзя, Ульяновсктиг Людмила Ажкуликова болгаш Муром чурттуг Любовь Погодаева олар-биле кады Норвегияга болур делегей чемпиону ат дээш маргылдаажа дорт ужуудуп чорупканнар. Ол маргылдаалар Иевикке февраль 21-22-де болур.

— Бистиң командавыс дурзугалыг-даа команда. Ында чүгле 20 харлыг Погодаева эрткен чылын Ассенте (Голландия) болган делегейге бирги чер дээш маргылдаага киришпээн кижи. Кыстар, эң ылаңгыя Аверина бистиң олимпийжи медальдарывыс ышкаш тиилелгелиг болурун дыка күзеп турарлар. Аверина эрткен чылын ниити түңнел талазы-биле ийиги черни алган болгай. Ынчалза-даа ону чедип алыры берге болуру чугаажок. Бо маргылдаага олимпиаданың киржикчилери барык шуптузу киржир деп турар — деп, ССРЭ-ниң шилиндек командазының улуг тренери Борис Стенин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Г. ХАЧКОВАНЯН,
СЭТА-ның корр.

ҮШ УЖУРАЖЫЛГА

Шайбалыг хоккейге чурттуң чемпионадының ээлчеглиг оюннары үргүлчүлевишаан. Февраль 17-де үш ужуражылга болган. Оон түңнелдери мынчаар доозулган: «Динамо» (Рига) — «Химик» — 1:1, СКА (Ленинград) — «Сибирь» (Новосибирск) — 2:3, «Торпедо» — «Трактор» — 2:4.

Москваның клубтары каш хонук эрткен соонда чемпионатка катап киржип эгелээр. Оларның эң шилиттинген хоккеистери олимпиадага киржип, ССРЭ-ниң командазының составынга чорзан. Олар алдын медальдыы чаалап алганнар.

(СЭТА-ның корр.).

телевидение

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

9.30 — «Спортлото» тиражы. Өңнүг.
9.45 — «Эртем бөгүн». Өңнүг.
10.15 — «Горнистер, харылзанар!». Өңнүг.
11.00 — Медээлер.
11.10 — Волейболга ССРЭ-ниң чемпионады. Эр улус. Өңнүг.
11.40 — «Чаагай орукче». Өңнүг.
13.10 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Тайбыңның программазын боттандырары дээш СЭКП-ниң демисели».
13.40 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Строговтар». 7-ги серия.
14.50 — Киножурнал.
15.00 — «Тос миллионнуң трагедиязы». 2-ги дамчыдылга. — «Чайлап үнерниң дилээшкиннери». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы А. Дружинин чорудар.
16.30 — «Кинопанорама». Өңнүг.
17.00 — «Үе». Информастыг программа.
17.30 — Волейболга ССРЭ-ниң чемпионады. Эр улус. Өңнүг.
18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Тайбыңның программазын боттандырары дээш СЭКП-ниң демисели».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.
18.45 — «Техниктиг информацияның медээзи». Дамчыдылга.
19.00 — Мультфильм.
19.10 — «Бистиң планетавыс». Дамчыдылга.
19.30 — Документалдыг фильм.
19.40 — Телемедээлер.
19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — Медээлер.
20.15 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Строговтар». 7-ги серия.
21.20 — 21.30 — Чапсар.
21.30 — «Кинопанорама». Өңнүг.
23.00 — 23.30 — «Үе». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аязыр, эртен быскан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер.

Агаарның температуразы дагаыг черлерге 7—12, өскелеринге 18—23, Кызылга 19—21 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

●Кызылдың куравтоинспекция черииниң 1973 чылдың апрель 24-те Эрес-оол Шырапович Монгуштуң адынга тывыскан ПБ сериялыг 468314 дугаарлыг шынзылгазы читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

●Шагаан-Арыгның куравтоинспекция черииниң 1975 чылдың июльда Александр Васильевич Доржунуң адынга тывысканы ААА сериялыг 731779 дугаарлыг шынзылгазы читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

●Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң Куравтоинспекциязының 1973 чылдың март 13-те Олег Донгакович Тас-оолдуң адынга тывыскан 468444 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

●Ирина Олеговна Монгуштуң адынга Кызыл КАИ-зиниң 1969 чылдың апрель 21-де тывыскан 107960 дугаарлыг чолаачы шынзылгазының читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

●Зоя Кызыл-ооловна Байкараның адынга Таңды районнуң Кур чер суурнуң өөредилге комбинадының 1971 чылдың май 22-де тывыскан Е. 099973 дугаарлыг бышкап билиг дугайында аттестады читкеп ужурундан ону күш чок деп санаар.

●Кызыл КАИ-зиниң Владимир Кара-оолович Хомушкуның адынга 1975 чылдың апрель 2-де тывыскан, ААА сериялыг 083226 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

• • •

●«Тыва септелге тудуг» трестиниң механизастаашкынның бот-оруглга-чарыгталыг участогунга кол бухгалтер эргелиг улуг бухгалтерни, автокраннарны, Э-602, Э-302 экскаваторларга машинист-экскаваторжуларны, суурга краннарын эдээр болгаш ажыглаалга киирер слесарьларны, эдектчилерни ажылдаары-биле чалап тур.

Бо дугайында айтырыгны 2-54-28 телефон дамчыштыр салып болур.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Даң бажындан кежээки халага чедир» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.00 (премьера), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хуулгаазын шыгчы сес» 9.55, 11.25, «Дайын болгаш тайбың» (1-ги серия) 15.10, 17.50, «Таныжазы оглу» 12.55, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ону эртпээн бис» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Булуттар мындында дээр» 15.00, 18.40, «Мыыстыг бастион» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 635.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00449.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (10027) | 1976 чылдың февраль 20, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ШАҢНАЛ-БИЛЕ, МУРНАКЧЫЛАР!

Тываның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарының, совхозтарының, тудуг организацияларының, культура болгаш амыдырал албан черлериниң коллективтери тоску беш чылда болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган шалыпчы ээлчегге ак сеткилдиг ажылдаан. Дээрелерниң дээрелериниң шалыпчы ижин төлептиг-биле демдеглээн: чоокта чаа СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК 1975 чылда улус ажыл-агыйн планын хуусаа бетинде күүседир, тоску беш чылды чедиишкинниг доозар дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелдерин көргеш, Тыва АССР-ден «Кызыл тараачын» совхозту тиилекчи кылдыр санаан. Ажыл-агыйның ажылчыннарынга «Тоску беш чылда күш-ажылчы эрес-маадыр чоруу дээш» деп тураскаал демдекти, шилчиир Кызыл тукту тыпсыр. ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Бүгү-эвилелдиң хүндүлел самбыразынга ол совхозту киирер. Шилчиир Кызыл туг-биле Ак-Довурак хоорай база шаңнаткан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының эрткен чылда болгаш тоску беш чылда ниитизи-биле түңнелдериниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалдарын дүүн парлап үндүрген. Кызыл хоорайны, Бии-Хем районну болгаш Сукпак кожээ Совединин тиилекчилер деп көрген. Күш-ажылга эки түңнелдерни чедип алган колхозтарны, совхозтарны, цехтерни, ээлчеглерни, культураның болгаш медицинаның албан черлерин, чарыштың мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан. Оларның дыка хөйү болуп турар үлетпүрнүң болгаш кожээ ажыл-агыйның ээ дээре ажылдакчыларын чазактың шаңналдарынга киирген.

Күш-ажылга кызымаа-биле болгаш мергежилдии-биле ажыл-агый база культура тургузуушкунунга тодаргай чедиишкиннерни чедип алырының аргазын берген мурнакчыларны шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бөгүн парлавышаан, шаңнатканнарга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип, өңгү беш чылда оларга күш-ажылчы чаа чедиишкиннерни күзеп тур бис.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ БОЛГАШ БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ЭРТТИРЕР

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «1976 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткел болгаш ону эрттирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Ажыл-агый, район, область, край болгаш автономнуг республика санынга часкы тарылганы эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөрүн, онза кичээнгейни үрезиннерни болгаш машина-трактор парыгын белеткээринче, оларны кывар болгаш чаар материалдар-биле хандырарынче угландырарын; машина-трактор агрегаттарының ийи ээлчег-биле ажылдаарын чедип алыры-биле трактористер, комбайнерлер, чолаачылар, суг чаштырар машиналарның машинистериниң кадрлары-биле ажыл-агыйларны четчелээрин, механизаторжу кадрларның, эң ылангыя чаа маркалыг машиналарга ажылдаар кижилерниң мергежилин бедидеринче угланган немелде хемчеглерни алырын; күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры база машиналарның техниктиг аргаларын долузу-биле ажыглаары дээш кодээ ажыл-агыйның механизаторларының социалистиг чарыжын калбартып чорударын ол доктаал партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый организацияларынга хүлээндирип турар.

Тракторларга, автомобильдерге, хорзүн болбаазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналарга, экскаваторларга болгаш чер казар техникага ажыглаар магадылал кезектерин кодээ ажыл-агыйга берип турар министерстволарга болгаш ведомстволарга оларны хуусаадан эрте чүдүрүп чорударын, магадылал кезектерни республикалар, крайлар болгаш областар аайы-биле деңге хуваарынче онза кичээнгей угландырарының дугайында айтышкынны берген.

Үрезиннерни, автомобильдерни, тракторларны, кодээ ажыл-агый машиналарын, магадылал кезектерин, нефть продуктуларын, кара болгаш өңнүг металлдар прокадын, минералдыг чемишчиделгелерни, хоран химикаттарны, дугуйларны, ыяш болгаш тудуг материалдарын база часкы хову ажылдарын эрттиреринге эргежок чугула өске-даа материал-техниктиг чүүлдерни чүдүрүп, соортүр вагоннарны, доскаарларны болгаш хааржактарны 1976 чылда бирги ээлчегде тускайлаарын хандырарын, айыттынган чүъктер соортуп маршруттарнын демир-оруктар-биле шимчээшкининге контрольду тургузарын Орук харылзаа министерствозунга дааскан.

Колхозтарның, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлге база организация черлериниң адрезинче чорудар бүгү чүъктерни демир-орук станцияларындан соортуп чорударының шапкынчыдарының боттуг хемчеглерин алырын болгаш 1976 чылда кодээ болгаш суг ажыл-агыйларынга тускайлаан материалдыг курлавырларны шыгыы камналгалыг ажыглаарын хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, Союзсельхозтехникага, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга дагзып, айтышкынны берген.

ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери 1976 чылда часкы хову ажылдарын чедиишкинниг эрттирер дээш тракторларны, автомобильдерни, трактор кожугларын, кодээ ажыл-агый машиналарын база оларга магадылал артык кезектерни, минералдыг чемишчиделгелерни, кывар чүүлдерни болгаш материал-техниктиг өске-даа дериг-херекселдерни бүдүрүп үндүрер болгаш кодээ ажыл-агыйга чорудуп бээр талазы-биле даалгаларын кайгаар күүсеттинип турарын онза контрольга алыр ужурлуг.

ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединге доктаалда көрдүнген даалгаларның күүселдезинге контрольду тургузарының дугайында айтышкынны берген.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

АК-ДОВУРАК: АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГДА

Нина Сарыглар № 48 тудуг эргелелинден шевердекчи эштери-биле кады «Тыва дагдугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга дузалажыры-биле чеде берген. Ажыл-ишке кызымак, кашпагай комсомолчу Нина бо чугула тудугга төлептиг үлүг-хуузун киириштирип, эки үлегерни анныктарга көргүзүп турар. Нина — комсомолчу-аныяктар бригадазының комсоргу. Оол кылган ажылының шынары эки, хүн нормазын 120 хуудан куду эвес күүседип турар.

ЧУРУКТА: комсомолчу Н. Сарыглар.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

САВАЛАКЧЫЛАР БРИГАДАЗЫ

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер 1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалынга бөдүүн рудадан даг-дүтү арыглаар цехтиң келир үедеги савалакчылары ажыл-ишчи харыылап турар.

Савалаашкын участогунуң начальниги Владимир Евгеньевич Шипицынның удуртуп турары он чеди оолдар болгаш кыстар кыска хуусаада ОКС силадындан 10000 чеңнелчек шүүрлерни коя корпуска чедирген. Олар үе-шак барымдаалавайн, кончуг кызымаккай ажылдааннар. Владимир Евгеньевич ылаңгыя чаа ажылдап эгелээн Моңгуш Алдын-оолду, Наталья Сарыгларны, Зинаида Лүндүптү болгаш бригаданың комсомолчу бригадири Раиса Моңгушту мактап, олар бистиң цегивистиң үлегерлиг ажыл-ишчилери болур дээрзинге чигзиниг чок деп, ол чугаалады.

Чоокта чаа ол бригаданы даг-дүтү савалаар машиналарга чаңчыгып ажылдаары-биле бедик сорттуг руда болбаазырадыр цехче чоруткан. Ындыг практика бир айдан эвээш эвес хуусаалыг. Ол аныяктарның мурнунга он хонуктa чогуур чаңчылдарны шиңгээдип алыр сорулга салдынган.

СЕПТЕЛГЕДЕ БИС

Бо ажыл-агыйга келгеш, ниң дугаар хову-трактор бригадазының ажылын 1958 чылдан удуртуп эгелээн мен. Ынчап маңаа аңгы-аңгы маркаларның он тракторлу турган. Ам 90 трактор бар. Күчү-күжүнүс-даа, арга-мергежилдивис-даа, эп-найыралывыс-даа быжыккан. Оон уламындан бедик көргүзүглерни чедип ап турар апарган бис. Бригада беш чыл планын дөрт чылда күүсеткен.

Тоску беш чылда тарааның бир гектарга оваалтыр ортумак дүжүдү 13,5 центнер болган. Бо чылын 500 га черни тарааш, оон-даа бедик дүжүттү алыр сорулгалыг бис.

Ам шупту техника септелгезинде бис. Часкы тарылгага ажыглаар техниканы шуптузун септээш, чыскаай тургузуп алдывыс. Эрткен чылын баа ынчангаа бис.

Партияның XXV съездизинге алдар кылдыр 30 тракторну, 30 сеялканы септеп доостувус. Тарылга шөлдеринге агротехника дүрүмнерин кончуг эки сагып билир, ажылын бедик шынарлыг күүседир механизатор, Ленин орденниг Виктор Сквзев, ол ышкаш Сергей Якименко, Владимир Братанов болгаш оон-даа хөй тараажылар мактадлыг.

Бистиң бригадавыстың республиканың тараажыларының эрткен чылдагы социалистиг чарыжынга тиилекчи болганынга өөрүп, ам-даа улам бедик көргүзүглерниг ажылдаарын хүлээнип тур бис.

С. ЧЕКУЛАЕВ,

«Кызыл тараачын» совхозта № 2 хову-трактор бригадазының бригадири.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Барыын-Хемчик районнуң совхозтарында хой оолдаашкыны түңнүктеп турар. Ам ниити төрүүр хойнуң 50 ажыг хуузу хураганнапкан. Ажыл-агыйларда 16435 хураган менди доруктуп турар.

«Хемчик» совхозта 3410 хой төрээн, ынчаа хураган чидириг чок алдынтан. «Барлык» совхозта 7110 хой хураганнаан, оон 7125 хураганы менди ап, остуруп турар.

СЭКП райкому, райкүүском ажыл-агыйларда хой оолдаашкынының түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турар. Соолгу түңнелге бирги черни «Хемчик» совхозта Хомушку Сайын-Маадырга удурткан бригада алган. Ол бригаданың хоюнуң 60 ажыг хуузу оолдапкан. Чаш мал чидириг чок. Бригадага партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Соолгу хүннерде районда улуг хар чагган. Ынчангаш партия райкому, райкүүском, оон кодээ ажыл-агый эргелели кыштаглаашкынны эки эрттирер талазы-биле немелде хемчеглерни ажылдап кылган. Мал ажылдакчыларынга боттуг дузаны көргүзери-биле партия, совет органнарының толээлерин тус-тус ажыл-агыйларда быжыглаан.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, ында тускай эртемниглер хойжу кодааннарже сакманщиктерни, дузалакчы кадарчыларны немей үндүргүлээн.

Хойжуларга дузалажып, одар-белчиир далбыйлаары-биле Кызыл-Мажалык суурнуң, Ак-Довурак хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлеринден тус-тус кижилер, техника кыштаглардже үнүп эгелээн.

М. ХОЮГ-ООЛ.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЯНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Тоску беш чылдың түңнелдери-биле социалистиг чарышка бедик бүдүрүкчүлүг көргүзүглерин дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Виктор Петрович **Барковту** — Кызылдың ыяш ажыл-агый черинин Чербиде ыяш ажыл-агыйының лесниги.

Раиса Александровна **Боярникинаны** — «Көк-Тей» совхозтуң куш ажаакчызы.

Владимир Петрович **Дакарны** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң механизатору.

Дмитрий Комбуевич **Доржуну** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу.

Ким Данилович **Данзын-оолду** — Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң организастыг килдизинин инструктору.

Анатолий Салчакович **Дембирелди** — СЭКП обкомунун удуртукчу кадрлар секторунуң эргелекчизи.

Даржаа Бөрзек-оолович **Иргиттн** — «Тээли» совхозтуң инек кадарчызы.

Петр Аркадьевич **Клюевти** — «Бурунгаар» совхозтун механизатору.

Ак Сарыгбанович **Ковукпенни** — «Тоора-Хем» совхозтуң инек кадарчызы.

Виктор Ефимович **Кудрявцевти** — Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң суггарылга системаларының кол эргелелиниң экскаваторщиги.

Кошкар-оол Балчынмаевич **Куулларны** — «Шамбалыг» совхозтун хойжузу.

Доржу Седенчапович **Куулларны** — СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга райкомунуң инструктору.

Любовь Сергеевна **Момбей-оолду** — Тываның күрүнениң Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының саанчызы.

Дамбаа Сендажиевич **Моңгушту** — «Искра» колхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

Мигир-оол Дамдынович **Моңгушту** — СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң инити килдизинин эргелекчизи.

Даваа Дамбаевич **Ооржакты** — «Хемчик» кураңныр ажыл-агый черинин аңныыр бригадазының бригадири.

Анна Сергеевна **Оюнну** — ВЛКСМ обкомунуң инити килдизинин эргелекчизи.

Тимофей Тарасович **Поповту** — СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң инструктору.

Иван Порфирьевич **Пошелюжныйны** — «Востокгипрозем» институттуң Тыва салбырының килдис начальниги.

Очур-оол Санзар-оолович **Сарыг-Донгакты** — Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл кодээ Совединиң даргазы.

Хайын Эренчинович **Соннны** — «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу.

Зинаида Куприяновна **Стяжкованы** — «Кызыл тараачын» совхозтуң кол бухгалтери.

Моңгуш Мунзукович **Сүге-Маадырны** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң орг-инструктор килдизиниң эргелекчизи.

Фекла Алексеевна **Тальды** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы.

Мунмар-оол Чымбаевич **Түлүшту** — «Барлык» совхозтуң механизатору.

Стефан Васильевич **Ударцевти** — СЭКП-ниң Таңды райкомунуң оргкилдис эргелекчизи.

Серекей Сонамович **Хертекти** — ВЛКСМ-ниң Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Чимитсе Беловна **Хүмгүшту** — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу.

Александр Иванович **Цибульскийни** — «Трансссельхозтехниканың» Чадаанада транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Михаил Захарович **Черныйны** — «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының план-экономика эргелелиниң начальниги.

Леонид Николаевич **Шутовту** — Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 17.

ШЫНАР АЙТЫРЫЫН — КОЛ КИЧЭЭНГЕЙГЕ

Продукцияның шынарын экижидери — бүдүрүлгелерниң партия организацияларының болгаш коллектив кежигүннериниң кол сорулгазы болуп турар. Республиканың аъш-чем болгаш чиик үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде бүдүрүп үндүрүп турар кылыгларның шынарын бедидеринче ажылчыннарны мобилизастап, чамдык организас-техниктиг ажылдарны чорудуп турар. Чоруттунган ажылдарның түңнелинде беш чыл планында төлевилеттинген көргүзүглер хуусаа бетинде чедир болгаш ажыр күүсеттинген. Тоску беш чылда пландан ажыр 100 мун эжеш идиктерни, 350 мун рубльдиң даараглыг хептерни, 900 тонна эътти, 400 тонна сүт аймаан, 2700 тонна хлеб болгаш булочка аймаан республиканың чонну алган.

Беш чылда чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң күчүзүн улгаттырарынга, оон материалдыг базазын быжыглаарынга 3 млн. 400 мун рубль хире капитал салышкыннарын киирген. Туран болгаш Бай-Хаактың чаа хлеб заводтарын туткан, Хову-Аксының, Ак-Довурактың хлеб быжырар заводтарының күчүзүн ийи катап улгаттырган, ол ышкаш аъш-чем болгаш чиик үлетпүрнүң бүдүрүлгелеринге 700 ажыг чаа дериг-херекселдерни база механизмнерни ажыглалга киирген. Бо ажылдарның түңнелинде бүдүрүп үндүрүп турар кылыгларның шынары сөөлгү чылдарда эки экижээн.

Кылыгларның шынарын бедидер ажылды Кызылдың даараныгла фабриказында (директору эш Пургина, партия эге организациязының секретары эш Макарова) эки тургускан. Оларның кылып үндүрген кылыгларын бистиң республиканың бүгү районнары ап турар. Оон шынары эки.

Даараныгла фабриказының коллективи дөрт чыл бурунгаар үрей кылыышкын чокка продукция белеткээриниң болгаш ону техниктиг контрольдун килдизинге баштайгы негелде ёзугаар хүлээдир саратов системазын калбаа-биле ажыглап эгелээн. Фабриканың инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш экономистери продукцияны үрей кылыышкын чокка кылып үндүрериниң база эт-херекселдерни, материалдарны шын ажыглаарының дүрүмүн ажылдап кылган. Баштай цех, бригада болгаш ажылчын бүрүзүнүң ажылының шынарының долу, шын учёдун тургускан. Бүдүрүлгеде шынарның коэффициентизин киирген болгаш ай санында Шынар хүнүн эрттирип турар. Продукцияның шынарын бедидер талазы-биле бо чорудуп келген чамдык ажылдарның түңнелинде даараныгла фабриказының кылып үндүрген кылыгларының 92 хуузу баштайгы дужаашкын-биле хүлээп алдынып турар апарган.

Коллективте материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинниң хевирлерин база багай эвес ажыглап турар. Бир эвес даараныкчы ай дургузунда продукцияны үрей кылыышкын болдурбайн, ону баштайгы негелде-биле дужаап турган болза, ынаа эки шынар дээш шаңналдан аңгыда, шалыңынга үш хуу немелде төлевирни берип турар.

Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны Кызылдың алгы заводунуң, эът комбинадының коллективтеринде база багай эвес чорудуп турар. Бо коллективтерниң шудургу ажылының ачызында оларның бүдүрүп турар продукциязының шынарының экижээни, планның онаалдаларын күүседип, дең-дески ажылдап турары ында партия организацияларының чорудуп келген ажылының түңнели-дир.

Продукцияның шынарын экижидер ажылда чамдык кылдынган чүүлдер бар-даа болза, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң, сүт комбинадының бүдүрүлгелеринде бо талазы-биле улуг четпестер бар. Хлеб болгаш булочка аймааның, кондитер кылыгларының шынары ам-даа куду деңнелде. Чүгле 1975 чылдың дургузунда республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге 10 тонна хлеб болгаш булочка аймаа, 79 тонна кондитер кылыглары база 1455 дал пиво үрей кылдынган. Кызылдың пиво заводунуң, Ак-Довурактың, Тураның хлеб заводтарының кылып турар продукциязының шынары багай. Ынчангаш бо бүдүрүлгелерниң кылып үндүрүп турар продукциязының шынарынга чоннуң хомудалдары уступтелбейн турар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң болгаш сүт комбинадының бүдүрүлгелеринде продукцияны баштайгы негелде-биле дужаар саратов системазын база шынарның комплекстиг львов системазын аңгы үеге чедир ажыглавайн, четпестерни узуткаар талазы-биле хемчеглерни кошкак чорудуп турар. Ынчангаш бо бүдүрүлгелерниң бүдүрген продукциязында бирги категорияның продукциязының хемчээли эвээш. Продукцияның шынарын экижидерин, аттестацияга белеткээрин чогуур деңнелге чедир чоруттпайн турар.

Продукцияның шынарында ындыг четпестер бар болуп турарының чылдагааны ук бүдүрүлгелерде партия организациялары, удуртукчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар коллективке организакчы болгаш политмассалыг ажылды кошказып, ажылчыннарның күжүн шынарны экижидеринче угландырбайн турарында. Ынчангаш аъш-чем болгаш чиик үлетпүрнүң бүдүрүлгелеринде бедик шынарлыг продукцияны үндүрериниң талазы-биле харысаалга база ол талазы-биле негелдениң деңнели чогуур деңнелге четпейн турар. Шынарны бедидериниң планнаашкыны, эки шынарлыг продукция бүдүрери дээш социалистиг чарышты организастаанында четпестер хөй болгаш хуулгаазын алырда экономиктиг санаашкын кылбайн, бар курлавырларны чогумчалыг санап көрбейн, даап салгылаар таварылгалар тургулаан.

Аъш-чем болгаш чиик үлетпүрде продукцияның шынарын бедидер ажылдарда бар четпестерни партия болгаш совет органнарының талазындан чогуур үезинде айтып, ону чайладырынга дузаны көргүзүп турза-даа, четпестер ам-даа бар.

Шынарны башкарарының саратов болгаш комплекстиг львов системаларын нептередип, ажыглаар талазы-биле ажылдарны аъш-чем, чиик үлетпүрнүң бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының талазындан кошкак ап келген. Дең-шилгелиг бо дуржулганы хамы көөреңир, ону нептередир ажылдар кошкак.

Коллектив ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип, эки шынарлыг продукция кылып үндүрериниң талазы-биле ажылчыннарның харысаалгазын бедидериниң айтырыгларын хлеб, сүт, пиво заводтарында кошкак тургускан.

Бедик шынарлыг продукцияны бүдүрери дээш социалистиг чарышты четпес организастаанындан оон түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни илередирде чүгле планныг онаалдаларның күүселдезин көөр, а шынарның көргүзүглерин барымдаалавас чоруктар бар. Бүдүрүлгениң дең-дески ажылдаарынче кичээнгей салбас, ай эгезинде ожум темп-биле ажылдааш, төнчүзүнде барып бүдүрүлгениң күжүн улгаттырып эгелээр, оон уламындан бүдүрүлге технологиязының чурумун болгаш нормаларын хажыдар чүүлдер шынары багай продукцияны кылып үндүреринге чедирип турар. Бүдүрүлгелерде партия организациялары бо талазы-биле ажылды күштелдирип, продукцияның шынарын экижидер, оон ассортиментизин ковүдедири-биле техника-экономиктиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону ажыл-херекке боттандырары чугула.

Партия болгаш чазак аъш-чем аймааның продуктуларының шынарын экижидеринче, ассортиментизин ковүдедиринче доктаамал сагыш салып турар. Бистиң республикада аъш-чем болгаш чиик үлетпүрнүң бүдүрүлгелери эки шынарлыг, хөй продуктуларны бүдүрүп болурунга четчир саныг чиг-эт-биле хандыртынган болгаш үениң негелдезинге дүүшкен дериг-херекселдер-биле чепсеглеттинген. Ынчангаш ук бүдүрүлгелерниң коллективтери өңгү беш чылда продукцияның шынарын экижидериниң айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургузуп, чаагай амданныг аъш-чем продуктуларын республиканың чонунга бээр дээш күженишкинниг ажылдаар ужурлуг.

С. ТАНАА,

СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг килдизиниң эргелекчизи.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ ХҮНДҮЛҮГ АТТАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Кодээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсыры болза:

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны атты:

Чечей Хураган-оолевна **Бат-карга** — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң саанчызы.

Ксения Андреевна **Кудрявцевага** — Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң бызаа ажаакчызы.

Кок-оол Евралович **Маңыкайга** — Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң хойжузу.

Моңгуш Кужугетович **Мынчаага** — Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң хойжузу.

Дүктүг Деңен-ооловна **Ондарга** — Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозунуң саанчызы.

Ликчит-оол Кылын-оолович **Сарыглар га** — Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң инек кадарчызы.

Серен-Чимит Сересович **Сердээге** — Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозунуң хойжузу.

Мария Маадыевна **Сундуйге** — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң саанчызы.

Осур-оол Чамыевич **Туматаа** — Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг механизатору атты:

Оюн Домакпанович **Күнчүйге** — «Сельхозтехниканың» Тес-Хемде РАК-ының слесарь инструментальщиги.

Василий Тимофеевич **Сорокинге** — «Трансссельхозтехниканың» Кызылда транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору атты:

Юрий Алексеевич **Земляновка** — «Востокгипроводхоз» институттуң тыва салбырының кол специализи.

Тыва АССР-ниң алдарлыг мал эмчизи атты:

Тамара Кузьминична **Кузьминага** — кодээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария башкызы.

Захар Елисеевич **Шиите** — Каа-Хемниң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 17.

ШЫНГА ЧАГААЛАР

ЭКИ КИЖИЛЕР ТУРДА

Амыдырал... Амыдырал хөй талалыг, чараш болгаш чараш. Кижи бүрүзү аңгы-аңгы бүдүштүг болгаш аажы-чаңныг.

Чаңгыс коллективте ажылдап турар кижилер хүн бүрү ужуражып, кады ажылдап, түс коллективке хамаарышкан ажылды демнежип кылып турар. Кижилерниң аразында хамаарылга — ол ылап бодур ужурлуг объективтиг болуушкун-дур. Кижилер чаңгыс коллективке ажылдап турганы, ажыл кылып бүдүрүп турарындан аңгыда, өске кижилерге бодунуң бүдүжүн, аажы-чаңын база дамчыдып берип турар. Ынчангаш кижилерниң кылыг турар ажылдап аңгыда, ооң иштики бүдүжү, аажы-чаңы сагыш-сеткили кандыг кижил деп айтырыг база-ла кончуг улуг ужур-дузалыг. Ындыг болганда кижи бүрүзү өске кижилерге, эш-өөрүнге кандыг салдар чедирип турары чүгүла айтырыгларның бирээзи.

Ниитилелге чурттап турганы, ооң моральдыг нормаларынга, ниитилелдиң бүгү-ле дүрүмнеринге, чаңчылдарынга кижи бүрүзү чагыртыры албан апаар. «Кижи ниитилелге чурттап турганы, оон дашкаар боор шыдавас» — деп, Владимир Ильич Ленин чугаалаан.

Бистер, совет кижилер — чаңгыс сорулгалыг, чаңгыс күзелдиг, бир дем-биле ажылдап турар бис. Совет ниитилелдиң төлептиг кежигүнү болуру дээрге — шыдаар шаа-биле ниитилелге ажыктыг ажылды кылыры, өг-бүлезинге, кады ажылдап турар эштеринге өөрүшкүнү чедирери, кижилерге эки чүвени кылыры. Ол дээрге эштеринге сагыш човаптыр, кижилерге ааңгыр-чаң-дыр. Кижи дээш, эштери дээш сагыш човангыр болуру хамы утказыг, чараш чаңчылдарның бирээзи.

Бистер буду чок арткан, ынчалза-даа ужулар аргазын катап чедип алган ужудукчу Мересьевти-даа, мунчураш аараан, характеры шөзүлбестээн, ынчалза-даа улуг чогаалчы болган Николай Островскийни-даа эки билир бис. Олар чүгле өске кижилерниң чоок эштерниң дузазы-биле амыдыралга таварышкан бергелерни ашып эрткен деп дидими-биле чугаалап болур бис. Чижээ: Алексей Мересьевке кижилер дузазын чедирбээн болза аңаа берге турганы билдингир. Ооң маадырлыг чоруу — ол дээрге ону тып алган оолдардан эгелээш шериг комиссарынга чедир аңаа дуза чедирип турган оп-ол совет кижилерниң маадырлыг чоруу-дур.

Берге таварылгада эжинге дузалажыры — ол дээрге совет ниитилелдиң мораль талазы-биле дүрүму болур.

Комиссар Воробьев ёзулуг-ла ынчаар кылган. Ол өлүп чыткаш безин, Мересьевти хей-аът киирер, амыдыралче ыйгырар күштүг тыпкан. Комиссар Мересьев дээш кайы хире сагыш салып турганын сактып көрүнерем. Мересьев будун нестирип каапкан турган берге үезинде аңаа дуза кадар дээш дыка хөй чагааларны бижээн. Мересьевти бодунда бар күжүн ам-даа тып алзын дээш, бодунга бүзүрелин чидирбезин дээш ол хөй ажылды кылган.

Кижилерге дуза чедирер, эки чүвени кылыр чараш чаңчыл база-да боду чедип келбес, ону бичиизинден тура кижизидери чугула.

Бодумнуң башкылап чораан үемни сактыр-дыр мен. Ынчан школаның өөреникчилери класс класс аайы-биле суурнуң чурттакчы чонунга, эң ылаңгыя аараан, ажылдаар шимээн чидирген аны назылап кыраан кижилерге болдунарла дузаны чедирип турган чүве. Мээң кдазымның уруглар, оолдары суурну кезип, аараан аны назылап кыраан кижилерни дилеп тып, оларның баазыгын чугаалап, ыяжын хирзалап, чарып берип, өске-даа ажылдарны кылып турган. Ындыг кижилер улгады бергеш, өске кижилерниң дуза дилээрин манавайн, боттары-ла дуза чедирерип бодап чоруур апаар.

Мен Хадын школазынга башкылап ажылдап тургаш, сөөлгү үеде кадыым баксыраан. III бөлүктүң инвалиди. Ынак ажылымны кылып шыдавас апарган мен. Ол мээң хууда муңгаралым-дыр. Ынчалза-даа долгандыр эки кижилер барда, кижиниң амыдыралынга таваржып келген бергелерин эртеринге чиик боор-дур.

Ол школаның өөреникчилери мээң улуг дузаны чедирип турар. Эрткен чылын амчаге чыдып алганымда, кожаларым Юра Кенден, Коля Маады, Валера Андреев олар мээң картофельимни каскаш, савалап каан болган. Силерге улуг-биле четтирдим, кожаларым!

Бистиң ниитилеливисте кижи кижиге эш, оңчук. Соңдолгандыр эки кижилер барда, кижилер кижиге эки чүвени кылырын бодап чоруур, бистиң чуртувуста кижиниң эртин шыдавас бергелери чок.

Школаның башкылар коллективи мээң муңгаралымны үлежип, мени үргүлчү деткип турар.

Кижилер кижиге дузалаарга кончуг өөрүнчүг боор-дур!

Л. СМОЛИНА,
пенсионер.

Бии-Хем район.

МАКТАЛГА ТӨЛЕПТИГЛЕР

Арыг-Бажы салбыр — «Улуг-Хая» совхозтуң 80 хуу ажыг тараа шөлүн ээлеп турар чери. Ынчангаш ооң төп шаңынга шагның дөрт эргилдезинде кижи болгаш машина техника кизирт бодур. Шаң-биле кожа совхозтуң төп сүт-бараан болгаш семиртилгениң фермалары. Ол ышкаш сигеп даярганы кылыр чери, совхозтуң ыяш диилдирер чери база ында.

Совхозтуң дирекциязы күш-ажылдың хөй санныг ол кижилеринче улуг кичээнгейни салып, чаа хевирниң төлевилелин ёзугаар делгем, чырык столованы ында ажыттан. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, кодээ Советтиң депутады Мария Натпит түс столованың поварынга сөөлгү он чылда ажылдап турар. Ооң дузалакчызы Суктермаа Севилчап аңаа ажылдаан база-ла элээн үр алырган.

Столованың даштыкы девискээриндеn эгелээш иштинин, сава-савага, эт-херекселдериниң арыг шевергинидаа кайгамчык. Ындыг черге аъш-чем чиирге сагыш, хоонге-даа эки, бо бүгү поварларның шудургу ижиниң түңнели-дир деп оон ийи-чаңгыс чемненгекчилер безин үнелей бээр.

Мария Натпиттиң аңаа ажылдааны ынча үениң дургузунда часкы, күскү харлыг шуурганнар, чайгы сүүккүр чаъстар чеже болбаан дээрил. Ынчалза-даа поварларның бүрүзү-биле хову-шөлдерде комбайнерлерге, тракторисетерге чем шынары багай болган таварылга турбаан. Оларның кылган чемин амданныг, ёзулугза буянныг холдуг кижилер деп столованың үргүлчү чемненикчилериниң үнелеп турары-даа чоптуг.

Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары М. Натпит, С. Севилчап оларның эки ажылын каш удаа демдеглеп, өртектиг белектер-биле шаңнап келген. Кодээ Советтиң Хүндүлел самбыразында суурнуң эки кижилерниң аразында Мария Натпиттиң фото-чуруу база бар.

Чоокта чаа комсомол организациязының хуралы болган. Ажыл-агыйда эрткен беш чылдың малынчыларының аразында поварның салгакчызы, комсомолчу Суктермаа Севилчаптың шалыңчы ижин, идепкейлиг хөй-ниитичизин демдеглээн. Ону «Тоску беш чылдың гвардейжизи» деп хорек демдээ-биле шаңнаан.

А. ТУГАРЖАП.

Улуг-Хем район.

АЖЫЛ-ИШЧИ ӨГ-БҮЛЕ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунда элээн хөй хойжуларның кодааннарында шээр мал массалыг-биле оолдап эгелээн. Хой оолдаашкынының малчыннар «Онгу беш чыл планының баштайгы дүжүдү» деп адап турар. Ынчангаш шээр малдың чаш төлүн менди доруктурарынга олар эң-не хынамчалыг белеткенген: боос болгаш оолдаан хойларга ээр суланы чарбаны, ходуксаалыг чемнерни барык бүгү кодааннарда чедирген, дүс болгаш сүт-биле хойжуларны чогуур үезинде хандырып турар, кажаа бүрүзүнде чаш хураганнарның турар черин чылыглаан.

Шээр малдың оолдаашкынынга хынамчалыг белеткел чогуур түңнелин берип эгелээн. Совхозта баштай оолдаан 3 муң ажыг хойнуң чаш төлү менди доругуп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Уйнук Мижит-оолдуң болгаш ооң өөнүң ээзи — кодээ Советтиң депутады Михаил Хуурактың кодаанында 220 ажыг хой оолдаан, а бо депутат өг-бүле онгу беш чылдың баштайгы «дүжүдүн» бичии-даа чидирбес чокка ажаап ап турар.

Совхозтуң аныяк малчыннары Уйнук биле Михаил олар малдың кыштагдаашкынынга дыка хынамчалыг белеткенген: ол ажыг тонна сигенни боттарының күжү-биле кезип, белеткеп алган, хойларының чайгы болгаш күскү семиртилгезин эки чорудкан.

Совхозтуң Шанчы девискээринде хойжуларның кыштагларынга доктаамал электри чырыын киирбээн хомудаачыг. Ындыг болза-даа, шээр малдың массалыг оолдаашкынының үезинде бичии моторнуң дузазы-биле электри чырыын хойжулар бажыңнарынга база кажааларга хандырып бээрин хемчээн совхозтуң дирекциязы чери ап чорудуп турар. Чижээ, шак ындыг моторнуң күжү-биле Уйнук Мижит-оолдуң кыштаанга электри чырыын киирген. Шээр малдың дүн, хүн чокка массалыг оолдаашкынының үезинде шак ындыг электри моторларын өске-даа кыштагларга ажылдадып, чырык-биле хандырарын совхозтуң хойжулары күзеп, кыштаглаашкынны үлегерлиг чорударынга, шээр малдың чаш төлүн менди доруктуруп алырынга бүрүн шиитпирлиг.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады хойжу У. С. Мижит-оол болгаш Чаа-Хол кодээ Совединиң депутады хойжу М. Х. Хуурак.

ОГЛУ АДАЗЫ ДЕГ

Дөң-Терезин сес чыл школазынга, ылаңгыя ында мастерскаяга барган кижи, өртумак сынныг, чазык болгаш бөдүүн шырайлыг, кезээде ажылче сундуккан азы кылдынган чоруур эшти болган-на чок эскериптер. Ооң алдын уургайларынга, Кызылдың алгы заводунга ажылдап чораанындан аңгыда, чүгле ол школаның күш-ажыл башкызынга безин үжен чыл хире ажылдап келген.

Ооң адазы Моңгуш база-ла шак ындыг: кижилерге эвилең, өөрүнге найыралдыг, чонунга хүндүтнелдиг чораан, ону Топтуг-оол деп адааны безин ужурлуг. «М. Т. Доржу адазының үлегерин ёзулуг эдилээн кижи» деп, бистиң черниң кырганнарының чугаалажыры база. таварылга эвес.

Хоочун коммунист Моңгуш Топтуг-оловичини чамдыкта улус — Доржу дивейн — «Дарган», «Бызанчы», «Мастер» — деп шолалап адаар. Техника аймаанга шынап-ла салымныг кижи. «Дөң-Терезин» совхозтуң механизаторлары ону үргүлчү чалаар, сүме айтырар, машина кезектерин эптедир, каңнадыр...

Кылбас-ла чүвези чок: суурнуң чону, совхозтуң малчыннары үрелген шактарын аңаа кээп эттирер, музыка херекселдерин база септедир. Агитквартиралар аразында концерттерге чадаганнап, игилдеп, бызаанчылап өйнай бээрге, таалаанчыг аялгалар куттулуп кээр.

Моңгуш Топтуг-оолович Доржунуң хары ам алдан ашкан, назыны улгатса-даа ооң ажылы, чуртталга амыдыралы, ылаңгыя аныяктарга үлегерлиг. Ол сес уругну кижизидип өстүрген ада.

Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин база 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктааалды танышкаш, М. Т. Доржу улам сорук кирген ажылдап турар.

В. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик район.

ӨГ-БҮЛЕГЕ КИЖИЗИДИЛГЕ

Бичии уругларны кижизидеринге өг-бүлениң, ылаңгыя ада-иениң ролю улуг. Кым-даа кижи оглунуң азы уруунуң культурлуг, билиглиг эки салгакчы болурунга, оон келир үезинге эки кызээр. Шак ындыг үлегерлиг өг-бүлениң чижээнге Тээли суурнуң чурттакчылары Седиптерни көргүзер болдур.

Найыралдыг өг-бүлениң ээзи Иргит Араптанович партияның дээди школазын бот-өөредилгеге дооскаш, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге мактаалдыг ажылдап, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип келген. Өг-бүлениң дээрежен ээзи, тос уругну божаан болгаш кижизиткен Минчимаа Биче-ооловна ниитиге ажыктыг күш-ажылга ынак, кижилерге эвилең болгаш найыралдыг. Ол ам Тээли кодээ Советтиң ажылчыны.

Уругларының кайы бирээзинден ончок азы таарымча чок аажы-чаң билдине берзе ону чайладырынга, моон соңгаар болдурбазынга чоптуг хемчегни ол-ла дораан алыр, а эки чүүлдер болганда ону эскерип үнелээр чаңчылдыг. Ол ышкаш уругларының иштик-хевин силиг, ишти-хырны тодуг болурунче Седиптер база доктаамал кичээнгейлиг. Кижизидилгези четпес азы үлегерлиг өг-бүлениң, оларның уругларының дугайын амыдыралга холбаштыр чугаалаар оларның база үнелиг.

Тээли ортумак школаны чедишкиниг дооскан беш оглундан: Бадыт-оол ам Омскинин совпартшколазында өөреникп турар; Бап-оол Кызылдың пединститудун дооскаш, ам Кызыл-Даг ортумак школазының директору; Александр — Кызылдың пединститудунуң студентизи; Сергей — шериг албан хүлээлгезин эрттирип турар.

Иргит Араптанович элээн каш чылда школада төрелдер комитединиң даргазынга соңгуду келген, бо хүннерде-даа Тээли ортумак школаның төрелдер комитединиң кежигүнү. Ада-иениң школа-биле харылзаазын быжыдар, өөредилгениң шынарын бедидер талазы-биле оон дуржулгазы байлак.

— Оол уруг ончок чанныг, ону кижизидери берге — деп, чамдык кижилерниң дегейленчек бодалын Иргит Араптанович канчап-даа чөпшээрешпес. Биче чаштарны шын кижизидери — күрүнениң, бүгү-ниитиниң чүгүла херээ. Уруг-дарыгның эки өөредилгезин, быжыг чуруму чүгле школадан эвес, харын ооң үндезинде ада-иениң кижизидилгезинден кол хамааржыр дээрзин Минчимаа Биче-ооловна чугаалап олурар.

Седиптерниң бешки класста — Уран, тоску класста — Чечек деп кыстары Тээли ортумак школазының база үлегерлиг өөреникчилеринге санадып турар. Хеймер оглу Генаазының хары беш, оозу уруглар садында.

Хол иени бүт чаңнас дижир үнезиниг. Биче чаштарның кижизидилгези, салым-чолу өг-бүледе амыдыралдан, аажы-чаңдан чүгүла хамааржыр. Седиптер ышкаш ада-иениң үлегери өскелерге ажыктыг деп бодаар мен.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Бай-Тайга район.

«АЗАС» — МАЛЧЫННАРГА

«Тоора-Хем» совхозтуң Адыр-Кежиг суурда «Азас» деп агиткультбригадада малчыннарже үнүүшкүннерни кылып турар. Бригаданың удуртукчулары — партком секретары А. Кашкак биле ажылчын комитединиң даргазы В. Монгуш партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин, 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын, районнуң болгаш совхозтуң ажылчыннарының социалистиг хүлээлгелерин малчыннарга таныштырган.

Таныштырга соон дарый концерт эгелээр. Ол дээрге, ыры, шүлүк, интермедия, танцы. Бот-тывынгыр артистер Ульяна Чажынмай, Нина Севек, Александр Дундей, Коя Чашпаяк база өскелер-даа — агиткультбригаданың идепкейлиг киржикчилери.

А. НУГУУРАК.

Тожу район.

ДООЗУЛГУЖЕГЕ АЖЫЛДААР БИС

Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чөву кожазы Ак-Довурак хоорайда «Тыва дагдүг» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга эвээш эвес улуг-хуузун киирип турар. Район төвү Кызыл-Мажалык, Барлык, Аксы-Барлык болгаш Шекпээр суурлардан Бүгү-эвилел ужур-дузалыг ол тудугга ажылдаары-биле хөй санныг кижилер хүн бүрү барып турар.

Тудугнуң сөөлгү ажылдарында ылаңгыя «Шекпээр» совхозтан 30 кижи киржип турар. Совхозта партком секретары М. Б. Кара-Сал болгаш кодээ Совет күүскомунуң даргазы К. О. Өпей олар суурундан барып турарларның ажылын хүн санында хайгаарап, удуртуп келгеннер.

Кодээден барган отрядта бызанчылар, механизаторлар дээш кандыг-даа мергежилдиг кижилер бар. Олар ажылдың кандызындан-даа чалданмайн улуг күзелдиг ажылдап турарлар. Оларның бүдүрген ижин тудугжулар эки деп үнелеп, хүлээп ап келген.

— Бистер Ак-Довуракка чаа цех ажылгалга киргиже чедир ажылдаар бис. Бо улуг бүдүрүлгениң эң баштайгы продукциязын көрүп, хол удаары кымга-даа күзенчиг — деп, Мандат-оол Биче-оолович чугаалап олурду.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

АЖЫЛЫНГА МАСТЕР

Харылзаа шугумунуң монтёрлар курзун дооскаш, аныяк кыс Ак-Туругда почта салбырынга ажылдап кирген. Оон бээр чеди чыл эрткен. К. Х. Болат-оол ниитиге бараан болурунга кезээде күзелдиг. Даанган үүле-херекти ажыткан үезинде ол сеткилдиг боттандырарынга чаңчыккан, кижилерге эвилең, өөрүнге найыралдыг.

«Ак-Туруг» совхозтуң төвү — районда кирүштүг суурларның бирээзи, ында чурттакчының бүдүрүлгениң болгаш культура амыдыралдың тудуглары үргүлчү немежип, чаа күдүмчүлер улажып турар. Чүгле эрткен чылын безин бирээзинге-ле ийи аал чурттаар 17 бажыңны ажыглалга киирген.

Комсомолчу монтёр 1969 чылдан бээр чеже квартирадан эктелдиг чылыг сес дыңнадып бээн дээр. Эрги радио точкаларын септеп чарткан, чаа бажыңнарга радиону чагыг дээргээр киирген.

Ак-Туруг суурда автоматтыг телефон станциязын 1975 чылда тургускан чорук чонунуң культура, амыдырал хөгжүлдезинге таарымчалыг болган. Бүдүрүлге, культура албан черлеринге болгаш чурттаар бажыңнарынга чагыг дээргээр телефон киирерин ол шаанда кандырып келген.

М. ЛАМА.

ЭКИНИҢ ХӨЛЕГЕЗИНДЕ

— Бистиңиге радио сымыраныр, электри чырыы имиснээр, телефон харылзавас турган эртпен чылдарны сактырга чугенчиг. Ол дээрге кижиниң амыдыралынга болгаш культуразынга холбаалыг чүгүла айтырыгларның бирээзи.

Чоннуң ол талазы-биле чоптуг негелдезин хандырар сорулга-биле хаарыктың мурнунда чагылар тургузуп эгелээн, ажыглаттынмас чагыларны чаарткан. Ниити чүгүла айтырыг — электри, радио, телефон ханчылар улазыннар шээрин база шиитпирлээн.

Эрткен чылын бистиң суурда автоматтыг телефон станциязын кылып тургускаш оорунчуг. Ильичиниң лампочказы суурда чайнап турар апарган. Биилглерни, чаа, солун медээлерни чоннга үргүлчү барлаазыгадыр радио точкалары калбарган.

Бистиң улус, совет кижи бүрүзү экиге экини, чедиишкинге чедиишкинни күзээр. «Бай-Тал» совхозтуң төвүнде чаартылгалар ол чүгүла чүүлдер-биле чергелештир, ооң хөлегезинде четпестерни база чугаалаар болзадым. Чижээ, Бай-Тал суурнуң Найырал кудумчузунда кезек бажыңнарда радио шуут чок. Ол кварталдың чурттакчылары каш-даа дилег кылган. Харыы чок, дадай дүвүнче даш октапкан ышкаш, сураг барган.

Бодунга хамаарыштыр, ол айтырыгны улам тодарадып көрейн: Бай-Талда почта эргелекчизинге, бажыңымга радио киирттирер дээш, 1975 чылдың апрельде билдирии шкин киирген мен. Оон бээр он ай эрткен, кандыг-даа түңнел чок хевээр.

Д. ХУРАЛ-ООЛ.

ҮНЕЛИГ ЧАҢЧЫЛ

«Кара-Хаак» совхоз. Январьның сөөлгү бир хүнү. Сарыглар Ажы-оолдуң кыштаанга ол девискээрниң малчыннары хөй чыылган. Дуржулга солчурунуң экономиктиг зооветеринария кичээлин олар «Кадарчылар хүнү» деп адап турар.

Совхозтуң директору А. Монгуш, зоотехник В. Чимит, мал эмчизи С. Данзырын оларның допчу таныштыргазын чыылганнар кичээнгейлиг дыңнаан. Чурума Хүлер-оол, Яков Куулар, Ондар Доржу ышкаш хойжулар боттарының ажылының дуржулгазын чугаалааны база солун болган.

Бо хүннерде совхозтуң кодааннарында хөй оолдаашкыны массалыг эгелээн. Баштайгы оолдаан муң ажыг хойнуң хураганы шупту менди. Сарыглар Ажы-оолдуң кышка, ылаңгыя мал оолдаашкынынга эки белеткелин чыылганнар сонуургап көрген.

В. ДАНДАР.

ПЕНСИЯЛААН ХИРЕЗИНДЕ

Өвүрнүң Чаа-Суур кодээ Совединиң девискээринде дөртен ажыг пенсионерлер бар. Оларның калыкшылдыг чуртталга амыдыралынче доктаамал кичээнгейни угландырбышаан, боттарының шыдаар шинчээзиниң, күзел-соруунуң аайы-биле оларны совхоз бүдүрүлгезинге, хөй-ниити ажылынга киириптирер талазы-биле күүскомунуң чоптуг хемчеглерни организастап келген.

Ирбитей хой бригадазында пенсионер Тумат Далай-оол совхозтуң мал ажылынга 27 чыл болган. Назыны улгатса-даа ажылдавышаан, ооң ажаалдазында 400 анай менди болгаш хүр кыштагаан турар.

Бадый-Бажы хой бригадазында Түлүш Сагаан-оолдуң ажылы база үлегерлиг. Малчыннарының хуузунда хоюндан 360 баштыг үскеш, ооң кадында бижыгдаан. Ол мал ажылынга 25 чыл стажтыг пенсионер болгаш байлак дуржулгазын аныяктарга дамчытпышаан.

«Торгалыг» совхозтуң трактор-хову бригадазынга 26 чыл болган Балган Маадырны база демдеглээри күзенчиг. Ол малчыннар өртээнге мергежилдиг агитатор болгаш информатор, аныяктарны кижизидеринге бүзүрелдиг дагдыныкчы. Ооң участогунда 16 комсомолчу малчын аныяктар бар. Олар хоочун пенсионерниң сөзүн, арга-сүмезин үнелээрлер.

Чаа-Суур кодээ Совединиң доктаамал комиссияларының составында хоочуннар база бот-идепкейни илередип, ёзулуг хөй-ниитичилер болуп турар. Чижээ, тудуг-суур чаагайжыдылга комиссиязының кежигүнү Сарыг-Хаа Кыргыстың эки ажылын ээлчеглиг сессияларга депутаттар үргүлчү мактап келген.

Шак ындыг үнелиг, аныяктарга үлегерлиг чижектерни совхоз бүдүрүлгезиниң кайы-даа адырларындан, школа, эмнелге, культура албан черлеринден хөйнү көргүзүп болур. Материалдыг кежикти улам байыдарынга оларга моон соңгаар-даа чедиишкинни күзээлинер.

Т. ДАМБАЖЫК,
Чаа-Суур кодээ Совет күүскомунуң даргазы.

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадының даарааныга цеги ол бүдүрүлгеде мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Оңаашкан ажылынга мергежээн, чагыкчыларга эвилең Любовь Бирлей ышкаш мастерлеринге олар чоргаарланыр.

Комсомолчу кыс ай, квартал планын үргүлчү 125—130 хуу күүседип, платье даараарынга мактаттырып келген. Коллективте хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг, «Комсомолчу прожекторнуң» редколлегия кежигүнү.

ЧУРУКТА: Любовь Бирлей ажыл үезинде.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Солун дуржулга

Ульяновск областың Черданкы районунуң «Победа» колхозунуң малчыннары сүт бүдүрер талазы-биле чаңгыс аай хевирлиг комплексте төлевилел-биле черле тургустунган 250 инекти хөйнү тудуп турар. Ол болза Ульяновскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң лабораториязының ажылдакчыларының чогаадып тургусканы, бүдүрүлге ажылының чаа технологтуг схемазын ажыглаашкынның түңнели болган. Эрги технология үезинде болза ынча бодун малды ажаап тургузарынга 300 муң рубль өртек-үнелиг механизастаан ферманы немей тудар турган ийин.

Чаа системаның алыс утказы—бүдүрүлге ажылдарын тодаргай хуваажаны болур. Мурнундагы технология саанчыларының хөй янзы ажылдарын кылырынга үндезилеп, олар инектерни саар, ажаар, чемгерер, бажын немей өстүрерин организастаар талазы-биле бүгү ажылдарны күүседип турган болгай. Ынчан инек кажааларын чоп ажытпаайып, инектерни бүгү үе дургузунда кажаа иштинге тургузуп тургулаан. Ам комплексти цехтерге хуваагаш, ынчангаш саанчылар ам оларга хамаарышпас ажылдарны кылбайн турар. Саадынаан өске бүгү ажылдарны зоотехспециалистер, инек кадарчылары, дузалал ажылчыннары күүседип турар. Бүдүрүлге негии бүдүн чыл дургузунда чүгле саар инектер-биле четчелээн.

Цех системазының ажыктыг чоруунуң үндезини — учётту организастаары база инектерниң шинчээшкинин, физиологтуг байдалын болгаш продуктулуун контрольдаары болур. Ол сорулга-биле комплексте диспетчер черни тургускан. Диспетчерниң эргезинде картотека бар, инек бүрүзүнүң дугайында эргежок чугула медээлерни ында салган.

Инектерни ажаап тургузарының цех системазынче шилчээни-биле холбаштыр комплекске инектерниң баш санын 800-тен 1050 чедир көвүдедиринчиң аргазы көстүп келген. Саанчыларның ажылдаар үе-шагын чурумчуткан, инектерни саары экижээн, тарып боозадырта улам-на ажыктыг апарган.

Оону беш чылда Ульяновск областа сүткүр мал ажылының чээрби чытам комплекстерин тударын төлевилгээн. Оон аңгыда, дыка хөй колхозтарның болгаш совхозтарның улуг-улуг сүт-бараан фермаларын үлетпүрлүг сайзыраңгай үндезинче шилчидер. Ол байдалдарда сүт бүдүрериниң технологиязын сайзыраңгай ажыдары онза ужур-дузалыг болу бээр. «Победа» колхозтуң дуржулгазы күрүнеге ужур-дузалыг ол чугула айтырыгны шиитпирлээрин чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнүң үлегер-чижээ болур.

В. ЗЛОБИН.

(СЭТА-ның корр).

• • •

Саян комплекизиниң базымнары

Хакас автономнуг областың төвү Абаканның вагон тудуушкун заводунда битум сөөртүрүнге ажыглаар тускай ускуулштарны массалыг бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Бо дээрге Саянның девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң составынга кирер кылдыр туттунуп турар бүдүрүлгениң баштайгы үлетпүр продукциязы-дыр.

Продукцияның база бир өске хевири—хөй тонна кирер контейнерлер сөөртүрүнге ажыглаар платформаны хуусаа бетинде—партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бүдүрүп үндүрер дээш социалистиг чарыш ам ол заводта калбарган. Ол сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээр дээш «Вагонстройнуң» коллективтери эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында керээлер чарган. Төлевилекчилериниң, тудугжуларының болгаш ажыглаакчыларының күжениишкиннерин тодаргай таарыштырганының ачызында чурттуң улус ажыл-агыйы бо чылын Абаканның вагон тудуушкун заводунуң маркалыг бир чүс эвес, харын үш чүс платформа-контейнеровозтарын алыр.

А. АЛЕКСАНДРОВ.

(СЭТА-ның корр).

• • •

Дош адаандан балыктаашкын

Берингово болгаш Охот далайларының келерлен соок мугулдурлары бо хүннерде Коряк национал округтуң балыкчыларының тывыш ажылының эң хааныышкыннг черлери апарган. Балыкчы колхозтарның бригадалары кышкы балыктаашкынны чедиишкиннг эрттирер дээш чаржып турар. XX партсъезд аттыг колхозтуң дош адаандан балыктаар балыкчылары квартал планын күүседиизиниң дугайында округта бир-ле дугаарында рапорттаан. СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр алдынган социалистиг хүлээлгелер хуусаа бетинде күүсеттинген.

Ажыл-агыйда бүгү бригадаларны дуржулгалыг мастерлер-биле четчелээн, балыкты тударын болгаш оңу күрүнеге садарын эки организастаан. Оңгу беш чылда округтуң балыкчылары партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде көрдүнгенин ышкаш, далайга балыктаашкын-биле кады эрик кавыларының районнарынга база балыктаашкынны идепкейлиг чорудар.

М. ЖИЛИН.

(СЭТА-ның корр).

• • •

Күш-ажылчы белектер

Агинск бурят национал округтуң муң-муң малчыннары бо хүннерде «Шалыпчы ажыл-ишти—партияның съездизинге» деп лозун-биле чаржып турар.

XXII партсъезд аттыг колхозтуң ажылдакчыларының эгелээшкинин ёзугаар фермаларның хөй-хөй саанчылары күрүнеге сүт садар талазы-биле бо чылдың бирги кварталының планын партия съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин шиитпирлээн. Киров аттыг колхозтуң механизаторлары бүгү тракторларны болгаш часкы тарылга техниказын белеткениң шугумунга округта бир-ле дугаарында тургускан. Оларның соон дарый база бир беш ажыл-агый көдээ ажыл-агый машиналарын септээрин доозунган.

Партияның съездизинге күш-ажылчы белектерни хөй-хөй коллективтер белеткеп турар. Орловскиниң даг-руда арыглалының комбинадында зерткү ажылчын бүрүзү—чаартыкчы. Даг пегинниң бажыңының мурнунда беш адыр кызыл сылдыс чайнап турар, ол дээрге съездиге алдар болдурган шалыпчы золчег чедиишкиннер чорүп турарының херечизидир. Хүндүлүг дагжы А. П. Савосин бригадирлээн боду чорур экскаваторнуң экипажы социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда чорүп орар. Комбинаттың тос бригадазы болгаш 130 ажылчыны тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседкен.

Агинскиниң мал ажылының комплекстерин болгаш культура-амыдырал бажыңнарын тудуп турар колхозтар аразының тудуг организациязының коллективтери чаа беш чылдың баштайгы объектилерин хуусаа бетинде дужааган.

Б. РАБДАНО.

(СЭТА-ның корр).

Северобайкальскиниң тудуу

БУРЯТ ССР. Байкалдың эриинде Курлы дээр шенекте Северобайкальск хоорайны тудуп эгелээн. Ол хоорай чаа кылдынып турар Байкал-Амур оруунуң эң чугула черлериниң бирээзи апаар. Аңаа 40 муң хире кижи чурттаар.

Ленинградтың «Гипрогор» институдунуң Северобайкальскини төлевилээн специалистери аңаа чурттаар кижилерге эң таарымчалыг болзун дээш бүгү чүүлдү кылганнар.

Чаагайжыды туттунган бажыңнарның кварталдары шуут-ла арга-арыг иштинге турар. Аңаа кижилер бажыңнар доогандыр ыяштыг паритарны өйуртпастар—хадылар, дыттар болгаш хадыңнар чайгаар үнген. Квартира бүрүзүнүң сонгаларындан Байкал көстүп турар. «Алдарлыг далайже» көрүнген тээгүдэ бир-ле дугаар хоорай ында туттунуп турар.

ЧУРУКТА: Северобайкальскиде.

Х. Христофоров биле В. Матвиевскийниң фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаzы).

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

Үлетпүр болгаш тудугнун, мал болгаш чер ажылының, транспорт болгаш культураның, улус ажыл-агыйының кайы-даа адырында совет аныяктар, комсомолчулар мактадыг ажылдап, эгелекчи бот-идепкейни илередип турар. СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын боттандырар, хөй ажылың улам хөгжүдер талазы-биле «Торгалыг» совхозта байдалды ында холбаштыр бижиир бодадым.

Хөй ажылының дөрт бригадазының бирээзи комсомолчу аныяктарныы. Бот-орулга-чарылгалыг ол бригаданың көргүзүү база эки. Комсомолчу путевка-биле эрткен чылын 7, а бо чылын 2 аныяк өг-бүлени ол бригадага доктаамал ажылдаар кылдыр немей көжүрген. Бышкан билигниң аттестаттын алгаш, өөреникчилериниң мал ылангыя хөй ажылынче баар күзелин илередип турары база солун.

Кадый-Бажы бригадада Шиҗит-Доржунуң сакманчыгы, эрткен чылын Торгалыг ортумак школазын доосқан Раиса 180 хураганны дорукттурган, ол ам база-ла үлегерлиг ажылдап эгелээн. Кара-Тал бригадазында Даңба-Доржунуң сакманчыгы оон уруу Ирина. 1975 чылда эки ажылдааны дээш Өвүрнүң комсомол райкому оңу Шушенскоеже экскурсиялатқан-даа. Шак ындыг аныяктарга Чечекмаа Очур-оол, Олег Доржу база өскелерин-даа чижекке адап болур.

Мал өстүрүүшкүнү бо хүннерде массалыг эгелээн. Мурнуку чылдарда үнелиг чаңчыл ёзугаар «Торгалыг» совхозта комсомол комитеди 130 аныяктарны сакманчыткедип аъткарарын планнаан, а бо хүннерде 116 кижини шилип чорудкан. Бызыгылаан кодааннарында олар түс бүру кызымак мергежилдии илередип турар.

Чозаның хөй бригадазында аныяктар база улуг күш, малчын салгакчылар болуп, мактаттырып турар. Моон түннелинде эрткен чылын бригада ниитизи-биле чүс башка онаалтыр 86 хураган алган. Киров Балдан, Доңгак Анай-оол, Кыстай Кызыл-оол ышкаш малчыннар чүс башка онаалтыр 101 хураганны өстүрүшпаан, хөй бүрүзүнге онаалтыр 2700 грамм дүкү кыргытжан. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында коллектив улам сорук кирген ажылдап турар.

Совхозтуң автомашина гаражында комсомолчу путевка ёзугаар ажылдап кирген, техниканы камныг эдилээрилге, бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга мергежилдиг аныяктар база хөй. Гаражта 46 автомашина бар, оларны бүдүрүлге участоктарының аайы-биле хуваай тургускан. Коллективте шак ындыг дөрт звено аразында чарыштыг ажылдап турар.

Оларның бирээзи сес кижи составтыг, бот-орулга-чарылгалыг аныяктар звенозу эрткен чылда чарыштың тиилекчизи болган. Оон удуртукчузу коммунист Куулар Шур-оол аныяктарның база бир дагдынылчызы. Политиктиг болгаш техниктиг өөредилгени организастаары, ажылга бот-харысаалганы бедидери, найыралдыг ажылдары дээш ап турар хемчеглер солун.

Совхозтуң техника башкарыкчызы механизатор кадрларында мурнакчы комсомолчулар болгаш аныяктар база хөй. Алексей Куулар, Александр Доржу, Андрей Арагачы ышкаш ортумак школаны дооскаш, ам төрээн совхозунда эки ажылдап турар аныяктарны чижекке айтып болур.

Д. ТАС-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КАЙГАМЧЫКТЫГ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

СОФИЯ. (СЭТА). «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели чүгле иштики эвес, харын бүгү делегейге ужур-дузалыг болуп турар деп, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров СЭТА-ның корреспондентинге медеглээн. Төөгү талазы-биле улуг хемчээлдиг сорулгаларны салып база шиитпирлеп шыдаар аргалыг совет экономиканың күжү болгаш херек кырында боттуг перспективалары ында тодараттынган. Совет экономиканың хөгжүлдезиниң бедик деңнелиниң илергей херечизи болза оңгу беш чылдың ажыктыг чоруктуң база шынарның беш чылы кылдыр тодараттынып турары болур.

Совет шинчилеадиң коммунизмче оруктап хөгжүлдези, оон экономиказының болгаш культуразының чечектелиишкини амгы делегейге, тайбың кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглаарынга, делегейниң революстуг чорудулгазын хамыладырынга улуг салдарны чедирер. План ёзугаар хөгжүп турар совет экономика капиталистиг шинтиледи силгип турар кризистерден болгаш кудулап бадыышкыннардан хостуг. Ынчаарга, бир эвес бистиң социалистиг дем каттыштырылгавыс бүзүрелдиг бурунгаар ап бар чоруур болза, бир эвес Экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның чедиишкиннери улам-на көвүдеп турар болза, ол дээрге Совет Эвилелиниң, оон интернационалчы политиказының, оон харам чок акы-дуңма дузалалчызының улуг ачы-хавыяазы-дыр.

Болгарияның Коммунистиг партиязы бодунуң XI съездизинге белеткенип, делегейниң социалистиг чурттарының аразынга күш-ажыл хуваалдазынга бистиң киржилгевистиң болгаш социалистиг интеграцияның артык күштүг чоруктарын ажыглаарының эң кол чүүлү болза БУР-нуң ССРЭ-биле бүгү талалыг чоокшулажылыышкынынче угланыышкын болур дээрзин база катап онзалап демдеглеп турар. Ол угланыышкынны эш Т. Живковтуң баштаткан бистиң партия болгаш күрүне удуртулгавыс хажык чок чорудуп турар деп, С. Тодоров түңнелинде чугаалаан.

НАЙЫРАЛДЫГ ХАРЫЛЗААЛАР

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮСФР-ниң даштыкы херектер талазы-биле эвилел секретары М. Минчиниң интервьюзун Югославияның «Омладинске новине» солунунга парлап үндүрген. Бодунуң чоокта чаа ССРЭ-ге чораавының үезинде чугаалажып юрген югослав-совет харылзааларының айтырыгларынга ол доктаавган. М. Минчиниң чугаалааны болза: «ССРЭ чүгле делегейниң эң улуг ийи күрүнезиниң бирээзи боорга эвес, харын үр үениң хөй-хөй эрге-ажыктары Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы бистен негеп турар ужурунда, бистиң чуртувустуң Совет Эвилели-биле харылзааларын-га кезээде улуг кичээнгейни салып келген бис. Бистиң үр хуусаалыг ут-шинис чүл дээрге, бистиң чуртувус биле Совет Эвилелиниң аразынга эки найыралдыг харылзааларны болгаш деңг эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдери болур. Совет Эвилелинге маңг чоокта чаагы аян-чоруум бистиң чурттарывыстың төлээлекчилериниң аразынга политиктиг аралажылганы уламчылааны болуп турар».

Эрткен үениң дургузунда янзы-бүрү талаларга, ылаңгыя экономика кавызынга кады ажылдажылганы чедиишкиниг хөгжүлдези чедип алдынган деп, найыралдыг байдалга, ажыт-чажыт чок болган бот-бодун билчиринге белен болурунуң ёзузунга эргелектиг чугаалажыышкыннар үезинде айыткан бис дээрзин М. Минич демдеглээн.

ЮСФР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар кады чүүлдүгзүнүн көрген принциптерниң, хамыктың мурнунда хамаарышпас чоруту, тускай догуннаашкынны, деңг эргелерни болгаш иштики херектеринге холгаараашпазын удур-ледир хүндүлээшкинниң принциптериниң баазазынга чедиишкинниг хөгжүдүп турар. Ол принциптер дээди деңнелге ужуражылгаар үезинде хүлээп алдынган документилерде илереттинген.

Чиңгине секретарьның бижии

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепсекти дужурер талазы-биле комитеттиң ында ажыттынган часкы сессиязының хуралынга КНО-нуң чиңгине секретарының тускай төлээлекчизи чүве чугаалаан. Ол КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның чорудкан бижиин номчаан.

Ук бижикте чугаалап турары болза: комитеттиң чедиишкинниг ажылдаарынга ийи чугула чүүл идеги бериг турар. Ол дээрге, бирээде, бүдүрежилгени быжыглаарының болгаш айыыл чок чоруктуң база чепсекти дужурериниң чамдык айтырыгларының талазы-биле хемчеглерни айыткан документиниң хүлээп алганы, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чогумчалыг түңнелдериидир; ийиде, бактериологтуг (биологтуг) болгаш хоралаар чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрерин болгаш курлавырларын менчилээрин хоругдаар дугайында конвенцияның күштүг болуп эгелээни-дир. Чепсектиң тодаргай хевирлерин узуткаарын ында баш удур көрүп турар болганда, ол конвенция херек кырында чепсекти дужурериниң баштайгы боттуг хемчээ болуп турар.

Боттарының мурнунда салдынып турар чугула болгаш харысалгалыг сорулгаларны шиитпирлээринге чедиишкиннерни КНО-нуң чиңгине секретары Чепсекти дужурер талазы-биле комитеттиң кежигүннеринге күзээн.

АКШ-тың конгрезинде

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Конгрестиң баш удур чөпшээрежилгези чокка Анголага кандыг-даа америк шериг дузаламчызы көргүзерин хоругдап турар, даштыкы шериг дузаламчызының дугайында хоойзу төлевилелинге чаалганы төлээлекчилер палатазының делегей харылзааларының талазы-биле комиссиязы чүүлдүг деп көрген.

Анголада ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның бөлүглежиишкиннериин Каттышкан Штаттарның акшылаандырарын хоругдап турар шиитпирин сенат болгаш төлээлекчилер палатазы оон мурнунда хүлээп алганы билдингир болгай.

Комиссияның чүүлдүг деп көргени чагаалга улам-на делегем утказы болуп турар болгаш чүгле үймээчи бөлүглежиишкиннерни деткиириниге тодаргай түңнүг акша-хөреңгини бээр дугайында чагаалның херек кырында боттуг негелдезинге эвес, а харын черле Анголага кандыг-даа янзы америк дузаламчыны көргүзеринге база хамааржып турар.

Социализм чурттарының күш-ажылчы хүннери

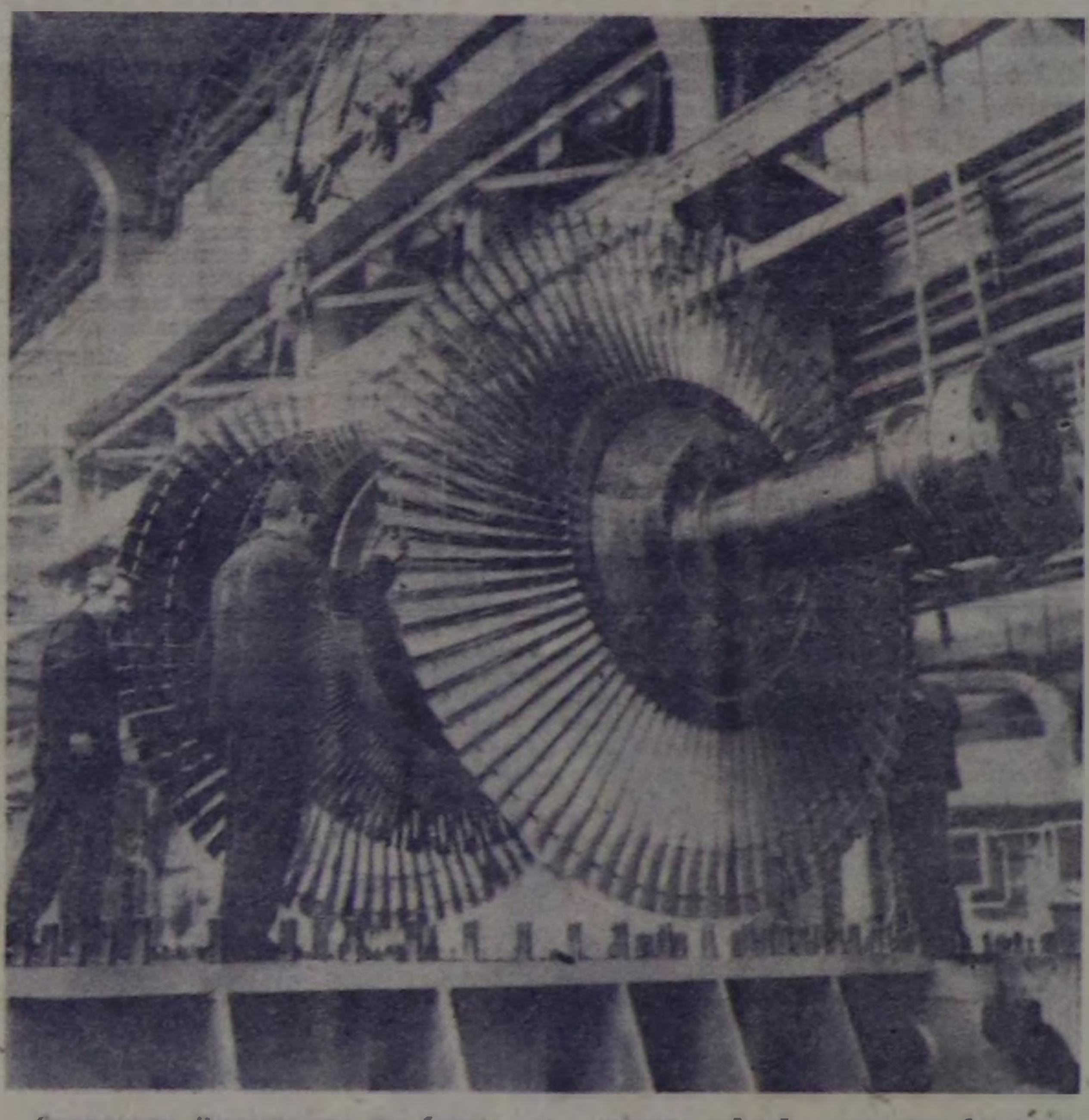

Социалистиг Чехословакия суг болгаш чылыг-даа күжү-биле ажылдаар электростанцияларынга тургузар турбиналар-биле бодун бүрүн хандырып турар. Турбиналарны ол-ла кылып үндүрүп турар черлер «Шкода», «ЧКД» каттыжыышкыннарының заводтарының маркалары Болгарияда, Польшада, ГДР-де, Кубада болгаш өске-даа хөй-хөй чурттарда билдингир. Совет Эвилели дыка хөй чылдарда чехословак энергия машиналарын садып ап келген.

ЧУРУКТА: Пльзенниң «Шкода» комбинадының цехинде холчеглиг турбинаның роторун эдтеп турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

МЕТРО ИЕШТЕРЕНГЕЙ АПАРГАН

ПРАГА. Эрткен чылын Праганың метрозу 64 миллион ажыг пассажирлерни сөөрткен, ол болза 1975 чылда найысылал транспортунуң сөөрткен бүгү пассажирлериниң 8,8 хуузу болуп турар.

Ам хүн бүрүзүнде метрополитенниң ачы-дузазын найысылалдың 180 муң чурттакчылары болгаш аалчылары ажыглап турар. Амгы үеде тудугжулар узуну 12 километр болгаш Праганың чугула районнарын тудуштурар үш чаа шугумну салып турар.

«БОКСБЕРГ» ТЕМПИЗИН УЛГАТТЫРЫП ТУРАР

БЕРЛИН. Котбус чанында «Боксберг» деп ГДР-де эң улуг чылыг күжү-биле ажылдаар электростанцияның тудугжуларының хөй муң кижилиг коллективи ГСЧП-ниң IX съездизин бедик күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурунга белеткенип турар. 210 муң киловатт күчүлүг 12-ги энергоблокту аңаа чоокта чаа хуусаа бетинде ажыглаалга кииргенг. Станцияның коллективи бодунуң ол чедиишкинин партияның болур деп турар съездизинге бараалгаткан.

УЛАН-БАТОРНУҢ АВТОСЕПТЕЛГЕ ЗАВОДУНДА

УЛАН-БАТОР. Улан-Баторнуң автосептелге заводу бүдүрүлге күчүзүн чыл бүрүде улгаттырып турар. Чылдың эгезин ажылчыннар шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглээн. Январьның планын олар дыка ажыр күүсеткен. Бүдүрүлгениң коллективи чартык чылдың бүдүрүлге онаалдазын июньуң 16-те—МАРП-ның XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнде, а чыл программазын — декабрьның 24-те—заводтуң он чыл оюнда күүседир деп шиитпирлээн.

КУБАНЫҢ ЧАЛГЫННАРЫ

ГАВАНА. Дүрген хөгжүп турар хамаатының ужар чүүлдү Кубада революцияның үре-түңнели деп дүрүм ёзугаар санап турар. Чалгыннарында «Кубана-де-авиасьон» деп бижиктиг мөңгүннелчек улуг самолеттар пассажирлерни болгаш чүъктерни республиканың янзы-бүрү районнарынга чедирип, Латин Американың болгаш Европаның өске чурттарынга ужудуушкуннарны кылып турар. Гаванаңы Прага, Берлин болгаш Мадрид-биле тудуштурган агаар шугумну ажылдап эгелээнден бээр алдан каш чылдар эрткен. Барбадос, Тринидад болгаш Тобаго, Ямайка, Гайана, Панама-биле агаар аргыжылгазы чоокта чаа ажыттынган. Гавана-Монреаль аразының доктаамал ужудуушкуннары чоокку үеде эгелээр.

(СЭТА).

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

РЕЙКЬЯВИК. Профэвилелдериниң Исландия федерациязы ажыл төлевирин бедидериниң болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидериниң дугайында негелделерин деткиири-биле бүгү-нити ажыл соксадыышкынын чарлаан. Исланд балыкчыларның ажыл соксадыышкынының соон дарый ийи хонук эртенде бүгү-нити ажыл соксадыышкыны эгелээн.

МАДРИД. Барселона муниципалитединиң сес муң ажыг ажылчыннары ажыл соксадыышкынын чарлаан. Олар ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажылдың байдалдарын экижидерин, а ол ышкаш чамдык таварылгаларда үргүлчүлелдиин 12—14 шак чедип турар ажыл хүнүн кызырарын негеп турар. Ажыл соксаткаңнар Барселонаның кудумчуларынга массалыг чыскаал кылган болгаш боттарының негелделерин тодараткан бижикти хоорайның эрге-чагыргаларынга хүлээдип берген.

Мадрид мөжүзүнүң 65 муң тудугжулары ажыл соксадыышкынын чарлаан. Ажыл соксадыышкынынга киришкени дээш шииттирген боттарының эштерин доп-дораан хостаарын, а ол ышкаш политиктиг сылдаглар-биле ажылдан үндүрген бүгү ажылчыннарны ажылынга катап киирерин олар негеп турар.

ТОКИО. 600 муң хире кижини каттыштырып турар башкыларның бүгү-япон профэвилелиниң (НИККИОСО) ТК-зының ээлчеглиг хуралы аңаа болуп эрткен.

Япон ажылчы чоннарның чаңчыл болган часкы ажыл соксадыышкынынга профэвилелиниң киржирин НИККИОСО-нуң удуртукчулары чугаалажып көрген.

Башкыларның эргелерин камгалаары дээш нити национал ажыл соксадыышкынын марттың ийиги чартыында эрттирерин, а часкы демиселдиң чорудулгазында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл соксадыышкынныг хөделиишкиннеринге апрельдиң ортаада киржирин башкыларның бүгү-япон профэвилелг планнап турар.

ПАРИЖ. Францияның ном үндүрер черлериниң болгаш типографияларының ажылдакчыларының хөделиишкиннериниң национал хүнүнге таваржыр 24 шактыг бүгү-нитиниң ажыл соксадыышкынын февраль 20-де эрттиреринче ном ажылдакчыларының француз федерациязы болгаш журналистерниң национал профэвилели кыйгырган.

• • •

Ажылдан үндүрер чорууларга удур, күш-ажыл кылыр эргелерин камгалаары дээш Францияның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының демисели үргүлчүлеп турар. Ажыл чөктелген судно тудугжуларының болгаш металлургтарның чыскаалы Сен-Назер хоорайга болган. Ажылдан массалыы-биле үндүрер чорукка удурланып, электрон үлетпүрүнүң Сомерде бүдүрүлгезиниң ажылчыннары болгаш Генестиң транспортчулары бүдүрүлгени оран-бажыңын ээлеп алган.

(СЭТА).

ДЕЛЕГАТТАРГА КОНЦЕРТКЕ КИРЖИРИ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарының мурнунга оюн көргүзер уран чүүл мастерлериниң аразында Совет Тываның төлээлери база бар. Олар болза күрүнениң ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң артистери — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Вера Норбу, Роля Зренчин, Валентина Монгуш, Анатолий Шаалы, Энгил-оол Монгуш, Анатолий Сержиң-оол олардыр.

Тываның уран чүүл төлээлери Россия Федерациязының автономнуг республикаларының болгаш областарының ниити ырынга киржир болгаш хөй националдарның төлээлери-биле кады партийжи съездиниң делегаттарынга аян тудар.

Бистиң артистеривис Москва хоорайда чеде берген болгаш уран чүүлдүң сураглыг мастерлериниң удуртулгазы-биле белеткелди эгелээн.

Ч. ИРГИТ.

МООЛ АА ЛЧЫЛАР

Тыва биле Моол Арат Республиканың аразында культурлуг харылзааларның планын ёзугаар Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның хөгжүм-шии театрының бөлүк ажылдакчылары бисте аалдап келген.

Хөгжүм-шии театрының хормейстери Довуу Насанбуян, балетмейстер Баатор Лховурай, МАР-ның алдарлыг артизи, композитор Элдэв Цэрэв олар республика найысылалында культура албан черлериниң, Тываның күрүнениң хөгжүм-шии театрының, күрүне филармониязының ажылы-биле танышкар.

Моол өңнүктер «Саян» ансамблиниң балет бөлүү-биле моол танцыны база тургузар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ДИСПУТ-КОНФЕРЕНЦИЯ

Чадааның № 1 ортумак школазында ада-иелерниң улусчу университединиң органызастааны дыңнакчы ада-иелерниң диспут-конференциязы болуп эрткен. Аның хүн айтырыгның кол темазы: «Берге кижизидилгелиг уруглар дугайы».

Чадаана эмнелгезинде акушерка С. Кара-Сал сөс алгаш, мынча дээн:

— Бистиң улуг Төрээн чуртувуста иелер эң-не культурлуг, амыдыралга, ажыл-ишке төлептиг, өзүп орар салгакчыларны кижизидеринге ынаныштыг кижилер. Чаш кижиниң кижи болуп өзүп келиринге чедир ооң кижизидилгези кайыын эгелээрил? Ол өг-бүлениң кол ээлери — ада-иениң төлептиг чуртталгазындан, мөзүлүүнден, ажыл-иштииниден хамааржыр. Бо дугайын совет медицина эртемин болгаш кижилерниң амыдыралы тодаргайы-биле бадыткап турар.

Ийиги, аданың амыдыралынга, ажыл-ишке мөзүлүг өзүп орар чаштарны төлептиг аажы-чаңга кижизидер, чаңчыктырар дээрзин тодаргай чижектерге айтып чугаалааш, амыдыралда шаптыктап турар төлеп чок, мөзү чок чоруктан ийи-чаңгыс уруглар хайгааралга алдынмайн турар фактыларга доктааган. Уругларны кижизидери, эки аажы-чаңныг, өөредилгелиг болдурары башкыларнан хамааржыр дээш урут-дарыының кижизидилгезин, өөредилгезин хайгааралта албас чамдык ада-иелерге хамаарыштыр шүгүмчүлелди кылган. Уругларның кижизидилгезинге шыв чемпенилгениң чугула ролюн Саяна Кыргысовна база чугаалаап.

Уруглар поликлиниказының эмчизи Э. Донгак сепалынга чамдык бичии уруглар ээзээн улгадып өзүп ора-ла, аажы-чаның өскерттип, өөредилгеге болгаш кудумчуга, өг-бүлезинге бодун ап чорууру аңгылар чоруур. Ынчангаш оларның ындыг байдалдарын доктаамал кичээнгейге алырының чугулазын демдеглээн. Уругларның аажы-чаның өскерлир чоруунуң уржуу аараанындан азы өг-бүлеге аморалдыг ийикпе, өске-даа төлеп чок өскерилгелерден хамаарылталыт. Ындыг чижектер район амыдыралында чок эвес.

Уруглар садының кижизидикчи башкызы Р. Ондар, райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчызы Д. Ужар-оол, хөй уруглуг ие М. Сат, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары М. Ондар, Чадаана хооркүүскомунуң даргазы Б. Сарыглар, амыдырал хандырылга комбинадында даарапыкчы А. Дигик, СЭКП райкомунуң ийиги секретары Т. Сарыглар, школада өөредилге эргелекчизи О. Бонуужап болгаш өскелерда диспут-конференцияга санал бергеннер.

Чаш урут кавайлыындан школага өөрени киргиже чедир (ясли-садикке турганындан) төлептиг кижизидилгени эртер ужурлуг. Школачыларның өөредилге-кижизидилгезин ада-иелер башкылар коллективи-биле доктаамал харылзаалыг тургаш, экижидери чугула дээрзин санал бергеннер айыткан.

Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче сагыш салбас, арагалаар, ажыктыг ажыл кылбас, өг-бүле амыдыралынга төлеп чок үүлгедиглер кылыр ийи-чаңгыс кижилерни коллективтен аде көөр, кол чүве — күш-ажылче хаара тудар, олар-биле ажылды күштелдирерин чугаалашкан.

Ада-иелерниң улусчу университединиң дыңнакчылары башкылар-биле доктаамал харылзаалыг, хуралдарга, диспуттарга, конференцияларга санал-оналын берип турар, уругларының өөредилге-кижизидилгези эң дээре ада-иелерге университетти дооскан дээш улусчу университеттерниң удуртур талазы-биле Бүгү-российжиниң хөй-нитти чөвүлелиниң шынзылгаларын тывыскан.

М. СЕВЕН.

АСТРАХАНЬ. Чырыдышкын ажылдакчыларының Бажыңының «Дамыракчыгаш» дээр танцы ансамбли—аныяк коллектив. Ооң киржикчилери база аныяктар. Ынчалза-даа оларның сценага ойнаар мергежилин бот-тывынгыр кижилерден артык болгаш чоңга дыка солун боор турар. Чоокта чаа ол ансамбльге улусчу деп хүндүлүг атты тывыскан.

ЧУРУКТА: ээлчегниг белеткел.

В. ТАРУСОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Чаа олимпиадалар мурнунда

— Инсбрукка болган олимпийжи оюннар бедик деңнелге, чидиг спортчу демиселге эрткен деп санаар мен — деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле интервьюзунга Бүгү-делегейниң олимпий комитединиң президентизи Лорд Майкл Килланин чугаалаан. — Олимпийжи суурдан эгелээш, парлалга төвүнүң бажыңнарынга чедир олимпиаданың бүгү дериглгезин көрдүм. Оюннарның организакчылары бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерни кылган. Миллион-миллион телекөрүкчүлер спорттуң кышкы хевирлериниң улуг байырлалын сонуургал-биле көрген.

— Совет спортчуларының ойнаан түңнелдерин канчаар үнелээр силер?

— ССРЭ-ниң командазының чедиишкиннерин кижи бүрүзү билир. Түңнелдер магадачыг.

— Олимпий оюннарының бүдүүзүнде Бүгү-делегейниң олимпий комитединиң сессиязынга 1980 чылда Москвага болур олимпиаданың оргкомитединиң илеткелин дыңнаан.

— «Москваның илеткелин»-шаанда киирген, бистер пуптувус ону улуг кичээнгей-биле өөрени көрдүвүс. ССРЭ-ниң найысылалында чоруп турар улуг белеткел ажылдары-биле комитеттиң кежигүннери танышкан, чүүлдүтзүнген. Бо чылын Москвага барып, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, 1980 чылдың Олимпиадазының оргкомитединиң даргазы И. Новиков, ССРЭ-ниң Олимпий комитединиң даргазы С. Павлов, Бүгү-делегейниң олимпий комитединиң күүскомунуң кежигүнү, оюннарның оргкомитединиң даргазының оралакчызы В. Смирнов олар-биле ужуражыр күзелдиг мен.

Сессияга «Монреальдың илеткелин» киирген. Бо темага хамаарыштыр хөй чүве чугааланган. Олимпиада хуусаазында эгелээр, ынчалза-даа ол хүнге чедир кылыр ажыл амдаа хөй.

— Ам он чылдар бурунгаар турганы-биле деңнээрге, спортчу тудуглар, дериглерниң өртек-үнези улгаткан. Бүгү-делегей федерациязы стадионнар, бассейннер, залдарга хамаарыштыр улуг негелделер кылбайн турар бе?

— Ол ковчуг нарын айтырыг. Комитет олимпиадаларның өртээ улгадып турарын кичээнгейге ап, оюннар организакчызы — хоорайларның чарыгдалын эвээжедир дээш кызыдып турар.

— Олимпий оюннарынга судьялар айтырыынга хамаарыштыр чүнү бодап турар силер?

— Инсбрукка болган маргылдааларга арбитрлерниң шиитпирлери шуптузу шын болгаш чептиг болган. Олимпийжи чемпион бүрүзү бодунуң адынга төлептиг. Спортчу стартарга күженишкинниг белеткенгенинден чедиишкиннер хамааржыр.

— Инсбрукка болган олимпиаданы парлалгага калбаа-биле чырыткан. Бодуңар журналист чораан болгай силер, олимпийжи оюннар үезинде журналистерниң ажылын канчаар үнелээр силер?

— Янзы-бүрү чурттарның парлалгазы олимпиаданы чырыдып турганы бөгүн эвес деп санаар мен.

— Кышкы олимпиадаларның келир үези кандыг болур ул?

— Кышкы олимпиадаларның келир үези ам-даа солун болуурунга бүзүреп, спорттуң сонуургакчыларын хомудатпас боор деп бодаар мен.

(СЭТА-ның тускай корр.).

Инсбрук.

ДӨРТ КИЖИ ШАҢНАЛ ЧЕТКЕН

Ульяновск хоорайга «Трудовые резервы» эки тура спорт-ниитилелиниң бирги чери дээш хостуг хүреш маргылдаазынга бистиң республиканың профтехучилищелериниң мөгелери киржип чораан чоокта чаа ээп келген. Бо улуг маргылдаага РСФСР-ниң он алты хоорайының 130 шилилдек мөгези хүрешкен.

Эң чиик деңнелге 16 мөге хүрешкен. Аңаа Кызылдың № 4 профтехучилищезиниң сургуулу Александр Доржу аваангыр, кашпагай хүрешкеш, ийиги шаңналга четкен. Ооң эжи Шагдыр Хүлер-оол үшкү черни ээлээн.

56 килограмм чедир мөгелерниң хүрежи солун болган. Бистиң команданың кежигүнү, № 2 кедээ профтехучилищениң сургуулу Александр Чоодү дөрткү салыгда Красноярск хоорайның мөгезинге сан талазы-биле аштырган. Бир эвес Александр бирги черни алыр дээр болза, чүгле арыг тиилелгелер херек. Ынчангаш бүгү арга, мергежилин үндүрүп тургаш, ийи мөгени арыг октаан. Ынчангаш чемпион атка төлептиг болган. Бо-ла деңнелге Кызылдың № 1 кедээ профтехучилищезиниң сургуулу Леонид Хөвенмей үшкү черни ээлээн.

Бистиң республиканың шаңналдыг черни алган дөрт мөгези «Трудовые резервы» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң бирги чери дээш Башкир АССР-ниң Ишимбай хоорайга болур түңнел маргылдаазынга киржир эргени алган.

М. ОЮН,

команданың тренери, ССРЭ-ниң спорт мастери.

ХААК КРОЗУ

Чадаана хоорайга хаакка маңнаарының талазы-биле профэвилел—комсомол крозу болуп эрткен. Аңаа районнуң сес шилиндек командазы киришкен.

Эр улустан 10 километрге маңнаарынга Чадааның № 1 школазының төлээзи Михаил Монгуш бирги черни алган. Оолдардан 5 километрниң чарыжынга «Искра» колхозтан келген Владимир Куулар тиилээн.

Херээженнерден 5 километрге маңнаарынга «Чыраа-Бажы» совхозтуң спортчузу Раиса Монгуш, уруглардан 3 километрге Чадааның № 2 школазының өөреникчизи Люба Ярош тиилээн.

Херээженнерниң 3х3 километрге эстафетазынга «Большевик» совхозтуң хаакчылары бирги черни алган. Ийиги черни Чадааның № 2 школазының, үшкүзүн—«Искра» колхозтуң командалары ээлээн.

Эр улустуң 3х5 километрге эстафетазынга Чадааның № 1 школазының төлээлери эки маңнаааш, бирги черни ээлээн. «Искра» колхозтуң, Чадааның № 8 школазының хаакчылары ийиги, үшкү черлерни алган.

Маргылдааның түңнелинде команда талазы-биле бирги черни Чадааның № 1 школазы алгаш, шилчиир кубок, бирги черге диплому-биле шаңнаткан. Ийиги черни искрачылар, үшкү черни «Чыраа-Бажы» совхозтуң командалары алган.

Хууда бирги черни алган спортчуларга тураскаалдыг белектерни, мактаалдыг бижиктерни тывыскан.

Д. МОНГУШ,

районнуң спорт комитединиң даргазы.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур

ЧАСПАС АДЫГЖЫЛАР

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерииниң 58 чыл оюнга турасказткан биче калибрлиг винтовка-биле боодалга маргылдаазы Кызылга болуп эрткен. ДОСААФ-тың хоорай комитединиң бирги чери дээш маргылдаага үлетпүр бүдүрүлге болгаш албан организация черлериниң 47 командазы киришкен.

Эң эки түңнелдерни Тываның геология-шинчилел экспедициязының шилиндек командазы чедип алган. Олар 300 санны боолаар тургаш, 284-тү аткан. Команданың адыгжылары П. Зограф, Н. Вагина, В. Вареник боодалгага мергежилин көргүскен. Ынчангаш геологтар бирги черни ээлээн.

Республиканың болгаш хоорайның чемпиону Тываның электри четкилериниң адыгжылары 283 санны аткаш, ийиги шаңналдыг черни алган. ДОСААФ обкомунуң командазы үшкү черни ээлээн.

Маргылдаага хууда бирги чер дээш 141 кижи киришкен. Дөрт хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде аэропорттуң төлээзи В. Абакумов эң эки көргүзүглүг болган. Чүс санны адар тургаш, 99-ту ол боолааш, бирги черни алган. Башкы институдунуң спортчузу А. Денисов ийиги, ДОСААФ обкомунуң төлээзи С. Поломошнов үшкү черни ээлээн.

Маргылдааның түңнелинде 20 хире кижи боодалга талазы-биле II, III разрядтың нормаларын күүсеткен.

Бирги, ийиги, үшкү черлерни алган командаларга ДОСААФ хооркомунуң дипломнарын, а адыгжыларга мактаалга бижиктерин, херек демдектерин тывыскан.

А. ЕФИМОВ,

ДОСААФ Кызыл хооркомунуң даргазы.

ТИИЛЕЛГЕ БОЛГАШ ХАЙЫМ

ОТТАВА. (СЭТА). ЦСКА-ның аныяк хоккейстер командазы Канадада маргылдааларда киржип чоруп турар. Саскатун хоорайга «Саскатун Блэйзерс» командазы-биле ойнааш, 5:4 санга удуп алган. Тандербэй хоорайның аныяктарының шилиндек командазы-биле ойнааш, 5:5 санныг болуп хайымнашкан.

ТАДЖИК ССР. Вахш шынаазында бо хүннерде аяс-каан, чылыг хүннер боол турар. Калининабад хоорайның чоогунда суг хөөлбээнде республиканың хемечилериниң байдарка болгаш каноэ-биле белеткели эгелээн. Олар ССРЭ-ниң кубогу дээш маргылдаага белеткенип турары ол-дур.

ЧУРУКТА: хемечилерниң белеткенип турары. Мурнуу талазында—ССРЭ-ниң спорт мастери Виктор Гикалов.

В. СТЕЧЕНЦЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Мячилиг хоккейге чурттуң чемпионадының ээлчегниг оюннары февраль 18-те болган. Ооң түңнелдери мынчаар дөозуяган: «Кузбасс» (Кемерово)—«Локомотив» (Иркутск)—4:3, «Енисей» (Красноярск)—СКА (Хабаровск)—2:5, «Волга» (Ульяновск)—«Динамо» (Алма-Ата)—5:1, «Уральский трубник» (Первоуральск)—«Динамо» (Москва)—2:7, «Вымпел» (Калининград)—«Североникель» (Мончегорск)—2:2, «Старт» (Горький)—«Зоркий» (Красногорск)—2:5.

(СЭТА).

„Спортлото" тиражы

Февраль 18-те болган «Спортлото» болгаш «Спортлото-2»-ниң чедиги тиражының түңнелдери:

«СПОРТЛОТО»: 30, 10, 39, 38, 8, 6.

«СПОРТЛОТО-2» 49, 47, 37, 4, 28, 10.

(СЭТА).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Бойдус-биле таныжыып тур бис».
9.15—«Орус чугаа».
9.05—«Салым-чолуяустуң хоорайы». Документалдыг фильм. Өңнүг.
9.20—Киножурнал.
9.30— Мультфильм.
9.45—«Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууларның клазы. Өңнүг.
10.15—«Хөглүг старттар». Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Съездиден съезд чедир. Россия Федерациязы». Өңнүг.
13.10—ССРЭ-ниң ЭА корреспондент кежигүнү В. Г. Афанасьев телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылаар.
13.40—Хөй серийлыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Строгоновтар». 8-ки серия. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

14.50—«Муслима». Уран-чечен телефильм.
15.35—Мультфильм.

МОСКВАДАН

15.50—«Чедээш» телепрограмманың делегей фестивалының киржикчилериниң концерти. Өңнүг.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Малышок». Уругларга дамчыдылга.
17.50—Мультфильм.

МОСКВАДАН

18.00—«Съездиден съезд чедир. Россия Федерациязы».
20.00—Медээлер.
20.15—Хөй серийлыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Строгоновтар». 8-ки серия.

КЫЗЫЛДАН

21.25—Теленедээлер.
21.35—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур». Дамчыдылга.
22.05—«Чыл болгаш бир хүн». Документалдыг фильм.
22.15—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
22.30—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.
22.45—Чарлалдар.
22.50—Кыска фильм.

МОСКВАДАН

23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.45—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Химик». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

АРАГАЧЫЛАРГА ӨРШЭЭЛ БЕРБЕС

Бистиң чуртувуста кижилерниң амыдыралы улам экижип, кижилерниң хостуг үезинде дыштаныш алырынга эки байдалдар тургустунуп, хостуг үени канчаар чөп ажыглап болурунуң талазы-биле арга-сүме-даа ковүдеп, чоннуң материалдыг байдалы улам экижээн. Коммунизм тургузукчузунуң мораль талазы-биле кодекизинде көрдүнген совет кижилерниң принциптери амыдыралда бөттанып турар.

Ындыг турбуже ийи-чаңгыс кижилерниң угаан-бодалында багай чаңчылдар, хоралыг үүлгедиглер ам-даа артпышаан. Аңаа хамааржыр кол чүүлдерниң бирээзинге арагалаашкын, арагага хандыкшыыр чорук база кирер. Арагалаашкын амыдыралдың бүгү талазынга шаптыктап турар: кижиниң күш-ажылдан, хөй-ниитичи чоруктан хоорун, кижиниң кадыкшылын үреп, уруглар кижизидеринге хоралыг чорукту чедирип, харын-даа өг-бүлени үреп турар.

Бүгү делегейниң кадык камгалалының санап үндүргенин ёзугаар алырга, алкоголизмден болгаш аңаа хамаарышкан янзы-бүрү аарыгдан өлген кижилерниң саны чүрек-дамыр болгаш рак, өске-даа ыжык аарыгларындан өлген улустуң соонда, үш дугаар черде туруп турар.

Арагалаар чорук чаа төрүттүнер чаш уругларга хоралыг салдарлыг. Совет эртемден В. Гальпериниң санааны-биле алырга, угааны четпес уруглрының 57 хуузу ада-иези ийикпе оларның бирээзи араганы хөйнү ижер турган өг-бүлелерден төрүттүнген. Арагалаар чорук өг-бүлени үрээр, ооң буступ дүжеринге чедирер.

Алкоголизм өг-бүлеге, күрүнеге, ниитилелге улуг хораны чедирип турары билдингир. Арагалаашкындан кижилер хөй-хөй ажыл-шагын чидирип, харын-даа бүдүрүлге ажылагый черлери ниити дең-деңки байдалдыг ажыл-чорудулгазын чидирип турар.

1975 чылда чүгле Кызыл хоорайның үлетпүр болгаш тудуг организацияларынга ажылчыннарның ажыл шагы үскениинден 15 мун кижи-хүн чидирипт болган. Эң ылангыя тууйбу заводунуң, тудуг кезектери заводунуң болгаш септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннары дыка хөй ажыл шагын үскен.

Арагалаашкындан ажылдың бүдүрүкчүлүүү база кудулаар. Дүүн ээрик турган кижи бөгүн ажылга келгеш, элээр турган кижи ышкаш долу күжү-биле ажылдап шыдавас, ажылдаар шинээн каш катап чидирипкен, сагыш-сеткили үндарггай, бажы аарыыр, дери төктүр, хол-буду сирилээш, угааны кошкак ажылдаар.

Арагалаашкын черле ынчаш бүгү-ле кем-херектерниң үнер дөзү боор турар. Арагачы кижилер арага тып ижер дээш кем-херектиг база үүлгедип турар. Чижээ, Владимир Муравский дээрзи «чоок эштери»-биле арага тып ижер дээш садыг баазазының бир складындан сонга дамчыштыр арага оорлааннар. Сөөлгү чылдарда бистиң республикада кем-херек үүлгедир чоруктуң 60 хуузу арагалаашкынның уржугаанындан боор турар.

Ээрик чораш, кем-херек үүлгедир чоруктуң кеземчезин совет хоойлу улгаттырбышаан, чамдык кижилер араганы өжегерээн, боттарының «ак сеткили»-биле харын-даа бодунуң арын-нүүрүн, арыг сеткилин дуй базып, «дизимненип» алыр дээш ижип турарын база-ла өөрениш көрүп турар.

Арын-нүүрүн ышкынышкан, черлик аңзыг бергeн хамааты В. Григорьев дээрзи бодунуң кады чурттап чораан эжин, уругларының иезин бастырып оралдашкан. Харын-даа эки чалан боор, ооң ол оралдажыышкынындан чүү-даа бүтпээн. Сөөлүнде барып, ол арын-нүүрүн ышкынган кижи араганы бодунуң угаанын алзаарадып алыр дээш өжегерээн хөй-хөйү-биле ижип турганы билдинген. Ынчангаш ооң ээнрип алгаш, кем-херек үүлгедир дээн оралдажыышкынын суд өөренип көргеш, ооң бурузу улам улуг деп түңнелге келген. Ынчангаш арагалаашкынның хоралыг уржуктарынга удур бүгү талалыг дээштиг хемчеглерни алыры хамааты бүрүзүнүң чүгаалгези. Бистиң аравыска ындыг арагачылар турбас ужурлуг.

П. БАШЕВ,

юрист.

АГААР

Бөгүн республикага онза өскерлиишкин чок, чамдык черлерге быскан хар чаар агаар болур. Агаарның температуразы — дүне черлерге 7—12, артканнарынга — 19—24 градус соор.

Кызыл хоорайга бөгүн бүдүүтаар, өскерилге чок агаар болур. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Соокттуң температуразы 20—22 градус.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даң хаалазындан кежээки хаалага чедир» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хуулгаазын шынчы сөс» 9.45, 11.15, «Дайын болгаш тайбың» (2 сериязы) 15.00, 17.00, «Таныказы оглу» 12.45, 19.00, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыындызы 10.00, «Ону эртпээн бис» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «042 кайдал?» 15.00, «Рустам дугайында тоолчургу чугаа» (2 сериязы) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, хоочу ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база сөсет тургузуг килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 636.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00453.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 43 (10028) | 1976 чылдың февраль 21, суббота | 1925 чылдан үндүрүлгентинген | Өртээ 2 кеп.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин январьның төнчүзүнде чедиишкинниг күүседиикен.

Даг-дүгү саваалаар цехтиң саваалакчылары база бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Саваалакчы — машинист Зоя Тыртый-оол эки ажылдавышаан, машинистиң мергежилинге аныяктарны өөредип турар.

ЧУРУКТА: Зоя Тыртый-оол өөреникчизи-биле кады.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1976 чылдың февраль 20-де Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму болган.

Пленум Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң отчёдун чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле Пленумга илеткелди СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев кылган.

Пленум Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге Төп Комитеттиң отчёдун бир үн-биле бадылаан.

Пленум ол ышкаш СЭКП-ниң XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп илеткелдиң төлевилелин база чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин кылган.

Пленум «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди бир үн-биле бадылаан.

СЭКП ТК-ның Пленуму бодунуң ажылын оон-биле дооскан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге СЭКП ТК-ның отчёдунуң дугайында

СЭКП ТК-ның 1976 чылдың февраль 20-де болган Пленумунуң

ДОКТААЛЫ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге СЭКП ТК-ның отчёдун бадылаар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге „1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары" деп илеткел дугайында

СЭКП ТК-ның 1976 чылдың февраль 20-де болган Пленумунуң

ДОКТААЛЫ

СЭКП-ниң XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди бадылаар.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязында

1976 чылдың февраль 20-де СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының хуралы болган, аңаа Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге комиссияның отчёт илеткелин бадылаан.

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ ШИИТПИРЛЭЭР

СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумунга партияның XVI область конференциязының түңнелдери болгаш хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП хооркомунуң бирги секретары В. Б. ДОБРОМЫСЛОВ кылган. Ол талазы-биле № 16 механизация эргелелинде партия организациязының секретары Е. А. ДАНИЛЮК, Каа-Хем разрезтиң экскаваторщиги Н. М. ДРЕСВЯННИКОВ, Кызыл хооркүүскомунуң даргазының оралакчызы Е. Д. УДУРАКИНА, тууйбу заводунуң директору В. Е. ВОРОШИН, ВЛКСМ хооркомунуң бирги секретары Б. Д. БАЙЫР-ООЛ, «Тудуг кезектери» комбинаттың директору К. С. ЧАЩУХИН, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальниги А. К. ИРГИТ олар санал берген. Пленумнуң ажылынга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИН киришкен болгаш чүве чугаалаан.

Каш-ла хонгаш партияның XXV съездизи бодунуң ажылын эгелээр. Чурттуң амыдыралында ол улуг болуушкунга бүгү талалыг белеткел чорупп турар. Кызылдың ажылчы чоннары съездини политиктиг күш-ажылчы, улуг кодурлуушкун-биле уткуп турар. Бүдүрүлге коллективтеринде күш-ажылдың шынар көргүзүглерин экииндериниче угланган курлавырларны дилеп тывар, ажыглаар талазы-биле улуг ажылдар калбарган.

Кызылчылар Бүгү-россия социалистиг чарыжынга эрткен чылда болгаш тоску беш чылда ниитизи-биле чедиишкинниг ажылдааны дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Илеткелчи болгаш санал берген эштер улам эки ажылдаарын ук тук хүлээндирип турар дээрзин онзалап демдеглээн.

Январь 16-17-де болган XVI область конференциязы партия организациязының ажылын бүгү тала-биле ханы анализтээн. Аңаа республиканың болгаш хоорайның парторганизациязының политиктиг, организастыг ажылында четпестерни база илереткен. Оон-биле черчелештир конференция оңгу беш чыл планын чедиишкинниг күүседириниче, ол талазы-биле алыр хемчеглерже партия организациязын углаан.

Хоорайның партия организациязы ажыл-агыйы тургузуушкунунуң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээр дээш организастыг, масса-политиктиг улуг ажылды чорудуп турар. Оон түңнелинде эрткен чылдың болгаш беш чылдың планын үлетпүр, транспорт болгаш өске-даа адырлар хуусаа бетинде күүсеткен. Съездиниң чылы болур бо чылдың баштайгы айының түңнели база алзыр оорунчуг. Үлетпүр январьда сайгарылга планын 104,8 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 324 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың январьында ол 14,9 хуу болган.

Ол бүгү съездиге турасказткан социалистиг чарыштың үре-түңнели. Чарыштың эгелекчилери — тус-тус ажылчыннар, бригадалар, участоктар, цехтер, бүдүрүлгелер бо хүннерде шалыпчы ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Чижээ, Каа-Хем разрези бо чылын 40 муң тонна хөмүр-дашты, оон 10 муң тонназын съезд ажыттынарынга чедир пландан ажыр казып тывары хүлээнген. Дагжылар сөзүн ээлеп, февраль 19-ка чедир 25 муң тонна хөмүр-дашты пландан ажыр каскан.

Разрезтиң коммунистери чедиишкинге оожургаваан. Ажылды экииндериниң курлавырларын ажыглаарыныче кичээнгей салып турарын эш Дресвянников пленумга чугаалаан. Ээлчег иштиниң аңаа туруушкуну ээлчеглериниң дең-деңни ажылдаары, камналга чуруму ышкаш айтырыгларже партия организациязы кичээнгейин мооңгалов.

Шыырактыг болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылында көргүзүглерин улам экижидери чугула. Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлге коллективтери, тудуг организациялары хожудап турар. Хоорайның 24 бүдүрүлгезиниң дөрт (тууйбу заводу, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкыны, «Тудуг кезектери» комбинат, телдиктиг хандырылга станциязы) сайгарылга планын үскен. Нииты продукция бүдүрериниң планын 6 коллектив күүсетпээн. 7 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан.

Тууйбу заводу январьда эрткен чылдың ол үезиндеги деңнелден 41,3 хуу эвээш продукция бүдүрген. Оон кол чылдагааны — кышка багай белеткенгенинде. Дериг-херекселдер үрелгениивлеп, чылыдылга системазы доңганындан технологтуг буе-биле хандырылга баксыраанындан завод ам-даа хожудап турар. А заводтуң партия организациязы (секретары эш Турманова) кышка белеткелди контрольга алган.

Матерhan-техниктиг хандырылгада алзое бергедээшкиннер бар. Ыяңгыя демир-орук станцияларындан келген чүъкту сөөртүрүнге автотранспорт күш четпейн турар. Ынчалза-даа хожудаашкыннарның кол чылдагааны организакчы ажылдың кошкаанында деп пленум демдеглээн. «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынының бүдүрүлге шелүп күш-ажылды шуушкак арга-биле чорударынга таарыштыр хуваган. Бедик бүдүрүкчүлүг ол арганы ажыглаваан, кодээ ажыл-агыйы техниказын тус-тустап септеп турар. Хоорайның тудугжулары ам-даа эки шуудаваан турар. Оларның тодаргай планнары ам-даа чок, хөй-хөй бригадалар ооа туруушкунга таваржып турар. Күш-ажылды механизастааны аажок кошкак. Тудуг техниказын долу күчү-биле ажыглаарынче партия организациялары кичээнгейи салыры чугула дээрзин эш Данилюк саналынга онзалап демдеглээни таварылга эвес.

Коллективтерге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын, кадрларны кижизидерин, масса-политиктиг ажылдың күштелдирерин партия организациялары чедип алыр ужурлуг деп пленум айыткан. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң материалдары, ТК-ның XXV съездиге төлевилели. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаал ышкаш чугула документилерни ажылчы чонга ханызы-биле таныштырарын организастап турар. Оон түңнелинде дыка хөй ажылчыннар бедиткен хүлээлгени ап, чаагай эгелээшкиннерни кылып турар.

Идейлиг бүзүрелдиг чорукка кижизидиилгени партия организациялары ажылдың төвүнге тургузар ужурлуг. Коллективлериниң нииты туску болгаш политиктиг өөредилгезиниче кичээнгейин суларатван организацияларны пленум айыткан. № 12 автобаазада, № 3 АТБ-де, хоорайның амыдырал хандырылга комбинадында, септелге тудуг эргелелинде байдал ындыг-ла эки эвес.

Кызылды үлегерлиг хоорай болдурарының аргалары бар. Ынчалза-даа хой-шиитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар эвээш эвес. Ол бүгүнү болдурбазының боттуг хемчеглерин алыры аңаа партия организацияларының, коммунистерниң идепкейлиг бедидери чугула.

Партияның XVI область конференциязы партийжи иштики ажылды улам сайзырангайжыларының сорулгаларын салган. Бо талазы-биле четпестер хоорайда бар. Сөөлгү үеде септелге-тудуг эргелелиниң, автосептелге заводунуң, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, № 3 АТБ-ниң партия организациялары чаңгыс-даа кижини партияга хүлээп албаан. Чамдык черлерде партия хуралдары үстүп турар. Оларны эки белеткээриниче кичээнгей кошкак. Шиитпирлер күүседиин организастаарынче, ону контрольга алырынче сагыш салыры чугула.

Хоорайның бо чылгы пландары кужениышкиннииг, ынчалза-даа боттуг. Ынчангаш даандырган ажыл-херек дээш коммунистерниң харысаалгазын бедидери чугула.

Пленумга эш Ширшин чүве чугаалааш, капитал тудугнуң, транспорттуң ажылын холгаап, ажылды башкарарының арга-методтарын сайзырангайжыдарынче четкүүрү чугула дээрзин айыткан. Чылыг дамчыдылгазының шугумун тургузарының, ынчаар Кызылды үлегерлиг хоорай болдурарының комплекстиг хемчеглерин алырының айтырыынга эш Ширшин доктааган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

М. СМИРНОВА.

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ!

Үлетпүрнүң, транспорттуң, харылзааның, чонга ачы-дуза чедирер черлерниң ажылдакчыларынга республиканың хүндүлүг аттарын тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсыры болза:

Даг-руда болбаазырадырының талазы-биле ачы-хавыязы дээш

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ДАГЖЫЗЫ АТТЫ:

Николай Дмитриевич АНДРИАНОВКА — «Каа-Хем» разрезтиң экскаватор машинизи.

Доржу Кужугетович ЭДИСКИГЕ — «Тыва даг-дүгү» комбинадының даг-дүгү рудниигиниң шурф өрүмнекчизи.

ТЫВА АССР-НИҢ ТРАНСПОРТУНУҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ АТТЫ:

Владимир Александрович ВАСИЛЬЕВКЕ — Тыва авиабүдүрүлгениң бөлүк командириниң оралакчызы.

Василий Гордеевич ДЕМИНГЕ — Тыва транспорт эргелелиниң Кызылда пассажир автобүдүрүлгезиниң даргазы.

Владимир Лаврентьевич КОНОВАЛОВКА — Тываның транспорт эргелелиниң Минусинск автобүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Николай Васильевич НУГИСКЕ — Енисейниң хем пароходствозунуң Кызылда пассажир район эргелелиниң капитан-механиги.

Геннадий Григорьевич РУСАНОВКА — Тываның транспорт эргелелиниң Хову-Аксыда автобүдүрүлгезиниң начальниги.

ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЧЫ-ХАВЫЯЗЫ ДЭЭШ

ТЫВА АССР-НИҢ ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ АТТЫ:

Владимир Тихонович ВАСЮКОВКА — Тыва АССР-ниң харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң Сарыг-Сеп белдириниң начальниинге.

Яков Поликарпович ГОДИЕВКЕ — Тыва АССР-ниң харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң радио-телевидение дамчыдар төвүнүң «Орбита» станциязының электромонтеру.

Валентина Яковлевна КИРИЧЕВАГА — харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң Кызыл хоорайда белдириниң харылзаа салбырының начальниги.

Садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле ачы-хавыязы дээш

ТЫВА АССР-НИҢ САДЫГНЫҢ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ АТТЫ:

Прасковья Ивановна АБРАМОВАГА — Ак-Довуракта ОРС-туң № 4 столоваязының повары.

Валентина Егоровна ПРОКУШЕВАГА — Кызылдың аъш-чем садыының садыгжызы.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле ачы-хавыязы дээш

ТЫВА АССР-НИҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ АТТЫ:

Алексей Иванович КОСТЕНКОВКА — Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң Бии-Хем районда амыдырал хандырылга комбинадының директору.

Мария Шактаровна СУВАН-ООЛГА — Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 18.

Республиканың бөлүк тудугжуларынга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Яков Езутуевич БАЗЫРГА — Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң тудугжулар бригадазының бригадири.

Владимир Александрович БЕКАСОВКА — «Тыва суг тудуг» трестиң 2-ги КМК-зының экскаваторщиги.

Лидия Терентьевна МАЗИНАГА — «Тыва тудуг» трестиң 48-ки ТЭ-зиниң штукатур-малярлар бригадазының бригадири.

Кыргыс-оол Дапчанович МОНГУШКА — «Тыва септелге тудуг» трестиң Өвүрде СТУ-зунуң тудугжуларының комплекстиг бригадазының бригадири.

Сүүр-оол Дуктуг-оолович ХОВАЛЫГГА — «Тыва кодээ тудуг» трестиң Чөөн-Хемчик районда 463 КМК-зының бызаачылар бригадазының бригадири.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 18.

Үлетпүрнүң, транспорттуң, харылзааның, чонга ачы-дуза чедирер черлерниң мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тоску беш чылда социалистиг чарышка бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаарлар болза:

Александр Николаевич АНАНЬИН — респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының директору.

Анатолий Долапович БОЛАТ — Тыва транспорт эргелелиниң Хову-Аксыда автобүдүрүлге чолаачызы.

Василий Андреевич ВАСИЛЬЕВ — Тыва авиабүдүрүлгезиниң харылзаа албанының начальниги.

Сагид Хисматович ГАЙДУЛИН — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаар фабриказының улуг мастери.

Людмила Владимировна ГУРКОВА — «Росторгодежда» баазазының эргелекчизи.

Валентина Ивановна ДЕРЯГИНА — «Ростекстильторг»-туң Кызылда баазазының эргелекчизиниң оралакчызы.

Каадыр-оол Оржупашевич ДОНГАК — «Тыва кобальт» комбинадының гидрометаллургия цехиниң улуг дээрбечизи.

Роман Николаевич ЖДАНОВ — Тыва транспорт эргелелиниң Минусинскиде автобүдүрүлгезиниң начальниги.

Михаил Егорович КОМЛЕВ — Тыва транспорт эргелелиниң № 1 автобүдүрүлгезиниң бүдүрүлге начальниги.

Георгий Михайлович КИРИЛЛОВ — Енисей пароходствозунуң Кызылда пассажирлер район эргелелиниң «Заря-22» теплоходунуң капитан-механиги.

Владимир Герасимович КОГАНКОВ — Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги.

Леонид Дмитриевич КОЗЛОВ — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү рудниигиниң экскаватор машинизи.

Григорий Николаевич КОРЗУН — Каа-Хем разрезиниң электри слесары.

Василий Николаевич КУЗЬМИН — «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының Кызыл-Мажалыкта тууйбу заводунуң кол механиги.

Надежда Степановна МАКАРОВА — Кызылдың даараныылга фабриказының мастери.

Софья Тимофеевна МАКАРЮК — СЭКП обкомунуң чиик аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг килдизиниң инструктору.

Домна Федоровна МОРОЗОВА — Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге-техниктиг килдизиниң начальниги.

Александр Андреевич НАЧИН — Тыва авиабүдүрүлгезиниң МИ-1 вертолёдунуң ужукчузу.

Михаил Григорьевич НЕМАЛЬЦЕВ — Тыва АССР-ниң Чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы министерствозунуң «Тыва коммунэнергозунуң» механиктиг мастерскаязының электри слесары.

Степан Коккеевич ОЛЗЕЙ — Тыва АССР-ниң харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң Кызыл хоорай салбырының почтальону.

Павел Сидорович ОРЛОВСКИЙ — Тыва АССР-ниң чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы эргелелиниң бот-орукта-чарылгалыг участогунуң начальниги.

Долчун Лопсан-Шыыраповна ОНДАР — курсадыг болгаш херекленикчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

Василий Николаевич ПАВЛОВ — Тыва АССР-ниң Чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы министерствозунуң «Тыва коммунэнергозунуң» Кызылда энергия районунуң участогунуң улуг мастери.

Валентина Трофимовна ПЕТУХОВА — эът комбинадының колбаса цехиниң начальниги.

Клара Абрамовна ПИЩИКОВА — Тураннын район амыдырал хандырылга комбинадының быжыкчызы.

Евгений Федорович ПУТИНЦЕВ — Тываның транспорт эргелелиниң Шагаан-Арыгда автобүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Владимир Алексеевич ПОДРУГИН — СЭКП Кызыл хоорокомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

Василий Иннокентьевич ПОТЕХИН — ВОИР-ниң область чөвүлелиниң даргазы.

Галина Ак-ооловна СААЯ — «Шуураадыр» ажылчыннар кооперациязының садыг килдизиниң эргелекчизи.

Надежда Алексеевна САРАЧАКОВ — Тыва АССР-ниң чурт үлетпүр эргелелиниң мебель фабриказының шеверлекчилер бригадазының бригадири.

Петр Семенович СУМБА — Тыва транспорт эргелелиниң 2-ги АТБ-зиниң чолаачызы.

Газизулла Шагидуллович САФИУЛИН — Кызылдың ааргы заводунуң директору.

Елизавета Демьяновна УДУРАКИНА — ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы.

Петр Иванович УСТЮГОВ — «Тудуг кезектери» комбинаттың чазанакчылар бригадазының бригадири.

Александра Петровна ФИЛИППОВА — «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның Кызылда тууйбу заводунуң экономизи.

Виктор Павлович ФИРСОВ — Тыва АССР-ниң Отчулар чугаа үлетпүрүнүң Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ыяш цехиниң бригадазының бригадири.

Тая Камзыраевна ХЕРТЕК — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик сорттуг руда арыглаар цехиниң машинизи.

Степанида Павловна ЧЕЧЕТКИНА — Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң Кызылда хууда чагыг болгаш хеп септээр даараныылга фабриказының баштыкчызы.

Владимир Лазаревич ЦЕЛИЩЕВ — Тываның авиабүдүрүлгезиниң бөлүк командири.

Юрий Викторович ШАЛЮТОВ — Тараа продуктуларының бүдүрүлге эргелелиниң Кызылда тээрбе комбинадының электриги.

Шакур Хасанович ШАХМУРАТОВ — Тываның транспорт эргелелиниң Ак-Довуракта автобүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Михаил Лазаревич ШЕСТОПАЛОВ — Тыва транспорт эргелелиниң Чадаанада автобүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Юрий Самбуевич ШОЛДАК — ажылчы чоннар депутаттарының Таңды район Совединиң нииты килдис эргелекчизи.

Николай Борисович ШУЛЬМИН — Тараа продуктуларының бүдүрүлге эргелелиниң Кызылда сайгарылга баазазының мастери.

Варвара Тюлюшевна ШЫРЫП — Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң Хову-Аксыда комбинадының даараныкчызы.

Валентина Федоровна ЯРКОВА — сүт комбинадының сүт саваалаар цехиниң ажылчыны.

Юрий Николаевич ЯСУТ — Тыва АССР-ниң Чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы министерствозунуң тускай автобүдүрүлгезиниң тракторист-экскаваторщиги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 19.

БИСТИҢ СОРУЛГАВЫС — ШЫНАР

Продукцияның шынарын моон соңгаар экижидери — бистиң экономикавыстың үндезин айтырыгларының бирээзи. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленуму продукцияның шынарының дугайын, оон өңгү беш чылдың кол сорулгалары-биле быжыг харылзаазын база илереткен.

Өңгү беш чылдың бүдүрүлгениң ажыктыының болгаш ажылдың шынарлыг чоруунуң чылы болур ужурлуг бис дээрзин ук Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Львов областың үлетпүр бүдүрүлгелеринде партия организацияларының продукцияның шынарын комплекстиг системаа ёзугаар эргелеп-башкарарын шиңгээдип алганын СЭКП Төп Комитеди демдеглеп турар. Бүгү дээрге, комплекстиг система техниктиг депшилгени дүргедедипшаан, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидип турар.

Оон салдары-биле хөй-хөй каттыжышкыннарда бүдүрүп турар продукцияның быжыырымчалыг чоруу көвүдээн, брак кылыгларының саны кызырылган. Ол мурнакчы дуржулга хөй-хөй областарда болгаш бүдүрүлге тептеринде нептерээн. Оон уламындан чуртта продукцияның 26 муң ажыг хевиринге Күрүнениң шынар демдээн тывыскан.

Эки шынарлыг продукция бүдүрерин чедип алыры — бүдүрүлгениң бүгү-ле участоктарынга бедик культураны, күш-ажылдың быжыг сагылга-чуруму болгаш технологияның экижилериниң кол хамаарыжыр.

Сагылга чогуур бо дүрүмнер, кылдаа чогуур ажылдар чамдык черлерге чогуур деңнелге чедир чорувайн турар. Аңаа чижек кылдыр техниктиг контроль кылдыстерниң ажылын көрзелиңер.

> **«Чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгаларны 20—22 хуу өстүрер. Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедип, оларның шынарын экижидип, ассортиментизин калбартып, ачы-дуза чедирерин хөгжүдүп тургаш, совет кижилерниң өзүп турар садып алыкчы аргазын улам долу хандырар».**
>
> *(XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң илеткелинден).*

Хөй-хөй бүдүрүлгелерде техниктиг контроль кылдызы колдуунда белен продукцияларның шынарын көөрү-биле кызыгаарлаттынып турар. А ук продукцияны бүдүрүп турар материалдарның, чиг-эттиң, чартык фабрикаттарның шынарын көрбейн турарындан багай шынарлыг продукция бүдүртүнүп турар.

Бистиң республиканың бүдүрүлгелери партия, совет органнарының удуртулгазы-биле бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарын бедидер дээш хөй-хөй ажылдарны кылып турар. Ооң түңнелдери өөрүнчүг. Чижээ, Кызылдың алгы заводунуң (директору Г. Сафиуллин) бүдүрген хөм идиктерден тоску беш чылда чаңгыс-даа идик браксаттынмаан. Ол хөм идик бүдүрер цехте 18 хевирниң янзы-бүрү дериг-херекселдери бар. Олар шупту соксаал чокка ажылдап турар. Ында ПВГ-8 болгаш ПВГ-18 деп пресстерни ажыглап турарындан изиктерниң майылын болгаш унун быжарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улгадкаан, продукцияның шынары экижээн.

Кызылдың даараныгла фабриказы (директору Т. Турчина) амгы үениң херекселдери-биле дериттинген чаа бажынче 1974 чылда көшкениниң соонда мастерлер болгаш даараныкчылар-биле техниктиг өөредилгени органнзастаан. Ооң уламындан ажылдың экономиктиг көргүзүү бедээн, продукцияның шынары экижээн. Ооң чаңгыс тодаргай чижээ бо: 1974 чылда хыналдага кирген даараан кылыгларның 43,1 хуузун бракка турган болза, 1975 чылда ол 10 хуу эвээжээн.

Республиканың чурт үлетпүрүнүң мебель кылыглар фабриказының бүдүрүп үндүрген продукциязының шынары база экижээн. Ында чаа дериглелерниң элээн хөй хевирлери тургустунгаш, оон ачызында кылыгларның даараар шынарлыг болганы илерээн.

1975 чылда СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпири-биле бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарының республика көрүлде-конкурзу арткан. Аңаа продукцияның шынарын бедидер талазы-биле республиканың ажылчы чоннарын хаара тудар сорулганы салгап.

Ук көрүлдеге бүдүрүлгелерниң үндүрген продукциязының шынары эки болуп, херелекчилерниң негелдезин хандырып шыдаар дээрзин көргүскен.

Ынчалза-даа шынар бедидер талазы-биле айтырыг чамдык бүдүрүлгелерде амга чедир хөгжүдүнгей бээйдалда. Чижээ, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң (начальниги В. Коганков) Кызылда, Ак-Довуракта, Чадаанада хлеб заводтарының бүдүрүп үндүрген продукциязы чогуур негелдеге четпейн турар. Ук заводтарның лабораториялары доктаамал ажылдавас, чартык фабрикаттарның болгаш белен продукцияларның чугула анализтерин чедир кылбайн турар. Ооң түңнелинде шынары багай продукция браксаттынмайн, садыглар че кирер таварылгалар бар.

А Кызылдың хлеб заводунуң (директору А. Градобоев) бүдүрүп турар продукциязының шынары баксырап, бо чылдың эгезинден бээр бо каш хонуктарда бежип браксаан продукцияның саны 25 хуу чедип турар.

Үстүү-Енисейниң балык заводунуң (директору В. Новичков) материал-техниктиг баазазы кошкак, технологтуг дериишкиннерни шын тургузарын хандырбайн турар. Соодукчу херекселдериниң эвээжинден чиг-этти болгаш белен продукцияны шыгжаарының аргазы чок. Ында чогуур температураны тургуспаанындан продукцияның үрелир чоруу база хөй болуп турар.

Моон кандыг түңнел үндүрүп болурул? Эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер сорулганы күүседири — ында ажылдап турар кижилерден кол хамаарыжыр. Оларның дааган ажылынга ак сеткилдиин, аңаа бердингени, бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш ажылдың шынарын чедип алыр дээш коллективтиң кежигүнү кижи бүрүзүнүң бот-харыысалгазы негеттинер. Өңгү беш чылда чоннуң амыдыралы улам эки болзун дээш бо улуг сорулгаларны күүседир ужурлуг бис.

Г. БАЛАКИНА.

Курсадыг инспекциязының республика эргелелиниң начальниги.

> «...Бүгү улустуң социалистиг чарыжын органнзастаарының талазы-биле чыгдынган дуржулганы бүгү хемчег-биле ажыглаар. Социалистиг чарышты ургулчу сайзырангайжыдар...»
>
> *(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1976 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалындан).*

Партия организациязының кичээнгейи шынар дээш демиселде

ЧЕРНОВЦЫ. Санап машиналарының кезектериниң кылырының Черновцыда заводтуң партия организациязы продукцияның шынарлыг болуру дээш демиселди баштап турар. Ында Львов областың бүдүрүлгелериниң продукцияның шынарын башкарар системаны кылгаш, ажыглаар талазы-биле дуржулгазын калбаа-биле ажыглап, кылыгларны үрелик чер чок дужаарының талазы-биле Саратовтуң аргазын база херглеп турар. Соодгу айларда продукцияны эгиделге чокка дужаарының деңнелин 85-тен 97,4 хуу чедир көдүрген.

Партия организациязы кол-ла кичээнгейин социалистиг чарыштың дугайында салып турар. Ол чарыш: «Шынарның беш чылы—ажылчының магадылалдыг чоруундан хамаарыжыр»—деп, кыйгырыгның адаа-биле чоруп турар. Ында кижи бүрүзү продукцияны эгиделге чокка дужаар болгаш хууда таңмалыг ажылдаар эрге дээш күш-ажылчы маргылдаада киржип турар. Ону коммунистер баштап турар. Цехтерде тургускулаан комиссиялар болгаш ажылчыннар төлээлекчилери чарыштың түңнелдерин хүннүң-не үндүрер.

Дагдынымчы-өөреникчилерниң шимчээшкини ол заводта дыка калбарган.

ЧУРУКТА (солагай таладан оң талаже): техник-технолог Тамара Сапковец, инженер-технологтар Людмила Дедух болгаш Татьяна Пухарева олар № 1 цехте ажылдың болгаш продукцияның шынарын айтыр самбырада түңнелдерни кирип турлар.

И. СВЕРДЛАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ӨШКҮ МАЛДЫ КАДАРАРГА, ӨЗҮҮЧЕЛ-ДАА, АЖЫКТЫГ-ДАА

ХӨЙ ЧӨӨКТҮ, ДУКТУ ЧУРТКА БЭЭР

Сүткүр болгаш эъткир мал ажылы-биле, хевин болгаш күш ажылы-биле чергелештир хойнуң база өшкүнүң бажын өстүрери, оларның продуктуузун бедидери чугула дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде онаалап демдеглээн. Ол сорулга багай эвес боттанып турар.

Улус ажыл-агыйынга өшкү чөөктү, дукту, кешти, эътти болгаш сүттү берип турар. Чуртка 1974 чылда 461,6 муң тонна дук бүдүртүнген, оон иштинде хойнуу 457,8 муң, өшкүнүү 2,7 муң, тевениң 1,1 муң тонна. Өшкүнүң дүгү эвээш-даа болза, шынары бедик.

Партияның болгаш чазактың ап чорудкан хемчеглериниң ачызында өшкүнүң бажы 1965 чылда 891 муң турганындан 1974 чылда 1206 муң четкен. Ол үениң дургузунда чөөк садары 130 тоннадан 223 тонна, дук садары 779 тоннадан 2151 тонна, оон иштинде ангорнуу 203 тоннадан 315 тонна чедир өскен. Хуу өшкүлүг чоп чылда 500—600 тонна чөөктү бүдүрүп, оон чүгле 10—12 хуузун садып турар.

Өшкү дүгүнүң өртээн улгаттырганындан ажыл-агыйларның орулгазы көвүдеп келген. Чижээлээрге, колхозтар болгаш совхозтар 1973 чылда 9,6 миллион рубльди азы 1967 чылдааныңдан үш катап хөй орулга кирип алган. Ол дээрге бир өшкүге онааштыр 8 рубль 22 копеек орулга-дыр. РСФСР-де ол көргүзүг 17 рубльге дең.

1974 чылда уксаалыг өшкүнүң саны 734 муң чеде берген. Совет, даг-алтай, оренбург, Дон чоотунуң уксаалары элээн нептерээн. Ангор уксааның дүгүн 1966 чылда 203 тоннаны, а 1974 чылда 315 тоннаны саткан. Бо уксаа РСФСР-де, Узбек, Киргиз, Казах, Таджик ССР-лерде хөй. Ленинабад, Наманган областарның болгаш Тыва АССР-ниң орулгазының элээн кезии база өшкүден кирип турар.

Өшкү ажылының продуктуларынга негелде улуг, үлетпүрге чылдың-на 500—800 тонна чөөк, 3000—5000 тонна дук, 20—25 миллион кеш хереглеттинип турар. Ындыг болганда өшкү малды өстүреринче, ооң продуктуузун көвүдедиринче сагыш салыры чугула.

Россия федерациязында сооңгу чылдарда өшкү дүгү бүдүрер талазы-биле ийи зонаны тургускан. Ол болза Соңгу Кавказ биле Тыва АССР-дир. Казах, Киргиз ССР-лерде бо ажыл база элээн калбарган, ынчалза-даа өшкүнүң бажы саны оларда эвээш.

Чөөктүң шынары өшкүнүң уксаазындан, ажаалда-чемгериилгезинден, чөөктү дырап алыр үезинден улуг хамаарылгалыг. Бир эвес чөөктүң алыр үези орайтай бээр болза, өшкүнүң түлеп эгелээнинден хылганнар чөөкке таваржып турар апаар. Ындыг чөөктүң өртээ үш катап эвээш болур. Даг-Алтай областа өшкү чөөгүн февраль айда-ла дырап ап эгелей бээр. Ынчаарга чөөктүң шынары бедик болур.

Күзүн садар өшкүлерниң дүгүн кыргып садары ажыл-агыйларга экономика талазы-биле улуг ажыктыг. Чер-черге өшкүнү чылдың-на ийи катап кыргыыры дук бүдүрүлгезин 100—150 тонна азы өшкү дүгүнден орулганы 2,5—3,0 миллион рубль чедирип болур. Анайларны күзүн база кыргыыры чугула. Чуртта 120—130 муң анайның деңнелин күзүн кыргыыр болза, чылдың-на 6—7 тонна немелде чөөк азы 300—400 муң рубль орулга алдынар.

Ажыл-агыйда кыс өшкүнүң хүлзү, оларның төл алырынга долу ажыглаары продукция бүдүрериниң деңнелин бедидеринге, өшкү бажын көвүдедиринге улуг рольдуг. Чер-черде партия болгаш кодээ ажыл-агыйы органнары бо талазы-биле ажылды экижидип, өшкү ажылын хөгжүдеринче кичээнгейни күштелдирери чугула.

А. ОРЕХОВ.

(«Козоводство» журналдан).

ЧҮСТЕН—ЧҮС ЧЕДИ

Кандыг-даа мергежилдиң кижизи бодунуң кызымак күш-ажылы-биле макталдыг. Ажыл-ишчи, аажы-чаңы төлептиг, бодунуң эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган кижилерни танывазы-даа улус адын адап, мактап чугаалажып болур. Бодунуң ажылдап турар коллективинге, чонунга мактадып аладыры ажылчын кижиге улуг аас-кежик дээрзи билдингир.

Ырактыы «Кара-Хөл» колхозка чеде бергеш, Күжүгет Белекович Дамдың-Доржуну айтырар болзуңза, ону тапывас кижи барык чок. Колхозтуң мурнакчы өшкү кадарчыларының бирээзи ол дээрзин дораан чугаалап бээр. Колхозка бир улуг орулганы кирип, элээн чарыгдалды үндүрүп турар мал — өшкү болуп турар. Күжүгет Белекович ам өшкү кадарчылааш, алды чыл ажып турар, а оон мурнунда база ол хире чылдар дургузунда хой кадарып келген. Бо үениң иштинде ол колхозка кодан-кодан өшкү, хойну өстүрүп келген. Чүгле 1974 шиитпирлиг чылда безин ол чүс баш өшкүге онааштыр 105 анайны камгалап ап, бир өшкүден 1,1 кг дукту кыргып алгаш, колхозтуң малчыннарының аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болгаш ээр, чүгенниг аът-бизе шаннаткан.

Чаа ээр, чүгенниг, чараш ак-ой аът мунган, назы-хары элээн дорүй берген-даа болза, бодунуң кашпагай, эрези коңчуг бестүр кижи-биле колхозтуң конторазынга ужуражып хөөрешкен мен.

— Теле-Хөлдүң Телиг-Баът аксында кыштаамда кыштап тур мен. Өшкү мал хая-даш кадыр мааттерге таарзыр чүве болгай, ынчангаш ол черге кыштап турарым таварылга эвес. Амгы үеде байдалым экидир. Кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткенип алыр чаңчылдыг кижи мен, ам база белеткедим эки — деп, ол чугаалап эгеледи.

Шынап-ла, кадарчының кыштаанда бедик-бедик даглар, чалым-хаяларда чүгле те, чуңма маңнажып болур хире кадыр черлер бар. Алаш хемчиин унунда ындыг кадыр чер чок. Орта чүгле өскен, төрээн чери ол, өөренген кижи мал малдап турар.

— Бо чылын ажыл-ижиңерниң түңнели кандыг болганыл? — деп, оон сонуурган айтырарымга, ол мынчаар харыызап кагды:

— Колхозчуларның мурнунга доозукчу чылда чүс баш өшкүден 107 анай камгалап алыр деп бедик хүлээлгени ап, оон-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген кижи мен, ол хүлээлгем ынчаар күүсеттинди.

Шынап-ла, колхозчуларның мурнунга ол берген сөзүнге ээ болуп шыдаан.

Ажыл-иште чедиишкиннерниң чажыдын ол бодунуң хамаарышкан ажылынга улуг харыысалгазы-биле холбап, малга быжыг чем-суурну тургузуп ап турары-биле тайылбырлаар.

Күжүгет Белекович чылдың-на 15—20 тонна сигенни кезип алыр. Кара-Хөлге каан, берге чылдарда шоолуг оът-сиген үнмес, эки сиген кезип алыр черлер белен тывылбас. Ынчалза-даа ол аалдар аразы шыкта дес кажааны кылып ап, сиген кезер тускай черни ашпап, арыглааш, ону суггарып турарындан оон четчир мал чемин белеткеп ап турар. 1975 чылда 17 тонна сиген, кеш-суланы белеткеп алган. Кажаазын шагда-ла септеп белеткээн, ынчангаш аңаа кыш коргунчуг эвес.

— Анайны ажаары база бир аргалыг. Ол хураганга бодаарга элээн берге, соок база шоолуг шыдавас, чажында иштн-хырны-даа аарый бээр, кажаа-хораазының өдээн эки солуурун улуг хайгаарал негээр — деп, ооң чугаалап олурары чептиг. А өшкүнү ол канчаар, кая кадарарын база шат билип, чаңчыгып калган.

Күжүгет Белековичиниң кызымак күш-ажылын чүгле «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчулары бедик үнелээн эвес, а Совет чазак база үнелеп көрген. Ооң херечизи ам «Күш-ажылчы алдар» орденниң III чергезин каастап чоруур. Ол ышкаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдээн база алган. Күжүгет Белековичини чон хүндүлээр, ол Кара-Хөл кожууннуң Советтиң депутаты. Чонунуң берген бүзүрелин ол кызымак күүседип чоруур. Чаш анайларны ажаап өстүреринге ооң кадайы Байырмаа Сыынаковнаның үлүү улуг. Ол — 10 уругларны кижизиткен Маадыр-ие. Оларның аразында кандыг мергежилдиң кижилери чок дээр! Шупту-ла ада-иези дег макталдыг, янзы-бүрү ажылдарда ажылдап турар, а беш кижи школада өөреникчилер.

Колхозунуң малын өстүрүп, күрүнеге хөй орулганы кирип берип, келир өңгү беш чылда кызымак ажылдаарын ол хүлээнип алган эрес-соруктуг ажылдап турар.

— Өшкү малдың өзүүчели кайгамчык. Ынчалза-даа биске ангор уксаалыг эки хуналардан әкеп алыры, бо талазы-биле ажылды колхозка чорударын эргежок чугула — деп, ол түңнелинде күзелин илеретти.

ЧУРУКТА: К. Б. Дамдың-Доржу.

Х. МОНГУШТУҢ сөзү болгаш фотозу.

ДАГЛЫГ ЧЕРНИҢ КИЖИЛЕРИ

Ак деп хем бар.
Аажок берт чер.
Чүгүрүктү мунупсуңза,
чоруу үнмес.
Чүге дизе,
шаптык-моондак эгээртинмес:
Дүндүк шаар
бедик даглар бажын дозар.
Дүвү чок дег
ханы каппал оруун дуглаар...

...А бистиң машинавыс Чодураалыг-Сайырны өрү ыңнадып, Инек-Даш артын хала чок ажа бээрге, Салим Сүрүн-оол шулуукчунуң бо одуругларын сактып ордум. Белеп-селеп машина-даа ашпас кадыр арттың кыры мыя бо. Ону ажарга-ла — Ак.

— Ажырбас эш, бо арттап та чеже ашпаан дээр мени. Сайырларда малчыннарны эргип, Баян-Кол, Кошпес баштарынче чорууп тургулаан болдур мен ийин — деп, Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының автолавказының чолаачы-садыгжызы Хомушку Кан-оол бүзүреңдиг чугаалап, машинаны үзеңнедир чүткүдүп ор. Ынчан чоруй машинавыс чиигеш дээш, бурун шагда тываларның чылып каан оваазының чанынга тура душту. Кабиназын үнгеш, чуртувустуң чурумалдыг девискээрин эргий көрүп, магадап тур бис. Хемчик бажынче көөрге — Бай-Тайга, кудуу көөрге, — Бора-Тайга, Кызыл-Тайга. Кайнаар-даа көөрге кадыр-берт даглар. Даглар-ла, даглар...

Чүгле-чүгле,
чүгзүг куш дег, торлуру чок
Чүреккирлер
ындыг берттен сестири чок.

Улатпаанда доңмас кара сүг үнүп өрү чоктап ора, чаңгыс өгге чедип келдивис. Чадагай кажаада дорала аът, улуг кара ыттап өске өдекте элеш дээр чүү-даа чок. Өгден кижи ортузу чаа-ла чедип чоруур назылыг херээжен кижи бакылап келгеш дораан-на:

— Оо, автолавка! — деп алгыра берди. Ол дээрге «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы өшкү кадарчызы Күдер-оол Доржуевич Ооржактың кадайы Масыың болду. Мендилешкеш, чугаалаштывыс. Алдың улузу дооза кыштагда. Өшкүнү база ында кадарып турар. Бөгүн кыштагже үнер оруу казып, аштап турар болду. Дорала аъттың ээзи аныяк эр Саян-оол Ондар:

— Ортаа-Сайырда кыштаамдан бадып келдим. Анай кадарып турар кижи мен. Болчашкан чүве дег, садыг-биле уткужуп кээр, кандыг коңчуг эки чүвел — деп, хөөрен тур.

Улатпаанда улуг кадарчы Күдер-оол, Үстүү-Сайырда серге кадарып турар Көргеп-оол, оларның алазы Ооржак Доржу четкилеп келдилер. Салгадажышкын караңгы дүп дужуп, орайтай бертевде тоңген. Ооң соонда өгге дооза чыглып, хөөрежир аргалыг болдувус.

Ооржак Күдер-оол мурнунда чылдарда сувай инек кадарып чораан, өшкү кадарга-ла үш чыл боп турар. Баштайгы чылда хунан өшкүдеп чүс башка онааштыр 80 анайны, дараазында ийи чыл улаштыр түс-тувунда 105, 115 анайны алгылааның билип алдым.

— Дузалакчы кадарчынар бар бе? — деп айтырдым.

— Бо ачам. Алдан беш харлыг пенсионер кижи. Ынчалза-даа адак-бышкак чиик, Актың кадыр-кашпалынга-даа торулбас ийин — деп кагды.

Шынап-ла, аныяанда алдан дорттуң чүгле чиринн дуглап чорбаан, удаа-дараа шүглүп чораан. Мөгеедей деп ат-шолалыг апарган Доржу Тасович Ооржак солун амыдыралдыг кижи болду. Ол бүгү назынында мал малдап келгеш, бодунуң ажы-толун база ынак ажылынче хандыдып алган. Баштай оолдары Күдер-оол. Көргеп-оол инек малдап, уруу Надежда Сарыг-Булуң фермазынга саанчылап, күдээзи Саян-оол база-ла фермага ажылдап чораан болза, ам олар дооза өшкү ажылынче шилчээш, Актың Алдыы, Ортаа, Үстүү сайырларында кыштаглап, улуу төрүүр өшкүнү. Көргеп-оол серге кадарып турар. Ыргаанның удуртулгазы-биле Ортаа-Сайырга бо чылын олар чаа кыштагны демнежип туткаш, 380 баш анайны үскеп, уруу Надежда биле күдээзи Саян-оол оларга хүлээдип берген. Алазы хоочун малчын Ооржак Доржу малчын уругларының ёзулуг дагдыныкчызы болуп ажылдап чоруур.

Актың кадыр-берт даглары — өшкү малдың ёзулуг ораны. Бо чылын Сайырлар, Кошпес ынчаар тос колонда Сергей Ооржактың өшкү бригадазы хүр кыштаглап турар. Ооржак Күдер-оолдуң кадарган өшкүзү хүр, менди.

— Эрткен чылдың түңнелдерин, келир чылдың сорулгаларын чугаалажып, хуралдап турлувус. Мен хуумда төрүүр чүс өшкүден-не 115 анай, бир өшкүден 0,7 кг дук кыргып алырын хүлээндим — деп, ол бүзүреңдиг чугаалап ор. Ооң өшкүзү апрель он бештеп эгелеп оолдап эгелээр. Алдыы-Сайырның кыштаг чоогунда Агылг-Хаязы, Кадыр-Оруг, Сүт-Шогжаң, Биче-Шогжаң ол ынчаар одарлар чүгү хевээр.

Актың Алдыы, Ортаа болгаш Үстүү сайырларда кыштаглап турар адашкылар, алышкылар өшкү малды хүр, менди кыштагладып, удавас болур СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш шак ынчаар ажылдап, чурттап турарлар.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯДАН

Тыва чон өшкүнү шаг-шаандан бээр малдап келген. Олар ооң кежиинден чамча, чулдургууш, чоорган болгаш өске-даа хептн даарап, хап, аадан, дадаазын чергелиг этти кылып, сүдүнден тарак, быштак, ааржы, ээжегей болгаш өске-даа ак чемни белеткеп, эъдин чип амыдырап чораан. Өшкүнүң чөөгү болгаш дүгү база үнелиг, оон кылган ук чымчак, чылыг, а чеъп болгаш чонак быжыг болур. Өшкү мыйызындан сыдым болгаш кижен дээги, бижек сывы, сова дээш, чүнү-даа кылыр. Өшкү малдың ажыы улуг. Одар-белчиирге өске малдар дег улуг негелде чок, кадыр-берт дивес.

Чөөн-Хемчик районга 1962 чылда 16832 өшкү турган, ол ам 29028 баш чедир өскен. Ынчалза-даа ук район эрткен чылын өшкү бажын өстүрер планын чедир күүседип шыдаваан. Бай-Тайга 20872 өшкүлүг. Тес-Хем биле Улуг-Хем районнарның кайызының-даа өшкүзү он муң бичии-ле ажыг. Арткан тос районда каттыштыр үжен не муң өшкү онаажып турар. Ынчаарга хөй өшкүлүг Бай-Тайга биле Чөөн-Хемчиктиң аразында турар Барыын-Хемчикте ол районнарның кайызынындан-даа үш-дөрт катап эвээш өшкү бар. А Тес-Хемниң кожазында Эрзин чүгле 1671 өшкүлүг.

1941 чылда Тывага өшкүнүң бажы 428,5 муң чедип турган. Ооң соонда эвээжезе-эвээжезе 1952 чылда 170,9 муң, а 1975 чылда 92379 баш арткан. «Россия», «Революцияның чалбыыжы» совхозтар, «Хадын» колхоз чижектиг ажыл-агыйлар өшкүнү шуут малдавастаан. Ол ам Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязында безин чок. Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң бо чылдың февраль бирдеги медээзин ёзугаар Таңды районда 150, Бии-Хем районда 45, Каа-Хем районнуң үш колхозунда каттыштыр 78 өшкү бар. А республикада ооң ниити саны 100513 азы чүс гектар кодээ ажыл-агый ажыглалдыг черге-ле 2,2 баш онаажыр.

Тывага өшкүнү өстүрүп болур, бо талазы-биле таарымчалыг байдалдар болгаш курлавырлар бар. Ынчалза-даа олар бүрүн ажыглаттынмайн турар. Ылангыя уксаажыдылга, тарып боозадылга болгаш өске-даа зоотехниктиг ажылдар сула. Бо бүгүнүң дугайында чүнү бодап турар силер? Өшкү ажылының хөгжүвейн турар чылдагааны чүдел? Ук айтырыгны чугаалажырынче тускай эртемниглерни, ажыл-агый удуртукчуларын, кижи бүрүзүн чалалывыс.

Төрээн чуртувуста

● МОСКВА. «Съездиден съездиге чедир» деп аттыг улуг фотоальбомда тоску беш чылда улуг тиилелгелерниң дугайын тодаргай-биле көргүзүп турар. «Планета» деп ном үндүрер черниң белеткээни ол альбом «Тайбың» болгаш «Тургузуушкун» деп ийи аңгы лептерлерден тургустунган. Найысылалда Назырал бажыңында «Тайбың программазы боттанып-кылында» деп эгелиг делгелгениң 300 хире янзы-бүрү материалдары Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының, СЭКП Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунуң тайбыңны болгаш улустарның аймыл чок чорууп быжыглаары дээш могаг-шылаг чок ажыл-ижиниң дугайын чугаалап турар.

● ВЛАДИВОСТОК. Ыракны Чоон чүктүң далай пароход ажыл-агый черниң коллективи СЭКП-ниң XXV съездинге аадар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин күүседипкен. Пландан ажыр улус ажыл-агыйынга чугуда 80 муң тонна чүъкту чүдүрүп, дүжүрген. Владивосток болгаш Находка порттарда судноларның болгаш вагоннарның чүъктерин сайгарарының бот-орулга-чарылгалыг баштайгы бригадаларын тургускан.

● БРАТСК. «Братск-ГЭС тудуг» эргелелиниң чурттар аразының телеграф харылзаазының шугумунда тудуштурган. Экономиктиг Дуаалажылга Чөвүлелиниң тудуу — Усть-Илимниң ыяш үлетпүрүнүң комплексизиниң тудуунуң улам калбарганы-биле холбаштыр Европаның социалистиг чурттарының найысылалдары-биле ындыг харылзааны тургузар ужур таварышкан.

● ПЕТРОЗАВОДСК. Карелияның черлериниң агрохимиктиг арга-биле шинчилеп, өөренириниң ийиги кезээ доозулган. Бо талазы-биле дыка нарын ажылдарны «Минск-32» дээр электроннуг санаалга машиназының дузазы-биле күүсеткен. Мооң мурнунда 2 чыл бурунгаар кылган агрохимия карталарының орнунга чаа карталарны ажыл-агыйларга түс-түлүнда белеткеп, кылгаш хүлээдип берген.

● БАТУМИ. Аджарияның консерва кылыр заводтарында цитрус культураларын консервалаар сезонну ажыл доозулган. Амданныг чаагай кат-чимистерден 20 миллион ажыг лааза вареньени, сускуннарны, джемверни кылып үндүрген. Бо чылын консерважылар лимон сыскындызын болгаш чигирлеп каан пукаттарны база консервалап кылып үндүрүп эгелээннер. Ындыг продукцияның баштайгы бөлүүн Байкал-Амур оруунуң тудугжуларынче чүдүрүп чоруткан.

● УХТА. (Коми АССР). «Кожер хоорай» амгы үениң эң таарымчалыг чуртталга байдалын хандырып шыдаар. Ындыг хоорай тус-тус бетон ханалардан тургустунган болгаш оларны эптээп соонда аңаа 100 кижи чурттаар өрээлдер, столовая, магазин, кызыл-булуң, электри станциязы, амыдырал хандырылга ажылының мастерскаязы, котельная, чунар-бажың, душтуг чер, дузалал өрээли хостуг кирер. Ындыг кожер комплекстиң узун хуусаалыг ажыглаарынга таарыштырган. Ону катап бускаш, чаа черже белен-биле кожүрүп ап болур. Тайга-сынга кожер ындыг баштайгы хоорайны Возейниң нефть ус-тывыжынче чүдүрүп чоруткан. Бетон бүдүштүг ханаларны «Главкомигазнефтестройнуң» бүдүрүлге черлеринде белеткеп кылып турар.

● АШХАБАД. Туркменияның найысылалының дал ортузунда чер шимчээшкиниң тоовас чурттал-ганың бедик бажыңнарын тудуп эгелээн. Мооң мурнунда чер шимчээшкиннерден аймыл чок болзун дээш аңаа чүгле ийи-үш каът бажыңнарны тудуп турган. Бедик бажыңнар опла быжыг болзун дээш оларның ханаларының аразынга 120 тонна ажыг каң демирлерни хана-карактап шарып турташ, тудар дээн.

● ГРОЗНЫЙ. Чечен-Ингуштияның найысылалында чаа цирк ажыттынган. Ийи муң кижи олурар көрүкчүлер залын шалыңкыны-биле эде кылып ап болур. Ону амгы үениң сайзыраңгай дериг-херекселдери-биле хандырган. Сураглыг клоун — хоглуг артист Андрей Николаевтиң тургусканы байырлалдың улуг программазын аңаа бир-ле бугаарында көрүкчүлерге бараалгаткан.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧЕДИИШКИННЕР БАР-ДАА БОЛЗА

Коллективтиң ажыл-агыйның арбык күштүг, партияның болгаш чазактың хүн бүрүде сагыш салышкынны база дузазы кедээге кайгамчык улуг социал-экономиктиг чаартылгаларны чедип алырының арганып берген. Колхозтар ам механизастаттынган кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелери болу берген, оларның ниитилештирген байлаа көвүдээн, колхозчуларның амыдыралының деңнели бедээн, хоорай-биле кодээниң аразында магалдар чоорту улам-на эвээжеп турар. Бо бүгү байдал «Чодураа» колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткелден-даа, саналдардан-даа илдең болду.

Бо колхоз — Тес-Хемде улуг ажыл-агый. Ол эрткен чылын барык-ла 500 муң рубль түңнүг орулганы киирип алган. Ооң 306 муңу мал ажылындан кирген. Колхозтуң хуваашпас фондузунче 165 муң аас планда көрдүнгенинден 117 муң рубль хой акша шилчиттинген. А колхозчуларның социал хандырылга фондузунче кирген акшаның түңү 25000 рубль болган. Бо дээрге колхозтуң экономиказының быжыгып келгениниң херечизи-дир.

Колхоз тургустунгандан бээр чаа чаа бергенге чаа бергенге...

Колхоз тургустунгандан бээр чаарби алды чыл ажа берген. Эрткен үениң дургузунда малдаа өскен, машина-техникадаа, тудуг-суур-даа көвүдээн. Колхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чүгле дээди болгаш ортумак эртемниг апарган.

Колхозта күш-ажылдың хоочуннары, алдарлыг болгаш хүндүлүг кижилер көвүдеп турар. Иван Дапзурунуң хойжу бригадазындан, ол-ла бригадада хойжу Максим Суваңдыының, Чооду Баткар эргелекчилээн Хараал-Тей сүт-бараан фермазы чүгле районда эвес, харын республикада сураглыг. Колхоз күрүнеге сүт садар талазы-биле беш чыл планын 134 хуу, өшкү өстүрерин 101,2 хуу, эрткен чылын бода мал бажын өстүрерин 100 хуу, хойнуу 108 хуу күүсеткен. Беш чылда төрүүр чүс баш малга онаашкыр чүзүн азын-биле 86 хураганы (1974 чылда 106-ны алган), 73 бызааны, 87 кулунну доруктуруп алган. Бо болгаш өске-даа чедиишкиннер колхоз баштаар черинин ажыл-агыйны мында партия организациязының удуртулгазы-биле колхозтуң Уставын ёзугаар башкарып келгенин бадыткап турар.

Эрткен отчёттут хуралга колхоз баштаар черинин кежигүнүнге тос кижи соңгуткан турган. Чооду Баткар, Иван Дапзурун, Серен Шимит болгаш оон-даа өскелер ук ажылга боттарының аргадуржулгазын, мергежилин болгаш күжүн харамнанмайн келгеннер. Оларның аразында баштаар чер хуралынга доктаамал олурушпас, четпестерни чайладыр талазы-биле сүмелеш катпас, колхозчуларга үдегер болгаш негелде чок ийи-чаңгыс кижи база турган.

Отчёттут үениң дургузунда колхозчуларның ниити болгаш колхоз баштаар черинин хуралдары колхоз Уставын ёзугаар эрттип турган. Ынчалзадаа доктаалдар күүселдезиниң хыналдазы ошкак болгаандап оларның амыдыралга боттанылгазында четпестер бар. Чижээлээрге, колхозчуларның хуу малын ниитилештирген кодаңнардан аңгылаары, машина-техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаары, зооветеринарлыг ажылдарны экижидери, самчыгдакчылардан өре-шиирени төлеттирери чергелиг айтырыглар ам-даа үе шиитпирлеттинмээн. Ол дугайын хуралга санал берген колхозчулар шүгүмчүлеп, четпестерни чайладырының аргаларын сүмелеп турганнар.

— Малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгезин бисте ам-даа чогуур негелдеге четпейн турар. Ону шыңгыырадыры чугула. Мал ажылының мастери аттыг чаңгыс-даа кижиниң бистиң колхозта чок болуп турар ужуру ында. Малчыннарны өөреткеш, шылгалда тутткан соонда тускай шынзылганы оларга тывыскыр херек. Мал ажылының ындыг шынзылгалыг мастерлеринге ажыл төлевирин өстүрүп бээр. Ынчанмас болза бистиң мурнакчыларывыстың ап турар акшазы хөжүдэп турарларның ыдан шыгалбас. Черле ынчаш, малчыннарның өөредилгезинче кичээнгейни бедидер, билиг белидерин социалистиг чарыштың кеерээнинге айтыр үе келген — деп, мал эмчизи Комбу саналдаан.

Малдың уксаазын болгаш ажаалдазын экижидериниң, ыяңгыш кудуктарны ажыглаарының чугулаазын, хуу малды үзериниң дугайын колхозчуларның ушкү съездиниң делегады чорааш мурнакчы хойжу Максим Суваңдын чугаалаан болгаш ук четпестерни чайладырынче колхозчуларны кыйгырган. А учёттүг шыңгырадыры, самчыгдакчылардан өре-шиирени төлеттирерин, идегел чок кижилерге мал малдатпазын болгаш ажыктарын мал ажылынче хаара тудуун Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Самдан Адыя, хоочун малчын Мөге Парзий, бригадир Сояң Чинкей, мурнакчы саанчы Чедей Баткар болгаш оон-даа өскелер боттарының саналынга онзалап чугаалап турганнар. Мал санаашкынының үезинде бригадалар бот-боттарының малын удур-дедир санажырының дугайында санал азээн ажыктыг болгу дег. Черле ынчаш, ындырге үнген колхозчу бүрүзүнүң төрээн колхозунуң ажылын экижидери дээш сагыш салып турары илдең.

Колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралы оргу беш чылдың баштайгы чылында кылыр ажылдарны база тодараткан болгаш чаа-чаа сорулгаларны салган. Баштаар черинин чаа составы болгаш ооң даргазынга Ч. Сап-Хоовут соңгуткан.

К. ЧООДУ.

ДАШТЫКЫДА

ЧКП-биле ПКП-ниң кады ажылдажылгазы

ПРАГА. (СЭТА). Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның база социализмниң эрге-ажыктарынга делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин база сырый каттыжыышкынын быжыглаары-биле Чехословакияның Коммунистиг партиязы болгаш Португалияның Коммунистиг партиязы бүгү күжүн салыр. ЧКП ТК-ның чалааны-биле ПКП-ниң Чиңгине секретары А. Куньялга баштаткан ПКП-ниң делегациязының ЧССР-ге аян-чорууунуң дугайында дыңнадыгда ол дугайын онзалап демдеглээн.

Аян-чорук үезинде болган чугаалажыышкыннар найыралдың, бот-боттун бүрүнү-биле билчиринин болгаш интернационалчы сагыш-сеткил каттыштырылгазының байдалынга эрткенин документиде айыткан. ЧКП-ниң болгаш ПКП-ниң аразында харылзааларга марксизм-ленинизмниң база пролетарскы интернационализмниң принциптерин хажык чок боттандырып турар. Акы-дуңма ийи партияның аразында кады ажылдажылга аңаа үнделеннээн, чедиишкинниг хогжүп турар деп, ук партияларның удуртукчулары демдеглээн.

Чехословак коммунистер, ЧССР-ниң бүгү ажылчы чоннары Португалияның Коммунистиг партиязының болгаш бүгү-ле демократтыг база демиләелиг күштериниң Португалияның иштики херектеринге империализмниң холгаарлаашкынынга удур, португал улустуң эргелеринче, хосталгаларынче болгаш өске-даа чаалап алышкыннарынче иштики база даштыкы реакцияның халдаашкынынга удур демиселиниң талазында туржуп турар деп дыңнадыгда айыткан.

Чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажып турар

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепсекти дүжүрер талазы-биле комитеттиң часкы сессиязы ында ажыттынган. Комитеттиң сорулгазы болза киржикчилериниң массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин болгаш чаа системаларын ажылдап кылбазының база бүдүрбезиниң, а ол ышкаш ынаар углаңган кандыг-даа ажыл-чорудулганы деткивезиниң талазы-биле хүлээлгелиг баш удур көрүп турар делегей дугуржулгазының сөзүн дугуржуп алыры болур деп, сессияның ажыдышкынынга чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. А. Рощин онзалап демдеглээн.

Чогуур дугуржулганың төлевилелин КНО-нуң Кол ассамблеязынга Совет Эвилелин киирген, ассамблеяның резолюциязынга дүүштүр ону Чепсекти дүжүрер талазы-биле комитетке дамчыдып берген.

Дугуржулганың ол төлевилели дайын чорударының чаа чепсектерин болгаш системаларын тургузарынга эртем-техниктиг ажыдыышкыннарны ажыглаар талазы-биле хемчеглерни соксадыр дугайында чугаалажыышкыннарга үндезин болур дээрзинге иделелин ССРЭ-ниң төлээлекчизи илереткен.

Долгандыр турар бойдус чүүлдеринге багай салдар чедирер чепсектерни дайын азы өске-даа хоралыг сорулгага ажыглаарын хоругдаар дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп Чепсекти дүжүрер талазы-биле комитет база-ла үргүлчүлээр. Комитеттиң мурнундагы сессиязынга бо айтырыг талазы-биле элээн депшилге чедип алдынган: чогуур конвенцияларның деймейлешкек төлевилелдерин ССРЭ болгаш АКШ чугаалажып көөрү-биле комитетке киирген.

Чепсекти дүжүрериниң өске-даа элээн каш чугула айтырыгларын, ооң иштинде химиктиг чепсекти хоругдаарының дугайында болгаш тайбың ядролуг чазылдырыышкыннарының дугайында айтырыгны комитетке база-ла чугаалажып көөр.

Комитеттиң чугаалажып көөр деп турары, долгандыр турар бойдус чүүлдеринге салдар чедирерин дайын сорулгаларынга ажыглаарын хоругдаар дугайында айтырыгның чугула ужур-дузалыын АКШ-тың төлээлекчизи Дж. Мартин бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн.

Польшаның ажылчы чоннары чаа чылды, а ооң-биле чергелештир чаа беш чылды-даа күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүг эгелээннер. Пландан ажыр продукцияның саны ажыттынган — ону ам безин миллион-миллион злотых-акша түңнүг кылып үндүрген.

ЧУРУКТА: Жешувада машина кылыр «Дельта» заводтуң бир цеги. Ында Владислав Баско турбокомпрессорну эптеп турар. Ажылды эки организастааны болгаш бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл, техниктиг курлавырларны долу ажыглаары ол бүдүрүлге черниң коллективинге алган хүлээлгени ажыр күүседир арганы берип турар.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

Кижи төрелгетен шын шиитпир манап турар

Женевада Национал ордузунда чепсеглеништиниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң ээлчеглиг сессиязы ажыттынган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX сессиязының саналдааның ёзугаар ол комитет бүгү кижи төрелгетенге эң чугула боол турар элээн хөй айтырыгларны чугаалажып көөр ужурлуг. Комитеттиң эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин болгаш чаа системаларын чогаадырын база бүдүрүп үндүрерин хоругдаар дугайында. Бо талазы-биле кандыг-даа ажыл-чорудулгаларны деткиирин хоругдаар дугайында делегей дугуржулганың бижиктерин дугуржуп алыры боор турар. Совет Эвилелиниң саналдап киргени чогуур дугуржулганың төлевилелин Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының соолгу сессиязынга чугаалажып көргеш, чепсеглеништиниң дүжүрер талазы-биле комитетке дамчыдып бергенин билдингир болгай.

Совет Эвилелиниң бо талазы-биле киирген саналы эң чугула чүүл боол турарын делегейде болуушкуннарның тайылбырлакчылары калбаа-биле демдеглеп турарлар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Л. И. Брежнев 1975 чылдың июнь айда Москваның Бауман соңгуда округунуң соңгукчулары-биле ужуражыышкынынга чүве чугаалааш, мынча дээн: «Амгы үениң эртемниң болгаш техниказының деңнели ядролуг чепсектен безин артык коргунчуг чепсекти тургузуп болурунуң аймылын болдуруп турар ындыг бедик апарган. Кижи төрелгетениниң арыг-шынчы угаан-бодалы ындыг чепсектиң коступ көрүнүң оруунга эртинмес шаптыктаашкынны тургузарының эргежок чугулазын айтып турар».

Японияның Хиросима болгаш Нагасаки дээр хоорайларын чер кырындан ширбий шаапкан атомнуг бомбалардан 50 000 катап күчүлүг гигатоннуг ядро бомбаларын дээр ындыг чепсекти безин техника талазы-биле тургузуп ап болурунуң дугайында тускай эртемниг кижилер ам безин чугаалап турар апарганнар. Молекулалар биологиязының талазы-биле эртемни улам сайзыратканының түңнелинде амгы үениң болбаазыраңгай вакциналарының болгаш эмтаң чүүлдериниң-даа күш четпейн баары ындыг «даашкынмээн чок күштүг чепсекти» тургузуп ап болурун Барыын чурттуң солуннары бижип турар. Байдал ындыг апарганда шак-үеүн халас эрттирип турбайн, массалыг узуткаашкынның кылыр чепсектериниң кандыг-даа чаа хевириниң тывылып келир болур оруун бөмү бурунгаар дуглаар херек.

Шериг сорулгаларынга болгаш өске-даа ындыг хоралыг чыдалгааннар-биле долгандыр турар бойдус чүүлдеринге болгаш агаарга-даа салдар чедирерин хоругдаар дугайында айтырыг чепсеглеништиниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң хүн айтырыының эң чугула чүүлдериниң бирээзи боол турар. Ол ышкаш химиктиг чепсектерниң бүгү хевирлерин чогаадып кылырын, бүдүрүп үндүрерин болгаш оларның курлавырларын мөөңнээрин хоругдаар болгаш узуткаар талазы-биле хемчеглерин база ол комитет чугаалажып көөр ужурлуг. Бо бүгү талазы-биле чогуур шиитпирлерниң түңнелдери чепсеглеништиниң эдерe бүдүрерин чүгле кызыгаарлаарынга идиг бээр эвес, харын-даа кижилерниң аймыл чок чоруун болгаш кадыкшылын улам идегелдиг камгалаар, долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар арганы бээр.

Ол комитеттиң мурнунда турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң аргалары амгы үеде таарымчалыг боол турар. Ооң чижээ, аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле нииti-европа чөвүлел хуралының чаагай дуржулгазы ол боол турар. Ол ышкаш бактериялыг чепсекти хоругдаар дугайында керээ күштүг боол кирген болгай. Ону чепсеглеништиниң дүжүрериниң талазы-биле боттуг хемчеглерниң бирээзи кылдыр санап турар, чүге дээрге, ында бо-чепсектиң боттуг хевирлерин хоругдаарын айтып турар. Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының соолгу сессиязынга бо-ла айтырыглар талазы-биле резолюцияларны хүлээп алган чорук ол комитеттиң ажылдарынга база идиг боол турар.

Чепсеглеништиниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң сессиязында чугаалажып турар айтырыглар талазы-биле Совет Эвилелиниң туружу билдингир. Бир эвес барыын чүк чурттары база-ла ындыг чаагай тура-соруктуун илередир чүве болза, комитеттиң амгы сессиязы делегейде дүжүктүг чорукту чанырмаадырарының херээнге, бүгү-ниитиниң тайбыңын быжыглаарынга боттуг салыышкынын кылып шыдаар.

Л. ЛАТЫШЕВ.
А. БИРЮКОВ.
(СЭТА).

Ангола улус колонизаторларга удур чепсектиг демиселиниң эгелээнинден бээр 15 чылын хамааржылга чок Ангола Улус Республиканың тургустунганының үезинде бир-ле дугаарында демдеглээн. Ол байырлалга холбаштыр Луандага шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы болган.

ЧУРУКТАРДА: оң талазында — найысылалдың чурттакчыларының чыскаалы; шериг техниказы парадта.

СЭТА-ның тускай корр. В. БУДАННЫҢ фотозу.

Тайбыңны быжыглаарының чугула чепсээ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң уставы бодунуң амыдыралчызын болгаш тайбыңны база делегейниң аймыл чок чорууп быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турарын КНО-нуң үжен чыл ажыг үениң дургузунда ажыл-чорудулгазы бадыткаан. КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның ында парлап үндүрген информациязында ындыг түңнелди кылган. Ындыг түңнел КНО-нуң кежигүннери чурттарның кылган медегледеринге, КНО-нуң Кол ассамблеязының сессияларынга янзы-бүрү делегацияларның илереткен бодалдарынга үндезилеттинген.

Дыка хөй күрүнелерниң болдап турары-биле алырга, КНО-нуң уставының өскерилбес чоруу ук организацияның ажыктыын бедидериниң болгаш ооң ат-алдарын быжыглаарының үндезини болур деп информацияда демдеглээн. Ооң-биле холбаштыр К. Вальдхаймның онзалап айытканы болза: «КНО-нуң ролюн күштелдирериниң эң чугула үндезин баазазы болза, ооң кежигүнү болуп турар бүгү-ле күрүнелерниң уставын болгаш ында тайылбырлаттынган принциптерин быжы-биле сагыры болур. Ол принциптерин бүгү күрүнелер база катап бадыткаан болгаш боттандырган турар ужурлуг».

Империалистерниң холгаарлаашкынынга удур

ЛАГОС. (СЭТА). Африка күрүнелериниң херектеринге империалистиг холгаарлаашкынга удурланыышкынның массалыг чыскаалдары Нигерияның найысылалынга болгулаан. Англи болгаш америк элчин черлериниң бажыңнарының чанынга чыглып келген кижилер Нигерияга чоокта чаа күрүне эргилдезин кылыр дээн оралдажыышкынның организакчыларын, АКШ-тың болгаш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң Африкада чорудуп турар политиказын бүрүү шапкан кыйгырыгны салып турган.

Нигерия күрүнениң баштыңы Муртала Мухаммедти өлүрген, күрүне эргилдезин кылыр дээн оралдажыышкынны басканының соон дарып, чалактың антиимпериалистиг углаарышкынын деткээн чыскаалдар чурттуң өске-даа хоорайларынга болуп эрткилээн.

МАОЖУЛАРНЫҢ СОЛУНУНУҢ МИННИИШКИНИ

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдатта иштики политика талазы-биле демисел кажангызындан-даа артык шыңгы байдалдыг апарганын бадыткаан ийи делегеренгей чүүлдү «Жэньминь жибао» солун парлаан.

Мао Цзэ-дунның политиказынга удур кижилер чүгле чурттуң чонунуң аңгы-аңгы төлээлекчилериниң аразында, харын-даа Кыдаттың Коммунистиг партиязының кежигүннериниң-даа аразында эвес, ооң Төп Комитединиң иштинде база бар боол турарын ол чүүлдерде дорту-биле миннип бижээн. Ол кижилерни «Төп Комитетти сандарадып, боттарының халдаашкынының чиндиг баазы дарга Маога болгаш ооң чорудуп турар шугумунга удур салып турары дээш» дорту-биле буруудадып турар.

«Чайгаалыкчылар» дээр кижилерге удур кампанияны Маожу пропагандазын тускай органнары ол хире деңнелге чедир кажан-даа шуугаваан турганын ында демдеглеп турар.

Маоның шугумун деткиириндеп оиталап турар кижилерниң адынга дорт буруудадыышкынны кылыр сорулга-биле «Жэньминь жибао» солун «бужар-чүдек чүүлдерниң» бүдүүдеге билдингир даңзызын чыскаап бижээн. Оларның эң-ле кол — «культура революциязын» хүлээп көрбейн, ажылды чоннарга материалдыг идиг бээрин принцивин деткиири. Аңгы демиселиниң чидиглелиишкиниңниң дугайында теласке фопаэрейнеп чорук ол боол турар. Ындыг чыларга маожулар аңгы демиселиниң чидиглелтенипте сылдап алгаш, боттарының шугумунга фопаэрейнеп турар кижилерни истеп, сүрүп турары билдингир болгай.

Маоның шугумунга удур кижилерни «капорукчулар» деп тускай сөс-биле адап алганнар. Тодаргайлаарга, «капиталистиг орук-биле чорупту турарлар» дээш сыдыр. «Жэньминь жибаовуң» бижээни-биле алырга, олар «чамдык төп албан черлериниң удуртулгазынче шургуп кирген» болгаш эрге-нелээзин казыттырганнарны катап тургускан» боол турар. Бо сөөлгү чүүлдүң утказын ап көөрге, «культура революциязының» чылдарында репрессияга таварышкан, а ооң соонда ылап катап агарткан кижилерге хөмалрыштыр ынчаар бижип турары билдингир-дир.

«Капиталистиг оруктап чорул турар кижилер» партияның иштинге турул алгаш, «ынча Маоның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырарының дугайында кыгырып турар-даа», херек кырында «буржуазтыг эргелерин» калбартып, «барыын үлегер, чайгылчак хат-салгынны» күштелдирип турарлар деп, «Жэньминь жибао» солун бижээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пекинде эрге-чагырга дээш демисел чажыды-биле чорул, улам кадыг барган деп «Нью-Йорк дейли ньюс» солун бижээн. Ындыг демиселди Чжоу Энь-лайның бодунуң салгакчызы кылдыр белеткеп турганы Дэн Сяопинни ап моолаан барганы болгаш соң шугумчулаар-ле кол кижи апарганы бадыткап турар-дыр. «Культура революциязының» үезинде арыттаашкынга таварышкан чамдык ажылдакчылар-биле кады ону удуртукчу улуг албан-дужаалга катап олурттканын ол солун сагындырган.

• • •

ПЕКИН ЧАЛЧАЛАРГА ДУЗАЛАП ТУРАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Туңчуушкун шолунге аштыртанының соонда Ангола Улус Республикага удур хоралаашкынны болгаш диверсияны даштыкыдан организастаарын оралдажып турар ФНЛА бөлүктежиишкинге Пекин деткимче кылырын үргүлчүлеп турар.

ФНЛА-ның баштыңы Холден Роберто дээрзи Иоганнесбургтуң «Рэнд дейли мейл» солунунуң айтырыгларынга харылаашкын, Кыдат аңаа дузалап келген болгаш улуг шериг дузаламчыдын берип-даа турарын бадыткаан.

ФНЛА-ның баштыңы Холден Робертонуң улуг дужаалдыг кыдат төлээлекчилер-биле, а ол ышкаш Африкага саңдарадыкчы үлгедиишкиннер талазы-биле суражыан «специалисттер» Хэ Цзинь-биле ужурашкып, чугаалажып турарын көргүскен. ФНЛА-ның товунге кылган база бир чурукта ол-ла Х. Роберто дээрзин аңаа берген кыдат боо-чепсектерни көрүп турар. Пекинниң ФНЛА-га, а ол ышкаш Ангола Улус Республикага удур үлгедиишкин кылып турар каразынчылерге чорудуп берген янзы-бүрү боо-чепсектерин элээн хөй фотографиялардан көрүп болур.

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның «Хувентуд ребельде» солунунуң парлаан фотографиялары

Улусчу чогаадылга фестивалы

УРАН ЫРЛАР КУТТУЛГАН

Тээли суурнуң Культура бажыңынга Бай-Тайга районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези эрткен. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга тураскаатккан ол көрүлдеге 10 концерт коллективи, дөрт чүс ажыг кижи киришкен. «Тээли» совхозтуң ажылчылары «Съездиден съезд чедир» деп кыйгырыг-биле көрүлдени ажыткаш, бот-тывынгыр аныяк композитор Борис Чамбыттың «Аныяктар—эрестиглер» деп хөйнүң ыры-биле концертти эгелээн.

Партияга, күш-ажылга тураскааткан ырлар, шүлүктер куттулуп, хөй национальдыг совет улустуң танцыларын бот-тывынгыр артистер билдилиг ойнап тургусканнар. Ооң-биле кады, ынакшыл дугайында, чамдык кижилерниң зажы-чаңында, ажылында четпестерни илереткен шоодуглуг чугаалар, басня-лар, ыр-кожамыктар база-ла хөй. Районнуң сагылга-чурумнуг күш-ажылчы мурнакчы коллективтериниң бирээзи «Тээли» совхозтуң Эрр-Хавак сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының концертиниң программазы партия болгаш күш-ажыл темалары-биле долдунган. Ажылда четпестерни уран дылдың кужу-биле чидиг шүгүмчүлээн шүлүктерни, кожамыктарны олар күүседип кээннер. Боттарының чогаатканы «Эрр-Хавак кыстары бис», «Кадайлыг мен» деп кожамыктарны баштак ырларда күш-ажылдан оспаксыраар, чалгаа болгаш арагачыларны шүгүмчүлээн.

Районнуң кижи эмнелгезинде бот-тывынгыр уран чүүл доктаамал ажылдап турар. Олар боттарының кужу-биле Тээлиниң Культура бажыңынга темалыг кежээлерни, концерттерни көргүзүп келгеннер. Бо көрүлдеге база-ла эки белеткенген. Сцена каасталгазын кайы-даа организациялардан эки тургускан.

Районнуң Культура бажыңының методизи Марра Моңгуштуң чогаадып тургусканы «Тыва кызы» деп бөдүүн тыва кыстың чоргааралын, аас-кежиин көргүскен танцыны шевергин, чараш кеттинген бөлүк кыстар теп үнүп кээрге, сцена кырында өң-баазын ховаганнар ужуп турган-биле дөмейле.

Ыраккы Кара-Хөл колхозтуң Культура бажыңының (директору Кат Авыр-оол) чанында бот-тывынгыр уран чүүл бөлүү доктаамал ажылдап турар. Олар малчын бригадаларга концерттиг аалдап барып турарлар. Хоочун тудугжу Хертек Майыраның бызаанчыга, демир-хомуска күүседкен тыва улустуң бурунгу ырларының аялгалары, Борис Ооржактың сыгыды көрүкчүлерни магадаткан. Садыгжы Күжүгет Чорукку «Оюмаа» деп ырны тааланчыг ырлаан.

Бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле районда шаандан алдаржаан «Бай-Тал» совхозтуң, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының коллективтери бо удаада база органызастыг эки белеткелдиг келгеннер. Бай-Тал ортумак школазының башкызы Тойлу Салчак хылдыг хөгжүм ансамблин эки тургускан. Кызыл-дагжылар В. Көк-оол биле С. Нюрбюнуң «Найырал» деп шиизинден үзүндүнү бедик деңнелге ойнааннар.

Районнуң уран чүүл көрүлдезинге бот-чогаадылга көргүзүглери хөй болган. «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарның, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының, «Бай-Тал» совхозтуң коллективтери литература-музыкалыг композицияларны чечен чараш кылдыр, СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур совет улустуң кылып чорудуп турар ажыл-ижи-биле дүүштүр солун, эки тургусканнар. Чечен чогаалга боттарының кужун шенеп чоруур аныяк авторлар Борис Чамбыт (культура ажылдакчызы), Тараа Оссур (башкы), Салчак Сарыг-оол (башкы) олар чаа чогаалдарын номчуп, көрүкчүлерниң бедик үнелелин алганнар.

Эки талалар-биле чергелештир бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинде улуг четпестерниң барын база демдеглээн. Чамдык организациялар көрүлдеге киришпээн болгаш кошкак белеткенгеш, органызас чок чорууш көргүскен. Шуй кадыкшылга школазының коллективи белеткенип алган хиреэнде-ле, көрүлдеге келбээн. Районнуң харылзаа белдириниң аныяктары киришпээн. Амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары районда эң-не аныяк коллектив деп санап турар. Ында комсомолчу-аныяктарның дааранылга цеги бар. Оларның көргүскен концерти кошкак белеткелдиг болган. Комбинатта профэвилел болгаш комсомол организацияларының бо талазы-биле ыракта четпес ажылдап, органызас чок чорууш көргүскенин демдеглээр апаар.

Көрүлдеге хөгжүм херекселдеринге ойнаары, хөгжүм-биле ырлар, танцылар үделгези эвээш болганын, чамдык коллективтерниң сцена каасталгазынче ам-даа чогуур кичээнгей салбайн турарын жюри демдеглээн.

Районнуң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң көрүлдезиниң түңнелинде бирги черни «Кара-Хөл» колхоз, ийиги черлерни «Бай-Тал» совхоз болгаш районнуң кижи эмнелгезиниң коллективи, үшкү черни «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбыры ээлээн. Тиилекчи болган коллективтерге СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң хүндүлел бижиктерин, дипломнарны, өртектиг белектерни тывыскан. Тус-тус жанрлар аайы-биле түңнелдерни база үндүрген болгаш бирги, ийиги черлерни ээлээн организацияларга дипломнарны тывыскан. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң дыка хөй киржикчилерин болгаш организакчыларын өртектиг белектер, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан.

Б. БАРБА.

СЭКП-ниң XXV съездизин тэлептиг уткуул!

БИБЛИОТЕКА ХАНДЫРЫЛГАЗЫН УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Партияның XXV съездизинге белеткелдиң үезинде Чөөн-Хемчик районнуң библиотекалары ном пропагандазын калбартыр талазы-биле улуг ажылдарны чоруткан. Библиотекалар идей-кижизидилгелиг ажылдың тускай планын ажылдап кылган турган. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ленинчи даштыкы болгаш иштики политиказын, коммунистиг тургузуушкунга бистиң чуртувустуң чедиишкиннерин, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралга боттанганын көргүскен литератураны болгаш материалдарны пропагандалаары чугула чүүл болган.

Районнуң библиотекалары съездиге белеткелди эки чоруткан. Моон тодаргай чижээн көскү агитациядан көрүп болур. Партийжи съездиге тураскааткан ном делгелгелерин чер болганда кылган. «Партияның XXV съездизин тэлептиг уткуул», «Съездиден съезд чедир» дээш өске-даа янзы-бүрү делгелгелер бар.

Районнуң барык шупту библиотекаларында В. И. Ленинниң ажылдары, чыындылар, ниитилел-политиктиг литература бар. Библиотекалар боттарының ажылынга допчуладарны, ном делгелгелерин, дыңнадыгларны, ыткыр номчулгаларны, номчулга конференцияларын дээш өске-даа таарымчалыг аргаларны ажыглап турар.

Съездиге белеткелдиң хүннеринде ажыл-иште кол черни В. И. Ленин дугайында литература пропагандазы ээлей берген «Бистиң Ильичивис» (Ак-Даш), «Ленин болгаш аныяктар» (Ишкин), «Ульяновтарның өг-бүлези» (Кара-Чыраа), «Өндүр, бөдүүн, эргим» (Алдан-Маадыр) дээш янзы-бүрү стендилер, темалыг полкалар кылдынган. Оон аңгыда район библиотеказында солун делгелгелерни органызастаан.

Экономика темазынга литература пропагандазынче сагыш салыышкын улуг. Сүт-Хөлдүң зона библиотеказында «Экономика кижи бүрүзүнүң хереэ» деп темалыг делгелгени кылган. «Беш чылдың сорулгазы—экономика», «Экономика—кол политика» деп стендилер бар. Ыйлаңгыя район библиотеказының бо талазы-биле эки ажылын демдеглеп болур. «Экономиканы өөренир» деп ниити эге-биле литератураны айтып турар.

Шериг-патриоттуг кижизидилге темазынга литература пропагандазы көскү черни ээлей берген. В. Закруткинниң «Авыралдың не» деп номунга номчулга конференцияларын органызастап эрттирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле солун ужуражыышкыннар эрттирээн. Төрээн черни өөренириинге хамааржыр улуг ажылдарны библиотекалар чорудуп турар.

Күш-ажылчы кижизидилге, эрге-хоойлу кижизидилгези, интернационализм болгаш совет патриотизм темалары база көскү черни ээлеп турар. Бо талазы-биле хөй солун хемчеглерни районнуң библиотекалары чорутпулаан. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның телевизилиг пропагандалаар, таныштырар ажылды эң чугула чүүл кылдыр көргеш, тускай план езугаар ажылдарны чоруткан.

Ажылчы чоннарның библиотека хандырылгазынга көжер библиотекаларны ажыглаары таарымчалыг арга апарган. Ажыл-агыйларга, малчыннар турлагларынга, хову шөлдерде ишчилерге 61 көжер библиотека ажылдап турар. Ыйлаңгыя съезд бүдүүзүнде хүннерде көжер библиотека ажылдакчылары улуг ажылды чоруткан. Чер-черге ыткыр номчулгаларны чорудуп, таныжылга болгаш чугаалажыышкын ажылын чорударынга үлүг-хуузун киирген.

Районнуң уруглар библиотеказының ажылы аныяк-өскенни номчулгаже хаара тударындан аңгыда В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегеринге уругларны кижизидеринче угланган. Съездиге уткуштур ажыл бо библиотекада эки тургустунган.

Чөөн-Хемчиктиң библиотека ажылында четпестерни ыттавайн барын болбас. Библиотекалар аразында социалистиг чарышты органызастап турары кошкак. Оргкомитет бо талазы-биле дээштиг ажыл чорутпаан. Чыраа-Бажы, Хайыракан, Бажың-Алаак, Хондергей библиотекалары номчукчулар-биле ажылды багай чоруткан. Ниити районга хамаарыштыр алырга, номчукчулар саны болгаш ном бижиктери бичии өскен-даа болза, ниитилел-политиктиг литература талазы-биле ном бижиктериниң саны кызырылган. Библиотека ажылынга хөй-ниити органнарның талазындан контроль кошкак. Теве-Хая ышкаш улуг суурда библиотека чок боор турарын чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Сүт-Хөлдүң зона библиотеказы көргүзүглер талазы-биле багай болган. Оон аңгыда библиотека кадрларын шилип алыр, өөредир айтырыг багай органызастаттынган. Бо четпестерни моон соңгаар чайладыры чогуур органнардан негеттинип турар.

Д. ОНДУР

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

● Февраль 21-де: «Өңнүк» ном магазининге хоорайның номга ынакчыларның кежээзи болур. Орта хуу библиотекалардан номнар делгелгези, чогаалчылар, ном үндүрер черниң, типографияның ажылдакчылары-биле ужуражыышкыннары 16 шакта эгелээр.

● Политиктиг Чырыдыышкын бажыңынга хоорайның медицина лекторийи ажыттынар. Чыылганнар чүрек-дамыр аарыгларының айтырыгларының талазы-биле эмчилерниң беседазын дыңнаар. Ооң соонда—медицина темазынга киножурналдар болур. Эгелээри 14 шакта.

● «Геолог» Культура бажыңынга Муса Джалильдиң төрүттүнгенинден бээр 70 чыл болганынга тураскааткан кежээни Горький аттыг библиотеканың ажылдакчылары 19 шакта эрттирер.

● Февраль 22-де: «Енисей» Культура бажыңынга Муса Джалильдиң чогаадыкчы ажыл-амыдыралынга, өлүм чок чоруунга тураскааткан беседаны Островский аттыг библиотеканың ажылдакчылары 15.30 шакта эрттирер.

● Күш-культура бажыңынга ортумак өөредилге черлериниң аразында хоссуг хүреш маргылдаа 21-де 15.30 шакта, 22-де 10 шакта эгелээр.

● «Тайга» станциязынга хаакка республиканың профэвилел-комсомол кроссунуң финалы 11 шакта эгелээр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ
МОСКВАДАН

9.50—«Мээң хереэм». Уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы.
11.00—Медээлер.
11.10—А. Барто— «Шүлүктер бижиирээнимде».
11.40—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттары-биле ужуражыышкын».
11.55—Р. Шедрин — «Баштак кожаннар». Фильм-балет. Өңнүг.
12.15—«Кады ажылдажылга». Өңнүг. Тележурнал.
12.45—«Эртенги почта». Музыкалыг өңнүг програм-

СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААТКАН ДЕЛГЕЛГЕ

Дүүн Кызылдың «Найырал» кинотеатрынга Тываның чурукчуларының СЭКП-ның XXV съездизинге тураскаатканы делгелгези ажыттынган. Делгелгени Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилели организастаан. Ында 14 авторлар совет улустуң тургузукчу күш-ажылынга, күш-ажылчы, дайынчы маадырлыг эрткен үезинге, торээн черниң каас-чараш бойдузунга тураскааткан 27 ажылдарны киирген. Ооң иштинде РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу С. К. Ланзының «Тываның шөлдерниң ажылкшчи херээженнери», «Тываның делгемнери» деп чуруктары, композитор А. Чыргал-оолдуң портреди, Ю. Курскийниң «Тракторисчер» деп чуруу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ооржактың портреди, Г. Торлуктуң Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу О. Калзаңның портреди, Т. Левертовская-ның «Эжишкилер» деп чуруу, И. Салчактың тыва эки турачыларның политругу Байскылаңның портреди, С. Сарыг-оолдуң «Мөңгүн-Тайга» деп пейзажы, В. Ховалыгның уран чүүлдүң хоочун ажылдакчызы В. Көк-оолдуң портреди, К. Булугунуң «Ачамның ажыл-ижи» деп чуруу, Г. Суздальцевтиң «Төрээн Тывавыста» деп сериязы онзагай черни ээлеп, делгелгени утка-шынарлыг, чараш каас болдурган.

Делгелгени Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу ажыткаш, чурукчуларның съездиге чогаадыкчы ажыл-ижин демдеглеп, байыр чедирген. Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черниң даргазы С. К. Ланзы делгелгени чыылганнарга таныштырган.

АГААР

Бөгүн республикага эдир булуттарлыг, өскерлиишкин чок агаар болур. Республиканың соңгу районнарынга бискан хар чаар. Хаттың күжү кошкак — секундада 5 — 10 метр. Агаарның температуразы ортумаа-биле 7—12 градус соор.

Кызылга бөгүн 15—17 градус соор болгаш хаттың дүргени секундада 5—7 метр болур.

«РОМЕО БИЛЕ ДЖУЛЬЕТТАНЫ» БУГУ ДЕЛЕГЕЙ КӨӨР

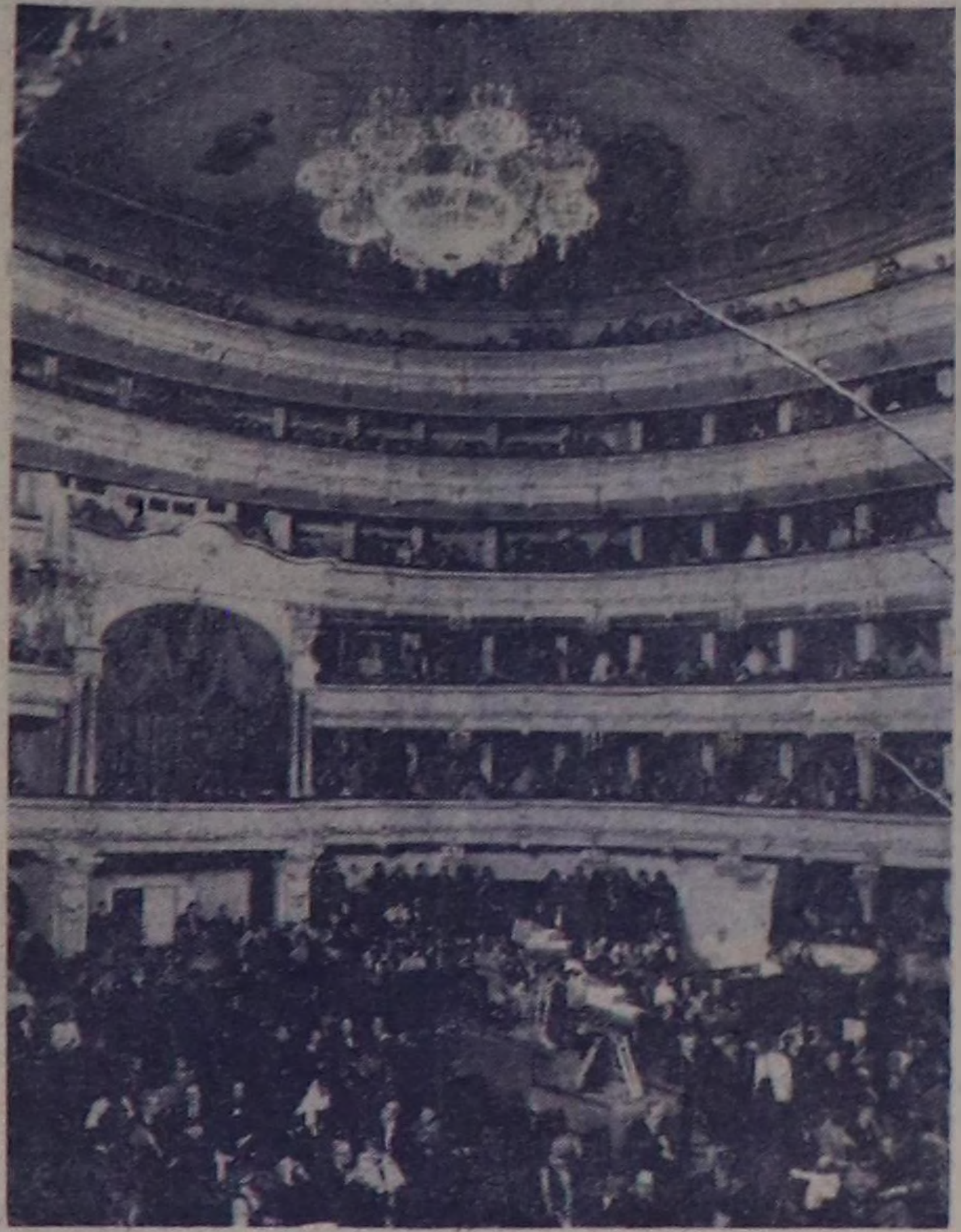

Сергей Прокофьевтиң музыказынга тургускан «Ромео биле Джульетта» деп шииңи көргүзер эргени делегейниң чүс чээрби ажыг телекомпаниялары алган. Ону Улуг театрның сценазынга 203 катап үндүрген.

Ол хүн көрүкчүлер залын чыык долган кижилер артистерниң тергиин ойназын, эң ылаңгыя да кол рольдарның күүседикчилери — Наталья Бессмертнова биле Михаил Лавровскийниң күүселдезин магадап, адыш часкап турган. Ынчалза-даа залдың дал ортузунда чадалыг бедигээште ийи телевизия камералары, оон өске дөрт камераны көрүкчүлер олурар черлерде тургускан болгаш күштүг лампалар сценаны чырыдып турган.

Ол балетти шуут-ла көрүкчүлер залындан телевизияга тырттырып, дамчыдып турган. Ону ССРЭ-ниң Күртелерадиозу-биле Барыын Германияның «Телеком» дээр телекомпаниязының аразынга ат салган керээни ёзугаар кылган. Тырттырылга камераларының чанынга совет болгаш англи операторлар турган, ындыг нарын ажылды күүседиринге барыын-герман, америк болгаш англи специалистер база киришкен. Телевидениениң бо ниити херээн Айыыл чок чорук болгаш ады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге болган Чөвүлел хуралдың түңнел шиитпирин боттандырарынга боттуг салыышкын кылдыр көрүп болур.

Улуг театрның ийи чүс чыл юбилейиниң хүнүнде 300 миллиондан эвээш эвес телекөрүкчүлер чер бөмбүрзээниң аңгы-аңгы булуңнарынга тургаш-ла, Москвага «кээп», «Ромео биле Джульетта» деп шиини көрүп болур аргалыг.

ЧУРУКТА: Улуг театрның көрүкчүлер залында. Кол рольдуң күүседикчизи Наталья Бессмертнова көргүзүг соонда көрүкчүлерниң байыр чедиришкининге харыылап тур.

А. МАКАРОВТУҢ фотозу.
ПМА.

Спорт

КРОСС ЭГЕЛЭЭН

Хаалка маңнаарының талазы-биле республиканың профэвилел-комсомол кроссу «Тайга» станциязының баазазында дүүн эгелээн. Ону облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому эрттирип турар.

Бо маргылдаада районнарның, Хову-Аксының, Ак-Довурактың, адырлар аайы-биле профэвилел обкомнарының, найысылалдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң, «Динамо» спорт ниитилелиниң шилилдек командалары киржип турар. Кросста киржип турар командаларны үш бөлүкке чарган. Бирги бөлүкте эң-не шыырак хаакчыларлыг Таңды, Бии-Хем районнар, Хову-Аксы, «Динамо» ниитилели кирген. Ийиги бөлүкте районнарның дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң, үшкү бөлүкте адырлар аайы-биле профэвилел обкомнарының шилилдек командаларын киирген.

Эр улустуң, херээженнерниң, оолдарның болгаш уруглорының 3, 5, 10, 15 километрлерге маңнаарының маргылдаалары дүүн болган.

Маргылдаа бөгүн, даарта уламчылаар.

БИСТИҢ КОРР.

«БАЙЫРЛАЛДЫҢ» ЛОТЕРЕЯЗЫ

Частың баштайгы байырлалы—Делегей херээженнериниң хүнү марттың 8 чоокшулап келген. Ол хүн херээженнерге байыр чедирип, «Байырлалдың» үндүрүлгезиниң лотерея билединин белекке бээрин утпаңар.

Олчалыг билеттерге таваржыр чүүлдер: «Жигули», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер, пианинолар болгаш телевизорлар, магнитофоннар, радиоприемниктер, электрофоннар, гитаралар, фотоаппараттар болгаш хол шактары, соодукчулар, пылесостар, даарашыр болгаш хеп чуур машиналар, дүк, постен даараан костюмнер болгаш чөөк аржыылдар, чүүл-бүрү чоорганнар, фабрикага аргаан хевистер, а ол ышкаш 1-ден 200 рубль чедир акшалыг ойнап алыышкыннар бар.

Ниитизи-биле эт-херекселдерниң 20436 болгаш акшаның 8325564 ойнаашкыннары таваржыр.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа албан черлериндең, «Союзпечать» киоскилерден, кинотеатрлардан, ниитиниң чемненилге черлериндең, аэропорттарның болгаш автовокзалдарның кассаларындан садып ап болур силер.

Ойнаашкын тиражы 1976 чылдың марттың 10-да болур.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Чаа Шагаан-Арыг хоорайга № 21 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаны тургузары-биле холбаштыр «Тыва тудуг» тресте дараазында эрге-дужаалдарга ажылдаар кижилерни чалап тур:

Кол инженер, начальниктиң бүдүрүлге талазы-биле оралакчызы, начальниктиң хандырылга болгаш ниити айтырыглар талазы-биле оралакчызы, кол механик, кадрлар килдизиниң улуг инспектору, секретарь-машинист, склад эргелекчизи;

Бүдүрүлге-техниктиг өөредилгениң начальниги, начальниктиң оралакчызы, улуг инженер, диспетчер албаның инженери, техниканың айыыл чок болурунуң талазы-биле инженер;

План килдизиниң начальниги, экономист, инженер, күш-ажыл талазы-биле улуг инженер;

Кол бухгалтерниң оралакчызы, улуг бухгалтер, санажылга бөлүүнүң бухгалтери, кассир;

Участоктар начальниктери, прорабтар, мастерлер, нормировщиктер. Ажыл төлевири кызагааш берымдаалаар.

Ажылчыннар: бызанчылар, дашчылар, дуңзаалакчылар, бетонщиктер. Ажыл төлевирин аккорд-шаңнал ёзугаар нарядбиле төлээр. 1.3 район коэффициентизин база төлээр.

Бот кижилерни ниити чуртталга чери-биле хандырар, өг-бүлелиглерге квартираны чыл дургузунда бээр.

Келир черлериниң адрези: Кызыл, Красноармейская кудумчузу, № 76. Трестиң кадрлар килдизи. Телефон: 2-32-83.

Чаа Шагаан-Арыг хоорай 18-ки КМК, кадрлар килдизи.

* * *

«Тыва транспорт эргелелиниң» Кызылда тудуг-монтаж эргелези дараазында ажылдакчыларны чалап турар: дарган, газ-электри каңнакчы, чолаачылар, дериг-херекселдер септээр слесарь болгаш Ак-Довурак участогунга улуг

аязы таарыштырыкчызы (ийи ай иштинде квартираны бээр).

Эргелелдиң адрези: Кызыл хоорай, Заводская кудумчуда 30 дугаарлыг бажың. № 2 автобус-биле Хлебозавод остановказынга чедер. Телефон № 2-25-34, кадр килдизи.

Ада-иелерниң кичээнгейинге

1976 чылдың февральдың 28-те 16 шакта медицина училищезиниң бажыңынга ниити училищениң ада-ие хуралы

болур. Ада-иелерниң келирин албан. Адрези: Кызыл. Ленин кудумчузу, 2

* * *

1976 чылдың февраль 28-те эртенгиниң 10 шакта Кызылдың № 1 кедээ ортумак профтехучилищезиниң сургуулдарының ада-иелериниң хуралы

болурун дыңнадып тур.

Училище бүгү ада-иелерниң апаа келирин чалап тур.

Дирекция.

ма.

13.20—«Кадыкшыл». Эртемнептередилгелиг программа.

13.50—«Амытаннар делегейинде». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

14.50—Телемедээлерниң тускай үндүрүлгези.

МОСКВАДАН

15.00—Р. Шедрин — «Баштак кожаңнар». Фильм-балет. Өңнүг.

15.20—«Кызыл шол». Уран-чечек фильм. 1-ги сериязы.

16.30—Концерт.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

17.30—РСФСР-ниң Күрүнениң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижеру Б. Диев. Өңнүг.

18.00—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга. Чапсарда — Медээлер.

20.20—«Амытаннар делегейинде». Өңнүг.

21.20—21.30— Чапсар.

21.30—Г. Свиридовтуң романстары. И. Огренич ырлаар. Өңнүг.

21.50—«Мээң херээм». Уран-чечек өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы.

23.00—«Үе». Информастыг программа.

23.30—«Театр ужуражыышкыннары». ССРЭ-ниң улустуң артистери Ю. Борисова биле Б. Чирков олар эрттирер. Өңнүг.

01.05—01.30—Коньнуге делегей чемпионады. Херээженнер. Норвегиядан өңнүг дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Даң бажындан кежээки хаалага чедир» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 3 мульт-фильмнер чыындызы 10.00, 11.30, «Дайын болгаш тайбың» (3-кү серия) 15.25, 17.10, «Петр Мартынович болгаш улуг аймырадыың чылдары» 13.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Танышпазы оглу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ону эртпээн бис» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың күравтоинспекция черинин 1970 чылдың июль 13-те Борбак-оол Ооржакович Кызааның адынга тывыскан ВБ сериялыг 108882 дугаарлыг шыызыдылгазы читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегрүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 637.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—456.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (10029) 1976 чылдың февраль 22, воскресенье | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

Даарта—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл оюу

НАЙЫСЫЛАЛГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл оюн холбаштыр найысылалдың ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш Москва гарнизонунуң дайынчыларының байырлыг хуралы февраль 20-де Совет Армияның Төп театрынга болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Т. Кулатов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Н. И. Савинкин, ССРЭ-ниң министрлери, Совет Эвилелиниң болгаш шеригниң тус-тус кезектериниң маршалдары, партия болгаш совет организацияларының төлээлекчилери. Байырлыг хуралды СЭКП-ниң Москва хооркомунуң секретары Л. А. Борисов ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, курлаг чер шериглериниң Кол командылакчызы армия генералы И. Г. Павловский чыылганнарның мурнунга чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

1976 ЧЫЛ—СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ЧЫЛЫ

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ЛОЗУҢУ—АЖЫКТЫГ ЧОРУК БОЛГАШ ШЫНАР

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг чарыжының негелделери

Бүгү совет улус шышкаш, бистиң республиканың ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың онаалдаларын күүседиринче СЭКП-ниң XXV съездизинге белеткелдиң болдурганы улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга кирипкен. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң чылының улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кириштинген, олар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Ол хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседириниң, чарыштың тиилекчилерин моральдыг база материалдыг шаңнап-мактаарын хандырар сорулгалар-биле СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының негелделерин бадылаан.

• • •

ҮЛЕТПҮР, ТУДУГ, ТРАНСПОРТ, КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ, САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң, эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедириниң, ажылга шынар көргүзүглерин экижидериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүседирин хандырган болгаш эң эки түңнелдерни чедип алган бүдүрүлгелерниң база организацияларның коллективтерин республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилери деп көөр.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң, продукцияның эң чугула хевирлериниң ол хевирлеринден бүдүрериниң, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немелде өзүлдезиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, балансыда айыткан орулганың талазы-биле, а ол ышкаш дээди болгаш бирги категорияның продукциязын бүдүрүп үндүрер талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алыр ужурлуг.

Тудугжуларның сорулгазы болза, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң, кол фондуларны ажыглалга киирериниң, тудугнуң хемчээлдериниң немелде өзүлдезиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш тудуг ажылдарының шынарының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алыры болур.

Транспорттуң ажыл-иштекчилери чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүлгезиниң бедик хемчээлин, оон немелде өзүлдезин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, балансыда айыткан орулганы алырын болгаш автомашиналарның техниктиг белениниң база оларны ажыглаарының коэффициентизин хандырар ужурлуг.

Коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелеринден коммунал-амыдырал ачы-дузазын чедирериниң эң улуг немелде өзүлдезин база оон чаа хевирлерин шиңгээдип алырын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин болгаш орулга алырын хандырган ындыг коллективтерни чарышка тиилээн деп көөр.

(Уламчызы 3-кү арында).

Делегаттар съездиже чоруптукан

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарын съездиже үдеп турарының үезинде. Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Тываның партия организациязындан СЭКП-ниң XXV съездизинге делегаттар—СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме, № 48 тудуг эргелелинде бригадир А. И. Ельшова, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң директору Т. К. Пичен-оол олар дүүн Кызылдан Москваже чорупкан. Делегаттарны үдээри-биле Кызылдың аэропортунга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, партия, совет органнарның харысалгалыг ажылдакчылары, Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилери келген.

Делегацияны съездиже үдээринге холбашкан митингиге СЭКП обкомунуң бирги секретары, партияның XXV съездизиниң делегады Г. Ч. Ширшин мынча дээн:

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинче бисти чорудуп, партияның Тыва область организациязы биске улуг алдарны көргүстү. Ленинчи партияның төөгүлүг чыыжынга киржир, оон эрес-маадырлыг демиселиниң, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге Төп Комитеттиң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үнелээринге, ол ышкаш партияның иштики болгаш дашкыкы политиказын, чурттуң хөгжүлдезиниң моон соңгааргы сорулгаларын чугаалажырынга, тодарадырынга киржир бис.

Бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу, тайбың дээш могаг чок ажыл-чорудулгазы дээш, республиканың бүгү талалыг хөгжүлдезиниң дугайында ада сагыш салывышкыны дээш партияның Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке бистиң улузувустуң ханы өөрүп четтиришкинин бистиң делегаттарывыс Москвага чедирер. Бүгү совет улус-биле кады республиканың коммунистери, ажылчы чоннары оңгу беш чылдың сорулгаларын, ам болур XXV съездиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга белен дээрзин делегаттар съездиге айытkaар.

Чыылганнар СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылынга үре-түңнелдиг киржирин, оруксуур мендн-чаагай чорууруп делегаттарга күзээн.

М. ДҮЛҮШ.

Республиканың тудуг организацияларының ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ:

Тудугга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы болгаш тоску беш чылда социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Сандан Хоңду АДЫЯ —Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң тудугжулар бригадазының бригадири.

Валентина Биче-ооловна БАРБАК-ООЛ — «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң малярлы.

Павел Иванович БОНДАРЕНКО — «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы.

Маадыр-оол Монгушевич ДОСПАН-ООЛ — «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 586 КМК-зының бызанчызы.

Чүльдүм-оол Чылбай-оолович ДОНГАК — «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» ТЭ-зиниң дашчызы.

Николай Николаевич ДОМОЖАКОВ— «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводунуң ажылчыны.

Сегне-оол Сюр-Караевич ИРГИТ — «Тыва тудуг» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң бызанчы-дашчызы.

Петр Петрович КАБАК—автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң бирги ОТЭ-зиниң чолаачызы.

Леонид Сергеевич КАМЗАЛАКОВ — автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң № 1104 ОУ-нуң начальниги.

Владимир Иванович МААДЫР-ООЛ — «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зының кол механиги.

Анна Ивановна МАСЛОВА—«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 958 КМК-зының шеверлекчилер бригадазының бригадири.

Роман Нестерович НЕВОЛИН — «Кодээ электротудуг» ТМЭ-ниң чолаачызы.

Дазар-оол Авалаевич ОНДАР — «Тыва септелге тудуг» трестиң Өвүрде СТУ-нуң бызанчызы.

Кызыл-оол Угдешкиевич ООРЖАК — «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 463 КМК-зының бызанчылар бригадазының бригадири.

Александр Андреевич ШАМРИН — «Тыва суг тудуг» трестиң план килдизиниң начальниги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 18.

Ш-Б. Х. Серээдарны «Сугга дүшкеннерниң амы-тынын алганы дээш» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Сугга дүшкен уругларның амы-тынын алырынга дидим болгаш эрес-шудургу болганы дээш СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары Шулуун-Бадыр Хайдыпович Серээдарны «Сугга дүшкеннерниң амы-тынын алганы дээш» медаль-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 20.

Э. М. Поляковаты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва аптека эргелелиниң системазынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Кызылдың № 1 аптеказының эргелекчизи Эмма Михайловна Поляковаты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 20.

КОМСОМОЛЧУЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИН ДЕТКЭЭН

Кызылда даараныглга фабриказының аныяк ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр, ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр, бүдүрер продукцияның шынарын экижидер дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Аныяк ажылчыннар Вера Донгак, Елена Полякова, Светлана Ховалыг оңгу беш чылды үш чылда доозар деп шиитпирлээннер. Оларның эгелээшкинин фабриканың ажылчыннары чуулдугзунуң деткээн болгаш 44 кижи боттарының социалистиг хүлээлгезин эде көрүп, беш чылды дөрт чыл иштинде доозарын хүлээнгеннер.

ВЛКСМ обкомунуң бюрозу комсомолчуларның болгаш аныяктарның бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун, продукцияның шынарын бедидеринге киржилгезин бедик-биле үнелеп көрүп, аныяк даараныкчыларның эгелээшкинин деткээн.

Барыын-Хемчик съездиден съезд чедир

ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ҮНЕЛЕВИШААН...

Шала бежзоликтей дүрген ужар «ЯК-40» самолёт-биле Кызыл-Мажалыктың бырынга ужуп келгеш коорге Кара-Дагның эдээн дургаар, Хемчиктиң ол-бо талаларында сайгылгааннар сыдыстаалдыр чырып турар. Кара-Дагның бодундадаа, оон эдээнде-даа бедик аккак, хөй каът бажыңнар бедип үнгүлей берген тургулаарын сайгылзаан херелиниң доораан эскерип каар бис. Бо черлер чоокка чедир-ле аалдар чурту, хонаштар турган ээн черлерле болгаш. Ам мында «Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш Ак-Довурактың бүдүрүлгелери ажылдап, бүдүрүлгениң болгаш чурттаганың, культура амыдыралдың тудугтары улам калбарып турар.

Барыын-Хемчиктиң девискээринге ындыг улуг бүдүрүлгени тудуп, ажыглалга киирген, чүс-чүс чылдарда Кара-Дагга шыгжаттынып чыткан «үүжени» бузуп, тываларның «сиир-даш» деп адап чораны даг-дүгүн бүгү чоннуң байлаа болдурганы — чүгле районнуң эвес, республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге аажок улуг ужур-дузалыг болган. Сибирьниң күчүлүг энергиязы бистиң республикаже база Ак-Довурак хоорайны дамчыштыр келген. Республиканы чурттуң өске черлери-биле харылзаштырар ийиги автооруқ база ону дамчыштыр туттунган.

Тоску беш чыл СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүседир талазы-биле өске бүгү черлерде ышкаш, Барыын-Хемчиктиң партия организациязынга, ооң коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга күжениишкинниг ажыл-иштиң чылы болган. Районга үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин улам өстүрбүшаан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуун ажыглалга киирери-биле холбаштыр аажок улуг ажылдар чоруттунган.

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидериниң, коммунистерни бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынга таарыштыр тургузуп, оларның авангардчы ролюн күштелдирериниң, социалистиг чарышты калбак нептереңгей кылдыр организастаарының айтырыгларын партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнде. Бо-даа база өске-даа айтырыгларны СЭКП райкомунуң пленумнарынга, бюро хуралдарынга болгаш коммунистерниң хуралдарынга доктаамал чугаалажып, оларга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин организастап келген.

Парторганизацияларның организакчы болгаш политиктиг шудургу ажылының база ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның эрес-маадырлыг күш-ажылының ачызында районга үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли өскен. Чижээ, эрткен беш чылда продукция бүдүрериниң хемчээли ийи катап өскен, ынчангаш чылда ортумаа-биле 20,6 миллион рубль түңнүг продукцияны бүдүргеш, сайгарып турар апарган.

Ниитизи-биле районнуң бүдүрүлгелери тоску беш чылдың планын эрткен чылдың октябрь 25-ке чедир күүседипкеш, чыл төнчүзүнге чедир 3 миллион ажыг рубльдиң продукциязын сайгарган. Кызыл-Мажалыктың тууйбу, үс заводтары, «Сельхозтехника» салбыры, мааш ажыл-агыйы, амыдырал хандырылга комбинады ышкаш коллективтер тоску беш чылда шудургу ажылдап, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Ак-Довурактың «Тыва даг-дүгү» комбинадының ийиги ээлчээниң тудуу-биле холбаштыр бо хоорайга болгаш кодээ суурларга тудуг талазы-биле эрткен беш чылда аажок улуг ажылдар кылдынган. Ол-ла үениң дургузунда 60 миллион рубльдиң капитал салыышкыны шиңгээдип алдынган. Бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың болгаш чурттаганың хөй-хөй бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирген. Шлаңгыя эрткен беш чылда 42,5 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга киирип, барык-ла муң хире өг-бүле чаагайжыды туттунган бажыңнарже көжүп кирип, боттарының чурттаалга байдалын экижиткен.

Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунуң талазы-биле нарын, улуг ажылдар районнуң партия организациязынга шыңгыы шылгалда боop келген. Бо улуг тудуг бүгү улуска туу болу берген, боже барыкла чурттуң булуң бүрүзүндеп хөй национал чоннуң төлээлекчилери чедип келген, кандыг-даа бергелерге торнуш дивейн чаңгыс кижи дег эп-найыралдыг, эрес-маадырлыг ажылдап турар. Боттарының дузазын көргүзери-биле бистиң районнуң совхозтарындан болгаш район төвүнден хүн бүрүде маңаа ажылдаары-биле 200 ажыг кижиниң партия организациялары чорудуп турар. Бо улуг тудугну партияның XXV съездизиниң бүдүүзүнде доозар апаар.

Барыын-Хемчиктиң садыг, харылзаа, чоннуң амыдырал хандырылга коллективтериниң база культура, эмнелге, улус чырыдыышкын албан черлериниң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары эрткен беш чылда шудургу ажылдаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү дузаламчызының ачызында районнуң совхозтарының материал-техниктиг баазазы хүн бүрү быжыгып, оларда тудуг, суур калбарып, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле чамдык бригадалар, фермалар багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, «Шекпээр» совхозтуң Сут-Кажаа сүт-бараан фермазы, Биче-Тейнин хойжу бригадазы кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Районнуң партия организациязы үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйның болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажыл-ишчилериниң ортузунга «эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг хөй продукцияны Төрээн чуртка бээр»! деп лозуң-биле социалистиг чарышты дээштиг, калбак нептереңгей кылдыр организастаар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп кан. Ниитизи-биле районда 4 муң ажыг ажыл-ишчилер социалистиг чарышта хаара туттунган, 72 коллектив, ээлчег, участок, бригада күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде киржип турар. 1300 хире кижи ол бедик атты чедип алган.

Чарыштың ачызында бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерни чедип ап турарларының саны өскен. Районда 2000 ажыг ажылчыннар беш чылды хуусаа бетинде күүсеткен. Боттарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле бүгү-ниити хүндүткелди чедип алган, кайгамчык кижилерни улус ажыл-агыйының кайы-даа адырындан оону-биле көргүзүп болур. Оларның аразында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаар фабриказында улуг регулировщик, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Седип, «БелАЗ» чолаачызы С. Туровец, машинист У. Монгуш, сугаглыг тудугжулар Д. Калдар-оол, С. Кара-оол, совхозтарның хойжулары М. Шыдыраа, К. Машпалдыр, Х. Уургак, О. Датпаа саанчылар Н. Сарыглар, Л. Оюн болгаш оон-даа өскелер-дир.

Сески беш чылга деңнээрге, чамдык өзүлделер, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглер бар-даа болза, районнуң ажыл-агыйлары кол көргүзүглер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседип шыдаваан. Малболгаш чер ажылының продуктулуу чавыс, бар курлавырларны болгаш аргаларны чедир ажыглаваан. Чамдык ажылдакчыларның, малчыннарның ажыл-агыйжы эвес чорууундан, харысалгазының кошкаандан малдың олуру, хораары, чидер чоруу ам-даа хөй боор артыышаан. Ынчангаш районнуң партия организациязы тоску беш чылдың түңнелдерин хандыр анализтеп көргеш, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаарты сорулгаларже угландырып турар.

Эгелээн оңгу беш чылда районнуң партия организациязының мурнунда шиитпирлээр ужурлуг сорулгалар аажок улуг. Үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйның болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының хөгжүлдезинге улам бурунгаар базымны кылыр төлээде, ооң баштайгы чылындан-на планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринче бүгү ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап, чер болганга партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузары — парторганизация бүрүзүнүң эң чугула сорулгазы болур.

Партияның XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуувушаан, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган чүүлдерни, 1976 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, Барыын-Хемчиктиң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары боттарының мурнунга салдынган сорулганы күүседиринге долу шиитпирлиглер.

Ш. КУУЛАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Барыын-Хемчик · Съездиден съезд чедир · АК-ДОВУРАК

★ 1975 чылда улус ажыл-агыйның планын хуусаа бетинде күүседири болгаш тоску беш чылды чедиишкинниң доозары дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң-не бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Ак-Довурак хоорайны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

★ ССРЭ-ниң Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозу болгаш тудугнуң, тудуг материалдар үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитеди 1975 чылдың IV кварталының чарыжынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи бирги черни ээлээнин дыңнадып, ол министерствонуң болгаш профэвилел ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тыпсыр шиитпирин хүлээп алган.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

★ Ак-Довурактың үлетпүрү беш чылда пландан ажыр 3 млн. ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрген болгаш сайгарган.

★ Хоорайның чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының кииргени 652 саналдарындан 1 млн. 168 муң рубльдиң экономиктиг ажыы алдынган.

★ Тоску беш чылда 36,7 млн. рубльдиң капитал салынышкыннары шиңгээдип алдынган. Ол дээрге эрткен беш чылдыындан 2,7 катап хөй-дүр.

★ Эрткен беш чылда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үрмектеп сорттаар комплекизи, амыдырал хандырылга комбинады, районнуң харылзаа конторазы, холушкак бараан нар складызы, Культура ордузу, 140 уругнар турар ясли-сад, профилакторий, 16 садыгжы ажылдаар ийи магазин, 30 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирген.

★ Пландан ажыр 502 муң рубльдиң продукциязы бүдүрүнген болгаш сайгартынган, 1321 тонна даг-дүгүн чурт пландан ажыр алган, пландан ажыр 99500 тонна улус ажыл-агыйының чүъктери сөөрттүнген.

★ 1975 чылда Ак-Довурак хоорайга 161 муң литр кывар-чаар материалдар, 652 тонна хемур-даш, 930 муң квт-шак электроэнергия, 83 муң рубльге дугуйлар камнап алдынган, 178 чаартынчы саналдардан 241,6 муң рубльдиң экономиктиг ажыы алдынган.

★ Комбинаттың ийиги ээлчээниң кол корпузунда 1793 кубометр эптеп салыр демир бетон болгаш 5984 кубометр бетон салдынган.

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕГЕ ҮНДЕЗИЛЕП

Бистиң «Тыва даг-дүгү» комбинаттың баштайгы ээлчээн ажыглаалга кииргенинден бээр 11 чыл чаа-ла ашкан. Эрткен беш чылга хамааржышкан үе бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын бүгү тала-биле сайзыраңгайжыдары дээш ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, албан хаакчыларның эрес-шудургу ажылдаанының үези болган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседип олурда, бистиң коллектив бүдүрүлгениң техниктиг эде чепсегленишкиниң болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын чогаадып тургусканы, ону амыдыралга боттандырарынче күштүг мобилизастаап турган. Ук планнарның күүселдезин комбинаттың партия комитеди контрольдап келген.

Эрткен беш чылдарда бүдүрүлгениң дериг-херекселдерин болгаш технологиязын сайзыраңгайжыдар талазы-биле хөй хемчеглерни алган. Чижээ, 200 ажыг эдиниише бедик бүдүрүкчүлүг деривтелерни шиңгээткен, технологтуг 16 шугумну, тургузугларны чаарткан. Ооң ачызында чылдың-на 1 млн. рубльге деңнежир экономиктиг ажыкты алыр арга тургустунган.

Комбинат беш чыл планын хуусаа бетинде, 1975 чылдың октябрьда күүсеткен. Ол үеде баштайгы ээлчегиниң төлевилел күчүзү 3 катап ашкан. 1970 чылдың деңнелинден даг-дүгү бүдүрери ийи ажыг катап улгаткан, а күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 46 хуу бедээн. Бо үеде бистиң ажылывыска кол угланышкын болза эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниге үндезилеп бүдүрүлгениң ажыктыг бедиктерин айтырыглары комплекстиг шиитпирлээри болган. Ынчаарга ол дээрге үр үениң перспективтиг айтырыы болганда бо беш чылда база ол угланышкын-биле ажылдаар апаар бис. Ажыктыг чорукту болгаш шынарның беш чылында адырның «ВНИИпроектасбест» институду-биле кады ажылдап кылганывыс үр үениң планы — 1990 чылга чедир даг-дүгү үлетпүрүнүң ажыктыг бедиктериниң планын боттандырарының хемчеглерин алыр бис. Ук планны ССРЭ-ниң Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозунуң коллегиязы чүүлдүг деп бадылаан.

Бо беш чылдың сорулгаларын чугаалаар бетинде техниктиг депшилгени дүргеледир талазы-биле бистиң комбинатка чорупкан ажылдарның чамдык талаларын каксы көргүзейн. Манаа хамыкты мурнай эртем-шинчилел институттары-биле бүдүрүлгениң харылзаазы улам быжыкканын демдеглеп болур. Москваның даг институду-биле харылзашканывыс түңнелинде комбинатка даг ажылдарын чорударының таарымчалыг схемазын чогааткан. Ук схема руда курлавырын өстүрериниге болгаш комбинаттың күчүзүн улгаттырарынга чаа аргаларны айыткан. «ВНИИпроектасбест» болгаш Свердловскиниң даг институттары бүгү марканың бедик сорттуг даг-дүгүн механизастаан арга-биле тывган рудадан арыглаарының технологиязын сайзыраңгайжыдарынга дузалаан. Ооң мурнунда рудниккe руда шилип тывар 250 ажылчынны тудуп турган бис. Ук чаартылганы шиңгээткенинден чылда-ла 600 муң рубльдиң камналгазы алдынып турар.

Эртемге үндезилеттинген чаа аргаларны ажыглаар чорук комбинаттың бодунга шинчилел бөлүктерин, төлевилел-конструктор бюрозун, чаа техника шиңгээдиринин участогун, экономиктиг анализ болгаш КЭО бөлүүн, саналга машиналарының станциязын тургузарынга чедирген. Технологияның чамдык айтырыгларын шенээри-биле дуржулга-шенелде херекселдерин бүдүрүлге шөлүнге тургузуп ажылдаарының үт-шиии тодаредып турар. Чижээ, эң бедик сорттуң ПРЖ-0, ПРЖ-1-75 маркалыг даг-дүгүн арыглаарының технологиязын таарыштырарын, белен продукцияның кайдыг-даа холуксаа чок болурун чедип алырын, даг-дүгүн резина-корд контейнерже савалаарын ынчаар шиитпирлээн.

Бо бүгүге чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар шимчээшкинин улуг рольду ойнап турар. Эрткен беш чылда чаартыкчы 2 муң хире саналды бүдүрүлгеге шиңгээткен, ооң ажыы улуг болган. Мурнакчы дуржулганы нептередип, социалистиг чарышты калбарткан ындан комбинаттың дыка хөй ажылчыннары 4—4,5 чыл иштинде беш чыл планын күүсеткен. Чижээ, регулировщик А. Седип, чолаачы С. Туровец, деривтелер машинизи М. Уйнукпаа, экскаватор машинизи А. Чакиров болгаш өскелер-даа беш чылдың геройжулары болган.

Бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин бедиткени ажыл-чорудулганың бүгү талаларынга чаагай салдарны чедирген. Продукция бүдүреринин темпилери чылдың-на өзүлделиг болгаш шапкын болган. Комбинаттың экономиктиг көргүзүү база экижээн. Бүдүрүлге планга кордунгенн өзугаар карылгалыг болурунга уштуннан болгаш орулгалыг апарганы дээрге чарыгдалдарны экижедиришиң аргаларын чер ажыглап турарывыстың херечизи.

Ол мышкаш продукцияның шынарын бедидеринге боттуг хемчеглер алдынган болгаш ол ажылды ам-даа уламчылаары кордуунп турар. Бисте шынарны экижидериниң саратов системазы шиңгээттинген. Руда болбаазырадырының бүгү үе-чадаларынга биске аң соолунде алыр продукцияның шынарын экижидериниң комплекстиг хемчеглерин алган.

Ажылчыннарның ниити болгаш тускай билиг мергежилин бедидеринче кичээнгейни күштелдирген. Техниканы, технологияны сайзыраңгайжытканы база ажылдың культуразын бедиткени, социалистиг чарышка шынарны башкарарын көргени — продукцияның шынарын дең-дески экижидер арганы берген. Ам бистиң бүдүрүп турарывыс даг-дүгүнүң ийи марказынга Күрүнениң шынар демдээн тыпсыр дугайында шиитпирин Күрүнениң аттестация комиссиязы хүлээп алган.

Тоску беш чылда биске социалистиг чарыштың хевирлерин сайзыраңгайжылдар, ооң дээштиниң бедидер талазы-биле элээн дуржулга мооңнеттинген. Ооң ачызында коллектив ССРЭ-ниң Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелериниң, республика иштиниң-даа чарыжынга тиилекчи болуп, Кызыл туктарны удаа-дараа чаалап ап келген. 1,5 муң кижи хууда чогаадыкчы планны алган. Хүлээлгелер күүселдезин организастаарынче кичээнгейни күштелген. Бүдүрүлге көргүзүглерин бедидеринче чүткүлдүг кижи бүгүдээниң ниити өзүлдезинче чүткүл-биле каттыштырганы ажылга бедик үре-түңнелди берип турар.

Бүгү чурттаазы мышкаш, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш Ак-Довуракта калбарган. Бистиң коллективтиң мурнунда хары салгазыг сорулга — съезд ажыттынарынга чедир комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглаалга киирерп туруп турар. Ол сорулганы күүседир дээш Ак-Довуракының, республиканың бүгү тудугжулары, ажылдакчылар кааш дакпыр күжениишкини-биле ажылдап турар.

Съездиге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелеривис чедиишкинниг күүсеттинип турарын номчукчуларга айыттаары өөрүнчүг-дүр. Пландан ажыр бүдүрүп үндүрерин хүлээнгенивис даг-дүгүн хуусаа бетинде бердивис. Ийиги ээлчегте арыглаан даг-дүгүн Төрээн чуртка февраль 24-те бээринче бистиң бүгү чүткүлүвүс угланган.

Партияның XXV съездизинге тураскаатган социалистиг чарышка бистиң комбинатты тиилекчи деп санаан. ССРЭ-ниң Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозунуң, бистиң адырның ажылдакчыларының профэвилел ТК-ның шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын тыпсыр дугайында хүлээп алдынган шиитпир коллектив кежигүннерин чогаадыкчы идепкейин көдүрген.

В. УХОВ.
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУР

Бистиң бригадавыс Тывада эң улуг тудуг — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуу эгелээнинден бээр тургустунган. Бо бригаданың кежигүннери эш-өөрүм мени бригадирге сөңгүп алганындан бээр ам 9 чыл чедип тур. Бо үениң дургузунда амыян хоорайывыс Ак-Довурактың хөгжүлдезинге боттарывыстың улуг-хуувусту киирип чор бис.

Бригадирниң ажылы хөй талалыг: ажыл-ишти шын организастаар, бригада кежигүннериниң сонуургалын, оларның чүгле ажылын эвес, а амы-хууда амыдыралын безин билген турар ужурлуг. Чүгле ынчан быжыг сагылга-чурумнуг, ажыл-ишчи бригаданы тургузуп ап болур. Ындыг бригада бисте тургустунган: шуптузу — чаңгызы дээш, а чаңгызы — шуптузу дээш ажылдап турар бис. Ынчангаш бистиң бригадавыстың кежигүннери найыралдыг, алган хүлээлгезин ылап-ла ажыр күүседир, сөзүнге ээ болур чаңчылдыг. Тудугжулар ортузунга калбарган социалистиг чарышка үргүлчү тиилекчи болуп келдивис.

Эрткен беш чылда Ак-Довурак хоорайга Культура ордузун, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың амгы конторазын, профилакторийни, амыдырал хандырылга комбинадын, столоваяны болгаш хөй-хөй чурттаар бажыңнарын ажыглаалга киириштивис. Ылангыя доозунчу чылда ажылывыс каш дакпыр күжениишкинни бистерден негээн. Ооң уламындан Кызыл-Мажалыкта эът комбинадының тудуунга ажылдап турган, ам шалыпчы тудуг — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн чогуур хуусаазында ажыглаалга киирер дээш мында ажылдап келдивис. Комбинаттың 7, 22, 23 дугаар галереяларының тудуун кылышкаш, мурган рудалар складынга бетоннаар ажылдарны, артынчы продукция дамчыдар станцияның тудуун доостувус.

Бригадавыста ажыл-ишчи тудугжулар хөй. Оларга: Ортун-Назын Дөпул, Доңгак Оолак, Куулар Нодур-оол, Михаил Енка болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Эрткен чылгы планныг онаалдаларывысты-даа, XXV съездиге уткуштур алган хүлээлгевисти-даа ажыр күүсеткен бис. Ам кол сорулгавыс — тудугнуң шынарын улам экижидер. Тудуг материалдарының камналгазын чедип алыры. Оңгу беш чылдың сорулгазы-даа ындыг.

1975 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири болгаш беш чылды чедиишкиниинг доозары дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эң дээре көргүзүглерни чедип алганы дээш Ак-Довурак хоорайывыска СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тыпсыр дугайында доктаалды улуг өөрүшкү-биле дыңнааш, амыян хоорайывыстың моон соңгааргы хөгжүлдезинге төлептиг үлүүвүстү киирерин хүлээнип тур бис.

С. КАРА-ООЛ.
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Коммунист Виктор Викторович Савыдың бригадазы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда кызымак ажыл-иши-биле сурагжаан. Бригадада кижи бүрүзү эки ажылдап турар. Ол чедиишкиннерде организакчы талантылыг, ажыл-ишке бодунуң үлегерин эш-өөрүнге көргүзүп турар коммунист Виктор Викторовичиниң үлүг-хуузу улуг.

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта В. Савыдың бригадазы бедик көдүрлүүшкүннүг киржип, эрткен үениң дургузунда каш удаа тиилекчи-даа болгулаан. Ам ол бригада ийиги ээлчегиниң № 24 галереязында бетоннаар ажылдарда хүн нормазын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: бригадир В. Савыл.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

Хүлээлге күүсеттинер

Тоску беш чылда Ак-Довурактың даг-дүгү арыглаакчылары хөй-хөй чедиишкиннерни чедип алганнар. Үрмектеп сорттаар комплекске беш чыл дургузунда 6 миллион 618 муң тонна рудааны үрмектеп сорттаар турган, планын 107,4 хуу күүсеткен. Оон-биле чергелештир бедик сорттуг даг-дүгүнүң алды сорттарын бүдүрүп үндүрерин 106 хуу күүсеткен.

Бо бүгү чедиишкиннер «Тыва даг-дүгү» комбинаттың муң-муң ажылчыннарының кызымаккай күш-ажылының түңнелдери-дир.

Ук чедиишкиннерни демдеглеп тура, хөй кижиден тургустунган бедик шынарлыг даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың ажыл-ишчилериниң дугайында онзалаары албан. Ук фабрикада үжен ажыг нациянын төлээлери ажылдап турар. Оон коллективи тоску беш чылда планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринден аңгыда, ажылчын профессиязын бедидип, даг-дүгү болбаазырадыр нарын техниканы башкарарының өзүлүг мастерлери апарган.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында үрмектеп сорттаар комплекстиң ажыл-ишчилеринден 15 кижи социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар, а 10 кижиге «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хүндүлүг атты тывыскан. Олардан Людмила Корниенко, Моңгуш Парчын, Татьяна Иргит, Харис Мухтасинов, Зоя Күжүгет болгаш өскелерни-даа адап болур.

Фабрикада холушкак мергежилди шиңгээдип алырын күзээннерге каннакчының, слесарьның, машинистерниң, курагдыкчыларының, таарыштырыкчыларның курстары доктаамал ажылдап турар.

Моон мурнунда фабрикага чаңы-бүрү материалдарны камналга чок чарыгдаар таварылгалар турган болза, ам байдал экижээн. Харын-даа камналга айтырыы коллектив кежигүнү бүрүзүнүң кол сорулгазы апарган.

Удавас ажыттынар партияның XXV съездизинге уткуштур бүгү-эвилел ужур-дузалыг ийиги ээлчегде ажылдап турар ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар чаа-чаа сорулгаларны салган. Олар оңгу беш чылдың бирги чылында 107 муң тонна сорттуг даг-дүгүн бээр деп хүлээлгени алган. Ону чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигзиниг чок.

А. СЕДИП,
регулировщик, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.

ӨӨРҮҮР БИС

Бистиң бригадавыс комсомолчу аныяктарның шалыпчы отрядының хуралдеңинде туржуп, бо улуг тудугну чогуур хуусаазында ажыглаалга киирер дээш кызымак ажылдап турар.

Тываның аңгы-аңгы булуңнарындан келген аныяк оолдар, кыстардан тургустунган бистиң бригадавыстың кежигүннеринге баштайгы бергелер база таваржыкылаан: арга-дуржулга чок тудугжу мергежилге чаңчыгары мыдыг-ла белен эвес болган. Ажыл-иживиске хоорту чаңчыгып, чылда 195 муң тонна даг-дүгү бээр ийиги ээлчегиниң тудуунда мурнакчылар санаазып, кызымак ажылдап тур бис.

Чолаачылар П. Холмогоров, В. Ледянкин, тракторист М. Күжүгет, кадарчы А. Кара-Сал Каа-Хем районундан; С. Куулар Чаданадан; О. Ставй, А. Бады-Бүргүт Барыын-Хемчик районундан келгеннер. Шеверлекчи мен. Ынчангаш шеверлекчилер бригадазының бригадиринге мени томуйлаан. Өөрүмнүң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, мергежил бедидеринге херекселин-биле дузалажып турар мен.

Бистиң бригаданың кежигүннери кол корпустуң 32, 54 метр бедиинге ооргалар, бағаналар бүдүп, ханаларны чугайлаан, чүс-чүс дөрбелчин метр шалаларга шывыгларны салган.

Ажылывыстың шынарын көрүп улус: «Эр-хейлер!» деп бисти мактап турарынга өөрүп тур бис. Ам кааш хоннуп-ла «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээ ажыглаалга кирер. Ажыл-херээвисти эки дооскаш, бригадамның чамдык кежигүннери-биле Чаа Шагаан-Арыг хоорайга ажылдаары-биле чаптар мен.

Д. ХЕРТЕК,
шеверлекчилер бригадазының бригадири.

БЕШ ЧЫЛГА ҮЛҮҮМ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегинде ажылдап, коллективтиң планныг онаалдаларын күүседиринге эвээш-даа бол улуг-хуумну киириштирип чор мен.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын мен 1974 чылдың октябрьда күүседип, 690 муң тонна даг массазын сөөртүр планымны 1 миллион тоннага чедирдим. Чолаачы өөрүм А. Матвеев, А. Пьянников, Н. Юрин беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. 18 кежигүннүг чолаачылар бригадавын удуртуп, аныяк чолаачыларга арга-дуржулгамны база дамчыдып, болдунарла дузамны чедирип турар мен.

Бистиң ажылывыстың кол чедиишкини — чолаачылар ортузунда чарышты дээштиг, күш-ажылды шын организастааныбыста. Чарыштың мурнакчыларын ат, кежтап сеткиде шаңнап, мактап, оларның дуржулгазын эш-өөрү өөренип, ажылга ажыглаарын чедип ап турар бис.

Төөгүлүг болуушкун — ленинчи партиявыстың XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир каш-ла хонуктар арткан. Бодум 1977 чылдың ниями чарыжының ... ажылдап турарыма-даа, съезд мурнуның чарыжынга кирипшаан, январьда 12 муң тонна даг массазы сөөртүр планымны 20 муң тонна кылдыр күүсеттим. Ол — өңгр беш чылга күш-ажылчы үлүүм-дүр.

С. ТУРОВЕЦ.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи бо хүннерде онзагай көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерни ап, социалистиг чарышка киришкен ол ажыл-ишчи коллектив сөзүнге ээ болуп — хүлээлгезин январьның төнчүзүнде-ле күүседиввен. Тодаргайлаарга, пландан ажыр 200 тонна даг-дүгүн бээр хүлээлгелин 220 тонна кылдыр күүсеткен.

Үрмектеп-сорттаар комплекстиң коллективи сорттуг даг-дүгүн хойну бүдүрер дээш хүлээлгезин база чедиишкиниг күүседип турар. Ол чедиишкинде ҮСК-ның регулировщиги Василий Моңгуштуң киирген үлүү эвээш эвес.

Эрткен чылдың сентябрьда Василий Моңгуш Коммунистиг партияның хурээлеңинге кирген. Ооң чуртталгазында ол чугула болуушкун Васильниң сорттуг даг-дүгүн бүдүрер талазы-биле тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткени-биле капсырлашканы өөрүшкүнү улам улгаттырып, үттүндүрбес кылдыр арттын калган.

ЧУРУКТА: коммунист В. Моңгуштуң деривтелер машинизи Н. Андропук-биле чугаалажып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Күш-ажылдың кижизинге

1974 чылдың күзүнүнде Ак-Довурак хоорай болгаш ооң кол бүдүрүлгези — «Тыва даг-дүгү» комбинат болуунуң 10 чылы оон демдеглээн. Чалыы хоорайның амыдыралында узун эвес төөгүзү, амгы үези болганы келир үези чаагай.

Районнуң социал-экономиктиг хевир-шырайында бистиң хоорайывыс эзаан онзагай черни ээлеп турар дизинзесе, хооредиг болбас боор. Ак-Довуракта үлетпүрнүң, тудугнуң, коммунал ажыл-агыйының, амыдырал хандырылгазының хөй адырлары хөгжүп орар. Ооң экономиктиг хөгжүлдезиниң чамдык талалары-биле ак-довуракчы эштер оон бегүнг чугаалорындан номчукчу таныжары чугаажок.

Бистиң хоорайның ажылчы чоннары тоску беш чыл планын чедиишкинниг күүседиринге төлептиг салымыжыпны киирген. Беш чылда хоорайның үлетпүрү пландан ажыр 3 млн. рубльдиң продукциязын бүдүрген болгаш сайгарган. Барык 30 млн. рубльдиң кол фондулары ажыглалга кирген. Эрткен беш чылда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 56,7 хуу улгаткан, 36,7 млн. рубльдиң (эрткен беш чылдыындан 2,7 катап хөй) капитал салынышкыннары шиңгээттинген.

Ак-Довурак дүрген тема-биле өзүп орар. Хоорайга беш чылда амыдырал хандырылга комбинады, харылзаа чери, 600 олуттуг Культура ордузу, профилакторий, магазиннер, 140 орунниг ясли-сад, 30 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү туттунганын чугаалаарга-ла ак-довуракчыларның амыдыралын улам чаагайжыдарынче углаткан ажылдың үре-түңнелдерин билдине бээр. Социал-культураның тудугларындан аңгыда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үрмектеп-сорттаар комплекзин ажыглаалга киирген, ийиги ээлчег мышкап улуг, нарын тудугну база кылтап. Ам ол чоокку үеде ажыглаалга кирер.

Хоорайның үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларында, амыдырал хандырылга коллективтеринде СЭКП-ниң XXV съездизинге алдаржыткан социалистиг чарыш калбарган. Ылангыя комбинаттың ийиги ээлчээ съезд ажыттынар хүнде баштайгы продукцияны берип эгелээрин хандырар дээш хоорайның ажылчы чоннары улуг чүткүл-биле ажылдап турар. Бисте аңы-дуңмалышкы улуг дузаны республиканың бүгү районнары, найысылал Кызыл чедирип турар. Ол мышкаш ийиги ээлчегиниң тудуунда ажылдап турар тудуг организацияларының төлээлери, эң билиг мергежилдиг тудугжулар чурттуң бүгү булуңнарындан келген. Ийиги ээлчег тудуг шөлүнден Москваның, Горькийниң, Уралдың, делгем Сибирьниң хөй-хөй хоорайларының төлээлерин көрүп болур. Специализастаттынган тудуг организацияларының төлээлери-биле катай бодуун руда болбаазырадыр фабрикада ажылчыннарга дузалажыры-биле, оларны өөредири-биле чурттуң даг-дүгү үлетпүрүнүң хөй-хөй бүдүрүлгелеринден, төлевилел шинчилел организацияларындан бедик мергежилдиг ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, эртемденнер база келген.

Ак-Довурактың ол кол тудуу бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының бузулбас найыралының, акы-дуңмалышкы чоруунуң, патриотизминиң өзүлүт-ла кескү чижээ болуп турар.

Хоорайның ажылчы чоннарының чаагай чоруун бедидериниң айтырыглары бистиң депутаттарывыс күүскомнуң кичээнгейиниң төвүнге туруп келген. Кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары Советтиң кол сорулгазы. Ынчангаш бүдүрүлге черлериниң күш-ажылдың культуразын бедиткен турарын чедип алыр дээш ук айтырыгны күүскомнуң доктаамал комиссияларының хуралдарынга чугаалажып турган.

Социал-культура объектилериниң тудуун чогуур хуусаазында ажыглаалга киирерин Совет доктаамал контрольдап турар. Хоорайның чурттакчыларының медицина, садыг хандырылгазын экижидериниң айтырыглары сессияларга чугаалажып, шиитпирлерниң күүселдезин күүском, оон комиссиялары доктаамал контрольдап турар. Соолгу үеде 2 чаа магазин, бүдүрүлгелерде столовайлар, буфеттер ажыттынган. Уруглар сүт кухнязының ажылын экижээн. Уругларның кадыкшылын быжыглаар, оларның кижизидилгезин чоп организастаар херекче бүдүрүлге коллективтериниң кичээнгейин углаандырып турар бис. Бо талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үлегерлиг ажылдап турарын демдеглексенчиг. Пионер лагерин туткан, хостуг үеде хоорай даштынче дыштаныын үвенин организастап турар.

1975 чылдың болгаш тоску беш чылдың улус ажыл-агыйлаажы планнарын хуусаа бетинде күүседириниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бистиң хоорайывыс эки түңнелдерин чедип алган. Ак-Довуракка СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тыпсыр дугайында шиитпир бистиң ажылчы чоннарывысты хөй-хөй киирген. Бедик шаңналга харыы кылдыр улам эки ажылдаарын бүдүрүлге коллективтери, бүгү ак-довуракчылар хүлээнип турар.

З. МАНЧЫНА,
Ак-Довурак хоорукүскомунуң даргазы.

●Даарта—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү●

Кызыл Туктуг Кара далай Флоду. Кара-далайжылар СЭКП-ниң XXV съездизин дайынчы болгаш политиктиг өөредилгеге тергиин чедиишкиннер-биле уткуп турарлар. Корабльдерниң болгаш кезектерниң дайынчы белеткелин күштелдирери, дайынчы өөредилгениң сорулгаларын күүседир шынарын экижидери—оларның хүлээлгези деп чүвени далайжылар мык билир.

ЧУРУКТА: далайның чадаг шериглери атака үезинде.

Ю. ИЛЬЕНКОВУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

МААДЫРЛЫГ БОЛГАШ ТИИЛЕТТИРБЕС

К. С. МОСКАЛЕНКО, Совет Эвилелиниң Маршалы ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы

Даарта, февраль 23-те, бүгү совет улус, Чепсектиг Күштериниң дайынчылары, социализмниң акы-дуңма чурттарының ажылчы чоннары Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн байырлалдыг-биле демдеглээр. Совет Чепсектиг Күштер 58 чыл дургузунда бистиң улустуң чогаадыкчы күш-ажылын, Улуг Октябрьның чаалап алышкыннарын серемчилелдиг болгаш бүзүреддиг камгалап турар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл оюн кайгамчыктыг болуушкуннуң—СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде демдеглеп турар. Ук съезд совет улустуң эрес-маадырлыг күш-ажылының түңнелдерин үндүрер. Эрткен беш чылда партияның күжениишкининиң ажыл-чорудулгазының түңнелин бүгү талалыг болгаш хапы анализтээр, коммунизм тургузуушкунунга, тайбыңның болгаш улустар аразында айыыл чок чорукту быжыглаары дээш демиселге чаа-чаа сорулгаларны тодарадыр.

Совет Чепсектиг Күштер—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының түңнели. Ажылчын апгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның эң эки революсчу чаңчылдарын бодунга сиңирип алган. Чепсектиг Күштер чаа хевирниң армиязы, хосталган ажылчыннарның болгаш тараачыннарның армиязы кылдыр тыптып келген, ол бодаа тиилеп үнген пролетариатының күрүнезин империалистиг агрессорларның чимзенишкиннеринден камгалаар сорулгалыг.

Бодунуң алдарлыг бүгү төөгүзүнүң дургузунда Совет Чепсектиг Күштер Төрээн чуртунуң тайбың күш-ажылын карак огу дег камгалап келген. Хамаатыы болгаш Ада-чурттуң дайыннарының аар-берге шылгалдаларының хүннеринде олар социалистиг Төрээн чуртунуң камгалакчылары болур бедик адын алдарлыы-биле бүзүреткеннер.

Ада-чурттуң Улуг дайынын бүгү делегейге төөгүлүг тиилелге-биле дооскаш, совет улус хоозураап ажыл-агыйын катап тургузары-биле тайбың күш-ажылче бир демниг кирипкен. Ол дээрге эң берге болгаш нарын сорулга турган. Ынчалзажок совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чорааш, бодунуң эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле чүгле катап тургузуушкунну эвес, а улус ажыл-агыйын улам ыңай хогжүдерин кыска хуусаада хандырган.

Ынчалзажок империалистиг күрүнелерниң реакциалыг болгаш агрессивилиг бөлүктери төөгүнүң боттуг хогжүлдезиниң чорудулгазын тооп көрбейн, делегей социализминге болгаш оон кол кужу—Совет Эвилелинге удур углаажыышкынны алган. Шак ындыг байдал чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынче кошкаш дивес кичээнгейни салырын шыңгыызы-биле негеп келген. Кыска хуусаада ядролуг чепсекти тургускан.

Ындыг аңгылыг байдал Совет Чепсектиг Күштериниң чаа болгаш эң кол хевири болур стратегтиг чергениң ракета шериглерин тургузарын база негеп келген.

Бистиң Чепсектиг Күштериниң амгы үениң ракета-ядролуг чепсектери-биле, ужар чүүл, шериг-далай, куяктыг танк, артиллерия болгаш өске-даа дайынчы техника-биле хандыртынган. Чепсектиг Күштериниң бүгү-ле хевирлеринде боттуг өскерилгелер болгулаан болгаш болуп турар.

Чаңгыс чижек. Амгы үениң дивизиязы Ада-чурттуң Улуг дайынының үеинде турган дивизияны танкылар талазы-биле 16 катап, куяктыг транспортерлар талазы-биле 37, автоматтыг чепсек-биле 13 катап, радио харылзааның чепсектериниң талазы-биле 5 катап ажып турар болгаш ол техниканың шынары деңнеп чок. Чепсектиг Күштерниң ниы-бүрү хевирлериниң кезектериниң болгаш каттыжыышкыннарының дайынчы арга-шинээзи хемчээл чогу-биле өскен.

Шериг-техниктиг аргаларның канчаар-даа ажык өзүүшкүнү Чепсектиг Күштериниң чүгле дайынчы күчүзүн көргүзүп турар болбайн баан. Кол-ла чүве кижилерде, күчүлүг дайынчы техниканы болгаш чепсектерни чон ажыглап билир кижилерден хамааржыр. Соолгу чылдарда хууда состав шынар талазы-биле база өскерилген. Амгы үеде дайынчыларның бары 100 хуузу дээди, ортумак болгаш долу эвес ортумак эртемниг. Чепсектиг Күштерниң быжыг өзээ коммунистер болуп турар. Олар комсомолчулар-биле кады шериг албанныгларының бүгү санының 90 хуузу болуп турар.

Онгу беш чыл бистиң күрүнениң экономиктиг камгаланыр аргаларын улам күштелдирер, оон делегейге алдар-хүндүзүн көдүрер.

1939 чылдың май айда Совет Эвилели болгаш социализмниң Европада өске-даа чурттары политиктиг база камгалал эвилел бооп Варшава керээзин чарганнар. Ол 20 чыл ажыг үе дургузунда оларның ниити айыыл чок чорууң быжыглаарының болгаш делегейге тайбыңны камгалаарының чугула фактору болуп келген. Варшава керээзи болгаш Экономиктиг дузалажылга чөвүлели дем каттыштырылганы делегей амыдыралынга эң күчүлүг чүүлдерниң бирээзи кылдыр хуулдурарынга идигин берген.

Совет Эвилели чаа, онгу беш чылче кирипкен, оон онаалдаларын СЭКП-ниң XXV съездизи бадылаар. Ол беш чыл коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга, ниитилел харылзааларын сайзырадырынга болгаш чаа кижини кижизидеринге, амыдыралдың социалистиг хевирин хогжүдеринге чаа үе-чадазы апаар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл оюн бистиң дайынчыларывыс дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге. Коммунистиг партияның Чепсектиг Күштерниң мурнунга салган кол сорулгаларын боттандырарынга чедип алган чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуп турар. «Чонунун тургусканы бүгү-ле чүүлдер бүзүреддиг камгалаттынган турар ужурлуг» деп СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизинге Отчет илеткелге демдеглеп чугаалаан. Төрээн чурттуң чепсектиг камгалакчылары ол сөстерни кажан-даа уттуспас.

Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары чаа өөредилге чылынче онзагай көдүрлүүшкүн-биле өөренип киргеннер. Олар бүгү совет улус-биле кады СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурун, боттарының күш-ажылы-биле социалистиг Төрээн чуртунуң күчү-күжүн улам бедик көдүрерин патриоттуг хүлээлгези кылдыр көрүп келгеннер болгаш көрүп турарлар.

Бүгү чонунуң ынакшылы-биле бүргеткен Совет Чепсектиг Күштер улуг болгаш маадырлыг оруктү эрткен. Олар 58 чыл дургузунда дайынчы алдарны ак сеткилдиг эрттирип, боттарының Төрээн чуртунуң айыыл чок чоруун бүзүреддиг хандырып, Улуг Октябрьның чаалап алышкыннарын камгалап турар. Олар боттарының тиилеттирбес сүр-күчүзүн көргүскүүшкүн, империалистиг агрессорларны чаңгыс удаа эвес чыгча шаап келген.

Ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттыжып болгаш чонунга кызыгаар чок бердинген Совет Армия база Шериг-Далай Флоду Варшава керээзиниң киржикчилери чурттарның армиялары-биле дайынчы бир демин каттыштырып алгаш, тайбыңны, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунун моон соңгаар-даа серемчилелдиг камгалаар.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Февраль 20-де Кызылга Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, найысылалдың хой-ниитизиниң төлээлекчилериниң болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралы болуп эрткен. Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр партия ТК-ның Политбюрозунуң составын улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан илеткелди Кызыл хоорайның шериг комиссары Б. А. Озерский кылган.

Хурал соонда улуг концерт болган.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1976 чылдың февраль 22. № 35 Москва хоорай.

Эштер, солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер, прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер, офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер, Чепсектиг Күштерниң курлавырда болгаш халажылгада турар хоочуннары!

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл оюн бистиң улузувус болгаш оон дайынчылары кайгамчыктыг болуушкуннуң—СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде, совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң бедик көдүрлүүшкүнүнүң, социалистиг чарыштың улам калбарыышкынының байдалында байырлалдыг демдеглеп турар-дыр.

Бистиң Төрээн чуртувус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин бодунуң күштериниң четтикшиишкининиң байдалында уткуп турар. Эрткен беш чылдың чылдарында социалистиг бүдүрүлгениң хемчээлдери боттуу-биле немей өскен, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының материал-техниктиг базазы быжыккан. Совет эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге, улустуң чаагай байдалын көдүрерипге бурунгаар чаа базым кылдынган. Социалистиг ниитилелдиң бузулбас чаңгыс аай, социалистиг нацияларның акы-дуңма эвилели улам-на быжыккан. Чурттуң камгаланыр аргазын чогуур деңнелде туттуп турар.

Партияның XXIV съездизиниң ажыдып кылганы Тайбыңның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың идепкейлиг, күзел-сорукту ажыл-чорудулгазының ачызында делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының херээ бурунгаарлаан турар. Совет Эвилелиниң даштыкы политика туруштары быжыккан. Делегейде болуушкуннар чорудулгазынга социалистиг дем каттыштырылгазының салдары күштелген. Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразында деңэргелиг кады ажылдажылганың харылзааларын таарыштыр тургузары делегей амыдыралының чугула демдээ болу берген.

Ынчалзажок империализмниң дайынзырак бөлүктери, реакцияның болгаш агрессияның күштери дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга моондактап, делегейниң ойу келген айтырыгларын шиитпирлээрин нарыыдадырын кызыдып, дүшкүүрлүг чоруктуң туруп турар одагларын чүгле хевээр арттырарын эвес, харын чаа дайынзырак чорудулгаларын кыпсып үндүрерин оралдажып турар.

Ол байдалдарда Коммунистиг партия биле Совет чазак чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында. Армияның болгаш Флоттуң дайынчы күчүзүн чогуур деңнелге тургузар дугайында үргүлчү сагыш салып турар.

Ленинчи партиязын долгандыр сырый каттышкан, боттарының улузунга кызыгаар чок бердинген Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары Варшава керээзиниң чурттарының акы-дуңмалыг армиялары-биле чаңгыс аай дайынчы одуругга туруп алгаш, тайбыңның, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң камгалалында серемчилелдиг туржуп турар.

Совет дайынчылар дайынчы болгаш политиктиг белеткелинге, дайынчы мертежилдин сайзырадыышкынынга бедик түңнелдери-биле СЭКП-ниң XXV съездизинге ужуражып келген. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчы белен чоруу чаа чадаже көдүрүлген. Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү маадырлыг төөгүзүнүң дургузунда ышкаш, Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду революцияның чаалап алышкыннарын, социализмниң херээн камгалаарынга, боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседиринге кезээде белен.

Эштер, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Бүгү улустуң байырлалы-биле — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл ою-биле силерге байыр чедирип тур мен. Чепсектиг Күштериниң хууда составы дайынчы өөредилгениң шынарын экижидеринге, чаа техниканы болгаш бөө-чепсекти шиңгээдип алырынга, дайынчы сагылга-чурумну быжыглаарынга, кезектерниң болгаш корабльдерниң дайынчы белен чоруун бедидеринге улам бедик чедиишкиннерниг болурун күзедим.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл оюн демдеглээри-биле дужаарым болза:

1976 чылдың февраль 23-те, чер-чериниң-биле 20 шакта бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, маадыр хоорайлар — Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, Новороссийскиге, Керчиге, маадыр шивээ Брестиге байырлалдың фейерверигин кылыр.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 58 чыл ою делгерезин!

Маадырлыг совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы **А. ГРЕЧКО.**

ЧАРЫШТЫҢ ЛОЗУНУ— АЖЫКТЫГ ЧОРУК БОЛГАШ ШЫНАР

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг чарыжының негелделери

(Эгези 1-ги арында).

Садыг ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түңнелин көөрде, эрткен чылга удур түрүмектеп садар бараан саарылгазының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң, бараан саарылгазының вемелде өзүлдезиниң хемчээлин, бодунуң продукциязын бүдүрүп үндүргенинин, кодээ ажыл-агый продукциязын белеткээнинин, повнар садыглааныиң хемчээлин болгаш күрүне база кооператив садыы-биле хандырганын барымдаалаар.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрер үеде чиг эттиң, одалганың, электроэнергияның, ажыл төлевириниң фондузунуң камналгазын, күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок болурунуң, күш-ажылдың база бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң байдалын, экономиктиг болгаш профессионал өөредилгениң организастаалын, кадрларны белеткээриниң болгаш быжыглаарының талазы-биле хемчеглерни күүсеткенин, мурнакчы дуржулганы нептереткенин база барымдаалап көөр.

Үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының, коммунал болгаш садыг хандырылгазының бүдүрүлгелериниң ортузунга социалистиг чарыштың түңнелдерин квартал санында үндүрер. Бирги черлерни ээлээн чарыштың тиилекчилеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, обпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш бирги чергениң дипломнарын тывысыр.

Социалистиг чарышка ийиги болгаш үшкү черлерни алгылаан коллективтерге ийиги болгаш үшкү чергениң дипломнарын тывысыр.

Бирги черлерни алгылаан комсомолчу аныяктар коллективтеринге ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывысыр.

КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Кодээ ажыл-агыйының ажылчынналериниң социалистиг чарыжында кол көргүзүглер болза, кодээ ажыл-агыйының ажыглалдыг черлерин эң-не эки ажыглап турган кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин база садарын ковудедирин, гектар чер бүрүзүнүң дүжүттүгүн база ниитиниң мал ажылының продуктулуун, экономиктиг ажыктыг чорукту бедидерин, продукцияның шынарын экижидерин болур. Социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаарлар болза:

Районнар талазы-биле:

— Эътти, сүттү, дүктү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының пландарын база социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, эрткен чылдың деңнелинге бодаарга, ол продуктуларны бүдүрериниң 10 хуудан эвээш эвес немелде өзүлдезин, мыйыстыг бода малды 5,5 хуу, хойну болгаш өшкүнү шиитизи-биле 9 хуу өстүрерин чедип алган, кыс малдың баш санын ковудеткен, малдың чаш төлүн алырының база малдың продуктулуун бедидериниң пландарын күүсеткен;

— мал чеми белеткээринге техниканы эң-не бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, он хонук дургузунда мал чеми белеткээриниң бедик хуузун хандырган, мал чемнери белеткээриниң дээштиг арга-методтарын шиңгээдип алган;

— дүжүт ажаап алыышкынның үезинде агрегаттарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын хандырган, ажылдарны бедик шынарлыг чорутпушаан, он хонук дургузунда эң хөй шолдуң тарааларын ажаап алган.

Эът, сүт, дүк бүдүрер болгаш садар талазы-биле чыл пландарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседирин чедип алган, бо талазы-биле көргүзүглерин эрткен чылдыы-биле деңнээрге 15 хуудан эвээш эвес ковудеткен болгаш мыйыстыг бода малдың баш санын 7, хөй болгаш өшкүнүң — 10—12 хуу өзерин, а ол ышкаш төрүүр малдың баш санының өзүлдезин чедип алган, чаш малды алыр болгаш малдың продуктулуун өстүрериниң талазы-биле хүлээлгелерин күүсеткен **ажыл-агыйлары;** мал чеми белеткээринге техниканы эң эки ажыглаан, мал чемин эң хөйнү белеткээн, күш-ажылды болгаш мал чемнерин белеткээрин организастаарының эң дээштиг хевирлерин болгаш аргаларын ажыглаан, дүжүт ажаап алыышкынының үезинде күш-ажылдың эң эки бүдүрүкчүлүүн, декада дургузунда ажылды эки шынарлыг кылбышаан, эң хөй шолдан тараа ажаап алган ажыл-агыйларны тиилекчи деп санаар.

Салбырлар, бригадалар, фермалар болгаш звенолар мурнакчы дуржулганы болгаш эртем сүмелерин ажыглап турган, чер болгаш мал ажылының ажыл-агыйында база республиканың эң бедик көргүзүглерин чедип албышаан, күш-ажылчы болгаш материалдыг эң эвээш чарыгдалдарны үндүрген, бедик шынарны чедип алганда тиилекчи деп санаар. Эң шалыңгыр гектар санындан-на Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Кызыл болгаш Тожу районнарга 18 центнер тарааны, кукурузаның ногаан массазын 210 центнерин, 100 центнер ногааларны, 120 центнер картофельди, суггарыкчылар звенолары 27 центнер тарааны, хөй чылда үнер 30 центнер сигенни алыр ужурлуг. АВМ-0,4 машина-биле 300 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн бригадаларга болгаш звеноларга бирги черни, 270 тоннаны белеткээннерге — ийиги черни тывысыр; АВМ-0,65 машина-биле 450 тонна продукцияны белеткээнде бирги, 380 тонналы белеткээнде — ийиги черни тывысыр;

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарга тектардан 16 центнер тараа, кукурузаның 190 центнер ногаан массазын, 140 центнер ногааларны, 100 центнер картофельди алганда; суггарыкчылар звенолары — 22 центнер тарааны болгаш 28 центнер хөй чылдыг сигеннерни алганда;

Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнарга — 12 центнер тараа, кукурузаның 140 центнер ногаан массазын, 130 центнер ногааларны, 90 центнер картофельди; суггарыкчылар звенолары — 16 центнер тарааны болгаш хөй чылдыг 23 центнер сигеннерни алганда;

мал чемнери белеткээр бригадалар болгаш звенолар планда айыткан даалгаларны эң хөй ажыр күүсеткенде, оон-биле кады мал чеми белеткээр техниканы сезон дургузунда эң бүдүрүкчүлүг ажыглаарын чедип алганда, мал чемнерин белеткээриниң дээштиг технологияны ажыглап, оларның шынарын экижидип, гектар санындан-на алыр мал чеминиң хемчээлин ковудеткенде;

хойжу бригадалар болгаш звенолар төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны алгаш, хой малдың баш санын 98 хуудан эвээш эвес камгалап ап, дүк бүдүрериниң планын күүсеткенде;

сүт-бараан фермалары чүс баш инектерден болгаш хунажыннардан 85 бызааны алгаш-ла, эрткен чылдыы-биле деңнээрге, сүт продукциязы 600—1000 кг турда — 23 хуу, 1000—1500 килограммны — 17 хуу, 1500—2000 килограммны — 9 хуу, 2000—2500 килограммны — 6 хуу, 2500—3000 килограммны — 4 хуу болгаш 3000—3500 килограммны — 2 хуу көвүдээрин чедип алганда;

эът угланыышкынныг мал фермалары төрүүр чүс инектен-не 90 бызааны алганда, малдың баш санын 98 хуудан эвээш эвес кылдыр камгаланышаан, хонукта ортумаа-биле 600 грамм немелде деңзиин чедип алганда;

чер болгаш мал ажылының ажылдакчылары хүлээлгелериниң күүседиринге эң бедик көргүзүглерни чедип алганда тывысыр.

тракторист-машинистер К-700 трактор-биле 3300 чижек гектарны, ДТ-75-биле 1600, МТЗ-50 база МТЗ-52 тракторлар-биле — 1100 гектарны ажылдап кылганда;

суггарыкчылар гектар санындан-на Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды болгаш Кызыл районнарга 30 центнер тараа болгаш 30 центнер хөй чылда үнер сигеннерни; Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарга — 25 центнер тараа болгаш 28 центнер хөй чылда үнер сигеннерни; Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнарга — 19 центнер тараа болгаш 23 центнер хөй чылда үнер сигеннерни алганда;

комбайнерлер айыткан районнарының айыы-биле сезон дургузунда 8000, 6000 болгаш 4000 центнер тарааны бастырганда;

хойжулар төрүүр чүс хойдан-на 105 хураганны алган болгаш дүк кыргылыр хүлээлгезин күүсеткенде тиилекчилерге санаар;

саанчылар болгаш саар инек кадарчылары бызаа азыраар талазы-биле пландарны болгаш хүлээлгелерин күүседип, мурнундагы чылдынга деңнээрге, инектерниң продуктулуун моон дараазында демдеглеп бедиткенде: инек санындан-на 900—1000 килограмм сүт саарын — саанчылар 28 болгаш инек кадарчылары 25 хуу, 1000—1500 килограммны саарын — саанчылар 21 болгаш инек кадарчылары 18 хуу, 1500—2000 килограммны саарын — саанчылар 13 болгаш инек кадарчылары 11 хуу, 2000—2500 килограммны саарын — саанчылар 9 болгаш инек кадарчылары 7 хуу, 2500—3000 килограммны саарын — саанчылар 6 болгаш инек кадарчылары 5 хуу, 3000—3500 килограмм саарын — саанчылар 3 болгаш инек кадарчылары 2 хуу, 3500—4000 килограммны саарын — саанчылар 2 хуу көвүдеткенде тиилекчилер деп санаар.

Бызаа ажаакчылары алды ай назыга чедир бызааның хонукта ортумак немелде деңзизинин 700 граммдан эвээш эвес болуруп чедип алгаш, оларның баш санын 98 хуудан куду эвес камгалап алганда;

инек кадарчылары аныяк малды бөрүу-биле камгалап албышаан, оларның немелде деңзизин хонук санында-ла 600 граммдан эвээш эвес чедиргенде;

эът угланыышкынныг мал ажылының инек кадарчылары инек бүрүзүнүң хонукта-ла немелде деңзизин 750 граммдан эвээш эвес чедирип, чыл эгезинде турган чүс инектен болгаш хунажындан-на 90—95 бызааны алганда чарыштың тиилекчилери деп санаар.

Чылгычылар, инеэжилер, хаван, куш болгаш теве азыракчылары продукция алырының, чаш малды болгаш оларның баш санын камгалаарының талазы-биле 1976 чылда хүлээлгелерин күүседиринге эң эки түңнелдерни чедип алганда тиилекчилер деп санаар.

Мал ажылының продукталарын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле чарышка бирги черни алган районнарга кварталдың санында-ла шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңналын тывысыр.

Мал чеми белеткээриниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының үезинде чарыштың түңнелин он хонуктун-ла үндүрер болгаш тиилекчи районга шилчиир Кызыл тукту база 200 рубль түңнүг акша шаңналын, ажыл-агыйга — 100 рубльди тывысыр. Мал чеми белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алыышкынынга чарыштың сөөлгү түңнелдерин 1976 чылдың ноябрь 1-де үндүрер.

Чылдың түңнели-биле чарыштың тиилекчилеринге тывыстыры болза:

Районнарга — шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун болгаш 1000 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир бирги черни; ийиги чергениң дипломун, 700 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир ийиги черни.

Колхозтарга болгаш совхозтарга — шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун болгаш 500 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир бирги черни; ийиги чергениң дипломун, ийи ийиги черни тывысыр база фондудан дашкаар автобус садар, үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, ийи үшкү черни тывысыр база фондудан дашкаар чүък машиназын садар.

Трактор-хову бригадаларынга — бирги чергениң дипломун болгаш 500 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи бирги черни; ийиги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи ийиги черни; үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, ийи үшкү черни.

Кукуруза бригадаларынга (звеноларынга) — бирги чергениң дипломун болгаш 400 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир бирги черни; ийиги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир ийиги черни; үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, бир үшкү черни.

Суггатчылар звеноларынга — бирги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи бирги черни; ийиги чергениң дипломун болгаш 200 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи ийиги черни; үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, ийи үшкү черни.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле бригадаларга болгаш звеноларга — бирги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи бирги черни; ийиги чергениң дипломун болгаш 250 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи ийиги черни; үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, ийи үшкү черни.

Витаминниг сиген далганын белеткээр талазы-биле бригадаларга болгаш звеноларга — бирги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир бирги черни; ийиги чергениң дипломун болгаш 200 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи ийиги черни.

Картофельчилер болгаш ногаажылар бригадаларынга база звеноларынга — бирги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир бирги черни; ийиги чергениң дипломун болгаш 250 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, бир ийиги черни; үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, бир үшкү черни.

Мыйыстыг бода мал фермаларынга — бирги чергениң дипломун болгаш 400 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи бирги черни, ийиги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг ийи ийиги черни; үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, ийи үшкү черни.

Хойжу бригадаларга — бирги чергениң дипломун болгаш 400 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи бирги черни, ийиги чергениң дипломун болгаш 300 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывыспышаан, ийи ийиги черни; үшкү чергениң дипломун тывыспышаан, ийи үшкү черни.

Комсомолчу-аныяктар бригадаларындан бирги черлерни ээлээн алды коллективтерге ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тывысыр.

* * *

Үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйының, тудугнуң, транспорттуң болгаш амыдырал хандырылгазының түс-түс кижилер аразында социалистиг чарыжынга эң-не шылгараан ажылдакчыларын Бүгү-эвилелдиң «1976 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаарынга киирер. Улус ажыл-агыйының болгаш культураның мурнакчыларының база чаартыкчыларының аттарын республиканың Хүндүлел самбыразынга, бүдүрүлге мурнакчыларының аллеязынга май 1-де болгаш ноябрь 7-де киирер, а чылдың түңнели-биле—«Онгу беш чылдың күш-ажылчы алдар бижиилдилгезиниң дептеринге» болгаш беш чылдың альбом-плакадынга киир бижиир.

Профессия талазы-биле эң дээрелерниң тергиин чедиишкиннерин чедип алгаңнарын СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, обпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң «Эң эки хойжуга», «Эң эки механизаторга», «Эң эки тудугжуга», «Эң эки чолаачыга», «Бедик саалда мастеринге», «76 чылдың дүжүт ажаалдазының гвардейжизи» болгаш өске-даа дипломнар-биле шаңнаар.

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин шаңнап демдеглээри-биле дараазында шаңналдарны тургузар:

— үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларынга турисч тээринге болгаш Дыштанылга бажыңнарынга баарынга 130 путёвка;

— совхозтар ажылчыннарынга, колхозчуларга, кодээ ажыл-агыйының специалистеринге автомашиналарны эккээр чокка садып алырынга 30 талон, 40 мотоцикл, УАЗ-те баар хылае 40 путёвка, туристтеринге болгаш Дыштанылга бажыңнарынга баарынга 190 путевка.

Ш Ы Н

Барыын-Хемчик съездиден съезд чедир

Көдээ ажыл-агыйның кол сорулгазы чүл дээрге, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ыңайгы өзүлдезин болгаш оон экн туруштуун, чоннуң аъш-чем продуктуларынга болгаш үлетпүрнүң чиг-этке херегледдерин улам долу хандырарынга, көдээ ажыл-агый продукциязының эргежок чугула күрүне курлавырларын тургузарынга чер болгаш мал ажылының ажыктыын бүгү хемчег-биле бедидерин хандырары болур.

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

СУГГАТТЫГ ШӨЛДЕРДЕН

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозу эрткен чылда 5741 гектар черни суггарар планныг турган. Чыл берге: хаттыг, сут орай келген, ынчалза-даа суггарар ужурлуг черлерни шлап ёзугаар доозкан.

Эрткен чылын совхозтуң 25 суггатчы звенозунга 150 кижи ажылдап турган. Олар шупту аъш-чем, дериг-херекселдер-биле бүрүн хандыртынган. Оларга чурттаар мангыыннарны, бичии үгек бажыңнарны белеткээн.

Ынчалза-даа 1 гектар суггаттыг черлерден тараа культураларының 4,5 центнер дүжүдүн алдывыс. Ол дээрге чавыс түңнел-дир. А хөй чылдыг сигеннерни 1 гектар черден 16—20 центнерни өстүргенивис эки болган. Ону ажаап алырынга мурнакчыларның кииргеп үлүг-хуузу улуг.

Ылангыя Хомушку Шыдыраавын 8 кижиден тургустунган звенозу боттарынга бижыглаан 300 гектарда тараан хөй чылдыг сигенниң гектар бүрүзүнден-не 20 центнер чедир дүжүт алган. А Хомушку Очур-оолдуу—гектар черден-не 18 центнер чедир дүжүт ап келген.

Үстүнде ады үнген суггатчыларның мурнакчы дуржулгаларын нептередир сорулга-биле семинар кичээлдерни эртирип, оларның санал-оналдарын соктуп турар.

Бо 1976 чылда «Барлык» совхоз 5837 гектар суггаттыг черге хөй чылдыг сигенни 2281, тараа культураларын 2300, кукурузаны 1100, погаа аймаан 156, чаңгыс чылдыг сигенни 40 гектар черге тарыыр планныг. Амгы үеде 36 суггатчы звеноларны тургускан. Олар кылыр ужурлуг ажылдарын аразында тус-тус хуваашкан.

Амгы үеде совхозта часкы чер андарылгазынга белеткел ажылдары чоруп турар. Суггатчыларның семинар кичээлдерин эртиргилээн бис. Дуржулга солчуушкуну база болган.

Часкы чер ажылдары эгелээр бетинде суггатчылар Бүгү-эвилеләдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалды тапышкан, аңаа звено, кежигүн бүрүзү идепкейлиг киржип, чединишкиннерни улам быжыглап, четпестерни эдер хемчеглерни алырын хүлээнгеннер. Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү улам бедиир, планныг оналдалар күүсеттинер. Ындыг сорулганы чедип алыр дээш «Барлыктың» суггатчылары 1976 чылда улам күженишкинниг ажылдаарлар.

С. ДЫРТЫЙ-ООЛ,
совхозтуң кол агрономУ.

БИЧЕ-ТЕЙНИҢ МАЛЧЫННАРЫ

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей хойжу бригадазының 37 кодаңында 14.000 баш шээр мал бар. Амгы үеде мал оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Совхозтуң хойжуларының, специалистерниң кол кичээнгейи малдың төлүн менди камгалап алырынче угланган.

Эрткен чылдың күстен эгелеп бригадага 12 чаа кажаалар туттунган, 8 кыштагның септелгезин доозкан бис. Ол черлерде малчыннар ам кыштап турар. Бо чылгы кыштың байдалы берге-даа болза, мал төлүн менди ап, кыштаглаашкынны организастыг чорудуп турар малчыннар бисте хөй. Оларга 187—223 чедир хураганнарны менди камгалап алган. Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Ооржак Күрседи, Монгуш Мынчаа, Ооржак Шатдыр, Ооржак Кызыл-оол хамааржыр.

Амгы үеде кыштагларда мал чемин бүрүн-биле чедирген бис. Ооң курлавырын улам көвүдедири-биле кожавыс Хакасияның болгаш Өвүр районнуң девискээринче хыргыыш белеткээр звеноларны аъткардывыс. А чаш хураганнарга саваң ыдбыраткаш берип тур бис.

Малчыннарның амыдырал байдалын экижидери-биле чамдык хемчеглер алдынган. Олар одаар ыяш-биле хандыртынган, тускай техниканы быжыглаан, малчыннарда сакманщиктер четчир.

Бригадада ниити төрүүр хойнуң 60 хуузу оолдаан, хураганнары онча-менди доруп турар. Эрткен чылын ук бригаданың хойжулары төрүүр чүс хойга опаштыр 90 хураганны, азы төрүүр 5572 хойдан 5015 хураганны ап, совхозтуң хойжу бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарыжынга бирги черни алган. А онгу беш чылдың баштайгы хонуктарындан эгелеп улам күженишкинниг ажылдап, мал төлүн оон-даа менди камгалап алыр дээш бригаданың малчыннары күженишкинниг ажылдап турар.

К. КАЛИНДҮҮ,
бригадир.

Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга ылаңгыя недээзи шактарда кире бээрге диңмиттиг-не: ында-мында хөгжүт аялгалар чаңгыланган, танцычылар ойнаан турар.

ЧУРУКТАРДА: танцы бөлгүмүнүң киржикчилери (оң талазында) концерт белеткелиниң үезинде. А солагай талакы чурукта—ленинчи комсомолдуң СЭКП-ниң XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш чарыштың тиилекчилери Кызыл-Мажалык ортумак школазының 8—10 класстарының бөлүк комсомолчулары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

СОРУЛГАМ ЫНДЫГ

Саанчыдын белен эвес, ынчалза-даа хүндүлүг ажылынга 11 чыл ажылдадым. Ажылывыс дан бажында-ла эгелээр, караңгылай бергенде доостур. Инектерни чогуур рацион ёзугаар чемгерер, ажаап-тежээр, ооң соонда — саалда. Хүннүң-не ындыг — 10 ажыг чыл дургузунда ынчаар ажылдап келдим. Чүгле эки ажылдаар эвес, а аныяк саанчыларның дагдыныкчызы, оларга дузалаар хүлээлгемни база уттпайн чор мен.

Мал ажылынга ажылдаа-ла 30 чыл чоокшулап тур мен. Бо үениң дургузунда ниитиниң малынын баш санын өстүрер, оон продуктузун бедидер дээш кызымак ажылдап келдим. Сорулга салдынган—ону күүседир апаар. Алган социалистиг хүлээлгелеримни чыл сашында ажыр күүседип чор мен.

Саанчының ажылында хостуг үе эвээш. Ынчалза-даа өг бүледе база-ла хөйнүү кылып четтигиптер мен. 2, 4, 6, 10 класстарда өөренип турар уругларывыс база бар. Боря, Сережа, Олег, Катя оларның бичээлдеринге база баргылаар, оларның өөредилгезиниң дугайында башкылар-биле чугаалажып, сүмележип бис. Уругларывыстың өөредилгези эки.

Улуг оглувус Туран-оол—«Тыва кодээ тудуг» тресте тудугжу, уруувус Катя бо-ла фермада техник. Николай, Комия олар совхозта чолаачылар, а Чалбаавыс—онгу классты доозкаш, шеригде албан эртирип турар, оон бичиилери Начын, Салбакай, Кудус-оол олар эки өзүп доругуп турар. Доозукчу чылда саар инек бүрүзүнден 1700 литр сүт саарын хүлээнгеш, 1800 литр чедирдим. Онгу беш чылдың баштайгы чылынга саар инек бүрүзүнден-не 1400 литр сүт саары планда көрдүнген, ынчалза-даа инек бүрүзүнден 100 литр сүттү немей саарын хүлээндим.

Бо фермага ажылдап келгеш, эъ чок арткан, сүдү эвээш инектер хүлээп алдым. Оларны эки ажаап-тежээп, чемгерип, чаа торээн, сүттүг инектерге бээр чемни арбыдадып тургаш сүт саалдазын көвүдеткен мен. Саанчы кижиниң ажылында база бир кол чүүл — инектерниң чаңын билип алырында болган.

Бо фермада эки ажылдыглар эвээш эвес. Коммунист саанчы Ховалыг Достанмаа, аныяк саанчылар. Хертек Күнзекмаа, Чечек Сетчек дээш оон-даа өскелер аңаа хамааржыр. Ферманың саанчызы Хертек Күнзекмаа-биле аравыста чарышпышаан, аңаа бодумнуң арга-дуржулгамны дамчыдып берип чор мен.

Ленинчи партиявыстың XXV съездизинге күш-ажылчы белектерни ужуражыр — кол сорулгам ындыг.

Г. КУУЛАР,
«Барлык» совхозтуң саанчызы, Маадыр ие.

КӨРҮКЧҮЛЕР «ИЙИ ӨҢ» ДУГАЙЫНДА

ДУРЖОКТАРНЫ КЫҢЧЫКТЫРБААЛ

Республиканың хөгжүм шии театры бо чылын 40 харлаар. Ол чаагай байырлалга төлептиг ужуражыр дээш театрның коллективи бир демниг эрес-шудургу, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Ылангыя тыва бөлүк Москваның драматургтары А. Зак биле И. Кузнецовтуң «Ийи өң» деп шиизин чонга бараалгадып эгелээн. Тудугжу аныяктарның чурттап, ажылдап турары Касаткино суурга быжыг корум-чурум тургузар дээш хулиганнарга удур демиселге маадырлыы-биле өлген комсомолчу Шура Горяевтиң күзел чораан херзан аныяктарның уламчылаарын шиинде көргүскен.

Хулиганнарга удур эрес-дидим демисежип чорааш, оларга өлүрткениниң соонда Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан комсомолчу Леня Гаврильцевтиң чырыткылыг овур-хевиринге бо шиини турасказаткан. Амгы үениң чугула айтырыын көдүрүп турар онзагай шии боол турар.

Ук шиини Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның ажылчы чоннары сонуургап көргеш, оон сайгарылгазынга идепкейлиг киржип, боттарының үнелиг санал-оналын берип, боттуг амыдыралдан чижектерни ап чугаалап, чамдык корум-чурум үрекчилери-биле демисежириниң аргаларын дилеп, комсомолчу эрес-дидим Шура Горяевтиң үлегерин эдерериниче аныяк-даа, хоочун-даа кижилерни кыйгырган.

Ылангыя Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг болгаш Кызыл-Даг сууурларында болган ол шии дугайында сайгарылга чугаалажыышкыннар солун эрткен. Чамдык көрүкчүлерниң санал-оналын моон адаанда парладывыс.

Ховалыг Товарищтай (Ак-Туруг ортумак школазының башкызы):

— Бот-хуудда шиини улуг сонуургал-биле көрдүм. Бистиң суурда хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг кижилер хөй. А арагалаар, орта ажыл кылбас, шош-солаа, оор чорук кылыр ийи-чаңгыс аныяк-өскеннер бисте база чок деп болбас. Чаңгыс чижектен көргүзейн. Бир кезек оолдар кудумчуга тарып каан чараш чаагай теректиң мочургазын алыр дээш будуктарын сый соккулаан турган бараанын көрген мен. Ону соксадыр дээш залгаштыг базып олурумда, бир не уткужуп келди.

— Ол оолдарның чаны-биле эртип хирерде чүге соксатпадыңар, хайыраан теректи ат кылдылар—дидим.

Ол дүш-даа чок:

— Мээң оглум мында чок чорду—дээш, хая-даа көрүнмейн базып эрте берди.

Боттарывыска-ла ажыктыг эки болзун дээш, хөй нүштүг үндүрүп тургаш, бүдүрүп алган чүүлдеривисти мынчаар хоомча чок көре бергилээрдир бис. Мээң бодалым-биле акырга, чогуур өгүнде үнүп турар дээштиг, эки шии-дир. Уруг-дарыгны төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидер диге школа биле ада-ие сырый харылзаалыг, бир демниг ажылдаар болза, шиинде ышкаш, чаагай амыдыралга шаптык кадар ийи-чангыс кижилер турбас ужурлуг.

Юрий Бадый-оол (Ак-Туругда комсомол комитединиң секретары):

— Корум-чурум үрээринге удур, Горяев ышкаш, бир-ле дугаарында бистер, аныяктар, комсомолчулар бир демниг, дидим демисежир ужурлуг бис. Горяевтиң овур-хевири бистерге өөредиглиг, үлегерлиг овур-хевир-дир. Ындыг болуруңче бистиң аныяктарны кыйгырар-дыр мен.

Хомушку Алдын-оол (милиция ажылдакчызы):

— Чоокта чаа аныяктар арагалааш, соң иштинде аныяк кыстар база бар, бо Культура бажыңының улуг соңгаларын бусту. Олар ооң соонда туттурдулар. Оларны баш удур соксадып алырының аргазы силерде, аныяктарда турган болгай. Ону херекке албаан-дыр бис. Бо шиини чонга калбаа-биле көргүзери чугула деп бодаар мен.

Кызыл-Дагдан коммунист **Арапчан Тыкы** (Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты, хой бригадазының бригадири):

— Арага-дарыга хандыыр, хулиганнар ийи-чаңгыс кижилер бисте база бар, а ындыгларга удур демисежир, оларны томаартып шыдаар эрес аныяктар бисте база эвээш эвес. Ол дээрге Шура Горяев ышкаш чонунга ынак, ооң эрге-ажыы дээш күжүн, бизиин харамнанмас дидим кижилер-дир. Оларга бис чоргаарланыр, деткиир ужурлуг бис. Бо шиини көргеш, эки түңнелди үндүрүп, ээрувустан быжыг корум-чурумну тургузар дээш кижи бүрүзүнүң эрес-шудургу туржуруп-на күзээр-дир мен.

Юрий Комбу (Кызыл-Даг суурда пенсионер):

— Назы-харым улгаткан. Хөйнү көрдүм. Амыдыралга эки-даа, багай-даа чүүлдер тургулаар-дыр. Амгы шагның ажы-төлү чаг иштинде бүүрек деп өзүп-доругуп турар-дыр. Ол хиреде, бо шиинде ышкаш, хулиганнаар ийи-чаңгыс кижилерниң бары сеткилге аажок хомуданчыг боор-дур. Шаанда тыва улус эки чаңчылдарлыг чораан. Чижээ, өгже кирерде астып чораан бижээн ужурун ар, улуг улус мурну-биле эртпес, улуг улус чугаалажып орда, аңаа бичии кижи кирипнес. Эки чаңчылдарны бистер нептередир ужурлуг бис.

Маадыр-оол Кыныраа (улуг лейтенант, истелге инспектору):

— Шии солун-дур, хүннүң чугула айтырыын көдүрген-дир. Шура Горяевтиң хулиганнарга удур дидим демиселин деткиир кижи-дир мен. Кижини эттеп-соп, өлүрүп турда, бо ду дужун харап, кызы-биле эрте бээрлер бисте бо хүннерде чок эвес болгай. Маңаа хамаарыштыр болчукчу Родиннин тоомча чок, ооң бааргыт овур-хевирин көрдүвүс. Шиинде болуп турар болууушкуннар, овур-хевирлер бистиң амыдыралывыста база бар деп бодаар мен. Бо суурда дружинниктер, эш хуузунуң судуу барык ажылдавайн турар Хоп-ниити организациялары бо шииниң соонда корум-чурум үрекчилеринге удур ажылын бут кырынга быжыг тургузар боор деп идегедим.

К. ТҮЛҮШ.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

8.30—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо». (Москва) — «Торпедо». 2-ги, 3-кү үелери. Өңнүг.
9.20—9.30—Чапсар.
9.30—«Россияның театры болур». Документалдыг фильм.
9.50—«Мээң херээм». Уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги серияазы.
11.00—Медээлер.
11.10—«Бойдустуң доскуулдары». Эртем-өөредиглиг олимпиада. 3-кү туру. Өңнүг.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!»
13.00—«Кайын-на ийик, бирле черден, бурган оршээл...» Документалдыг телефильм.
13.20—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
13.50—«Кино аян-чорукчуларының клуву». Өңнүг.
14.50—15.00—Чапсар.
15.00—«Николай Прихно». Документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан.
15.30—«Кызыл шол». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.
16.40—Тобольск хоорайның орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—Москваның ССРЭ-ниң улустуң артистери К. С. Станиславский болгаш Немирович-Данченко аттыг хөгжүм театрының балет артистери М. Дроздова биле В. Тедеевтиң концерти. Өңнүг.
18.00—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Спартак»—«Трактор». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга. Чапсарда—медээлер.
20.15—«Колхозниң ажыл-ижи».
21.20—21.30—Чапсар.
21.30—Р. Шедрин — «Баштак кожааннар». Фильм-балет. Өңнүг.
21.50—«Мээң херээм». Уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

8.50—Киножурнал.
9.00—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Спартак»—«Трактор».
11.00—«Поэзия». «Кызыл сылдыстыг маадыр, сеңээ алдар!» ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейинден өңнүг дамчыдылга.
11.30—«Москваның алдын сылдысчыгажы». Уругларның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти.
12.00—«Бөгүн — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү». ССРЭ-ниң Камгалал министриниң оралакчызы армия генералы Н. В. Огарковтуң чугаазы.

КЫЗЫЛДАН

12.15—Документалдыг фильмнер программазы.
13.00—«Солдат кезээде белен». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

14.00—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». Өңнүг.
14.30—«Төөгүнүң базымнары». Документалдыг өңнүг фильмниң баштайгы көргүзүлгези.
15.30—«Останкинода концерт студиязы чалап тур». Өңнүг.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Сактыдыр сен бе, эш?» Фильм-концерт.
18.10—«Бөгүн—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү». ССРЭ-ниң Камгалал министриниң оралакчызы армия генералы Н. В. Огарковтуң чугаазы.
18.25—«Мен — Шаповалов Т. П...» «Бедик ат» деп дилогиядан уран-чечен фильм. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Съездиден съезд чедир». Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушкунуң чугаазы.
20.15—Телемедээлер.
20.25—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга.
21.15—Телемедээлер.
21.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.30—«Останкинода концерт студиязы чалап тур». Өңнүг.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.45—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Рига). ЦСКА-ның Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

8.40—Медээлер.

Хаакчыга секунда бүрүзү үнелиг

Эртенгиниң он шак ажып турда хаак баазазының чанында шолге автобустар Кызылдан кээп эгеледи. Спортчу хептиг, катказ-хөглүг, омак-сергек 40—50 харлыг хоочуннар-даа, аныяктар-даа оон ууруб-сууруктап үнүп турлар. Бо болза хаакка маңнаарының талазы-биле республиканың профэвилел-комсомол кроссунуң киржикчилери-дир.

Он бир шакта эр улустуң, херээженнерниң, оолдарның болгаш уругларның 3, 5, 10, 15 километрлерге маңнаарының бөлүктер аайы-биле маргылдаазы эгелээн.

Бирги бөлүк. Мында Тандының, Бии-Хемниң, Хову-Аксының «Динамо» спорт ниитилелиниң шилиндек спортчулары кирип турар.

Бо бөлүктүң уругларының 3 км чарыжынга Тандының хаакчызы Л. Кудрявцева 12 мин. 58 сек. маңнап келгеш, маргылдааның баштайгы чемпиону болган.

Уругларның 5 км маңнаарынга Л. Тутатчикова (Таңды) шылгараан. Ооң үези—21 мин. 56 секунда.

Оолдарның 10 километрге чарыжынга Таңдының хаакчылары шаңналдыг черлерни алган. Хемчээлди 33 мин. 23 сек. эрткен Н. Пономарев чемпион атка төлептиг болган.

Эр улустуң 15 километрге маңнаарының маргылдаазынга дуржулгалыг-даа, аныяк-даа спортчулар киришкен. Бо удаада Хову-Аксында хоочун хаакчы В. Ковалевту эртер кижи чок болган. Айыткан хемчээлди 52 мин. 16 секундада ол маңнап эртеш, бирги черни ээлээн.

Ийиги бөлүк. Районнарның, өөредилге черлериниң шилиндек командалары мында кирип турар.

Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк зоназының школачыларының маргылдаазының 5 км-ге чемпиону. Бай-Хаак школазының өөреникчизи В. Золотухин бо-ла хемчээлге бодунуң чажыттарынга аштырбайн бирги черни алган.

Уругларның үш километрге чарыжынга О. Тебенькова (Таңды) шылгараан. Херээженнерниң 5 километрге маңнаарынга автоорук техникумунуң сургуулу Т. Бушманова бирги черни ээлээн.

Эр улустуң он километрге чарыжынга эң-не шыырак спортчулар киришкен, аңаа В. Пиннигин (Таңды) чемпион болган.

Үшкү бөлүк. Мында адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары кирип турар.

Бо бөлүктүң уругларының 3 км-ге маңнаарынга Л. Чебодарева, херээженнерниң 3 км-ге Э. Крыцина, эр улустуң 5 км-ге—Н. Григорьев (үжээ чырыдылгазының обкому), оолдарның 5 км-ге—М. Грепилов (күрүне албан черлериниң) чемпион болганнар.

40 хардан өрү назылыг хаакчыларның 5 километрге маргылдаазы солун эрткен, орта Т. Севастьянов (Кызыл район) өөрүн мурнап келген.

Маргылдаа уламчылап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Таңды районнуң шилиндек хаакчылары Л. Носкова, Н. Пустынцева, Н. Пономарев.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Агаар

Бөгүн республикага булуттугылаар, биче хар чаар. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, а оон арткаиннарынга 8—13 градус соок.

Кызылга булуттугылаар, эртен биче хар чаар. Агаарның температуразы 10—12 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даң бажындан кежээки хаяга чедир» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00, «Эргим оол» (биче залга) 11.35, 13.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультфильмнер чыындызы № 3». 9.05, «Ылыбилиг шынчы сөс» 10.35, 12.05, «Дайын болгаш тайбың» (4 сериялыг) 13.35, 15.20, «Петр Мартынович болгаш улуг амыдыралдың чылдары» 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Россия империязының дүжүлгези» (2 сериялыг) 11.30, 14.10, «Танываан оглу» 16.50, 18.40, 20.30.

«ВОСТОК»: «Салтан хаан дугайында тоол» 11.20, «Ону эртпээн бис» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Төрээн чуртунуң солдады» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Серенева кудумчузунуң оолдары» 9.25, 11.00, 14.30, «Белла» 16.35, «Даң бажындан кежээки хаяга чедир» 12.30, 18.35, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дириг амытаннар делегейи» деп кинолуб. «Петр Мартынович болгаш улуг амыдыралдың чылдары» 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Танываан оглу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16844 ЧАГЫГ № 638.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00457.

СЭКП ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 45 (10030) 1976 чылдың февраль 24, вторник

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 2 ком.

МАССАЛАРНЫҢ АВАНГАРДЫНДА

Г. Ч. ШИРШИН,
СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

Бөгүн бүгү совет кижилерниң, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң кичээңгейи бистиң Төрээн чурттуң найысылалы—Москвада, Кремльдиң Съездилер ордузунче угланган. Ында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи ажылдап эгелээр. Ленинчи партияның ол чыыжы бүгү делегейге тө ѳгүлүг ужур-дузалыг болуушкун. Ол СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш партияның болгаш улустуң кылган ажылының түңнелдерин үндүрер, коммунистиг тургузуушкунуң келгейлиг сорулгаларын айтыр, партияның төп органнарын соңгуур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда эрткен үеде бистиң чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр-даа күчү-шыдалы улам улгаткан, совет кижилерниң идей-политиктиг медерели бедээн, оларның күш-ажылчы идепкейи күштелген, совет улустарның найыралы улам быжыккан.

Бистиң чурттуң делегейде ат-алдары соксаал чокка улгадып турар. Партияның XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазы амыдыраалда чедиишкинниг боттанып турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптериниң боттанышкыны, делегей байдалында чавырлышкын дээрге, СЭКП-ниң, оон Төп Комитединиң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң идепкейлиг демиселиниң түңнели боор турар.

СЭКП-ниң иштики-даа база даштыкы-даа политиказын, СЭКП ТК-ның, оон эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, изиг-биле деткип турар. Партияның Тыва область организациязы сан талазы-биле өскеп болгаш организас талазы-биле быжыккан, политиктиг удуртулганың чаа-чаа дуржулгазын чыгган база СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан байдал-биле СЭКП-ниң XXV съездизин уткуп турар. Соолгу беш чыл дургузунда партияның область организациязының массалар-биле харылзаазы быжыккан, оон республика амыдыралынга авангардчы, организакчы ролю өскен.

Совет Тываның ажылчын ангызы, колхозчу тараачыннары болгаш интеллигенциязы тоску беш чылдың дургузунда күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап, партияның салган сорулгаларын херек кырынга күүседиринге улуг үлүүн киириштирген: олар экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болган. Республиканың үлетпүрү тоску беш чылдың планнарын кол-кол көргүзүглериниң талазы-биле хуусаадан эрте, 1975 чылдың декабрь 5-ке чедир күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүлгелер 14,7 миллион рубльдиң янзы-бүрү продукциязын пландан ажыр бүдүрген болгаш ону 15,4 миллион ажыг рубльге садыгларган. Беш чыл дургузунда продукцияның немелде өзүлдези 26 миллион рубль боол, оон 70 хире хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзелин-биле чедип алдынган.

Тоску беш чылда капитал салыышкыннарын оон мурнунда беш чылдыындан барык бүдүн чартык катап хөйнү шиңгээдип алган. Улус ажыл-агыйынга кол фондуларны сески беш чылдаазындан 25 хуу хөйнү киирген. Элээн каш улуг тудугларны, оларның иштинде ыяш болбаазырадыр заводту, даараныглга комбинадын, «Тыва сүт тудуг» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестерниң демир-бетон кылыгларының заводтарын, дээрбе комбинадын, хлеб заводтарын, «Тудуг кезектери» комбинаттың бирги ээлчээн ажыглалга киргизээн. Электри дамчыдар 1.442 километр шугумну, кадыг шывыглыг 327 километр автоорукту, Кызылда 21,5 километр чыдыг четкизин, 272 муң баш мал кирер кажааны тудуп. Республиканың ажылчы чоннары 400 муң ажыг дорбелчин метр чурттаглга шөлүн, школаларны, школа назы четпээн уруглар албан черлерин, профтехучилищени, автоорук техникумун, культураның, коммунал-чурттаглга, садыг черлериниң тудугларын алган.

Беш чылда автомобиль транспорту-биле чүък сөөртүрү 58 хуу, пассажирлер дажыглаары—51 хуу өскен. Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту-биле улус ажыл-агыйының 1.100 муң тонна чүъгүн болгаш 15 миллион ажыг пассажирлерни сөөрткен. Ол ышкаш хем болгаш агаар транспорту-биле сөөртүлге көвүдээн, харылзаа улам хөгжүп, сайзыраан.

Көдээ ажыл-агыйга дыка өскерилгелер база болган. Эрткен беш чылда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза, көдээ ажыл-агыйның продукциязының ниити бүдүрүлгези көвүдээн. Ажыл-агыйларның бүгү хевирлериниң эът садары 21, сүт садары—9,0 болгаш дүк садары—17 хуу көвүдээн. Партияның политиказының кол-ла сорулгазы—ажылчы чоннарның чаагай чорууп чайгылыш чокка бедидери болур. Ол политиканың үре-түңнелдерин Тываның чижээнден тодаргайы-биле көрүп болур. Чоннуң кижи бүрүзүнге онаашттыр ботгуг орулга 23 хуу, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 21 хуу, колхозчуларга төлевирлер—12 хуу, пенсиялар болгаш акша дузаламчылары төлээри—51,7 хуу өскен. Күрүне болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы беш чылда 855,4 миллион рубльге көвүдээн. Амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 51,2, а көдээге—ийиден хөй катап көвүдээн.

Тоску беш чылда республиканың кадык камгалалы улам хөгжээн, эмнелге албан черлериниң материалдыг баазазы быжыккан. Кызыл хоорайда 240 орунннуг эмнелге комплексизин, ээлчегде-ле 500 кижи хүлээп алыр поликлиниканы, онкология диспансерин ажыглалда киирген.

Улус өөредилгезинге кескү өскерилгелер болган. Хүндүскү ниити билиг школаларының сургуулдарының саны 1970 чылда 52,6 муң турган болза, 1975 чылда 59,6 муң чедир көвүдээн, оларның өөредилгезиниң шынары бедээн. Республиканың өөредилге черлери эрткен беш чылда ортумак болгаш дээди билиглиг 5000 специалистерни база ол-ла хире санныг ажылчыннарны белеткеп үндүрген.

Республиканың эртем албан черлериниң четкизинге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының экономика болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин организастаар институдунуң экономика лабораториязы болгаш көдээ ажыл-агый экономиказының Сибирь эртем-шинчилел институдунуң экономика сектору немешкен.

Тоску беш чылдың чылдарында республиканың культура амыдыралынга улуг чаартылгалар болган. Культура-чырыдылгаштын албан черлериниң материалдыг баазазы быжыккан, бедик мергежилдиг кадрларының саны өскен.

Республиканың экономика болгаш культура хөгжүлдезинге чаагай түңнелдер болза СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың талазындан ада сагыш салыышкынының ачызы, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң бүгү талалыг дузаламчызының ачызында чедип алдынган. Ол сагыш салыышкын болгаш улуг дузазы дээш республиканың ажылчы чоннары чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкилиг илергейлеп турар. Совет улустарының ленинчи улуг найыралын Совет Тываның ажылчы чоннары карак огу дег камгалап база ону моон соңгаар-даа быжыглаар болгаш хөгжүдер.

Социалистиг чарышты улам калбартканының, партия организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының түңнелинде, дыка хөй бүлүрүлгелер болгаш организациялар, колхозтар болгаш совхозтар күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1975 чылдың социалистиг чарыжының түңнелин чугаалажып көргеш, Каа-Хем болгаш Тес-Хем районнарны, «Кызыл тараачын» совхозту, Тес-Хемде «Чодураа» колхозту, Мөңгүн-Тайгада «Мөген-Бүрен» колхозту тиилекчилер деп санаан. Каа-Хемниң хомур-даш разрезин, «Сибирь энерготудуг» тресттиң, «Кызылпэс тудуг» тудуг эргелелиниң, Кызылдың столоваялар болгаш ресторааннар трезиниң, Чадааннының амыдырал хандырылга комбинадының коллективтери база тиилекчилерниң санынга кирген.

1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш база тоску беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг доозар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга улуг чедиишкиннерни чедип алган «Кызыл тараачын» совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы шылгаралы дээш» деп тураскаалдыг демдээ-биле, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканын, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел дептеринге кирип бижиткенин, а Ак-Довурак хоорайны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнааны бөгүн демдеглээри өөрүнчүг боор турар.

(Төнчүзү 2-ги арында).

АЧЫЗЫ-ДЫР

Чуртувуң каас чаражынга,
Чурттаганың экизинге
Каңчангаш-даа эриккезин
Кара чаңгыс чангыды чүл?
Башкарыкчы, удуртукчу
Партиямның ачызы-дыр!
Кыдаажывыс хериизинге,
Кыдыр илтиң кедизинге,
Сорулгалар өндүрүнге
Соруу кирген ужуру чүл?
Башкарыкчы, удуртукчу
Партиямның ачызы-дыр!

Өрттүг халап катал кыптып,
Өртемчей хүл балбазынга
Бүргег дээр дег муңгаравас
Бүзүрелиң ужуру чүл?
Башкарыкчы, удуртукчу
Партиямның ачызы-дыр!
Хүнүм менче чыдыын чажып,
Күштүг чонум демин кадып,
Күзелимни боттандырып,
Хуулгаазырээн ужуру чүл?
Башкарыкчы, удуртукчу
Партиямның ачызы-дыр!

О. СУВАКПИТ.

Күш-ажылчы тиилелге

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга кирерри-биле ында ажылдап турар тудугжуларның, монтажниктерниң хөй националдыг отряды СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде база бир күш-ажылчы тиилелгени чедип алган: февраль 22-де, 16 шакта, бөдүүн рудалар арыглаар цехтиң технологтуг шугумунга комплекстиг хыналдазы эгелээн.

Оон мурнуу чарыында руда складының дериг-херекселдерин болгаш руда үүрмектээр дөрткү чаданың корпузунуң № 10, 11, 12 галерееларының конвейерлерин болгаш курлаг руда складының дериг-херекселдерин башкарылганың оператор пунктузундан ажылдаткан. Шенелде чедиишкиннг эрткен. Оон соонда ийиги каскадтың шенелдези эгелээн. Руда үүрмектекчилерже, шишкиштерже болгаш сорттуг даг-дүгүнүң барабаннарынче чорул эгелээн.

«Шын», «Тувинская правда» солуннарның Ак-Довуракта корреспондент пунктузу.

Москва, Кремль

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге

СЭКП-ниң Тыва область комитеди Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур. Съезд болза ленинчи партияның, бүгү совет улустуң амыдыралынга, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинге төөгүлүг үе-чада болур. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырары дээш партияның болгаш улустуң маадырлыг демиселиниң, тоску беш чылдың планнарын күүсеткениниң түңнелдерин СЭКП-ниң XXV съездизи үндүрер. Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг улам ыңай хөгжүлдезиниң перспективаларын, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының база делегейниң кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң талазы-биле партияның даштыкы политиказының сорулгаларын съездиге марксизм-ленинизмниң туружу-биле ханы болгаш бүгү талалыг үндезилеп көөр.

Бистиң Төрээн чуртувус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда бодунуң коммунизмче улам бурунгаар шимчээшкининге чаа улуг базымны кылган. Ленинчи партияның удуртулгазы-биле экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге, чоннуң чаагай амыдыралын бедидеринге база оон коммунистиг кижизидилгезинге кайгамчыктыг чедиишкиннер чедип алдынган. Совет ниитилелдиң идей-политиктиг чаңгыс эвү, бистиң хөй националдыг чуртувустуң улустарының бузулбас найыралы улам-на быжыккан. Совет Эвилелиниң делегей ареназынга ат-алдары хемчээл чок өскен, партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазы амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар.

Тыва АССР-ниң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары, бүгү совет улус ышкаш, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, оон Төп Комитединиң хөй талалыг база үре-түңнелдиг практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүну-биле деткип база чүүлдүгзүнүп турар. Совет чурттуң бүгү чедиишкиннери болза СЭКП ТК-ның, Төп Комитеттиң Политбюрозунуң, совет кижилерниң, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының ханы хүндүткелин болгаш кызыгаар чок ынакшылын чедип алган амгы үениң шылгарангай партия болгаш күрүне ажылдакчызы, шынчы марксист-ленинчи, тайбың база улустарның социал депшилгези дээш могаг чок демиселчи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң мерген угаанныг удуртулгазының түңнели болур.

Партияның Тыва область организациязы СЭКП-ниң XXV съездизинге партияның ленинчи Төп Комитедин долгандыр кажангызындан-даа артык сырый каттышкан, идея болгаш организас талазы-биле быжыккан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң база чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң улуг сорулгаларын шиитпирлеп шыдаар аргалыг болуп келген.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика совет улустарның чаңгыс эптиг акы-дуңма өг-бүлезинге экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралын бедидеринге улуг чедиишкиннерни чедип алганынга Совет Тываның ажылчын ангызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы, бүгү ажылчы чоннары чоргаарланып турар. Республиканың үлетпүрү тоску беш чыл планын 1975 чылдың декабрь 5-те күүсеткен. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери сески беш чылга деңнээрге, 45,6 хуу көвүдээн. Капитал тудугну калбак хемчээлдерге чорудуп келген, оон хемчээли 48,7 хуу өскен. Соолгу чылдарда агаар-бойдустуң байдалдары берге-даа болган болза, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам ыңай өстүрерин хандырган, ниитиниң малының баш санын көвүдеткен. Ажылчы чоннарның хөй-хөй коллективтери беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг боттандырган. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң муң-муң мурнакчылары боттарының хууда беш чыл планнарын хуусаа бетинде доосkan.

Республикага улус өөредилгези, кадык камгалалы, эртем, литература болгаш уран чүүл улам ыңай хөгжээн.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка кириишкен, республиканың үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының, транспортунуң болгаш ачы-дуза чедирер албан черлериниң ажылдакчылары оңгу беш чылдың баштайгы чылының ийи айларының планнарын күүседиринге чедиишкинниг чедип алган.

Доктаамал кичээнгейи болгаш ада сагыш салыышкыны дээш, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ленинчи национал политиказын амыдыралга хажыдыг чок боттандырганының, акы-дуңма улустарның хамыктың мурнунда улуг орус улустуң харам чок дузаламчызының, бүгү-ле совет нацияларының болгаш улустарының бузулбас найыралының ачызында болдувар аргалыг болган республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырлары база культураны хөгжүдеринге чедип алдынган чедиишкиннер дээш Коммунистиг партияга, оон ленинчи Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин Совет Тываның ажылчы чоннары илергейлеп турар.

Чурттуң социал-экономиктиг улам ыңай хөгжүлдезиниң эртем талазы-биле кады үндезилеттинген программазын СЭКП-ниң XXV съездизи тодаргайлаар. Ону чедиишкинниг боттандырар чорук СЭКП-ниң өскелдаа отрядтарында ышкаш, областың партия организациязындан улус ажыл-агыйын удуртурун улам ыңай экижидерин, бар болуп турар курлавырларны ажыглаарында четпестерин чайладырын, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерин, камгалаланың чурумун күштелдирерин, массалар ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылды сайзырадыгайжыдарын негеп турар.

Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин долгандыр боттарының хүрээлежиин улам сырый каттыштырар, партияның база чоннуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын моон соңгаар-даа ыдыктыг хумагалаар болгаш көвүдедир, ажылчы чоннарны социалистиг Ада-чуртунга, төрээн Коммунистиг партиязынга кызыгаар чок ынакшылдың болгаш бердинериниң, совет улустарның найыралының ѐзузунга кижизидер, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырары-биле күштерин харамнанмас, коммунистиг тургузуушкунга чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзин Коммунистиг партияның XXV съездизинге партияның Тыва область организациязы бүзүредип тур.

Хөй национадыг совет улустуң коммунизм дээш демиселинге шылгаттынган баштыңчы, соруу кирикчи болгаш организакчы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИ.

ПАРТИЯ — БИСТИҢ ҮЕНИҢ

МАССАЛАРНЫҢ АВАНГАРДЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир база тоску беш чылдың даалгазын чедиишкинниг доозар дээш Бүгү-россия социалистиг чарыжының тиилекчилинге Кызыл хоорай болгаш Бии-Хем район кирген. Оларны РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан, а 1975 чылда кодээ болгаш суур Советтериниң Бүгү-россия социалистиг чарыжының тиилекчизи Сукпак кодээ Соведи РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Д-Н. Ч. Ооржак болгаш Ч. Д. Монгуш, чолаачы Ю. Н. Зякин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары саанчы А. С-Б. Монгуш, тудугжу М. В. Сафронова, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады, № 46 тудуг эргелелинде бригадир А. И. Елышова олар чоруп турар. «Кызыл тудуг» эргелелинде даашчылар бригадири С. А. Бирбек-оол, «Тыва даг-дүгү» комбинатта үүрмектеп сорттаар механизмнер машинизи Р. Х. Ортук-Назын, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде экскаватор машинизи Н. Д. Андрианов, Чадаана АТБ-ниң чолаачызы К. О. Ондар, «Революцияның чаңгыжы» совхозта доңгу И. П. Сафонов, Тываның дуржуулга станциязында саанчы А. С. Моңгуш-оол, «Тиилелге» совхозта быраа ажаакчызы Ч. Б. Монгуш олар хаандырган ажыл-херек дээш бедик харысалгалыг ажылдап турар.

Тоску беш чылда чедип алган күш-ажылчы улуг чедиишкиннери дээш үлетпүрнүң, транспорттуң, тудугнуң, кодээ ажыл-агыйның, коммунал-хандырылга, садыг черлериниң, кадык камгалалының, чырыдылгазының болгаш культураның 232 ажылдакчызын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаарынга кирген. 34 кижиге Тыва АССР-ниң алдарлыг аттарын тывыскан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле 22 коллективти, социалистиг чарыштың 144 тиилекчизин шаңнаан. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнарын 170 мурнакчыга тывыскан.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели республиканың ажылчы чоннарының улуг сонуургалын болдурган. СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыры-биле партия организацияларынга, ажылчы чоннар коллективтеринге эрттирген хуралдарга 82 муң ажыг коммунистер болгаш ажылчы чоннар киришкен.

Съездиге белеткел үезинде болган политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн — партияның идеялары болгаш сорулгалары совет кижилерниң эрге-ажыы болгаш чүткүлдери-биле дүгжүп турарын көргүскен.

СЭКП-ниң XXV съездизинге үе-дептиг ужуражыр дээш чарышты калбартыышкан, үлетпүрнүң болгаш транспорттуң ажылдакчылары эки түңнелдерни чедип алган. Олар съездиниң ажыттынар хүнүнде продукция бүдүрер болгаш сайгарарлыын, чүък соортулгазының ийи ай даалгазын күүсеткен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң объектилерин тудары дооступ турар. Бүдүрүлгениң ажыглалга кирип, дериг-херекселдерни эдиктирип турда баштайгы даг-дүгү алдынган.

Кодээ ажыл-агыйның ишчилери эрткен чылын күрүнеге сүт болгаш эът садарын көвүдеткен. Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының ажыл-ишчилери сүт садарының бирги квартал даалгазын күүсеткен, а Бай-Тайга район — эът садарының квартал даалгазын күүсеткен. Республика ниити-биле бирги кварталдың онаалдазын чедиишкинниг күүседип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы рапорт бээр эргени «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, ол бүдүрүлгениң ийиги ээлчээниң тудугжулары, монтажчылары болгаш ажыглакчылары чедип алган. Комсомолдуң область организациязы, аңгы заводунуң, № 3 АТБ-ниң, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, даараныкчы комбинадының, «Кызыл тарачын» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның, Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң, Чадаанада № 1 школаның, Кызылдың башкы институдунуң, Хову-Аксы эмнелгезиниң коллективтери ол эргени база чедип алган.

Амгы үеде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның кол кичээнгейин республиканың экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдеринче, бо чылдың-даа, ниити беш чылдың-даа даалгаларын хуусаа бетинде күүседиринче угландырып турар.

Республиканың ажыл-ишчилериниң съезд мурнунуң чарыжынга чедип алган чамдык чедиишкиннери бисти каңчап-даа ожуктурбас ужурлуг. Дыка хөй коллективтерниң ажылында четпестер бар. 11 үлетпүр бүдүрүлгелер продукция сайгарарының январьда планын күүсетпээн. Оларның арзында «Тудуг кезектери» комбинат, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, эът-чем үлетпүр эргелелиниң алээн каш бүдүрүлгелери, «Тыва тудуг материалдар», «Сельхозтехника» каттыжыышкыннары, ыяш ажыл-агый эргелели бар. 18 бүдүрүлге үлетпүр продукциязын бүдүрериниң планын күүсетпейн, ону 229 муң рубль чедир бербээн. Республиканың тудугжулары хожудааткыныг ажылдап, январьда 4,8 миллион рубльдиң капитал салыышкыннарын чедир шиңгээдип албаан.

Кызыл, Таңды, Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының ажыл-агыйлары эрткен чылдың ол үезинге болнарга эътти эвээшти бүдүрген. Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин, Таңды районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында сүттүң ниити саалдазы кудулаан. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге республиканың ниитизи-биле мыйыстыг бода малдың баш саны эвээжээн. Таңды, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарда малдың өлүп-хораар чоруу эвээжевейн турар.

Бо беш чылдың онзагай талазы участок бүрүзүнге ажылдың ажыктыын болгаш шыырын бедидер дээш ниитилиг демисел болур. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев оңгу беш чылды ажыктыының болгаш шынарның кампаазы чурумун күштелдирериниң беш чылы болдурарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Партия Төп Комитединиң ол айтыышкыннарын боттандырарының, республиканың улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң шынар талазы-биле көргүзүглериниң бедидериниң айтырыгларынче партияның XVI область конференциязы улуг кичээнгейни салган. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, фонд эгидилгезин хандырарының күзели-биле бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң талазы-биле хемчеглерни боттандырарынче, технологияны сайзыраңгайжыдарынче, иштики курлавырларны ажыглаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, план болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун эвээжедиринче үлетпүрнүң удуртукчуларының болгаш бүгү ажылдакчыларының күжениишкиннери угланган турар ужурлуг. Ажыл-агыйжы эвес болгаш тотчеглекчи чоруктар-биле демиселдиң күштелгениннен тудуг организацияларының күчүзүн чайгылыш чокка өстүрер, тудугнуң мурнакчы аргаларын нептередир, улус ажыл-агыйының ол чугула адырында четпестерни шуудургу чайладыр сорулга салдынып турар.

Кодээ ажыл-агыйның ажылчыннарының мурнунда улуг болгаш нарын сорулгалар бар. Оларның күжениишкиннери кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ыңай концентрастаарынче болгаш специализастаарынче, ону чорударының культуразын бедидеринче, аңаа үндезилээш ниитиниң малының бүгү чүзүнүнүң баш санын өстүреринче, продуктулуун бедидеринче, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедиринче угланган турар ужурлуг. СЭКП обкомунуң X пленумунуң хой ажылын хөгжүдер талазы-биле доктаалын чайгылыш чок күүседиринче онза кичээнгей салыры чугула. Уксааҗыдылга ажылын, зоотехния болгаш ветеринария албанын үндезининиң-биле экижидеринге специалистер улуг рольду ойнаар. Олар ол ажылдың дээштиин бедидер ужурлуг. 1976 болгаш ооң дараазында чылдарда мал ажылынга быжыг чем баазазын тургузар, суггаттыг черлерни ажыглаарын үндезининиң-биле экижидер, чер ажылының культуразын бедидер, бүгү кодээ ажыл-агый техниказын чөп ажыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырар ужурлуун партияның область конференциязы демдеглээн.

Колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының, кодээниң бүгү коммунистериниң мурнунда улуг, харысалгалыг сорулга туруп турар. Мал кыштаглаашкыны болза кодээниң ажыл-ишчилеринге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге харысалгалыг шылгалда болур. Малдың болгаш ооң чаш төлүнүң баш санын камгалаар, малдың продуктулуун бедидер талазы-биле эң дээштиг, тодаргай хемчеглерни колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге боттандырар ужурлуг.

Малчыннар ортузунга ажылды күштелдирип, оларның культура-амыдыралынга таарымчалыг байдалды тургузар. Чоокку үеде машина-трактор парыгын эки шынарлыг септээр, механизаторлар өөредилгезинде четпестерни чайладыр, үрезин арыглаашкынын доозар болгаш оларны тарыыр шынарынга чедирери чугула.

Транспорт, тудуг, садыг, чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң, кадык камгалал албан черлериниң мурнунда ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, хандырылганың депшилгелиг арга-хевирлерин нептередир сорулга туруп турар.

Экономиканың хөгжүлдезинче сагыш салып, ооң сорулгаларын шиитпирлээшаан, партия организациялары политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажылдарны дээштиг чорударын хандырар, коллектив бүрүзүнге таарымчалыг, моральдыг байдалды тургузарын хандырар ужурлуг.

Бо хүннерде бистиң республиканың ажылчын аңгызы, колхозчу тарачыннары болгаш интеллигенциязы патриотчу болгаш улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Оңгу беш чылдың сорулгаларын күүседиринче олар бедик харысалга-биле кирген. Кызымаккай күш-ажылдың улуг болгаш харысалгалыг сорулгалары мурнувуста туруп турар. Коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның күжениишкиннери — СЭКП-ниң XXV съездизиниң тодарадыры коммунистиг тургузуушкунга чаа бедиктерни чедип алырының магадылалын тургузар.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

В. И. Ленинниң чуруун сиилбээн партбилетти эдилээри аныяк кижи бүрүзүнге улуг аас-кежик. Кайы-даа үеде, хамаатылыг болгаш Ада-чурттуң дайыннарының чылдарында-даа, тайбың иштиң хүннеринде-даа партия кежигүнүнге кирерлерге рекомендация бээри улуг харысалгалыг боор келген болгаш болуп-даа турар. Партия кежигүнүнге күш-ажылга ынак, Төрээн чуртунга бердинген дээре комсомолчуларны хүлээп ап турар.

Партия бодунуң дайынчы дузалакчызы, курлавыры комсомолдан немелдени ап, ооң күзели-биле база өзүп турар. Бо чугула айтырыгже бистиң районнуң комсомол организациязы улуг кичээнгейни салып турар. Эрткен чылын ниитизи-биле 21 комсомолчуну ВЛКСМ райкомунуң рекомендациязы-биле СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алган. Олар коммунистиң бедик адын төлептиг эдилеп чоруурлар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур хүлээнген ажыл-ижинге харысалгалыг, хойнуң ажылынга идепкейлиг, быжыг сагылга-чурумнуг комсомолчуларга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кандидаттап кирер рекомендацияны берген бис. Төлептиглерниң одуруунда «Малчын» колхозтуң № 4 хойжу бригадазының мурнакчы малчыннары А. Салчак, Ч. Адаш, «Мөген-Бүрен» колхозтуң сакманчызы П. Чамый болгаш өскелер-даа бар. Оларны чоокта чаа СЭКП кежигүнүнүн кандидадынга хүлээп алган.

Революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга шынчы бистиң аныяктарывыс оңгу беш чылдың планның онаалдаларын күүседиринге идепкейлиг киришпишаан ленинчи партияның херээнге кажан кезээде шынчызын боттарының төлептиг ажыл-херектери-биле бадыткаарлар.

С. ДОНГАК.
ВЛКСМ Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары.

БИСКЕ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

Бистиң комсомолчу-аныяктар коллектививис тургустунганындан бээр тос чыл ажып турар. Типографияга ажылдап келген аныяктарның дуржулгазы эвээш, ажылды чүден эгелээрин аайын тыппайн-даа баар таварылгалар тургулаан. Ол бүгүнү ажып эртеринге бистиң хоочуннарывыс, коммунистер улуг дузаны чедирген.

Бригадавыс кежигүннери дептерлээр цехте ажылдап турар. Бистиң цехте коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң бедик адын эки ажыл-херектери-биле шыңзыдып турар. Эрткен чылдың бүдүрүлге планын 110,6 хуу күүсеткен, оңгу беш чылдың баштайгы чылында бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар бис.

Байлак дуржулгазын, билиг-мергежилин биске кузелдиг-биле дамчыдып берип турар. Ажыл-ишке бедик мергежилдиг эштер-даа дагдыныкчыларывыска чоргаарланыр бис. Валентина Ивановна Попова, Фатина Евстафьевна Касьянцева, аныяк коммунист Раиса Букалина болгаш өскелер-даа аныяктарга күш-ажылчы, хей-ниитичи үлегерни көргүзүп, оларны коммунизм тургузукчузунуң төлептиг мөзү-шынарларынга кижизидип турар.

Бригадавыста хоочуннарның күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын дөзеп салгаан, ажыл-ишке кызымаккай аныяктар хөй. Оларның арзында 1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи Нина Скорикова, Галина Залюбовская, Татьяна Тарнолякова болгаш өскелер-даа бар. Коммунистерниң, күш-ажылдың хоочуннарының үлегерин эдербишаан, оңгу беш чылдың планның онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш улам эки ажылдаар бис.

О. БЛИНОВА,
комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири, Тыва АССР-ның Дээди Совединиң депутады.

БАШКАРЫКЧЫ ПАРТИЯВЫС

СОВЕТ Эвилелиниң Коммунистиг партиязы! Моон үнелиг, эргим, чоок ат совет кижилерде чок. Ол атта бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң эрткен, амгы болгаш келир үезин көрүнчүктеңдир чуруттунуп турар. СЭКП бистиң чуртувуста башкарыкчы партия. Ынчангаш ооң хүлээп алган шиитпир бүрүзү чүгле коммунистерге эвес, харын бүгү чуртка, бүгү чонга ынаап күүседир дайынчы программа, харысалгалыг даалга болуп турар. А партияның эң улуг шиитпирлери ооң съездилеринге хүлээп алдынып келген болгаш хүлээп алдынып турар. Ынчангаш бистер партияның ээлчеглиг XXV съездизин бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузары дээш маадырлыг күш-ажыл-биле уткуп тура, СЭКП-ниң тоогулуг үе-чадаларын чүгүртү-даа бол, угаанывыска база катап чуруурун оралдажып көрээли.

«Партия» деп улуг сөс кажан кезээде «Ленин» деп улуг сөс-биле эгелээр.

«Партия биле Ленин —
Ийис төрээн алышкылар.
Иези-тоогуте
кым артык үнелиглил?
Ленин деп чугаалааштың,
партия деп билип аар бис,
Партия деп чугаалааштың,
Ленин деп билип аар бис.

1903 чылда болган II съездиге В. И. Ленин Россияга ёзулуг марксисчи партияны үндезилеп тургускан. Аңаа бирги съездиге ынчалза партияның тургустунганын чүгле чарлаан эвес, ону дайынчы программа-биле болгаш марксисчи Устав-биле быжыглаан.

В. И. Ленин съезд бүрүзүн партияның эң харысалгалыг хуралы деп адаан. Ам СЭКП чээрби бешки эң харысалгалыг хуралын эрттирер дээш бодунуң база эң төлептиг кежигүннерин — делегаттарны бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвада чыып келген.

ПАРТИЯНЫҢ съезд бүрүзү — партияның тоогузунге онзагай үе-чада. Оларның кайы-бирээзиниң улуг ужурлузаазын өскезинден ылгаары берге. Чүге дээрге съезд бүрүзү бодунуң чогуур үезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлеп келген.

Ынчалза-даа партияның VI съездизин онзалап демдеглээр апаар. Ол Октябрьның социалистиг Улуг революциязынче, ылаңгыя ынчангы үениң байдалында кара чаңгыс шын орукче — чепсектиг тура халыышкынче угланыышкынны айыткан.

1917 чылдың ноябрь 7-де Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн. Ооң баштыңчызы болгаш хей-аът кииргикчизи В. И. Ленин болгаш ооң тургусканы Коммунистиг партия болган.

Эрге-чагырганы холга алган дораан Советтер чугула шиитпирлерни хүлээп ап эгелээн. Совет эрге-чагырганың бир дугаар хүлээп алган документизи — Тайбың дугайында Декрет болган. Кижи төрелгетенниң узун тоогузунде каңдыг-даа күрүнеге туруп көрбээн болуушкун! Тайбынны кижилерге чүгле социалистиг тургузуг берип шыдаар деп чүвени бүгү делегей көрген.

Төрээн чуртум делгем
шөлээн, каас-чараш,
Тоогузуң арны-биле оон-даа
байлак.
Оларны мен тоолдур санап
шыдавас мен.
Ораннарга чаңгызын-на
чарлаксаар мен:
Улустарның тоогузунде
Тайбың биске —
Улуг совет чуртувуска
торуттунген!

Оон эгелээш тайбың дээш демисел Коммунистиг партиязының чүректиң ханызындан чүүлдүтзүнген. Чүге дээрге бистиң эчис сорулгавыс — коммунизм чүгле тайбың байдалда тургустунуп болур.

ОКТЯБРЬ революциязының тиилээнииниң соонда партийжи съездилер удаа-дараа чыглып, совет улустуң, чурттуң мурнунда ээлчеглиг сорулгаларны чөп шиитпирлеп, чоннуң маадырлыг күш-ажылче сорук кирип келген. Чамдыктарын бо ооргушкулуг шактарда эдап көрээли:

Партияның XIV съездизи чуртту индустриализастаарының айтырыын шиитпирлээн.

Партияның XV съездизи кодээ ажыл-агыйны коллективизастаар деп доктааткан.

Партияның XVI съездизинге культура революциязының айтырыгларын чугаалашкан.

Он беш дугаар съездиге бирги беш чыл планы бадылаттынган. Оон эгелээш беш чылдар социалистиг экономиканың пландаарының кол хевири апарган.

Партияның XVIII съездизи бистиң чуртувуска коммунизмниң бирги чадазы — социализмниң кол дууушкунда боттанганын айытпышаан, ол сайзыралды доозарын болгаш ооң соолунда чылдарда социализмден коммунизмче чоорту шилчиириниң сорулгаларын көрген турган. Ынчалза-даа фашистиг Германияның бистиң чуртувуска дөгеп келгени дайынны тайбын тургузуушкунун үе кирген. Өлүмнүг улуг дайынче оргун чол кодуруулгени. Бүгү экономика фронтунуң болгаш тиилелгениң эрге-ажыктарынга чагыртыр ужурга таварышкан.

СЭКП-ниң дайын соолундеги XIX, XX XXI съездилери социалистиг ниитилелди тургузарын бистиң чуртувуска доозарынче болгаш коммунизмниң материал-техниктиг баазазын үндезилээринче угланган чугула айтырыгларны чугаалажып турган.

Партияның чаа, үшкү Программазын СЭКП-ниң XXII съездизинге хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилери бистиң партиявыстың болгаш чуртувустуң амгы амыдыралынга шылгараңгай ужур-дузалыг шиитпирлер болуп арткан. Ооң шиитпирлериниң күүсеттинени партияның экономика талазы-биле политиказынга, ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин кодурерингe үндезин өскерилгелерни болдурган. Ол-ла угланыышкын улус ажыл-агыйын хөгжүдерин улам улуг хуусааларда пландаар аргаларны берип турар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан:

«Бир эвес ниитилел бүдүрүлгезиниң эң бедик өзүлделериниң хемчээлдерин алгаш көөр болза, тоску беш чыл бистиң чуртувустуң тоогузунда эң дээре беш чыл болуп турар. Бистиң Төрээн чуртувус улам бай, улам күштүг апарган. Совет кижилер улам дээре чурттап турар апарганнар. А ол дээрге партияның ажыл-чорудулгазынга дээди үнелел-дир».

Партия болгаш чон СЭКП-ниң XXV съездизинге чугаалажыр чугула айтырыгларны ижи-биле деткип, чүректиң ханызындан хүлээп алганнар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде тоску беш чылдың түңнелдерин үндүрген болгаш оңгу беш чылдың сорулгаларын айыткан.

СЭКП-ниң XXV съездизи база бистиң партиявыстың, чуртувустуң, депшилгелиг кижи төрелгетенниң тоогузунге ханы исти арттырып каар.

Партия — баштыңчывыс.

Партияның чээрби беш дугаар эң харысалгалыг хуралын төлептиг уткуур дээш бүгү совет кижилер коммунистерниң баштангалы-биле социалистиг чарышты калбарт- [illegible] нер. Оларның иштинден эң шылгараңнарның ийи чижээн борта кирип көрээлиңер:

1975 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүсеткени дээш, тоску беш чылда эң бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база продукцияның шыырын бедиткени дээш Бии-Хем районнуң «Кызыл тарачын» совхозу СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы шылгаралы дээш» деп тураскаалдыг демдээ-биле шаңнаткан болгаш Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң Хүндүлел самбыразынга кирип бижиттирген. Ооң ыңай тоску беш чылды хуусаа бетинде доозары дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга эң бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Ак-Довурак хоорайга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тывыскан...

БИСТИҢ ленинчи партиявыс съездиден съездиже кажангызындан-даа артык өзүп, быжыгып, бодунуң мөңгүлүг эчис сорулгазы — коммунизмче чайгылыш чок чоруп олурар. Ам ооң хүрээлеңинде 15 миллион ажыг кежигүннер санаттынып турар.

Совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелдерин көдүрер дээш, бүгү делегейге тайбынны болгаш бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң айыыл чок чоруун хандырар дээш Коммунистиг партия бүгү чүүлдерни могаг-шылаг чок кылып турар. Ынчангаш бүгү совет улус партияның херээн бодунуң херээ, партияның съездизин бодунуң съездизи кылдыр көрүп турар.

Улуг Ленинниң чагыгларынга Коммунистиг партия туруштуунга чедир шынчы. СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизиниң тоогулуг хүннеринде бүгү совет коммунистер, бүгү совет кижилер улуг баштыңчызының адын база катап ооргушку-маңнай-биле сактып турарлар:

Солаңгылаан келир ой дээш
демиселге
Совет чонуң оруун айтып,
баштап орар
Коммунистиг улуг намы
тургускаштың.
Хостал берген өгбевиске
ноорээ салыыр.
Кезээ шагда Ленин
Дириглерден дириг
чурттаар!
Кезээ шагда Ленин [illegible]

К. КУДАЖЫ,
чогаалчы.

Бии-Хемде «Кызыл тарачын» совхоз — республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи. Тоску беш чылда күүседиринге эң бедик көргүзүглерни чедип алганы, бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрген, продукцияның шынарын бедиткени дээш совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы шылгаралы дээш» деп тураскаал демдээ-биле, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Хүндүлел самбыразынга кирген. Совхозта бүгү ажыл-чорудулганы удуртуп, башкарып турары партком бүгүн дайынчы штаб болуп турар.

Партияның ээлчеглиг хуралынга съезд мурнунуң эң чугула айтырыгларын чугаалажып турда, бо чурукту тырттырган. Солагайдан: партком секретары Ф. Ф. Лебедев болгаш партком кежигүннери.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КАЖАН КЕЗЭЭДЕ, КАЯА-ДАА...

«Бир эвес сен коммунист болзуңза, сээң хүлээлгең бергелерниң мурнунга торулбас, хожудангай сагыш-сеткилге алысбас, а партияның медерелдиг болгаш идепкейлиг дайынчызы болур ужурлуг сен. Ажылга-даа, ниитилел амыдыралынга-даа, өөредилгеге болгаш амыдыралынга-даа коммунист кижи кажан-кезээде, каяа-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчи партиявыстың кежигүнүнүң бедик адын төлептиг-биле эдилээр ужурлуг» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бистиң Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коммунистери боттарының хүлээлгезин база-ла ынчаар билирлер. Партия организациязы бүдүрүлгеге болгаш хой-ниитиниң амыдыралынга коммунистерниң башкарыкчы ролюн бедиткен. Коллективте коммунистер ажыл-ишке мурнакчылар болуп, партия кежигүнү эвестерге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Чижээ, коммунист А. Майдановтуң удуртканы транспорт цеги тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш чарышты чолаачыкчы ёзу-биле көрген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, ажылдың шынарын экижиткен. Ооң түңнелинде эрткен чылдың дөрткү кварталында разрезтиң кол участоктарының, цехтериниң арзында чарышка бирги черни алгаш, дирекцияның, партия болгаш профэвилел организацияларының шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Разрезте участоктар, цехтер, экскаваторлар экипаждарының, чер үттээр станоктар ажылчыннарының, чолаачыларның, бульдозерлер машинистериниң, тус-тус кижилерниң арзында чарышты ай, квартал санында түңнээр. Амгы үеде социалистиг чарыштың хооди хевири коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 300 ажыг кижи хаара туттунган, 73 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Оларның иштинде коммунистер болгаш комсомолчулар хөй. Амгы үеде бистиң коллективте коммунистерниң 52 хуузу бүдүрүлгениң харысалгалыг участокторында ажылдап, материалдыг кезиикти бүдүржүп турар. Оларның хөй кезии бүдүрүлгениң мурнакчылары. Чижээ, экскаватор машинизи коммунист В. Коновалов бодунуң хууда беш чыл планын 114,1 хуу күүсеткен. Ол ышкаш улуг машинист коммунист И. Древенниковтуң экипажы хөмүр-даш казылдының кырында чылдар довурак соортуруунуң тоску беш чыл планын 100,1 хуу күүсеткен.

Коммунистерниң үлегери партия кежигүнү эвес ажылчыннарга эки салдарны чедирген. Беш чылдың мурнакчыларының саны өскен. Ылаңгыя автосамосвал чолаачылары М. Аксенов, А. Михайлов, М. Гайдук, С. Федченко, чер үттээр станок машинистери комсомолчу М. Реп, В. Смирнов олар беш чылда күш-ажылчы эки көргүзүглүг ажылдаан. Шалыпчыларның ак сеткилдиг күш-ажылының ачызында коллектив беш чыл планын эрткен чылдың июль айда-ла күүседип, пландан ажыр 328,9 муң тонна хөмүр-дашты казып үндүрген. 3 млн. 603 муң рубльдиң ниити продукциязын пландан ажыр бүдүрген.

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ортузунда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эрткен чылдың дөрткү кварталында бистиң разрезтиң коллективи ийиги черни ээлээн болгаш акша шаңналынга четкен. «Красноярскуголь» каттыжыышкынның адыр эвилели-биле профэвилелиниң край комитединиң президиуму-биле кады каттыжыышкынның дагжыларының 1975 чылда чарыжының түңнелдерин чугаалажып көрген. Каа-Хем хөмүр-даш разрезинге үшкү шаңналдыг черни тывыскан. Бедик шаңналдар оңгу беш чылдың бирги чылында улам эки ажылдаарынче дагжыларны сорук кирген. Амгы үеде разрезтиң коллективи коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгези деп бедик ат дээш демиселди хүлээнген.

СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин коллективтиң ажыл-ишчилери чоокта чаа партияның ажык хуралынга чугаалажып көрүп, 1976 чылда социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 10 муң тонна хөмүр-дашты пландан ажыр бээр деп хүлээлгевисти бо хүннерде чедиишкинниг күүсеткенивисти съездиге рапорттап турар бис.

Р. ШАГИАХМЕТОВ,
Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң директору.

УГААНЫ, АЛДАРЫ БОЛГАШ ҺҮҮРҮ

В. Ульянов (Ленин)

СЕКРЕТАРЬНЫҢ БИР ХҮНҮ

Февральдың баштайгы хүннериниң бирээзи. Бүгү совет кижилер партияның ээлчеглиг XXV съездизинге төлевилелдиг уржуражыр дээш кайгамчык аажок хайныышкынныг ажылдап турган үе. Ажыл шагы эгелээр чоокшулап орда СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретарының оралдынга бюро кежигүннери, кадыс эргелекчилери чыглып келди. Партияның XXV съездизинге күш-ажылчы белектерниг уржуражыр дээш бүгү районга шалыпчы неделяны эрттирер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бюро доостурга, секретарьның бөгүн чүнү кылыр деп пландап алганының дугайын айтырдым.

— Удавас бистиң пленумувус болур. Аңаа оңгу беш чылдың перспективтиг айтырыгларын чугаалажыр бис. Бөгүн ийи ажыл-агыйга чедер мен,— деп, Кыргыс Норбуевич Шулуу харыылады.

Секретарь баштай «Көк-Тей» совхозтуң куш фермазынга четти. Келир үеде мааң куш өстүрер фабриканы тудар деп пландап турар. Ол дугайында айтырыгны секретарь специалистер-биле бүгү талазы чугаалашты.

Дараазында оруқ «Тиилелге» совхозче уламчылапкан. Чаа тургустунган районнуң экономиказын быжыглаар, чер ажылының культуразын бедидер, черниң хаттан үрели бээрин болдурбас дээш боттандырар улуг ажылдарының дугайын секретарь оруқка чугаалап чорду. Бо болгап өске-даа бодалдарын секретарь илергейлеп чорду.

Оруқ ара бо совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи партия райкомунуң бюро кежигүнү Баялдоо Ондарның аалынга кире дүштүвүс. Эрткен чоокку хүннерде районда ниити байдалды аңаа таныштырбышаан, хөржоже улуг улуг кадар чылар болур хойжу бригаданы тургузар дугайында айтырыгны секретарь малчын-биле сүмелешти.

«Тиилелге» совхозтуң хаван фермазының ажылдакчылары, септелгеде механизаторлар, шаңда тараа арыглаан улус болгаш оон-даа өскелер-биле секретарь ол хүн ужуражып, кодээ ишчилериниң кышкы чылыжын чугаалажып, чаа-чаа сорулгаларны тодарадып турду.

Райком секретарының бир ажыл хүнү доозулган. Кызылга кээп турувуста 8 шак ажа берген болду.

С. МААДЫ.

ЧУРУКТАРДА: СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуунуң «Тиилелге» совхозунуң хойжузу Баяндоо Ондар-биле (ортузунда), ук совхозта парткомнуң секретары Х. Ховалыг-биле чугаалажып турары. Адаанда чурукта «Көк-Тей» совхозтуң куш ажаакчылары-биле секретарьның чугаалажып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

КҮШ-АЖЫЛ — АМЫДЫРАЛ

Бо хүннерде кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилиң, угаан-бодалы Москвада. Съездилер ордузунче углаан. Бистер хамаарыштыр ажыл-херээнеги СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдуруп, уран хыналчалыг, карыысалгалыг болгаш үре-түңнелдиг ажылдап турар бис.

Мээң чуртталгам мал-биле холбашкан. Чажымдан тура-ла хой кадарып өстүм. Күзелим чедип ап, алмайнда барып хойжу болдум.

Бистиң «Чаа орук» колхозта 20 ажыг муң хой бар. Колдуунда-ла бо адырдан экономиктиг улуг ажыкты ап турар бис. Ынчангаш колхозувус Эрзин районда оруулгалыг ажыл-агыйларның бирээзи.

Мээң удуртуп турарым № 1 хойжу бриганың ажылы, мурнуку чылдарга бодаарга, кончуг-биле экижээн. Мооң соңгаар оон-даа эки болуру чугаажок. Чуге дээрге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериң тодаргай айыткан. Ам ол төлевилелди партияның съездизи хүлээп алыр. Бо төөгүлүг документ бүгү совет ниитилелге, чурттуң бүгү хамаатыларынга хамааржыр улуг үүле-херектерже оруку айтып, чаа-чаа тиилелгелерже бистерни сорук киирер.

Бистиң бригаданың хойжуларында мал оолдаашкыны массалыг эгелээн. Тоску беш чылдың шалыпчылары — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Б. Дүпчен, С. Сагаачы, Л. Соңам-оол болгаш өскелерниң-даа кодаштарында хой хур, чаш хураган онча-менди. СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээн алыр шиитпирлерни амыдыралга чедиишкинниг боттандырып, чырыткылыг келир үеже оруувусту улам кедургүүшкүнүг болгаш сорук кириишкинниг уламчылаар бис. Бедик шыпарның бо бешки чылында амыдырал улам чараш, а бистиң куруувус улам күчүлүг болу бээр. Аңаа күш-ажылывысты, билиг мергежилдивисти харам чокка бараалгадыр бис. Чүге дээрге күш-ажыл — өөрүшкү, аас-кежик, амыдырал ол.

А. СОЯН.

хойжу-бригадир, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты.

БҮЗҮРЭЭР МЕН

Тайбың. Күш-ажыл. Бо бодууп состер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң могаг-шылаг чок идепкейлиг ажыл-чорудулгазын илергейлеп турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет Чазактың делегейге тайбыңны быжыглаар дээш маадырлыг демиселинге сорук кирген совет кижилер социалистиг Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш чуткулдуг ажылдап, делегейниң социалистиг системазын быжыглаарынга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга аажок улуг салыышкынны киирип турарын солуннардан номчуп, радиодан дыңнап турар мен.

А 1973 чылда делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвага болган конгрессинге киржир аас-кежик мээң таварышкан. Аңаа делегейниң демнилгелиг кижилериниң эп-сеткил каттыштырылгазының кайы хире өскенин, оларның тайбың дээш шудургу демиселиниң күштелгенин көрдүм, конгрессттиң салганы чаа-чаа сорулгаларны күүседиринче бүгү кижи төрелгетенни кыйгырганын дыңнадым.

Бөгүн бистиң чуртувус СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүннүг байдалында уткуп турар. Эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң делегейге быжыг тайбыңны доктаадыры дээш могаг чок демиселди чорудуп келгенин түңнелинде партияның XXIV съездизинден XXV съездизинге чедир тайбың бүзүрелдиг бурунгаардап келген.

СЭКП-ниң XXV съездизи Тайбың программазын улам-на ханы боттандырарының сорулгаларын тодарадыр. Оңгу беш чылда моон-даа улуг чедиишкиннерни чедип алырывыска бүзүрээр мен.

Д-Н. ООРЖАК,

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хойжу.

«ЧЕТТИРДИМ»

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувуста ие кижи дег хүндүлүг хамааты чок дизимзе чазыг турбас. Мени сагыш човаашкын-биле бүргээн. Хөй уругларлыг болгаш, оңу амыдыралымга көрүп, ачы-дузаны четтирип-ле шаадим. Партияның чазактың мөге тургузуп берген таарымчалыг байдалдарының, дузаламчызының, чиңгелдезиниң ачызында уругларымның шуптузу өзүп, кижилер апарганы дээш мээң өөрүшкүмде кызыгаар чок. Ол өөрүшкүм бөгүн, Москвада партияның улуг шуулганы эртип турар төөгүлүг хүнде, партиямга «улуу-биле четтирдим!» деп сагыш-сеткилим хаалымыдан чугаалап тур мен. Бүгү совет чонар база-ла мен дег ынчаар чугаалап турарлар.

Уругларым он дөрт. Ынча хөй ажы-төлдү өстүрүп азырап оңгуп эвес. Ынчалза-даа партиям, чазаам ачызында мээң уругларым шупту бут кырынга туруп, эртем-билигни чедип ап, туралааб ажыл-ижин шилип алгаш, амыдыралче шымнып кирди. Оларның сээн ажылдай берген, ужу школада өөренип турар, ужу амдызында бажыңында.

Күрүне менээ акша дузаламчызын берип, уругларымны уруглар садынга азырап, школага халас хандырып турду. Оон туржук мени хөй уруглар божаан, азыраан дээш медальдар, орденнер-биле шаңнап-мактап, он уругну божааным соонда Маадыр ие деп хүндүлүг ат берди. Партиям ачызында мындыг ат-алдарлыг, аас-кежиктиг, амырал, өөрүп чорур ие-дир мен. Бистиң амыдыралывыс улам-на байшииик, уруг-дарыгның келир үези тайбың чагалыг болзун дээш партиявыстың XXV съездизи кайгамчык улуг сорулгаларны шиитпирлээр дээрзинге бүзүрээр мен.

Моңгуш ТЫРЫЦ,

Маадыр ие, Барыын-Хемчик районнуң Бижи-Тей суур.

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЕП...

Амгы үеде эртем совет ниитилелдиң дорт бүдүрүкчү күжү апарган, эртем чокта бүдүрүлгениң кандыг-даа адырының хөгжүлдези болдуннас. Ынчангаш Коммунистиг партия совет эртемниң бурунгаар депшилгезинче улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып турар. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде эртем-шинчилел айтырыгларын шиитпирлээринге эртем-шинчилел организацияларының ажылының деңнелин бедидериниң, чурттуң бүдүрүкчү күштерин таарыштыр тургузарының, бойдусту база күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны шын ажыглаар талазы-биле эртемге үндезилеттинген сапалгаларны чогаадып кылырының, олче оларның бүгү күжүн мооңзэриниң чугулазын айыткан.

Ол сорулга-биле чаа девискээрлерни ажыглалче киирериниң эң эки хевири болза, девискээр-бүдүрүлгениң комплекизин тургузары болгаш оңу хөгжүдери болур. Ол дээрге чурттуң кандыг-бир тодаргай девискээринге ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының бүдүрүлгелерин улуг хемчээлдиг, шын таарыштыр тургузары-дыр.

Амгы үеде Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйы девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң тургустуварының эге чадазында туруп турар. Ол комплекстиң тургустунарынга республиканың девискээринде бойдустуң янзы-бүрү байлактары — хөмүр-даш, даг-дүгү, ховар болгаш өңнүг металлдар рудалары, химия бүдүрүлгезинге база алюминий кылырынга ажыглаар калымалдар, тудуг материалдары, үнүш-дүжүттүг хөрзүннүг, сугнуң, олар-белчиириниң, арга-ыяштың курлавырлары бар. Ындыг комплекс тургузарынга Тываның улус ажыл-агыйының чогуур белеткели бар бооп турар. Даг тывыштыг үлетпүрнүң адырларының (даг-дүгү, хөмүр-даш, өңнүг металлдар тывыжы) хөгжүлдези, минералдыг калымалдарны ажыглалче киирериниң перспективалары, чиг-эттиг болбаазырадыр үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйның болгаш инфраструктураның хөгжүлдези улус ажыл-агыйының адырларын шын таарыштыр тургузарын негеп турар.

Даг тывыштыг үлетпүрнүң кол-кол адырлары республиканың улус ажыл-агыйының келир үеде специализациязының үндезинин апаар болганда, чоокку чылдарда геологтуг болгаш эртем-шинчилел ажылдарын шаңкы чорудары негеттинип турар. Маңаа хамаарыштыр Тывада кандыг-бир калымал байлакты ажыглаарынга үнген чарыгдал Сибирьниң өске черлеринде шак-ла ындыг байлакты ажыглаарынга кирген чарыгдалдардан эвээш бе, хөй бе дээрзин деңнеп көөрү чугула.

Тываның улус ажыл-агыйының специализациязының өске адырлары болза, кодээ ажыл-агый болгаш кодээ ажыл-агыйның чиг-эдин болбаазырадыр үлетпүр болур. Ынчангаш бо талазы-биле сорулга болза, ол үлетпүрнү чиг-эт-биле хандырары, малдың баш санын болгаш продуктулуг болурун улгаттырары, чер ажылының талазы-биле бүгү культураларның дүжүдүн бедидери, колхоз, совхозтарга бойдустуң таарымчалыг байдалын ажыглап тургаш, ажыл-агыйның специализациязын чогаадып тургузары болур.

Бо айтырыглардан аңгыда, ажылчы чоннарның амыдырал-чуртталгазының деңнелин бедидери, ол сорулга-биле тудуг баазазын, электри энергиязын бүдүрери, аъш-чем үлетпүрүн болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйын сайзырадыры дээш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээри негеттинип турар.

Улус ажыл-агыйының экономиказының айтырыглары-биле чергелештир үлетпүр хөгжүлдези болгаш эртем-техниктиг депшилге ажылчын аңгының санының өзүлдезинге, ажылчы чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң бедииринге, кижилерниң үзел-бодалын коммунистиг мозу-шынарга кижизидеринге болгаш өске-даа айтырыгларга улуг салдарлыг болур. Ынчангаш бо айтырыгларны шыңгыы өөренип көөрү база негеттинип турар.

Бо бүгү айтырыглар талазы-биле республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер, бойдус болгаш материалдыг курлавырларны чөп ажыглаар, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг бедидер дээш, эртемге үндезилеттинген сүмелерни ажылдап кылырынга Тываның эртем-шинчилел организациялары кичээнгейин улгаттырар. Шинчилел ажылдарының деңнелин бедидер база бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга боттарының үлүүн долузу-биле киирер.

К. ШАКТАРЖИК,

география эртемнериниң кандидаты.

Ийи айтырыг

Кижиниң чаагай чоруунга

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар бистиң чуртувуска социал хандырылга хемчеглериниң калбак программазын боттандырып чорутхан. Оон түңнелинде совет кижилериниң материалдыг чаагай чоруу улам экижип, хереглелдиң ниитилел фондуларындан үндүрүп турар акша-хереңги көвүдээн. Тоску беш чылда бистиң республикага хамаарыштыр кандыг сан-түңнерни адап болурул? Бо талазы-биле Тыва АССР-ниң социал хандырылга министриниң оралакчызы Зоя Папагаевна АРАКЧАА-биле бистиң корреспондентивистиң беседазын моон адаанда парлап тур бис.

— Ажылчы чоннарның аңгы-аңгы бөлүктериниң аайы-биле тоску беш чылда пенсия, дузаламчы хандырылгазының талазы-биле чүү кылдынганын чугаалап көрүңерем, Зоя Папагаевна?

— Чоннуң социал хандырылгазы чыл келген тудум улам экижип турар. 1970 чылда аңаа 8 миллион 300 муң рубль чарыгдап турган болза, 1975 чылда ук сан 13 миллион 300 муң рубль четкен. Бистиң республикада 37 муң ажыг кижи пенсия, дузаламчыны ап турар. 15 муң ажыг кижи күрүне пенсиязын ап турар. Чүгле эрткен чылын бежин пенсия, дузаламчыга болгаш социал хандырылга органнарының херегледиинге 15 миллион рубльди чарыгдаан. Назылап кырааның пенсиязының адаккы хемчээли өскен. Чедимчеге кошкак алды муң хире өг-бүле бирден сес хар чедир уругларынга дузаламчыны ап эгелээн болган. Инвалидтерге болгаш азыралыкчызын чидирген өг-бүлелерге тыпсыр пенсияларның хемчээли өскен. Дайынның инвалидтеринге болгаш дайынга мөчээннерниң өг-бүлелеринге немелде чиңгеделерни база доктааткан.

— Оңгу беш чылда пландап турар чамдык сан-түңнерге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Коммунистиг партия болгаш Совет чазак социал хандырылгага хемчеглеринге кордүнген салыышкыннарының түңү улам көвүдеп турар. Күрүне пенсияларынга кордүнген акша-хереңгиниң саны улам өзер. Чүгле бо чылын бежин 13 миллион 681 муң рубльди аңаа чарыгдаар. Кырганнар болгаш уруглар бажыңнарынга олуттар саны немежир. Бо чылын ук сан 475 чедир немежир. 1980 чылда ол 900 олут чедер.

Социал хандырылганың капитал тудуушкунунга чарыгдаар акша-хереңги өзер. Чүс тозан муң рубльди бо чылын аңаа киирер бис, а ынчаарга 1980 чылда 350 муң рубльди аңаа чарыгдаары көрдүнген.

Бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга деп бистиң партиявыстың дозунуунуң амыдыралга моон соңгаар-даа улам боттанырының херечизи ол ышкажыл.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга киржири-биле республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан комсомолчу путевка-биле хөй-хөй аныяктар келген чүве. Оларның аразында кандыг мергежилдиң кижилери чок дээр: чолаачылар, саанчылар, малчыннар, трактористтер. Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттирип чоралганнар...

Оларның аразында бажың чугайлаар, дозулаар ажылдарны кылып билбес кижилер база бар болду. Ол мергежилге ындыгларны чаңчыктырарынга хөй-ле үе негеттингн. Оларны 3 бригадага үскен, бодумнуң бар аргадуржулгамны доңчуларым кызыткан мен. Мээң күш-ажылым халас барбаан: хөй эвес үе эрткенде-ле, Дарья Хертекке удурткан комсомолчу-аныктар бригадазы мурнуку одуругже үне берди. Оларга чүгле коллектив эвес, а мен база сеткилимниң ханызындан чоргааранып чор мен.

Е. БЕЛОВА,

дагдынукчы.

ЧУРУКТА: «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга киирериинге төлептиг үлүүн киирген комсомолчу-аныктарның Д. Хертекке удурткан шалыпчы бригадазының кежигүннери дагдынукчу Е. Белова-биле (он талазындан ийи дугаарында) кады тур.

А. ЗАЯЦЕВТИҢ фотозу.

ШАПКЫН ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ЧЫЛДАРЫ

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын СЭКП Төп Комитеди доктаамал кичээнгейге ап, оңу чаңгыс эвес удаа чугаалажып келген. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунга партияның аграр политиказынга холбаштыр хүлээп алган шиитпирлериниң соонда ол айтырыгны улам ханылаткан. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүдери, колхоз, совхозтарның экономиказын бүгү талалыг быжыглаары, кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң материалдыг сонуургалын бедидери, комплекстиг механизация, химизация, чер-ни мелиорацияларлары, бүдүрүлгениң специализациязы болгаш концентрациязы ышкаш чугула айтырыглар партия организацияларының, бүгү совет болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейинге турар ужурлуг дээрзин СЭКП Төп Комитеди чүгле март Пленумунга эвес, а ооң соонда-даа хүлээп алгылаан доктаал, шиитпирлеринге айтып келген. Кодээ ажыл-агый сөөлгү чылдарда улам шапкын хөгжүлдени алган.

Партияның салган сорулгаларын совет кижилер амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турар. Оңу боттандырарда партия кодээде партия эге организацияларынга, кодээ коммунистерге быжыы-биле даянып турар. Ол черле чөптүг. Чүге дээрге коммунистер колхоз, совхоз бүдүрүлгезиниң чугула участоктарында ажылдавышаан, боттарының дуржулгазын, күжүн, билиин харамнанмайн, социалистиг хүлээлгелерни болгаш пландарны күүседир херекке идепкейлиг киржип, социалистиг чарышты калбартырынга, күш-ажылды организастаарын эки кижилерге ажылдың шынарлыг кылырынга эгелекчилер болуп турар. Ооң кезиг чижээн бистиң «Коммунизмниң херели» колхозтуң амыдыралындан көргүзүп болур. Колхозтуң экономиказы чылдың-на быжыглап, ооң техниктиг хандырылгазы экижип турар. Ол чорук чер, мал ажылынга чаа чедиишкиннерниң болурунга идигениг болган. Колхоз 1971 чылда күрүнеге 80 тонна сүт садар пландыг турган. Сөөлгү дөрт чылдарда колхоз малдан алыр продуктуларны бүдүрериин болгаш оларны күрүнеге садарын көвүдеткен. Эрткен чылын 210 тонна сүт садар планын 218,5 тонна, 276 тонна эът садар турган, 292 тоннага күүседип, 60 тонна дүктүң орнунга 67 тоннаны садып, тоску беш чылдың доозукчу чылын багай эвес көргүзүглерлиг дооскан.

Ол чедиишкиннер бүдүрүлгениң ажыктыының болгаш шынарының оңгу беш чылынче кирер мурнунда, үстүнде чугаалааным ышкаш, колхозчу ишчилериниң, ылаңгыя коммунистерниң шудургу болгаш кызымак күш-ажылының түңнелинде чедип алдынган. Ол дээрге партияның аграр политиказын боттандырар дээш кодурулгеп ниити ажыл-херекке кодээ ишчилериниң тура-соруккур киржилгезин чедип ап, оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, кижилерниң материалдыг сонуургалын бедиткениниң ачызында күүсеттинип турар пландар-дыр.

Колхозта даандырган ажыл-херээнге бердинген ак сеткилдиг кижилер хөй. Коммунист Куулар Даржаа эрткен чылын 100 хойдан-на 109 хураганны камгалап ап, колхозка бирги черни ээлээн. Ол бирги хойжу бригадада партия эге организациязының секретары. Бригадада 100 коммунист бар. Олар багай эвес ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бригада эрткен чылын 100 хойдан-на 80 хураганны менди доруктуруп, хой бүрүзүнден-не 2,2 кг дүктү кыргаан, азы ниитизи-биле 30410 кг дүк кыргып алыр планын 21518 кг кылдыр күүсеткен. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, коммунист Шараван Шыырапович Оюннуң бо чедиишкинге киирген үлүү улуг. Ол хөй чылдарда бриганы удуртуп, ооң ажылын сагыыр болгаш ажиктер ыбазы-биле хууда санал-оналын киирип, бригаданың мурнунда турар сорулгаларны күүседиринге хойжу өг-бүле бүрүзүнүң күжүн эвилелдеп, оларның хей-эдилин кодуруп шыдаан. Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерниг коммунист Моңгуш Алдай-оол дүгүнү хой бүрүзүнден 2,3 кг дүктү кыргып ап, планын ажыр күүсеткен. Коммунистерниң үлегерин эдерип, колхоз бүдүрүлгезиниң шалыпчылары болуп турарларның одуруунда хойжу Ондар Хылдыгбай, механизатор Хүрбештей Коожап, саанчылар Куулар Дадар, Моңгуш Кара-кыс, Оюн Багайтык база бар.

Сөөлгү чылдарда колхозчу чоннуң амыдырал-чурттталгазы дыка экижээн. Чурттталга бажыңнары хүн бүрү өзүп орар. Ам өг-бүле бүрүзү телевизорлуг, оларның хөй кезии соодукчулуг. Ай санында колхозчу кижи бүрүзү ортумаа-биле 112 рубльди ажылдап ап, амыдырал-чурттталгазын байыдып орар. Хуу машиналыг колхозчуларның саны алды четкен. Эзлчег малап турар кижилер база бар.

Колхоз төвүнде сес чыл школазы, эмнелге чери ажылдап турар. Культура бажыңынга, библиотекага колхозчулар хостуг шагын эрттирип, кино, концерт көрүп, ном номчуп, диспуттар, солун кежээлерге киржир болганда чогум-на олар культураның одаглары болу берген.

Партияның XXV съездизин колхозтуң механизаторлары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар. Тракторлар болгаш кожуг машиналарының септелгезин организастыг чорудуп турар. Септекчи механизаторлар ортузунда чарыш чүгле колхозта эвес, а районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган. Партияның аграр политиказын боттандырарынга кол черни социалистиг чарыш ойнаар дээрзи чөптүг болганда, оңу СЭКП райкому, райкүүском ай санында түңнеп турар. Эрткен чылдың декабрь, бо чылдың январь айларының түңнели-биле септекчи механизаторлар аразынга чарышка бистиң колхозтуң тараажылары бирги черни алган, партия райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Тракторларның хөй кезииниң база кожуг машиналарының септелгези съезд ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде доозулду.

Колхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи оңгу беш чылдың бирги кварталында күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышка киришкен ферма коллективи бирги кварталда күрүнеге 25 тонна сүт садар планын күүседипкен, рапорттааннар. Колхозтуң ажыл-ишчилериниң партияже съездиге күш-ажылчы белээ, эвээш-биче-даа бол үлүү мындыг болган.

Н. КОЗЛОВ,

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң даргазы.

ЛЕНИН БИЛЕ ПАРТИЯ — ИЙИС ТӨРЭЭН АЛЫШКЫЛАР

В. МАЯКОВСКИЙ

ПАРТИЯ

«В. И. Ленин» деп шүлүглелден үзүндү

«Партия»
деп ат-ле дээди
улуг сөстүг
База катап чайгаар кылдыр
алдаңнар деп күзедим.
Чаңгыс!
Оон кымга херээ барыл?!
Чаңгыстың үнү
сыйт кылган чиде бээр,
Кым ону дыңнаарыл?—
Базаарга эвес,
Кыйыынга ора.
кадайы-ла дыңнаар боор оң!
Дайзыннарның шимээзини,
кулактар дег,
частып чаштаар
Дааштай аткан
үтер-боолар
дыңмыдыг дег
Оожум,
чиңге кыпкыларны
моондектиргеш
Онза күштүг,
чаңгыс ааи хат —
партия ол.
Чааскаан болза,
кижи дүүрээни ол.
Чаржынчыг-даа,
дайынчы-даа болу албас—
Меге кижи чааскаан
ону чагырып аар,
Мөлдүк-калдык
ийи-даа кижи бастып болур.
Тарамыктар
партияга чыгып алза,—
Дайзын,
хору,
холуң ковур,
өлүп кээп дүш!
Адыштанган салаалары
сал-сал,
Аар моң дег чудурунгу хол—
партия ол.
Чаңгыс боорга—
эге-ле хей,
саңга кирбес.

Чаңгыс кижи—
чарлыг мөге,
күштүг-даа бол—
Беш каът,
бедик
бажың тургузуп,
Беш карып
доктар безин
үгбайн баар.
Чаңындыва чыгай
сырый кожалашкан
Саяларның эгиннери — партия ол.
Дузалажып,
партия-биле
демнежип,
Тудугаарны
дээрже
бедидер бис.
Партия —
ажылчын аңгының хеңдирбези,
Партия —
бистиң оңмас,
мөңге херээвис.
Партия —
меңээ өскерилбес,
кара чаңгыс күш.
Бөгүн албаты мен,
а даарта хаанналганы
Бөмбүрзектиң
картазындан
чугаагүштер мен.
Аңгының мээзи,
агының хереэ,
аңгының күжү,
аңгының алдары —
партия дээрге ол-дур.
Партия биле Ленин
ийис төрээн алышкылар,
Ием-төөгүге
кым артык үнелиглил?
Ленин деп чугаалааштың,
партия деп билип аар бис,
Партия деп чугаалаашты,
Ленин
деп билип аар бис.

Ю. КЮНЗЕГЕШ очулдурган.

В. БОНЧ-БРУЕВИЧ

ЧАЖЫДЫ-БИЛЕ

Ырак Сибирьнин Шушь суурже Ленинни шөлүпкен турган. Ол дээрге бистиң партияның өзектелип кел чыткан үези чүве. Шылгараңгай кижилерни мөөннеп чыгааш, партияны тургузаар дээш. Владимир Ильич шөлүглеге турган-да, келергей ажылдап турган. Ол дугайында чүүлдерни бижиглээн. Бажыннатпаан өөрүүлүве бижээн чүүлдерин чорудар, оларны кандыг-бир чажыт солунга парладырын херек апарган. Канчап чорударыл? деп айтырыг берге боол турган. Шагдаа черин болгаш каргыс шагдаалары канчаар дуурайлаарын Владимир Ильич Ленин бодап-бодап келгеш, бир аргазын тып алган. Бижип алган чүүлдерин кидис идиктиң каъттажкак уйдуңунуң аразынга чажыра көктээш, Астрахань хоорайда шагдааларга карактадып турар кырган хувискаалчы Лидия Михайловна Книпович угбайже чорудар дей берген.

Книповичтиниң «Кырган-ачай» «Кырган-оол», «Кырган-авай» деп партийжи шолалары база тургулаан. Шынап-ла бистиң шуптувустан улуг назылыг угбай турган. Оңаашкан ажылынга бердингеп, партияның парыя херектерин шиитпирлээр үеде дидим-эрес чоруу дээш Владимир Ильич ол угбайны кончуг хүндүлеп чораан. Кидис идик уйдуңунда чажырып каан чүүлдерни «Кырган-ава» угаап тыптар, оларны солунга парладып шыдаар эштерге дамчыдып бериштер деп Ленин бадыкы билип турган.

— Частың чылыг хүнү хүннеп турган. Почтачы эжик соктааш, иштинде чүвелиг хап алыр медээ бижик тутсу каапты. «Кымдан иргин?» деп бодап тур мен. Кеттине каапкаш, почтаже салып чорупкан мен. Келдирткен бижикти туттупум. Бичии болгаш чорудупкан чүвезин эккеп берди. Көрүп турарымга, Минусинскиден чоруткан иштиг хап-ла болду. Чоруткан кижиниң адын-сывын биживаан. Элдептейлиг чүве. Бажыңымга келгеш дораан хаптың аксын ажыдыптарымга, бичии-ле кеткен. быжыы сүргей кидис идиктер-ле болду. Иштиндиве холдапкаш, бир чагаа учугуп алдым, холдуң ужуун тапкылдым бир-ле кижи бижээн чагаа болду. Номчуп олур мен...

Владимир Ильичиниң бижээн чагаазын Книпович угбай боду тайылбырлай аарак чугаалаанын дыңнаан мен ийин.

«Эргим хүндүлүг кырган немис, мунчурап аараанынар дыңнааш, сагыжывыс сайзап туру. Буду мунчураан кижи чылдыр кеттинерин эмчилер сүмелээр чүве-дир. Силерниң чылыг идиннер чок-ла болгай, ынчангаш каланнай бээриннерден коргуп тур бис. Астрахань дээрге далай чанында болгаш даалы туманнаар, агаар-бойдузу кончут өскерлиичел оран болгай. Кидис идиктерни дораан кедип алыңар, кадыныңар камнап көрүңер. Уйдуңуң ийи дакпыр кылдыр уйдуруп каан, ам-даа кедип болур кидис идик чүве ийин. Бистиң Сибирьниң чону даады кидис идик кедер, чаңчыгып калган бис. Менди-чаагай чурттап чор бис, силер база сол-менди туруп көрүңерем. Надя силерге байыр чедирип олур. Силерни сагынгаш, бугның бодалын чугаалап орар кижи-дир. Кандыг-ла боорунарны күзеп олур мен». Оон ыңай адын билдинмес кылдыр дыйлаңнадыр шорбарлап каан. Владимир Ильичиниң чоруткан хавы-дыр деп угаап каапкан мен. «Кидис идик чоруткан ужуру чүл?» деп алаң кайгай бердим. Кидис идиктерни черзилеп көргеш, каъттажкак уйдуңун хоорар дей берген мен. Мени кым-даа көрбезин бодааш, әжикти так сенчилээш, соңгадан мени кым-даа бакылавазын дээш оралаан буңунга сынып олурупкаш, идик уйдуңун кончут оваарымчалыг хоора кагып бердим. Каъттажкак уйдуңну аңгайтыр кагыпкаш, ак саазынның ужун көрүп каапттым. Далашкан олчаан сырый-сырый одуруттай, быйыргын кылдыр бижип каан чугаажаак саазыннарны уштпа сол алдым. Владимир Ильичиниң холунуң ужуун танып каапттым. Ленин башкының солун редакциязынче бижип чоруткан чүүлдери болган чагаазы болган. Владимир Ильичиниң кидис идикти меңээ чоруткан ужуру ол болган ээ!..

Шала соолаңредир Владимир Ильич биле Надежда Константиновна Женева хоорайга турда тавараан берген мен. Владимир Ильич болувуун чагааларын чүнүң ужурундан Астрахань хоорайда каргыс шагдааларга кадартып турар Книпович угбайже чорудуп турганын Надежда Константиновнадан айтырган мен. Надежда Константиновна кончут таптыг тайылбырлап берген.

Книпович угбай угаанныг болгаш чүве чажырарынга салымныг кижи дээрзин Владимир Ильич билир турган. «Чажыт чагаалыг» хап дээрзин Книпович угбай билип каанынга бүзүрепкен. Иштинде кидис идиктер суп каан хапты көргеш кым ожаар боорлаан. Тус черниң каргыс шагааларды талыгырзап чорудупкан иштиг хапты билип-даа кагаа карактап кадарганы херээжеенниң адынга кым-бир кижи чажыт чүүлдер хиттип чорудуптарын хааңынга безин какпас турганнар.

Чажыт чагааныг хапты Минусинсктен чорудары тергиин берге турган. Владимир Ильич кидис идиктерниң даштындан ак пөс-биле ораагаш, хапкы-дааштыр дуй даарапкан, оон холунуң ужуун өскертип тургаш, чорудар дээн кижизиниң адресин бижип каап. Багай чүве болу берзе, кымны-даа хайлыг херекке кирбезин бодааш, чоруткан кижиниң адресин боду таарыштыр бодаатыккан. Шушь суурга келген садыгжыларны көрүп кааш, Минусинск чоогунда бир-ле черден кидис идиктерни почта дамчыштыр чорудуптарын шуудаңнап чораан тараачын аппактаан сесте-сесте дилээн иргин. Шууданга оң акша берип каан. Шуудаң ашак кидис идиктерни чүвүгүнүң аразынга кыстыдып алгаш, чагызын күүседир боол аазааш, почтаның берген квитанциязын дедир кол чыткаш, эккеп бээр болган.

Садыгжылар чоруур дей бергеннер. Владимир Ильич оларның дегерниш тургаңын карак албайн хайгаарап турган, оон ам шанактыг аъттарның бараашы көзүлбейн баарга, чорук чогуур боор деп бүзүрей берген.

— Шуудачының арын-шырайын көрүүге, чазык-чаагай болду. кажарзаптар дээрзинин сорбузу-даа чок болду— диген.

Чеди хире хонганда Ленинниң чурттап турганы бажыңның соңгазынче бир-ле кижи соктап келген. Надежда Константиновна аракыылланыб алгаш, бозага кырынче үне маңнап келген. Таныыры шуудаң мурнунда бо турган.

— Бо бажыңның хереэжен ээзи силер силер бе? Силерниң өөнер ээзи кайдал?—деп айтырган.

Владимир Ильич соңгаже көргеш, Надежда Константиновнаның бир-ле кижи-биле чугаалажып турарын эскерип кааш, база-ла үнүп келген.

Надежда Константиновна шуудаң ашакты бир өрээлиниве чалап эккелген. Удаваанда Владимир Ильич шуудаң ашактың кадайынга бээр баш аракылы, сугдук дээрбээ хевирлиг кылдыр өйгеш быжырган бир дизиг далганнар, сорар конфеттер база оон-даа ыңай чигир-чимис болгаш ийи ужутлел вомун эккелген.

— Өг-бүлеңерге мыя мону чедирип ер, кадайынарга болгаш ажы-төлүңерге мону бериш көрүңер— дигеш, даштын будутулап каан мыштан кылган ийи ойнаарактан кармаңында уштуп эккелген.

—Урутаарынга чедирип бер— дигеш, честен шуткаан чээрби саннык бичии-бичии ойнаарактарны бир карманындан тө тудупкан.

Ол хамык чүвелерни Надежда Константиновна пөс-биле ораап, бир черге беле шарааш, шуудаң ашакка туттуруп берген.

— Мөгейип четтирдим! Адырам, силерниң кым дээрил?

— Адым-сывым Владимир Ильич дээр ийин.

Шуудан ашак доңгайып сегиргеш, үнүп чорупбарган.

Почтаның квитанциязын олда дораан ээзинге суугу иштинче кирр каапкан. Каш айлар эрткен соонда Владимир Ильич шоласында «Кырган-Ава», чогум ады Книпер угбай каъттажкан уйдуңун сөп кааптым, «чаңгыс уйдуңунуңуң кидис идикин кедип алган, алышы сүргей чоруп турар» деп сураан дыңнаан.

М. КЕНИН-ЛОПСАН очулдурган.

Номчулга залында

Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле чоокта чаа шаңнаткан республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының номчулга залында. Улуг библиотекарь Людмила Васильевна Яхненко номчукчулар-биле кады тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯ
(СЭКП-ниң XXV съездизинге)

Аңгыыстың
Алыс соруун, эртер оруун
Маркс баштай
Бады шыныг номнап
берген.
Хостал күзээн
Коммунарлар
баррикадаларга
Байгы кол чүүл —
Партия!— деп өөреткен.
Пролетариат
Бутка туруп, хөнүп орган.
Чаза шапчыр
Чаалыг шөлче чонну
баштаан,
Быралакчы
Практик эш Ленин ынчан:
— Ынаныштыг
Ындыг партия бар!— деп
сөглээн.
Масса чон:
— Баштыңчывыс Ленин-
дир—деп,
Баштай билип,
Партиязы мөөңнешкен,
Тогүлген хап
Төөгүнү болу бижип,
Бөмбүрзекти
Бөелдендир эде долгаан.
Коммунизмниң
Европага тоzап чораан,
Кончак сома —
Имистелген отчугажын,
Болат каң дег
Большевиктер Россиядан
Хөрзээледир
Хөрүктээрге — хаалалганган.
Кара чаңгыс
Кайгамчык большевик
партия ам —
Бөгүн шуут-ла
Бөмбүрзектиң нач[illegible]-дыр.
Ленинизм —
Диштер туржук можуларда,
Илегелдиң,
Тиилелгениң тугу болган
Коммунистиг
Иелг күзел шимчээшкиниң
Коммунистиг
Ленинчи партия баштап
туру.
СЭКП-ни
Чедааш, хүнге канчап
дециээр.
Эпоханың,
Эраның алдар, өүрү,
угааны-дыр—
Коммунистке
Хоругдал-даа доктар болбас.
Кара-бажың
Хаалаарын оттүр чырыыр—
Оттуг чүрек
Оон хөрээн долган дээрани,
Коргаландан
Хоор чон бөгүн көрүп тур
бис.
Өлүм чок гимн—
Өткүт «Интернационалды»
Чээрби бешки
Съездиниң залындан,
Делегаттар
Демниг, сүрлүг эгелээрге —
Беш дип туржук,
Бедик сылдыстар кады
ырлаар.
Шак ол гимн ам —
Чамбы-дипке коммунизмниң
Базымының
Марыжы боол шилчээшин-
даа сөглеп туру.
Бөмбүрзектиң
Бөгүңгү, даартагы салым-
чолун
Илегелдиг
Ленинчи партия онааган-
дыр.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

С. ПЮРБЮ

Азий диптиң төвүнде

Тыва чону өртемчейге
Тыптып, төрүп келгенден бээр
Черниң кырын херелдиг хүн
Чеже чылда чырытпаан дээр.
Октаргайның бүткен хүнү
Орайындан чырытса-даа,
Муңчулганның кара дүнү
Муңгашталдыр бүргеп чораан.
Чайым, кежин,
дүне, хүндүс
Ашпас хүнну—
партияны
Арат чоннуң геройи
Чалап берген, тургузуп каан.
Тулчуушкунга
партиявыс—
Сорук киирер тугувус ол.
Тудуушкунга партиявыс—
Соксаш шимнас кужувус ол.

—●—

А. ЕМЕЛЬЯНОВ

Тендиш дивес

Саян сыннар бедик-даа бол,
Шагдан тура сорук күштүг
Тыва чоннуң күзелдери
Дыка бедик, эки чаагай.
Хая-дашты чире чүткээн
Хайым Улуг-Хем күштүг-даа
бол,
Хостуг чоннуң күчү-күжү
Хоомай эвес—чүден артык.
Часкы хала дээп орда,
Чараш-кызы кандыг ийик?
Часкы хала, чечектен-даа
Чалгынналган чону чараш.
Хая-дашты халап үрээр,
Кадыр даглар эстип хайлыр.
Аймак хөй чон найыралы
Аажок быжыг, тендиш
дивес.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ очулдурган.

МОСКВАГА ЭРТЕР

П. И. Чайковский аттыг дегелейниң VI конкурузун 1978 чылдың июньда Москвага эртирер дээн. Ол дугайында шиитпирни ССРЭ-ниң Культура министерствозу хүлээп алган.

— Аныяк музыкантыларның чогаадыкчы маргылдаазынче совет найысылалдың кичээнгейи чыл келген тудум өзүп орар — деп, СЭТА-ның корреспондентизинге министерствонуң коллегия кежигүнү А. С. Лушин чугаалаан.— Бирги конкурска 21 чурттардан 61 күүселдикчи киришкен болза, 1974 чылда эрткен бешки конкурска дээди шаңналдар дээш 30 чурттардан ийи чүс ажыг музыкантылар маргышканнар. Чайковский аттыг конкурстарның ат-сураның ачы-хавыязының пөптерзинниң бир херечизи. Оон тиилекчилериниң мурнунга улуг урап чүүлче орук ажыттынар. Ван Клиберге, Валерий Климовка, Елена Образцовага, Виктор Третьяковка, Владимир Крайневке, Джон Огдонга, Джон Лиллге, Джейн Маршка болгаш өске-даа хөй-хөй күүселдикчилерге ат-алдар П. И. Чайковский аттыг конкурстарны таварыштыр келген. Ам болур көрүлде чаа аттарны илередип, талантыларны ажыдарынга идегел бар.

VI конкурс дегелделериниң нарыыдааны, жанрларның көвүдээни-биле ылгалдыг. Аңаа орус болгаш даштыкы класиктерниң, совет композиторларның музыка чогаалдарын киирер. Пианистер, скрипачылар болгаш виолончели ойнакчыларынга 16-дан 30 хар чедир назылыг музыкантылар киржир. Ыраажылар конкурузунга 18-тен 32 хар чедир назылыг кижилер киржир эргелиг. Күүселдикчилерниң уран мергежилин делегей жюризи шылгап көөр. Жюринин кежигүннеринге аңгы-аңгы чурттардан сураглыг музыкантыларны чалаан.

«ОТТУУШКУННУ» ТУРГУСКАН

Кызыл-Мажалыктың бот-тывынгыр улусчу театры партияның XXV съездизиниң бүдүүзүнде чоңга бир шиини белеткеп көргүскен. Арга-дуржулгалыг, найыралдыг коллектив боттарының сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдаанннар. Олар чогаалчы О. Саган-оолдуң «Оттуушкун» деп үш кожегелиг, 9 көргүзүглүг шиизин белеткээш, чоокта чаа комиссияга хүлээдип, Кызыл-Мажалыктың чурттакчыларынга бараалгатканнар. Ук шиини улусчу театрның режиссёру Кызыл Колхозпай режиссёрлап тургускан, чурукчааставлазын Каң-оол Монгуш кылган.

Шиниде шупту он дөрт кижи киржип, ойнап турарлар. Оларның аразында сценага бир дугаарында-даа ойнап турарлар, а бо талазы-биле арга-дуржулгалыг-даа апарганнар бар. Ынчангаш шиизи-биле бо улут шиини олар кызымак-кайы-биле эки белеткеп көргүскен. Эң ылаңгыя ойнап турар рольдардан Хевен-оолдуң — Монгуш Дыржыпай, Сорукутугнуң — Кан-оол Монгуш, Чозутупуп — Кызыл Колхозпай, Кекей Мөөреңниң — Биче-оол Куулар, Карашпай кадайның — Серенмаа Хомушку, ол ышкаш моон мурнунда шииге ойнап көрбээн аныяктар Светлана Монгуш, Сергей Иван олар база боттарының рольдарын багай эвес күүсеткеннер.

Шиини Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының директору Монгуш Дыржыпай удуртуп турар.

— Ам районувустуң ажылагыйларынга көргүскеш, кожавыста чаржып турарывыс Бай-Тайганың ажыл-ишчилеринге көргүзер бис—деп, Монгуш Дыржыпай моон соңгаарты сорулгазын чугаалады.

Улусчу театрның чедиишкини партияның XXV съездизинге оларның белээ болур.

Х. МОНГУШ.

ҮНҮП ЭГЕЛЭЭН

Бистиң улуг Төрээн чурттувустуң найысылалының «Казахстан», «Орбита», «Эльбрус», «Север» болгаш өске-даа төп кинотеатрларында Свердловскиниң киностудиязының үндүргени «Мөгениң дөвии» деп чаа уран-чечен өңнүг, делгем экранныг фильм үнүп эгелээн.

Темир-оол деп тыва аныяк оолдуң болуушкуң оруун дилеп, амыдыралчы базымнарынга бергелерге таваржып чорууруп көргүскен ол кинону А. Роминниң сценарийин ёзугаар режиссёр В. Живолубтуң тургусканып. Кинонуң кол маадырларын Ч. Думанаевтиң, Н. Жаптуриниң, Р. Бири-Сааның, А. Оорҗактың, П. Чиминың, В. Арапчаның ойнааны москвачылар сонуурган. Амгы Тываның амыдырал-чурттарын, сайзыралын, даглыг черниң каас-чараш бойдузун көргүскени эки.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва хоорай.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Өвүр районнуң Хандагайты суурга темалыг кежээлер, аас чогаалы, дыштанылга кежээлерин эрттирери чаңчыл болу берген. Чоокта чаа районнуң Культура бажыңынга «Съездиден съезд чедир» деп темалыг кежээни эрттиргени кончут солун болган. Кежээ суурнуң албан организация черлериниң удуртукчуларының киржилгези-биле эрткен. Кежээни партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи И. Ш. Очур ажыткан. Оон соонда оруг-тудуг чериниң мастери М. Даваа, районнуң садыгжызы С. Серенмаа, тудут-септелге участогунуң даргазы Ч. Ойдуп боттарының 9-ку беш чылда кылдынган ажылдарын түңнеп, 10-гу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседири дээш алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чоңга таныштырганнар. Ужуражылга соонда чыылганнарга бот-тывынгыр урал чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери база музыка школазының өөреникчилери каттышкан концертти бараалгаткан. Кежээге тыва чогаалчыларының болгаш тыва дылче очулдурган чаа номнарның делгелгезин кылган. Районнуң культура ажылдакчылары «Өг-бүле болгаш хоойлу» деп кежээни эрттиреринге белеткенип турарлар.

Р. МОНГУШ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

8.40—Медээлер.
8.50—Киножурнал.
9.00—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Динамо». ЦСКА-ның Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
10.50—С. Прокофьев — «Орус улустуң ырлары». Фильм-концерт. Өңнүг.
11.20—Уругларга фильм. «Миколка-паровоз». Украинчедеп өңнүг фильм.
12.50—Киножурнал.
13.00—Медээлер.
13.10—Н. Мясковский —№ 5 симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Дирижеру— ССРЭ-ниң улустуң артизи К. Иванов. Өңнүг.
13.50—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң ажыттынганы. Кремльдиң Съездилер ордузундан өңнүг дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.25—Уругларга фильм. «Бис пионерлер бис». Телефильм.
19.25—Телемедээлер.
19.35—«Саан сруун». Телефильм.
19.50—Телемедээлер.
20.05—«Беш чылдың кол доңназы». Телефильм.
20.30—«Партия—бистиң башкарыкчывыс». Дамчыдылга.
21.10—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.15—В. Локтев аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. Өңнүг.
22.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.
22.30—С. Прокофьев —«Орус улустуң ырлары». Фильм-концерт. Өңнүг.
23.00—00.30—«Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Барыын чүк утла-нышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагдыг черлерге 5—10, өске арт-каннарынга 10—15 градус соок.

Кызылга бүргеп, аязыр, артеп биче бысаан хар чаар. Ялыы-бүрү утланышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 13—15 градус соок болур.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Төрээн чурттунуң оолдары» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Серевеа кудумчузунуң оолдары» 9.30, 11.05, 17.00, «Кайгамчык чүүлдер делегейинде» киноклубка 15.10, «Даң бажындан кежээки халага чедир» 12.40, 18.35, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Светофор» деп киноклуб. 15.00, «Эттишпес мегечи» 18.50, «Дүн ортузунда шак турупкан» 17.10, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Петр Мартыновичтиң болгаш улуг амыдыралдың чылдары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызыл КАИ-зиниң Кара-оол Тумбараевич Оюнның адынга 1959 чылдың июнь 24-те тывысканы ВВ серийлыг 142590 дугаарлыг чолаачы шыназыгазы читкен ужурунда ону күш чок деп санаар.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң Биче-Тейде Шекпээрниң ортумак школазының Наташа Борбак-ооловна Ооржактың адынга 1975 чылдың июнь айда тывысканы ортумак билиг дугайында аттестат читкен ужурунда ону күш чок деп санаар.

• • •

«Тыва септелге тудуг» трестиниң механизастгашкының бот-орулга-чарылгалыг участогунга кол бухгалтер эргелиг улуг бухгалтерни, автокраннарны, Э-602, Э-302 экскаваторларга машинист-экскаваторжуларны, суурга кранна-рын эптээр болгаш ажыглаалга киирер слесарьларны, эптекчилерни ажылдаары-биле чалап тур.

Бо дугайында айтырыгны 2-54-28 телефон дамчыштыр салып болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 639.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00075.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46—47 (10032) | 1976 чылдың февраль 25, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 4 кап.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, оон ленинчи Төп Комитединге алдар!
Бистиң алдарлыг ленинчи партиявыс делгерезин!

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1976 чылдың февральдың 24-те, эртенгиниң 10 шакта, Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXV съездизи бодунуң ажылын эгелээн.

Съездини СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев допчу эге сөзү-биле ажыткан.

Делегаттар съездиниң президиумун, секретариадын, редакция болгаш мандат комиссияларын чаңгыс эп-сеткил-биле соңгаан.

Даргалакчы—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг болгаш социалистиг партияларның делегациялары съездиде келген дээрзиниң дугайын дыңнаткан. Даштыкы аалчыларга съезд изиг байырны чедирген.

Оон соонда съездиниң дараазында хүн чурумун бадылаан:

1. СЭКП Төп Комитединиң отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары—илеткелчи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев.

2. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёду—илеткелчи ревизия комиссиязының даргазы эш Г. Ф. Сизов.

3. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары — илеткелчи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин.

4. Партияның төп органнарын соңгууру.

СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткелин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев кылган, ону бүгү зал дыңмыттыг, үргүлчүледиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

• • •

Кежээки хуралга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин уламчылаан. Дыңмыттыг адыш часкаашкыннары илеткелди хөй удаа үзе кирип турган. Илеткел доозулган соонда партияның XXV съездизиниң делегаттары болгаш аалчылары эш Л. И. Брежневке байыр чедирип, дыңмыттыг адыш часкап, лозуннар салып турган. Делегаттар болгаш аалчылар бут кырынга чаңгыс эп-сеткилдиг туруп кээп, «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, оон ленинчи Төп Комитединге алдар!», «Бистиң алдарлыг ленинчи партиявыс делгерезин!», «Улуг совет улус делгерезин!» деп кыйгы салып турганнар.

ДҮҮН КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи февраль 24-те Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлалдыг байдалга ажылдап эгелээн.

Эртенгиниң 10 шак. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти, ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери эштер Ю. В. Андроповту, А. А. Гречкону, В. В. Гришинни, А. А. Громыкону, А. П. Кириленкону, А. Н. Косыгинни, Ф. Д. Кулаковту, Д. А. Кунаевти, К. Т. Мазуровту, А. Я. Пельшени, Н. В. Подгорныйны, Д. С. Полянскийни, М. А. Сусловту, В. В. Щербицкийни дыңмыттыг, үр үзүктелбес адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери-биле кады президиумда олуттарны СЭКП ТК-ның чалааны ёзугаар съездиге чедип келген коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг болгаш социалистиг партияларның удуртукчулары ээлепкен.

Залда олурганнарга Леонид Ильич Брежневтиң чугаалааны болза:

Эштер делегаттар! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге 4998 делегаттар соңгуттурган. Чоннуг чылдагааннар-биле 15 делегат кээп шыдавайн барган.

Төп Комитеттиң даалганы ёзугаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин ажыттынган деп чарлаар-дыр мен.

Залга дыңмыттыг үргүлчүледиг адыш часкаашкыннары чаңгыланып үнген. Оон соонда эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза:

Эштер! Бис съездиниң удуртур органнарын — президиумну, секретариатты, редакция болгаш мандат комиссияларын соңгуп алыр ужурлуг бис.

Дүүн Кремльге республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларының делегацияларының төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Ук чөвүлел съездиниң удуртур органнарының составының талазы-биле саналдарын ажылдап кылган болгаш ону съездиге көрдүрери-биле киирер деп шиитпирлээн чүве. Ук саналдар силерде бар болгай.

Делегацияларның төлээлекчилер чөвүлели съездиниң президиумун 120 кижи составтыг кылдыр соңгуур деп саналдаан.

Делегаттар съездиниң президиумун чаңгыс үн-биле соңгаан.

Оон соонда съездиниң секретариадын, редакция комиссиязын болгаш мандат комиссиязын бир үн-биле соңгаан.

Оон соонда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Сусловка сөс берген.

Эш М. А. СУСЛОВТУҢ чугаазы

Эштер! Төп Комитеттиң чалааны ёзугаар бистиң съездивиске 96 чурттуң коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг болгаш социалистиг партияларының 103 делегациязы келгенин сеткил ханышкыны-биле силерге дыңнадып тур бис. (Адыш часкаашкыны). Бистиң чалалгавысты хүлээп алганы дээш база бистиң-биле эп-сеткил каттыштырылгазы дээш ук партияларның удуртукчуларынга сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис. Бистиң партияның моон мурнунда эрткен съездилериниң чаңгызынга-даа шайыралчы мынча хөй делегациялар олуржуп көрбээн. Оларның составында коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниң воску ажылдакчылары бар. Ол болза тайбың болгаш улустарның хосталгазы дээш, социал дептиилге дээш демиселдиң бүгү делегей фронтузунуң киржикчилериниң бүгү-ле отрядтары-биле бистиң партиявысты сырый холбап турар интернационализмниң амыдыралчы харылзааларының улам ыңай калбарып болгаш быжыгып турарын херечилеп турар-дыр. (Үргүлчүледиг адыш часкаашкыны). Лениннин партиязы пролетаржы интернационализмниң ыдыктыг тугун бедик-биле тудуп турар болгаш моон соңгаар-даа мынчаар хажык чок тудар.

Съездиниң делегаттарының болгаш бүгү совет коммунистерниң өмүнээзинден бистиң аңгы талазы-биле өңнүктеривиске болгаш акы-дуңмаларывыска, демисел талазы-биле эп-өөрлеривиске чүректиң ханызындан байыр чедиреривин чоошээреп көрүңер, эштер. (Адыш часкаашкыны).

Бис акы-дуңма социалистиг чурттарның партияларының мында олуржуп турар делегацияларынга изиг байыр чедирип тур бис:

эш Тодор Живков баштадыр Болгарияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Янош Кадар баштадыр Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Ле Зуан баштадыр Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Эрих Хонеккер баштадыр Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Пак Сен Чер баштадыр Корейниң Күш-ажылчы партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Фидель Кастро Рус баштадыр Кубаның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Юмжагийн Цеденбал баштадыр Моолдуң Араттың революстуг намының (адыш часкаашкыны),

эш Эдвард Герек баштадыр Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Николай Чаушеску баштадыр Румынияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Густав Гусак баштадыр Чехословакияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

эш Стане Доланц баштадыр Югославияның Коммунистер Эвилелиниң (адыш часкаашкыны).

Дараазында делегацияларга база акы-дуңманың байырын чедирип тур бис:

партияның Чиңгине секретары эш Саймон баштадыр Австралияның Социалистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Мури баштадыр Австрияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Арнедо баштадыр Аргентинаның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Ван Гейт баштадыр Бельгияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Бирги секретары эш Колле баштадыр Боливияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Престес баштадыр Бразилияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Макленнан баштадыр Великобританияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Фариа баштадыр Венесуэланың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Джаган баштадыр Гайананың Улусчу демократтыг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Дарепт баштадыр Гваделупаның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Мис баштадыр Герман Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Данелиус баштадыр Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Рамос баштадыр Гондурастың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Бирги секретары эш Флоракис баштадыр Грецияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Есперсен баштадыр Данияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның секретариадының кежигүнү эш Куальо баштадыр Доминикан Коммунистиг партияның (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Вильнер баштадыр Израильдиң Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Национал Чөвүлелиниң Даргазы эш Данге баштадыр Индияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны).

ТК-ның Политбюро кежигүнү эш Зияэддин баштадыр Иорданияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Бирги секретары эш Мухаммед баштадыр Ирактың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Бирги секретары эш Искендери баштадыр Иранның Улусчу партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш О'Риордан баштадыр Ирландияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Ибаррури баштадыр Испанияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Берлингуэр баштадыр Италияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Каштан баштадыр Канаданың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Папаиоанну баштадыр Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Виейра баштадыр Колумбияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Мора баштадыр Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары, Премьер-Министр эш Кейсон Фомвихан баштадыр Лаостуң Улусчу-Революстуг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Шауи баштадыр Ливанның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Урбани баштадыр Люксембургтуң Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Веcеалю баштадыр Мальтаның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Али Ята баштадыр Марокконуң Дептиилге болгаш социализм партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Политбюро кежигүнү эш Мения баштадыр Мартиниканың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Мартинес Вердуго баштадыр Мексиканың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Бирги секретары эш Санчес баштадыр Никарагуаның Социалистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Национал секретары эш Джексон баштадыр Чаа Зеландияның Социалистиг чаңгыс эп партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Кнутсен баштадыр Норвегияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Соуса баштадыр Панаманың Улусчу партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Дель Прадо баштадыр Перунуң Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Куньял баштадыр Португалияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретарының оралакчызы эш Иризарри баштадыр Пуэрто Риканың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретарының оралакчызы эш Кастельянос баштадыр Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Барулли баштадыр Сан-Мариноның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Политбюро кежигүнү эш Шейхо баштадыр Сирияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Чиңгине секретары эш Холл баштадыр АКШ-тың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Бирги секретары эш Арисменди баштадыр Уругвайның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Сааринен баштадыр Финляндияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары эш Плиссонье баштадыр Францияның Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны).

Политкомиссияның болгаш ТК-ның секретариадының кежигүнү эш Корвалан баштадыр Чилиниң Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны).

партияның Даргазы эш Венсан баштадыр Швейцарияның Күш-ажыл партиязының (адыш часкаашкыны),

Партияның Даргазы эш Вернер баштадыр Швецияның коммунистериниң —чоон партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Кейнеман баштадыр Шри Ланканың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны).

партияның Чиңгине секретары эш Саад баштадыр Эквадорнуң Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны),

партияның Даргазы эш Даду баштадыр Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязының (адыш часкаашкыны).

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегацияларынга база байыр чедирип тур бис:

Гаитиниң, Гватемаланың, Индонезияның, Парагвайның, Сенегалдың, Суданның, Турцияның, Филиппиниң, а ол ышкаш «Тайбыңның болгаш социализмниң айтырыглары» журналдың редакция коллегиязының төлээлекчилеринге байыр чедирип тур бис. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Бистиң вайыраадыг харылзаалар тудуп турарывыс национал демократтыг партияларның болгаш организацияларның делегациялары бистиң съездивисте олуржуп турар. Ол төлээлекчилерге байыр чедирери бисте улуг сеткил ханышкынын болдуруп турар:

Чазактың министри эш Бенахья баштадыр Алжирниң Национал хосталга Фронтузунуң (адыш часкаашкыны).

ТК-ның Политбюро кежигүнү, министр эш Батишта баштадыр Анголаны хостаар дээш Улусчу шимчээшкиниң (адыш часкаашкыны),

фронтузунуң ТК-ның кежигүнү, министр эш Нгуен Тхи Бинь баштадыр Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал Фронтузунуң (адыш часкаашкыны).

ТК-ның Политбюро кежигүнү, министр эш Кейта баштадыр Гвинеяның Демократтыг партиязының (адыш часкаашкыны).

партияның күүсклмунуң доктаамал Секретариадының кежигүнү, Республиканың чазаанның баштыңчызы эш Мендес баштадыр Гвинеяның болгаш Ногаан шенек мугулдуруунуң хамаарышпас чоруунуң Африка партиязының (адыш часкаашкыны).

партияның удуртулгазының кежигүнү эш Хейдар баштадыр Ирактың араб Социалистиг чаартылга партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның Чиңгине секретары эш Исмаил баштадыр Каттышкан политиктиг организация—Йемен Улус Демократтыг Республиканың Национал Фронтузунуң (адыш часкаашкыны).

ТК-ның Тускай Революстуг штавының кежигүнү эш Чисетер-Чикайя баштадыр Конгонуң Күш-ажыл партиязының (адыш часкаашкыны).

Удуртукчу Чөвүлелдиң кежигүнү эш Сальман баштадыр Ливанның Дептиилгелиг Социалистиг партиязының (адыш часкаашкыны).

партияның Чиңгине секретары эш Рабесахала баштадыр Мадагаскарның хамаарышпас чоруунуң Конгресс партиязының (адыш часкаашкыны),

ТК-ның болгаш Фронтуның күүскомунуң кежигүнү, министр эш Ребело баштадыр Мозамбиктиң хосталга Фронтузунуң (адыш часкаашкыны),

Национал күүскомунуң кежигүнү, организацияның административтиг секретары эш Гароиб баштадыр Мурнуу-Барыын Африканың (Намибия) Улусчу организациязының (адыш часкаашкыны).

организацияның күүскомунуң кежигүнү эш Каддуми баштадыр Палестинаның хосталга организациязының (адыш часкаашкыны).

Чөвүлелдиң даштыкы администрациязының Даргазы эш Мойо баштадыр Зимбабвениң Африка Национал Чөвүлелиниң (адыш часкаашкыны).

партияның Чиңгине секретарының оралакчызы эш Ахмар баштадыр Сирияның араб Социалистиг Чаартылга партиязының (адыш часкаашкыны).

Чөвүлелдиң Президентизи эш Сиад Барре баштадыр Сомали Демократтыг Республиканың Дээди Революстуг Чөвүлелиниң (адыш часкаашкыны).

Эвилелдиң Национал күүскомунуң кежигүнү эш Сулейман баштадыр Танганьиканың Африка Национал эвилелиниң болгаш Афро-Ширази (Танзания Каттышкан Республика) партияның (адыш часкаашкыны).

партияның Президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар эш Тамбо баштадыр Мурнуу Африканың Африка Национал Конгрезиниң (адыш часкаашкыны).

партияның Чиңгине секретары эш Альтамирано баштадыр Чилиниң Социалистиг партиязының бистиң съездивистиң ажылынга киржип турар төлээлекчилеринге байыр чедирип тур бис (адыш часкаашкыны).

Оон-даа өске партияларның бистиң аравыста олуржуп турар төлээлекчилеринге байыр чедирип тур бис. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда эрткен чылдарда амгы Төп Комитеттиң составынга кирип турган, партияның болгаш күрүнениң чамдык воску ажылдакчыларын оскунган бис. Семен Михайлович Буденный, Иван Степанович Конев, Александр Евдокимович Корнейчук, Антанас Юозович Снечкус олар мөчээн.

Бо-ла үениң дургузунда делегейниң коммунистиг ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкини Вальтер Ульбрихт, Жак Дюкло, Бенуа Фрашон, Золтан Комочин, Амилкар Кабрал, Ван Мин, Жамсарангийн Самбу, Тим Бак, Эдгар Вооr, Сальвадор Альенде олар ышкаш ындыг воску ажылдакчыларны, маадырлыг демиселчи-интернационалистерни база чидирген.

Боттарының амыдыралын тайбың, демократия, социализм дээш, чер бөмбүрзээнде кижилерниң аас-кежиин дээш демисел-биле холбаштырып чорааш мөчээн болгаш өлүрткен эштеривистиң база өңнүктеривистиң аттарын боттарывыстың чүректеривиске камныы-биле кадагалап чоруур бис.

Эш М. А. Суслов оларның тураскаалын минута иштинде ыыт чок туруп ёзулаарын саналдаан. Шупту туруп келген.

Оон соонда съезд хүн айтырыын болгаш съездиниң ажылдаарының чурумун көрүп эгелээн.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң дараазындагы хүн айтырыын чаңгыс үн-биле бадылаан:

1. СЭКП Төп Комитединиң отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары — илеткелчи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев.

2. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёду — илеткелчи Ревизия комиссиязының даргазы эш Г. Ф. Сизов.

3. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары — илеткелчи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин.

4. Партияның төп органнарын соңгууру.

Съездиниң хүн чурумунуң бирги айтырыын чугаалажырынче съезд кирген.

«СЭКП Төп Комитединиң отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелди кылыры-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке сөс берген.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары Леонид Ильич Брежневти дыңмыттыг, үр үзүлбес адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Шупту туруп келген.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин аажок улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш ону үргүлчүледиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Эш Л. И. Брежневтиң түңнел сөзүн чыылганнар дыңмыттыг, үр адыш часкаашкыны-биле уткаан. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары шупту туруп келген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, оон ленинчи Төп Комитединге алдар болдурган йөрээлдер, «Куттуг суре!» «СЭКП-ге алдар!» дээн кыйгылар залга чаңгыланып турган.

Хурал даргазы эш М. А. Суслов хуралдың хагжынганын чарлаан.

Февраль 25-те СЭКП-ниң XXV съездизи ажылын уламчылаар.

(СЭТА).

Москва. Кремльдиң Съездилер ордузу болгаш Троицкая суурга.
А. СТУЖИННИН фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ОТЧЁДУ БОЛГАШ ИШТИКИ БАЗА ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРТИЯНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

1976 чылдың февраль 24-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

Эштер, съездиниң делегаттары!

Хүндүлүг аалчылар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниң бо залга ажылдап турганы хүннерден бээр беш чыл эрткен. Чүгле беш чыл эрткен-дир. Ынчалза-даа ол үеле кайы хире хөй болуушкуннар болбады дээр. Коммунистерге, бистиң бүгү улузувуска ёзулут-ла дендии улуг ужур-дузалыг болуушкуннарның болгаш ажыл-херектерниң үези болган.

Бис шуут-ла көрүп турувуста, делегей чаартынып, ол чаартыныгда эки талаже чаартынып турар. Бистиң улус, бистиң партиявыс — ол өскерлиишкиннерниң ашаа-ла көрүкчүлери эвес. Чок, бистер — ол бүгүнүң идепкейлиг киржикчилери бис. Коммунизм тургузуп турар совет улустуң күш-ажылы, СЭКП-ның болгаш совет күрүнениң делегей аренизынга ажыл-чорудулгазы — бо бүгү нинтилел хөгжүлдезиниң херээнге төлептиг улуун киирип турар. Ынчангаш аңаа кандыг-даа чоргаарланмас боор. (Адыш часкаашкыны). Бистиң идеяларывыстың, бистиң политикавыстың боттанышкынынга, бистиң улустуң чогаадыкчы күжүнге-даа канчап черле сеткил ханмас боор. (Адыш часкаашкыны).

Эрткен XXIV съезд принциптиг эвээш хөй улуг сорулгаларны салган. Бөгүн, ол сорулгалар канчаар шиитпирлеттингенин болгаш кандыг түңнелдер чедип алдынганын билир болганывыста; ынчан шып шугум ажылдаттынып кылдынган-дыр деп, бүзүрелдиг-биле чугаалап болур бис. (Адыш часкаашкыны).

Массаларның байдалын экижидерин ленинчи чагыынга шынчы болбушаан, съезд иштики политика талазы-биле дараазында сорулганы тодаргайын айыткан: улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка көдүрерин хандырар. Ындыг көдүрлүушкүннүң оруун база айыткан — эртем-техниктиг депшилгеге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин дүргедедиринге үндезилээш, нинтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын шиитпирлиг-биле бедидер дээш.

Бистер ол шугумну өербишаан, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган-даа бис. Төрээн чурттуң күчү-шыдалы өскен. Совет кижилер материал-даа, угаан-бодал-даа талазы-биле улам бай-шыырак чурттап турар апарган. Бо дээрге бистерге эң чугула чүүл болуру чугаа чок. (Адыш часкаашкыны).

Совет нинтилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эви, бистиң чурттуң бүгү улустарының акы-дуңма найыралы улам быжыккан. Бистиң социалистиг демократия улам сайзыраан, бүгү нинтилел амыдыралы улам долу, чаа-чаа хевирлерлиг апарган. Күш-ажылга, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга, нинтилел болгаш күрүне херектерин шиитпирлээринге совет кижилерниң идепкейлиг киржилгези улгаткан. Улустуң энергия-күжү канчаар ажыттынып, оларның чогаадыкчы күштери канчаар өзүп турарын көөрүндеп өөрүшкүлүг чүү турар боор.

XXIV съезд даштыкы политика талазы-биле тайбың программазын салган болгай. Ооң кол-ла утказы чүдел дээрге, делегей социализминиң күчү-шыдалынга, сырый каттыжышкынынга болгаш идепкейинге даянмышаан, депшилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштер-биле ооң улам быжыккан эвилелинге даянмышаан, делегей харылзааларын хөгжүдүп, калбартырынга эргилдеги чедип алыры боор турган. «Соок дайындан» аңгы-аңгы нинтилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доктаамаарынче эргилдеин чедип алыры турган. Частышкын-биле кыжанып келген дүшкүүрлүг байдалдан чаашркышкынче болгаш кайы-кайы-даа талаларга ажыктыг, чогумчалыг кады ажылдажылгаже эргилдеин чедип алыры ол турган. Бистер улуг Ленинниң: «бир эвес дайынның үнүп кээр айыылын бүрүнү-биле узуткаарын чугаалавас-даа болза, тайбыңга херек кырында чедирер шиитпирлерни болгаш хемчеглерни улам хөйү-биле хүлээп алыр херек» деп, неглээн айтышкынын барымдаалап келген бис. (В. И. Ленинниң чогаалдары, 45-ки том, арын 241).

Соолгу беш чыл иштинде бо талазы-биле чедип ап шыдаан чүүлдер шынап-ла дыка улуг ужур-дузалыг боор турар. Бистиң чуртка болгаш социализмниң акы-дуңма чурттарынга-даа тайбың тургузуушкунга, бүгү улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруунга таарымчалыг байдалды хандыларынга болдунар-ла бүгү чүүлдер кылдынган. Советтер чурттунуң даштыкы политиказын бүгү делегейде хөй миллион улус массалар хүндүлевишаан, деткип турар. Ынчангаш бистер дайынның болгаш агрессияның күштерин хосталгага, хамаарышпас чорукка болгаш социал депшилгеге эргелерин хандырарын чедип алыышаан, ол политиканы ийи дапкыр күш-биле үргүлчүлээр бис. (Адыш часкаашкыны).

Моон алгаш көөрге, эштер, бистер беш чыл мурнунда хүлээп алдынган шиитпирни амыдыралга боттандырары-биле дыка хөй чүүлдерни чедип алган-дыр бис. Ону канчап чедип

алган бис? Мында кандыг-даа чажыт чүве чок. Херектиң ужуру чүдел дизе, бистер өндүр-улуг эчис сорулга — коммунистиг нинтилелди тургузарынче чайгылыш чокка, съездиден съездиге чедир бурунгаарлап турар бис, ынчангаш ол эчис сорулга чоокшулаан түдүм-на массаларның энергия-күжү улам улгадып турар. XXIV съездиниң шиитпирлерин боттандырары дээш демиселге бистиң партиявыс болу база өзүп, быжыккан. Ооң организациялары улам-на дайынчы аргалыг, коммунистер — улам идепкейлиг, инициативалыг апарганнар. Бистиң улузувус партияның политиказын ханыы-биле билгеш болгаш ону чугаа чокка, бүгү чүрээ-биле деткээн. Олар ону ажыл-херектери-биле, шынынчы ажылажы-биле, бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыры-биле деткээн. Түңнелинде партия биле улустуң чаңгыс эви улам быжыккан болгаш келир беш чылда бүгү талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Бистиң календарьларывыста 1976 чыл — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чылы деп бижип каан. Ол апаа-ла сөстер эвес-тир. Совет улустуң бөгүнгү чедиишкиннери дээрге, Октябрьның херээниң дорт үргүлчүлели ол боор турар. (Адыш часкаашкыны). Ол дээрге улуг Ленинниң идеяларының херек кырында боттанышкыны ол-дур. Ол херекке, ол идеяларга бистиң партиявыс шынчы болгаш кажан-кезээде шынчы-даа болур. (Адыш часкаашкыны).

Европага болгаш ооң даштында-даа быжыг тайбыңны болгаш чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылганың таарымчалыг байдалын тургускан. (Адыш часкаашкыны).

Куба черде социализм быжыы-биле тургустунган. Дипломаттыг болгаш экономиктиг-даа шаптыктаашкыннарның политиказындан ам-даа халбактанмышаан америк империализмниң үүлгедиглери эчис сорулгазынга четпээн. Харын-даа Кубаның делегей байдалы болгаш ат-алдары-даа улам быжыккан. Барыын полушариениң баштайгы социалистиг күрүнези бурунгаар бүзүрелдиг бар чорууру кубa коммунистерниң съездизи, партияның программалыг платформазы болгаш чурттуң чаа конституциязы көргүзүп турар. (Адыш часкаашкыны). Бистер боттарывыстың куба эштеривистиң чедиишкиннеринге акы-дуңма ёзузу-биле өөрүп, социалистиг Куба Республиканың чечектелиишкини дээш демиселге оларның бүрүн тиилелгезиг болурун чүрээвистиң ханызындан күзеп турар бис. (Үр адыш часкаашкыны).

СЭКП социализм чурттары-биле харылзааларынга: ажыл-херектерин деңэргелиг, бот-боттарының чедиишкиннеринге сонуургалдыг болуруның ёзузунга чорудар, шиитпирлерни чүгле национал эвес, харын база интернационалчы эрге-ажыктарны барымдаалап хүлээп алыр деп бүзүреп турарывыс-биле алырга, кандыг-даа айтырыглар туруп келзе, оларны найыралдыг, чаңгыс эптиг болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының ёзузу-биле шиитпирлээр херек. Бистер акы-дуңма социалистиг чурттар — Болгария, Венгрия, Вьетнам, ГДР, Корей Улус-Демократтыг Республика, Куба, Моол, Польша, Румыния, Чехословакия, Югославия-биле харылзааларны чогум-на ынчаар тудуп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң сырый кады ажылдажылгавыстың үндезиннериниң үндезини, ооң диириг күжү болгаш удуртуп баштаар организакчы күжү — ол дээрге, социализм чурттарының Коммунистиг партияларының бузулбас дайынчы эвилели, оларның үзел-бодалының чаңгыс аайы, эчис сорулгаларының чаңгыс аайы, туружу-соруунуң чаңгыс аайы болур. (Адыш часкаашкыны). Төп Комитет, ооң Политбюрозу ол партиялар-биле акы-дуңма найыралын хайгаарадыр дээш бо бүгү чылдарда кошкаш дивес кичээнгейин салып келген деп дидим чугаалап болур. Акы-дуңма партиялар база-ла ынчаар харылзаа турарын улуг сеткил ханышкыны-биле чугаалап болур.

Акы-дуңма партияларның бөгүнгү харылзаалары партияларның удуртукчуларындан эгелээш, чер-черде парторганнарның ажылдакчыларынга чедир, заводтарның болгаш колхозтарның-даа парторганизацияларынга чедир — нинти херек дээш муң-муң демиселчилерниң, социализм болгаш коммунизм тургузукчуларының кады, бүгү талалыг, үргүлчүнүң харылзаалары-биле онзаланып турар. Ол харылзаалар дуржулганың үнелиг солчуушкунун берип турар. Олар бурунгаар бүзүрелдиг чоруурунга дузалап, бистиң нинти күжүвүстү улгаттырып турар. Бистиң партияның эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, ындыг харылзааларны моон-даа соңгаар бүгү талазы-биле калбартыры болур деп, ТК санап турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының Компартияларының удуртукчулары бот-боттарының аразында үргүлчү харылзаалыг боор турарының дугайын съездиге сеткил ханышкыны-биле айыткап болур мен. Партияларның ТК-ларының Чиңгине болгаш Бирги секретарьларының хөй талалыг ужуражышкыннарын соолгу чылдарда удаа-дараа эрттиргилээн. Крымга үш ужуражышкын болган. Оларны партияларның съездилериниң үезинде база кылгылаан, ылаңгыя эрткен чылын Будапештиге болгаш Варшавага болгулаан болгай. Хөй-даа талалыг болгаш ийи-даа талалыг үргүлчүнүң ужуражышкыннары тургустунган бүгү улуг-улуг айтырыглар талазы-биле бистерниң сүмележип, бот-боттарывыстың аравыска өөрүшкүлерни болгаш бергелерни-даа солужар, моон соңгаар бурунгаар шимчээрининг оруун кады айтыр аргавысты берип турар.

Социалистиг чурттарның партияларының хөй кезии-биле бистиң нинти харылзааларывыс долу чаңгыс эптиг болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылга-биле онзаланып турар. Чамдык партиялар элээн айтырыглар талазы-биле онза бодалдарлыг дээрзин билдинер болгай. Ынчалза-даа нинти чүткүл социализм чурттарының сырый каттыжышкынының улам өвүүшкүнү-биле тайылбырлаттынары чигзиниг чок. Бистер ындыг чүүлдү бедик-биле үнелээр болгаш ооң хөгжүрүнге мурнуку хевээр бүгү талалыг идигин кылыр бис. Ооң оруу марксизм-ленинизмниң, социалистиг интернационализмниң, деңэргениң болгаш эш-хуузунуң кады ажылдажылгазының шылгаттынган принциптеринге үндезилээн акы-дуңма партияларның күжениишкиниг кады ажылы болур.

Бистиң партияларывыстың болгаш чурттарывыстың кады ажылдажылгазының чугула хевирлериниң бирээзи болза, Варшава керээзиниң Политиктиг консультативтиг комитеди болур. Ол керээ тайбыңның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга идегелдиг бараан болуп турар. Бистиң Политиктиг консультативтиг комителивистиң соолгу чылдардагы инициативаларының ужур-дузазы бүгүдеге илдең. Ол инициативаларның дыка хөйү делегейниң улуг шуулганнарының шиитпирлериниң үндезини болган азы күрүнелер аразының ийи талалыг чамдык чугула актыларында илерелдеттинген болгай.

Бистер делегейниң шериг блоктарынга чарарынга-даа, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүреринге-даа шиитпирлиг удур бис. Бо талазы-биле бистиң туружувус эки билдингир. Ынчалзажок мындыг чүвени бүгү тодазы-биле медеглээри эргежок чугула: НАТО блок турбушаан турда, милитаристчи бөлүктер чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрбүшаан турда, бистиң чуртувус Варшава керээзиниң киржикчилери өске-даа күрүнелер-биле шериг-политиктиг ол эвилелди быжыглаар апаар. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Социализм чурттары делегей экономиказынга база улам-на улуг рольду ойнап турар. Социалистиг дем каттыштырылгазы делегейде эң экономика талазы-биле эң-не динамиктиг күш апарган. Ол дем каттыштырылгазында чурттарның индустриязы эрткен беш чылда капиталистиг сайзыраңгай чурттарның үлетпүрүнге бодаарга, дөрт катап дүрген хөгжүп келген. Бистиң дем каттыштырылгавыстың чурттары 1975 чылда үлетпүр продукциязын «Нинти рыноктуң» чурттарынга бодаарга, ийи ажыг катап хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Партияның Төп Комитеди социалистиг күрүнелер-биле экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларынче, кайы-даа чуртка ажыктыг болурунга болгаш социалистиг интернационализмге үндезилээш, ол кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринче үргүлчү кичээнгей салып турар. Бо талазы-биле эрткен беш чыл эвээш эвес чаа чүүлдерни берген.

ЭДЧ кежигүннери өске чурттар-биле кады 1971 чылда бистиң хүлээп алганывыс социалистиг экономиктиг интеграцияның программазын ТК-ның Политбюрозу онза чугула кылдыр санап турар. Ол программа социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын анаа садыглажылгазының хөгжүлдезинден ораанчок бедик чадаже көдүрүп турар болгай, эштер. Ол программа болза, чижээлээрге, бойдус курлавырларын нинтиге ажыктыг кылдыр кады шиңгээдип алырын, улуг үлетпүр комплекстерин ооң бүгү киржикчилериниң негелделерин хандырып шыдаар кылдыр кады тударын, бистиң чурттарывыстың бүдүрүлгелериниң болгаш үлетпүрүнүң бүдүн-бүдүн адырларының аразынга кооперастаашкынны хөй-хөй чылдар бурунгаар планныг ёзу-биле чорударын көрүп турар. Комплекстиг программаны күүседир талазы-биле ажыл ам безин бистиң ажыл-агыйжы демнежилгевис дыка хавылдаарынга, бистиң чурттарывыстың экономикаларын улуг-дедир долдуржурун улгаттырарынга — оларның түс бүрүзүнге биче эвес ажыктыг болурунга чедирип келген.

Садыглажылгызын база эки темпилер-биле өзүп турар. ЭДЧ чурттары-биле бистиң садыг саарылгавыс беш чыл дургузунда ийи ажыг катап улгаткан. Ол ам бүзүрелдиг түңге: чылда 26 миллиард рубль четкен.

Чедип алдынган чүүлге даянмышаан, бистер ам дараазының бурунгаар базымын кылып болур бис. Үр хуусаалыг чогуур программаларны ажылдап кылыры болгаш күүседири — хүннүң айтырыы. Ол программаларның алыс сорулгазы — энергияга, одаар чүүлге, чиг-эттиң кол хевирлеринге улам-на өзүп орар херегцелдерни нинти күжениишкиннер-биле хандырары, улустуң херегцелиниң аъш-чем болгаш үлетпүр бараанныарынга негелделерин улам долу хандырары, машина тудуушкунунуң деңнелин бедидери, транспорттуң хөгжүлдезин дүргедедири болур. Ол бистиң ээлчеглиг нинти сорулгаларывыс-тыр.

Мындыг улуг болгаш чаа херекке нарыыдаашкыннар туруп келир болбайн аан. ТК-ның Пленумнарынга, Политбюрога ол айтырыгларны каш удаа чугаалажып келген бис. Чугаа болза, чүгле кайы-даа талага улуг ажык дугайында эвес, харын политиктиг улуг ужур-дузалыг сорулга дугайында чоруп турар. Бистиң дем каттыштырылгавыстың материалдыг үндезинин быжыглаар дугайында чугаа чоруп турар. ТК-ның Политбюрозу ол айтырыгны харын ынчалдыр көрүп турар. Акы-дуңма чурттарның коллективтиг түлевилээн хемчеглерин, оларның мурнунга бистиң хүлээлгелеривисти шыңгыы болгаш ылап күүседирин — Күрүнениң, министерстволарның, ведомстволарның, каттыжышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң, ажылдың ол участогу-биле холбаалыг бүгү кижилерниң ыдыктыг хүлээлгези-дир. Бистиң эштеривис ол херектерни чогуур харысалга-биле болгаш ол херектерниң социалистиг дем каттыштырылгазының амыдыралынга, делегей социализминиң чедиишкиннерлиг болурунга онза чугула ужур-дузалыын бүрүн билир чорук-биле көөр дээрзинге бүзүрелди илередирин чопшээреп көрүңер. (Үр адыш часкаашкыны).

Акы-дуңма чурттарның партиялары-биле бистиң идеологтуг кады ажылдажылгавыс соолгу чылдарда дыка калбарган. Бистиң партияларывыстың идеологтуг болгаш делегей ажыл-чорудулгалыг удуртур ажылдакчылары мында-кайда эвес, харын үргүлчү ужуражып турар. Эртемденнериниң хөй-хөй угланыышкыннары ам социалистиг чурттарның эртемденнериниң коллективтиг күжениишкиннери-биле хөгжүп турар. Массалыг информация органнарының — радионуң, телевидениениң, парлалганың ажыктыг кады ажылдажылгазы база чоруп турар. Ол бүгү болза, бистиң партияларывыстың идей-политиктиг ажылының деңнелин көдүреринге, ийи социал системаның идеология талазы-биле удур-дедир туржуушкунунга улам чедиишкинниг демиселдеринге дузалаар. Ол амгы байдалдарда кончуг чугула, чүге дээрге, идеологтуг демиселдиң айтырыглары бирги илдиче улам-на ужуу-биле көдүрлүп бар чыдар, а социализм дугайында шын — ол демиселге күчүлүг чепсек-тир. (Адыш часкаашкыны).

Оран кырында чүс-чүс миллион кижилерниң бодалынга болгаш сагыш-сеткилинге социализм бөгүн безин аажок улуг салдарын чедирип турар. Күш-ажылдың кижилеринге хосталганы, ёзулут демократтыг эргелерни, чаагай байдалды, билиглер чедип алыр калбак арганы, келир үеге быжыг бүзүрелди социализм хандырып турар. Ол болза, тайбыңны, бүгү чурттарның бот эргезин болгаш күрүнелер аразынга дең эргелерлиг кады ажылдажылганы болдурун, боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселди чорудуп турар улустарга төлеңгиниш болуп турар. А ээртеги хүн социализмниң кызыгаар чок аргаларының капитализмден ооң төөгүлүг артык күштүүнүң чаа-чаа херечилелдерин бээр. Тиилээн социализмниң үлегер-чижээ улам-на чырыткылаңып турзун дээш акы-дуңмалышкы өске-даа партиялар-биле кады бүгү-ле чүүлдерни СЭКП моон соңгаар-даа кылыр. (Дыңмыттыг, үр адыш часкаашкыны).

Кыдат-биле харылзаалар дугайында айтырыг онзагай болгаш тускай турар болдур ийин. Ооң амгы удуртукчуларының политиказы социалистиг күрүнелерниң хөй нурууzунга ажыы-биле удур угланган. Барыын талакы чурттарда милитаристерден болгаш дүшкүүрлүг чорукту коптарадырының дайзыннарындан эгелээш Мурнуу Африкада расистерге болгаш Чилиниң фашистиг чагырыкчыларынга чедир — бүгү делегейде эң-не келдергей реакция-биле ол политика каттыжып турар. Ол политика социалистиг принциптерге болгаш идеалдарга чүгле канчап-даа таарышпас эвес, харын алыс утказы-биле алырга империализмниң социализмге удур демиселинге ооң чугула курлавыры болу берген.

Пекинниң дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкынын ара үзер, чепсегленишкиннин дүжүрерин болдурбас, күрүнелер аразынга бүзүрешпес болгаш ожээшпежир чорукту пентередир дээр калчаалыг оралдажышкыннары, делегей дайынын күткүп үндүрер, а оортап бодунга ажык алыр дээр ооң чүткүлү тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарга улуг айыыл болуп турар. Пекинниң ындыг политиказы бүгү улустарның эрге-ажыктарынга чөрүшкек. Ол кыпсыкчы политикага ойтур шавышкынны берип, Совет күрүнениң, социалистиг дем каттыштырылгазының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң эрге-ажыктарын камгалаар апаар бис. (Үр адыш часкаашкыны). Маоизм идеологиязы болгаш политиказы марксистчи-ленинчи өөредигге канчап-даа таарышпас деп чугаалап каары безин ам доскут болуп турар. Ол идеология биле политика ол өөредигге шуут-ла удурланышкак.

Кыдат-биле харылзааларынга бистиң партиявыс XXIV съездиниң тодараткан угланыышкынын быжыы-биле барымдаалап турар. Ол угланыышкынның шынныы амыдырал-биле бадыткаттынган. Маоизмге удур демиселди, принципиалдыг демиселди, эптеш чок демиселди моон соңгаар-даа чорудар бис.

Өске-даа чурттарга ышкаш, Кыдатка хамаарыштыр деңэргениң, тускай хамаарышпас болгаш бодунуң дениксээрлиг болур чорукту хүндүлээриниң, бот-бодунуң иштики херектерин холгаарлавазының, күш догевезиниң принциптерин быжыы-биле барымдаалап турарывысты моон-биле кады база дагын бадыткаары күзенчиг-дир. Шуут чугаалаарга, тайбың кожа-хелбээ доктаашкынының принциптеринге үндезилээш, Кыдат-биле харылзааларны чогумчударынга белен бис. Бир эвес Пекин марксизм-ленинизмге ёзулут-ла үндезилеттинген политикаже эп кирер болза, социалистиг чурттарга ожээшпешкек угланыышкынындан ойталаар болза, социализм делегейи-биле кады ажылдажылганың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының оруунга туруп алыр болза, бистиң талавыстан чогуур үнелээшкинин алыр болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеринге таарышкан чаагай харылзааларны ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң аразынга хөгжүдериниң аргазы ажыттынып келир деп шуут бүзүрел-биле медеглеп болур. Хамык ужур кыдат талада.

I.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БАЙДАЛ БОЛГАШ СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГЕЙГЕ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫ

1. Социалистиг чурттар-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам быжыглаары. Социализм делегейиниң төөгүлүг чедиишкиннери, ооң күчү-шыдалының болгаш салдарының өскени

Эштер!

Амгы байдалдарда бистиң партияның делегей аренизынга ажыл-чорудулгазы дыка калбак болгаш чүүл-бүрү боор турар. Бистиң даштыкы политикавысты чорударда, ооң байдалын барымдаалавайн баар ындыг бүлүң чер кырында ам чок боор. Херек кырында коммунистиг идеалдар — мөлчүдел болгаш дарлал чок, күш-ажылчы кижилерниң долу эргези бар, социалистиг демократия хөгжээн, эң калбак улус массаларының культуразы чечектелген болгаш чаагай чоруу көдүрлүп, бүгү улустарның болгаш национальдарының-даа деңэргези болгаш акы-дуңмалышкы чоруу боттанып турар делегейниң ындыг кезээ бистерге, коммунистерге, бистиң угаан-бодалывыска болгаш чүрээвиске чоок дээрзи билдингир болбайн аан. Ооң ужурундан бистиң партияның Төп Комитеди, ТК-ның Политбюрозу отчёттуг үениң дургузунда социалистиг күрүнелер-биле аразында харылзааларже, хамыктың мурнунда, бирги ээлчегде кичээнгей салып келгени билдингир. Акы-дуңма чурттарның чаңгыс эвин быжыглаары болгаш кады ажылдажылганы калбартыры-биле, бистиң нинти делегей туруштарывысты быжыглаары-биле холбашпаан айтырыглар көрген Политбюро хуралы турбаан боор. (Адыш часкаашкыны).

А ол туруштар чыл келген түдүм-на быжыгып турар. Делегей болуушкуннарының чорудулгазынга социализм чурттарының салдары улам күштелип, улам ханылап кел чыдарын чаңгыс-даа объективтиг кижи маргыжып шыдавас. Ол дээрге, эштер, нинтиэн-биле кижи төрелгетенге шуптузунга, хосталганы, деңэргени, хамаарышпас чорукту, тайбыңны болгаш депшилгени күзеп турар бүгү кижилерге улуг чаагай херек боор турар-дыр.

Эрткен беш чылдар — ол дээрге, социализм чурттарының чайгылыш чок көдүрлүушкүнүнүң, сайзыраңгай социалистиг нинтилелче, коммунизмче оларның бүзүрелдиг, соксаал чок шимчээшкининиң чылдары-дыр. Социалистиг чурттарга политиктиг таарыштырылганы улам калбартыры-биле чергелештир нинтилел бүдүрүлгезин шапкын темпилиг хөгжээн, ажылчы чоннарының материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн.

Социалистиг нация бүрүзүнүң чечектелиишкини-биле, социалистиг күрүнелерниң суверенитединиң быжыккаш-биле холбаштыр оларның политиказынга, экономиказынга, социал амыдыралынга нинтилежилгениң кезектери улам хөйү-биле тыптып, хөгжүлде деңнели чоорту-ла деңнежип кел чыдар. Социализм чурттарының чоорту чоокшулажырының ол чорудулгазы амгы үеде хоойну бурунгаар чүүл кылдыр бүрүнү-биле коступ турар.

Бо талазы-биле чагырыкчы партияларның политиказындан оларның чаңгыс эпти камгалаар, хагдынчак болгаш национал башкаланчак чоруктарга удур демиселдир аргалындан, интернационалчы нинти сорулгаларны барымдаалап, ол сорулгаларны шиитпирлээри-биле кады хөделиринден улуг хамааржыр болбайн аан.

Социализм чурттарының чаңгыс эвиниң, эп-сеткил каттыштырылгазының, бот-боттарын деткижип келгениниң ачызында олар эрткен беш чылда эң улуг сорулгаларны шиитпирлээр, боттарының үргүлчүлеллиг үеде демисежип келгени чүүлдерни боттандырар аргалыг болган.

Хамыктың мурнунда вьетнам улустуң чедип алган тиилелгезиниң дугайын чугаалаар херек. Социалистиг күрүнениң чепсектиг хол-биле узуткаар болгаш национал-хосталгалыг революцияны буой тудар дээш делегейниң нинти дайынының соонда империализмниң кызыгаар эң улуг оралдажышкынын бузуран дүшкен. Вьетнам улустуң маадырлыг болгаш эрес-дидим чоруу, ону социализм чурттарының болгаш бүгү делегейниң бурунгаар депшилгелиг хөй-нинтилелиниң шиитпирлиг деткимчези интервентилерниң болгаш оларның чалчаларының аг-шериглериниден күштүг болган. Хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң херээ тиилээн. (Үр адыш часкаашкыны).

Вьетнам улуска, ооң империалистиг ажелекчилерге удур демиселинге эвээш эвес дузалаанынга совет кижилер чоргаарланып турарлар. Хамаарышпас чорукту болгаш национал чаңгыс эпти аар өртек-биле чедип алган Вьетнамның улузу амгы үеде чуртту катап тургузарының чиик эвес сорулгазын шиитпирлеп, социалистиг келир үени тургузуп турар. Вьетнамның тиилелгези бүгү Мурнуу-Чөөн Азияның мурнунга чаа-чаа делгемнерни ажыткан. Ол дээрге — ааларлыг тиилелге. (Адыш часкаашкыны). Улустарның хосталга болгаш социализм дээш демиселиниң төөгүзүнге ол мөңгези-биле кирер. (Үр адыш часкаашкыны).

Вьетнамның соонда хосталганы Лаос биле Камбоджа база чаалап алган. Бистер, совет кижилер, ол чурттарның коммунистеринге, патриоттарынга, бүгү ажылчы чоннарынга акы-дуңманың чалбыыштыг байырын чедирбишаан, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге моон-даа соңгаар чедиишкиннерлиг болуруун күзеп турар бис. (Үр адыш часкаашкыны).

Герман Демократтыг Республиканың суверенитединиң бүгү-нинтиниң хүлээп көргени, ооң КНО-же киргени, ГДР-ниң, Польшаның, Чехословакияның барыын талакы кызыгаарларын делегей хемчээли-биле бадыткааны социалистиг күрүнелерниң каттышкан күжениишкининиң шылгараңгай түңнели болган. Ам мюнхенчи албадаалды юридика талазы-биле күш чок болдуруп, болаан. Делегейниң ийиги дайынының чылдарында болгаш ооң соонда-даа Европаның улустарының хосталга дээш демиселиниң эң чугула түңнелдерин быжыг-

2. Хосталган чурттар-биле кады ажылдажылганың быжыкканы. Делегей хөгжүлдезинге оларның ролюнуң бедээни

Эштер! Колониалдыг хамаарылгадан хосталган чурттар-биле, азы база бир янзы адап турары ышкаш, хөгжүп орар чурттар-биле Совет Эвилелиниң харылзаалары отчёттуг үеде улам өскен болгаш быжыккан. Онза чугула чүве чүл дээрге, бистиң харылзааларывыстың политиктиг утказының баланы болур.

Хөгжүп орар чурттар-биле кады ажылдажылганы быжыглаарынга оларның иштики амыдыралында болгаш делегей политиказында улуг өскерлиишкиннер идиг берген чигзиниг чок.

Соолгу чылдарда хосталган хөй-хөй чурттарда өскерлиишкиннерниң кол угланыышкыннары кандыг болуп турары? Ол — үлетпүр хөгжүлдезинге кол угланыышкынны күрүне секторунче шилчиткени, феодалдыг чер ээлелин узуткааны, ынаар күрүнелерниң боттарының бойдус курлавырларынга ээ болур хамаарышпас эргезин ажыктыг кылдыр тургузарынче угландыр даштыкы бүдүрүлгелерни национализастааны, боттарының кадрларын тургузуп ап ту-

(Уланчызы 3-кү арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 2-ги арында)

рары болур. Шуут чутаалаарга, бергелерге чөрүштүр делегейниң ол кезээнде депшилгелиг ханы өскерлиишкиннер болуп турар. Ол дээрге тооргулут чугула хөгжүлде-дир.

Хосталган хөй-хөй чурттарда аңгы талазы-биле күштерниң аңгылаанышкынының нарын чорудулгазы болуп, аңгы демисели улам өзүп турар. Ол янзы-бүрү хевирлиг илергейлеттинип турар. Социалистиг угланышкынның араб, африка болгаш азия чурттарының экономиказында болгаш политиктиг амыдыралында депшилгелиг чаа өскерлиишкиннер болган. Хөгжүлдези капиталистиг оруктап чорупкан чурттар база бар.

Социалистиг сорулгаларны чарлаан, депшилгелиг чаартылгаларны чорудуп турар чамдык эрге-чагыргалар болгаш политиктиг организацияларның иштики база даштыкы реакцияның күштүг ыйылышкынынга таваржып келген. Индира Гандиниң чазаанга удур барыын үзелдиг бөлүктерниң чоокта чаагы походу, египет революциязының социал болгаш политиктиг чаалап алышкыннарын баксырадыр дээн оралдажышкыннар — болуушкуннарның ындыг янзылыг хөгжүлдезиниң чижектери ол-дур.

Азы Ангола Улус Республиканы ап көрүңер. Чаа-чаа тывылган ол депшилгелиг күрүне даштыкы интервенцияның объектизи болу берген. Ол — хамаарылбас Африканың каргыштыг дайзыннары — империализмниң болгаш Мурнуу-Африка расистериниң, а ол ышкаш боттарынга мозу чок рольду алган оларның чалчаларының үүлгедии-дир. Ынчангаш бодунуң хамаарылбас чоруун камгалаар дээш Анголаның демиселин бүгү делегейде депшилгелиг күштер деткээн, а ол демиселдиң чедиишкини улустарның хосталгаже чүткүлүн кым-даа сып шыдавазының база бир херечизи болу берген. (Үр адыш часкаашкыны).

Хөгжүп орар чурттарда нарын болуушкуннарны Совет Эвилели билдингир болгаш тодаргай көрүп турар. Ол чурттарның болгаш улустарның иштики херектерин Совет Эвилели холтаарлавайн турар. Улус бүрүзүнүң, чурт бүрүзүнүң бодунуң хөгжүлдезиниң оруун шилип алыр ыдыктыг эргезин хүндүлээри — ленинчи даштыкы политиканың сынмас дивес принципи-дир. Ынчаарга боттарывыстың үзел-бодалдарывысты-даа чажырбайн турар бис. Чер болганга ышкаш, хөгжүп орар чурттарга-даа депшилге, демократия болгаш национал хамаарылбас чорук күштериниң талазында болгаш оларны боттарывыстың өннүктеривис болгаш демисел талазы-биле эштеривис кылдыр көрүп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Боттарының хосталгазы дээш тулчуп турар улустарны бистиң партиявыс деткип турар болгаш ам-даа деткиир апаар. Оон-биле Совет Эвилели бодунга эжиктиг кандыг-даа чүүлдерни дилевейн, концессиялар сүрбейн, политиктиг тергиидел чедип алыр дивейн, шериг баазалары тургуспайн турар. Бистиң революсчу арын-нүүрүвүс, бистиң коммунистиг үзел-бодалдарывыс ёзугаар кылып турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Амгы делегей байдалын көрүп турганда, чоокта чаа-ла колониялар азы чартык колониялар болуп турган күрүнелерниң салдарының аажок күштелип турары ышкаш ындыг чугула чүүлче кичээнгей салбайн барып болбас.

Олар боттарының хамаарылбас чоруун быжыглаарын, боттарының улустарының социал, экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң деңнелин бедидерин оралдашпышаан, империализм-биле демиселге боттарының политиктиг болгаш экономиктиг эргелерин улам күштүг-биле туржуп турар деп оларның хөй кезииниң дугайында тодаргай чугаалап болур.

Хөгжүп орар чурттарның даштыкы политиказы көскүзү-биле илеңкейлээн. Ол дыка хөй угланышкыннарда — кажан-даа каттышпазының шимчээшкининиң политиктиг шугумунда, Африка чаңгыс эвилиниң организациязының, хөгжүп орар чурттарның тургусканы янзы-бүрү экономиктиг каттыжышкыннарның ажыл-чорудулгазында илереп турар. Хосталган чурттар делегейниң аңгылар күштериниң амгы деңзигүүрүнүң үезинде империалистиг албадаашкынга удур туржуп шыдаар, чөптүг, тодаргайлаарга, деп эргелиг экономиктиг харылзааларны чедип ап шыдаар дээрзи ам билдингир апарган. Тайбың болгаш улустарның айыылы чок чоруу дээш нийти демиселге ол чурттарның киирген салыышкыны ам дыка улгаткан, ол оон-даа артык улгадып болур дээрзи база билдингир.

Аныяк күрүнелерниң дүрүм ёзугаар чүткүлдерин, оларның империалистиг мөлчүгделден бүрүнү-биле хостайып алыр, боттарының национал байлактарын боттары башкарар дээн шиитпирлиг чоруун Совет Эвилели бүрүнү-биле деткип турарын бодувустуң съездивистиң кашпындан база катап онзалап демдеглеп тур бис. (Адыш часкаашкыны).

Араб чурттар-биле бистиң харылзааларывыстың дугайын чугаалаайн. Бот-боттарын эки билчир чорук эрткен беш чылда Сирия-биле биске тургустунган. Делегейниң дыка хөй айтырыгларының талазы-биле база хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүк айтырыының талазы-биле демниг ажылдап турар бис. Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Ирак-биле керээ чарганы чугула болуушкун болган, аңаа үндезилеп бистиң харылзааларывыс хөгжүп турар. Алжир-биле, Мурнуу Йемен-биле кады ажылдажылга улам калбарып база ханылап турар. Совет-ливия харылзааларны хөгжүдериниң талазы-биле дыка улуг базымнар кылдынган. Палестинаның хостаарының организациязы-биле найыралдыг харылзаалар быжыккан.

Сөөлгү үеде чамдык күштер совет-египет харылзааларны үзер дээш кызымак оралдажышкыннарны кылып турар. ССРЭ канчаарыл дээрге, ол харылзааларны быжыглаарының принципиалдыг шугумунга шынчы болуп артар бис. Ол ССРЭ биле Египеттиң аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың дугайында керээде айыттынган, ол керээни чүгле бистиң чурттарывыстың эвес, харын бүгү араб чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар харылзааларның узун хуусаалыг үндезини кылдыр көрүп турар бис.

Бо бүгү чылдарда израиль агрессияның уржуктарын узуткаар дээш араб улустарның демиселинге чайгылыш чок деткимчени Совет Эвилели көргүзүп келген. Бистиң чуртувустуң дузалаашкыны, агрессорга удур туржуп турар чурттарның — Египеттиң, Сирияның, Ирактың шериг күчүзүн быжыглаарынга ажыктыг кылдыр дузалаашкыны 1973 чылдың октябрь дайынын көргүскен болгай. Арабтарның политиктиг демиселин КНО-га болгаш оон өске-даа черлерге деткип келген бис.

Чоокку Чөөн чүкте ам дайын чок. Ынчалза-даа ында тайбың, оон туржук оожургал база чок. Дайын чорудулгаларының чалбыышкын катап кыпшас деп кым шынап диттигер боор. Эжелеттирген черлерге израиль шериглер туруп турда, ындыг айыыл хевээр артар. Боттарының черлеринден үндүр сывырткан чүс-чүс муң палестинчилер боттарының дүрүм ёзугаар эргелерин казыткан болгаш аар-берге байдалдарда чурттап турда база Палестинаның араб улузу бодунуң национал күрүнезин тургузар аргазы чок турда, ол айыыл хевээр артар. Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң айыыл чок чоруун, хамаарылбас тускай дорүмнаар болгаш хөгжүүр эргезин магадылаан турарын негеп турар. Эгиисчи сорулгаларны салып, Чоокку Чөөн чүк айтырыын чогумчалыг кылдыр таарыштырарын политиктиг оюн чүүлү кылдыр хуулдуруп, ёзулуг шиитпирлер үндүрерин удаажырадыр, харын-даа оларны чиганнчит айтырыг кылдыр тургузар дээш сепаратттыг чамдык дугуржулгаларны ажыглап турар кижилер дыка шынгыы харысаалга хүлээр апаар дээрзи билдингир эвес бе.

Совет Эвилели канчаарыл дээрге, ол принципиалдыг болгаш конструктивтиг туруштуг өзеп турар. Женева конференциязының даргаларының бирээзи — ССРЭ чөрүлдээни ёзулуг чогумчалыг кылдыр таарыштырарынче угланган бүгү кижиниишкиннерге кады ажылдаарынга белен. Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттарының кызыгаарларының айыыл чок болгаш дээп болбас чоруун бүгү делегейге магадылаарынга — КНО-нуң хемчээлинге азы оон өске үндезинге киржиринге белен бис. Бистиң билип турарывыс ёзугаар алырга, ындыг янзылыг магадылалдарга ССРЭ-биле кады АКШ база ол ышкаш Англия биле Франция киржип болгу дег. Бо чорук ажыл-херекке чүгле хөгүм болур ийик.

Бис Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттары-биле бистиң харылзааларывыстың хөгжүүрүнге таарымчалыг байдалдарны тургузары дээш туржуп турар бис, оларның кайы-бирээзинге удур багай сеткил бисте чок. Адак сөөлүнде, ол девискээрге чепсегленииишкинниң эндере бүдүрерин соксадыры ышкаш ындыг айтырыгны шиитпирлээринге киржиринге белен бис. Ынчалза-даа чүгле Чоокку Чөөн чүкке нийти чогумчалыг чорукту таарыштырары-биле сырый холбаалыг болуру чугаажок. Ындыг таарыштырылганы кылырының мурнунда ол айтырыгны шиитпирлээри дээрге, агрессорну болгаш оон кочгарааннарны бир деңней кылдыр көргени ол болур ийик.

Отчёттуг үеде ТК Азияның күрүнелери-биле чогумчалыг, а болдуунар черлерге найыралдыг харылзааларны хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып келген.

Хамыктың мурнунда **Индия-биле** бистиң хөй талалыг кады ажылдажылгавыстың дугайын чугаалаары чугула. Ол улуг чурт-биле найыралдыг онза ужур-дузалыг деп санап турар бис. Эрткен беш чыл дургузунда совет-индий харылзаалар чаа чадажо кедүрүлген. Бистиң чурттарывыстың аразында тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ чардынган. Бистиң нийи талалыг харылзааларывыска оон улуг ужур-дузазы, Мурнуу Азияга болгаш нийти дипке доктаамалчыдал фактор болур оон ролю бо кыска хуусаада тода илерээн.

Индия республика-биле политиктиг болгаш экономиктиг сырый кады ажылдажылга — ол дээрге бистиң доктаамал угланышкынывыс-тыр. Тайбынга ынакшылдыг индий политиканы, мурнунда турар социал-экономиктиг берге сорулгаларны шиитпирлээр дээш чурттуң депшилгелиг күштериниң эрес-дидим демиселин совет кижилер сеткил ханышкын-биле, харын-даа эп-сеткил каттыштырылгазы-биле үнелеп турар. Ол демиселге бүрүн чедиишкинниг болурун Индияның улузунга болгаш чазаанга күзеп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Мурнуу Азияның айтырыгларынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туружунуң шынның болуушкуннар тодаргай көргүскен. 1971 чылда индия-пакистан аразынга үнген дайын чөрүлдээзин соксатканынга база делегейниң бо кезээнде күрүнелерниң аразында чогумчалыг харылзааларны бадыткаарының талазынче угланган чугула бурунгаарлаашкыннарга байыр чедирген бис. Бо таарымчалыг чорукту деткээнивисти сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар бис.

Азия күрүнелери-биле бистиң харылзааларывыстың дугайын чугаалап турган, кожавыс Афганистанны адаары эргежок чугула, нейтралитет болгаш бот-бодунче халдашпас дугайында барык бежен чыл бурунгаар чарган керээвисти чоокта чаа катап узаткан болгай бис. Турцияны база алап каайн, оон-биле бистиң кады ажылдажылгавыс колдуунда-ла экономика талазы-биле боол турган болза, ам чоорту политиктиг айтырыгларже база нептереп турар.

Совет Эвилели Азия дипке тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң оруктарын дилеп-тыварынга, аңаа деңн эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге моон соңгаар-даа идепкейлиг киржир. Бис бо угланышкынга ажылдаарда, нийи талалыг-даа, хөй талалыг-даа үнделиннерге дүүштүр хөделир бис. Манаа хамаарыштыр бодувустуң бодалывысты чаңгыс удаа эвес илередип келген бис, оон-биле кады Азияга быжыг тайбың болгаш айыыл чок чорук дугайында сагыш човаашкынның кандыг-даа саналдарын бүгү кичээнгейлиг көөрүнге белеривисти демдеглеп, оларны коллективтиг кижениишкиннер-биле хандырарын демдеглеп турган бис.

Отчёттуг үениң дургузунда **Африканың күрүнелери-биле** найыралдыг харылзааларны улам ынай хөгжүдеринге эвээш эвес чүүлдерни кылган. 70 чылдарның бирги чартыында бо диптиң черинге колониалдыг системаның бууреашкынының түңнел үе-чадазы калбарган. Хамаарылбас чорук дээш оларның хөй чылдардагы маадырлыг демиселиниң тиилелгези-биле доозулган Гвинея-Бисауның болгаш Ногаан шенек мугулдуриун, Мозамбиктиң болгаш Анголаның улустарының тиилелгезинге совет коммунистер изиг байырын чедирип турар. СЭКП бо улустар-биле кезээде эп-сеткил каттыштырып, демисежип турар патриоттарга бүгү таланың деткимчезин көргүзүп келген. Бо чурттар-биле бистиң күрүне аравыстың харылзаалары ёзулуг найыралдың болгаш бот-бодун билчириниң байдалынга хевирлеттинип тургустунуп турарынга бистер өгүн өөрүп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң шагдагы-ла өңнүктеривис болур Гвинея Республика болгаш Конго Улус Республика-биле харылзааларывыс эрткен чылдарда база быжыккан. Сомали Демократтыг Республика-биле ханы харылзааларывысты найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ чарып, улам быжыглаан бис. Африканың улуг чурту — Нигерия-биле эки харылзаалар калбарган.

Найыралды хөгжүдер болгаш быжыглаар дээн кым-на шын сеткили-биле чүткүлдүг болдур оларның-биле ажылдап келген болгаш ажылдаар-даа апаар бис. Колониалдыг системаның буураашкынының түңнелинде тургустунган күрүнелерниң хөй нуруузу-биле бистиң чүткүлүвүс чаңгыс тайбынче болгаш хосталгаже, агрессияның болгаш дарлаашкынның кандыг-даа хевирлерин буруу шаварынче, бир чуртту өске чурттуң дарлаарын болдурбазынче угланган. Үлезин чүткүлдерниң бо чаңгыс аай чоруу — бистиң найыралывысты моон соңгаар-даа улам быжыглаарының болгаш чечектелдиреринң байлак болгаш үре-түңнелдиг үндезини боол турар! (Адыш часкаашкыны).

3. Капиталистиг күрүнелер-биле харылзаалар хөгжүлдези

Капиталистиг күрүнелер-биле харылзаалар талазы-биле бистиң политикавыста кол чүүл болза, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин бадыткаары дээш, быжыг тайбың дээш, чавырылдырыышкын дээш, а келдизинде барып, делегейниң чаа дайынының тыптып келир айыылын чайладыры дээш демисел болуп келген болгаш болуп артар. Бо угланышкынга дыка улуг депшилгениң сөөлгү беш чылда чедип алдынганын чугаалап болур.

«Соок дайындан», нийи делегейниң аразында месилдежиишкиннерден дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче шилчээн чорук чүнүң-даа мурнунда делегей ареназында күштерниң деңзигүүрүнүң өскерилгезинден хамааржыр. Ынчалзажок чогумчалыг херек болза, дайынның кес кырынга турары эвес, а маргылдаалыг айтырыглар талазы-биле чугаалажышкыннарны кылыры, конфронтация эвес, а тайбың кады ажылдажылга деп бодалга кижилерниң, ылангыя күрүнелерниң политиказын удуртуп турар кижилерниң чанчыгарынга улуг кижениишкиннер негеттинген.

Бистиң партиявыс делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулганың кол сорулгаларын ылаптыг тодаргайлап шыдаан, бодунуң XXIV съездизинге Тайбың программазынга оларны илергейлээн чорук улуг рольду ойнаан. Янзы-бүрү нийтилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының платформазынга үндезилеттинип турар, Совет эрге-чагырганың баштайгы даштыкы политиктиг базымнары-ла. В. И. Лениннин чугаалааны ышкаш, «дайыннарның бергедээшкиннеринден, уш-баш чок чоруундан болгаш айыылындан үнериниң кара чаңгыс шын оруун» делегейниң улустарынга айтып берген (В. И. Ленин. ЧДЧ, т. 45, арын 193). Бистиң партиявыс ол платформага өскерлиш чок даянмышаан, Лениннң чагыгларын эдербишаан, база бодунуң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказының чартык чүс чыл дуржулгазын барымдаалавышаан, XXIV съездизинге Тайбының программазын идип үндүрген. Ол программа «соок дайынны» узуткаарынче херек кырында боттуг орукту айтып, дайыннарның айыылындан тайбың кады ажылдажылгаже шилчиири дээш демиселге тодаргай сорулгаларны салган.

Ол программаның өйү келгениң болгаш херек кырында боттуун амыдырал бадыткаан. Ынчаарга амдызында бүгү нийти тайбың ылаптыы-биле магадылаттынмаан-даа болза, бүзүрел-биле мынчаар чугаалап болурунуң бүгү үндезинбарымдаазы бисте бар: быжыг тайбынны чедип алыры — анаа-ла чаагай күзээшкин эвес, а херек кырында боттаныр болур сорулга болуп турар дээрзин делегей байдалының чогумчалыг болуп бар чылдары бүзүрелдиг херечилеп турар. Ол сорулганы шиитпирлээр дээш күштүг харамнанмайн ажылдап болур болгаш ажылдаар-даа херек! (Адыш часкаашкыны).

Тайбың программазын херек кырынга боттандырар талазы-биле бистиң партиявыстың чорудуп турган ажылының тодаргай угланышкыннарынга доктаарын чөпшээреп көрүңер.

Хамыктың мурнунда **Европа дугайында.** Манаа дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче болгаш тайбынны быжыглаарынче угланышкында өскерилгелер онза илергей көстүп турар. Ынчаарга ол таварылга эвес болбайн аан, харын. Европада социализмниң туруштары, социалистиг күрүнелерниң дугуруштунган политиказының салдары эң-не күштүг болуп турар. XXIV съезд мындыг сорулганы салган: делегейниң нийиги дайынның түңнелинде девискээр болгаш политика талазы-биле тургустунуп келген боттуг байдалдарны хүлээп көөрүнге үндезилээш, Европаның айыыл чок чоруун хандырар. Бистиң ТК-выс чогум-на ол угланышкын-биле хөделип келген.

Анаа үндезилээш, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның **Франция-биле кады** ажылдажылгазы чедиишкинниг хөгжээн. Дээди деңнелге совет-француз чугаалажышкыннар, президент Де Голл-биле чугаалажышкыннарның үезинден бээр-ле чаңчыл апарган. Элээн каш ужуражышкыннарның — эгезинде президент Помпиду-биле, а оон соонда президент Жискар д.Эстен-биле ужуражышкыннарның — чорудулгазында элээн хөй даштыкы политиктиг айтырыгларның талазы-биле нийи чурттуң туруштары чоокшулашкан, янзы-бүрү талалыг совет-француз харылзаалар болгаш аралажылгалар илеңкейжээн. Ол бүгү француз улустуң, Францияның политиктиг партияларының хөй нуруузунуң калбак деткимчезин алган. Бис Франция-биле харылзааларны бедик-биле үнелеп турар болгаш оон-биле чөпшээрежилгениң база кады ажылдажылганың талаларын калбартырынга белен бис.

1970 чылдың керээзинге үндезилээш, **совет — барыын — герман** харылзааларга улуг өскерилгелер болгулаан. Ол харылзаалар чогумчалыг уг-шигже кирген, ынчаарга кара чаңгыс болдунуп болур үндезинге — туруп турар европейжи кызыгаарларны өскертириинден ойталаарының үндезининге чогумчалыг болдунган. Бөгүн ГФР — ол дээрге бистиң барыын чүк-биле ажыл-херекти, бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы чорудуп турар эң улуг күрүнелеривистиң бирээзи-дир. Канцлер Брандт-биле бистиң Ореандиге болгаш Боннга чугаалажышкыннарывыс, ол ышкаш канцлер Шмидтиң болгаш президент Шеельдиң аян-чоруктарының үезинде Москвага болган чугаалажышкыннар бот-бодун билчир чорукту экижидериниң база ГФР-биле экономикага болгаш өске-даа талаларга кады ажылдажылганы бурунгаар чылдырарының болдунар аргазын берген.

Барыын Берлин-биле холбашкан аайлап-таарыштырылга нарын айтырыгларның бирээзи болуп турган. Европага байдалды нарыладып турган кризистер ол хоорайны долгандыр тургустунуп кээп турганы билдингир болгай. Ынчалзажок дөрт күрүнелерниң 1971 чылдың күзүнүнде чарган дугуржулгазы, элээн хөй айтырыглар талазы-биле ГДР-ниң, ГФР-ниң чазактарының база Барыын Берлинниң сенадының аразынга дугуржулгалар болгаш дугуржуушкуннар каттышкаш, дүшкүүрлүг чорукту колдуунда чайлаткан. Бо айтырыгта илергейлеттинген АКШ-биле, Франция-биле болгаш Англия-биле кады ажылдажылганы үнелеп турар бис. Барыын Берлин маргылдааларның үнер дөзү болуп турганындан тайбынның база чавырлыышкынның конструктивтиг чүүлү болу бээринге таарымчалыг байдалдар тургустунган. Чедип алдынган дугуржулгаларны бүгү талалар херек кырынга хүндүлээп турары чугула. Ындыг турбуже, оларның чамдык киржикчилери бо талазы-биле ыраакта-ла чедир кылбайн турары хараадынчыг. Дугуруштунган бүгү-ле чүүлдерни шынгыы болгаш бүрүнү-биле сагыыры дээш туржур бис. Барыын Берлин шөлээн болгаш чогумчалыг амыдырал-биле чурттаан турзун дээш Совет Эвилели туржуп турар.

Барыын-европейжи чурттар-биле бистиң харылзааларывысты нийтизи-биле чогумчалыг деп үнелеп болур. Ол чорук Англия болгаш Италия-биле харылзааларга база хамааржыр. Финляндия-биле чаңчыл болган чаагай кожа-хелбээ харылзааларны, Скандинавия чурттары-биле, Австрия, Бельгия болгаш Барыын Европаның өске-даа күрүнелери-биле харылзааларны үнелеп, оларны хөгжүдеринче база байлакшыларынче чүткүп турар бис. Үк дипке политиктиг байдалга болган улуг болгаш эки чаартылгаларның илерээшкини болза Португалия-биле харылзааларны катап тургусканы, а ол ышкаш Греция-биле харылзааларны экижиткени болур. Ниитизи-биле алырга, Европаның барыын талазының чаңгыс-даа күрүнези социалистиг чурттар-биле харылзааларны чогумчалыг болдурарының калбак чорудулгазының хажызынга артып калбаан.

Эштер! Европага чавырлыышкынның болгаш тайбынны быжыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалааш, нийти европа чөвүлел хуралын чыылдырарынче база оон чедиишкинниг хандырарынче СЭКП-ниң XXIV съездизи кыйгырган. Ам ол херек кырында боттуг чүүл болу берген. Европаның 33 күрүнезиниң, а ол ышкаш АКШ-тың болгаш Канаданың удуртукчулары эрткен чылдың августа Хельсинкиге чөвүлел хуралдың Түңнел актызынга ат салган, үк чөвүлел хуралдың ажылы нийи чыл, а политиктиг белеткели — он чыл үргүлчүлеп келген.

Чедип алдынган түңнелдер үндүрген кижениишкиннерни дуглап турар. Херек кырында тургустунуп келген кызыгаарларны хажыдып болбазын чөвүлел хуралдың киржикчилери коллективтии-биле бадыткаан. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның негелделеринге бүрүнү-биле — ужуг-биледаа, ужур-утказы-биле-даа — дүгжүп турар, күрүнелер аразының удур-дедир харылзааларының принциптериниң негелделерин ажылдап кылган. Ынчангаш, бүгү дипке тайбынны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. (Адыш часкаашкыны).

Чөвүлел хуралдың түңнелдери хөй чүүлдер талазы-биле келир үеже угланып турар. Хөй-хөй адырларның — экономиканың, эртемниң болгаш техниканың, культураның болгаш информацияның талазы-биле, кижилер аразынга аргыжылганы хөгжүдеринге тайбың кады ажылдажылганың перспективаларын тодаргайлаан. Күрүнелер аразынга бүзүрежилгени, оон иштинде шериг талазы-биле-даа бүзүрежилгени быжыглаарының талазы-биле өске-даа чамдык хемчеглер-даа тодаргайлаан. Ам кол чүве — Хельсинкиге дугуржуп алган бүгү принциптерни болгаш дугуржууушкуннарны практиктиг ажыл-херек кылдыр боттандырары. Совет Эвилели чогум-на ынчаар хөделип турар болгаш моон соңгаар-даа ынчаар хөделир апаар. Элээн хөй чугула адырларга нийти-европа кады ажылдажылгазын хөгжүдер талазы-биле чамдык саналдарны чоокта чаа идип үндүрген бис. Бистер моон соңгаар-даа бо угланышкынга кижениишкиннеривисти салыр бис. Нийти-европа чөвүлел хуралының өске бүгү киржикчилеринден-даа шак ындыг чорукту манап турар бис.

Ынчангаш, Европага тайбың харылзааларны аайлап-таарыштырар херекте чедиишкиннер бар-дыр, ол чедиишкиннер биче эвес, эштер. **(Үр адыш часкаашкыны).**

Оон-биле кады таарымча чок чүүлдерни көрбейн барып база шыдавас бис. Ылангыя Кипр айтырыы дээн ышкаш, дүшкүүрлүг чоруктуң ындыг нарын болгаш айыылдыг белдири Европада ам-даа турбушаан турар. Кипрде нийи общинаның эрге-ажыктарын болгаш эргелерин утаазылалдыг барымдаалаар — Кипр Республиканың хамаарылбас чоруун, тускай догуннаашкынын база девискээриниң четчэбүрүн турарын чугаа чок хүндүлээр болгаш киприоттарга таарылбас болуп турар шиитпирлээшкинни даштыыртан дегээр оралдажышкыннарны кылбас чорук — ол айтырыгны Европага тайбынның, айыыл чок чоруктуң болгаш оожургалдың чаагай чоруунга аайлап-таарыштырарының болдунар аргазын бээр дээрзинге бүзүреп турар бис.

Европаның чамдык капиталистиг күрүнелери-биле бистиң харылзааларывыста нарын чүүлдер база бар болуп турар. Оларның үндезини болза ол күрүнелерниң салдарлыг бөлүктериниң «соок дайынның» психологиязындан бүрүнү-биле адырлырын болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганың база өске чурттарның иштики херектеринге холгаарлавазының политиказын хажык чок чорударын күзевейн турарында боор.

Чижээ, ГФР-де социалистиг чурттар-биле харылзааларны чогумчалыг болдурарының шугумунче херек кырында реваншисчи туруштарда турар барыын үзелдиг күштер халдап турар. Боннуң чазак политиказының чамдык талаларынга оларның күткүүшкүнү база-ла салдарын чедирип турар боор. Барыын чүк чурттарында массалыг информацияның чепсектериниң дыка хөй кезээ удур-дедир бүзүрежир чорукту болгаш делегейниң кады ажылдажылгазын быжыглаарынга чүгле идигни бербейн турар эвес, харын социалистиг чурттарга бүзүревес болгаш өжээргек чорукту нептередип турар. Чамдык кижилер Хельсинкиге хүлээп алган Түңнел актыны хоозун чүүл болдурарын база оон алыс утказын хажыдарын, ол документиниң социализм чурттарының иштики херектеринге холгаарлаарынга, «соок дайынның» ёзузу-биле антикоммунистиг болгаш антисоветтиг мете-хоозун чугаа-соотту тарадырынга вожеге кылдыр ажыглаарын оралдажып турар.

Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, Европага шынап-ла быжыг тайбынны чедип алыр талазы, чавырлыышкынны хажыттынмас чүүл болдурар талазы, ам-даа хөй болгаш быжыг туруштуг демисежири херек-тир. Совет Эвилели ындыг демиселди акы-дуңма социалистиг күрүнелер-биле, Европада тайбынга ынакшылдыг болгаш чүвениң алызын бодаар бүгү күштер-биле ынк бир демниг чорудар апаар. Эштер, бистиң мурнувуста улуг эчис сорулга туруп турар: быжыг тайбың Европаның бүгү улустарының амыдыралының чайгаар болган хевири апарган турар ужурлуг. **(Үр адыш часкаашкыны).**

Эштер! Капиталистиг делегейниң эң улуг күрүнези — **Американың Каттышкан Штаттары-биле** бистиң харылзааларывыстың эки талаже эргилдези делегейниң чаа дайынының кыжанып кошкадырынга болгаш тайбынны быжыглаарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болган. Ол чорук нийтизи-биле делегей байдалын, оон иштинде Европага байдалды-даа чогумчалыг болдурарынга идиглиг болганы чигзиниг чок. Бистер XXIV съездиниң айтышкынынга бүрүнү-биле дүүштүр хөделбишаан, АКШ-биле харылзааларны экижидериниң сорулгазынга кончуг улуг кичээнгейни салып келген бис.

АКШ-тың президентизи Никсон-биле Москвага болгаш Вашингтонга чугаалажышкыннарның, а оон соонда президент Форд-биле Владивостокка болгаш Хельсинкиге ужуражышкыннарның түңнелинде, нийи чурттарның аразынга тайбың деңн эргелиг харылзааларны хөгжүдериниң эргежок чугулазының дугайында Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының удуртукчуларының аразынга чугула принципиалдыг бот-бодун билчир чорук чедип алдынган. Ол чорук совет-америк керээлерниң, дугуржулгаларның болгаш өске-даа документалерниң бүдүн системазында тодараттынган. Оларның эң-не чугулазы болза, «Совет Социалистиг Республикаларының Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында удур-дедир харылзааларның үндезиннери», «Ядролуг дайынны болдурбас дугайында дугуржулга» болгаш стратегтиг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаар дугайында элээн каш керээлер болгаш дугуржулгалар болуру чугаа чок. Ол документилерниң кол ужур-дузазы чүдел? Ол документилер шуптузу каттышкаш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге ССРЭ биле АКШ-тың аразынга бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге дыка улуг политиктиг болгаш эрге баазазын тургусканында болур. Ол документилер ядролуг дайынның кыштып үнериниң айыылын тодаргай чергези-биле бичеледип турар. Эрткен беш чылда совет-америк харылзааларның хөгжүлдезиниң кол түңнелин чогум-на оон көрүп турар бис.

АКШ-биле бистиң харылзааларывыстың келир үеде-даа перспективазы эки болуп турар, херек кырында кады тургускан ол боттуг үндезинге ук харылзааларның моон соңгаар-даа хөгжээниниң хире-чергези-биле, нийи күрүнениң аңгылыг бүдүжүнде болгаш оларның идеологиязында тодаргай ылгалдар турза-даа, чөрүлдээлерни болгаш маргылдааларны күш-биле эвес, кыжанылышкын болгаш боо-чепсек ажыглаары-биле эвес, а тайбың политиктиг аргалар-биле шиитпирлээринге быжыг ынаныш бар болуп турар.

Сөөлгү чылдарда АКШ-биле бистиң харылзааларывыс элээн хөй угланышкыннар талазы-биле хөгжүп турар. Делегацияларны, оон иштинде парламент делегацияларын солчуру удаа-дараа болуп, культура солчуушкуну илеңкейжип турар. Экономиканың, эртемниң, техниканың, культураның эң-не янзы-бүрү талаларынга бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдерин баш удур көрүп турар дыка хөй совет-америк дугуржулгаларга ат салгылаан. Оларның хөй нуруузу күштүг болуп кирген болгаш херек кырында нийи таланың кайызынга-даа илергей ажыктыг кылдыр, а кол-ла чүве — совет болгаш америк улустарның аразынга бот-бодун билчиринге ажыктыг кылдыр боттанып турар.

Ынчалзажок, сөөлгү чылдарның дургузунда совет-америк харылзааларның нийтизи-биле чогумчалыг хөгжүлдезин элээн хөй биче эвес чугула факторлар нарыладып турар. ССРЭ-биле харылзааларны экижидеринге-даа, нийтизи-биле делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга-даа сонуургал чок АКШ-та салдарлыг күштер ол харылзааларны хөгжүдеринге шаптыктаарынче чүткүп турар. Олар «совет кыжаныг» дээр мегe-хоозун чүүлге сыдаглап, Совет Эвилелиниң политиказын өжегээр хажыдып көргүзүп, АКШ-ты болгаш НАТО-ну чепсегленииишкинниң эндере бүдүреринче кыйгырып турар. АКШ-ка садыг талазы-биле кызып-кыяр хемчеглерни алганы-биле холбаштыр, бистиң иштики херектеривиске холгаарлаар дээн оралдажышкыннар-даа турганы билдингир болгай. Ол чорук-биле бис эптежип шыдавас болгаш эптешпес-даа бис. Ол дээрге Совет Эвилели-биле чугаалажып болур ындыг дыл эвес-тир. Ам ол бүгүдеге билдингир боор деп бодай-дыр мен. (Адыш часкаашкыны).

Вашингтоннуң политиказының улустарның хосталгазынга болгаш хамаарылбас чоруунга кыжанып, оларның иштики херектеринге мөлчүгделдиг болгаш реакцияның күштериниң талазынга каржызы-биле холгаарлап турар ындыг талалары-биле тодаргай нарылдаашкыннар холбашкан болуп турары чажыт эвес. Бис ындыг хөделиишкиннерге удур туржуп келген болгаш удур туржур-даа апаар бис. Оон-биле кады база катап онзалап демдеглеп каар бодай-дыр мен: нийи улустуң болгаш чер кырынга тайбың херээниң эрге-ажыктарын барымдаалааш, чедип алдынган дугуржулгаларның база алган хүлээлгелерниң ужур-утказынга болгаш ужуунге шынгыы дүүштүр, совет-америк харылзааларны улам ынай экижидеринче угланышкынны Совет Эвилели быжыы-биле чорудар бодап турар. (Адыш часкаашкыны).

Канада-биле бистиң харылзааларывыс утказының талазы-биле улам-на байлак болуп бар чыдар; оларның перспективалары база багай эвес деп санап турар бис. Латин Американың чурттары-биле харылзаалар көскү калбарган. Бистер ол чурттарның политиктиг бот тускайлаң болгаш экономиктиг хамаарылбас чоруун быжыглаарынче чүткүлүн деткип, делегей амыдыралынга оларның ролюнуң улгадып турарынга байыр чедирип турар бис.

Япония-биле бистиң харылзааларывыстың хөгжүлдези нийтизи-биле чогумчалыг угланышкын-биле чоруп турар. Совет Эвилели Япония-биле калбак садыглажылганы чорудуп турар. Оон-биле бот-бодунга ажыктыг элээн каш дугуржулгаларны экономика талазы-биле чарган. Политиктиг болгаш хөй-нийти ажылдакчыларының аралажылгаазы дыка илеңкейлиг апарган, культура харылзаалары өзүп турар. Ынчалзажок тайбың аайлап-таарыштырарының айтырыглары-биле холбаштыр Японияда чамдык кижилер даштыкыдан дөрт күткүүшкүнүң уламындан ССРЭ-ге үндезин-барымдаа болгаш дүрүм чок негелделер салырын оралдажып турар. Ол болза чаагай кожа-хелбээ харылзааларны деткиирдиче оруу эвес болбайн аан. Совет — япон харылзааларга чогум-на чаагай кожа-хелбээ чорук болгаш найыралдыг кады ажылдажылга хоойлу болур ужурлуг деп санап, олче чүткүп турар бис. Совет — япон чөрүлдээлерни хөрлээледиринден дадай дивес ындыг кижилерниң Японияны чая илерин күзеп турары ол орук-биле Япония чорувас дээрзинге идегелди илередирин күзенчиг ийик. **(Адыш часкаашкыны).**

Делегей байдалының чогумчалыг болуп турар чоруу экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура кады ажылдажылгазын шаңкынчыдарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Отчёттуг үеде ССРЭ-ниң капиталистиг чурттар-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалары улам калбарган болгаш шынар талазы-биле өскерилген. Оон дугайында ооң адаанга тодаргай доктаар мен.

Эрткен беш чылда даштыкы чурттар-биле бистиң культура солчулгаларывыстың хемчээли барык бүдүн чартык катап өскен.

Ол болза, эштер, чавырлыышкынның боттуг чүүлү-дүр, улустар аразынга тайбың харылзааларны хөгжүдер талазы-биле бистиң партиявыстың нийти ажылының чугула участогу-дур.

Чепсегленииишкинниң эндере бүдүрерин соксадыры, чепсегленииишкинниң дужүрери дээш демисел Тайбың программазының негелдезин ёзугаар СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазының кол угланышкыннарының бирээзи боол келген болгаш моон соңгаар-даа артар. Ол айтырыг бөгүн кажангызындан-даа артык чидиг боол турар. Баш ажыр чепсек бүдүрер дээш кижи төрелгетен эрээ-хиичек көрүп турда-ла, империализмниң агрессиви бөлүктериниң албадалының уржуундан чепсегленииишкинниң эндере бүдүрери улам калбарып турар.

Чепсегленииишкинниң эндере бүдүрериниң талалакчыларының кол чылдаа совет айыыл деп оларның адап турары чүүл болур. Социал хемчеглерге чарыгдалдарны эвээжетипшаан, улам улуг шериг бюджедин доктаадырда-даа, өлүм чепсээниң чаа хевирлерин чогаадып кылырда-даа, НАТО-нуң шериг талазы-биле илеңкейлиг чоруун шыңгыдарда-даа ук чылдакты база-ла ажыглап турар. Барыын-даа, чөөн-даа чүк чурттарынга хамаарыштыр кандыг-даа совет айыыл чок деп чүве херек кырында билдингир-ле болгай. Ол бүгү дээрге эгезинден төнчүзүнге чедир бужар нүгүл-дүр. Совет Эвилели кымче-даа халдаарын бодавайн турар. Совет Эвилелинге дайын херек чок. Совет Эвилели бодунуң шериг бюджедин улгаттырбайн турар, улустуң чаагай чоруун бедидеринче угланган салыышкыннарны кызырбайн, харын доктаамал көвүдедип турар. (Адыш часкаашкыны). Бистиң чуртувус тайбың дээш демиселди доктаамал болгаш чайгылыш чокка чорудуп турар, чепсектерни кызырарынче, чепсегленииишкинниң дужүреринче угланган тодаргай саналдарны үргүлчү киирип келген.

Чепсегленииишкинниң эндере бүдүрерин уламчылаары-биле холбашкан айыылдан улустарны чайладыр дээш демиселчилерниң мурнуку одуруунга чорууруннуң берге-даа болза, бүгүнгү үүүн холга алганынга совет коммунистер чоргаарланып турарлар. Шак ол хоралыг чорудулганы чок кылыр дээш боттарының кижениишкиннерин каттыштырарынче бүгү улустарны, бүгү чурттарны бистиң партиявыс кыйгырып турар. Бо талазы-биле бистиң кол эчис сорулгавыс чепсегленииишкинниң бүгү-нийти болгаш бүрүн дужүрери болур болгаш моон соңгаар-даа артар. Оон-биле чергелештир ССРЭ ук сорулгаже оруктарның аңгы-аңгы участокталарынга бурунгаарлаашкынны чедип алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның талазынга үндезилеттинген бактериологтуг чепсекти хорууруунуң болгаш чок кылырының дугайында делегей конвенциязын ажылдап кылган, аңаа ат салдынган болгаш күштүг боол бадылаттынган. Ол болза чепсегленииишкинниң херек кырында дужүрер талазы-биле делегей харылзааларының төөгүзүнде эң баштайгы боттуг хемчег болур.

(Уланчызы 4-кү арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези 2-ги, 3-кү арыннарда).

Массалыг узуткаашкынның эң айыылдыг чепсээниң бүдүн түүзүн күрүнелерниң шериг арсеналдарындан ап кааптарының дугайында чугаа чорup турары ол-дур.

Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээниң күштүг болурунуң кавызы улам калбарган. ГФР болгаш Италия ышкаш өске-даа чамдык улуг күрүнелер база сөөлгү үеде ук керээге ат салганнар. Бистиң планетавыска ядролуг чепсектиң тарап нептерээрин болдурбазының улам ыңайгы таарымчалыг хемчеглерин алыры эң чугула сорулга боop артар. ССРЭ ук сорулганы шиитпирлээр дээш өске күрүнелер-биле кады ажылдаарынга белен.

Стратегиг чепсегленишкинниң улам ыңай кызыгаарлаарының талазы-биле чоруп турар совет-американ дугуржулгаларының дугайында онзалап чугаалап көрейн. 1974 чылдагы Владивосток дугуржуушкунун амыдыралга боттандырар дээш база ол талазы-биле чедип алдынган чүүлдерни узуткап болур чепсегленишкинниң эндере бүдүрериниң чаа аргазын болдурбас дээш чугаалажылгаларны чорудуп турар бис. Бо айтырыг талазы-биле дугуржулга чедип алдынар болза, ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге, бот-боттарынга бүзүрежилгени быжыглаарынга база бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болур дээрзи билдингир.

Бо айтырыгның онза чугула боop турарын билбишаан, чүгле стратегиг чепсектиң бар хевирлерин кызыгаарлаарынга доктаавазын Каттышкан Штаттарга чаңгыс удаа эвес чүткүлдүг-биле саналдап келген бис. Оон-даа хаңылаарын чугула деп көрген бис. Баллистиктиг ракеталарлыг «Трайдент» хевириниң суг адаазының чаа хемелери. Б-1 хевириниң стратегиг чаа бомбардировщиктер чергелиг чепсегленишкинниң чаа үрегдекчи күжү улам улуг системаларын АКШ-ка база ындыг системаларны ССРЭ-ге чогаадып кылырын хоруур дугайында дугуржуп алырын тодаргай саналдап турган бис. Ындыг турбуже ук саналдарны американ тала хүлээп албаан.

Ынчалза-даа ук саналдар күштүг хевээр арткан. Ук саналдарының амыдыралга боттаныылгазы бот-боттарынга бүзүрежилгени быжыглаарынга кайы хире ажыктыг болурун чугаалаашт-даа канчаар. Оон-биле чергелештир ийи тала элээн хөй акша-хөреңгини камнап алыр аргалыг болбушаан, оларны бүдүрүкчү сорулгаларга, кижилерниң амыдыралын экижидеринге ажыглаар ийик.

Ындыг чүүлдү база немеп каайн. Индий океанның районунуң кайы-даа күрүнелерниң шериг баазазы болдурарынга ажыглавас дээш шимчээшкин сөөлгү үеде чамдык чурттарда калбарган. Бис ону деткип турар бис. Совет Эвилелинге хамаарыштыр чүүң чугаалаарыл дээрге, Индий океанга шериг баазаларын тургуспаан-даа болгаш тургузар дээр бодал-даа бисте чок. Американың Каттышкан Штаттарын база ышкаш ол туруштуу эдээринче кыйгырып турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Стратегиг чепсегленишкинниң кызыгаарлаарының чорудулгазынче ядролуг чепсектиг өске-даа күрүнелерни хаара тударының чайлаш чогуунуң айтырыы хүн айтырыынга тургустунар үе келир дээрзи чугаажок. Ук айтырыгны шиитпирлеппес бис дээр күрүнелер улустарның мурнунга ажок улуг харысаалгазы боттарынга хүлээп ап турары ол болур ийик.

Чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының база массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин, ындыг чепсектиң чаа системаларын ажылдап кылырының болгаш бүдүрериниң айтырыгларының талазы-биле бистиң чурттуң инициативазын ёзугаар КНО-нуң Кол Ассамблеязынга сөөлгү чылдарда элээн каш чугула резолюциялар хүлээп алдынган.

Сорулга чүл дээрге ук резолюцияларны амыдыралга боттандырары болур. Ону чедип алыры ындыг-ла белен эвес боop турарын дорту-биле чугаалаар апаар, чүге дээрге чамдык улуг күрүнелер чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадырын билдингир-ле туралавайн турар. Чавырлыышкынның болгаш чепсегленишкинниң дужүрериниң удурланыкчыларының курлавыры ам-даа эвээш эвес. Олар аңгы-аңгы аргалар-биле болгаш аңгы-аңгы угланыышкыннар-биле идепкейлиг хөделип турарлар. Империализмниң агрессчи хөделишкиннериниң аргалары элээн кызыы апарган-даа болза, оон алыс бүдүжү биеэги хевээр. Ынчангаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң бедик серемчилелдиг болуру чугула. Тайбыңның болгаш чаагай туре-сорунуң бүгү күштерниң демниг хөделишкиннери болгаш чаңгыс эвии негеттинер.

КНО-нуң кежигүннери күрүнелерниң эң хөй кезииниң деткээни чепсегленишкинниң дужүрериниң талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында санал мыңаа холбаштыр онза ужур-дузалыг боop турар.

Политиктиг чавырлыышкынны шериг чавырлыышкыны-биле быжыглаары чугула. Тайбыңның программазында мындыг тодаргай сорулга салдынган турган: Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырары. Бо айтырыг талазы-биле Венада чугаалажыышкыннар ийи чыл ажыг үргүлчүлеп тураа-даа, кошту дептиилге чок боop турар. Оон чылдагааны чүгле чаңгыс: НАТО чурттары чугаалажыышкыннарны боттарынга шериг талазы-биле чаңгыс таланың артык күштүг болурун чедип алырынга ажыглаар оралдажыышкындан ам-даа адырлып шыдавайн турарында. Барыын күрүнелер чүге-ле ийик, социалистиг чурттардан боттарының айыыл чок чоруунга когарал кылдыр дүжүп бериишкиннерни күзеп, харын-даа негеп турар. Ынчаарга НАТО блогу өске талага шак ындыг дужүп бериишкиннер кылыр чүткүлдүг турганын бис черле эскербежик бис.

Бо айтырыгны шиитпирлээрин шуудадыр сорулга-биле социалистиг күрүнелер чоокта чаа Венага чаа саналдарны киирген. Амдызында бо чылын чүгле ССРЭ биле АКШ-тың шериг күжүн кызырар, а ынчаарга чугаалажыышкынның киржикчилери өске күрүнелерниң чепсектиг күштериниң деңнели амдызында хевээр артар болгаш ийиги ээлчегде — 1977—1978 чылдарда кызыртынгап турар дээрзинге чөпшээрежиринге белен бис. Ийи тала тапкыларны, ядролуг чепсектиң чедирикчи самолёттарын, ону чедирериниң херекселдери-биле кады тодаргай санныг ядролуг ок-чемзектиг ракеталар салып үндүрер установкаларны кызырарының дугайында мырыңай тодаргай саналдарны киирген бис.

Европаның төвүнде тургустунган күштерниң хамаарылгазын хевээр артырарының кара чаңгыс боттуг үндезининге, ол күш деңнежип бергенинге бистиң саналдарывыс үндезилеттинген. Ол саналдарның амыдыралга боттаныылгазы кайы-даа таланың айыыл чок чоруунга каража чедирбес. Бо бүгү саналдарга бары-ла чурттарның талазындан чогуур харыы бердинер боop база кедизинде барып маргылдаалардан чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының боттуг хемчеглеринче шилчиир боop дээрзинге идегеп болгу дег чүве-дир ийин.

XXIV съездиге мындыг сорулга салдынган турган: маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээрде күш догаарындан болгаш ону ажыглаар деп кыжанырындан чайлаары делегей амыдыралының хоойлузу болур ужурлуг. ССРЭ-ниң өске күрүнелер-биле оон соонда чарган элээн каш дугуржулгаларынга ол принцип ажыглаттынган. Ниити Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызында ол база киргеп. Дайын айыылын улам кошкадыр болгаш чепсегленишкинниң дужүрериниче чоокшулаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш делегей харылзааларынга күш догаар чорукту болдурбас дугайында бүгү делегей керээзин чарарын ам саналдап турар бис. Оон киржикчилери, ядролуг чепсектиг күрүнелер база кады боттарының аразында маргылдааларны шиитпирлээрде кандыг-даа чепсекти оон иштинде ядролуг чепсекти ажыглаарын болдурбас дээрзин хүлээнип алыр ийик. Бо саналды амыдыралга боттандырар дээш Совет Эвилели өске күрүнелер-биле кады практиктиг базымнарны кылырынга белен.

Тайбыңны быжыглаары дээш хөй-ниитиниң массалыг шимчээшкининиң ролю болгаш харысаалгазы ам дыка улуг. Эрткен беш чыл ук шимчээшкинниң хөгжүлдезинге тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага болган Бүгү-делегей конгрези, Европага айыыл чок чорук дээш демиселчилерниң Брюссель ассамблеязы, Берлинге Херээженнерниң бүгү делегей конгрези дээн ышкаш товуулуг болуушкуннар-биле демдеглеттинген. Бо бүгү хемчеглерге бистиң партиявыс, бистиң чуртувустуң хөй-ниитизи идепкейлиг киришкен. Тайбыңның хереэн быжыглаарынга калбак улуг массаларны киириштирериинге күжүвүстү моон соңгаар-даа харамнанмас бис. (Үр адыш часкаашкыны).

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказынга аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың, бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың хөгжүлдезиниң улам чаа оруктарын, чепсегленишкинниң дужүрериниң оруктарын шыдамыкынай болгаш чайгылыш чокка дилээр сорулгалыг. Быжыг тайбың дээш демиселге боттарывыстың күжениишкиннеривисти чайгылыш чокка калбартыр бис. (Үр адыш часкаашкыны).

4. Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш моон соңгааргы демиселдиң программазы

Эштер! Бистиң чуртувустуң делегейге байдалын база делегей аренезында байдалды үзелеп көрбүшаан, партияның Төп Комитеди дараазында түңнелге келген. тайбыңның херээ дээш, улустарның хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң херээ дээш моон соңгааргы демисел, ам чүнүң-даа мурнунда; дараазында чугула сорулгаларны шиитпирлээрин негеп турар:

— ака-дуңма социалистиг күрүнелерниң чаңгыс эвии чайгылыш чокка быжыглап база чаа ниитилелди тургузарынга оларның бүгү талалыг кады ажылдажылгазын сайзырадып, тайбыңны быжыглаарынга оларның чаңгыс аай идепкейлиг салыышкынын калбартыр.

— тайбыңга айыылдыг, улам калбарып турар чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсектиң чыглынган курлавырларын кызырарынче, чепсегленишкинниң дужүрериниче шилчилгени чедип алыр. Ук сорулгага дүүштүр:

а) Стратегиг чепсегленишкинниң кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында чаа дугуржулганы белеткээрин доозар, ядролуг чепсекти шенээрин бүгү-ниити болгаш бүрүн соксадыр дугайында, химиктиг чепсекти хоруур болгаш чок кылыр дугайында, массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин болгаш системаларын тургузарын база ол ышкаш долгандыр турар бойдус чүүлдерин дайынга болгаш өске-даа ожээтен сорулгаларга ажыглаарын хоруур дугайында делегей керээлерин чарары дээш бүгү чүүлдерни кылыр.

б) Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсектерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны идепкейжидери-биле чаа күжениишкиннерни кылыр. Бо угланыышкынга баштайгы тодаргай базымнар дугайында дугуржулганы чедип алган соонда ук районга шериг чавырлыышкынның херээн дараазында чылдарда уламчылаар.

в) Дыка хөй күрүнелерниң талазындан шериг чарыгдалдарын доктаамал өстүрериниң орнунга оларны үргүлчү эвээжедир практика турарын чедип алыр.

г) Чепсегленишкинниң дужүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын дүрген чыылдырар бүгү хемчеглерни алыр.

— артып калгылаан дайын одагларын узуткаарынче болгаш бир-ле дугаарында Чоокку Чөөн чүкке чоптуг болгаш быжыг тайбыңны боттандырарынче тайбыңга ынакшылдыг күрүнелерниң күжениишкиннерин мооңнаар. Шак ындыг таарыштырылга-биле чергелештир, Чоокку Чөөн чүкке чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадырынга деткимче көргүзер дугайында айтырыгны хамаарышкан күрүнелер чугаалажып көөр.

— улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын ханыладыр, күрүнелер аразынга бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың тодаргай хевирлерин боттандырар талазы-биле бүгү чүүлдерни кылыр. Ниити Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызын амыдыралга долузу-биле боттандырар, Европага тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдер хемчеглерни идепкейлиг чорудар. Тайбың кожа-хелбээ доктуушкынның принциптери-биле чергелештир янзы-бүрү талаларга—политикага, экономикага, эртемге болгаш культурага — Американың Каттышкан Штаттары, Франция, ГФР, Великобритания, Италия, Канада, Япония болгаш өске-даа капиталистиг күрүнелер-биле үр үеде бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылга харылзааларын хөгжүдерин үргүлчүлээр.

— Азия диптиң күрүнелериниң ниити күжениишкиннеринге үндезилээш анаа айыыл чок чорукту хандырар хемчеглерни чорудар.

— Делегей харылзааларынга күш ажыглавас дугайында бүгү делегей керээзин чедип алыр.

— колониалдыг системаның дараалының бүгү артынчыларын, улустарның деп эргезин болгаш хамаарышпас чоруун кызыгаарлаарын, колониализмниң болгаш расизмниң бүгү одагларын долузу-биле узуткаарын улустар аразының база бир кол сорулгаларының бирээзи деп санаар.

— Делегей садыглажыышкынынга ооң-алы ылгаар болгаш өске кандыг-даа таптыктаашкыннарны болдурбазын. делегейниң экономиктиг харылзааларынга дең эвес, диктаторжу, дарлакчы чоруктарның бүгү илерээшкиннерин узуткаарын чедип алыр.

Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, амгы үениң бойдалдарынга тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң, кижи төрелгетенниң депшилгезиниң эргеажыктарынга хамаарышкан шиитпирлээри негеттинип турар кол сорулгалары ындыг болуп турар-дыр, эштер. Бис ол саналдарны тайбың болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң моон соңгаарты программазы болуп, партияның XXIV съездизиниң ылып үндүргени Тайбың программазының уламчылалы болгаш хөгжүлдези болур деп санап турар бис. Бодувустуң чуртувустуң даштыкы политиказын ол айтырыгны шиитпирлээринче угландырар болгаш мыңаа хамаарыштыр тайбыңга ынакшылдыг өске-даа күрүнелер-биле кады ажылдажылганы чорудар бис.

Делегей аренезынга бистиң политикавыстың чаагай сорулгалары тайбыңга ынакшылдыг, депшилгелиг бүгү күштериниң чер кырында ак сеткилдиг кижилерниң калбаа-биле билип көрүүшкүнү болгаш деткимчези-биле хүлээп алдынар дээрзинге бүзүрелдивисти илередирин чөпшээреп көрүңер. (Дыңмыттыг, үр адыш часкаашкыны).

5. СЭКП болгаш делегейниң революстуг хөгжүлдези

Эштер! Бис үндезин социалдыг өскерлиишкиннерниң үе-чадазында чурттап турар бис. Социализмниң туружу улам быжыгып калбарбышаан. Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң тиилелгелери хамаарышпас чорукту чедип алган чурттарның мурнунга чаа базымнарны ажыдып турар. Ажылчы чоннуң монополияларның дарлалынга удур, дарлакчы ёзу-чурумнарга удур аңгы демисели күштелип турар. Революсчу-демократтыг, антиимпериалистиг шимчээшкин улам-на калбак масштабтыг апар чыдар. Ол-ла бүгү ниитизи-биле бүгү делегейниң революстуг депшилгезиниң хөгжүлдезин илергейлеп турар.

Тоогунуң кайгамчык улуг базымы ындыг-дыр. Революстуг хөгжүлдеже чаа-чаа салгалдар болгаш чоннуң социал бөлүктери, чаа партиялар болгаш организациялар каттыжып кирип турар. В. И. Лениниң шаанда-ла бижээни ышкаш ам харын ындыг болуп турар: «Кижилерниң тоогулуг чогаадылгазының калбаргавы болгаш ханылааны-биле чергелештир чурттакчы чоннуң медереңдиг тооғу ажылдакчызы болур массазының хемчээли өзер ужурлуг». (Чогаалдарының долу чыындызы, том 2, арын 539-540).

Социализм чурттарының хөгжүлдези, оларның күчү-күжүнүң өзүлдези, оларның чорудуп турар делегей политиказының чаагай салдарының күштелгени — бо дээрге кижи төрелгетенниң социал депшилгезиниң амгы үеде кол угланыышкыны болур. Капиталистиг чурттарда нептерээн кризистиң үезинде социализмниң хандыкшылдар күштери улам өскен.

«Капитализмниң чаа байдалга таарзы хона бергени оон система кылдыр быжыгып доктааганы ол эвес. Капитализмниң ниити кризизи улам ханылавышаан» деп бистиң партиявыстың XXIV съездизи демдеглээн. Сөөлгү чылдарның болуушкуннары — ооң шынныын бадыткап турар.

Эң ылаңгыя ол чылдарда капиталистиг делегейге экономиктиг кризис хоралалеп нептерээн. Буржуаз күрүне баштыңчыларының боттарының мииниип турары-биле алырга, ооң чидиглелишкини болгаш ханылаашкыны 30 чылдарның үезинде болган кризис-биле деңнежип турар. Ол хары угла делегейниң капиталистиг ажыл-агыйының бүгү кол төптеринге тарап нептерээн. Дайын соолундеги үеде тургустунган бедик хөгжүлделиг күрүне — монополистиг экономиканы ол хире күштүг кризис таварааны онзагай чүүл болуп турар. Капитализм янзы-бүрү арга-биле, үениң базымы-биле деңге базарын оралдажып, экономиканы таарыштырарының аңгы-аңгы аргаларын ажыглап турар. Ол чорук экономиканың өзүлдезинге илиг бээр аргазы берген, ынчалза-даа коммунистерниң баш удур көргени ышкаш капитализмниң чөрүлдээлерин узуткап шыдаваан. Бүдүрүүшкүнүң хепертеп кызырлыышкыны болгаш ажыл чок чоруктуң өскени капиталистиг чурттарның хөй кезиинде делегейниң капиталистиг ажыл-агыйының валюта, энергетика, чиг-эт кризизи ышкаш шыңгыы сиргиишкиннери-биле каттышып турар. Кризистиг байдалга инфляция онза чидиглелишкинни болдурган. Ол доктаамал өзүп турар шериг чарыгдалдары-биле үдеттирген, тайбың үеде кайгамчык улуг хемчээлде четкен.

Империалистерниң аразында адааннажылга, «Ниити рынокта» болгаш НАТО-нуң иштинде өжээн кырыш күштелген. Делегей монополияларының күчү-күжүнүң өскени адаан демиселди улам-на кам-хайыра чок болдурган. Чөрүлдээлерни чавырылдырар, кризисти ажып эртер талазы-биле ниити хемчеглер дугайында дугуржулгаларны чорудар дээш капиталистиг күрүнелерниң чазактары шенелделерни ап чорудуп турар. Ынчалза-даа монополия бүрүзү өскелерни молчуп тургаш артыкка алырын бодаар, бодунуң тура-соруун өскелерге чыгаар — империализмниң мөзү-шынары шак-ла ындыг. Ажырымчы бодалдар чаа хевирлерге тыптып, чөрүлдээлер чаа күш-биле кыптыгып турар.

Амгы үениң кризизи онзагай деп чүвени ол-ла бүгү чугаалап турары ол-дур. Бистиң хүннеривисте капитализм кризистен адырлып ап шыдаптар аргалыг апарган деп реформистерниң болгаш буржуаз идеологтарының чогаадып тургусканы бир кол хоозун чугааларының буурап дүшкенин ам бүгү улус көрүп турар. Капитализмниң доктаамал эвес чоруу улам-на илереп турар. Капитализмни «кадыкшыдар» болгаш ооң хемчээлинге «бүгү-ниити чаагай чорук ниитилелин» тургузар аазаашкыннар буураашкынга таварышкан. Масса чоннуң кырынга аар чүък онаашкан. Өртектерниң аартаары чурттакчы чоннуң боттуг орулгаларын кызырган. Каттышкан Нациялар Организациязының албан медээзин ёзугаар алырга, сайзыраан капиталистиг чурттарда 15 миллион ажыг ажылчы чоп заводтардан болгаш албан черлеринден үндүрткен, боттарының өг-бүлелери-биле дузаламчылар күзели-биле чурттап турар. Оон ыңгыда хөй миллион кижилер долу эвес ажыл хүнүнде азы неделяда ийи-үш хүн иштинде ажылдаар ужурга таваржып турар.

Ажылчын аңгы анаа пролетаржы ёзу-биле, социалдыг ядаралдың кол буруулуг үндезини — капиталга удур демиселдин күштелгени-биле харылап турар. Сөөлгү он чылдарда күш-ажылчы чурттакчы чоннуң янзы-бүрү кезектери киржип турар ажыл соксадыышкыннарының демисели дээди хемчээлге четкен. Ажылчын аңгының күжү болгаш авторитеди өскеп, ажылчы чоннуң партияларының эрге-ажыы дээш демиселге ооң авангардчы ролю бедээн. Профэвилелдериниде чоон үзелдиглерниң салдары өскен. Чамдык чурттарда ажылчыннарның болгаш өске-даа демократтыг партияларның чаңгыс эптиг хөделишкиннери тургустунуп, оларның туружу быжыккан.

Буржуаз ниитилелдиң идей-политиктиг кризизи күштелген. Ол эрге-чагырга институттарын, буржуаз политиктиг партияларны таварып эртип, ажык-чаңда эң бодуун нормаларны бузуп божаңнадып турар. Коррупция күрүне машиназының дээди звеноларында безин улам-на илереп турар. Угаан-бодал культуразының буурап дүжүүшкүнү уламчылап, кем-херек үүлгедии өзүп турар.

Капитализм «ала чайгаар буурап дүжер» деп коммунистер кажан-даа чугаалавайн турар. Оларда ам-даа эвээш эвес курлавырлар бар. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарның болуушкуннары капитализм — ол дээрге келир үези чок ниитилел-дир — деп чаа күш-биле бадыткап турар. (Үр адыш часкаашкыны).

Эрткен беш чылда делегей реакциязының чамдык одагларынга хамаарыштыр күштүг согуну таваргыштырган. Ылаңгыя ол үеде Чилиге болгаш Португалияга революциялар болгулаан. Перута хосталга-революстуг күштер чугула чедиишкиннерни чедип алган. Грецияда шериг-фашистиг чазак дүшкен. Испанияда франкисчи ёзу-чурум кошкаан.

Португал революция бистиң үевисте база бир фашистиг режимни узуткаан, сөөлгү колониалдыг империяны узуткап чок кылырынга чедирген. Революция — ол дээрге социал чаартылганың күчүлүг бирээзи, ол чоннда бар хандыдыкчы улуг күштерни хостаар деп чүве база катап долузу-биле бадыткаттынган. Бир эвес бөгүн антифашистиг революцияның амыдыралга боттаныылгазын болдурган политиктиг күш-

(Уланчызы 5-ки арында).

СЪЕЗДИНИҢ УДУРТУР ОРГАННАРЫ

ПРЕЗИДИУМ

АЛЕКСАНДРОВ А. П.
АЛИЕВ Г. А.
АМБАРЦУМЯН В. А.
АНДРОПОВ Ю. В.
АРХИПОВ И. В.
АСКАРОВ А.
АШИМОВ Б. А.
БАЙБАКОВ Н. К.
БАННИКОВ Н. В.
БОДЮЛ И. И.
БОНДАРЕНКО И. А.
БОРОДИН А. М.
БОРОДИН Н. Д.
БОТВИН А. П.
БРЕЖНЕВ Л. И.
ВАТЧЕНКО А. Ф.
ВИКТОРОВ А. В.
ВИНОГРАДОВ В. П.
ВОРОНАЕВ М. Г.
ВОСС А. Э.
ГАЛКИН Д. П.
ГАПУРОВ М. Г.
ГЕОРГИЕВ А. В.
ГИТАЛОВ А. В.
ГОНЧАР А. Т.
ГОРБАЧЕВ М. С.
ГОРШКОВ Л. А.
ГОРЯЧЕВ Ф. С.
ГРЕЧКО А. А.
ГРИШИН В. В.
ГРИШКЯВИЧУС П. П.
ГРОМЫКО А. А.
ГРУШЕЦКИЙ И. С.
ДЕМИРЧЯН К. С.
ДЕМИЧЕВ П. Н.
ДОБРИК В. Ф.
ДОЛГИХ В. И.
ДЫМШИЦ В. Э.
ЕПИШЕВ А. А.
ЗЛОБИН П. А.
КАПИТОНОВ И. В.
КАТУШЕВ К. Ф.
КАЧУРА Б. В.
КИРИЛЕНКО А. П.
КИРИЛЛИН В. А.
КИСЕЛЕВ Т. Я.
КЛЕПИКОВ М. И.
КОВАЛЕНКО А. В.
КОНОПЛЕВ Б. В.
КОНОТОП В. И.
КОСТАНДОВ Л. А.
КОСЫГИН А. Н.
КУЛАКОВ Ф. Д.
КУЛИКОВ В. Г.
КУЛИЧЕНКО Л. С.
КУНАЕВ Д. А.
КЭБИН И. Г.
ЛЕСЕЧКО М. А.
ЛОМАКИН В. П.
ЛЯШКО А. П.
МАЗУРОВ К. Т.
МАЛИНИНА П. А.
МАНЯКИН С. И.
МАРКОВ Г. М.
МАШЕРОВ П. М.
МЕДУНОВ С. Ф.
МУРЗЕНКО В. Г.
МУСАХАНОВ М. М.
НАУМОВА Н. П.
НЕЖДАНОВ Н. П.
НИКОЛАЕВА-ТЕРЕШКОВА В. В.
НОВИКОВ В. Н.
НОВИКОВ И. Т.
НУГМАНОВ К. (ЯШЕН).
НУРИЕВ З. Н.
ОРЛОВ В. П.
ПАТОЛИЧЕВ Н. С.
ПАТОН Б. Е.
ПЕЛЬШЕ А. Я.
ПОДГОРНЫЙ Н. В.
ПОЛЯКОВ И. Е.
ПОЛЯНСКИЙ Д. С.
ПОНОМАРЕВ Б. Н.
ПРОХОРОВ В. И.
РАСУЛОВ Д.
РАШИДОВ Ш. Р.
РОМАНОВ Г. В.
РУДНЕВ К. Н.
РЯБОВ Я. П.
СИЗОВ Г. Ф.
СМИРНОВ Л. В.
СМИРНОВА А. В.
СОЛОМЕНЦЕВ М. С.
СУСЛОВ М. А.
ТАБЕЕВ Ф. А.
ТИХОНОВ Н. А.
ТОМСКИЙ Н. В.
ТЯЖЕЛЬНИКОВ Е. М.
УМАРОВА М.
УСТИНОВ Д. Ф.
УСУБАЛИЕВ Т. У.
ФЕДИРКО П. С.
ХРАМЦОВ А. И.
ХРЕННИКОВ Т. Н.
ХРИСТОРАДНОВ Ю. Н.
ЧЕРНЫЙ А. К.
ЧИРЯЕВ Г. И.
ЧУЕВ А. В.
ШАКИРОВ М. З.
ШАТАЛОВ В. А.
ШАТУХИНА А. В.
ШЕВАРДНАДЗЕ Э. А.
ШИБАЕВ А. И.
ШИПОВСКАЯ Н. А.
ШОКИН А. И.
ШОЛОХОВ М. А.
ШУБИН В. Н.
ЩЕРБИЦКИЙ В. В.
ЮНАК И. Х.
ЯСНОВ М. А.

СЕКРЕТАРИАТ

АДАМ-ЮСУПОВ Т. Д.
АРИСТОВ Б. И.
БЕРЕЗИН А. И.
ВАДЕР А. П.
ВСЕВОЛОЖСКИЙ М. Н.
ГОГИТИДЗЕ К. А.
ГРЕКОВ Л. И.
ИБРАИМОВ С. И.
ИГНАТОВ В. Н.
КАНДРЕНКОВ А. А.
КЛИМЕНКО И. Е.
КУЛИДЖАНОВ Л. А.
ЛЕБЕДЕВ П. А.
ЛОМОНОСОВ В. Г.
МЕСЯЦ В. К.
МОДОГОЕВ А. У.
ПАСКАРЬ П. А.
ПЕТРОВИЧЕВ Н. А.
ПОПОВ Б. В.
ПРИЕЗЖЕВ Н. С.
РЫБАК Ю. П.
СКОЧИЛОВ А. А.
СОКОЛОВ И. З.
СУРГАНОВ Ф. А.
ФЕДОСЕЕВ П. Н.
ЦЫБУЛЬКО В. М.
ЧЕРНЕНКО К. У.
ШИЛОВ Л. А.
ЯКУБОВСКИЙ И. И.
ПРИБЫЛЬНОВ В. Я.
СМИРНОВ Г. Л.
ТОЛКУНОВ Л. Н.
ТРАПЕЗНИКОВ С. П.
ТЮРЕБАЕВА Ж. К.
ФУРЯЕВ Г. И.
ХРИСТЕНКО В. Т.
ХУДАЙБЕРДЫЕВ Н. Д.

РЕДАКЦИЯ КОМИССИЯЗЫ

АКСЕНОВ А. Н.
АЛЕКСЕЕВ П. Ф.
ВОРОНИНА М. А.
БЕЛУХА Н. А.
ВОРОТНИКОВ В. И.
ГОНЧАРЕНКО Б. Т.
ЕРМИН Л. Б.
ЗАМЯТИН Л. М.
ЗИМЯНИН М. В.
КЛЮЕВ В. Г.
КОЗЛОВ С. В.
КОЗЫРЬ П. П.
ЛАПИН С. Г.
ЛОЩЕНКОВ Ф. И.
МАРИСОВ В. К.
МЕРКУЛОВ Г. А.
НИКОНОВ В. П.
НИЯЗБЕКОВ С. Б.
ПАВЛОВ Г. П.
ПОНОМАРЕВ Б. Н.
ПОНОМАРЕВ М. А.

МАНДАТ КОМИССИЯЗЫ

АВРАМЕНКО С. С.
АНИСИМОВ П. П.
АНТОНОВ Н. А.
БЕСПАЛОВ И. П.
БОГОМЯКОВ Г. П.
БОРОДИН Л. А.
ВАСИЛЬЕВ Н. Ф.
ГАСАНОВА З. М.
ГЕОРГАДЗЕ М. П.
ГОРБАЧЕВА Ж. Е.
ГОРОДОВИКОВ Б. Б.
ДРЫГИН А. С.
ЕВГРАФОВ Л. В.
КАБАЛОЕВ Б. Е.
КАДИРБАЕВА Ф.
КАПИТОНОВ И. В.
КЛЫЧЕВ А.-М.
КНЯЗЕВ Ф. К.
КОЛБИН Г. В.
КОНОВАЛОВ Н. С.
КРАХМАЛЕВ М. К.
КРУГЛОВА З. М.
ЛЕОНОВ П. А.
ЛИГАЧЕВ Е. К.
МАЛЬБАХОВ Т. К.
МАТЧАНОВ Н. М.
МИКУЛИЧ В. А.
МОРГУН Ф. Т.
МОРОЗОВ И. П.
НАБИЕВ Р.
ОВЧАРЕНКО Т. И.
ПРОКОПЬЕВ Н. П.
РАХИМОВ Б. Р.
РУБЭН Ю. Я.
РЫБАКОВ А. М.
САХНЮК И. И.
СЕНИН И. А.
СЕНЬКИН И. И.
СИДОРОВА Л. Н.
ТРУНОВ М. П.
УМАХАНОВ М.-С. И.
ХАРАЗОВ В. И.
ШИРШИН Г. Ч.
ШКОЛЬНИКОВ А. М.

Москваны делегей көрген, дыңнаан

Февральдың 24-те чүс-чүс миллион кижилер совет чурттуң амыдыралында эң улуг болуушкунну — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң ажыдыышкынын көргеннер. Ону Төп телевидение ол хүн Кремльдиң Съездилер ордузундан шуут дамчыткан. «СЭКП Төп Комитединиң отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелди СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев кылган, ону дицмиттиг, үр уламбас адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Дамчыдылганы «Восток» программа-биле болгаш Сибирьниң чурттакчыларынга, Совет Эвилелиниң Ортаа Азия, Соңгу болгаш Ыраккы Чөөн чүк районнарынга — космостуг «Орбита» системазы-биле чорутган. «Интервидение» система съездиниң ажылдарын Болгарияның, Венгрияның, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның чурттакчыларынга көөр арганы берген. «Евровидение» система-биле дамчыдылганы Барыын Европа чурттарының телевидение компаниялары хүлээп ап турган. Съездиниң ажыткаанының дугайында дамчыдылганы Совет Эвилелиниң бүгү радиостанциялары база чорудуп турган.

СЭКП-ниң XXV съездизи делегей амыдыралының эң чугула болуушкуну болу берген, олче бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейи хаара туттунган. Ол кежээ Төп телевидение съездиниң ажылының баштайгы хүнүнүн дугайында репортажты дамчыткан.

(СЭТА).

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарындан, үлетүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның коллективтеринден, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларындан, эртем албан черлеринден болгаш өөредилге черлеринден, чогаадыкчы болгаш хөй-ниити организацияларындан, коммунистерден, комсомолчулардан болгаш аныяктардан, бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарындан СЭКП-ниң XXV съездизиниң адреззинге хөй санныг байыр чедириишкиннери болгаш күш-ажылчы рапорттар кирип турар.

Ол байыр чедириишкиннерни парлаан тускай бюллетеньни парлап үндүрерин съездиниң президиуму эргежок чугула деп санаан.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 2, 3, 4 арыннарда)

терниң холужуп турары янзы-бүрү болуп, чамдыкта чорудаалыг байдалды бодуруп турар-даа болза. Португалияның чонну чурттунга демократтыг хогжулдениң быжыг үнделиннерин тургузар, социалдыг дештилге дээш туржуп турар деп чүве илаш тодазы-биле илерээн турар.

Совет Эвилели Португалияның иштики херектеринге кандыг-даа холгаарлаашкынга шуут удур болуп турар. Португал улус өскелер-биле бир дөмей бодунуң шилип алган оруу-биле хогжүүр эргелиг. Португалияның революстуг чону-биле, оон коммунистери-биле, бүгү демократтар-биле совет коммунистериниң, бүгү совет кижилериниң изиг чаңгыс эп-сеткилдиин бо ялдардан илередирип чомнээрег көрүнер. (Үр адыш часкаашкыны).

Чилиге болган революция чурт иштиниң буржуазиязының болгаш даштыкы монополияларының дарлалындан болган колдугезиндан хосталыр дээш ол чурттуң чонунуң изиг күзелиниң тода илерели болган. Ону эң-не шынчы болгаш кижизиг мөзүлүг кижилер баштап чорутkан. Ол революция ажылчы чоннуң калбак массазын чаа амыдыралды тургузарынче кодурген. Ынчалза-даа ам билдиниң турары-биле алырга, даштыкы империализминиң планнааны болгаш садып алганы Чили реакциязының сүлчээзи революцияны хеп-хевертеп чай алындырбайн барган. Шериг-фашистиг диктатура чуртту хан-биле боралкан. Күш-ажылчы чоннуң он-он муң эң эки, бердинген оолдар, кыстары өлүрткен, хилинчектеттирген, кара-бажыңнарже киир октаткан. Чурттуң кырында качыгдалдың кара дүпү дүшкен. Ынчалза-даа революцияның түр уеде аштырышкыны оой тоогу-...

II. БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

Эштер! Ам партияның иштики политиказының, хамыктың мурнунда экономиктиг политиканың айтырыгларынче киирилгя чоншаарап көрүңер. Коммунизм даэш демиселдиң шиитпирлиг участоктарының бирээзи мында болуп турар. Партияның болгаш чоннуң кол күженишкиннери мында мөөңнеттинген.

Отчёттуг үеде чүү кылдынганының болгаш чурттуң мурнунда кандыг сорулгалар турун турарының дугайын билип көөр арганы берип турар кол материалдар «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыттынган. Ол мынчаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинниң илеткелин съездиниң делегаттары дыңнаар. Ынчангаш Төп Комитеттиң отчедунга экономиканың түңнелдеринге болгаш перспективаларынга хамаарышкан чүгле эң-не чугула айтырыгларны кодурер.

1. Тоску беш чылдың түңнелдери

Бир эвес тоску беш чылдың иштинге түңнелдерин ап көөр болза, кол-ла чүве болза совет кижилериниң кызымаккай күш-ажылы, партияның башкарыкчы болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы экономиканың туруштуг өзүлдезин хандырганы болур. Беш чылдың кол-кол социал-экономиктиг сорулгалары шиитпирлеттинген.

Ол чылдарның иштинде чурттуң экономиктиг күчүзү кайы хире улгатканын, эң бедик өзүлдези кайы хире болганын үнелеп көөр болзувусса, беш чылдың түңнелдери оңза ...

...лн-дир. Профессионал-техниктиг училищелерниң 9,3 миллион доозукчулары болгаш дээди база ортумак тусчай эртемниг 9 миллион ажыг специалистер улус ажыл-агыйынга келген. Ол үениң дургузунда кол бүдүрүлге фондуларының үлетпүрге — 40, кодээ ажыл-агыйга — 56 хуузу чаарттынган.

Энергетиканың, нефть болгаш газ тывылганың, химияның, электрониканың, машина тудуушкунунуң болгаш автоматчылга дериг-херекселдериниң өске адырлардан артык ...

...

...киннерлиг болуп турган. (Адыш часкаашкыны).

Бүдүрүлгениң ажыктыының бедидери мыкаш мадыг үндезин чугула айтырыгларны шиитпирлээринге тоску беш чылда бичии эвес чедиишкиннер база чедип алдынган. Оон эң-не түңнел көргүзүү — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң шапкын өзүлдези болур. Оон үсези-биле үлетпүрде продукцияга 84 хуу немей өзүлде, тудугда — 78 хуу, кодээ ажыл-агыйда — бүгү-ле немей өзүлде чедип алдынган. Ол дээрге ажылдап турарларның мергежилиниң бедээнинин болгаш бүдүрүлгениң техниктиг дериниинниң өскениниң түңне...

...четтестер-биле улам шыңгыы демисежир талазы, оларны көрүп билири чугула, эштер.

Амгы үеде бис партияның болгаш чурттуң амыдыралында чаа улуг үе-чадаың эргиинде турар болгай бис. Чуе дээрге оңгу беш чыл эгелээн, ону юбилейлиг беш чыл деп чугаалап болур. Ынчангаш ажыл-агый чорудулгазының түңнелдерин хандыр, партийжи негелде-биле анализтеп көөрү чаа дуржулганың, чаа чогаадыкчы дилээшкиннериниң, чаа энергияның үнер дөзү болур ужурлуг. (Адыш часкаашкыны).

2. Партияның экономиктиг стратегиязы болгаш оңгу беш чылдың кол онзагай чүүлдери

Эштер! Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң байдалдарынга экономиктиг политиканың үндезин айтырыгларының талазы-биле принциптиг айтышкыннарны XXIV съезд берген деп үстүнде чугаалаан болгай бис. XXV съезд ол айтышкыннарны чаа беш чылга болгаш улам улуг перспективага дүүштүр тодарадыр ужурлуг. Бодунуң кол сорулгаларының, ажыл-агый чорудулгазының кол угланыышкыннарының талазы-биле тоску болгаш оңгу беш чыл планнары бир аай тудуш чүүл боор турар. Чугаа болза партияның экономиктиг политиказын үр чылдар иштинде доктаадып тодарадырының дугайында боор турар, ук экономиктиг политикадан бис, В. И. Ленинниң чугаалааны-биле алыр болза, «бистиң ажылывыстың, бистиң политикавыстың, бистиң тактикавыстың, бистиң стратегиявыстың шиити планын көрүп турар бис» (В. И. Ленин. ЧДЧ, т. 42, арын 345).

Кандыг-даа стратегия ышкаш, партияның экономиктиг стратегиязы ол-бо планнарны тодарадып тургузарындан, фундаменталдыг, узун хуусаалыг эвес сорулгаларны салып алырындан эгелээр. Оларның эң дээдизи болза чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин ха-...

...жык чок өстүрери боор келген болгаш ындыг боор артарлаа. Экономиктиг стратегия салган сорулгаларны чедип алырынга аргаларны болгаш оруктарны тодаргай айтырып негээр. Ол болза ниитилел бүдүрүлгениң шапкын болгаш пропорционалдыг хогжүлдези, оон ажыктыг чоруун бедидери, эртем-техниктиг депшилгениң дүргеделдери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери, улус ажыл-агыйының бүгү-ле звеноларынга ажылдың шынарын бүгү хемчег-биле экижидери болур. Оңгу беш чылдың кол сорулгазы ол бүгү чүүлдерден тургустунган, ук сорулганы улус ажыл-агыйын хогжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында партия Төп Комитединиң документизинде айыткан.

Эрткен съездиниң шиитпирлери-биле дүүштүр оңгу беш чыл планының белеткели чурттуң экономиктиг хогжүлдезиниң 1990 чылга чедир перспективазының кол-кол көргүзүглерин ажылдап кылыры-биле деңге чорудуп келген. Ол беш чыл иштинде кылыр чүүлдер беш чыл планнары ышкаш мадыг директивтиг шынарлыг-даа, ындыг тодаргай...

(Уланчызы 6-гы арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези 2-ги, 3-кү, 4-кү, 5-ки арыннарда).

даа болдунмазы черле билдингир. Оларның сорулгазы бир янзы, чүл дээрге бистиң мурнувуста туруп турар сорулгаларның шынарның болгаш хемчээлдериниң баш бурунгаар тодарадыры, бар күштерни ук сорулгаларны шиитпирлээринче мөөңнээри, үнүп кээп болур айтырыгларны болгаш бергелерни тодазы-биле көөрү, беш чыл планында көрдүнмээн программаларны болгаш төлевилелдерни ажылдап кылырының болгаш күүселдериниң чингелдиг болур.

Перспективага хамаарышкан боттуг сан-чурагайларны, онаалдаларны тодарадып көөр талазы-биле ам-даа улуг ажыл негеттинер апаар. Ындыг болзажок амдызында белеткеттинген саналгаларны өзутаар алырга, 1976—1990 чылдарда бистиң чуртувус эрткен он беш чылга бодаарга, барык ийи катап хөй материал болгаш сан-хөө курлавырларлыг болур. Ынчангаш партия программазында партияның сөөлгү съездилеринде салган кол социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге чаа аргалар тургустунар. Ол болза хамыктың мурнунда **совет кижилерниң чаагай чоруун моон соңгаар-даа бедидеринге, оларның ажыл-ижиниң болгаш чуртталгазының байдалдарын экижидеринге, кадык камгалалын, өөредилгени, культураны дыка бедидеринге, — чаа кижини хевирлээринге, кижи бүрүзүнүң бүгү талалыг сайзыралынга, амыдыралдың социалистиг хевирин сайзырангайжыдарынга идиг болур бүгү чүүлдерге хамааржыр.**

Эрткен он беш чыл иштинде чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онаажтыр боттуг орулгалар чуртка барык ийи катап, а материалдыг кежиктерниң болгаш ачы-дуза чедирериниң ниити хемчээли барык 2,4 катап өскен. Ол чүүлдер дараазында он беш чылда салдынар сорулгаларның кайы хире улуг хемчээлдиинин дугайын чугаалап турар. Беш чыл санында-ла совет кижилерниң эки шынарлыг аъш-чем продуктулары-биле болгаш калбак хереглелдиң барааннары-биле хандырылгазы улам экижиир. Оон аңгыда оске-даа чугула социал айтырыгларын хамыктың мурнунда чурттаглга тудуг айтырыын шиитпирлээр талазы-биле хөй чүүлдер кылдынар.

Ол чүүлдерге дыка улуг бурунгаарлаашкынны боттандырарын оңгу беш чылда-ла планнаан болгай. Аңаа хамаарыштыр чамдык саннарны адап көрейн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевириг беш чыл иштинде 16—18 хуу, а ниитиниң ажыл-агыйындан колхозчуларның алыр орулгаларын 24—27 хуу өстүрерин көрген. Хереглелдиң ниитидел фондуларының күжели-биле чоңга төлептелер болгаш чиигелделер 28—30 хуу көвүдээр. Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн, ол ышкаш амыдырал хандырылга черлерин хөгжүдеринге оңгу беш чылда 31 миллиард ажыт рубльди чарытдаар, ол болза эрткен беш чылга бодаарга, 6 миллиард рубль хөй болур.

Үрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээлин 60 миллиард рубль чедир өстүрерин көрүп турар. Кол-кол барааннарга күрүнениң үүрмектеп садар өртектерниң хажык чок болур чоруун хандырарынче угланган шугумну партия моон соңгаар-даа чорудар, эргежок чугула байдалдарның тургустунарының болгаш курлавырларның чыгдынарының хире шаа-биле чамдык бараанарның өртээн чиигедир.

Кол угланыышкыннарның төлевилелин ажылдап кылып тура, Төп Комитет чурттаглга тудуунга онза кичээнгейни салган. 550 миллион дөрбелчин метр чурттаглга шөлүн тударын деп беш чыл планының контроль чурагайында айыткан. Квартираларның планнаашкынын экижидерин, бажыннарны таарымчалыг, чараш, шынарлыг кылдыр тудуп тургузарын төлевилекчилерден болгаш тудугжуларадан шыңгыы негээр апаар бис. Оон-биле кады мебель, амыдырал хандырылгазынга херек техника, сава-саңга аймаан бүдүрерин дыка көвүдедирин көрүп турар. Чаа квартирага бүгү-ле чүве кижи бүрүзүнге өөрүшкү, хей-аътты бээр ужурлуг. Чурттаглга тудуг айтырыын бистер чогум-на ынчаар — комплекстиг өзу-биле, бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдыр шиитпирлээр дээш оралдажып турар бис.

Социал сорулгаларның аразында совет кижилерниң кадыкшылының дугайында сагыш салырындан чугулаг сорулга чок. Ол талазы-биле бистиң чедиишкиннеривис бүгүдеге билдингир. Ынчалза-даа аңаа хамаарыштыр туруп турар сорулгаларны база көөрү чугула. Ук сорулгалар кадык камгалалын организастаарын экижидери-биле, эмнелгелерниң болгаш поликлиниканарның четкизин калбартыры-биле, медицина дериг-херекселдерин болгаш эки шынарлыг эмнерни бүдүрерин көвүделири-биле холбашкан. Ол-ла сорулгалар оон аңгыда, медицина эртемниң улам ыңайгы хөгжүлдези-биле, эң-не айыылдыг аарыгларга удур демиселдиң улам калбартыры-биле холбашкан. Ие-черээженнерниң болгаш чаш уругларның кадыын камгалаарын экижидер, курорттарның, дыштаныглга бажыннарының, пансионаттарның четкизин калбартыр дээш база хөй чүүлдерни кылыр апаар.

Чамдык медицина черлериниң ажылының дeңнели ажылчы чоннарның негелделеринге ам-даа дүүшпес. Оларның чоорту хомудалдарын болдурар чоруктар бар дээрзи билдингир болгай. Кадык камгалал министерствозу оон чогуур түңнелдерни үндүрер ужурлуг. Кадык камгалалының хөгжүлдезинге оңгу беш чылда дыка хөй акша-хөреңгини тускайлаан. Ол акша-хөреңгилерни көрдүнгенин өзутаар бүрүн ажыглаар херек. Ук айтырыгларны кичээнгейниң төвүнге тударыы — эвилел республикаларның Компартияларының ТК-ларының, крайкомнарның болгаш обкомнарның, чер-чер Советтерниң дорт хүлээлгези болур.

Ажылчы чоннарның дугайында партияның сагыш салышкыны өөредилгени болгаш культураны улам хөгжүдер талазы-биле хемчеглерден база көстүп турар, бо айтырыгларга мен ам-даа доктаар мен.

Партия социалдыг калбак программаны салырда, ону күүседири ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның күш-ажылчы идепкейин бедидеринге идиглиг боор, кижи бүрүзүнүң дээре ажылдаарынга идиг болуруң барымдаалаар, ынчангаш ол кандыг ужур-дузазыгыл дээрзин тайылбырлаар херээ чок боор. Чогум-на харын бүдүрүлгениң өзүлдези, продукцияны кылып үндүрерин көвүдедири болгаш оон шынарын экижидери улустуң чаагай чоруун бедидериниң кол болгаш шиитпирлиг чүүлү болур.

Партияның экономиктиг стратегиязының эзэ — **чурттуң экономиктиг күчүзүн улам улгаттырары, бүдүрүлге фондуларын калбартыры болгаш үнелезини-биле чаартыры, экономиканың фундаментизи — аар үлетпүрүн быжыг, деңдеки өзүлдезин хандырары** оңгу беш чылда болгаш үр хуусаалыг перспективада-даа үргүлчүлээр.

Металлдарга, оттулар чүүлге, энергияга, химия продукциязынга, ышкаш болгаш тудуг материалдарынга чурттуң улам улгадып турар хереглелдерин хандырар адырларның мурнунга ол чорук улуг сорулгаларны салып турар.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын амгы үениң болбаазын машиналары болгаш дериг-херекселдери-биле хандырар ужурлуг адырларга, машина тудуушкунунга онза харыысалга онаажып турар. Оңгу беш чылда-ла машина тудуушкунунуң продукциязының ниити хемчээлин бүдүнчартыктан хөй катап көвүделирин айыткан. Бо бүгү-биле кады оон структура-тургузуу улам экижиттинген техника талазы-биле чаа чүүлдерге эптиг болгаш таарымчалыг болур ужурлуг. Ол чорук станок тудуушкунун, прибор тудуушкунун, электротехниктиг болгаш электронуг үлетпүрүн хөгжүдеринче кичээнгейни күштелдирерин негеп турар.

Улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары ышкаш, аар үлетпүрүн хөгжүдерде оттулар чүүл — энергетиктиг комплекизин, металлургияны, машина тудуушкунунун кол-кол адырларын хөгжүдерниң программазы ышкаш ындыг, ийи-үш он чылдарга санаан комплекстиг улуг-улуг программаларны ажылдап кылыры улам улуг ужур-дузалыг апар чыдар. Чүгле үр хуусаалыг үнелези-биле ындыг программаларны ажылдап кылыр, оларны бот-боттарының аразынга сырый холбаштырар, оларны курлавырлар-биле хандырар, шаг-үе-биле тудуштуруп болур. Ындыг программалар ада-чурттуң болгаш делегейниң-даа эртем база техниказының соксаал чок депшилгезин, өске күрүнелер-биле экономиктиг кады ажылдажылганың аргаларын барымдаалап көөрү билдингир. Ол программалар чурттуң иштинге бүдүрүкчү күштерни улам таарымчалыг кылдыр хуваарын, чаа районнарны, эң ылангыя чиг-әт болгаш оттулар чүүл-биле байлак черлерни ажыглалга киирериниң хереглелдерин база баш бурунгаар көрген турар ужурлуг.

Эң ылангыя Барыын Сибирьниң комплекизи улам хөгжүп ол келир үеде ниити эвилел балансызынга нефтиниң болгаш газтың чартык хирезин, синтетиктиг каучуктуң болгаш пластмассаларның дыка хөй кезиин берип шыдаар апаар.

Чөөн Сибирьниң бүдүрүкчү күштерин ажыглалга киирериниң шуут чаа үе-чадазын айтып турар. Делегейде эң-не күчүлүг болур Саян-Шушенск ГЭС-тен энергияны алыр чүтле Саян комплексизиниң белин составынга металлургияга болгаш машина тудуушкунунга специализастаттынган элээн хөй үлетпүр кезектери кирер.

Байкал-Амур демир-орук магистралын тудары улуг ужурдузалыг. Баштайгы тудугжулар ырак-узак тайга-сын черлерниң мөңге ыржымын ырмынай чоокта чаа үрээн ышкаш сагыштырар. Ам ында ажыл кызып түлүктээн. Бам—Тында аразында поездилерниң ажылдап, маңнаарын хуусаадан эрте ажыткан. 70 көвүргүнү туткан, 1200 километр хире автомобиль оруун салган, ынчаарга тудугжулар ажылды улам-на шапкынчыдып кылып турарлар.

Боттарының ындыг ажыл-ижи-биле бойдустуң канчаар-даа аажок хөй байлактарын Төрээн чуртка бараалгадып, Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ортаакы Азияның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң делгем-хериин районнарынга чаа амыдыралды тургузуп берип турар баштайгы кижилерниң маадырлыг коллективтеринге партияның XXV съездизиниң өмүнээзинден изиг байыр чедирерин меңээ чөпшээрэп көрүңер. Оларның аар-берге-даа болза, чуртка дыка чугула херек ажыл-херектеринге чедиишкиннерлиг болурун күзеп каалынар.

Эштер! Чурттуң мурнунда тургустунган хөй хевирлиг экономиктиг болгаш социал сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр дизе, **күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүргенулгаттырарындан, бүгү ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун дыка бедидеринден өске орук чок.** Ажыктыг чорукче коллдуг чүткүл — бистиң бүгү-ле экономиктиг стратегиязының эң чугула, чарылбас кезээ болур, ынчангаш ол дугайын катап-катап чугаалаар-даа апаар.

Ол сорулганы шиитпирлээри сезен чылдарда онза чугула апаар. Ол хамыктың мурнунда күш-ажылдың курлавырлар айтырыгларының чиндиглентени-биле холбашкан. Бистер ам немелде ажылчын күштерни хаара тударынга эвес, а чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге даянып апаар бис. Холбиле кылыр ажылдарның үлүг-хуузун дыка кызыдары, бүдүрүлгени комплекстиг механизастап, автоматчылары экономиктиг өзүлдениң ылаптыг негелдези боор кел чыдар.

Оон ыңай. Чурттуң энергияга болгаш чиг-этке хереглели соксаал чок улгадып турар, а оларны бүдүрүп алыры ам-даа улуг өртектиг. Моон алгаш көөрге, капитал салыышкыннарны өйүн эртир көвүдетпес төлээде, курлавырларны улам рационалдыг ажыглаарын, оон-биле кады продукцияга материал чарыгдалын эвээжедирин, улам-на чиик өртектиг болгаш ажыктыг материалдарны ажыглаарын, а ол ышкаш оларны чарыгдаарын кампап тургаш, чедип алыр херек.

Аланның соонда бир чүүл болза, улус ажыл-агыйының хөгжээшкиниң хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң өскениниң хире-чергези-биле долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарынга улам хөй акша-хөреңги негеттинер апаар — чүгле бо беш чылда бедик ындыг сорулгага 11 миллиард рубльди үндүрүп берген. Экономиктиг күчү-шылалдың болгаш ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң өзүлдезин бедик темпилиг болган түңүм-на, ол түң улам улгадыр болгаш долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарынга үнер акша-хөреңги чүгле бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырарының күжели-биле алдынган туруп болур.

Бистер келир үеде транспортту, чарылзааны, материалдыг хандырылганың системазын — инфраструктура деп адаар бүгү чүүлдерни шалыпның хөгжүдеринге улуг курлавырларны киирер апаарывысты база өөрениг көрбейн барып болбас. Мурнуда ол адырларның дыка хөйүнче, эң ылангыя орук тудуунче, склад ажыл-агыйынче чогуур кичээнгейни салып шыдавайн турган болгай бис. Ам ол ажылды кылыр болгаш кылыр дооста, шыңгыы ажылдаар апаар.

Бо бүгү чүүлдер хөй-ле айтырыгларны салып турар. Кылыр ажыл дыка улуг. Херек кырында улус ажыл-агыйының тургузуунга болгаш техниктиг деңнелинге шынар талазы-биле ханы бурунгаарлаашкынны чедип ап, оон болуушун овур-хевирин боттуу-биле өскертир херек. Ажыктыг чорукту бедидер талазы-биле партияның айтыышкыны херек кырында ындыг боор турар-дыр.

Бо талазы-биле улуг роль чаа беш чылга база хамааржып турар — ону **ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылы** — деп адааны аңаа эвес болгай. Ол дээрге оон онза чүүлдериниң бирээзи-дир.

Бистер сан дугайын база утпаан болбайнаан бис. Оңгу беш чыл үезиниң совет экономиказы — өзулут-ла деңнии улуг хемчээлдиг экономика боор турар. Чижээ, национал орулгазы 1980 чылга чедир 457,5 миллиард рубль чедирер, азы 96 миллиардка көвүделир деп планнаттынып турар. Үлетпүр продукциязы барык 197 миллиард рубльге өзер болгаш 720 миллиард ажа бээр.

Оон-биле кады өзүлде темпизиниң чамдык чүүлдер талазы-биле тоску беш чылда турганындан элээн куду кылдыр көрүп турар. Ону канчаар тайылбырлаарыл? Бо талазы-биле мурнунда чылдарның бергелериниң салдары кандыг-бир талада бар. Ынчалза-даа ол — бирги чергелиг эвес, түр үениң фактору-дур. Кол чүүл чүдел дизе, бо беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдерин улам-на деңдески болгаш пропорционалдыг болдурарын хандырарынче, ажылдың шынар көргүзүглерин бедидеринге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чүткүлдүг турган бис. Экономиканың бүгү адырларын эргелеп-башкарары, министерство болгаш бүдүрүлге бүрүзүнүң ажыктыг болгаш шынарлыг чорукту шиитпирлинибиле бедидери дээш ажылдаары — амгы үеде эң чугула чүүл-дүр, эштер.

Шынар айтырыын бистер дыка калбак билип турар бис. Ол ажыл-агыйның бүгү-ле талаларын хаара тудуп турар. Бедик шынар — ол дээрге, күш-ажылды болгаш материалдыг курлавырларны камнаары, экспорт аргаларының өзери, а кедизинде баргаш, ниитилелдиң хереглелин эң эки, улам долдур хандырары ол-дур. Чогум-на оон ужурундан планнаашкынның болгаш башкарылганың бүгү механизмнери, материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактаалдың бүгү системазы, инженерлерниң болгаш конструкторларның кужу, ажылчыннарның мергежили продукцияның шынарын бедидеринче угланган турар ужурлуг. Партия организацияларының, профэвилелдериниң болгаш комсомолдуң кичээнгейи кезээде олче угланган турар ужурлуг.

Ажыктыг чорукче угланыышкын оңгу беш чылда чүнү көргүзерил дээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырары үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң барык 90 хуузун, көдээ ажыл-агыйда болгаш тудугда продукцияның бүгү немелде өзүлдезин хандырары ол болур ужурлуг. Ниитизи-биле оон күселинден чурттуң национал орулгазының эрткен беш чылда 80 хуу улгатканынга удур 85-90 хуу улгатыышкыннары алыр.

Үстүнде чугаалаан чүүлдерге хамаарыштыр ажыл шагының чиирин болгаш аңаа турар чорук, ажылдың деңдески эвезин, күш-ажылдың болгаш технологтуг чурумнуң кошкаа, дыка хөй бүдүрүлге черлеринде кадрларның үнер-кирер чоруунуң хөйү дээш ышкаш, ындыг четпестер-биле онза эптеш чок болур. Материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын эң чөп болгаш камналгалыг ажыглаары эргежок чугула. Бо айтырыгларны ТК-ның эрткен чылда декабрь Пленумунга шыңгыы тургускан. Бистиң ниитилелдиң байлакшылы канчаар-даа улгадыр болза, эң шыңгыы камналга болгаш хумагалыг чорук улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң, улустуң чаагай чоруун көдүрериниң эң чугула негелдези боор артар.

Чазыг чокка санаар болгаш рубль бүрүзүн, ажылдаан шак бүрүзүн, тонна продукция бүрүзүн ажыктыг кылдыр ажыглаар, ажыл-агыйжы эвес, будалнааш чорукту туюлунга чедир узуткаар — ол болза, бистиң бедик партийжи хүлээлгевис-тир. Чүге дээрге, бистер боттарывыска эң-не үнелиг чүүлге — Төрээн чурттуң байлак болгаш күчү-шылалдыг болуру дээш, улустуң чаагай чоруу болгаш чечектелиишкини дээш камналга кылып турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң оңгу беш чылда төлевилээн көргүзүглерин эрткен беш чылдаазындан капитал салыышкынының өзүлдезиниң эвээш темпизи-биле чедип алырын айтып турар. Оон ниити түңү база дыка хөй — барык 630 миллиард рубль болур. Ынчалза-даа оон түңү тоску беш чылда 42 хуу улгаткан болза, бо удаада 24-26 хуу немежир. Бистер ындыг болуру ажыктыг деп болап турар бис, чүге дээрге, ажылдап турар дериг-херекселдерни, тургустунган күчүлерни улам долузу-биле ажыглаарынче кол угланыышкын кылыры чугула деп санап турар бис. Ол дээрге, улус ажыл-агыйын интенсификастаарының шугуму ол-дур.

Бистер бүдүрүлге күчүлерин долдур ажыглавайн турарывыстан чыл санында-ла дыка хөй миллиард рубльдиг продукцияны чедир албайн турар бис. Ол дээрге, дорт чиирмиглер дээр чүүл-дүр. Ынчаарга хөй-хөй министерстволар болгаш ведомстволар специализастаашкынны идепкейлиг хөгжүдүпейн, акша-хөреңгиниң адырлар аразынга бүдүрүлгелеринге, инструментилер болгаш дериглер кылыр, сайзыраткан бедидирлерни болгаш кезектерни белеткээр тускай заводтарны тургузарынга тускайлавайн турарындан оон эвээш эвести чиирип турар магат чок. Сентелге баазазын кандыг-даа хемчээлден артыр тоо-бырзаткан. Ындыг байдалдар курлавырларның бүгү хевирлерин хөйү-биле чарыгдаарынга чедирип турар.

Ындыг болгулаар: дыка хөй ажыл-агыйлар удуртукчулары өскелерге бугалдырыптың болур, ынчангаш идегелдиг дээш, боттарын-на боттары бүгү чүүлдер-биле хандырарынче оралдашкаш туруптарлар. Бисте ам-даа дыка хөй черлерде план болгаш керээ чурумнарының хажыттыын турарындан ындыг чаңчылдар тыптып кээп турар. Натуралдыг ажыл-агый байдалынче болгаш ведомстволарга кызыгаарлаттынарынче чүткүлдү четкилейн, аңаа удур сагылга-чурумну дыңзыдып тургаш, демисежир херек. Ынчангаш партия Төп Комитет ындыг хоралыг чаңчылды буза шаап шыдаар, ону четип алыр дээш эргежок чугула чүүлдерни шуптузун кылыр дээринге бузуреэр мен.

Капитал тудуг кандыгыл дээр болза, бир эвес бегүнгү сорулгаларының дугайын чугаалаар болза, 1976 чылдың дооступ объектилеринге күштерни мөөңнээри болгаш оларны чылдың төнчүзүнде эвес, а планнаттынган хуусааларында ылаптыг дужаары чугула. Ажыглалче чаа киирген бүдүрүлгелерни төлевилеттинген көргүзүглеринге чедирер хуусааларынга бо база хамааржыр.

Даартагы хүн улам шыңгыы хемчеглерни негеп турар. Планнаашкынны болгаш капитал салыышкыннарны ажыглаарын канчаар көөрүн өскертир, ажылдап турар бүдүрүлгени болгаш чаа тудуттуу чаңгыс аай тудуш кылдыр планнаарын хандырар херек. Министерстволар болгаш ведомстволар капитал салыышкынны аңаа ниитизи-биле эвес, чаа объектилерге эвес, продукцияның планнаттынган өзүлдезинге тускайлаан турар ужурлуг. Материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларны бирги ээлчегде ажылдап турар бүдүрүлгелерниң техника талазы-биле эде дериирпинче болгаш чаартырынче — бүдүрүлге күчүлерни чаа тудуг чокка азы эң эвээш капитал чарыгдалдар-биле калбартып болур ындыг черлерже киирер херек.

Дүрген, камналгалыг болгаш амгы үениң техниктиг деңнелинге тудары — капитал тудугга бедик ажыктыг чоруктуң ниитилежир түңнели бо-дур. Ынчангаш тудугжуларның хөй миллион армиязы шак ынчаар ажылдаар дээрзинге бүзүрелдиг бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Эштер! Оңгу беш чыл планы — өске бүгү беш чыл пландары ышкаш — бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувусту тургузуп турар бүгү республикаларның, националдарның болгаш националдарның хөгжүлдезиниң программазы болур. Совет ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал депшилгези — ол дээрге Россия Федерациязының, Украинаның болгаш Казахстанның, Белоруссияның болгаш Молдавияның, Ортаакы Азияның, Прибалтиканың, Закавказьениң республикаларының депшилгези-дир. Бүгү чурттуң девискээринде тургустунган чаңгыс аай ажыл-агый организми — бо дээрге улустарның найыралының болгаш кады ажылдажылгазының материалдыг быжыг үндезини-дир. **(Адыш часкаашкыны).**

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелди чугаалажып көөрү каяа-даа, бүгү областарга, крайларга болгаш республикаларга политиктиг идепкейжи чоруктуң байдалынга, ажыл-херекчи байдалга эрткениң СЭКП ТК сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар. Ол болза партияның салган сорулгаларын шиитпирлээринге ажылчы чоннарның хан-дамырындан сонуургалдыын база катап көргүскен. Төлевилелди чугаалажып турда 7,6 миллион кижи чүве чугаалаан, бир миллион ажыг саналдар болгаш күзелдер кирген. ТК-ның Политбюрозунуң тургусканы тускай комиссия ажылчы чоннарның саналдарын беш чыл планын ажылдап кылырда барымдаалаары-биле көөр апаар.

Партияның экономиктиг политиказын коммунистерниң, бүгү совет улустуң бир эп-сеткилдиг деткээни, чаа беш чылдың бирги чылының баштайгы айларындан эгелээшле шалыпчы күш-ажыл — эдчеглиг беш чыл планының чедиишкинниг күүсеттинериниң чугула бадыткалы боор турар. Партияның директиваларын амыдыралга ылаптыг боттандырар, ниитилелдиң, күрүнениң, улустуң эрге-ажыктарын хамыктың бажынга тургузар — коммунист бүрүзү, бистиң ниити херээвис дээш сагыш салып чоруур кижи бүрүзү ынчаар, чүгле шак ынчаар ажылдаар ужурлуг. **(Үр адыш часкаашкыны).**

3. Экономика хөгжүлдезиниң амгы үе-чадада белдир айтырыглары

Эштер! Экономиктиг политиканың мээн чугаалааным кол угланыышкыннарының болгаш онзагай чүүлдериниң иштинден съездиге тускай чугаалажып көрзе чогуур элээн каш тодаргай белдир айтырыгларны тускайлап болур. Оларга тодаргайы-биле доктаап көрейн.

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири бирги чергениң сорулгазы боор артпышаан. Оон ужур-дузазын СЭКП-ниң XXIV съездизинге эң-не чугулалап демдеглээнин билир болгай силер. Бистер, коммунистер, чүгле социализмниң байдалдарында эртем-техниктиг революция кижиниң болгаш ниитилелдиң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар шын угланыышкынны алыр дээрзин барымдаалап турар бис. Бодунун ээлчээнде, эртемниң болгаш техниканың чүгле дүрген хөгжүлдезинге үндезилээш, социал революцияның эчис сорулгазын — коммунистиг ниитилелди тургузарын шиитпирлээн туруп болур.

Съездиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, бис эртем-техниктиг потенциалдың иле өзүлдезин чедип алган бис. Эртемшинчилелдериниң фронтузу улам калбак апарган. Чүс-чүс муң чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның чогаадылга ажылы улам улуу-биле калбарып турар. Эвээш эвес эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннары, бүдүн адырлар техниканың мурнакчы одуруунче үнгүлээн. Чуртта бүдүрүп турар дериглгелерниң хөй хевири, машиналарның чамдык хевирлери, элээн хөй технологтуг чорудулгалар делегейниң эң эки чедиишкиннеринге дүгжүп турар.

Оон-биле кады байдал бүгү черлерде шуптузунда ыракта ындыг эвес болуп турар. Отчёттарда «чаа» кылдыр көстүп турар, а херек кырында техниктиг деңнели-биле эвес, а чүгле үндүрген ай, хүнү чаа болуп турар ындыг хевирниң продукциялары ам-даа бар. Ол ылаңгыя тудуг болгаш орук машиналары, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге дериглгелер белеткеп турар, тудуг материалдары кылып турар, шуткулга машиналары болгаш өске-даа хевирниң кылыгларын белеткеп турар чамдык бүдүрүлгелерниң продукцияларынга хамааржыр. Эртемниң чедиишкиннери чүгле чамдык — эң чайынналчак-даа бол — шенелделерге болгаш делгелгелерде хевирлеринге дүрген боттанырын эвес, харын ховар дээн машиналардан эгелээш, кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалын экижидери-биле холбашкан бүгү чүүлдерге чедир, продукцияның муң-муң чаа хевирлеринге дүрген боттанган турар төлээде ам-даа хөйнү кылыр апаар. Чаа эртем идеяларын практикага шиңгээдири — бо хүннерде оларны ажылдап кылырындан дудак чок чугула сорулга болуп турар.

Үстүнде чугаалаан чүүлдерни фундаменталдыг эртемге сонуургалдың кудулааны кылдыр билип болбас болбайнаан. Эки теория ышкаш ажыктыг чүве чок деп шын чугаалап турар болгай. Эртем-техниктиг депшилгени үндезин шинчилгелер-биле доктаамал хандырбас болза, эртем-техниктиг депшилгениң долу агымы сыыгай бээр дээрзин эки билир бис.

Партияның угланыышкыны болза, улуг эртемниң хөгжүлдезиниң, оон кол штавының — 250 чыл оюн эрткен күзүн калбаа-биле демдеглээн Эртемнер Академиязының дугайындаа моон соңгаар-даа доктаамал сагыш салырында боор турар. Ында бистиң эртемниивистиң эң шылгарангайларын — эртем школаларының болгаш угланыышкыннарының байлак дуржулгалыг үндезилекчилериң база билиглерниң бедиинче чаа оруктарны салып турар эң-не талантылыг аныяк эртемденнерни мөөңнээн. Академияның ажыл-чорудулгазын партия бедии-биле үнелеп турар болгаш теоретиктиг шинчилелдерниң төвү болур, чуртта бүгү эртем ажылдарының дүүштүрүкчү болур оон ролюн улам көдүрер. **(Адыш часкаашкыны).**

Партияның Төп Комитединиң болгаш чазактың даалгазы-биле академияның институттары министерстволар болгаш ведомстволар-биле кады 1976—1990 чылдарда эртем-техниктиг депшилгениң болгаш оон социал-экономиктиг түңнелдериниң комплекстиг программазының төлевилелин белеткээн. Программа-биле ажылды үргүлчүлээри чугула — ол амгы болгаш үр хуусаалыг планнаашкынның тудуш кезээ болур, оларны билбес тургаш экономиканы чедиишкинниг удуртуру болдунмас ындыг чигелээшкинни ол берип турар.

Эртемниң бүдүрүлге-биле интеграциязын шуут хандырбышаан, адырларның шинчилел институттарында, конструктор болгаш төлевилел организацияларында ажылдап турар эртемденнерниң болгаш специалистерниң ажылын улуу-биле үнелеп турар бис.

Эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннери, экономикага, ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга оон чаагай салдары чүгле эртем ажылдакчыларының күжениишкиннери-биле хандыртынып шыдавас. Төөгүлүг ужур-дузалыг бо чорудуунгаже ниитилел бүдүрүлгезиниң бүгү киржикчилерин, ажыл-агый механизминиң бүгү звеноларын киириштирери улам улуг рольдуг апар чыдар.

Эртемде болгаш техникада революция ажыл-агый чорудулгазының стилин болгаш методун шыңгыы өскертирин, хожудангай болгаш дөгейленчек чорукка удур шиитпирлиг демиселди, эртем-биле сумележип билирин болгаш күзелдиин, ону барымдаалаарын негеп турар. Бо чорук чогаадылгадан эгелээш, массалыг бүдүрүлгеге чедир дүрген нептерээринге долу хемчээлдии-биле деткимче болур ындыг байдалды тургузары-биле планнаашкынны болгаш экономиктиг идиг бериишкинни сайзырангайжыдарын, эргижирээн продукцияларны бүдүрүп үндүреринге экономиктиг быжыг моондакты тургузарын негеп турар.

Бо бүгү — ханы партийжи сорулгалар-дыр. Ынчангаш бистиң бүгү ажыл-агый тургузуушкунувуста бөгүн оон чугула болгаш харыысалгалыг сорулга чок боор.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдери — бүгү улустуң сорулгазы

Эштер! Көдээ ажыл-агый талазы-биле улуг ажылды кылып чорудар апаар. Маңаа аразында харылзаалыг ийи эчис сорулганы партия илип үндүрүп турар. Бирээзи: аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агый чиг-эди-биле чуртту идегелдиг хандырарын чедип алыр, кезээде четчир курлавырларлыг болур. Ийизи: бистиң программалыг негелдевис боор турар хоорай биле көдээниң амыдыралының материалдыг болгаш культура-амыдырал байдалдарын чоокшулаштырарының оруу-биле улам бурунгаарлаары.

Бо ийи эчис сорулгалар экономика болгаш политика талазы-биле принципиалдыг ужур-дузалыг. Олар ийилээн ленинчи аграр политиканың чогаадыкчы хөгжүлдези болбушаан, партияның айтыышкыннарының утка-шынарын тодарадып турар. Ол айтыышкыннар колхозчу тараачыннарның болгаш ажылчын ангының үнелезин эрге-ажыктарынга бүрүн дүүшкек, үениң хыналдазын эрткен, бүгү улустуң чүүлдүгзүнүүшкунун алган. Ол дээрге — оларның шынныы-дыр. Ол дээрге — партия моон соңгаар-даа оларны удуртулга болдурар дээни ол-дур. **(Үр адыш часкаашкыны).**

Бис — реалистер бис. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шынар талазы-биле чаартыры үениң, күш-ажылды, конечут улуг салыышкыннарны негээр дээрзин эки билир бис. Чамдык чылдагааннардан, колдуунда төөгүнүң боттуг хевирлиг чылдагааннарындан, чүгле сөөлгү үеде бо адырга хөй хөреңгилерни тускайлап эгелээн бис. Совет эрге-чагырганың бүгү чылдарында көдээ ажыл-агыйның ап келгени үш чүс чээрби миллиард рубль капитал салыышкыннарының 213 миллиарды сөөлгү ийи беш чылга онаажып турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннар үш кол угланыышкынга мөөңнеттинген турган:

механизастаашкынга. Сөөлгү он чыл иштинде колхозтар болгаш совхозтар үш миллион ажыг тракторларны болгаш 900 муң тараа комбайннарын, бир миллион сес чүс муң чүък болгаш тускайжыттынган автомобильдерни, хөй миллиард рубльге көдээ ажыл-агыйның өске-даа техникаларын алган; көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың энергия чепсеглениишкини ийи катап өскен.

мелиорацияга. 6,4 миллион гектар суггаттыг болгаш 3 миллион гектар кургаткан черлер ажыглалда кирген. Черни экижидер талазы-биле өске-даа улуг ажылдар кылдынган.

химизацияга. 1966 чылдан 1975 чылга чедир чемишчидилгениң ажыглаары 2,8 катап, үнүшту химиктиг арга-биле камгалаар чүүлдерни ажыглаары ийи катаптан ажыг өскен.

Бо бүгү болза көдээ ажыл-агыйны экономиканың бедик хөгжүлделиг сектору кылдыр хуулдурарынга фундаментини — быжыг болгаш үндезин фундаментини тургузар арганы берген. Оон бис иле түңнелдерни ам бээп ап турар бис. Ийи беш чылдар дургузунда тарааның дүжүдү 1,4 катап өскен. Ниитиниң ажыл-агыйынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 58 хуу бедээн. Көдээ ажыл-агый продукциязын бир кижиге онаажтыр бүдүрери ниитизи-биле барык дөрттүң биринге өскен, бо дээрге чурттуң чону 23 миллион кижиге көвүдээп турда чедип алдынган.

Эштер! Чедип алган чүүлдеривисти болур-чогууру-биле үнелевишаан, оон-биле кады бистер көдээ ажыл-агыйны амгы байдалдарда техника болгаш чемишчидилгелер-биле чогуур негелдезинге чедир хандырар, оон энергия-биле чепсеглениишкиниң бедидер талазы-биле ам-даа хөй чүүлдерни кылыр деп чүвени эки билип турар бис. Ынчангаш партияның ажылдап кылган угланыышкынын моон соңгаар улам чүткүлдүг-биле амыдыралга боттандырары бистиң сорулгавыс болур. Бистер ынчаар ажылдап-даа турар бис. Чаа беш чылда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге 172 млрд. рубльди чарыгдаары көрдүнүп турар, ол дээрге эрткен беш чылда турганындан 41 млрд. рубль хөй боор турар. Төп Комитеттиң ол угланыышкынын бүгү партия, съездиниң делегаттары деткиир дээрзинге бүзүрээр мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Колхозтар болгаш совхозтар тоску беш чылда 307 млн. тонна чемишчидилгелерни алган болза, оңгу беш чылда 467 млн. тоннаны алырлар. Техниканы бээр бүдүн чартык катап көвүдээр, ол техника сайзырангай бедик бүдүрүкчүлүг болгаш янзы-бүрү хевирлерлиг амгы үениң техниказы-дыр. Ол чорук тараа ажыл-агыйын комплекстиг механизастаарын колдуунда доозар чер ажылының өске адырларын, а ол ышкаш мал ажылын механизастаарының деңнелин көскүзү-биле бедидер арганы бээр.

Мелиорация ажылының хемчээли калбарар. Чуртта амгы үеде бар 25 млн. гектар суггаттыг болгаш кургаткан черлерге беш чылдың дургузунда ам-даа 9 млн. гектар ындыг черлер немээри көрдүнүп турар. Кара эвес хөрзүннүг зонага мелиорация талазы-биле улуг ажылдар калбарар. Чурттуң Европа кезээниң мурнуу болгаш мурнуу-чөөн районнарынга, Ортаа Азияга, Казахстанга чаа улуг суггарылга системаларны тургустунар. Ол канчаар-даа аажок улуг ажыл-үүле-дир. Суггат чок черлерге бодаарга суггаттыг черлерниң мурнакчы ажыл-агыйлары 3—4 катап хөй дүжүттү өстүрүп турар. Оларның дуржулгазын ажыглап, кадрларны белеткеп алгаш, чер бүрүзүнге ындыг көргүзүглерни чедип алыр херек.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин, эрткен беш чылга деңнээрге, 14—17 хуу өстүрер деп турарын билир болгай силер. Эң-не чугула сорулга тараа бүдүрерин өстүрери болур. Ол болза көдээ коммунистерниң, бүгү колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының ажылының шалыпчы участогу болур. Тарааның чылда ортумак чыылдазын бети дээрге-ле 35—40 млн. тонна чедирери чугула. Бистер ону чедип ап болур бис. Эрткен беш чылдың чамдык чылдарында ол хире хемчээлдиг дүжүттү ап турган бис. Бир эвес бүгү курлавырларны ажыглаар болза, оон-даа хөй дүжүттү ап болур.

Тараа бүдүрерин көвүдедирин чугула сорулга кылдыр көрбушаан, көдээ ажыл-агыйның өске культураларынче кичээнгейни кошкадып болбас ужурлуг бис. Чигир свёклазы, хөвең, ногаалар болгаш кат-чимис бүдүрерин ам-даа көвүдедир херек. Маңаа «үүрмек» чүүлдер турбас ужурлуг — согуна картофель-биле, үнүш үзү томат согу-биле солуттунмас — совет кижиниң чемненир столунга бүгү чүве бар болур ужурлуг. Ынчангаш ону хандырары — көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының дорт хүлээлгези.

Мал ажылының талазы-биле хөй чүүлдер кылдынар апаар. Интенсивтиг аргаларны шиңгээдирин дүргедедир, малдың болгаш куштуң баш санын өстүрүп, продуктулуг чоруун бедидер херек. Мал ажылын көдүрериниң үндезини малдың быжыг чем-суурү болуп артар дээрзин база катап демдеглексеп тур мен. Ынчангаш мал чеми культураларының дүжүткүр чоруун бедидер, оларны болгаш сиген кезер шөлдерни экижидер талазы-биле улуг хемчеглерни ап чорудары чугула. Мал чемин белеткээриниң, ажылдап кылырының болгаш ажыглаарының амгы үелиг депшилгелиг технологиязынче шилчиигени дүргедедиң, комбикорм үлетпүрүн шалыпкын хөгжүдери чугула.

Эштер! Көдээ ажыл-агыйны шиитпирлиг көдүрер дээш партияның боттандырып эгелээн угланыышкыны-биле, ажылдың кол угланыышкыннарының дараалашкан салгалдыг болуру-биле чергелештир беш чыл бүрүзү бодунуң онзагай чүүлдерлиг болур. Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы улам быжыгып орар амгы үеде оон ажыктыг чоруун бедидери, бүгү шынар көргүзүглерни экижидери бирги чергениң сорулгазы кылдыр тургустунуп турар.

(Уланчызы 7-ги, 8-ки арыннарда).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 2-ги, 3-кү, 4-кү, 5-ки, 6-гы арыннарда).

Ол чорук чүгле-даа мурнунда кадрларның харысаалгазын улгаттырарын, оларның идепкейлиг бедилдерин болгаш күрүнениң үндүрүп турары материалдыг курлавырларының база акша-хөреңгиниң эң ажыктыг ажыглаттынарынче, колхозтарның болгаш совхозтарның шиитпирлерин курлавырларының эки ажыглаттынарынче сагыш салыышкынын күштелдирерин негеп турар. А ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар.

Ол дугайын бистиң муң-муң мурнакчыларывыстың ажылдары тодаргай чугаалап турар. Оларның дыка хөйү бо залда олуруп турар. Кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чуртта мастерлери Терентий Семенович Мальцев, Александр Васильевич Гиталов, Турсуной Ахунова, Михаил Иванович Клепиков, Лейда Пейпс, Николай Васильевич Бочкарев болгаш оон-даа өскелер съездиниң делегаттарының аразында олуржуп турар. Ындыг кижилерниң улам-на көвүдеп орары эки-дир. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында безин эки болгаш шын организастаттынган күш-ажыл шылтагаан түңнелдерни берип болур дээрзин олар ботгарының ажыл-херээ-биле бадыткап турарлар. (Адыш часкаашкыны).

Ындыг болзажок черни кам-хайыра чок көөр, техниканы болгаш чемишчидилгелерни багай ажыглаар чоруктарга ам-даа таваржып турарывысты чажырбас ужурлуг бис, ону чажырар эргевис-даа чок. Кодаа ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының харысаалгазын бедидер дээш ол дугайын бо съездиниң индириндиен чугаалаар ужурлуг бис.

Кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хемчээлин дүрген өстүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көскүзү-биле бедидериниң болгаш бот-үнезин чиигедериниң улуг аргалары ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынның болгаш аграр-үлетпүр интеграциязының базазынга кодаа ажыл-агыйн бүдүрүлгезин специализастаарында болгаш концентрастаарында дээрзин Молдавияның, Россия Федерациязының чамдык областарының, Украинаның болгаш Белоруссияның база чамдык республикаларының дуржулгазы бадыткап турар. Ындыг чүве болганда, ол угланыышкынның идепкейлиг боттандырары чугула-дыр. Бистиң организакчы ажылывыс, планнаашкын болгаш бүдүрүлгени кодуреринин бүгү-ле экономиктиг быралары ол деңнелгелиг чорудулганы бурунгаарладырынга бүгү талалыг дузалаар ужурлуг.

Хөй санныг тодаргай айтырыгларны боттандырбышаан, кичээнгейивисти болгаш акша-хөреңгилеривисти эң-не дүрген, эң-не хөй ажыктыг чүүлдерни бээр айтырыгларже моонзарын кодаа ажыл-агыйның ажыктыг чорууң бедидери негеп турар. Аңаа хамаарыштыр бодап шиитпирлээр чүүлдер-ле хөй. Бо чугаага холбаштыр амыдыралдың бодунуң, чурттуң болгаш даштыкывының практиказының идип үндүрүп келгени шиитпирлээри чугула чамдык айтырыгларга доктаксадым.

Оларның бирээзи — селекцияны болгаш үрезин ажыл-агыйның хөгжүдери болур. Специалистерниң санап турарыбиле алырга, амгы үениң негелдезинге дүүштүр эки организастаан үрезин ажыл-агыйы дүжүттү ээзи дизе-ле 20 хуу бедидер боор-дур. Ол дээрге он-он миллион тонна тараа болгаш кодаа ажыл-агыйның өске-даа продукциязы-дыр. Сүткүр болгаш эъткир угланыышкынныг малдың база куштуң чаа уксааларын тургузарынга бо чорук база-ла хамааржыр. Эки уксаалыг мал дээрге чүгле мал ажылының продукциязын көвүдедири эвес, хөй хемчээлдиг мал чемин камнап алыры, кодаа ажыл-агыйга үнүп турар күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгдалдарның көскүзү-биле кызырлыры-дыр.

Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериниң темпизин дүрген шапкынчыдып турарывыс-биле чергелештир оларны чоп ажыглаары кончуг чугула. Ону чедип алырда чемишчидилгелерни сөөртүп, кадагалап турар үеде оларның чидирипчи болдурбазын хандырар хемчеглерниң системазы-биле чергелештир оларның шынарын экижидери онза чугула боор турар. Оон-биле кады агрохимия албаның ажыл-агый бүрүзүнүң онзагай байдалдарын өөренип көрбүшаан, эң хөй дүжүттү алыр кылдыр шак ынчаар тодаргай болгаш шын тургузары негеттинип турар.

Кодаала машиналар болгаш нарын дериг-херекселдер көвүдеп турар. Ол чорук кодаа ажыл-агыйга инженер-техниктиг албанны экижидерин чугула соруглга болдура берген.

Кодаа ажыл-агыйны бедик мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар талазы-биле сөөлгү чылдарда элээн чүүлдер кылдырган. Ындыг болзажок ортумак болгаш адакы звеноларда айтырыг чидиг болуп артпышаан. Салбырлар, бригадалар, фермалар удуртукчуларының белеткелиниң деңнелин бедидер херек. Чамдык республикаларда, областарда механизаторлар болгаш өске-даа массалыг мергежилдиг кижилерни чедишпейн турар, ындыг чорук күрүнеге каража челирип турар. Ажылдың бо чугула участогу кончуг улуг кичээнгейни салырын негеп турар.

Кодаа ажыл-агыйның амгы үеде чедип алган деңнели болгаш чоокку чылдарда чедип алдынар деңнелдер кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарын база эргелеп-башкарарын экижидерин негеп турар. Бо нарын херек, ону шиитпирлеп турарының белен рецептилери чок. Ынчалзажок ону шиитпирлээри кончуг чугула, чүге дээрге бүдүрүлгени болгаш эргелеп-башкарылганы шын организастааныындан бистиң нүжеенишкиннеривистиң чедишкинниг болуру улуу-биле хамааржыр.

Бо чорук кодаа ажыл-агыйның бүгү адырларынга хамааржыр. Бо чорук кодаа ажыл-агыйның хөгжүлдезин кодаага техника, чемишчидилгелер, комбикорм берип база ында тудуг кылып турар болгаш кодаа ажыл-агый продукциязын белеткеп, хүлээп ап, кадагалап, ажылдап кылып турар адырлар-биле холбаарындан хамааржыр. Мандаа ведомстволар аайы-биле бир демниг эвес, планнаашкынга чедир көрбес чүүлдерге болганчок-ла таваржып турар бис, ол чорук улуг чидириглерге чедирип турар.

Үлетпүрнүң кодаа ажыл-агый-биле дорт харылзаалыг адырлары-биле кодаа ажыл-агыйның аразында бүдүрүлге-экономиктиг кады ажылдажылганы экижидер, үнлезини-биле экижидер, бүгү аграр-үлетпүрлүг комплексти хөгжүдерин чаңгыс аай күрүне негелдезин тургузар ёзуу-биле хандырар үе келген хире.

Эштер! Коммунизмниң тургузукчулары бистер кодаа ажыл-агыйның хөгжүлдезинде база бир кол чүүл — бисти долгандыр турар бойдус камгалалы-биле сырый харылзаалыг кылдыр көөр ужурлуг бис. Бо айтырыг чүгле үлетпүрнүң мурнунда туруп турар айтырыг эвес-тир. Чер болгаш мал ажылының ажылдакчызының күш-ажылы дээрге кижиниң негелделерин хандырары-биле бисти долгандыр турар бүгү-ле чүүлдерни, бүгү бойдусту ажыглаары-биле холбашкан-на болгай.

Ынчаарга бойдусту янзы-бүрү хевирлиг ажыглап болур. Бойдусту моон соңгаар аңаа кандыг-даа амыдырал чок, кижиге дайзын апарган ээн-хоозургай олут чер кылдыр-даа, маңаа хамаарыштыр кижи төрээлгетенниң төөгүзү хөй чижектерни билир, ажыглап болур-ла. Ынчаарга, эштер, бойдусту чаагайжыдып, ол бүгү-ле амыдыралчы күштерин улам дозу ажылдар кылдыр-даа ажыглап болур, ынчаар ажыглаар-даа ужурлуг бис. «Чечектелип турар черим» деп бүгүдеге билдингир чаагай сөстер бар. Кижилерниң билии, дуржулгазы, оларның бойдуска ынаа, аңаа бердингени шынап-ла кайгамчык чүүлдерни кылып турар черни улус ынча деп адаар. Бистиң социалистиг орувус ындыг болур ужурлуг. Ынчангаш бистер кодаа ажыл-агыйны бойдус камгалалының доктаамал ажылдап турар канчаар-даа аажок улуг механизми кылдыр көөр, бойдустуң дириг байлактарын өстүрүп көвүдедир ужурлуг бис. Ол дээш бойдус биске эгээртинмес хайырлазын бээр. (Адыш часкаашкыны).

Партия кодаа ажыл-агыйның моон соңгаарғы хөгжүлдезин нийити күрүне, бүгү улусчу ужур-дузалыг сорулга кылдыр көрүп турар. Ону шиитпирлээринге экономиканың бүгү адырлары төлептиг салыышкынын киирер ужурлуг.

Партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырар дээш демиселдиң бирги одуруунда тараачыларның болгаш ферма ларның ажылдакчылары туржуп келген болгаш туржуп турар. Оларның ажылы чиик эвес, олар шынап-ла даң хаазындан эрте орай кежээге чедир ажылдап турарлар. Ынчангаш кодаанын ажыл-иштичилеринге бистер шуптувус — партия болгаш чон улуу-биле четтирдивис деп үндезинниг чугаалап турар бис. Канчаар-даа аажок улуг келир үелерги сорулгаларны шиитпирлээринге улуг чедиишкиннерлиг болуруп съездиниң омунзазындан оларга күзээрин чоннээрен көрүнер! (Адыш часкаашкыны).

Чоннуң хереглел бараанннарын бүдүрерин көвүдедир, садыгны болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер

Эштер! Ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидери чоннуң янзы-бүрү бараанннарга болгаш ачы-дуза чедирилгезинге негелдезин улам долу хандырары-биле тудуш харылзаалыг. Чүге дээрге акша оруланың болуунун өзүлдези амыдыралдың деңнелиниң боттут бедиишкини эвес-ле болгай. Оон аңгыда чамдык бараанннарның чедишпези база ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээлиниң кызыгаа күш-ажылдың материалдыг идиг бериишкин аргаларын кудулады бээр. Ынчангаш партия кодаа ажыл-агыйның дүрген көдүрлүүшкүнү-биле чергелештир үлетпүрнүң «Б» деп адап турар адырларын хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турары таварылга эвес.

Бир эвес ол адырларның хөгжүлдезин чаңчыл апарган эрткен үеде хүлээп алдынган хемчеглер-биле үнелеп көөр болза, дыка улуг чедиишкиннер дугайын бүрүн эрге-бүгаар чугаалап болур бис. Беш чыл дургузунда чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң муң хире чаа бүдүрүлгелерин тудуп тургускан. Аъш-чем болгаш ылаңгыя үлетпүр бараанннарын чонга садыглаары дыка көвүдээн. Культура-амыдыралдың чүүлдери-биле болгаш үр үеде ажыглаар бараанннар-биле хандыртынмыга дыка бедээн.

Ындыг болза-даа «Б» бөлүктүң адырларында байдал бисти хандырып шыдавайн турар деп, Төп Комитет санап турар. Ынчаарга мында херектиң ужуру болза, чүгле дужут чок болганының уламындан кодаа ажыл-агый чиг-эди чедишпээниниң ужуру-биле чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге элээн хөй бүдүрүүшкүннерниң талазы-биле планнаттынган көргүзүглер чедип алдынмайн барганында эвес болуп турар. Бис айтырыгны калбаа-биле болгаш шиитпирлиг-биле тургузар хүлээлгелиг бис. Кижиниң хүн бүрүдеги хереглелдерин хандырары-биле холбашкан бүгү-ле чүүлдерге хамаарылганы шиитпирлиг-биле өскертириниң, бүдүрүп турар бараанннарының база чедирип турар ачы-дузаның санынга-даа, ол ышкаш оларның шынарынга-даа үнелезин чаартылгаларны хандырарының эргежок чугулазының дугайын XXIV съездиге чугаалааныын сактып тур боор силер. Ол сорулганы оон бүрүн хемчээли-биле шиитпирлээри чедип алдынмаан дээрзин хүлээп көөр апаар-дыр. Аар үлетпүрнүң хөгжүдериниң бедик темпилерин хандырбышаан, оон-биле кады «Б» бөлүктү болгаш ачы-дуза чедирерин база-ла дүргедээшкинниг хөгжүдеринге ам-даа өөренип албаан-дыр бис.

Ол дээш харысаалганы хөй-хөй кижилер хүлээр апаар. Бистиң төп план болгаш ажыл-агый органнарывыс чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш ачы-дуза чедирериниң дугайында четпес сагыш салган дээрзин дорту-биле чугаалаар херек. Ол адырларны удуртуруп идегээн министрлерден, а ол ышкаш чаа күчүлерни чогуур үезинде ажыглаалга киирер талазы-биле боттарының хүлээлгелерин күүсетпээн, ол адырларны бедик шынарлыг дериишкиннер-биле болгаш чиг-эт-биле хандырбаан ындыг кижилерден айтырар эргелиг бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, улустуң хереглел бараанннарын бүдүрерин кандыг-бир ийиги черге, дуглап чүүл кылдыр көөр чорукту туюлуңга чедир ажып эртеринге ам-даа бүгү чүвени ырак чедир кылып шыдавайн-дыр бис. Ол — партияның программныг айтыышкыннарын күүседири-биле шуут холбашкан, канчаар-даа аажок улуг политиктиг болгаш экономиктиг ужур-дузалыг херек дээрзин чамдык кижилер ам-даа билбейн турар-дыр.

Моон бис мындыг түңнелди кылыр ужурлуг бис: «Б» бөлүктүң адырларынга болгаш оларның бүдүрүлгелерин хандырып турар бүдүрүлгелерге, садыгга база ачы-дуза чедирер черлерге капитал салыышкыннарын көвүдетпишаан, экономиканың ол адырының хөгжүлдезин планнап база ону удуртуп турар кижилерден негелдени бедидери эргежок чугула.

Партия бодунуң хүлээп алган угланыышкынындан ойталаар бодавайн турар. «Б» бөлүктүң адырларынга амгы планныг онаалдаларны эң кудуку хемчээл кылдыр көрүп турар бис. Чыл планнары-биле ажылдың үезинде ол адырларның дүргедээшкинниг өзүлдезин хандырары эргежок чугула. Улустуң хереглел бараанннарын бүдүреринде курлавырлар улуг; аңаа республикаларның, крайларның болгаш областарның, бүдүрүлгелерниң база министерстволарның эгелекчи чорууң эң-не делгеми-биле калбартып болур.

Продукцияның шынарын болгаш ассортиментизин экижидеринде канчаар-даа аажок улуг курлавырлар бар болуп турар. Чижээ, эрткен чылын бүдүрүп үндүрген хөм идиктер 700 миллион эжеш хире болган — бир кижиге барык-ла үш эжеш идик онаажып турар. Ынчаарга бир эвес идикке хереглел хандыртынмайн турар болза, мында херектиң ужуру идиктиң санында эвес, а бедик шынарлыг, модалыг идиктерниң чедишпейн турарында-дыр. Пөстерниң, даараныгга болгаш галантерея кылыгларының, амыдырал техниказының, ыяш кылыглыг эт-херексел болгаш өске-даа продукцияның дыка хөй хевирлериниң байдалы база-ла ындыг болуп турар. Ажылдың шынарының, садыгга, нийтиниң чемненилгезинге, амыдырал хандырылгазынга хереглекчиге болгаш оон негелде-хереглелдеринге кичээнгей салырының айтырыы ам-даа чидиг-биле тургустунуп турар.

Ол адырларда ажыл-херектиң байдалы, бүдүрүлгени планнаарының болгаш организастаарының шынары, кадрларны белеткээриниң арга-методтары болгаш оларның күш-ажылының байдалдары партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының доктаамал кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. А ол кавыга амгы үениң эртемниң болгаш конструктор бодалының чедиишкиннерин шиңгээтпейн турган, чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң, садыгның болгаш амыдырал хандырылгазының техниктиг баазазын быжыглавайн турган. «Б» бөлүктүң турум көдүрлүүшкүнүнге база бараанннарның болгаш ачы-дузаның шынарын экижидеринге ынанып болур бе ынчаш? Харыы дээрзи тодаргай. Аар үлетпүрнүң бүдүрүлгелеринге улустуң хереглел бараанннарын бүдүрүп үндүрери мурнуку хевээр чугула ужур-дузалыг болур. Ынчаарга ындыг бараанннарны бүдүрер талазы-биле боттарынга доктааткан планнарны янзы-бүрү сылдаглар-биле күүсетпес ындыг удуртукчулардан партия онгуулазы-биле айтырар апаар.

Үлетпүрнүң улустуң хереглел бараанннарын бүдүрүп турар адырларында, садыгда, нийтиниң чемненилгезинде, ачы-дуза чедирер черлерде бүдүн чартык миллион ажыг коммунистер болгаш үш миллион комсомолчулар ажылдап турар, а ында шупту 40 миллион хире кижи ажылдап турар. Оларның кичээнгейинге мынчаар чугаалаар бодай-дыр мен: совет кижилерниң чаагай амыдыралы-даа, сагыш-сеткили-даа силерден, силерниң күш-ажылыңардан хөйү-биле хамааржыр апаар, эштер. Ол дугайын сактып алыңар. Эң эки болгаш эгелекчи тура-соруктуг ажылдаңар, мурнакчыларга деңнежиңер. Партия силерни олче кыйгырып, силерден ону манап турар. (Үр адыш часкаашкыны).

Даштыкы экономиктиг харылзааларның хөгжүлдези

Ажыл-агыйның кол айтырыгларының аразынга даштыкы экономиктиг харылзааларны хөгжүдери улам-на улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ол — бистиң улус ажыл-агыйывыстың дүрген өзүлдезиниң болгаш делегейде болуп турар улуг чаартылгаларның, тайбыңның болгаш чавырлыышкынның политиказының чедиишкиннериниң дорт түңнели-дир.

Политиктиг-даа, экономиктиг-даа сорулгаларны шиитпирлээринге идигни берип турар ажыктыг чөнсек болза даштыкы экономиктиг харылзааларны көрүп турар бис. Социализм чурттарының пайыралдажылгазының күчүзү болгаш сырый каттыжылышкыны экономика интеграциязының оруу-биле быжыгып турар. Хөгжүп эгелеп турар чурттар-биле кады ажылдажылга оларның экономиказын болгаш нийтилел амыдыралын демпшилгелиг эгелерге чаарты тургузарын чиигедип турар. Адактың сөөлүнде, капиталистиг күрүнелер-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар тайбың кожа-хелбээ доругнаашкынның политиказының материалдыг баазазын быжыглап база калбартып турар.

Бистиң үевистиң онзагай чүүлдериниң бирээзи — чурттуң байлактарындан болгаш оон чедип алган экономиктиг деңнелиндиен хамаарылга чокка, чурт бүрүзүн хөгжүдеринге делегейниң күш-ажыл хуваалдазын ажыглаарының өзүп турары болур. Бистер база-ла өске күрүнелер ышкаш ажыл-агый сорулгаларын чедиишкиниң шиитпирлээринге база үени оннап алырынга, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге болгаш эртемниң база техниканың депшилгезин дүргедедиринге немелде болдунар аргаларны мобилизастаар сорулгалар-биле даштыкы экономиктиг харылзааларның берип турар артык күштүг чоруктарын ажыглаарынче чүткүп турар бис.

Даштыкы экономиктиг ажыл-чорудулганың өске, оон-даа делгем талалары база бар болуп турар. Чиг-эттиң азы энергетиканың айтырыы, эң-не айыылдыг болгаш пестеревен аарыгларны узуткаары, долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаары, космосту шиңгээдип алыры база делегей океанының курлавырларын ажыглаары дээн ышкаш, ындыг бүгүнү хаара тудуп турар айтырыглар бөгүн безин кончуг чугула болгаш өйү келген болуп турар. Келир үеде олар улус бүрүзүнүң амыдыралынга, делегей харылзааларының бүгү системазынга улам-на илергей салдарны чедирер апаар. Бистиң чуртувус, социализмниң өске-даа чурттары ышкаш, бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга хамааржып турар ол айтырыгларны шиитпирлээриниң хажызынга туруп каап шыдавас.

Даштыкы экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринче болгаш калбартырынче партияның угланыышкынын тодаргайлап турар кол политиктиг болгаш экономиктиг чүүлдер ындыг-дыр, эштер.

Төөку беш чылда бо талазы-биле төлевилеттинмээнинден дыка хөй чүүл чедип алдынган, даштыкы садыгның хемчээли 1970 чылда 22 миллиард рубль тургавындан 1975 чылда 51 миллиард рубль четкен. Үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларының барык ийи муң объектилеринге — ылаңгыя химияга, автомобиль тудуунга, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге комплектилиг дериишкиннерни алган. Киир сөөртүкен чүүлдерниң бештиң ийи кезээ улустуң хереглел бараанннары болгаш оларны бүдүрер чиг-эт болуп турар.

Бистиң экспортувус база дүрген хөгжүп турган, ынчаарга чүгле чиг-эт бараанннарын эвес, харын машиналарның болгаш дериишкиннерниң дыка хөй хевирлерин, атомнуг реакторларны, электрогенераторларны, самолёттарны, станоктарны киирилгир экспорттап үндүрүп турган. Совет Эвилели даштыкыга чүс-чүс үлетпүр объектилерин тударынга киришкен.

Ооңу беш чылда даштыкы садыг саарылгазын дыка көвүдедирин төлевилеп турар. Бистиң даштыкы экономиктиг харылзааларывыстың эң кол угланыышкыны эң — социализм чурттары-биле экономиктиг харылзааларның дугайын дем чугаалаан болгай мен. Ам капиталистиг делегей-биле экономиктиг харылзааларны хөгжүдериниң чамдык нийти айтырыгларынга доктаап көрейн.

Оларның бирээзи — даштыкы садыгның ажыктыын бедидери, структуразын болгаш балансызын экижидери. Санаашкыннарның көргүзүп турары-биле алырга, чиг-эттиң янзы-бүрү хевирлери моон соңгаар-даа бистиң экспортувустуң дыка улуг чүүлү болуп артып турар. Ындыг болганда, эң-не ажыктыг чиг-эт бараанннарның улуг-хуузун бедидери, садыр чиг-эттиң дыка хандыр ажылдап кылырын хандырары чугула. Оон-биле чергелештир экспортка болбаазырадыр үлетпүрнүң продукциязының улуг-хуузун шынгыы бедидери эргежок чугула. Ону чедип алыр төлээде, даштыкы рынокторга хереглелдиг болур турар бараанннар бүдүрерин калбартыр, оларның деңнелиин шынарын бедидер херек. Импорт политиказын ап көөр болза, ол экономиканың мурнунда салдынган кол сорулгаларны шиитпирлээринче, оон ажыктыын бедидеринче оон-даа улуг хемчээл-биле угланган турар ужурлуг.

Өске улуг айтырыг — ол дээрге аңаа садыглажылганың хемчээлдериндиен дашкаарлап, бистиң болдунар аргаларывыстың дыка калбартып, эң улуг ажыкты берип турар даштыкы экономиктиг харылзааларның чаа хевирлерин хөгжүдери. Ол болза, ылаңгыя бүрүнү-биле бистиң күрүневиске хамааржып турар чаа бүдүрүлгелерни даштыкы фирмалар-биле демнежип турган тургузарының компенсация дугуржулгаларын чугаалап турарым ол. Биске чээлилерни, дериишкиннерни, лицензияларны бээр, а бис ол бүдүрүлгелерге азы өске бүдүрүлгелерге бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның чамдызы-биле төлеп бээр бис. Амдызында ындыг дугуржулгалар колдуунда-ла чиг-эт болгаш чартык фабрикаттар бүдүрүп турар адырларга хамааржып турар. Ынчалза-даа ам ындыг дугуржулгаларны чарарын калбартыр, олче болбаазырадып турар үлетпүрнү база хаара тудар, бүдүрүлге кады ажылдажылгазының чаа аргаларын дилеп тывар өй келген-дир.

Компенсациялыг дугуржулгаларны калбаа-биле хөгжүдер чорук оларны боттандырарында киржип турар бүгү черлерниң: чүгле даштыкы садыг организацияларының эвес, харын үлетпүр министерстволарының болгаш бүдүрүлгелерниң, ылаңгыя тудугжуларның харысаалгазын бедидерин негеп турар. Чогуур хуусаазында тудуп доосканы, төлевилел күчүзүн шиңгээдип алыр, бедик шынарлыг продукцияны бээр — оон башка бүдүрүлге кады ажылдажылгазының кандыг-даа ажыктыының дугайында чугаа турбас.

Бис бодувустуң даштыкы экономиктиг политикавысты акы-дунма чурттар-биле дүүштүрүп турар бис. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызынга дүүштүр ходелбишаан, ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның чазактарының омунзазындан Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели албан хуузунуң харылзааларын тургузарын Европаның Экономиктиг Нийтилежилгезинге саналдаан. Ийи организацияларның болгаш оларда кирип турар чурттарның деӊ эргелиг кады ажылдажылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын баш удур көрүп турар, бот-бодунуң аразында харылзааларның үндезиннериниң дугайында дугуржулганың төлевилелин ЕЭН-ниң министрлер чөвүлелинге дамчыдып берген. Бис аңаа белен бис.

Политика болгаш экономика, дипломатия болгаш коммерция, үлетпүр бүдүрүлгези болгаш садыг даштыкы экономиктиг харылзааларда чаңгыс тудушкак чүүл кылдыр каттыжып турар. Ындыг болгап төлээде оларны көөрү, башкарары комплекстиг, бүгү ведомстволарның күженишкиннерин бистиң политиктиг болгаш ажыл-агый сонуургалдарывысты чаңгыс аай бедидерге холбаштырып турар болур ужурлуг. Бо айтырыгны партияның Төп Комитеди чогум-на ынчаар тургузуп турар. (Адыш часкаашкыны).

Экономиканы башкарарын, ажыл-агый механизмин — чаа негелделерниң деңнелинче

Эштер! Кажан шын политика, шын угланыышкын ажылдап кылдынганда ажыл-херектиң чедиишкинниг болуру чүнүң-даа мурнунда организастаарындан хамааржырын В. И. Ленин айтып чораан. Ындыг политика, ындыг угланыышкын бисте бар. Ындыг болганда, сөстүң өзүлүт делгем утказы-биле алырга, шиитпирлиг звено болза организастаары, ажы экономиканы башкарарын улам ылай сайзыраңгайжыдары болу бээр.

Сөөлгү чылдарда ол айтырыгны партияның ТК-зынга болгаш чазакка чаңгыс эвес удаа чугаалашкан. Элээн каш доктаалдарны хүлээп алган, боттуг практиктиг түңнелдер херек кырында чедип алдынган. Ылаңгыя үлетпүрнүң элээн хөй адырларын башкарарының чиигиве схемаларын ажылдап кылган болгаш бадылаан, бүдүрүлгениң болгаш үлетпүрнүң улам хөй каттыжыышкыннары тургустунуп турар. Ам, кажан биче эвес дуржулга мооңнеттингенде, кажан бурунгаар шиичээр ужурлуг угланыышкыннар эки тодарап келгенде, ажыл-агыйның механизмин эде тургузарын дүргедедип шыдаар болгаш дүргедедир-даа ужурлуг бис. Нийти сорулга ындыг болуп турар. Ону чедип алырда ажыл-агыйның удуртуруунуң кол-кол талаларын хаара тудуп турар хемчеглерниң чаңгыс аай системазын ажылдап кылыр болгаш амыдыралга боттандырар апаар.

Бирги ээлчегде планнаашкынны шыңгыы сайзыраңгайжыдарын хандырары эргежок чугула. Бистиң чуртувус экономиканы планныг удуртуруунуң оруунче баштай кирген. Ол нарын уран аргага он-он өске күрүнелер бистен өөренген болгаш өөренип-даа турар. Ынчалза-даа план ажылының деңнелин бедидер, ону бистиң ажыл-агыйывыстың чаа хемчээлдери болгаш хевири-биле, үениң чаа негелделери-биле дүүштүр тургузар сорулга ам бистиң мурнувуста база тургустунуп келген.

Мында сорулгалар тодаргай-дыр. Ол дээрге — күштерни болгаш курлавырларны нийти күрүнениң эң чугула программаларын күүседиринче мооңнаары, адырлар болгаш девискээр аайы-биле хөгжүлдени, перспективтиг болгаш амгы чугула айтырыгларны улам билдилиг-биле холбаштырары, экономиканың балансылыын хандырары болур. Ол сорулгаларны шиитпирлээр дээш планнаашкын болгаш ажыл-агый органнары хөй чүүлдү кылыр апаар. Мында экономика эртемнериниң күженишкиннерин үндүреринге, амгы үениң оон ниитизинде экономиктиг-математиктиг эртем аргаларын нептередиринге, эргелеп-башкарылганың автоматчыттынган системаларын ажыглаарынга калбак аргалар бар.

Эргелеп башкарарының болгаш чүнүң-даа мурнунда планнаашкын ажыл-чорудулгазы улус ажыл-агыйның түңнел көргүзүглеринче угланган турар ужурлуг. Экономиканың өзүлдезиниң болгаш парылдааның хире-чергези-биле, кажан ол сөөлгү түңнелдер хөй санныг аралашкак звенолардан, адырлар иштиниң болгаш адырлар аразының харылзааларының нарын системаларындан улам улуу-биле хамааржып турар үеде, ындыг арга онза чугула болу берген. Ындыг байдалдарда ажыл-херекти боттары херек кырында шиитпирлевейн турар аралашкак түңнелдерни сүргеш. кол чүүлдү — түңнел көргүзүглерин белен чидирип болур. Азы оон дедир болуп, кайы-бир арганың звеноларынче чогуур кичээнгей салбайн, улуг күженишкиннерниң болгаш салыышкыннарның түңнел, каттышкан ажыктыг чорууң баксырадып болур. Ындыг байдалдарга ам-даа удаадарааа таваржып турарывыс харааданчыг-дыр.

Чижээлээрге, чараш болгаш эки хевге хереглелди хандырар дээш күрүне хөвең, дүк, синтетиктиг волокно бүдүрүлгезин көвүдетпишаан, улуг чарыгдалдарны үндүрүп турар. Ынчалза-даа шевергел машиналарының болгаш будук бүдүмелдерниң куду шынарлыының, бөс-тааны болгаш даараныгга үлетпүрүнүң хожудаашкынының уржуундан түңнел көргүзүглерниң үнези хөй таварылгада кудулап турар. Чуртта каң ындырыышкынын чылдан чылче көвүдеп турар. Ындыг-даа болза хереглекчиге алызында барып каң эвес, а оон кылган боттуг кылыглар херек. А оларны ол чүгле прокаттың сорттары хөй, металл чогуур шынарлыг, машина тудуушкунунуң деңнели бедик турда ап болур. Шак ол ышкаш оттуглар чүүлдүн эң-не үнелиг хевирлерин, нефть-химия продуктуларын алыр дээш, үндүр садар курлавырларны көвүдедир дээш ажыглаарының орнунга, оон дыка хөй кезиин мазут кылдыр өрттедир болза, чиг нефть бүдүрерин көвүдедири элээн ажык бээр.

Бүдүрүлгениң эчис сорулгазы — нийтилелдиң кайы-бир херектелдерин хандырары болур дээрзин чүгле утпас эвес, харын оон боттут түңнелдерни үндүрери чугула. А оларның бирээзи болза, — чугаа чиг-эт болгаш материалдар, машиналар болгаш дериглер азы чоннуң хереглел бараанннарының дугайында-даа чорууп турар болза — хереглекчиге бүдүрүлгеге садар чедирер калбак аргаларны бээри болуру чугаажок. Бо талазы-биле ажыл-агый механизминиң дыка хөй звеноларын боттуу-биле экижидери негеттинип турар.

Ажылдың өске бир угланыышкыны — экономиктиг идиг бериишкиннерни болгаш быраларны: бот-орулга-чарылганы, орулганы, өртек-үнени, шаңналдарны улам билдилиг-биле ажыглаары болур. Өске сөс-биле чугаалаарга, министерстволарның, каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазын, чүнүң-даа мурнунда оларның ажылының ажыктыының болгаш шынарының үнелелиниң үндезини болуп турар көргүзүглерниң бүгү системазын сайзыраңгайжыдары негеттинип турар. Ол көргүзүглер ажылдакчының эрге-ажыы-биле бүдүрүлгениң эрге-ажыын, бүдүрүлгениң эрге-ажыын күрүнениң эрге-ажыы-биле бир аай дүүштүрер, күженишкинниг планнар алырынче (ук планнарны күүседиринче), курлавырларны камнаарынче, бот-үнени чиигедиринче болгаш оон-биле кады кылыгларның чаа хевирлерин дүрген шиңгээдиринче, бедик шынарлыг болгаш чогуур ассортиментилиг продукцияны бүдүреринче чүткүлдү салыр ужурлуг.

Кээргелиг хүлээлгелерин үреп баа куду шынарлыг продукция бүдүрүп, курлавырларны багай ажыглап турза-даа, мурнакчыларның одуруунга кирер арганы шүүшпен ажылдакчыларга берип турар бүгү оруктарны дуглаар херек. Ону чедип алырынга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннериниң планныг болгаш кээргелиг чурум-сагылганы үрээни дээш чайгылыш чок санкциялар-биле дүүштүрген дээштиг системазы херек.

Чурттуң мурнунда турар экономиктиг болгаш социал сорулгаларны барымдаалаан, күш-ажыл төлевиринң болгаш нормалаашкынның системазын экижидер апаар. Ажылдың ол харысаалгалыг участогун шуут харылап турар күрүне органнарының ролюн бедидер ужурлуг.

Экономиканы удуртуруп экижидериниң база бир эң чугула звенозу — ол дээрге башкарылганың организастыг структуразын болгаш методтарын сайзыраңгайжыдары болур. Демократтыг централизмниң ийи эгезин хары утда быжыглаар сорулга бистиң мурнувуста туруп турар. Бир талазында, централизмни хөгжүдери, оон-биле ведомстволарның болгаш чер-черниң эрге-ажыын хараар тенденцияларга моондакты тургузары чугула. Ийи талазында — демократтыг эгелерни, чер-черниң инициативазын хөгжүдер. удуртулганың үстүкү органнарын үүрмек ажыл-херектерден чиигедир, шиитпирлер хүлээн алырда шалыпкын болгаш өткүт болурун хандырар херек.

Өске-даа хөй айтырыгларны бодап көөрүн амыдырал негеп турар. Чижээлээрге, Барыын Сибирьже кылдынган чүүлге бедик үнелелди дүрүм ёзугаар берген бис. Ынчалза-даа ажыл-херекти эки организастаан болза мында чедиишкиннер улам улуг болур ийик. Көрүнер даан, кандыг-дыр. Херек кырында шынында чаңгыс аай сорулгаларны күүсетпишаан, Барыын Сибирьде ведомстволарның дөрт хем флоду, дыка хөй тудуг болгаш чоннурылга организациялары ажылдап турар. Олар шупту Москвада он-он министерстволарда болгаш ведомстволар бактаап турар. Шак ындыг тежээчилер хөй ышкажыл. Ынчалза-даа четпестер база-ла арбын. Үүрмектелчек чорук, кошкак концентрация барымдаа чок шүүлделерге болгаш чидириглерге чедирип, улуг сорулгаларны шиитпирлээрин оожумнадып турар.

Ындыг янзылыг фактылар нийти күрүнениң адырлар аразының болгаш девискээр аайы-биле чугула айтырыгларны комплекстиг шиитпирлээриниң аргаларын сайзыраңгайжыдарының дугайында айтырыг тургустунуп келген деп түңнелге чедирип турар. Маңаа ажылдың бүгү үе-чадазын — төлевилээриндиен эгелээш, херек кырынга сайгарарынга чедир хаара тудуп турар чаңгыс аай, толчуттунган программалар негеттинип турар.

Бүгү күженишкиннерни кандыг-бир программага дүүштүр таарыштырып турар, харысаалганы долузу-биле хүлээр тодаргай органнар, тодаргай кижилер таварылга бүрүзүнде турары чугула. Айлашкак адырларның бөлүктерин эргелеп-башкарарының системазын тургузар дугайында (чижээ одалга-энергетикага, транспортка, бүдүрүлге болгаш кодаа ажыл-агый продукциязын ажылдап кылырынга болгаш оон-даа өске) айтырыгны шиитпирлээри база негеттинип турар. Оон-биле чергелештир министерстволарның ролюн болгаш харысаалгазын бедидер, бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургузар болгаш оларның ажыл-чорудулгазын экижидер херек.

Бодуунуң-биле чугаалаарга, организастыг айтырыгларның утказы чүл дизе, кижи бүрүзү эргежок чугула эргезин бодунга албышаан база аңаа дүүштүр долу харысаалгалыг болур, бодунуң ажыл-херээн кылзын дээни ол болгай-ла. Амыдыралдың бо белүүн дүрүмү оон-биле кады эртемниң болгаш эргелеп-башкарылганың үндезиннериниң үндезини болуп турар.

Эргелеп-башкарылганы сайзыраңгайжыдар талазы-биле бүгү ажылдарга үениң факторун долузу-биле өөренип көөр ужурлуг. Планнаашкын талазы-биле ап көөрге, ол дээрге акша болгаш курлавырлар-биле чергелештир планныг учёт, а ол ышкаш янзы-бүрү төлевилелдерни боттандырарынга эргежок чугула хуусаалар, дүрген эгидиишкинни бээр аргаларны шилип алыры. Идиг бериишкинниң талазы-биле алырга, үе-шакты камнааны дээш шаңнал-мактаары болгаш каржы-карыгалыг болганы дээш шыңгыы көөрү. Организастаашкын талазы-биле алырга, артык звеноларны болгаш бюрократтыг чорукtarны чайладыры, шиитпирлерни дүрген хүлээп алырын хандырары-дыр.

Ажыл-агыйның быжкап аргаларын, эргелеп-башкарылганың структуразын даладыр, болза чонка эде тургузарынга Төп Комитет удур болуп турар. Чугаалап чаңчыкканывыс ышкаш, үзе кезериниң мурнунда чеди эвес, а сес, азы харында он катап хемчээп көөрү чугула. Үзүктел чок хөгжүп турар улус ажыл-агыйынга амгы ажыл-агый механизми таарышпас деп чүвени хемчээп алган болзувусса, билип алган болзувусса, ону шиитпирлиг-биле сайзыраңгайжыдар херек. Ол дээрге — Министрлер Чөвүлелиниң, Күрүнениң, төп ажыл-агый органнарының дорт хүлээлгези болур.

Бо айтырыглар талазы-биле саналдарны белеткээри сонгаарлатпайн болбас херек болур. Экономиканы удуртуруп экижидер талазы-биле хемчеглерни чугула курлавыр кылдыр көөр эргелиг-даа, ужурлуг-даа бис, ону ажыглаар чорук онгу беш чылдыңының чедиишкиннииг күүседиринге дузалаар, чоокку келир үеге ажыкты бээр.

• • •

Эштер! Бистиң чуртувуска экономика болгаш эртем-техника талазы-биле мындыг күштүг потенциал кажан-даа турбаан. Биске бедик мергежилдиг кадрларның мындыг улуг хуралгаазы кажан-даа турбаан. Чогаадыкчы ёзу-биле бодаан болгаш партия түңнеп кылган ажыл-агый тургузуушкунунуң мындыг байлак дуржулгазынга кажан-даа даянмайн келген бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 2, 3, 4, 5, 6, 7 арыннарда).

Бо бүгү — Ленинчи партияга удурткан совет улустуң маадырлыг күжениишкиннери-биле тургускан үнелеп четпес капитал-дыр. Ол капиталды шын ажыглаары дээш, чурттуң мурнунга хемчээл талазы-биле костүп көрбээн улуг сорулгаларны салып турар канчаар-даа аажок улуг аргаларны долу ажыглаары дээш бистер харыысалгалыг бис, эштер.

Мурнувуста — улуг болгаш нарын ажылдар бар. Ынчалзадаа бистиң партиявыс, бистиң улузувус ону алдарлыы-биле күүседир болгаш бөмбүрзекте эң баштайгы коммунистиг ниитилел тургузуушкунунуң чыл санаашкынынга чаа кайгамчыктыг арыннарны бижиир дээрзинге чигзениг турбас ужурлуг. (Үр адыш часкаашкыны).

III.

ПАРТИЯ САЙЗЫРАҢГАЙ СОЦИАЛИЗМНИҢ ҮЕЗИНДЕ

Эштер! Эрткен беш чылдарның түңнелдери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы ленинчи курс-биле келген деп чүвени бүзүрелдиг-биле херечилээп. Ажылчын ангының, бүгү ажылчы чоннарның, бүгү улустуң политиктиг баштыңчызы ролюн партия төлептиг-биле күүседип турар. Партияның политиказының эртемниг баш бурунгаар көрүүшкүнүнүң болгаш реализминиң күжү, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринче массаларның энергиязын угландырар аргалыы база катап илерээн.

Бистиң партиявыс марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң революстуг тугун бедик-биле тудуп, бодунуң төөгүлүг сорулгазын алдарлыы-биле боттандырып, коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш чайгылыш чок демисежип турар.

1. Партияның улам ыңайгы хөгжүлдези. Кадр политиказының айтырыглары.

Партия отчёттуг үениң дургузунда өзүп болгаш быжыгып келген. Партия амыдыралының ленинчи норма-чижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин сагыырынга үндезилээш, партия хүрээлениниң идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эви улам быжыккан.

XXIV съездиниң соонда СЭКП-ге 2,6 миллион кижини хүлээп алган. Амгы үеде партияда 15 миллион 694 муң коммунистер бактаап турар. Оларның 41,6 хуузу ажылчыннар, 13,9 хуузу колхозчулар, 20 хире хуузу — техниктиг интеллигенцияның төлээлекчилери, 24 ажыг хуузу — эртемниң, литератураның, уран чүүлдүң ажылдакчылары, чырыдыышкынның, кадык камгалалының, эргелел-башкарылга аппаратының ажылдакчылары болгаш шериг эштер.

Партияның өзүлдезин, оон шынар талазы-биле составын экижидерин чугаалап тургаш, дараазында принципиалдыг байдалдарга доктаары күзенчиг. Сайзыраңгай социализмниң үезинде, кажан Коммунистиг партия бүгү улустуң партиязы апарганда, ол бодунуң аңгызының мөзүзүн чидирбес. СЭКП бүдүжүнүң талазы-биле ажылчын аңгының партиязы боор келген болгаш хевээр арткан. Амгы үеде ажылчыннар партия хүрээлениңге кирип турарларның 58 хуузу болуп турарынга ханы сеткил хандып турар бис. Бо дээрге, дүрүм езу-дур, бо дээрге, ниитилел амыдыралынга ажылчын аңгының башкарыкчы ролюн илергейлеп турар.

Отчёттуг үеде партия кежигүнүнге хүлээп алганнарның аразында колхозчулар 11 ажыг хуу болган. Партия хүрээлениң колхозчулар-биле доктаамал долдуруп турар чорук ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның эвилелин улам ыңай быжыглаарының эрге-ажыынга бараан боор турар.

Партия кежигүнүнге кандидаттар кылдыр хүлээп ап турарларның барык 9 хире хуузу — мастерлер, эълчег инженерлери, участоктар начальниктери, агрономнар, зоотехниктер, бүдүрүлгеде киржип турар өске-даа кижилер боор турар. Ынчангаш, ниитизи-биле СЭКП кежигүнүнге хүлээп ап турарларның 80 хире хуузу материалдыг бүдүрүлге черлеринде — ниитилел амыдыралының шиитпирлиг черлеринде ажылдап турар кижилер болур. (Адыш часкаашкыны).

Улус ажыл-агый специалистериниң, башкыларның болгаш эмчилерниң, эртем, литература болгаш уран чүүл ажылдакчыларының аразында партийжи өзек боттуу-биле өскен. Амгы үеде специалистерниң дөрт азы беш дугаары коммунистер боор турар. Бо база эки. Чүге дизе, эртем-техниктиг революцияны боттандырарынга, чоннуң культуразын көдүрерингe, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү сорулгаларын шиитпирлээринге совет интеллигенцияның ойнап турар ролю дыка улуг болгай.

Партияга чаа немешкеннерниң хөй нуруузу, азы үштүң ийиден хөй кезии — комсомолчулар. Аныяктарның СЭКП-ге кирип турарының өзүлдези — партияның амыдыралчы күжү кызыгаар чок, бистиң аныяк салгалывыс коммунизмниң идеалдарынга ханызы-биле бердинген деп чүвени тодаргай көргүзүп турар. (Адыш часкаашкыны).

Үжен чылдар дургузунда партияның хүрээлени барык үш катап өскен. Оон хүрээлениниң өзери ам-даа уламчылаар деп чүве тода костүп турар. Социализм үезинде ниитилел хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазындан үнүп кээп турар, партияның удуртукчу ролюн, оон арын-нүүрүн бедидип турар чоптуг чылдагааннар ындыг. Ынчалза-даа СЭКП бодунуң сан талазы-биле өзүлдезин далаштырбайн турар. Партия бодунуң хүрээлениңге партия-биле кады чоруп, ленинчи сөстерби-ле чугаалаарга, кандыг-бир ажык-кончааны алыр дээш эвес, а чүгле коммунизмче ажыктыг маадырлыг күш-ажылы-биле чоруп орарын херек кырында көргүскен кижилерни хүлээп ап турар.

Бис улам бурунгаарлаанывыс тудум-на, партия улуг сорулгаларны шиитпирлээн тудум-на, оон хүрээлениң чаа күштер-биле доллдурарынче улам улуг күштүг угландырар ужурлуг бис. Партия эге организациязының бүгү коллективтиң хүлээп көрүүшкүнүн чедип алгап, бүдүрүлгеге болгаш ниитилел амыдыралынга идепкейлиг киржип турарларны хүлээп алыр ужурлуг бис. Бо сорулгаларны барымдаалааш, кандидат стажының ужур-дузазын бедидээн эргежок чугула боор турар. Партия кежигүнүнге кандидаттың политиктиг болгаш ажыл-агыйжы шынарын, оон марксистчи-ленинчи кижизидилгезин бүгү тала-биле хынаары бо бүгү чүүлдерниң эң шиңгиизы-биле көөрү чугула. Коммунист кижи бүрүзү бедик идейлиг, партияның идепкейлиг дайынчызы, коммунизм тургузукчуларының мурнуку одуруунга турар дээрзин утпас ужурлуг бис.

Ленинниң чагыгларын эдербишаан, СЭКП партия кежигүнүнүң адын көдүрер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Бо талазы-биле XXIV съездиниң шиитпири ёзугаар чорутткан партия документилериниң солуушкуну маңаа чугула рольду ойнаан. Солуушкунунуң сорулгалары чедип алдынган деп чүвени долу үнелезин-биле чугаалап болур. Ол чорук коммунистерниң, партия организацияларының оларның мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээр дээш демиселге идепкейин көдүрген.

Солуушкунунуң бир чугула түңнели болза, коммунистерниң бот-бодунга негелдезин бедиткени, устав үрекчилери-биле эптешпес чорукту партия организацияларынга тургусканы болур. Документилер солуушкуну — партияның арыглаашкыны эвес деп чүвени партия организациялары барымдаалап турган. Оон-биле кады олар коммунистиң бедик адынга төлеп чок кижилер партияга турбас деп чүвени билип турганнар. Солуушкун үезинде партияның чаа билеттерин 347 муң хире кижи албаан. Бо дээрге — партия амыдыралының норма-чижектерин хажыдып, чурум үреп, партия организациялары-биле харылзаазын чидирген кижилер боор турар.

Эштер! Богүн бистиң партиявыс — бо дээрге, улуг, күчүлүг орган боор турар. Оон составында эвилелдешкен республикаларның Компартияларының 14 ТК-лары, 154 крайком болгаш обком, 10 окружком, 4243 хоорком болгаш райком, 390 муң эге организациялар, оон иштинде үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның бүдүрүлгелеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда база өске-даа бүдүрүлге коллективтеринде 150 муң эге организациялар кирип турар. Партияның бүгү звенолары найыралдыг, идепкейлиг болгаш чүткүлдүг ажылдап турары кайы чире чугула деп чүвени силер эки билир болгай силер. Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин, демократтыг централизмниң принциптерин чайгылыш чок ажыглап тургаш, ону чедип ап болур. Олар дээш туруштушаан, оон хажыдыышкыннарынга удур демиселди чорутпушаан, партия бедик принципиалдыг болур чорукту кезээде боттандырып келген. Маңаа хамаарыштыр чээрби чыл бурун ам болур партияның XX съездизиниң шиитпирлери улуг ужур-дузалыг болган. Партия амыдыралының ленинчи норма-чижектерин болгаш принциптерин быжыглаарынга база хөгжүдеринге ТК-ның октябрь (1964 ч.) Пленумунуң болгаш партияның XXIII, XXIV съездилериниң шиитпирлери чугула рольду ойнаан. Партияның иштики демократиязын хөгжүдери, партия кежигүнү бүрүзүнге негелдени бедидери — ленинчи бо принциптер эрткен үе эвес болгай. Бо дээрге — партия хөгжүлдезиниң бистиң хүннеривисте база үндезини боор турар. (Адыш часкаашкыны).

XXIII болгаш XXIV съездилерниң партия тургузуушкунунуң айтырыгларының талазы-биле айтыышкыннарын күүсеткен чорук партияның иштики демократиязын, удуртулганың коллективтиин, партияның ажыл-чорудулгазының организастаашкынын болгаш аргаларын хөгжүдериниң хевирлерин улам ханылаткан. Бо бүгү чүүлдер съездиниң мурнуу чартыында эрткен отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде улуг күш-биле илерээн.

Партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистерниң 94 ажыг хуузу киришкенин, а олуруушканнарның дөрт кижиниң бирээзи-ле санал бергенин чугаалаарга четчир-дир. Хуралдар, конференциялар болгаш съездилер ажыл-херекчи чоруу-биле, коммунистерниң улуг идепкейи болгаш бышкан чоруу-биле, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелдиң бедик деңнели-биле ылгалып турган. XXIV съездиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партияның соңгулдалыг органнарының ажылын коммунистер принципиалдыы-биле үнелээн болгаш келир үедеги сорулгаларны тодараткаңнар.

Отчёт-соңгулдалыг кампанияны парлалгага, радиога болгаш телевидениеге калбаа-биле чырыткан. Ынчангаш партия комитеттериниң коммунистер мурнунга отчёттары ажылчы чоннарның мурнунга отчёттар апаргылаан. Моон ужур-утказы ханы. Партияда улустан чажырар чүве чок. Бүгү совет кижилер оон ажыл-херектериниң болгаш планнарының дугайын билип, ону үнелеп көрзүп дээрзинге партия ханы сонуургалдыг. (Адыш часкаашкыны).

Хуралдарга, конференцияларга болгаш съездилерге партийжи одуругларның сырый каттыжыышкынын илереттинген, партияның чиңгине шүтүмүн. Төп Комитеттиң болгаш оон Политбюрозунуң практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүг деп санаан. (Үр адыш часкаашкыны).

Эштер! Совет ниитилел хөгжүлдезиниң оруу, коммунистиг тургузуушкуннуң өзүп олурар масштабтары, делегей аренazынга бистиң ажыл-чорудулгавыс экономиканың болгаш **культураның хөгжүлдезинге, кижилерниң кижизидилгезинге партийжи удуртулганың деңнелин доктаамал бедидерин, массаларга организакчы болгаш политиктиг ажылды экижидерин негеп турар.**

Отчёттуг үеде Төп Комитет, Политбюро болгаш ТК-ның Секретариады идепкейлиг болгаш бедик күжениишкинниг ажылдаан.

Бо үениң дургузунда Төп Комитеттиң он бир Пленуму эрткен. Аңаа партияның болгаш бүгү чурттуң амыдыралының чугула айтырыгларын шиитпирлеп турган. 1972, 1973, 1974, 1975 чылдарның декабрь Пленумнары онзагай ужур-дузалыг болган. Ук Пленумнар эң чугула экономиктиг айтырыгларның тодаргай анализи-биле бүгү партияны чепсеглээн, эң хөй күжениишкиннерни мөөңнээр ужурлуг чугула сорулгаларны бирги черге же илип үндүрген. Чамдык пленумнарга даштыкы политика айтырыгларын чугаалашкан. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демиселдиң эң харыысалгалыг, харын-даа шиитпирлиг үезинде бистиң мурнувуска тургустунуп келген чугула айтырыгларны 1972 чылдың май Пленумунга чугаалашкан. Силер билир боор силер, эштер, АКШ-тың президентизи ынчан биске бир-ле дугаар кээр деп турган; ынчалза-даа Вьетнамга дайын кидин түлүк турду. Байдал берге турган. Пленумнуң шиитпирлери принципиалдыг, боттут болбушаан, шын курсту тодараткан дээрзин оон соондагы үе көргүскен. Бистиң күрүневистиң даштыкы экономиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыгларын 1973 чылдың апрель Пленумунга тургусканы чугула ужур-дузалыг болган.

Төп Комитеттиң Политбюрозунуң ажыл-чорудулгаазы долу утка-шынарлыг, оперативтиг боор келген. XXIV съездиниң соонда Политбюро 215 хуралды эрттирген. Үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйының болгаш капитал тудугнуң, күрүне болгаш ажыл-агый аппаратының бүгү звеноларын башкарарын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын Политбюрога доктаамал чугаалажып турган. XXIV съездиниң айыткан улустуң амыдырал деңнелин бедидериниң хемчеглерин күүсеттириңче онза кичээнгей салдынган. Партийжи иштики болгаш идеология ажылын экижидериниң өзек айтырыгларын доктаамал чугаалажып турган. Даштыкы политиктиг ажыл-чорудулганың болгаш чурттуң камгалалын быжыглаарының айтырыглары Политбюронуң ажылынга коскү черни ээлээн.

Эрткен үеде 205 хуралды эрттирген Төп Комитеттиң Секретариады партия организацияларының ажыл-чорудулгазын, кадрларны шилиирин болгаш таарыштыр тургузарының айтырыгларын шиитпирлеп көрүп турган. Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаарынче болгаш хынаарынче моон мурнунда турганында бодаарга онза кичээнгейни салган.

Тус-тус партия организацияларының дуржулгазын Төп Комитет кичээнгейлиг өөренип көрүп турган болгаш түңнеп көрген. Чамдык эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, крайкомнарның болгаш обкомнарның, хоорокомнарның болгаш райкомнарның ажыл-чорудулгазын чугаалажып турган. Экономикага партийжи удуртурганы боттандырып турарының, организас-политиктиг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды канчаар чорудуп турарының дугайын анар база чугаалашкан. Массаларның күш-ажылчы идепкейиниң дуржулгазын ханызы-биле анализтээп. Москваның болгаш Ленинградтың, Украинаның болгаш Казахстанның, Уралдың болгаш Белоруссияның, Ортаа Азияның болгаш Прибалтиканың, Закавказьениң болгаш Молдавияның партия организацияларының, коллективтериниң болгаш тус-тус ажылчы чоннарының хөй-хөй үнелиг эгелээшкиннерин деткээн болгаш бүгү чуртка калбаа-биле нептередирин сүмелээп.

Коллективтиг ханы чугаалажыышкыннарның түңнелинде хүлээп алдынган Төп Комитеттиң, оон Политбюрозунуң болгаш Секретариадының шиитпирлери партия организацияларынга билдингир угланыышкынны болгаш тодаргай директиваларны айтып, оларның ажылын экижидеринге салдарны чедирген.

Эштер! Бистиң партиявыстың болгаш оон Төп Комитединиң массалар-биле харылзаазының бир чугула хевирлериниң бирээзи ажылчы чоннарның чагаалары болур. Совет кижилерниң хөй-ниити идепкейиниң өзүп турарын херечилевишаан, чагаааларның саны доктаамал көвүдеп турар. Партияның политиказын деткип турары, партия болгаш күрүне амыдыралының хөй-хөй өзек айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар чагааларда илереттинген.

Ажылчы чоннарның чагааларында кичээнгейге алгы дег бүгү-ле чугула чүүлдер талазы-биле Төп Комитет информацияны доктаамал ап турар. Эң чугула саналдарны болгаш бодалдарны Политбюрога болгаш ТК-ның Секретариадынга чугаалажып турар болгаш доктаалдар база хоойлулар ажылдап кылырда оларны өөренип көрүп турар. Оларның дыка хөйүн бо съездиниң материалдарын белеткээрде база ажыглаан.

Партияның ниити ажыл-херектеринде **республика, край, область, округ, хоорай, район партия организацияларының** ажыл-чорудулгазы улуг ужур-дузалыг боор турар. Партияның чугула звенолары — обкомнарның, крайкомнарның, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының ажылы чыл келген тудум улам үре-түңнелдиг болгаш ханы ужур-утказыг апар чыдар. Чер-черге партийжи политиканы чорудары дээш кол харыысалга оларга онаажып турар деп хөөредиг чокка чугаалап болур. Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын организастаар талазы-биле оларның кайы хире турушттуг болгаш чүткүлдүг ажылдап турганын, ниитилел бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын, оон ажыктыг чорууп көдүрер сорулга-биле бистиң ажыл-агый болгаш политиктиг аргаларывысты эки ажыглаарын чедип ап турганын демдеглээр апаар. Улусчу массалыг инициативаны хөгжүдеринге бүгү талалыг деткимчени көргүскени оларның улуг ачы-хавыязы болур. Тус-тус партия организациялары сөөлгү чылдарда ниити күрүне ужур-дузалыг, тодаргай улуг саналдарны хөйнү илип үндүргени маңаа бадыткал болур.

Бистиң партиявыстың үндезини болуп турар **партия эге организацияларының** дайынчы болгаш инициативчи ажылдаанындан партийжи удуртулганың деңнели дорт хамааржыр.

Партия эге организациялары экономика болгаш культура тургузуушкунунуң мурнуку одуруунга чоруп, чон ортузунда ажылдап турарлар. Олар партияның политиказын массаларның чогаадыкчы чоруу-биле идепкейлиг холбавышаан, ажыл-агый-политика болгаш идей-кижизидилгелиг сорулгаларны идепкейлиг шиитпирлээринге киржип турарлар.

Эрткен үе дургузунда СЭКП ТК алээн хөй үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый, тудуг, эртем болгаш өөредилге черлериниң, министерстволарның партия организацияларының ажылының дугайында отчёттарны дыңнап чугаалашкан. Ол дугайында хүлээп алган доктаалдарда онзалап демдеглээни болза, амгы үеде партия эге организациялары бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге, эртем-техниктиг дептиилгени дүргедедиринге ам-даа идепкейлиг салдар чедирер, коллектив бүрүзүнге демниг ажыл-иштиң болгаш чогаадыкчы дилээшкинниң байдалдарын тургузар дээш, кижилерни кижизидер, оларның ажыл-ижиниң болгаш амыдыралының байдалдарын экижидер дээш доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

Партияның удуртукчу, мобилизакчы күжү дээрге аңаа-ла эрге-чаа бүдүрүлгеде эвес-ле болгай. Ол дээрге амыдырал боду, бистиң хүн бүрүдеги практикавыс-тыр. Ынчалза-даа партияның массаларны организастап, сорук киирер ролю ылангыя берге үелерде онза тодаргай илерэп турар. 1972 чылдың кончуг берге болганы үстүнде чугаалаап болган мен. Бойдустуң кадыг-берге болуушкуннарынга бис ынчан бистиң күжүвүстү, организастыг чоруувусту, күзел чүткүлдүвүстү удур тургускан бис. Төп Комитет, чер-черниң партия организациялары кижилерни сорук киирип көдүрген, тараа дээш ёзулуг демисел хайныккан турган. Колхозчулар-биле, совхозтар ажылдакчылары-биле кады аңаа хоорайлар ажылчыннары, Совет Армияның дайынчылары, студентилер идепкейлиг киришкен.

Ынчап мен дүжүт дээш демиселдиң салым-чолу шиитпирлеттинип турган чурттуң чамдык районнарынга чораан мен. Дыка-ла берге турган. Ынчалза-даа кижилер онза хөй-хүннүг, делгим энергиялыг ажылдап турган! Олар бүгү-ле болдунар чүүлдү кылган. Харын-даа чамдык кижилерниң болдунмас деп бодап турган чүүлүн кылганнар. Ол бүгү чүүлдерни көргеш, бистиң партиявыс дээш, кайгамчыктыг улус чонувус дээш онза чоргаарланмас-даа арга чок боор чораан.

Эштер! Партийжи удуртулганың чедиишкинниң чугула негелдези болза ажылдың ленинчи стилинде болур. А ленинчи стиль дээрге субъективтиг чорукка удур, бүгү-ле ниитилел чорудулгаларын эртем ёзузу-биле көөр, чогаадыкчы стиль-дир. Ол болза бодунга болгаш өскелерге бедик негелделиг болур, бот тоогдунар, сеткил оожургаар чорукту болдурбас, дүжүметсиг, ёзу барымдаалаар чоруктарның кандыг-даа илерээшкиннеринге эптеш чок болур дээни ол-дур.

Оон-биле холбаштыр шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел дугайында айтырыгга доктаксап тур мен. Ук темага хамаарыштыр шыңгыы принципиалдыг чугааны бис ТК-ның пленумнарынга кылгылаан бис. Оон чылдагааны болза, шиитпирлеп турар сорулгаларның хемчээлдериниң болгаш нарынының өскен шаа-биле бүгү-ле ажыл-херектерни шыңгыы, шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөрү онза ужур-дузалыг апар чыдарында боор турар.

«Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалының дугайында» доктаалынга Төп Комитет бүгү партияга чугула ужур-дузалыг алээн хөй айтырыгларны көдүрген. Төп Комитет ук доктаалынга хамыктың мурнунда шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң арга-методунуң кол утказынче кичээнгейни угландырган. Ол чүл дээрге организацияның, ажылдакчының ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын шын үнелеп көөр, четпестерни уттунмаар дээш ону бүгү талазы-биле анализтээр, четпес чүүлдерниң болгаш аңаа буруулуг кижилерниң аңаа эрттирип каар хемчег албас чоруктарны болдурбас дээни ол. Кижилерге бүзүрел болгаш хүндүлел оларга даандырган херектиң бедик негелдези-биле капсырлашкан болур ужурлуг. Ол болза партийжи дүрүм, чүгле партийжи эвес, харын бистиң бүгү ажылывыстың дүрүмү-дүр. Ынчангаш шүгүмчүлелди шын эвес көөрүнүң кандыг-даа фактызынга партия органнарының талазындан доп-дораан шыңгыы харыы бээр ужурлуг дээрзи билдингир боор, эштер.

Шыңгыы харыы бээри дээрге, ырмазын сыгар дээни ол эвес, а херектиң ужуруун тайылбырлап чугаалаар дээни ол. Шүгүмчүлелдиң үнези оон шынныында, оон көдүрүп турар айтырыгларының ниитилелге ужур-дузалыында. Ынчаарга бот-шүгүмчүлелдиң үнези болза, ак-сеткилдиг болурунда, частыгларын болгаш четпестерин эдип алыр дээш доп-дораан ажылдап кириптеринге белениңде болур.

Шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң айтырыглары-биле чергелештир Төп Комитет база бир айтырыгны — хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаарының болгаш хынаарының айтырыын көрген. Ол дугайын ТК-ның Политбюрозунуң болгаш Секретариадының хуралдарынга каш удаа чугаалажып келген. Бүгү парторганизацияларга Политбюронуң тараткан тускай чагаазы болгаш СЭКП ТК-ның чамдык шиитпирлери база-ла аңаа хамаарышкан.

Ол дугайында тускай тайылбыр кылып турган херээ чок боор. Хүлээп алган шиитпирлерни күүседирин албан дээрзи кижи бүрүзүнге билдингир болгай. Чүге дээрге партияның шиитпирлери болза оон коллективтиг тура-соруу, массаларның мөөңнеттинген дуржулгазы-дыр. Ынчалза-даа чамдыкта шиитпирлер кошкак контрольдуң ужурунда күүсеттинмейн баар ийикпе, азы чедир күүсеттинчес, чок болза негелдезинге четпес чоруктар бар.

Чамдыкта кандыг-бир шиитпир күүсеттинмейн барганда, ол-ла айтырыгларга хамаарыштыр ийи дугаар, харын үш-даа дугаар шиитпир үндүрер чоруктар бар. Ындыг шиитпирлерниң ужур-утказы чоп ышкаш сагындырар. Ынчалзадаа хамык ужур чүдел дээрге шагда-ла кылдынган турар ужурлуг ажыл дугайында чугаа чоруп турарында. Ынчангаш эрги темага хамаарышкан чаа шиитпир ёзу барымдаалаар чорукту, либерализмниң чаа илерээшкини боор, оон түңнелинде негелдени кошкадырынга чедирбес чүве бе деп айтырыг ала-чайгаар тургустунуп кээр. Ындыг чорукту соксадыр херек!

Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаары болгаш хынаары — организакчы ажылдың чугула кезээ. Ол болза партийжи, совет болгаш ажыл-агый удуртукчузунуң, партийжи орган бүрүзүнүң, партия эге организация бүрүзүнүң херээ болур. Ол херекке эвилел республикаларның компартияларының ТК-ларының Секретариаттарының, партия обкомнарының болгаш крайкомнарының, республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, Советтерниң күүскомнарының, министерстволар болгаш ведомстволар коллегияларының ролюн көдүрер херек.

Ол талазы-биле шыңгыы ажылды СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитеди, чер-черде партия комитеттериниң партийжи комиссиялары база чорудуп турар. Отчёттуг үе иштинде олар партия болгаш күрүне корум-чурумун шыңгыы сагыыры дээш демисел-биле холбашкан алээн хөй чугула ниитилел ужур-дузалыг айтырыгларны көдүргеннер.

Шиитпирлерниң күүселдезин хынаарынга чугула чер улусчу контрольдуң органнарынга хамааржыр. Партия организациялары оларның арга-шинээлерин эки ажыглаар, даанган хүлээлгелерин күүседиринге оларга идиг бээр ужурлуг.

Мен ол бүгүнүң дугайын бистиң партиявыста хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдези, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел дыка дүвүренчиг байдалда туруп турар дээш эвес, а өске чүве-биле холбаштыр чугаалап турарым бо. Чүл дээрге ажылга ленинчи стильди хажык чок сагыыры — бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының чедиишкиннииг ажыл-чорудулгазының, бистиң бүгү планнарывыстың боттаныышкынының магадылалы-дыр.

Партия боду-даа, оон ажыл-чорудулгазының хевири-даа чаңгыс черде турупкан чүве эвес-ле болгай. Үе-чада бүрүзүнде партияның ажылы чаа утка-шынарлыг боор турар. Ынчангаш XXV съездиниң айтыр чаа сорулгалары партийжи ажылдың хевирлерин болгаш арга-методтарын моон соңгаар-даа эртемниг үндезинге сайзыраңгайжыдарын негээр апаар дээрзи билдингир боор.

Ниитилел хөгжүлдезиниң чорудулгазынга партияның салдар чедирип турар күчүлүг чепсээ болза, оон кадрлар талазы-биле политиказы боор турар. Эрткен чылдарда янаы-бүрү удуртукчу албан-дужаалдарга, боттарын практиктиг ажылга эки, мергежилдиг организакчылар кылдыр көргүскен хөй-хөй аныяк, перспективтиг эштер депшиттирген. Тоску беш чылды күүседири дээш, иштики болгаш даштыкы политиканың сорулгаларын боттандырары дээш демиселге бистиң кадрларывыс политиктиг каңналыышкынның чугула школазын эрткен, байлак дуржулгалыг апарган.

Амгы үеде удуртукчу кижи бодунуң партийжи чорууп ханы харыысалгалыы-биле, сагаалга-чурумун инициатива болгаш ажыл-херекке, чогаадыкчы хамаарылгазы-биле тудуш кылдыр холбаар ужурлуг. Оон-биле чергелештир кандыг-даа участокка удуртукчу кижи социал-политиктиг, кижизидикчи чүүлдерни база барымдаалаар, кижилерге, оларның херегцелдеринге болгаш негелделеринге кичээнгейлиг болур, ажылга-даа, амыдырал-чуртталгазынга-даа үлегер болур ужурлуг. (Адыш часкаашкыны).

Политика талазы-биле бышкан, кижилер-биле ажылдап билир дуржулгалыг, улус ажыл-агыйының идепкейлиг специалистерин партийжи ажылче депшидери улуг ужур-дузалыг. Отчёттуг үе дургузунда ол талазы-биле алээн хөй хемчеглерни боттандырган. Амгы үеде компартияларның ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарьларының 99,5 хуузу дээди эртемниг, оларның 70 ажыг хуузу дээди инженер-техниктиг болгаш дээди кодээ ажыл-агый эртемниг боор турар. Оларның барык шуптузунуң партия эге организацияларының, партия хоорокомнарының болгаш крайкомнарының секретарьларынга ажылдап чораанын эки чүүл деп демдеглээр херек. Хоорокомнар болгаш райкомнар секретарьларының аразында дээди эртемниглер — 99,2 хуу, оларның 60 хуузу үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый специалистери боор турар. Ук шугумну бис моон соңгаар-даа улам туруштуг чорудар апаар бис.

Кадрларны тумагалыг, сагыш човангыр көөр чорук партияда быжыы-биле турумчаан. Ажылдакчыларны удаа-дараа солуур, кайы хамаан чок сайгарар чоруктарны чок кылган. Ол дугайын XXIII съездиге-ле тургузуп турган болгай бис. Кадрларның сайгарылгазын ам ажыл-херектиң эрге-ажыынга дүүштүр, ажылдың ол-бо участогун быжыглаар дээн чугула таварылгада кылып турар. Ынчалзажок ол дээрге кадрларны быжыглаар деп чүвеге сыңдап алгаш, биргээр чугаалаарга, чүгүн ушпас, боттарының хүлээлгелерин күүседип шыдавас кижилерни удуртукчу албан-дужаалдарга арттырып-ла турар дээни ол эвес-тир. Оон ангыда харыысалга чок чүүлдер болдурар, чыдып калган эрги билиг-биле чурттап чорууr, эрге-дужаалдыг болурга-ла, атталдар болгаш хүндүлел ала-чайгаар боду-ла чедип кээр деп бодаар кижилерни удуртукчу ажылга канчап-даа арттырып болбас ужурлуг.

(Уланчызы дараазында солунга үнер).

телевидение

МОСКВАДАН

8.40 — Медээлер.
8.50 — Киножурнал.
9.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Крылья Советов» — «Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү үелери. ЦСКА-ның Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
10.10 — «Орленок» телестудияның концерт залы.
11.00 — «СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.
13.50 — Киножурнал.
14.00 — СЭКП-ниң XXV съездизинде. Өңнүг.
15.00 — «Бис БАМ-ны тудуп тур бис». Өңнүг.
15.35 — «Бистиң адресивис — Совет Эвилели». Өңнүг.
17.00 — «Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.
18.30 — Концерт.
18.50 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Крылья Советов» — «Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү үелери. ЦСКА-ның Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
20.00 — «СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — Телемедээлер.
20.40 — «Воронеж-биле ужуражыышкын». Документалдыг фильм.
20.50 — «Челээш». Дамчыдылга.
21.20 — Телемедээлер.
21.35 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.40 — «Ада-чуртум алгап тур мен». Совет Армияның ийи дакпыр Кызыл туктуг А. Александров аттыг ыры болгаш пляска ансамблиниң киржилгези-биле өңнүг фильм-концерттиң баштайгы көргүзүлгези.
22.45 — «Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.
23.45 — 01.45 — СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаатткан спортчу байырлал. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Төрээн чуртувуң солдады» 9.30, 11.25, 15.15, 19.05, «Ивановтарның өг-бүлези» 13.20, 17.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Серенова кудумчузундан келген уруглар» 9.20, 10.55, 17.15, «Кым болурул» деп киноклуб 15.00, «Даң бажындан кежээки хаяага чедир». 12.30, 18.45, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ээзирженгештер» деп киноклуб 15.00, «Поэзияның айлаң-куштары» 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дириг амытаннар делегейинде» деп киноклуб. 11.30, «Москва-Кассиопея» 15.00, «Чаянганың ошкаашкыны» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 640.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00077.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 48 (10033) | 1976 чылдың февраль 26, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Бир эвес тоску беш чылдың ниити түңнелдерин ап көөр болза, кол чүүл совет кижилерниң кызымаккай күш-ажылы, партияның башкарыкчы болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы экономиканың туруштуг өзүлдезин хандырганы болур. Беш чылдың кол-кол социал-экономиктиг сорулгалары шиитпирлеттинген.

(СЭКП-ниң XXV съездизинге эш Л. И. Брежневтиң Отчет илетгелинден).

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Февраль 25-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Съезд эртенги хуралга СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун ооң даргазы эш Г. Ф. Сизовтуң кылганы-биле дыңнаан.

Ооң соонда съезд СЭКП-ниң Төп Комитединиң Отчёдун болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажырынче эгелеп кирген.

Хуралга санал берген эштер: СЭКП Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин, Украинаның Компартия ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, Казахстанның Компартия ТК-ның бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, Кемерово областың «Нагорная» шахтазының механизастаттынган бригадазының бригадири Е. И. Дроздецкий, Белоруссияның Компартия ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев.

Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Эдвард Герек, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Ле Зуан олар съездиге байыр чедирген болгаш оларны делегаттар-даа, аалчылар-даа чылыы-биле уткаан.

«МОСКВА. КРЕМЛЬ. СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ»

Партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының, күш-ажылчы коллективтерниң, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларының, чогаадыкчы болгаш хөй-ниити организацияларының, коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш аныяктарның, бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының муң-муң байыр чедиришкиннери болгаш күш-ажылчы тиилелгелер дугайында рапорттары бо хүннерде Кремльдиң Съездилер ордузунда үзүк-соксаал чокка кээп турар. Оларда — Коммунистиг партияга бүгү улустуң ынакшылы болгаш изиг бердинишкини илереттинген, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле мурнакчы коллективтерниң күш-ажылчы чедиишкиннерин, XXV съездиниң алдары дээш ниитилелчи ажыл-иштиң түңнелдерин болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттингенин айыткан турар. Тоску беш чылдың даалгалары болгаш партия съездизиниң алдары дээш алган социалистиг хүлээлгелер найысылалдың улуг ажыл-агыйының бүгү адырларының талазы-биле чедиишкиннег боттанганын Москваның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизинге айыткаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Россияның ажылчы чоннарының мурнундан съездиге чүректиң ханызындан байыр чедирген. Беш чыл иштинде ондаа 800 ажыг үлетпүр бүдүрүлге черлериниң, 16 муң цехтерни, участоктарны комплекстиг механизастап, автоматчыткан, чаа хевириниң 10 муң ажыг кылыгларын бүдүрерин эгелээн. Эвилелдешкен бүгү республикаларның авыдунма ёзузунуң дузаламчызы-биле Байкал-Амур демир-оруунуң тудуу калбарган.

Эвилелдешкен республикаларның Коммунистиг партияларының ТК-лары, Украин, Казах, Белорус, Узбек, Латвия ССР-лериниң Дээди Советтериниң Президиумнары болгаш Министрлер Чөвүлелдери коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның өмүнээзинден ленинчи партияның дээди органының чедиишкиннег ажылдаарын күзээн байырлыг чагааларны чорудуп.

Ленинградчылар база рапорттаан: областың ажыл-ишчилери «Кижи бүрүзүн ажылының бедик шынарындан — бүдүн коллективтиң ажылының бедик ажыктыынга чедер» деп кыйгырыг-биле ажылдавышаан, партия съездизиниң алдары дээш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының эгелекчилери — Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводтуң, Ленинградтың «Кировский завод», Свердловскиниң — «Уралмаш», Львовтуң — «Электрон» бүдүрүлге каттыжыышкыннарының коллективтери, даг-руда үлетпүрүнүң мурнакчы бригадалары, Алтай крайның болгаш Ростов областың көдээ ажыл-агый ажылдакчылары база-ла съездиге изиг байыр чедирген.

Москваның М. В. Фрунзе аттыг хөвең-саазын фабриказының ажылчыны Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады М. Иванникованың съездиже бижип чорутканы: «Мен чүгле бодумнуң күш-ажылчы чедиишкиннеримниң эвес, харын база бодумнуң өөреникчим, аныяк ажылчын Алла Воронцованың чедиишкиннериниң дугайын база съездиге рапорттап тур мен. Ол кылыр ажылдың норма-чиэзин 109 хуу күүседип, чүгле бирги сорттуң пөзүн кылып үндүрүп, 14 станоктуң орнунга 18 аргыыр станоктарда ажылдап турар. Оон беш чылдың даалгазын октябрь 7-ге чедир күүсеткеш, пландан ажыр 47 муң метр пөстү кылып үндүрерин хүлээнип тур мен».

«Съезд болуруунуң бичии-ле мурнуу чарынында бистиң өг-бүлевиске улуг өөрүшкү таварышкан: мендээ «Маадыр-Ие» деп хүндүлүг атты тывыскан деп, Херсон областың «Кызыл партизан» совхозунуң ажылчыны Т. Коваленко бижээн. Чер кырынга быжыг тайбыңны тургузар дээш, улуг ажылы дээш Коммунистиг партияга, ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң бодунга бүгү иелерниң өмүнээзинден мен, бөдүүн тараачын кижи чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкиним илередип тур мен»

Партияның, күш-ажылдың дайынның хоочуннары съездиге боттарының изиг байырын база чедирип турарлар. Аныяк салгакчыларның беш чылдың чаа-чаа күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын кылырынга белеткенип ВЛКСМ ТК-ның байырлыг чагаазында айыткан.

Съездиниң адынга рапорттар, байырлыг чагаалар, телеграммалар кээрин үргүлчүлеп турар.

(СЭТА-ның корр.).

Февраль 24-те Кремльдиң Съездилер ордузунга СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынган. ЧУРУКТА: съездиниң ажыттынып турганының үезинде. (СЭТА. Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ОТЧЁДУ БОЛГАШ ИШТИКИ БАЗА ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРТИЯНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

1976 чылдың февраль 24-те СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Илеткелдиң эгези № 46—47 «Шында»).

Отчёттуг үе дургузунда СЭКП ТК кадрларга хамаарыштыр ынчаар ажылдап келген. Бодунуң ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп билбес, массалардан хоорулган, янзы-бүрү мегечи, чапшаачы кижилер тывылдырар, коммунистерниң бүзүрелин оскунган кижи партийжи удуртукчу боор шыдавас. (Адыш часкаашкыны). Айтырыгны ынчаар көөрүн съезд деткиир боор деп бодап турар мен (Адыш часкаашкыны).

Партия кадрларны белеткээриниң болгаш билиин бедидериниң улам өзүп турар негелделерин барымдаалап көрүң, олар боттарының теоретиктиг деңнелин бедидип, билиглерин хаңныладып, эртемниң болгаш техниканың амгы үедеги чедиишкиннериң, бүдүрүлгени организастаарын болгаш эргелеп башкарарын шиңгээдип алзын дээш, эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып турар. Отчеттуг үениң дургузунда партияның өөредилге черлеринге 40 муң кижини белеткээн. Партия болгаш советтиң 230 муң ажылдакчылары курстарга билиин бедиткеннер. Ажыл-агый кадрлары, специалистер боттарының мергежилин янзы-бүрү институттарга, факультеттерге, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының институдунга болгаш билиг бедидериниң курстарынга бедидип турар, оларга чылдың-на миллион ажыг кижи өөренип турар.

Ол бүгү ажылды улам ыңай сайзырангайжыдарывыс эргежок чугула боор турар. Партияның удуртукчу кадрларын, ылаңгыя идеология фронтузунда кадрларны белеткээрин чаа, улам бедик деңнелге канчаар кодүрерин, мырыңай бөгүн-даа партияның удуртукчу ажылдарында ажылдап турар эштериниң идей-теоретиктиг болгаш ажыл-херекчи деңнелин доктаамал бедидер чорукту канчаар боттандырарын бодап көөрү чугула боор турар. Партияның төп өөредилге черлериниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидер ужурлуг. Маңаа эрткен үениң дуржулгазын-даа сагтып көөр, бедик мергежилдиг кадрларны белеткээриниң чаа, амгы үедеги хевирлериниң дугайында-даа бодаар херек. Кол чүве — дуржулгалыг, теория талазы-биле быжыккан эштер-биле партия улам хөй курлавырлыг турарын чедип алыры болур.

Партия кадрларны бедик-биле үнелеп, оларның чогаадыкчы аргаларынга бүзүреп, оларны сагыш човаашкын-биле өстүрүп база кижизидип турар. Бистиң кадрларывыс, чоннуң мурнунга боттарының харыысалгазын медереп билбишаан, моон соңгаар-даа бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын коммунизмниң херээнге бээр дээрзинге чигзиниг турбас. (Үр адыш часкаашкыны).

2. Партияның идей-кижизидилгелиг ажылы

Эштер! Бистиң тургузугнуң күжү массаның медерелдиинде. Ынчангаш партия чонну коммунистиг медерелдиг чорукка, оларны коммунизмни тургузарынга белен тура-соруктуг болгаш билиглиг болурунга кижизидерин бодунуң доктаамал сагыш салыышкыны кылдыр санап турар. Отчеттуг үениң дургузунда кижилерниң идейлиг кижизидилгезиниң айтырыглары, коммунизмниң төлептиг тургузукчузу — чаа кижини хевирлээр кижизидериниң айтырыглары бистиң бүгү ажылывыска улуг черни ээлеп келген.

СЭКП бодунуң бүгү революсчу ажыл-чорудулгазы-биле бир дөмей, коммунистиг кижизидилгениң херээн марксистиг-ленинчи теорияның быжыг үндезининге тургузуп турар. Марксизм-ленинизм — шын стратегияны болгаш тактиканы ажылдап кылырынга кара чаңгыс бүзүреддиг үндезин болур. Ол болза биске төөгү талазы-биле перспективаны билип алыр арганы берип, социал-экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдениң угланыышкынын хөй чылдарда бурунгаар тодарадып алырынга, делегей болуушкуннарынга шын уг-шигин тыварынга дузалап турар. Марксизм-ленинизмниң күжү — ооң доктаамал чогаадыкчы хөгжүлдезинде, Маркс ынчаар өөредип чораан. Ленин ынчаар өөредип чораан. Оларның чагыгларынга бистиң партиявыс кезээде шынчы болур! (Адыш часкаашкыны).

Кандыг-даа теорияның ылаптын үнелээриниң барымдаазы практика болур дээрзи билдингир. Ажылчын ангының болгаш бүгү ажылчы чоннарның революстуг демисели, коммунистерниң бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазы марксизм-ленинизмниң алыс утказын илергейлеп турар теоретиктиг байдалдарның сынып чогун бүзүрелдии-биле көргүскен.

XXIV съездиниң айтыышкыннарынга дүүштүр марксистиг-ленинчи теорияның өйү келген айтырыгларын ажылдап кылыр талазы-биле эвээш эвес чүүлдер кылдынган. Партийжи документилерде чаа ниитилел тургузуушкунунуң улуг дуржулгазын түңнеп шиитпирлештирген, делегей хөгжүлдезиниң эң чаа чорудулгаларынга анализти берген. Философия, экономика, төөгү эртемнеринде, социал болгаш политиктиг айтырыгларны өөренип көөрүнде улуг чедиишкиннер бар.

Чурттуң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында теорияны улам ыңай хөгжүдеринге негелде өнчелевейн, харын улам улгадып турар. Ниити теоретиктиг-даа, үндезин-даа база практиктиг ужур-дузалыг-даа чүүлдерни үре-түңнелдиг шиитпирлээринге чаа-чаа аргалар янзы-бүрү эртемнерде, ылаңгыя — бойдус болгаш ниитилел эртемнеринде ажыттынып турар, оларны долу хемчээлдии-биле ажыглаар херек.

Партия болгаш күрүне хамыктың мурнунда, бүдүрүлгени бүгү талалыг хөгжүдери-биле болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарары-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээринге оон ажыктыын боттуу-биле бедиилер арганы бээр сүмелерни алырынга сонуургалдыг боор турар.

Бистиң ниитилелдиң, ооң бүдүрүкчү күштериниң улгадыышкынынга холбашкан айтырыгларны шиитпирлээрин хажыдыры боттуг чугула чүүл боор турар. Чижээ, маңаа сайзырангай социализмниң байдалында күш-ажылдың мөзүзү болгаш утка-шынары, социал структураның өскерлиишкиннери хамааржыр. Күш-ажыл талазы-биле хуваалдаазы болбаазырангайжыдары, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерин дүүштүрери, социалистиг амыдырал-чуртталга болгаш бистиң хөй талалыг культуравысты хөгжүдери — бо айтырыгларны сайгарып көөрү янзы-бүрү эртемнерниң тоолаакчыларының күжениишкиннерин каттыштырарын негеп турар. Бисте күрүне талазы-биле айтырыгны, кижизидилге, идеология ажылының хевирлерин болгаш аргаларын улам ыңай өөренип көөрү эргежок чугула. Ооң-биле холбаштыр хөй-ниитиниң санал-оналын өөренири улуг кичээнгейни салыры чугула боор турар.

Совет эртемденнериниң кичээнгейинге сөөлгү үеде долгандыр турар бойдустуң болгаш чурттуң чонунуң өзүлдезиниң база хуваалдазының айтырыглары база чидии-биле тургустунуп турар. Бойдусту социалистиг ёзу-биле ажыглаарын экижидери, ажыктыг демографтыг политиканы ажылдап кылыры — бойдус болгаш ниитилел эртемнериниң бүдүн комплекизиниң чугула айтырыы болур.

Делегей хөгжүлдезиниң болгаш улустар аразының харылзааларының, революсчу чорудулганың, ооң янзы-бүрү агымнарының бот-боттарынга салдарлыының болгаш чаңгыс эвесиниң, база демократия дээш демиселдиң социализм дээш демисел-биле харылзаазының, күштериниң бот-боттарының аразында демиселиниң айтырыглары эртем талазы-биле шиитпирлээрил амгы үениң эң чугула айтырыы — тайбың болгаш дайын дугайында айтырыг-биле ыяап-ла холбап чорудары кончуг чугула.

Бистиң ниитилел эртемнериниң мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээрде, ону чүгле амыдырал-биле эң сырый холбаштырып турган шиитпирлеп болур дээрзи билдингир. Хоозун теория чогаадыры бистиң бурунгаар шимчээшкинивисти чүгле моондактап болур. Чүгле практика-биле холбаа эртемниң ажыктыын бедидип болур. А ол болза бөгүн — кол айтырыгларның бирээзи-дир.

Эртем ажылынга чогаадыкчы байдалды тургузарының аажок ужур-дузалыын XXIV съездиге айыткан болгай. Ол сорулга бөгүн-даа дүүнгүзү-биле бир дөмей, ол-ла ышкаш чугула боор артып турар. Бодавыже, үзел-бодалдарны чогаадыкчы ёзу-биле деңнеп көөр чорук бистиң ниити марксистиг-ленинчи идейлиг платформага үндезилеттинген турар ужурлуг дээрзи билдингир. Эртемге партийжи чорукту чайгылыш чокка сагаан турары, идея талазы-биле даштыкы удурланыкчыларның барыын оппортунистиг болгаш «чөөн» үзел-бодалдарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкыннарны берген турары чугула.

Эштер! XXIV съездиниң соонда ТК-ның элээн каш доктаалдары хүлээп ажылдыган, оларда идеологтуг ажылдың дуржулгазын ниитилештирип түңнеттинген, ону экижидериниң кол угланыышкыннары тодаргайлаттынган. Чижээ, партияның Ташкент хоорай организациязының ажылының дугайында доктаалда коммунистерниң марксистиг-ленинчи өөредилгезиниң айтырыглары көрдүнген турган. «Белоруссияның партия организациязында идеология кадрларын шилиир болгаш кижизидер талазы-биле ажылдың дугайында», «Журналисчи кадрларны белеткээрин болгаш билиин бедидерин экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарда идеология кадрлары-биле ажылдың бүдүн системазының дугайында айтырыгны калбаа-биле тургускан.

Түңнелинде отчеттуг үеде чер-черде партия организацияларының ол талазы-биле идепкейи дыка өскен. Олар болза идей-кижизидилгелиг ажылдың өйү келген айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар апарган, ооң шынарынче ханылап кирип турар, ону ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуну-биле улам сырый холбаштырып турар болу берген.

Ниитизи-биле алырга, идей-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле бис улам бурунгаарлаан бис. Ынчалза-даа аңаа оожургаар кандыг-даа үндезин бисте чок.

Бистиң иштики амыдыралывысты ап көрээл. Хүн бүрүзүнде боттуг өскерлиишкиннерни берип турар. Амыдыралче чаа салгалдар кирип турар. Эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдези социал-экономиктиг байдалдарны чаартып турар. Чоннуң медерелиниң болгаш информастаар ажылдың өскени, массаларда бистиң бүгү ажылывыска бедиткен негелделерни салып турар. Ынчаарга бо ажыл-херек талазы-биле четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа бар.

Делегей политиказында таарымчалыг бурунгаарлаашкыннар, чавырлыышкын болза социализмниң идеяларын калбаа-биле нептередиринге таарымчалыг аргаларны тургузуп турар. Ынчалза-даа, өске талазында, ийи системаның идея талазы-биле удурланышкак демисели улам идепкейлиг, империализмниң пропагандазы — улам кажар болуп бар чыдар.

Ийи үзел-бодалдарның демиселинге нейтрализм болгаш чөпшээрежилге туруп болбас. Маңаа бедик политиктиг серемчилел, идепкейлиг, оперативтиг болгаш бүзүреддиг пропагандисчи ажыл, идеология талазы-биле өжээнниг үүлгедиишкиннерге чогуур өйүнде ойтур шавыышкынны бээри негеттинер. (Адыш часкаашкыны).

Ынчангаш амгы үениң байдалы болза партияның идеологтуг ажыл-чорудулгазының мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салып турар. Партия организацияларының практиказы биске оруктуу айтып турар, ону эдербишаан, идеологтуг ажылдың ажыктыын бедидерин чедип ап болур бис. Ол болза кижизидилгениң бүгү херээн комплекстиг көөрү, тодаргайлаарга — ажылчы чоннарның янзы-бүрү бөлүктериниң онзагай байдалдарын барымдаалап, идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш аажы-чаң кижизидилгезиниң тудушкак чаңгыс аай болурун хандырары-дыр.

Идейлиг кижизидилгеге политиктиг чырыдыышкынның улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган бис. Чижээ, мындыг фактыны бодап көрүңерем. Чүгле партия өөредилгезиниң системазында ам 20 миллион хире кижи, ооң иштинде партия кежигүнү эвес чеди миллион ажыг кижи өөренип турар. Бистиң өөреникчи аныяктарывыс — школачылар болгаш студентилер политиктиг билиглериниң үндезиннерин шиңгээдип ап турарлар. Марксизм-ленинизмни массалыы-биле өөренип турары — амгы үе-чадада ниитилел медерелиниң хөгжүлдезиниң эң чугула онза чүүлү боор турар.

Ам, партияның кирип турары чаа үе-чадада, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улам-на хөй калбак массаларын партийжи өөредилгеже хаара тударынче кичээнгейни коптаткан тургаш, ол ажылдың шынарының дугайында, ооң теоретиктиг деңнелиниң дугайында онза сагышты салыры чугула. Келир үеде — бистиң партия чырыдыышкынының бүгү чедиишкиниң кол сорулгазы, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин ханызы-биле өөренири болур. Ынчангаш хамыктың мурнунда бис болза, съездиниң материалдарын аныяк коммунистер, база партияның хүрээлээнинге киреринге белеткенип турарлар эки шиңгээдип алган турар кылдыр, ажылдаа ынчаар тургузар ужурлуг бис. Съездиниң идеяларын коммунист бүрү-

(Уланчызы 2-ги арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 1-ги арында).

бүгүн, совет кижи бүрүзүнге чедирери — бүгүде пропагандистерниң, лекторларның, политчылчылерниң эвес, харын база бистиң бүгү партийжи активистиң кундулуг хүлээлгези болур. Ол ажылга боттарының бүгү билиин, бүзүредиириниң бүгү мергежилин, сагыш-сеткилдиң бүгү күжүн киирер херек. Ол бүгү — съездиниң шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чокка боттандырарының баштайгы негелделериниң бирээзи болур.

Эрткен үениң дургузунда партия организациялары болза ажылчы чоннуң патриоттуг кижизидилгезиниң херээнге болгаш ооң-биле чергелештир массаның интернационалчы медерелин быжыглаарынга хөй күжүн бергеннер. Мынчаа ССРЭ-ниң тургустунганының бежен чыл оюн болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгениң үжен чыл оюн байырлааны улуг рольду ойнаан.

Бистиң чонувус ол кайгамчык байырлалдарны сагыш-сеткилдиң бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга кайы хире демдеглеп эрттиргенин бистер шуптувус билир бис, эштер. Бистиң чуртувустуң бүгү ангыларының болгаш социал бөлүктериниң, нацияларының болгаш биче-буурай улустарының бузулбас чаңгыс аан эрткен чартык чүс чылда күш-ажылчы тиилелгелерге, Ада-чурттуң Улуг дайынының кайгамчыктыг маадырлыг чоруунга өскен болгаш хаышкан. (Үр адыш часкаашкыннары). Бүгү совет кижилерниң ол сырый каттышкаа, оларның боттарының улуг Төрээн чуртунга бердингени, улустарның интернационалчы акы-дуңма чоруу эрткен байырлалдарның чырдагааны болган. Оларның улуг политиктиг болгаш кижизидилгечи ужур-дузазы ында. (Адыш часкаашкыны).

Ажылчы чоннуң медерелинге, хамыктың мурнунда аныяк өскенниң медерелинге, совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң идеяларының бадыткалы, Советтер чурту дээш, бистиң Төрээн чуртувус дээш чорааред, социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга белен болур чорук партияның кол сорулгаларының бирээзи болуп турган-даа, болуп артар-даа. (Адыш часкаашкыны).

Львов областың партия организациязының, Тбилиси хоорай комитединиң ажылының дугайында доктаалдарында Төп Комитет интернационалчы кижизидилгениң четпестеринче партия организацияларының кичээнгейин угландырган. Оон ыңай түңнелдер кылдынган дээрзин бис бөгүн сеткил ханыышкын-биле демдеглеп болур бис. Партия организациялары ажылчы чоннуң патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин илеңкейжиткен болгаш калбарткан. Национализмниң болгаш шовинизмниң чамдык илерээшкиннери, төөгүлүг болуушкуннарны үнелээрде аңгы байдалын көрбес чорук, дужун хараар чоруктарның фактылары, патриархалдыг чорукту мактаарын оралдажыры чедип турар. Ол-ла бүгү ажылчы чоннуң ханы билиишкинин, деткимчезин алган болгаш бистиң чуртувустуң улустарының найыралын болгаш акы-дуңмалыкты чоруун моон соңгаар-даа быжыглаарынга эки салдарны чедирер.

Кижизидилге ажылының дугайын чугаалап тура, Совет Армияның ол херекке киирген улуг ролюн айтып демдеглевейн барып болбас, эштер. Оолдар амыдыралдың школазын эртпейн солдат өг-бүлеге кирер. Ынчалза-даа олар шеригден дедир келирде шыдамык чоруктуң болгаш шурум-чурумнуң школазын эрткен, техниктиг, профессионалдыг билиглерни болгаш политиктиг белеткелди чедип алган кижилер апарган чедип кээп турар.

Бистиң армиявыс социалистиг Төрээн чуртунга ханы-биле бердингенин чорукка, тайбың болгаш интернационализмниң идеяларынга, улустарның найыралының идеяларынга кижизиттингенин. Совет Армия буржуаз армиялардан шынап-ла ол чүүлдери-биле ылгалып турар. Ол чоруу дээш совет кижилер болуунуң армиязынга ынак болгаш аңаа чоргаарланыр. (Адыш часкаашкыны).

Массаның политиктиг кижизидилгезиниң чедиишкиннерин тодаргай ажыл-биле илередири чугаажок болбас аан. Коммунистиг идейлиг чорук — ол дээрге капналып быжыккан билиглериниң, бүзүрелдиг чоруктуң болгаш практиктиг ажыл-херектиң быжыг каттыжыышкыны-дыр.

Политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгениң сырый холбаазының көскү түңнели — социалистиг чарыштың амгы көдүрлүүшкүнү болур.

Уткуштур план хүлээп алыр дээш шимчээшкин ышкаш кайгамчыктыг эгелээшкинни бүгү чурт деңнээн. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередирин дүргедедир, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле Москваның И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң коллективиниң инициативазы калбаа-биле деткиттинген. Москваның «Динамо», Горькийниң болгаш Минскиниң автомобиль заводтарының коллективтери ажылчын бүрүзүнүң хууда чогаадыкчы планынга үндезилээш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин үлегер чижээн көргүскен.

Беш хүнүң онаалдаларын дөрт хүн дургузунда күүседир талазы-биле Ленинград ажылчыннарының кыйгырыы кандыг деткимчени алган ийик! Геннадий Смирновтуң, Владимир Муравьевтуң, Михаил Чихтиң инициативазы-биле эгелээн бир лавадан хонукта муң тоннадан эвээш эвес хөмүрлашты казып алыр талазы-биле социалистиг чарыш, Николай Злобинниң бот-орулга-чарылгалыг кероо бүдүрүкчүлүг ажылдаар бригадазының тудугжуларының дургулдазы, сурагжыг пөс-тааваы аргыкчылары Елена Амосованың, Алевтина Смирнованың, Валентина Плетневаның, Валентина Бобкованың болгаш өскелериниң-даа үлегер-чижээ-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукцияның шынарын экижидер дээш шимчээшкин чер болганда деткимчени алган.

Онгу беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжы «Экономиканы болгаш чорниун чаагай чоруун моон соңгаар өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидериң» деп лозунг-биле эгелээни кайгамчык.

Чаңгыс-даа эки эгелээшкин ара кагдынмас ужурлуг, эштер. Каш чыл мурнунда Горькийниң бүдүрүлгелеринге «Бистиң аравыска чаңгыс-даа хожудаар кижи турбазын!» деп кыйгырыг тыптып келген. Ол дээрге чүгле бүдүрүлге лозунгу эвес, а ажы-чаңның норма-чижээ болган. Баштай ону калбаа-биле деткээн. Ынчалза-даа ооң амгы үеде чамдык черлерде уттундуруп турары хомудаачыг. А ону чер болганынга нептереткенинден бүгү чуртка чугула түңнелдер алдынып болур.

Социалистиг чарыштың ленинчи идеялары кайы хире ханы дазылдыг болуп турарынга бистер шупту өөрүп турар бис. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чоруп турарынга бистер чоргаарланыр бис. Ажылагыйжы практикага, чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга таарымчалыг эки байдалды тургузарынга социалистиг чарыш ханы салдарны чедирип турар. Социалистиг чарышты, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни моон соңгаар бүгү талалыг хөгжүдери — бистиң ниити дайылчы лозунгувус ол.

Коммунистиг кижизидилгеге улус чырыдыышкынының болгаш профессионалдыг белеткелдиң системазын доктаамал чаартып сайзырадырын болап көрүп турар. Ол ылангыя амгы үеде, эртем-техниктиг революцияның үезинде онза чугула. Ол күш-ажылга мурнунда турганындан ооң характерин бээр, ынчангаш кижиниң күш-ажылга белеткелин база ынчаар өскерлир апаар. Бис мыңаа хамаарыштыр хөй чүүлдерни кылып турар бис. Ынчалза-даа кылдынган болгаш ам кылдынып-даа турар чүүлдер бо талазы-биле бүгү сорулгаларны долузу-биле шиитпирлеп шыдавас.

Ниити билигниң бүгү системазын болгаш бирги ээлчегде ортумак школаны моон соңгаар улам сайзырангайжыдып чаартыры эргежок чугула дээрзи билдингир. Кижиге эргежок чугула билиглерниң хемчээли дүрген-биле өзүп турар, амгы үеде чүгле чамдык фактыларның алзээ ная түңнелдерин шиңгээдип алыры-биле кызыгаарлаттынып шыдавас бис. Билиин болу бедидип чоруур, эртем болгаш политиктиг информацияның шапкын агымынга шын туруштуу тып билир чорукка өөредири чугула. Бо талазы-биле бистиң мурнувуста улуг ажыл туруп турар. Ол ажыл кичээнгейлиг, бодамчалыг болур дээрзи билдингир, мыңаа кайы хамаан чок чүүй шавар чоруктуң болгаш далаш түңнелдер кылырының ажыы чок. Мыңаа чүү негеттинип турарыл? Башкыларның белеткелин экижидери, өөредилгениң методтарын амыдыралдың негелделеринге дүүштүрери болгаш школаларны амгы үениң өөредилге херекселдери, ооң иштинде көргүзүглел материалдары-биле хандырары негеттинер боор.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинге хамаарыштыр партия организацияларының хүлээп алгылаан хемчеглериниң дугайын мыңаа, бо съездиге чугаалаар апаар. Ындыг өөредилгениң калбак системазы партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге үндезилеттинип тургустунган. Ол системаны дамчыштыр 42 млн. кижи өөредилгени эрткен болгаш амгы үеде 36 миллион кижи өөренип турар. Ол ажылды уламчылаар херек. Экономиктиг өөредилгени улам хөгжүдеришаан, күш-ажылдың организастаарының мурнакчы дуржулгазын чер болганга бүгү талалыг нептередиринге, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдиринге ооң эң-не ажыктыг дуза чедирген турарынче сагыш салыр ужурлуг бис.

Эштер! Амыдыралга идепкейлиг туруш дег, сөглээн сөс-биле ажыл-херектиң карышпазы хүн бүрүнүң норма-чижээ апаар, ниитилел хүлээлгезин медереллиг көөр чорук дег кижиниң өрү көдүрер чүве чок. Ындыг турушту ажылдап кылыры — мөзү-шынар кижизидилгезиниң сорулгазы.

Ынчалзажок бистиң политикавысты болгаш принциптеривисти билир, ынчалза-даа оларны амыдыралга бо-ла сагывас, оларны боттандырар дээш демисешпес, социалистиг ниити чуртталганың норма-чижектериниң үрекчилери-биле эптежип чоруур кижилер ам-даа бар. Сөглээн сөс-биле ажыл-херектиң кандыг-даа хевирге дүүшпейн баары ажылагыйы тургузуушкунунга, ылаңгыя мөзү-шынар кижизидилгезинге багай салдарны чедирер.

Совет улустуң материалдыг чаагай амыдыралын экижидеринге ээзэш эвес чүүлдерни чедип алган бис. Ол сорулганы моон соңгаар-даа чайгылыш чок боттандырар бис. Ынчалзажок кижилерниң материалдыг аргаларының өзүлдези оларның идей-мөзү-шынар болгаш культурлуг деңнелиниң өзүлдези-биле доктаамал тудуш харылзаалыг болуруң чедип алыры эргежок чугула. Оон башка мещан болгаш биче буржуаз психологияның чамдык чүүлдери бисте катап тургустунуп кээп болур. Ону кичээнгейлеп дашкаарладып болбас херек.

Бистиң ниитилеливис бодунуң хөгжүлдезиниң бедиктеринче улам бурунгаарлаан тудум, мөзү-шынарның социалистиг норма-чижектерин хажыдар, бисте ам-даа таварыштып турар чүүлдер-биле эптешпес чок болур чорук улам күштелип турар. Хоптак, хуу өнчүзүрек чорук, хулиганнаашкын, дужуметтиг болгаш кижи дугайын бодавас чорук бистиң тургузуувуң алыс бүдүжүнге канчап-даа таарышпас. Ындыг чоруктарга удур демиселге күш-ажылчы коллективтерниң саны-оналын, парлалганың шүгүмчүлекчи сөзүн, бүзүредилгениң методтарын, хоойлунуң күжүн болгаш бисте бар боор турар бүгү-ле аргаларны долу ажыглаары эргежок чугула.

Отчёттуг үениң дургузунда **массалыг информацияның болгаш пропаганданың чепсектериниң** ажылының идейлиг деңнелин бедидер, таарыштыпар болгаш дайынчы болдурар талазы-биле айтырыглар Төп Комитеттиң ажыл-чорудулгазынга улуг черни ээлеп турган. Ооң түңнелинде экономиканың, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге, бүгү ниитилел амыдыралынга ооң салдары улам улгаткан.

Сөөлгү чылдарда совет парлалганың тиражы өскен, чаа үндүрүлгелерниң саны көвүдээн. 400 ажыг чаа солуннар, 113 сеткүүлдер тургустунган. Чагыдылганың түңнели-биле алырга, амгы үеде бисте бир өг-бүлеге дөрт ажыг солун, сеткүүл онаажып турар. Ол улуг көргүзүг-дүр. Ынчалзажок чамдык үндүрүлгелерге чоннуң өзүп турар негелдези долузу-биле кандыртынмайн турары билдингир. Ынчангаш ылаңгыя саазын бүдүрерин көвүдедириниң дугайын бодаар үе келген. Ол дээрге чүгле ажыл-агыйның айтырыг эвес дээрзин чугаалаар херек чок. Солуннарның, сеткүүлдерниң, радионуң болгаш телевидениениң материал-техниктиг баазазын чаартырын дүргедедири чугула.

Партия организациялары парлалганы хүн бүрү тодаргай удуртур, оларга парлаан чүүлдерниң идейлиг деңнелин бедидерин болгаш дээштиг бооруп чедип алыр ужурлуг. Ындыг болзажок парлалганың ниитилел ужур-дузазын чедир үнелевес ажылдакчылар бисте ам-даа бар. Бодунуң адреезинге хамаарышкан мактады сеткил ханып хүлээп алыр, ынчалзажок шүгүмчүлелди тооп көрбес, ооң чогуур түңнелдерин үндүрбес кижилер база бар. Ажыл-агыйжы шүгүмчүлелди тооп көрбес, парлалганың тургусканы чугула айтырыгларны болгаш ажылчы чоннарның аңаа бижээн чүүлдерин кайы хамаан чок бодаар кижилерни партия комитеттери эдер ужурлуг таваржып турар.

Эштер! Партияның XXIV съездизи **литература болгаш уран чүүл айтырыгларынче** шыңгыы кичээнгейин угландырганын силер шуптуңар билип тур боор силер. Талантылыг болгаш оңзагай эки тургустунган чүүлдерни эки деп үнелевишаан, чамдык литераторларны, уран чүүл ажылдакчыларын чогаадыкчы перспектива чок оруктче киире бээр чамдык хелүн эрттире бээр чүүлдерни съезд демдеглээн.

XXIV съездиниң литература болгаш уран чүүл айтырыгларынга кылган түңнелдери долузу-биле бадыткаттынган деп бо хүннерде чугаалап болур бис. Коммунистиг ниитилелди тургузарының партийжи ниити херээнге, бүгү улустуң херээнге улам-на улуг салыышкынны киирип турар чогаадыкчы интеллигенцияның ажыл-чорудулгазы эрткен чылдарда улам илеңкейжээн.

Амыдыралдың чогумчалыг болгаш үре-түңнелдиг талаларын көргүскен ол чүүлдер сөөлгү чылдарда бистиң чуртка үнгүлээн социалистиг реализмниң чаа чогаалдарында илергейлеттингени билдингир. Чурттуң амыдыралында кол болган боттуг чүүлдер, совет кижилерниң хууда салым-чолунуң чарылбас кезээ апарган чугула чүүлдер ук чогаалдарда улам-на дойу-биле, чогум-на улам ханызы-биле чырыттынып турар.

«Чоокка чедир-ле өбүдүрүлге темези» деп адап турган чүүлдү чижек кылдыр ап көрээлиңер. Амгы үеде ол тема ёзулуг уран-чечен хевирни алган. Литературада кирген ийикпе, азы сценага ойнап көргүскен маадырлар-биле кады бистер каң эзилдирикчизиниң азы пөс-тааваы фабриказының директорунуң, инженерниң азы партия ажылдакчызының челиишкинин дээш дүвүреп, сагышсырап орар бис. Харын-даа шоолуг эвес чүве, чаңгыс удаа болган таварылга ышкаш сагындырар, тудугжулар бригадазынга акша шаңналының дугайында айтырыг хөй-ниити ужур-дузалыг айтырыг, ийиг маргылдаа апаар-дыр.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезинге тураскааткан шынчы болгаш сагыш-сеткилди доюлдуруп кээр чогаалдар чогаадыкчы уран чүүлдүң база бир чугула темазы апарган. Романнарның, тоожуларның, фильмнерниң, шиилерниң маадырлары-биле кады дайынның киржикчилери фронтучу оруктарның изиг харын база катап базып эрткен ышкаш кылдыр сактып, кады чорааны дириг болгаш өлген эштериниң тура-соруунуң күштүүнге база катап чоргаарланып, мөгейип турарлар. Уран чүүлдүң кайгамчык аргаларының ачызында аныяк салгалдың кижилери адаларының маадырлыг чоруу-биле, азы мырыңай аныяк кыстарга ыржым даң хаяалары оларның Төрээн чуртунуң хосталгазы дээш өлүм чок чоруунуң шактары болу бээри-биле тудуш холбаалыг апаар-дыр. Ёзулуг уран чүүл ындыг эрткен чүүлдерни катап чурун көргүскеш, совет патриотту, интернационалисти кижиниң кижизидер. (Үр адыш часкаашкыны).

Бистиң литературавыстың болгаш уран чүүлүвүстүң эвээш эвес күженишкиннерин бергени база бир теманы демдеглээр апаар. Ол болза мораль болгаш мөзү-шынар тывылыышкынының дугайында тема-дыр. Мыңаа чамдык четпес чүүлдер тургулаан, ынчалзажок ооң чедиишкиннериг талалары хөй. Бистиң чогаалчыларывыстың болгаш чурукчуларывыстың ачы-хавыязы бистиң коммунистиг мөзү-шынарның кажан-даа читпес принциптерин барымдаалавышаан, кижиниң эки талаларын — ооң принципчиилдыг, шынчы чоруун, сагыш-сеткилиниң ханызын деткиириниче оралдажып турары болур.

Тайбың дээш, улустарның хосталгазы дээш демисел, ол демиселге ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында ондур чаагай болгаш чугула тема — бистиң уран чүүлүвүстүң мастерлериниң, чогаалчыларывыстың, шулукчулеривистиң чогаадыкчы хей-аъдының үнер дөзү боон турар.

Чогаадыкчы интеллигенцияның иштинде бот-боттарының болгаш бодунуң чогаалдарынга негелделиг өске, чиг, талант чок, а ылаңгыя идейлиг частырыглардыг чогаалдарга болгаш шиилерге тала-дугай барымдаалавайн үнелелди берип турар. Ол бүгү чүүлдерге — чогаадыкчы эвилелдерниң, оларда партия организацияларының ачы-хавыязы улуг. (Адыш часкаашкыны).

Заводтарның, колхозтарның, БАМ болгаш КамАЗ ышкаш тудугларның бистиң театрларывыстың, литература-чечен чогаал журналдарының шефке алыышкыны улам калбарып турарынга черле байыр чедирип болур. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерин, литература каттыжыышкыннарын, улусчу театрларны дуржулгалыг мастерлер удуртуп турар. Уран чүүлдү амыдыралдың билиглери-биле байлакшыдарының өске талазында ажылчы чоннарның хөй миллион массазын культураның үнелиг чүүлдеринге улам ынай хандыкшыдарының хайнышкынныг чорудулгалары чоруттунуп турар.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң айтырыгларын партийжи ёзу-биле көөрүн чогаадыкчы интеллигенцияны сагыш човаглыр көөрү-биле, ооң чогаадыкчы диилээшкиннеринге принципчиилдыг-биле дузалаарын холбаштырып турар. Кандыг-даа чогаалдың ниитилелге ужур-дузазын үнелеп көөрүнүң кол барымдаазы ооң идейлиг утказының болуп турган болгаш болуп артары-даа билдингир-дир. Идеологтуг ажыл-чорудулганың бо талазынга улуг ажылды ТК, партия органнары ленинчи ёзу-биле ынчаар чорудуп-даа турар. Ынчалза-даа чамдык ажылдакчыларның чүвени бодуун ёзу-биле көөр, уран чогаадыкчыга, хевирлерниң хөй янзы, стильдиң тус-тус болурунга хамаарышкан айтырыгларны административтиг арга-биле шиитпирлээр чоруктар болган чок-ла таваржы бергилээр, партия ындыг таваржылгаларны оюп эрттпейн, байдалды эдип келген.

Совет чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар, театрның, киноңуң, телевидениениң ажылдакчылары — талантылыг болгаш профессионал мергежилдиг чонга, коммунизмниң херээнге бараан болуп турар бүгү кижилер ханызы-биле өөрүп четтиргенимни тывыскан. (Адыш часкаашкыны). Бистиң чогаадыкчы интеллигенциявыстың аныяк салгалы амыдыралче улам бүзүрелдиг-биле кирип турарынга өөрүп турар бис. Ёзулуг талантылар таваржыр-ла болгай. Литератураның азы уран чүүлдүң талантылыг чогаалдары — ол дээрге национал байлаавыс. Чечен состер, каастаан будуктар, даштан кылган илередиишкиннер, үннерниң аяңнашкак амгы үениң кижилериниң сорук киирип база бистиң салгалдың, бистиң үевистиң, ооң тургузукчу ажылгылаарының болгаш чаартыышкыннарының дугайында чуректиң болгаш сагыш-сеткилдиң тураскаалын салгакчыларга дамчыдып берип турар. Бистиң төөгүвүске, бистиң амгы болгаш келир үевиске, бистиң партиявыска болгаш улузувуска, бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чаа-чаа чогаалдарны тургузарын культураның ажылдакчыларынга — партия кежигүннеринге болгаш кежигүн эвестерге — күзээдинер. (Үр адыш часкаашкыны).

3. Күрүне болгаш хөй-ниити организацияларынга партийжи удуртулганың чамдык айтырыглары

Эштер! Коммунистиг тургузуушкун талазы-биле бистиң бүгү ажылывыстың чугула утланыышкыны болза совет ниитилелдиң политиктиг системазын бүгү талалыг хөгжүдери болур. Чугаа болза социалистиг күрүне тургузуун сайзырангайжыдарының, социалистиг демократияны улам ынай хөгжүдериниң, күрүне болгаш ниитилел амыдыралының эрге-хоойлу үндезиннерин быжыглаарының, хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын идепкейжидериниң дугайында болуп турар-дыр.

Ол ажылды чорудуушаан, партия болгаш ооң Төп Комитеди коммунистиг ниитилелче чоорту шилчиир сайзыраңгай социалистиг ниитилел бистиң чуртувуста тургустунганын, бистиң күрүневис болза бүгү улустуң эрге-ажыын болгаш тура-соруун илергейлээн бүгү улустуң күрүнези болуп турарын барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар.

Бисте улустарның төөгүлүг чаа ниитилежиишкини — совет улус тургустунганын ажылчын ангының баштакчы ролю-биле кады ажылчын ангының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның бузулбас эптежиини чурттуң бүгү нацияларының болгаш улустарының найыразы ооң үндезини болуп турарын барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар бис. Күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының боттарының идепкейин бүгү талалыг хөгжүдерин, оларның инициативазынга бүгү хемчеглер-биле идигни бээрин оралдажып келген бис.

Күрүне тургузуушкунунуң талазы-биле Советтер ажылынче онза кичээнгейни салып келген. XXIV съездиге идип үндүрген саналдарга дүүштүр Депутаттың эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуну хүлээп алган, ында депутаттарның эргелери болгаш хүлээлгелерин, а ол ышкаш оларга хамаарыштыр күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының хүлээлгелерин тодаргай айтыкан. Ол көскү түңнелдерни берген. Советтерниң депутаттарының инициативазы-биле амгы үеде хөй чугула айтырыгларны идип үндүрген болгаш шиитпирлеп турар. Соңгукчуларның саналдарынга үндезилээш, депутаттарның киирип турар саналдары бистиң улузувустуң хереглелдерин болгаш негелделерин, бистиң амыдыралывысты ниитизи-биле илергейлеп турар дээрзин дорту-биле чугаалаар херек.

Кодээ болгаш суур, район болгаш хоорай Советтериниң эргелерин болгаш материалдыг аргаларын калбартканы хоойлуларны Политбюроңуң инициативазы-биле ой-шаанда хүлээп алганын сактып тур боор силер. Ол шуут-ла шын кылдынган дээрзин отчёттуг үеде моондеттинген дуржулга көргүскен. Чер-чер Советтериниң ажылынга ол чаа күштү немээн. Край, область болгаш округ Советтериниң эрге-хүлээлгелерин тодарадып турар хоойлуларны хүлээп алыр дугайында саналды делегаттар база деткиир боор деп бодап тур мен. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң үргүлчү чугаалажып келгенивис өске бир айтырыг болза, **бистиң хоойлужудулгавысты сайзырангайжыдарының, социалистиг корум-чурумну быжыглаарының айтырыглары** болуп турар. Бистиң амыдыралывыстың чамдык кол чугула айтырыгларының талазы-биле хоойлуларны партия болгаш чазак органнарының ажылдап кылганы болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, республикаларның Дээди Советтериниң оларны хүлээп алганы социал-политиктиг улуг ужур-дузалыг болуп турар. Бо ажылга биче эвес рольду ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиялары ойнаан, оларның ажыл-чорудулгазы сөөлгү чылдарда черле көскүзү-биле идепкейжээн.

Бистиң ниитилеливистиң чедип алган чаа деңнелдери-биле дүүштүр юридиктиг нормаларны киирген бис. Моон мурнунда хоойлу-дүрүмге кирбейн турган, чижээ долгандыр турар бойдус чүүлдерин, ооң иштинде сугларны, чер иштинин байлаан, агаар делгемнерин камгалаары болгаш амыдыралдың өске-даа ындыг адырларынга хамаарышкан хоойлу чүүлдерин белеткээн турган. Бойдус камгалалында ажылды тодаргай угланыышкынныг чорудар арганы берип турар үндезилелдиг юридиктиг нормаларның ам бисте бары мончуг аки-дыр.

Ниитилел амыдыралында чаа болуушкуннарны өөренип көөрү-биле күш-ажылдың административтиг эргелериниң болгаш өске-даа хоойлуларны улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле саналдарны белеткээрин чоонта чаа Политбюро чогуур органнарга дааскан.

Ажыл-агый чорудулгаларын хоойлу ёзузаар таарыштырарын экижидер дээш эвээш эвес чүүлдү кылыр апаар. Бо алырга бистиң хоойлуларывыс продукцияның шынарын экижидериниң, камналга чурумун сагыырының сорулгаларын шиитпирлээрин улам дээштиг хандырар ужурлуг. Күрүне мегелээр, меге немей бижилге кылыр, социалистиг өнчүнү самчыгдаар, дужун хараар болгаш өске-даа бар турар фактыларга удур олар улам ажыктыг-биле ажыглаттынар ужурлуг.

Совет күрүнениң хоойлуларының чылдагаан парлаар үе келген ышкаш-тыр. Бистиң бүгү эрге-чурумувустуң туруштуун бедидеринге идигни ол бээр. Бистиң хоойлуларывысты ол бүгү совет хамаатыларга улам чедингир болдурар.

Совет хоойлу-дүрүмнүң, совет ниитилелдиң эрге-ажыын, совет хамаатыларның эргелериниң камгалалында турар **милицияның, прокуратураның, судтарның, юстиция органнарының** ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдарынче бис үргүлчү кичээнгей салып келген болгаш моон-даа соңгаар салыр бис. Партия күрүнениң ол албан черлериниң ажылдакчыларының чиик эвес болгаш хүндүткелдиг күш-ажылын бедик-биле үнелеп, оларның составы эки белеткелдиг, төлептиг кадрлар-биле четчелеттинген турзун дээш сагыш салып турар.

Күрүнениң айыыл чок чоруунуң органнары совет ниитилелди империалистиг күрүнелерниң разведкаларының, янзы-бүрү хевирниң даштыкы антисоветтиг топтерниң болгаш өске-даа оңзалтен идегеттерниң хоралакчы үүлгедиишкиннеринден идегелдиг камгалап турар. Ол органнарның ажыл-чорудулгазын делегей байдалындан болгаш совет ниитилелдиң хөгжүлдезинден салдынып турар негелделерге дүүштүр тургузуп турар. Революцияның рыцары — Феликс Дзержинскийниң тургусканы чаңчылдарны бистиң чекистеривис хумагалыг кадагалап база хөгжүдүп турар. (Адыш часкаашкыны).

Партияның удуртулгазы-биле болгаш кошкаш дивес контролю-биле кылып турар бодунуң бүгү ажылын күрүнениң айыыл чок чоруунуң органнары улустуң болгаш күрүнениң эрге-ажыктарын барымдаалап, ажылчы чоннарның калбак массаларының деткимчези-биле, конституция нормаларын, социалистиг хоойлужудулганы шыңгыызы-биле сагыырынга үндезилеп чорудуп турар. Оларның күжү, оларга онаашкан эрге-хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырарының кол магадылалы хамыктың мурнунда ында болуп турар.

Бо бүгү чылдарда партия **бистиң чуртувустуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга болгаш Чепсектиг Күштерни сайзырангайжыдарынга** чогуур кичээнгейни салып келген. Бо талазы-биле бис эвээш эвес чүүлдерни кылган бис дээрзин съездиге илеткеп болур бис. Чепсектиг Күштериниң амгы үениң чепсээ-биле болгаш дайынчы техниказы-биле дериттингенин экижээн, шеригниң бодунуң составының дайынчы белеткелиниң болгаш идейлиг кадыкшылыышкынының шынары бедээн. Ниитизи-биле чугаалаарга, бодунуң тургузукчу күш-ажылының үре-түңнелдери ылавылыг камгалалда туруп турар дээрзинге совет улус бүзүрээн болур, эштер. (Үр адыш часкаашкыны).

Совет улустуң тайбың күш-ажылының камгалакчызы, бүгү-ниити тайбыңның чөленгиижи болур бодунуң харыысалгалыг сорулгазын күүседири-биле Совет Эвилелиниң алдарлыг Чепсектиг Күштери моон соңгаар-даа эргежок чугула бүгү-ле чепсектерлиг турзун дээш бистиң партиявыс бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзинге кымга-даа чигзиниишкин турбас ужурлуг.

Эштер! Совет политиктиг системаның чарылбас кезээ хөй-ниити организациялары болуп турар. Ниитизи-биле алырга, олар чурттуң бөрүк-ле бүгү чогуур назылыг чонун хаара тудуп турар. Ол магалыг факт болуп турар. Бистиң хөй-ниити организацияларывыс — ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга хамаатыларны киириштиреринин чугула адырларының бирээзи.

Чижээ, 107 миллион ажыг кижи саналтының турар профессионал эвилелдери дээш ышкаш ындыг эң-не массалыг хөй-ниити организациязын ап көрүңер даан. Профэвилелдериниң ажылы кижиниң чогаадыкчы күштерин үндүрериниң кол хавызы — бүдүрүлге хавызынга демократияны боттандырарынга эң-не дорт идигни берип турар.

Профэвилелдери хамыктың мурнунда ажылчы чоннарның эргелерин болгаш ажыктарын камгалаар, амыдырал, социал айтырыгларны идепкейлиг шиитпирлээр ужурлуг. Ынчалзажок, бир эвес бүдүрүлге хөгжүвес болза, бир эвес күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыкпас, ооң бүдүрүкчүлүү өспес болза, профэвилелдери бо талазы-биле хөй чүүлдү кылып шыдавас ийик. Чүге дээрге чогум-на бистиң профэвилелдериниң күш-ажылчы кижиниң эрге-ажыктарын бодунуң ажыл-чорудулгазының төвүнге тургузуп турар, оларның хүлээлгезин бүдүрүлгениң көдүрлүүшкүнүнүң дугайында сагыш салыышкыны болгай.

Бистиң ниитилеливистиң амыдыралында улуг черни профэвилелдери ээлеп турар. Ынчаарга ол чорук оларга хөй чүүлдү хүлээндирип турар. Профэвилелдери болза боттарының эргелеринге болгаш харыысалгалыының чергезинге бүрүнү-биле дүүшкен турар кылдыр, профэвилелдериниң ажылын шак ынчаар организастаар ужурлуг. Мындыг айтырыгны ап көрээлиңер. Бисте үлетпүрнүң адырлар эргелели элээн каш чылдар мурнунда катап тургустунган болгаш сайзырангайжып турары билдингир болгай. Бүдүрүлгениң концентрациязы өзүп, бүдүрүлге каттыжыышкыннары тургустунуп турар. Ынчалза-даа ол бүгү чүүлдер амдызында профэвилелдериниң ажылында болур чогууру-биле илереттинмейн турар. Бүдүрүлге профэвилелдериниң тургузуу үлетпүрнү эргелеп башкарарының тургузуунга бүрүнү-биле дүүшкен турзун дээш, бүдүрүлге профэвилелдериниң тургузуунуң дугайында айтырыгны, а ол ышкаш бүдүрүлге каттыжыышкыннарынга профэвилелдериниң ажылының хевирлериниң база арга-методтарының дугайында, адырлар профэвилелдериниң удуртур органнарының эргелериниң дугайында айтырыгны шайлап таарыштырары чугула.

Сөөлгү үениң дургузунда колхозтарда профэвилел организацияларының ролю улам-на бедип турар. Оларның массалыын калбартырынга идиг бээри эргежок чугула, ол чорук кодээ ажыл-агыйны көдүрериниң болгаш колхозчуларның күш-ажылының база амыдыралының байдалдарын экижидериниң сорулгаларын шиитпирлээринге биче эвес ужур-дузалыг болур. Ол бүгү чүүлдер — кончуг чугула сорулгалар. Оларны шиитпирлээри эргежок чугула. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң **ленинчи комсомолувустуң** дугайында эвээш эвес чылыг сөстерни чугаалап турган болгаш чугаалап-даа турар. Ынчаарга ол черле чептүг, эштер. 35 миллион кижилиг комсомол — партияның идегелдиг дузалакчызы, ооң шуут-ла дайынчы курлавыры. Партия кандыг-даа сорулгаларны салырга, комсомол оларны күүселдирип дээш чалыы тура-соруктуг демисежип турар. (Адыш часкаашкыны).

Эрткен беш чылда комсомол чеже хире эки эгелекчи чорукту үндүрбеди дээр, ол чеже хире алдарлыг ажыл-херектерни бүдүрбеди дээр! Байкал-Амур магистралының тудуу, шалыпчы комсомолчу тудуглар; олар беш чылда 670 турган, аңаа чартык миллион ажыг оолдар, кыстар ажылдап турган. Россия Федерациязының кара эвес хөрзүннүг зоназының мелиорация болгаш кодээ тудуунуң 1200 объектилерин тудуп тургузарын комсомол шефтеп турар. А студентилерниң тудугжу отрядтары! Оларже аныяктарның кайы хире тура-соруктуг чорун турарын бис шуптувус билир бис. Ынчаарга ол отрядтар канчаар-даа аажок улуг херекти бүдүрүп турар. Тоску беш чылдың дургузунда олар чижек-биле 5 миллиард рубль хемчээлдиг ажылдарны күүсеткен. Оларның күш-ажылчы кижизидилгениң школазы болур ужур-дузазы канчаар-даа аажок, улуг үнелиг.

Комсомолдуң күш-ажылчы алдары — ол дээрге ооң быжыы-биле чаалап алган туружу-дур. Ынчалзажок амыдырал боду комсомолга улам-на бедик негелделерни салып турарын билир херек, эштер. Чогум-на комсомолга турган аныяк кижилер коммунистиг тургузуушкунга медереллиг киржиринге идепкейлиг чаңчыгып өөренир болгай. Амдызында характери турумчуваан, аныяк кижилер-биле ажылдаарын барымдаалап алырга, ындыг медереллиг чорукту кижизидери ынаа-ла бир чүве эвес-тир. Олар кандыг-даа эки эгелээшкинге шын сеткили-биле, изиг-биле киржиринге белен. Ынчалза-даа формализм-биле, кижизидилге ажылын бюрократсыг көөр чорук-биле таваржырга, аныяк кижилерниң кыптыккан тура-соруу өжер. А бистиң сорулгавыс болза, чүгле ол тура-сорукту хевээр арттырары эвес, харын ону улам-на өскүдери болур болгай. Бистер болза аныяктың тура-соруу, сергек угааны, чалыы энергиязы бистиң кижилеривиске бүгү амыдыралында артып калырын күзеп турар бис. Аңаа комсомол идиг бээр ужурлуг, ол ооң чугула сагыш салыышкыны болур ужурлуг.

Аныяктар, комсомолчулар коммунистиг тургузуушкунуң чыл демдеглелинге чаа алдарлыг арыннарны киир бижиир дээрзинге партия быжыы-биле бүзүреп турар! (Адыш часкаашкыны).

Бистиң улузувустуң улуг ажыл-херектериниң дугайын чугаалап турган, аңаа совет херээженнерниң кандыг рольду ойнап турарының дугайын чугаалавайн барып болбас. Оларның шудургу чоруунуң болгаш талантызының ачызында бистиң Төрээн чуртувус дыка хөй чедиишкиннерни болгаш тиилелгелерни чедип алган. Бистиң съездивистиң ниитилел амыдыралының бүгү-ле талаларынга келир үеге төлевилээр чугула сорулгаларын шиитпирлээринге-даа бистиң алдарлыг херээженнеривис улуг салыышкынны киирер дээрзи чугаа чок. Херээжен кижиниң дугайында, күш-ажылчы чорудулганың киржикчизи, ие болгаш уругларның кижизидикчизи база бажыңның ээзи болур ооң байдалын экижидер дугайында доктаамал сагыш салыышкынын илередирин партия бодунуң хүлээлгези деп санап турар.

Эштер! Хоойлу-дүрүмнү сагыырын болгаш корум-чурумну быжыглаар сорулгалар-биле Совет күрүнениң ап турар хемчеглериниң утказын даштыкы шүгүмчүлекчилер хаая эвес хажыдып турар. Сагылга-чурумну быжыглаарының болгаш ниитилелдиң мурнунга хамаатыларның харыысалгалының дугайында кандыг-даа чугааны олар демократияны хажытканы кылдыр көргүзүп турар. Ол дугайында чүнү чугаалап болурул?

Ийет, кижиниң бодун, хамаатыларның эргелерин бүгү хемчег-биле хөгжүдер дугайында сагыш салбышаан, ооң-биле чергелештир хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаарын, бүгү хамаатылар ниитилел мурнунга боттарының хүлээлгелерин сагыырының айтырыгларынга чогуур кичээнгейни салып турар бис. Сагылга-чурум болгаш быжыг ниитилел корум-чуруму чокка демократия болдунмас. Хамааты бүрүзүнүң бодунуң хүлээлгелеринге, улустуң эрге-ажыктарынга харыысалгалыг болуру социалистиг демократизмниң принциптерин, кижиниң ёзулуг хосталгазын эң-не долузу-биле боттандырарынга кара чаңгыс идегелдиг баазазын тургузар.

Коммунизм тургузуушкунунуң эрге-ажыктарынга бараан боор турар бүгү чүүлдер бистиң ниитилелге эки таарыжыр, мораль талазы-биле чугула чүүлдер ол деп Ленинниң сөстерин сагындырып каап болур. Ол ышкаш бис чоннуң эрге-ажыктарынга, коммунистиг тургузуушкунуң эрге-ажыктарынга бараан боор турар бүгү чүүлдерни демократтыг чүүлдер деп чугаалап болур бис. Ындыг эрге-ажыктарга таарышпас чүүлдер биске база таарышпас, силерниң ол үзелиңер шын эвес деп бисти кым-даа дедир сургап шыдавас. Бодувустуң политиктиг системавысты сайзырангайжыдывышаан, бис кандыг угланыышкын-биле чорун орарывысты эки билир бис. Боттарывыстың шилип алган угланыышкынывыстың шынынынга бүрүн бүзүрелдиг бис. (Үр адыш часкаашкыны).

(Төнчүзү 3-кү арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Езулуг демократия чокка социализмниң болдунмазы ышкаш, демократияның доктаамал хөгжүлдези чокка социализм болдунмас деп чүвени бис ам чүгле теориядан эвес, хөй чылдың практиказындан база билир апарган бис. Бистиң социалистиг демокративысты сайзырангайжыдарын бис хамыктың мурнунда ниитилелдиң бүгү херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның улам калбак киржилгезин хажык чок хандырары, бистиң күрүневистиң демократтыг үндезиннерин улам ыңай хөгжүдери, кижиниң бүгү талалыг чечектелиишкининге таарымчалыг байдалдарны тургузары ол деп билип турар бис. Партия ынчаар ажылдап келген болгаш ынчаар ажылдаар-даа апаар.

Эштер! Социализм дөрге шапкын хөгжүп турар ниитилел болгай. Бир-даа хүн чаңгыс черге турбайн, үргүлчү бурунгаар чорупа орар бис. Ынчангаш бистиң ниитилелдиң политиктиг системазын сайзырангайжыдар дээш кылып чорудар ажыл хавы социал утказыг болгаш ужур-дузалыг.

Хөй чүүлдер кылдынган деп база катап чугаалап каайн. Ынчангаш ам кылдынган чүүлдерни түңнээр үе келген. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин белеткеп тура, бис ону барымдаалап турар бис. Ук ажыл далаш чокка, ыяк магадылал-биле чорупа турар, чүге дээрге тургустунуп келир айтырыг бүрүзүн болдунар-ла арга-биле шын шиитпирлээр ужурлуг болгаш оон соонда ук төлевилелди бүгү улус чугаалажып көөр апаар. Ынчалза-даа маңаа, бо съездиге, ук ажылга бистиң барымдаалап турар чамдык кол чүүлдеривистиң дугайын чугаалаксай-дыр мен.

Конституцияның чаа төлевилелинге социализмниң улуг тиилелгелерин айтыр, бистиң күрүневиң ангылыг мозу-шынарын илередип турар социалистиг тургузугнуң чүгле ниити принциптерин эвес, харын сайзырангай социалистиг ниитилелдиң, оон политиктиг организациязының кол-кол демдектерин база илередип көргүзер апаар. (Адыш часкаашкыны).

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары-биле холбашкан сорулгаларның шыңар байдалы улус ажыл-агыйын удуртурунуң принциптериниң дугайында Конституцияга дыка делгеренгей көргүзерин негеп турар. Оон-биле чергелештир ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралынга; эртемниң, улус өөредилгезиниң, культураның хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны хандырарынга күрүнениң ролюнуң дугайын база көргүзери чугула. Ынчангаш бис күш-ажылчы кижиниң, бүгү улустуң эрге-ажыктары дээш коммунистиг ниитилелди тургузар сорулганы бодунуң мурнунда салган күрүне болур социалистиг күрүнениң кижизиг утказыларын оон-биле онзалап демдеглээр апаар бис.

Чаа Конституцияның төлевилелиниң кол онзагай чүүлдериниң бирээзи болза социалистиг демократияны улам ыңай быжыглаары болгаш хөгжүдери болур.

Эрге-чагырганың соңгулдалыг органнарының мурнунга бүгү-ле күүседикчи органнарның отчёттуг болурунуң, улам шыңгыы системазын тургузарын база көрүп турар. Оон аңгыда ниити эвилел ужур-дузалыг хоойлуларының төлевилелдерин бүгү улустуң чугаалажылгазынга киирип турарын база көөр апаар, ындыг чугаалажылгаларны ам-даа кылып турар бис, ынчалза-даа ол дугайын хоойлуда журумчутпаан болгай.

Маңаа мен чүгле чамдык кол-кол чүүлдерни чугааладым. Ынчалза-даа ол чүүлдер ажылдың кандыг угланыышкынныг чорупа турарын билип алырынга дуза болур боор деп бодай-дыр мен.

Чаа Конституция бистиң күрүневистиң эрте сорулгазын быжыглаар болгаш ылап тодарадыр апаар дээрзин барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар бис. Ынчаарга ол эрте сорулга болза коммунистиг ниитилелди тудуп тургузары болгай. (Үр адыш часкаашкыны).

Эштер! Бис бо съездивиске беш чыл иштинде кылып чорудуп келген күженииишкиннинг ажыл-иштиң түңнелдерин үндүрер болгай бис. Ол болза эки түңнелдер. Келир беш чылда планнарывысты база чугаалажыр бис. Ол дээрге хөй күш негээр, ынчалза-даа күүседиптинип болур, эки бодап кылган планнар.

Ам бүгү-ле кылдынган чүүлдерни болгаш чүнү кылыр деп турарывысты калбак төөгүлүг хемчээл-биле тодаргай чугаалажып көөр ындыг бис.

Удавас, бүдүн чартык-ла чыл болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оон демдеглеп эртирер бис. Алды он чыл дээрге кижиниң ортумак назынындан-даа эвээш үе-дир. Ынчалза-даа ол үе дургузунда бистиң чуртувус чүс-чүс чылдарга деңнежир оруну эрткен. (Үр адыш часкаашкыны).

Бис чаа ниитилелди, кижи төрелгетенниң кажан-даа көрүп көрбээни ниитилелди тудуп тургускан бис. Ол болза кризистер чок, үргүлчү өзүп хөгжүп турар экономиканың, сайзырангай социалистиг харылзааларның, езулуг хостуг ниитилели-ле болгай. Ол болза эртемге үндезилеттинген материалистиг үзел-бодал төргиидеп турар ниитилел. Ол болза келир үеге быжыг бүзүрелдиң, тырыткылыг коммунистиг перспективаларның ниитилели. Ук ниитилелдиң мурнунда улам ыңайгы бүгү талалыг бурунгаар депшилгениң кызыгаар чок делгемнери ажыттынган.

Эрткен оруктуң база бир кол түңнели болза бистиң амыдыралывыстың совет хевири боор турар. Хүннеп хүнче улам быжыгып турар езулуг коллективчи болгаш эш-өөрүүрен чоруктуң байдалы, чурттуң бүгү нацияларының болгаш улустарының сырый каттыжылыышкыны, найыралы, бистиң улам күштүг, турумчуг болдуруп турар эки чаагай мораль — бистиң амыдырал хевиривистиң магалыг чаагай чайынналчак талалары ындыг. Бистиң чурттадывыстың мага бодунче сиңниге кирген социализмниң улуг чаалап алыышкыннары ындыг. (Үр адыш часкаашкыны).

Адак соонда, эрткен 60 чылдарның эң чугула түңнели болза совет кижи боор турар. Совет кижи хосталганы чаалап алгаш, ону эң-не кадыг-дошкун тулчуушкуннарга камгалап ап шыдаан. Совет кижи бүгү күжүн харамнанмайн, кандыг-даа каржы-когаралдарга таварышса-жок, келир үени тудуп тургузуп келген. Совет кижи бүгү-ле шылгаадаларны ажып эртип чорааш, боду база таныттынмас кылдыр өскерилген, идейлиг бүзүрелин болгаш канчаар-даа аажок улуг амыдыралчы энергиязын, культуразын, эртем билиглерин, ол бүгү чүүлдерни ажыглап билирин көргүскен. Совет кижи изиг патриотчу болурундан аңгыда, хажык чок интернационалчы боор келген болгаш кезээде ындыг-даа болур.

Советтер чурту чер бөмбүрзээниң улустарының мурнунга тайбыңның төленгижи болгаш тайбыңның тук тудукчузу боор төлептиг демиселдин келген. Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар, кижи төрелгетенни чаа хоозурадыкчы дайыннардан чайладыр дээш бис бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылып келген болгаш кылыр-даа апаар бис!

Хамык-ла айтырыглар дөгере шиитпирлеттинген деп санавайн турар бис. Четпестеривисти, бергелеривисти-даа бүгү-ле боттарывыстың өөрүмчүлекчилеривистен артык эки билип, көрүп турар бис. Ынчангаш оларны чеңнишкиннинг ажып эртип турар бис. Бистиң ниитилелдиң улам ыңайгы хөгжүлдезинге болгаш сайзыралынга чедирер оруктарны көрүп, билип турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Коммунизмге ам-даа четпээн бис. Ынчалза-даа бистиң партияның ажыл-чорудулгазы, оон бурунгаар чүткүлдериниң кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш бүгү эргежок чугула чүүлдерни кылырынче угланган-дыр дээрзин бүгү делегей көрүп турар. Чогум-на партияның ол бедик, чаагай сорулгазы улус чон-биле ону төрелдештирип, бүгү совет кижилер-биле чарылбас кылдыр быжыы-биле холбаштырып турар.

Кайы бергелер бар болдур, ында коммунистер хамыктың мурнунда чорупа турар дээрзин совет кижилер билир. Чүү-даа болур болза, коммунистер черле шыдаар деп совет кижилер билир. Партия турда, чедиишкин-даа, тиилелге-даа турар деп совет кижилер билир! Улус чон партияга бүзүрээр. Ол оон иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткип турар. Ол чорук партияның күжүн каш катап улгаттырып, оон эзээртинмес энергиязының үнер дөзү боор турар. (Адыш часкаашкыны).

Чуртту удуртуп коммунистерге бүзүрээн чон болза тергиин ажылгыр, эрес-дидим, шыдамык, сеткил-сагыжы чаагай, мерген талантылыг болгаш угаангыр улус-тур деп коммунистер база-ла эки билип турар. Ол болза кандыг-даа кадыг бергелерге торулбас чон-дур. Бодунуң улуг ажыл-херектеринге болгулай бээр бичии-даа частырыглырынга ол аажок хомудаар. Ол бодунуң чедиишкиннеринге мензээргенмейн, ук чедиишкиннерин бодур-чогууру-биле үнелеп-даа турар. Бистиң чонувус өске улустарның өөрүшкүзүн-даа, качыглаажын-даа билип, үлежип турар, чөптүг чорук, хосталга, социал депшилге дээш оларның демиселинге дузалажырынга белен. Совет улус — шынап-ла өндүр улуг, мөөдүрлүг улус! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Совет чурт, бистиң улузувус белен эвес, ынчалза-даа алдарлыг оруну эрткен. Бистерниң, коммунистерниң кайы бирээвистен оон өске орук шилип алыксаар сен бе деп айтырар болза, чок деп харыылаар боор деп бодап тур мен. Бистиң оруувус — шынның оруу, хосталганың оруу, ол болза чоннуң аас-кежииниң оруу.

Бистиң съездивиске хүлээп алдынар шиитпирлер чаа-чаа ажыл-херектерни кылырынга күчүлүг идигни боор. Ол шиитпирлерни күүседири коммунист бүрүзүнүң, партия организация бүрүзүнүң болгаш бистиң бүгү партиявыстың алдарының херээ-дир.

Ынчангаш бис боттарывыстың күжен, чүткүп турарывыс өндүр чаагай сорулгаларывысче улам-на бурунгаарлаалыңар, эштер! (Үр адыш часкаашкыны).

Бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыс — эртемниг коммунизмниң партиязы делгерезин! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң баштайгы коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузу — бистиң улузувус делгерезин! (Үр адыш часкаашкыны).

Социализм чурттарының улустарының найыралы, коммунистерниң, социал болгаш национал хосталганың бүгү күштерниң интернационалчы сырый каттыжылыышкыны быжыгып база хөгжүп турзун! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Быжыг, чөптүг тайбың делгерезин! (Үр адыш часкаашкыны).

Коммунизм делгерезин! (Диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны).

• • •

Эш Л. И. Брежневтиң түңнел сөстерин чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары шупту туруп келген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, оон ленинчи Төп Комитединге алдар болдурган йөрээлдер, күчүлүг «Ура!», «СЭКП-ге алдар!», «Бистиң ленинчи партиявыс делгерезин!», «Улуг совет улус делгерезин!» дээн кыйгылар залга чаңгыланып турган.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ ТӨП РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ОТЧЕДУ

Комиссияның даргазы эш Г. Ф. СИЗОВТУҢ илеткели

Эштер! Бистиң партияның съездизи Совет чурттуң чүгле коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының амыдыралынга кезээде улуг болгаш өөрүшкүлүг болуушкун болуп турар эвес, харын-даа делегейге-даа улуг болуушкун боор келген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дээди органы кылдынган ажылдың түңнелдерин үндүрер болгаш келир үениң оруун тодарадыр. Оон ужурундан совет коммунистер, хөй националдыг бүгү улуг совет улус партия съездилерин боттарының төөгүзүнде эң-не чугула болуушкун кылдыр көрүп турар. Бистер СЭКП-ниң XXV съездизинге боттарывыстың партиявыска болгаш чуртувуска улуг өргээрлээнышкын-биле, коммунизм тургузуушкунунга болгаш тайбыңны быжыглаары дээш демиселге чедип алдынган өндүр улуг чедиишкиннерге сеткил ханыышкыны-биле, келир үеге, бистерниң мурнувуста ажыттынып турар тырыткылыг перспективаларга идегел-биле келген бис.

Ол бүгүнүң дугайын Леонид Ильич Брежнев отчёттуг үе иштинде партияның Төп Комитединиң ажылының дугайында болуп кайгамчыктыг илеткелинге чайынналчак болгаш бүзүрелдиг-биле чугаалады. Ында партияның иштики болгаш даштыкы-даа политиказын марксистиг-ленинчи ёзу-биле анализтээн, бистиң Төрээн чуртувустуң коммунизмче улам ыңай бурунгаарлаашкынының сорулгаларын айыткан.

Партия Төп Комитединиң СЭКП-ниң XXV съездизинге Отчёт илеткелин бистер шуптувус бүрүн-биле хүлээп ап, аны-биле чүүлдүгзүнүп турар бис.

Бир эвес кол чүүлдү — чүнү кылганын болгаш чүнү кылыр ужурлуун көөр чүве болза, сагыш-сеткилдиң бедик көдүрлүүшкүнүн болгаш чалбыыштыг өөрүшкүнү болдуруп турарын эскербейн барып болбас. Тоску беш чыл планының даалгаларын амыдыралга боттандырган чорук коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, улус ажыл-агыйының деңнелин хөгжүдеринге, улустуң чаагай чоруун, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин дыка бедидеринге төлептиг салыышкынны хандырган. Бистиң социалистиг демократиявыс чайгылыш чокка сайзырангайжып турар болгаш эртем база культура чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Мурнувуста — онгу беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын күүседир талазы-биле күженииишкиннинг, чогаадыкчы ажыл-иш туруп турар.

Даштыкы политика талазы-биле алырга, СЭКП-ниң XXIV съездизинге эш Л. И. Брежневтиң илеп үндүрүп, үндезилээни Тайбың программазының кол-кол сорулгаларының боттаныышкыны чедип алдынганын айтыр херек. Бистер моон-даа соңгаар чаа дайынның айыылын чайладыр, тайбың камгалаттынган болгаш быжыглаттынган турзун дээш күженииишкинни үргүлчүлээр апаар бис.

Совет улустуң бүгү-ле чедиишкиннери Коммунистиг партияның эрте сорулгаже угланган, хөй талалыг ажылы-биле, Төп Комитеттиң, тайбың болгаш коммунизм дээш шылгарангай демиселчи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң баштаап турары Политбюронуң боттуг удурткалгазы-биле үзүлбес холбаалыг боор турар!

Эштер! СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында отчётту партия съездизинге бадылатпыры-биле киирбишаан, ол бодунуң бүгү ажылын кылып чорударда, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдуруп, бодунуң кичээңгейин партия бюджединиң күүселдезин контрольдаарынче, партияның акша болгаш материалдыг хөреңгилерин кампаалгалыг болгаш ажыктыг кылдыр чарыгдаарынче, чер-черниң партия организацияларының ревизия комиссияларының практиктиг ажыл-чорудулгазынга дузалаарынче угландырып келгенин айыткаары эргежок чугула деп санап турар. Бистиң хөй миллион кежигүннүг партиявыстың саң-хөө ажыл-агыйы улуг болгаш нарын, ынчангаш ол үргүлчү сагыш салып, шын башкарарын негеп турар.

Төп ревизия комиссиязының бүгү кежигүннери СЭКП ТК-ның Пленумнарының ажылынга, комиссияның хуралдарынга болгаш боттуг ажыл-чорудулгазынга, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Төп ревизия комиссиязы партия Уставын ёзугаар партияның төп органнарынга ажыл-херектерниң бүдериниң дүргениин болгаш шын кылырын контрольдап келген.

ТК-ның аппарады Төп Комитеттиң Политбюрозунуң болгаш Секретариадының даалгаларын дыка шалыпкыны-биле, харысалгалыг күүседип, ажылчы чоннарның Төп Комитетке келген документилерин, чагааларны болгаш билдириишкиннерин сагыш-сеткилдиң ханызындан кичээңгейлиг сайгарып көрүп турганын СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы айыткап турар. Партия документилерин солуурунга белеткел болгаш ону эртиреринин талазы-биле улуг ажыл кылдынган.

Төп ревизия комиссиязы ТК-ның херектер эргелели-биле кады партия Төп Комитединге бадыладыры-биле киирген партия бюджединиң төлевилелдерин, а ол ышкаш оларны күүсеткен дугайында отчёттарны чылдың-на чугаалажып көрүп келген.

Партияның саң-хөө ажыл-агыйының айтырыгларынче, акша болгаш материалдыг хөреңгилерни кампаалгалыг, шын чарыгдаарынче СЭКП ТК улуг кичээңгей салып турар. Партия бюджединиң хөреңгилери СЭКП ТК-ның бадылаан бюджет сорулгаларын ёзугаар, шын болгаш ажыктыы-биле чарыгдаттынып турарын хынаалда көргүзүп турар.

Сөөлгү чылдар иштинде партия бюджеди чарыгдалдардан орулгалар артып турар кылдыр күүсеттинип келген. Ындыг байдал партияның кежигүн дадывырларындан болгаш партияның ном үндүрер черлериниң орулгаларындан шилчидилге-биле тургустунар партияның акша-хөреңгизиниң соксаал чокка немежиишкининиң, а ол ышкаш партийжи ажыл-агыйны мергежилдиг чорудуп, партийжи бюджетти күүседип турарын үргүлчү контрольдаарының түңнелинде чедип алдынган.

Отчёттуг үе иштинде партия бюджединиң орулга кезээ партийжи кежигүн дадывырларының, ол ышкаш партияның ном үндүрер черлериниң орулгаларындан шилчидилгелериниң күсели-биле 50 ажыг хуу көвүдээн.

Партийның организацияларының ниити түңнүн, үштүн нйи кезээ партийның кежигүннериниң дадывыры боор турар. Оон кабер акша-хөреңги партия хүреээнниң ... ниити деңнелиниң бедээнниң-даа күсели-биле чылдың-на улам көвүдеп турар.

Партия дадывырын төлээри партия кежигүнү болгаш кежигүнге кандидат кижи бүрүзүнүң бир дугаар хүлээлгелериниң бирээзи болур. Ынчангаш партия дадывырларын чогуур үезинде, шын төлээриниң айтырыглары партия организацияларының кичээңгейиниң болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының төвүнге кезээде туруп турар.

Сөөлгү үеде эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары, обкомнары, округкомнары, хооркомнары болгаш райкомнары, а ол ышкаш ревизия комиссиялары партияның кежигүн дадывырларын төлээрин контрольдаарын күштелдирген болгаш ажылды экижидер база бо херекте четпестерни узуткаар дээш хөй чүүлдерни кылган.

Партияның Москва хооркому болгаш обкому, Ленинград обкому, Латвияның, Литваның, Таджикистанның Компартия ТК-лары, Украинаның, Белоруссияның, өске-даа эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары болгаш обкомнары, партияның Краснодар крайкому, Иваново, Курган обкомнары партия ажылының бо чугула участогунга улуг ажылды кылып чорудуп турар.

Хыналдаларның көргүзүп турары-биле алырга, партия кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар партияның кежигүн дадывырын СЭКП Уставында доктааткан хуусааларда болгаш тодараттынган хемчээлдерге төлеп турар.

Ынчалзажок чамдык коммунистер партияның кежигүн дадывырын чогуур үезинде төлевейн турар, ынчаарга партийжи сагылга-чурумну хажытканының ол фактыларын партия Уставының негеп турарын ёзугаар, партия бирээзинге азы партия хуралынга ховар чугаалажып турар партия эге организациялары бисте ам-даа бар болуп турары харааданчыг. Чамдык коммунистер партияның кежигүн дадывырын шалыңының, шаңналдарның болгаш гонорарның чамдык хевирлериниң хемчээли-биле долу төлевейн турарының фактылары бар болуп турар.

Элээн хөй партия организацияларында партийжи кассага чедир төлеттинмейн турар дадывырлар дыка улуг түңнер болуп турар. Чижээ, Орёл областың парторганизациязында чедир төлеттинмээн дадывыр 1974 чылда 28 муң рубль, 1975 чылда 31 муң рубль болган. 1975 чылда партияның кежигүн дадывырын чедир төлевес таварылгалар Кемерово, Ульяновск, Челябинск областарының парторганизацияларынга эвээш эвес турган. Ынчаарга дадывырны чедир төлевес таварылгаларның хөй нуруузу кежигүн дадывырын төлээриниң доктааттынган чурумун коммунистерниң билбезиниң уламындан болуп турар, а парторганизациялар хөй таварылгаларда чогуур тайылбыр ажылын чорутпайн, бо херекте бар четпестерни чайладырының чогуур хемчеглерин албайн турар дээрзин демдеглээр херек.

Чамдык парторганизациялар коммунистерден киирген кежигүн дадывырларын ажаалга кассаларынга дужаарының доктааттынган хуусааларын хажыдып турар.

СЭКП Төп Комитеди сагылга-чурумнуң ниити бедиишкинин демдеглевишаан, партия дадывырының талазы-биле өрелерниң, дадывырны чамдык коммунистерниң шалыңының долу эвес хемчээлинден төлеп турарының түс-түс фактыларын четпес деп айтып турар. Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары болгаш обкомнары партияның кежигүн дадывырларын хүлээп алырының база үлёдүнүң доктааттынган чурумун сагыырын шыңгыы контрольдаарын хандырар хүлээлгелиг.

Партияның акша-хөреңгилериниң ниити үнер дөзү болза, партияның парлалга черлериниң орулгаларындан шилчидилгелер болур, ол шилчидилгелер партийжи бюджеттиң орулгалыг кезээниң үштүң бири болуп турар.

Бистиң партиявыс парлалга сөзүнче кезээде улуг кичээңгейин салып келген. Партия органнарының парлалга черлериниң ажыл-чорудулгазының улам-на улгадып турар масштабтары марксистиг-ленинчи литератураны, солуннарны, журналдарны эргежок чугула тиражтарга парлап үндүрерин хандырып турар.

Партияның парлалга черлери амгы үеде 386 төп, республика, край, область болгаш aймактар солуннарының бир угда үнер тиражы 86 миллион кезек, 273 журналды 81 миллион кезек тиражтыг кылдыр парлап үндүрүп турар. Тоску беш чылдың дургузунда солуннарның тиражы 29 хуу болгаш журналдарның бир угда тиражы 17,5 хуу өскен. Ол-ла үениң дургузунда парлалга болгаш бүдүрүлге ажыл-чорудулгазындан алыр орулга 32 хуу өскен. Партияның парлалга черлериниң бүдүрүлге-техниктиг баазазы чаа техника-биле дериттинериниң, депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны шиңгээдириниң болгаш ол ышкаш чаа тудугнуң күсели-биле быжыккан. Беш чыл дургузунда шуптуу 24 полиграфия бүдүрүлгезин болгаш 38 редакция корпузун ажыглалга киирген.

Таллинде, Казаньда, Уфада, Днепропетровскиде, Донецкиде болгаш өске-даа хоорайларда чаа солун-журнал бүдүрүлгелерни тургускан. Оларга чүгле областарның, республикаларның эвес, харын төп солуннарны болгаш журналдарны база парлап турар.

Бүдүрүлгени механизастааныныиң, ажылдакчыларның мергежилин бедиткениниң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен. Чаа солун бүдүрүлгелерин ажыглалга кииргени, солуннар арыннарын харылзаа шугуму-биле дамчыдып берип турар апарганы солуннарны парлаарының үезин кызырарының болгаш чурттуң хөй-хөй хоорайларынга чүгле ук черниң солуннарын эвес, харын төп солуннарны ол-ла хүн эртенги почта-биле номчукчуларга чедирерин хандырарының аргазын берген.

Коммунистиг партия бодунуң ажыл-чорудулгазының кол утказын чоннуң амыдыралын экижидериниң, оон материалдыг болгаш культурлуг негелделерин хандырарының дугайында мөгег чок сагыш салыры деп көрүп турар. Бистиң партиявыстың Төп Комитеди типографияларның, парлалга черлериниң болгаш партияның парлалга черлериниң редакцияларының ажылчыннарының база албан-хаакчыларының хереглелдериниң дугайында, оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидериниң дугайында доктаамал сагыш салып турар. Чуртталга тудуушкунунга, культура-амыдырал болгаш уруглар албан черлериниң тудуушкунунга акшаландырылга чыл келген тудум көвүдеп турар. СЭКП ТК-ның болгаш чазактың шиитпиринге дүүштүр ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның күш-ажылының төлевириниң чаа байдалдарынче шилчидилгени боттандырган.

Оон-биле чергелештир парлалга черлериниң болгаш типографияларның ажылында бар четпестерже кичээңгей салбайн барып шыдавас бис. «Правда» парлалга черинин Москвага чаа солун бүдүрүлгезиниң, Латвияның Компартия ТК-зының Ригага солун-журнал парлалга комплекзиниң тудуушкуну доктааттынган хуусааларда күүсеттинмээн.

Чамдык парлалга черлеринде материалдарны камналга чок чарыгдап, ажыл төлевириниң фондузун ажыр чарыгдаарын болдуруп, продукцияның чамдык хевирлерин үндүрери кошкалыг болуп турар.

Саазынны кадагалаарын болгаш сооргуруп четпес организастааныңның ужурундан оон нормадан ажыр калыттынып үнгени 1975 чылда Туркменистанның Компартия ТК-зының парлалга черинге 240 тонна, Грузияның Компартия ТК-зының парлалга черинге 806 тонна болган.

Чамдык солуннарның болгаш журналдарның редакцияларының парлап үндүрер графиктерин хажыдып турар чоруу типографияларның ажылын нарыыладып, материалдыг немелде чарыгдалдарны болдуруп, а кол-ла чүве солуннарны, журналдарны номчукчуларга чедирерин саададып турар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары болгаш обкомнары бо талазы-биле солуннарның кол редакторларының, а ол ышкаш парлалга черлериниң директорларының харысалгазын бедидер чогуур.

Партияның эң-не улуг парлалга чери «Правданың» бүдүрүлге болгаш саң-ажыл-агый ажыл-чорудулгазын Төп ревизия комиссиязы 1974 чылда хынап көрген.

Тоску беш чылда парлалга черинин коллективи полиграфия бүдүрүлгезиниң техниказын болгаш технологиязын сайзырангайжыдар талазы-биле элээн улуг ажылды кылып чорудуп, бүдүрүлге күчүлери өскеп, бүдүрүлгени механизастааныныиң деңнели бедээн. Аңаа күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүү чедип алдынган, тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Ынчалзажок парлалга чериниң ажыл-чорудулгазындан элээн четпестер база илереэн. Төп ревизия комиссиязы 1975 чылдың төнчүзүнде ном үндүрер черни катап хынаан болгаш киирген саналдар күүсеттинген, хөй четпестер база хажыдыышкыннар чайлаттынган дээрзин демдеглээн.

Партийжи бюджеттиң чарыгдалдыг кезээниң анализинче шилчиирин чоокшулап көрүүлер.

Отчёттуг үениң дургузунда партияның бүгү чарыгдалдары чүгле партияның кежигүн дадывырының киирилдезинден база партияның ном үндүрер черлериниң орулгазындан киргени, ол Төп Комитеттиң болгаш чер-черлерде партия организацияларының организас-партийжи болгаш политиктиг улуг ажыл-чорудулгазын боттандырар талазы-биле партияның бүгү чарыгдалдарын хандырып келген болгаш амгы үеде-даа хандырып турар дээрзин Төп ревизия комиссиязы илеткеп тур.

Партияның Төп Комитеди, Л. И. Брежнев боду партияның ажыл-агыйының дугайында база партия органнарының болгаш албан черлериниң бажыңнарын тударындан база дерип кылырындан эгелээш партия албан черлериниң негелделеринче улуг кичээңгейин доктаамал салып келген.

Партия бюджединден дыка хөй түңнү партийжи кадрларны белеткээринге болгаш билиин бедидеринге чарыгдап турар. Бо айтырыгже бистиң партиявыс канчаар-даа аажок улуг кичээңгейин салып турар. Отчёттуг үениң дургузунда партбюджеттиң бо сорулгаже чарыгдалы 24 хуу өскен, партийжи пропагандага чарыгдал 41 хуу улгаткан.

Партияның Төп Комитеди коммунистерниң марксистиг-ленинчи билиин бедидеринче улуг сагыжын салып, пропагандистиг ажылды улам экижидип база сайзырангайжыдарынче партия организацияларының кичээңгейин углап келген.

Ынчалзажок чамдык партия организациялары партийжи пропагандага тускайлаан акша-хөреңгини ам-даа долузу-биле ажыглавайн турар.

Чижээлээрге, СЭКП Липецк обкому масса-политиктиг ажылдар, лекциялар болгаш пропагандистер семинарларын чорударынга 15 муң рубльди 1975 чылда чедир ажыглаваан, а ол-ла чылын Калинин, Омск болгаш өске-даа чамдык партия комитеттери ол сорулгаларга чарыгдаттынар ужурлуг акша-хөреңгини долузу-биле ажыглаваан.

Отчёттуг үеде социалистиг экономика, үлетпүр база көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези улам ыңай хөгжээн болгаш өскен, аажок улуг үлетпүр бүдүрүлге черлерин ажыглалга киирген. Байкал-Амур магистралы, Каманың автомобиль заводу болгаш өске-даа улуг-улуг бүдүрүлгелерниң тудуу-биле чергелештир чаа хоорайлар болгаш районнар төптери тыптып келген, оларда партияның эге организациялары болгаш партияның удуртур органнары тургустунган.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, чурттакчы чоннуң санының база партияның хүрээлелиниң өзени-биле чергелештир, а ол ышкаш партийжи органнарның ажыл-чорудулгазын экижидип база сайзырангайжыдар, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылынга оларның салдарын күштелдирер сорулга-биле партияның чамдык обкомнарын, хооркомнарын эде тургузуп, чаа хоорай болгаш көдээ райкомнарны тургускан.

Ол-чаа тургустунган партия органнарының ажыл-агыйынга херелеттинер чүүлдерни садып алырынга болгаш партийжи аппаратты тударынга немелде акша-хөреңги негеттинип келген.

Үстүнде айыттынган сорулгаларга чарыгдалдар партийжи бюджеттиң орулгалыг кезээн ажыр күүсеткениниң база партийжи бюджеттиң чарыгдалдыг кезээниң чамдык статьяларының талазы-биле тургустунуп келген камналганың күсели-биле дуглаттынган.

Партия комитеттериниң колдуунда-ла хөй кезии ажыл-агыйын шын чорудуп, бюджет чурумун шыңгыы сагып турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп болур.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларында бюджет чурумун хажыдар, сметаның чамдык статьяларының талазы-биле акшаландырыышкынны ажыр чарыгдаар чоруктар ам-даа бар болуп турар.

Ол чүвүң-даа мурнунда сметаның почта-телеграф, телефон, канцелярия, командировка, ажыл-агый чарыгдалдары дээн ышкаш статьяларында ажыр чарыгдаттынган.

Курск областың парторганизациязында бактаап турар 24 кодээ болгаш 2 хоорай комитеттериниң 10-у 1974 чылда үстүнде айыттынган сорулгаларга чарыгдаттынар ужурлуг хөреңгини ажыр чарыгдаан.

Ол-ла чылын партияның Башкир область организациязының хооркомнары болгаш райкомнары сметаның чамдык статьяларының талазы-биле 30 муң рубльди, оон иштинде ажыл-агый чарыгдалдарының талазы-биле 19 муң рубльди ажыр чарыгдаан. 1975 чылда партияның Ставрополь край, Белгородтуң область болгаш өске-даа партия организацияларының чамдык партия хооркомнары болгаш райкомнары сметадан ажыр чарыгдалдарны кылган.

Чамдык партия комитеттери ажыглаттынмаан акша-хөреңгиниң артыын сметада кордунмаан чүүлдерге өскээр чарыгдап турар.

(Уламчызы 4-кү арында).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи

Эш Г. Ф. СИЗОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 3-кү арында).

Төп ревизия комиссиязы партийжи органнарның, партийжи албан черлериниң албан бажыңнарының, партийжи ном үндүрер черлериниң полиграфия бүдүрүкчүлериниң чуртталга бажыңнарын тудар талазы-биле СЭКП ТК-ның бадылаашы планның күүселдезин болгаш ол тудугга тускайлаап акшаландырылышкынны кайы хире шын чарыгдап турарын ТК-ның херектер эргелелинден хынап көрген.

ТК-ның Херектер эргелели болгаш чер-черде партия органнары тудут талазы-биле улуг ажылды кылып турарын демдеглээр херек.

Чүгле эрткен беш чылда айыттынган сорулгаларга партийжи бюджеттиң чарыгдалы ооң мурнундагы беш чылга деңнээрге колдуунда-ла 50 хуу улгаткан, ол чорук партияның чаа тургустунган райкомнарынга, хоорккомнарынга, обкомнарынга албан бажыңнарын тударының чугулазы-биле холбашкан болуп турар.

Соолгу чылдарда тудугнуң улуг программазын күүседип база ооң шынарын бедиткениниң түңнелинде партия албан черлеринде ажылдаарынга база ажылчы чорну хүлээп алырынга улам таарымчалыг байдал тургустунган.

Ооң-биле чергелештир тудугну организастаарында болгаш кылырында ам-даа улуг четпестер бар. Чамдык областарда, крайларда болгаш республикаларда капитал салыышкыннарының доктаадтынган планнары күүсеттинмейн, тудугнуң хуусаазы хелүп эрттир узап турар.

Эштер! Төп ревизия комиссиязы СЭКП-ниң Уставы-биле дүүштүр партия Төп Комитединиң кассазын доктаамал хынап турган. Хыналдаларның түңнелинде касса операцияларын чорударында кандыг-даа хажыдыышкыннар илеревээн.

Партийжи органнарның саң-хөө-ажыл-агыйн ажыл-чорудулгазын хынаар талазы-биле улуг сорулгалар чер-черде партия организацияларының ревизия комиссияларының мурнунда салдынган. Оларның хөй кезии ол сорулгаларны чединишкинниг күүседип турар.

Эштер! Ажылчы чоннарның чагааларын-биле ажыл дээрге, партийжи ажыл-чорудулганың эң чугула участоктарының бирээзи. СЭКП ТК-га хууда болгаш хөй-ниити-даа хевирлиг хөй муң чагаа кээп турар. Бүгү-ле партийжи болаш күрүне ажылын сайзырангайжыдарынга дөгүм болур янзы-бүрү саналдарны, күзелдерни, сүмелерни бижээн чагаалар саны улам көвүдеп турар. СЭКП ТК ону ажылчы чоннарның боттарының Коммунистиг партиязынга идегелиниң улгатканының херечизи кылдыр, партияның удуртукчу ролюнуң дүрүм ёзугаар улгатканының болгаш социалистиг демократияның чайгылыш чокка боттандырып турарының түңнели кылдыр көрүп турар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турары дээш, улустуң амыдырал деңнелин көдүрер талазы-биле боттуг хемчеглер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенинин дыка хөй чагааларда илередип, партияның ленинчи даштыкы политиказын, быжыг тайбың болгаш улустар аразында найырал дээш ооң турушттуг демиселин иштиг-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Партия организацияларында болгаш ажылчыннар коллективтеринде-даа ажыл-херекчи, таарымчалыг байдал тургустунган, күш-ажылды организастаарынга, материалдыг чаагай чорукту кижилериниң хамаарышкан кол айтырыгаар болгаш өске-даа айтырыглар чогуур үезинде шын шиитпирлеттинип турары дээш СЭКП ТК-га өөрүп четтиришкинни дыка хөй чагааларда илередип турар.

Кадрларга принципиалдыг негелделерни салбышаан, оларны хүндүлеп көөрүнүң байдалын партияның тургусканын ажылчы чоннарның бедии-биле үнелеп турары чагаалар анализинден көстүп турар. Чагааларның авторлары бүдүрүлге, албан болгаш организация черлериниң чамдык удуртукчуларының ажылында четпестерни улам-на эптеш чок көрүп турарын илередип турар.

Чурттаар бажың айтырыгларының талазы-биле хөй санныг чагааларның аразында чурттаалга шөлүп делгемчидер, чаагайжыды туттунган тускай квартиралар-биле хандырар дугайында чагаалар колдап турар апарган. Ооң-биле калы чурттаалга шөлүн хуваар талазы-биле тургустунган корумчурумну үрээр таварылганың үргүлчүлеп турарының болгаш чамдык албан-дужаалдыг кижилерниң бо херек талазыбиле бюрократсыг, дүжүметсиг боор, эрге-дужаалын оскээр ажыглап турарының барымдааларының дугайында дыка хөй хомудалдар чамдык улуг-улуг хоорайлардан ам-даа кээп турар. Дыка хөй санныг билдириишкиннер ажылга хамаарышкан айтырыглар дугайында боор турар.

Төп Комитеттиң Политбюрозу, СЭКП ТК-ның Секретариады ажылчы чоннарның чагааларын үргүлчү сонуурган, оларның талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни ап турар.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы партия Төп Комитединиң килдистеринге, СЭКП ТК-ның солуннарының болгаш журналдарының редакцияларынга ажылчы чоннарның чагааларын-биле ажылдың байдалын үргүлчү хынап келген.

Килдистер бо ажыл талазы-биле эвээш эвес эки дуржулганы чедип алган. Ажылчы чоннарның чагааларында бижиттинген күзелдерни болгаш сүмелерни, чугула документилерниң төлевилелдерин белеткээр үеде, ТК-ның килдистери барымдаалап көрүп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинче чоруткан чагааларның учёттазын СЭКП ТК-ның килдистеринде база чогуур-биле эмгелеп кылган, бо съездиге материалдарны белеткээрде оларда айыттынган саналдарны болгаш сүмелерни кайгаа-биле ажыглаан. Бүдүрүлге, тудуг черлеринге, министерстволарга, ведомстволарга, албан черлеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга-даа хамаатыларның чагааларын көрүп, хамаатыларны хүлээп алырын организастаар талазы-биле ажылды экижидер дугайында ТК-ның килдистери үргүлчү сагыш салып турар. Дыка хөй санныг билдириишкиннерни болгаш хомудалдарны олар ол черлерге чеде бергеш, чугаалажып көрүп турар. Килдистер ажылдакчылары СЭКП ТК-га айтырыг тургускан хамаатыларны боттары хуузунда хүлээп алырынга доктаамал киржип турар. Ынчаарга чагаа бүрүзүнүң азы хомудал бүрүзүнүң ээзинге, чок болза ТК-ның аппарадының ажылдакчылары, чок болза чер-черниң партия органнарын-даа дамчыштыр тодаргай харыылап берип турар.

Эң-не янзы-бүрү айтырыгларга хамаарышкан ажылчы чоннарның эвээш эвес чагааларын СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязынга база кээп турар. Ол чагааларны кичээнгейлиг өөренип көргеш, ол дугайында чогуур хемчеглерни ап турар.

Чагааларны көөр болгаш ажылчы чоннарны хүлээп алырын организастаар талазы-биле чер-черниң партия база совет органнары солуннар редакциялары, ол ышкаш ажылчы чоннарның чагааларын болгаш хомудалдарын чер-черлерге шын сайгарып көөрүн контрольдаар талазы-биле республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларының ревизия комиссиялары улуг ажылды чорудуп турар.

Партия организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары ажылчы чоннарның чагааларын болгаш хомудалдарыбиле ажылды моон соңгаар-даа кижидер болгаш сайзыраңгайжыдар, оларны көөрүнүң контролюн күштелдирер, ук херекте четпес чүүлдерни узуткаар дээш хемчеглер алыр ужурлуг.

Төп ревизия комиссиязы чер-черниң партия организацияларының ревизия комиссияларынга доктаамал дузаны көргүзүп турар.

Эрткен отчёттуг үеде ышкаш, партиялар аразында харыызааларның ниити планын ёзугаар акы-дуңма марксизм-ленинчи партияларның ревизия комиссиялары-биле ажылдуржулгазын солчуруп чорудуп келген. Бистиң делегацияларывыс Болгарияның, ГДР-ниң, Моолдуң, Польшаның, Чехословакияның акы-дуңма партияларының ревизия комиссияларының ажылдакчылары-биле ужуражылгаларны кылыдаан.

Эштер, улус ажыл-агыйын болгаш бистиң чурттуң ажылчы чоннарының материалдыг чаагай чоруун улам ыңай көдүрериниң программазы болур чаа беш чыл планының кол угланышкыннарының съезд мурнунда чугаалажылышкыннары партияның шугумун бүгү совет улустуң бир эп-сеткиилдиг ниити-биле деткип турарын көргүскен болгаш партия биле чоннуң доктаамал быжыгып турар чаңгыс эвин база катап бадыткаан.

Эштер! Ленинчи партияның удуртулгазы-биле, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерниге сорук кирген бистиң совет улус чаа оңгу беш чылдың сорулгаларын чединишкинниг күүседир дээш боттарының бүгү күжүн болгаш энергиязын бээр.

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирикчизи болгаш организакчызы—бистиң улуг ленинчи партиявыс делгерезин! (Үр адыш часкаашкыны).

ПОЛИТИКТИГ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮН

МОСКВА, КРЕМЛЬ

СЭКП-ниң XXV съездизинге

Тыва АССР-ниң комсомолчулары, аныяктары СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарынга изиг байырны чедирбишаан, аныяк салгакчылар дугайында сагыш салыышкыны дээш төрээн Коммунистиг партиязынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп тур.

СЭКП-ниң XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш чарышпышаан, республиканың оолдары болгаш кыстары хүн бүрүзүн бедик шынарлыг шалыпчы күш-ажылдыы болдурар деп лозунгу удуртулга болдурган. Партияның XXV съездизинге аллар кылдыр республиканың комсомолчуларының алган социалистиг хүлээлгелери чединишкинниг күүселттинигенин өөрушкү-биле айыткап тур бис. Съезд мурнунун социалистиг чарыжынга республиканың комсомолчулары, аныяктары 165 муң баш анай, хураганны менди кыргалап алган. 87050 тонна сигенни, 53.118 тонна силосту белеткээн, субботниктер болгаш воскресниктер үезинде 8000 ажыг шакты ажылдап кылган. Комсомолчу капиталгашын фондузу 800 муң ажыг рубль болган. «Тыва даг-дугү» комбинаттың чаа ээлчээн, Чаа Шагаан-Арыг хоорайны болгаш республиканың өске-даа чугула объектилерин тударынга 10000 оолдар болгаш кыстар комсомолчу путёвка-биле келген.

Оңгу беш чылдың улуг сорулгалары, партияның улуг идегели аныяктарның хөйниитичи, политиктиг идепкейинин чаа көдүрлүүшкүнүн хайныктырган. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининң кол угланышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тура республиканың аныяктары эвээш эвес үнелиг саналдарны киирген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн СБФ-зиниң комсомолчу-аныяктар коллективи республика типографизының лептерлекчилер бригадазы беш чылды 4,5 чылда күүседир деп хүлээнген. «Комсомолчу чылды—10 айдарда!» деп кыйгырыгны Кызылдың дааранылга фабриказының комсомолчулары үндүрген. Ол эгелээшкинни республиканың күш-ажылчы хөй коллективтери деткээн.

Аныяк кижи бүрүзүн марксисчи-ленинчи бүзүрелге, төрээн Коммунистиг партиязынга кызыгаар чок бердинген, ниитилел амыдыралының бүгү болуушкуннарын аңгыыш туружу-биле көөр чорукка кижизидерин республиканың комсомолу болуун кол сорулгазы деп көрүп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алыр шиитпирлерин, оңгу беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш бүгүле чүүлдерни кылырын сеткил-сагыштың көдүрлүүшкүннүг, уттундурбас бо хүннеринде совет Тываның комсомолчулары, бүгү оолдары болгаш кыстары төрээн Коммунистиг партиязынга байырлалдыы-биле бузуредип тур.

Бистиң ниитилеливистиң сорук кирикчизи болгаш удуртукчу күжү, бистиң үевистиң угааны, аллары болгаш нүүрү—СЭКП делгерезин!

ВЛКСМ-ниң Тыва область комитеди.

Кызыл хоорай,
1976 чылдың февраль 19.

*

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүлүг XXV съездизиниң делегаттарынга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип, ынак Төрээн чуртувустуң чечектелишкини дээш коммунистерниң эндүр улуг чыыжының ажылы үре-түңнелдиг болурун күзеп тур.

Совет кижилерниң материалдыг чаагай чоруун, культура деңнелин бедидеринче угланган партиявыстың иштиқки политиказын, Тайбыңның программазын амыдыралга чединишкинниг боттандырып турар Советтер чуртунун күчү-күжү, ат-алдары өзерин, бузулбас социалистиг дем каттыштырылгазынын улам быжыгарың хандырып турар ленинчи Төп Комитеттиң, ооң Политбюрозунуң, эш Леонид Ильич Брежневтиң чорудуп турары даштыкы политиказын комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чүмү-биле чүүлдүгзүнүп, деткип туру.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларының хуусаа бетинде күүсеттингенин, продукция бүдүрери барык 2 катап улгатканын, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүү 62,3 хуу бедээнин, даг-дүгүнүң чаа марказынга күрүнениң Шынар демдээн тывысканын партияның съездизинге Тываның даг-дукчулери сеткил ханышкын, өөрүшкү-биле илеткеп тур бис. Тоску беш чылда комбинаттың цехтеринге 210 кезек чаа дериглер тургустунган, 17 технологтуг шугумнар чаартынган. Бүдүрүлгеге 830 санныг техниктиг чаартыкчы саналдарны шиңгээткенинден 1.176 муң рубльдиң экономиктиг ажыы алдынган.

«1976—1980 чылдарда ССРЭниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТКның төлевилелинде көрдүнген бистиң Төрээн чуртувустуң магалыг келир үезиниң планнарынга улам сорук кирген ажыл-ишчи коллектив оңгу беш чылдың баштайгы чылында болиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Бүдүрүлгениң ажыктыг бедидеринге, чаа техниканы, дециилгелиг технологияны ажыглаарынга, ажылдап турар цехтерни эде дериирнге болгаш чаа ээлчегниң төлевилелдиг күчүзүн дүрген шиңгээдип алырынга үлезиндээш, продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының планын хуусаа бетинде күүседири хүлээлгеде көрдүнген:

чыл планынга немей 7000 тонна даг-дүгүн бүдүрер, 850 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарар;

планда көрдүнгенинден ажыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5 хуу бедидер;

продукцияны баштайгы пегелде-биле дужаар, ону шынарның бирги болгаш дээди категориязы-биле аттестастаарын чорудар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженертехниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары съездиниң шиитпирлерин боттандырары дээш бүгү күжүн харамнанмайн ажылдаарын төрээн Коммунистиг партиявыстың XXV съездизинге бузуредип тур бис.

Коллективтиң даалганы-биле:

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору

В. УХОВ.

Комбинатта партком секретары

Д. СВАВИЛЬНЫЙ.

Профэвилелдиң каттышкан комитединиң даргазы

Д. ДҮКТЕН-ООЛ.

Комбинатта комсомол комитединиң секретары

Д. ООРЖАК.

*

Төрээн Коммунистиг партиявыстың XXV съездизинге Леонид Ильич Брежневтиң илеткелин бистиң совет улус ынак Төрээн чуртувус дээш улуг чоргааралдыг сеткил-биле дыңнадывыс. Бистиң бригадавистың коллективи партияның XXV съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин күүседишкенин болгаш бүдүрүлге планының күүселдезин дээш беш чылдың баштайгы чылында болгаш ооң соңгаар-даа кызып ажылдаарывысты СЭКП-ниң XXV съездизинге бригаданың мурнундан улуг өөрүшкү-биле рапорттап тур мен.

Совет чуртувустуң улам ыңай сайзыраары дээш съездиниң делегаттары чединишкинниг ажылдаарын күзедим.

«Тыва тудуг» трестиң боторулга-чарылгалыг комплекстиг бригадазының бригадири

С. БОРБАК-ООЛ.

ДАҢГЫРАГЛАП ТУР БИС

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң ажыттынганынга тураскаадкан байырлыг митинг Кызылдың дааранылга комбинадынга болуп эрткен. Дааранылга цехиниң № 1 бригадазының кежигүнү, мурнакчы даараныкчы Вера Донгак съездиниң делегаттарынга байыр чедирип, чүве чугаалааш, мынча дээн:

— Оңгу беш чылдың планныг даалгаларын 3 чыл дургузунда күүседир деп социалистиг хүлээлге алган ажылдап турар бис. Бригада ол хүлээлгезин чединишкинниг боттандырарынга чигениг турбас дээрзин СЭКП-ниң XXV съездизиниң бүгү делегаттарынга даңгыраглап тур мен.

— Бистиң № 5 бригадавыс январь айда продукция бүдүрер планын 106 хуу күүсеткен. Ол дээрге партияның XXV съездизинге бистиң күшажылчы белээвис-тир—деп, аныяк даараныкчы Кама Хопуя чугаалаан.

Комсомол эге организациязының секретары В. Брюханова чүве чугаалааш, коммунистерниң улуг шуугааның хүннеринде коллективтиң бүгү комсомолчулары болгаш аныяктары эң-не шалыпчы ёзу-биле ажылдаарын дыңнаткан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге коллектив кежигүннериниң күш-ажылчы рапортун дааранылга комбинадының директору Т. Пургина митингиниң киржикчилеринге номчаан.

Шак ындыг митингилер Кызылдың алды заводунга, АТБ 1-ге, № 48 тудуг эргелелинге, республика эмнелгезинге, педагогика институдунга, республика типографиязынга болуп эрткилээн.

Х-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: даараныкчы В. Донгактың чүве чугаалап турары. Кызылдың дааранылга комбинадынга болган митинг үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕГЕ ТУРАСКААТКАН

Февраль 24. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаа ээлчээниң кол корпузунуң мурнунда шөлге, арыннарында өөрүшкү чайнаан ак-довуракчылар чыглып келген. Комбинаттың чаа ээлчээниң баштайгы даг-дүгүн СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнде бээр дээш хүлээлгезин олар эрестиг күүсеткеш, ол күш-ажылчы тиилелгезинге тураскаадкан байырлыг митингиге чыглып келгеннери ол.

Шөлде үезинде алдынган баштайгы продукцияны—дагдүгүн кидир баарында стол кырында саваларда делгеп салган. (Адаанда чурукта).

16 шак. Митингини «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретары В. А. Бакулин ажыткаш, съездиге тураскаадкан күш-ажылчы тиилелгени чедип алганы-биле холбаштыр комбинаттың бүгү ажыл-ишчилеринге байыр чедирген.

Ажыглаалга кирер комплекс тудуунуң начальниги, «Тыва тудуг» трестиң кол инженери Б. В. Глазков чаа ээлчегниң тудугжуларының, монтажниктерниң партияның даалгазын күүседир дээш эрестиг ажылдаанының түңнелинде СЭКПниң XXV съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде чаа ээлчегниң дериглелерин комплекстиг шенээниниң түңнелинде баштайгы даг-дүгү алдынганын чугаалаан.

Трибунада—Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу К. Х. Данзырык.

Күш-ажылчы улуг байырлал — комбинаттың чаа ээлчээниң баштайгы даг-дүгүн бергени-биле тудугжуларга, монтажниктерге байыр чедирбишаан, бо тудугну ажыглаалга киирикчежеге чедир ам-даа ныыымак ажылдаарынче эш-өөрүн кыйгырган.

Байырлыг митингиге ССРЭниң Дээди Совединиң депутады А. Седип, комбинат директору В. А. Ухов, «Сибирьтехмонтаж» трестиң эргелекчизи М. А. Эйдлин, комсомолчу шалыпчы отрядтың комиссары Б. Балчый-оол, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы С. Т. Амырбит, СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов олар чүве чугаалап, күшажылчы тиилелге-биле ак-довуракчуларга байыр чедирген.

Митингиниң киржикчилери СЭКП-ниң XXV съездизинге рапортту, комбинаттың чаа ээлчээниң тудугжуларынга, ажыглакчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Чаа ээлчегниң тудуу В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнү— апрель 22-де ажыглаалга кирер.

М. КАЛЧАН.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕК

«Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери партияның төөгүлүг XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир шалыпчы он хонукту эрттирген. Күш-ажылчы ээлчегниң ол хүннеринде совхозтуң бүгү ажылчыннары онза көдүрлүүшкүннүг ажылдаан. Кызаа чогуур деп планнаттынган бүгү ажылдар ажыр күүсеттинген.

Он хонуктуң дургузунда 1494 хой төрээн, олардан 1504 хураган алдынган. Семиртилгеде тургускан малдардан 2 тонна 424 кг немелде деңзи алдынган. Саанчылар он хонукта сүт саарының планын 120 хуу күүсеткеннер. Кыштаглаарже мал чеми сөөртүр, мал кажаалары тудар болгаш септээр дээш ооң-даа өске хөй ажылдар кылдынган. Совхоз күрүнеге эът садарының квартал планын февраль 16-да бүрүн күүсеткен, а сүт садарының чартык чыл планы съезд ажыттынар хүнге чедир 40 хуу чедир күүсеттине берген.

Партком болгаш дирекция чери съезд ажыттынарының бүдүүзүнде ажыл-агыйның бүгү адырларының ажылдакчыларының аразында чарышты ажылчыннарның ниити хуралынга түңнеп үндүрген болгаш онза кызымак ажылдаан кижилерни хөйнүң мурнунга шаңнап-мактап демдеглээн. Механизаторлардан Эресоол Сат, чолаачылардан Кызыл-оол Кара-Саң, кадарчылардан Дадар Чооду, бызаа ажаакчыларындан Долзунмаа Салчак, саанчылардан Даржап Кужугет, сакманчыктардан Дутар Куулар, хойжулардан Кызыл-оол Сат болгаш ооң-даа өскелер шалыпчы он хонуктуң тергиинерлинге санаткан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

8.40—Медээлер.
8.50—Киножурнал.
9.00—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». Өңнүг.
9.30—«Шыдырал школазы». Разрядтыглар клазы. «Эндшпиль».
10.00—«Поляр чоогунуң Уралында». Документалдыг өңнүг телефильм.
10.15—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». Өңнүг.
11.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.
11.30—«Эргим аялгалар». Өңнүг.
11.50—СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаадкан спортчу байырлал. Өңнүг.
13.50—Киножурнал.
14.00—СЭКП-ниң XXV съездизинде. Өңнүг.
15.00—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.
15.10—Камерлиг музыка концерти.
15.25—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Эки турачылар». Уран-чечен өңнүг фильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.
18.00—СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаадкан спортчу байырлал. Өңнүг.
20.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели».

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер.
20.40—«Кадыкшыл». Доктуыдылга.
21.10—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.25—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Эки турачылар». Уран-чечен өңнүг фильм.
23.00—«Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.
24.00—«Эргим аялгалар». Өңнүг.
24.20—01.45—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА —«Спартак». 2-ги, 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.

Редактор
В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Иванованарның өг-бүлези» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сиренева кудумчузундан келген уруглар» 9.40, 11.15, 15.40, «Тамань» 17.20, «Төрээн чуртунуң солдады» 13.25, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даң бажындан кежээни хавага чедир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Светофор» деп кинооклуб 11.30, «Кудай төлдери» 15.00, «Омак-хөг болгаш эрес-дидим чорук-биле» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, село ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 640.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00278.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ АРТИЯЗЫНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 49 (10034) | 1976 чылдың февраль 27, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

В. И. ЛЕНИННИҢ МАВЗОЛЕЙИНГЕ ЧЕЧЕК САЛГАН

Февральдың 25-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретарьлары В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларының бирги секретарьлары, СЭКП-ниң XXV съездизиниң президиумунуң өске-даа кежигүннери, СЭКП крайкомнарының болгаш обкомнарының бирги секретарьлары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң баштыңчызы, делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчузу—В. И. Ленинниң Мавзолейинге чечектер аппарып салган.

Кызыл кожаада мынча деп бижээн: «Владимир Ильич Ленинге. СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарындан».

(СЭТА).

СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААТКАН СПОРТЧУ БАЙЫРЛАЛ

«Совет спортчулар СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарынга» деп, февральдың 25-те В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт ордузунга болган байырлалды мынчаар адаан. Тергииннерниң тергииннери — олимпий оюннарының, делегейниң болгаш Европаның чемпионнары, а ол ышкаш анык спортчулар ол кежээ съездиниң киржикчилериниң мурнунга көргүзүглер кылган.

Чалыы назынның, кааң-чараш болгаш күштүг чоруктуң байырлалынга эштер Л. И. Брежнев, А. А. Гречко, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев олурупкан. Төп ложага олар кирип келирге, чыылганнар динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Делегейниң, Европаның болгаш олимпий оюннарының хөй дакпыр чемпиону Ирина Роднина күш-культураны болгаш спортту хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш партияга болгаш чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин совет спортчуларның омунундан илергейлээн.

Бөлүк чемпионнар совет спортчуларның СЭКП-ниң XXV съездизинге рапортун залдың диңмиттиг адыш часкаашкынының адаа-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке хүлээдип берген.

Австрияга болуп эрткен Кышкы олимпиадага эң-не хөй —13 алдын, 6 мөңгүн, 8 хүлер медальдарны чаалап алган ССРЭ-ниң олимпийжи шилиндек командазының омунундан ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү Владислав Третьяк сөс алгаш, совет олимпийжилер боттарының чиңгелетпезин тораан Коммунистиг партиязының амгы съездизинге бараалгадып турар деп медеглээн.

Көргүзүг кылганнарның аразында ат-сураглыг гимнастар Людмила Турищева, Ольга Корбут болгаш Николай Андрианов, уран гимнастика талазы-биле делегейниң тулган чемпиону Галима Шугурова, акробатика талазы-биле делегей чемпионнары Татьяна Кривенова болгаш Вячеслав Кузнецов олар турган. Фигуристер — делегейниң, Европаның болгаш олимпий оюннарының чемпионнары Людмила Пахомова биле Александр Горшков, Инсбрукка олимпиадага мөңгүн шаңналын алган Владимир Ковалев, 12 харлыг школачы Лена Водорезова оларның көргүзүглеринге чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турган.

Залга СЭКП-ниң XXV съездизиниң аалчылары — коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг болгаш социалистиг партияларның делегацияларының баштыңнары болгаш кежигүннери база бар турган.

(СЭТА).

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXV съездизи февраль 26-да Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга, бодунуң ажылын уламчылаан.

СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун база иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, Төп ревизия комиссиязының отчёдун эртенги хуралга чугаалажырынга СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары эш С. Ф. Федунов, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш Г. А. Алиев, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи эш А. П. Александров, СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң бирги секретары эш Я. П. Рябов олар киришкен.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш Янош Кадар, Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живков съездиге байыр чедирерге, делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ооң соонда СЭКП Төп Комитединиң болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле СЭКП-ниң Алтай крайкомунуң бирги секретары эш А. В. Георгиев, Кировоград областың Новоукраинск районунуң СЭКП-ниң XX съездизи аттыг колхозунуң трактор бригадазының бригадири А. В. Гиталов, Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш А. Э. Восс чүве чугаалаан.

Эртенги хуралдың төнчүзүнде Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Альваро Куньял съездиге байыр чедирип чүве чугаалаарга, делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ленинчи угланыышкын-биле — коммунизмче

Коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг программазын амыдыралда бүзүрелдиг боттандырып турар совет улус бүгү-ле улуг чедиишкиннерин бистиң партиявыстың ленинчи мерген угаанының ачызында чедип алган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы—совет улустуң шыңгаттынган авангарды, ооң теоригүлүг чиңгелелгелериниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы. Алызындан аажок улуг ажыл-херектерниң түңнелдерин, чаа теоригүлүг үе-чадада партияның болгаш чоннуң амыдыралының эң чугула айтырыгларын СЭКП-ниң XXV съездизи чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң съезд ажыдыышкыннар хүн кылганы, XXV съездиге Төп Комитеттиң Отчёдун съездиниң делегаттары, ооң аалчылары, бүгү совет кижилер, бүгү делегейде миллион-миллион кижилер ханы сонуургал, сеткил хандыышкыны-биле уткаан. Партияның иштики болгаш даштыкы политиказынга, сайзыраңгай социализмниң улуг чаалап алыышкыннарынга, коммунистиг тургузуушкуннуң сорук киирикчи перспективаларынга бүгү талалыг, эртемге үндезилеттинген марксчи-ленинчи ханы анализ илеткелде бердинген, партияның теоретиктиг арсеналын байыдып, СЭКП-ниң, бүгү совет улустуң революстуг-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының тодаргай программазы болур чаа сорулгалар айыттынган.

Төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан совет кижилер бүгү энергиязын, арга-мергежилдерин коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге бээр деп изиг күзелин илергейлеп турар. Эш Л. И. Брежневтиң чырыткылаңчак, ханы уткалыг илеткели бүгү улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи февраль 25-те бодунуң ажылын Кремльдиң Съездилер ордузунга уламчылаан.

Эртенниң 10 шак. Даргалакчы—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш А. П. Кириленко СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелин кылыры-биле ол комиссияның даргазы эш Г. Ф. Сизова сөс берген.

Ооң соонда делегаттар СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелин чугаалажып кирипкен.

СЭКП-ниң Москва хоорлкомунуң бирги секретары эш В. В. Гришинге сөс берген.

Найысылалды үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурар деп, политиктиг болгаш практиктиг аажок улуг ужур-дузалыг сорулганы СЭКП-ниң XXIV съездизи москвачыларның мурнунга тургускан деп, ол чугаалаан. Москвачылар ол сорулганы идепкейлиг шиитпирлеп кирипкен. Олар бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны бүдүрүлгениң болгаш шиңчилелдерниң ажыктыының, техниктиг чепсегленишкинниң болгаш технологиязының, [illegible] болгаш амыдыралдың байдалдарының талазы-биле үлегерлиг болдурар дээш ажылды калбарткан. Хоорай тудуун сайзыраңгайжыдарының, социал болгаш кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээриниң аргалары тодаргайлаттынган. Хоорайның партия организациязы, найысылалдың бүгү ажылчы чоннары бүгү совет улустуң деткимчези-биле Москва үлегерлиг коммунистиг хоорайның негелделеринге улам-на таарышкан хоорай турзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле Москваның партия организациязының ажылының дугайында оратор чугаалаан.

Москвачыларның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү найысылалдың экономиказын хөгжүдеринге улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттингенин ол тодаргай чугаалаан. Социалистиг чарышты калбак нептереткен. Москваның ажылчы чоннары бүгү кол көргүзүглер талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Беш чылдың дургузунда эки түңнелдер чедип алдынган, ынчалзажок курлавырлар болгаш аргалар ам-даа ыракта-ла доллур ажыглаттынмайн турарын оратор онзалап демдеглээн.

Москва хоорайның партия организациязы, СЭКП-ниң бүгү-ле отрядтары-биле бир демей, XXV съездиге политика талазы-биле улам быжыккан, чогаадыкчы долу күштүг болгаш энергиялыг ужуражып келген деп, эш В. В. Гришин түңнелинде чугаалаан. Найысылалдың коммунистери, бүгү онгу беш [illegible] чедиишкиннерлиг демдеглээр, чоннуң чаагай байдалын улам өстүрериниң болгаш бистиң улуг Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаарының нүүрүнде амгы беш чылды шыпарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы болдурар деп шиитпирлиг сорук кирген.

Бүгү совет улус, даштыкыда бистиң миллион-миллион өңнүктеривис СЭКП-ниң XXV съездизин алызындан теоригүлүг ужур-дузалыг болуушкун кылдыр аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаан деп, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш В. В. Щербицкий чугаалаан.

Эрткен беш чылда Украина ССР-ниң экономиктиг хөгжүлдезиниң [illegible] чугаалааш, республиканың экономиказының чурттуң улус ажыл-агыйының чаңгыс пай комплекизинге шаптыкын, эки болгаш туруштуг темпилер-биле хөгжүп келгенин ол онзалап демдеглээн. Ооң эртем-бүдүрүлге күчүзү дыка улгаткан, чоннуң чаагай байдалы болгаш культуразы бедээн. Беш чыл дургузунда үлетпүр продукциязын пландан ажыр 6,2 миллиард рубльге сайгарган. Кодээ ажыл-агый чаа чадаже көдүрүлген.

Онгу беш чылдың планнарын күүседири бүгү кижилерден инициативалыг, чүткүлдүг чорукту, ажыл-херекче чаа ёзу-биле көөрүн, организакчы болгаш идеологтуг ажылдың түңнелдиг бедидерин негээр деп, оратор демдеглээн. Ол сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге эргелеп башкарарының организастыг тургузуун эде тургузары, бүдүрүлге болгаш эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннарының хөй ажыктыг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузары идиг бээр. Күрүне органнарының ажылын улам ыңай экижидериниң эргежок чугулазынче ол кичээнгейни угландырган.

Украинаның Компартиязы болгаш улузу СЭКП-ниң XXV съездизиниң салыры улуг болгаш харыысаалгалыг сорулгаларны шиитпирлээринге белен деп, эш В. В. Щербицкий медеглээн.

Индирде — Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев. Эрткен беш чылда республиканың экономиказы, эртеми, культуразы XXIV съездиниң Директиваларынга бурун дүүштүр хөгжүп келгенин ол демдеглээн. Коммунистиг партиянын тура-соруун ёзугаар Казахстанның область, район, суур, аул бүрүзүнге кайгамчыктыг чаартылгалар болган.

Тараажылар болгаш малчыннар отчеттуг үеде онза шудургу ажылдаан. Кодээ ажыл-агыйының нити продукциязы 12 хуу өскен, ажыл-агыйларның экономиказы дыка быжыккан. XXIV съездиниң шиитпирлерин чедиишкиниг боттандырып келген чорук ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарының болгаш интеллигенцияның амыдыралынга социал улуг чаартылгаларга идиг берген.

Бистиң чедип алган чүүлдеривис—таварылга эвес, харын ленинчи национал политиканың түңнели, улуг орус улус баштаан бүгү совет [illegible] кижилерниң болгаш кады ажылдажылгазының үре-түңнели болганын ханызы-биле медереп билип турар бис деп, оратор медеглээн. Партияның ТК-зының, Совет чазактың болгаш эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунуң бүгү талалыг дузаламчызының ачызында бистиң чедиишкиннеривис болдунар аргалыг болган, эш Л. И. Брежневтиң республикага каш удаа чорааны, ооң кичээнгейи болгаш буянныг сүмелери казахстанчыларның соруктуг ажылынга болгаш чедиишкиннеринге идиг берген.

Делегейниң дүшкүүрлүт чоруунуң кошкааныының дугайында чугаалааш, ораторнуң демдеглээни болза: совет-кыдат кызыгаар найыралдың, бүзүрелдиг болгаш дузалажылганың кызыгаары тургаын эки билир болгай бис. Ам Кыдатта атомалыр калчаараашкын болгаш милитарисчи дембээрээшкин хайныгып, антисоветизмни аңаа үндезилээш, нүгүлчү бодалдарны нептереп турар-дыр. Чогум уткаазы-биле алырга, маоистер делегейниң эң-не кедергей реакциязы-биле каттыжа бергеннер. Казахстан-биле кызыгаарлашкан Синьцзянда бичии националдарга — казахтарга, уйгурларга, кыргызтарга, дунганнарга хамаарыштыр шовинистиг политика оларны шуут-ла эрге-медел чок чорукка чедирген. Ол бичии националдар, Кыдаттың бүгү күш-ажылчы улузу ышкаш, совет-кыдат харылзааларны экижиткеп турарынга сонуургалдыг деп чүве билдингир. Леонид Ильич Брежневтиң илеткелинде айыттынган принциптерге ол харылзааларны катап тургузары өйшаанда болгаш ажыктыг болгаш турар ийик, утаан-сарыыл болгаш боттуг чорук тиилээн турр ужурдуг.

Социал-экономиктиг кол сорулгаларны-даа, делегейниң үнезин айтырыгларын-даа шиитпирлээринге эрткен беш чылдың дургузунда Коммунистиг партияның чедип алгаш дуржулгазының магалыг улуу бо хүннерде бүгү тодалыы-биле көстүп турар-дыр деп, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары эш Г. В. Романов бодунуң чугаазында медеглээн.

ТК-ның доктаамал дузаламчызының, партияның экономиктиг стратегиязын амыдыралда чүткүлдүг боттандырып турарының ачызында Ленинградтың болгаш областың чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде боттандырган. Бүдүрүүшкүннүң 1975 чылда чедип алдынган нити хемчээли 1970 чылдың деңнелиндеен дыка ажып турар. Эртем-техниктиг депшилгени тодарадып турар адырлар онза бедик темпилер-биле хөгжүп келген.

Совет нийтилелдиң кол күжү—маадырлыг ажылчын аңгының бодбаазыраңгай угааны болгаш эрес-шудургу чоруу тоску беш чылдың чедиишкиннеринде онза чырыткыландыр сиңниккен деп, оратор демдеглээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң комплекстиг планнарынга үндезилээш, беш хүннүң онаалдазын дөрт хүн күүседир дээш Ленинградтың миллион чыгам ажылчыннары чаржып турар. Ол чарыш ам сайзыраңгайжып, улам комплекстиг бүдүш кирип, «Кижи бүрүзүнүң ажылының бедик шынарындан—коллективтиң күш-ажылының ажыктыг болурунче» деп лозуң-биле күш кирип турар.

Кемерово областың «Нагорная» шахтазының арыглаашкын кылыр механизастаан бригадазының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Е. И. Дроздецкийниң бодунуң саналынга чугаалааны болза:

— Ада-чурттуң чаа даг машиналарын Кузбасска баштай шенээдип алганнарның бирээзи бистиң бригадавыс болган. Ажылчыннарның эш-ёлузу-биле дузалажылгазының, чогаадыкчы тывынтызының, инициативалыының, техниктиг болгаш профессионал бедик белеткелдииниң ачызында соолгу сес чылда хүн бүрү-ле аажок хөй муң болгаш оон-даа хөй тонна хөмүр-дашты берип келген бис. Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейнинде ам безин ындыг 95 бригада ажылдап турар. Оларда социалистиг чарыштың организакчылары болгаш сорук киирикчилери кезээде коммунистер болуп турар. Шахтерларның хоочун гвардиязын бистиң кайгамчыктыг ажылчы аныяктарывыс солуп турар. Бистиң маадырлыг ажылчын аңгывыстың үнелеп четтирбес бедик шынарлары бедик негелделиг, принциптиг болуруунга дузалап турар.

Белоруссияның Компартия ТК-зының бирги секретары эш П. М. Машеровтуң медеглээни болза, партияның стратегтиг айтыышкыннарынга болгаш мерген угааннын планнарынга үндезилээш, чурттуң акы-дуңма улустарының [illegible] дып турар кады ажылдажылгазындан база найыралындан сорук киирикчи энергияны албышаан, Белоруссияның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тодаргайлааны кол экономиктиг болгаш социал сорулгаларны чедиишкинниг күүсеткен.

Коммунистиг тургузуушкуннуң оруктары-биле чурттуң улам ыңайгы социал-экономиктиг, угаан-бодал депшилгезиниң улуг хемчээлдиг, кайгамчыктыг программазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бердинген. Онгу беш чылда республиканың экономиказын болгаш культуразын дыка өстүрериниң телевизилеттинген көргүзүглерин чүгле күүседир эвес, харын ону дыка ажырар дээш Белоруссияның партия организациязы, ажылчы чоннары эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп, эш П. М. Машеров чугаалаан.

Күш-ажылдың шынарын бедидериниң хемчеглеринче оратор улуг кичээнгейни салган. Күш-ажылчы коллективтерниң социал эрге-хүлээлгелерин бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның эгелекчи чоруу-биле боттандырган улуг хемчеглер совет кижилерниң идепкейин хөгжүдеринге улуг рольду ойнап турар деп, оратор демдеглээн.

Коммунистерниң, совет улустуң, бүгү делегейниң депшилгелиг күштериниң бодалы болгаш сагыш-сеткили бөгүн Кремльче, улуг Ленинниң партиязы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинче угланган деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. С. Соломенцев съездиниң индиринден медеглээн.

Акы-дуңма республикаларның найыралдыг, сырый каттышкан өг-бүлезинде Россия Федерациязының ажылчы чоннары XXV съездиге кандыг-даа аажок улуг күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле келген деп, ол оон ыңай чугаалаан. Совет Россияның ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы совет улустуң нийти чедиишкиннеринге бичии эвес салыышкынны киирген. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары шапкын, бедик темпилер-биле хөгжүп турган. Совет Россияның XXV съездиге күш-ажылчы рапортунда эң улуг электростанциялары, Кама заводунуң баштайгы автомашиналары, Байкал-Амур магистралының баштайгы километрлери, амгы үениң техниказы болгаш материалдары кирер бижиттинген.

Тоску беш чылдың чедиишкиннери чүгле материалдыг чаагай чүүлдерниң өзүлдезинде эвес, харын совет кижилерниң эртем-билииниң, культуразының деңнелиниң, оларның политиктиг идепкейиниң болгаш нийтилелдиң херектеринге сонуургалдының бедээнинде база илереттинип турар деп, эш М. С. Соломенцев онзалап демдеглээн. XXIV съездиниң шиитпирлериниң шыңгыызының тодаргай херечизи, эге организацияларда эгелээш Төп Комитетке чедир партияның чорудуп келген кайгамчыктыг аажок улуг организакчы ажылының бүзүрелдиг түңнели—ол бедик көргүзүглерде.

Онгу беш чылды чаа шыгаараңгай бүдүрүүшкүннер-биле демдеглээр, партияның төлевилээни коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг планнарын амыдыралга боттандырар дээш Россия Федерациязының ажылчы чоннары бүгү күштерин салыр деп, эш М. С. Соломенцев шынзыткан.

СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң идепкейлиг болгаш эчис сорулгаже угланган ажыл-чорудулгазын бүгү ораторлар бедик-биле үнелээн. Оларның бүгү ажылы партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын, удуртулганың коллективтиг чоруун шыңгыы сагыыры-биле, чаңгыс эптиг-биле болгаш сырый каттышканы-биле, партия организациязы бүрүзүнге, совет кижилерниң херектелдеринге болгаш негелделеринге кичээнгейлиг хамаарылга-биле онзаланып турар деп, ораторлар чугаалап турган.

Төп Комитеттиң, ТК-ның Политбюрозунуң, бистиң бүгү

(Уламчызы 2-ги арында).

МОСКВА, КРЕМЛЬ

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ

Технологтуг дериг-херекселдерниң комплекстиг шенелдезиниң эгелээнинге болгаш «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги залчээниң баштайгы даг-дугун бээринге тураскааткан митингиниң киржикчилеринден

РАПОРТ

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткууру-биле чарыштыпшаан, «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги залчээниң тудугжулар, монтажниктер болгаш ажыглаакчылар коллективи СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде күш-ажылчы улуг тиилелге—технологтуг дериг-херекселдерниң комплекстиг шенелдезин эгелээни болгаш баштайгы даг-дугун алганы СЭКП-ниң XXV съездизинге рапорттап тур.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги залчээниң тудуу—бүгү улустуң тудуу, совет улустуң быжыг, бузулбас найыралының херечизи, Коммунистиг партияның, Совет чазактың мерген угаанныг ленинчи национал политиказының амыдыралда боттанышкынының кескү чижээ-дир.

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн долу деткивишаан, чылда 195 муң тонна даг-дугу бээр «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги залчээниң тудуг монтаж ажылдарын дооскаш, ону В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 106 чыл болур оюнда ажыглаашка киирериңге комбинаттың ийиги залчээ- [illegible]

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ—ЧОННУҢ ПЛАНЫ

Коммунизм тургузуушкунунуң оруунга чугула үе-чада болур амгы үениң эң улуг болуушкуну — СЭКП-ниң XXV съездизи бо хүннерде болуп турар. Москваже, Кремльдиң Съездилер ордузунче, ам бүгү совет кижилерниң бүгү-ле бодалы, бүгү-ле сагыш-сеткили угланган.

СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели бүгү чуртта ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннарының база улуг сонуургалын, чаагай сеткил ханыышкынын хайныктырган. Бо хүннерде бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда, эртем болгаш өөредилге черлеринде митингилер, коллективтиг номчулгалар болуп, ажылчы чоннар СЭКП-ниң даштыкы болгаш иштики политиказын изиг-биле чүүлдүгзүнүп, деткип, партияның өндүр улуг планнарын ажыл-херектер-биле бызыглаар деп, патриотчу хүлээлгелер ап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң [illegible] болгаш даштыкы политиказының марксчы-ленинчи [illegible] лалыг анализти берип, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа сорулгалар салдынган-дыр деп, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чериниң бүдүрүлге-техниктиг килдизиниң начальниги А. А. Лалетин ажылчыннар-биле беседазынга чугаалаан. Ленинчи партиявыс дээш дүрүм ёзугаар чергаарланып, бистиң чедиишкиннеривиске өөрүп, онгу беш чылдың планнарының — чоннуң планнарының өндүр чаагайын магадап турар бис.

— Бистиң коллектив съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга багай эвес көргүзүглерлиг болган, ынаныгыа ыяш цеги тоску беш чылдың планын хуусаазындан беш ай мурнады күүсеткен болгаш бүдүрүлге чери нийтизи-биле эрткен беш чылда продукция сайгарарының онаалдазын 102 хуу кылдыр күүсеткен. Ынчангаш чаа беш чылда улам бедик көргүзүглерни чедип ап, чурттуң нийти чедиишкиннеринге шыдаар-ла салыышкынывысты киирер ужурлуг бис, а ону чедип алырының магадылалы—социалистиг чарыштың [illegible] бригадаларның, тус-тус кижилерниң [illegible] калбартыры болур—деп, беседазының түңнелинде ол чугаалаан.

ЧУРУКТА: А. А. ЛАЛЕТИН ажылчыннар-биле беседа кылып тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ — КОММУНИЗМЧЕ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

партиявыстың ажылынга кандаар-даа аажок улуг салыышкынны эш Леонид Ильич Брежнев киирип турар. Партия, совет улус Леонид Ильичиниң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы, коммунизмниң херээнге кызыгаар чок бердинген бызыг туруштуг марксист-ленинчи, кайгамчык энергиялыг, кижилерни сырый каттыштырып, салдынган сорулгаларны күүседиринче оларның күжениишкиннерин башкарып билир мергежилдиг, салым-чаяанныг организакчы кылдыр бедии-биле үнелеп турар.

Чүве чугаалаакчылар СЭКП Төп Комитединиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын. Отчёт илеткелде бүгү чүүлдерни болгаш түңнелдерин бүрүнү-биле чүүлдүг деп көөрүн саналдаан.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Эдвард Герек база Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Бирги секретары Ле Зуан съездиге байыр чедирген. Оларны съездиниң делегаттары үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

• • •

СЭКП-ниң XXV съездизи Кремльде үргүлчүлевишаан турар. Совет коммунистериниң 15 миллион ажыг кижилиг отрядын мында барык-ла беш муң делегаттар төлээлеп турар. Олар СЭКП Төп Комитединиң, СЭКП Төп ревизия комиссиязының Отчет илеткелдерин ханы харыысалгазы-биле болгаш сонуургалдыы-биле чугаалажып көөрүп турар.

Санал берип чүве чугаалаакчылар СЭКП Төп Комитединиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, эш Л. И. Брежневтиң кылган Отчет илеткелинде бүгү чүүлдерни болгаш түңнелдерни бүрүнү-биле чүүлдүг деп көөрүн саналдап турар. Партия организацияларының төлээлекчилери экономиканы, эртемни, культураны хөгжүдеринде кандаар-даа аажок улуг чедиишкиннерниң дугайында чоргааралдыы-биле чугаалап турар. Тоску беш чылда коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чаа улуг базым кылдынган дээрзин съездиге демдеглеп турар.

Даштыкы партияларның Москвага келген төлээлекчилериниң чугааларын делегаттар болгаш аалчылар чылыы-биле уткуп турар. Оларның байыр чедирген чугаалары хөй-бүрү дылдар кырынга чаңгыланып турар. Ынчаарга оларның кайызының-даа чугаазында — СЭКП-ниң улуг ачы-хавыяаларын хүлээп көргениниң сөстери. Бистиң партиявыс марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң революстуг тугун бедик көдүрүп турар дээрзин съездиниң делегаттары база оон аалчылары демдеглеп турар.

Февральдың 25-те кежээки хуралга бир дугаарында Узбекистанның Компартиязының бирги секретары эш Ш. Р. Рашидов чүве чугаалаан. Тоску беш чылдың дургузунда бистиң республиканың үлетпүрүнүң хевири чаартынган, оон тургузуу сайзыраңгайжаан, экономиктиг күчүзү өскен. Дыка хөй бүдүрүлгелерни чаарты кылган деп, ол чугаалаан. Амгы үениң чаа чүс ажыг үлетпүр объектилерин ажыглалда киирген. Узбекистанның Коммунистиг партиязы мурнунуу мишаан хөвең ажылын көдүрериниче кол кичээнгейни салып келген. Тоску беш чылдың төнчүзүнде хөвең бүдүрерин беш миллион тонна чедирерин партияның XXIV съездизинге бо бедик индирден аазаан бис. Хөвеңчилер боттарының сөзүн алдарлыы-биле күүсеткен. Сөөлгү ийи чылда республика беш миллион тонна хемчээлди ажырган. Ниитизи-биле беш чыл дургузунда чурт 24.5 миллион тонна ээк алдынган, ол болза партияның XXIV съездизиниң Директиваларында баш удур көргенинден 2.3 миллион тонна хөй.

Бо чылын 5 миллион 300 муң тонна хөвеңни бээр, а оон беш чылдың төнчүзүнде оон бүдүрерин 6 миллион тонна чедирер деп шиитпирни Узбекистанның Компартиязының XIX съездизинге хүлээп алган деп, оратор дыңнаткан.

Түңнелинде эш Ш. Р. Рашидов мынчаар чугаалаан: бисте партияда болгаш чуртта бот-бодунга бүзүрежириниң байдалы, бот-бодун хүндүлежириниң болгаш деткижериниң байдалы, бот-бодунга негелделиг болурунуң, эш ёзузунуң база ленинчи партийжи принциптиглиг болурунуң байдалы тургустунган болгаш чаңчыл апарган. Ол магалыг, богумчалыг политиктиг байдал бүгү-ле партия организацияларында таран нептерээн болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылында тодаргай илереп турар. Бо бүгү болза СЭКП ТК-ның, оон Политбюрозунуң болгаш Леонид Ильич Брежневтиң болуушкун кайгамчык улуг ачы-хавыязы-дыр.

Ийиде — Грузияның Компартия ТК-зының бирги секретары эш Э. А. Шеварднадзе.

Ленинчи партияның XXV съездизинге Грузияның коммунистери бистиң партиявыстың Төп Комитединге оваа өөрүп четтирииниң медерели-биле келген деп, оратор демдеглээн. Республикада ниитилел-политиктиг болгаш социал-экономиктиг амыдыралды ханы-биле аналдаанын ... ге үнделээн. СЭКП ТК бистиң республикага дээштиг болуп турар — «Грузияның Компартиязының Тбилиси хоорkомунуң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылының дугайында» доктаалды хүлээп алган. Оон ангыда, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Грузин ССР-ниң улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Оон ыңай эш Э. А. Шеварднадзе эрткен беш чыл республикага экономиканың хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан. Грузияның коммунистери партияның XXV съездизин төлептиг-биле уткаан. Беш чыл планы күүсеттинген.

Ол тиилелге чүгле бистиң республиканың, бистиң хуувустуң тиилелгези эвес-тир. Беш чыл планын күүседир дээш демиселге бистиң хуу бүдүрүп турганывыс улуг аку-дүңма дузаламчызы дээш изиг өөрүп четтириишкинниң сөстерин съездиде делегаттарга, республикаларның болгаш областарның төлээлекчилеринге чугааларын Грузияның ажылчы чоннары мендии дилээн чүве.

Сөөлгү чылдарда хөй-ниитиниң сагыл-чагыл бармыдаалдаан, коммунистер район, область, республика звенозунуң чамдык удуртукчуларын солуур ужурга таварышкан. Оңу кылырының үндезин-барымдаазы бар турган. Ол хемчеглерниң соонунде амыдыралдың бүгү-ле кавыларынга чоргаарлыг чаартылгалар эгелээн.

Ленинниң улуг партиязынга хамааржып турарын медереп билириниң чоргааралын, оон иштики болгаш даштыкы политиказының шынныызынга ханы бүзүрелди СЭКП-ниң XXV съездизи чурттуң коммунистеринге болдуруп турар деп, Ивановонуң К. И. Фролов аттыг меланж комбинадының аргылакчызы эш А. Ф. Ерофеева чугаалаан.

Ивановонуң меланж комбинадызы баштайгы беш чыл планының үезинде тургустунган. Ынчалза-даа ол алдаржаан бүдүрүлге аргыжыр шамаа чок, харын-даа чыл бүрүзүнде улам-на сайзыраңгайжып турар. Калбак чаартылганың, техниктиг дериглелдиң ажыглалының ачызында, оон коллективи беш чылдың төнчүзүнге планнаттынган бүдүрүкчүнүң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң демдээлинге 1975 чылдың сентябрьда-ла четкен.

Бүдүрүлгениң хөгжүдериниң дүргедедириниң хемчеглерин мурнакчы ажылчын тодаргайы-биле чугаалаан. Ажыктыг чорукту болгаш ажылдың шынарын бедилдериниң оңгу беш чылда төлевилеттинген чедип алырының кол курлавырлары — пөс-таавы бүдүрүлгелерниң болбаазын машиналар болгаш механизмнер-биле, автоматизацияның херекселдери-биле дериири, оларга бедик шынарлыг бүдүүктарны бээри болур. Оңгу беш чылда боттарының мурнунда туруп турар кол сорулгаларның бирээзи — бедик шынарлыг, бызыг, каас-чараш пөстерни совет кижилерге хөйнү бээри пөс-таавычыларның күүседирин хандырар кылдыр шак ынчаар ажылдаарынче аразында харылзаалыг бүдүрүлгелерни аргыкчы кыйгырган.

Эш А. Ф. Ерофеева чугаазының хөй кезиин социалистиг ниитилелге ажыл-ишчи херээженнерниң ролюнга тураскааткан. Советтер чуртунуң херээженнериниң дугайында партияның, Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының дугайын ол ханы өөрүп четтириишкинниң медерели-биле чугаалаан.

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-министри эш Ф. Кастро. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Бирги секретары эш Э. Хонеккер. Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи эш Г. Гусак олар съездиге байыр чедирип, чүве чугаалаарга, чылыг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткуп турган.

СЭКП-ниң XXV съездизи дүүн болуп ажылын уламчылаан.

СЭКП-ниң ХХУ съездизинге тураскаал белектер

Совет коммунистериниң шуулганынга тураскаал белектерни СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылын үргүлчүлеп турары Кремльдиң Съездилер ордузунда делгээн.

Болгар болгаш совет улустарның буурулбас найыралын көргүскен каас-чараш гобелен — Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң СЭКП-ниң XXV съездизинге берген белээ. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң ленинчи партияның съездизинге берген белээ — хүлерден кылган скульптура бөлүү массаларның революстуг тура-соруун көргүзүп турар.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң съездиге белекке берген скульптуразы немец ажылчы чоннарны фашистиг дарлалдан хостаан совет улустуң маадырлыг чоруунга тураскааттынган. Чехословакияның уран-шевер мастерлериниң белекке салбаан савазы граньнарында аас түп боду чайнап турган кылдыр салындырар. Ол — Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң съездиге белээ.

Кызыл долумде В. И. Лениниң хевирин сиилбип кылган каас хевис — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң белээ. Моол улустуң тайбың тургузуукчу күш-ажылын көргүскен чурукту оон-биле кожа салган. Ук чурукту съездиге Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитеди белекке берген. Үнелиг ыяш аймаанда хүлер-биле сиилбип кылган В. И. Лениниң барельефин көргүскен чурукту делгегде база салган. Ону база МАР-ның шевер чазакчылары күүсеткен.

Тиилелгени, хамаарышпас чорукту, тайбың күш-ажылды көргүскен символиктиг скульптураны СЭКП-ниң XXV съездизинге Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди белекке берген. Кижиниң — чырыткылыг келир үе дээш демиселчиниң — хүлерден кылган дүрзү-хевири — ленинчи партияның съездизинге Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң белээ.

Белектерниң аразында — Хосе Мартиниң 1892 чылда бижээн, конституцияның болгаш Кубаның революстуг партиязының уставының баштайгы эге төлевилели. Оңу СЭКП-ниң XXV съездизинге Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди белекке берген.

Делгегде — Лаостуң Улусчу революстуг партиязының вымпели. Советтер чуртунуң коммунистеринге съездиниң чедиишкиннинг ажылды чуректиң ханызындан күзээнин вымпелдиң кызыл пөзүнде алдын-биле бижип каан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаал белектер — пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудуп, делегейниң социалистиг системазын бызыглаары-биле бүгү-ле чүүлдерни кылып турар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга аку-дүңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ханы хүндүткелиниң илерээшкини.

(СЭТА).

Партияның сөзү соруктуг киирип тур

АЖЫЛЧЫННАР ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

АВТОСЕПТЕЛГЕ ЗАВОДУНУҢ кол корпузунга кирип келиривиске, мында станоктарның, механизмнерниң даажы ам-даа соксаваан, корпустуң агаары шала көгүлдүр туманналчак болза-даа, сериинзимээр болду.

Ажыл шагы төнген. Ынтынмаан чоорту эвээжеп, арын-шырайы сергек, өөрүшкүлүг, аразында чугаалашкан бөлүк-бөлүк ажылчыннар оон-моон чыглып эгелээн.

Бо ажылчын коллективтиң СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынганынга тураскааткан байырлыг митингиге келгени ол.

Советтер чуртунда улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXV съездизи бо хүннерде ажылдап турар. Төрээн партиязының XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш, Кызылдың автосептелге заводунуң коллективи социалистиг чарышка бедик кодурлуушкуннуг киржип келген. Заводтуң коллективи съездиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур бараанның продукция сайгарарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң талазы-биле ийи айның планын күүседипкен.

Митингини партия эге организациязының секретары Е. Балабанова ажыткан, партияның Кызыл хоорай комитединиң секретары Б. Свинцовка сөс берди. Кызыл хоорайның бүгү коммунистери, ажылчы чону партияның съездизин күш-ажылчы бедик кодурлуушкуннуг уткуп, төрээн Коммунистиг партиязын, Совет чазактың чорудуп турары иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле деткип турарын илеткелчи демдеглээн. 1975 чылда улус ажыл-агыйының планын хуусаадан эрте күүседири болгаш тоску беш чылды чедиишкиннинг доозары дээш Бүгү-российаның социалистиг чарыжының түңнелинде Кызыл хоорай РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол чедиишкиннерже автосептелге заводунуң коллективиниң киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Заводтуң коллективи тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш доозукчу чылдың дөрткү кварталында хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Бүдүрүлгениң хоочуну коммунист С. Борисов сөс алган.

— Коммунистиг партиявыстың съездизи — политиктиг улуг болуушкун. XXV съездиниң ажылының чоруп турарын улуг кичээнгей, чоргаарал-биле дыңнап тур бис. Эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелин номчуп, тавыжарга кижиниң сеткил-сагыжы чайгаар-ла чоргаарал-биле долуп келир-дир. Бүгү-ле чүвени чонга, чоннуң чаагай чоруунга бараалгаткан Коммунистиг партияның чорудуп турары иштики даштыкы политиказын магадап, өөрүп четтирдим — деп, ол чугаалааш, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызып ажылдаарын хүлээнген.

Константин Букаринге удурткан ады-сураа алгаан коммунистиг күш-ажылдың бригадазының мурнакчызы аныяк коммунист Владимир Хунай-оол автобустар септээр участоктуң коллективи социалистиг хүлээлгезин XXV съездиниң ажыттынарының бүдүүзүнде, февраль 23-те, күүседипкенин митингиге чугаалаан. Январь, февраль айларда иштики курлавырларны чеп ажыглап турган, ийи айның планын хуусаадан эрте күүседипкенин ол чугаалааш, заводтуң коллективин септелгениң шынарын экижидеринче, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын чеп ажыглаарынче кыйгырган.

Шуткулга участогунуң ажылчыны Анатолий Смородников чүве чугаалааш, ленинчи партиявыстың өндүр улуг планнарының боттаныглаары дээш билиг-мергежилин харамнанчайн ажылдаарын бүзүреткен. Участоктуң коллективи 1976 чылдың планын декабрь 25-те күүседир, планга немей 3 муң рубльдиң продукциязын бээр кылдыр хүлээлгени аде көрүп, декабрь 22-де чыл планын күүседирин, планда көрдүнгенинге немей 4 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин шиитпирлээн.

Заводтуң директору Андрей Максимович Самойленко XXV съездиниң ажылы чорууп турар бо хүннерде коллектив күш-ажылчы шалыпчы ээлчегде ажылдап турарын дыңнаткан болгаш Кызыл тукту салбас дээш улам кодурлуушкуннуг ажылдаарынче ажылчыннарны кыйгырган.

Н. ООРЖАК.

АЛАК-ДААНДА САКМАНЧЫ КЫС

Кышкы хүн Алак-Дааның сыртынче хонар чыгаан. Соок чывар сырыннадып эгелээн. Аалдың артының талазында кожагардан тааланчыг ыры ыңдынналып, чоорту-ла чоокшулап, улам тода болуп кел чор.

— Бистиң уруувус Бөпүйдүр ийин. Ачазы бөгүн суур киирген, оон орнунга хой кадарып чораан кижи чүве, чоруп олурары ол-дур — деп, уядады берген херээжен кижи бисче тайылбырлады. — Чылдың-на сакманчыктээр, бистиң улуг дузалакчывыс болган кижи-дир ийин.

«Тес-Хем» совхозтуң Ү-Шынаа салбырында хоочун малчын Билчеймаа Кечил-оолдуң коданында төрүүр 400 ажыг хой бар, 8 дугаар оолдап турар улуг хой.

Мал малдаандан бээр 20 чыл чыгаан. салбырда эки көргүзүглерлиг хойжуларның бирээзи. Аалдың коданы-биле, чаа төрүттүнген хураганнарның кажаа-хораазы-биле, сиген-ширбинни-биле таныжып турувуста, кызыл доңгарлыг тонунуг, инчеек чүктеп алган, карааның кирбиктери, аржылы, моңгуннеңдир хыраалай берген аныяк кыс кел чор. Мендилежип, таныштывыс.

— Кадарчының ончазы чул?

— Бөгүн чүгле 2 хураганныг болдум.

Шынап-ла, инчеени дөгдеңейндир шимчеп тур. Ү-Шынаа салбырының чылдың-на улуг чедиишкиннерлиг ажылдап турар комсомолчу сакманщиги Бөпүймаа Билчеймаа ол болду. Чугаамыр, хөглүг кыс. Бодунуң ажылының харыысалгалыын, хүндүлүг болгаш ажыктыын эки билир.

Бөпүймаа 1971 чылда Берт-Даг ортумак школазын эки дооскаш, мал ажылынга мергежээн хоочун ада-иезиниң соон салгап, «Аныяктар — мал ажылынче!» деп комсомолдуң кыйгырыынга харыы кылдыр хойжу болур деп шиитпирлеп алган. Баштайгы чылында улуг бергелер турганын ол уттпайн чоруур. Аныяк кыс ада-иезиниң чымыштыг ижин кара чажындан-на көрүп өскен. Оларның кажан-даа уйдаравас, дадай дивес бызыг тура-соруктуу, ажылды кылып билириниң үлегер-чижээ Бөпүймаага күш-ажылчы дадыгышкынның, ажыл-ишчи болурунуң, чараш аамы-чаңның ёзулуг школазы болган.

1972—1974 чылдарда аныяк кыс чылдың-на 130—140 хураганны онча-менди, семис-шыырак кылдыр доруктургаш, совхозунга дужаап берген. Районда болгаш республикада мурнакчы сакманщиктерниң дуржулгазын радиодан, солун, журналдардан танышып, оларның чедиишкиннеринге деңнежир сорулганы ол салып алган. Берт-Даг салбырында мурнакчы сакманщик комсомолчу Мария Карманың дуржулгазын ол сонуургап турар.

Комсомолчу эжи Мария Карманы Бөпүймаа социалистиг чарышка кыйгыргаш, 150 хураганны чидириг чок өстүрүп доруктурбушаан, ада-иезинге дузалакчы хойжу болур ажылын чедиишкинниг уламчылаар деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: сакманщик Б. БИЛЧЕЙМАА.

сөзү болгаш фотозу К. ШУРУҢ-КАРАНЫҢ

«Тыва кодээ тудуг» тресттиң Кызылдың дээрбе комбинадының үшкү ээлчээн тударынга шылгараан 62-ги КМК-зының тудугжуларынга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Анна Евсеевна Воженникова — «Тыва кодээ тудуг» тресттиң 62-ги КМК-зының маляры.

Павел Николаевич Струнов — «Тыва кодээ тудуг» тресттиң 62-ги КМК-зының слесарь-электриги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1976 чылдың февраль 23.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты улус өөредилгезиниң ажылдакчыларынга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Николай Александрович Барахтаев — Чөөн-Хемчик районнуң Чадааның № 2 ортумак школазының директору.

Александра Михайловна Вдовкина — Кызылдың № 2 школазының орус дыл болгаш литература башкызы.

Биче-оол Дажиевич Доптуу — Тес-Хем районнуң Берт-Даг ортумак школазының төрээн дыл болгаш литература башкызы.

Буян-Зоя Лопсановна Иргит — кооперативтиң бүдүрүлге-техниктиг училищезиниң өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

Кара-кыс Ензаковна Кыргыс — Улуг-Хем районнуң Хайыракан сес чыл школазының төрээн дыл болгаш литература башкызы.

Фарид Мухамедвалеевич Мухаметгореев — Кызылдың школа-интернадының директору.

Нина Петровна Серебрянникова — Тыва кодээ ажыл-агый техникумунуң орус дыл болгаш литература башкызы.

Галина Мартемьяновна Фирсова — уран чүүл училищезиниң орус дыл болгаш литература башкызы.

Кирилл Филимонович Шишигин — Кызылдың № 1 КПТУ-нуң директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 10.

Кызыл хоорайның чылыг дамчыдар тудуунуң мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кызыл хоорайның чылыг дамчыдар тудуунга идепкейлиг киржикени дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Иван Николаевич Вендерлых — «Тыва септелге тудуг» тресттиң Кызыл хоорайда СТЭ-зиниң мастери.

Леонид Кузьмич Кашанцев — «Востоксантехмонтажтың» КМК-зының начальниги.

Николай Александрович Лаукс — «Востоксантехмонтажтың» КМК-зының слесарь-сантехниги.

Федор Тихонович Печорин — «Тыва септелге тудуг» тресттиң Кызылда СТЭ-зиниң комплекстиг бригадазының бригадири.

Аркадий Прокопьевич Поручник — «Сибирьтехмонтаж» трестиң монтаж участогунуң начальниги.

Яков Федорович Токмов — «Тыва тудуг» тресттиң «Кызыл тудуг» ТЭ-зиниң былаңчызы.

Яков Шамакович Хертек — ТДЛПЭШИ-ниң партия организациязының секретары, улуг эртем ажылдакчызы.

[illegible] — республиканың «Тывакоммунэнерго» бүдүрүлгезиниң директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1976 чылдың февраль 18.

Республиканың бөлүк башкыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тоску беш чылдың үезинде сургуул болгаш студент аныяктарны кижизидер болгаш өөредир талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдааны дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Салчак Норбуевна Аракчаа — Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык ортумак школазының класстан дашкаар ажыл талазы-биле организакчызы.

Наталья Яковлевна Болханцева — Тыва кодээ ажыл-агый техникумунуң даштыкы дыл башкызы.

Любовь Түлүшевна Дамба-Хуурак — Эрзин ортумак школазының эге класстар башкызы.

Федор Семенович Делегодин — автоорук техникумунуң геодезия башкызы.

Виктор Владимирович Клюев — кооператив училищезиниң аъш-чем бараанnарының товароведение башкызы.

Варвара Делгер-ооловна Лопсан-Серен — Өвүр районнуң Хандагайты ортумак школазының төрээн дыл башкызы.

Кызыл-оол Базырович Монгуш — Кызыл районнуң Кара-Хаак ортумак школазының директорунуң оралакчызы.

Прасковья Филипповна Паршукова — Тыва АССР-ниң чырыдылга министрииниң оралакчызы.

Серот Седенович Салчак — Кызылдың педнститутунуң математика кафедразының эргелекчизи.

Светлана Чимитовна Хомушку — Таңды районнуң Сосновка ортумак школазының орус дыл башкызы.

Елена Андреевна Филиппова — Кызыл хоорайның уруглар бажыңының директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1976 чылдың февраль 10.

Кызылдың дээрбе комбинадының үшкү ээлчээн тударынга шылгараан тудугжуларны, эптекчилерни болгаш ажыглакчыларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудугга хөй чылда үре-түңнелдиг ажылдааны база тоску беш чылдың социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Александр Александрович Есепчук — «Тыва кодээ тудуг» тресттиң 62-ги КМК-зының комплекстиг бригадазының бригадири.

Дмитрий Сергеевич Казанцев — «Красноярскцелинмонтаж» тресттиң 624-кү ТКМК-зының газоэлектросварщиги.

Николай Тимофеевич Лукин — «Тыва кодээ тудуг» тресттиң механизация эргелелиниң экскаватор машинизи.

Дмитрий Минеевич Пургин — «Спецэлеватормельмонтаж» трестиң Красноярскиде 1199-ку ТКМК-зының жестянщиги.

Василий Павлович Фадеев — «Тыва кодээ тудуг» тресттиң 62-ги КМК-зының былаңчы-бетонщиги.

Геннадий Прокопьевич Чередов — «Спецэлеватормельмонтаж» тресттиң Красноярскиде 1199-ку ТКМК-зының прорабы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1976 чылдың февраль 23.

МОСКВА, КРЕМЛЬ

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ

Бий-Хем районда „Кызыл тараачын“ совхозтуң коллективинден

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткенивисти өөрүшкү-биле илеткеп тур бис. Күрүнеге пландан ажыр 8870 центнер сүт, 14 центнер дүк, 6623 центнер тараа саттынган, эът садарының планы күүсеттинген.

Совхоз коллективи тоску беш чылды чедиишкинниг дооскаш, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткан. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалашканы совхозтуң ишчилериниң ортузунга күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнү болдурган. Съездиге тураскааткан социалистиг хүлээлгевис алдарлыы-биле күүсеттинген дээрзин делегаттарга рапорттап тур бис.

Бистиң совхоз партияның XXV съездизиниң бүдүүзүнде тоску беш чыл планын күүседиринге, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин-ге, продукцияның шынарын экижидеринге бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугу-биле база «Тоску беш чылда күш-ажылчы шылгаралды дээш» деп тураскаал демдек-биле шаңнаткан. Бистиң күш-ажылывысты ындыг бедик үнелээни дээш СЭКП ТК-га чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илереттивис. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге, көдээ ажыл-агыйның продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдедиринге бүгү күжүвүстү болгаш билиивисти салыр бис дээрзин делегаттарга бүзүредип тур бис.

Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы болгаш оон Төп Комитеди делгерезин!

Бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувуска алдар!

«Кызыл тараачын» совхозтуң парткому, ажылчын комитеди, дирекциязы болгаш комсомол комитеди.

Кызылдың дааранылга фабриказының коллективинден

Эргим эштер, делегаттар болгаш съездиниң хүндүлүг аалчылары! Бистер, Кызылдың дааранылга фабриказының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары, силерге чүректиң ханызындан изиг байырны чедирбишаан, илеткээрвис болза: продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының бо чылдың ийи ай планын февраль 23-те күүседип, пландан ажыр 10 муң рубльдиң продукциязын бүдүрдүвүс. Кызылдың дааранылга фабриказының коллективиниң мурнунда партияның XXV съездизиниң тооргулуг шиитпирлерин ажыл-херек-биле амыдыралга боттандырарывысты силерге бүзүреттивис.

Коллективтиң өмүнээзинден:

дааранылга фабриказының директору
Т. ПУРГИНА,
партия организациязының секретары
Н. МАКАРОВА,
профэвилел комитединиң даргазы
Л. ГУРКОВА,
ВЛКСМ комитединиң секретары
В. БРЮХАНОВА.

Чадаананың № 1 школазының башкылар коллективинден болгаш өөреникчилеринден

Бис, Чадаананың № 1 школазының башкылары болгаш өөреникчилери, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, өөредилгениң шынарын бедидеринге болгаш өзүп олурар салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге эки көргүзүглерни чедип алганывысты бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың XXV съездизинге улуг өөрүшкү болгаш ханы сеткил ханыышкын-биле рапорттап тур бис.

Тоску беш чыл биске онзагай тураскаалдыг — амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген, бүгү эртемнер аайы-биле кабинеттерлиг, 640 кижи өөренир чаа школаны белек кылдыр алган бис. Бисте бедик мергежилдиг башкылар ажылдап турар, оларның ачызында В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээнге, партияның болгаш совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга өөреникчилерни өөредип, кижизидериниң тодаргай системазы тургустунган.

Оон ачызында бисте сес чыл өөредилгезиниң Хоойлузу амыдыралда боттанган. Чүгле бо чылын безин сээки класстың доозукчуларының барык шуптузу 9-ку класска өөренип кирген. Бистиң школада үш өөреникчиниң бирээзи-ле «кончуг эки» болгаш «эки» өөренип турар. Школаның доозукчу бүрүзү ортумак эртемниң дугайында аттестат-биле кады автомобиль азы трактор башкарарының шыырагазын алыр.

Улус өөредилгезиниң дугайында могаг чок сагыш салыышкыны дээш, бистиң ынак Коммунистиг партиявыска, төрээн Совет чазаавыска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илеретпишаан, онгу беш чылда совет школаның мурнунга тургустунар бүгү-ле сорулгаларны чедиишкинниг күүседиривисти СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарынга бүзүредип тур бис.

Школа дирекциязы.
Партия организациязы.
Профэвилел комитеди.

Тоску беш чылдың социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткенимни төрээн партиямның XXV съездизинге өөрүшкүлүг илеткеп тур мен. Төрүүр чүс хойга онаашпыр ортумаа-биле 120 хураган алдынган, пландан дашкаар 500 баш хураган өстүртүнген, дүк кыргыышкынының планы 27 хуу ажыр күүсеттинген.

XXV съездиге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге турушкаш оон-даа бедик хүлээлгелерни алдым. Кадарган хоюмнуң амгы үеде деңгели эки, хорамча чок. Кыштаглаашкын болгаш хой оолдаашкыны организастыг.

Бистиң партиявыстың тоогулуг XXV съездизиниң делегаттарынга үре-түңнелдиг ажылды күзевишаан, онгу беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелеримниң чедиишкинниг күүсеттинерин бүзүредип тур мен.

Д. Ч. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР XXV СЪЕЗДИГЕ РАПОРТТААН

Ленинчи партияның XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери кызымак ажылдап, доозукчу чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. 1975 чылдың IV кварталында чарышка комбинаттың коллективи бирги черни ээлээш, ССРЭ-ниң Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш тудугнуң, тудуг материалдар үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Комбинат тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, эрткен чылдың октябрьда күүсеткен. 1970 чылдың деннелинден даг-дүгү бүдүрери амгы үеде ийи ажыг катап улгаткан, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 46 хуу бедээн.

Онгу беш чылдың баштайгы айларындан эгелеп күш-ажылчы базымнар кылдынган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң технологтуг дериг-херекселдериниң комплекстиг шенелдезин чорудар болгаш баштайгы даг-дүгүн алырын комбинаттың ийиги ээлчээниң тудугжулары, монтажниктери, ажыглакчылары хүлээнген.

Төлептиг ишчилерниң сөглээн сөзү ажыл-херек-биле бадыткаттынган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде, февраль 23-те, ийиги ээлчегниң баштайгы даг-дүгү алдынган.

Күш-ажылчы тиилелгени чедип алганын СЭКП-ниң XXV съездизинге рапорттавышаан, чылда 195 муң тонна даг-дүгү бээр ийиги ээлчегни бүрүн ажыглалга кирерин В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 106 чыл оюнда доозарын съездиниң делегаттарынга комбинаттың тудугжулары, монтажниктери болгаш ажыглакчылары бүзүреткен.

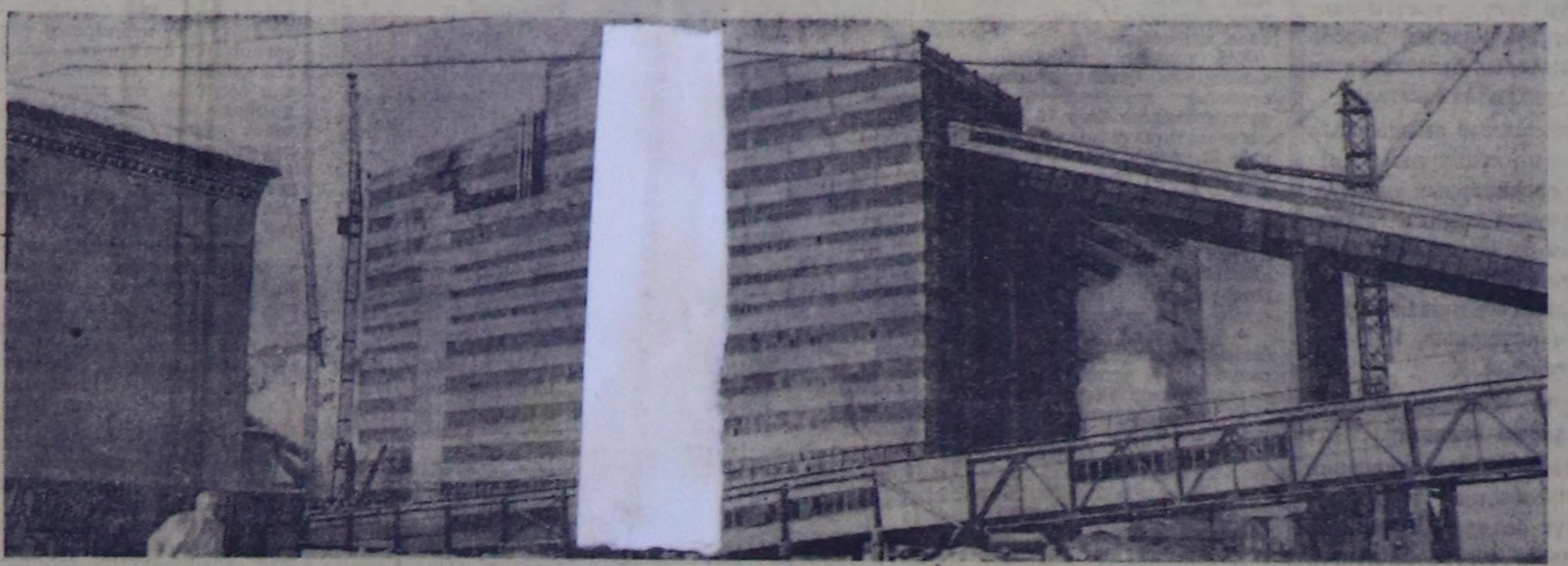

Ийиги ээлчег тудуунуң ажылчыннары чугаалап тур

Мээң удуртуп турарым комплекстиг бригадада 20 кижи бар. Ында бызаңчылар, бетонщиктер, арматурщиктер болгаш каңнакчылар бар. Бистиң кол-ла кылыр ажылывыс — чадалар клеткалары болгаш лифтилер.

Бригада кежигүннери шупту бир демниг, аразында найыралдыг, ажылынга кызымак улус чыылганын кылган ажылывыстың түңнели херечилеп турар. А. Сандан, Б. Хомушку, К. Моңгуш, О. Хомушку болгаш өске-даа мурнакчыларга коллектив чоргаарланыр.

Бис мурнувуска салган сорулгаларывысты ак сеткилдиг күүседип, планывысты үспейн келдивис. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуву-шаан, ийиги ээлчегниң тудуун чогуур хуусаазында ажыглалга кирер — кол сорулгавыс ындыг турган.

И. МОҢГУШ,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири.

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери Ак-Довурак хоорайга эрткен чылдың августа келдивис. Бистиң эргелелден Е. Биязовтуң, Г. Мартыпованың бригадаларындан шеверлекчилер мээң бригадамга база каттыжа бердилер. Оон-даа өске чаа хүлээн алдынган кижилер немешкенинден бригадада ам шупту 40 хире кижи бар. Чадалар клеткаларын штукатуралаарын кылып турдувус. Ол ажыл кончуг нарын болгаш хөй күш негеттинер. Ынчалза-даа комсомолчулар, аныяктар боттарының шалыпкын, тудуңгуру-биле бергелерни ажып эртип, шудургу ажылдап турар. Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы ээлчегге киржип, бригада планныг онаалдазын 130—140 хуудан кудулатпайн келген.

Н. СУВОРОВА,
шеверлекчилер бригадири.

Бистиң специализастаттынган бригадавыстың ажылын урап кааззалга-биле холбашкап деп чугаалап болур. Чүге дээрге янзы-бүрү өңнүг даштан кылган шала кылыр даалгалыг бис.

Ааза ол даштарны өңүнүң аайы-биле ылгап, тааржыр, таарыштырып шилиир тургаш шаланы кылыр боор чүве. Бо ажыл биске чаа эвес. Ак-Довурак хоорайның элээн хөй тудугларынга янзы-бүрү өңнүг даштан кылган шаланы кылгылаан бис.

Кол корпустуң 8-ки демдээнде ажылды доостувус. Ам 13-кү демдекте келдивис, мында ажыл база удавас төнер. Дуржулгалыг эштер Т. Оңдар, Ч. Ооржак, А. Дамба, Х. Моңгуш олар чүгле эки ажылдап турар эвес, өскелерге үлегер-чижээн база көргүзүп турарлар.

К. ХАПЫҢ-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң янзы-бүрү өңнүг даштан шала кылыр специализастаттынган бригадазының бригадири.

«Сибирьтехмонтаж» трестиң Тывада монтажниктер участогу «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда долу күжениишкинниг-биле ажылдап турар. Мээң удурткан бригадам республиканың улуг-улуг үлетпүр объектилериниң тудуунга киржип келген. «Тыва кобальт» комбинаттың, «Тудуг кезектери», демир-бетон кылыглаар, конструкциялар бүдүрер заводтарының, Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң тудуун кыдыышкап бис. Ам бо удаада Бүгү-эвилел ужур-дузалыг комбинаттың ийиги ээлчээн тудуп бас-кежиктиг болдувус. Бригадамда кижи бүрүзүнүң дуржулга-мергежили бедик болганындан бо нарын объектиниң тудуунга база дораан-на ажылдывыс шуудаан, хүн нормазын ажыр күүседип келген бис. Ай, квартал планының күүседдээн 160—170 хуудан кудулатпайн тур бис. Бригадада кижи бүрүзү эки ажылдап турар.

И. ЩУКА,
монтажниктер бригадири.

Бистер — Бүгү-эвилел ужур-дузалыг улуг тудугнуң эң аныяк тудугжулары бис. Кызылда № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищеден бүдүрүлге практиказын маңаа бир ай иштинде эртери-биле келдивис. Амгы-амгы объектилерге шевер ажылдарын кылып турдувус. Практика хуусаазы төне бээрге-даа ийиги ээлчегниң тудуунга дузалажыры-биле артып калган бис. Ажылчын холдар бо тудугга херекти билип, улуг-хуувусту кииргенивис биске өөрүнчүг-дүр. Баштайгы ажылчын базымнар биске берге, ынчалза-даа солун болду. Келир үеде бистиң мергежиливис — тудугжу.

Е. ХАНДЫ,
бригадир. № 4 профтехучилищениң сургуулу.

И Й И Г И Э Э Л Ч Е Г

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың чылда 195 муң тонна даг-дүгү бээр ийиги ээлчээ — улустарның ак-дуиналыышкы быжыг найыралының бадыткалы. Ону чогуур хуусаазында ажыглаалга кирериинге дузалажыры-биле чүгле бистиң республиканың районнарындан, хоорай, суурларындан эвес, харын Совет Эвилелиниң ырак булуңнарындан безин тудугжулар, тускай эртемниглер кээп киришкен. Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда 3350 ажыг кижи ажылдап турар. Ол — бүдүн интернационалчы коллектив. Тывалар, оруссалар, украиннер, хакастар, татарлар, буряттар дээш оон-даа өске — шупту 40 ажыг национальность төлээлекчилери бо комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуун чогуур хуусаада ажыглаалга кирип, оон баштайгы продукциязын Төрээн чуртка бээр дээш кызымак ажылдаанар. Оларның аразында Москваның, Рязаньның, Горькийниң, Куйбышевтиң, Новокузнецкиниң, Новосибирскиниң, Игарканың, Дубнаның, Лесосибирскиниң, Иркутскиниң, Норильскиниң, Ачинскиниң, Абаканның, Черногорскиниң, Владивостоктуң, Сахалинниң, Улан-Удэниң акымаанчи тудугжулары, монтажниктери бар. Чүгле «Сибирьтехмонтаж» трест безин 670 тудугжуларын, монтажниктерин аңаа чорудар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң кол корпузу 14 каът. Оон бедии — 70 метр. 25 муң саныг дериг-херекселдерни мында салган. Кол корпуста 16 муң тонна металл конструкциялар тургустунган болгаш 120 муң дөрбелчин метр янзы-бүрү өңнүг даштар-биле кылган шалалар белеткеттинген, 30 муң ажыг кубометр бетон болгаш чыып эптээр демир-бетон салдынган. Кол корпусту шилдээринге 20 муң метр шил херегледдинген.

Даг-дүгү үүрмектеп сорттаар комплекстен Эдегей шыгжаашкынга чедир шөйүлген галереяларының конвейер шугумнарының узуну 10 километр.

Чүгле Сибирьде эвес, харын Совет Эвилелинде ховар дээн дериг-херекселдер ийиги ээлчегниң тудуунда салдынган. Чүгле эттеп кылырынга 1050 тонна металл херегледдинген № 12 галерей, Совет Эвилелинде чүгле ийи дугаар кылдынып турар ээлгир тон дамчыдыкчызы болгаш оон-даа өске технологтуг дериг-херекселдер аңаа хамааржыр.

1975 чылда болгаш бо чылдың ийи айларында 12 миллион ажыг рубльдиң капитал салыышкыннары шиңгээдип алдынган. Олсээни беш чылда шиңгээттинген капитал салыышкыннарының ниити түңнүгеден.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профессионалдар эвилелдериниң область чөвүлели республиканың ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур, районнарга чагырткан хоорай Советтериниң 1975 чылда социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Көдээ, суур болгаш районнарга чагырткан хоорайлар Советтериниң социалистиг чарыжының негелделерин черчөр Советтериниң талазындан кошкак күүседип келгенин барымдаалааш, Советтерниң 1975 чылда социалистиг чарыжының бирги черин кайы-даа Советке тывыспаан.

Көдээ, суур болгаш хоорай Советтериниң социалистиг чарыжының ийиги черин Каа-Хем районнуң ажылчы чоннар депутаттарының Бүрен-Хем көдээ Совети (көдээ Совет күүскомунуң даргазы В. М. Спрыгин) алган деп санааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң область чөвүлелиниң Хүндүлел бижиин болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңнаадып тывыс деп шиитпирлээн.

Бүрен-Хем көдээ Совет, оон күүскому болгаш депутаттары, активи күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче улуг кичээнгей салып келген. Оон түңнелинде Советтиң бюджединиң орулгазы, садыг болгаш нийти чемненилге черлериниң бараан саарылгазы, чоннуң амыдырал хандырылгазының планы, чурттакчы чоннан эът болгаш дүк садып алырының планы долдур база ажыр күүсеттинген. Тудуг ажылывче, чаагайжыдылгаже көдээ Совет болгаш «Бурушгаар» совхоз доктаамал кичээнгей салып келгенинден чуртталга, культура-амыдырал тудугларының, электрижидилгениң планнары долу. Чуртталга фондузунуң капитал септелгезин 108 хуу, квартираларже газ кирери 108,4 хуу, орук септелгезин 120 хуу күүсеттинген болгаш Ала-чурт дайынының ол чер чуртуг киржикчилеринге тураскаалды тургузуп, бир скверни кылган, 1100 ыяшты болгаш чалаң үнүшту тарыан, 2 км орукту кара шывыт-биле шыпкан.

Советтиң девискээринде «Бурушгаар» совхозтуң ажыл-агыйы ылаңгыя мал ажылы эки-жээн. Совхоз 1975 чылда мал өстүрериниң планын — мыйыстыг бода малды 119 хуу, оон иштинде торгуур инекти 109 хуу, шээр малды 111 хуу күүсеткен. Көдээ ажыл-агый продуктуларындан сүттү бүдүрериниң планын 130 хуу, садарының 109 хуу, дүктү бүдүрерин 124,5 хуу, күрүнеге садарын 122 хуу, поганы бүдүрерин 132,6 хуу, күрүнеге садарын 206,2 хуу күүсеткен.

Көдээ Совет организас-массалыг ажылының деңнелин бедидип, девискээринде турар албан организацияларның ажыл-чорудулгазын экижидериниң, ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң өзүлдезин чедип ап турар. Советтиң сессиялары Конституцияда доктааттынган хуусааларында эртип, оларга чугула айтырыгларны доктаамал комиссияларның депутаттарның болгаш активтерниң идепкейлиг киржилгези-биле чугаалажып көрүп турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофэвилел көдээ, суур болгаш районнарга чагырткан хоорай Советтериниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүргеш, ол Советтерниң социалистиг чарыжын тодаргай удуртуруун, четпестерни чайладыры-биле чогуур хемчеглерни алырын, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге оларга боттуг дуза чедирерин, Советтерниң организас-массалыг ажылының дуржулгазын түңнеп, нептередирин хоорайларының болгаш көдээниң бүгү ажылчы чоннарының күжениишкиннерин 1976 чылдың даалгаларын күүседиринче мобилизастаарын райкүүскомнарга, Кызыл хоорүүскомга даалган.

П Л А Н К Ү Ү С Е Т Т И Н Г Е Н

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка киржип, Тываның автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының эргелели бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Олар январьның планын 5 хонук эрте күүсеткен. А февральдың 19-та № 1 орук-тудуг, көвүрүг-тудуг эргелелдери, № 1470, 1468, 1472, 1469 орук-бүдүрүлге тудуг болгаш № 335, 1104, 336 орук-тудуг участоктары база Минусинскиниң болгаш Тураның орук-септелге-тудуг эргелелдери СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни күүсеткенин рапорттаапнар. Олар январь, февраль айларының планын 10 хонук бурунгаар графиктиң мурнады күүсеткеннери ол.

А № 207, 208 орук-ажыглаар болгаш № 1470 бүдүрүлге-орук участоктары ийи айның планын февраль 15-те-ле күүсеткеннер. Орук-тудуг эргелелиниң коллективи ийи айның планында кордуптенн 78 муң рубльдиң тудуг ажылын кылыр турган болза, февраль 19-та 85,1 муң рубль кылдыр боттандырган.

Мурнакчылар коллективтерде хөй: демир-бетон кылыглар заводунуң бетонщиктер бригадазы (бригадири Р. Бекер) 102,3 кубометр демир-бетон аймаан белеткээн, азы пландан бүдүрүкчүлүк катап хөй болганы ол. Ук бригаданың кежигүннери Б. Жептухин, А. Тимченко, Д. Чорбаа болгаш өскелер-даа мурнакчыларның одуруунга доктаамал кирип келгеннер.

Ю. БЛИНОВ.

С Ө З Ү Н Э Э Л Э Э Н Н Е Р

«Кызыл тудуг» эргелелинде Степан Артемьевич Борбакоолга удурткан комплекстиг бригада Злобинниң аргазын ёзугаар ажылдап тургаш, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде 1975 чылдың август 8-те күүсеткен. Беш чылдың дургузунда бирээзинге-ле 198 өг-бүле чурттаар ийи чуртталга бажыңын, 400 оруннуг общежитиени болгаш өске-даа объектилерни ажыглаалга киирген, оларның шынары эки болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 49 хуу улгаттырган.

Тоску беш чылда чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннери дээш партияның XXV съездизиниң бүдүүзүнде бригада Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин болгаш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалды бригаданың кежигүннери чугаалажып көрген. Ынчангаш 1976 чылда уткуштур планны база СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле бо чылдың баштайгы ийи айның тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 20-те күүседирин хүлээнген. Мурнакчы бригаданың тудугжуларының сөглээн сөзү ажыл-херек-биле карышпаан. Январь, февраль айның планын күүсеткен.

Амгы үеде бригада кежигүннери онгу беш чылдың бирги чылының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салгаш ажылдап турар.

• • •

№ 48 тудуг эргелелиниң Михаил Горбачевскийге удурткан бызанчы-столяр бригадазы мурнакчыларның бирээзинге санадып турар. Бригаданың кежигүннери бо чылдың баштайгы ийи айның планныг онаалдазын февраль 19-та дооскан. Тудуг-монтаж ажылдарының даалгазын 117 хуу күүсеткен. Ф. Акзамов, Г. Пирожков, Н. Моңгуш ышкаш мурнакчылар коллективте хөй.

Бригаданың ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турган, дөрт дугаар микрорайонда № 5 улуг панель бажыңның бүгү столяр ажылдарын февраль төнчүзүнге чедир кылырып хүлээнген.

С. КРАСНОПЕРОВ.
«Тыва тудуг» трестиң партком секретары.

ГТО—БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

«ГТО-нуң Бүгү-эвилел чаа күш-культура комплекизин нептередир дугайында» СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1972 чылда доктаал хүлээп алган. ГТО-нуң чаа комплекизи—совет күш-дамыр кижизидилгезиниң системазының программалыг болгаш нормалыг үндезини. Коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү талазы-биле сайзыраңгай идепкейлиг тургузукчуларын, Төрээн чуртунуң туруштуг камгалакчыларын белеткээринге кол рольду ол ойнаар деп ук доктаалда айыткан.

Партия болгаш чазактың доктаалын амыдыралга боттандырар дээш республиканың күш-культура организациялары партия, совет органнарның удуртулгазы-биле эрткен үениң дургузунда чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Янзы-бүрү мергежилдиг, назы-харлыг 60 муң ажыг кижи ГТО-нуң нормаларын дужаарынче кирген, оларның иштинден 18 муң ажыг кижи бүгү нормаларны күүсеткеш, ГТО-нуң демдээниң эдилекчилери болганнар.

Чаа комплексти нептередип эгелээни спортту массалыг болдурарынга салдарны чедирген.

ГТО-нуң нормаларын дужаары ажыл-ишчилерниң кадыын быжыглаар, дыштаныгазын экижидер, күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер. Ынчангаш бо ажылче хөй-хөй коллективтер чогуур кичээнгей салып турар.

Чаа комплексти нептередир дээш чамдык хемчеглерни бистиң республиканың спорт организациялары ап турза-даа, үениң негелдезинге ам-даа четпес. Дыка хөй спорт организациялары чыл чылы-биле ГТО-нуң нормаларын дужаарынга белеткелди, ону дужаар ажылды чорутпайн турар. Бии-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик ышкаш хөй чурттакчыларлыг районнарда безин сөөлгү үеде чаңгыс-даа кижи чаа комплекстиң нормазын долузу-биле дужаавааан. Шак ындыг байдалдыг бүдүрүлгелер, албан организациялар республикада эвээш эвес.

Республиканың спорт комитединиң, «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң удуртукчуларының бо чугула ажылга удуртулганы сулараткаңын, кудуку спорт коллективтеринге негелде, дузаламчыны кошкатканып ол херечилеп турар.

ГТО-нуң ужур-дузазының дугайында тайылбыр массалыг ажыл, арга-дуржулга солчулгазы, көскү агитация кошкак. Оон уламындан дыка хөй кижилер ГТО-нуң кайы чадазынга хамааржырын, спорттуң кандыг хевирлеринге норма дужаарын эки билбес.

Күш-культураның чаа комплекизин амыдыралга боттандырып эгелээнинден бээр ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгезин экижидер талазы-биле партия болгаш күрүнениң мурнунга министерстволарның, ведомстволарның, профэвилел, комсомол, спорт болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының харысалгазын улам бедиткен. Ынчалза-даа ону чедир күүсетпейн турар. Республиканың дээди болгаш ортумак өөредилге черлерин ап көрээли. Өөренип турар студентилерниң болгаш сургуулдарның 80 хуузу спортчу болур ужурлуг турда, чүгле 30 хуузу ында хаара туттунган. ГТО-нуң нормаларын дужаап алганнарның саны дыка эвээш. Өөредилге черлеринге хамаарышкан министерстволар, эргелел, «Спартак», «Урожай», «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдери чаа комплекстиң нормаларын дужаар ажылды экижидери негеттинип турар.

Амгы үеде хүннүң чугула айтырыы—хаакка маңнаарының нормазын дужаарынга ажылчы чонну калбаа-биле киириштирери болур. Алырлар аайы-биле профэвилел обкомнары, чамдык районнар төптеринге профэвилел-комсомол кросстарын эрттирген, ГТО-нуң нормаларын дужаарынга элээн хөй кижи киришкен.

Февральдың 15-тен март 15-ке чедир хаакка маңнаарының нормазын дужаарының айы бистиң республикада чарлаан. Ону организастыг эрттирер хемчеглерни алыры чугула.

ГТО-нуң нормаларын дужаары түр үениң херээ эвес, доктаамал сагыш салыр айтырыг болур. Школачыдан улуг назылыг кижилерге чедир комплекстиң нормаларын чедиишкинниг дужаазын дээш организастыг болгаш массалыг ажылды спорт организациялары партия, совет органнарның деткимче, дузаламчызы-биле чорудар хүлээлгелиг.

Спорттуң материалдыг баазазын экижидери — салдынган сорулганы шиитпирлээринге дузалаар. Ынчангаш хаак баазаларын, катоктарны, стадионнарны, спорт шөлдерин чаагайжыдар, эде кылыр, көскү агитация-биле дерир, аңаа келгеннерге таарымчалыг байдалды тургузар дээш профэвилел, спорт организациялары ажылдаар апаар.

Күштүг, эрес-дидим болгаш кадык кижилерни эстүрүп, кижизидери—чаа комплекстиң сорулгазы ол. Ону амыдыралга боттандырары дээш ажылдаары партия, совет органнарның болгаш бүгү-ниитиниң херээ болур.

ЧОГААДЫКЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРНИ КҮЗЕП ТУР БИС

УРАН САЛЫМНЫГ

РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Виктор Шогжапович Көк-оолдуң ат-сураа бүгүдеге билдингир. Национал театрның болгаш тыва драматургияның үндезилекчилериниң бирээзи Виктор Шогжаповичиниң чурттап эртип келген чогаадыкчы оруу тыва культураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезиниң базымнары-биле холбашкан.

Хөй талалыг талантылыг чогаадыкчы ажылдакчының, сураглыг драматургтуң төрүттүнгенинден бээр 70 харлаанын, чогаадыкчы ажылының 50 чылын наймыслаадың хөй-ниитизи бөгүн демдеглээр. Амыдыралы, ажыл-херектери бисте көскү үлегер-чижек болган хоочун-биле бистиң корреспондентивис юбилей бүдүүзүнде ужурашкаш, чамдык айтырыгларны салып беседалашкан.

— Тыва уран чүүлдүң эге базымнарынга хамаарышкан солун чүнү чугаалап болур силер, Виктор Шогжапович?

— Чон мурнунга оюн көргүзер, аян тудар хемчеглерге масса чоннуң эң баштай киржип эгелээни онзагай. 1932 чылда Тывага бир-ле лутаар уран чүүл көргүзүү болганын утпаан мен. Ырлаар, хөөмейлээр, каргыраалаар, сыгыртыр уран талантылыглар бүгү Тывадан чыглып келген. Улустуң ырларын күүседир магалыг талантылыг кижилер хөй-ле чораан. Сыгыртыр, хөөмейлээрлер база эңмежок. Национал хөгжүм херекселдеринге база ойнап турдулар. «Шеми-Бажы» деп улустуң ырын күүсеткен Севил деп урут бирги черни алгаш, 15 акша-биле шаңнаткан чүве. Улуг-Хемден келген Иргек деп ирей эки ыгылдааш, база шаңнап мактаткан. Чоннуң бот-тывынгыр уран чүүлче сонуургалын көдүреринге, ону тарадып нептередиринге ол баштайгы базымнар база салдарлыг болганы чугаажок.

Оон соонда баштайгы клуб, театр училищезин, уран театр деп адап турганывыс культура олагалары үндезилеттинип, ачылыг үрезиннерин чажып эгелээни билдингир болгай.

— Баштайгы ырларның, шиилерниң төрүттүнгенинге чүү идиглиг болганыл? Силерниң аңаа киржилгеңер кандыгыл?

— Бир-тээ чогаадыкчы бөлүктер тыптып келген болганда, уран чүүл көргүзүглеринге негелде база улгаткан. Чаа чогааткан, авторлуг ырларны база чон сонуургаар апарган. Ынчангаш улустуң ырлары-биле чергелештир чаа ырлар, аялгаларны чогаадып эгелээн. Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар алзэн хөй ырларны бижидилер. Бот-хууда база-ла аңаа олурбайн, чамдык ырларның аялгазын, өскелериниң сөзүн, аялгазын кады бижигилээн мындыг ийин. Ам бодап көөрге, ол үеде хөгжүлдениң негелдези ындыг турган: чогаадыр, дилеп тывар, чонга дүрген-не бараалгадыр. «Байлак чуртум», «Пионер чаражы», «Аныяктар» дээш өске-даа ырларым ынчаар тыптып келгилээн чүве.

Шии чогаадылгазы алыр болза база-ла ындыг. Чүгле ырлаап турар эвес, шииден тургусса, оон сөзүн бижизе чүл деп бодал бисти хөлзедип берген. Кыска көргүзүглерден улуг шиилерже шилчиливис. Херээжен кижиниң эрги Тывага кадыг-берге салым-чолун көргүскен «Хайыраан бот» 1936 чылдан бээр театрның сценазында үнүп турар.

Салчак Калбакхорекович Токаның сүмелээни-биле Бүдүгаар алдан-маадырлар дугайында шиини бижидим. Ол мээң хөй чылдар дургузунда ажылымның түңнели болган. Оон аңгыда өске-даа шиилерни номчукчулар боттары билир боор...

— Виктор Шогжапович, силерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгаңарда аңгы-аңгы таланарның чогуш каймазынга эң хандыкшылдыг силер?

— Ырлар сөзү, музыкалыг чогаадыкчынга хандыкшып турган үем дугайын үстүнде айыттым. Ырыны башкылап-даа турган мен. Ол сонуургалды кедизин барып актёржу мергежил, ыланғыя шии бижиири чая база бергени ол чүве. Аңаа черле хомудавас мен. Харын ырларымның нотазын биживаани хомуданчыг. «Аныяктарны» маршка таарыштыр бижип каар болза деп улуг күзелдиг кижи-дир мен...

1946 чылдан бээр ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү Виктор Шогжапович Көк-оолдуң чогаадыкчы «чүгү» байлак. Ол аныяк малчыннар амыдыралынга турасхааткан чаа шиини бижээш, театрда дужааган. Чогаадыкчы ниитиң эрткен бежен чылдарында хөгжүм-шии театрының сценазынга оон тургускан хөй-хөй овур-хевирлери көрүкчүлерниң ханы сонуургалын чаалап алган.

Беседаны чоруткан Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: Виктор Көк-оол. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

УЛУСТУҢ АРТИЗИ

Бай-Тайга районнуң девискээринде, амгы Бай-Тал суурнуң дужунда шаанда Хемчикти кезе бээрге, Мешкен-Хол бар. Бөгүн алдаржап турар РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оолдуң төрүттүнген чери ол. Дээрниң ак-көк өңү, булуттар-даа аңаа чурумалдыг чыдар, бырганнарлыг чалгыгаарлыг, кыдынында кулузун, хылыргылыг кирбиктерлиг, аалдарның хамык малы көрүнчүктелип чыдар хол чүве. Аңгыр, кас, дурула, өдүрек, куу дээш бистиң Тывада бар бүгү куштарның үнү эрте частан орай күске чедир аңа ындыныг чер боор. А бичии оол шак ол хоолдуң кыдынындан мал кужурадып чораан. дээрде, сугда, шыктада ивилээшкен хамык куштуң үнүн магадап, шуут-ла өске делегейде барган дег таалап, кандыг кончуг боостаалыг кастар боор деп магадаар.

Революция мурнунда төрүттүнген болгаш эрги, чаа ийи төрениң сегиржип алышкының, эрги өзүнүң буступ дүшкенин-даа көрген артистиң чурттап эрткен амыдыралы, оон чажыттары — муң-муң араттарның-биле дөмей-ле. Адазы ады Өскү деп ашак оглун кадыг-бергээ торулбас кылдыр өөретген. Өлзей-оол ол шагның биче чаштары-биле дөмей, тарaa тарыжып, шары чедип, амыдыралдың өзулуттa бергелерин көрген деп, оон эрткен биче шаанда орууп шак ынчаар каш сөс-биле тоогуп каалы.

Революция бодарап тиилээнде, алдын уургайынга ажылдаар деп тутаа хып дээн аныяк эрниң кулаанга дыңналып келген. Торлур дээр чүве бар эвес, үжүк-бижиктиг оол дөргүл-төрели-биле дутурупкаш, Каа-Хемниң Кара-Белдиризе алдын уургайынче хапкан. Хой-ле чүүлдү аңаа билип, өөренип алган.

1938 чылда, тыва национал театр ажыттынып-ла чүгле ийи чыл болганда, ол Кызылга чедип келген. Ам үжен сес чыл дургузунда Николай Өскүевич бодунуң амыдыралын театр-биле ханы тудуш холбап, чурттап келгени бо. Өде-чаражоваа, хөглүг, баштак эр удавааала театрның талантылыг артистериниң бирээзи апарган. Артистиң мергежилин ол ынак шиңгээдип ап, урен чүүлче улуг базымны кылган.

Николай Өскүевич ам Тываның улустуң, РСФСР-ниң алдарлыг артизи.

— Театрга баштай-ла чүден эгелээн силер?—деп, оон сонуургаар болзувусса:

— Чоннуң музыка херекселдери — хомус, игил, бызаанчы, чадаган ойнаптар чораан болгаш баштай оомну-ла баргалгадып эгелээн мен—деп, ол сактып чугаалаар. Уран чүүлдүң делгемниче оон кирген оруу ындыг.

Өлзей-оол Кызыл баргаш артистей берген деп сураг дыңнааш, чаңгыс чер чурттуглары аңаа аалдепскимээн: улус чыылган черге-ле бызаанчылап, хомустап ойнай бээрге, черле салымныг оол турган.

Николай Өлзей-оолдуң артист чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын сайтарып, ону шуптузун бижиир дээр болза, үр үе херек. Ынчангаш маңаа чүгле ол дээрге, ыраажы, шии ойнакчызы, очулдурукчу, хомусчу, шии тургузукчузу, кыска шиилерниң бижикчизи кижи деп доңчулап айтып каалы.

— Өлзей-оол— ол дээрге Сарыг-Ашак-тыр. Сакты-дыр силер бе? Виктор Көк-оолдуң «Хайыраан болун» аан. Дон баарлыг ажырымчы байның хөөрем, турамык оглунга чаңгыс уруун бээр ужурга таварышкан Сарыг-Ашактың ролюн ойнай бергенде. Николай Өскүевич кандыг ийик, сактыңарам.

Байларга, дүжүметтерге — Сенгин-Чаңгыга удур демиселди көдүрүп, боо-чепсээн туткаш демисежип, оларны сыннылтыр хорудуп турган эрес эрлер Тывага база турган болгай. Алдан-Маадырлар аан? Оларның баштыңчызы алдарлыг Самбажыктың ролюн Николай Өлзей-оолга онаагапы таварылга бе? Талантының үнелели-дир. Самбажык дег ындыг дипломнерниң, чаңгышылыш чоктарның, улустуң маадырлыг баштыңчызының ролюн Николай Өскүевич-даа тергиин-не ойнаан.

Оон хоомай ойнаан шиилери белен-не тыппас бис. А «Боолуг кижи» деп шиинде солдат Шадрин кандыг ийик? Революцияның херээнге амы-тыны-биле бердингенн бөдүүн солдатты бистиң артиавыс кайы хире ойнаан ийик? Гогольдуң алуу чок «Ревизорунда» Өлзей-оол кымны ойнап турарын утпаан бис. А «Чейвеен» деп алтай шиини очулдурган кижиниң база-ла Николай Өскүевич ышкажыгай. «Ак-көк хемниң кижилери» деп кинода колхоз даргазының ролун кымга онаашкан ийик?

Үежиниис Николай Өлзей-оолдуң артист, чогаадыкчы ажылының дугайын, оон талантызы кайы хирел дээрэлин биске сөглеп турар каш барымдаа бо-дур. Тываның хоочун болгаш талантылыг артистериниң бирээзи Николай Өлзей-оолдуң барбааны суур Тывада чок. Оон хоюг үнүн Мөңгүн-Тайганың сарлыкчылары, хойжулары, Тожунуң ивижилери, Таңдының тараажылары, Ак-Довурактың дагжылары-даа дыңнаан, оон ойнаарын магадаан. Алыш часкаашкыннары оон барган-на черинге диңмирей бээр.

Холбен чараш кожеге ажыттынар. Николай Өлзей-оолдуң күүселдезин чарлаптар. Сценаның азындан ол каттырымзап үнүп келгеш, олурганнарны бир кылдыр эргиидир көргеш, мөгейип каап, үдекчизинче көөр. Зал шип-ле шимээн. Бүгү көрүкчүлер маңаан. А бис база. Таланчыг ыр чаңгылаңып үнер.

Николай Өлзей-оол бодунуң уран талантызын аныяктарга дамчыдып, бо аразында бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге база аныяк артистерге-даа арга-сүмезин кадып келген башкы-дыр. Талантыны «хойлап» алгаш чоруур эвес, ону чонунга бараалгадыры оон чурттаалгазының утказы ол. Улустуң артизиниң уран чүүлдү хөгжүдер, чонунга бараалгадыр дээш аъттыг, чадаг, машиналыг, самолёттуг эрткен оруун хемчээри берге. Ол чону-биле өөрүшкүнү-даа, аас-кежиктиг-даа кады үлежип чоруур. Ол шии артизи кижи харын. Ынчалза-даа оон кол сундуглалы ыры. Ыры-биле ол кезээде кады чоруур.

Ш. КАНДАН.

АТКА ТӨЛЕПТИГ

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңынга чаа паспорт тыпсырынга турасаатиан кежээ болган. Районнуң иштики херектер килдизиниң начальниги Д. Кыргыс совет паспорт дугайында чыылганнарга чугаалап берген.

Чаа хевирниң паспорттарын Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары С. Күжүгет байырлыг байдалга тывыскан. Оларның аразында «Шөлээр» совхозтуң инек кадарчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Д. Сарыглар, Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бухгалтери С. Барсевкин, райпо баштаар чериниң даргазы И. Попов, «Барлык» совхозта хаван азаакчызы А. Долума болгаш өскелер-даа бар.

Совет Эвилелиниң хамаатызы атка төлептиг болурун чаа паспорттарны алганнар чугаалап турганнар.

Х. МОНГУШ.

ЫРААЖЫМГА

С. САРЫГ-ООЛ.

Тыва черге театр деп сөс
Тывызык дег тывттп турда,
Хомус, игил— тутпазы чок
Кончуг эрес оолак келген.
Аккыр диштиг, алгы тоннуг
Аңаа-ла бир арат оол ийин.
Чоорту-ла ону танып
Шолбан одун көре бердим.
Орус, тыва кандыг-даа роль
Овур-түрү, аажы-чаңы
Ол-ла олчаан. Ол шаг безин
Өттүп дирлип көстүп келир:
Өлзей-оол деп таныва сеп,

Өске кижи кылдыр хуулар:
Сценада чаа-чаа маадыр—
Сен аа шуут бүзүрээр сен.
Улуг-Хемче үткүй аккан
Ужар шапкын Хемчик бажы
Тайга чурттуг эрес оолдун
Тааланчыг үнү чараш.
Өске ирей азырап каан
Өлзей-оол деп артист бо-дур.
Артык тоол-даа мга бербейн,
Аңаа бодун ынаам сөглээйн:
Чүге, канчаар ынакшаанмын
Чүрээм ынаар ыглажан

чорзуң.
Салаа дептер — хөөнүң сөглээр
Чадаганның хылы хевээр.

* * *

Аныяк совет Тывавыста
Ады-сураа хадып үнген:
Алдарлыг ат чедип алган
Ам-даа чалыы ыраажым сен!
Алдан харлай берген дээрге,
Аңаа канчап бүзүрээр мен?
— Чүс хар чедир ырла-ла,
оол!— деп,
Чүгле ону күзээш, олчаайн!

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

1975 ажыл-агый чылының түңнелдери болгаш онгу беш чылдың бирги чылында сорулгалар дугайын Барыын-Хемчик районнуң культура ажылдакчыларының хуралынга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди районнуң культура килдизиниң эргелекчизи А. Коңгар кылган.

Партия организацияларының секретарьлары, кожуун Советтер даргалары, культура ажылдакчылары хуралга олуржуп, айтырыгны чугаалажырынга идепкейлиг киришкен.

1976 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуралга хүлээп алган.

В. МОНГУШ.

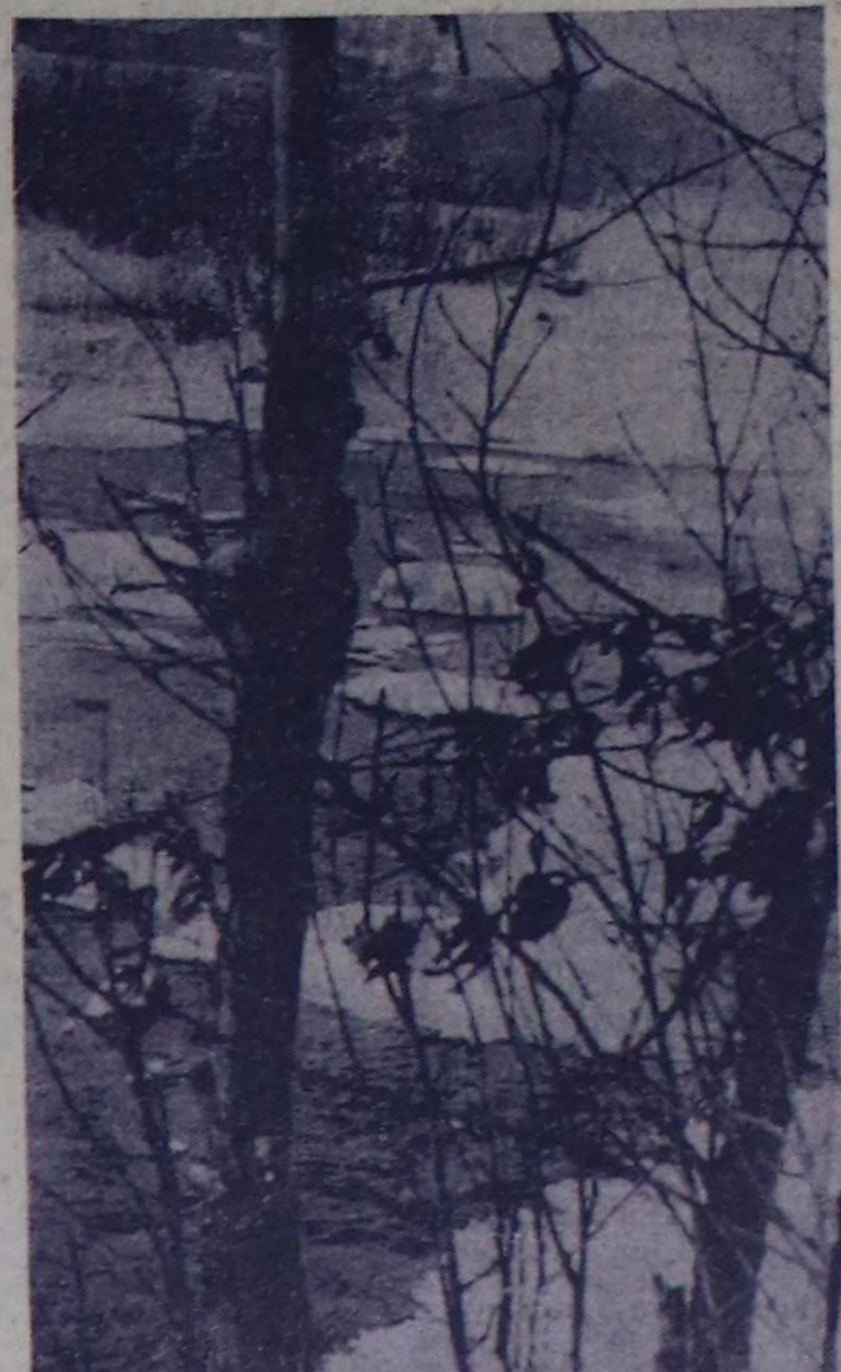

О. ОХЕМЧИКТИҢ «Частың тынныжы» деп фотоэтюду.

А. Н. Туполев аттыг медаль

Ужар чүүл эртеминиң болгаш техниказының талазы-биле шылгараңгай ажылдар дээш тывсыр А. Н. Туполев аттыг алдын медальды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы доктаадып тургускан. Бир дугаар ындыг медальды эң улуг авиаконструктор, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинниң болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады П. О. Сухойга мөчээн соонда тывыскан. Ол Ада-чурттуң ужар чүүлдүнүң үндезилекчилериниң бирээзиниң талантылыг өөреникчизи, а оон соонда төлептиг соратнигы чораан.

(СЭТА).

АМГУНЬНУҢ ЭРИИНДЕ

Амурда-Комсомольскиниң № 26 көвүрүг отрядының тудугжулары чаа чуртталга бажыңнарынче көжүп киргенин байырлаан: тайга хеми Амгуньнуң эриинге удавас бүдүн суур тургустунар, а амдызында ында баштайгы ийи чуртталга бажыңын ажыглалда дужааган.

Көвүрүг отрядының специалистери БАМ-да эң улуг көвүрүглерниң бирээзи—Амурну кежилген көвүрүгнү дериирингe киришкен. Оларның аңаа мөөңнээн дуржулгазы Амгуньну кежилер ийи көвүрүгнү тударынга херектиг болур.

(СЭТА).

Хабаровск.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

8.40—Медээлер.
8.50—Киножурнал.
9.00—Сибирьның Күрүнениң Красноярскиде танцы ансамблиниң концерти. Уран чүүл удуртукчузу —М. Годенко.
9.50—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттары-биле ужуражышкын». Өңнүг.
10.15—«Чаңгызы — шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш». Ленинградтан өңнүг дамчыдылга.
11.30—Совет ырлар концерти. Өңнүг.
11.55 — «Эртенге — сөс». Өңнүг.
12.10—«Объектив». Өңнүг.
12.40—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Спартак». Өңнүг.
14.00—СЭКП-ниң XXV съездизинде. Өңнүг.
15.00—«Төрел аялгалар». Өңнүг.
15.20—«Сеткилдиң ханызындан». Москваның тудугжулары-биле ужуражышкын. Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. Леонтьева эрттирер. Өңнүг.
17.00—«Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Мультфильм.
18.20—Телемедээлер.
18.30—«Адрес: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.
19.05—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.10—Сибирьның Күрүнениң Красноярскиде танцы ансамблиниң концерти. Уран чүүл удуртукчузу — М. Годенко.
20.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
20.45—«Күш-ажылдың гвардейжилери». СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Т. К. Пичен-оолдуң дугайында кино-чурумал.
21.00—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.15—«Сеткилдиң ханызындан». Москваның тудугжулары-биле ужуражышкын. Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. Леонтьева эрттирер. Өңнүг.
23.00—00.00—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бысканы хар чаар. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Даг черлерге 5—10, артиннарынга 15—20 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 15—17 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ивановтарның ог-бүлези» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Серенова кудумчузундан келген уруглар» 9.40, «Шуптузун билип алыксадым» деп киноклуб 15.20, «Төрээн чуртунуң солдады» 11.10, 13.00, 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «№ 3 мульт-фильмнер» 10.00, «Ол соңгалар дужунга» 15.00, 18.40, «Сөөлгү ужуражылга» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эзиранигентер» киноклуб 11.30, «Даң бажындан кежээни хаяга чедир» 15.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, садыг ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 15844 ЧАГЫГ № 642

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00085.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 50 (10035) 1976 чылдың февраль 28, суббота | 1925 чылдан … | Өртээ 2 коп.

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизиниң февраль 27-де Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга болган эртенги хуралының эгезинде съездиниң мандат комиссиязының даргазы эш **И. В. КАПИТОНОВТУҢ** кылганы илеткелин дыңнаан. Мандат комиссиязының илеткелин съезд чаңгыс үн-биле бадылаан.

СЭКП Төп Комитединиң отчёдун болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, ол ышкаш Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажып көөрүнге киришкен эштер: Молдавияның Компартия ТК-ның бирги секретары **И. И. БОДЮЛ**, ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары **Г. М. МАРКОВ**, Таджикистанның Компартия ТК-ның бирги секретары **Д. РАСУЛОВ**, Москва хоорайның «Зеленоград тудуунуң» № 111 тудуг эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири **Н. А. ЗЛОБИН**.

Оон соонда Югославияның Коммунистер эвилелиниң Төп Комитединиң Президиумунуң Күүскомунуң секретары эш **СТАНЕ ДОЛАНЦ** съездиге байыр чедирген болгаш ону делегаттар база аалчылар чылыы-биле уткааннар.

Дараазында СЭКП Төп Комитединиң болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле саналдаан эштер: Эстонияның Компартия ТК-ның бирги секретары **И. Г. КЭБИН**, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **Е. М. ТЯЖЕЛЬНИКОВ**, СЭКП Ростов обкомунуң бирги секретары **И. А. БОНДАРЕНКО**.

Ол ышкаш Туркменистанның Компартия ТК-ның бирги секретары эш **М. Г. ГАПУРОВ** отчёт илеткелдер талазы-биле санал берген.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ БАШТАЛГАЗЫ-БИЛЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы—совет улустуң шылгараңгай авангарды, ооң төөгүлүг тиилелгелериниң соруг кииргичизи болгаш организакчызы. Алызындан аажок улуг ажыл-херектерниң түңнелдерин, чаа төөгүлүг үе-чадада партияның болгаш чоннуң амыдыралының эң чугула айтырыгларын СЭКП-ниң XXV съездизи чугаалажып турар.

Февральдың 26-ның эртенги хуралының даргалакчызы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары эш С. Ф. Медуновка сөс берген.

XXIV съездиниң сөөлүнде эрткен чылдар ажылдың стилиниң сайзыраңгайжыдарында, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын улам ыңай быжыглаарының херээнде, партияның иштики демократияның хөгжүдеринде онза черни ээлеп турар деп, оратор медеглээн. Ол стильдиң чайынналчак чүүлдериниң бирээзи болза Төп Комитет чер-чериниң партия органнарының ролюн хажык чок бедидип, оларның-биле калбак сүмележилгени кылып, чер-чериниң эгелекчи чоруун болгаш саналдарын кичээнгейлиг көрүп, бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдү кезээде эскерип база деткип турары болур. Чижээ, рис бүдүрүлгезиниң дыка ковудедири-биле Азия чанының суглуг чылдар черлерин шиңгээдип алырын, Новороссийскиниң далай пароходствозун болгаш цемент үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдериниң, кара хоорайның эвес черге дузаламчы көргүзериниң талазы-биле Краснодар крайның партия организациязының саналдарын чүүлдүг деп көрген.

Ажылчы чоннарның мораль талазы-биле деткип мактаарының, сорук кииреринин ажыктыг хевири кыйгырыг үндүрери, күш-ажылчы коллективтерге, бүдүрүлгениң тус-тус чаартыкчыларынга, социалистиг чарыштың тиилекчилеринге партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң байыр чедирери болгаш чагаа чорудары апарган.

Эш С. Ф. Медунов Кубаньның кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң, ону специализастаарының болгаш концентрастаарының, курлавырларны ажыглаарын экижидериниң айтырыгларынга тодаргай доктааган.

Ындарда — Азербайджанның Компартия ТК-зының бирги секретары эш Г. А. Алиев.

Бистер эрткен оруувусту эргий көрбүшаан, Төп Комитеттиң теоретиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазында улам ыңай хөгжүткен. амгы үе-чадада партияның чиңгине шугумун амыдыралга боттандырарының шимчеш дивес үндезини болу берген. СЭКП ТК-ның октябрь (1964 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң канчаар-даа аажок улуг ролюн база төөгүлүг ужур-дузазын бөгүн онза тодаргай медереп билип турар бис. Бистиң партиявыста. бистиң чуртувуста бүгү чүвени улуг Ленинниң өөреткениниң ёзугаар ынчаар шиитпирлеп база ынчаар кылып турар.

Азербайджанның мурнунга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салганы социал-экономиктиг сорулгаларны амыдыралга чедиришкинниг боттандырган деп, Г. А. Алиев съездиге илеткээн. Дыка хөй чылдарның дургузунда бир-ле дугаарында беш чыл планын кол экономиктиг көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде күүсеткен. Экономиканың үр үеде хожудап келген чоруун ажып эрткен болгаш ооң хөгжүлдезиниң үндезин эргилде турукустунган. Азербайджан улус ажыл-агыйының өзүлдезиниң мурнунда кажан-даа туруп көрбээн ындыг бедик темпилерни чедип алган. Беш чыл планының бүгү-ле чылдарында Азербайджан ССР Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилелге дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл туктары-биле шаңнадып келген.

Бистиң хөй националдыг социалистиг күрүневистиң күжү — кижилерниң чаа төөгүлүг ниитилешкээ — совет улус болуп турар бүгү националарның болгаш улустарның бузулбас найыралында деп, оратор уламчылаан. Ленинчи национал политиканы амыдыралга хажык чок боттандырарынче СЭКП Төп Комитединиң мерген угаанныг угланыышкыны бистиң найыралывысты, шимчеш дивес чаңгыс эвилелисти болгаш сырый каттышканывысты улам-на быжыглап турар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи А. П. Александров совет эртемденнерниң омунаазындан изиг байыр чедиришкинин Коммунистиг партияның XXV съездизинге дамчыткан.

Өске кандыг-даа ниитилелде эртем бистиңде ышкаш ындыг бедик хүлээлгелиг болбайн турар деп, ол онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 250 чыл оюн бистиң чуртувуска бүгү улустуң байырлаашкынының үезинде ышкаш, эртемниң ролюн бүгү делегейге кажан-даа ындыг демдеглеп көрбээн.

Бистиң чуртувустуң депшилгезинге эртемниң ролюн СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде бедик-биле үнелээни дээш өөрүп четтиридивис деп, эш А. П. Александров чугаалаан. Ындаарга ол-ла үеде чамдык адырларга эртем ажылының ажыктыын бедидериниң болгаш эртемниң чедиишкиннерин үлетпүрге шиңгээдип алырын шиитпирлиг дүргедедириниң эргежок чугулазынга хамаарыштыр шүгүмчүлелдиг чүүлдер мырыңай шынныг деп санап турар бис.

Эртемниң чедиишкинниг хөгжүдери-биле бистиң чуртувуста хончуг хөй чүүлдерни кылып турар деп, академияның президентизи оон ыңай чугаалаан. Улуг организакчы кижелиишкиннерни негеп турар, эртемниң ажылдап кылган чүүлдерин үлетпүрге шиңгээдиирин дүргедедири, эртем планнаашкынын боттуу-биле экижидери болгаш институттарның база үлетпүрнүң аразында харылзааларны улам-на сайзыраңгай кылдыр организастаары дээн ышкаш ындыг чугула херекке ол онза кичээнгейни салган.

Коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаарлаарының чаа үе-чадаларын бистиң съездивис тодаргайлаар деп, эш А. П. Александров түңнелинде чугаалаан. Ол эгес сорулгаже шимчээшкинге совет эртемденнер партияның шынчы дузалакчылары болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарының чорудулгазында партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролю улам-на күштүг-биле илереен, ажыл-агыйы болгаш культура тургузуушкунун партияның удуртурунуң дуржулгазы байлакшаан, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзү дыка быжыккан, совет улустуң амыдырал деңнели бедээн, бөмбүрээктиң бүгү-ле диптеринге Советтер чуртунуң ат-алдары өскен деп, СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң бирги секретары Я. П. Рябов чугаалаан.

Беш чыл мурнунда свердловчулар тоску беш чылды хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген деп делегат уламчылаан. Бодувустуң сөзүвүстү ээлчээшкинисти бөгүн съездиге илеткеп тур бис. Беш чыл дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли үштүң бириниңден ажыр өскен, немелде өзүлдениң 90 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының күзели-биле алган. Бүгү сески беш чылга бодаарга, барык-ла 19 миллиард рубльдиң продукциязын хөйнү бүдүрүп үндүрген. Ол түңнелдерни чедип алырынга канчаар-даа аажок улуг рольду социалистиг чарыш ойнаан.

Бистиң партиявыс бодунуң төөгүлүг ужур-дузалыг канчаар-даа аажок улуг сорулгаларын алдарлыг-биле шиитпирлеп келген болгаш шиитпирлеп-даа турар деп, СЭКП-ниң Алтай крайкомунуң бирги секретары эш А. В. Георгиев онзалап демдеглээн. Ол Ильичиниң чагыгларын ылыктыг-биле кадагалап, оларны демиселдиң болгаш тиилелгелерниң чылдарын өттүр эң-не эргим чүүл, ходелишкиннерге шын удуртулга кылдыр эккелген.

Күрүне планнарын болгаш онаалдаларын күүседири, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири тоску беш чылда Алтайның партия организациязының организакчы болгаш политиктиг ажылының кол өзээ болуп турган деп, оратор уламчылаан. Крайның экономиказы бедик темпилер-биле хөгжүп келген. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезин көдүреринге чаа базым кылдынган. Эрткен беш чылдар партия ТК-зының март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң канчаар-даа аажок улуг чаартыкчы күжүнүң, ленинчи аграр политиказын улам ыңай чогаадыкчы хөгжүткениниң чаа бадыткаашкыны болган. Кол сорулга, ажылдың шалыпчы участогу болза тараа бүдүрүлгези болур дээрзиниң дугайында партия ТК-зының айтыышкынын крайның партия организациязы кезээде утпайн турар. Крайның тараажылары Сибирьниң чер ажылын хат болгаш суг эрозиязындан чайладырынче чүткүп турар. Бистер крайның хову кезээнде дөрт миллион гектар ажыг черни эрги классиктиг система ёзугаар болбаазырадырындан ойталаан бис. Ам черниң ширээн андара кагдырбайн, адаандан одура кестирер бүдүн комплекстиг системаны ажыглап турар. Крайның ажыл-агыйларының хөй нурузунда хорагүнү хат алыр чорукту болдурбастаан, ол чорук гектар черден херек кырында 3—4 центнер немелде дүжүттү берип турар дээрзин бөгүн съездиге илеткеп болур бис.

Кировоград областа СЭКП-ниң XX съездизи аттыг колхозтуң трактор бригадазының бригадири эш А. В. Гиталовка сөс берген. Мээн ам бодап турар бодалдарымны сөс-биле дамчыдары берге-дир деп, ол медеглээн. Бистиң партиявыстың съездизинге делегат кылдыр соңгувушаан, мээң бедик алдарым Кировоградчының коммунистери алды удаа көргүзүп тур. Съезд бүрүзү-ле бодунуу-биле чугула болуп, партияның болгаш чурттуң төөгүзүнге исти арттырып каап турар. Ынчалзажок XXV съезд онзагай болуп турар.

Делегат тараажының мергежилиниң дугайын чугаалааш, ол болза чер кырында эң-не тайбың болгаш тургузуукчу мергежилдерниң бирээзи-дир деп демдеглээн. Партия болгаш чазак кодээ механизаторлар дугайында могаг чок сагыш салыышкынын доктаамал илергейлеп турар. Ам механизаторлар — кодээде чүгле кол күш эвес, харын эң-не хүндүлүг кижилерниң бирээзи. Хол-биле кылыр ажыл доктаамал кызырлып турар. Ажыл-агыйның адыр бүрүзүнге кезик-чамдык механизациядан комплекстиг механизацияже, конвейерже, автоматизацияже шилчилгени боттандырып турар. Кодээде техниктиг депшилгениң чорудулгазы ындыг.

Ам кодээ ажыл-агый ажылдарынга рекордтарны ийи-чаңгыс маадырлар көргүспейн турар. Күш-ажылчы маадырлыг чорук массалыг апарган.

Кировоград областың механизаторлары техниканы эң … ажыглаары дээш шимчээшкинниң калбартырынче чурттуң бүгү механизаторларын кыйгырган. Бистиң ылыктыг хүлээлгевис — чуртту тараа-биле чеңгерери болур дээрзин бистер, тараажылар билип турар бис деп, ол чугаалаан. Тоску беш чылдың дургузунда бистиң областың чер ажылдыгларының күрүнеге 5.5 миллион тонна ажыг тарааны саткан — сески беш чылдаазындан барык-ла үштүң бир кезии хире хөй. Партияның съездизинге ТК-ның төлевилелинде айыттынган онаалданы чүгле күүседирин эвес, харын ажыр күүседирин бодувустуң партийжи хүлээлгевис деп санап турар бис.

Партияның чонну мобилизастаарынга СЭКП ТК-ның Пленумнары, Төп Комитеттиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң социал-экономиктиг политиказының үндезин айтырыгларының талазы-биле чугаалары канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан деп, Латвияның Компартия ТК-зының бирги секретары эш Э. А. Восс онзалап демдеглээн.

Тоску беш чылда республиканың чедиишкиннериниң дугайын оратор чугаалаан. Ол чедиишкиннер болза СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, ССРЭ-ниң улустарының улуг найыралының амыдыралчы күжүнүң чайынналчак бадыткаашкыны. Ол чедиишкиннер совет улустарының акы-дуңма кады ажылдажылгазының болгаш бот-бодунга дузалажылгазының калбарааының база хаңылаарының, оларның амыдыралының бүгү талаларының улам ыңайгы интернационалжылгазының үре-түңнелдиг чорудулгазын илергейлеп турар.

Республиканың партия организациязының чорудуп турар кижизидилге ажылынга амыдыралдың бүгү-ле кавызарынга совет улустарының акы-дуңма кады ажылдажылгазының болгаш бот-бодунга дузалажылгазының чаагай салдарын көргүзеринге, эвилелдешкен республика бүрүзүнүң хөгжүлдезинге улуг орус улустуң ролюн көргүзеринге улуг кичээнгейни салып турар.

Бистиң партиявыста чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжышкынының ёзузу, ленинчи идейлиг болгаш принципиалдыг чорук сиңниккен дээрзин партия организацияларынга чоокта чаа болуп эрткилээн отчёттар болгаш соңгулдалар база катап көргүскен.

Бо хүннерде республиканың ажылчы чоннары партияның бүдүрген ажыл-херектеринге болгаш бодалдарынга боттарының киржилгезиниң кажангызындан-даа артык илергейбиле медерээ билип турар. Бисте чер-ле болганда, хоорайларда болгаш суурларда ажылчылар ажыл-херекче, дайынчы, тура-соруктуг хөөн-биле ажылдап турар.

Совет Латвияның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседири-биле бүгү күштерин болгаш энергиязын бээр, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарынга төлептиг салыышкынны киирер дээрзин оратор түңнелинде ленинчи партияның XXV съездизинге шынзыткан.

Изиг, үргүлчүлээдиг, адыш часкаашкыны-биле уткаан, Венгрияның Социалистиг ажылчы партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **Я. Кадар**, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш **Т. Живков**, Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш **А. Куньял** съездиге байыр чедирген.

* * *

Кежээки хуралга СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун болгаш иштики база даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын болгаш Төп ревизия комиссиязының Отчёдун чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Съездиге санал берген эштер болза: Т. У. Усубалиев — Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары, А. В. Чуев — Балтийниң судно тудуунуң Серго Орджоникидзе аттыг заводунуң токары, Ленинград хоорай, Л. А. Костандов — ССРЭ-ниң химия үлетпүрүнүң министри.

Пионержи хөгжүм чаңгылажы берген. Бүгү залдың адыш часкаашкыны-биле аныяк пионерлер кирип келген. Ленинчи солгалдыг делегаттар болгаш аалчылар бут кырынга туруп уткаан. Пионерлер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге байыр чедирген.

Ооң соонда делегаттарның болгаш аалчыларның чылыы-биле утканы дараазында эштер съездиге байыр чедирген: **Николае Чаушеску** — Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, РСР-ниң Президентизи, **Кейсон Фомвихан** — Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Премьер-Министри, **Юмжагийн Цеденбал** — Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи дүүн бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

МОСКВА. Кремльдиң Съездилер ордузунда. ЧУРУКТА: хурал үезинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП-ниң XXV съездизиниң Мандат комиссиязының илеткели

Комиссияның даргазы эш И. В. КАПИТОНОВТУҢ илеткели

Эштер!

XXV съезд бистиң ленинчи партиявыстың төөгүзүнге шылгараңгай болуушкун боор кирер. Ол совет улустуң коммунизм тургузары дээш демиселинге чаа үе-чада боор турар.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң Отчёт илеткелинде иштики болгаш даштыкы делегей айтырыгларының эртемге үндезилеттинген анализин кылган, сайзыраңгай социализмниң байдалдарында партияның ажыл-чорудулгазының хаңы болгаш бүгү талалыг көргүскен, бистиң ниитилелдиң бурунгаар шимчээриниң перспективаларын тодараткан. СЭКП ТК-ның Отчёду дээрге, бодунуң утказының талазы-биле — программалыг ужур-дузалыг документ боор турар. Ол марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле улам сайзырадырынга улуг салыышкын болур.

Бистиң херек кырында бар чүүлдеривис, чедип алган чедиишкиннеривис, партияның болгаш улустуң үргүлчү быжыгшы турар чаңгыс эви—бо бүгү дээрге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы ленинчи шугумну быжыы-биле барымдаалап, бодунуң төөгүлүг сорулгаларын төлептиг күүседип турарының дугайында херечи боор турар.

XXV съездиниң мурнунда партияның бүгү-ле звеноларынга отчет-соңгулда кампаниязы боор эрткени билдингир болгай. Партийжи хүрээлеңнериниң бузулбас чаңгыс эптиин болгаш ыяк сырый каттышканын, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, Төп Комитеттиң, шынчы ленинчи эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунуң практиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү улустуң деткип, чүүлдүүзүн турарын отчёттар болгаш соңгулда-даа онза күш-биле көргүскен.

Эге организацияларның отчёт-соңгулда хуралдарынга, партия конференцияларынга, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының съездилеринге XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш организация бүрүзүнүң кылган ажылдарының түңнелдерин үндүрүп, чыгдынган дуржулганы анализтээш, ниитилештирген болгаш келир үениң сорулгаларын тодараткан. Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектери болгаш партийжи удуртулганың принциптери бистиң партиязының бижыы-биле бадыткаттынып, боттанганын отчёттар болгаш соңгулдалар база катап көргүскен.

СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин бүгү улус чугаалажып, чүүлдүг деп көрген. Коммунистер, бүгү ажылчы чоннар партияның планын амыдыралга боттандырып, онгу беш чылда чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга быжыг шиитпирлиин илередип турарлар.

Эштер! Бүгү партия организацияларынга съезд делегаттарын соңгууру бүрүн чаңгыс эп-сеткилдиг байдалга болуп эрткенин мандат комиссиязы сеткил ханышкыныг-биле илеткеп туру. Бодунуң күш-ажылы-биле, бүгү амыдырал-чуртталгазы-биле партияда эштерниң, ажылчы чоннарның калбак массаларының ортузунга бедик ат-алдарны чедип алган кижилерни коммунистер бо съездиже чорутканнар.

Бистиң партияның Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневти канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүн болгаш сорук кириишкин-биле XXV съездиниң бирги делегады кылдыр соңгаан.

Коммунистер чер-ле болганында партия хуралдарынга, конференцияларынга болгаш съездилеринге совет кижилерниң бодалын болгаш сагыш-сеткилин илеретпишаан, коммунизм тургузуушкунунуң, тайбыңы болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының, ленинчи улуг чагыгларын амыдыралга боттандырарының херээнге Леонид Ильич Брежневтиң шылгараңгай салыышкынын демдеглеп, ол бодунуң бүгү кужун болгаш мергежилин күш-ажылчы улустуң чаагай болгаш аас-кежиктиг болур чоруунга берип турарын онзалап демдеглээннер. Чогум-на ооң ужурунда ону коммунистер, бистиң чурттуң ажылчы чоннары, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен хамаатызы-биле хүндүлеп, аңаа чалбыыштыы-биле өөрүп четтирип турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш Политбюро кежигүнүнге кандидаттар съездиниң делегаттарынга улуг чаңгыс эп-биле соңгуткан. Олар боттарының үре-түңнелдиг ажылы-биле бистиң партияның, совет улустуң бедик итегелинге төлептиг боор турарлар.

Эштер, ниити-биле СЭКП-ниң XXV съездизинге 4998 делегаттар соңгуткан. 3672 делегаттар, азы 73,5 хуузу съездиге эң баштай соңгудуп турар. Делегаттар соңгуурун чер бүрүзүнге СЭКП Уставын, төлээлекчилер соңгуурунуң талазы-биле Төп Комитеттиң доктааткан чурумун болгаш норма-чижектерин: партияның үш муң кежигүннеринден-не бир делегат кылдыр, шыңгызы-биле барымдаалап чорутткан.

Мандат комиссиязы бүгү делегаттарның бүрүн эргелиин хыпаар болгаш оларны күштүг деп санаан.

Россия Федерациязының крайларының болгаш областарының партия организацияларындан съездиге 3035 делегаттарны соңгаан. Республикаларның партия организацияларының тус-тус составтары: Украинаның — 894 кижи, Казахстанның—218, Белоруссияның—172, Узбекистанның—159, Грузияның—107, Азербайджанның — 96, Латвияның—51, Литваның—49, Арменияның—47, Молдавияның—44, Киргизияның—37, Таджикистанның—32, Эстонияның—30 болгаш Туркменистанның—27 кижи.

Съездиде эң хөй төлээлекчилерлиг партия организациялары: бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваның—328 кижи, Ленинград областың—179, Москва областың —162, Донецкиниң—96, Ростовтуң—93, Краснодар крайның—91, Горький областың — 78, Свердловск областың—75, Днепропетровск областың — 73 кижи.

Чаа организастаан областарның: Казахстанда—Джезказган болгаш Мангышлак, Узбекистанда—Джизак, Таджикистанда —Куляб, Туркменистанда—Ашхабад болгаш Красноводск областарының партия организацияларындан делегаттар съездиниң ажылында киржип турар.

Эштер! Бистиң партия—ажылчы ангының, бүгү совет улустуң партиязы, оларның шылгараңгай дайынчы авангарды. Ол съезд делегаттарының составындан-даа көстүп турар. Оларның аразында—ажылчы ангының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның, чурттуң чонунуң бүгү социал бөлүктериниң төлээлекчилери бар. Делегаттарның хөй кезии—шуут-ла материалдыг бүдүрүлгеге черлери-биле холбаштыр ажылдап турар күш болгаш угаан ажылының кижилери болур.

(Уламчызы 2-ги арында).

МУРНАКЧЫЛАРЫВЫС

«Тыва кодээ тудуг» трестиң коллективи СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуп, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдааннар.

№ 958 кожуп чоруур механизастаттынган колонна (начальниги Г. Сенгуров, партия организациязының секретары Ю. Лыткин, тудуг комитединиң даргазы Е. Ковалёва) ийи айның планын февраль 10-да күүседип. 185 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону 250 муң рубльге күүсеткен.

№ 463, 585 КМК-лар съезд мурнунда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, тудуг-монтаж ажылдарын кылырының планын 110—115 хуу күүсеткилээн.

№ 463 КМК-да С. Ховалыгга удурткан тудугжулар бригадазы бо чылдың баштайгы ийи айында 2 чурттаалга бажыңын тудар планныг турган. 3-түн тудуп доосканнар. бо хүннерде олар Алдан-Маадырда 25 олуттуг столоваяның тудуун кылып эгелээннер. А ол-ла кожуп чоруур механизастаттың колоннаның Х. Чимит-Доржу биле О. Кызыл-оол оларга удурткан бригадалар 2-2 бажыңның тудуун доосkаш, ам үшкү чурттаалга бажыңның тудуунче кирипкен.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң кожуп чоруур механизастаттынган колонналарының Н. Кудымова, Н. Капустинге, В. Коржака, Ю. Шудноевке удурткан тудугжулар бригадалары планын 129—150 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунга киргеннер.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка Тураның ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи идепкейжиг киржип, январьның, февральдың планнарын 122 хуу күүсеткен. Олар 750 дөрбелчин метр соңга блоктарын бүдүрер турган, 920 дөрбелчин метр кылдыр күүсеткен.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң өске-даа коллективтери мурнакчыларга дөмейлежип, социалистиг чарышты участок, бригада бүрүзүнге калбартып, онгу беш чылдың баштайгы чылын төлептиг күш-ажылчы белектер-биле доозарынга бүзүреддиг.

М. ПОПОВА.

«Тыва кодээ тудуг» тресте кадрлар начальниги.

Эш И. В. КАПИТОНОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 1-ги арында).

Бистиң съездиниң делегаттарының элээн хөй кезии—34,1 хуузу, азы 1703 кижи—социалистиг индустрияның аңгы-бүрү адырларының ажылдакчылары боор турар. Оларның иштинден барык 77 хуузу—бистиң ниитилелдиң башкарыкчы аңгызы болур маадырлыг ажылчын аңгының төлээлекчилери. 1310 делегат-ажылчыннар дыка хөй күш-ажылчы коллективтерден, улуг-улуг үлетпүр тептерлеринден, шуут-ла ажылдап турган станоктарындан болгаш домна суугуларындан, хөмүр-даш шахталарындан болгаш тудуг шөлдеринден келгеннер.

Боттарының холу-биле Байкал-Амур демир-оруун салып, Камазын автомобиль кылыр заводун болгаш Саян-Шушенскиниң ГЭС-ин кылып, Барыын Сибирьниң нефть-газ тывыштыг комплекизин болгаш чурттуң улуг ажыл-агыйының өске-даа улуг тудугларын боттандырып турар кижилер съезд делегаттарының аразында бар.

Ажылчын-делегаттар тоску беш чылда кылымаккай ажылдап, ол дээш демисээчилерниң мурнуку одуругларынга турушкан болгаш олар шупту беш чылдың даалгазын хуусаадан эрте күүсеткенин сап-түңнелдер көргүзүп турар. 650 хире кижи беш чылды үш азы дөрт чыл иштинде доозупкан. 75 кижи—хууда ийи-ийи беш чыл планын күүсеткен. Оларның хөй кезии дагдыныкчылар боор, боттарының байлак дуржулгазын, билиин болгаш мергежилин аныяктарга дамчыдып берип турар.

Стахановчу шимчээшкинниң Петр Федорович Кривонос, Иван Иванович Гудов, Константин Григорьевич Петров болгаш өске-даа хоочун стахановчулар съездиге соңгуткан.

Делегаттарның составында—көдээ ажыл-агыйның 887 ажылдакчылары бар. Оларның 70 ажыг хуузу—бөдүүн колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары, звено удуртукчулары, ферма эргелекчилери, бригадирлер. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде ажылдап турар дөртку делегат бүрүзү-ле механизатор боор турар. Көдээ коммунистер партияның аграр политиказын боттандырары дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп турар. Ол политика бодунуң амыдыралчы шуугу болгаш ажыктыын херек кырында бадыткаан. Делегаттарның аразында—Россия Федерациязының кара эвес хөрзүннүг зоназының коммунистери база хөй. Чурттуң ол делгем районун чаартыр талазы-биле харысалгалыг сорулга оларга онаажып турар.

Леонид Ильич Брежнев бодунуң илеткелинге бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дугайын чылыы-биле, чүректиң кашпаандан мактап чугаалаан, оларның чогаадыкчы ажыл-ижин бедик-биле үнелээн. Ол социалистиг чаңның чылыы чуртта суртаалдыг дыка хөй үлегерлерни адаан. Олар база-ла XXV съездиниң делегаттары боор турарын илеткеп тур бис.

Бистиң ниитилелдиң үндезини—ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның аразында бузулбас эвилел ол боор турарын СЭКП ТК-ның Отчёдунда айыткан. Совет интеллигенция материалдыг бүдүрүлгениң хөгжүдеринге, эртем-техниктиг депшилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге, улустуң культуразын көдүрерииге улам улуг үлүүн киирип турар. Бистиң интеллигенцияның эртемнии, литератураның болгаш уран чүүлдүң 272 ажылдакчылары, улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалалының ишчилери съездиде төлээлеп турар.

Делегаттарның аразында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, одурлар дайы-биле академияларының болгаш эвилелдешкен республикаларының эртемнер академияларының 108 академиктери болгаш корреспондент-кежигүннери, эртемнерниң 442 докторлары болгаш кандидаттары бар.

Ада-чурттуң болгаш делегейниң-даа эртем-билииниң эрге-ажыктарын эзугаар, бүгү кижи төрелгетенниң бурунгаар депшилгезиниң эрге-ажыы дээш бистиң чуртувус космосту шиңчилеп, ажыглаарга киирер талазы-биле ажылды чедиишкиниг үргүлчүлеп турар. Он бир совет космонавтылар боттарының маадырлыг чоруктарын кылганы дээш Совет Эвилелиниң Маадыры атты ийи дагын алганнар. Олар шуптузу съездиниң делегаттарынга соңгуткан.

Эштер! Совет ниитилелдиң ден-дески хөгжүлдези, коммунистиг тургузуушкунунуң улам улгаткан хемчээли, делегей ареназынга бистиң ажыл-чорудулгавыс экономиканы база культураны хөгжүдеринге, кижилерни кижизидеринге партийжи удуртулганың деңнели бедидерин, массалар ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылдарны экижидерин шыңгыызы-биле негеп турарын Леонид Ильич Брежневтиң илеткелинде айыткан. Ол сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый кадрларындан улуу-биле хамааржыр.

Коммунистер боттарының төлээлери кылдыр 1114 партия ажылдакчызын съездиже чоруткан, оларның аразында эвилелдешкен республикаларның Компартия ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының 329 секретары, партияның округ, хоорай болгаш район комитеттериниң 635 секретары кирип турар. Ол дээрге, партийжи удуртукчуларның чиик эвес ажылынга бедик болгаш төлептиг үнелел болур-дур.

Ажылчы чоннарны кижизидери дээш база ажыл-агый политика сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринче оларны мобилизастап турар партияның эге бөлүктериниң удуртукчулары—эге цех организацияларының секретарьларындан, партбөлүктер организакчыларындан 502 кижи съездиниң делегаттары болган. Эрткен отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде партия органнарынга чаа күштер немешкен. Партия эге организацияларының секретарьларынга 100 муң кижи бир-ле дугаар соңгуткан. Барык муң ажыг ажылдакчылар партияның район болгаш хоорай комитеттериниң секретарьларынга соңгуткан. Бүгү чаданың партиякын удуртукчу органнарынга дөрт миллион ажыг кижи азы барык дөрт коммунистиң бирээзи-ле соңгуткан.

Советтер, профэвилел, комсомол ажылдакчыларын съездиде кайбаа-биле төлээлеп турар 693 кижи соңгуткан. Делегаттарның составында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң 1608 депутаты кирип турар. Бистиң социалистиг ниитилелдиң демократчызын болгаш оларның ажыл-чорудулгазынга коммунистерниң ролюн көргүзүп турар. Советтерниң болгаш ажылчы чоннарның массалыг организацияларының, бистиң амыдыралывыста кескү черни ээлеп турарының херечизи ол болур.

Съездиниң ажылында ажыл-агый удуртукчузу 659 делегат бар. Оларның иштинде бүдүрүлгелерниң болгаш тудугларның, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, комбинаттарның 346 удуртукчузу, 86 совхоз директору, 142 колхоз даргазы кирип турар. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидери, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири болгаш улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың шынарын экижидери дээш ниити демиселге улуг харысалгалыг ажыл-агый кадрларынга онаажып турар.

Эштер! Политика, ажыл-агый болгаш культура амыдыралының кайы-даа талазын алгаш көөрге, совет херээженнер кайда-даа идепкейлиг ажылдап турарлар. Оларның тура-соруундан болгаш талантызындан бистиң чуртувустуң чедиишкиннери болгаш тиилелгелери хөйү-биле хамааржып турарын Леонид Ильич Брежнев илеткелинге чугаалаан.

Бистиң партиявыста коммунистерниң дөрттүң бир хуузу херээженнер боор турар. Бо съездиде олар база кескү черни ээлээн. 1255 херээженнер делегатка соңгуткан азы ук сан ниити делегаттарның 25,1 хуузу болур. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң эң тергиин ишчилери, литература болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, башкылар болгаш эмчилер, партия, совет ажылдакчылар, билдингир хөй-ниити ажылдакчылары херээженнер ында кирип турар.

Совет Арминиян Шериг-Далай Флодунуң кызыгаар болгаш ниитики шеригниң шерит ел[...]нарлары 314 кижи делегаттарның составында кирип турар. Ол дээрге маршалдар, генералдар, адмиралдар болгаш офицерлер, прапорщиктер болгаш мичманнардыр. Оларның хөй кезии хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрээн чурту дээш маадырлыы-биле демисежип чораан. Социализмниң чаалап алышкыннарын, совет кижилерниң тайбың күш-ажылын идиктыы-биле камгалап турар болгаш чоңга төлептиг-биле бараан болган, чепсектиг күштерниң бижиг өзээ боор турар армияның коммунистери бөгүн, тайбың хүннерде шериг болгаш политика талазы-биле белеткелдиң үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Эштер! Делегаттарның барык 90 хуузу дээди, доостаан дээди болгаш ортумак эртемниг боор турар.

Делегаттарның составы Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас найыралын болгаш ака-дуңмалышкы чоруунуң херечизи болур СЭКП-ның хапы интернационалчы чоруун херечилеп турар. Чурттуң 60 нациязының болгаш улустарының төлээлери съездиде киржип турар.

Делегаттарның составының дугайында сан-түңнер бистиң ленинчи партиявыстың салгалдарының аразында харылзаалыг болгаш чаңгыс эптиг чоруунуң кескү илерели болган. Ооң күжүнүң болгаш элеп читпес чогаадыкчы энергиязының үнер дөзү ында. Делегаттарда 35 харга чедир назылыглар 12,5 хуу, 35-тен 50 харга чедир назылыглар 58 хуу, 51-ден 60 хар чедир назылыглар 19,7 хуу, 60 хардан өрү назылыглар 9,8 хуу болган.

Партия стажының талазы-биле делегаттарның хуваалдазы мындыг: революция мурнунуң партия стажтыг 7 делегат бар болган. 1917 чылдың ноябрьдан 1941 чылга чедир партия кежигүнүнге киргеннер — 381 кижи, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында киргеннер—713 кижи, дайын соонда үеде киргеннер—3897 кижи, ооң иштинде сөөлгү 10 чылда—1132 делегат партия кежигүнүнге кирген.

Делегаттарның күш-ажылчы болгаш дайынчы эрес-маадырлыг чоруктарын партия болгаш күрүне бедик-биле үнелээн. Оларның 28 хуузу орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан, 67 делегат Совет Эвилелиниң Маадыры, 797 кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бедик аттың эдилекчилери болган.

244 делегат ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреаттары болган. Съездиниң делегаттары—31 ажылчынга болгаш колхозчуга күш-ажылчы шылгаралдыг чедиишкиннери дээш Күрүне шаңналдарын тывысканы онзагай боор турар.

Эштер! СЭКП-ның XXV съездизи коммунистерниң болгаш бүгү совет улустуң күзел-чүткүлдерин илеретпишаан, партияны болгаш улусту совет ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүлдезиниң, делегейге тайбыңны быжыглаары дээш демиселдиң тодарган программазы-биле чепсеглээр шиитпирлерни хүлээп алыр. Ону амыдыралга боттандырары коммунизмче бүзүрелдиг бурунгаар бар чыдар бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улам ыңай чечектелиишкинин хандырар! (Адыш часкаашкыннары эш И. В. Капитоновтуң илеткелин чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган).

Эш ФИДЕЛЬ КАСТРО РУСТУҢ чугаазы

(Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри)

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының эргим удуртукчулары болгаш съездиниң делегаттары!

Съездиниң хүндүлүг аалчылары!

Эргим совет өңнүктер!

Съездилерге шак-үе кажан-даа кыска, а чүүлдер хөй болуру билдингир болгай. Оон ужурундан дончу болуру—бо төөгүлүг хүндүлүг ишти кырынга мээң бирги хулээлгем-дир деп санап тур мен. Оон аңгыда, куба коммунистер, бистерниң өөредир чүүлдеривис эвээш, ынчангаш бо ышкаш, мындыг улуг чыыштан харын хөй-ле чүүлдерге өөренип алыр ужурлуг бис. (Адыш часкаашкыны).

Эш Брежневтиң кылганы СЭКП-ның Төп Комитединиң үнелиг илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнадывыс. Ооң утка-шынары бистиң партияның делегациязынга дыка улуг сонуургалдыг болган. Силерниң чурттуң коммунистери делегейниң ажылчын аңгызының баштайгы тиилекчи отряды болгаш кижи төрелгетенниң төөгүзүнде баштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчулары болганнар. Оон ужурундан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының съездилери Ленинниң турган үелеринден бээр бөгүнге чедир делегейниң бүгү революстугларының өөреннир турары дуржулгазының эң-не байлакшылдыг үнер дөзү боор турар. (Адыш часкаашкыны).

Маркстың болгаш Энгельстиң идеяларының гениалдыг тайылбырлакчызы болгаш үргүлчүлекчизи Ленинниң номнары, Октябрьның өлүм чок революциязы, совет улустуң алдарлыг, маадырлыг чедиишкиннери, совет коммунистерниң эрес-диди, маадырлыг чоруктары-биле долдунган төөгүнүң кайгамчыктыг арыннары черниң бүгү-ле булуңнарынга кижилерни мөңгүр чорукка удур, шыңныг, төлептиг чоруктуң болгаш кижи төрелгетенниң депшилгезиниң эң-не кайгамчыктыг идеалдары дээш демисежип турар кижилерни мөөң-биле ам бо чылдың дургузунда соруу киирип турар. (Адыш часкаашкыны).

Чаңгыс-даа революционер кижи совет коммунистерниң талазындан соруу киирикчи деткимчениң соксаалын кажан-даа көрүп көрбээн. Октябрь революциязының үезинден бээр революстугларның бүгү-ле чаа-чаа салгалдары ооң идеяларынга, мозу-шынарынга болгаш принциптеринге кижизиттинип келген деп чугаалап болур. Кижилерниң угаан-медерелинге, улустарның салым-хуузунга болгаш делегей депшилгезинге оон өске кандыг-даа болгушкун ындыг сайдар чедирбээн. (Адыш часкаашкыны).

Кижи төрелгетен ол үеден эгелээш-ле революстуг чаартылгаларның бүгү төөгүзүнде эң-не үре-түңнелдиг үе-чадаже эгелеп кирген. (Адыш часкаашкыны).

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында даштыкыдан интервенция, баштайгы социалистиг күрүнеге удур кадыг-дошкун аңгылашкын болгаш бүзээлээшкин, араатанныг фашист агрессия, соок дайын, шериг базалары-биле бүргеттинген империалистиг агрессивчи бөлүглежиишкиннер — делегей реакциязының бо бүгү кара сагыштыг кажарлаашкыннары совет улустуң чайгылыш чок тура-соруун болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының база мөлчүткен улустарының ооң херээнге эп-сеткил каттыштырыышкынын п-д-а-а сый шаап шыдаваан. (Адыш часкаашкыны).

Бөгүн социалистиг дем каттыштырылгазы догуннап турар, бөгүн бүгү кижилерже бир-ле үс ажыг колония болгаш чартык колония чурттар Октябрь революциязының болгаш фашизмни чылча шапканының ужурундан делегейге болган өскерилиишкиннерниң салдарындан ам-даа улуг күштүг колониализмге болгаш империализмге удур кызымаккай демиселди чорудуп турган, боттарының хамаарышпас чоруун чедип ап шыдаан. (Адыш часкаашкыны).

Совет ажылчы чоннар маадырлыг чоруктарын кылып, боттарының ханын хөйү-биле тöп турган, келир үеже оруктуг ажыткан болгаш ону камгалап ап-даа шыдаан. Ада-чурттуң Улуг дайынынга Совет Эвилелиниң чаагай сеткилдиг болгаш эрес-маадырлыг 20 миллион оолдар, кыстары боттарының амы-тынын берген. Кижи төрелгетенниң шынныг, чаагай чоруктуң болгаш тайбынче соксаал чок базымын соксадыры-биле делегей реакциязының кылган оралдажыышкынын боттандырбас дээш ол хире өртек-үнелиг когаралга таварышкан-дыр. (Адыш часкаашкыны).

Ол-даа шупту эвес-тир. Эртем-техниканың болгаш үлетпүрнуң-даа кайгамчыктыг хөгжүлдезиниң ачызында ССРЭ каш-ла санныг он чылдар иштинде бүгү талазы-биле дениин улуг күштүг чурт кылдыр хуулган. Империализмниң талазындан чепсектиг агрессиялар болгаш кызыныышкыннар шериг талазы-биле шыңгыы хемчеглер алырынче Совет Эвилелин албадапкан.

Бодунуң Төрээн чуртун империалистиг интервентилерден хостаары дээш, а оон соонда фашистиг шаап-халдаашкынга удур демиселге совет солдаттар эрес-дидим, дуржулгалыг болгаш тиилеттирбес дайынчылар апарганнар. (Адыш часкаашкыны).

Оларның боо-чепсээниң күжү дендии улуг апарган, ынчалза-даа улуг күрүнениң шериг талазы-биле күчү-шыдалын кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында өске күрүнелерниң эжелээринге болгаш оларның улустарын дарлаарынга эвес, эжелээшкинге болгаш дайын чорударынга эвес, а камгалаар сорулгалыг тургустунуп турган.

ССРЭ ленинчи идеяларны быжыы-биле эдерип, бүгү делегейге тайбыңның эң идегелдиг чөленгиижи болбушаан, империализмниң агрессивчи чүткүлдеринден бичии болгаш кошкак-даа улустарны камгалаарының база идегелдиг шивээзи болу берген. (Адыш часкаашкыны).

Совет Эвилели чок болза, чиг-эт курлавырлары чедишпестээн болгаш энергия кризизи болу бээр байдалдарда капиталистиг күрүнелер делегейниң үлежир дээш база катап чайгылыш чокка оралдажып эгелээр. Совет Эвилели чок болза, бөгүн бичии күрүнелерниң ажыглап турар хамаарышпас чоруунуң кайы хире хемчээлдиин, бойдус байлактарын боттарының холунга дедир эгидери дээш улустарның чедиишкиннинг демисежиринин-даа, оларның үнүнүң амгы үеде нациялар каттыжыышкынынга өткүдүп-биле чаңгыланмырының-даа дугайын бодап шыдавас турган ийик. (Адыш часкаашкыны).

Тайбын хандырыгазының амгы үе-чадазы, делегейниң халептыг ортузуң чалбыжыының айылындан чайлаан кижи төрелгетенниң чаа-чаа салгакчыларының алганы улуг аргалары, бүгү күрүнелерниң кады ажылдажылгазының быжыгып тургустунары, келир үеге идегел—бо бүгүнү улустар хамыктың мурнунда силерниң чуртуңарга ленинчи идеяларның тиилээниниң болгаш оларны совет даштыкы политикага чайгылыш чок ажыглааның ачызында чедип алган. (Адыш часкаашкыны).

Бүгү-ниитиниң тайбыны кижи төрелгетенниң депшилгези болгаш социализм боттарының аразында үзүлбес харылзаалыг дээрзин объективтиг факт-барымдаалар улам тодазы-биле көргүзүп турар. Делегейде боор турар өскерлиишкиннерниң агымы черле доктаадым шыдаттын-мас. Кым-даа революцияны экспорттап шыдавас, а ону даштыкыже үндүрүп, оңу дарлалга аргазы-биле албадап шыдавас. Ынчалза-даа улустарның оон өскүлүн үндүрерин-ге база кым-даа шаптыктап шыдавас. (Адыш часкаашкыны). Келир үе бүрүнү-биле социализмге болгаш коммунизмге онаажып турар. (Адыш часкаашкыны).

Шаанда эң-не күчүлүг империалистиг чурттуң кызыгаар чок бүрүн тергиидээшкининге таваржып чорааш дипте, Атлантиканың мыйы талазында, ол чурттан 90 миль черде социалистиг ниитилелди чедиишкиниг тургузуп турар улустуң өмүнээзинден чугаалап тур бис. (Адыш часкаашкыны). Бистиң улузувус социализмниң херээнге боттарының үлүүн—шынныг болгаш хостуг чорукче чайгылыш чок чүткүлүн, дериин болгаш ханын, революстуг идеалдарның шынныг херээнге киириштирген. Ынчалза-даа Октябрь революциязы бolбаан, силерниң ака-дуңма эзулуг деткимчезин болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы чок, бөгүн бодувуң XXV съездиге эрттирип турар алдарлыг Коммунистиг партияның Ленинниң үндезилээни күрүне турбаан болза, ол бүгүнүң дугайын бодаары-даа берге турган. (Адыш часкаашкыны). Социализмниң эзулуг сорук киирикчи күжүнүң, ооң келир үеге идегелдииниң маргылдаа чок бадыткалы бо-дур!

Мен өскелерниң өмүнээзинден чүве чугаалавайн тур мен, ынчалза-даа Совет күрүнениң тургустунган үезинден бээр демисежип турар улус бүрүзү-ле, олар Европага, Азияга, Африкага азы Латин Америкага-даа турар болза, бистиң улузувус ышкаш, база-ла совет коммунистерниң деткимчезинге болгаш эп-сеткил каттыштырылгазынга чордап болурлар. (Адыш часкаашкыны). Ынчангаш чаагай сеткилдиг, шынныг болгаш боттуг угаан-медерелдиг кижилер кайда-ла бар болдур—ол кажан-даа уттундурбас. (Адыш часкаашкыны).

Хүннүң алыы-биле дуглап шыдаар эвес сен. Боттуг төөгүнү реакционерлер, нүгүлчүлер, холчулар болгаш өскерликчилер-даа, фашистер-даа, буржуйлар болгаш маожулар-даа биживе болгай, чүге дээрге, оларны төөгү боду-ла бодунуң оруундан шарпкп шаап-тар. (Адыш часкаашкыны). Маадырлыг чоруктуң, революцияның херээнге шынчы бердингишкиннин ачызында, улуг күштүг, когаралды үндүрүп турган совет улустуң чаалап алган ат-алдарын олар бужартадырынче чүткүп турарлар. (Адыш часкаашкыны). Гитлерчилер база-ла Совет Эвилелиниң бузундуларының кырынга муң-муң чылда империязы тургузуп шыдаар деп санап турган. Ынчалза-даа Совет Эвилели материалдыг-даа, моралдыг-даа туруш талазы-биле тиилеттирбес апарган болган. (Адыш часкаашкыны). Ооң уржуундан кым-даа ооң ат-алдарын бужартадып шыдавас, чүге дээрге, ооң даштыкы политиказының шын боттанышкынынга революстуг шимчээшкинни ооң хапы харысалгалыг көөрүнге принциптиг политиктиг шүгүмга ооң чайгылыш чок шынчызынга бүгү делегейниң эзулуг революционерлери болгаш бурунгаар депшилгелиг кижилери ооң туруп келген бүгү үезиниң дургузунда кызыгаар чок идеген келгеннер. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң улузувус силерниң улуг чуртуңар-биле харылзаалыынга чоргаарланыр. (Адыш часкаашкыны). Ындыг харылзаалар интернационализмниң практиказының, бот-боттарының билчиришкининиң, хүндүлээриниң болгаш идегежириниң үлегер-чижээ боор турар. Бистиң улуска шиитпирлиг дузаламчыны көргүскен Совет Эвилели кажан-даа бистен кандыг-бир негелде салбаан, орнаш чүүлдерни негевээн, бистиң чүнү кылырывысты айтып албадаваан.

Делегейге харылзааларның муң-муң чылдар дургузунда хуугуя хараар болгаш күш догээр чорукту барымдаалап келгенин төөгүзүнүң бүгү дургузунда күчүлүг чурт-биле бичии-буурай чурттуң мындыг ака-дуңмалышкы харылзаалары черле туруп көрбээн. (Адыш часкаашкыны). Чүгле социализмниң ачызында улустар аразынга ындыг харылзаалар туруп болур.

Бо хүннерде кажан капиталистиг чурттар экономиктиг хапы кризиске туттурган, кажан буржуазтыг күрүнелерде ажыл чок кижилер улам көвүдеп, деморализация боор, келир үеге бүзүревес чорук улгадып, саадыраашкын боор турда, улуг көдүрлүүшкүннүг, тиилелгелиг болгаш бодунга ынак бүзүрелдиг Совет Эвилели материалдыг, социал болгаш угаан-бодал депшилгези соксаал чокка бурунгаарлап турар. Ол — бүгү кижи төрелгетенге эң эки келир үениң келириниң маргыжар арга чок бадыткалы-дыр. (Адыш часкаашкыны).

Эш Брежневтиң тайылбырлааны хапы революстуг концепцияларын силерниң съезд делегаттарының кайы хире улуг көдүрлүүшкүн-биле уткуп, хүлээп алганыңарга дүүн бис магадап көрдүвүс. Ол болза, барып аллап чыл мурнунда эртемчагырганы холга алган партия эвес, а хүннүң-не революцияның оруу-биле бар чорууру, чаа болгаш туруп-могавас долу күштүг партия ышкаш сагындырып турган. (Адыш часкаашкыны). Ол дээрге, «Аврора» крейсерниң болгаш Кыышкы ордунуң штурмнаан алдарлыг хүннерде ышкаш, ынак-ла мындыг көдүрлүүшкүн болганы чугаа чок. (Адыш часкаашкыны).

Ындыг улуг революстуг маадырлыг чоруктарны кылып болур арганы берген кижиге болгаш партияга өөрүп четтиришкинни илередип көрээлинер!

Владимир Ильич Ленинге мөңге алдар! (Адыш часкаашкыны).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин! (Ленинчиг, үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген).

«Кызыл тудуг» эргелелиниң С. Бербак-оолга удурткан мурнакчы бригадазы партияның XXV съездизин улуг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Бригаданың кежигүннери бо чылда утиуштур планны ап, онгу беш чылдың баштайгы айының тудуг-монтаж ажылдарының планын 23.5 муң рубльге күүсеткеннер. Ынчангаш ай планы бүдүн чартык муң рубльге ажыр күүсеттинген.

ЧУРУКТА: Степан Артёмьевич Бербак-оолдуң бригадазының кежигүннери съездиниң байырлыг ажыдыышкынын радиодан дыңнап орлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Тудугжунуң сеткилинден

Онгу беш чылды багай эвес эгеледивис. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка бистиң бригадавыс бедик көдүрлүүшкүннүг киришкен. Ынчангаш төрээн партиявыстың XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур алган хүлээлгевис бо чылдың ийи айының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш ам апрель айының үлүүн ажылдап тур бис. Съездиге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелин улуг сеткил ханыышкын, чоргаарал-биле номчуп, таныштывыс. Делегейге тайбыңны быжыглаар, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырар дээш демисежип турар Коммунистиг партиявыстың ленинчи Төп Комитединиң чорудуп турар ниитики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп деткип тур бис. Совет чоннуң материалдыг болгаш культурлуг дээнелин улам бедидери дээш доктаамал сагыш салып турар Коммунистиг партиявыска өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис.

Чаа беш чылды ажылдың шынарын экижидериниң болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң чылы болдурганы онзагай. Бо айтырыглар талазы-биле шиитпирлеттинмээн болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа барын эш Леонид Ильич Брежнев бодунуң илеткелинде айыткан болгай.

Мээн удурткан бригадам бо чылын 1000 рубльдин тудуг материалдарын камнап алырын хүлээнген. Шынап-ла, тудуг материалдарын камныг ажыглаары, ону кам чок чарыгдаарын болдурбазы чугула. Мурнунда тиглер сыскыыр материалды кылырынга олифаны ажыглаар, хаваны бүдүрүрда база олифа-биле чаап турган болзувусса, ам чаа арга ёзугаар чугай-цемент ажыглааныныдан олифаны чарыгдавас апарган бис.

Ол ышкаш бүдүүр мурнунда хананы, азы шаланы ылын белеткеп алыр болза бүдүктүн чарыгдалы ав...ар болгаш бүдүүнының шынары экижиир.

Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш коллективтиң күжүн өлче мөөннээринге, ылангыя коммунистерниң харысалгазы улуг. Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ынак Төрээн чуртувустуң чечектелиишкинин дээш бүгү билиг-мергежилимни берип, кызымак ажылдаарымга бүзүредип тур мен.

М. САФРОНОВА,
бригадир, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты.

Улусчу чогаадылга фестивалының ээлчеглери

Бүгү-эвилелдиң улусчу чогаадылга фестивалының республика оргкомитеди дараазында шиитпирни хүлээп алган.

Улусчу чогаадылганың республика көрүлдезин 1976 чылдың апрель 22—25 хүннеринде Кызыл хоорайга эрттирер.

Улусчу театрларның болгаш шимчээшкин коллективтериниң республика көрүлдези 1977 чылдың мартта болур.

Агитация-уран чүүл бригадаларының республика көрүлдезин 1976 чылдың октябрь—декабрь айларында эртер. Бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш кааста-шинчелиг уран чүүлдүң база фото-кино тырттырыкчыларының ажылдарының республика делгелгезин 1977 чылдың майда эрттирер.

МОСКВА, КРЕМЛЬ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ

Леонид Ильич Брежневтиң партияның XXV съездизинге илеткелин улуг кичээнгей, өөрүшкү-биле дыңнадывыс. Бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-күжүн быжыглаарынга, чоннуң чаагай чорууңга доктаамал сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партиявыска өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези — сески беш чылдың төнчүзүнде тургустуунгаа аныяк бүдүрүлге. Эрткен чылдарның дургузунда бистиң коллектив планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни үргүлчү ажыр күүседип, республиканың бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге боттарының улуг-хуузун киириштирип келген.

Тоску беш чылда хөмүр-дашты казып тыварының планын хуусаа бетинде, 1975 чылдың июль 23-те күүсеттивис, ол үениң дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 83 хуу өскен.

Партияның XXV съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгевисти бүгү көргүзүглер айы-биле чедиишкинниг күүсеттивис. Шахтёрлар дугайында партияның чаазытың ада сагыш салыышкынынга күш-ажылчы чедиишкиннер-биле харыылаавышаан, Каа-Хем разрезиниң коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, 1976 чылдың күрүне планын хуусаа бетинде күүседирин шиитпирледивис.

Тываның шахтёрлары съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү күштү моондан ажылдаарывысты СЭКП-ниң XXV съездизинге бүзүредип тур бис.

Коллективтиң даасканы биле:
Каа-Хем разрезиниң директору **Р. ШАГИАХМЕТОВ.**
Партбюро секретары **В. ТЕШУКОВ.**
Профэвилел комитединиң даргазы **И. ЛЕПЕХИН.**
Комсомол комитединиң секретары **С. ХРОМЕНКОВ.**

* * *

Партияның XXV съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелеривисти чедиишкинниг күүседип, тоску беш чылды хуусаа бетинде доосканывысты Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге улуг өөрүшкү-биле рапорттап тур бис.

Заводтуң коллективи хөй болгаш кидис идиктер бүдүрер беш чыл планын 4 чыл 6 айда күүсеткен. Пландан ажыр 96,7 муң ээжеш идикти бүдүрүп үндүрдүвүс, ол чедиишкиннер ажылчыннарның санын өстүрбейн, бүдүрүлге оолдерин улгаттырбайн, а чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шиңгээдип алганывыстан база күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедиткенивистен чедип алдынган.

Бо чылдың баштайгы ийи айларында продукция бүдүрер болгаш сайгарар планывысты күүсеткенивисти СЭКП-ниң XXV съездизинге илеткеп тур бис. Бо үеде пландан ажыр 2,1 муң ээжеш идиктерни бүдүрүп үндүрдүвүс.

Онгу беш чылда бистиң заводтуң коллективи боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунга улуг-хуузун моон-даа соңгаар киирерин бүзүредип тур бис.

Коллективтиң даасканы-биле:
Кызылдың алгы заводунуң директору **Г. САФИУЛЛИН.**
Партия организациязының секретары **А. ЖАРОВ.**
Профэвилел комитединиң даргазы **Т. СЕМИНА.**
ВЛКСМ комитединиң секретары **Н. ВАННИКОВА.**

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕРИ ЧУГУЛА

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга отчёттуг үеде чедип алган чедиишкиннерни түңнеп, баштаар чериниң ажыл-чорудулгазын ханызы-биле анализтеп чугаалашкан болгаш оңгу беш чылдың баштайгы чылында кылып чорудар ажылдарның сорулгаларын тодараткан.

Баштаар чериниң чоруткан ажылының отчёдун колхоз баштаар чериниң даргазы М. С. Сарыглар кылган. Колхозчу эштерниң ортузунга организакчы ажылды колхоз баштаар чери, ында партия организациязы багай эвес чоруткан. Ынчангаш колхоз эрткен чылын чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Мал болгаш чер ажылын хөгжүдеринге элээн ажылдар кылдынган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедир сорулганы боттандырарынга тараажылар, малчыннар эвээш эвес күженнишкинни үндүрген. Ооң түңнелинде тоску беш чылдың доозукчу чылында колхоз күрүнеге дүк садар планын 107,3 хуу, эъттиин — 101 хуу күүсеткен. Мыйыстыг бода малдың баш саны 1971 чылга улур 29,4 хуу, а хойнуң баш саны 35,3 хуу өзүп көвүдээн.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен мурнакчылар колхозта хөй. Оларга малчыннар: Иван Чигзит, Балдаң Хуужугур, Иван Сетбе, Максим Хуужаап, Иван Бады, механизаторлар Николай Чанчып, Антон Манчын болгаш өскелерни-даа улуг чоргаарал-биле адап болур. Үстүнде адааныныс мурнакчылар өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, оңгу беш чылдың баштайгы чылын база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээннер.

Мурнуунда беш чыл-биле деңнээрге чамдык өзүлде турза-даа, «Тере-Хөл» колхоз тоску беш чылда бүгү көргүзүглер талазы-биле планны күүседип шыдаваан. 419 тонна эътти, 29,4 тонна дүктү тоску беш чылда планнааныңдан эвээшти сатканыңдан дыка хой орулгазы колхоз албаан. Чүгле 1975 чылда безин 143 муң рубль-дин орулгазын чедир албаан.

Колхозтуң экономиказының кол үндезини — мал ажылы. Ооң тодаргай барымдаазы — бүгү орулганың 75 хуузу малдан, ылаңгыя хой ажылындан кирип турары. Ол чугула адырны улам ындай хөгжүдеринге арга-курлавыр четчир: одар шөлү 58 муң гектар хире, сиген кезип ап болгу дег чер 2100 ажыг гектар болуп турар. Моон алгаш көөрге, хой ажылын хөгжүдериниң бүгү арга-курлавырлары бар.

Малдың баш санын өстүрер болгаш ооң продуктулуг чорууң бедидилер талазы-биле эрткен чылгы көргүзүглер дыка куду. Ооң чижээнге мындыг саннарны ап көрээлиңер. Чүгле 1975 чылда 346 инек өлген, читкен, 2839 баш хой өлген болгаш 223 баш хой дудаан. Өске малдарга бодаарга, эң-не шыдамык деп санаттынып турар инек безин 181 баш өлген, 118 баш изи чок читкен. Мал бажын камгалаар алыры куду деңнелде турда, ооң баш санының өзери оожум дээрзи билдингир.

Малдың баш санының өспес, продуктулуувуң куду чылдагааны уксаажыдылга ажылынга кичээнгейниң кошкаандан, чайгы семиртилгени багай органзастаанындан, эки чем баазазын тургуспааныңдан болгаш ажаалда хайгааралдың четпезинден болуп турар. Мал бажының хораар чоруу колдуунда-ла малчыннарның хамаарышкан ажылынга ээ-харысалга чок болуп турары-биле тайылбырлаттынар. Бригадирлер малчыннарның малын ой-шаанда санап, отчёттарны шыңгыы чорудуп турган болза, мындыг ииылыг четпестер турбас ийик.

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар кылыр болгай, мындыг турбуже олар-биле организакчы, кижизидикчи ажыл четпес. Мурнакчыларының дуржулгазын бүгү-ниитиниң болдурар, социалистиг чарышты үре-түңнелдиг калбартырының талазы-биле ажылдар кошкак. Ооң чижээнге мындыг сан-түңнерни көрээлиңер.

Бо чылдың январь 1-ниң медээзин ёзугаар алырга, колхозта күш-ажыл кылып шыдаар 509 кижи бар. Оларның иштинден бүдүн чылда колхоз бүдүрүлгезинге киржип келген улусту 12 айга хуваап көөрге, ай санында ортумаа-биле 321 кижи ажылга үнүп турган. Ол дээрге ажыл кылып шыдаар улустуң чүгле 63 хуузу-дур. Арткан кижилерниң күш-ажылга канчап хаара туттунмайн барганын сайгарып көрээлиңер. Чогум чылдагааны чүдел? Ээ-харысалга чогундан ажыл шагы үзүп турганында бе азы колхоз ол улусту ажыл-биле хандырбайн турганында бе?

Колхозчу Севек Чашпай эрткен чылдың 1-ги кварталында болган май айда ажылдаваан. Виктор Кецлев январьда, мартта, июльда ажылга шуут үнмээн, а августа 6 хүн, сентябрьда чүгле 4 хүн ажылдаан. Тудугжу Удуксай Найын бүдүн чылда чүгле 66 хүн ажылдаан боор турар. Бо улустуң оваашкан ажылы, даалгазы бар. Колхозчуларның боттарының туразы-биле кандыг-даа чылдагаан чок ажылшагы үзер чоруктар кончуг хөй. Ынчангаш колхозтуң баштаар чери ону болдурбас талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Колхозчуларның чылда чене кижи-хүн ажылдаары колхозтуң Уставында айыттынган болгай. Устав негелдезин күүсетпээн колхозчулар-биле колхоз баштаар чери чүге эптежип турарыл? Бо болгаш өске-даа четпестерниң тыптып турарының кол чылдагааннары колхоз баштаар чериниң, тускай эртемниглерниң боттарының харысалга чок, ажыл-агыйжы эвес чорууундан боор турарын хуралга санал берген эштер чугаалавышаан, олче кичээнгейни угландырарының чугулазын айыткан. Илерээн четпестерни эдип алырынга күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыры негеттинип турар.

Тере-Хөлчүлер боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседип шыдаар дээрзинге быжыг соруктуун колхозчулар боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга илереткеннер. Колхоз баштаар чериниң даргазынга М. С. Сарыглар соңгуткан.

В. ЧАДАМБА,
«Шынның» корр.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГНЫ ЧУГААЛАШКАН

Тываның Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының эртем-техниктиг ниитилелиниң СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаатпан эртем конференциязы болуп эрткен. Аңаа дуржулга станциязының директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы В. Назын-оолдуң «Хөрзүннуң хаттан үрелири болгаш Тываның ажыл-агыйларында ооң-биле демисел», улуг эртем ажылдакчызы С. Бимбиниң «Тыва АССР-ниң аңгы-аңгы зоналарының байдалынга бода малды хайнакташтырып уксаажыдар талазы-биле шинчилелдериниң түңнелдери», кодээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Д. Дашпевтиң «Тывада өстүрүп турар янзы-бүрү уксаалыг хойларны чемгерерин экижиткениниң түңнелдери» деп темаларга кылган илеткелдери солун, ажыктыг болгаш ханы утка-шынарлыг болган.

Конференцияга кодээ ажыл-агыйның чугула айтырыгларының талазы-биле 12 эртем ажылдакчылары дыңнадыг кылып, чүве чугаалаан.

С. ДЕЛГЕР,
улуг эртем ажылдакчызы.

* * *

УЛУГ ЧЫЫШКА ТУРАСКААТКАН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң ажыттынганынга тураскааткан митингилер Барыын-Хемчик районнуң бүдүрүлгелеринге, албан организацияларынга болгаш совхозтарынга болуп эрткилээн. Оларга шупту 3800 ажыг кижи киржип, съезд хүннеринде шалыпчы ёзу-биле ажылдаарын хүлээнмишаан, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Ол ышкаш 19 коллективке съезд мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

«Шекпээр» совхозтуң ажылчын коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Аялгаты салбырның хойжу бригадазы тиилекчи болган. Бригада ам безин тө-рүүр 100 хойга онаалтыр 70 хураганы камгалап алган. Мурнакчы малчыннар Ооржак Санаа, Куулар Чымба, Куулар Солунам олар малдың чаш төлүн менди алгаш, эртектиг барааннар-биле шаңнаткан.

Совхозтуң Күш-ажылчы алдар тугун ол бригадага тураскаадып көдүрген.

О. МОНГУШ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканда № 51 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязын бадылаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмнуң» 37, 38, 39 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканда № 51 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязын ажылчы чоннарның хой-ниити организацияларының, ниитилелдериниң болгаш коллективтериниң дараазында төлээлекчилерин составтыг кылдыр бадылаар:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы Шүр-оол Кылын-оолович **Куулар** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта коммунистиг организациядан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Алдын-кыс Санаа-Байыровна **Монгуш** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан болгаш кодээ ажыл-агый специалистеринден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары Маны Байлановна **Долаан** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарындан, кодээ ажыл-агый специалистеринден болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Александр Лопсан-Серенович **Кара-Сал** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан;

Алексей Монгушович **Маңырыкчы** — Хайыракан сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан;

Чечекмаа Сатовна **Монгуш** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан;

Елизавета Бавуу-Доржуевна **Ондар** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарындан, кодээ ажыл-агый специалистеринден болгаш албан-хаакчыларындан;

Тогус Амырбитович **Ондар** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарындан, кодээ ажыл-агый специалистеринден болгаш албан-хаакчыларындан;

Кооп-оол Сарыглаарович **Ханлак** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарындан, кодээ ажыл-агый специалистеринден болгаш албан-хаакчыларындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай, 1976 чылдың февраль 26.

ДАШТЫКЫДА

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИ: делегейниң кол кичээнгейинде

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге сонуургал делегейде алызындан кайгамчык улуг. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының солуннары, делегейниң өске чурттарында эң-не янзы-бүрү угланыышкыннарның парлалга органнары ол илеткелди бүрүн азы делгереңгей допчулал-биле парлаан. Илеткелди СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының фотографиялары-биле, совет коммунистерниң чыыжының ажылын көргүскен өске-даа фото-документилер-биле кады парлаан.

БОЛГАРИЯ

Марксчи-ленинчи анализке үндезилээш, Л. И. Брежневтиң илеткелинде коммунистиг тургузуушкунун бүгү угланыышкыннарынга съездилер аразындагы үеде Совет Эвилелиниң улуг чедиишкиннерин, делегей аренazынга болгаш XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырарынга ооң шылгараңгай тиилелгелерин чайыннаалдыр көргүскен — деп, БКП ТК-ның органы «Работническо дело» солун бижээн.

Бодуунуң эргемге үндезилеттингениниң болгаш логиказының күштүүнүң талазы-биле Л. И. Брежневтиң илеткели сагыш-сеткилди хайныктырып келир-дир деп, Болгарияның «Труд» солуннуң тайылбырында онзалап демдеглээн.

ВЕНГРИЯ

Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы империализмге болгаш колониализмге удур, социализм дээш, тайбың болгаш ёзулуг демократия дээш демисежип турар бүгү кижилерге күчүлүг чөленгииш болуп келгенин болгаш болуп-даа турарын бүгү делегейниң улустары эки билир деп, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының төп органы «Непсабадшаг» солун демдеглээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырар дээш чедиишкинниг демисел кижи төрелгетенни ядролуг халапка таварыштырбазынга, делегей политиказынга «соок дайынның» үнүп, хуш-күүрлүг чорукту кошкалырынче эргилде келгенинге, Европа күрүнелери төөгүде бир-ле дугаарында делегей харылзааларын чогумчударының кол принциптерин Түңнел актыда айтып алганынга шиитпирлиг рольду ойнаан деп ол солун айыткан.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Делегейниң амгы байдалын Л. И. Брежневтиң съездиге ханы анализтээни, база ооң демдеглээни чаагай перспективалар бүгү-ниитиниң чаагай сеткил ханыышкынын хайныктырган деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

Совет коммунистер пролетаржы интернационализмге боттарының шынчызын хөй удаа бүзүредип келген. Марксизм-ленинизм үндезиннериниң бирээзи — пролетаржы интернационализмниң идеязынга СЭКП моон соңгаар-даа шынчы болурун эш Л. И. Брежнев съездиниң индириндан база дагын медеглээн деп, ол солун айыткан.

ГДР

Совет Эвилелинде коммунизмниң тургузукчулары тайбының шиңгээни тургусканың болгаш бүгү кижи төрелгетенниң тургунун тудукчузу болуп турарын Л. И. Брежневтиң илеткели бүзүрелдиг көргүскен деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының органы «Нойес дойчланд» солун демдеглээн.

ПОЛЬША

«Трибуна люду» солун Л. И. Брежневтиң илеткелин тайылбырлап биживишаан, байдалды ханы болгаш бүгү талалыг анализтээринге үндезилеттинген ол документиде эң-не кедилиг перспектива көдүрүлген, чүге дээрге, кижиге эң-не чоок ийи сорулганы — тайбыңны болгаш чаагай байдалды бирги черде тургузуп турар-дыр деп онзалап демдеглээн. Кижи төрелгетенниң келир үезинге хамаарыштыр бедик көдүрлүүшкүн болгаш бүзүрел сиңниккен программа ол документиде кирген.

Совет партияның бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынче, социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң чаңгыс эвин болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынче угланган чайгылыш чок угланыышкыны илеткелде бадыткаттынган.

XXV съездиге совет удурткучунуң чугаазында делегей байдалын болгаш социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының хөгжүлдезин, эрткен беш чылда СЭКП-ниң байлак дуржулгазын болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннерин марксчи ёзу-биле ханы анализтээн деп, «Жиче Варшавы» солун бижээн.

КУБА

Советтер чуртунуң коммунистериниң хуралганының чүгле ССРЭ-ниң эвес, харын бүгү делегейниң улустарынга аажок улуг ужур-дузалыг айыттынган мурнуку чүүлүн Кубаның «Гранма» солуну «СЭКП-ниң XXV съездизи делегерезин!» деп эгениң адаанда парлаан. «В. И. Ленинниң үндезилеп тургускан Коммунистиг партиязының удурттугазы-биле Совет Эвилели социализмниң болгаш бүгү делегейде тайбының чаалап алыышкыннарын камгалаарының херээнге кол чөленгииш болуп турар. Хамаарышпас чорук болгаш национал хосталга дээш, демократия болгаш социал деңнилге дээш улустарның демиселинге Совет Эвилели ханы салдарны чедирип турар» — деп, «Гранма» онзалап демдеглээн.

МООЛ

СЭКП-ниң XXV съездизи делегей хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга аажок улуг салдарны чедирип, марксизм-ленинизмниң теориязының болгаш практиказының өндүр улуг чедиишкиннерин улам улуу-биле байыдар деп, «Унэн» солун айыткан.

ВДР

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының органы «Нян зан» солун бодунуң мурнуку чүүлүн «Коммунизм тургузукчуларының съездизи» деп адаан. Өлүм чок Ленинниң, алдарлыг СЭКП-ниң болгаш совет улустуң аажок улуг ачы-хавыяазын кижи төрелгетен кажан-даа утпас. Вьетнамның коммунистери болгаш бүгү вьетнам улус боттарының совет эштерин хүндүткеп турарын илергейлеп, эгелээн ажылынга чайынналчак чедиишкиннерлиг болурун СЭКП-ниң XXV съездизинге күзеп тур — деп, ол мурнуку чүүлде онзалап демдеглээн.

ЮГОСЛАВИЯ

Чурттуң экономиктиг күчүзүн улам ындай быжыглаарын, бүдүрүлге фондуларын калбартырын болгаш үндезинин-биле чаартырын, экономиканың үндезини — хар индустрияның чогумчалыг ёзулуун хандырарын Л. И. Брежнев партияның экономиктиг политиказының үндезиннери кылдыр адаан деп, «Политика» солун бижээн.

Илеткелде кыдат удурткуланы шүгүмчүлеп, Кыдатты ССРЭ-ниң канчаар көрүп турарының дугайын чугаалап турар ол кезекти «Борба» солун бүрүн алган. Хайгааракчыларның бодал-оналы-биле алырга, моон мурнуунда каждын-бир шагда тургаанынга бодаарга, бо удаада Л. И. Брежнев Пекинниң адресинге элээн шыңгыы сөстерни чугаалаан кылдыр билип алыр бодал тургустунун келир-дир деп, ол солун бижээн.

ФРАНЦИЯ

«Юманите» солун Л. И. Брежневтиң илеткелин «Чептиг, көдүрлүүшкүннүг болгаш боттуг» илеткел деп адаан. XXIV съездиге ышкаш, Тайбыңның программазын чуткулуг боттандырарын база иштики политика талазы-биле чоннуң материалдыг чаагай байдалын болгаш угаан-бодал деңнелин үргүлчү бедидерин кол сорулгалар кылдыр тургускаш, Л. И. Брежнев совет политиканың чайгылыш чогун онзалап демдеглээн дээрзин ол солун бижээн. Делегейге хамаарыштыр Л. И. Брежнев тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивин болгаш дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының политиказынга деңнилгени хандырарынга эргежок чугула күженниишкиннерни, а ол ышкаш чепсегленниишкиннерни хоозурадыкчы болгаш айыылдыг ёзу-биле эндере бүдүрүп турарын шеглээриниң эргежок чугулазын колдады чугаалаан деп, ол-ла солун демдеглээн.

ГФР

«Совет удуртулга СЭКП-ниң XXV съездизиниң мырынай эгезинден тура-ла, Барыын чүкке хамаарыштыр дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының политиказын үргүлчүлээрин база делегей харылзааларынга күчү дүрүвестиң бүгү-делегей керээзин чарарын деткип чугаалаан деп, барыын-герман «Франкфуртер альгемайне» солун онзалап демдеглээн. Леонид Брежнев быжыг тайбыңны ёзулуг хандырар сорулгалыг дыка хөй саналдарны съездиге үндүрген. Ооң илеткелинден алгаш көөрге, чепсегленниишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыр болгаш бирги ээлчегде стратегтиг чепсегленниишкиннерни кызыгаарлаар дээш демиселди Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди бодунуң эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар. Социалистиг чурттар-биле харылзааларны чогумчударынче угланган шугум ГФР-де чогум утказы-биле алырга, дайынзырак турушта турар барыын үелдиг күштерниң халдааншкыннарынга таваржып турарын айыткан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Совет Эвилелиниң ГФР-биле харылзааларын таарымчалыг кылдыр үнелээн деп, ук солун демдеглээн.

(СЭТА).

Америк хоорай Пенсаколада (Флорида штат) дүшкүүрлүг байдал хевээр артпышаан. Аңаа чоокта чаа ак кештиг болгаш негр аныяктарның аразынга сөөк-язы ылгаан үскүлежиишкин болган, ооң чорудулгазында боо-чепсекти база ажыглаан. Ак кештиглер биле негрлерниң аразынга сегиржип алыышкынны полиция карак чажы төгүдүрер газтарны ажыглап тургаш соксаткан.

ЧУРУКТА: сегиржип алыышкын үезинде балыглаттырган, сөөк-язы ылгаан үймээнниң киржикчилери.

АП — СЭТА-ның фотозу.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ЖЕНЕВА. Стратегтиг шавар халдааышкыннарның чепсегленниишкиннерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарда ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының ээлчеглиг ужуражылгазы болган.

* * *

ТОКИО. Бодунуң хүрээлелинде 220 муң кижини каттыштырган күрүне демир-оруктарының ажылчыннарының бүгү-япон профэвилелиниң ээлчеглиг съездизи ажыттынган. Ол съездиниң делегаттары бо чылгы профэвилелиниң ажыл-чорудулгазының программазын, япон ажылчы чоннарның часкы демиселиниң үезинде оларның сорулгаларын чугаалажып турар.

* * *

БРЮССЕЛЬ. Англияның болгаш Исландияның аразында үргүлчүлеп турар чөрүлдээни НАТО чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып берген. Шериг корабльдеринге камгаладып алгаш, англи балыкчы суднолар Исландияның балыктаар зоназында балыктап туруп бергениниң уламындан Лондон-биле дипломаттыг харылзааларын Рейкьявик үскен.

(СЭТА).

ГДР. Ростоктуң судно тургузар «Нептун-верфт» деп бүдүрүлгезин Совет Эвилелинге херегээр, чүък сөөртүр «Рыбинск» судноны тургускан. СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган шалыпчы ээлчегте кирген бригадалар ону тудуп тургускан. Олар ону герман-совет найыралдың судназу деп чарлааш, ажылдарны хуусаа бетинде дооскан. Немец судно тургузукчуларынга совет специалистер база дузалашкан. Ук судноны чагыкчыга дамчыдып берип турар үеде чурукту тырттырган. Машина кезээнде — инженерлер Николай Давыдов, Вальтер Роде, Вернер Нойкирх.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

КЕЗЭЭДЕ ХАЙГЫЫЛДА

Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының албаны, нургулайында-ла, шеригниинге дөмейлешкек: айыылга уткуштур кандыг-даа үеде белеткелдиин, шимченгир-тудунгурун көргүзер—харыысалгалыг нарын ажыл дизе хөөредиг эвес хире. Бир эвес 02 дугаарлыг телефонче долгаар болзуңарза, бо албанның дузазы дораан келир. Чүге дээрге милицияның ажылдакчылары кезээде дайынчы доскуулда...

Бир-ле катап чайын Кызылда Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгында малчыннарның чаңчыл болган республика наадымы эртип турган. Ооң сөөлгү хүнүнде тыва хүреш маргылдаазын көөр дээш шиник-сиилиг кеттинген чон омак-хөглүг шуужуп эртип турган. Чон мырыңай мыгырт, парк ниити бези даштыш ышкаш кыннып келген.

Милицияның шагдаазы И. В. Петкевич парктың эң-не хайымныг чери — фонтаннар чанынга хайгыылга туруп, хөй-ниитиниң корум-чурумун хайгаараар даалганы алган. Аңаа наадымнаан чоннуң өөрүшкү-маңнайы найысылал Кызылдың бүдүжүнден чараш парыгын улам каастап турганын сагындырган. Шуптула чүве — хөглээн чон, ногаан чайт апарган теректер, янзы-бүрү кылдыр чечектелген клумбалар боттарынга, амыдыралынга, чырык өртемчейге амырап турган ышкаш. Чыылганнар боттарының арасында аяныг чугаалажып, каттыржып, хөглежип, хүрешче шуужуп-шаан.

— Холунда бижекти кижи-дир!—диген, херээжен кижиниң кыпсынчыг үнү хөлзээл чонну кичээндиришкен. Хайгыылдың таныышкы И. Петкевич хая көрнүп кээрге ийи аныяк кижи киоск баарында, чогушкан аскыр дагаалардан-даа дора, хан шылба кылдыр содаалажып эгелээн турган. Петкевич бодаанмайн-даа, шоп-содаа үндүрүкчүлеринче караш дээн. Кегдигир узун сынныг, кылчыгыр моюннуг эзирик эр барык-ла карман бүрүзүнде водкалар тырып алган мадагар боттуг, чаа бышкан морковь дег, мычыгыр кызыл думчуктуг эжин боостаалааш, фин сыптыг кестиң-биле шанчарының кыры чорда, милицияның шагдаазы карак чивеш арасында ону ооң холундан ушта шаап-тарга, бижектиң уву кылаш кынныр, черге кээп дүшкен. Хөй-нииті черинге хулиганнап, чурум үрээн сербээ эзирик ийи кижини Петкевич болгаш ооң өөрү (улусчу дружинниктер) томаартып алгаш, оларның херээн сайгарып, чугаалажыры-биле хоорайның эзириктер сергедир өрээлинге эккелген.

Аңаа корум-чурум үрекчилериниң ат, фамилиязын ылавылап, тодарадып кээрге, бижек чайып кежээлеп турган Х. Иванов дээрзи үр үе ниитиниң де Красноярскиде каапкан кадайынга уругларны азыралын төлээринден ойталаашт, төрээн хоорайындан дезипкен, доктаамал ажылдап, чурттаар чери-даа чок тоянчы кижи болган.

Мээң-биле кожа орган Петкевич бодунуң амыдырал, ажыл-херээнге таварышкан бо үстүнде чижектен өске-даа нарын, онза айыылдыг, харыысалгалыг даалгаларны күүседип чорааны чугаалай-дыр. Шала кудугур эгинниг, ак шырайлыг, ак-көк дээрниң боралгаа дег имиргей карактыг, бажының сарыг дүктери алдыналып кестүр, соглаан сөс бүрүзү бөдүүн, чедингир милицияның биче сержантызы И. В. Петкевичиниң чугаазын Тыва АССР-ниң ИХМ-де партия организациязының секретарының оралакчызы К. Д. Даржаа (политиктиг ажылдар талазы-биле килдис эргелекчизи) сонуургал-биле дыңнап, чамдык болуушкуннарга бодунуң хууда үнелелин берип каап олур.

— Бөгүн Бай-Хаак баарым ол—дээн соонда Петкевич чорууруңга белеткеп берди.— Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди судунуң үнүүшкүннүг хуралы болур. Таңды районнуң девискээринге кемниг херек үүлгеткен ийи кижини хайгааралга алгаш, оларны чедирип чорууруум бо.

— Ажылыңар чогумчалыгла чоруп тур боор аа?—деп, эш Даржаа айтыра-дыр.

— Милиция органнарынга мээң ажылдап эгелээнимниң баштайгы чылдарында кем-херек кылгаш, буруудаттырганнарны ол-бо черлерге судтаарда, оларның-биле кады аъттыг, чадаг-даа хайгаарал таңнылынче үнүптер чүве-ле болгай. Ам байдал экижээн. Албанывыста колдуунда-ла аныяктар ажылдап турар. Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызымак оолдар. Бедик шынарның бо онгу беш чылында бистиң ажылывыска кол чүве — негелдени улгаттырар, харыысалганы бедидери болур.

Кабинединге келген аалчызы-биле эвилең-ээлдек байырлашкаш, милицияның майору К. Д. Даржаа И. В. Петкевичиниң хууда хөрээн таныштырары-биле мөнче сүүмүшаан, бодунуң ажылдакчызының дугайында бодалып түңней-дир:

— Бөдүүн сеткилдиг кижи. Тываның Кызыл-Арыгга төрүттүнген. Кижилерниң келир үези, салым-чолу дээш кезээде дүвүреп чоруур, кончуг кичээнгейлиг, сагыш човаачал кижи чүве.

Шынчы, чөптүг, эптиг, ээлдек. Ынчангаш ону улус хүндүлээр. Хөй чылдарда мөөннеттинген байлак дуржулгазы өскелерге кижизидикчи салдарны чедирип турар.

Боду мөге-шыырак кылдыр көзүлбес-даа болза, сагыш-сеткили чаагай, шагдааның куу-көк өңнүг костюмунда биче сержант дужаалдыг И. В. Петкевич амыдыралының чартыындан хөй кезиин найысылал Кызылга ажылдап эрттирген. Ол чылдар онаашкан үүле-херээнге бердинишкинниң, амыдыралды шын үнелеп көөрүнүң, мергежилче өзүлдениң үези болган.

Корум-чурумнуң солдады И. В. Петкевич милиция шугумунга 25 чыл ажылдап келгеш, сагындырыг, чеме-халадыңнап нөрбээн. Ооң хууда херээн шыгжаап сарыг карттыг саазын папканы ажып көрүп орарга, ында арын бүрүзү шаңнал-мактал-биле демдеглеттинген. Оларның арасында ССРЭ-ниң ИХМ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери база бар.

Милицияның тергиини Иосиф Васильевич Петкевич ажылдап турары хайгыыл салбырында аныяктарның шегеделдиг дагдыныкчызы болбушаан, чурум үреп, кем-херек үүлгедир чорукту болдурбазының хемчеглерин баш удур кылып, хамаатыларның ортузунга тайылбыр-массалыг суртаал ажылдарны доктаамал чорударынче кичээнгейни салып чоруур.

Ада-иениң эки ажыл-херектери, соон салгаар ийиги чурттаалгазы ажы-төлүнге артып каар, оларга катап төрүттүнер дижир болгай. И. Петкевичиниң улуг оглу Сергей ортумак школаны дooскаш, шериг албанын эрттирип каащ, адазының изи-биле милицияда ажылдай берген.

Хоочун коммунист, милицияның биче сержантызы И. В. Петкевич херек апарза, кандыг-даа үеде ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга, кем-херек үүлгедикчилерни чайладырынга белен, чүге дээрге ол кезээде дайынчы хайгыылда.

Д. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: И. В. Петкевич милицияның шагдаазы, биче сержант Ф. Маракулин (солагай талазында) биле чугаалажып тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АМДАННЫГ ЧЕМ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Кызылдың столоваялар болгаш ресторааннар трестизи «Улуг-Хем» ресторанынга чем делгелгезин ажыткан. Аңаа ол трестиң бот-орулга-чарылгалыг алды организациязы киришкен. Ол делгелгениң бир онзагай чүүлү—чыылган чон болгаш келген аалчылар делгеп каан аъш-чемниң дээжизин амзап көрүп тургаш, кылган шыырын үнелээри.

Келген чон дораан ол чемнерниң янзы-бүрү хевирлерин делгелгеде кирип турарын, даштыкы каасталгазы чараш кылдыр кылдынганының, эң ылаңгыя ону кылган кижилер ылаар бүгү уран аргазын кииргенин чугаалажы берген.

Эң ылаңгыя кафе «Огонёктуң», «Кызыл», «Улуг-Хем» ресторааннарының кылганы тыва национал чемнерин келген аалчылар магадап көрүп, шылары эки деп үнелээн. Кафе «Огонёктуң» белеткеп кылганы хоорган эът, тырткан, хан, ужа, төш, согажы дээш өске-даа чемнери кончуг амданныг болган.

«Кызыл» ресторанның ижин-хырын, шөйүндү иштинге кылган чемнери, дүлген, бустаан эъди, чөреме, манчызы база көскү черни ээлээн.

«Улуг-Хем» ресторааны ол-ла чемнерден өскеде «Хөлде куулар», «Малчынның өө», «Ном», «Дагаа оолдары», «Каттыг демир-хууц», «Күстүң аяны», «Төрээн хүнүн-биле», «Аргада аяң» деп аттыг торттарны каастап кылып кааны кончут онза болган болгаш аңаа чыылган чоннуң улуг үнелелин алган.

№ 1, 4, 10 столоваяларның кылганы далган үскен быдаазы, боова, боорзак, шиштээн эът, манчы-хуужууру, далган тараазы, өреме-чөкпээ база-ла өскелериндан дудак чок болган.

Ол делгелгеге тыва национал чемнерден аңгыда оруе болгаш өске-даа улустуң аъш-чеми база салдынган. Эң ылаңгыя «Кызыл» ресторанның кылганы узбек улустуң өкпе, бөөр, чагны холуп тургаш кылыр манде деп чемн, япон улустуң баардап кылган чеми, хакас улустуң азу болгаш киргизтерниң лакпа, литов улустуң филе деп чемнери база кончуг амданныг болган.

Түңнелинде партия хоорайкомунуң, хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң төлээлери-даа, келген аалчылар-даа ол чемнерниң бистиң ресторааннарывыска болгаш столоваяларывыска хаая эвес турарын күзээн.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУРУКТА: «Малчынның өө» деп торт.

«БАЙЫРЛАЛДЫҢ» ЛОТЕРЕЯЗЫ

Частың баштайгы байырлалы—Делегей херээженнериниң хүнү марттың 8 чоокшулап келген. Ол хүн херээженнерге байыр чедирип, «Байырлалдың» үндүрүлгезинин лотерея билединн белекке бээрин утпаңар.

Ойналыг билеттерге таваржыр чүүлдер: «Жигули», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер, пианинолар болгаш телевизорлар, магнитофоннар, радиоприемниктер, электрофоннар, гитаралар, фотоаппараттар болгаш хол шактары, соодукчулар, пылесостар, даарапыр болгаш хеп чуур машиналар, дүк, постен даараан костюмнер болгаш чөөк аржыылдар, чүүл-бүрү чоорганнар, фабрикага арган хевистер, а ол ышкаш 1-ден 200 рубль чедир акшалыг ойнап алыышкыннар бар.

Ниитизи-биле эт-херекселдерниң 20436 болгаш акшаның 8325564 ойнаашкыннары таваржыр.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа албан черлеринден, «Союзпечать» киоскилерден, кинотеатрлардан, ниитиниң чемненилге черлеринден, аэропорттарның болгаш автовокзалдарның кассаларындан садып ап болур силер.

Ойнаашкын тиражы 1976 чылдың марттың 10-да болур.

Чаа кинону көрүңер

«Мосфильм» студияга Александр Борохов биле Георгий Кушниренконуң сценарийин ёзугаар Юрий Чулюкиниң режиссёрлап тургусканы «Төрээн чуртунуң солдаты» деп чаа кино республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн. Фашистерге туттургаш, концлагерьлерге эң кадыг эрии-шаажыны шыдажып эрткен, Төрээн чуртунга, чонунга шынчы боол арткан шериг инженери генерал Дмитрий Михайлович Карбышевтиң фашизм-биле эрес-маадырлыг демиселин кинода көргүскен. Совет Эвилелиниң Маадыры генерал Д. Карбышевтиң ролюн Владимир Седов ойнаан.

Улуг инженер-технологту, чаа техника талазы-биле улуг инженерни, өртектер болгаш нормативтер талазы-биле инженер-экономисти, күш-ажыл болгаш шалың талазы-биле килдистиң улуг инженерин. кол бухгалтерниң оралакчызын, улуг бухгалтер-ревизорну ажылче чалап тур.

Келир черниң адрези: Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузу, 97, кадрлар килдизи.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

8.40— Медээлер.
9.00—Өңнүг мультфильмнер программазы.
9.25— РСФСР-ниң улустуң артизи В. Атлантов ырлаар. Өңнүг.
9.40—«Ада-иелер, силерге!»
10.10—«Хөглүг үшпер». Аныяк күүседикчилер концерти. Өңнүг.
11.30—«АБВГД-лээр». Өңнүг.
12.00— Совет ырлар концерти. Өңнүг.
12.20—«Кадыкшыл». Эртем-ниитилелдиг өңнүг программа.
12.50—«Бар-даа болза, бүдүрелчиг эвес». Өңнүг.
14.00—СЭКП-ниң XXV съездизинде. Өңнүг.
15.00—«Кижи, Чер, Октаргай». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер. Өңнүг.
15.30—Байырлыг концерт. Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залындан өңнүг дамчыдылга.
17.00—«Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.
18.00—«Чогаалчының сөзү».
18.20—«Бодунуң туружунда кижи». Уран-чечен өңнүг фильм.
20.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.
20.40—Совет ырлар концерти. Өңнүг.
21.00—«Мен — силерниң бирээлер мен». «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
21.30—«Аас-кежикче оруктар». Музыкалыг өңнүг шиинип баштайгы көргүзүлгези. И. Дунаевскийниң музыказын ёзугаар.
23.00—00.00—«Үе». Информастыг программа. «СЭКП-ниң XXV съездизинде.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Ивановтарның өг-бүлези» 9.30, 11.25, 13.20, 17.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, «Сиреньниг кудумчунуң уругаары» 11.00, 12.35, 14.10, 15.45, «Чүс акша» 17.20, 19.00, 20.40 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Төрээн чуртунуң солдады» 15.00, 16.50, 18.40, 20.40 шактарда.
«ВОСТОК»: «Илбилиг шынчы сөс» 15.00, «Сапниковтуң чери» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СОНУУРГАКТАРГА

ИЙИ АРЗЫЛАҢ

Барыын Европаның улуг эвес бир зоопарыгында ийи арзылаң бар чүве-дир. Оларның кырганы эът, а аныяа бананнар чиир. Арзылаңнарның ол «хүнезинин» саң-хөөге элээн бергедээшкиннерни таварыштырып, ол ийиниң чүгле бирээзин тудар аргалыг боор келген.

Бир-тээ ындыг болганда, аныяк арзылаңны бананнар чиир сарбашкыннарга каттыштырар деп шиитпирлээннер. Кырган арзылаң өлгүжеге чедир ол аңаа чурттаар ужурга таварышкан.

ХЕРЭЭЖЕННЕР-БИЛЕ БАКТАШПАҢАР!

Иранның эң улуг назылыг чурттакчызы 143 харлыг Аббас Хаксар болуп эрткен парлалга конференциязынга бодунуң үр чыл чурттап келген чажыдын журналистерге ажыдып берген.

Кижиниң кажан-даа кылыктанмазын, маргышпазын, ылаңгыя херээженнер-биле аас былаашпазын ол чугаалаан. Бо үе иштинде ол 36 катап кадайланганын дыңнаткан.

ДИРИГ ЧАЙГАКЧЫ

Питерборо хоорайда беже беш харлыг англичан Уолтер Корнелиус ядарал, түрегделге төме алыскаш, бичии акша ажылдап аар чаа арга тып алган.

Ол ийи эктинге түскай ыяш кылгаш, аңаа узун адагаштар баглап алган. Ооң ийи ужунга бичии уруглар олурар сандай кылгаш, болу чаш кижилер чайгаар «дириг аткыыш» болу берген. Ол шак ынчаар ажылдап эгелээн.

Олча үндүрүү хавырар эрге-чагырга черниң төлээлери ол хөөкүйже көргеш, чүгле карактары чалданыр. Англияда кара чаңгыс кывар-чаар материалдар хереглевес аткыыштан кым үндүрүг негээр боор.

ЧҮГЛЕ МООРТАЙЛАРГА БОЛГАШ ЫТТАРГА

Парижтиң карак шили бүдүрер «Марк Лемер» деп фирмазы моортайга болгаш ыттарга карак шили кылыр делегейде кара чаңгыс чер ол болуп турар. Оларга чүгле карак шилин кылыр эвес, харын-даа хүндеп болгаш довурак-доозундан камгалаар шилдерни база дириг амытаннарга кылып берип турар.

КАНАЛДА КИТ

Суэц хоорайның чурттакчылары бир элдептиг таварылганың херечилери болганнар. Суэц каналынче мурнуу талазында кирер аас та аныяк кит каналче кирер аргазын дилеп ол-бо шурагылап турган. Ооң ол аажызы эртип чыткан туристерге болгаш далайжыларга сонуурганчыг болбайн аан, ынчалза-даа балыкчыларның амы-тынынга ук кит айыыл диргелдирип келген.

Чүге дээрге, 6 метр дурттуг ол кит балыкчыларның бичии, ыяш хемежигештерин Суэц өдүүнче аңдара октаптар чыгы апарып турган.

«Чалатпаан аалчы» бодунуң туразы-биле бухтадан чорук-савас чүве болганда, ону гарпунь-биле (түскай улуг серээ) шиштээш эрикче ушта тыртып үндүрүп кааннар.

Тус черниң ол ховар «аалчызы» Инди океандан Кызыл далайлааш Суэц каналы-биле эрткен суднолар эдерип чедип келген деп даап бодаашкыннар бар. Ол аңаа кедгеш дедир ээп чанар оруун тыппайн барганы база чадавас.

АЧАМГА, АВАМГА, АЗЫ...

Дөрт хардан алды хар чедир назылыг бичиилерниң «кымга эң-не ынак сен: аваңга бе, ачаңга бе, телевизорга бе?» деп айтырыга 44 хуузу «Телевизорга» деп харыылаан.

Авазынга ынак деп харыылаар кижилерниң саны эвээш, а ачазынга дээр чаштар шуут чок болган.

(«Советская Россия» болгаш «Советская торговля» солуннардан).

Спорт

КРОССТУҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Хаакка маңнаарының талазы-биле республиканың профэвилел-комсомол кроссунуң ийиги хүнүнде эр улустуң 30 километрге чарыжы эң-не солун болган. Аңаа республиканың хоочун болгаш аныяк спортчулары киришкен. Хову-Аксыда уругларның спорт школазының директору В. Ковалёв айыткан хемчээлди 1 шак 46 минута 31 секундада эрткеш, бирги черни алган. Ынчангаш кросстуң ийи дакпыр чемпиону болган. Ийиги, үшкү черлерни Таңдының хаакчылары М. Григорьев биле С. Родин ээлээн.

Үшкү бөлүктүң эр улузунуң арасынга 10 километрге маңнаарынга харылзаа, автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг орук ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээзи В. Абакумов бирги черни алган. Чырдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң спортчузу Н. Григорьев ийиги, тус чер үлетпүрүнүң болгаш коммунал хандырылга бүдүрүлгелерииниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээзи Н. Санников үшкү черни ээлээн.

Бирги бөлүктүң херээженнериниң 10 километрге чарыжынга Таңды районнуң хаакчызы Л. Тутатчикова өске өөрүнге аштырбаан. Хову-Аксының төлээзи Г. Бабкина ийиги, Таңдының спортчузу Э. Калинкина үшкү шаңналдыг черни алган.

Профэвилел-комсомол кроссунуң сөөлгү хүнүнде эстафета болган. Хат хадып, хар чаап турган болза-даа хаакчылар аңаа торулбаан, бирги чер дээш спортчу демисел биче-даа кошкаш дивээн.

Бирги бөлүкте хамааржып турар командаларның арасынга эрткен эстафетага Таңды районнуң хаакчылары шылгарап спорттуң бо хевиринге мергежилдиин база-ла көргүскеннер. Ийиги черни хову-аксыжылар, үшкүзүн—Бии-Хемниң төлээлери алган.

Таңды районнуң ийиги командазы ийиги бөлүктүң хаакчыларының эстафетазынга бирги черни ээлээн. Дараазында шаңналдыг черлерге башкы училищезиниң, автоорук техникумунуң командалары төлептиг болганнар.

Үшкү бөлүктүң командаларындан эстафетага чырдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээлери бирги черни алган.

Кросстуң түңнелинде бирги бөлүктен Таңдының командазы, ийигизинден — Таңдының ийиги командазы, үшкүзүнден — чырдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээлери бирги черлерни алган. Оларга облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң кубоктарын база бирги черге нин дипломнарын тывыскан.

Ийиги черлерни Хову-Аксының, автоорук техникумунуң, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң, үшкүзүн — башкы училищезиниң, эмчи ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командалары алгаш, ийиги, үшкү черге ниң дипломнары-биле шаңнаткан.

Үш хүн үргүлчүлээн маргылдаа хаакка мергежилдиг спортчулар ковүдеп турарын көргүскен.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: спортчулар хаак оруунда.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, өске арттканнарынга 13—18 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 13—15 градус соор.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16844 ЧАГЫГ № 643.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00087.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 51 (10036) | 1976 чылдың февраль 29, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин ном кылдыр үндүрген

«СЭКП Төп Комитединиң Отчёду база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп 1976 чылдың февраль 24-те Кремльдиң Съездилер ордузунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин Политиктиг литератураның ном үндүрер чери тускай ном кылдыр массалыг тираж-биле парлап үндүрген.

(СЭТА).

ЭШ Л. И. Брежневтиң эш А. Куньял-биле беседазы

Бо чылдың февраль 28-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Португалияның Компартиязының Чиңгине секретары эш А. Куньял-биле ужурашкан. Ужуражылгага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев олар киришкен.

Чүректиң ханызындан беседа үезинде эштер Л. И. Брежнев, М. А. Суслов, Б. Н. Пономарев болгаш А. Куньял олар делегей байдалының дугайында эң чугула айтырыгларның болгаш СЭКП биле ПКП-ның, Совет Эвилели биле Португалияның аразында харылзаалар айтырыгларының талазы-биле санал-оноп солушкан.

А. Куньял иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин бедик-биле үнелеп көрген. СЭКП-ниң XXV съездизи коммунизмче орукка эң чугула үе-чада болурун ол онзалап демдеглээн. Коммунистиг тургузуушкунга Совет Эвилелиниң чедиишкиннери капитализмден социализмниң артык күштерлиинин чайынналчак үлегер-чижээ, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының хосталга, национал хамаарышпас чорук, тайбың болгаш социал депшилгеге дээш демиселинге чугула идиг болур.

Португалияда политиктиг байдалдың хөгжүлдезиниң дугайын А. Куньял дыңнаткан. Депшилгелиг, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш демократияның оруу-биле чурттуң хөгжүлдезинге шаптыктаар дээр оралдажышкыннарын барык үзелдиг күштер болгаш реакция соксатпайн турар деп, ол демдеглээн. Революцияга ол нарын байдалда Португалияның Коммунистиг партиязы португал улустуң революстуг чаалап алышкыннарын камгалаар, реакцияның чимээнниишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавышкынны бээр болгаш фашизмниң кыжанышкынын узуткаар дээш, чурттуң демократтыг болгаш депшилгелиг бүгү күштериниң чаңгыс эви дээш чүткүлдүг туржуп турар.

Португалияда байдалдың хөгжүлдезин Совет Эвилелинде бошкаш дивес кичээнгей-биле хайгаарап турар деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Совет коммунистер, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары Португалияның Компартиязы-биле болгаш Португалияның демократтары-биле боттарының акы-дунма эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш оларны ханы хүлүткел-биле көрүп турарын илергейлеп турар.

Совет Эвилели Тайбыңның программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып, Хельсинкиге Чөвүлел хуралдың Түңнел документизинге шынчы болбушаан, Португалия Республиканың Президентизи К. Гомештиң ССРЭ-ге албан чоруувун үезинде чедип алдынган дугуржулгаларга үндезилээш база ынаа дүүштүр чаа Португалия-биле бүгү таланың кады ажылдажылгазын улам ыңай хөгжүдер дээш туржуп турар. Совет Эвилели Португалияның иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкынны шиитпирлиг-биле буруу шаап турар.

Хамаарышпас Анголаны чарлап тургусканы болгаш МПЛА-ның удуртулгазы-биле Ангола Улус Республиканы тургусканы ангола улустуң болгаш Португалияның демократтыг күштериниң улуг тиилелгези болур.

Хостуг болгаш демократтыг Португалия дээш, Португалияның ажылчы чоннарының демисели-биле интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы дээш Совет Эвилелиниң улустарынга болгаш СЭКП-ге Португалияның коммунистериниң ханы өөрүп четтиришкинин ПКП-ның Чиңгине секретары илергейлээн.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң өөредиинге үндезилээн, ийи партияның аразында бузулбас найыралды моон соңгаар-даа быжыглаарынче чүткүлдүүн СЭКП-ниң болгаш ПКП-ның удуртукчулары илергейлээн.

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун база иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажырын съездиниң февраль 27-де кежээки хуралынга ургуллчүлээн.

Съездиге санал берген эштер болза: О. К. Гуцева—Ставрополь крайның Благодарненск районунуң Сотниковск ортумак школазының өөредилге килдизиниң эргелекчизи, Ю. Н. Христораднов—СЭКП-ниң Горький обкомунуң бирги секретары, Д. П. Галкин—Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының директору, В. П. Ломакин—СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары.

Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Энрико Берлингуэр, Чилиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политиктиг комиссиязының болгаш секретариадының кежигүнү эш Америко Соррилья, Мурнуу Вьетнамның Хосталганың Национал фронтузунуң Төп Комитединиң кежигүнү. Революстуг түр чазааның даштыкы херектер министри эш Нгуен Тхи Бинь съездиге байыр чедирерге, делегаттар болгаш аалчылар дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Февраль 27-де Москва хоорайның партия активиниң хуралынга коммунистиг, национал-демократтыг болгаш социалистиг партияларның төлээлекчилери дараазындагы эштер СЭКП-ниң XXV съездизинге байыр чедирип чүве чугаалаан: Франц Мури—Австрияның Коммунистиг партиязының даргазы, Луи Ван Гейт—Бельгияның Коммунистиг партиязының даргазы, Харилаос Флоракис—Грецияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Мохамед С. Беняхья—Алжирниң Национал хосталга фронтузунуң делегациязының баштыңы, Алжир Улус Демократтыг Республиканың дээди өөредилгезиниң болгаш эртем-шинчилелдериниң министри, Герхард Данелиус—Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының даргазы, Мартин Гуннар Кнутсен—Норвегияның Коммунистиг партиязының даргазы, Рубен Соуса—Панаманың Улусчу партиязының Чиңгине секретары, Ларс Вернер—Швецияның коммунистериниң чөөн партиязының даргазы, Питер Кейнеман—Шри Ланканың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Педро Саад—Эквадорнуң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, Юсуф Даду—Мурнуу-Африка Коммунистиг партиязының даргазы, Франсиско Мендес—Гвинеяның болгаш Ногаан Шенек мугулдур ортулуктарының хамаарышпас чоруувун Африка партиязының Төп Комитединиң Күүскомунуң доктаамал секретариадының кежигүнү, Гвинея-Бисау Республиканың чазааның баштыңы, Карлос Альтамирано—Чилиниң Социалистиг партиязының Чиңгине секретары.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизи бодунуң ажылын февраль 28-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга, уламчылаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «СЭКП Төп Комитединиң Отчёду база иштики болгаш даштыкы политиканың айтырыгларының талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелин, Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажырынга киришкен эштер болза: Ф. А. Табеев—СЭКП-ниң Татар обкомунуң бирги секретары, В. И. Конотоп—СЭКП-ниң Москва область комитединиң бирги секретары, А. И. Белякова— Белоруссияның Компартиязының Гродно райкомунуң бирги секретары, Т. Н. Хренников—ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары, К. С. Демирчян — Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, А. В. Коваленко— СЭКП-ниң Оренбург обкомунуң бирги секретары.

Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, секретары эш Гастон Плиссонье, Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң даргазы эш Шрипад Амрит Данге съездиге байыр чедирерге, делегаттар болгаш аалчылар чылыы-биле уткаан.

Ооң соонда СЭКП Төп Комитединиң болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле санал берген эштер П. П. Гришкявичус—Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, А. Ф. Ватченко — Украинаның Компартиязының Днепропетровск обкомунуң бирги секретары.

Совет Эвилелиниң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң делегациязы алдар-биле бүргеттинген дайынчы туктары-биле залга кирип келген. Бистиң Төрээн чуртувустуң камгалакчыларын делегаттар болгаш аалчылар дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Стратегтиг угланышкынның ракета шериглериниң дивизиязының командири генерал-майор С. Г. Кочемасовка сөс берген.

Совет Чепсектиг Күштериниң хууда составының мурнундан генерал-майор Кочемасов СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга байыр чедирип, Ленинниң чагыгларынга шынчы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери партияның шылгаттынган удуртулгазы-биле коммунизмниң улуг херээнге моон соңгаар-даа кызыгаар чок бараан болуп, ынак Төрээн чуртунуң ыдыктыг кызыгаарларын идегелдиг камгалаар дээрзин Коммунистиг партияга болгаш совет улуска бүзүреткен. Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштери Варшава керээзиниң чурттарының акы-дуңма армиялары-биле кады социализмниң улуг чаалап алышкыннарын камгалап кириптеринге болгаш кандыг-даа агрессорга өлүмнүг согуушкун бээринге кезээде белен.

Ооң соонда СЭКП Төп Комитединиң болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле эштер: Ф. С. Горячев—СЭКП-ниң Новосибирск обкомунуң бирги секретары, К. Б. Доненбаева—Кустанай область Боробск районнуң «Харьковский» совхозунуң тракторизи, М. З. Шакиров — СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары санал берген.

Оон улаштыр делегаттарның болгаш аалчыларның чылыы-биле утканы эштер Долорес Ибаррури — Испанияның Коммунистиг партиязының даргазы. Жан-Пьер Читер-Чикайя — Конгонуң Күш-ажыл партиязының Төп Комитединиң Революстуг тускай штавының кежигүнү—съездиге байыр чедирген.

* * *

Февраль 28-те Москва хоорайның партия активтериниң хуралдарынга коммунистиг болгаш национал-демократтыг партияларның төлээлекчилери дараазындагы эштер СЭКП-ниң XXV съездизинге байыр чедирип чүве чугаалаан: Али Ята—Марокконуң Депшилге болгаш социализм партиязының Чиңгине секретары, Мозес Гароэб—Национал күүскомунуң кежигүнү. Мурнуу-Барыын Африканың—Свапо (Намибия) улусчу организациязының административтиг секретары, Андрес Гонсалес — Гватемаланың Күш-ажыл партиязының Төп Комитединиң Политиктиг комиссиязының кежигүнү, Дионисио Рамос — Гондурастың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Жак Дорсильен — Гаитиниң коммунистериниң Каттышкан партиязының удуртулгазының кежигүнү, Ибрагим Закария — Суданның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүнү. Рейнальдо Марин — Парагвайның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, а олышкаш Индонезияның болгаш Филиппинниң Коммунистиг партияларының төлээлекчилери.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Февральдың 26-ның кежээки хуралынга даргалакчы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиевке сөс берген. Ооң чугаалааны болза:

Кыргыс улус күштерин болгаш энергиязын совет улустарның найыралы ышкаш ындыг эгээртинмес үнер дөстен ап турар. Кыргыс улус бодун улуг болгаш бузулбас совет өг-бүледен дашкаар бодавайн турар. Ол моон соңгаар-даа орус улус-биле, бүгү-ле совет улустар-биле акы-дуңма найыралды улам ыңай чаңгы быжыглаар, олар-биле кады ленинчи партияның мерген угаанныг удуртулгазы-биле чаагай эчис сорулганы —коммунизмни бүрүнү-биле тургузарын чедип алыр.

Буржуаз пропаганда бистиң чедиишкиннеривистиң ужур-дузалын бичеледирип, Совет Эвилелиниң дугайында шын эвес хажыдарын, ленинчи национал политиканың алыс утказын оскертирип оралдажып турар деп, эш Т. У. Усубалиев уламчылаан. Антисоветизмниң үндезининге шагда-ла эң-не реакциялыг империалистиг күштер-биле каттыжа берген маожулар бо талазы-биле онза киткеп турар.

Пекинниң улуг хааньырак национализтиг, тайбыңның болгаш социализмниң хереэнге, кыдат улустуң бодунуң эрге-ажыктарынга удурланышкак политиказы бүрүнү-биле бойлап дүжер дээрзинге бүгү-ле ак сеткилдиг кижилер ханызы-биле бүзүреп турар. Марксизм-ленинизмге үндезилеттинген политика Кыдатка тиилээр ындыг үе келир дээрзинге бис бүзүреп турар бис.

Эш Т. У. Усубалиев бодунуң чугаазының элээн кезээн ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларынга тураскааткан. Эрткен беш чылда республиканың улус ажыл-агыйынга сескен беш чылга деңнээрге, 1,4 катап хөй хөреңгилерни салганын ол дыңнаткан. 70 чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш улуг цехтерин ажыглалга кирген.

Ленинградтың Балтийск заводунуң токары эш А. В. Чуевтиң чугаалааны болза: тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын ааны демиселиниң хоойлузарын солуп, капиталистиг монополиялар чүткүлдүг. монополияларның бүрүн эрге-чагыргазын узуткаар дээш ажылчы чоннарның чүткүлүн кошкадып шыдавас. Капиталистиг чурттарда ажы талазы-биле, акы-дуңмалар-биле, боттарының эргелери дээш оларның эрес-чоргаар база чөптүг демисели-биле бузулбас сагыш-сеткил каттыштырылгазының дугайын ол съездиниң индириндеи медеглээн.

Бүгү-ле совет кижилер ышкаш, ленинградчыларның тура-соруу бедик деп, делегат уламчылаан. Ону Төрээн чурттуң бүдүргеп улуг үүле-херектери дээш бистиң партиявыстың мерген угаанныг удуртулгазы дээш. Төп Комитеттиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң чайынналчак болгаш бүзүрелдиг кылдыр чугаалааны сорук кииртикчи перспективалар дээш чоргаарал болдуруп турар.

Ажылчы чоннарга моральдыг илиг бээриниң чаа дээштиг хевирлериниң дугайын чугаалааш, эш А. В. Чуев мынча дээн:

— Мени Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» деп ийиги алдын медаль-биле шаңнаалы-биле холбаштыр Леонид Ильич Брежневтиң байыр чедирген чагаазын алгаш, сагыш-сеткилимниң хайныкканын дамчыдары берге болган, эргим эштер. Ол дээрге ажыл талазы-биле мээң бүгү эштериме база-ла улуг байырлал болган.

Оон ыңай оратор чаартыкчыларның ажыл-чорудулгазының дугайын тодаргай чугаалаан. Чаартыкчыларның саналдарын шиңгээдип алыры дээш министерстволарның болгаш ведомстволарның харысаалгазын бедитсе чогуур. Ол ажылды планныг үндезинге тургузарының үези келген деп, ол чугаалаан.

Хими үлетпүрүнүң министри эш Л. А. Костандов бодунуң сапалыының хөй кезиин бистиң чуртувустуң делегей кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге, калбак бүдүрүлгеге, эртем кооперациязының болгаш специализациязының, социалистиг экономика интеграциязының айтырыгларынга тураскааткан.

Министерствонуң он-он институттары ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның эртем организациялары-биле кады амгы үениң чаа чорудулгаларын, дериишкиннериниң чаа хевирлерин ажылдап кылып турар. Полиэтиленни, полиэфир волокнону, полиамид торгуну үндүрүп алырының чорудулгаларын ажылдап кылырынга бистиң чуртувустуң болгаш ГДР-ниң специалистериниң кады ажылдажылгазын оратор чижек кылдыр көргүскен. Совет химиктер ол ышкаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы ВУР-нуң, ПУР-нуң, БУР-нуң, ЧССР-ниң болгаш РСР-ниң специалистери-биле боттандырып турар.

Капиталистиг чурттар-биле бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганың чаа хевирлери бар апарган. Совет экономиканың турум характери ооң-биле ажыктыг кады ажылдажылганың аргазын берип турар дээрзин барыын чүктүң ажыл-херекчи кижилери билип турар.

Чурттуң химия үлетпүрү эрткен беш чыл дургузунда бүдүрүкчүнүң хемчээлин 70 хуу улгаттырган. Немелде өзүлдениң бештиң дөрт кезиинден хөйүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилдериниң күселди-биле алган. Беш чыл дургузунда бүдүрүлгениң тургузуунуң депшилгелиг өскерлиишкиннерин боттандырган. Концентраттыг болгаш парын чемнигчидилгелерниң улуу 75 хуу ашкан, синтетиктиг волокнолар болгаш пластмассаларның депшилгелиг хевирлериниң үлүг-хуузу бедээн.

Адырның чаа күчүлерин ажыглаалга кирериниң дүргедилериниң, капитал тудугну экижидериниң айтырыгларынга оратор тодаргай доктаадан. Амгы үениң химиязын улус ажыл-агыйынга бараан болдурун болур болгаш болдурар-даа ужурлуг улуг курлавырларының дугайын, химияның машина тудуун дүрген хөгжүдериниң дугайын ол чугаалаан.

Съездиге байыр чедирерибиле аныяк пионерлер чедип келген деп, даргалакчы дыңнаткан.

«Коммунистерден үлегер алыыл» деп ырының аялгазы-биле кызыл туктарын хөлбеңнедир туткулаап алган аныяк ленинчилерниң отрядтары залга кирип келген. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары оларны изиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге пионерлерниң байыр чедиришкини партияның херээнге, Төрээн чуртунга, совет улуска шынчызының даңгыраа кылдыр чаңгыланып турган.

Съездиниң киржикчилериниң чылыы-биле утканы, Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, РСР-ниң Президентизи эш Н. Чаушеску, Лаостуң улусчу революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Лаос Улус-Демократтыг республиканың Премьер-Министри эш К. Фомвихан, Моолдуң Араттың революстуг партиязының ТК-зының Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбал съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга байыр чедирген.

* * *

Февральдың 27-де съезд ажылын ургуулчүлээн. Эртенги хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы эш А. Я. Пельше даргалаан.

СЭКП-ниң XXV съездизи мандат комиссиязының илеткелин дыңнаан. Ук илеткелди комиссияның даргазы эш И. В. Капитонов кылган. Бистиң ленинчи партиявыстың төөгүзүнге XXV съезд шылгаранг болуушкун болуп кирер деп, ол чугаалаан. Съезд болза коммунизмни тургузары

(Уламчылалы 2-ги арында).

МОСКВА. Кремльдиң Съездилер ордузу. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылының үези. (СЭТА-ның фотохроникази).

МОСКВА, КРЕМЛЬ

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ

Тыва АССР-ниң Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозтуң ажылчы чоннары Советтер чуртунуң коммунистериниң улуг чыыжынга—СЭКП-ниң XXV съездизинге чүректиң ханызындан изиг-биле байыр чедирип, бистиң Ада-чуртувустуң чечектелиишкини болгаш бүгү бөмбүрзекке тайбың дээш үре-түңнелдиг ажылдаарын делегаттарга күзеп тур бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелеривистиң чедиишкинниг күүселдинин улуг өөрүшкү-биле илеткеп тур бис: съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күрүнеге эът садарының чартык чыл планы күүсеттинген, колхоз сүт садарының квартал планын хуусаа бетинде күүседир, часкы тарылгага белеткелди организастыг дооза.

Бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң совет чоннуң материалдыг деңнелин улам ыңай бедидеринче болгаш бистиң чуртувустуң күчүзүн быжыглаарынче угланган иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткиишаан, онгу беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседирип. ниитилел бүдүрүлгезиниң чаа кедурлүүшкүнүн чедип алырын колхозчулар шиитпирлиг илергейлеп тур.

Коллективтиң даасканы-биле:

В. Рыжов—колхоз баштаар чериниң даргазы, Д. Даваа — механизатор, Л. Бортникова—профэвилел комитединиң даргазы, К. Кудрявцева—бызаа ажаакчызы.

* * *

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң партияның XXV съездизинге кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин улуг кедурлүүшкүн-биле дыңнадывыс. СЭКП-ниң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткиишаан чүгаалдугзувун тур бис.

Бистиң эмнелге коллективи ажылдың ажыктыг чорууп бедидип, чурттакчыларның болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарының медицина хайлырылгазының культурлуг чоруун чедип ап, төрээн партиязының съездизин төлептиг уткаан.

Кижилерниң кадыы дээш бүгү күжүвүстү, билиглеривисти бээривисти СЭКП-ниң съездизинге бүзүредип тур бис. Съездиниң делегаттарынга үре-түңнелдиг ажылдаарын, кадыкшылды, хууда амыдыралга аас-кежикти, күш-ажылга чедиишкиннерни күзедивис.

Тыва АССР-ниң Таңды районунуң Хову-Аксы эмнелгезиниң коллективи.

* * *

Партияның XXV съездизиниң делегаттарынга изиг байыр чедирдим! Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бурунгаар хөгжүлдези дээш чедиишкиннг ажылдаарын силерге күзедим, эргим эштер!

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын 3 чыл 6 айда күүседип, пландан ажыр 1028 тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөртүп, 5244 литр кывар-чаар материалдарны, 6 комплект дугуйну камнап алганымны партияның болгаш Төрээн чуртум мурнунга айыткадым.

СЭКП-ниң XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш калбартан социалистиг чарышка кириишкеш, бо чылдың бөштайгы ийи айының планын февраль 20-де күүсеттим.

Бистиң бригаданың коллективи бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидип, Коммунистиг партиявыстың XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күженикижиканиг ажылдаарын съездиниң делегаттарынга бүзүредип тур мен.

Кызылдың чүък сөөртүр № 1 автобүдүрүлгезиниң чолаачызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү Ю. ЗЮЗИН.

Хуусаа бетинде

Россия Федерациязының үлетпүр ажылдакчылары продукцияны сайгарарының ниити хемчээлиниң болгаш кылыгларының эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрериниң талазы-биле 1976 чылдың ийи айының планын хуусаа бетинде күүсеткен.

РСФСР-ниң ТСЭ-зи.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

дээш совет улустуң демиселинде чаа үе-чада болуп турар.

XXV съездиниң мурнунда партияның бүгү-ле звеноларынга отчёт-соңгулдалыг кампания болуп эрткенин баалдыр болгай. Партийжи хуралдарның буузубас чаңгыс эвии болгаш мык сырый каттышканы, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, Төп Комитеттиң ленинчи шынчы, эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан Политбюрозунуң практиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү улустуң деткип база чүүлдүзүнүп көрүп турарын отчеттар болгаш соңгулдалар база катап көргүскен.

Мандат комиссиязының илеткелин съезд чаңгыс үн-биле бадылаан.

Оон соонда СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын болгаш СЭКП Төп ревизия комиссиязының Отчёдун чугаалажыр көрүп үргүлчүлээн.

Чурттуң хөгжүлдезиниң дең-дески болурунуң чаа күчүлүг фактору болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш шынарын бедидер талазы-биле алган угланыышкын болгар деп, Молдавияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш И. И. Бодюл чугаалаан. Болуушун чугаазының хөй кезиин ол кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин моондээриниң айтырыгларынга тураскааткан. Амгы үеде Молдавияның колхоз-кооператив секторунда 466 колхоз-биле чергелештир агар болгаш аграр-үлетпүр характерлиг ажыл-агый аразынын 256 бүдүрүлгелери, комплекстер болгаш каттыжышкыннар ажылдап турар. Чаа ажыл-агый-экономика харылзаалары дыка хөгжээн соолгу он чылдарның дургузунда колхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 52 хуу өскен.

Чаа бүдүрүлге-экономиктиг харылзааларының чогум уткасы чүл дизе, колхозтар бүрүнениң дузаламчызынга даянып алгаш, боттарының күжү болгаш хөреңгизи-биле индустриалдыг технологияның баазазынга интеграцияны боттандырып турары, оон-биле кады колхоз тургузуунуң чаа, улуг кырлавырларын чоптуг-биле ажыглап турары болур.

Бо хамы чаартылгаларның эргелеп-башкарарын сайзырангайжыдар сорулга-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозу дуржулга ажылдап кылыры-биле колхозтарның болгаш ажыл-агыйлар аразында каттыжышкыннарының ажыл-агый-экономика болгаш социал амыдыралын удуртур херектиң баштаарын Молдавияның колхозтар чөвүлелиңге дааскан турган. Үш чыл эрткен. Ынчаарга бо чугула, социал-политиктиг шевелде херек кырынга боттанганын бистер бо съездиге эргим Леонид Ильич, Силерге илеткеп тур бис. Кодээ ажыл-агыйның улам өзүп турар материал-техниктиг баазазынга болгаш ажыл-агыйның чаа органзастыг хевирлериниң аргаларынга даянып алгаш, Молдавияның күш-ажылчы тараачыннары оңгу беш чылда ниити бүдүрүлгени 35—38 хуу улгаттырар дээш демисежир апаар.

Ындырда — ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары эш **Г. М. Марков.** СЭКП-ниң XXIV съездиниң соонда совет ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралында, культура тургузуушкунунда улуг бурунгаарлаашкыннар болган деп, ол демдеглээн. Чонунуң угаан-бодал амыдыралынга бодунуң эвээш эвес улуун совет хөй националдыг литература киирген. Оон чедиишкиннериниң оруун партия, оон XXIV съезди айтып берген. Бо чылдарның дургузунда чогаалчыларның шынныг чорук-биле харылзаазының чаа хевирлери тургустунган болгаш быжыглаттынган. Дыка хөй республикаларга, крайларга болгаш областарга эрттирген совет литератураның хүннери ажылчы чоннарның чылыг, кайгамчык улуг чоргааралы болдурган.

Амыдыралдың диргелжи бо күжү ниитизи-биле чогаалчыларның чогаадыкчы күш-ажылын улам кодурген. Бо чүүлдер литератураға чаа күштерни немээр арганы берген. Ындыг күш дээрге колдуунда аныяктар, олар коммунистиг тургузуушкуннуң мурнуку одуруунда ажылдап турарлар.

Эрткен чылдарда литератураның бүгү жанрлары бурунгаар базымны кылган. Анаа чогаалчыларның үндезин ужур-дузалыг материалдарны болгаш темаларны шилип алырының чүткүлү илерээн деп, эш Г. М. Марков чугаалаан. Оон-биле кады литература бүгү-ле чүвениң кузээнин өттүр чедип албайн турар бис. Ынчалза-даа литератураның болгаш урал чүүлдүң мастерлери, культураның ажылдакчылары боттарының сорулгаларын күүседип шылаар дээрзинге быжыы-биле бүзүреп турар бис.

СЭКП-ниң XXV съездиниң ажылы бистиң Төрээн чуртувус дээш, бистиң улузувус дээш, бистиң партиявыс болгаш оон дайынчы штабы — кайгамчыктыг политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан Ленинчи Төп Комитет дээш чоннуң чоргааралын болдуруп турар деп, Таджикистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш **Д. Расулов** медеглээн. Бистиң чедиишкиннеривис кайгамчык улуг, а келир үелеги базымнарывыс оон-даа улуг.

Эш Д. Расулов республиканың кодээ ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Таджикистан үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле планны хуусаа бетинде күүсеткен деп, ол дыңнаткан. Бо чылдарда кодээ ажыл-агый культураларының дүжүткүр чоруу болгаш малдың продуктулуу дыка өскен.

Тоску беш чыл республиканың экономика деңнелиңгүрүн улам улгаттырарын хандырган. Бистиң экономикавыс индустриалдыг байдалче шилчип бар чорууp.

Социал болгаш культура хөгжүлдезиниң талазы-биле чугула хемчеглерни боттандырган. Оон үре-түңнелин барык өг-бүле бүрүзү көрүп турар.

Оңгу беш чыл республиканың мурнунга улам калбак перспективаны ажыдып турар. Үлетпүр продукциязының хемчээлин 40 ажыг хуу өзер, электроэнергетика, өңнүг металлургия болгаш химия үлетпүрү мурнадыр хөгжүүр. Баш удур ырак көрген аграр политика кодээ ажыл-агыйның мурнунга чаа аргаларны ажыдып турар.

Чоннуң эрге-ажыын камгалаарындан өске эрге-ажык, ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң дугайында сагыш човаашкындан өске чугула сагыш човаашкын, күш-ажылдың кижизиниң аас-кежииниң, бистиң Төрээн чуртувустуң чечектелиишкининиң сорулгаларындан өске сорулга партияда чок деп чүвени СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели кайгамчык бүзүрелдии-биле көргүскен деп, «Зеленоградтудуг» эргелелиниң № 111 тудуг эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири эш **Н. А. Злобин** медеглээн.

Оңгу беш чылда айыткан кайгамчыктыг перспективалар бистиң кижи бүрүвүстүң улуг чоргааралын болдуруп турар деп, сураглыг тудугжу уламчылаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү кижи болганымда 1976 чылда ССРЭ-ниң күрүне планының болгаш күрүне бюджединиң төлевилелдерин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаалажып турар үеде ону депутаттарның чаңгыс үн-биле чүүлдүгүнүп турганын улуг сеткил ханыышкын-биле сактып тур мен. Партияның пландарын бүгү улустуң ниизи-биле деткип турары партияның XXV съездиге төлевилелин чугаалажып турар үеде улам көскү илерээн.

Беш чылга бистиң бригадавыстың үдүү — бирээзи-ле 16 каъттыг он дөрт бажың, муң урут өөренир школа, 250 урут турар садик болган чүве. Бүгү объектилерни «кончуг эки» болгаш «эки» демдектер-биле дужааган бис. Планнап ажыр 76 муң дөрбелчин метр шолдуг чурттаар бажыңнарын дужаадывыс. Бо дээрге, бирээзи-ле пий чүс квартиралыг дөрт бажың-дыр. Сески беш чылга бодаарга, ажылдап турар бир кижиге ооалаштыр ажылдап кылымышкын ийи катап өскен.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң соонда эрткен чылдар болза, бистиң чуртувустуң амыдыралынга кайгаар-даа аажок күжениишкиниң, оон-биле кады кижилерниң аас-кежиин, коммунизм тургузуушкунун дээш хей-аът кириишкиниң күш-ажылы-биле долдурган чылдар болган деп, Эстонияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш **И. Г. Кэбин** чугаалаан.

Эстон ССР-ниң ажылчы чоннары ниитизи-биле үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый талазы-биле беш чылдың болгаш доозукчу чылдың пландарын хуусаа бетинде күүсеткен деп делегат дыңнаткан. Тоску беш чылда республикага үлетпүр продукциязының өзүлдезин көрген деңнелден ажыг, азы 41 хуу болган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң күсели-биле чедип алган.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга колхозтарның болгаш совхозтарның хөгжүлдезиниң амгы үелеги байдалынга дүгжүп турар партияның аграр политиказының үндезиннерин ажылдап кылган. Бо политиканың шынныын болгаш ажыктыын бадыткап болур бис деп, делегат демдеглээн.

Эрткен чылдар бистиң партиявысты органзакчы болгаш политиктиг ажылдың чаа дуржулгазы-биле байыткан деп, эш И. Г. Кэбин оон ыңай чугаалаан. Партия документилериниң солуушкунун партия органзацияларының дайынчы аргалыын күштелдиреринге, СЭКП Уставының негелделериниң күүседиин дээш коммунистерниң харыысалгазының бедидеринге кедергей чугула ролю ойнаан. Республиканың партия эге органзацияларын органзас талазы-биле быжыглаарының, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле участоктарынга партийжи салдарны күштелдирериниң хемчеглерин алган.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары эш **Е. М. Тяжельников** сапал берген. СЭКП Төп Комитединиң ленинчи политиктиг угланыышкынын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, эш Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелиниң программыг чүүлдерин болгаш түңнелдерин 35 миллион кежигүннүг комсомол, бүгү совет аныяктар бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көрүп турар деп, ол чугаалаан.

Тоску беш чыл комсомолчуларны болгаш аныяктарны коммунистиг эвгa кижизидериниң школазы болган деп, оратор уламчылаан. Беш чылдың онааштааларын 25 миллион ажыг аныяк ажыл-ишчилер хуусаа бетинде күүсеткен. Беш чылдың 40 муң аныяк гвардейжилерин, өөредилгениң дайынчы албанның тергиинерин бистиң улузувустуң ыдыктыг чүүлү — Тиилелгениң тугунуң чанынга чурук ка тырттырган.

Комсомолдуң эң чугула чаңчылы — партияның кыйгырыы-биле кезээде коммунистер-биле кады кол участоктарга турары. Комсомол беш чыл дургузунда Барыын Сибириниң районунче 30 муң оолдар, кыстарны чорудкан. Моон Кремльден, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинден эки турачыларның баштайгы отряды БАМ-че чорудкан. Кара эвес хөрзүннүг черлерни улам ыңай хөгжүдерин партия онза чугула херек, ийиги кур чер деп адаан. Ол кыйгырыгга муң-муң оолдар, кыстар каттышкан.

Ленинчи комсомол партияның XXV съездизинге кажангызындан-даа артык органзастыг болгаш идея талазы-биле сырый каттышкан, партияның кандыг-даа даалгазын күүседиринге белен келген. XXV съездиге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр хүндүлүг эрге дээш чарыш кедергей калбартап турган. Беш чылдың 1.750 муң аныяк гвардейжилери, өөредилгениң болгаш шериг албанының тергиинери, эртемниң, культураның ажылдакчылары, олимпийжи чемпионнар ол атты чаалап алган.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары ол рапортту улуг Коммунистиг партияга ленинчи Төп Комитетке совет аныяктарның кызыгаар чок ынакшылының болгаш бердингениниң херечилели кылдыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке хүлээдип берген.

Эрткен чылдарда делегей ареназынга онза нарын, дыка чорудулгакек болгаш чидиг үелер-даа эвес тургузаан деп, СЭКП-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары эш **И. А. Бондаренко** демдеглээн. Ындыг байдал улустарның болгаш күрүнелерниң салым-чолун хамааржыр кайгаар-даа аажок улуг урам аргазы, ленинчи баш удур көөр чоруу, харыысалгалыг шиитпирлерни болгаш хемчеглерни алырын Төп Комитеттен, Политбюродан негеп турган. Ынчаарга бистиң ТК-выс, Политбюро, оон удуртулгазы ындыг урам аргалыг болуп турарынга бис чоргааранып турар бис.

ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң ажылдап кылганы партияның аграр политиказының шынныын болгаш амыдыралчызын тоску беш чыл бүзүрелдиг бадыткаан. Агаар-бойдустуң байдалдары келергей таарымча чок турза-даа, кодээ ажыл-агыйга бүдүрүүшкүнүн чылдагы ортумак хемчээли беш чыл дургузунда 16 хуу өскен.

Түңнелинде эш И. А. Бондаренко мынча дээн: кылдынган чүүлдү партийжи ёзу-биле үнелеп көрбүшаан, бисте шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер ам-даа хөй болуп турар дээрзин хүлээп көрүп турар бис. Областың бүгү партия органзациязы оларны тайлыры-биле быжыг-турушту ажылдаар апаар. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидер талазы-биле партияның салып турар кайгаар-даа аажок улуг сорулгалары ажылдакчыларның боттарынга, оларның профессионал белеткелинге, харыысалгалыының, политиктиг чедиишкиниң деңнелинге, моральдыг овур-хевиринге бедик негелделерни тургузуп турар.

Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээлин өстүрериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларын Совет Туркменистанның чедиишкинниг күүсеткенин Туркменистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш **М. Г. Гапуров** айыткан.

Бистиң чедиишкиннеривис болза Коммунистиг партияның мерген угаанныг ленинчи национал политиказын хажык чок боттандырганының, бистиң улуг ынакывыс — улуг орус улустуң болгаш бистиң эгээртиннмес далгем Төрээн чуртувустуң өске-даа улустарының бүгү талалыг дузаламчызының түңнели-дир деп, оратор оон ыңай чугаалаан.

Эш М. Г. Гапуров республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдериниң перспективаларынга, оон бөйлүе байлактарын комплекстиг ажыглаарынга улуг кичээнгейин салган. Туркменистанның улуг ажыл-агыйы оңгу беш чылда бедик темпилер-биле хөгжүүр апаар деп, ол демдеглээн.

Делегаттарның болгаш аалчыларның чылыы-биле уткааны, Югославияның Коммунистер эвилелиниң ТК-зының Президиумунуң Күүскомунуң Секретары эш **С. Доланц,** Корейнин Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Политиктиг Комитединиң кежигүнү, КНДР-ниң Администрактивтиг Чөвүлелиниң Премьериниң оралакчызы эш **Пак Сен Чер,** Анголаның хостаары дээш улустуң шимчээшкининиң (МПЛА) ТК-зының Политбюро кежигүнү, Ангола Улус Республиканың Иштики Администрациязының министри эш **А. Батиста** съездиге байыр чедирген.

• • •

Ленинчи партияның XXV съездизинге делегат болур бедик алдар менээ таварышканы-биле кайгамчык аас-кежиктиг болдум деп, Ставрополь крайның Сотников ортумак школазының өөредилге кезээниң эргелекчизи эш **О. К. Гуцева** февральдың 27-де кежээки хуралга сапал бергеш, чугаалаан. Эш Леонид Ильич Брежневтиң чайынналчак, ханы утказыг илеткели, партияның болгаш чоннуң кайгаар-даа аажок улуг тургузукчу ажыл-чорудулгазын өндүр чаагайы-биле көргүскен илеткел бистиң кижи бүрүвүске уттундурбас сактыышкынны арттырды.

Мээң өөреникчилеримниң ачалары болгаш иелери фронтуга тулчуп турда, 1941 чылда школага баштайгы кичээнимге келген мен. Совет кижилер 30 чыл ажыр тайбың дээр адаанда чурттап тур. Ынчаарга бистиң урууларывыс дайын деп чүл дээрзин билбес. Коммунистиг партия, оон Төп Комитеди Тайбыңның программазын быжыы-биле боттандырып турар. Эш Леонид Ильич Брежневке тайбыңның чаагай чоруунга оон кайгаар-даа аажок улуг ажыл-чорудулгазы дээш шын сеткилдиң өөрүп четтиришкинин башкыларның, урууларны өстүрүп турар бүгү-ле кижилерниң омунээзиниден делегат илергейлээн.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXV съездиниң хурал бүрүзү, ажылының хүн бүрүзү партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс ээлии, улуг Лениниң чагыгларынга база пролетаржы интернационализминиң тугунга оларның бердингениниң чайынналчак херечизи болуп турар деп, СЭКП-ниң Горький обкомунуң бирги секретары эш **Ю. Н. Христораднов** чугаалаан.

Делегат улуг кичээнгейни ажыл-агый тургузуушкунунуң айтырыгларынга салган. Областың үлетпүрү эрткен беш чылда пландан ажыр 700 миллион ажыг рубльдиң продукциязын сайгарган деп, ол дыңнаткан. Бүдүрүүшкүннүң немелде өзүлдезиниң 90 ажыг хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң күсели-биле алган. Шынарның демдээн салган үш чүс ажыг кылыглар хевирлерин бүдүрүп үндүрүп турар.

Горькийниң партия органзациязы бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң эң-ле ажыктыг аргазы — ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаартырынга кужениишкиннерни моондеп турар.

Чуък автомобильдерин бүдүрүп үндүрериниң улам ыңай көвүдедиири-биле холбашкан айтырыгларның дугайын оратор чугаалаан. Заволжскийниң мотор заводун чаарты кылырының аргежок чугулазының дугайын ол база чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң соолунде эрткен чылдар партияның болгаш чурттуң төөгүзүнде онза черни ээлеп турар деп, Магнитогорсктуң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының директору эш **Д. П. Галкин** чугаалаан. Ол чылдар совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү-ле талаларынга дыка улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттинген. Ол болза партияның ролюнуң улам ыңай өзүлдезиниң, оон массалар-биле харылзаазының быжыглаашкынының, улус ажыл-агыйын партияның удуртулгазының сайзырангайжаанының чылдары болган.

Дыка улуг өскерилгелер болган адыр болур кара металлургияның хөгжүлдезиниң дугайын делегат тодаргайы-биле чугаалаан. Төлевилел күчүзүнге мурнунда-ла четкен, ажылдап турар агрегаттарга беш чыл дургузунда каң бүдүрүп үндүрерин 5 миллион тонна, шой бүдүрерин 2,2 миллион тонна, каң хоолайларны — барык-ла чартык миллион тонна көвүдеткенин областың металлургтары сеткил ханыышкын-биле съездиге айыткап болур деп, ол медеглээн. Санап көөрге, ындыг күчүлүг чаа заводту туткан болза, күрүнеден беш дээрге-ле бир миллиард рубль үнер турган.

Бистиң чуртувус эрткен беш чылда бурунгаар кайгаар-даа аажок улуг базымны кылганын дээрзиниң дугайын Төп Комитеттиң Отчёду чайынналчак-биле херечилеп турар деп, СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары эш **В. П. Ломакин** медеглээн.

Совет Приморье бүгү чурт-биле бир демей күш-ажылчы шылынчы холчоорда туруп турар. Бистиң крайывыс бөгүн — социалистиг экономиканың улуг төптериниң бирээзи болуп турар деп, делегат уламчылаан. Ырак Чоок чүктүң үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң барык-ла үштүн бир кезээ оон үлүүнге онаажып турар. Тудугнуң база балык үлетпүрүнүң материал-техниктиг баазазын быжыглаарын болгаш улам ыңай хөгжүдерин эш В. П. Ломакин бирги чергениң сорулгаларының санынга адаан. Чаа беш чыл планында аъш-чем болур балык продукциязын бүдүрерин 30—32 хуу көвүдедирин баш удур көрүп турар. Ындыг бедик темпилерни чедип алыры бүгү-ле иштики курлавырларны мобилизастаарын негеп турар деп, ол чугаалаан.

Делегаттарның болгаш аалчыларның чылыы-биле уткааны, Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш **Э. Берлингуэр,** Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының Политиктиг комиссиязының болгаш Секретариадының кежигүнү эш **А. Сорриальа,** Мурнуу Вьетнамның хостаарының национал фронтузунуң ТК-зының кежигүнү, МВР-ниң Революстуг түр чазааның даштыкы херектер министри эш **Нгуен Тхи Бинь** съездиге байыр чедирген.

• • •

Февральдың 28-те эртенгиниң 10 шакта Кремльдиң Съездилер ордузунга СЭКП-ниң XXV съездизи ажылын үргүлчүлээн.

Даргалакчы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартия ТК-зының бирги секретары эш **В. В. Щербицкий** СЭКП-ниң Татар обкомунуң бирги секретары эш **Ф. А. Табеевке** сөс берген.

Татарияның левискээринге эң улуг үлетпүр комплекстерни тургузарынга СЭКП ТК-ның доктаамал кичээнгейиниң болгаш улуг дузаламчызының ачызында автономнуг республиканың ажылчы чоннары үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлиниң талазы-биле беш чыл планының онаалдазын чедиишкиннинг күүсеткенин делегат илеткээн. Мал ажылының продуктуларын бүдүрери дыка өскен.

Продукцияның чаа хөй-хөй хевирлерин чуртка берген машина тудуу бедик темпилер-биле хөгжүп турган. Нефть үлетпүрүнүң күчүлүг хөгжүлдезиниң баазазынга боттарының масштавының талазы-биле болбаазып нефтехимия болгаш дүгүй кылыр адырлар, энергетика тургустунуп келген.

Республиканың ажыл-ишчилериниң бүдүрген магалыг ажыл-херектериниң бирээзи болза, Набережные Челныда Каманың автомобиль заводу — тоску беш чылдың бүгү улусчу тудуу чедиишкиннинг кылганы болур. Съезд мурнуу социалистиг чарыжының чорудулгазында чедип алдынган кайгамчыктыг күш-ажылчы тиилелгениң дугайын эш Ф. А. Табеев тудугжуларның болгаш ол бүдүрүлгениң ажылдакчыларының омунээзиниден съездиге, СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка илеткээн: комплекстиң кол конвейери таарыштырылга чурумунда ажылдап эгелээн. «КамАЗ» маркалыг баштайгы автомобильдер оон үнген.

Ам КамАЗ-тың коллективтериниң ажылдап турар күш-ажылчы тура-соруунуң дугайын чугаалааш, оңгу беш чылда чаа тудугнуң мурнунда туруп турар улуг сорулгаларга доктааган. Ол сорулгалардаа чедиишкинниг күүсеттинип турар дээрзин ол съездиге тиилдыткан.

Ындырда — партияның Москва областы комитединиң бирги секретары эш **В. И. Конотоп.** Москва чоогунуң экономиказы план ёзугаар туруп хөгжүп турар деп, ол дыңнаткан. Областың үлетпүрү беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Продукцияның немелде өзүлдезин колдуунда күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң күсели-биле алган.

Коломенскийниң тепловоз тургузукчулары делегей практиказында деңнежир чүвези чок, 6 муң аът күштүг чаа тепловозту чогаадып кылган болгаш XXV съездиге чедир ону тургускан. Ону бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алырын «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде баш удур көрген.

«Оңгу беш чылга — бедик ажыктыг техниканы» деп лозун-биле социалистиг чарыш областа калбарып үнген. Ынчалзажок чаа техниканы шиңгээдип алырында оожум чоруктуң фактылары эвээш эвес таваржып турар. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны техника талазы-биле доктаамал «сайзырангайжыдарынга» болгаш экижидеринге коллективтериниң экономиктиг сонуургалын баш удур көрүп турар хемчеглерниң системазын ажылдап кылырының эргежок чугулазының дугайында Отчёт илеткелде айыттынган саналды ынчангаш бис бүрүнү-биле деткип тур бис.

Ленинчи партияның кежигүнү, оон кадр ажылдакчызы болгаш дайынчызы болуру улуг аас-кежик деп, Белоруссияның Компартиязының Гродно райкомунуң бирги секретары эш **А. И. Белякова** чугаалаан. Кодээ райкомнарның ажылдакчылары чаңгыс ажыл неделязында-даа, чаңгыс хүнде-даа совхозка, колхозка, шаңга, фермага барбайн, кижилер-биле сагыш-сеткилинден чугаалашпайн олуруп шыдавас дээрзиниң дугайында эш Л. И. Брежневтиң чылыг сөстерин партияның кодээ райкомнарының секретарьлары кезээде сактып чорууp. Кодээде партияның бүрүн эргелиг төлээлекчилери болганывыста, XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырывысты Леонид Ильич Силерге, СЭКП Төп Комитединге болгаш Политбюрога бүзүредип тур бис.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң негелделеринге дүүштүр райкомнуң ажылының стилин болгаш арга-методун доктаамал сайзырангайжыдып турар бис. Оон кол кичээнгейни шуут-ла күш-ажылчы коллективтерге ажыглага, партия эге органзацияларының дайынчы аргалыын болгаш илепкейин бүгү хемчег-биле бедидеринге мөөңнеттинген.

Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду марксистиг-ленинчи бодалды хөгжүдеринге чаа үе-чада болуп турар ёзулуг-ла төөгүлүг документ деп, ССРЭ-ниң композиторлар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары эш **Т. Н. Хренников** адаан. Культураны болгаш урал чүүлдү хөгжүдеринге илеткелде улуг кичээнгейни салып турарын демдеглээш, композиторнуң медеглээни болза: совет урал-чечен чогаадылганың чедиишкиннерин, бистиң хөй националдыг социалистиг культуравыстың чечектелиишкининиң дугайында партияның доктаамал кичээнгейи-биле, доктаамал сагыш салыышкыны-биле холбашкан чедиишкиннерни чогумчалыг деп үнелээн чорук урал чүүл ажылдакчылары бистерни сорук кииреп турар.

Совет урал-чечен чогаадыкчы чорукта чамдык таарымча чок болуушкуннарга хамааржыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан шүгүмчүлелдиг саналдарны удуртулга болдурган, урал чүүлдүң ажылдакчылары, оон иштинде совет музыкантылар совет улустуң сагыш-сеткили талазы-биле херегзелдеринге төлептиг хөрыыннар дээш кызып ажылдаан деп, эш Т. Н. Хренников чугаалаан.

Совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге бистиң партиявыстың чорудуп турар идеологтуг улуг демиселинге чугула рольду бистиң музыка урал чүүлүвүс база ойнап турар деп делегат демдеглээн. Социалистиг реализмниң урал чүүлү буржуазия ниитилелдиниң эстетиктиг, абстракттыг буурап бадып турар урал чүүлүнге, ол ышкаш аныяктарның урал-чечен чоруун бужартадып, ону үрегдеп турар массалыг музыка культуразы дээр чүүлге удур туржуп турар.

Армения Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш **К. С. Демирчян** тоску беш чылда Арменияның ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннерин тодаргай чугаалааш, республикада ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртуп турарында четпестерниң чылдагааны, оларны чайладырының оруктарынга доктааган.

Чамдык чылдагааннарның ужурунда үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чамдык адырларынга өзүлдеде темпизи оожум болган таварылгалар, капитал тудугнуң көрген хемчээлин долу күүсетпээн чижектер база бар. СЭКП ТК ол четпестерни чогуур үезинде илереткен, бо четпестерже бистиң кичээнгейивисти чоптуг болгаш шыңгыы угландырган болгаш оларны ажып эртериниң оруктарын айыткан. Партияның болгаш күрүнениң сагылга-чурумун быжыглаар, ажылдың дааңдырган участоктарынга ажыл-херектиг байдалы дээш бүгү кадрларның хууда харыысалгазын бедидер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алган.

Эш К. С. Демирчян СЭКП-ниң национал политиказының, марксистиг-ленинчи өөредигниң арыг чоруу дээш партияның демиселиниң айтырыгларынга база доктааган. Лениниңден ойталаар чорук оппортунизмниң малгаажынга чайлаш чок чедирип, империализмниң туружун быжыглаар апаар деп чүвени амыдырал көргүзүп турар деп, ол чугаалаан. Ол чүүлдү амгы үениң империализминиң эң кайгаараан реакцияның күштери-биле чаңгыс лагерьде каттышкан маоистерниң политиказы бадыткап турар.

Партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазы амгы үениң чугула документизин апарган. Оон боттаныышкыны Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң делегей аренага ат-алдарын улам быжыктырган деп, СЭКП-ниң Оренбург обкомунуң бирги секретары эш **А. В. Коваленко** демдеглээн.

Областың ажылчын адгызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин кайгамчык улуг өөрүшкү-биле хүлээп көрген деп, оратор уламчылаан. Ол болза, социалистиг экономиканы хөгжүдериниң, совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидериниң улуг программазы деп чүвени олар көрүп турар.

Оон ыңай делегат тоску беш чылда боттандырган чаа бүдүрүлгелерниң тудуунуң болгаш ажылдап турар бүдүрүлгелерниң калбак чаартылгазының дугайын чугаалаан. Ол чорук улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге күчүлүг идигни берген деп ол демдеглээн. Областың үлетпүрү тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен, ол үениң дургузунда продукция бүдүрери 58 хуу көвүдээн. Продукцияның кол немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң күсели-биле алган.

Ындырда — Литваның Компартия ТК-зының бирги секретары эш **П. П. Гришкявичус.** Ажыл-херекчи чорук, ёзулуг-ла коллективтиг удуртулга, кадрларга чаагай сеткилдиг, бузуурээр чорук-биле чергелештир, оларга ленинчи ёзу-биле принциптиг негелделиг болуру амгы үеде совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң кол шимчедикчи фактору болуп турар.

Партияның аграр политиказының шынныы болгаш амыдыралчызы бүзүрелдии-биле бадыткаттынган. Оон тодаргай чижээ болза Литва ССР болур. Эрткен беш чылда агаар-бойдус талазы-биле берге болган, ынчалзажок ол байдалдарда безин кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязының чылда ортумак хемчээли оон мурнунда беш чылга деңнээрге, 23,5 хуу улгаткан. Литва интенсивтиг мал ажылының республиказы болу берген.

Кодээ ажыл-агый талазы-биле республиканың партия органзациязының кичээнгейи ажыл-агыйлар аразының кооперациязының оруу-биле бүдүрүлгени концентрастаарын болгаш специалиастаарын боттандырарынга мөөңнеттинген.

Партияның Днепропетровск обкомунуң бирги секретары эш **А. Ф. Ватченконуң** чугаалааны болза:

Бүгү-ле совет кижилерге ышкаш, областың ажылчы чоннарынга эрткен беш чыл күжениишкиниң чогаадыкчы күш-ажылының үези болган. Эртем-техниктиг деңнелдеге үнелээн, металлургия, энергетика, химия, машина тудуушкуну, транспорт болгаш өске-даа адырлар чедиишкиннинг хөгжээн. Хөй-хөй чаа металл маркаларын, хоолайлар хевирлерин, прокаттың камналгалыг профильдерин шиңгээдип алган. Дыка хөй кылыгларга, оон иштинде тракторларга, электровозтарга, свёкла ажаап алыр комбайннарга, өрүмнээр станоктарга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан.

Оон-биле чергелештир областың коммунистери бар болуп турар четпестерниң дугайын база-ла уттпайн турар деп оратор уламчылаан. Эрткен беш чылда чамдык күш-ажылчы коллективтер пландарын болгаш хүлээлгелерин күүсетпээн, бүдүрүлгени хөгжүдериниң иштики курлавырларын долу хемчээли-биле ажыглаваан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң делегациязы дайынчы туктар тудупкаш, чыскаалып залга кирип келген. Төрээн чурттуң алдарлыг камгалакчыларын делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг адыш часкаан уткааннар. Стратегтиг угланыышкынның ракета шериглериниң дивизия командири генерал-майор **С. Г. Кочемасов** солдаттар, матростар, сержантылар, офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар омунээзиниден, Совет Армияның болгаш Флоттуң бүгү дайынчыларының мурнундан XXV съездиге байыр чедирген.

СЭКП Новосибирск обкомунуң бирги секретары эш **Ф. С. Горячев** ажыл-агый тургузуушкунунуң дугайын чугаалааш, областың ажылчы чоннары үлетпүр продукциязын сайгарар беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткенин дыңнаткан. Оратор үлетпүр бүдүрүлгезиниң калбартыы, чаартылганың болгаш продукцияның шынарын экижидер талазы-биле ажылдарның дугайын база дыңнаткан.

Обком секретары кодээ ажыл-агыйны кайгаар хөгжүдүп турарының дугайын чугаалаан. Барабин ховузунуң черлерин ажыглаарга киирериниң аргаларын шинчилээрин сумалаан. Оон бодап турары-биле алырга, ол чорук тараа, эът, сүт бүдүрерин чүс-чүс муң тонналарга көвүдедир арганы бээр. Ол ховунуң соңгу талазында нефтиниң курлавыры ажыттынган, анаа келир үеде үлетпүр комплекстерин тудуп болур, чоннуң саны көвүдээр. Моон алгаш көөрге, Барабин ховузун ажыглаарга киирерин күрүнеге ужур-дузалыг болу бээр.

Мээң салым-чолум дээрге-ле, дыка хөй совет херээжендерниң салым-чолу ышкаш деп, Кустанай областың «Харьковский» совхозунуң тракторизи **К. Б. Донеибаева** чугаалаан. Ажыл-биле чугаалаар мен: бодуум казах херээжен кижи мен. Совет эрге-чагырганың берген чүүлдеринге кызыгаар чок аас-кежиктиг мен. Мээң кырган-ачам болгаш ада-иелерим өскениң черинге өске мал-маганны кадарып чораан. Олар бүгү назынында оларга хөлечиктеп чораан, хостуг күш-ажылдың ачылыг аас-кежии деп чүл дээрзин билип көрбээннер-даа.

Эрге-шөлээ чок чораан кадарчы кижиниң ажы-төлдериниң уруу, мен, хостуг ховулардерге күчүлүг тракторну башкарарымга, эрге-чагырганың дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгудуп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты алырымга шаанда шагда бүзүрээр арга турган бе. Ол бүгү күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң дугайында, ол кандыг-даа национал болгаш Совет чериниң кайызынга-даа турза, төрээн партияның могаг чок сагыш салыышкынының ачызында болдунар аргалыг болган.

СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары эш **М. З. Шакировтуң** чугаалааны:

Бистиң партиявыстың ТК-ның политиказы, долузу-биле чүүлдүгзүнмүшаан, СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде Пекинниң амгы удуртукчуларының ажыл-чорудулгазынга хамааржыр үнелээшкинни ол бүзүрээр хүлээп ап турар бис. Мао болгаш оон бөлүүнүң үүлгедип турар чүүлдери империализмге, делегей реакциязынга дуза боор турар. Маоистер Кыдатты социализмден улам хоора тырттып турар. Саттынмыкчы чорук Маону болгаш оон бөлүүн эң реакцыыг күштерниң белүүжениишкининге чедирип келген. Маоизмни ап октаптар, марксизм-ленинизмге үнелеп дээш, Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылгаларның оруунче эглип келир күштүг кыдат коммунистер, бүгү кыдат улус тывар дээрзинге бүзүреп турар бис.

Республиканың экономиказын хөгжүдериниң перспективаларынга оратор оон ыңай доктааган болгаш Башкирияда бар бүгү аргаларны, курлавырларны улам долу ажыглаар дээш ап турар хемчеглериниң дугайын ол чугаалаан.

Делегаттарның болгаш аалчыларның чылыы-биле уткааны, Францияның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, секретары эш **Г. Плиссонье,** Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң Даргазы эш **Ш. А. Данге,** Испанияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш **Д. Ибаррури,** Конгонуң Күш-ажыл партиязының тускай Революстуг чөвүлелиниң кежигүнү эш **Ж.-П. Чистер-Чикайя** олар съездиге чүве чугаалаан.

• • •

Оон соонда делегаттар эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң — СЭКП Төп Комитединиң отчёдунуң база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында СЭКП-ниң XXV съездизиниң резолюциязының төлевилелин белеткээр комиссияны чаңгыс үн-биле соңгаан. Эш Л. И. Брежнев баштадыр комиссияны 110 кижи составтыг кылдыр соңгаан.

Март 1-де СЭКП-ниң XXV съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлээр.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге пионерлерниң чедирген байыры

КОММУНИСТЕРДЕН ҮЛЕГЕР АП ТУРАР БИС!

Февральдың 28-ның кежээзинде Кремльдиң Съездилер ордуузун кызыл туктарлыг, холдарында чечектерлиг, пионержи горннарын үрген, барабаннарын хаккан уруглар-ның хоглуг үнү дола берген.

— Аныяк пионерлер бистиң съездивиске байыр чедиреринге келди — деп, хурал даргазы эш Н. В. Подгорный дыңнаткан.

Кызыл галстуктарлыг аныяк ленинчилер хөлчок улуг залдың хамык эжиктеринден «Коммунистерден үлегер ап турар бис» деп ырның аялгазынга үдеттирген, кижилерже чоокшулаан, сандайлар аразында хос черлерге чыскаалдыр тургулаашкан. Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының, бүгү эвилелдешкен республикаларның туктарын эң дээре дээш пионерлер туткулаан турган. Аныяк салгалды партия съездизиниң делегаттары дииңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Ындыг байыр чедирикчилерни он-он чылдарда кылып турар, ынчалза-даа олар кезээде магадап ханмас өөрүүчүт.

Тукчо-о деңнежиңер!
Горнистер, горннарыңар этсиңер.
Горннарывыс ырызы чаңгыланзын!
Коммунистерниң чээрби бешки съездизи
Сеңээ, бистерден — пионерлерден САЛЮТ!

(Залда дииңмиттиг адыш часкаашкыны).

Чурттуң байлаан тургусканнар.
Чуртувустуң кызыгаарын камгалааннар,
Сылдыстарже корабльдер ужутканнар.
Шыырак дөртүн ады алгаан
Шыгырангай ажыл-ишчи
Маадырлар — шалыпчылар
Партийжи съездиде келгеннер-дир.
Чуртувусту ажыл-биле алдаржыдып,
Чүс-чүс сан кижилерге үлегер боол.
Октябрьның тыпсын берген тутуп силер
Оон-даа ыңай — келир өйже аппар чор силер!

Ленинниң Коммунистиг партияның чагыгларынга шынчызының дугайында сөстер чаңгыланган:

Ленинчи чалыылар бис.
Ленинниң ады-биле
адаларны эдерген бис.
Ленинниң херээн
уламчылаар бис,
Ленинниң тугу — кезээ
шагда бистиң-биле!

(Адыш часкаашкыннары).

Хоочуннарның изи-биле
чоруп ор бис,
Пионерлер чүү-даа чүвеге
хажык чок бис,
Бистиң кол-ла үттүп болбас
девизивис —
«Коммунистерден үлегер
аар» — кезээде ол

(Адыш часкаашкыннары).

Аңаа бадыткалывыс мындыг:

— Володя Семенов!

— Өрт боор турда, үшкү класстың Володя чалбыыш оттун чалдаамайн, халып кирген, колхозтуң аъттарын камгалап алган. Ол дээш «Өрт үезинде шыдым болганы дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. (Адыш часкаашкыннары).

— Толя Испович!

— Бешки класстың Толя кан шуугайлары механизастап шарыырының хеп-майыын эштери-биле кады чогааткан. Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң медалы-биле шаңнаткан. (Адыш часкаашкыннары).

— Володя Побожий!

— Эштери-биле кады Володя кызыл-тастың «Пионерка» деп сортун өстүрген. Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң медалы-биле шаңнаткан. (Адыш часкаашкыннары).

— Лена Бодорезова!

— Пионер Лена Бодорезова он ийиги кышкы олимпий оюннарынга бистиң Төрээн чуртувустуң ат-алдарын камгалашкан. (Адыш часкаашкыннары).

Боттарының ажыл-херектериниң дугайын, хоочун салгалдың идеяларынга боттарының шынчызының дугайын партияның съездизинге пионерлер «Өөреникпиге коммунистерден өөренип тур бис! Ажылдап-даа коммунистерден өөренип тур бис! Төрээн чуртка ынакшылдарын коммунистерден өөренип тур бис!» деп, сеткил-сагыштан ыраваас одуругларлыг шүлүк-биле айыткаан.

Кол-ла ажыл бисте —
өөредилге.
Кончуг эки демдек —
шынарывыс демдээ.
Ооңа быжыг билиг аарын
утпазын деп,
Ону бээп чыл шуптувустан
негеп турар.
Чүгле школа биске билиг
бээр эвес бис,
Чуртувуста ажыл-иш-даа
биске кичээл.
Коммунизмге өөредирин
тудуг, цехке,
Ховуларга, фермаларга
барып турган.
Коммунистер силерлерден
өөренип турар бис!
Кара хоразын четпейн турар
шөлдерниве
Кажан ийик, удатпас боор,
чеде бээр бис!
Хайгаарал-даа, ажаалда-даа
черге херек.
Каас садтар, фермаларга
холдар херек...
Бистиң чоннуң ажылынга
бичии-даа бол,
Бистер база улуг киирген
өөрүүр-дүр бис.
Бодум база уругларга
дузалансаар,
Бойдузувус чаартыксаар
күзелдиг мен.
Байгы шыным силерге мен
чугаалап бээйн:
БАМ-же барыксаарым
черле хөлчок.

(Дииңмиттиг адыш часкаашкыннары).

Бодувустуң хоорайывысты
чараштыткан,
Москваны коммунистиг
хоорай кылган,
Ынак чуртту чоргаарадыр
күзелдиг бис.
Ынчангаштың найысылал
уруглары
Ыяап-ла улугларга
дузалаар бис.
Спортка шыгаары белен эвес
Ыянныштыг белеткел херек.
Бөгүн бистер — ГТО демдээн
чедип алган,
Даарта — Олимпиадага
кирип бээр бис.

Съездиде ажыл-ишчи, күрүнениң ажылдакчылары чыглып келген деп пионерлер билир. Ынчангаш уруглар боттарының шиитпирлеп айтырыгларын оларның мурнунга тургускулаан.

Спорт бисте хүндүткелдиг:
Шкловчу бүрүүн-ле — кадыг дег.
Келир ойнуң моген-дир.
Ынчалза-даа, эки, тааржыр
Спорт хевин ховар боор-дур.
Гетр, майка херекселдер
Кезээде-ле эвес турар.
Эх, спортчу хеп айтырыышы эм
Кезээ дүргеп шиитпирлеңер!

Залда олурганнар каттырышкаш, адыш часкаан.

Пионерлиң созун октябряттар уламчылаан. Делегаттар оларга демниг-биле байыр чедирип, адыш часкаан.

Октябрятар хоглуг оолдар,
Ону билбес кижи бар бе?
Уруглар садын дооскаштың
Школага кирип алдывыс!
Чүс-чүс элдеп айтырыглар
Амыр-дыш-даа бербес ийин:
Чүге сылдыс карааң боскан.
Аалдан кел деп турары ол бе?
Алыс ырак планеталарда
Ажы-төлдер бар бе, мынчаш?

Залда улус база каттырышкаш адыш часкаан. Октябряттар оларга сеткилдиң ханызындан айыткаан.

Партияның съездизинге бөгүн
бистер
Бодалгалыг сөзүвүстү дидим
бээр бис:
Кедизинде улуг ишчи салгалчылар,
Хензиг партада бөгүн өзүп
орар!

(Дииңмиттиг адыш часкаашкыны).

Оон соонда пионерлер катап сөс алган. Бистиң уругларывыс бүзүреңиг патриотчулар болгаш интернационалчылар боор өзүп олурар.

...Өттүг чылдар үттүндүр-
бээн —
Маадырлар чуртувусте мөңге
дириг.
Маадырларның адын бөгүн
Отрядтар, дружиналар эдилээннер!
Хоочуннарга тимуржулар
сагыш салып.
Төрээннер дег чылыктырып,
ижиктирген.
Төрээ чоннуң херээ дээштиң
ажылдаарын.
Төрээн чуртка ынакшылдың
чаагайын
Хоочуннардан өөренип, салгап аар бис.
Чилиниң ажы-төлү, бистер
ышкаш.
Ак-кежик көрзүйнер деп күзеп тур бис!
Чиртим дүнбей, ажыг-шужүг чайлазын дээш
Ам-даа сырый каттыжар бис.

Ак-кежиктиг чаш назын дээш партияга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргениң мындыг одуруглар илередип турар:

Коммунистер партиязынга
четтирдивис,
Ленинчи ТК-га четтирдивис!
Эргим Леонид Ильич,
Совет чурттуң ажы-төлү
дөгерези
Адавыс дег сагыш салган
Ачыңар дээш,
Амыр дыш чок ишчилер
дээш,
Делегейге тайбың дээштиң
Демисешкен маадырлыг херээңер дээш
Пионерлер Силерге улуг
четтирдивис!

Ол сөстерни залда олурганнар дииңмиттиг чадыын часкаашкыны-биле уткаан. Президиум кежигүннеринге пионерлер кызыл чечектер тудускаан.

Партияның оруу-биле
чорууруңга кезээде белен
бис!
Ынак Төрээн чуртка база-
дээлгаарынга кезээде
белен бис!
Адаларның тыныштыг салгалдарынга кезээде белен бис!
Ак-дүнне найыралды быжыглаарынга кезээде
белен бис!
Ленинниң чагыы-биле чурттаарынга кезээде белен бис!
Дээди улуг тиилелгениң
туктарының
Дээрде чайгаар хана чыры оштпес болзун!
Октябрьның чурту — Адачуртувус алдаржызын!
Совет улуска алдар!
Ленинниң партиязынга алдар!
Алдар!
Алдар!

Залга «пионержи одаг» хып келген — пионерлер ийи-бүрү оңнуг аржылдарын өрү кедиргеш чайып эгелээрге, дииңмиттиг үр адыш часкаашкыны диңмирей үнген.

Хурал даргазы эш Н. В. Подгорный кыйгырыг салган:

— Аныяк пионерлер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының херээ дээш демиселге белен болуңар!

Ийи муң аныяк пионерлер холдарын пионержи ёзулал-биле көдүргеш, чаңгыс үн-биле:

— Кезээде белен! — деп харылаан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң делегациязының

СЭКП-ниң XXV съездизинге чедирген байыры

ТӨРЭЭН ПАРТИЯВЫСКА ШЫНЧЫ БИС!

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң делегациязы — мото-адыгжылар, ракетчилер, ужуудукчулар, десантыкчылар, далайжылар, кызыгааржылар дайынчы туктарын тудуп алган, маршка үдедип алгаш, февраль 28-те Кремльдиң Съездилер ордуузунга чедип келгеннер. Дайынчыларның — хоочуннарның хөректеринде — Совет Эвилелиниң Маадырларының Алдын Сылдыстары, орденнер болгаш медальдар, дайынчы дидим чоруктуң демдектери. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары Советтер чуртунуң алдарлыг дайынчыларын дииңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Стратегтиг угланыышкынның ракета шериглериниң дивизия командири генерал-майор С. Г. Кочемасовтуң номчаан дайынчы байыр чедириишкининиң сөстери байырлалдыы-биле чаңгыланып турган.

Эргим эштер, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң ажылдап турары Кремль ордуузунче совет кижилерниң, бистиң даштыкы өңнүктеривистиң, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң бодал-сагыжы бо хүннерже угланган болган деп, ол чугаалаан. Съездиниң ажылын Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң бүгү дайынчылары база улуг кичээңгейлиг болгаш ханы сонуургал-биле хайгаарап турар. Совет Чепсектиг Күштерниң омунундан силерге, эргим эштер, эң изиг дайынчы байырны чедирерин чөпшээреп көрүңер. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының бүгү маадырлыг төөгүзү — бо дээрге, марксизм-ленинизмниң өлүм чок идеяларын амыдыралга боттандырар дээш маадырлыг болгаш бердинген демисел боор турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге, чоннуң материалдыг чаагай чоруун бедидеринге партияның удуртулгазы-биле чедип алган кайгамчыктыг чедиишкиннер бистерниң кижи бүрүзүнүң чоргааралын болдуруп турар. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң камгалал күчүзү улам бедик чадаже көдүрлүген. Ооң делегейде ат-алдары кажангызында-даа артык быжыгып. Бистиң улузувус үжен ажыг чылдарның дургузунда тайбың дээрниң адаанга ажылдап келген! (Дииңмиттиг адыш часкаашкыны).

Бистиң партиявыстың сөзү ажыл-херек-биле карышпайн турар деп чүвени совет кижилер хөй чылдардагы дуржулгазындан бүзүреп көрген. Партия ажылчы чоннар массаларының политиктиг баштыңчызы болгаш организакчызы болур төөгүлүг ролюн алдарлыы-биле күүседип турар. Чоннуң чаагай чоруунга болгаш социалистиг Ада-чурттуң чечектелиишкининге хөй талалыг, белен эвес болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы дээш ханы өөрүп четтиргенивисти бо индирден партияның Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежнев баштаан СЭКП ТК-ның Политбюрозунга Чепсектиг Күштерниң бүгү дайынчыларының омунундан илергейлеп тур бис. (Дииңмиттиг адыш часкаашкыны).

Ооң улуг ажыл-херектеринге бистиң кызыгаар чок бердингенивисти төрээн ленинчи партиявыска бүзүредип тур бис. Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары бүгү совет улус-биле кады СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын бир үн-биле чүгаа-дүгзүнүп турар болгаш партияның кандыг-даа дужаалын алдарлыы-биле күүседиринге кезээде белен. (Адыш часкаашкыны).

Ленинниң чагыгларынга шынчы Коммунистиг партия чурттуң камгалалыр аргазын карак огу дег камгалап база быжыглаавышаан, Армияны болгаш Флотту социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле хандырарынче доктаамал сагыш салып турар. (Адыш часкаашкыны).

Шериг кижилер болганывыста, Төрээн чуртувусту камгалаар чүве бисте бар дээрзин съездиге чоргааралдыг-биле илеткеп тур бис. Партияның болгаш улустуң биске тывыскан күчүлүг чепсек идегелдиг холдарда турар. Гитлерлиг ажелекчилер-биле аар-берге демиселде социализмниң Төрээн чуртунуң алдарын болгаш хосталгазын чаалап берген боттарының адаларының маадырлыг чаңчылдарынга совет дайынчылар шынчы. Бистиң улузувустуң тургузукчу күш-ажылы, совет күрүнениң болгаш социалистиг дем каттыжыышкынга чурттарының ыдыктыг кызыгаары идегелдиг-биле камгалаттынган деп чүвени тайбыңның дайзыннары билип алзыннар. (Адыш часкаашкыны).

Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары совет улус-биле кады партияның XXV съездизинге ужуражырынга патриоттуг улуг көдүрлүүшкүн-биле белеткенген болгаш бо кайгамчыктыг болуушкунга дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, шериглерниң дайынчы белеткелин бедидеринге улуг чедиишкиннер-биле ужурашкан. Съездиге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты кажан кезээде ышкаш, коммунистер — бистиң дайынчы хүрээлеңнивистиң улуг быжыг күжү баштап турган.

Эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткели, өске-даа илеткелдери, съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының чугааларын совет дайынчылар аажок улуг кичээңгей-биле дыңнааннар.

Бүгү дайынчылар оларның дайынчы ажыл-ижин бедик-биле үнелээнин ханы өөрүшкү, улуг өөрүп четтириишкин-биле дыңнааннар. (Адыш часкаашкыны).

Чепсектиг Күштерниң болгаш совет дайынчыларының дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн-бүрү сагыш салыышкынынга бистер чүректеривистиң ханызындан өөрүп четтирбишаан, партия биле улустуң мындыг бедик идегелин эң-не эки шыызыктырар изиг күзелди илередип тур бис. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң интернационалчы болгаш ыдыктыг хүлээлгевис чүл дээрге, Варшава керээзиниң чурттарының акы-дуңма армиялары-биле кады социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын камгалаары-биле хөделиринге болгаш кандыг-даа агрессорга олумнуг согугну бээринге кезээде белен турарывыс ол болуруп эки билир бис. Совет Чепсектиг Күштер болуунуң улузунуң тайбың күш-ажылын серемчилелдии-биле камгалавышаан, тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының херээнге боттарының бот-тук салыышкынын киирип турар болгаш моон-даа соңгаар киирер, партияның XXV съездизиниң айытканы улуг планнарын боттандырарынга изиг кылыр деп чүвени билип, аңаа кижи бүрүзүн сорук киирип турар. (Адыш часкаашкыны).

Шериг албаны дайынчы белеткелден-даа өске чүүлдерни бээр. Ол кижилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезиниң, оларның моральдыг болгаш күш-дамыр каңналыышкынының эки школазы, ыяк организастыг, мерелдиг сагылга-чурумнуг чоруктуң болгаш эш-хуузунуң база коллективизмниң кижизидикчи школазы боор турар. Бөгүн чыскаалда турар дайынчылар шериг албаның эртирген соонда ооң беш чылдың мурнакчыларының аразынга төлептиг черни ээлээр деп бүзүрелдии-биле чугаалап болур. (Адыш часкаашкыны).

Совет Чепсектиг Күштер — бистиң маадырлыг улузувустуң чарылбас кезээ. Партияның шыгдатпынган удуртулгазы-биле чораан, Чепсектиг Күштер улус-биле кады быжыгаан, өзүп, демисежип болгаш дайзыннарны тиилеп турган.

Коммунистер партиязы бистерни эрес-маадырлыг чорукче болгаш күш-ажылче сорук киирип, тиилелгеден тиилелгеже апаар чыдар!

Коммунистер партиязы келир үеже орукту ажыткан, хөй миллион масса чонну улуг тиилелгелерже организастап, сырый каттыштырып турар. (Адыш часкаашкыны).

Совет кижи бүрүзү Ленинниң болгаш партияның ады-биле кады медерелдиг амыдыралче кирер, долгандыр турар бүгү чүүлдерни билип алыр, ажылдаар болгаш эрес-маадырлыг чоруктарын кылыр. Ленин болгаш партия — деп, сөстер чарылбас болгаш Төрээн чурттуң камгалакчы бүрүзүнге кызыгаар чок үнелиг.

Эштер делегаттар!

Чурттуң Ленинниң чагыгларынга шынчы Чепсектиг Күштери болурунга олааткан сорулгаларын кажан-кезээде төлептии-биле күүседирин Коммунистиг партияның XXV съездизинге болгаш совет улуска бүзүредирин чөпшээрептиң көрүңер. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бо байырлалдыг минуталарда чепсек талазы-биле боттарывыстың эштеривистиң тура-соруун илередип, даңгыраглаарывыс болза:

— Коммунистиг партияның херээнге болгаш совет улуска кызыгаар чок бердинген болур бис!

— Кажан-кезээде дайынчы бедик белеткелге турар бис!

— Ынак Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарларын камгалаар дээш кандыг-даа дужаалды түңнүнге чедир күүседирин даңгыраглап тур бис!

— Даңгыраглап тур бис! Даңгыраглап тур бис! Даңгыраглап тур бис!

Төрээн коммунистиг партиявыска болгаш ооң дайынчы штабы — ленинчи Төп Комитетке — алдар!

— Алдар! Алдар! Алдар! — деп, дайынчылар чаңгыс кижи ышкаш ыргаар салган.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылар маадырлыг Совет Чепсектиг Күштерниң төлээлекчилеринге байыр чедирген. Шупту туруп келген. Залга дииңмиттиг адыш часкаашкыны дыка үр үеле соксаваан.

СЕТКИЛ ӨӨРҮП ХАНМАС-ТЫР!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXV съездизинге «СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин улуг сонуургал, сеткил ханыышкыны-биле номчудум. Тайбың программазын боттандырарынга, чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга, ажылчы чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринге эрткен беш чылда чедип алган чедиишкиннер кайгамчык-тыр. Бо бүгү СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң мерген удуртулгазының ачызында боттанган. Ынчангаш СЭКП-ниң даштыкы болгаш иштики политиказын сеткилимниң ханызындан чүүлдүгзүнүп, деткип турар мен.

СЭКП-ниң XXV съездизинде 96 чурттуң коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг болгаш социалистиг партияларының 103 делегациязы киржип турары — бистиң партиявыстың даштыкы политика талазы-биле чорудуп турар мөгег-шылаг чок ажыл-чорудулгазының шынныы, делегейге ат-алдарының өскерииниң тодаргай херечизи болур. Орта коммунист кижи канчап өөрүп, сеткил ханмас боор.

СЭКП-ниң XXV съездизи совет улустуң мурнунга чаа-чаа улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны салыр. Ону күүседиринге бодумнуң үлүүмнү киириштирер мен.

А. ДАВАА.

1939 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

МАЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта Сүрүң Идам биле Татьяна Баяновнаның өг-бүлезин хой малдаашкын үр болбаан, үш-ле чыл чедип чоруур. Олар кыска үе дургузунда бичии эвес күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алганнар.

1974 чылда өг-бүле кадарар хойну хүлээп алгаш, торуур чүс хойдан чүс хураганны, хой бүрүзүнден 2,2 килограмм дүктү алырын хүлээнген. Мурнунда хой малдаваан-даа болза, ол хире дидим сорулганы өг-бүле бодунуң мурнунга салган. Хоочун хойжуларда безин ындыг хүлээлгелиг улус ховар. Ынчалза-даа олар ол сөзүн ээлеп шыдааннар. А тоску беш чылдың доозукчу чылында ол-за көргүзүглерин быжыы-биле катаптаан.

Сүрүң биле Татьяна оңгу беш чылдың баштайгы чылында торуур чүс хойга оңаалтыр 100 хураганны доруктуруп алырын болгаш 2,2 килограмм дүк кыргыырын хүлээнгеш, колхозтуң мурнакчы хойжузу Содунам Бар-Хооңу социалистиг чарышче кыйгырган. Ук өг-бүле сүт-бараан фермазынга чээрби ажыг чыл ажылдаан. Ажыл-ижи-биле чоннуң идегелин чаалап алган. Сүрүң Бадынович Ленинчи юбилей медалы-биле болгаш «1974 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» херек демдээ-биле шаңнаткан. А Татьяна Дүгеровна — Эрзин район Совединиң депутады.

ЧУРУКТА: Сүрүңнуң иичеекке эккелген хураганнарын Татьяна хүлээп ап тур.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш бистиң районнуң коммунистериниң, ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам көдүрген. Партия райкому, ооң организациялары районнуң экономиказын көдүрериниң үндезин сорулгаларын шиитпирлээринче, кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезинге мурнакчы арга-дуржулганы нептередиринче, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседиринче күштү угландырган. Хүн бүрүнүң ажыл-херээнге ол эки салдарын чедирген. Чер ажылының культуразы бедип, ажыл-агыйларның экономиказы быжыгып турар.

Тоску беш чылда мал ажылында коску чедиишкиннер чедип алдынган. Район тоску беш чылда күрүнеге сүт, тараа, дүк садар талазы-биле планын ажыр күүсеткен. Бо көргүзүглер талазы-биле тоску беш чылдың планныг онаалдазын «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтар чедиишкиннинг боттандырган.

Тоску беш чыл планын күүседиринге эң-не бедик көргүзүглерни чедип алганы, бүдүрүлгениң ажыктыын бедиткени, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн өстүргени, продукцияның шынарын экижиткени дээш районнуң «Кызыл тараачын» совхозу СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы шылгаралы дээш» деп турасталыг демдээ-биле, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. ССРЭ-ниң УАЧД-зының Хүндүлел самбыразынга киирген. Чоокта чаа база өөрүнчүг медээ келген. 1975 чылда чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрериниң база белеткээриниң ковудерни болгаш тоску беш чылдың чедиишкиннинг доозары дээш Бүгү-россия социалистиг чарыжынга эң бедик түңнелдерни чедип алганы дээш бистиң Бии-Хем районну РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаарын шиитпирлээнин улуг өөрүшкү-биле уткудувус.

Партия организациялары, районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш специалистери чедип алган чедиишкиннерни улам быжыглаар, ам-даа эки түңнелдерни чедип алыр дээш хемчеглерни ап турар.

Инектиң малынга таарымчалыг, чылыг кажааларны кылып, оларга бөдүүн чемнерни буска ылбыраадып бербишаан, укзаажыдылга ажылын экижиткени мал ажылынга чедиишкиннерни чедип алырынга ужур-дузалыг болган. «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазында 11 саанчы тоску беш чылда сүт саалдазының планын чедиишкиннинг күүседип, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын өкүүседир дээш эң шудургу ажылдап турар. Оларның иштинде коммунистер Г. Бавуудук, З. Седипей, Т. Матина, саанчылар М. Сат, М. Попова, Л. Романова ышкаш мурнакчылар бар.

«Саян», «Өөк», «Кызыл тараачын» совхозтарда хойга таарымчалыг, чылыг кажааларны тоску беш чылда туткулаан. Амгы үеде ажыл-агый бүрүзүнде бода мал семиртир тускай черлерни кылган болгаш ажыглап турар. Партияның болгаш чазактың кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер дээш улуг сагыш салыышкынының ачызында ол бүгү чедип алдынган.

«Кызыл тараачын» совхоз сөөлгү чылдарда доктаамал орулгалыг ажылдап келген. Кодээ ажыл-агыйның кол-кол продуктуларын бүдүрер, күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын чедиишкиннинг күүседип келген.

Хөй-хөй мурнакчылар күш-ажылды чогаадыкчы ёзу-биле көрүүнге үлегер-чижээн көргүскеннер. Чижээ, «Өөк» совхозтуң малчыны Насак-Доржу Монгуш сөөлгү беш чылда 2800 хураганны төрээн совхозунга өстүрүп берген. Инектер-биле 7852 кг дүктү, аңы бир хойга оңаалтыр 3,6 кг дүктү кыргаан. Беш чылдың ол гвардейжизин Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң алдын медалы-биле чоокта чаа шаңнаан. Ол ышкаш «Кызыл тараачын» совхозтуң мурнакчы малчыны коммунист Содуй-оол Оюн эрткен чылын торуур чүс хойдан-на 110 хураганны камгалап алган. Амгы үеде ооң кодаанында малдың кыш байдалы хүр-чаагай.

Районнуң экономиказын көдүреринге бичие эвес салыышкынны бүдүрүлгелерниң ажыл-ишчилери киирип турар. Туранның ыяш белеткел пунктузу, районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазы комбинады социалистиг чарышка чүгле районда эвес, харын республикада коску черни ээлей келген. Олар ниити-биле тоску беш чылда планда ажыр 2 млн 504 муң рубльдың продукциязын сайгарган. Ол коллективтерниң удуртукчулары, партия организациялары бүдүрүлге болгаш хой-ниитиниң ажылын билдилиг удуртуп, кадрларны шилип, таарыштыр тургузар, өөредир талазы-биле ажылды кичээңгейниң төвүнге тургускан.

Районнуң өске-даа коллективтеринде социалистиг чарышты дээштиг организастаарының түңнелинде ылаа ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы идепкейи өскен. Ынчалза-даа бар аргаларны болгаш курлавырларны ам-даа долузу-биле ажыглавайн турар.

Чарышты организастаарда ёзу барымдаалаар чорук чамдык коллективтерде бар. Ооң моральдыг болгаш материалдыг талаларын четче ажыглавайн, түңнелдерин үр үе иштинде үндүрбейн, четпестерни өйүнде чайлатпас, ажыл-ишчилер ортузунга кижизидилге ажылын кошкак чорудуп турар парторганизациялар эвээш эвес. Чижээ, Туранның аймыыр ажыл-агый чери (начальниги П. Сорокин, парторганизация секретары эш Кошевой) тоску беш чылдың планын күүсетпээн. Ол ышкаш «Сельхозтехника» салбырының автобаазазы (начальниги эш Шулепов) база беш чыл планының кол-кол көргүзүглерин күүсетпээн. Чоокта чаа ажыглалга кирген Туранның хлеб заводунуң күчүзүн ооркум шиңгээдип ап турар. Быжырган хлебтиң шынары багай. Ынчангаш мындыг четпестерден чогуур түңнел үндүрүп, кижилер-биле ажылды экижидери, даалдырган ажылынга харыысалганы бедидери, дузалаары парторганизацияларда негеттинип турар.

Малчыннар ортузунда социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп турарывыста четпестер база хөй. Малчыннарже ай санында үнүүшкүннерни, оларның ортузунга лекция, беседаларны организастап турза-даа, оларны чугула деректелдиг эъш-чем бараан-биле хандырып турары чогуур негелдеге четпес. Район баштаар чери (даргазы А. Ахмадулин) коммунистерниң бо талазы-биле шүүмчүлелдиг саналдарындан, малчыннарның чөптүг негелделериниң түңнел үндүрүп, ажыл-херекке ажыглавын холга алырын негеттинип турар.

Амгы үеде мал кыштаглаарының хүр-чаагай эртери, ооң чаш төлүн чыдырыг чокка камгалап алыр дээш демисел районнуң ажыл-агыйларында чугула айтырыг бооп турар. Хой оолдаашкыны түлүктээн. Чоокку хүннерге чедир районда 7958 хой оолдаан, ооң чаш төлүн онча-менди камгалап алган.

Бо хүннерде парткомнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистерниң кичээңгейи бо чугула ажылче угланган. Мурнакчы дуржулгага үндезилээн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин хандырары, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдары, курлавырларны илереп, ону ажыглаары, кампанга чурумнуң шыңгыы сагыыры эргежок чугула.

Социалистиг чарыштың шимчедикчи күш болур улуг ужур-дузазының, ону нептеределиг кылдыр организастаарының дугайында XXV съездиге «СЭКП Төп Комитединиң Отчеду болгаш иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде база аажок улуг кичээңгей салдынган. Ында мынча дээн: «Социалистиг чарыштың ленинчи идеялары кайы хире дамылдыг болуп турарынга бистер шупту өөрүп турар бис. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорууп турарынга бистер чоргааранып бис. Ажыл-агыйжы практикага, чурттуң ниитилел политиктиг амыдыралынга таарымчалыг эки байдалды тургузарынга социалистиг чарыш ханы салдарын чедирип турар. Социалистиг чарышты, күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле көрүүн моон соңгаар бүгү талалыг хөгжүдери — бистиң ниити дайынчы хүлээлгевис ол».

Ынчангаш съездиниң ол айтыышкынын удуртулга болдургаш, партия организациялары социалистиг чарышты моон соңгаар-даа дээштиг, калбак нептерелдиг кылдыр организастаар дээш улам шудургу ажылдаар апаар.

А. САЛЧАК.

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

Практика үезинде

Кызылдың урал чүүл училищезиниң доозукчу курузунуң сургуулдары республиканың культура албан черлеринге практиканы эрттирип турарлар. Бистиң Эрзинниң Культура бажыңынга үш сургуул бир ай практиканы эртип, теория кырынга өөренип алган билиглерин практика кырынга шенеп көргеннер. Салчак Кыдбак-оол, Елена Идамчап болгаш Валентина Эренчин олар практиканы доозуп тура Культура бажыңынга темалыг кежээни организастаан. Кежээниң программазында аңгы-аңгы чүүлдер кирип турар: мурнакчылар-биле ужуражылышкын, каттышкан концерт, тыва оюннар. Үш үнге ниити ыр күүседдези, Виктор Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп шиизинден үзүндү болгаш орус улустуң хөгжүм херекселдеринге күүседде черле эки болган.

К. КУУЛАР.

• • •

Демниг күш-биле

Мугур-Аксы Культура бажыңынга дыштаныглга кежээлерин солун организастап турар. Ону эрттирерин тус-тус организацияларгаээлчег ёзугаар дааскан. Ынчангаш баш бурунгаар белеткенип, планнап турар. Бир ындыг кежээни суурнуң эмнелге-садтар ажылдакчылары кончуг солун эрттирген. Хөглүг ырлар, танцы диңмиттелген. Чаңар аразында янзы-бүрү баштак, солун оюннарны база ойнап турар. Оон аңгыда аттракционнар, шыдыраа дээш өске-даа чүүлдер бар.

Райпо, почта, күрбанк ажылдакчылары шак ындыг кежээлерни солун эрттиргеннер. Шак ындыг кежээлерни организастап эрттирерингe музыка школазының башкылары С. Демир-оол, М. Ногаан-оол, Н. Шойдаа олар тодаргай үлүг-хуузун киирип турарлар. Районнуң Культура бажыңының ажылдакчылары Ч. Артай-оол, К. Данов база идепкейлиг чорууну көргүзүп турар.

Мында кол-ла чүве кежээни солун, тывынгыр кылдыр организастаарында.

С. СОСКАЛДАЙ.
Моңгүн-Тайга район.

• • •

Солун болган

Хорум-Даг суурнуң «Хемчик» агиткварталы шагаа байырлалын организастап эрттирген. Хоочуннар Моңгуш Биче-кыс, Ховалыг Соскур-оол олар арга-сүмезин катканнар. Агиткварталдың чурттакчылары ча адарынга, баг кагарынга, кажыктаары дээш өске-даа оюннарга идепкейлиг киришкен. Тергиидээннерни шаңнап мактаан.

Агиткварталдың чурттакчыларының кылган аъш-чеминиң делгелгезин база организастаан. Бичии уруглар солун концертти аалчыларынга бараалгатканнар. Ук байырлалдың түңнелинде шуптуу кижилер дагдан чуңгулаан.

Е. ХОВАЛЫГ.
Чөөн-Хемчик район.

• • •

Бөлгүмчүлер

«Ак-Туруг» совхозтуң Культура бажыңында ботгывындыр урал чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Суурнуң культура одаанга солун кежээлер бо-ла эртер. Сөөлгү үеде концерт көргүзүлгезин эки организастап эрттирген. Ону организастап башкарарынга суурда херээженнер чөвүлели улуг киржилгелиг болган. Культура бажыңының директору Оюн Кара-кыс ук ажылды эки удуртуп турар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

Сагыш-сеткилдиң чеми

Кызыл-Мажалыкта ном магазининден чон үзүктелбес. Уруглар литературазындан эгелээш янзы-бүрү адырларның номнарын тус-тус делгиирлерде салган. Магазинде ном дугайында, номчулга дугайында улуг чогаалчыларның, бодалчыларның мерген чугааларын шевергин бижээн транспарантылар-даа хөй. Садыгжы Наталья Никифоровна Иваненко өөреникчи уругларга Совет Армия хүнүнде белекке бээр номнарны аайлашкан, сүмезин каткан турза-даа, магазинге доктаамал келир садып алыкчылар-биле мендилежип, чаа келген номнарны оларга таныштырып четтигип турар болду.

Политиктиг литература делгииринде солун, пропагандистерге, политчырыдылышкын системазында өөренип турарларга, партия совет, хөй-нити ажылдакчыларынга таарышкыр номнар хөй. Бир кижи келгеш, «Эртемниг коммунизм дугаайында лекциялар» болгаш «Эртемниг коммунизм талазы-биле словарьны» дораан-на сада шаап алды. Партияның экономиктиг политиказының айтырыгларынга хамаарышкан литератураны сонуургаар база улуг болду.

— Политиктиг литература тарадырының айын бисте чарлаан. Ынчангаш бо талазы-биле номнарны черле көскүлей делгээн бис — деп, Наталья Никифоровна чугаалады.

Чечен чогаал номнарынга чоннуң хереглели аажок улгадып турар. Ылангыя Тываның ном үндүрер чериниң парлаан номнары делгиирлерге үр чытпас. Орус классиктерниң, совет хөй национал литератураның чогаалдарынга сонуургал улуг. Горькийниң, Шолоховтуң, Маяковскийниң чогаалдарын улус эң хөй айтырып турар.

Магазин январьда бараан саарылгазының планын 121,4 хуу күүсеткен, а эрткен чылда 66,6 муң рубльдиң номнарын саткан, 1974 чылдыңындан өзүлде 10,4 хуу болган. Бо магазин чурттакчы чоннуң бир кижизинге оналаштыр эрткен чылын 3 рубль 92 көпеекке ном саткан.

М. ДҮЛҮШ.

ЧУРУКТА: Кызыл-Мажалыктың ном магазининде.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Куравтоинспекцияның ажылдакчыларында ажыл-херек-ле хөй. Олар республиканың автоорукатырынга агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарында дүн-хүн чок боттарының албанын эрттирип турар. Автоинспекторнуң белеп эвес херээнге бердинген эрес-дидим кижилер орук чурумун сагыырының камгалалында турупкан, чолаачыларның ортузунга профилактиктиг ажылдарны чорудуп, орукка чорууруунуң хуулдустарын, документилерни, янзы-бүрү чүүктерин хынап турар.

Автоинспектор кижи машинаның тургузуун тергиин эки билир ужурлуг. Чүге дээрге ооң ажылының чединмишкининден озал-ондак болур чоруктар кызырлып, үүрмек кезектери үреринишкинге таварышкан автомашиналар орукка чорууур эргезин казыттырар. Милицияның лейтенантызы, дежурный инспектор В. Даниловту бо-дунуң херээниң ёзулуг мастери кижи деп чугаалажып турары таварылга эвес. Ол хамаарышкан ажылын ак сеткилдиг күүседип чорууp болгаш бодунга-даа, чолаачыларга-даа кезээде бедик негелделиг кижи.

ЧУРУКТА: В. ДАНИЛОВ.
В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

КИЖИ ҮЗҮЛБЕС...

Даараныглга бажыңынга баарынга кижи-ле долу-дур. Олар колдуунда-ла хеп быштырып, чагыг киирген турар, а бир чамдыызы көрүнчүк баарында турупкан, даарадып алган хевин кедип шенчилээн турлар.

— Бистиңиден кижи үстүр эвес. Ам безин чагыг киирген улустуң хөйүн көрүңер даан. Ынчап кээрде хүнде 400—500 рубль чедир орулганы киирип алтар-дыр — бис — деп, даараныглга бажыңының эргелекчизи Ак-кыс Сенденжыевна Кара-Сал чугаалай-дыр.

Эрги-Барлык даараныглга бажыңында үш даараныкчы ажылдап турар. Олардан Тамара Солаковна Доңгак хүнде бүдүрер үлүг-нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда санадып турар.

— Тускай быжыкчывыс чок. Ынчангаш ажылывыс арай саадай бээр-дир. Удур быжып, даараар-дыр бис — деп, ол хомудаан.

База бир даараныкчы — Александра Каранааровна Саая быжыкчының хүлээлгезин база күүседип турар. Ынчангаш ол баштай хепти быжып алгаш, оон даарап эгелээр. Мижит Сайын-Маадыровна Саая — чиик хептер даараарының мастери. Ооң даараан хептерин чон улуг сонуургал-биле садып ап турар.

Даараныглга бажыңы айда 1200 рубль түңнүг бараанны садып-сайгарар ужурлуг. Бүдүрүлге планы күүсеттинип турар. Ооң ынай чайгы, күскү үелерде малчыннарже үнүүшкүннерни база организастап турар.

М. ДАШ-ООЛ.

ШЕВЕР УГБАЙ

Прасковья Николаевна Степпактың болунуң тускай мергежили — свёкла өстүрүкчүзү. Ол Краснодар крайның Береженский районунда чурттап турар. Прасковья Николаевна ынап-биле чазавырынга дыка ынак, кончуг шевер холдарлыг кижи.

Соңгалар, эжиктер кырының карнизтери, чечектер, номнар, орпёмник салыр подставкалар, ойнаарактар, чурук хоолары — ооң кылып турар эдилелдериниң чүтле чамдыызын безин адаарга ындыг.

Бир эвес ооң бажыңында ол бүгү кылып турары ажылдарының «истерин» чок турган болза, Прасковья Николаевнаның шевер холдарының бүдүрүп каан ажылдарын сүй белектер магазининде садып турар эдилелдерден ылгаары берге — ол хире урав, чараш кылдыр кылып каан.

— Харын-даа сөөлгү чылдарда ооң чазаан эдилелдери белектер садар магазиннерде удаа-дараа костүп кээп турарын бо-ла эскерип болур апарган.

Кандыг-даа хевир чок, олут ыяштар кескиндилеринден янзы-бүрү эдилелдер, ойнаарактар Прасковья Николаевнаның холунга киргеш «дирлип үнүп», онза чараш хевир кирип кээрин бичии чаштар кайгап магадаарлар.

(«Женский календарь» журналдан).

Пландан ажыр муңну

Латвияның индустриязының кол бүдүрүлгези — Риганың В. И. Ленин аттыг электротехниктиг ВЭФ заводу СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Чыл эгезинден бээр оналдага немей транзисторлуг 1000 радиоприёмникти бүдүрүп үндүрген. Ол бүдүрүлге калбаа-биле билдингир апарган «Спидола» аппараттарның чаарткан чаа хевирин онгу беш чылдың эгелинде кылып үндүрө берген.

Боттарының съезд мурнунуң хүлээлгелерин күүсеткенинниң дугайын улуг телефонияның болгаш телефон аппараттарының цехтериниң ажылдакчылары радиоаппаратуразының тургузукчулары-биле кады база рапорттаан. Олар Сибирьниң энергетиктиг системаларынга херегзээр телефон станцияларының үш комплектизин пландан ажыр кылып үндүрген.

(СЭТА).

Рига.

Кижиниң кадыкшылы

Бистиң чуртувуста кижилерниң кадыкы дээрге чоннуң үнелеп четпес байлаа болгай. Районнуң эмнелге коллективи чоннуң кадыкшылын улам быжыглаар дээш ыңаар бүгү күжүн мөөңнеп, бар аргаларын дилеп тып, янзы-бүрү хемчеглерни ап чорудуп келген. Кадык камгалал ажылдакчыларының кылып чорудуп турар ажылдары чаагай үре-түңнелдиг. Чоннуң кадыкы дээш ап чорудуп турар хемчеглер улам өзүп турар. Аңаа чижек кылдыр 1970—75 чылдарны деңнеп көрээлиңер: 1970 чылда бистиң районга аарыг кижилерни чыттырып эмнээринге херегзээр 370 орун бар турган болза, 1975 чылда ындыг оруннар 430 четкен. 1970 чылда районнуң кадык камгалалының бюджеди 79 муң рубль турган болза, 1975 чылда 1,5 миллион четкен.

Чыл келген тудум районда эмчи кадрларының саны көвүдеп, оларның билиг-мергежил бедип, 5 чылдан өрү ажыл стажтыг эмчилер көвүдеп турар. 1970 чылда 37 эмчи кадрлар турган болза, ам оларның саны 65 чедип турар. Районда 6 эмчи бирги категорияның, 2 эмчи Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчилери деп атты чедип алган, а районнуң кол эмчизи В. Д. Голубченко — РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи.

Эрткен тоску беш чылда бистиң районнуң эмнелге коллективи янзы-бүрү аарыгларга баш удур профилактиканы чорудар, районнуң чурттакчылыг суурларынче үнүүшкүннер организастаар талазы-биле база эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Ооң түңнелинде чаш уругларның хораар чорууйин катап, чоннуң аарыыр чоруу 20 хуу, бичии уруглар аарыы 12 хуу кудулаан.

Бистиң районнуң эмнелге коллективи эң ылаңгыя аарыы кижилерге ханык халас бээр чорукту эки организастаан. Сөөлгү үш чылдарда бистиң район хан дужаар талазы-биле республиканың районнарының аразынга үргүлчү бирги черни ап келген.

Кадык камгалалының база бир кол сорулгазы — ие кижиниң болгаш бичии уругларның кадыкшылы дээш демисел болгай. Бисте аныяк иелерниң школазы, божудулга мурнунуң патронажы, бир хар назылыг бичии уругларны доктаамал шинчиири дээн ышкаш чаа аргаларны база калбаа-биле ажыглап турар.

Моон соңгаар бистиң районнуң уруглар эмчилериниң сорулгазы — бичии уругларның янзы-бүрү аарыгларынга удур профилактиканы бүгү чурттакчылыг суурларга экижидери.

Сөөлгү чылдарда уругларның дифтерия, дээлдуг, скарлатина деп аарыглары дыка кызырылган. Районда чаа төрүттүнген уругларга тускай салбыр болгаш элекке төрүттүнген уругларга тускай палата база ажыттынган. Районда уруглар кухнязы, ол кухняга кылган чемнерни үлеп бээр пункт база бар.

Өскээр чугаалаарга, чоннуң кадыкын камгалаар талазы-биле бистиң районнуң эмнелге коллективи эвээш эвес ажылды кылып чоруткан. Ол бүгү ажылдарның шамчедикчи күжү эмнелгениң коллективтер ортузунга болгаш аңгы эмчилер ортузунда социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаанында боор турар. Эрткен тоску беш чылда районнуң эмнелге коллективи төп районнарының эмнелгелер коллективиниң аразында социалистиг чарышка үргүлчү шаңналдыг черлерни ээлеп келген болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

А. ИЛЬЮШЕНКОВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи.
Ак-Довурак хоорай.

А. МОНГУШТУҢ «Бичии мананар...» деп фотоэтюду.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 29-ТА

8.40— Медээлер.
9.00—«Ренсти эгнишнер». Өңнүг мультфильм.
9.15—«Ном делгиири».
9.45—СЭКП-ниң XXV съездизиниң даштыкы аалчылары. Өңнүг.
10.15—Урал чүүл мастерлериниң концерти. Өңнүг.
11.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.
11.30—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!»
13.00—Цирк аренасында». Өңнүг.
14.00—«Шуптузун биликсеп тур мен». Өңнүг.
14.10—Өңнүг мультфильмнер программазы.
14.40—«Кино кин-чоруктарының клуву». Өңнүг.
15.40—М. Исаковскийниң чогаалдыңчы ажылынга тураскааткан кежээ. Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залындан өңнүг дамчыдылга.
17.00—«Үе». Информастыг программа. СЭКП-ниң XXV съездизинде.
18.00—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
20.25—«Поэзия». «Партия — бистиң хереээвистиң өлүм чок үндезини». Өңнүг.
20.50—«Ыры, романс, вальс». Концерт. Өңнүг.
21.15—«Кодээниң ажыл-иши».
22.15—Урал-чечен мастерлериниң концерти.
23.00—23.45—«Үе». Информастыг программа.

МАРТ 1-ДЕ

8.20—Медээлер.
8.30—«Урал холдар». Өңнүг.
9.00—Совет ырлар концерти.
9.25—«Надежда». Урал-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.40—Н. Мясковский — № 5 симфония. Өңнүг.
11.45—«Поэзия». «Партия — бистиң хереээвистиң өлүм чок үндезини». Өңнүг.
12.20—«Неждамова кудумчузунда». Н. А. Обухова дугайында сактыышкыннардан Өңнүг.
13.50—Киножурнал.
14.00—«СЭКП-ниң XXV съездизинде».
15.00—«Телеэкранга бир-ле дугаарында». «Бир хуралдың протоколу». Ленинградтың М. Горький аттыг Улуг академиктиг шии театрының шиизи. Өңнүг.
17.15—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Шыңарны башкарар херек». Дамчыдылга.
18.55—«Белоруссияда». Документалдыг фильм.
19.05—«Найырал-биле күштүг бис». Дамчыдылга.
19.35—«Капитан шолу». Документалдыг фильм.
19.45—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүн демдеглели». Өңнүг.
20.30—Г. Свиридовтуң романстары. Н. Огренич ырлаар. Өңнүг.
20.45—«Телеэкранда бир-ле дугаарында». «Бир хуралдың протоколу». Ленинградтың М. Горький аттыг Улуг академиктиг шии театрының шиизи. Өңнүг.
23.00—00.00—«Үе». Информастыг программа. «СЭКП-ниң XXV съездизинде».

АГААР

Бөгүн республикага барык каан хүн болур. Хүндүс даг черлерге 5—10, а өске черлерге 11—16 градус соор. Кызылга каан болур, а агаарның температуразы хүндүс 11—13 градус соор. Республикага хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ивановтарның өг-бүлези» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночыыйды 9.30, «Сиреньниг кудумчунуң уруглары» 11.00, 12.35, 14.10, 15.45, «Чүс акша» 17.20, 19.00, 20.40 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «№ 3 мультфильмнер чыындызы» 11.00, «Тулчуушкунче чугле «кырганнар» кирип турар» 12.50, 18.40, «Төрээн чуртунуң солдады» 14.20, 16.30, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Илбилиг шыычы сес» 11.40, 13.20, «Танываан оглу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

МАРТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак бүдүүлге» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Оолдар фронтуже хап орган» 9.45, 11.25, 15.30, 17.10, «Ивановтарның өг-бүлези» 13.05, 19.50, 21.15 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чүс акша» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: Киночыыйды 15.00, «Төрээн чуртунуң солдады» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

БОЙДУС АПТЕКАЗЫ

Аргалар кыдыынга, арга чоогунда турар даглар эдектеринге, шаттарга, белдерге азы аргада аяннарга чорааш сиген аразында үнүп келген турар ак чечектерлиг болгаш бүрүлерлиг чер чывыт, борбак-борбак чалаң катты бо-ла көөр бис. Ол честек-кат-дыр. Чеди ай үезинде честек-кат быжа бээр. Ол үеде оон өңү чидиг-кызыл болур болгаш чаагай амданныг, кончуг онза чыттыг. Көк-кат болгаш тарымал честек-катка бодаарга, черде үнүп турар честек-кат эм үнүш. Ындыг честек-каттың кадында «С» витамин, каротин, витамин В-1, В-6, чигир, лимон, яблок, салицил кислоталары, минералдыг бүдүмелдер, аскорбин кислоталары байлаа-биле бар боор турар. Честек-катты эмнелгеде элбээ-биле ажыглап турар.

Честек-каттың чимизин хан базышкының улгатканда, ижин-шөйүндү аарыгларынга, бүүрек болгаш өт аарыгларынга, өске-даа аарыгларны эмнээринге хереглээр. Честек-каттың сыпа базып каапкан каттарын экзема үезинде кырындан чаап эмнээр.

Честек-каттың хандызын ангинага, дизентерияга, хан базышкының кудулаарынга болгаш божлан иелерниң ханын доктаадырынга ажыглап болур. Аас иштиг багай чыттыг апарганда, честек-катты хайындыргаш, аас иштин чуп төгер. Честек-каттың хандызын балыг эмнээринге, арын кежи карталып турар апарганда база ажыглап болур.

Эмнелгеге ажыглаары-биле честек-каттың чимизин, бүрүлерин болгаш дазылын чыып болур.

В. КАЛЕДИНА, эмчи.

Караңарны камнаңар

Тракторист Н. мастерскаяга трактор илчирбезин септеп турган. Ол улуг маска тудуп алгаш, бир-ле демирни күш-биле зэй шаап турган. Хенертен маказын октапкаш, дүрген-не холу-биле караан дуй тудтунган. Ооң караанче демир бузундузу кире берген болган. Харын-даа, аас-кежиниң боор, бузундуну сөрунза-биле уштуп каапкан болгаш каракты эмнеп каан. А херек багай боор тенүп, бузунду оон улуг турган болза, согуурарып болур турган.

Механизаторларның ортузунда каракка озал-ондак болур чорук колдуунда оларның боттарының хууда камгалал херекселдерин чөп ажыглавайн турарында боор турар.

Карак камгалаар херекселдерни чөп ажыглавас болза, карак янзы-бүрү чылдагааннар-биле кемдеп болур: металл бузундузунуң чаштай бээри, даш, довурак кире бээри, үнүш аймааның шавылаптары дээш оон-даа өске. Ындыг таварылгада баштайгы дузаны чедирери — арыг пөс аймаа-биле каракты шарыыры чугула. Каракче кире берген бүдүмелди үндүр чайгаар азы хол-биле үндүр тыртар дээн ышкаш дуза кадарын сүмелевейн турар. Каракка кемдээшкинниң болурга дораан эмчиже чоруткаш ээре.

Чамдык таварылгада каракче хоралыг химиктиг бүдүмелдер, чугаа база кире бериип болур. Ындыг таварылгада каракты кончуг дүрген арыг суг-биле чуггаш, дораан эмчиниң дузазын алыр.

Карак — кижиниң кол органнарының бирээзи, ол чымчак болгаш кемдээчел. Септеглер үезинде болгаш күштүг чырыкка ажылдап турар үелерде караңарны камгалал карак шилдери-биле болгаш өске-даа хууда камгалал херекселдер-биле дугланар.

А. ДЕРВОЕДОВА, эмчи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, тодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегур килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16844 ЧАГЫГ № 644
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00089.